

શ્રી
આત્મજ્ઞાન-

-સાહિત્ય સંગ્રહ.

ભાગ ૧ લો.

(દેવ, ગુરુ અને ધર્મના સ્વરૂપને સમજાવી આત્મસત્તા દર્શાવનાર અથ)

મથોદક અને વિવેચક,
મુનિરાજ શ્રી વિનયવિજયજી.

અસિદ્ધ કર્તા,
દેવચ દ દામજી રોક.
અધિપતિ અને માલેક, “ જૈન ”
ભાવનગર.

પ્રથમાવૃત્તિ

પ્રત ૧૦૦૦

ભાવનગર-આનંદ પ્રી દામ પ્રેસમાં શા ગુનામચંદ લ'ગુઆઈએ જાણે

વિક્રમ સવત ૧૯૭૧

વર સવત ૨૪૪૧

સને ૧૯૧૫.

મૂલ્ય રૂ. ૨-૮-૦

અનન્તપાર કિલ્લ સર્વશાસ્ત્ર સ્વરૂપ તથાધુર્વેહવશ્ચ વિના.

સાર તત્તો વાદ્યમયાસ્ય ફલગુહસૈર્મયા સીરમિવામ્બુમ યાત્ ।

સાક્ષી અનંત છે, કાચુવાનું ધણુ છે, આધુર્વ અનંત છે, વિના ધણુ છે, વાદને આવરયક
હોય તેનાજ અવ્યાસ કરવામાં હું સતો નિરક્ષીર વિલેકુ પ્રાપ્ત કરવા

શાસન હિતચિંતક શ્રી માંગરોળ જન

શ્રવેતાંબર તપગચ્છ સ ધ સમસ્ત

શ્રી માંગરોળ,

ધર્મ બન્ધુઓ !

શાસનનો અભ્યુદય, સાહિત્યની ખીવવણી અને કેળવણીની અભિવૃદ્ધિ માટે છેલ્લો છે, તે ઉચ્ચ વિચારને અવલંબી તમેએ શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલયના નિર્વાહના ઉપયોગી કાર્યમાં લગભગ સારી જેવી રકમ આપવા ઉદારતા બતાવી છે, તેમ જ જૈન સાહિત્ય સંગ્રહ થયેલી ઉપયોગીતા જોઈ તેની પછી હું નેટલી કોપી અગાઉથી ખરીદવાની જે ઉદાર લાગણી દર્શાવી છે તે, અને તેવા કેળવણીના શુભ પ્રસંગોમાં શાસનની ઉન્નતિ ખાતર તમે માંગરોળ તેમજ મુ બધાં વેપારાર્થે વ્યવસાય બાંધેલા જે ઉત્સાહ દેખાડો છો, એ સર્વે હકીકતથી તમારો સાહિત્ય પ્રેમ જોઈ, આ ગ્રંથ તમે બન્ધુઓને અર્પણ કરતા મને આનંદ થાય છે

ભાવનગર
આજી શુભન મજુ શિ
(ચામારો ચોદસ)
સ વત ૧૯૭૧

પ્રકાશક.

यस्यास्याद्वचनोर्धिरगर्लालना सनिर्गता शातिदा ।

स्याद्वादामन्तरीरतत्त्वविद्विषमौल्लाससदायिनी ।

भव्यात्मानप्रपायतर्पणकरी ग्रथावलीनाह्वी ।

नित्य भारतपापुनाति विजयानदाख्यसूरिं नुमः ॥ १ ॥

જેમના મુખમાથી પ્રગટ થતેલી ગ્રંથ શ્રેણીનું મગા ફે જે વચનરૂપ તારંગિણ ૧ ગ્રંથી સુદર છે જે ગ્યાના રૂપ વિમન તરીકે ઉપર ગહેના તત્ત્વરૂપી વસ્ત્રોને ઉલ્લાસ આપનારી છે, અને ભરી આ રમારૂપી નિહાળ મુસાફરોને હર્મિ અને શાંતિ આપનારી કે તે ગ્રંથ શ્રેણીનું મગા અગ્રાપિ આ ભા તત્ત્વર્પિને પવિત્ર કરે છે તે શ્રી નિજ્યાન દસ્યુરિને અમે સ્તવચ્છ હોઈએ ૧

મરહુમ આચાર્ય શ્રીમદ્ વિજયાનંદસૂરિ મહારાજ

(આત્મારામજી મહારાજ)

અને મહાન્ સાહિત્યના જાહરો વિગેરેમાંથી સારી રીતે ચત્નથી સંગ્રહ કરી આ
 “વ્યાખ્યાન સાહિત્ય સંગ્રહ” ગ્રંથ પ્રસિદ્ધ કરેલ છે વળી તેમાં ભિન્નભિન્ન
 પ્રલોકો ભિન્નભિન્ન પ્રાચીનમાંથી ભાષા-તર તથા વિવેચન સહિત લેવામાં આવ્યા છે
 જેથી આ ગ્રંથ વ્યાખ્યાનના કાર્યમાં સરવૃત્તને કરવાવાળો તેમજ આપ સર્વના
 આનન્દ માટે થાયો. ૧

વિનયવિજયભ,

વગેરે તમામ અક્ષરનું જાણી લેવું અને વિશેષમાં એટલું પણ જાણવું કે અક્ષર પોને હમ્મ દોષ
 પરંતુ તેના પછી જોડાક્ષર આવે તો તે લઘુ અક્ષર દીર્ઘ (ગુરુ) કહેવાય છે જેમકે “કમ”
 આમાં ક અક્ષર હરવ છે પરંતુ ક જોડાક્ષર આવતા તે ક દીર્ઘ (ગુરુ) જાણવો અને જાણી વગેરેની
 માત્રા ગણવી પડે ત્યાં ગુરુ અક્ષરની બે માત્રા અને લઘુ અક્ષરની એક માત્રા ગણવી. પરંતુ તેના
 બીજા તથા ત્રીજા ચરણમાંનો ડેટો અક્ષર નિકષેપે ગુરુ હોય તો લઘુ ગણાય અને લઘુ હોય તો
 ગુરુ ગણાય, પરંતુ માત્ર એક જાણી ધટલી હોય તો તેમ ચાલ રહે છે અને જ તે લઘુ અક્ષર નું
 અને જ તે ગુરુ અક્ષરનું ચિહ્ન જાણવું એ જ કદના સામાયિક બેદરશીયા પરંતુ હ હયાત વિશાળ
 છે તેથી વિશેષ યાતાના મુખથી જાણી મેલું

યાચના.

गच्छतः स्वकलनं कापि भवत्येव प्रमादतः
विहसन्ति खला स्तत्र समादधति सज्जनाः ॥ १ ॥

જે મનુષ્ય ગતિ કરતો હોય તેને કપાકપણ પ્રમાદથી ઠેસ લાગે છે જ પરંતુ તેવે પ્રસંગે ખલ પુરૂષો (તેને દેખીને) હસે છે અને મર્દાન પુરૂષો (તેણે) સમાધાન કરે છે ૧

આ વાક્યને અનુસરી આ ગ્રંથમા કોઈ પણ ઠેકાણે મારો પ્રમાદ થયે હોય તો તેને માટે સૂચના કરવાની સર્જીત મહાશયોને હું વિનંતિ કરૂ છું કે જેથી અન્ય પ્રસંગે તે તરફ ઉપકાર સહ લક્ષ આપી શકાય

આ ગ્રંથમા અકેક વિષયની વિશાળતા અને પુષ્ટિ તરફ લક્ષ આપતા તેમા જૈન તેમજ જૈનેતર બહોળા સાસ્ત્રોના પ્રમાણોનો સથહ થવા પામેલ છે તેથી કોઈ સ્થળે વિપરીત લાવ જણાય, તો સમજીવર્ગ તે જણાવશે તો ઉપકાર થશે

વિનય

અને મહાન સાહિત્યના લક્ષ્યે વિગેરેમાંથી સારી રીતે ચલણી સંગ્રહ કરી આ
 “વ્યાખ્યાન સાહિત્ય સંગ્રહ” શ્રેય પ્રસિદ્ધ કરેલ છે તરીકે તેમાં મિત્રમિત્ર
 શ્રીકે. મિત્રમિત્ર શ્રેયમાંથી ભાષાન્તર તથા વિવેચન સહિત લેવામાં આવ્યા છે
 જેથી આ શ્રેય વ્યાખ્યાનના કાર્યમાં સવલતાને કરવાવાળો તેમજ આપ સર્વના
 આનન્દ માટે થાયે. ૧

વિનયવિનય

વગેરે તમામ અક્ષરો જાણી લેવું અને વિશેષમાં એટલું પણ જાણવું કે અક્ષર પાને હવે હોય
 પરંતુ તેના પછી જોઈએ આવે તો તે લખુ અક્ષર દીર્ઘ (અ) કરવાય છે જેમકે ‘હ’
 આમાં ક અક્ષર હવે છે પરંતુ લ જોઈએ આવતા તે ક દીર્ઘ (અ) જાણવું અને જાણી વગેરેની
 માત્રા જાણવી પડે ત્યાં અક્ષરની બે માત્રા અને લખુ અક્ષરની એક માત્રા જાણવી. પરંતુ તેના
 બીજા તથા ત્રીજા ચરણમાંના કેટલા અક્ષર નિઃશ્વરે અરે હોય તો લખુ અક્ષર અને લખુ હોય તો
 ગુરુ અક્ષર, પરંતુ માત્રા એક જાણી જાણી હોય તો તેમ કઈ સહે છે અને જ તે લખુ અક્ષર
 અને જ તે અક્ષરો મિત્ર જાણવું આ જ હતા સામાય જોઈ દર્શાવે છે પરંતુ હવેના વિચાર
 તેથી વિશેષ જાણનાં મુખથી જાણી લેવું

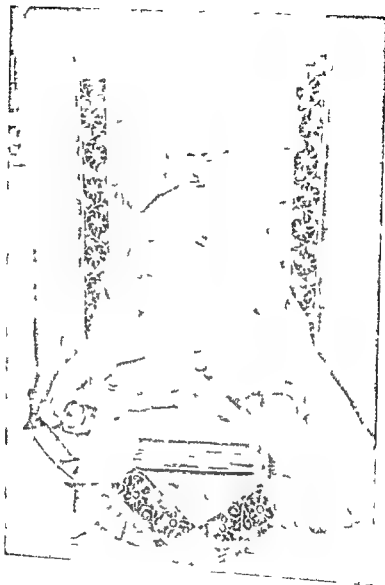
पूर्व कर्मनु वर्तमान सञ्चालन

उपजाति

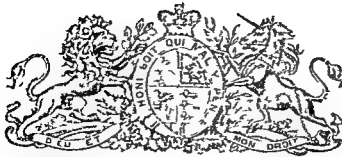
विषविधाता नियति स्वभाव कालो ग्रहाद्यैश्वरकर्मदेवा ।

भाग्यानि पुण्य नियम कृतान्त पर्यायनामानि पुराकृतम् ॥ १ ॥

निवि (भाग्य) १, निवास (धर्म) २, निधि (भाग्याव) ३, स्वभाव (प्रकृति)
 काल (समयवर्ग) ४, यज्ञ (सृष्टि नव मंडल) ५, धर्म (परमेश्वर) ६, धर्म (भाग्य)
 देव (कर्म प्रेरक शक्ति) ७, भाग्य (नशीम) ८, पुण्य (शुभ व्यष्टि धर्म) ९, नि-
 (कृती प्रतिफल) १०, कृत (पूर जन्ममा करेला कर्तुं दया भुज देव) १
 अथ तेरे पूर्व जन्ममा करेला कर्मना भाग्य नाथो हे

સુનિમહારાજ શ્રી વિનયવિજયભાઈ મહારાજ,
 (જેને સાહિત્ય સંગ્રહ તથા જેને શ્વેત્ર મંથનકથા કર્તા)

મુનિમહારાજશ્રી વિનયવિજયજીનું

જીવન ચરિત્ર.

વનની ગરુડાત

coming events cast their shadows before

પુત્રના વક્ષજી પારશુભાથી જણાય

यथा मृत्पिण्डतः कर्ताकुरुते यत्रदिच्छति

एवमान्मकृत कर्म मानवः प्रपिपश्यते

જેમ માનીના ગોગાને કુબાર ઇમ્મીન આકાર કરી શકે છે તેમ દેવે માણુમ પોતાનું સારું નસિખનું બધારણ પોતાની જાતે જ મેળવી શકે છે

આ અપૂર્વ ગ્રંથનું સંશોધન કરી વર્ણના પરીશ્રમ પછી સ્પષ્ટાર્થ અને વિધન યુક્ત દેવ, શુર, અને ધર્મને ઓળખાવવા કિમતી સાહિત્યનો ખતનો આ કા માટે અર્પણ કરનાર મુનિ શ્રી વિનયવિજયજીના વર્તમાન જીવનની શરૂઆત કંથાવાડના એક નાના ગામડામાથી થાય છે

છોડવડી ગામ જીનાગઢ નજીકનું એક ગામડું છે, કે જ્યાં દેવકરણ જાડવ નામના વિશાશ્રીમાળી વણિક ગૃહસ્થને ઘરે તેમનો જન્મ ૨ ૧૯૨૭ ના વર્ષમાં વડી ૧૧ ના રોજ થયો હતો. આ વખતે તેમનું નામ વીરજી રાખવામાં આવ્યું હતું

માતા-પિતાનો મુખ્ય શુભ પુત્રરાત્મદરનો હોય છે, અને તેમા પણ દેવકરણ ને ત્યાં એક જ સંતાનની પ્રાપ્તિ હોવાથી તેમને બહુ લાડથી ઉછેરવામાં આવતા

હતા તેમની આનંદી બાજબેદા, નિરોધ દર્શક અને મરત જામનથી નેમન. પ્રા. ૧
 છેવેબાઈ બહુ પુણિ રહેતા અને તેમની મળ જમા રૂઝા રખત આનંદથી
 પસાર કરતા. કમનસિબે માગને પુનરુત્થના પ્રારબ્ધો વિશેષ નિદાન નો અપા
 મને તે પૂર્વે પુનરી ઉત્થનર દુન નો સાગ જાની રહ તંગામા દેદમુનર યવ અને
 તેથી પીવા પુનને કાદુનિક વગ સાથે ખાર-રહેરની નેદરુદ્ધ કરી પી

“પુનના જમણ પાવણાથીજ વર્તોવ” તે ન્દયે તેમની કેવળી પ ને
 રૂથી, તપાસવાની દેવ નથા મ દ્વ ગકિત અસાધ રન દગા હતા તેમનુ જ મરત
 પુણામા પગે દોવાથી અગિય ૧ વર્ગની ઉમરે તેમે મુજનની ૭ ને પડેને. અ
 થાસ કરી રજા તેજ મા તેમને દુગનમા ભેટી દેવ મ જ ન દુનમા તેનો
 મુખ્ય કામ નામાનુ કરતુ હતુ છતા તે જપરાન પાની પેની રૂપર દેખરખ
 પજુ રાખવી પડતી. અનર ભે કે જેનીનુ ગામ કરવાને માં જેન ન ને રૂ (કાપી)
 રાખેલ હતો, તેપજુ જમીનની માટેની અને કારખ પી જવાનહારી તેના કુટુંબને
 રીર દની અને તેથી જમીનની આવકમા તેમના આમ મનના વર્તેને. ઉમ જ મ
 સમાયલો હતો

વર્તમ ન સભોગમા જેમ મોટે ભાગે ભેર વહે, નેમ ઘણા કુટુંબ મ મલિ
 ગોની પ્રવિકુશાથી બ મને શિક્ષણને સમય છતા નહીં આવક માં પધ ની
 પુસરી કે નોકરીની બેટીમા નાખી દેવ ધ છે તેમ આપણા કોપુન વીરજીમાય મ
 થયુ, છતા કેવીક વખત નહવા સભોગ પજુ બ મ અનુકુળ થઈ પડે તે ન્દય
 આ પ્રથમે વીરજીમાયને લાગુ પડ્યા કેમકે તેનુ હૃદય કોમળ હતુ, તેથી તેની
 જેવી સખ મનુરી કરનાર બેટુત (મનુર) ન સમ મ તેમને રજા આપતી
 અને પોતે મેકની ઉપપીવામા હવા તે મે મકને બહુ મુડી પાક વપસર
 જવા પોવાના બેન સાથીને બપોરના જમવાને લાગ કાપ લઈ જઈ આપ
 તથા તેમની સાથે વાવનીવમા કેલોક માગ કોકના, આ પ્રવૃત્તિથી તેઓને આનંદ
 ભે ધને કે પોવાનો સાથી પુષ્વ વગરનો અને ધર્મનો ૧ ને હતો, તેથી તે જનન
 લગકાતો તે તેઓને આજીવવાને હેમ વધવા વા પી સાધી જેનુ ન મ જો ર દર્શ
 તે મદદયામથી હવા સી પુરૂષ અનેએ ને ધાવવના નિયમ કર્યા હતા અને ન
 વખતો વખત બે નડુ ઉપવાસ બેટી સાથે બે રી કાદનો. અનુ છતા તે દમિટા
 કામ ઉપર જતો અને તારે વણુરો લઈ મેરી તાવ મુડી જનન પીરન
 કરતો વીરજીમાયને પરીચય વધનો ગયો, તમ તમ તે તાંતોના જનનમા પજુ ભે
 લાવા લાગ્યા અને પોને પજુ સાથે ગાવા અને જનન તથા પ્રદાદ આજ ન, પ્રુરજા
 ખ્યાન, કુવર બાઈનુ મામરૂ વિગેરે કેલક મમનમાં સર્વ પરિચિત ભેર ન
 ભજનો મેએ કરી નાખ્યા આ સઘશાનુ પરિચામ બે દયુ કે વીરજીમાયને બકિત
 ઉપર પ્રેમભાગ્યો અને બદેવર તથા વીરજીમાય અને કકવના નામથી આજમાવા
 લામા

વીરજીભાઈનું કુટુંબ જૈન હતું, તેઓ જૈનના પુત્ર હતા અને જૈન નામે ઓળખાતા હતા છતાં આજ કાલની ધર્મ—ધર્મ શબ્દ પોકારનારની ધર્મ ભાવના હૃદયભાગી ખમીને જીભમા આવી વસી હોય તેમ તેઓ જૈન વત્ત જાણવાને બે નમીખ હતા.

દરેક ધર્મમા જોઈશું તો ઘણો ભાગ પોતાના કહેવાતા ધર્મનું મો મથુ પણ જાગ્યેજ જાણુવા છતાં ફક્ત ધર્મનું ઘડ પકડી ઝુઝે છે પણ તેઓ ધર્મના રહસ્યને સમજતા શીખે તો પછી આત્મહિત સહેજે સુલભ થઈ શકે તો પણ સુભાગ્યે ધર્મના અંગે મુકરર થયેલા નિયમિત ક્રિયાકાંડ અને વૃત્ત નિયમ તથા પર્વ દિવસોની સરલતા એવી તો અનુકુળ અને સુદૃઢ પદ્ધિતિથી ચોજાયેલ છે કે ભવિજીવોને તે પોતાની ફરજનું સદૃજ ભાન કરાવે છે.

પર્યુપણ્ય પત્ર એ જૈન પ્રજા માટે એવો દિવસ છે કે જેનાથી “ જૈન ” બિરૂદ ધરાવતા બાળ વૃદ્ધ સર્વ જાણીતા છે મોટા શહેરમા કે નાના ગામડામા, એ કડો માણસોથી કે જ ગલમા વસતો એક જ જૈન પણ આ પર્વના દિવસ વપ, જપ, ધ્યાન, ભાવના—સેવા—ભક્તિ અને ધર્મોપાધનમાં પસાર કરે છે ગામડાના લોકો પોતે જૈન છે તે પર્યુપણ્યના આઠ દિવસ જાણી શકે છે સામાયિક પ્રતિક્રમણ પૂર્ણ શાસ્ત્રવાચન વગેરે નિત્ય આવશ્યક આત્મહિત ક્રિયાનું આરાધન આ આઠ દિવસ અને નહિ તો છેલ્લા એક દિવસ તો સર્વ કાંઈ કરે છે આ પ્રમાણે છોડવડીમા પણ પર્યુપણ્યના દિવસ આવતા વીરજીભાઈને પોતે “ જૈન ” હોવાનું ભાન થયું.

ગામનો મોટો ભાગ વૈશ્વ સ પ્રદાયી હોવાથી અને વીરજી ભક્તને પ્રથમ સંસ્કાર બેચર ભક્તના ધવાથી તેમનું હૃદય વેદિક ધર્મમા રગાયું હતું તે પર્યુપણ્ય પર્વમા શાસ્ત્ર શ્રવણ થતા નવું જાણુવા આકર્ષાયું અને એટલે નો પાંડ પાંડો થવા પછી એક શીખવાને જેમ વિદ્યાર્થીનું ચિત્ત આકર્ષાય છે, તેમ પોતાના કુળ ધર્મ માટે અભ્યાસ કરવાની જીજ્ઞાસા થઈ આવી.

વીરજીભાઈ જૈન ધર્મ માટે જેમ જેમ નવું નવું વાચતા ગયા તેમ તેમ વધારે ઉડા ઉતરવા ઇચ્છા થતી ગઈ અને તેના પરિણામે વૈરાગ્ય ભાવ થઈ આવ્યો અત્યાર સુધીમા તેઓ દુકાનના કામમા બહુ ઓછો ભાગ લેતા હતા અને બાકી પુસ્તકો વાચવા અને સ્તવન, ભજન કરવામા દિવસ કાઢતા હતા તેથી તેમના પિતાને વીરજીભાઈના લગ્ન જલદી કરવા ઇચ્છા થઈ તેઓ માનતા હતા કે સસારમા પુત્રનું જોડાણ કરવા અને તેનું ધધામા ચિત્ત લગાડવાને સ્ત્રી રૂપી બેડી પહેરાવવા જરૂર છે સ્ત્રીને મોહિનીનું રૂપ એટલા માટે આપેલ છે કે તેના સસર્ગ પાસની મોહ દિશામા પુરૂષ અથવા બની જવાથી પોતાનું આત્મકલ્યાણ ધર્મધ્યાન અને વૈરાગ્યના વિચારને વિસરી જાય છે આ ઉપરથી પોતાના પુત્રના વરાગ્યભાવને સમાર પક્ષમા એવી સજાવાને તથા પોતાની ઘરભાગ સ્થિતિ હોવાથી પુત્રવધુ આવતા

ગુરૂને પુછ્યું, પણ કશું સંતોષકારક સમાધાન ન થતાં તે અથ વાચવા મનાય અને તેથી ઉત્પન્ન થયેલા પ્રશ્નો શકા રૂપે દૃઢ થવા પામ્યા.

શકંતુ દૃઢ થવા સાથે દૃષ્ટિ બ્રમમાં આવવા પછી તેનું નિરાકરણ ન થાય ત્યાં સુધી તેને લગતા સામાયિક પ્રગમ પણ બારીક તર્ક કરવાને કારણે આપે છે તેમ તે પછીના વિહારમાં તપસ્વીના પગલા કોઈ સ્થળે લેવાયા તે જોઈ પગલા પ્રત્યેની પુનઃ સાવનાના ક્રોધાવે પ્રભુ પ્રતિમા માટે તેમના મનને વધારે દ્રઢ બનાવવા કારણ આપ્યું અને વળી વધારે ઉડાણમાં આવતા તેઓશ્રીના ફેટા લેવાયાનું જાણી વીરજી સ્વામીને સ્થાપનાની જરૂરીયાત માટે જે વિચાર તથા હતા તે છેક મજબુત થયા અને તેથી પોતાની શકાના વિશેષ સમાધાન માટે કોઈ વિદ્વાનનો પ્રસંગ શોધવા લાગ્યા.

શિહોરમાં પોપટનામનો એક જન્મમુગે માણસ મહારાજ શ્રી (હાલ ઉપાધ્યાયશ્રી છે તે) વીરવિજયજી મહારાજના પૂરવળજે તેમના ઇશ નથી બોલતો. થયો તેવા ખબર તેમણે સાંભળ્યા હતા, તેથી જ્યારે તેઓ પોતાના ગુરૂ માણેકચંદ્રજીસ્વામી સાથે અમરેલીમાં સુવૃષ્ટપદ્મ જોમાસુ રહ્યા ત્યારે તેમની ઇચ્છા ઉપરોક્ત વિચારો માટે તેઓશ્રી પાસેથી શકાનું સમાધાન કરાવવાની થઈ આવી અને તેજ અરમામાં મહારાજશ્રી વીરવિજયજી કે જેઓ પાલીતાણે જોમાસુ હતા ત્યાં પત્ર લખી પોતાની શકા માટે પ્રશ્ન પુછવા ઇચ્છા જણાવી અને તેનો ઉત્તર મળી જવાથી પૂર્યું કે —

આપ શ્રી જે વસ્તુને હાથમાં બગર કેડમાં રાખો છો અને તેને (મુદ્દપતિ) કહેો છો તે ફરવી તેને હાથપતિ અથવા ફેડપતિ કહેો તો શું ખોટું ?

આના જવાબમાં ઉપાધ્યાયજી મહારાજે લખ્યું કે “મહાનુભવ વ્યાખ્યાન દિ બોલતી વખતે મુખ આપજાકન કરવાની વસ્તુ છે માટે શાસ્ત્રકારે મુદ્દપતિ કહી છે, અને જો વખતો કહ્યા મુજબ મોઢે બાધવાયોજ મુદ્દપતિ કહેવાતી હોય તો તૂટી આ હોજી કાઢા જોસો ત્યારે તેનું નામ શું કહેશે ? કારણ કે તે વખતે મુદ્દપતિ મોઢે આપેલી હોતી નથી.

જે વસ્તુ રજ હરે છે તેને વખો રજેહરણ કહેો છો તો પડી વિહાર કરે ત્યારે પગે બાધીને ફરે તો રજેહરણ કહેવાશે નહીંવર કાખહરણ કહેવાશે, કારણ કે તે વખતે કાખમાં રાખો છો. આવીજ રીતે પગરખાનું તથા અગળા વિગેરે ધણા દ્રષ્ટા તો આપી તે પ્રશ્નોત્તરનું ઘણું સારી રીતે સમાધાન કર્યું.

એવી રીતે જુદા જુદા એકવીશ પ્રશ્નોના જવાબ મળવાથી વીરજીસ્વામીનો ઉપાધ્યાયજી મહારાજ પરનો ગુરૂજન બિનપ્રતિહિન વધતો ગયો.

વિચારવમળ વચે વીરજીસ્વામીએ પોતાના ગુરૂ માણેકચંદ્રજી સ્વામી સાથે અમરેલીથી વાકોનેર વરુ વિહાર કરી તેટલામાં પ્રેમચંદ નમના એક શપ્તોક્તિ લેવા અરજ કરી અને તેઓ વીરજી સ્વામીજીના શિષ્ય થયા આ રીતે ખ્યા ગુરૂ થવાથી વીરજીસ્વામીને ઉલટું સંકટ આવી પડ્યું કેમકે માં શકાયત્વ હવા, તેમાં જાણી જુઝીત એક નવા ઠીક લાગ્યું નહિ, અને તેથી પોતાની શકાઓ તે

પણ તેમા સામેલ થવા ઈચ્છા બતાવી અને ને રીતે પોતાને તે એક સમન્વિત્વર્થક સ્થાન થઈ પડ્યું બાકી સર્વ વાતથી તેમને વાકેફ થયાં

અનુક્રમે ૧૬૫૭ ના ચૈત્રાસામા કુડગા રહેવાનું થયું, જ્યારે ઉપાધ્યાયશ્રી વીરવિજયજી વગેરે મુનિ મેડાનું ચૈત્રાસુ પાટણ ગુજરાતમા હતું અને તેથી પત્ર વહેવાર શરૂ રાખી અનેક શકાતુ સમાધાન થતા મ વેગ દિક્ષા લેવા દૃઢ નિશ્ચય કર્યો પરંતુ આ સવ નાચ દરમિયાનમા કુડલાના હુઢીયા ભાઈએને શકા પડવાથી કેટલોક ખુલાસો પૂછ્યો આ સમય ધમ સકટનો હતો શ્રદ્ધાનો રગ જે સવેગમા પવગયો હતો, તે વાત દૃઢ હતી, ત્યારે બીજી વરક ચૈત્રાસામા ગમન તે ચારિત્રા-વસ્થામા વિદનરૂપ હતું આવા સંજોગમા કાર્તિકી પુનમ આવી અને સવારના વીરજીસ્વામી દેરાસરમા જઈ ચેત્યવ દન કરવા બેઠા આ બનાવે મોટો ફેલાહુવ ઢરી મૂક્યો કાર્તિકી પૂનમે હુઢીયા અને જેનો સર્વ સાથે મોગ આડવારથી વાગેને ગાંજતે શત્રુ જયના દર્શન અથે ગામ બહાર જતા હતા તેનો તૈયારીમા હોવાથી આ દેખાવ જોઈ હુઢીયા ભાઈએને લાગી આવ્યું અને સુતસદી વર્ગમા ફરોયાદ રજુ કરી

મહારાજ વીરજી સ્વામી દર્શન કરી લાના પ્રવેતાગર ઉપાધ્યાયમા જઈ બેઠા હતા તેથી જૈન સંધના આગેવાન શેઠ મૂળજી લવજી પાસે ૪૫ મહારાજશ્રીને ઉપાધ્યાયમાથી રજા આપવા જણાવ્યું તેના ઉત્તરમા મુળજી શેઠે જણાવ્યું કે “ ઉપાધ્યાય મારી માલેકીનો નહિ પણ શ્રી સંધની માલેકીનો છે, અને સંધમા સાધુ વર્ગનો પણ સમાવેશ થાય છે, તેથી તેમનો જ્યા હુકમ છે ત્યાથી હું ઉઠાડી શકું, કે રજા આપી શકું તે મારી સત્તાની બહારની વાત છે ” હવે બીજા પ્રશ્નનો અવકાશ રહ્યો નહીં શેઠ મજકુરની પ્રભાવ અને પુન્ય પ્રકૃતિના તેજ સામે રિશેષ કહેવું તે અર્થ હતું હવે વીરજી સ્વામીને આ પ્રમાણે ન કરના જણાવવાથી કહ્યું કે—“ ભઈએ ! હું દીર્ઘ વિચાર પછી જનપ્રતિમા શાસ્ત્રાનુસાર વદનિય પૂજનિય હોવાની જરૂર સ્વીકારું છું તેમા તમને ઓછું આવે તો આશ્ચર્ય છે કે નકે તેમા હું તમને કુ બંદો નથી, વમારો ભાગ્યોદય આ દિશાનુ જ્ઞાન થવામા અવરાય કરે તે તમારા ભાગ્યની વાત ” વગેરે રીતે શાત પણ દૃઢ જવાબ આપવાથી બીજા માર્ગ ન હોઈને સર્વે પોત પોતાના સ્થાને ગયા અને સંધ શત્રુ જયના દર્શન કરવા વાગેને ગાંજતે જઈ આવ્યો તે પછી વીરજી સ્વામીએ ત્યાથી શેઠ મુળજીભાઈની દેખરેખ બરી મદદ સાથે પાલીતાણા વરક વિહાર કરી શ્રી શત્રુજય ગીરીવરે જઈ યાત્રાનો લાલ લીધો, ને ત્યાથી પાટણ-ગુજરાત જઈને શરૂ વીરવિજયજી મહારાજને મળ્યા

સવેગ દીક્ષા અને વિહાર.

गुणेषु क्रियता यत् किमाद्यैः प्रयोजनम्
विक्रियन्ते न घटाभिर्गावः क्षीरमिवर्जितम्

ગુણમા યત કરવો, કેમકે પ્રયોજન થુ છે ? કેમકે જેમ દૂધ વિનાની નાથને મટા વડે શાય
આરતી કાઢ ખરીજી નથી તેમ ગુણ વિનાનો આદ્ય મગ નક્કામો છે

આ પ્રમાણે તત્ત્વરૂપી ઘવાથી પાટણુમા તેમને કાર્તિક વડી ૧૦ ના
દેશ મવેગ દીક્ષા આપવામા આવી ને ત્યારથી તેઓ શ્રી વિનયવિજય
મહારાજના નામથી યોગપાલા લાગ્ય આ પ્રમ્ત જે પાટણુમા આચાર્ય શ્રી
વિજયકમળમૂરિજી તથા પ્રવર્તક શ્રી દાતિવિજયજી મહારાજ શિષ્ય સમુદાય
ના મોટા પઠિવાર સાથે હતા.

આ પ્રમ્ત ગ વિહારનો હતો એટલે તુલજ ત્યાથી વિચરવાનુ હતુ, તેથી
સુનિશ્ચરની આજ્ઞાનુસાર ગુરુ ઉપાધ્યાય શ્રી વિરવિજયજી પુન્યાસ શ્રી હ નવિજયજી,
પ્રેમવિજયજી તથા વિનયવિજયજી વગેરે સર્વેએ વડોદરા તરફ વિહાર કયો,
અને અનુક્રમે ચોમાસુ છાણીમા મહુ

અભ્યાસ પ્રત્યે પૂર્ણ પ્રેમ હોવાને વિનયવિજયજી મહારાજે પ્રથમથીજ હથે
કાલીક, ઉત્તરાધ્યાન, વગેરે કેટલાક યામનુ અધ્યયન મહુ હતુ અને તેથી
તપગરુના પયગ્રનિકમણુ મોએ કમી સારસ્વત વ્યાકરણ શિખવાનો ભાગ બીધો
અને ચોમાસા પછી ૧૬૫૬ મા ગુરુ આજ્ઞાનુસાર ઉજ્જે ગયાન કે જ્યા આચાર્ય શ્રી
વિજયકમળમુરિ, ઉપાધ્યાય શ્રી વિરવિજયજી, પ્રવર્તક શ્રી કાનિવિજયજી, શ્રીમન
મુનિ હસવિજયજી વગેરે મુનિશ્વરો પોતાના શિષ્ય સમુદાય સાથે નવદિક્ષિત મુનિ
વર્મને ભેગ પહેવપરવા એકત્ર થયા હતા અને તેથી ત્યા વિધિસહ યોગવહનની દ્રિયા
પૂર્ણ ઘવાથી સર્વ સાથે વિનયવિજયજી મહારાજને મહા શુભી ૫ ના દેશ વડ
દીક્ષા આપવામા આવી

મહારાજ શ્રી વિનયવિજયજીનો વિહાર ગુરુ શ્રી ઉપાધ્યાય વિરવિજયજી
સાથેજ આગળ શરૂ થયો, અને અનુક્રમે પાટણુપુર તે ચોમાસુ થયુ તેમનો અભ્યાસ
૫ દાનવિજયજી, મુનિ ચતુરવિજયજી તથા મુનિ પ્રેમવિજયજી પાસે આગળ શ
હતો, અને વગી તેઓએ ગુરુ દિક્ષા લીધેની ત્યારથી હમેશા એકજ વખત અહ
લેતા તેથી મગજનો દુ ખાવો શરૂ થયો આ વ્યાધિથી તેમના ગુરુએ શરીર સભ
ળવા ભલામણ કરી પરંતુ પુન્યના ઉત્કૃષ્ટ પ્રભાવ માટે દંઠ આવનાથી તેમણે એ
સણા કરવાની પદ્ધતિ શરૂજ ત્યાંથી અને તે નિઃશય છેક અત્યારસુધી જાગવતા ર
છે, એટલુજ નહિ પણ પ્રાયસ વિગમ (ધી) પણ વાપરતા નથી, તેમજ ફેરીનો હ

શને માટે ત્યાગ છે આવા અનેક વૃત્ત અને પત્રીસહો સહન કરવા તે તેમના પુણ્યનેજની નીચાની છે અને તેઓ તેથી અત્યારે ૧૫૨૧વી મહારાજના ઉપનામથી પણ ઓળખાય છે

ચોમાસા પછી ત્યાંથી કુભારીયાજની યાત્રાએ નીકળેલા સઘમા ઉપાધ્યાય શ્રી સાથે તેમને વિહાર શરૂ થયો હતો અને તે પ્રમંથે આચાર્ય શ્રી પણ ઈડરના સઘ સાથે ત્યાં આવ્યા હતા જે હકીકત આ પ્રસંગની ભાવના માટે વિનયવિજયજી માદારાજે એક સ્થાવર રચેલું છે તે ઉપરથી જાણી શકાય છે કુભારીયાઓ હોમોઈ રહેને વડોદરા થઈ શરૂ આ રાથી ૧૯૬૦નું ચોમાસુ છાણીમયુ-આતુર્મીસ પત્રીસ ૧૯૨૧મા વડોદરા-મા જૈન કોન્ક્રન્સ ભરવામા આવી હતી, આ પ્રસંગે તેઓ છાણીથી ત્યાં શરૂ પાસે ગયા હતા, અને કોન્ક્રન્સમા ખાસ ભાવણ કરેલ (રીપોર્ટમા લખ્યો) જે ઘણું અતરકારક થઈ પડ્યું, અને નારગમના પટેલ ઉમેદભાઈએ પોતાના બે પુત્ર તથા ભત્રીજા અને બીજા સાથે તેમની ખાતે દીક્ષા લેવા નિશ્ચય કર્યો કે જે પત્રી તેઓ પૈડી આરે પ દાનવિજયજી મહારાજ પાસે અને એકે મુનિ નયવિજયજી પાસે દીક્ષા લીધી

ચોગીને યાત્રા-યોગ-ધ્યાન અને ધર્મકથા એજ કલ્યાણ તથા કર્તવ્ય છે તે પ્રમાણે ઉપાધ્યાયશ્રીની ઈચ્છા ગીખરજીની યાત્રા કરવાની થતા તેઓએ શુરૂની સાથે માળવા તરફ વીહાર શરૂ કર્યો અને રતવામ, ઈંદોર, ઉજજયની થઈ મઈડરગઢની યાત્રા કરી ચોમાસા ઉપર લરકર ગ્વાલીયર પહોંચ્યા અહીં ચોમાસામા શુરૂને જ મ જણાતા પ્રમંથોપાત તેમને વ્યાખ્યાન આપવાને તક મળવા લાગી અને તેમા નેઓ મુળ અજ્ઞા-સને લીધે જલદી જળકી નીકળ્યા વળી ચોમાસા દરમિયાન “પ્રમોખ ચ દ્રિકા” નો પ્રથમ કઠાણે કર્યો આ પ્રસંગે ઉપાધ્યાયજીના ઉપદેશથી ત્યાંના સઘમા ચાલનો કલેશ દૂર થવાથી દેવદ્રવ્યની ઘણી વ્રતમ એકઠી થઈ હતી

ચોમાસા પછી ઉપાધ્યાયશ્રી સાથે તેઓને વિહાર જગાણા તરફ આગળ વધ્યો અને ખનારસ (કાશી), અયોધ્યા, મિહપૂરી, ચંદ્રપૂરી, કાકિદિ, રત્નપુરી છુતવા, લખનૌર કાનપુર, વગેરે સ્થળે યાત્રા કરી ગિખરજી પધાર્યો અને ત્યાં કેલકત્તાના આવેલા સઘનો વિનિતિથી તે તરફ જવું થતા સ ૧૯૬૨નું ચોમાસુ કેલકત્તામા થયું

કેલકત્તાથી ચોમાસા પછી સઘ માથે ઉપાધ્યાયજી સહીત મુર્શિદાબાદ (મયુ-દાબાદ), ચંદ્ર અંજલમજા આવતા ત્યાં આચાર્યશ્રી વિજયકમળસૂરિ મળ્યા અહીં બાણુ ધનપતસિ હે છપાવેલ શાઓ વડોરી તેના વાચનનો લાભ લીધો, અહીંથી ચ પાપુરીનો મોટો સઘ હાથી, મોટરો, ગાડી, ઘોડા અને રેલવેના રીઝર્વડ ડમા સાથે બાણુ તન્કથો નીકળતા તેમા પાદ વીહાર કરતા ચ પાપુરીની યાત્રા કરી ઉપાધ્યાયજી સાથે ૧૯૬૩ નું ચોમાસુ આગામા કર્યું, કે જે દરમિયાન ત્યાં ઉપાધ્યાયજીના

નામથી પાશ્વશાળા શેક ગુલાબચંદણ મીઠાનલાવણ તરફથી જોલવામા આવી ત્યાંથી ચોમાસુ પૂર્વે થતા વિચરો દિવ્દી, અંજાલા, હુધીઆના, અમૃતસર, લાહોર થઈ ગુજરાનવાલા આવ્યા અહીં મહુમ આચાર્યશ્રી વિજયાનંદસુરિશ્વર (આત્મા રામજી) મહારાજની પાદુકાનો પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવ થયો આ પ્રસંગે આચાર્યશ્રી વિજયકમળસૂરિનું પણ ત્યાં પધારણ થયું હતું.

ધમના ઝંઘડાનું આ વખતે ત્યાં પ્રબળ હતું અને તેમા પણ તેજ વખતે અમીન નિમિરે ભાસ્કર પર હનાવન બંધવો વચે મોટો ઝડપો ઉસો થયો હતો આ બંધનમા વહ વિવાહ માટે મુનિશ્રી વરખજીવિજયજી મહારાજનું ગુજરાન, તરફના વિહારમાથી પાંચ ગુજરાનવાલા આરણુ થતા સરેને ત્યાજ ચોમાસુ, સાથે રહેરા તક મગી ને તેથી તેમની સેવામા તેઓ પોતાનો અવધાસ લેણો આગળ વધારી શકયા

આ દરેક ચોમાસામા ઉપાધ્યાયશ્રીની તબીયત નાદુરસ્ત જણતા વ્યાખ્યાન તેમને વાંચવું પડતું હતું, તથા વલ્લભવિજયજી મહારાજને પણ પરિચરમા તેમની શક્તિને માટે વધારે ઉચે મત બધાયો હતો આ લાગી મુદતમા ગુજરાન કાઢિ પાવાડમાથી રિનયવિજય મહારાજને હરે આ તરફ વિચરવા ના અપવા માટે ઉપાધ્યાયજી તરફ પત્રો આવતા હોવાથી ગુજરાનવાનેથી વીહાર કરવા પછી અંજાલામા પદાનવિજયજી મહારજ મળાથી તે પછી ગુરુ અંજાલી તેમા કેશરવિજયજી મહારાજ સાથે હસ્તિનાપુર થઈ દિવ્દી ગયા અહીં વૃદ્ધ મુનિ શઠનવિજયજી બિમાર હોવાથી તેમની ચાકરીમા રોકાવું થયું ને તે દરમિયાન સંધના આગ્રહથી ગુરુ આજ્ઞા મળતા ત્યાં ચાતુર્માસ રહ્યા

વ્યાખ્યાન સાહિત્ય સંગ્રહની શરૂઆત.

while we live let us live

“ જીવતાં સાર્થક કરી દ્યો ”

મહાત્માને વાચનનો શોખ એટલો બધો છે કે વ્યાખ્યાન-ઉપદેશ ઉપરાંતનો બની શકેના વખત વાચનમાત્ર પસાર થાય છે. આમ વાચનમા જે કંઈ તત્ત્વ મળે તેનો મથક કરી ભવિષ્યની પ્રજા માટે સારો સંગ્રહ ચોધી રાખવા તેમના હૃદયમાં દિટ્ટીથી પ્રેરણા થઈ અને તે વખતથી તેમણે આ અથ વખત નુ શરૂ કર્યું કે જેના પરિણામે સાત વર્ષના મતલ પરિશ્રમના ફળ રૂપે સંગ્રહાચેલ ત્રાગર મહે દધીમાથી એક લહરી તરીકે મા અથ અત્યાર આપણે પ્રકાશમા આવેલ જોઈ શક્યા છીએ.

હાંદહીંગી ચોમાસા પછી સિકંદરાબાદ (બુદેલખડ) જતા ત્યાં શેઠ જવાહર લાલ નૈનીનો જ્ઞાન ભંડાર જોવા તક મળવાથી તેને વ્યવસ્થામા મુકી મૂચિપત્રાદિ કરવા માથે ત્યાંથી કેટલાક નવાં અથો મળી રાક્યા તે પછી વિચરી મ ૧૯૬૬ નુ ચોમાસુ શરૂ આજાર્થ આજમા કર્યું

આજમા યાત્રાળુ બાને ઉતરવા સાધન ન હોવા ની મહારાજશ્રીના ઉપદેશથી ત્યાંના જૈનોએ મોટા ખર્ચે ધર્મશાળા બંધવીને તે પછી તેમા શરૂ ઉપદેશથી પાઠશાળા તથા લાયબ્રેરી ખોલવામા આવેલ છે.

ચોમાસા પછીના વિહારમા જનપુર પહોંચતા અકુર્ષમહોત્તમવાદી શુભ કાર્ય થવા પામેલ તે પછી કીમનગઢ જતા અજમેરનો સથ આમત્રણ કરવા આવવાયો ત્યાં પૂતલિ ધર્મારાધન થવા પછી અજમેર જતાં શરૂઆત તથા સંધના આગ્રહથી ૧૯૬૭ નુ ચોમાસુ ત્યાજ કર્યું અને તે દરમિયાનમા દુલોધી પાંચ નાથ તથા મેડનાની યાત્રા કરી ત્યાંના ભંડાર ઉઘડાવી મુચિપત્રાની વ્યવસ્થા કરી.

અજમે થી ચોમાસા પછીના વિહારમા નયાશહેર (બાયાવર) થઈ મોજત આરતા ત્યાંના દેરામર તથા ઉપાધ્યયની હજારો રૂપિયાની જમીન વગેરેની ગેરવ્યવસ્થા હતી તે માટે ઉપદેશ દઈ સુધારો કરાવી, ત્યાંની પાક્કી, રાણપુરની પચતીર્થ ના ઠી વચા મોટી કરી, આખુલ થઈ પાલણપુર માવતા શરૂઆતના ૧૯૬૮ નુ ચોમાસુ ત્યાં કર્યું.

આ વિહાર દરમિયાન મહારાજશ્રીને બે ભંડારો જોવાનો તથા સુત્રો અને અનેક ભાષા પ્રયોનો પરિચય થયો હતો. આટલા ઉપરથી આવા અથોમા શુ છે ? તેના સ્મરણાર્થે જૈન પ્રયોગી ગાંધડની જરૂરીયાત જાણવાથી પાલણપુરના ચોમાસા દરમિયાન તે કામ હાથ ધર્યું અને ત્યાજ શરૂ કર્યું “ આ પ્રથ (જૈન પ્રથ ગાંધડ) ત્યાંના વત્તી ગાંધી ચ દુલાલ ભાઈચંદના સ્મરણાર્થે

તેમના વિધવા સ્ત્રી બાઇ મેલીની મદદથી અત્રેની આત્માન દસબા માર્ફત બહાર પડી ચુકેલ છે અને જેના માટે જુદા જુદા પ્રશ્ન સાપતો બહાર આવ્યા છે

ચોમાસા પછી ત્યાંથી વિહાર કરી તારંગાણ થઈ ઉંઝાના સઘ સાથે કંઈ ચીજાણની યાત્રા કરી પછી ભોમલીણ (મહીનાથ) પાનસર, રાજેશ્વર થઈ વઢાણકાપ પધારતા ત્યાં બહાર ભાવણ કર્યું ત્યાંથી લીંબડી બાવતા ત્યાં પણ બકિતથી પુર પ્રવેશ થયા માથે જાહેર ભાવણ કર્યું કે જેમા ત્યાંના કાકોર માલેખ તથા કુટીયાના સંકુ સ્ત્રી નામજી મુનિ, નાનચ દ મુનિ વગેરેએ તેમજ બંને કિરકાના નેન ભાઇઓએ ઉત્સાહથી ભાગ લીધો હતો પછી ત્યાંથી ગણપુર, મુલ્ય, બેરટાદ, વળા, પછેત્રામ થઈ પાવીનાણા પધાર્યા કે જે હરમિયાન ઉપરના સર્વ સ્થળે વહન મહોતસવ અને બહાર ભાવણથી આ ક ઉપકાર થયા હતા

મહાર જરી પાત્રીતાણા પધારવાના બંધર કુ ઉલે મવાથી ત્યાંના સઘે પ્રેમથી આમજણ કર્યું ને શુર આજ્ઞા મેળવતા ૧૮૬૬ તુ ચોમાસુ ત્યાં કર્યું આ પ્રસંગે પાત્રીતાણેથી કુ ઉલે પધારતા કુલનાની ટોળી સાથે આવી ગાર્યાધાર, લે સવડી, લુનાસાવર વગેરે સ્થળે પૂજા ભક્તિવાદિક ધર્મોરાધન ૧૫ હતું

આ વર્ષમા કાઠીયાવાડ અને બ સ કર્ક પાત્રીતાણા તથા કુ ઉલામા અતિ વૃદ્ધિ થવાથી ત્યાં અને આસપાસના ગામોમા અનેક કુટુંબો પાશ્વમાલ થયા હતા તેથી મહારાજશ્રીએ મ મહા વહુસ રાજ્ય મહારાજ ઉપર પત્ર લખના મુબદ્દતા સ ધ મારફત તથા પટક, પાલકપુર વગેરે તરફથી મંગેલા લખનાગ બે ખાતર રૂપિયા નાના ગામોમા તુકશાનમા આવેલ કુટુંબોમા શુભદાન રૂપે વહેંચાયા હતા

કુ ઉલામા ચોમાસા પછી ગીરનાગણની યાત્રા કરવા જતા કુ ઉલાની ટોળી માથે જઈ દ્વારગાલી, ચાંબળા, દ્વારી, ભાદેર વગેરે સ્થળે સ્વામીવાત્સલ્ય તથા પૂજા મહોત્સવ કર્યો હતો અને ને પછી બાનસરે જતા ત્યાં પ્રવેશ મહોતસવ, જુદું પ્રમ હોતમવ, સ્વામીવાત્સલ્યકાંઠિ ધર્મ કાર્ય થયા હતા અને તેજ પ્રસંગે કુ ડીયા સ પ્રદાય ના તપસ્વીજી મ ભોક્ષકજી સ્વ મી તથા જ્યેષ્ઠ મુનિ ત્યાં હોવાથી તે સઘમા પણ એ સ્વામીવાત્સલ્ય થયા જતા વળી તે પ્રસંગે જમસરતમ ધર્મોરાધન માટે ઉપાસ્ય ન હોવાથી ઉપદેશ દેતા દોશી કુજી જાલાની વિધવા બાઈ ગગવ તથા સ્ત્રી તોડ વરફથી ઉગાય મ ? જેકરણ કરવામા આવી હતી તથા સઘે દેનાસરજી કરવા જમીન લઈ તે માટે લેવારી કરી હતી

ત્યાંથી વાઢાર કરી અમરેલી જતા ત્યાંના નાગનાથના વિગાળ ચોકમા " જુ દ બાવના " એ વિષય ઉપર બહાર ભાવણ આજુ હતું, ત્યાંથી આવજીવવા, લે સાજુ રહને પોતાના જન્મસ્થાન છોડવડી ગયા હતા મહારાજશ્રીના આ વરફના

વિહારમા જૈનધર્મ માટે ઘણી જાગૃતિ થઈ હતી અને દરેક સ્થળે ત્રણ વખત વ્યાખ્યાન, પૂજા, પ્રજા વના, સ્વામીનાત્સલ્યાદિ મહોત્સવ થઈ રહ્યા હતા. છોડરડીના ત્રણ સ્વામીનાત્સલ્ય થયા હતા અને જેતપુરથી ગણા નેડવા જનર જીવાભાઈએ પણ આ પ્રસંગે ગુરુભક્તિ અને શાસન ઉન્નતિમા સ્વામીનાત્સલ્યાદિ કરી સારા ભાગ લીધો હતો. તેમજ માગ મા રેવન્યુ કમીશનર, વહીવટદારે વગેરે મંડળે પ્રતિભાષ મટે પ્રસંગ મેળની આત્મહિત પ્રાપ્ત કર્યું હતું એમા એકદર માવજી જવેધી જી નાગઢ સુધીના દરેક ગામથી શ્રાવક વર્ગ સાથે આલી ગીતન રજીની યાત્રા સઘ અમુ દાય યુક્ત કરી હતી આ પ્રસંગે માર્ગમા રાણપુર ના આરઓયામા દેરાસર તથા ઉપાશ્રય કરાવનાં ગોઠવણ થઈ હતી અને ત્યાં જાહેર ભાષણ કરવામા અવ્યા હતા જ્યારે વડાળમા અને સખપરમા પૂજા, જાહેર ભાષણ વગેરે શાસન ઉન્નતિના કાર્ય થયા હતા.

જીનાગઢ યાત્રા માટે રોકાયા દરમિયાન મહાવીર જયતીને પ્રમુખ આવતા ચૈત્ર શુક્ર ૧૩ના રોજ જયતી ઉજવવામા આવી હતી જે પ્રસંગે મોટા મેળાવડામા પ્રસિદ્ધવક્તાશ્રી ચરિત્રવિજયજી સહાગજે તથા તેઓશ્રીએ જયતી માટે ભાષણ કરી જયતી તરફ લોકરૂચી ઉત્પન્ન કરી હતી.

જીનાગઢથી માગરોળ પધારતા ત્યાં નીક્ષામહોત્સવ તેમજ અઠ્યાઈમહોત્સવના પ્રસંગ પસાર થવા પામ્યા હતા. દર્શનિયાન આતુર્મામ આવતા ગુરુ આજ્ઞાપો સ ૧૯૭૦ તં આતુર્માસ માગરોળ-કયુ અને ચોમાસા દરમિયાન પણ ધર્મચર્ચા તેમજ જ્ઞાનગોષ્ઠિ વિશેષ થવા સાથે એકન થયેલ મ મંદિરને પ્રકાશમા લાવવા ત્યાંના સઘને આશ્રિત થતા નેને આ પ્રથમ ભાગ બહાર આવવા પામ્યો આતુર્મામ પછી વીહાર કરતો વખતે તીર્થયાત્રાને લાભ લેતા સુધી સઘ સાથે ગયો અને ત્યાં સ્વામીનાત્સલ્યાદિ થવા સાથે તીર્થની વ્યવસ્થા માટે કેટલીક યોજના દર્શાવી આ પ્રસંગે વેરાવળથી પણ ત્યાં સઘ આવેલ હતો તેથી મહારાજશ્રીને ત્યાં પધારવા વિનંતી કરી અને વેરાવળ તરફ પધાર્યા આ પ્રસંગે માર્ગમા ચોરવાડ-સાદરી વગેરે સ્થળે સ્વામીનાત્સલ્ય થયા હતા અને વેરાવળ જવાથી ત્યાં સમવસરણ તથા અઠ્યાઈ મહોત્સવ થવા સાથે નીરાશ્રીતાશ્રયની યોજના આવા પ્રસંગે અમલમા મુકવામા આવી તેમજ જમણ શુદ્ધિ માટે વ્યવસ્થા થઈ.

વેરાવળ મહોત્સવ ક્રિયા શરૂ હતી તેટલામા માગરોળ દીક્ષામહોત્સવનો ખીન્ન પ્રસંગ ઉપસ્થિત થતા આમ ત્રણથી ત્યાં જવું પડ્યું અને પછી ત્યોથી વીહાર રાજકોટ તરફ આગળ શરૂ કર્યો. જ્યારે માર્ગમા દરેક સ્થળે જાહેર ઉપદેશ શરૂ રાખવા ઉપરાંત ભાણવડમા અઠ્યાઈ મહોત્સવ થયો અને હમથના જાહેર લેકચરમા હિંદુ મુસલમાન સૌ એક સરખા ઉત્સાહથી જોડાવા લાગ્યું.

અનુક્રમે વિહાર આગળ વધવા જામનગર પધાતુ પધુ અને શુર આગાધી
સ ૧૯૭૩ નુ ચોમાસુ લા ચયુ

જામનગર નજીકનો વાગડ પ્રદેશ કેળવણીમાં બહુ પગલ છે એમ મહારાજશ્રીના
અનુભવમાં આવતા ને એથીએ ને જામના કેળવણી મેટ્રની ખીનવણી માટે સાનુકુળતા
ધરા માટે યો. ૫ ઉપદેશ આપવામાં યોગ્ય હીલચાલ અને વ્યવસ્થા થઈ અને
રેગનીલ લાભ માટે હમિયાના બાબત ન ઉપરાત દરેક અંગ્રાડોએ જાહેર હેતુર
આપવાને શરૂ થયું કે જેથી જુના જુના પ્રસંગોને બુદ્ધા બુદ્ધા વિષયો પર લોકમત
કેળવવાને કારણ મગી શક્યુ અને ચોમાના દરમિયાન મહાવીર જયંતી તેમ
શુર આભારામજી ૪૪ વી ટીવી ને પેરલુ કાયમ જળવાઈ તેવી યોજના કરી

જુ

જુ

ઉપરોક્ત દરમિયાન યેલ્લીથી એક મગ્રાવ છે કે મહાત્મજીશ્રીના નિત્ય અવધાસની
કથા અને સંશોધન પ્રતિ ઉપખાત છે વગી નિયમ, મનોનિશ્ચય અને લેહુ
પતાના લે જ ની વપસરી ભાવના પણ વહનિય છે તેમજ સત્યચો ૧૬ નૃહર્ય વૃત્તિ
રાધે નશ્વતાન સદયુક્તી જેવાની શુરભકિત રસ આનંદહીય છે આ જેના પરી
શ્રામે શુર શ્રી હિમાચાલ વીગ્ધીજયજી મહાત્મજીના નામ મમત
ધારક વૃત્તિ સવદા જળસવેવ જોવાય શકે છે

© 1954 by the Board of Directors of the National Endowment for the Humanities

© 1954 by the Board of Directors of the National Endowment for the Humanities
 શ્રી મહાનંદ કાનભાઈ—ભાગરોજી

શેઠ મકનજી કાનજીનું જીવન ચરિત્ર.

જીવન ચરિત્રનો, ઉદ્દેશ.

यस्मिन्जीवन्ति बहवः सन्तु जीवति
काकोपि किं न कर्तु चच्चा स्वोदरपूरणम्

જેના આશ્રયથી ધણા જીવે છે, તેજ જીવે છે તેમ જાણુ, બાલ્ય પોતાનું પેટ તો હું કાગડો પણ ચાચથી નથી ભરતો ?

જન્મતમા જન્મ ધરતી શુદ્ધ અન્ન કરણવાળી મનુષ્ય વ્યક્તિઓના જીવન વૃત્તાન્ત ઉપરથી જનસમાજને ધડો લેવાનું પ્રાપ્ત થાય છે કેમકે તેથી મનુષ્ય પોતાની જીવગીતમા આવી પડતા મુખદુ ખોથી પ્રસન્નાપ્રસન્ન ન થતા પોતાની જીવગીતને ઉત્તમ રીતે નિભાવી લે છે મનસખકે મજ્જીનાના વૃત્તાન્તનો રૂપરેખા તે ખરેખર મનુષ્યના જીવનને ઉપયોગી વધ પડે છે

જન્મ પ્રસંગ.

આ શ્રવને પ્રકાશમા લાવવાના વિચારને મૂળ પુષ્ટિ આપીને જ્ઞાનમા કર્તાની ઇચ્છા પ્રમાણે યુક ૧૨૫ વાપરના અને ૩૫ સ્વીકારી છપાએલ જોવાની હોશ દર્શાવનાર શેઠ મકનજીસાહેબના જન્મ સૌતપ્ત દેશમા આવેલા શ્રી ભાગેશ સહેરમા નિવાસ કરતા શેઠ કાનજીના ધર્મપત્ની બાઈ આલુદની કુલિથી વિક્રમ સવત ૧૯૨૧ ના ભાદ્રપદ શુદ્ધ ૧ ના રોજ થયો હતો તેઓ હજી તો સ્કુવમા જોડવાને થોડા માત્ર વર્ષની ઉંમરે પહેલાં, સેટલામાં તેમના પિતા કે જે દેશકાગને અનુસરતી નિશાળમા વ્યાપારોપયોગી આવસ ખાતાવહીના પાઠા નામાને લગતો અભ્યાસ કરી મુખ્યમા શેઠ મથુરાદાસ સ્વજની ઓશીસમા મેતાગીગીની નોકરી કરી પોતાની આખરૂ સારી જગ્યા રહ્યા હતા તેઓ ત્રીસ વર્ષની બરચુવાન વયે સ. ૧૯૨૮ ના આષાઠ સુદી ૧ ના રોજ ગુજરી ગયા.

પતિના અર્ચવસ સમગ્રે આલુદખાઈની ઉમર નાની રોવા સાથે આશ્વાસ-
તરીકે મકનજી ૧૪ એવજ પુરવલ હતું તેની ઉમર બજક હતી તેથી પતિ વિ-
ચેગની ચિતા સાથે પુત્ર દાખુના ભર પણ તેમના શિરે આવી પડ્યો, છતાં આ-
પ્રમ જે છેવટે ન ખોદ દેતા પુત્રને કેવરપીના મનિરના મોટી દીના અને ઘર-
પણ પોને વિનય, વિરેક તેમજ ધર્મ મળ પી ઉપદેશ આપી ઉત્તમ ગુણોનું ખી-
રોપણ લગ્યા મનજી શેઠ મામ મા ૧૧ વર્ષની ઉમરે દેશી રકુતમા દાખવ થઈ
વર્ષમા એજે ૧૨ વર્ષની ઉમર મના તે વખતે બાવના અવગાસની છે લી પા-
રિપતિ પાડ્યા એજે નામાવેળ ત્રગેજેનું ઉત્તમ ધાધારોપયોગી ગિમ પ્રાપ્ત કરે
અને પ્રમજે પ્રમજે બારનાધારિક ઉત્તરોમા પોનાના પુત્રને નાતુશ્રીએ ધર્મકાર્યો-
નેથી તેને ધમધધા પલ્લ ઘણી તારી ઝાપ એમથી

મામ ચ રિશ્તિ વચ્ચે ધ કાર્યભાર ઉપાગી નિવાહી વ્યવસ્થા કરવા
પુત્રને લલુલવાની મગવડ તૈયાર રાખવામા આલુદખાઈને અનેક પ્રકારે મકકામ
માથી પસાર થવું પડ્યું, પ. મનજીબાઈની ઉમર બાર વર્ષની થતા નાતાના
પરિવ્રમનો બ વો દીજે વાગી દેવા તમને નીન હતું થઈ ગયી, આ વખતે દેશ
પરખન નવી શકે તેજ નોકરી કે બિવિધના ઉગરી આશા ન હતી, તેમ અ-
ધધા માટે જોઈની નગવડન હતી, નથી આટની નાની ઉમરે નોકરી બધે મુખ્ય
લા જવા પ્રથમ જમવ હોરા ઉપાન ની રૂપિયાના મારિક પગારથી શેઠ મુ-
જી ખીમજીને ત્રા નોંસી માત્ર, જે સ્વીકારી આ પ્રમાણે મે વર્ષ (સ ૧૬
મુધી) નોકરી કરવા પડી બીજે બાજે માન ૭ રૂપેઆના પગારથી દાખલ
ત્યા મે વર્ષ રહેવા પડી સ ૧૬૩૬ની સાલમા નીજે જેના મારિક રૂ ૧
પગારથી દાખલ થયા ૭ જ્યા આડ વર મુધી એટલે મ ૧૬૪૪ ની સાલ
૧૬૪૪ મિયાન ભાવાને કાર જોઈએ થયો કેમકે શેઠના વસ બાઈ હમકારની
ધધા તેમને મ ૧૬૪૪ની માવમા એક પુત્રનો જન્મ થયો પરંતુ પ્રમ સ-
તે પુત્ર બાવવમા જ મગરુ ચાલ વધો અને તે પછી બારનાર મુધી સતતી
મટે તેજો બેનનીગ રહેવા છે કે જે આથી તેજો ધર્મ પ્રેમથી સતે છે

મ્થીનિતુ પરાવર્તન

શેઠશ્રીની નંદિ નિપુણની સાથે બચારમા મદ્ય કુશાલતા બચાવી
દિશાવચ્ચા લગ્ય નથી રોગ વગર વન પુરુષોસમે તેમને સ્વતંત્ર દુકાન કરવા
ખુ કરી, એજ ૧૭ નહિ ૫ તે માટે ૧૭ વર્ષા જગા બગાવી આ
નેમની દોસમે પુરિ મગવા સ ૧૮૪૫ ના કાર્તિક માસમા શેઠશ્રીએ સુ-
દાપડની દુકાન ખોલી અને તેમા વડન બાવનાની મુડી મળવા પૂવે જે
ચાવગીવામાથી રૂ ૨૦૦૦૦) નો મજાલથી એટલ મદદ આપવાલું છે

રૂા ૮૦૦) દુકાન માડયા બાદ ૬ માસે આખ્યા ન્યારે પોતાની ચાલાકીથી જ્યાબન્ધ માલ ભગી વ્યાપાર કરના માડયો એક વર્ષના વ્યાપારમા માટે લાલ થવાથી સ ૧૯૪૬ મા બીજી દુકાન અને સ ૧૯૪૮ ની સાલમા ત્રીજી દુકાન ચલાવવી શરૂ કરીને ત્રણે દુકાનો ૧૨ મોકરોની મદદથી પોતે ચલાવવા માડી જેથી વ્યાપારી લોકોમા અને માતિમા પોતે પ્રખ્ધિમા અવ્યા

■ સતોપ એજ પરમ સુખ છે ” એ ન્યાયે શેઠ શ્રો ત્રણ દુકાન ખોલવા પછી લક્ષ્મી દેવીની કૃપા પ્રાપ્ત કરી શક્યા પરંતુ તે સાથે જે વ્યવસાય વધી પડયો તે આત્મકલ્યાણના હેતુના વિ નરૂપ હતો જણાયો, તેથી મળેલ અનુકુળતાથી સતોપ માનવાતુ ધારી વ્યાપારને હાથમા રાખાને દેરામા રહેવા સાથે આત્મસાધન કાવ ને વિચાર કર્યો અને તે માટે સ ૧૯૫૦ની સાલમા ત્રીજી દુકાન બંધ કરી બે દુકા નોથી વ્યાપાર કરવો શરૂ ગણ્યો અને પોતે-પોતાની ધર્મપત્ની તથા માતૃશ્રી સાથે દેશમા (આંગ્લેશમા) જાયા ટે પુનના ઉદયથી શાત થતા તેમના માને ફાગણ વદિ ૧૧ ને દિ-મે સ્વર્ગવાસ થયો ત્યારબાદ શેના શરીરની ત દુરસ્તી પણ જોઈએ તેવી ન રહેવાથી સ ૧૯૬૦ની નવમા મુગ્ગામા એક દુકાન ચલાવવી શરૂ રાખી (જે આજ પર્થના ચાલુ રહી છે) અને પોતે સ ૧૯૬૦ની સાલયા પો તાના ધર્મપત્ની સાથે પોતાની જન્મસ્થાન માંગરોળમા જ હમેશા રહેવાનુ ચોગ્ય ધારી આનન્દમા પોતાના દિવસો નિર્ગમન રૂઢે છે

ધાર્મિક કાર્યો.

ધર્મના શુભ કાર્યોમા શેઠ મકનજીભાઈ પોતાની ઉન્નતિ મ મે વધારે પ્રમાણ મા ભાગ લેતા નહા છે પરંતુ ગોગ બ જે તેજા બ નગી મખાત કાવાને વધારે પમદ કરે છે તેા પણ ખાસ કરીને પર્યવપુ પર્વા અને મહોત્સવાનિ પ્રમ ગોા આગળ પડતો ખગ દરવર્ષે કરતા જોવાય છે આ ઉપરાંત સ ૧૯૬૮ની સાલમા તેમના ધર્મપત્ની બાઈ હેમકેરે વર્ષોતપ કર્યું હતુ તેના ઉજમલામા ૫ ૩૦૦૦) થો વધારે દ્રવ્યનો મદુપયોગ કર્યો હતો આ સિવાય મુનિઓને પ્રવચનો વગેરે ધાર્મિક કાર્યોમા પોતે જાગ લેતા નહા છે એટલુજ નહિ પરંતુ પોતે મેળવેલી ધાર્મી સ પાતિમાની માન રૂા ૨૫૦૦૦) પોતાપાસે રાખી બાકીના ધનને મદુપયોગ કરી દીધે છે અને પોતાની પત્નીના દ્રવ્યમાથી પણ ધાર્મિક કાર્યોમા જ ખર્ચ કરવાની વિકલ દસવતા રદા છે આ ઉપરાંત માગ રોળ પાજનપોળ ખાતના મુળર્મા રહેવા વગીરના નરૂગી તરીકે તથા માંગરોળના દેરામરજીના અભૂષતો વગેરે દ્રવ્યના સ ૨૬૫ (૮૪૨૨) તરીકે ઉત્પાદથી કાર્ય બજાવતા રજા છે આ મા ગુજ કાર્યોમા તેઓનુ વિત્ત એજુ તેા પ્રમથી નેડ એલ રહે છે કે તેા સ જોગોમા વ્યવહાર મોડને ગોચો મેદા ભ જે વીમરી નય છે

કે જે પ્રમાણે ૧૮૭૭મા તેમના તત્ત્વથી રુએલ દીક્ષા મહોત્સવ પ્રસંગે માગરોળની પોતાની દુકાને ચોરી થવાના સમાચાર મળ્યા ત્યારે તે વાનથી ઉદ્દેગ ન લેતા હતા કે ઈ જ ન બન્યું હોય તેમ વાતને દાખી દેવામા આવી અને મહોત્સવ પ્રસંગને વધારે હોસવા દીધાં. એ રોક રકનજીભાઈના જીવનના કાયાની આટલી દુઃખ રૂપરેખા દર્શાવવાથી અનેક ઉત્તર ઉત્સાહી વ્યક્તિગણમા તે માનનિય થયે તેમ ધારતા ઇંગ્લીશ કે આવા અનેક પ્રસંગો સાથે તેમજ જીવન વિશેષ ઉત્તર જનતા રહેા !

મહાગાથા

૬

— ૦. —

સાહિત્યના માટે આપણા દેશ-આપણી આર્ય પ્રજા અને ખાસ કરીને જૈન પ્રજા એટલા તો મગર છે, કે નૈતિક ભાવનાની પરીપાટીએ અત્યાર સુધીમા કોઈ પણ દેશ કે ધર્મનું સાહિત્ય તેની હરીફાઈ કરી ચકેલ નથી મલલબ કે વર્તમાન સમયમા પ્રવર્તતા શાસન નાયક શ્રી ચર્મ તિર્થંકર વીર પરમાત્માથી લઈને અત્યાર સુધીમા એ કંટો આચાર્ય-પણિતો-સાક્ષરો અને સમર્થ સંશોધકોએ મળીને જૈન પ્રજા માટે સાહિત્યનો જે વારસો મુક્યો છે તે અગમ્ય અને અલૌકિક સકલનાથી શુધાએલ હોવા સાથે એટલો તો વિશાળ છે કે આ અમૂલ્ય સમૃદ્ધિના વિસ્તારનું નામ માત્રથી પણ સંપૂર્ણ દિગ્દર્શન કરાવી શકાયુ નથી

આર્ય સમાજ માટે, કહેા કે સામાન્ય દેશની પ્રવૃત્તિમા નૈતિક ભાવનાને પોષવાને પણ વિક્રમ-ભ્રજ આદિ સજ્વગીઓએ સાહિત્યનું ગુદુ વિશાળ ભાવનાથી પોષણ કર્યું હતું અને આવા રાજ્યાશ્રિત શાત જમાનામા સામાન્યોપયોગી ઉચ્ચ કોટીનું સાહિત્ય ગુદુ સારી રીતે ખેડાઈ ગઈયું હતું

આ પ્રમાણે ઉપલક્ષ્ય દૃષ્ટિથી જોઈશુ નેા પણ સંજ્ઞ ભાસ થશે કે આપણી દૃષ્ટિ સન્મુખ જોવાતો સાહિત્યનો લટોળ એટલો તો વિશાળ છે કે આ સર્વ દેશીય અમૃત જરણાનું પાન કરી લેવાની લાલસા આયુષ્યના ક્ષેત્ર પ્રમાણમા દુ સાધ્ય છે

ખીજી તરફથી વિચાર કરતા વર્તમાન સમયમા આણવિકાના ફાકામા અગર તો લક્ષ્મીના વિશેષ મોહમા ગરીબ અને શ્રીમત નેા એક સરખા ભાવથી એકાગ્ર થઈ જતા વ્યવહારિક પ્રવૃત્તિનું સાંપ્રાન્ય એટલું તો બમી ગયું છે કે આવા અમુલ્ય ખજાનાનો લાભ લેવા અગર તેમ નહિ તો તપાસવા અને જાળવવા નેટલો પણ અવકાશનો અભાવ મોટો ભાગ બતાવતો જોવાય છે

આ પ્રમાણે છતે સાધને સક્રિયમણુ લોગવાવા પ્રસંગમા કિમતી સાહિત્યનું ઠોંઠન કરી આવા સંશોધનના સંકલ્પને જનસમાજને સંતોષવા અને અટપાવનારો પણ વિશેષ લાભ મેળવી શકેય તેવા હેતુથી જૈન કે જૈનેતર કોઈ પણ સમાજના નૈતિક તત્વોનો વિશાળ સંચય મહારાજથી વિનયવિજયજી એકત્ર કરે છે તેનું બવામા આવતા તે બહોળા સંચય પૈકી એક સુન ટીકા સહ બે વર્ષ પૂર્વે મારા તરફથી પ્રગટ થયેલ “ જૈન દર્શન ” નામના ત્રથમા બહાર મૂકવામા આવ્યું હતું

અને તે પછીના કુલ વખતમાં આ સંજોગન તરફ લોકતાગણીએ ધારવા કરતાં પણ વધારે પ્રેમ દર્શાવેલ જોઈ તેવા મંત્રહાથી એક ભાગના સમાજના ઉપયોગ થી પ્રકાશમાં લાવવાને આ તક દાય ધરી છે

જનસમાજની તાગણીમાં નૈતિક લાવ રેલી તેને ઉચ્ચકોટીએ કેળવવાનું કાર્ય જેમ હેખકેલું છે તેમ વખતાએનાં પણ તેના મારા હિસેસો છે નહિ તખી વાચો શ કનાર વર્ગને પણ માનુષિ દ્રષ્ટિએ જ્ઞાન કરાવવા માટે આવો વજા વર્ગ પ્રથમ દરજ્જે ઉપકારક છે તેમ કહેવું જોઈ નથી આવા વખતાએને માટે કોઈ વિષય ઉપર એ લના તે વિષયના પ્રમાણ જૂન સિદ્ધાંતો અને દૃષ્ટાંતોને જેમ વિશેષ અનુસર હોય તેમ પોતાના ચર્ચવાના વિષયને વધારે ગુરૂતીવ રતિ પાડી સરી અતર ટરી રાકે છે તેથી તેમના ઉપયોગમાં આ માનુષ્યનું મહત્ત્વ દરેક વિષય સાથે તેને ઘટના લૌકિક દૃષ્ટાંતો તથા સામાન્ય પદો પડુ જોડવામાં આવ્યા છે

આ અથમા ધર્મના નૈતિક અને આત્મશક્તિવ દર્શક તરવોના સંગ્રહ કરેલ હોવાથી જેમ હિંદુધર્મના મૂર્ત્તન (છ દશાન) કહેવાય છે તેમ આ પ્રથમ ભાગ મા છ પરિચેદ રાખવામાં આવ્યો છે અને તેવા દરેક પરિચેદને પેટા અધિકારથી અલ કુલ કરવામાં આવેલ છે

આત્મશુદ્ધિ પ્રાપ્ત કરવા માટે પ્રથમ દેવ શુદ્ધ અને ધર્મના સ્વરૂપને જોખખ વા જરૂર છે તેથી આ અથમા ખાસ કરી આ ત્રોપુટી વિષયક હિંદુધર્મમાં અલ્યાસ થઈ શકે તે માટે ખામ કાળજી રખી પરીજ આત્મસ્વરૂપને મુલ્યામ કરાવવામાં આવેલ છે અને તેવા હેતુથી ન થની મકલનાનો કમ તેજ વોરજો રાખવામાં આવેલ છે તેમ નીચેની કુટી હકીકતથી જણાઈ આવશે

અગાઉ જણાવેલ છે તેમ ૧ થમા ચોજેલ ૮ પરિચેદ પરી પ્રથમ પરિચેદમાં ગાર અધિકાર-રાખવામાં આવ્યા છે જે ૧ શરૂઆતમાં મળવાચરણ-સ્તુતિ કરતા શાસ્ત્ર નાયક અલ વ પ્રભુ અને તે પછી બીજાના સ્વરૂપને જોખખાવી તેમની સ્તુતિ કરવા સાથે અલ પ્રકારે પૂજા કરવાની સ્થાપના અને ૯ ગાલી દતા તના વિધિવિધાન તર ૧ હેત સમજવાની જેરહાજરીથી રજાની પ્રાપ્તિ દર્જત થ ૫ ડ છે, તેવા પ્રથમ મા પ્રવૃત્તિશક્તિ ક્રિયા અને પુષ્પાર્દિ દ્રવ્યપૂર તે જ લાવનાદિ લાવપૂજા-અર્ચા ક્રિયા સહવર્ત માન દર્શાવી પૂજાના વિષયને જાદુ રૂંદ કરવામાં આવેલ છે એટલું જ નહિ પણ ક્રિયા સેવનથી આત્મા નિમ્મલ થતા અર્જન શુભ રાત્રીએ અલ વ રી દ્રવ્ય પૂજનના અવલ બન પર (સાધુ અવસ્થામાં) લાવપૂ વી જે લાક્ષિક કરવાની છે, તે સર્વ કોઈને વિશેષ આવી-ક હોયને ને ખાસ નિરજારી અપવ ને નરત કરવામાં આવ્યો છે તથા તે સાથે પ્રબુશક્તિ માટે પુષ્પ હ માત વસામરણ, ધૂપ, દિપ, ઘટનાદ આરની આદિ સાવન વડે થવી જારના તેમજ નૃત્ય નિ કોમના નિતર ઝમ, હેતુ વધા ક્રિયા સાથે સમજવવા થત થયો છે

વિવેકાનંદના શિષ્યોપદેશના ઉપયોગી લાગે પણ ખાસ ઉપેક્ષામાં આવે છે, એટલું જ નહિ પણ છેવટ પ્રાક્ષણગુરુ, બ્રહ્મચારી-યતિ વગેરે સર્વ દેશિય ગુરુ લક્ષ્મીને પરીચય કરાવી વિષયને સર્વ ધર્મે વિશાળ અને ગુરુ પીઠાનું માટે ઉપયોગી થઈ પડે તે માટે ખાસ નિ યશ્ન કાળજી રાખવામાં આવી છે

ત્રીજા પરિચ્છેદમાં દિક્ષિત નહિ તેવા સુજન (સંસાર વ્યવહારમાં રહેલા સાધુ) ના લક્ષણ દર્શાવી મસારી વગેરે પણ સાધુ જીવન કેવી રીતે પમાર કરી શકાય તે બતાવવામાં આવેલ છે જેમાં સંજનન પુરુષોના ગુણને અનેક ઉચ્ચ ધર્મથીપર દર્શાવવા માટે તેમના કાર્યના માર્ગમાં કટકરૂપ દુર્જનના લક્ષણ અને અધર્મોચ્ચરો સમજાવી તેથી ચેતવા તેમજ તેમના તેવા સ્વાભાવિક વર્તન માટે દયા ખાતાને મૂંઝવી વ્યવહારમાં વ્યવસ્થા વર્ગને સુજન દુર્જનના રીત રીવાજ અને વર્તનનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવેલ છે સાથે સંજનતામાં પ્રવેશ કરાવવા પ્રેરણા કરી છે, એટલું જ નહિ પણ છેવટે સત્ત્વ ગતિના લાભ દર્શાવી દર્શાવેલ છે સાથે સત્ સમાગમની મહત્તા સુદૃઢ કરવામાં આવી છે

ચોથા પરિચ્છેદમાં કુસાધુ યાને દુર્જનના ઉર્લ્લેખોને વિસ્તારથી દર્શાવી તે નાથી બચવા અને બચાવવાને શિષ્યોપદેશ આપી વૈરાગ્ય વૃત્તિ પ્રાપ્ત કરવાને શા મોક્ષ પદ્ધતિથી મુનિર્વર્ણ્ય સમજાવતા સાધુનું પાંચ પ્રકારનું સ્વ ધ્યાય સ્વરૂપ, પાંચ સમિતિ અને નવ ગુણના લેખ, બાહ્ય અને અંતર તપના લેખ, વિકારનું સ્વરૂપ, તેને જીતવાના માર્ગ, બાનીય પાંચહોના લેખ તથા તે સહવાની આવશ્યકતા તેમજ અઘાર હજાર ગીલામ ધારણ કરવાના માર્ગને વિસ્તારથી બતાવેલ છે અને તેનું સેવન કરવા લલામણ કરવા પછી આઠ મિલિની પ્રાપ્તિના માર્ગ અને સિદ્ધિના દોષોથી વાહેલ કરવામાં આવેલ છે

ઉપરોક્ત હકીકતના અનુભવ પછી પણ કલ્પ ક્રોધ વગેરે કે જે કુસાધુ યાને દુર્જનના નિત્ય પરિવર્તનથી કુસંસ્કાર પામી ઉત્કર્ષના શિક્ષા મુત્રે ને ન અનુસરી શકવાથી અધર્મગ્રસ્ત સ્થિતિમાં આવી અટકે તેને તેમના હિનાયે તેરી વ્યકિતના સ્વરૂપને સમજાવી આત્મનિદા કરાવી લઘુતામાં ખેંચવા થત કર્યો છે, કે જેના અવલોકનથી તેઓ સહજ ઉદ્ધરી શકે

સદરૂઢ અધિકારમાં સાધુ વર્ગને ઉદ્દેગી લખવા પછી ગુરુ અને ગૃહસ્થના લેખને સમજાવી ગૃહસ્થાશ્રમ લે મર્યાદાસમુદાયમાં જોવાતા કુરુકતાને યોગબાવવા સાથે તેના ઉત્તર વક્રવન, આઝાલ જ પ્રકૃતિ તેમજ ક્રિયાથી હિન વૃત્તિને ખુલ્લા પાડી તેવા કુપ્રાક્ષણના લક્ષણને પણ દર્શાવવામાં આવેલ છે, અને તેમના ઉદ્ધાર માટે યોગ્ય ઉપકારો સાધના છતાં તેમની અધર્મ પ્રવૃત્તિમાં સ્તેષી વક્રમાવના તથા મન લગપણું કે જે અચો હોય છે, તે બતાવ્યું છે

પાંચમા પરિચ્છેદમાં દુર્જનને અનેક પ્રકારે જોય આપવા છતાં જેમની પ્રકૃતિ જ ગૃહ વક્ર છે, તેવા અલગિ આત્મના સ્વરૂપને યોગબાવી તેમનામાં રહેલ દશ,

ધૂર્તતા, કૃતયતા, શત્રુભાવ, વિનયતેય વૃત્તિ વગેરેનું જ્ઞાન ઠરાવતા પત્રી તેના ઓછી બચવા માટે કુસંગતિના દુષ્કૃત દર્શાવવામાં આવેલ છે અને તે રીતે જનિ આત્માને આત્મજ્ઞાનનો અલ્પસ કરાવવા પૂર્વે તેમને અજ્ઞાવિથી નિરાળા કરવામાં આવ્યા છે.

છઠા પરિવેદમાં ધર્મના સ્વરૂપને દર્શાવવામાં આવેલ છે, જેમાં સામાન્ય દૃષ્ટિથી ધર્મની પરીક્ષા ઠરાવી ધર્મોચ્ચરણનું કૃત દૃષ્ટિ સાથે બતાવવા પછી ધર્મની સ્થાદ્દ શૈલીને સમજાવી ધર્મોધર્મના લેદ દર્શાવતા ધર્મ જાવતાને સુદૃઢ કરી છે.

ત્યારબાદ ધર્મોપદેશન માટે તીર્થ ગંગા અને તેના સેવનનો વિધિ કૃત સાથે દૃષ્ટાત પુર સર મમજવતા સંધનુ જોતવ અને તેની ભક્તિના માર્ગ તેમજ મહાત્મ્ય બતાવેલ છે, અને એ વસ્તુ પ્રાપ્ત કરાવવા પછી શ્રાવક તરીકેની યોગ્યતા પ્રાપ્ત થઈ જી શ્રાવકના ૨૧ શુભ અને નિત્યકર્મ વિસ્તરથી આપેલ છે.

છેવટે શાસ્ત્રાધ્યયનની આવશ્યકતા તેમજ તેના લાભ દર્શાવવા સાથે પર્વો ધર્મના હેતુ જણાવી દ્રવ્યશુદ્ધિ અને બાવશુદ્ધિ વડે આત્માના મૂળ સ્વરૂપને ઓળખાવેલ છે તથા તેની પુષ્ટિમાં આત્મમત્તાનું હિંગદર્શન કરાવવા સાથે આત્મપ્રકાશને અનુભવ કરાવતા આત્મભવ્યતા દર્શાવી અને આત્મસિદ્ધિના પરમપદને સાધ્યકારના શીરોર્ધાદુએ લઈ આવી આ પ્રથમ ભાગ પૂર્ણ કરતા ઉપર હારથી મનુષ્ય કૃત અને વૃત્તિનું બાળ બતાવી હરેક મનુષ્ય કેવી રીતે ઓક્ષતો અધિકારી થઈ શકે તે પુરુષ બતાવી આપેલ છે.

હરેક પરિવેદ અને તેના આધકારો તેમજ પેદા અધિકારીમાં સંકેતિત થયેલ બની શકતા અને તટસ્થ વૃત્તિથી સ્ફુટ કરવામાં આવ્યા છે અને તેમજ કૃત સ્ફુટ કરવા માટે કોઈ પણ યોગ્ય પ્રમાણ લેવામાં ધર્મ કે વ્યવસ્થાને આપેલ નથી જાણ સંજોગમાં કોઈ સ્થળે જોનેતર દૃષ્ટિએ અથવા સંજોગમાં કૃત તે જોને મતને સંભવ છે તેમ જાણ થાય સાક્ષી પુરનો નથી પામી શકે તે સ્વરૂપે હોય ને નીતિ અને ન્યાયના પ્રમાણોનો તેમાં અથવા સંજોગમાં કૃત પુષ્ટિ અથવા આદર અપાયો છે એમ જણાવવાની આ તકે ૪૩૦ નું.

અથવા અર્થાએલા વિષયનો ઉપરની દુઃક હકીકતમાં અથવા કૃત કેમકે હરેક અધિકારની પુષ્ટિ માટે સિદ્ધ સિદ્ધ વિચારકોના અથવા કૃત અને દૃષ્ટાંતોથી એટલાંતો વિચારપૂર્વક સંચોલેલા છે કે તેમજ કૃત અથવા વાચી જવો તેમજ સલાહકારક છે, તોપણ આવા કોઈ વિચારકોના કૃત જોવા બહુવાને સરલતાથી બની શકે તેટલા માટે પામી શકે તે અધિકાર અનુક્રમણિકા આપવા ઉપરાંત કોઈપણ સ્વોદ્યોગ્ય અથવા કૃત આવતા સ્વોદ્યોગ્ય અધિકારાનુક્રમણિકાને પણ અથવા કૃત છે.

અથવા વપરાયેલા દરેક છંદના માપ નચા ગણના સ્વરૂપને જાણી શકવા માટે તેવા જુદા જુદા છંદ નીચે નેના માપ તથા લઘુલ્લ આપવામાં આવેલ છે અને તેમાં આવના ગણ તેમજ લઘુ ગુણની યોજના માટે અથવા કર્તાના વિવેચનમાં ખાસ નોંધ તેવામાં આવી છે, એટલેજ નહિ પણ એ સર્વ કેાઇપણ પ્રસંગે જોઈ જાણી શકવા માટે છંદાનુક્રમણિકા પણ દાખલ કરી છે, તેથી આશા છે કે કાવ્યપ્રેમી વર્ગને તેમજ અભ્યાસી માટે આવી ભિન્ન ભિન્ન સુચી (અનુક્રમણિકા) નો શ્રમ ઉપયોગી થઈ પડશે અને યાજમાન કરવાવાળાને તો તે ખાસ સાહક થશે.

આ પ્રથમના સંગ્રહના સંશોધન માટે મહારાજશ્રી વિનયવિજયજીનો સાત વર્ષથી અતત શ્રમ અલુપ્ત નથી અને તેથી તે હરમિયાન તેમજ અત્યાદિ અને હજુ પછી તે માટે હરહંમેશ થતા વાચનમાંથી મહારજશ્રી ઉરોગી નોંધ લાગતી રહે છે આવો સંગ્રહ આમાર કુધીર । તેઓશ્રી પાસે જે એકત્રીય થયેલ છે તેના પ્રમાણમાં આ પ્રગટ થતો ભાગ માત્ર તેના એક વિભાગરૂપે લગભગ સુવાસો થયેલું હોઈતું છે તથા તેવો બહોળો ખજાનો ખીજા ભાગોરૂપે જનસમાજના દ્વારોએ પ્રકાશમાં આવવા પામે તેવી વકતે આવકાર આપી, પ્રકાશકોને સંગ્રહ આપવાની તેઓશ્રી કૃપા કરતા રહેશે તેમ જ મહારાજશ્રીને વિનવતી કરવા આ વકે રજા લઉં છું

ઉરોગત સંગ્રહની પ્રેસ કેંપી કરવા અને મેટરને થયાક્રમે લખના વગેરે કાર્યની વ્યવસ્થાથી પ્રથમ જાણી પ્રકાશમાં આવી શકશે તેવા હેતુથી જીજ્ઞાસુવર્ગ તરફથી તેવા કાર્યના ખર્ચ માટે રૂા ૧૨૫ બગસરાના સથે તથા રૂા ૧૦૦ એકલે રાવાળ શેઠ નાનયદ ત્યાલય કે આપી શાસ્ત્રી રાઠવાનો પ્રજા કરવાથી વ્યવસ્થાસર મેટર તૈયાર થયું હોય તેમ જાણવામાં આવ્યું છે, તેમજ આવા તથ્ય થયેલ મેટરને પ્રકાશમાં મુકવા અર્થે લગભગ નજીસો જેટલી પ્રતો ખરીદવાને માગરોળના સથે અમાઁથી વચન આપવા સાથે તેની પ્રથમથી લેવાના દિનાએ થાય તે દિનત બરી આપેલ છે તે સર્વ અનુકૂળતા વચ્ચે આ પ્રથમે પ્રકાશમાં લાવવા વક મળી છે અબજ તેવા ઉત્સાહી વર્ગને ધન્યવાદ થટે છે

સુનિમહારાજશ્રી વિનયવિજયજી મહારાજ આ પ્રથમે આટલો બહોળો સંગ્રહ કરવાને જે અવગત જોળવી શક્યા છે તેમાં નિત્ય સહગામી સુનિમહારાજશ્રી કેસર વિજયજીની રહાય ઉપકારક થઈ પડી છે તેમ જાણવાવા હર્ષ થાય છે, તેમજ દીસી વાળા અપ્રમાદ સુનાલોને પણ માનસિક મંદ સારી કરી છે તે પ્રસથાને પાન

પ્રથમના સંશોધક અને સંગ્રહ કરનાર તરીકે શ્રમ ઉકાવનાર મહારાજશ્રી વિનયવિજયજીના જીવન ચરિત્રમાંથી વાચકને થટતું જાણવા અને શીખવાને મળીશકે તેમ છે, તેથી પ્રથમી સરૂઆતમાં તેઓશ્રીના જીવન પૈમી મળીશકેત જાહેર હકેકત એકી કરી જીવન ચરિત્ર આલેખવામાં આવ્યું છે અને તે ફાટા સાથે પ્રસિદ્ધ કર્યું છે,

કે જેથી ઉપકારી પુરૂષના હર્ષનનો લાભ પણ મળી શકે વળી તે સાથે તેમના ગુરૂશ્રી ઉપાધ્યાયશ્રી વિવિજયજીના નામને જોડતા ઉપરાત ઉપાધ્યાયશ્રીના ગુરૂ (ગુરૂવર્ધ) શ્રીમદ્ વિજયના દસુરિ (આત્મારામજી) મહારાજનો ફોટો પણ મુકવામા આવેલ છે કે જે જૈનમંત્રને દશ નિયમ-વંદનીય ચર્ચ પડશે તેમજ પ્રમિદ્ધ અચાર્યશ્રીના અનેક ઉપમારો પછી પણ તેમની શિષ્ય પરંપરામાં તહેવી જ્ઞાનોપાસનાનો અલ આવી શકશે

પ્રથમ મ શ્રોધન માટે શ્રમ—અને બુદ્ધિનો જે ઉપયોગ ધન્યવાદને પાત્ર છે તે સંપ્રથુ માન મહારાજશ્રી વિનયવિજયજીને છે જ્યારે અથને યથાક્રમે ગોઠવવા તથા છાપવ ના જે જે સ્ખલના—અસંખ્ય કે અગુદ્ધિ જોવાય તે માટે ગામારી બુદ્ધિ દોષિત છે, તો તેવી અગુદ્ધિ કે અસંખ્ય માટે ક્ષમા માગતા નાણી શકાય નેટવી મુ લોનુ શુદ્ધિપત્ર પ્રથમે છેડે મુકવામા આવેલ છે તેના સાથે તપામી-મુધારી વાચવાને વિનંતી છે અને તેની જગ્યાએલ ભુત્યો ઉપરાત કંઈ અમત્યની સૂચના રહી જતી હોય તે વાચક વર્ગ જણાવવા તરિક્ક લેશે તો આ અચની દેવનાગરી ટાઇપમા બીજી આવૃત્તિ કરે છે, તો ઉપયોગી થઈ શકે, તેમજ આ સંકલ્પનો બીજો ભાગ પ્રકાશમા મુકવા તૈયારી મ કાળાય છે, તો તે વખતે પણ તેવી સૂચનાને અમલ થઈ શકે ઇત્યવમ્

આનંદ પ્રેસ ભાવનગર
સ ૧૯૭૧ ચોમાસી ૨૦૬૨

}

દેવચંદ

આ પ્રથમા આવેલ શ્લોકોના પ્રતના લક્ષણોની અક્ષગનુક્રમણિકા.

પ્રતો	પગ.
અનુષ્ટુપ	૫
આર્ધા	૬
ઇદ્રવચ્ચા	૯
ઇન્દ્રવશા	૪૪
ઉપગીનિ	૨૦૮
ઉપજાતિ	૯
* ઉપજાતિ	૨૬૪
ઉપેન્દ્રવચ્ચા,	૯
ગીતિ	૫૩
તોટક	૧૮૩
દ્રુતચિન્મિત	૧૦
પુષ્પિતામ્રા	૧૯૨
મહર્ષણી	૧૭૪
શ્રુજગ્રમયાત	૪૬
મન્દાકાતા	૧૧૮
માલિનો	૬૮
સ્પોહતા,	૩૯૦
રચિરા છન્દ	૧૦૨
વશમ્ય	૬૮
વસન્તતિન્દ્રા	૧
વૈતાલીય	૧૭૩
શાર્દૂલ ચિત્રીકિત (અથ નિવેદનમા)	૫
ગિલ્લરિણી	૧૮
સગ્ધરા	૪૭
હરિણી	૬૯

* ૪/૧૨ અને ૫/૨૨ થી સહર ચકાસી જે કુપ નત જદ થાન છે તે

પરિચ્છેદના અધિકાર (વિષય) ની અનુક્રમણિકા.

ન	અધિકાર	પૃષ્ઠ નં	અધિકાર	પૃષ્ઠ
પ્રથમ પરિચ્છેદ		તૃતીય પરિચ્છેદ		
૧	શ્રી મંત્રનાચરણ રાત્રિ કુસુમાભિનિ	૧	૧ સુખ	૧૪૫
૨	અર્દ્ર ભક્તિ	૫	૨ સુખને કુર્મના	૧૪૫
૩	સિદ્ધ રતુતિ	૬	૩ સુખ પ્રસાદ	૧૬૧
૪	સરસ્વતી રતુતિ	૧૨	૪ એક સુખ સમગ્ર દેવનો નાશ કરે છે	૧૭
૫	નિર્મલિય	૧૩	૫ એક સુખનો અવસ્થા ધારણ કરે	
૬	પૂજા	૧૫	જોષ્ઠ્ય	૧૬૮
૭	ભાવપૂજા	૨૩	૬ અન્યા સુખો વેર કાવનારા છે	૧૬૬
૮	પરમપરમેષ્ઠિ સ્મરણ માહાત્મ્ય	૨૬	૭ સુખવાન પ્રુષ્ઠો ધણ કરીને કરેશને	
૯	સિદ્ધાચળ માહાત્મ્ય	૩૩	પ્રાપ્ત થાય છે	૧૬૬
૧૦	ઉદ્ધાપન	૩૬	૮ સુખવાન પ્રુષ્ઠ લાભ વખત સુધી એક સ્થા	
૧૧	સુદેવ	૩૮	નિષા દેવ તે દેવથી સહન કરી શાનતુ નથી	૧૭૧
૧૨	અરિદ ન	૪૮	૯ સુખવાન પ્રુષ્ઠોમા સુખ સુચારુ થાય છે	૧૭૧
૧૩	તીર્થ કર	૪૬	૧૦ સુધી સુખવાળાને છેડાનો નથી	૧૭૭
૧૪	કેવળી સર્વ બ્રહ્મ	૫૨	૧૧ સુધી પ્રુષ્ઠો દોષ પશુ એક છે	૧૭૫
દ્વિતીય પરિચ્છેદ			૧૨ સુધી પ્રુષ્ઠોના નાના દોષ પશુ મહાનુ દેખા	
૧	સુસાહુ	૫૪	૫ છે	૧૭૬
૨	સ્થિતતા	૭૫	૧૩ સ્વીકાર કરે અનુલ્યુત પાતન	૧૭૬
૩	તુમિ	૭૬	૧૪ સુધી અનાચારનુ આચરણ કરે નહો	૧૭૭
૪	નિર્નેય	૮૪	૧૫ કહેવા વચનનું પ્રતિપાન કરે	૧૭૮
૫	નિર્ગુહતા	૮૬	૧૬ સુખ સમ રતી રાત્રો નથી	૧૭૮
૬	નિર્જય	૯૦	૧૭ વસ્તુ સુખોતરે પૂજાય છે, પણ જન્મથી	
૭	તત્ત્વદષ્ટિ	૯૪	નહી	૧૭૯
૮	સર્વ સમૃદ્ધિ	૯૭	૧૮ સુખને સુખોતરની અપેક્ષા છે	૧૮૩
૯	સુર રત-પ	૧૦૧	૧૯ સુધી જ સુખવાનને જાણે છે	૧૮૪
૧૦	આત્મ જાન	૧૦૮	૨૦ સુખના લાભના અભાવમાં મહા-	
૧૧	સુર રતુતિ	૧૧૦	ન પ્રુષ્ઠો સ્થાનનો ત્યાગ કરે છે	૧૮૫
૧૨	સુર આરત-પક	૧૧૩	૨૧ સત્પુરુષોની વિલુપિત બીજના ક	
૧૩	સામુદાય-ત્વ	૧૧૩	લાગુના માટે જ હોય છે	૧૮૬
૧૪	સુવચન	૧૨૦	૨૨ જોના સુખને જો જાણુનો નથી તે તેની	
૧૫	સિદ્ધ દિનોપદ્ય	૧૨૫	નિષ્ઠા કરે છે	૧૮૭
૧૬	સિદ્ધ ચાર્યોપદેશ	૧૨૭	૨૩ મહાન પ્રુષ્ઠો આત્મા જવાથી તેવા	
૧૭	સુસાચણ	૧૩૮	પ્રુષ્ઠને કંઈ દાની થતી નથી પણ બીજા	
૧૮	પતિસ્થાનાતિશય વચન	૧૪૧	ને જ નુશ્ચાન થાય છે	૧૮૮

૨૪ મહાપુત્રીમાં દત્તમાર્ગની ચકા ન કરતી	૧૯૫
૨૫ ગુરુવાન પુરુષ દુષ્ણ હોય તેણે	૧૯૬
૨૬ સુસમતિ	૧૯૮
૨૭ મહાન્યા સમયા નિપતિ પશુ શોભે છે	૨૦૯
૨૮ સગવડ રૂપ	૨૧૦

અનુર્થ પરિચય

૧ કુમાર	૨૧૪
૨ પતિ શિષોપ ય	૨૫૦
૩ અર્ધ ગ્રહ સ્થા અચર	૨૮૧
૪ સાહુ આદ્ય નિન્દા	૨૮૩
૫ ગુરુ ગુરુમ્ય ભેદ	૨૮૬
૬ કુરુકા	૨૯૦
૭ ઉત્તરમારિ હોય	૩૦૧
૮ આદ્યા ભગ હોય	૩૦૪
૯ ક્રિષ્ણદીન ય ન નિષ્ણ	૩૦૬
૧૦ કુષ્ઠ ઈશ્વર	૩૧૧
૧૧ વૃક્ષમાત્રના	૩૨૫
૧૨ મતમગ હોય	૩૨૮

પ્રથમ પરિચય

૧ દુર્જન નિ	૩૩૦
૨ દુર્જન પુરુષ ગેભામા અદ્ધકારી થાય છે	૩૪૫
૩ દુર્જન શિક્ષાને પાત્ર છે સજ્જાના	૩૪૬
૪ દુર્જન પુરુષને રનેદ પશુ કુ પદામી છે	૩૫૦
૫ દુર્જનને પ્રથમ વડુ છુ કુન	૩૫૫
૬ દુર્જનોએ સેવેન ઉત્તમ વશ પશુ સો	૩૫૫
૭ દુર્જનની પ્રાચ સ્વમાવ	૩૫૫
૮ નામ (પ્રકારના) ધન	૩૫૭

૯ વિદુતતા હોય	વિવિધાતો ૩૬૪
૧૦ કૃત્તમ નિદા	ચયા ગજપતિ ૩૬૭
૧૧ મુર્ખ શોભા ગુણી પુરુષને ગણ્યુના નથી	ગોપીતનુ ૩૭૮
૧૨ નીચ પુરુષ ઉત્તમ પુરુષ માથે	૨૫૫
૧૩ દુર્જન પોતાના પ્રાણને તજીને પશુ બી	રામે છે દક્ષમાના ૩૭૮
૧૪ પરવિદ્ય મતેલી	પરવિદ્યન ૩૮૯
૧૫ નીચ પુરુષ બીજાને પ્રેરે છે પ્રેરવનિ	૩૮૮
૧૬ નીચ પુરુષને અધિકાર મળતા તે દુ સહ	૩૯૦
૧૭ નીચ પુરુષ અધમનેજ પ્રદુષ્ટુ કરે છે	મુસોરિ ૩૯૧
૧૮ સત્ય વસ્તુ પ્રાપ્ત થય અસત્ય વસ્તુ નામ	૩૯૩
૧૯ સત્ય વસ્તુના અભાવમા અસત્યવસ્તુ	૩૯૩
૨૦ આ લીનમ છે પશુ આ ઉત્તમ નથી	૩૯૬
૨૧ ખલ પુરુષ શરૂવ જેવા અન્યના દોષને	૩૯૬
૨૨ નીચ પુરુષના વિનયને આડબર માઠ	૪૦૦
૨૩ અગ પુરુષની મુલતાનો આડબર	૪૦૨
૨૪ દુર્જનના સવ અ ગોમા એર દેા	૪૦૨
૨૫ દુર્જને દુગમ્હ	૪૦૨
૨૬ નીચ પુ નીચની સેવા કરે છે નીચ	૪૦૫

૬ દુર્જન પુરુષ યોગમા અદ્ધકારી થાય છે તામી આર લીને દુર્જનનું દૈવ્ય દુષ્ટ હોય છે ત્યા સુધી દુર્જનના પેદા વિવિધ અધિકારી ૨૬ ગુણ છે તેમાંથી કેટલાકના પાતા માના નામ સમાજ છે ને કેટલાકના લાખા નથી તેથી ત્રીજી આશ્રિતમા તે સુધરી જશે તે કયા કયા પદમા સુધરી તથા હાન વચ્ચેમા અનુકૂળતા આવે માટે અહીં સુચના ની તેઓના પત્ર ટાંચી આપ્યા છે તથા તેની સાગી સમજાવ્યું છે તેને માટે એ અધિકારના પ્રથમ મેળોના આદિ શબ્દ અ સાગીના પત્રની પસ મેળો છે

૨૭ દુધનો બળેન મનુષ્ય જાણને પચુ ઝાડી દે છે દુર્નિ ૪૦૬	૫ સ ધ ભક્તિ ૪૬૭
૨૮ પોતાના આશ્રયનું નિકલન કરનાર ચક્ષુ ૪૦૬	૬ સુખાવક ૪૭૩
૨૯ દુર્જનની વિતમતા બીજના નાશને માટે ૪૦૮	૭ સુશાસ્ત્ર ૪૭૯
૩૦ દુર્જનનું હૃદય દુષ્ટ હોય ૪૦૯	૮ પર્યુષણ પવે ૪૮૬
૩૧ કૃષ્ણ ગતિ ૪૦૯	૯ દ્રવ્ય સૌન્દર્ય ૪૯૪
૫૪ પરિચ્છેદ	૧૦ ભાવ દોષ ૪૯૬
૧ ધર્મ સ્વરૂપ ૪૧૯	૧૧ આત્મ વિચાર ૫૦૨
૨ સ્વાદ્વા ૪૩૬	૧૨ આત્મસત્તા ૫૦૫
૩ ધર્મોદ્ધમ આવશ્યક ૪૪૨	૧૩ આત્મપ્રકાશ ૫૧૨
૪ તીર્થ માહાત્મ્ય ૪૫૭	૧૪ આત્મભવ્યતા ૫૧૩
	૧૫ આત્મસિદ્ધિ ૫૧૭
	૧૬ ઉપસ દાર ૫૨૧

શિષ્ટાચાર

અન્ધારભાગમાં અગ્નિચરણ કરવાનો આ શિષ્ટાચાર લેખક ત્રણ પાઠકોને તે તે અધની નિર્વિઘ્નતા પૂર્વક સમાપ્તિ થવા માટે પૂરઠાલથી પ્રયત્નિ છે અને તે ધારણે અગ્નિચરણમાં આદી નમસ્કૃત્ય, વસ્તુનિર્દેશ, આ નવ પ્રકાર હોય છે તેમાં આ અન્ધના આરભમાં "શ્રી કૃપમદેવ ભગવાન્" એવું પરમ વસ્તુ છે, તે શ્રી ભગવાનના અગ્નિમાં ઉત્તરભાગ-શિરોભાગ તે વિશેષ અગ્નિકારી છે કે જેના દર્શન, વન્દન, શ્રવણ, સ્મરણ અને શુભ માનથી સમગ્ર વિશ્વનો મૂલ્યથી નહિ મધ્ય જાય છે પુન તે જૈન શાસનાનુયાયીઓ તથા જૈનેશ્વરનું પરમ જ્ઞાનીય દેવ છે અત્યેવ અગ્નિચરણ નેઓશ્રીના સ્વરૂપ રૂપી વસ્તુ નિર્દેશથી કરવામાં આવે છે

વ્યાખ્યાન :-

સાહિત્ય સંગ્રહ.

શ્રીમંગલાચરણસ્તુતિકુસુમાંજલિ:

*વસંતતિલકા. (૧ થી ૮)

દેવ: સ વ: શિવમસૌ તનુતા યુગાયો, યસ્યાસપીઠલુલિતાસિતકુતલાલી ।
દો:સ્તભયોરુપરિ મન્મથમોહદર્પજૈત્રમશસ્તિફલકશ્રિયમાશ્રયેતામ્ ॥૧॥

જે પ્રભુના બને ખલાની પીઠ ઉપર આવેલી શ્યામ કેશની બે શ્રેણી (લટો),
કામ અને મોહ-એ બનેનો ગર્વ ઉતારવાથી પ્રાપ્ત કરી પોતાના
બને ભુજ સ્તંભ ઉપર લટકાવેલા વિજય પ્રશસ્તિના બે પદ્માની શોભાને ધારણ કરે
છે, તે શ્રી યુગાદિ નયનદેવ પ્રભુ તમારૂં કંઠ્યાણુ કરે ૧

સારાંશ—આ શ્લોકમાં કવિ પ્રભુના ખલા ઉપર ગૂંચલ કેમની બે લટો ઉપર
ઉપેક્ષા કરે છે. બ્યારે કોઈ વીર યુદ્ધ કોઈ મહાન યોદ્ધા ઉપર વિજય મેળવે છે,
ત્યારે તેની ભુજ ઉપર વિજય પ્રશસ્તિનો પદ્મ બાંધવામાં આવે છે, તેવી રીતે પ્રભુ-
એ કામચ્છને મોહરૂપી બે મહાન યોદ્ધાઓનો વિજય કર્યો છે, તેથી તેમની બે
ભુજ ઉપર કેશની બે લટોના ગિયથી વિજયપ્રશસ્તિના બે પદ્મો બાંધવામાં
આવ્યા હોય તેમ દેખાય છે.

* ઠકા વસંતાવલકા તમઃ પત્ની ય: ॥ ગયુ મ ગયુ જ ગયુ જ ગયુ અને બે ગુરૂ અક્ષરો મળી
૧૪ અક્ષરોનું એક પાદ બને છે તેવા ચાર પાદનું ૧ વસંતતિલકા શ્લોક થાય છે

પ્રભુના કેશને નીલીદળ અને ભ્રમર શ્રેણીનું રૂપક.

આદિમથોરનિશમસત્તી નિવળ્લકેશ્ચ્છલેન પરિતો વદનારવિન્દમ્ ।

કિં નીલિકાદલ્લપિદ તદુપેયુષી વા સદ્ગલ્લધમલુપાવલિરાવિભાતિ ॥ ૭ ॥

જેની આરે બાજુ ખસાના પીઠ ઉપર હંમેશા કેશ રહેવા છે, એવું શ્રી આદિ પ્રભુનું મુખ કમળ બાજુ તે કેશના મિષથી ત્યા નીલીદળ બાજી ગયું હોય ! અથવા તો તે મુખ કમળના મુગધમા લુપ્થ યદને ભ્રમરાઓની શ્રેણી ત્યા આવી હોય, તેવું શોભે છે ૨

સારાશ—આ શ્લોકથી કવિ પ્રભુના ખસા ઉપર પથરાયેલા કેશને ઉદ્દેશીને બીજી રીતે ઉત્પ્રેક્ષા કરે છે જેવી રીતે કમળની આસપાસ જળની લીધ બાજે છે. અને તેની મુગધ લેવાને ભ્રમરાઓ આવે છે, તેવી રીતે પ્રભુના મુખ કમળની આસપાસ રહેલા શ્યામ કેશને નીલીદળ અને ભ્રમરાની શ્રેણીની સાથે સરખાવ્યા છે અને તે ઉપરથી પ્રભુના કેશની શ્યામતા નીલીદળ અને ભ્રમરની શ્રેણીના જેવી છે, એમ દર્શાવ્યું છે

પ્રભુના કેશની રોભાને દીક્ષા લક્ષ્મીની વદનમાળાનું રૂપક

નિષ્કાસિતાવિરતિયોપિતિ ષાટ્તુદમસ્તથોપરિસ્થિકિશલોપમકેશકાતિ° ।

ભીનામિજસ્ય હૃદયાવસથે વિશત્યા, દીક્ષાથિય સ્ફુરતિ વદનમાલિકેન ॥ ૮ ॥

જેમાથી અવિરત રૂપી સ્ત્રીને કાઢી મુકી છે, એવા શ્રી આદિનાથ પ્રભુના હૃદય રૂપી મંદિરમા પ્રવેશ કરતી દીક્ષા રૂપી લક્ષ્મીને માટે બાજુ રણુમાળા બાધી હોય, તેવી તેમના (આદિનાથ પ્રભુના) બાહુ રૂપી બે સ્તંભ ઉપર રહેલ કેશ રૂપી પગ્થ વોની કાતિ સ્ફુરણાયમાન દેખાય છે ૩

સારાશ—આ શ્લોકથી કવિ પ્રભુના કેશને ત્રીજી રીતે ઉત્પ્રેક્ષા કરી વર્ણવે છે જેમ કેલને મંદિરમા પ્રવેશોત્સવ કર્યો હોય ત્યારે મંદિરના દ્વારમા બે સ્તંભ (ટોણ) ઉપર નવ પંચોતુ તોરણ બાધવામા આવે છે, તેવી રીતે આદિ દીક્ષા રૂપી લક્ષ્મીનો પ્રભુના હૃદય મંદિરની અદ્ભુત પ્રવેશોત્સવ દર્શાવ્યો છે પ્રભુની બે ભુજાઓને બે સ્તંભની ઉપમા આપી છે અને તે ઉપર પથરાયેલા કેશને નવ પગ્થ વના તોરણની ઉપમા આપી છે. પ્રભુ હજસ્થા વગ્થામા અપિરત હતા, તે વ્યારે દીક્ષા થયા ત્યારે નિરત થયા છે, તે સી તેમના હૃદય મંદિરમાથી અવિરતિ નાશ પામી, તેથી કહેવામા આવ્યું છે કે, અવિરતિ રૂપી સ્ત્રીને કાઢી મુકીને દીક્ષા રૂપી લક્ષ્મીનો પ્રવેશ કરાવવામા આવ્યો છે.

પ્રભુના કેશની શોભાને બ્રહ્મચર્ય રૂપ અગ્નિના ધૂમાડાની
લહરીનું રૂપક.

एषा यदादिमजिनस्य गिरोरुहश्रीरद्भुतधूमलहरीव विभोर्विभाति ।

सद्वज्रस्वरूपमनुष्यमपेन्यनेद्धमतः स्फुरत्तदिह नूनमनूनमग्निः ॥ ४ ॥

શ્રી આદિનાથ પ્રભુના મસ્તકના કેશની શોભા અદ્વતી પ્રગટ થયેલી ધૂમાડાની લહરીના જેવી રોલે છે તે ઉપરથી નિશ્ચય થાય છે કે, તેમના અતરમા કર્મ રૂપ ધધણાના હોમથી વધેલો સદ્બ્રહ્મચર્ય-રૂપ અનુપમ અગ્નિ પૂર્ણરીતે સ્ફુરી રહ્યો છે ૪

સારાંગ—આ શ્લોકથી કવિ પ્રભુના મસ્તકના કેશને એક અદ્ભુત ઉત્પ્રેક્ષાથી વર્ણવે છે. પ્રભુના મસ્તકના કેશને ધૂમાડાની લહરી (ગોડા) ની સાથે સરખાવ્યા છે જ્યાં અગ્નિ હોય ત્યાં ધૂમાડા હોવો જોઈએ એ નિયમથી કવિ ઉત્પ્રેક્ષા કરે છે કે, પ્રભુના હૃદયમા મદ્ બ્રહ્મચર્ય રૂપ અગ્નિ મળગી રહ્યો છે, કે ને અગ્નિ કર્મરૂપી ધધણા-ઓના હોમ થવાથી વધેલો છે. તે અગ્નિમાથી ધૂમાડાની લહરીઓ નીકળે છે, જે આ મસ્તકના કેશરૂપે દેખાય છે અગ્નિનો ધૂમાડા ઉઘે જાય છે, તેથી મસ્તકના ઉર્ધ્વ ભાગ ઉપર રહેલા કેશની સાથે બરાબર ઘટે છે અને બ્રહ્મચર્ય રૂપ અગ્નિ નીચે અતરમા-હૃદયમા રહેલો છે તે પણ યથાર્થ ગીતે ઘટે છે

કેશની શ્યામતાને સ યમના ભારથી પડેલા કાધોલાનું રૂપક.

अके पुरः स्फुरति कोमलकुतलश्रीदमादमुष्य वृषभस्य विभोरभीक्षणम् ।

स्कंधाधिरुहदसयमभूरिभारव्यक्तीभवत्किणगणोलवणकालिकेषम् ॥ ५ ॥

શ્રી કૃષ્ણ દેવ ભગવાનના સ્કંધ ઉપર જે કોમળ એવા કેશની શોભા વાર વાર દેખાય છે, તે પ્રભુએ પોતાના સ્કંધ ઉપર ઉપાડેલા સ્કંધ સ યમના ભારને લઈને પડેલા કાધોળાની તીવ્ર કાળશ્યા તે કેશની શોભાના મિથથી દેખાતી હોય એમ લાગે છે ૫

સારાંગ—આ શ્લોકથી કવિ પ્રભુના સ્કંધ ઉપર રહેલા કેશની વિચિત્ર ઉત્પ્રેક્ષા કરી વર્ણવે છે જેમ યોગે વહેના વૃષભની નાથ ઉપર કાળુ કાધોળુ પડી જાય છે, તેવી રીતે પ્રભુએ પોતાના સ્કંધ ઉપર ય યમનો ભાર-યોગે ઉપાડેલો છે, તેવી ત્યાં રહેલા કેશ તે કાધોળાના જેવા દેખાય છે એ હેતુને લઈને કવિએ કાવ્યમા પ્રભુનું વૃષભ નામ દર્શાવ્યું છે.

પ્રભુના કેશની શોભાને મેવશ્રેણી સાથે સરખામણી.

सैष मनुः कनकभगनिभागयष्टि, लोकमृणो न कथमस्तु यदसदेशे ।

मेरोरपातविलसद्यनरागिर्गर्वकपा स्फुरति पेशलकेशलक्ष्मीः ॥ ६ ॥

ભૂમિ, તેમના શરીર રૂપી મંદિરમાં વાસ કરીને રહેલી મહાસંયમની રાજલક્ષ્મીને ક્રીડા કરવા માટે મરકત મણિઓથી બાધિલી ભૂમિની ચોશાને ધારણ કરે છે ૮

સારાશ—આ પ્રલોકથી કવિ પ્રભુના કેશને અને ખલાને એક રમણીય ઉત્પ્રેક્ષા કરી વર્ણવે છે. જેમ કેાડ મહારાજની રાણીને ક્રીડા કરવા માટે તેના અંતઃપુરના મંદિરમાં મણિમય ભૂમિકા (ઓટલી) બાધવામાં આવે છે, તેમ અહિં કવિ વર્ણવે છે કે, પ્રભુએ મહણ કરેલ મહાન સંયમની રાજલક્ષ્મી કે જે પ્રભુના શરીર રૂપી મંદિરમાં વાસ કરીને રહેલી છે, તેણીને ક્રીડા કરવા માટે પ્રભુના કેશ રૂપી મરકત મણિઓથી ખલા રૂપી ભૂમિકા બાધવામાં આવેલી છે કેશનો વર્ણ રયામ હોવાથી તેને મરકતમણિ સાથે અને ખલા વજ્રસહન નારાયણના હોવાથી તેને ભૂમિકા-ઓટવાની સાથે સરખાવ્યા છે.

અર્હદ્ ભક્તિ-અધિકાર.

આ પુરતકનો આરંભ કરવા શ્રી અર્હદ્ ભગવાનની ભક્તિનો અધિકાર શરૂ

આવતા મુકવો અંગેને ક્રીક લાગ્યો છે અને તે સર્વ સુદા પુરૂષોને પણ ચોગ્ય જ લાગશે કરણ કે મ ગળમાં શ્રી અર્હદ્ ભગવાન કે જે, આપણ પરમ દેવત છે, તેમનું પ્રાથમિક સ્મરણ કરવું તે હિતરૂપ છે જગતના મનુષ્યો શ્રી, ધન, પુત્ર વગેરે અનેક નિધર સ્થાવર જ ગમ પદાર્થોની ભક્તિ કરે છે, પરંતુ તેની ભક્તિનું ફળ નાશવાળું છે અને શ્રી અર્હદ્ ભગવાનની ભક્તિનું ફળ સર્વોત્તમ છે, તેનું અપૂર્વ ગૌરવ સમજાવા સારૂ તથા તેના વીતરાગોની ભક્તિ શા વાસ્તે કરવી? તે જણાવવા સારૂ આ અધિકારનો આરંભ કરવામાં આવે છે

પૂજતા પાત્ર મકારનું સ્વરૂપ.

†અનુષ્ટુપ.

પુષ્પાધર્વા તદાગ્ના ચ, તૃવ્યપરિસપ્તમ્ ।

ઉત્સવાસ્તીર્થયાત્રા ચ, મક્તિઃ પચવિયા જિને ॥ ૧ ॥

†અર્થ જા ગુરુ હેય સવજ છપુ પચમમ્ । દ્વિચતુષ્પાદયોરસં સત્યં વીક્ષ્યમયદે.

અનુષ્ટુપ—યોગમાં એક પદ ૮ અક્ષરનું હોય છે અને તેના ૪ પાદ મળી ૩૨ અક્ષરનો તે છદ છે તેમાં ચારેય ચરણમાં ૬ ટો અક્ષર હોઈ અને પાંચમો અક્ષર—દરવ અને ૨ જ તથા ૪ થા પદમાં ૭ મો અક્ષર દરવ અને ૫મો તથા ૩ જ પાદમાં ૭ મો અક્ષર હોઈ આવે છે

પુષ્પાદિકથી પ્રભુની પૂજા કરવી (૧) પ્રભુની આજ્ઞાનું પાલન કરવું (૨), દેવ દ્રવ્યની રક્ષા કરવી, (૩) અનેક પ્રકારના ઉત્સવો કરવા (૪) અને નીર્ધયાના કરવી (૫) એ પાંચ પ્રકારે શ્રી જિનેશ્વર ભગવતની ભક્તિ કરાય છે. તે ભક્તિમા વિનય અને મર્યાદા સંભાળવાની જરૂર છે તે માટે કહ્યું છે કે

***આર્યા.**

પञ्चप्रियाभिगमोऽसौ खड्गच्छत्रे उपानहौ स्वपदौ ।

मुकुटं च चपरमुग्धं विमुन्य चन्देत केवलिनम् ॥ ૨ ॥

ખડ્ગ, છત્ર, પગની મોજડી, મુગટ અને જે ચપર તથા જે કવણ ભગવતને જે વહના કરવી, તે પાંચ પ્રકારનો અભિગમ કહેવાય છે. ૨

આ પ્રમાણે વિનયથી જિનદ્વારમાં પ્રવેશ કરવો એ વ્યવહારમાં જિનેશ્વર છે અને તે રીતે વ્યવહારમાં જિનેશ્વરની ભક્તિની મર્યાદા સાચવી શકાય છે. હથ ને જતા પ્રથમ દેવ દ્રવ્યના રક્ષણ અને વ્યવસ્થા માટે વિચાર કરવો જોઈએ.

દેવ દ્રવ્યની રક્ષા કરનાર તથા વૃદ્ધિ કરનારને થતું કૃપા.

रक्ततो जिणद्व्व, परिचससारिआ जिओ होइ ।

वदन्तो जिणद्व्व, तित्थयरत्त लहइ जीवो ॥ ૩ ॥

જે જીવ જિન દ્રવ્યની રક્ષા કરે છે તે જીવ પરિચિત્ત સારી (ભક્ત) સારી થાય છે અને જે જીવ જિન દ્રવ્યની વૃદ્ધિ કરે છે, તે જીવ તીર્થ કરપણને પ્રાપ્ત થાય છે. ૩

દેવ દ્રવ્યોદિ વ્યવસ્થા તપાસવા પછી દર્શનનો હાસ લેવો.

શ્રી જિન ભગવાનના નમસ્કારનું કૃપા.

अरिहतनमुक्कारा, जीव मोरक्इ भवसमुदाओ ।

भावेण कीरमाणो, होइ पुणो बोद्धिगमाण ॥ ૪ ॥

ભાવ થકી શ્રી અરિહંત ભગવાનને કરેલ નમસ્કાર આ જીવને ભવસમુદ્રથી પાર ઉતારે છે. અર્થાત્ મોક્ષ પ્રાપ્તિ કરાવે છે, કાં પિર્મ થોગે તેજ ભવમાં મોક્ષ પ્રાપ્તિ ન થાય તો જીવ જ-મમાં બેધિવામ (સમ્યક્ત્વ) ની પ્રાપ્તિ થાય છે. ૪

* “कथा वा” प्रथम द्वादशमात्रास्तथा तृतीयऽपि ऋग्वेदश्च द्वितीये चतुस्त पञ्चम सावा ”

જો ૧ લા તમા ૩ જ અંશમાં ૧૨-૧૨ માત્રા અને ૨ જ અંશમાં ૧૮ અને ૪ મા અંશમાં ૧૪ માત્રા આને એ જુદાને આલો મહેવામાં આવે છે.

વળી શ્રી અર્હત ભગવાનને નમસ્કાર કરનાર પ્રત્યે અનુમોદન કરનારને પણ મહાન્ કૃણ મળે છે કહ્યું છે કે—

અરિહતનમુક્તારો, ધન્નાણ ભવસ્કયકર તાણમ્ ।

દિઅય અણમોઅન્તો, વિમુત્તિઆવારઓ હોઈ

॥ ૫ ॥

સ સારનો ક્ષય કરનારા અને ધન્ય એવા ગુરુઓ અરિહતને નમસ્કાર કરે છે, તેને હૃદયથી અનુમોદન કરનાર પ્રાણી પણ સંસારના દુષ્ણ તથા ઔસંકિતનો નિવારણ કરનાર થાય છે પ

અર્હત ભક્તિ ઉપર પ્રત્નોત્તર.

* એક શિષ્ય પોતાના ગુરુને પુછે છે કે—હે મહારાજા ગુરુની સેવા (ભક્તિ) કરવાથી તેઓ પ્રસન્ન થાય છે અને સેવા કરનારા તેના સદુપદેશશ્રવણ નો તેમજ અનેક શાસ્ત્રના અભ્યાસનો લાભ પામે છે એટલે ગુરુ સેવાનું કૃણ તો સેવકને પ્રત્યક્ષ દેખાય છે, તેથી તે તો કરતી ચુકત છે, પરંતુ દેવો તો વીતરાગ સિદ્ધ નિરજન છે, તે સેવા ભક્તિ કરવાથી સેવક ઉપર પ્રસન્ન થતા નથી, તેમ ન કરવાથી અપ્રસન્ન થતા નથી, ત્યારે તેમની સેવા-ભક્તિ કરવાથી કે ન કરવાથી સેવકજનોને કાંઈ લાભ હાનિ દેખાતી નથી, માટે અગ્નિવ, સિદ્ધ મારા દેવ છે એમ માનવું તો જરૂરનું છે કારણ કે તેથી સમ્યક્દષ્ટિપણું નિર્માણ થાય છે, પરંતુ તેમની સેવા ભક્તિ વિશેષ કરવાની તો જરૂર જણાતી નથી, તેઓ તેને ઇચ્છતા પણ નથી તો તે શામાટે કરવી જોઈએ ?

ઉત્તર—હે ભગ્ન ! ગુરુ સેવાનું દક્ષાત આપીને તમે કહ્યું કે ‘દેવ વીતરાગ હોવાથી તે સેવા ભક્તિ કરવાથી પ્રસન્ન થતા નથી અને ન કરવાથી અપ્રસન્ન થતા નથી તે તો બરાબર છે પણ’ ‘સેવા ભક્તિ કરવાથી કે ન કરવાથી સેવક જનોને કાંઈ લાભ હાનિ દેખાતી નથી’ એ કહેવું અસત્ય છે ભક્તિ કરવાથી લાભ છે અને ન કરવાથી હાનિ છે, તેથીજ મોક્ષાર્થિઓને દેવ પૂજા કરવી અવશ્ય ધટિત છે સર્વ ધર્મનું મૂળ દેવ ભક્તિ છે તે વિના સર્વ ધર્મ ક્રિયા નિષ્ફળ થાય છે અને દેવ ભક્તિ સાથે કરાતી સર્વ કરણી સઙ્ગ થાય છે એટલે કરવાથી લાભ ને ન કરવાથી હાનિ છે એ પ્રત્યક્ષ સિદ્ધ છે જેમ ચિતામણિ ગ્ન અવેર્નન હોવાથી તેની પૂજા કરનાર ઉપર તે પ્રસન્ન થતું નથી, પરંતુ તેની પૂજા કરનાર તેની ભક્તિથી આ લોભ મળધી ઈચ્છિત મુખને પામે છે તેમ વીતરાગ દેવની ભક્તિ કરવાથી સેવક આ લોકમા અને પરલોકમા સર્વ પ્રકારના કટ્યાણુનું ભાજન થાય છે વળી જેમ અગ્નિને કાંઈ અંજવનાથી રાખે અને અનાદરથી સેવે તો તેના ઉપર તે રૂદ્ર થતો

* તત્ત્વવાર્તા

નથી પણ તેને બાળી કે છે, તેમ વીતરાગને વિષે પણ અભકિત—અનાદર કરનાર પોતાના તેવા પરિણામથી જ પોતાના કરેલા સર્વ ધર્મ કૃત્તના કૃણ નહ કરી નાખે છે, આટલા ઉપરથી એ સિદ્ધ થાય છે કે વીતરાગ દેવ પોતે ભક્તિ કરનાથી તુટમાન થતા નથી કે ન કરવાથી રૂઢમાન થતા નથી, પરંતુ કરનારને અને નહીં કરનારને ભકિતથી અને અભકિતથી ધનાઙ્ગ તોય ને રાખતુ કૃણ તો પ્રાપ્ત થાય છે

મથા—હે મહારાજાં આપે કહ્યું કે 'સર્વ ધર્મનું મૂળ દેવ ભકિત છે' તેનો સાર હું સમજી શક્યો નહીં તેથી તે સમજાવવા કૃપા કરો.

ઉત્તર—હે ભગ્ય, દેવ સર્વથી ઉત્કૃષ્ટ, જ્ઞાન દર્શનાદિ શુભ સ્વભાવમય હોય છે, તેથી તેવા વહનિક અતિશયથી ચેતનને અવગળીને સર્વ સુમુખ જનોને એવી બુદ્ધિ ઉપજે કે '“આ ભગવાન સ્તવવા લાયક, પૂજવા લાયક, માનવા લાયક, નમવા લાયક, અને ધ્યાવા લાયક છે, અને તેમનો મર્વ ઉપદેશ આત્મ દિનેમધુ છવોએ આદરવા લાયક છે એ સર્વજ્ઞ પરમાત્માએ સર્વ છવોને હિતકારી ઉપદેશ કરેલો છે, તેથી એ પ્રભુ મર્વના પરમ ઉપકારી છે” આવી બુદ્ધિ તેવા દેવને આશ્રયા વિના નિરાશબીને ઉપજતી નથી પૂજ્યને વિષે પૂજ્ય બુદ્ધિ પૂજ્યના આલ બનથી જ ઉત્પન્ન થાય છે અને એવી ધર્મ વિચારણાવાળી બુદ્ધિ જ ધર્મનું મૂળ છે વળી તેવી બુદ્ધિ વીતરાગ દેવના અવગળનથી ઉપજેલી હોવાને લીધે તે બુદ્ધિના મૂળ કારણ દેવ હોવાપો દેવ ભકિતજ સર્વધર્મનું મૂળ છે એમ અમે કહ્યું છે વળી દેવના અવલબનથી એવી ધર્મ બુદ્ધિ પામીને ભગ્ય છવને તે ધર્મ બુદ્ધિની પ્રેરણાથી દેવ ઉપર પારમાર્થિક ભકિતરાગ પ્રગટે, અને તેવા ભકિત રાગથી તે દેવના શુભેાની સ્તવના કરવામા, તેમની પૂજા કરવામા, તેમને નમવા મા, તેમના સ્મરણમા, તેમના નામનો જાપ કરવામા, તેમનું ધ્યાન કરવામા, ઉચ્ચ ભવત થાય તેમજ દેવ મંદિર કાશવવામા, જિન જિંબ ભરાવવામા તેમના પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવ કરવામા, તેમની પુષ્પહાર કેશર ચઢનાદિ વડે વિશેષ ભકિત કરવામા અને વિવિધ અલકાશદિ વડે તેમને શૃંગારવામા પોતાના દ્રવ્યની સફળતા સમજે, વળી શુક્ર મુખે વિધિ પૂર્વક જિનાગમ ભલુવામા અને શવલુ કરવામા પોતાની છાદ્યની સફળતા માને, તેમજ શકિત પ્રમાણે દેશવિરતિ કે સર્વવિરતિ ધર્મ આદરવામા, વિધિ શુદ્ધ તથા સયમ પાળવામા ઉચ્ચભવત થાય આ બધું પારકી પ્રેરણા વિના દેવ ભકિતના પ્રેમ રસથી ભરેલી ધર્મ બુદ્ધિના ઉદ્દેશિતપણાથી થાય એવો જિન ભકિતનો પ્રગળ પ્રભાવ છે તેથી 'સર્વ ધર્મનું મૂળ દેવ ભકિત છે,' એમ અમે કહ્યું છે, વળી દેવભક્ત ઉદ્દેશિત થઈને સર્વ ધર્મ કૃત્યોમા પ્રવર્તે છે, તેથી દેવ ભકિત જ સર્વ ધર્મ સફળ છે અને ભકિતહીન પ્રાણી ધર્મમા તેવો ઉદ્દેશિત થતો નથી તેથી તેના ધર્મકૃત્ય મોક્ષ પ્રાપ્તિની અપેક્ષાએ નિષ્ફળ છે, એમ અમે

કહ્યું છે કેદિ તેવા ધર્મ કૃત્યથી માસારિક સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે પણ પરમાર્થ વૃત્તિએ વિચારતા મોક્ષ રૂળ ન આપવાથી ને નિષ્કુળ છે, માટે સમ્યક્દષ્ટિથી કરાનેા જે ધર્મ તેજ ગુદ્ધ ધર્મ બળુવેા એ ધર્મ પામવાથી અવશ્ય મોક્ષપ્રાપ્તિ થાય છે એ સમ્યક્ત્વ મિથ્યાત્વાદિક પાપકર્મના નાશ કરવાથી પ્રાપ્ત થાય છે, મિથ્યાત્વાદિનેા નાશ તથાભવ્યતા પાકવાથી થઇ શકે છે એવી તથાભવ્યતા અરિહંતાદિક ચાગ્ય શરણુ આદરવાથી, દુષ્ટકૃત્યોને નિંદવાથી અને સુકૃત્યોને અનુ મોહવાથી પાકે છે, માટે ગુદ્ધ ધર્મના અર્થો અને મોક્ષના અભિલાષી ભગ્ય ભવેાએ ચાર શરણુદિકને અગીકાર કરવાનો તેમજ ઉપર ભતાવ્યા પ્રમાણે સાલ્ક બન ધર્મ કરણી કરવાનો યથાશક્તિ પ્રયત્ન અવશ્ય કરવેા હ

સિદ્ધસ્તુતિ-અધિકાર.

શ્રી અહર્નઃ ભગવાન પછી બીજા અધિકાર સિદ્ધ એવા નિરંજન નિરાકારના છે, માટે બીજા અધિકાર તરીકે “ સિદ્ધસ્તુતિ ” નામના સિદ્ધ પુરૂષોના સ્તવનરૂપ અધિકારને ગોઠવવામા આવેા છે પ્રથમ તેમા એવી જિજ્ઞાસા ઉત્પન્ન થાય છે કે- સિદ્ધ મહાત્માઓ કેાને કહેવા ? તથા તેની ભાવપૂર્ણ કેવા પ્રકારના ઉપહાર (ચન્દન, તન્દુલ, યુષ્પમાળા, નૈવેદ્ય, દીપ, ધૂપ, દ્રવ્ય, વિગેરે) થી થઇ શકે ? તે સમજાવવા સારૂ ભાવપૂર્ણ, કમથી આ અધિકારમા આપવામા આની છે, તેથી શ્રદ્ધાળુ પુરૂષોએ આ સિદ્ધ સ્તુતિના શ્લોકોનુ અર્થાનુમધાન પૂર્વક પઠન કરવુ, તેથી સિદ્ધ પરમાત્માના બન ત ચતુષ્ટયાદિ ગુણો પોતાનામા પ્રગટ કરવાની ભાવના થાય

શ્રી સિદ્ધ મહાત્માઓના નામનો પ્રભાવ.

● ઉપજાતિ.

યથાગ્નિતાપઃ સુમદ્વો જનાના શીત સદા હન્તિ ન સજ્ઞયોઽજ્ઞ ।

શ્રીસિદ્ધજાપો હિ તથા ચ હન્તિ પાપ પ્રકૃષ્ટ ચ કિમિત્ર ચિત્રમ્ ॥ ૧ ॥

* ઉપજાતિ તથા દ્રવજા તથા ઉપેદ્રવજા નુ લક્ષણુ સાચેજ સમજી શકાય છે તેથી, અત્ર આપનામા આવે છે

“ દ્રવજા ” સ્વાદિદ્રવજા યદિ તૌ જ્ઞૌ ય અર્થાત્ ત ગ્યુ ત ગ્યુ ચ ગ્યુ અને છેદના ગે અક્ષરો ગુર, એમ આ છન્દ ૧૧ અક્ષરોના છે “ ઉપેદ્રવજા પ્રથમે લ્ઘી સા ” ઉપરના ૭મા દ્યેક ચરણુનો ૧ લો અક્ષર લઘુ હોય તો તે ઉપેદ્રવજા કહેવાય છે અને “ અન્તરોદ્યારિતદ્વિમાત્રા પાત્રા યદોચાપજાતયસ્ત્રા । ” ઉપેદ્રવજા તથા ઉપેદ્રવજાના અરણો મિશ્રિત હોય તે ઉપજાતિ કહેવાય છે

જેમ અગ્નિનો તાપ સુખદાયક થઇ સદા મનુષ્યોની તાદને હણે છે, એ
નિ સ શય વાત છે, તેમ સિદ્ધ નામના મનનો જાપ ઉત્કૃષ્ટ એવા પાપને હણે છે
તેમા શુ આશ્ચર્ય ? ૧

સિદ્ધ પુરુષો કેવા હોય છે ?

*દ્વન્દ્વવજ્રા (૨-૩)

યેડનાદિમુક્તૌ કિલ સન્તિ સિદ્ધાઃ, માયાવિમુક્તા ગતર્કમનયા. ।

एकस्वरूपा. कथिता मुनीन्द्रैः, सिद्धान्तशास्त्रेण निरञ्जनास्ते ॥ २ ॥

જે સિદ્ધાત્માઓ અનાદિ મુક્તિને વિષે રહેલા છે, તેઓ માયાથી મુક્ત અર્થાત્
રહિત, કર્મના બંધથી રહિત, એકજ સ્વરૂપ વાળા અને નિરંજન છે, એમ મુનિ
ઓના ઇંદ્ર એવા તીર્થ કરોએ સિદ્ધાત્ શાસ્ત્રોમા કહેલ છે ૨

તેમના નામ રમરણુનુ ફળ.

सर्वज्ञदेवस्य च नामजापात्, प्राप्नोति किं प्राग्निमय सय च ।

प्राप्नोति किं राजभय न नाश, प्राप्नोति किञ्चोरमय न नाशम् ॥ ૩ ॥

શ્રી સર્વજ્ઞ દેવના નામનો જાપ કરવાથી શુ અગ્નિનો લાય લાય નથી પામતો ?
શુ રાજાનો ભય નાશ નથી પામતો ? અને શુ ચોરનો ભય વિનાશ નથી પામતો ?
અર્થાત્ સર્વ ભય નાશ પામે છે પણ તે જાપ અરા શુદ્ધ અવધરણુ પૂર્વક
હોવો જોઈએ, ૩

સિદ્ધ ભગવાનની ભાવ પૂજા.

*કુતવિદ્વમ્વિત (૪ થી ૧૧)

निजमनोयणिपाजनभारया शमरसैकमुधारसधारया ।

सकलवोचकलारमणीयकम् सहजसिद्धमहम्परिपूजये ॥ ૪ ॥

પોતાના મન રૂપી મણિમય પાત્રમા ભરેલી જોવી સમતારસરૂપ એક અમૃ
તની ધારા વડે સર્વ પ્રકારના બોધની ઠળાથી અર્થાત્ દેવળજ્ઞાનથી રમત્પ્રીય એવા
સદૃજ સિદ્ધ પરમાત્માને હું પૂજુ છું ૪

* દુઃખલલિપિ નુ લક્ષણુ

X પાત્ર ૮ મુ ભુજ્યો

' કુલવિલિપિતમાહ નમો મતે "

ન મણુ મ મણુ મ મણુ અને ર મણુ આમ ૧૨ અક્ષરુ એક ચરણુ છે

સિદ્ધ ભગવાનની ચ દન પૂજા.

સહજકર્મકલ્પવિનાશનૈરમલભાવમુવાસિતચન્દનૈઃ ।

અનુપમાનગુણાવલિનાયક, સહજસિદ્ધમહમ્પરિપૂજયે ॥ ૫ ॥

સહજ-સ્વાભાવિક કર્મ કલ કને નાશ કરનારા, નિર્મળ ભાવ રૂપ સુગંધી ચ-
દન વડે અનુપમ એવી શુભ્ર શ્રેણીના નાયક સહજ સિદ્ધ પરમાત્માને હું પૂજી છું ૫

સિદ્ધ ભગવાનની અક્ષત પૂજા.

સહજભાવમુનિર્મલતન્દુલૈઃ સકલદોષવિશાલવિશોધનૈઃ ।

અનુપરોષમુપોષનિધાનક સહજસિદ્ધમહમ્પરિપૂજયે ॥ ૬ ॥

જેનો અવશેષ ન થાય એવા ઉત્તમ યોધના ભંડાર રૂપ એવા સહજ સિદ્ધ
પરમાત્માને, સર્વ દોષોના વિશાળ યોધન કરનારા સહજ ભાવ રૂપ નિર્મળ અક્ષ-
ત વડે હું પૂજી છું ૬

પૂષ્પ પૂજા.

સમયસારમુપુષ્પમુમાલયા સહજકર્મકરેણ વિશોઽય્યા ।

પરમયોગવર્તેન વશીકૃત સહજસિદ્ધમહમ્પરિપૂજયે ॥ ૭ ॥

સહજ કર્મના મમૂહને શોધનારી એવી સિદ્ધાવતા માર રૂપ પ્રયોગી માળા
વડે પરમ યોગના બળથી વશ કરેલા સહજ સિદ્ધ પરમાત્માને હું પૂજી છું ૭

નૈવેદ્ય પૂજા.

અકૃતયોધમુદિવ્યનિવેચકૈર્વિહિતજાતજરામરણાન્તકૈઃ ।

નિરવધિપ્રચુરાત્મગુણાલય સહજસિદ્ધમહમ્પરિપૂજયે ॥ ૮ ॥

જેમણે જન્મ, જરા અને મૃત્યુનો નાશ કરેલો છે, એવા સ્વાભાવિક યોધરૂપ
દિવ્ય નૈવેદ્ય વડે અવધિરહિત ઘણા આત્માના શુભોના સ્થાન રૂપ એવા સહજ
સિદ્ધ પરમાત્માને હું પૂજી છું ૮

દીપક પૂજા.

સહજરત્નરુચિપ્રતિદીપકૈરુચિવિમૂતિતમઃપ્રવિનાશનૈઃ ।

નિરવધિસ્વવિકાશવિકાશન સહજસિદ્ધમહમ્પરિપૂજયે ॥ ૯ ॥

માસારિક કામનાઓ અને વેળવરૂપ અધિકારને નાશ કરનારા એવા સદગ્જ
જ્ઞાનરૂપ રત્નની રૂચિરૂપ દીવાઓ વડે આત્માના નિસ્વધિ વિકાસને કરનારા સદગ્જ
સિદ્ધ પરમાત્માની હું પૂજા કરું છું ૯

ધૂપ પૂજા.

નિજગુણાસપ્તપ્તપૂર્ણનઃ, સ્વગુણાતપલપ્રવિનાશનઃ ।

વિશદયોષમુદીર્ગમુસ્વાન્મક, સદગ્જસિદ્ધમહમ્પરિપૂજયે ॥ ૭૦ ॥

આત્માના ગુણોનો ઘાત કરનારા, મળનો નાશ કરનારા એવા પેતાના ગુણના
અકષયરૂપ સુંદર ધૂપ વડે ઉત્તરવળ એકધથી અતિ દીર્ઘ (અક્ષય) એવા મુખ સ્વરૂપ
સદગ્જ સિદ્ધ પરમાત્માને હું પૂજા છું ૧૦

ફળ પૂજા

પરમભાવફલચક્ષિસમ્પન્ન, સદગ્જભાવકુમાવવિશોષયા ।

નિજગુણસ્ફુરણાત્મનિરજ્જન, સદગ્જસિદ્ધમહમ્પરિપૂજયે ॥ ૭૧ ॥

મહત્ત્વ ભાવમા રહેલ કુલાવને શોધનારી ઉકુલ ભાવરૂપ ફલની મેલીની
સમૃદ્ધિ વડે આત્મગુણની રકુરણારૂપે નિરજન એવા સદગ્જ સિદ્ધ પરમાત્માને
હું પૂજા છું ૧૧

સરસ્વતીસ્તુતિ-અધિકાર

ૐ

“ સિદ્ધ સ્તુતિ ” નામના પીળા અધિકારમા શ્રી સિદ્ધ મહાત્માઓના જે
સ્તવન કર્યું તેમા સરસ્વતી (વાણી) ની અપેક્ષાની ખાત્રી મુજબ જનોને થઈ દેશે
કે આવી ભાવ પૂજાઓરૂપે સ્તવન કરવામા સરસ્વતી (વિદ્યાદેવી) ની ઉપામના
(અવયાસ) સિવાય સ્તવન કામ થઈ શકે નહિ, તેમ સરસ્વતી એ મનુષ્યોની બુદ્ધિ
રૂપી વનિવાની એક સુકતાકુળ માળા છે અને તેજ સરસ્વતી વીતરાગ દેવ તી (વાણી)
ન હોત તો વિદ્યાન્ તથા મૂર્ખોને મનુષ્યો બાણી કેમ શકત ? અત એવ સરસ્વતી
છતુ સ્તવન કરવુ ચોગ્ય છે એમ ધારી આ અધિકાર આરભાય કે

સરસ્વતી તે વિદ્યાન્ તથા મૂર્ખ મનુષ્યની બુદ્ધિરૂપી સોનાની કરોટી ॥

અનુદુષ્ (૧-૨)

પાતુ યો નિકષપ્રાવા મવિદ્મન્ સરસ્વતી ।

મહેતરપરિચ્છેદ વચસેવ કરોતિ યા ॥ ૭ ॥

મતિ રૂપ સુવર્ણની ઠસોટી એવી સરસ્વતી તમારૂં રક્ષણ કરે, કે જે સરસ્વતી વચનથી જ વિદ્યાન અને મૂર્ખનું વિવેચન કરી આપે છે, ૧

વિરોધાભાસ અલ કારથી સરસ્વતીજનના હારનું વર્ણન.

અવ્યયે વ્યયમાયાતિ વ્યયે યાતિ મુવિસ્તરમ્ ।

અર્પૂઃ કોઽપિ મળ્દારસ્તવ ભારતિ દ્રશ્યતે ॥ ૨ ॥

હે સરસ્વતિ ! તમારો કોઈ અર્પૂર્વ જ હાર દેખાય છે, કે જે ભં હાર નહીં ખર્ચા વાથી ખુટી જાય છે અને ખર્ચવાથી સારા વિસ્તારને પામે છે ૧

સરસ્વતીથી કવિઓની શાસ્ત્ર સ પત્તિનું દર્શન

આર્યા.

શ્રુતમમ્પદ કવીનામુક્તિભિરેવ પ્રકાશતાં યાન્તિ ।

સિન્ધોરપારજલભરમુક્તારા એવ કયયન્તિ ॥ ૩ ॥

કવિઓની શાસ્ત્રીય અ પત્તિઓ તેમની ઉક્તિઓથી જ પ્રકાશતાને પામે છે સમુદ્રના અપાર જળના સમૂહને તેના ઉદ્ગારો જ જણાવી આપે છે એટલે જેમ સમુદ્રના મોજાઓ ઉપરથી તેનામા અગાધ જળ છે એમ જણાઈ આવે છે, તેમ કવિઓની કવિતા ઉપરથી તેમનામા શાસ્ત્રોનો ઓધ ફેટલો છે તે જણાઈ આવે છે ૩

જિર્નાવિવ-અધિકાર.

પ્રાસંગિક સરસ્વતીસ્તુતિનામના અધિકારને પૂર્ણ કરી પુનઃ પ્રસ્તુત વિષયને અનુસરાય છે, એટલે પ્રથમના અર્હત ભક્તિનામના અધિકારમા શ્રી અર્હત ભગવાનની ભક્તિ કરવાનું સિદ્ધ થયું તેમા શ્રી અર્હત ભક્તિમા ભગવાનની પૂજના પાત્ર પ્રકાર જણાવ્યા છે તો તે પ્રમાણે પૂજન કયા સ્થાનમા કરવું ? એવી ગીતનો પ્રશ્ન ઉદ્ભવે છે, ઠાણુ કે અર્હત ભગવાનના પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપે સદાકાળ દર્શન થતા નથી, અને પૂજાતો ચન્દન પુષ્પાદિવી કરવાની તેમા જણાવેલી છે તો તે પૂજા પ્રત્યક્ષ સુંદર મૂર્તિ વિના કેમ મઠ શકે ? તે પ્રશ્નોનો ઉદ્ભવ થતા તેનો ઉત્તર આપવા માટે શ્રી જિન ભગવન્તોના જિભોની આપના કરવાનું મિદ્ધ કરવા તથા તેના રૂળ માટે અધિકાર આરંભાય છે

મનિમા કરવાનું કૃણ

આર્યા (૧-૨).

જો કારવેડ પડિય જિણાણ જિયરાગદોસમોદાણ ।

મો પાવડ અવ મોરે, મુદ્ધનમ્મ પમ્મારરણ ॥ ૧ ॥

જેમણે રાગ, દય અને મોહ છોડેલા છે, એવા શ્રી જિન ભગવાની પ્રતિ
આત્મે તે પુરૂષ કરાવે છે, તે પુરૂષ અન્ય ભવને વિષે શુભ જન્મ અને ધર્મકૃપી જન્મ
રાત્રને પામે છે ૧

દારિદ્ર દોહમ્મ કુમાડ કુસીર કુમ્મ કુમાડો ।

અવમાણે રોગ સોગા ન કૃતિ જિણ નિમ્મવારિણામ્ ॥ ૨ ॥

શ્રીજિન બિબ કરાવન તા પુરૂષોને દારિદ્ર્ય, દુર્ભાગ્ય, કુઆતિ, કુયરીર, કુબુદ્ધિ,
દુઃકૃતિ અપમન, રોગ અને શોક થવા નથી ૨

વસન્તતિલ્લકા.

અદ્ભુતમાનપપિ યઃ પક્ષમેનિ સિમ્ધ ધીરાવમાનટપપાદિતિનેશ્વરાણામ્ ।

સ્વર્ગે પ્રધાનવિપુલાર્દેશુવાનિ મુરત્યા વ્યાન્નુચરગર્ભિ મમુર્ષેનિ ધીર. ॥ ૩ ॥

જે ધીર પુરૂષ શ્રી સ્વમહેવ ભાવાનશી માણેને છે. હા શો મદાવીર પ્રભુશુ
ધીના જિનેશ્વરાનુ એટલે ચોવંચા તીર્થ કર પૈડી ગમે તે તીર્થ કરવું અશુદ્ધ પ્રમાણ
પણ બિબ કરાવે છે, તે પુરૂષ સ્વર્ગને વિષે વિસ્તારવાળી સમૃદ્ધિના મુખ એમના
પછી અનુસાર અતિ-મોક્ષને પામે છે તે પછી અધિક કરાવનારને માટે તે
કહેવું જ શું ? ૩

જિનાલય બ વાચનારને કલ.

શાર્દૂલચિક્રોદિત (૪-૫)

સ્મ્ય યેન જિનાલય નિમ્મજોપાત્તેન મુમ્મર્ષિન

મોસાર્ય સ્વયનને શુદ્ધયનમા પુસા સદાચારિણા ।

ચેત્તેન નરામરેન્દ્રમદિન સૌર્યશ્વરણાં વદ

મામ્ જમફલ દુન જિનમય મોત્ત સમુરોત્તિમ્ ॥ ૪ ॥

સાધ્યારવાણા અને શુદ્ધ દૃઢયવાણા તે પુરૂષે મોક્ષને અર્થે ધીનાની શુભાથી
મેળવેલા (ન્યાયોપાર્જિત) ધનવદે રમણીય જિનાલય કરાવી સારી રીતે અર્પણ
કરેલું છે, તે પુરૂષે મહુષ્ય અને દેવતાઓના ઇ દોષો પૂજેલા શ્રી તીર્થ કરાના પદને

મેળવ્યું છે, પોતાના જન્મનું કૃણ ગ્રાસ્ત કર્યું છે, જિનશાસન પાળ્યું છે અને પોતાના ગોત્રને ઉજવણ કર્યું છે ૪

કુમારપાળ રાજાની સેવા.

આજ્ઞાવર્તિષુ મણ્ડલેષુ વિપુલેષ્વણાદશસ્વાદરા
 દન્દાન્યેવ ચતુર્દશ પ્રસ્રમરામારીં નિવાર્યૈંજસા ।
 કીર્તિસ્તમ્ભનિમાન ચતુર્દશશતીસંરચ્યાન્ વિહારાસ્તથા
 જૈનાન્નિર્મિતવાન્ કુમારનૃપતિર્દ્રવ્યવ્યયં શ્રુતિઃ ॥ ૫ ॥

કુમારપાળ રાજાએ પોતાના પરાક્રમથી આજ્ઞામા વર્તનારા અને વિસ્તાર વાળા અદાર ત્રણ-દેશોમા ઐહવર્ષ સુધી અમારી ઘોષણા કરાવી પોતાની કીર્તિના સ્થભ જેવાં ઐહસો જૈન વિહારે—જૈન મંદિરો કરાવ્યા હતા અને ઘણું દ્રવ્ય ખર્ચ્યું હતું ૫

પૂજા-અધિકાર.

જિન બિંબઅધિકારમા શ્રી જિન બિંબની સ્થાપના વગેરેનું પ્રતિપાદન થયું છે હવે તે જિન બિંબોની પૂજા કયા પ્રકારથી કરવી ? તે પ્રશ્ન ઉદ્ભવે છે તેનો યથાયોગ્ય રીતે જવાબ જણાવવા આ પૂજાઅધિકાર શરૂ કરવો અત્ર ઉચિત લાગે છે આ અધિકારમા શ્રી જિન પ્રભુની નવાગ પૂજા કરવામા આવે છે તેનું તથા અન્દન વગેરેથી કરાતી પૂજાનું કૃણ વિસ્તારથી આપવામા આવ્યું છે આ વિષય શ્રાવકો તથા સાધુઓ વગેરેને ઘણાજ મનન કરવા યોગ્ય છે, એટલું જ નહિ પણ તે અક્ષરશઃ આદરવા યોગ્ય છે

જિનેશ્વરની લક્ષિતથી કૃણપ્રાપ્તિ.

અનુષ્ટુપ—(૧ થી ૪)

દર્શનાદ્દુરિતં હન્તિ વન્દનાઘ્રાન્નિહતપદઃ ।

પૂજનાત્ પ્રકઃ શ્રીર્ણાં, જિનઃ સાક્ષાત્ સુરદુષ્ઠઃ ॥ ૧ ॥

શ્રી જિન ભગવાન એ સાક્ષાત્ કંટપવૃક્ષ જ છે જે દર્શનથી પાપનો નાશ કરે છે, વહના કરવાથી વાછિત આવે છે અને પૂજવાથી મર્વ પ્રકારની લક્ષ્મીઓને પૂરનારા થાય છે ૧

શ્રી અક્ષત પૂજા

અક્ષતાન્ દૌકયેત્રોઽય દેવાગ્રે યત્કિર્ત્ત્વકમ્ ।

અલ્પાન્દુસુલ્ભામોતિ સ્ત્રીપુત્રધનસયુતમ્ ॥ ૨ ॥

જે પુરૂષ જિનેશ્વરની આગળ ભકિત પૂર્વક અક્ષત ધરે છે, અર્થાત્ જે અક્ષત પૂજા કરે છે તે પુરૂષ સ્ત્રી, પુત્ર અને દ્રવ્યથી સુખી થઈ અતે અક્ષત-ભોક્ષરૂપ અમલ સુખ પ્રાપ્ત કરે છે ૨

ફળ પૂજા.

ફલપૂજાવિધૌ તુ સ્યાત્ સૌમાન્ય જનમાન્યતા ।

દેશ્વર્ય રૂપમારોગ્ય સ્વર્ગમોક્ષસુલ્ભાન્યપિ ॥ ૩ ॥

જિનેશ્વર ભગવાનની ફળ પૂજા કરવાથી સૌભાગ્ય, લોકભાન, ઐશ્વર્ય, રૂપ, આરોગ્ય અને સ્વર્ગ યાવત્ મોક્ષના સુખ પણ મળે છે ૩

શ્રી જિનેશ્વર ભગવાનની પૂજાનું ફળ.

ઉપસર્ગાઃ ક્ષય યાન્તિ ઊચિત્તે ચિન્નવક્ત્રવઃ ।

મન મસન્નતામેતિ પૂજ્યમાને જિનેશ્વરે ॥ ૪ ॥

શ્રી જિનેશ્વરને પૂજવાથી ઉપદ્રવો ક્ષય પામે છે, વિદ્વદ્ગ્રી ભતાઓ છેકાઈ નાથ છે, અને હૃદય મસન્નતાને પ્રાપ્ત થાય છે ૪

જિન મંદિરમાં પ્રવેશ કરવા વગેરેનું ફળ.

આર્યા — (૫ થી ૭)

સપત્તો જિણ મત્રણે, પાવડ હમ્માસિઅ ફલ પુરિસો ।

સવચ્ઠરિ અન્તુફલ દારદેસદિલહ્હ ॥ ૫ ॥

જે પુરૂષ જિન ભવનને પ્રાપ્ત કરે છે તે છમાની તપનું ફળ પામે છે, અને જિન ભગવાનના દ્વાર પ્રદેશમાં સ્થિર થતા સ વત્તરી (વર્ષો) તપનું ફળ મેળવે છે ૫

મહક્ષિણા વગેરેનું ફળ

પાયલિણેણ પાવડ, વરિ સસયફલ વત્તજણે મહિયે ।

પાવડવરિસ સહસ્સ અણત પુણ જિણે પુણિયે ॥ ૬ ॥

જિનેશ્વરને મહક્ષિણા કરવાથી સો વર્ષો તપનું ફળ મેળવે છે પૂજવાથી હજાર વર્ષો તપનું ફળ મેળવે છે, અને સ્તુતિ કરવાથી અનન્તગણુ ફળ મેળવે છે ૬

શ્રી જૈન ધર્મને પ્રમાર્જન કરનારને કળ.

સય પમજ્જણે પુણ્ણં સહસ્સ ચ વિલેવણે ।

સયસાહસ્સિઆ માલા અણન્ત જીઅવાહ્ણ ॥ ૭ ॥

પ્રભુને પ્રમાર્જન કરવાથી સોગણ, 'અદન' વડે વિલેવન કરનાથી હામરગણ, પુષ્પમાળા ચડાવવાથી લાખગણ, અને ગીત વાદ્ય કરવાથી અનતગણ ફળ પામ છે ૭

વીતરાની સેવાથી મોક્ષ પ્રાપ્તિ.

ઉપજાતિ. (૮ થી ૧૦)

ગૃહાદિકર્માણિ વિહાય મન્યાઃ, શ્રીવીતરાગ પરિપૂજયન્તિ ।

યે શુદ્ધભાવાત્રિદશાધિપત્વં, સમ્પાદયન્ત્યાશુ શિવ ક્રમેણ ॥ ૮ ॥

જે ભગ્ય મનુષ્યો ઘર વગેરેના કામ છોડી દઇ શુદ્ધ ભાવથી શ્રી વીતરાગ ભગવાનને પૂજે છે, તેઓ ધ્વજ પંથુને પ્રાપ્ત કરે છે, અને પછી, અનુક્રમે, સત્વ-મોક્ષને પ્રાપ્ત છે ૮

પુષ્પ પૂજા.

पूर्वे नवाङ्गं नवभिः प्रसूतैः, पूजाकृतां श्येनकमालिकेन ।

ततो नवम्बेव भवेष्टु लक्ष्मी, नवा नवा प्राप शिखरिम्बन्ते ॥ ९ ॥

પૂર્વે શ્યેનક નામના માલીએ નવ પુષ્પોથી પ્રભુના નવ અંગે પૂજા કરી હતી, તેથી તેણે નવ ભવને વિષે નવી નવી લક્ષ્મીને પ્રાપ્ત કરી છે છેવટે તે મોક્ષ લક્ષ્મીને પ્રાપ્ત થયો ૯

न यान्ति दास्य न दारिद्र्यभाव, न मेष्यता नैव च हीनयोनिम् ।

न चापि वैकल्यमिहेन्द्रियाणां, ये कारयन्त्यत्र जिनैन्द्रप्रज्ञाम् ॥ ૧૦ ॥

જેઓ આ લોકને વિષે જિનેન્દ્ર ભગવાનની પૂજા કરાવે છે, (ભણાવે છે), તેઓ દાસપણને અને દારિદ્ર્યપણને પ્રાપ્તતા નથી, કોઈની તાબેદારી ઉઠાવતા નથી, હલકી જાતિમાં જન્મતા નથી અને ઇન્દ્રિયોની વિકળતા પ્રાપ્તતા નથી તે પછી જે પોતે પૂજા કરે તેનું તે કહેવું જ શું ? ૧૦

પૂજનાં ઉપકરણ.

દ્રુતવિદ્વામ્વિત

उदकचन्दनतन्त्रलपुष्पकैशरसुदीपमुद्रपुष्पफाल्गुनैः ।

धवलमङ्गलगानरवाकुले, जिनगृहे जिनदेवमह यजे ॥ ૧૧ ॥

ધવળ મ ગળના ગીતના શબ્દોથી ગાણ સ્થેવ એવા જિનાલયને વિષે જળ,
અંન, અક્ષત, પુષ્પ, ચરૂ, (નેવેધ) લીપ, ઉત્તમ ધૂપ, ફળ અને અધ થી હું જિને
શરની પૂજા કરૂ છુ ૧૧

શ્રી જિન ભગવાનની પૂજના લાભ.

● શિશ્વરણી

કદાચિન્નાતઙ્કુઃ કુપિત ઇવ પરયત્યમિમુલ,
વિદૂરે દારિદ્ર ચકિતમિવ નમ્યત્યનુદિનમ્ ।
વિરક્તા કાન્તેષ્વ સ્પર્જતિ કુગતિઃ સદ્ગમુદયો,
ન મુચ્ચત્યપ્યર્ણે સુહૃદિવ જિનાર્ચા રચત' ॥ ૧૨ ॥

જે ભ ય મનુષ્ય શ્રી જિનેશ્વરની પૂજા કરે છે, તેના મુખની સામુ જાણે કોપ
પામ્યો હોય, તેમ રોગ જ્વેતોજ નથી, જાણે ભય પામ્યું હોય, તેમ દારિદ્ર્ય હોય
તેનાથી દૂર નાશે છે, વિરક્તા થયેલી સ્ત્રીની જેમ હર્મન તેનો સ્વયં છોડી દે છે અને
મિત્રની જેમ જાણે તેની પાસેથી ખસતોજ નથી ૧૨

શ્રી જિન મ દ્વિરમા જવા વિગેરેતુ ફળ.

શાર્દૂલવિક્રીન્નિત (૧૩ થી ૨૧)

યાસ્વામ્યાપતન જિનસ્ય લમતે ધ્યાર્યશ્વતુર્ય ફલ,
ષ્ઠઞ્જોત્યિત લઘતોઽષ્ટમયોગન્તુ યટ્તોઽન્વનિ ।
અદ્ધાલુર્દશમ ચહિર્મિનઃપ્રહાત્માત્મસ્તતાદ્વાદશ,
મધ્યે પાષેક્મીસિતે જિનપતૌ માસોપવાસ ફલમ્ ॥ ૧૩ ॥

‘હું જિનાલયમા જઈશ’ એવો વિચાર થતા અતુર્થ તપ (એક લિપવાસ)તુ
ફળ મળે છે ત્યાં જવાને લેકવાજ છઠ્ઠ તપતુ ફળ મળે છે, તેને માટે ઉપોગ કરના
અઠ્ઠમતુ ફળ મળે છે, ને અદ્ધાણ થઈ રમ્ને આલવા પ્રવર્તતા જ દશમતુ ફળ મળે
છે, જિનાલયની બાહરે આવતા દ્વાદશ તપતુ ફળ મળે છે, એવામા અર્થાત્ ચ દ્વિરની

● “ શિશ્વરણી ” નું લક્ષણ

“ રહે શરૂવિજ્ઞા ધમવસનગમ પિશ્વરણી ”

૧ અને ૧૧ અક્ષરો વિરામ તથા ચંચલ મંચલ નંચલ મંચલ નં જી અને એક અક્ષર લઘુ
તથા છેવટે એક અક્ષર ચુર મળી ૧૦ અક્ષરતુ એક અક્ષર એમ આર ચરણ મળીને “ શિશ્વરણી ”
છ ૬ થાય છે

અદર જતા સાક્ષિક તપનુ કૃણ મળે છે શ્રી જિનેશ્વરના દર્શન થતાજ માસોપવાસ
નુ કૃણ મળે છે ૧૩ ,

ભાવ પૂજા.

નેત્રેન્મીલિવિકાશમાવનિવૃત્ત્યન્તરોધાય વૈ,
વા ગન્ધાસતપુષ્પદામચક્તૈઃ સદીપતૃપૈઃ ફલૈઃ ।
યથિન્તામણિશુદ્ધભાવપરમજ્ઞાનાત્મકૈર્ચયેત,
સિદ્ધ સ્વાદૃમગાયત્રોષમચલ ન ચર્ચયામો વયમ્ ॥ ૧૪ ॥

જે પુરુષ, મોક્ષ અથે તેત્રેને નેન્મીલન કરનારા (હૃદયના) વિકાશ ભાવના સ-
મૂહરૂપ અને ચિતામણિ સમાન શુદ્ધભાવ તથા પરમ જ્ઞાનરૂપ એવા ગંધ, અ-
ક્ષત, પુષ્પમાળા, ચરૂ, દીપ, ધૂપ અને ફળોથી સ્વાદિષ્ટ રૂપો અગાધ ભોધ અને
અવિચળ એવા સિદ્ધ ભગવાનને પૂજે છે, તેવા પુરુષને અમે પૂજ્ય એ છીએ. ૧૪ *

પૂજાથી ભિન્ન ભિન્ન કૃણ પ્રાપ્તિ.

વૈવૈર્ભવિભૂતયઃ શુચિતરાલક્ષારતોડલક્રુતિઃ,
પુષ્પૈઃ પૃથ્વ્યપદ મુગન્ગિતનુતા ગન્ધૈર્મિતે પૂજિતે ।
દીપૈર્જ્ઞાનમનાદૃત નિરુપમં ભોગર્થિ રત્નાદિભિઃ,
સન્ત્યેતાનિ કિમદ્ભુત શિવપદમાસિસ્તતો દેહિનામ્ ॥ ૧૫ ॥

શ્રી જિન ભગવાનને વસ્ત્રો વડે પૂજવાથી વસ્ત્રોની વિભૂતિ પ્રાપ્ત થાય છે, અતિ
પવિત્ર અલ કારો વડે પૂજવાથી અલ કારો મળે છે, પુષ્પો વડે પૂજવાથી પૂજ્ય પદવી
મળે છે, ગંધ વડે પૂજવાથી શરીર સુગંધી થાય છે, દીપ વડે પૂજવાથી આવરણ ૨
હિત જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે, અને રત્ન વગેરેથી પૂજવાથી અનુપમ ભોગ સમૃદ્ધિ પ્રાપ્ત
થાય છે દુકમા તીર્થ કર ભગવાનની પૂજાનુ કૃણ વર્ણન કરી શકાય તેમ નથી,
કેમકે એ બધા કૃણ પ્રાપ્ત થાય છે એટલું જ નહિ પણ તે પ્રભુની પૂજાથી પ્રાપ્તિઓને
મોક્ષ પદની પણ પ્રાપ્તિ થાય છે ૧૫

જિનેશ્વરની પૂજાનું અકર્ય કૃણ.

આયુષ્કંકરોદિ સાગરોપમપિત વ્યાધિવ્યયાવાર્જિત,
પાણ્દિત્યં ચ સપસ્તવસ્તુનિપય પ્રાવીણ્યલબ્ધ્યાસ્પદમ્ ।
જિહ્વા કોટિપિતા ચ પાટવ્યુતા સ્થાન્મે ધરિત્રીતલે,
નો શક્તોમિ તથાપિ વર્ણિતુમલ સીર્વેશપૂજાફલમ્ ॥ ૧૬ ॥

* આ કાવ્યથી ભાવ પૂજાનું વર્ણન કેલું છે

આ પૃથ્વી ઉપર આર આયુષ્ય દેવાધિ અને પીઠા વગરનુ સાગરોપમ જે
 ડુડુ હોય, મારામા પ્રવીણતાની લગ્નિધનુ સ્થાન રૂપ એવુ સવ પદાર્થોના વિપયોના
 જ્ઞાનવાળુ પાકિત્ય હોય, અને આલારી વાંજી કાઠિ પ્રમાણુ છન્દાઓ હોય, તોપણ
 શ્રી તીર્થકરની પૂજનુ રૂપ વર્ણન કરવાને હું સમર્થ થઈ શકુ નહીં ૧૬

શ્રી જિન ભગવાનની પૂજના સર્વોત્તમ લાભ

નૌરેષા ભવચારિણી શિવપદમાસાદનિઃશ્રેણિકા,

માર્ગે સ્મરણપુરસ્ય દુર્ગતિપુરદ્વારપ્રવેશાર્ગલા ।

કર્મશ્રી યશિલોચયસ્ય દલને દમ્ભોલિધારાસમા,

કલ્પાણેકનિકેતન નિગદિતા પૂજા જિનાનાં પરા ॥ ૧૭ ॥

શ્રી જિનેશ્વરની પૂજા આ સાર સાગરમા નૌકા રૂપ છે, મોક્ષપદ રૂપ
 મહેલ ઉપર અડવાની નિસરણી છે, સ્વર્ગરૂપ નગરનો માર્ગ છે, દુર્ગતિ રૂપ નગરના
 દરવાજાની ભૂગણ છે, દમ્ભશ્રી રૂપ પર્વતને તોડવામા વજ્રની ધારાસમાન છે અને
 કલ્પાણુને એક સ્થાન રૂપ છે એમ સાચાકારેએ કહેલુ છે ૧૭

પૂજથી મનુષ્યને થતા લાભ.

નેનાનંદકરી મવોદધિવરી શ્રેયસ્તરોમજ્જરી,

શ્રીમદ્દર્મમહાનરન્દનગરી વ્યાપટનામ્પરી ।

હર્ષાત્કર્ષશુભમવાહલહરી ચાવદિપા જિન્કરી,

પજા શ્રીજિનપુદ્ગલસ્ય વિદિતા શ્રેયસ્કારી દેહિનામ્ ॥ ૧૮ ॥

સર્વોત્તમ એવા શ્રી જિનેશ્વરની પૂજા નેત્રાને આનન્દ કરવારી, સાર સાગર
 માથી તારનારી, કલ્પાણુ રૂપ વૃક્ષની મલ્લી જેવી, શ્રી ધર્મ રૂપ મહાન રાજાની
 રાજ્યધાનીરૂપ, વિધતિરૂપ લતાઓમા ધૂમમરૂપ, હૃદયના ઉત્કર્ષ તથા શુભના પ્રવા
 હની ઠમિ રૂપ, અતરના કામ ક્રોધાદિશત્રુને જિતનારી અને પ્રાણોઓનુ શ્રેય કર
 નાગી કહેલી છે ૧૮

અર્ચાનુ, રૂપ, ૧

પાપ લુપ્પતિ દુર્ગતિ દલ્યતિ વ્યાપાદયત્યાપદ,

પુણ્ય સંચિતુતે શ્રિય રિતિતુતે પુણ્યાતિ નીરોગતામ્ ।

સૌમાન્ય વિદધાતિ પટ્ટવયતિ પ્રીતિ પ્રસૂતેયશ,

રસગ ચર્ચતિ નિવૃત્તિ ચ રચપત્પર્વાદિતા નિર્મિતા ॥ ૧૯ ॥

શ્રી અર્હન્તાની કરેલી 'મૂન' પાપને લોપે છે, દુર્ગતિને દબે છે, આપત્તિના નાશ કરે છે, પુણ્યનો સચય કરે છે, લક્ષ્મીને વિસ્તારે છે, આરોગ્યનું પાપલુ કરે છે, મૌલામ્યને સાધ્ય કરે છે, પ્રીતિને વિસ્તારે છે, યશને ઉત્પન્ન કરે છે, સ્વર્ગને આપે છે, અને મોક્ષને રચે છે ૧૯

શ્રી જિન પૂજાથી મોક્ષ પર્યન્તની આપ્તિ.

स्वर्गास्तस्य गृहाद्गर्णं सहचरी साम्राज्यलक्ष्मीः शुभा,
सौभाग्यादिगुणावलिर्विलसति स्वैरं वपुर्वेभ्रमि ।

ससारः सुतरः शिव करसलकोडे तुठत्यञसा,

यः श्रद्धाभरभाजन जिनपतेः पूजा विभक्ते जनः ॥ २० ॥

જે મહાપુત્ર અતિશયદાનુ' પાત્ર બની શ્રી જિનેશ્વર ભગવાનની પૂજા કરે તે તેને સ્વર્ગ ધરતું આગામી થાય છે, ઉત્તમ એવી પ્રામાણ્યની લક્ષ્મી તેની મદદથી થાય છે, તેના પ્રાર્થના રૂપી ધરમા મૈત્ર્ય વ્યવસ્થાથી શુભેચ્છાથી વિદ્યુત્ત કરે તે તેના આ સ સાર મહેતાધીપતી તરીકે શકાય તેવા થાય છે અને તેની દુર્યોગીના મૈત્ર્ય પ્રત્યક્ષ આવી કીડા કરે છે, અર્થાત્ બ્રહ્માથી જિન પૂજા કરનારને સ્વર્ગ, મૈત્ર્ય પ્રત્યક્ષ લક્ષ્મી, મૈત્ર્ય વ્યવસ્થાથી શુભેચ્છા, મ સારની સુગમતા અને મૈત્ર્ય પ્રાપ્ત થાય છે.

॥ १ ॥ जिन सङ्कितथी निराश्रित 'कुर्मनो नाश

यः पुष्पैर्जिनमर्चति स्मितसुरत्नालौचनैस्सोऽर्च्यते.

यस्त वन्दत एकशस्त्रिजगता सोऽहर्निश वन्द्यते ।

यस्तु स्तोति परत्र हृन्मनस्तोमेन स स्तूयते,

यस्त ध्यायति कृतकर्मनिग्रहं तं यायते योर्लिङ्गं ॥२॥

જે મનુષ્ય (શુદ્ધ ભાવથી) પુણ્યો વડે ત્રો જિનેશ્વર દેવનું ચરણ સ્પર્શ કરે તે
હાસ્ય શુક્ત દેવાગનાઓનાં નેત્રોથી પૂજાય છે એટલે તે મોક્ષ મેળવે છે.
મોક્ષ યથા યજ્ઞે છે, જે ભાગવાન્ની યજ્ઞ ભાવથી વન્દે તે મોક્ષ મેળવે છે.
કના મમૃદથી વન્દન કરાય છે, જે આ લોકમાં શ્રી જિનેશ્વરની પાસેથી મોક્ષ મેળવે છે.
પરલોકમાં ઇન્દ્ર દેવના સમૂહોથી સ્તવાય છે અને જે મોક્ષ મેળવે છે.
સર્વ ક્રમનો નાશ કરી સ્વસ્થરૂપને પ્રાપ્ત થાય છે, જે મોક્ષ મેળવે છે.
ધ્યાન ધરે છે ૨૧

શ્રી જિનેશ્વર ભગવન્તેની નવાગઃ પૂજા.

દુહા

+જલ ભરી સપૂષ્પવ્રમા યુગલિક નર પૂજત ।
 ક્રુપા ચરણ અગુંઠદો દાયક મવજ્રલ અત ॥ ૨૦ ॥
 જાનુબલે કાઠસગા રહ્યા । વિચર્યા દેશ વિદેશ ॥
 મ્હડા મ્હડા કેવલ લલુ । પૂજો જાનું નરેશ ॥ ૨૧ ॥
 લોકાતિક વચને કરિ । વરસ્યા વરસી દાન ॥
 કારકૈંદિ પ્રમુ પ્રમ્ના । પૂજો ભવી વદ્ધમાન ॥ ૨૨ ॥
 માન ગયું દોય અશયી । દેહી ધીર્ય અનત ॥
 ખૂજા વલે મવ જલ તર્યા । પૂજો સ્વર્થ મહત ॥ ૨૩ ॥
 તિલ્લશિલા ગુણ ઝજલી । લોકાન્તે મગવત ॥
 ઘસિયા તેણે કારણ મવિ । શિર શિલો પૂજન ॥ ૨૪ ॥
 તીર્થકર પદ પૂજયી । ત્રિભૂવન જન સેવત ॥
 ત્રિભૂવન તિલક સમા પ્રમુ । મીલ તિલક જયવત્ ॥ ૨૫ ॥
 સોલ પહોર પ્રમુ દેશના । કઠે વિવર વસ્તુલ ॥
 મધુર ધ્વનિ મુનર મુખે । તેણે મંલે તિલક અમૂલ ॥ ૨૬ ॥
 હૃદય કમલ વપશમ ધલે । વાઝ્યા રાગને રોપ ॥
 હિમ દહે વન સ્વડને । હૃદય તિલક સનોપ ॥ ૨૭ ॥
 રત્નત્રયી ગુણ ઝજની । સકલ મુગુણ વિસરામ ॥
 નાર્મિ કમલની પૂજના । કરતા અવિચલ ધામ ॥ ૨૮ ॥
 વપદેશક નવ તત્વના । તિણે નવ અગ જિણદ ॥
 પૂજો વદ્ધ વિષ રાગયી । કહે શુભ વિર મુર્ખિદ ॥ ૨૯ ॥

* નરસિંહો અ. ૧, ૧ મે. ૨ મધિમધ, ૩ ખાસ, ૪ શિલિયા, ૫ જાત, ૬ મધુ, ૭ હલ ૮ અને નાશિ ૯

+ બાબા પૂજા શ્રીમદ્

* ભાવપૂજા-અધિકાર.

આ અધિકાર તે પૂજા અધિકારનો પેટાભાગ છે, એટલે પૂજા બે પ્રકારની છે, તેમાં આગળના અધિકારમાં જે પૂજા જણાવી છે, તે ચન્દન વગેરે દ્રવ્યોથી થઈ શકે છે અને તે પૂજા કરવાનો અધિકાર સર્વ શ્રાવક મહાશયોને છે પરંતુ આ ભાવ પૂજાનો અધિકાર તો અલેહ ઉપાસનાના અધિકારી સાધુ મહાત્માઓને છે તેમજ શ્રાવકોને પણ આનો અધિકાર ઉપલક્ષ્યથી છે, તેથી તેવા સાધુ મહાશયોને આ બાબત જાણવાની ઘણી જરૂરની છે, તેમ આ બાબત ઉપર ઉત્તમ શ્રાવકોએ પણ ધ્યાન આપવું જરૂરનું છે, અતઃ એવ ઉપદેશોથી જાણી આ અધિકારનો આરભ કરવામાં આવે છે.

દયારૂપી જળથી સ્નાન કરી સતોપરૂપો શુભ વસ્ત્ર ધરી વિવેકરૂપો ચન્દનનું તિલક કરી ભાવનાથી પવિત્ર અન્તઃકરણવાળો થઈ ભાવ પૂજન કરવું જોઈએ કહ્યું છે કે—

અનુષ્ટુપ. (૧ થી ૮)

દયામ્મસા કૃતસ્નાનઃ, સન્તોષશુભવસ્તૃપ્ત ।

વિવેકતિલકપ્રાપ્તી ભાવનાપાવનાશયઃ ॥ ૧ ॥

મક્તિશ્રદ્ધાનુસૃણોન્મિશ્રપાટીરજદ્રવૈઃ ।

નવવસ્ત્રાક્ષતો દેવ, શુદ્ધમાત્માનમર્ચય ॥ ૨ ॥

શબ્દાર્થ—દયારૂપી જળથી જેણે સ્નાન કર્યું છે, સતોપ રૂપી શુભ વસ્ત્રો જેણે ધારણ કર્યા છે, વિવેક રૂપી તિલકથી જે શોભે છે, ભાવનાએ કરીને જેનો આ શય પવિત્ર છે, એવા તમે ભક્તિ અને શ્રદ્ધારૂપી કેશરથી ચિત્રિત થઈને કરીને નવ વસ્ત્રો શુદ્ધાત્મારૂપ દેવની પૂજા કરો.

વિવેચન—દયા એટલે સર્વ પ્રાણીઓને વિષે દ્રવ્ય અને ભાવકરૂપા તે રૂપી જળથી જેણે સ્નાન કર્યું છે પાપમેલના ત્યાગરૂપ આત્માગત પ્રક્ષાલન જેણે કર્યું છે, સ્વભાવને વિષે નિશ્ચલપણ એટલે કે સતોપ રૂપી સકલ સુખના હેતુભૂત ઉન્નવળ વસ્ત્ર જેણે ધારણ કર્યા છે—મનરૂપી અંગ ઉપર ધર્યા છે,—વિવેક એટલે સ્વપર સ્વરૂપની સિદ્ધતાને નિર્ધાર કરનાર જ્ઞાન, તે રૂપી તિલકથી જે શોભે છે, ભાવના એટલે દેહાદિ

* "સિદ્ધસ્તિ" અધિકારમાં ભાવપૂજન જણાવવામાં આવ્યું છે તે કેવળ સિદ્ધ પરમાત્માએ પરત્વે જ અને આ ભાવ પૂજન અસુખ્યય જિનેશ્વર ભગવન્તો પરત્વે જ માટે પુનરુક્તિ દોષની ઘટના કરવી.

અનિત્ય છે, અને આત્મા અવિનાશી છે, તે રૂપી ચિત્તનની પરિણતિ, તેણે કરીને જેને અભિપ્રાય થવિત છે એવા તેને લેખિત એટલે એકાદ્ય ચિત્તવૃત્તિરૂપ આરાધ્ય તાની પરિણતિ, અને શુદ્ધાન એટલે ચિત્તની પ્રમત્તા, તે પૂર્વક જિન મતમા પરમ આત્મિકથ, તે રૂપી કેશર સાથે મિશ્રિત થઈને બ્રહ્મચર્ય રક્ષણના નવ અંગ-ઉપાયો ને વિધે પૂજ કરના, નિર્વિકાર આત્મસ્વભાવરૂપ દેવને પૂજે ૧-૨

પ્રભુના અંગમા કેવી જાતની પુષ્પ માળા તથા વસ્ત્ર
આલુષણે, ધરાવવા બેઠાએ ?

ક્ષમાપુષ્પજ્વલ ધર્મયુગ્મસૌમદ્રય તથા ।

ધ્વાનામરણમાર ચ, સદજ્ઞે વિનિવેગય ॥ ૩ ॥

શબ્દાર્થ—ક્ષમારૂપી પુષ્પનો હાર, બે ધમ રૂપી બે નજો, અને ધ્યાનરૂપી શ્રો આભરણ, તે પ્રભુના અંગે સ્થાપી

વિવેચન—ક્ષમા એટલે—ક્રોધ ત્યાગની પરિણતિ, તે રૂપી સુગંધી, પુષ્પની માળા, ધમ એટલે શુભ, ચારિત્રરૂપ અથવા દેવ વિરતિ, સર્વવિરતિરૂપ, અથવા નિશ્ચય, અવહારરૂપ, તેનું સુગમ, તે રૂપી બે વજ્રો અને ધર્મ અને શુદ્ધ ધ્યાનરૂપ શ્રેષ્ઠ અભાર, પૂર્વોક્ત શુદ્ધાત્મ દેવના શરીર ઉપર વિશિષ્ટ વિધિએ રચો—સ્થાપી

પ્રભુ આગળ અષ્ટ મ ગળ લાખી કેવી રીતનો ધૂપ કરવો ?

મદસ્થાનમિદાત્યાગૈર્લિંગાગ્રે ચાપ્તમદ્ગીમ્ ।

જ્ઞાનાગ્રી શુભસદ્ગુણકાકતુણ્ડ ચ રૂપય ॥ ૪ ॥

શબ્દાર્થ—મદસ્થાનના પ્રકારોના ત્યાગે કરીને તે દેવની સમક્ષ અષ્ટ મ ગળ રચો, અને જ્ઞાનાગ્રિને વિષે શુભ સદ્ગુણરૂપ કૃષ્ણાશુરનો ધૂપ કરો.

વિવેચન—મદ એટલે અઢકાર વિશેષ તેના આઠ સ્થાનો છે એટલે કે—મદ, કુળમદ, બળમદ, રૂપમદ, શુભમદ, વપમ, પ્રયુક્તામદ, અને લાભમદ તેના પ્રકારોને પરિહાર કરી શુદ્ધાત્મ દેવના મુખાગ્રે સ્વસ્તિક આદિ અષ્ટ મ ગળ રચો, અને નિર્મળ જ્ઞાનરૂપી મૂર્ત્યરહિત વદિને વિષે ઉચ્ચળ મનોરથ રૂપી કૃષ્ણાશુરનો ધૂપ કરો.

કેવી જાતનું લવણોતાર કર્મ કરવું ? તથા કેવા પ્રકારની આગતિ કરવી ?

માર્ગધર્મ લવણો તાર, ધર્મસન્ન્યામવદ્ધિના ।

કુર્વન્ પૂત્ર સામર્થ્યરાજસીરાજનાત્રિયમ્ ॥ ૬ ॥

ગ્રાન્થાર્થ—ધર્મ સન્યાસ રૂપી અગ્નિએ કરીને પૂર્વે ધર્મને લવણાવતરણ કરીને સામર્થ્ય યોગે કરીને શોભતા આરતિ વિધિ કરો

વિવેચન—ધર્મ સન્યાસ એટલે ઔદયિક સ્વભાવ રૂપ ઇચ્છાના પરિણામેનો દ્વિતીય અપૂર્વ કરણને વિષે ત્યાગ, તે રૂપી અગ્નિકુટે કરીને, પ્રાગ્ધર્મ એટલે સરાગ અવસ્થાથી થતા ક્ષાયોપશમિક ધર્મો, અમ્યક દર્શનાદિ તેનું ક્ષાયિક ભાવની પ્રાપ્તિએ કરીને લવણાવતરણ રચીને, સામર્થ્ય, એટલે સપકશ્રેણિના ચિખર ઉપર લવણ પરિણામ, તેણે કરીને શોભતા આરતિની વિધિ પૂરે રચે પ્રાગ્ધર્મ એટલે પૂર્વના સરાગ ધર્મ તે રૂપી લુણુ-મીકુ-પ્રભુ ઉપરથી ઉતારીને અગ્નિમા નાખે. એટલે સરાગ ધર્મનો ત્યાગ કરે, અને ધર્મ સન્યાસ અગ્નિએ કરીને આરતિ ઉતારે-યાને વીતરાગ ધર્મનો આહર કરે. ૫

કેવા પ્રકારનો દીવો તથા તૃત્ય વગેરે જોઇએ?

સ્ફુરત્પદ્મલદીપં ચ, સ્થાપયાત્તુમવ પુરઃ ।

યોગતૃત્યપરસ્તૌર્યત્રિકસયમવાન્મવ ॥ ૬ ॥

શબ્દાર્થ—અનુભવ રૂપી સ્ફુરત્ મંગળદીપ તે દેવની અગ્નિ સ્થાપે, યોગરૂપી તૃત્યને વિષે તત્પર થાઓ, અને તૌર્યત્રિક રૂપ સયમવાળા થાઓ.

વિવેચન—અનુભવ એટલે આત્મસ્વરૂપના આસ્વાદનયુક્ત સ્પર્શજ્ઞાન, તે રૂપી વિદ્યાસ ધારણ કરવા વાળા, સર્વ ઉપદ્રવ શાત કરનાર, મંગળનો પ્રદીપ શુદ્ધાત્મ દેવના મુખાગ્રે સ્થાપે, અને યોગ એટલે મન વચન અને કાયાતુ શુદ્ધ આત્મભાવ ને વિષે બેકાર્ય પ્રવર્તન તે રૂપી તૃત્ય ને વિષે તત્પર થાઓ-ઉપયોગ વૃત્તિ કરે, તૌર્ય એટલે મુરબાદિ વાદિત્વના ધ્વનિઓ તેના ત્રિક-સઘ-તે રૂપી ઇન્દ્રિયયોગ કપાય નિગ્રહરૂપ સયમ વાળા થાઓ. મન સંયમ, વચન સયમ અને કાય સયમ વાનું થાઓ. ૬

પ્રભુ આગળ કેવા પ્રકારની ઘટા જોઇએ?

ઉલ્લસન્મનસઃ સત્યઘણા વાદયતસ્તવ ।

માવપૂજારતસ્ત્યેત્યં, કરજોદે મહોદયઃ ॥ ૭ ॥

શબ્દાર્થ—આ પ્રમાણે ભાવ પૂળને વિષે તત્પર, ઉલ્લાસ યુક્ત મનવાળા અને સત્ય ઘંટા નાદ કરનારનો મહોદય કરજોડ ને વિષે છે

વિવેચન—પૂર્વોક્ત વિધિ પ્રમાણે ભાવ પૂળ એટલે શુદ્ધ સ્વભાવે કરીને પૂળ અથવા શુદ્ધ સ્વભાવ સામગ્રીમય પૂળ, યાને શુદ્ધ સ્વભાવની પૂળ, અર્થના, તેને વિષે જે તત્પર છે તેનો અને જેનું ચિત્ત પરમ આહ્વાદવાળું છે તેનો, તથા સત્ય એટલે

યથાર્થ સ્વરૂપ, યથાવાહી તથા કારિત્વરૂપ પ્રસિદ્ધવાદ તે રૂપ ઘટા બનવનારનો,
મોક્ષ હસ્તવત્ — હથેલીમા ૪ છે. ૭

ભેદોપાસના રૂપ દ્રવ્ય પૂજા તેમજ ભાવ પૂજા કોણે કરવી !

દ્રવ્યપૂજોચિવા ભેદોપાસના ગૃહમેધિનામ્ ।

ભાવપૂજા તુ સામૂનામભેદોપાસનાત્મિકા ॥ ૮ ॥

શબ્દાથ—ભેદોપાસના રૂપ દ્રવ્ય પૂજા ગૃહસ્થને ઉચિત છે. અને
અભિન આરાધના સ્વરૂપ ભાવ પૂજા સાધુને ઉચિત છે.

વિવેચન—ભેદોપાસના એટલે સ્વાત્મ સત્તાથી ભિન્ન આનંદ ચિદ્ર વિલાસી સકલ
કુલ્યો જેના સિદ્ધ થયા છે એવા અર્હંત પરમેશ્વરને વિષે આલબન વાગી આરાધના
તે રૂપી દ્રવ્ય પૂજા ગૃહસ્થોને ઉચિત છે અને અભિન આધારને અવલબન કરનારી
ભાવપૂજા-નિર્વિકલ્પ એવા માધુર્યોને ઉચિત છે સવિકલ્પ ભાવપૂજા ગૃહસ્થને પણ
ઉચિત છે ૮

ઇત્યાદિ કહી આ અધિકાર પૂર્ણ કરવામા આવે છે

પચ્ચરમેષિ સ્મરણ માહાત્મ્ય-અધિકાર

પૂજા અધિકાર પછી આ અધિકારનો આરંભ કરતા વાચક મહાશયોને
જાણવાની અપેક્ષા પડે છે કે મહાત્મ્ય જાણે શ્રી જિનેશ ભગવાનની પૂજા કયા
પચ્ચરમેષિ ભગવન્તોને, નમસ્કાર તથા તેઓનું ધ્યાન, રમરણ, નવકાર મ
જપ વગેરે કરવાનું પ્રાપ્ત થાય છે તે, કાચોમા પ્રવૃત્ત થતા પહેલા એવા પ્રક
પ્રશ્નો ઉદ્ભવે છે કે—પચ્ચરમેષિ ભગવન્તોની મહત્તા કેટલી છે ? કારણ કે કોઈ
વ્યક્તિની મહત્તા બાધ્યા વિના તેમા પ્રશ્ન થતો નથી, માટે મહત્તા જાણવાની
જરૂર પડે છે તેમ તેઓને ઉદ્દેશીને કરાતા નમસ્કાર, ધ્યાન, નામ રમરણ વગે
મનુષ્યને શુ ફળ પ્રાપ્ત થાય છે ? અને તેઓના નમનના રહસ્યરૂપ એવા
મંત્રોના જપ કરવાથી શુ ફળ મળે છે ? વગેરે પ્રશ્નોનું નિરાકરણ કરવા
આ અધિકારનો આરંભ કરવામા આવે છે

૫ અ પરમેષ્ઠિના નમસ્કારેનુ કૃણ.

અનુષ્ટુપ્. (૧ થી ૨૩)

અપવિત્રઃ પવિત્રો વા, સુસ્થિતો દુઃસ્થિતોઽપિ વા ।

યાયેત્પશ્ચનપસ્કાર, સર્વપાપઃ પ્રમુચ્યતે ॥ ૧ ॥

(કોઈ) અપવિત્ર કે પવિત્ર અવસ્થામાં હોય, સારી સ્થિતિમાં હોય કે નકારી સ્થિતિમાં હોય પણ જો તે ૫ અ નમસ્કારનું ધ્યાન કરે છે તો તે સર્વ પાપોથી મુક્ત થઈ જાય છે ૧

પરમાત્માના સ્મરણુનુ કૃણ.

અપવિત્રઃ પવિત્રો વા, સર્વાવસ્થાદ્ગતોઽપિ વા ।

યઃ સ્મરેત્પરમાત્માન, સ વાઘાભ્યન્તરઃશુચિઃ ॥ ૨ ॥

જો અપવિત્ર કે પવિત્ર હોય અથવા સર્વ પ્રકારની અવસ્થામાં રહ્યો હોય, પણ જો પરમાત્માનું સ્મરણુ કરે તો તે બાહર અને અદર પવિત્ર થઈ જાય છે ૨

પરમાત્માના અપરાજિત મંત્રનુ કૃણ.

અપરાજિતમન્ત્રોઽય, સર્વમિત્રવિનાશકઃ ।

મદ્ગલેષુ ચ સર્વેષુ, પ્રથમમ્મદ્ગલ મતમ્ ॥ ૩ ॥

જો અપરાજિત (યાને ખીનથી છૂતી ન થકાય એવો) ૫ અપરમેષ્ઠિ મંત્ર છે, તે સર્વ વિઘ્નોને નાશ કરનારો છે, અને સર્વ મગળોમાં પ્રથમ મ ગંગાકેપ છે ૩

અર્હમ્ પદનુ સ્વરૂપ

અર્હમિત્પક્ષરં વ્રજ્ય, વાચક પરમેષ્ઠિનઃ ।

સિદ્ધચક્રસ્ય સદ્ગીજ, સર્વતઃ પ્રણમામ્યદમ્ ॥ ૪ ॥

‘અર્હમ્’ એ અક્ષર બ્રહ્મરૂપ છે, ૫ અપરમેષ્ઠિના વાચક છે અને સિદ્ધચક્રનું ઉત્તમ ખીજરૂપ છે. તેને હું સર્વ પ્રકારે પ્રણામ કરૂ છું ૪

મિદ્ધચક્રને નમસ્કારે.

કર્માણકવિનિર્મુક્ત, મોક્ષત્ક્રમીનિકેતનમ્ ।

સમ્યક્ત્વાદિગુણોપેત, સિદ્ધચક્રં નમામ્યદમ્ ॥ ૫ ॥

આઠ ક્રમોથી મુક્ત થયેલું, મોક્ષ લક્ષ્મીનું સ્થાનરૂપ, અને મગ્યકત્વાદિ ગુણ વાળું જે સિદ્ધચક્ર પદ છે, તેને હું નમસ્કાર કરૂ છું ૫

નવકાર મંત્રની મહત્તા.

ચાક્રિવિષ્ણુપ્રતિવિષ્ણુચલ્લાયૈશ્વર્યમમ્પદઃ ।

નમસ્કારમમાવાગ્મેસ્તદ્મુક્તાદિસચિમા ॥ ૬ ॥

અશ્વત્થી, વાસુદેવ, પ્રતિવિષ્ણુદેવ, અને જગદેવ વગેરેના ઐશ્વર્યની જે સ પ્તિઓ છે, તે નવકાર મંત્રના પ્રભાવરૂપ સમુદ્રના તીરપર પડેલા મોતી વગેરેની સમાન છે ૬*

વશીકરણ વગેરે કર્મમાં આ મંત્રની સત્તા.

વડવિદ્રેષણસોમસ્તમ્મમોહાદિકર્મસુ ।

યયાવિધિ પ્રયુક્તોઽય, મંત્રઃ સિદ્ધિ પ્રયચ્છતિ ॥ ૭ ॥

વિધિ પ્રમાણે એ પરમેશ્વિ મંત્રનો પ્રયોગ કરવામાં આવે તો તે વશીકરણ, શત્રુ મારણ, જાન અને મોહાદિક કર્મોની સિદ્ધિને આપે છે ૭

નવકાર મંત્ર કે ૯૯૫૫૪૧ ?

તિર્થંગલોકે ચન્દ્રમુખ્યાઃ, પાતાલે ચમરાદયઃ ।

સૌધર્માદિષુ શક્રાયાસ્તદગ્રેઽપિ ચ યે સુરાઃ ॥ ૮ ॥

તેષા સર્વા ધ્રિયઃ પશ્વપરમેષ્ઠિમહત્તરો ।

અકુરા વા પલ્લવા વા, કલિકા વા સુપાનિ વા ॥ ૯ ॥

તિર્થંગ લોકમાં અદ્ર પ્રમુખ, પાતાળ-અધોલોકમાં ચમરદ્ર વગેરે, ઉર્ધ્વ લોક-સૌધર્માદિ દેવલોકમાં શક્રદ્ર વગેરે અને તેમની આગળ રહેલા જે દેવતાઓ છે, તેમની સર્વ સમૃદ્ધિઓ તે પશ્વપરમેશ્વિ મંત્રરૂપ કલ્પવૃક્ષના અકુરા, પલ્લવો, કળિઓ અને પુષ્પો છે ૮-૯

શ્રી પરમેશ્વિ મંત્ર બાપનુ ફળ

તે ગતાસ્તે ગમિષ્યતિ, તે ગચ્છન્તિ પર પદમ્ ।

આત્મદા નિરપાય યે, નમસ્કારમહારયમ્ ॥ ૧૦ ॥

જેઓ નમસ્કાર મંત્રરૂપી અવિનાશી મહા ગ્થ ઉપર આરૂઢ થયેલા છે, તેઓ પરમપદ-મોક્ષને પામેલા છે, પામવાના છે અને પામે છે ૧૦

છ ૬ થી ૨૩ નમસ્કાર મહાગ્થ-સિદ્ધિના નિવાહરૂપ

લક્ષ નવકાર મત્ર જપનારને ફળ.

જપન્તિ ये नमस्तारलक्षपूर्णं त्रिशुद्धितः ।

जिनसङ्घपूजितस्तेस्तीर्थकृत् कर्म वप्सते ॥ ११ ॥

જેઓ મન, વચન અને કાયાની શુદ્ધિથી પૂરેપૂરા એક લાખ નવકાર જપે છે તેઓ અતુર્લિધ સઘથી પૂજિત થઈ તીર્થ કર નામ કર્મ ઉપાર્જિત કરે છે ૧૧

विपत्तिभां नमस्कार स्मरण.

यदीमे भुवने यद्वत्, शेषं मुक्त्वा गृही सुधीः ।

गृह्णात्येक महारत्नमापन्नितारणक्षमम् ॥ १२ ॥

જેમ સદ્ શુદ્ધિમાન પુરૂષ જ્યારે યોવાનુ ધર અળગી ઉઠે છે, ત્યારે આપ ત્તિમાથી તારવાને સમર્થ એવું એક મહા રત્ન લઈ લે છે

(તેથી રીતે જાણ્ય પ્રાણી અનેક દુઃખથી સળગી ઉઠેલા આ સસારમાથી તારવાને સમર્થ એવું નવકાર મત્રરૂપ રત્ન લઈ લે છે) ૧૨

नवकार मंत्रनो विधेय.

आकालिकरणोत्पाते, यद्वा कौऽपि महामटः ।

अमोघमस्त्रमादत्ते, सार दम्भोलिदण्डवत् ॥ १३ ॥

જેમ કોઈ મહાન યોદ્ધા, અકસ્માત્ રણભૂમિમા ઉત્પાત થઈ આવે ત્યારે વજના હડના જેવા સાર રૂપ અમોઘ અસ્ત્રને મહુલ્ય કરે છે તેવી રીતે લગ્ય હુવે આ સસારમા ઉત્પાત થઈ આવે ત્યારે નવકાર મત્રના સ્મરણ રૂપ અમોઘ અસ્ત્રને મહુલ્ય કરવું ૧૩ કેમકે—

एष नाशसणे सर्वश्रुतस्कन्धस्य चिन्तने ।

માપેણ ન સમો જીવસ્તમાત્તદતપાનસઃ ॥ ૧૪ ॥

એવી રીતે નાશને વખતે માણસનું હૃદય પ્રાપ્તે દરીને તે નાશના વિચારમા જ હોવાથી તે સર્વ આગમના ઝકધનું ચિત્તવન કરવાને સમર્થ થઈ શકતો નથી, તેથી તેણે પચપરમેષ્ઠિનું સ્મરણ કરવું યોગ્ય છે ૧૪

अन्तर्काणानु आस्थासन

सर्वयाप्यसमो देवाग्रहान्ते धर्मगान्धवात् ।

गृध्रवन् मन्त्रममु चित्ते, धर्मात्मा भावयेदिति ॥ १५ ॥

મર્વયા અસમર્થ એવો માણસ દેવયોગે જો પોતાની પાસે રહેલા ધર્મ બાધવ પાસેથી એ નવકાર મળે સાલજો તો તે ધર્મોભા પોતાના ચિત્તમા તેની ભાવના કરી શકે છે ૧૫

ધર્મોભા મનુષ્યે ચિ તવવા યોગ્ય ભાવના.

અર્પતં કિમિદ સિદ્ધં, સર્વાન્નં વદિ વા કૃત. ।

સર્વાનન્દમયોઽકાન્દે, કેનાપ્યનવચસ્પુના ॥ ૧૬ ॥

અહો ! શુ મારા સર્વ અગોમા અમૃતનુ સિંચાન થયું ? કોઈ પણ નિર્દોષ એવા મારા શુદ્ધ બધુએ મને અકેમાત્ સર્વ આનન્દમય બનાવી દીધો ? ૧૬ અને માનવ કે—

પર પુણ્ય પર યેવ, પર મજ્જલકારણમ્ ।

વદિદાર્નીં શ્રાવિતોઽદ્, પચ્ચનાથનમસ્કૃતિમ્ ॥ ૧૭ ॥

હાલ જે-મને પચ્ચપરમેષ્ઠિ નમસ્કાર મળતું થયું કરાવ્યું, તે મારે પરમ પુણ્ય, ઉત્કૃષ્ટ કલ્યાણ અને પરમ મગ્ગનુ કારણ થયું છે ૧૭

અહા દુર્લભલાભો મ, મયાહો વિપસન્નમ્ ।

અહો તત્ત્વમકાશો મે, સારમુદ્ધિરહો મમ ॥ ૧૮ ॥

અહો ! મને દુર્લભ લાભ પ્રાપ્ત થયો ! અહો ! મને પ્રિયને સમાગમ થયો ! અહો ! મને તત્ત્વને પ્રકાશ થયો અને અહો ! સાર વસ્તુથી મારી મુદ્ધિ ભરણ થઈ ૧૮

અગ્ર કણ્ઠાનિ નણ્ઠાનિ, દુરિત નૂતો યપીં ।

પ્રાપ્ત પાર મવામ્બોધે, શ્રુત્વા પચ્ચનમસ્કૃતિમ્ ॥ ૧૯ ॥

આજે પચ્ચપરમેષ્ઠિ મ ન સાબળીને ખાશ કહો નહ થઈ ગયા માફ પાપ દૂર થઈ ગયું અને હું આ સચાર સાગરના પારને પામી ગયો ૧૯

પ્રશમો દેવગુર્વાજ્ઞાપાલન નિયમસ્તપ્ ।

અગ્ર મે સફલ જન્મ, શ્રુતપચ્ચનમસ્કૃતે ॥ ૨૦ ॥

આજે જેણે પચ્ચપરમેષ્ઠિ મ ન સાબળ્યો છે, એવા મને પ્રશમ, દેવગુરુની આ જાતું પાલન, નિયમ અને તપ પ્રાપ્ત થવાથી મારો જન્મ સફળ થઈ ગયો ૨૦

સ્વર્ણસ્પેવાગ્નિસન્તાપો, દિષ્ટયા મે વિપદપ્યમૂત્ ।

યટ્થમેઽગ્ર મહાનર્ચ્ય, પરમેષ્ઠિમય મહં ॥ ૨૧ ॥

અતઃકાળની વિપત્તિમા પણ આજે મહા અમૃત્ય એવા પ્રથમપરમેષ્ઠિમય તે જનો મને જે લાભ થયો છે, તે સુવર્ણને જેમ અગ્નિનો ચતાપ ધાય તેમ થયો છે, તેથી હું માફ સદ્ ભાગ્ય સંગણ છું ૨૧

આવી ઉચ્ચતમ ભાવનાતુ ફળ.

एव शमरसोऽष्टासपूर्वं श्रुत्वा नमस्कृतिम् ।

निहत्य लिष्टकर्मणि, सुधीः श्रयति सद्रतिम् ॥ ૨૨ ॥

આવી રીતે સદ્ બુદ્ધિવાળો પુરૂષ શમતા રસના ઉદ્ધાસ પૂર્વક નવકાર મન સામળી પોતાના કિલ્લ કર્મોને હણી સદ્ગતિને પામે છે ૨૨

ઉક્ત ભાવનાની સિદ્ધિનો ક્રમ.

उत्पन्नोत्तमदेवेषु, विपुलेषु कुलेष्वपि ।

अन्तर्मेवाष्टક सिद्धिः, स्थानप्रस्कारभक्तिभाक् ॥ ૨૩ ॥

નવકાર મંત્રને ભજનારે મનુષ્ય ઉત્તમ દેવતાના કુળોમા અને તે પછી વિશાળ એવા ઉત્તમ મનુષ્ય કુળોમા ઉત્પન્ન થઈ આઠ ભવની અદરસિદ્ધિને પામે છે ૨૩

નવકાર મંત્રારાધકની સત્તા.

आर्या. (૨૪ થી ૨૮)

जिण सासण स्तसारो चउदसपुण्णान् जोसमुद्धारो ।

जस्समणे नवकारो ससारो तस्स किंकुण ॥ ૨૪ ॥

શ્રી જીન શાસનના સારરૂપ અને ચોદ પૂર્વોના ઉદ્ધારરૂપ એવા નવકાર મંત્રને જે સ્મરે છે, તેને આ સસાર શુ કરી શકે ? ૨૪+

नवकार मंत्रना चिन्तनमा रहेल्लु सुभ.

एसो मङ्गल निलओ भवविल ओसव्वसति जणओअ ।

नवकार परम मत्तो चिंति अमित्तो सुहदेइ ॥ ૨૫ ॥

મગળતુ સ્થાનરૂપ, સસારનો વિલય કરનાર અને સર્વ પ્રકારની શાંતિને આપનાર એવો પરમ નવકારમંત્ર માત્ર ચિંતાવવાથીજ સુખને આપે છે ૨૫

नवकार मंत्रनी कटपवृक्ष अने चिन्तामणि साथै सरभामण्णी.

अपुण्णी कपतरु, एसो चिंतामणी अपुण्णओअ ।

जो गाय इ सयकालं सोपाव इसि वसुह विउल ॥ ૨૬ ॥

+૨૪ થી ૨૮ ચક્રિયસુખતાવધી

અચોક વૃષ્ટ (૧), દેવનાએ કરેલી પુષ્પોની વૃષ્ટિ (૨), દિવ્ય ધ્વનિ (૩), આમર (૪) આસન (૫) મામડલ (૬), હુડુ કિનોનાદ (૭) અને છત્ર (૮) એ આઠ પ્રાતિહાર્ય શ્રી જિનેન્દ્ર ભગવાનની સાથે હમેશા વિગ્રહાન હોય છે ૨૬

શ્રી જિનેન્દ્ર ભગવાનના દિવ્ય સ્વરૂપનું વર્ણન

તેષાં ચ દેહોઽક્ષુતરૂપાન્મો, નિરામય સ્વેદમલોન્નિજિતથ ।

શ્વાસોઽજ્જગ્ધો મધિરામિપન્તુ, ગોક્ષીરધારાન્નલ ગવિસમ્ ॥ ૩૭ ॥

જિનેન્દ્રેશનું નરીર અકબુત રૂપ અને સુગંધવાળું શેગથી રહિત, તેમજ પત્તી ના તથા મળથી વર્જિત હોય છે (૧) તેમનો શ્વાસ કમળના જેવા ગંધ વાળો હોય ॥ (૨) તેમનું ડહિર તથા માસ ગાયના કૂધની ધાસ જેવું ઉજ્જવળ અને હુર્ગંધ રહિત હોય છે (૩) ૩૭-

શ્રી જિનેન્દ્ર ભગવાનના અતિશયનું તેજ.

આહારનીદારવિધિસ્ત્વદ્વયસ્ત્વાર ઐતેર્જિત્તયા મહાત્યા ।

ભેતે સ્થિતિર્યોજનમાત્રકેઽપિ, તૃદેવતિર્પ્પગ્નકોટિકોટે' ॥ ૩૮ ॥

તેમનો આહાર તથા નીહાર (હિસર્ગ) ના વિધિ અદૃશ્ય હોય છે એટલે અમં ચક્રુ ભેદ શકતા નથી (૮) આ ચાર અતિશયો મહાજ એટલે તેમના જન્મથી જ હોય છે, તેમના અતિશયે કરી એક યોજન પ્રમાણ મમરસરણની ભૂમિમા મનુષ્ય, દેવતા અને તિર્થ ચની કોટા કોટી રહી શકે છે (૫) ૨૮

શ્રી જિનેન્દ્ર ભગવાનની ભાષા તથા ભામડળ કાન્તિ.

વાણી ત્રતિર્પ્પગ્નલોકભાષાસવાદિની યોજનાગામિની ચ ।

ભામળલ ચાર ચ મૌલિવૃષ્ટે, વિદમ્નિતાદર્પતિમળલલિ ॥ ૩૯ ॥

તેમની વાણી મનુષ્ય, તિર્થ ચ અને દેવનાને સ્વસ્વ ભાષામા પરિણમે-એટલે તેઓ બધા સમજી શકે તેવી અને એક યોજન સુધી સભાગય તેવી હોય છે (૬) મૂર્ધના મહાની શેલાને હારાવનાર મુર ભામડળ તેમના મસ્તક પર જાડ હોય છે (૭) ૨૯

શ્રી જિનેન્દ્ર ભગવાનના વિહારમા શાંતિનું સામરાજ્ય.

❶ ઇન્દ્રવજ્રા

સાગ્રે ચ ગલ્પૂતિજાતદ્વયે રજા, વૈરેતયો માર્યતિવૃષ્ટસ્તદ્વય ।

દુર્મિશ્મન્યસ્વકચત્રતોમય, સ્વાર્જતવૃષ્ટાદશ કર્મયાતજા

॥ ૪૦ ॥

- ૨૭ થી ૩૪ અધ્યાય ૬ પદ્ય

❶ 'ઇન્દ્રવજ્રા' નું વર્ણન 'સ્વાદિદ્વય તત્તેરસયુગે' ત ગયુ ત ગયુ ચ ગયુ અને ૨૦ થી આમ આન અદ્વય એક ચરણ થાય છે એવા આન ચરણ મળી 'ઇન્દ્રવજ્રા' છંદ કરેલા છે

જે મનુષ્ય હિ સા કરનાર, અસત્ય બોલનાર, પરધનને હરનાર, પરત્રીમા આસ
કત અને બીજા લોક નિ દિવ, એવા મહાપાપ કરવામા ગાઠ ઉદમતવત હોય અને
તેવા દુષ્ટ કર્મો ઠરી દુર્ગ, એવી દુર્ગતિને ઉપાર્જન કરનારો થયો હોય, પણ જે
તે મનુષ્ય પ્રાણુ જતી વખતે પશ્ચાત્તાપ પૂર્વક 'વારવાર શુદ્ધ' અત કરણથી નવઠાર
મનને સભારે છે તે તે મનુષ્ય સ્વર્ગની ગતિને પ્રાપ્ત કરનારો થાય છે ૩૦

સિદ્ધાચલ માહાત્મ્ય-અધિકાર.

પૂર્વોક્ત અધિકારોમા જે ભક્તિ, સ્તુતિ, પૂજા, ભાવપૂજા, નવકાર મન જપ
વગેરેનું કૃણ સહિત પ્રતિપાદન કરવામા આવ્યું છે તે કર્મ કયા સ્થળમા કરવામા
આવે તે તત્કાળ ઉત્તમ પ્રકારના કૃણનું વિતરણ કરે? એટલે પ્રત્યેક મત્કર્મમા
અપેક્ષિત એવા દેશ, કાળ, દ્રવ્ય, કર્ત્તા, મન અને કર્મસાનુકૂળ હોવા બેઠાએ
આમા દેશ શબ્દને પ્રથમ/મૂળવામા આવેલ છે તેથી સત્કર્મ કરવા માટે પવિત્ર
દેશ બાણુવાની મહાજ જિજ્ઞાસા મનુષ્યને ઉદ્ભવે છે, કારણ કે ઉત્તમ દેશમા
કરેલ પૂજનાદિ મનુષ્યને થોડા વખતમા વાંછિત કૃણ આવે છે, આ જિજ્ઞાસા પૂર્ણ
કરવા માટે શ્રી સિદ્ધાચળ અને જેનું બીજું નામ શત્રુજય આદિ નામો કહેવામા
આવે છે, અને જેમા શ્રી જિનેન્દ્ર ભગવન્તોના ઉત્તમ પ્રકારના સ્વરૂપો, મહિદો,
ગજેન્દ્રપદ કુડ વગેરે મહા પવિત્ર સ્થાનોકો છે, તે શ્રી સિદ્ધાચળ પર્વતના દર્શન,
પ્રણામ, આદિહાસ કરી ભગવન્તોનું યજ્ઞન કરવા વગેરેનું કૃણ જણાવવા સાફ આ
અધિકારનો આરભ કરવામા આવે છે.

જગત્તમા જણાતિ ત્રણુ અદ્વિતીય-વસ્તુ.

અનુષ્ટુપ્. (૧ થી ૭)

નમસ્કારસમો યન્ત્રઃ, જ્યુજ્ઞપસમો તિરિઃ ।

ગજેન્દ્રપદમ મીરઃ, નિર્દિન્દ્ર સુવનત્રયે ॥ ૧ ॥

આ ત્રણુ ભુવનને વિષે નવકાર મન, શત્રુજય પર્વત (તીર્થ) અને ગજેન્દ્રપદ
કુડનું જળ-એ અદ્વિતીય છે, અર્થાત બીજું તેની સમાન કોઈ નથી ૧ ।

સિદ્ધાચળ તીર્થ સેવનથી પાંચી યંશુઓનો ઉદ્ધાર.

કૃત્વા પાપસહસ્રાણિ, દત્ત્વા જન્તુજાતાનિ ચ ।

ઇદ તીર્થ સમાસાત્, તિર્થઓડપિ દિવ ગતાઃ ॥ ૨ ॥

૪૧ થી ૧૧ સક્રિયતાવેશી

ભગવાન જિનેશ્વર દેવ પધારે ત્યા સમવસરણીમાં મુગ ધી જળની વૃદ્ધિ થાય છે, (૧૫) તથા પાંચ વર્ષના પુષ્પોનો વર્ષાદ થાય છે, (૧૬) ભગવાનના કેશ તથા હાલી મુછના વાળ અને નખ વધતા નથી, (૧૭) ભગવાનનો મેવામા નિરતર જથ્થા ભાવથી પણ ચાર જાતના એક કોડ દેવતા રહે છે (૧૮) ઉત્ત

તેમજ

અનુદુષ્

શ્રુતનામિન્દ્રિયાર્થાનામનુકલત્વમિત્યપી ।

एकोनविंशतिर्देव्याश्चतुर्विंशश्चमीलिताः ॥ ૩૪ ॥

છએ શ્રુતોએ અનુકૂળ રહે છે (૧૯) એ ઓગણીસ અતિશય દેવતાઓના ઠરેલા, સર્વ એક હર મળી ચોત્રીસ અતિશય શ્રી જિનેશ્વર દેવના ભણવા ઉપ

જિનેશ્વરની સમાન દહિનું સ્વરૂપ

● જુજઙ્ગપ્રયાત

न कोपो न लोभो न मानो न माया, न हास्य न व्यास्य न गीत न कान्ता ।

न वा यस्य पुत्रा न मित्र न शत्रुस्तमेक प्रवदे जि देवदेवम् ॥ ૩૫ ॥

જેમને ક્રોધ, લોભ, માન, માયા, હાસ્ય, વ્યાસ, ગીત અને કાંતા નથી તેમજ જેમને પુત્રો મિત્ર અને શત્રુ હોતા નથી, તે દેવાધિદેવ એવા શ્રી જિનેશ્વર ભગવાનને હું ઉત્કર્ષપણે વદના કરૂ છું ૩૫

વર્તમાનમા દેવોનો તેમના ગુણ સ્વરૂપથી પીછાણ

वसन्ततिङ्गका

प्रत्यक्षतो न भगवानृपमो ऽ विष्णुरालोक्यते न च हरो न हिरण्यगर्भः ।

तथा स्वरूपगुणमागमसम्प्रवादाद्, ज्ञात्वा विचारयत कोऽत्र पराप्रवाद* ॥ ૩૬ ॥

હે સત્યજનો ! ભગવાન સ્વરૂપદેવ, વિષ્ણુ, શકર, અને હિરણ્યગર્ભ-પ્રદા એ પૈકી કોઈપણ દેવ પ્રત્યક્ષ જોવામા આસતા નથી તો તેમના સ્વરૂપ તથા ગુણ, આ મમ-શાસ્ત્રથી જાણીને વિચારો તો પછી તેમા ખીનઓને અપવાદ શી રીતે રહે ? ૩૬

* મુજગપ્રયાત નું લક્ષણ મુજગપ્રયાત મહેવેશતુમિ ચાર ન ચલુથી શુજન પ્રયાત (મુજ ગી)

૩ • માય છે, એટલે તેના પ્રત્યેક ચતુષ્મા ૧૨ અક્ષરો હોય છે જેમ ચાર ચરણ આ છ દર્મા છે

શ્રી નાશી રાજાના પુત્ર શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનને વહના કરવાથી મિથ્યાત્વ-
રૂપી વિષનો ઉદ્ગાર દુઃકે થઈ જાય છે અને સમ્યગ્ દૃષ્ટિરૂપી અમૃતના રસને
ઉદ્ગાર લાગે. થઈ જાય છે ૭

શ્રી શત્રુજયનું પ્રમાણ.

વસન્તતિલકા.

શત્રુજયાદ્રિયમાદિયુગે ગરીયાન્,
આસીદસીમસુકૃતોદયરાશિરેવ ।
આદીપમાનસુકૃતઃ કિલ મવ્યલોકૈઃ,
કાલે કલૌ મજતિ સમ્પતિ દુર્બલત્વમ્ ॥ ૮ ॥

* આ શત્રુજય પર્વત આદિ યુગને વિષે જન ત સુકૃતોના ઉદયનો અતિ
મહાન્ રાશિ-દગ હતો, પછી સમય જીવેએ તેમથી સુકૃતોને પ્રદક્ષ કરવા માડ્યા,
તેથી આ કલિયુગને વિષે હાલ તે દુર્બલ પદ્ધતિ પ્રાપ્ત થયો છે ૮

મનુષ્ય જન્મ તથા પ્રાપ્ત થયેલ વૈભવની
સકળતા કેમ થાય ?

આયા. (૯ થી ૧૧)

एव जम्मस्स फल, सार विहवस्स इत्तिअ चेव ।
अ अच्चिज्झइ गतु, सित्तुजे रिसइति त्यपरो ॥ ९ ॥

શત્રુજય શિરિ પર જઈને શ્રી ઋષભદેવ તીર્થંકરની પૂજા કરવી તેજ
મનુષ્ય જન્મનું ફળ છે અને પ્રાપ્ત થયેલા વૈભવનો સાર પણ તેજ છે, ૯

તપયુક્ત યાત્રાનું ફળ.

छट्टेण भत्तेण अपाणएण तु सत्त जसाओ ।
ओ कुणइ सित्तुजे सो तइअभवे ऊइइ सिद्धिम् ॥ १० ॥

* પૂર્વે શત્રુજય પર્વતની જે બિચાઈ હતી, તે હાલ ઓછી છે, તે ઉપર કઠિએ આ
અપ્પ કારી કરવાના કરેલી છે

તરગોએ કરીને વિચિત્ર લગવાળા સસારસાગરના સ્વરૂપને જોનાર છે, અર્થાત્ જે સર્વજ્ઞ છે, અને જેનું વચન પૂર્વાપર વિશિષ્ટ વગરનું, ઉપમારહિત (ઉદ્દૃષ્ટ-પ્રધાન) અને નિઃકલક છે એવા, સાધુઓએ કરીને વદનીય, સર્વ સુણોના ભડાર રૂપ અને દોષરૂપી શત્રુઓને નાશ કરનારા ગમે તો શુદ્ધ હોય, ગમે તો મહાવીર હોય, ગમે તો બ્રહ્મા કે શકર હોય તેને હું વદના છું છું ૩૮

જિનેન્દ્ર ભગવાનનું સર્વોપરિ ઉત્તમોત્તમ બળ.

ભુજંગ પ્રયાત.

સુણો વીર્ય બોહુ વિશાલો વિભાધા, નરે બાર ચોધે મગી એક ગોપો,
દશે ગોધલે લેખવો એક ઘોડો, તુરગેષ બારે મળી એક ખાટો ૩૬
દશે પાચ ઘાટે મહોન્મત નાગો, મજ પાચસે કેશરી વીર્ય તાગે,
હરિ વીસથી વીર્ય અઘાપટે કે, દશે લક્ષ અઘાપટે શમ એકો ૪૦
ભલા શમ યુગ્મે સમો વાસુ દેવો, હરે વાસુદેવે ગણી ચક્રી લેવો,
ભલા લક્ષ અહીંમો નાગ ચરો, વળી કોઠિ નાગધિયે ધ્રુવ પૂરો ૪૧
અન તે સુહરે મળી વીર્ય જે તુ, ટચી અશુભી અગ્રથી જિન તે તુ ૪૧૥
આ પ્રમાણે કરી સુદેવ અધિકાર પૂર્ણ કરવામા આવે છે

અરિહત-અધિકાર

અરિહત પિછાણના પ્રશ્નોત્તર.

પ્રશ્ન—અરિહત સર્વજ્ઞ છે, તે સર્વે જાણેને જાણે છે કે, તેમને પણ કોઈ ભાવ અજાણ્યો રહે છે ?

ઉત્તર—હે ભદ્ર ! તે પ્રભુ સર્વ જાણે જાણે છે, કોઈપણ ભાવ તેનાથી અજાણ્યો રહેતો નથી જેને કોઈપણ ભાવ અજાણ્યો રહે તે સર્વજ્ઞ જ ન કહેવાય.

પ્રશ્ન—જો એમ છે તો તે અરિહતોએ તો તમારા કહેલા આત્માદિ સર્વ પદાર્થોની આદિ-પ્રયત્નતા જાણી છે કે નહીં ? જો જાણી છે તો તે સર્વે પદાર્થો સાદિ સિદ્ધ થયા અને જો જાણી નથી તો પછી એટલું અજાણ્ય પણ હોવાથી તેઓ સર્વજ્ઞ કહેવાયે નહીં

ઉત્તર—હે ભગ્ય ! અરિહત સર્વજ્ઞ છે, અને તે પ્રભુ સર્વ જાણે છે કેમકે તેઓ નિરાવરણ જ્ઞાનવાળા છે, પરંતુ તે પ્રભુ યથાર્થ જ્ઞાનવાળા છે, તેથી જે પદાર્થો

ઉદ્યાપનથી તપમા મહત્તા.

ગર્ભો યથા દોહદપૂરણેન, કાયો યથા પદ્મસંભોજનેન ।

વિશેષશોભા લભતે યથોક્તેનોપાપનેનૈવ તથા નપોડપિ ॥ ૨ ॥

જેમ 'દોહદ' પૂર્વાથી ગર્ભ અને પદ્મ સંભોજનથી શરીર વિશેષ શોભાને પ્રાપ્ત કરે છે, તેમ યથાર્થ કહેતા ઉદ્યાપન કરવાથી તપ પણ વિશેષ શોભાને પ્રાપ્ત કરે છે.

તપ અને ઉદ્યાપનનો ફિયા, સ અધ.

ઇન્દ્રવજ્રા.

સૂત્રાણિ સન્તઃ સુતપોભિસ્ચૈરાસા ય કણ્ઠે દધતે તથાપિ,

માલા ચ સર્ગોત્તમાય નૂન, શ્રેયોગુણશ્રીવશસાઃ જયસ્ય ॥ ૩ ॥

સત્પુરુષો ઉત્તમ પ્રકારના તપ વડે ઉચ્ચ જીને આરાધીને મૂત્રને કંઠમાં ધારણ કરે છે, તે પછી તેઓ શર્વ પ્રકારના ઉપન-ઉદ્યાપનને માટે કંઠમાં શુભલક્ષ્મી યથા અને વિજયની માળા પહેરે છે કહેવાનો બાર્થ એવો છે કે, ઉપધાન કરવા વાળા તપ પૂર્વક મૂત્રને કંઠે ધારણ કરે છે કે જે, માળા ઉદ્યાપન ક્રિયાથી ઉત્પાદ પૂર્વક વિજય માળાદય છે.

તપસ્થાની પૂર્ણતાએ, ઉદ્યાપન કરનારને, ફળ.

પ્રાસાદે કલ્પશાધિરોપણસમ, વિશ્વે પ્રતિષ્ઠોપમમ,

પુણ્યશ્રીસ્ફુટસવિભાગકરણ વિશ્વદ્વિશિષ્ટે જને ।

સૌભાગ્યોપરિ મહ્નરીપ્રતિનિમ પૂર્ણે તપસ્યાવધૌ,

યઃ શસ્ત્રોત્તમન કરોતિ વિવિના સમ્પન્નશ્ચ મોડગ્રણીઃ ॥ ૪ ॥

જે મનુષ્ય તપસ્થાનો અવધિ પૂર્ણ થાય ત્યારે પોતાની શક્તિ પ્રમાણે જિન પ્રાસાદ ઉપર કલ્પ યદાવ્યા જેવું, જિનજિભની અતિશય ટરવા જેવું, વિશિષ્ટ જનમા-પુણ્યલક્ષ્મીનો સ્ફુટ રીતે સવિભાગ ટરવા જેવું, અને સૌભાગ્ય ઉપર મજરી આવ્યા જેવું ઉજમણું વિધિ પૂર્વક કરે છે, તે મનુષ્ય મધ્યગૃહિ મનુષ્યોમા અગ્રેસર થાય છે.

આ પ્રમાણે તપક્રિયા એ ઉદ્યાપન (ઉજમણું) થી અલગ અને ફળવતી છે એ આ અધિકારથી દર્શાવેલ છે.

સુકૃત હોય છે, જેમ રત્નોની ખાણોમાં સર્વ જાતિના રત્નોના અકૂરા સરખાપણે
 હોવા હોય છે પરંતુ ચિતામણિઓના અકૂરા સમધિક તેજવાળા વિવક્ષણ હોય
 અને તેથી જ શરાણે ચડતા તેનામાં બીજા રત્નો કરતા અધિક તેજ આવે છે, તેમ
 અરિહતોના છવોમાં પણ સુદિત ગમન યોગ્ય ભગ્યતા ઉત્તમ પ્રભાવની સત્તાવાળી
 નિગોદાવસ્થામાં પણ હોવાથી જ અરિહત પણમાં બીજા સામાન્ય કેવળીયો કરતા
 અતિશય પ્રભાવવાળી કૃત્તવ્ય થાય છે, અને તેથી જ તે કાળે પણ તેની ભગ્યતા અન્ય
 છવો કરતા વિવક્ષણ હતી એમ સિદ્ધ થાય છે કારણ કે-કારણને સદૃશ કાર્ય થાય
 છે, વળી તે ભાવી અરિહતોની ભગ્યતા જ્યારે પરિપક્વ થાય છે ત્યારે તેમની સમ્યક
 કરવ પ્રાપ્તિ પણ નિયમા સ્વ પ કાળમાં-સખ્યાતા ભવમાં સિદ્ધિ દાધિની, ભગ
 વદ ભાવને નિષ્પન્ન કરવી અને અન્ય ભગ્યોની સમ્યકરવ પ્રાપ્તિથી વિવક્ષણતા
 વાળી હોય છે તેમને વત્વસાત સમભવતા ઉપદેશક શુદ્ધને અધિક પરિશ્રમ
 પડતો નથી સદૃજ કથન માત્રથી યથાર્થભાસ તેમના હૃદયમાં પ્રવૃત્ત થાય
 છે તેવા સુકર જોષ સ્વભાવ શુણ્વડે તે પ્રથમ ભવથીજ સ્વયં સંબુદ્ધ
 હોય છે ત્યાંથી જ તેમને એવી ભાવના પ્રવૃત્ત થાય કે- “અહો ! જૈન ધર્મને
 પ્રકાશ દેતા આ સસારી છવો ઘોર મહાધમારમાં બૂલા ભમે છે તે મહા આશ્ચર્ય
 છે ? તેથી હું પ્રબળ ઉદય કરીને એ મોહાધકારમાંથી તે સર્વને કાઢી શુદ્ધ મોક્ષ
 પથે ચડાવું અને પરમ સુખીયા કરું ” આવી ભાવના તેમને સદાય વર્તે છે અને
 તેમ કરવાને તેઓ પ્રવૃત્ત થાય છે વળી તે જ્યાં સુધી સમારમાં રહે ત્યાં સુધી મહા
 કરણના સમુદ્ર, કૃતજ શિરોમણિ, વિનય પ્રધાન, અતિ ઐશ્વર્ય ધેર્ય ગાભિર્ય,
 શૌર્યવાન શરણાગત વત્સલ, ન્યાય માર્ગગામી, દેવશુદ્ધના ભક્ત, પરમ પદાપહારી,
 પ્રાર્થના ભગ શીરૂ અને જગજ્જન બધુ હોય છે વધા તીર્થ કરે થવાના ભવથી
 પહેલાના ત્રીભ ભવને પામે ત્યારે તે ભવમાં જિનાગમ પ્રસિદ્ધ વીશ સ્થાનકોના
 આરાધનને વપ અવસ્ય કરે છે, તેથી તીર્થ કરે નામ ગોત્ર
 ઉપાર્જન કરી, સ્વર્ગ લોકમાં મહર્ષિદેવતા થાય છે
 ત્યાંથી અધી જ્યારે મનુષ્યલોકમાં રાજકુળમાં જનનીની
 કુસિમા ચરમ અવતારે અવતરે છે, ત્યારે તે રાત્રિએ જનની જોઈ મહા સ્વપ્ન દેખે
 છે જિન ગર્ભાવતારના પ્રભાવે ઈદ્રાસન કંપે છે અને ઈદ્ર ગર્ભમાં વર્તતા પ્રભુને
 વાટે છે પત્રી ઈદ્રની આસાથી દેવતાઓ તેમના માતા પિતાનું ઘર સોનું, રૂપ,
 રત્ન, વસ્ત્ર, અલંકાર, અને ધન ધાન્યાદિકે પૂર્ણ કરે છે માતા પિતાને શ્રદ્ધા શુદ્ધ
 ધર્મશુદ્ધિ પ્રવર્તે છે, માતાના હૃદયમાં જગતને અભય દાન દેવાના-અમારી પ્રવ
 તાવવાના મનોરથ થાય છે વૈર, વિરોધ શાત થાય છે, દેશ બધામાં લોકો સુખીયા
 નિરોગી ને નિરૂપદ્રવી થાય છે આ પ્રમ જોના તો ગર્ભાવતારનો પ્રભાવ હોય છે
 પછી જે રાત્રિએ જન્મ થાય છે તે રાત્રિએ ત્રણ જીવનમાં સર્વત્ર ઉદ્યોગ થાય છે,

ગર્ભાવતાર

નિષ્પક્ષ ભાવના.

પક્ષપાતો ન મેં વીરે, ન દ્વેષઃ કપિલાદિષુ ।

યુક્તિમદ્વચન યસ્ય, તસ્ય કાર્યઃ પરિગ્રહઃ ॥ ૩ ॥

મારે શ્રી વીરભગવાન્ ઉપર પક્ષપાત નથી, અને કપિલ વગેરેની ઉપર દ્વેષ નથી પરંતુ જેનું વચન યુક્તિવાળું છે, તેના પરિગ્રહ સ્વીકાર મારે કરવો છે ૩

કવિ કેવા દેવને પ્રણામ કરે છે ?

मौ मौ रौ मँ मै माँ दँ दँ, है यौ गँ दँ लँ नँ भँ षः ।

एते यस्य न विद्यन्ते, त देव प्रणमाम्यहम् ॥ ४ ॥

જેનામાં મોહ, માયા, રાગ, મદ, મળ, માન, ઇશ અને દ્વેષ એ દોષ નથી તે દેવને હું પ્રણામ કરું છું ૪

જીજ્ઞાસો ઉપયોગ.

निन्येन मासखण्डेन, किं तया जिह्वया वृणाम् ।

माहात्म्यं या जिनेन्द्राणाम्, न स्तवीति क्षणे क्षणे ॥ ५ ॥

જે મનુષ્યોની જિહ્વા શ્રી જિનેશ્વરોના માહાત્મ્યને ક્ષણે ક્ષણે સ્તવતી નથી, તે પછી એક માંસના નિહવા થોડા કટકા જેવી તે જિહ્વા માણસને શા કામની છે ? ૫

કર્ણદ્રિયનું કર્તવ્ય.

अर्हचारिजमाधुर्यमुधास्वादानभिह्वयोः ।

कर्णयोश्छिद्रयोर्वापि, स्वल्पमप्यस्ति नान्तरम् ॥ ६ ॥

જે માણસના જે કાન શ્રી અરિહત ભગવાન્ની અરિત્રની અધુરતારૂપ અમૃતના સ્વાદને બાણનારા ન હોય, અર્થાત્ ભગવાન્ના અરિત્રને સાબળતા ન હોય તે પછી તેઓમા અને છિદ્રોમા શો વફાવત છે ? ૬

અક્ષુરિ દ્રિયનું કર્તવ્ય.

सर्वातिव्रज्यसम्पन्नां, ये जिनार्चा न पश्यतः ।

न ते विमोचने किन्तु, वदनालयजालके ॥ ७ ॥

પ્રશ્ન—હે મહારાજ ? જેવી રીતે અરિહંતો અહીં મહા પ્રભાવવાળા હોવાથી અને અને ત મહિમાવાળા હોવાથી સર્વ કેવળીઓ કરતા ઓછ છે તેમ મોક્ષમા પણ સર્વ સિધ્ધા કરતા તેમની સિદ્ધતા ઓછતાવાળી હોય છે કે નહીં ?

ઉત્તર—હે ભવ્ય ! અહીં બીજા કેવળીઓ કરતા વીર્ય કરાને જે અધિક પ્રભાવ હોય છે તે તેમની યોગ્યતા વિશેષથી ઉપાર્જન કરાતી મહા પુણ્યરૂપ શુભ કર્મશિના સહચારી રૂણરૂપ હોય છે, તેવો કર્મનો સહચારી ભાવ તો ભવસ્થને હોય છે એ ક્ષતો તેમને પણ સકળ કર્મ ક્ષય જન્ય અન્ય સર્વજ્ઞાની સમાનજ હોય છે કારણ સમાન હોવાથી કાર્ય સમ નજ થાય છે તેમ મોક્ષમા સર્વ સિધ્ધાને કમના સહચારી પશુઓ સર્વથા અભાવ મમાન હોવાથી સિદ્ધ થયેલા અરિહંતોની સિદ્ધતામા કિચિન્ પણ અધિકતા હોતી નથી

આ પ્રમાણે કહી વીર્ય કર અધિકાર પૂર્ણ કરવામા આવે છે

કેવલી સર્વ વરાવર-અધિકાર.

૦૬૦૦

પ્રશ્ન—જે મહારાજા જે પ્રમાણે અરિહંત, વીતરાગ સર્વજ્ઞ થાય છે, તેમ પ્રમાણે અન્ય જીવો પણ વીતરાગ સર્વજ્ઞ થાય છે કે કાંઈ ન્યૂનપણે થાય છે ?

ઉત્તર—હે ભવ્ય ! વીતરાગ સ્વચ્છ સર્વ તુલ્યજ થાય છે

પ્રશ્ન—તેમના જેવી પુણ્યરાશિ બીજા ભવ્ય જીવો ઉપાર્જન કરી શકે કે નહીં ?

ઉત્તર—જે ભાવનાથી અરિહંતો તેવી મહા પુણ્ય રાશિ ઉત્પન્ન કરે છે તેવી ભાવના આવવાની યોગ્યતા અન્ય ભવ્ય જીવોમા અન દિથી નથી અને તેની ભાવનાની પરિણતિ વિના તેવી મહા પુણ્યરાશિ ઉપાર્જન થઈ શકતી નથી કોદરાના બીજથી કમોના અકુરા ઉત્પન્ન થતા જ નથી તેથી ભાવિ અરિહંત વિના તેવી પુણ્યરાશિ અનેરા ભવ્ય જીવો ઉપાર્જન કરી શકે નહીં

આ પ્રમાણે કહી કેવળી સર્વ જરાગર અધિકાર પૂર્ણ કરવામા આવે છે

જિનભિ બ સમાન આકારવાળા અન્ય પદાર્થની નમસ્કૃતિનું કળ,

શ્રૂયતે ચરમામ્મોષો, જિનવિમ્વાકૃતેસ્તિમેઃ ।

નમસ્કૃતિપરો મીનો, જાતસ્મૃતિર્દિવ યયો ॥ ૧૩ ॥

ચરમ (સ્વયં ભૂરમણ) સમુદ્રને વિષે તિમિ જાતનો એક મત્સ્ય જિનભિ-
બતા જેવી આકૃતિવાળો થયો હતો, તેને ભેદ દોષ ભવી મત્સ્યને જાતિ સ્મરણુ જ્ઞાન
થવાથી અતે નમસ્કારમા તત્પર એવો તે મત્સ્ય સ્વર્ગે ગયો, એમ સાલ
જવામા આવે છે ૧૩

જિન ભગવાન્ સર્વોત્તમ દેવ છે.

વહ્નિજ્વાલા ઇવ જલે, વિપોર્મય ઇવામૃતે ।

જિનસામ્યે વિલીયન્તે, દરાદીના કયામયાઃ ॥ ૧૪ ॥

અગ્નિની જ્વાળાઓ જેમ જળમા નાશ પામે છે અને વિપન્ન તરંગો જેમ
અમૃતથી નાશ પામે છે તેમ મહાદેવ વગેરે ધીન દેવોની કથાઓ તો શ્રો જિન
ભગવાનની તુલનામા નાશ પામે છે, અર્થાત્ તેની બરાબરી કરી શકતી નથી ૧૪

જિનેશ્વર ભગવાન્ના ચરણ કમળની રજ પણુ અતિ દુર્લભ છે.

મુલભાસ્ત્રિજગદ્દમ્યઃ, મુલભાઃ સિદ્ધયોઽષ્ટ તા ।

જિનાદ્વિનીરજરજઃકણિકાસ્ત્વતિદુર્લભાઃ ॥ ૧૫ ॥

મુલુ જમતની લક્ષ્મીઓ મુલભ છે અને આ સિદ્ધિઓ મુલભ છે, પરંતુ શ્રી
જિનેશ્વરના ચરણ કમળની રજની કલ્પિઓ અતિ દુર્લભ છે ૧૫

સર્વ મતોનું ઉત્પતિસ્થાન શ્રી જિનેશ્વર ભગવાન્ છે.

રોહણાદેરિવાદાય, જિનેન્દ્રાત્પરમાત્મનઃ ।

નાના વિધાનિ રત્નાનિ, વિદ્યગૈર્વ્યવહારિભિઃ ॥ ૧૬ ॥

મુવર્ણભૂષણાન્યાશુ, કૃત્વા મ્વસ્વમતેષ્વય ।

તત્તદેવેન્દ્રાહિતાનિ, કાલાત્તન્નામતામણુઃ ॥ ૧૭ ॥

ચતુર એવા ૧૦ વ્યાપારીઓએ શેઠલુઆળ પર્વત જેવા શ્રી જિનેશ્વર પરમા-
ત્મામાથી વિવિધ રત્નો લઈને સુવર્ણના આભૂષણુ ૩૫ એવા પેત્રપોતાના મત-
દર્શનો તે તે દર્શનોના દેવતાઓમા જડયા, તે તાળે કરીને તે તે દેવના
નામે ઓળખાયા. ૧૬-૧૭

દ્વિતીય પરિચ્છેદ.

જ્ઞાન-ભાવના કે વ્યવહાર વિચારમાં દેવ સ્તુતિ એ મગજના હેતુ રૂપ છે. કેમકે દેવ સ્મરણ, પ્રભુ પૂજા, એ માનસિક ભાવનાને નિમિત્ત બનાવી શુદ્ધ સંસ્કારો વડે મનોબળને સતોષ કરી શકે છે આ હેતુથી જ ગ્રંથારભમાં દેવસ્તુતિ કરતા દેવની ઓળખ કરાવવાને યત્ન કર્યો છે કેમકે જે પવિત્ર ભાવના દેવસ્મરણ માટે છે તે ભાવનાની સિદ્ધિ તેવાજ પવિત્ર-પૂજ્ય દેવના ધ્યાનથી પ્રાપ્ત થઈ શકે છે અને તેટલાજ માટે સુદેવની ઓળખ આપવા સાથે અર્હત, સિદ્ધ, આદિ પવિત્ર નિરાભાધ દેવોની ઓળખ આપતા તેમના શુભ, શક્તિ અને પ્રભાવને દર્શાવવા સાથે તેમની દ્રવ્ય તેમજ ભાવપૂર્ણ સ્વરૂપ બતાવવામાં આવેલ છે આ સ્વરૂપને વિસ્તારથી અને સરલ ભાવથી સમજાવવાનું કાર્ય શુરૂ છે અને તેથી શુરૂસ્મરણની જરૂરીયાત કોઈ પણ કાર્યમાં તેટલીજ અગત્યની ગણાય છે દેવસ્મરણ એ જેટલે અશે મનને નિર્ભંજ કરે છે તેટલેજ અશે શુરૂ મનને સરલ અને સમજદાર કરી શકે છે કોઈ પણ વાતવિત, વ્યવહાર, વાચન કે ધર્મોચરણ અથવા જગતના કોઈ પણ વ્યવહારમાં શુરૂ-દર્શકની પ્રથમ જરૂર છે જ્યાં સુધી કોઈ વાતને શુરૂ સુખ મૂઠવામાં આવતી નથી ત્યાં સુધી તે સ્પષ્ટ અને સુંદર અસર કરી શકતી નથી અને તેટલાજ માટે શુરૂને દીપકની હિપમાં અધાય છે એવા પવિત્ર જ્ઞાનમય મહાત્મા શુરૂ આ પ્રસંગે સ્મરણ કરતા શુરૂના સ્વરૂપને દર્શાવવાને આ પરિચ્છેદમાં યત્ન કરવામાં આવ્યો છે

સુસાધુ-અધિકાર.

શુરૂ યાને સાધુની ઓળખ કરવા માટે વ્યવહાર અને આચરણને લાલુવા માટે સુશુરૂના લક્ષણ પ્રથમ દર્શાવવામાં આવે છે,

શ્રેષ્ઠ અને વિસ્તારવાળી શોભાવાળા ચોત્રીશ અતિગથોથી યુક્ત છે તેજ શ્રી જિનેશ્વર દેવ છે ૨૧-૨૨+

નિર્દોષ એવા શ્રી જિનેન્દ્ર ભગવાન્ જ પ્રણામ, ધ્યાન અને સ્તુતિ કરવા યોગ્ય છે.

સમસ્તજીવે કરુણાશરીરઃ, સમ્પ્રાપ્તસસારપયોધિતીરઃ ।

દેવાધિદેવઃ કૃતશક્તેષ્વઃ, સર્વાવભાસી શિવસચ્ચાસી ॥ ૨૩ ॥

શ્રી વીતરાગો મુવિ ભાતિ યોડ્ય, સ एव देवो न परे सदोषाः ।

नित्य मनःकायवचःप्रपञ्चैः, ज्येयः प्रणम्यः स्तवनीय एषः ॥ ૨૪ ॥

જે જિનેશ્વર ભગવાન્ સર્વ જીવ ઉપર કૃષ્ણા મય શરીર વાળા છે, જેમણે આ મહાસાગરના તીરને પ્રાપ્ત કરેલ છે, ગર્હ-ધંદ્રે જેમની મેવા કરેલી છે જેઓ સવ પદાર્થોને પ્રકાશ કરનારા છે અને જેઓ શિવ-મોક્ષરૂપ મહિમા વાસ કરનારા છે, તે શ્રી વીતરાગ ભગવાન્ આલોકને વિષે શોભી રહ્યા છે અને તે જ અરેખરા દેવ છે બાકીના બીજા દેવતાઓ જે દોષવાળા છે, તેઓ દેવ નથી માટે તેવા નિર્દોષ શ્રી જિનેશ્વર ભગવાન્ જ હુમેશા જન, મચન અને કાયાના યોગ વડે ધ્યાન કરવા યોગ્ય, પ્રણામ કરવા યોગ્ય અને સ્તવન કરવા યોગ્ય છે ૨૩-૨૪

જિનેન્દ્ર ભગવાન્ની યોગમુદ્રાપણ અન્ય દેવોથી શિખી શકાણી નથી.

उपेन्द्रवज्रा

वपुश्च पर्यङ्कशेष श्रम्य च, दृशो च नासानियते स्थिरे च ।

न क्षिप्तितेय परतीर्थनार्यजिनेन्द्र मुद्रापि त्वान्यदास्ताम् ॥ ૨૫ ॥

હું જિનેન્દ્ર । પર્યંક-આસન અને શિયિલ-કોમળ એવું શરીર અને ન સિકા ઉપર નિશ્ચય કરીને સ્થિર દેહા જે નેત્રો-આવી તમારી યોગ મુદ્રાને પણ અન્ય તીર્થજોના દેવો ગીળ્યા નથી તે પછી બીજા વાત તે શી કરવી ? ૨૫

શ્રી જિનેન્દ્ર ભગવાન્નો વૈભવ.

उपजाति (૨૬ થી ૨૯)

अशोकवृक्षं सुरपुष्पदृष्टिर्दिव्यं त्रनिश्वापरमासनं च ।

भामण्डलं दन्तुभिरातपत्र, सत्प्रातिहार्याणि जिनेश्वराणाम् ॥ ૨૬ ॥

મહામુનિ વસિષ્ઠ ઉર્વશી અપ્સરાના ગર્ભમાંથી ઉત્પન્ન થયેલા હતા અને પછી તપસ્યા કરીને બ્રાહ્મણ થયા હતા, એમ કથ્યતાનું કારણ જાતિ નથી, પણ શુભ છે. ૫

કેટલાએક મહાત્માઓની માતાઓની જાતિ અને સ્થળ.

રેણુકાજનયદ્રામમૃપ્યશૃદ્ધ વને મૃગી ।

કૈવર્ત્યજનયદ્વ્યાસ, કસાવન્ત ચ શદ્રિકા ॥ ૬ ॥

રેણુકાએ પરશુરામને જન્મ આપ્યો, હરણીએ વનમા મૃગી મુનિને જન્મ આપ્યો, દીમરની છોકરીએ વ્યાસને જન્મ આપ્યો અને શૃદ્ધની છોકરીએ કક્ષાવાન મુનિને જન્મ આપ્યો હતો. ૬

હયાનુ પ્રાધાન્ય.

यस्य चित्तं द्रवीभूतं, कृपया सर्वजीविषु ।

तस्य ज्ञानं च मोक्षाय, किं जगदभस्मवीवरैः ॥ ७ ॥

જેનું ચિત્ત સર્વ પ્રાણીઓને વિષે દ્રવ્યથી આદ્ર્ધ થઈ જાય છે, તેને જ જ્ઞાન થયેલું છે, અને તેના જ મોક્ષ થવાનો છે બાકી જટા, બરમ અને કાપાલ વગેરેથી કાઠ થવાનું નથી. ૭

બ્રહ્મની પ્રાપ્તિ ક્યારે થાય ?

यदा न कुरते पाप, सर्वभूतेषु दारुणम् ।

कर्मणा मनसा वाचा, ब्रह्म सम्पश्यते नदा ॥ ૮ ॥

ત્યારે સર્વ પ્રાણીઓ ઉપર મન, વચન અને કાયાથી દારૂણ-ભયકર એવું પાપ ન કરવામાં આવે ત્યારે બ્રહ્મની પ્રાપ્તિ થાય છે. ૮

બ્રહ્મ પ્રાપ્તિના પાંચ લક્ષણો.

त्यक्त्वा कुटम्बवासं तु, निर्ममो निष्परिग्रहः ।

युक्तचरणि नि सङ्ग, पञ्चम ब्रह्मलक्षणम् ॥ ૯ ॥

જે કુટુંબનો વાસ છોડી દઈ મમતા રહિત થઈ, પરિગ્રહનો ત્યાગ કરી, યોગધરી અને સંગ રહિત થઈ વિચરે છે, ત્યારે તેનામાં પાંચમું લક્ષણ બ્રહ્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે એટલે મમતા રહિત, પરિગ્રહ રહિત, યોગધારી અને નિઃસંગ એ ચાર લક્ષણોવાળા પુરૂષમાં પાંચમું બ્રહ્મનું લક્ષણ પ્રાપ્ત થાય છે. ૯

ન્યા જિનેશ્વર ભગવાન વિચરે ત્યા કરતા પાચસો કોશમા રોગ, (૮) વેર (૯) *ક્રોધ, (૧૦) મારી, (૧૧) અતિ વૃદ્ધિ (૧૨) અના વૃદ્ધિ, (૧૩) દુષ્કાળ, (૧૪) સ્વચ્છ અને પરચ્છનો ભય (૧૫) આ બધા થતા નથી એ અગીઆર એટલે પાચથી પ હર સુધીના અતિશય, (૧) જ્ઞાનાવરણ (૨) દર્શનાવરણ (૩) મોહનીય અને (૪) અતરાય એ ચાર ધાતિ કર્મના ક્ષય થવાથી ઉત્પન્ન થાય છે ૩૦

ભગવાનના ચોત્રીશ અતિશયનુ સ્વરૂપ.

ફન્દ્રવદ્રા

સ્વે ધર્મચક્ષુ ચમરાઃ સપાદપીઠમ્મૃગેન્દ્રાસનમુજ્જ્વલજ્વલ ।

છત્રત્રય રત્નમયધ્વજોઽદ્વિન્યાસે ચ ચામીકરપદ્મજાનિ ॥ ૩૧ ॥

ભગવાનની આગળ આકાશમા ધર્મ ચક્ષુ ચાલે છે (૧) બે બાણુ ભગવાનને આમર વીંજાય છે (૨) બેસવાને પાદ પીઠ અદિત ઉજ્જ્વળ સિંહાસન પ્રાપ્ત થાય છે (૩) મસ્તક ઉપર ત્રણ છત્ર હોય છે, (૪) રત્નમય ધ્વજ (ઇંદ્ર ધ્વજ) આગળ ચાલે છે (૫) ભગવાન ન્યા ચરણ મૂકે ત્યા દેવતા સુવર્ણના કમળો રચે છે (૬) ૩૧

તથા—

ફન્દ્રવંશા.

વમત્રયચ્ચારુચતુર્મુખાદ્ગતાશ્ચેત્યદ્મોઽધોવદનાશ્ચકણ્ડકાઃ ।

દ્રુમાનતિર્દન્દુભિનાદ ઉચ્ચકૈર્વાતોઽનુકૂલઃ શકુનાઃ પ્રદક્ષિણાઃ ॥ ૩૨ ॥

દેવતા ત્રણ ગઢ સહિત સુ હર સમવસરણુ રચે છે, (૭) સમવસરણુમા બિરાળે ત્યારે ભગવાન ચાર મુખે દેશના દેતા નજરે આવે છે એટલે એક વરદ્ ભગવાન પોતે સાક્ષાત્ બિરાળે છે અને ત્રણ બાણુ તેમના જેવાજ રૂપના ત્રણ બિંબ દેવતા પધરાવે છે એટલે ચારે તરફ દર્શનને લાભ લોકોને મળે (૮) દેવતા ભગવાનના ઉપર ચૈત્ય વૃક્ષ બનાવે છે (૯) તથા ભગવાન વિચરે ત્યા કાટાઓ અધો મુખ થઈ જાય છે (૧૦) વૃક્ષો નમી જાય છે (૧૧) આકાશમા દેવ દુહાલિનો ઉચ્ચ વાન થાય છે, (૧૨) પવન અનુકૂળ વાય છે (૧૩, અને જમણી તરફના શુકનો થાય છે (૧૪) ૩૨ એ સિવાય—

ઉપજાતિ.

ગન્ધામ્બુવર્ષમ્બહુવર્ણપુષ્પવૃદ્ધિઃ કચમશ્ચુનસ્તામૃદ્ધિઃ ।

ચતુર્વિધા મર્ત્યનિકાયકોટિર્જઘન્યભાવાદપિપાર્શ્વદેશે

॥ ૩૩ ॥

* “ પાચાવદ્રકારી પ્રચુર મૂલિકાગ્રિગ્રાગિણ ” ધાન્યનો ઉપદ્રવ કરનાર ઉદર દીક વગેરે

સત્ય તીર્થ છે, વપસ્યા કરવી એ તીર્થ છે, ધર્મિયોનો નિગ્રહ કરવો એ તીર્થ છે અને સર્વ પ્રાણી ઉપર દયા રાખવી એ તીર્થ છે એટલા તીર્થ કહેલા છે ૧૪

ખરી પવિત્રતા કઈ છે ?

સમતા સર્વભૂતેષુ, મતોવાકાચનિગ્રહઃ ।

પાપધ્યાનક્રપાયાનાં, નિગ્રહેણ શુચિર્ભવેત્ ॥ ૧૫ ॥

સર્વ પ્રાણીઓ ઉપર સમતા રાખવી, મન, વચન અને કાયાનો નિગ્રહ કરવો અને અશુભ ધ્યાન તથા કામ ક્રોધાદિ કષાયોનો નિગ્રહ કરવો એથી પવિત્ર થવાય છે ૧૫

ખરૂં સ્નાન કયું છે ?

નોદકક્લિમ્બગાત્રોડપિ, સ્નાત્ત્વ ઇત્યભિપ્રીયતે ।

સ સ્નાતો યો દમસ્નાત્, સ વાઘામ્યન્તરઃ શુચિઃ ॥ ૧૬ ॥

જળમાં શરીર બાળવું, એથી કાંઈ સ્નાન કરેલો કહેવાનો નથી પરંતુ જે ધર્મિયોનું હૃદય કરવાડૂપ સ્નાન કરે છે, તેજ ન્હાયેલો કહેવાય છે અને તે બાહ્યર અને અંદર પવિત્ર થાય છે ૧૬

મન, વચન અને કાયાની શુદ્ધિ.

ચિત્ત શમાદિભિઃ શુદ્ધઃ, વચન સત્યધાર્ષણ ।

બ્રહ્મચર્યાદિભિઃ કાયરશુદ્ધો ગજ્ઞા વિનાપિ સ ॥ ૧૭ ॥

શમહત્ત્વ બગેરેથી ચિત્ત શુદ્ધ થાય છે, સત્ય બાપલું કરવાથી વચન શુદ્ધ થાય છે અને શુદ્ધ જળ વિના પણ બ્રહ્મચર્ય બગેરેથી કાયા શુદ્ધ થાય છે ૧૭

આ જગત્તમા સદા કોણુ ભાગે છે ?

ભવભ્રમણવિભ્રાન્તે, મોહનિદ્રાસ્ત્રવેતને ।

एक एव जगत्स्मिन्, योगी जगत्सर्वनिशाम् ॥ १८ ॥

સ સારના પ્રભલથી વિભ્રાત થયેલ, અને મોહ નિદ્રાથી ચેતન રહિત થયેલ એવો આ જગત્તમા એક યોગી રાત્રિ દિવસ બ્રહ્મનો રહે છે ૧૮

બ્રહ્મચર્યનું મહત્ત્વ

देवयानुप्यतिर्यङ्, मैयुन वर्जयेद्यदा ।

कामरागविमुक्तस्य, ब्रह्म सम्पद्यते तदा ॥ १९ ॥

શ્રી જિનેન્દ્ર ભગવાન્મા અન્ય દેવાની ઉત્પ્રેક્ષાએ નિર્દોષપણુ .

શાર્દૂલવિક્રીન્તિ

ચન્દ્રઃ કિં સ ન યત્ કલઙ્કકલિતઃ સૂર્યોઽપિ નો તીવ્રશ્ચ ,
મેરુઃ કિન્ન સ યન્નિતાન્તકઙ્કિનો વિષ્ણુર્ન યત્સોઽસિતઃ ।
બ્રહ્મા કિન્ન જરાતુરઃ સ ચ જરામીરુર્ન યત્સોઽસ્તનુઃ,
જ્ઞાત દોષવિવાર્જિતોઽસ્તિલગુણાકીર્ણોઽન્તિમસ્તીર્થકૃત્ ॥ ૩૭ ॥

— શુ આ ચંદ્ર હશે ? નહીં, તે તો ઢલક વાળો છે, અને આ નિષ્કલક છે ત્યારે શુ સૂર્ય હશે ? નહીં, તે તો તીવ્ર ક્રાંતિવાળો થઇ બીજાઓને તપાવે છે, અને આતો શીતલતા આપે છે ! ત્યારે શુ મેરુ પર્વત હશે ? નહીં, તે મેરુ પર્વત તો અત્યંત કઠિન છે, અને આ તો નમ્ર લાગે છે ! ત્યારે શુ વિષ્ણુ હશે ? નહીં, તે કાળો છે, અને આતો સ્વર્ણવર્ણ છે ! ત્યારે શુ બ્રહ્મા હશે ? નહીં, તે નો જન્મવાળો છે, એટલે વૃદ્ધ છે, અને આતો યુવા ભાવમ પડે છે ! ત્યારે શુ કામદેવ હશે ? ના, તેનો અતનુ-શરીર વિનાનો છે, અને આ તો શરીરધારી છે ! અહો હવે જાણવામા આવ્યું આ તો દોષ રહિત અને સર્વશુભ સપત્ર એવા છેલા તીર્થ કર શ્રી મહાવીર પ્રભુ છે ! ॥ ૩૭

❁ સ્વર્ગધરા

નીચે જણાવેલા શુભવાળો ગમે તે દેવ હોય તેને
નમવાનો જરૂર.

યો વિશ્વ વેદવેદ્ય જનનજલનિષેર્મદ્વિનઃ પારહશ્વા,
પૌર્વાર્પર્યાવિરુદ્ધ વચનમનુપમ નિષ્કલઙ્ક યદીયમ્ ॥
ત વન્દે સાવુવન્ધ્ય સકલગુણનિધિં ધ્વસ્તરોપદ્વિપન્ત ।
શુદ્ધ વા વર્તમાનં શતદલનિલયં કેશવ વા શિવ વા ॥ ૩૮ ॥

જે આ સર્વ જાણવા યોગ્યને જાણે છે જે આ જન્મજરા રોગ મોગ દુઃખાદિ

— આ દાનમા શ્રી વીરભગવાનને જોઇને ઈ દ્રશ્યતિએ જુદી જુદી બિપયાના તકો કરેલા છે

* સ્વર્ગધરા નું લક્ષણ

“ ઓ ઓ યાના ત્રયેન ત્રિમુનિયતિયુક્તા સ્વર્ગધરા વર્તિતિયમ્ ” મમજ્ઞ રમજ્ઞ ધમજ્ઞ નમજ્ઞ અને ત્રજ્ઞ ધમજ્ઞ એમ ૨૧ અક્ષરનુ એક ચરણ વાળુ આ વૃત્ત છે અને સાત સાત અને સાત અક્ષરે વિરામ છે આમ ચાર ચરણ મળી “ સ્વર્ગધરા વૃત્ત ” કહેવાય છે

રાત્રિ (ઉત્કૃષ્ટ એક માત્ર) રહેલું, અને તે એવી રીતે રહેલું કે જેથી કોઈની સાથે રાત્ર અને કોઈની સાથે દ્વેષ થાય નહીં ૨૪

સર્વોત્કૃષ્ટ પવિત્રતા.

પરદારપરદ્રોહપરદ્રવ્યપરાહમુસ્ત. ।

ગજાપ્યાહ કદાગત્ય, મામય પાત્રયિપ્યતિ ॥ ૩૬ ॥

પરસ્ત્રી, પરનો દ્રોહ અને પરદ્રવ્યથી વિચુખ્ત રહેનારા પુરુષને માટે જ મા પસ કહે છે કે, “ એવો પુરુષ ક્યારે આવીને મને પવિત્ર કરશે ? ” ૨૫

સ્નાન. ચક્ષુ, જ્ઞાન અને ધ્યાનનું લક્ષણ.

સ્નાન મનોમલત્યાગો, યાગચેન્દ્રિયરોષનમ્ ।

અમેદદર્શન જ્ઞાન, ધ્યાન નિર્વિષય મનઃ ॥ ૩૬ ॥

મનના મેલનો ત્યાગ કરવો એ સ્નાન છે, ઇન્દ્રિયોનો નિરોધ કરવો એ યજ્ઞ છે, સર્વ પ્રાણી ઉપર અબેઠ હૃદયથી એવું, એ જ્ઞાન છે અને મનને વિષય રહિત રાખવું, એ ધ્યાન છે ૨૬

શુરના લક્ષણ.

મહાવ્રતપરાધીરા, મૈક્ષમાત્રોપગીવિનઃ ।

સામાયિકસ્યા ધર્મોપદેશકા ગુરવો મતાઃ ॥ ૩૭ ॥

જેઓ પથ મહામનોને ધરનારા હોય, જેઓ માત્ર ભિક્ષા ઉપર જીવનારા હોય, જેઓ હૃમ્મથા સામાયિક કરનારા હોય અને જેઓ ધર્મનો ઉપદેશ કરનારા હોય તેવા શુર કહેવાય છે ૨૭

લક્ષ્મી ત્યાગમા રહેલું મુખ.

અર્થિનો ધનપ્રાપ્ત્ય, ધનિનોઽપ્યવિતૃપ્તિતઃ ।

કષ્ટ સર્વેઽપિ સીદન્તિ, પરમેકો મુનિ. સુસ્ત્રી ॥ ૨૮ ॥

ધનના અર્થોઽથા ધન ન મળવાથી અને ધનવાન પુત્રો અસતોપથી-એ સર્વે પણ કષ્ટથી સીદાય છે, (પીડાય છે) માત્ર એક મુનિ જ સુખી છે ૨૮

જ્ઞાનીને વિધિ પણ કાઠ કરી શકતો નથી

નિર્ધનત્વ ધન યેષા, મૃત્યુરેવ હિ જીવિનમ્ ।

કિં કરોતિ વિધિસ્તેષા, સત્તા જ્ઞાનૈકચક્રુષામ્ ॥ ૩૯ ॥

વિદ્યમા જે પ્રકારે છતા છે તે પ્રકારે તેને છતા જાણે છે, ને જે પ્રકારે જે પદાર્થો અછતા છે તે પ્રકારે તેને અછતા જાણે છે, તેથી આત્માદિક પદાર્થોને આદિપણે અછતા જાણ્યા છે તેમની આદિને અત્યંતાભાવ તે પ્રભુએ જાણ્યો છે, તેમાં સર્વ ભાવને જાણનારા હોવાથી તેઓ સર્વજ્ઞ જ છે, જેનો અત્યંત અભાવ છે તે કોઈ કાળે પણ ભાવરૂપે છતા હોય જ નહીં-સર્વ કાળે અછતા જ હોય જેમ આકાશનું કુલ માટે જીવ પ્રમુખ પદાર્થોની આદિ નથી તે અનાદિ પણે જ છતા એટલે વિદ્યમાન છે

આ પ્રમાણે કહી અરિહ ત અધિકાર પૂર્ણ કરવામા આવે છે

તીર્થંકર-અધિકાર.

તીર્થંકર વિષે પ્રશ્નોત્તર.

પ્રશ્ન—#હે મહારાજ! જો સર્વ તુલ્ય થાય છે તો પછી અરિહંતોને કેવું માનવા, તેમની પ્રતિમાઓ કરાવવી, યુષ્મ અલકાશાદેકે બહુ માન પૂર્વક તેમની પૂજા કરવી અને અત્યંત વીતરાગ સર્વજ્ઞને કેવપણે ન માનવા, તેમની પ્રતિમાઓ ન કરવી ઇત્યાદિ લોક રૂઢિ આલી આવે છે કે તેમા કાઈ હેતુ છે ?

ઉત્તર—હે ભગ્ય ! જિનશાસનમા અરિહંતોને અને અનેરા સર્વજ્ઞ સિદ્ધ નિરંજનોને-જન્મેને કેવપણે માનેલા છે, તેમના દેરા, પ્રતિમા, પૂજા મહોત્સવ કરવામા આવે છે, હમણાં પણ સિદ્ધાચળાદિ ઉપર તેમના દેરાને પ્રતિમાજી છે, પણ પ્રાચ ઘણા માણસ તે વાત જાણતા નથી, અરિહંતોને જ કેવ તરીકે જાણે છે, તેનું કારણ અરિહંતોના પ્રભાવનું અતિશયી પણ છે, અરિહંત વિના બીજા જ્યારે વીતરાગ સર્વજ્ઞ થઈ સિદ્ધપણે નિષ્પજ થાય છે ત્યારે તે કેવપણે અરિહંતના જીવની પૂજાય છે પણ આતશય રહિત પ્રભુય છે, અને અરિહંત અધિકૃતા ભગવાન તો અરિહંત પણે અવતરે ત્યાંથી સર્વ કાળે પૂજાય છે, કેમકે તેઓ ગર્ભાવતારથી જ આતિશય હોય છે. તેના

પણ હેતુ એ છે કે-અનાદિ સૂક્ષ્મ નિગોદમા જેમ બીજા સર્વ ભગ્ય રહે ॥ તેમ ભાવી અરિહંતના જીવો પણ અનંત કાળ રહ્યા હતા અને અનંતા ભાવી અરિહંત હજી પણ ત્યાં ભગ્યપણે રહેવા છે પરંતુ ભાવી અરિહંતોની ભગ્યતા ત્યાં નિગોદાવસ્થામા પણ બીજા ભગ્ય જીવોની ભગ્યતા કરતા વિલક્ષણતાવાળી અને ઉત્તમતા

કેવા ગુરુદર્શન થોગ્ય છે.

મક્ષાલપન્ત જનપાપપદ્મ, મપાદવાદે વિહિતામિશઙ્કમ્ ।

વિસ્તારયત સુકૃતપ્રયોગે, ગુણધરાત્ય ગુરુમાલુલોક ॥ ૩૪ ॥

લોકોના પાપરૂપી કાલવને ઘામ નાખનારા, પ્રમાદ અને વાદની શકા રાખનારા (અર્થાત્ તેથી કરનારા) અને પુણ્યના પ્રયોગને વિસ્તારનારા ગુણુધર નામના ગુરુના તેણે દર્શન કર્યા ૩૪ +

સદ્ગુરુના સંકાણુ.

સસારમન્તાપસુધામકારો, વિચિત્રચારિત્રિવિરૂતમારઃ ।

અનેકથા સુતિતભૂવિહારઃ, પરોપકારાય કૃતાવતારઃ ॥ ૩૫ ॥

જે ગુરુ આ સ સારનો સ તાપ દૂર કરવામા અમૃત જેવા છે, જેમણે પોતાના વિચિત્ર ચારિત્રથી કામરેવનો તિરસ્કાર કરેલો છે જેઓ આ પૃથ્વી ઉપર અનેક પ્રકારે વિહાર કરે છે, અને જેમનો, અવતાર પરોપમારને માટે છે ૩૫

કેવા ગુરુને કેથી હર્ષ થાય છે ?

મત્સ્યકીન્ત્તરૂપમાન, મોહાન્તકારોચપતિયયાનુમ્ ।

મસારવારનિવિયાનવાર્ત્ત, ત વોદ્ય જાત મર્મકપાત્રમ્ ॥ ૩૬ ॥

જેઓ મત્સ્યરૂપમા કપટકૃત જેવા છે, જેઓ મોહરૂપી અધકારના સમૂહને નાશ કરવામા નિત્યે મૂર્ચ રૂપ છે અને જેઓ આ સ સાર રૂપી સમુદ્રમા વહાણ સમાન છે, તેવા ગુરુને વિવેકી તે હર્ષ થાય જાન જની ગયો ૩૬

કેવા ગુરુને નમસ્કાર કરવો ?

દોષપ્લુપે પુણ્યપુષ્પે ગુણોષ્ણુષ્ણે સત્તાશેષરૂપે સમન્તાત્ ।

સપ્તાષ્ણે દર્પકદર્પકસે, સમત્વમાજે સ્વલુ દુઃખસૌરુપે ॥ ૩૭ ॥

મજ્ઞાતવિચ્છાપ મવાગ્નિતીરગતાય તાતાય જયજ્ઞનાનામ્ ।

મોહાપકારોત્કરમાસ્કરાય, નયોનમ્ સૂરિરાય તુભ્યમ્ ॥ ૩૮ ॥

દોષોને બાળનારા, પુણ્યને પોષનારા, ગુણોના સમૂહને સેવનારા ચારે બાજુ બાધ રાખનારા નાશ કરનારા, ઝર્વના અનર્થ રૂપ ધર્મમા અગ્નિરૂપ, દુઃખ અને સુખ મા સમતાને રાખનારા, શાત ચિત્તવાળા, સ સાર રૂપ સગુરુને તીર ગયેલા, જગતનું

ભૂમિ પણ ચાર અગુણ ઉદ્વેગાયમાન થાય છે, દિશાઓ જન્મોત્સવ પણ આનંદ પામી હોય તેમ પ્રસન્ન-નિર્મળ થાય છે વનરાજી નવપદ્મવ પુષ્પફળે પૂર્ણ અને નૃત્ય કરતી જણાય છે વાયુ સુગંધી શીતળ અને મધુર મદ મદ વાય છે, પક્ષી પણ જ્યારે ધ્વનિ કરતા કહેલોલ કરે છે સર્વ પ્રજાને પ્રમોદ થાય છે, ઘેર ઘેર વસત કૌટુંબિક મહોત્સવ પ્રવર્તે છે, છપ્પત દિશા કુમારીઓના અને ચોસઠ ઇંદ્રાના આસને ક પાયમાન થાય છે, તેઓ અવધિજ્ઞાન વડે પ્રભુને જન્મ થયો જાણી પરમાનંદથી પૂર્ણ થઈ ગીઘપદ્મે પોત પોતાની સર્વ સદ્ધિ અને પરિવાર સહિત આવે છે પ્રથમ દિશા કુમારીઓ આવીને ભૂમિ ચોધા, સુગંધી જળ ને પુષ્પની વૃદ્ધિ કરી પ્રસન્ન કાર્ય કરી જાય છે, પછી ઇંદ્ર આવીને પ્રભુને એક શિખરે લઈ જઈ મહા વિસ્તારથી વિવિધ પ્રકારના મહોત્સવ વડે જન્માભિષેક મહિમા કરી પ્રભુને માતા પાસે મુકી સ્વસ્થસ્થાને જામ છે, પ્રભુ પણ રાજ કદિ લોગવી વર્ષાદાન દઈ દીક્ષા લેવા તત્પર થાય છે, તે વખતે પણ પાછા ઇંદ્રાદિક આવી અભિષેક અને

દીક્ષોત્સવ દીક્ષા મહોત્સવ કરે છે, પ્રભુ દીક્ષા અગીકાર કરીને તપ સયમ વડે જ્ઞાનાવરણાદિ ચાર ધાતિ કરીને ક્ષય કરી કેવળ જ્ઞાન દર્શન ઉપજાવી વીતરાગ સર્વજ્ઞ થાય છે, ને વખતે ઇંદ્રાદિક આવી નમવસર જ રહે છે, પ્રભુ રત્ન મિદાસને ખીરાજી ત્રિભુવનની પર્ય-

જ્ઞાનોત્સવ જ્ઞાના યથાર્થ વસ્તુ ધર્મમય દેશના આપે છે, તે દેશના એક ચોજન પૃથ્વીમા સર્વ જીવોને સ્વ સ્વ લાપાપદ્મે પ રિણુમે છે, અનેક જીવોએ પૂડેલા જુદા જુદા પ્રસન્નોના ઉત્તર પ્રભુજી તેમના મનનુ સમાધાન થાય તેવો એક વચને આપે છે, પછી ધર્મ દેશના દેતા સત્તા મહિમ હજામા વિચરે છે, અદ્ધ મહા પ્રાતિહાર્ય અને ચોત્રીગ અતિગદ્ય વડે અલકૃત પાય છે માર્ગમા વૃક્ષો નમે છે પક્ષીઓ પ્રદક્ષિણા દે છે કાટા અધોમુખ થઈ જાય છે, જ્યે ઋતુ સર્વ કાળે સુખ આપે તેવી વર્તે છે ઇત્યાદિ અનંત મહિમાવાળા તીર્થ કરે થાય છે સામાન્ય

નિર્વાણમહિમા. કેવળીઓને આ કહેલ પ્રભાવ હોતો નથી તેઓ કેવળ જ્ઞાન દર્શનવ તા હોય છે આ પ્રમાણે અરિહંત દેવ પર માર્થે પરમ ઉપજારી હાવાથી સુખ્યતાએ “દેવ” કહેવાય છે તેમની જે કોઈ અજ્ઞાની જીવ અજ્ઞાતના અનાદર અવજ્ઞાદિક કરે છે તે અનંત કાળ પર્યંત દુર્ગતિમા રજી છે અને તેમની કક્ષિત ઠરનારા જીવો સર્વ પ્રકારની સુખ સ પદા પામે છે

આખરે સર્વ કર્મ ક્ષય કરી મુક્તિ પ્રાપ્ત કરે છે તે વખતે પણ ઇંદ્રાદિ દેવતાઓ મહિમા કરે છે એવી રીતે તીર્થ કરના પાત્રે કટ્યાણુક મહિમાવાળા હોવાથી જગતમા તેમની અધિકતા સ્વાભાવિક હોય તેમા કાંઈ અશ્ચર્ય નથી

વળી—

શિષ્યપ્રશિષ્પાવલિદત્તશિક્ષા દક્ષેષુ મુર્યાઃ કૃતજીવરક્ષાઃ ૥
ચારિત્રસસાધનરત્નકપ્પા, કદર્થમોહોરગમદ્ગતાર્થા ॥ ૫૨ ॥

જેઓ પોતાના શિષ્યો અને પ્રશિષ્યોને શિક્ષા આપનારા છે, જેઓ દક્ષ
પુરુષોમાં મુખ્ય ગણાય છે, જેઓ છવોળી રક્ષા કરનારા છે, જેઓ ચરિત્રને સાધ
વામાં બહુ પરિશ્રમ રહે છે, જેઓ નહારા અર્થ તથા મોહ રૂપી સંપોનો ભગ કરવાને
ગરૂડ સમાન છે ૫૨

તેમજ—

અકિચ્ચના કાશ્ચનલોષ્ટુલ્પા, સમસ્તશોકોપ્શૃતપાપશલ્પાઃ ।
एव विधा. श्रीनरवर्मराजन, सदागमज्ञा गुरवो भवन्ति ॥ ५३ ॥

જેઓ અકિચ્ચન-કાંઈ પરિશ્રમ નહીં રાખનારા છે, જેઓ સુલ્પ અને માટીના
ટેકાને સરખા માનનારા છે, જેઓ સર્વ પ્રકારના ગોઠે તથા પાપ રૂપી શત્રુને કાઢ
નારા છે, અને જેઓ સત્ આગમને બાંધનારા છે, (માટે) હે નરવર્મ રાજા, આવા
પુરુષો જ શુદ્ધ બ્રહ્મણ્ય છે, ૫૩

કેવા મુનિને જયની આશીષ આપવી ?

कारण्यकेनेकलिताङ्गयणे, ज्ञानादिरत्ननयजातपुष्टे ।

॥ सद्ग्यानधारासततकर्मसृष्टे, मुनीश जीयाः कृतपुण्यविष्टे ॥ ५४ ॥

જેનો હેઠ હઠ કંઈકા-દયાની કીકાને કરનારા છે, જ્ઞાન, દત્તન અને આરિન
રૂપી ત્રણ રત્નોથી જેની, પુષ્ટિ થયેલી છે, જેણે શુભ ક્ષાનની ધારાથી કર્મોની સૃષ્ટિને
નાશ કર્યો છે અને જેણે પુણ્યમાં પ્રવેશ કરેલો છે, એણે હે મુનિપતિ ! તમે
જય પામે, ૫૪

કેવા પુરુષને લોકો હર્ષથી અનુમરે છે ?

नयः पयोषि नयिन् गुणोवाः, धर्म विवेकी विनयो च विद्याम् ।

यथानुगच्छन्ति तथा सहर्षा, येयोविचारमवण पुमासः ॥ ५५ ॥

જેમ નદીઓ સમુદ્રને અનુસરે છે, શુભેન્દ્ર સમૃદ્ધ નીતિમાંના પુરુષને
અનુસરે છે, વિવેકી પુરુષ ધર્મને અનુસરે છે અને વિનયી પુરુષ વિદ્યાને અનુ
સરે છે, તેમ ઠવ્યાણનો વિચાર કર્યામાં તત્પર એવા પુરુષને લોકો હર્ષથી અનુ
સરે છે ૫૫

અથસ અહિતા,

ગીતિ.

વિનયવિજયમુનિનાય પ્રથમપરિચ્છેદ એવમત્રૈવ ।

સદગ્રયિત. સુગમાર્થ વ્યારયાતૃણા મુદ્રે સદા શ્રૂયાત્ ॥

વિનયવિજય મુનિએ આ (વ્યાખ્યાન સાહિત્ય સંગ્રહ નામના) અથનો પ્રથમ પરિચ્છેદ વ્યાખ્યાન કરનારાઓની સુગમતામાટે મ અર્થિત કર્યો છે, તે સદા વ્યાખ્યાન કરનાર સાધુ તથા સાધ્વીઓ આદિના આનંદને માટે થાયો,

પ્રથમ પરિચ્છેદ પરિપૂર્ણ.

શુદ્ધ વિના કોઈ મુક્તિ આપનાર નથી, શુદ્ધ વિના કોઈ મનમાર્ગે ચાલી શકતું નથી, શુદ્ધ વિના કોઈ જડતાને હરી શકનાર નથી અને શુદ્ધ વિના કોઈ મુખ કરનાર નથી ૬૦

કેવા શુદ્ધની સેવા કરવી ?

— વંશસ્થ.

મનઃ સ્થિર યસ્ય વિનાવલમ્બન, દૃષ્ટિઃ સ્થિરા યસ્ય વિનૈવ દર્શનમ્ ।

વપુઃ સ્થિર યસ્ય વિના પ્રયત્નતઃ, સ એવ યોગી સમુદય સેવ્યતામ્ ॥ ૬૧ ॥

જેનું મન કોઈપણ આલેખન વિના સ્થિર રહે છે, જેની દૃષ્ટિ દર્શન વિના સ્થિર રહે છે અને જેનું શરીર પ્રયત્ન વિના સ્થિર રહે છે, તે જ યોગી કહેવાય છે, તેવા યોગી શુદ્ધની સેવા કરો. ૬૧

કેવા શુદ્ધ સર્વ કલેશને દહે છે ?

● માલિની (૩૨ થી ૬૪)

યમનિયમનિતાન્તઃ શાન્તવાધાન્તરાત્મા, પરિણમિતસમાધિ સર્વસત્વાનુકમ્પી ।

વિહિતહિતમિતાશી ક્લેશજાલ સમૂહ, દશતિ નિહતનિદ્રો નિશ્ચિન્તાધ્યાત્મસારઃ ॥ ૬૨ ॥

યમ-નિયમના અતિશયથી જેનો બાધા વધા અતશરમા થાત હોય છે, જેને સમાધિ પ્રાપ્ત થઈ છે, જે સર્વ જીવ ઉપર અનુકંપાવાળા છે, જે યોગ્ય ક્રિત કરનાર, અદ્ય લોજન કરનાર છે, અને વળી જે નિદ્રા રહિત છે, જેણે અધ્યાત્મના જ્ઞાનનો નિશ્ચય કરેલો છે, તે મૂળમાંથી કલેશના બળને બાળી નાખે છે ૬૨

કેવા શુદ્ધો મુક્તિના પાત્ર બને છે ?

સમપિગતસમસ્તા સર્વસાવયદૂરા, સ્વહિતનિહિતવિષ્ણાઃ શાન્તસર્વમચારાઃ ।

સ્વપરસફળજલ્પાઃ સર્વસદ્કૃત્યમુક્તાઃ, કયમિદન વિમુક્ત્યર્જન તે વિમુક્તા ॥ ૬૩ ॥

જેઓ સર્વ પદાર્થોને કાયોપસમ પ્રમાણે જાણનારા છે, જેઓ સવ દોષોથી

— ચરણચર નુ કમલ “ જતો નુ ચરણમુનિર્લિ જતો ” જેમાં જ મધુ ત મધુ, જ મધુ અને ર મધુ આવે તે ચરણચર કહેવાય છે, એક દર આ રૂપમાં જ્ઞાન અર્થે આવે છે

● માલિની છંદુ સંદેશ—“ જનમયયુતેવ માલિની મોલિકાલે ” જેમાં પહેલા બે ન મધુ પછી સ મધુ અને તે પછી બે વ મધુ આવે અને જેના ઉચ્ચારમાં આઠ અને સાત અક્ષરોથી વિરમ આવે તે માલિની છંદુ કહેવાય છે એક દર પદ અર્થે આ છંદુ એક ચરણમાં આવે છે, એમ ચાર આશુ મળી માલિની ૭૬ થાય છે

અતિથિ કેને કહેવો ?

અનુષ્ટુપ્ (૧ થી ૩૦)

તપશ્શીલસમાયુક્ત, વ્રહ્મચર્યદ્વંદ્વતત્ત્વમ્ ।

અલોભશઠ દાન્તમતિર્થિ જાનામિ તાદૃશમ્ ॥ ૧ ॥

જે તપ અને શીખથી યુક્ત હોય, બ્રહ્મચર્ય અને દ્વંદ્વતાથી તત્ત્વને કરનાર હોય, લોભપતા રહિત, માયા મૃધાવાદથી રહિત અને ઇદ્રિયોને દબાવ કરનાર હોય તેવાને હું અતિથિ બોલું છું ૧-

કેવા અતિથિ ગુણવાન્ કહેવાય ?

સ્નાનોપભોગરહિતઃ, પૂજાલક્ષ્ણારવર્જિત ।

મધુમાસનિવૃત્તચ્ચ, ગુણવાનતિથિર્મવેત્ ॥ ૨ ॥

સ્નાન તથા ઉપભોગથી રહિત, પૂજા તથા અલક્ષણથી વર્જિત, મધ માસના ત્યાગી અને ગુણવાન્ એવા અતિથિ (મુનિ) હોય છે ૨

વળી એ છે કે —

કેવો પુરુષ અતિથિ કહેવાય ?

સત્યાર્જવદયાયુક્તં, પાપારમ્ભવિવર્જિતમ્ ।

ઉગ્રતપસ્સમાયુક્તમતિર્થિ વિદ્ધિ તાદૃશમ્ ॥ ૩ ॥

જે સત્ય, સરળતા, અને દયાથી યુક્ત હોય, જે રૂપાપના આરભથી વર્જિત અને જે ઉગ્ર તપશ્ચાથી યુક્ત હોય તેવા પુરુષને અતિથિ બોલું ૩

મુચુરની નિર્લોભ વૃત્તિ.

હિરણ્યે વા સુવર્ણે વા, ધને ધાન્યે તથૈવચ ।

અતિર્થિ ચ વિજાનીયાદ્યસ્ય લોભો ન વિદ્યતે ॥ ૪ ॥

સોના રૂપાનેા દ્રવ્યનેા અને ધાન્યનેા જેને લોભ ન હોય તેને અતિથિ મુનિ બોલુવેા ૪

ગુણથી જાતિની પરીક્ષા.

ઉર્વશીર્ગર્ભસમ્ભૂતો, વસિષ્ઠસ્તુ મહામુનિઃ ।

તપસા બ્રાહ્મણો જાતસ્તસ્માજ્ઞાતિરકારણમ્ ॥ ૫ ॥

નિયમિતમનોઢત્તિર્થેત્તિર્મિનેષુ દયાહુતા,

ભવતિ કૃતિનઃ સંસારાઢ્ધેસ્તટે નિકટે સતિ ॥ ૬૬ ॥

પુણ્યવાન મનુષ્યને જ્યારે સંસારરૂપ સમુદ્રનુ તીર નેજીક આવે છે, ત્યારે તેનામા વિષયોની વિરતિ થાય છે, જગનો ત્યાગ થાય છે, કષાયોનો નિમઢ થાય છે, શમ, યમ તથા દમાદિ ઉત્પન્ન થાય છે, તત્વોનો અભ્યાસ સુઢે છે, વપરયા કરવામા તથા ચારિત્ર પાળવામા ઉદ્યમ થાય છે, મનની વૃત્તિનો નિરોધ થાય છે, શ્રી 'જિ'ન ભગવતનો ભકિત થાય છે અને દયાળુપણુ પ્રાપ્ત થાય છે ૬૬

સ સારીઓના કરતા મુનિઓનુ જીવન ઉચ્ચ અને
આનંદમય છે.

શાર્દૂલચિકોન્તિ. (૬૭ થી ૭૫)

ધન્યાના ગિરિકંદરેષુ વસતા ડ્યોતિઃ પર ધ્યાયતા
માનન્દાધુકળાન્પિવન્તિ શકુના નિરઝહુન્મઢ્ઢેશયા' ।

અસ્માક તુ મનોરથોપરચિતમાસાદવાપીતટ

ત્રીઢાકાનનકેલિકૌતુહલુપામાયુઃ પર ક્ષીયને ॥ ૬૭ ॥

જે મહાત્માઓ પર્વતનો શુદ્ધાઓમા રહી પરમ જ્યોતિ પરમાત્માનુ ધ્યાન કરી બેઠેલા છે, તે મહાત્માઓના ઉત્સગમા (ખોળામા) આવી પક્ષીઓ તેમના આનંદના અશ્રુના ઝિંદુઓનુ નિશકય થઈ પાન કરે છે, તે મહાત્માઓને ધન્ય છે, પરંતુ જે અમે સ સારીઓ મનોરથ વઢે રચેલા મેઢેલો, વાપીકાઓના તટ, અને કોઢાવનમા કોઢા કરવાના કોતુકને નેવનારા છીએ, તેણુ અમારૂં આશુઢ્ય નકંઢિ' ક્ષય પામે છે-તથા ભય છે ૬૭ ।

અઢાપિ સત્પુરૂષો અનેક સ્વરૂપે વિચરે છે.

મર્તાર, કુલપર્વતા ઇવ જુવો મોહ વિઢાય સ્વય,

રત્નાના નિષય પયોધય ઇવ વ્યાઢત્તવિત્તસ્પૃહા. ।

સ્પૃષ્ટા કેરપિ નો નમોવિપ્રુતયા વિશ્વસ્ય વિશ્રાન્તયે,

સન્ન્યઢાપિ ચિત્તનાન્તિકચરા' સન્ત કિય'તોડ્યમી ॥ ૬૮ ॥

કેટલાક કુળ પર્વતોની માફક મોહનો લાગ કરીને સ્વય પોષકો છે-ઐંદ્રલે રથેયંધી સર્વના ઢિલ ચિન્તકો છે કેટલાક અનેક સદ્ર તેના ભંડાર હોવા છતા સમુદ્રોની પઢે તૃષ્ણા રહિલ છે કેટલાકો ન મત્તા ઓવારો આકાશ મડાળ પર્થન્ત

મહાત્માનું આશ્રમસ્થાન

કિમરણ્યૈરદાન્તસ્ય, દાન્તસ્ય ચ કિમાશ્રમૈઃ ।

યત્ર યત્ર વસેદાન્તસ્તદરણ્યં તદાશ્રમમ્ ॥ ૧૦ ॥

જે ઇદ્રિયોનું હમન કરનાર ન હોય તેને અરણ્યવાસ શા કામનો છે ? અને ઇદ્રિયોનું હમન કરનાર છે, તેમને આશ્રમોની શી જરૂર છે ? ઇદ્રિયોને હમન કરનાર મહાત્મા જ્યાં જ્યાં વસે છે, તે તે અરણ્ય અને તે તે આશ્રમ છે. ૧૦

અભ્યાસ કેને આપવી ?

અયાચનકશીલાનાં, દીક્ષિતાના તપસ્વિનામ્ ।

અહિંસકાના મુક્તાના, કુરુ વૃત્તિં યુધિષ્ઠિર ॥ ૧૧ ॥

હે યુધિષ્ઠિર રાજા ! જેઓ કોઈની પાસે યાચના કરતા ન હોય, જેઓએ દીક્ષા લીધી હોય, જેઓ તપસ્યા કરતા હોય, જેઓ હિંસા કરતા ન હોય અને જેઓ સ-સારથી મુક્ત થયેલા હોય તેઓને આભ્યાસ આપો. ૧૧

કર્મનું શોધન.

નો મૃત્તિકા નૈવજલં, નાપ્યગ્નિઃ કર્મશોધનઃ ।

શોધયન્તિ બુધાઃ કર્મ, જ્ઞાનધ્યાનતપોજલૈઃ ॥ ૧૨ ॥

કર્મને શોધનારા મૃત્તિકા, જલ કે અગ્નિ નથી, પરંતુ વિદ્વાન, યુરૂપો જ્ઞાન, ધ્યાન અને તપરૂપી જળવડે કર્મને શોધે છે ૧૨

કેમકે—

અશુચિઃ પાપકર્મા યઃ, શુદ્ધકર્મા શુચિર્ભવેત્ ।

તસ્માત્કર્માત્મક શૌચમન્ય શૌચ નિરર્થકમ્ ॥ ૧૩ ॥

જે પાપ કર્મ કરનાર છે, તે હ મેશા અશુચિ છે અને શુદ્ધ કર્મ કરનાર છે, હ મેશા શુચિ છે, તેથી કર્મોત્તમ-કર્મરૂપ શૌચ (શુદ્ધિ) સત્ય છે અને બીજું (મૃત્તિકા જળ વગેરેનું) શૌચ નિર્ર્થક છે ૧૩

ક્રિયામાં તીર્થ.

સત્ય તીર્થ તપસ્તીર્થ, તીર્થમિન્દ્રિયનિગ્રહઃ ।

સર્વભૂતદયા તીર્થમેતત્તીર્થમુદાહૃતમ્ ॥ ૧૪ ॥

ન દને પરબ વને વિષે અમાવ છે માટે હે બધુ, ચચલતા વળને સ્વાત્માને વિષે સ્થિર થા

અસ્થિરતાથી લોભ અને વિક્ષોભ રૂપી કૃત્યક જ્ઞાન રૂપી દૂધનો નાશ કરે છે, તેનું દૃષ્ટાંત પૂર્વક નિરૂપણ.

જ્ઞાનદુગ્ધ વિનश्येत, લોભવિક્ષોભકૂર્ચકૈઃ ॥

અમ્લદ્રવ્યાદિવાસ્ત્યૈર્વાદિનિ મત્વા સ્થિરો ભવ ॥ ૭ ॥

શાબ્દાર્થ—ખાન પદાર્થથી જેમ દૂધનો નાશ થાય છે તેમ અસ્થિરતાથી—લોભથી થતા વિક્ષોભ રૂપી કૃત્યકે (કાદને) કરીને જ્ઞાનરૂપી દૂધનો નાશ થાય છે, જેમ સમજીને તું સ્થિર થા

વિવેચન—ખટાશવાળા કાણુ આગ પદાર્થથી જેમ દૂધ ભેસ્વાદ થઈ નાશ પામે છે, તેમ અનિશ્ચલ પરિણામથી લોભ તૃષ્ણાદિ ॥ યતી ચચલતાથી—શુદ્ધ જોધ રૂપી દૂધનો નાશ થાય છે—સ્વકાર્ય કરવાને અસમર્થ થઈ જાય છે લોભ એટલે જીવનો અભિવાધ પવિત્રાધ વિશેષ તેથી થતો વિષોભ એટલે ચિત્તનું વ્યર્થ સંચાલન તે રૂપી કૃત્યોએ કરીને પૂર્વે પ્રાપ્ત કરેલ આત્મવશન પણ ફરીથી પાત્રી શકે નહીં, કારણ કે અભિવાધ રૂપી દોષથી જ્ઞાનનો નાશ થાય છે સમ્યક્ પ્રગટે આમ જાણીને હે બધુ તું સ્થિર સ્વસ્થવાળો થા અસ્થિર ચિત્તે કરેલી ભ્રાણ આપનારી ક્રિયા પણ નિષ્ફળ થાય છે

મનની અસ્થિરતાથી મન, વચન અને કાયાની ચેષ્ટાઓ

ગોપવતી તે કલ્યાણકારી નથી

અભિયો હૃદયે નિજા, વાગેલાવાગ્મોપના ।

પુનરુપા ઇવ કલ્યાણકારિણી ન પ્રકીર્તિતા ॥ ૩ ॥

શાબ્દાર્થ—હૃદય અસ્થિર સતે વિવિધ પ્રકારે વાચા, નેત્ર અને આકારનું ગોપતુ તે અસતે સ્ત્રીના ગોપનથી જેમ કલ્યાણકારી નથી એમ શ્રી સ્ત્રીઓએ કહ્યું છે

વિવેચન—લોભ તૃષ્ણાથી જ્યારે ચિત્તની ચચલતા થયેલી છે ત્યારે વાચા, નેત્રો અને આકારે કરીને શરીરનું જે ગોપતુ—વિકારોત્પત્તિની વશ કરવાને માટે જે ક્રિયા કરવી તે જ્ઞાનાદિ સ પતિની વૃદ્ધિ કરનાર નથી જેમ અસતી સ્ત્રીનું વિવિધ પ્રકારનું ગોપન સ્વઅભિમત યથા મુખ્ય આપતું નથી, તેમ અસ્થિર ચિત્તે વિવિધ પ્રકારનું જે ગોપન તે આત્મજ્ઞાનની વૃદ્ધિ કરતું નથી એમ જ્ઞાની પુરુષોનું કહેવું છે અસ્થિરતા હૃદયગત સચ્ચ તુલ્ય થાય છે તે કહે છે ભાર કર્મ કરનારી સ્ત્રી વાચા, નેત્ર, અને આકારનું ગોપન કરી સતી સ્ત્રીના દેખે ન માનમાં જ પ્રવવન કરે તે તેને

જ્યારે દેવ, મનુષ્ય અને તિથ્યોમા મૈથુનનો ત્યાગ કરે અને કામ રાગથી મુક્ત થાય ત્યારે બ્રહ્મની પ્રાપ્તિ થાય છે ૧૬

મમત્વ ત્યાગ.

यदा सर्वं परित्यज्य, निस्सङ्गो निष्पग्रिह ।
निश्चिन्तश्च चोद्धर्ष, ब्रह्म सम्पद्यते तदा ॥ ૧૭ ॥

જ્યારે સર્વનો ત્યાગ કરી સંગ અને પરિગ્રહ છોડી નિશ્ચિત યદને ધર્મનું આચરણ કરે ત્યારે બ્રહ્મની પ્રાપ્તિ થાય છે ૨૦

આતુર્ભાસમા સ્થિરતા.

ग्रीष्महेमन्तिकान्मासानष्टौ भिक्षुः प्रचक्रमेत् ।
दद्यायै सर्वभूतानां, वर्षामेकत्र सवसेत् ॥ ૨૧ ॥

ગ્રીષ્મ ઋતુ અને હેમત ઋતુ વગેરેના આઠ માસ સુધી મુનિએ વિચરણ અને વર્ષા ઋતુમાં સર્વ પ્રાણીઓની હયા પાળવા માટે એક સ્થળે રહેવું ૨૧

મુનિને પાણી વાહોરવાને શિવજીએ પાર્વતીજીને કરેલ બોધ.

यदमीषां महर्षीणां, जलदानादपि प्रिये ।
सुकृतं प्राप्यते लोकैर्न हि तद्यज्ञकोटिभिः ॥ ૨૨ ॥

હ પ્રિયા! એ મહા મુનિઓને જળદાન કરવાથી લોકોને જેટલું સુકૃત-પુણ્ય પ્રાપ્ત થાય છે, તેટલું પુણ્ય કોટી યજ્ઞો કરવાથી પણ થતું નથી ૨૨

અર્હદ્ભક્તને ભોજન આપવાનું ફળ.

दशभिर्भोजितैर्विर्मयैत्કृते जायते फलम् ।
अर्हज्जक्तस्य तद्दाने, जायते तत्फलं कलौ ॥ ૨૩ ॥

કલિયુગમાં દશ પ્રાણીઓને જમાડવાથી જે ફળ પાંચ છે, તે ફળ અર્હદ્ભક્તને જમાડવાથી થાય છે ૨૩

મુનિએ એક સ્થળે કેટલું રહેવું બોધ્યું.

एकरात्र स्थितिर्ग्रामे, पञ्चरात्र स्थितिः पुरे ।
तथा तिष्ठेयया भीतिर्द्वेषश्च नास्य जायते ॥ ૨૪ ॥

ગામડામાં મુનિએ એક રાત્રિ (પાંચ છ દિવસ) રહેવું અને શહેરમાં પાંચ

શબ્દાર્થ—સ્થિરતારૂપી તેજોમય રત્ન પ્રદીપ હોય તો સ કદપ દીપથી ઉત્પન્ન થતા વિકલપ ધૂમથી શુ, અને મલિન આશ્રવથી પણ શુ ?

વિવેચન—જો મુનિના હૃદયમાં સ્થિરતારૂપી પ્રકાશિત રત્નમય પ્રદીપ હોય તો સ કદપ એટલે અશુદ્ધ આપ-વતારૂપ મનોરથ તે રૂપી જે દીપ તરીકે ઉત્પન્ન થતા વિકલપરૂપી ધૂમ કરીને શયુ અને અતિ મલિન કર્મબલ હેતુ આશ્રવથી પણ શયુ તાર્પર્ય એ છે કે, સ કદપ વિકલપથી તથા આશ્રવ સેવવાથી કાંઈ સાધ્ય નથી માટે નિર્ધૂમ સ્થેર્ય રત્ન પ્રદીપ આદરવા યોગ્ય છે

અસ્થિરતારૂપી પવન ધમ મેઘરૂપ સમાધિની ઘટાને
વીખેરી નાખે છે.

उदीरयिष्यसि स्वान्तादस्थैर्यपवन यदि ।

समायेर्यमेयस्य, घटा विषययिष्यसि ॥७॥

શબ્દાર્થ—જો સ્વ હૃદયમાંથી અસ્થિરતારૂપી પવનને તુ પ્રેરીશ તો મમા ધિરૂપી ધર્મમેઘની ઘટાને વિખેરી નાખીશ

વિવેચન—મોહના ઉદયથી આત્માને વિષે ઉપયોગ સંહિત અસાવધાન થઇને અત કલ્પમાંથી અસ્થિરતારૂપી પવનને તુ પ્રેરીશ, એટલે કે, સ્થિરતા તજીને અથગ પરિણામી થઇશ તો સમાધિ એટલે મન, વચન, અને કાયાતુ એકાગ્રપણુ તે રૂપી જે ધર્મમેઘ નામના સમાધિની ઘટા, સ્વ સ્વભાવરૂપી મેઘની ઘટા—અગ્ર માણા—તેને પવન વિખેરી નાખશે જેવી રીતે વાયુ પ્રેરિત મેઘની ઘટાનો નાશ થઇ બાક છે, તેવી રીતે અસ્થિરતાથી સમાધિરૂપી ધમ મેઘની ઘટાનો નાશ થાય છે

सिद्धना लुप्तो पक्ष स्थिरतारूप्य आरित्रने आहूँ छे

चारित्र स्थिरतारूप्यत सिद्धेष्वपीष्यते ।

यतन्ता यतयोऽवयवमस्या एव प्रसिद्धये ॥ ८ ॥

શબ્દાર્થ—મિદ્દ લુપ્તોમાં પક્ષ સ્થિરતારૂપ આરિત્ર મનાય છે માટે તે સ્થિરતાની જ સિદ્ધિને જો મુનિએ ચતનવાળા અવયવ શાએ

વિવેચન—હે યોગીશ્વરો, સ્થિરતા એટલે આત્મપ્રદેશની જ્ઞાન દર્શકના ત્મક ઉપયોગની નિશ્ચલતા, સ્વરૂપ, નિષ્પત્તિને અર્થે પ્રચુર ઉદ્યમવતા શાએ સિદ્ધિ ને વિષે આરિત્રનો આગમમાં જે નિવેદ્ય કહેલો છે તે ક્રિયાત્મક આરિત્ર મમજનુ, આરિત્ર જે પ્રકારનું છે નિશ્ચય આરિત્ર અને વ્યવહાર આરિત્ર વ્યવહાર આરિત્ર ક્રિયા ત્મક છે તે સિદ્ધિને વિષે નથી

જેઓને નિર્ધન પણ એજ ધન છે અને મૃત્યુ એજ જીવન છે, એવા જ્ઞાન રૂપી એક નેત્રવાળા સત્પુરુષોને વિધિ શુ કરી શકે? ૨૯

સદ્ગુણીની સત્તા.

હૃદય સદય યસ્ય, ભાષિત સત્યભૂષિતમ્ ।

કાયઃ પરહિતોપાયઃ, કર્મલઃ કુર્વીત તસ્ય કિમ્ ॥ ૩૦ ॥

જેનું હૃદય કયાવાળું છે, જેનું બાષણ સત્યથી ભૂષિત છે અને જેનું શરીર બીજાના હિતને માટે છે તેને દુષ્કર્મકાળ શુ કરી શકે? ૩૦

કેવો મહાત્મા લોકમાં જ્ય પામે છે ?

ધ્યાયા.

પરપરિવાદે મુકઃ, પરદારાવક્રવીક્ષણેऽપ્યન્યઃ ।

પદ્મઃ પરધનહરણે, સજયતિ લોકે મહાપુરુષઃ ॥ ૩૧ ॥

જે બીજાની નિંદા કરવામાં મુગ્ધ છે, પરસ્પૃહા મુખે બેવામાં આધળો છે અને પારકુ ધન હરી લેવામાં પાગળો છે, તે મહા પુરુષ લોકમાં જ્ય પામે છે ૩૧

કુળના કરતાં શીળ વધારે ઉત્તમ છે.

ઉપજાતિ (૩૨થી૪૩)

શીલ પ્રધાન ન કુલ પ્રધાન, કુલેન કિં શીલવિવર્જિતેન ।

ભૂયો નરા નીચકુલેષુ જાતાઃ, સ્વર્ગ ગતાઃ શીલમુપાસ્ય ધીરાઃ ॥૩૨॥

શીલ પ્રધાન છે, કુળ પ્રધાનથી શીલ વગરનું કુળ શા કામનું છે? નીચ કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલા ધણા પુરુષો ધીર બની શીળની ઉપાસના કરી સ્વર્ગ ગયેલા કે ૩૨

મનુષ્ય શરીરમાં રહેલાં તીર્થો.

મનો વિશુદ્ધ પુરુષસ્ય તીર્થ, વાક્સયમચેન્દ્રિયનિગ્રહય ।

एतानि तीर्थानि शरीरजानि, मोक्षस्य मार्गं च निदर्शयन्ति ॥ ૩૩ ॥

શુદ્ધ મન, વાણીનો સયમ, અને ઇન્દ્રિયોનો નિગ્રહ-એ પુરુષના શરીરના તીર્થો છે, તે તીર્થો મોક્ષના માર્ગને બતાવે છે ૩૩

શુભોચી શાશ્વત તૃપ્તિ માત્ર કરનારને ત્રિપયોની નાશવત તૃપ્તિ શા
હીસાજમા છે ?

સ્વગુણેવ તૃપ્તિથેદાકાલમવિનશ્વરી ।

જ્ઞાનિના વિષયઃ કિં તૈર્ભવેત્તૃપ્તિસ્તિત્વરી ॥૨૧॥

શબ્દાર્થ—જ્ઞાનીને સ્વશુભોચી જ જો ચિરકાલ સ્થાયિની અવિનશ્વરી તૃપ્તિ
ધાય છે તે જો નાશવત તૃપ્તિને ઉપજાવનારા છે તે વિષયોથી શુ ?

વિવેચન—અર્થાત્ વસ્તુ સ્વરૂપના જાણનારને નિ સ્પૃહતાદિ ધર્મે કરીને
સર્વ કાલ સ્થાયી, અવિનાશી, ઇચ્છા નિવૃત્તિ, ધાય તેા વિનાશ શીલવાળી, અ પ
કાળ રહેનારી તૃપ્તિ ઇચ્છા નિવૃત્તિ જે કે પૂર્વોક્ત શબ્દાદિ વિષયોથી ધાય છે
તેનુ જુ મયેજન છે ।

શાત રસના સ્વાદની તૃપ્તિના જેવી પદ્મરસની તૃપ્તિ હોતી નથી.

યા શાતૈકરસાસ્વાદાદ્ભવેત્તૃપ્તિસ્તીન્દ્રિયા ।

સા ન મિહેન્દ્રિયદ્વારા, પદ્મસાસ્વાદનાદપિ ॥૨૨॥

શબ્દાર્થ—એક શાત રસના આસ્વાદથી જે અર્તીદ્રિય તૃપ્તિ ધાય છે તે જિ
જ્ઞા ઇન્દ્રિયદ્વારા પદ્મ રસના આસ્વાદનથી થતી નથી

વિવેચન—જિજ્ઞા ઇન્દ્રિયને જીવવાથી બીજી મર્વે ઇન્દ્રિયે જીવાય છે તે
માટે તેના વિષયની ગીરસતા જીવવાતા શાત રસની સ્તુતિ કરે છે હે આત્મન, કહે
વાને અશક્ય અને અપૂર્વ એવી જે સ્વનાવ અનુયાયી, નિર્વેદ સ્થાયી, જીવની જે
પરિણતિ, તે એક શાત રસનેા મનુજવ પ્રેમ સ કમ-તેથી થતી જે અર્તીદ્રિય અત્ર
જવ રૂપી રસને દ્રિયથી જાણી મકાય એવી-નિષ્કામ વૃત્તિ જે ધાય, તે તૃપ્તિ જિજ્ઞા
રૂપી દારે-સાધને કરીને તિષ્ઠ, ડ, કષાય, માગ્ધ મધુર, અને જવજુ એ જ રસના
સ્વાદથી પણ થતી નથી.

અભિમાનીકી તૃપ્તિ સ્વમવત્ મિથ્યા છે અને પ્રાપ્તિ વગરની
તૃપ્તિ સત્ય છે.

સસારસ્વમવનિમિથ્યા, તૃપ્તિ સ્પાદાપિમાનિકી ।

તથ્યા તુ પ્રાપ્તિશૂન્યસ્ય, સાત્મવીર્યવિપાકકૃત ॥૨૩॥

શબ્દાર્થ—સ સારમા અભિમાનીકી તૃપ્તિ સ્વમવત્ મિથ્યા છે આત્મ વી
ર્યના વિપાકે કરેલી પ્રાપ્તિશૂન્યની તૃપ્તિ ખરેખરી છે

છવેના પિતા ૩૫, અને ચોહરૂપી અધકારના સમૂહમાં સૂર્યરૂપ, એવા આપ સૂરિવરને નમસ્કાર છે. ૩૭-૩૮

સુકૃત-પુણ્યની ગર્જના કેવી હોય છે ?

અન્યત્ર દેવે વિગતસ્વરૂપા, શ્રીવીતરાગે કૃતતત્ત્વરૂપા ।

વિનિશ્ચિતા યા હૃદિ દેવતુલ્લિર્યાં જાયતે સા સુકૃતસ્ય ગર્જા ॥ ૩૯ ॥

ખીભ દેવના સ્વરૂપ વગરની અને શ્રીવીતરાગ સગવાનમાં જ તત્ત્વરૂપ કર નાગી જે નિશ્ચયવાળી હૃદયમાં દેવ શુદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય, તે સુકૃત-પુણ્યની ગર્જના ઠંડેવાય છે ૩૯

સાધુ પુરૂષના આચાર.

પદ્મદેયુક્ત વ્રતમાચરન્તઃ, પદ્મજીવકાયાન્ પરિપાલયન્તઃ ।

અકલ્પમાહારમનાહરન્તો, નૈવાદદાના ગૃહભાજનાનિ ॥ ૪૦ ॥

જેઓ છ લેહ વાળા વ્રતને આચરનારા છે, જેઓ પદ્મકાય છવેનું પાલન કરનારા છે, જેઓ અઠકપનીય આહારને લેતા નથી, જેઓ ગૃહસ્થના ભંડોપકરણનો પરિબંધ રાખતા નથી ૪૦

અને વળી—

પલ્પદ્માસદિકમુજિહાના ગેહે નિપયા ચ ન સન્દધાનાઃ ।

આજન્મતઃ સ્નાનમનાચરન્તઃ, સ્વદેહશોભા પરિવર્જયન્તઃ ॥ ૪૧ ॥

જેઓ પલ્પદ્મ તથા ઉત્તમ આસનને છોડનારા છે, જેઓ ગૃહસ્થના ઘરમાં બેઠક રાખતા નથી, જેઓ જન્મથીજ (લીક્ષા લીધા પછી સર્વથા) સ્નાન કરતા નથી, જેઓ પોતાના દેહની શોભા કરતા નથી ૪૧

તથા—

અત્યુગ્રસ્થ યતિપાલનીયમાચારમણાદશધા દધાનાઃ ।

નિગુપ્તિગુપ્તાઃ સમિતીશ્વપચ્ચ, પ્રપચ્ચયન્તશ્ચતુરાવધાનાઃ ॥ ૪૨ ॥

જેઓ અતિ ઉગ્ર અને યતિઓને પાળવા યોગ્ય એવા અઠાર પ્રકારના આચારને આચરનારા છે જેઓ ત્રણ ગુપ્તિ તથા પાંચ સમિતિને ધારનારા ॥ જેઓ સદા ચતુર પદ્મ સાવધાન રહેનારા છે ૪૨

તેમજ—

ભોગથી જેનું સ્વરૂપ કળી શકાય નહીં એવી, વગી ગોરસ એટલે ગીત, નૃત્ય, સ્તુતિ રૂપ વાણી રસ તેની બહાર એટલે શબ્દોમા કહી શકે ન નહીં તેવી, અથવા ગોરસ એટલે ક્રિયાદથી નિવૃત્ત થયું છે સ્વરૂપ જેનું એવી, પરબ્રહ્મ એટલે સર્વ પ્રધાન, સ્વયં વિહાર રહિત, અનન વિજ્ઞાન ઘન શુદ્ધ ચૈતન્ય, તેને વિષે અપૂર્વ તૃપ્તિ ઇચ્છા નિવૃત્તિ-તેને વિવેકહીન પુરૂષ ભણતો નથી એ મોટું આશ્ચર્ય છે તે તૃપ્તિની પ્રાપ્તિને માટે પ્રયાસ કરવાનું તો ફર રહ્યું પરંતુ તેને ભણતો પણ નથી

પુદ્ગલથી અતૃપ્ત ભવને ઝેગી ઓડકાર આવે છે અને જ્ઞાનથી તૃપ્ત એવા ભવને ધ્યાનામૃતના ઓડકાર આવે છે.

વિષયોર્મિવિષોદાર, સ્વાદતૃપ્તસ્ય પુટ્કઃ ।

જ્ઞાનતૃપ્તસ્ય તુ ધ્યાનમૃવોદારપરપરા ॥૭॥

શબ્દાર્થ—પુદ્ગલથી અતૃપ્ત ભવને વિષયની ઉર્મિરૂપ વિષ ઉદાર થાય છે અને જ્ઞાનથી તૃપ્ત ભવને ધ્યાન રૂપી અમૃતની ઉદાર પર પરા થાય છે

વિવેચન—પુદ્ગલની ભોગ તૃષ્ણાએ આતુર ભવની વિષોદાર જેવી ડુર્ગતિ થાય છે; અને જ્ઞાનના સ્વાદથી તૃપ્ત ભવની ધ્યાન રૂપી અમૃતના ઉદ્ગાર જેવી મહા ગતિ થાય છે તે કહે છે

પુદ્ગલ એટલે શબ્દ, રૂપ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શત્વે કરીને પરિણુવ, પરમાણુનો સ્કંધ તેથી જે તૃપ્ત થયા નથી, તેના ભોગમા જે તૃષ્ણાતુર છે તેને શબ્દાદિ વિષય ભોગ તેની ઉર્મિઓ મનોરથ તરંગ-તે રૂપી ઝેરનું વમન-કુખ ફલમય ડુર્ગતિ થાય છે, પરંતુ યથાર્થ સ્વરૂપના બોધથી જેના અભિલાષ પૂર્ણ થયા છે તેને, ધર્મ અને શુકલ ધ્યાન રૂપ અમૃત, તેના ઉદાર-સુખમય મંદિતિ આદિ ફલની પ્રાપ્તિ રૂપ ઉદવમન-તેની શ્રેણી-સુખ ઉપર સુખ મંદિતિ થાય છે

એક જ્ઞાન તૃપ્ત લિશ્ચુક ઈદ્રાદિકના કરતા પણ સુખી છે.

મુલિનો વિષયાત્મના નેત્રોપેદ્રાદયોઽપ્યહો ।

મિશુરેક મુલો લોકે, જ્ઞાનતૃપ્તો નિરજ્જન ॥ ૮ ॥

શબ્દાર્થ—વિષયને વિષે તૃપ્ત દ્રઢ અને ઉપેન્દ્રાદિ પણ સુખી નથી, પરંતુ લોકોમા જ્ઞાનતૃપ્ત, અજન રહિત એક લિશ્ચુક સુખી છે

વિવેચન—શબ્દાદિ વિષયમા જે તૃષ્ણાતુર છે, જેની ભોગાભિલાષા નિવૃત્ત થઈ નથી એવા સુરપતિ, ઉપેન્દ્ર એટલે અકેવરી, વાસુદેવાદિ ગણ, અને આદિ પદ

ખરા માતા પિતા કેણુછે? અને ખરા શત્રુ કેણુ છે?

માતા પિતા સ્વઃ મુગુસ્વતત્વાત્, મનોઽય યો યોજયતિ સ્વયમે ।

ન તત્સમોઽરિઃ સિપતે ભવાઽર્ચા, યો ધર્મવિત્તાદિકૃતે ચ જીવમ્ ॥ ૫૬ ॥

જે છવને તત્તથી પ્રતિબોધ આપી, સ્વધર્મમા યોજે છે, તેજ ગુરુષ પોતાના માતા, પિતા, પોતાનો (અમ્મ-ન્ધી-આસ) અને ગુરુ છે અને જે છવને ધર્મમા વિન વગેરે કરનારા સમારામમુદ્રમાં નાંખે છે, તેના જોવા કોઈ શત્રુ નથી. ૫૬

ગુણી ગુરુ વિના વિચક્ષણુ માણુસ પણુ ધર્મ જાણી શકતો નથી.

વિના ગુરુભ્યો ગુણનીરધિષ્ઠ્યો, જાનાતિ ધર્મ ન વિચક્ષણોઽપિ ।

આકર્ણદીપોઽજ્વલ્લોચનોઽપિ, દીપ વિના પજયતિ નાન્વકારે ॥ ૫૭ ॥

જેમ કાન મુધી વિશાળ અને ઉજ્જવળ નેત્રવાળો માણુસ પણુ અધિકારમાં દીપક વિના જ્વલ શકતો નથી તેમ, શુશોનામમુદ્રે રૂપે શુરુ શિવાય વિચક્ષણુ માણુસ પણુ ધર્મને જાણતો નથી ૫૭

સત્કર્મમા પ્રવૃત્ત રહેનારને વનવાસ કરવાની જરૂર નથી.

વૈનેઽપિ દોષાઃ પ્રભવન્તિ રાગિણી, મૃદેઽપિ પત્થેન્દ્રિયનિગ્રહસ્તપઃ ।

અકુત્સિતે કર્મણિ ચઃ પ્રવર્તતે, નિવૃત્તરાગસ્ય મૃદં તપોવનમ્ ॥ ૫૮ ॥

સંસારી વિષયવાળા મનુષ્યોને અત્યધર્મ પણુ અનર્થો પ્રાપ્ત થાય છે અને પત્યધિયોને વશ કરનાર વૈરાગી મનુષ્યને ઘરમા પણુ તપશ્ચર્યા સાધી શકાય છે હોમથી જે મનુષ્ય શુભ કર્મ કરે છે તેને પોતાનુ ઘર તેજ તપશ્ચર્યાનુ વન છે એમ માનવુ ૫૮

કેવાઓનો મોક્ષ થતો નથી.

ભુવેન્દ્રવજ્રા (૫૬-૬૦)

ન શબ્દશાસ્ત્રાભિરતસ્ય મોક્ષો, ન ચૈવ રમ્યાઽઽવસતિમિયસ્ય ।

ન ભોજનાસ્વાદનતત્પરસ્ય, ન લોકવિત્તગ્રહણે રતસ્ય ॥ ૫૯ ॥

જે કેવળ ગણ્ડશાસ્ત્ર-આક્રાણુમા તત્પર રહેનારો છે, જેને રમણીય સ્થાન પ્રિય છે, જે લોભનનો સ્વાદ લેવામા જ વસર રહેનારો છે અને જે લોકોનુ દ્રવ્ય લેવામા આસક્ત છે, તેવાઓનો મોક્ષ થતો નથી. ૫૯

ગુરુથી થતો લાભ.

ગુરુ વિના કો ન દિ મુક્તિદાતા, ગુરુ વિના કો ન દિ માર્ગગન્તા ।

ગુરુ વિના કો ન દિ જાડ્યહર્તા, ગુરુ વિના કો ન દિ સૌર્યકર્તા ॥ ૬૦ ॥

સુસાધુ (નિર્લેપ) અધિકાર

૧૮૭૭

તુષિ શુણે પ્રાપ્ત થયેવ સાધુ નિર્લેપ થવાને અધિકારી થાય છે, તેથી તુષિ પછી નિર્લેપ આધિકારનો પ્રસંગ આવ્યો છે

આ મસારમા પ્રત્યેક મસારી જીવ સ્વાર્થ પુદ્ધિથી દેહ, ધન, કુટુંબાદિ મમત્વ ભાવમા લેપાય છે, એ લેપને લઈને સમારને કાજળના ગૃહની ઉપમા અપાય છે, એ સમારૂપ કાજળના ગૃહમાથી મુકન થયેવ જાણી મુનિ તેમા લેપાતો નથી કારણ કે, તેની મનોવૃત્તિમા પુદ્ગલ ભાવો તરફ ઠોઠ બતળી અદ્વતા રહેતી નથી તે પોતાને પરભાવથી ભિન્ન શુદ્ધાતમા સમજે છે, એ સમજૂતીથી તેનામા નિર્લેપ ભાવ પ્રગટે છે, જે ભાવ પરિણામે જ્ઞાનીને સુક્તિમાર્ગમા પૂજ્ય સદાયકારી થાય છે તેથી નિર્લેપ ભાવ સુસાધુનો ઉચ્ચ શુણ છે, તે અહિ કહેવામા આવે છે

સ્વાર્થસિદ્ધ પુરૂષ મસારમા લેપાય છે, જ્ઞાનસિદ્ધ પુરૂષ તેમા કંદિ પશુ લેપાતો નથી

અનુષ્ટુપ્

સસારે નિવસન્ સ્વાયસજ્ઞ કન્નલવેશ્મનિ ।

લિપ્યતે નિલિલો લોકો જ્ઞાનસિદ્ધો ન લિપ્યતે ॥૧॥

અર્થ—મસારૂપ કાજળમય ગૃહમા રહેતો સ્વાર્થ તત્પર, નિબિઞ્જ લોહ લેપાય છે જ્ઞાનામદ્ધ લેપાતો નથી

વિવેચન—સ્વાર્થ એટલે પોતાના દેહ, ધન કુટુંબાદિ મમત્વ ભાવનો જે લોહ તેમા તત્પર એવો સમસ્ત પ્રાણીઓનો સમૂહ કાજળમય ગૃહમા, ભવવાસમા રહેતો સતો લેપાય છે, પણ કર્મરૂપી ધુનિથી ઠકાર છે જ્ઞાનવાન મુનિ લેપાતો નથી—અથ હેતુથી બધાનો નથી

જે પુદ્ગલ ભાવોનો કરનાર, કરાવનાર અને અનુમોદન કરનાર નથી તે આત્મજ્ઞાની ગી ગીતે સમારમા લેપાય ?

નાહ દુહ્લમાવાના, કર્તા કારયિતા ચ ન ।

નાનુમતાપિ ચેત્યાત્મજ્ઞાનવાન્ લિપ્યતે કથમ્ ॥૨॥

દૂર રહેનારા છે, જેઓ આત્મહિતનું ચિંતન કરનારા છે, જેમની સર્વ પ્રવૃત્તિ શાંત હોય છે, જેમનું કથન સ્વ અને પરને માટે સફળ છે, અને જેઓ સર્વ સકલોપી મુક્ત મચેલા છે, તેવાં મુક્ત પુરૂષો આલોકમા મુક્તિના પાત્ર કેમ ન બને? ૬૩

મુનિ વર્તન કેવું આશ્ચર્ય કારક છે?

સકલવિમલબોધો દેહગેહાદ વિનિર્યન્, જ્વલન ઇવ સ કાષ્ઠ નિષ્કુર ભસ્મયિત્વા ।
પુનરપિ તદ્ભાવે પ્રજ્વલત્યુજ્વલ. સન્, ભવતિ હિ યતિવૃત્તિઃ સર્વયાશ્ચર્યભૂમિઃ ॥૬૪॥

જેમ અગ્નિ ઠંડાર ઠાણને બાળીને ઠાણનો અભાવ છતાં ઉત્ત્વળ થઈ પ્રજ્વલિત રહે છે તેમ સર્વ પદાર્થોનો તે નિર્ભળ બોધ, દેહરૂપી ઘરમાથી નીકળી પાપનો નાશ કરી ઉત્ત્વળ થઈ પ્રજ્વલિત રહે છે તેથી મુનિવૃત્તિ સર્વથા આશ્ચર્યની ભૂમિરૂપ છે ૬૪

આ જમત્માં મુર શિવાય બીજે કોઈ નરકમાથી બચાવનાર નથી.

શિશ્વરિણી.

પિતા માતા ભ્રાતા મિયસહચરી સૂતુનિવહઃ,

સુહૃત્સ્વામી માતૃત્કરિભટરથાન્વ પરિકરઃ ।

નિમજ્જન્ત જન્તુ નરકકુહરે રસિતુમલ્ક,

ગુરોર્ધર્માધર્મમકટનપરાત્કોઽપિ ન પરઃ ॥૬૫॥

ધર્મ તથા અધર્મને પ્રગટ કરનારા મુર શિવાય પિતા, માતા, ભાઈ, પ્રિય સા, પુત્રોનો સમૂહ, મિત્ર, સ્વામી, મહ ભરેલા હાથી, સુબટ, રથ, અન્ધ અને પવિત્ર કે બીજે કોઈ પણ (પદાર્થ) નરકના બાહામાં ખુડતા એવા જીવને બચાવવાને સમર્થ થઈ શકતો નથી ૬૫

જ્યારે સસાર સમુદ્રનો કાંઠો પ્રાપ્ત થાય છે, ત્યારે મનુષ્યનું વર્તન કેવું થાય છે ?

- હરિણી.

વિપયવિરતિઃ સદ્ગત્યાગઃ કપાયવિનિગ્રહઃ,

શમયમદમાસ્તત્વાભ્યાસસ્તપશ્વરણોદયમઃ ।

- હરિણી છંદનુ રચન “સૌ પ્રી સ્ત્રી મો યદા હરિણા તવા ” જેમાં ન ગયું, સ ગયું, મ ગયું, ર ગયું, સ ગયું, અને હેત્યા બે અક્ષરમા વધુ, શુદ્ધ આવે છે જેનો ઉચ્ચાર કરતાં જ, ચાર અને સાત અક્ષરોએ વિરામ આવે છે એમ એક ચરણમાં સત્તર અક્ષરો ગણાય છે એવા ચાર ચરણ મળી હરિણી છંદ કહેવાય છે

વેદન થેને માટે છે ? તે હો છે કે કમ પુદ્ગલના સમૂહની સાથે જે સમિવિત ભાવ, તેનું જે જ્ઞાન તેને વિમલાનાન કહીએ કર્મોએ કરીને આત્મા બદલે છે એવું જે વ્યવહારિક સદૃશ્ય જણવું તેનું જે સમાપતન તેના પ્રતિધાત-નિવાસ-ને અર્થે છે

ભાવના જ્ઞાનથી પૂર્ણ એવો પુરૂષ ક્રિયા કરે નહીં તે પશુ લેખાતો નથી.

તપશ્ચતાદિના મત્તઃ, ક્રિયાવાનપિ લિપ્યતે ॥

ભાવનાજ્ઞાનસપનો, નિષ્ક્રિયોઽપિ ન લિપ્યતે ॥ ૫ ॥

શબ્દાર્થ—તપ અને ચુત જ્ઞાનાદિએ મત્ત એવો ક્રિયાવાન પશુ લેખાય છે પણ ભાવના જ્ઞાને કરીને પૂર્ણ એવો ક્રિયારહિત પશુ લેખાતો નથી

વિવેચન—કમ રૂપી વનનું દહન કરનાર, બાહ્ય અને અવ્ય તર બાર પ્રકારનો જે તપ, અનેકવૃત્ત—શાસ્ત્રનું જ્ઞાન આદિ પદે કરીને બલિત કુલાદિ પ્રહલ્ય કરવા તે તપ અને નાના દિથી મત્ત ઘણેજ અભિમાની, સ યમ ક્રિયામા ઉદયમવત હોય તે પશુ પાપકર્મથી લેખાય છે વનુધર્મ સ્વસ્વકાવને વિષે પુન પુન આત્માને પરિણામવા તે ભાવના રૂપી જ્ઞાને કરીને પૂર્ણ, આવશ્યકાદિ ક્રિયા રહિત હોય તે પશુ લેખાતો નથી, ક્રમેથી લેખાતો નથી તેથી ટીકેને નિલે પ આત્મ સ પાદનને અર્થે ક્રિયા કરનારએ મત્તો ત્યામ કરવો જોઈએ ઉપાધ્યાયજી અન્યત્ર કહે છે

પદ

પરપરનતિ અપની કરમાને, કિરિયા ગવેં થેલો,
ઉનકુ જૈન કહો કયુ દહિયે, મો મૂરખમે પહેલો,

પરમ શુઝ જૈન કહો કયુ હોવે

જ્ઞાની અને ક્રિયાવાન પુરૂષનો આત્મા કેવી દૃષ્ટિએ શુદ્ધ થાય છે ?

અભિષ્વો નિયમેનાત્મા, લિપ્તથ વ્યવહારત. ।

શુન્યચ્છિન્નયા જ્ઞાની, ક્રિયાવાન્ નિસ્યાદશા ॥ ૬ ॥

શબ્દાર્થ—નિશ્ચય નયે ટીકેને આત્મા અભિષ્વ છે અને વ્યવહારથી લિપ્ત છે જ્ઞાની અભિષ્વ દૃષ્ટિએ જો ક્રિયાવાન્ લિપ્ત દૃષ્ટિએ તેને શુદ્ધ કરે છે

વિવેચન—નર નિલે કે કરીને આત્માનું વિષ્ણુ, અવિષ્ણુપણુ દર્શાવતા કહે છે કે આત્મા—નૈત્ય અરૂપી છત્ર નિશ્ચય નયની દૃષ્ટિએ અભિષ્વ છે કર્મ રેણુના સસ દિથી રહિત છે વધી તે નયથી તે આત્મા અનુરૂપજ્ઞાવિનષ્ટ, સ્થિત, એક રૂપ કર્તૃત્વ જોડનૃત્ત રહિત છે, વ્યવહાર નયથી જોના, પર્યાપિત નયથી વિષ્ણુ છે કર્મ-રેણુથી

આસ વિભૂતીઓનાં પણ સ્પર્શ કરતા નથી અને કેટલાએક નિત્ય સમીપમા વિચર-
નારા સત્પુરૂષો અઘાપિ (વર્તમાન મમયમા) પણ છે ૬૮

મહાત્મા પુરૂષો અમારા મનને પવિત્ર કરે.

येषां भूषणमङ्गसङ्गततजः स्थान शिलायास्तल,

शय्या शर्करिला मही सुविहित गेह गुहा द्वीपिनाम् ।

आत्मात्मीयविकल्पवीतमतयसुदयत्तमोग्रन्यय-

स्ते नो ज्ञानघना मनांसि पुनता मुक्तस्पृहानिस्पृहाः ॥ ६९ ॥

જેમનું આભૂષણ અગાધ, મળેલ રજ છે, શિલાતળ જેમનું સ્થાન છે,
કાકરાવાળી જમીન જેમની શય્યા છે, વાવોને રહેવાની ગુફા જેમનું ઘર છે, જેમની
સુદૃઢ આત્મા તથા શરીરના સઠ્ઠપ વિકલ્પથી રહિત છે જેમની તમ-અજ્ઞાનની
અધિઓ તુટી ગઈ છે અને જેમને સુદૃઢ ઉપર પણ સ્પૃહા નથી, એવા જ્ઞાનઘન-
મહાજ્ઞાની મહાત્માઓ અમારા મનને પવિત્ર કરે. ૬૯

સત્પુરૂષોને કેવો પુરૂષ વદનીય છે?

यत्प्राग्जन्मनि सञ्चितं तनुभृता कर्माशुभ वाशुभ,

तद्वैव तदुदीरणादनुभवन् दुःखं सुखं वागतम् ।

कुर्याद्यः शुभमेवसोऽप्यभिमतो यस्तूभयोञ्चितये,

सर्वारम्भपरिग्रहगृहपरित्यागी स वन्यः सताम् ॥ ७० ॥

પ્રાણી પૂર્વ જન્મને વિષે જે શુભ કે અશુભ સચિત ઈર્મ કરે છે તે દૈવ કહે-
વાય છે, તે દૈવ-કર્મની ઉદીરણાથી સુખ દુઃખ આવેલું છે, તેને અનુભવતા જે મ
હાત્મા શુભ, કર્મને જ કરે છે તે પણ યોગ્ય ॥ અને જે શુભ-અશુભને ઉચ્છેદ
કરવા માટે સર્વ પ્રકારના આરભ, પરિગ્રહ અને ગૃહનો ત્યાગ કરે છે, તે મહાત્મા
સત્પુરૂષોને પણ વદન કરવા યોગ્ય છે ૭૦

જેમની પાસે શુદ્ધ વિવેક રૂપી વજ્ર રૂપા કરે છે તેમને વિકારો
કાઈપણ કદી શકતા નથી.

आताम्रायतलोचनाभिरनिश सन्तर्ज्य सन्तर्ज्य च,

क्षिप्तस्त्रीक्ष्णकटाक्षमार्गणगणो मत्ताङ्गनाभिर्धृशम् ।

येषां किन्तु विधास्यति, मशमितमयुस्मन्लीलात्मना,

येषां शुद्धविवेकवज्रफलक पार्श्वे परिभ्राम्यति ॥ ७१ ॥

વિવેચન—અવિષ્ણી સ્તુતિ કરતા સમાજ કરે ॥ જ્ઞાન પૂર્વકને મહાત્માની
મન પાલનાદિ ક્રિયા, દોષ એટલે ઈહ લોકાચ સા, પરવેકા આશ મા, મિથ્યાત્વ,
વિષય, ક્ષયાદિ તે રૂપ પક-ઠાકવ, આદિ રૂપ મલ, તેથી જેની ક્રિયા દગ્ધ થયેલી
નથી, એવા વિમલ, હેયોપાદેય જ્ઞાન યુક્ત, મન પરિણામવાળા, યોગીને-જ્ઞાન,
વેરાગ્ય, ઐશ્વર્યવાનને નમસ્કાર છે

ઇતિ સુસાધુ (નિર્વેષ) અધિકાર

લાભકારી નથી તેમજ અસ્થિર હૃદય સતે સમજવું

જ્યાસુધી હૃદયમાંથી અસ્થિરતારૂપ શબ્દ ગયું ન હોય ત્યાસુધી
ક્રિયારૂપ ઔપધ ગુણ કરતું નથી.

અન્તર્ગત મહાશૈલ્યમસ્યૈયં यदि नोद्धृतम् ।

क्रियौपधस्य को दोषस्तत्र गुणमयच्छतः ॥ ૪ ॥

શબ્દાર્થ—અસ્થિરતારૂપી હૃદય અત મહાશય જો તે કાઢી નાખ્યું નથી તો
ગુણ નહીં ઋનાર ક્રિયારૂપી ઔપધનો શુ દોષ ?

વિવેચન—હે યોગિન! જ્વ હૃદયે સ્થિત અસ્થિર પરિણામરૂપ મહાશય
જો ઉખેડી નાખ્યું નથી તો સ્વશ્લ સિદ્ધને નહીં આપનાર આવશ્યકાદિ ક્રિયારૂપી
ઔપધનો બિલકુલ દોષ નથી, દોષ તો અસ્થિરતા રૂપી શયનો જ છે અને તેથી
જ સ્વશ્લની મિદ્ધિ થતી નથી, દોષ તો પ્રમાદનો જ છે

મન, વચન અને કાયાની સ્થિરતા ગાખનારા યોગીઓ

અહર્નિશ સમભાવ પરિણામી થાય છે.

સ્થિરતા વાહ્મનઃકાર્યયેષામદ્ગાહિતા ગતા ।

યોગિનઃ સમશીલાસ્તે પ્રામેયરણ્યે દિવા નિશિ ॥ ૫ ॥

શબ્દાર્થ—જે યોગીની સ્થિરતા, વચન, મન અને કાયાએ કરીને અ ગાગિ
ત થયેલી છે, તે યોગીઓ શહેરમાં તેમજ અરણ્યમાં, દિવસે તેમજ રાત્રિએ સમભાવ
પરિણામી હોય છે

વિવેચન—સ્થિરતાનું કૃણ બતાવતા પ્રથકાર કહે છે કે વાક્ય એટલે વચન
બ્યાપાર, મન એટલે માનસિક બ્યાપાર અને કાય એટલે ગમન વિચોક્તનાદિ શ-
રીર બ્યાપાર તેણે કરીને સ્થિરતા જેની અ ગાગિત થઈ છે, હારોહાડ બેમી ગઈ છે—
તન્મયતાને પામી છે, અલેદ ધર્મ ધર્મી સ બધ બાવને પામી છે—એવા મુનિઓ
જનસમૂહ વ્યાપ્ત એવા નગરને નિષે અને વનાદિને નિષે દિવસે તેમજ રાત્રિએ તુલ્ય
સ્વભાવવાળા હોય છે દેશકાલના ભેદથી પશુ તેઓની પરિણતિમાં ભેદ થતો નથી

જ્યા સ્થિરતારૂપ રત્નમય દીપ પ્રકાશતો હોય ત્યાં વિદ્ય

રૂપી ધુમાડો અને મલિન આશ્રવ શુ કરવાના છે ?

સ્થિરરત્નમદીપયોદીપ. સદ્ગુણદોષજૈઃ ।

તદિકલ્પૈરલ ધૂમૈરલ ધૂમૈસ્તથાશ્રવૈઃ ॥ ૬ ॥

સુસાધુ (નિર્ભય) અધિકાર.

જે નિરપેક્ષ છે, તે સદા નિર્ભય રહી શકે છે, તેથી આ અધિકારની આવશ્યકતા અહીં ઉપરિચિત થાય છે

આ સ સારના ભય કર વાસમાંથી મુક્ત થયેલો મુનિ સર્વ પ્રકારે નિર્ભય બને છે આ લોક તથા પરલોકના ભયનો ત્યાગ થવાથી મુનિના હૃદયમાં અનુપમ આનંદ પ્રાપ્ત થાય છે અને નિઃસ્વરૂપને પ્રગાવનાર જ્ઞાનનંદનું સુખ પ્રાપ્ત કરવાને તે શક્તિમાન થાય છે તેવી નિર્ભયતા બતાવવા માટે જ આ અધિકારનો ઉદ્દેશ છે

પરાપેક્ષાથી રહિત એવા મુનિને નિર્ભયતા પ્રાપ્ત થાય છે

यस्य नास्ति परापेक्षा स्वभावाद्द्वंद्वगामिनः ।

तस्य किं न भयभ्रान्तिभ्रान्तिसत्तानतानवम् ॥ ૧ ॥

શબ્દાર્થ-અલેદ સ્વભાવને વિરે પ્રવર્તંગીવ જેને પરની અપેક્ષા નથી તેને ભય, ભ્રાંતિ અને કલાતિના પ્રવાહની તનુતા-ટીણુતા શુ થતી નથી ?

વિવેચન-સ્વછીવ નિઃલાવથી અલેદ ગમનંગીવ છે એવા વૈષ્ણમાંણુ ગુણો કરીને મુખત, જેને પર એટલે આત્માથી ભિન્ન પદાર્થોનો દેહ, વિષયાદિથી મુખાદિની આકાંક્ષા નથી, એવાને ભય એટલે ધંધલોકાદિ સાત પ્રકારનો ત્રાસ, ભ્રાંતિ એટલે વિષયાદિમાં મુખ પ્રાપ્તિ આદિ શ્રમ, અને કલાતિ એટલે સાસારિક પ્રવર્તનમાં પીડા શાયતે, તે તનુની પર પસ-પ્રવાહ તેની તનુતા-સ્વ પતા નુ નથી મતી? અર્થાત્ થાય છે ભય કરે રૂપ સવના મુખથી નિર્ભય જ્ઞાનનું સુખ વિરોધ છે.

भवसौन्दर्येन किं भ्रुमिभयञ्जलनमस्मना ।

सदा भयोञ्जित ज्ञान मुखमेव विशिष्यते ॥ ૨ ॥

શબ્દાર્થ-અ. ચત ભયરૂપી અગ્નિની લગ્નરૂપ સ સાર મુખથી શું ? સદા પૂર્વોક્ત ભય જેણે તજ્યો છે એવું સર્વથી અધિક સુખ જ્ઞાન જ છે

સુસાધુ (તૃપ્તિ) અધિકાર.

ઉત્તમ સાધુ જ્યારે સ્થિરતાને પ્રાપ્ત કરે છે, તે પછી તેને પરમ તૃપ્તિ પ્રાપ્ત થાય છે. સાધુ જીવનની ઉચ્ચતા તૃપ્તિમાં જ રહેતી છે એ તૃપ્તિ સ્વશુદ્ધિમાં રમણ કરવાથી પ્રાપ્ત થાય છે. જ્યારે આ જગતના પૌદ્ગલિક પદાર્થોની વિષયવાસનાઓની તકન નિવૃત્તિ થાય છે ત્યારે જ પરમ તૃપ્તિ પ્રગટે છે એ તૃપ્તિના પ્રભાવથી આત્મ વીર્યના ઉદ્ધાસ ઉત્પન્ન થાય છે, પછી તેવા સ્વયં તૃપ્ત મહાત્માને પરતૃપ્તિનો સમારોપ થતો નથી તેના તૃપ્ત હૃદયમાંથી મન કંપિત શ્રાંતિઓ દૂર થઈ જાય છે, એ તૃપ્તિનો મહાન્ શુભ આ અધિકારથી કહેવામાં આવે છે.

મુનિ રો ઉપભોગ કઠી પરમ તૃપ્તિ પામે છે.

અનુષ્ટુપ્

પીત્વા જ્ઞાનામૃત મુક્ત્વા, ક્રિયાસુરલતાફળમ્ ।

સામ્યતામ્ભૂલમાસ્વાધ, તૃપ્તિં યાતિ પરા મુનિઃ ॥૧૧॥

શબ્દાર્થ—જ્ઞાનરૂપી અમૃતનું પાન કરીને ક્રિયારૂપી સુર લતાના (કલ્પલતાના) ફલનું ભોજન કરીને અને સામ્ય તાબુલનું આસ્વાદન કરીને મુનિ ઉત્કૃષ્ટ તૃપ્તિને પામે છે.

વિવેચન—વ્યવહારમાં ભોજનાદિ પણ ક્રિયા છે અને તે ભોજનાદિ ક્રિયાથી કેટલાએક તૃપ્તિ માને છે. પરંતુ તે આત્મતિકી તૃપ્તિ નથી, તેથી જ્ઞાનક્રિયાથી થયેલી તૃપ્તિ આત્મતિકી છે, એમ જતાવતા કહે છે કે, મુનિ એટલે જ્ઞાનક્રિયાવાળા યોગી સ્વ પર સ્વરૂપનો અનુભાસ કરનાર ભોધજ્ઞાન તે રૂપી અમૃતનું અવધુ, મનન અને નિદિધ્યાસન રૂપ ધારાએ પાન કરીને, મનને અભિમત ક્રિયારૂપી કલ્પલતાના ફલનું સ્વાભાવિક આનંદરૂપ ફલનું—ભોજન કરીને, ધીમે ધીમે આવી, સુશુદ્ધિરૂપી જિહ્વાએ સ્વાદ લઇને, અને સર્વત્ર તુલ્ય દૃષ્ટિરૂપી તાબુલનું—આત્માને વિષે રતિરૂપ સુગંધી વિશુધાકારી નાગવહોના પાનનું આસ્વાદન કરીને, સામ્ય તરંગિત થઇને, તદ્જન્ય લીલા અનુભવીને સર્વોત્કૃષ્ટ તૃપ્તિને—સર્વ ઇચ્છાની નિવૃત્તિને પામે ॥

જ્યા જ્ઞાનદષ્ટિ રૂપી મયૂરી હોય ત્યા ભય રૂપ સર્પો ટકી શકતા નથી.

મયૂરી જ્ઞાનદષ્ટિચેતુ પ્રસર્પતિ મનોબને ।

વેદન મયસર્પાણા ન તદાનદચન્દ્રને ॥ ૧૧ ॥

શબ્દાર્થ—મનરૂપી વનમા જ્ઞાનદષ્ટિ રૂપી મયૂરી વિલાસ કરતે સતે, આન હ રૂપી ચંદ્રને ત્રિરે ભય રૂપી સર્પનુ વેદન નથી

વિવેચન—હે આત્મા, જો મન રૂપી આરામમા, શુદ્ધ ચેતન્યના સ્વરૂપની અનુયાયી જ્ઞાનની પરિણતિ રૂપ મયૂરી-દેવ-વિલાસ કરે છે તો, પરમ પ્રમેદ રૂપ ચંદ્રને વૃક્ષને ત્રિરે પૂરોક્ત ભય રૂપી સર્પનુ પવિત્રન થતુ નથી ભાવાર્થ એ છે કે, સ્વસ્થ રૂપ અવિન શી છે એવો નિર્ધાર જેણે કરી છે તેને ભયનો અભાવ છે ચંદ્રને વૃક્ષ સર્પનુ સાધારણ આશ્રમ સ્થાન-વિહાર-સ્થાન-છે અને મયૂર મયૂરીનો સ્થર સાથ જતા જ સ્થભાવક વૈરને લીધે તે નાશી ભય છે

જ્ઞાન રૂપી કવચ ધરનારને કર્મ યુદ્ધમા ભય લાભતો નથી.

કૃતમોહાલ્લવૈફલ્ય જ્ઞાનર્મ વિમર્તિ યઃ ।

કમીસ્તસ્ય ક વા મદ્ગઃ કર્મમદ્ગરકોલિષુ ॥ ૧૨ ॥

શબ્દાર્થ—મોહના ચક્ષુ જેણે વેદ્ય કર્યું છે એવા જ્ઞાન રૂપ કરચને જે ધારણ કરે છે, તેને કર્મયુદ્ધની કોડામા ભય કયાળી હોય, અને પરાજય કયાળી હોય ?

વિવેચન—કમ કે ધ, કર્મ, શોક, અરતિ, અજ્ઞાન, ભય, અને બુદ્ધિસાદિ જે મોહની કર્મના રસો છે તેને જેણે નિષ્કૂળ કરી છે-શક્તિ વિનાના કરી દીધા છે અને સ્વપરના જ્ઞાન રૂપી કવચ-અક્ષર-પોતાના શરીર ઉપર ધરણ કર્યુ છે-યથાર્થ જ્ઞાન જે પ્રાપ્ત થયુ છે, એના શુભવાનને જ્ઞાનાવરણાદિ કર્મોની સાથે થતા યુદ્ધમા જે કુખ, આવાત રૂપી કોડા કરવી તેમા શુ ભય છે ? અથવા પરાજય છે ? જ્ઞાનના ઉદયથી સર્વ ભયનો નાશ થયો છે

ત્વી પુષ્પનુ એક રૂવાકુ પણુ ભયરૂપી પવનથી કપતુ નથી.

નૂલવદ્ધાયવો મૂઢા ભ્રમત્પન્થે મયાનિલૈઃ

નૈક રોમાપિ તૈર્જાનગરિપ્તાનાં નુ કમ્પતે ॥ ૧૩ ॥

શબ્દાર્થ—રૂવેવા દલકા મૂ (અજાની) ભય રૂપી પવને કરીને ગગનમા ભરે છે તે ભયથી જ્ઞાન ગરિષ્ઠનુ એક રોમ પણુ ક પાયમાન થતુ નથી

વિવેચન—અજાની પુરૂષો આકાશના રૂપી જેમ દલકા છે અને તેથી પૂર્વોક્ત ભયરૂપી પવને કરીને સકલ લોકાકાશ રૂપી ગગન મહલમા વિવિધ જન્મરૂપ એક સ્થાનથી બીજા સ્થાનમા ભ્રમણ કરે છે પરંતુ પૂર્વોક્ત જ્ઞાને કરીને જે ગરિષ્ઠ

વિવેચન—સામારિક તૃતી માત્ર પ્રાતિરૂપ છે એમ બતાવતા કહે છે કે હે ચેતન, કર્મોના ઉદયથી થતા જન્માદિ રૂપ ભવને ત્રિષે અભિમાનિકી એટલે મોહોદય મિશ્રિત અહુતાજ્ઞાન તે અભિમાન, તેથી થતી જે તૃતી તે ખોટી છે છતાં મન કલ્પનાથી અહીં માનેલી માત્ર પ્રાતિરૂપ છે રાત્રિને ત્રિષે સ્વપ્નમા જેમ મહારાજ્યાદિની પ્રાપ્તિ થાય છે, તેની જેમ અભિમાનની શાંતિ મિથ્યા છે. યથાર્થ તૃતી કય છે? તે કહે છે આત્મવીર્ય એટલે જીવની સદૃશ શક્તિનો ઉદ્ભાવ, તેની વૃદ્ધિ કરનારી જામ રક્તિ સદ્જ્ઞાનવાણાની તૃતી એજ ખરી છે—સત્ય છે

જ્ઞાનીને આત્મતૃતી જ છે, તેને વિષે પરતૃતીનો સમારોપ ઘટતો નથી.

પુદ્ગલૈઃ પુદ્ગલાસ્તૃત્તિં યાન્ત્યાત્મા પુનરાત્મના ।
પરતૃત્તિસમારોપો, જ્ઞાનિનસ્તન્ન યુજ્યતે ॥૫॥

શબ્દાર્થ—પુદ્ગલથી પુદ્ગલ તૃપ્તિ પામે છે, અને આત્મા આત્માથી તૃપ્તિ પામે છે માટે પરતૃપ્તિનો સમારોપ જ્ઞાનીને ઘટતો નથી

વિવેચન—હે ચેતન, હે હે, ઇન્દ્રિય, મન આદિ મૂર્તિમાન પુદ્ગલજન્ય પદાર્થો, આહાર, વસ્ત્ર, અલકારાદિ પુદ્ગલોથી તૃપ્તિ પામે છે, કારણકે તેઓના સમાન ધર્મ છે, જ્યારે આત્મા-જીવ અનિચ્છાદિ સ્વભાવથી તૃપ્ત થાય છે પરંતુ પુદ્ગલથી તૃપ્ત થતો નથી, કારણકે તેમનો વિલક્ષણ ધર્મ છે ઉક્ત કારણથી જાણ્યો છે, વસ્તુ સ્વભાવ જેણે એવા જ્ઞાનીને, પરકૃત તૃપ્તિનો સમારોપ; ઉપચાર, ઘટતો નથી વિધર્મમા મુખ માનવુ એ બુદ્ધિનો વિપર્યય છે

આ લોકના પદાર્થોથી બાહ્ય એવી પરબ્રહ્મની તૃપ્તિના સ્વાદને લોકો જાણતા નથી.

મધુરાજ્યમહાશાકાગ્રાથે ઘાથે ચ ગોરસાત્ ।
પરબ્રહ્મણિ તૃપ્તિર્યા, જનાસ્તા જાનતેઽપિ ન ॥૬॥

શબ્દાર્થ—પરબ્રહ્મને વિષે જે તૃપ્તિ છે, તેને લોકો ઇન્દ્રિયોના રસથી અગ્રાજ્ઞ સ્વાદિદ્ધ વૃત્તાદિમાં અને દૃશ્ય બાહ્ય વિષયોમા જાણતા પણ નથી

વિવેચન—જે પર ઉપભોગમા તૃપ્તિ માને છે તે સત્ય તૃપ્તિને જાણતા નથી, તે બતાવે છે હે મુનિ, મિષ્ટ રસ યુક્ત જે વૃત્ત અને અતિ પ્રધાન તિક્ત આમ્લ રસાદિએ સંકૃત એવા શાક તેના આસ્વાદનથી જેના સ્વરૂપનું અતુમાન થઈ શકે નહીં તેવી, અથવા મનોહર લોગ સાધન રાન્યને વશવર્તી, લોગબુદ્ધ

સુસાધુ (તત્ત્વદષ્ટિ)-અધિકાર.

ત્યારે નિર્ભયતા પ્રાપ્ત થાય છે, ત્યારે શાંતિ ઉપસંધ થાય છે અને ત્યાં શાંતિ ત્યાજ તત્ત્વ દષ્ટિ સુલભ છે તેથી અહિં તત્ત્વદષ્ટિના અધિકારનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય છે.

ચારિત્રના સુખ્ય આનન્દ આધનોમા તત્ત્વદષ્ટિ સુખ્ય સાધન છે બાહ્ય ચર્મ દષ્ટિ પુરુષલ જનિત પ્રકાશોને જ વિલોડી મૂર્તિ વડે જાત થઇ જાય છે ત્યારે તત્ત્વ દષ્ટિ નિર્વિકાર ચિદાનંદ સ્વરૂપને વિલોડી વનમય જાળી બાય છે, જ્ઞાનથી સમૃદ્ધ બનેલી તત્ત્વદષ્ટિ જ્ઞાનના આશ્રય કરતી નથી, તેથી ચારિત્રધારી મહાત્મા તે તત્ત્વ દષ્ટિ વડે વિશ્વલ સૂક્ષ્મ અવલોકન કરી આત્મસ્વરૂપનો પૂર્ણદેહ બને છે તેથી આ અધિકારમા એ મહા શુભલુ વિવેચન કરવામા આવે છે.

તત્ત્વદષ્ટિ યુગ્મ અંતર આત્મસ્વરૂપમા સદા મગ્ન રહે છે.

રૂપે રૂપવતી દષ્ટિ દૈવ્ય રૂપ વિમુક્તિ ।

મજ્જત્યાત્મનિ નીરૂપે તત્ત્વદષ્ટિસ્ત્વરૂપિણી ॥ ૧ ॥

શબ્દાર્થ—જેની દષ્ટિ રૂપવતી છે, તે રૂપને જોઇને રૂપને વિરે મોહ પામે છે, અને જેની દષ્ટિ અંતર આત્મસ્વરૂપ છે તે, નીચે આત્મામા મગ્ન છે.

(વ્યવસ્થા—રૂપવતી એટલે આકાર વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ પદ્ધતિ જેને છે તે વી જેની દષ્ટિ છે, ચર્મ ચમુ છે, એમ, રૂપને પુર્ણ જનિત પ્રકાશિત ગઠ હવેલી પ્રમુખને જોઇને, રૂપને વિરે યુગ્મ આકાર વર્ણાદિમત સીપુરુષશરીરોદિને વિષે વિવિધ પ્રકારે અજ્ઞાનથી થએલી મૂળાંતર કરીને જાતિ પામે છે પરંતુ જેની તત્ત્વદષ્ટિ છે, ઉદ્વિધની આપેલા રહિત, સ્વતંત્ર, સાક્ષાત્ વસ્તુના સદ્બાવતુ વિલોકન કરવા સમર્થ છે, એની જેની દષ્ટિ અંતર છે, આકાર વર્ણાદિ તત્ત્વ રહિત છે, એટલે જેને જ ન થયું છે, તે નિર્વિકાર ચિદાનંદ સ્વરૂપને વિષે મગ્ન થાય છે.

મુખેષુ તત્ત્વ દષ્ટિ બાહ્ય દષ્ટિમા રમણ કરતી નથી.

ધ્રમવાને વર્હિદષ્ટિર્નમઽય્યા તદીક્ષણમ્ ।

અગ્રાતસ્તત્ત્વદષ્ટિસ્તુ નાસ્યા શેતે સુસ્વાદય્યા ॥ ૨ ॥

કરીને સામાન્ય ઋદ્ધિમાન દેવ, મનુષ્યો તેઓ પણ સુખી નથી, કારણ કે તેમના હૃદય વ્યાકુલિત છે આમ છે ત્યારે બીજા પ્રાણીનું તો શું કહેવું ? દેવ અને મનુષ્યોમા સ્વપર ધર્મ વિકાસિએ કરીને જે તૃપ્ત છે, સઠલ અસિતાપ જેના નિવૃત્ત થયા છે, અને વળી જે નિરજન છે-મૃદ, અનિષ્ટ, સદૃશ્ય પ્રતિબંધ રૂપ અજનથી રહિત છે, એવા એક મુનિ જ સુખી છે-પરમાનંદ વિલાસી છે

આહ્લદષ્ટિ અને તત્ત્વદષ્ટિ શરીરને કેવી રીતે જુએ છે ?

લાવણ્યલહરીપુણ્ય વપુઃ પરયતિ વાણદૂરુ ।

તત્ત્વદૃષ્ટિ શ્વકાકાના મત્સ્ય, ક્રમિકુલાકુલમ્ ॥૫૥॥

શબ્દાર્થ- આહ્લદષ્ટિ શરીરને લાવણ્યના તરંગથી પવિત્ર જુએ છે, પરંતુ તત્ત્વદષ્ટિ તેજ શરીરને કૃમિના સમૂહથી, ભરેલ આન અને ઝગડાતુ ભક્ષણ છે એ પ્રમાણે જુએ છે

વિવેચન-જેની આહ્લદષ્ટિ છે તે શરીરને લાવણ્ય એટલે કાન્તિનું સૌન્દર્ય તેના તરંગોએ ઠરીને પવિત્ર જુએ છે અહો ! આતુ શરીર કેવું શોભાયમાન છે ! એમ જુએ છે પરંતુ તેની અન્તર્દષ્ટિ છે, તે લાવણ્ય લહરીના પુણ્યે ઠરીને શોભાયમાન તેજ શરીરને, શીડાઓથી ભરેલ કામડા અને કુતરાના બાની ભોજન રૂપ જાણે છે

રાજભુવન ઉપર આહ્લદષ્ટિ અને તત્ત્વદષ્ટિમા કેવો ભેદ છે ?

ગજાશ્વૈર્ભૂપસુવન વિસ્મયાય ઘર્ષિર્દૃશઃ ।

તત્રાશ્વૈર્મવનાત્કોઽપિ મેદસ્તત્ત્વદૃશસ્તુન ॥૬૥॥

શબ્દાર્થ- હસ્તિઓ અને અશ્વોએ ઠરીને નૃપમંદિર આહ્લદષ્ટિથી જોનારને વિસ્મય પ્રમાટે છે પરંતુ ગજ અને અશ્વના વનથી તેમા તત્ત્વદષ્ટિવાળાને કાંઈ ભેદ લાગતો નથી

વિવેચન- આત્મદષ્ટિથી જોઈએ તો હસ્તી અને અશ્વોથી શોભિત નૃપ મંદિર વિસ્મય પ્રમાટે છે “અહો ! આ ગભ્જ પુણ્યવાન છે જેણે આવી દુર્લભ વસ્તુઓ પ્રાપ્ત કરી છે,” એવો પ્રભોદ ઉત્પન્ન કરે છે, પરંપરાર્થ દર્શાવે તે નૃપમંદિરમા અને હસ્તી અને અશ્વના ઉત્પત્તિ સ્થાન ભૂલ વિશ્વાસ્ય આદિ અટવીમા કાંઈ ભેદ લાગતો નથી, કારણકે રાજાના મંદિરમા સ્થિત અને વનમા સ્થિત હસ્તિઓ સમાન છે મહાન શરીર ઉપર આહ્લદષ્ટિ અને તત્ત્વદષ્ટિનું ફરક કેવું હોય છે ?

મસ્મના કેજાલોચેન વપુર્દૃષ્ટપલેન વા ।

મહાત્વ વાણદૃગ્ વેત્તિ ચિત્તામ્રાજ્યેન તત્ત્વચિત્ત ॥૭૥॥

શબ્દાર્થ- આહ્લદષ્ટિ, ભરખે, ઠરીને કેશ લેણેકરીને, અથવા શરીર ઉપર રા ખેલા મનીન વસ્ત્રોએ કરીને ચોટા ખાને છે તત્ત્વદષ્ટિ, જ્ઞાનસામ્રાજ્યે ઠરીને ગરિષ્ઠ જાણે છે

વિવેચન-આહ્લદષ્ટિઓ જોવા કોણ ચોટોન્નગરિષ્ઠ, લાગે છે, તે કહે છે જે પુરૂષ રાક્ષસપર ભરખ લગાવે છે, અથવા તે કેશનો લેણ કરીને મુઠો રહેનારને,

શબ્દાર્થ—પુદ્ગલ ભાવનો હું કર્તા નથી, કળાવનાર નથી અને વદ્યશ્ચ અનુ-
યાથી નથી આવા આત્મજ્ઞાનવાળા કેમ લેખાય ?

વિવેચન—પુદ્ગલભાવ એટલે પરમાણુથી થયેલા દેહ, કર્મ, વિષય પચક,
મતિ, બતિ, આકાર, યોગાદિ, ભાવ તેનો કર્તા હું નથી સ્વતંત્ર ભાષાદક નથી, હું
જ્ઞાનવાન છું, શુદ્ધાત્મા છું, પરભાવ હોનાથી તેઓનો કર્તા નથી કદેક વસ્તુનું 'સ્વ
ભાવને વિષે કર્તૃત્વ છે માટે એમ ન માનીએ તો અતિ પ્રસંગ દ્વિપણથી સિદ્ધતા
છોવાને પણ પરભાવ કર્તાપણ આવે. વળી તે પુદ્ગલ ભાવનો બીજા પાસેથી હું નિ
ષ્પાદયિતા નથી તથા તેના ગુણનો અનુયાયી—પક્ષપાતી—પણ હું નથી આ ગીતે સ્વ
રૂપનો વેત્તા છવ કેમ કરીને લેખાય ? અર્થાત્ ન જ લેખાય.

અજનન્યા જેમ ચિત્રાકાશ લેખાતુ નથી તેમ હું પુદ્ગલોથી લેખાતો
નથી, એમ ચિંતવનાર જ્ઞાની કદી પણ લેખાતો નથી.

લિપ્યતે પુદ્ગલ્સ્કન્ધો, ન લિપ્યે પુદ્ગલૈરશ્મ્ ।

વિષ્ણ્વોમાઙ્ગજનેનેવ, ધ્યાયન્નિતિ ન લિપ્યતે ॥૩॥

શબ્દાર્થ—પુદ્ગલથી પુદ્ગલ સ્કન્ધ લેખાય છે, પણ અજનથી ચિત્ર બો-
મની જેમ હું લેખાતો નથી, એવું ધ્યાન કરનાર લેખાતો નથી

વિવેચન—દેહાદિ રૂપ પુદ્ગલનો સ્કન્ધ સમૂહ, લિમ-ચરીર, પુદ્ગલથી લે
ખાય છે. પુદ્ગલથી કદેલો ઉપચય તેમાજ થાય છે પરંતુ આત્મામાં થતો નથી હું
સત્ લક્ષણવાળો આત્મા, લેખાતો નથી, મિશ્રિત થતો નથી શિષ્ઠ સત્તા સ્વભાવ
છે માટે વિવિધ રંગના આલેખની જેમ ગગન, અજનથી—સ્થામ વર્ણના પદ્મા
ધર્મી—લેખાતુ નથી, તેમ મારા આત્માની શુદ્ધ મત્તામાં પણ કર્મ આલેખ થતો
નથી. ચૈતન્ય અચૈતન્ય મિશ્ર થાય જ નહીં પૂર્વોક્ત પ્રકારનું ધ્યાન કરતો—ચિત્તવન
કરતો—આત્મા કમ રેણુથી લેખાતો નથી સ્વ સ્વભાવને અનુયાયી પરિણામવાળી
પરિણતિ છે માટે

નિર્લેપ જ્ઞાનીની ક્રિયા સર્વત્ર ઉપયોગી થાય છે.

લિપ્તતાજ્ઞાનસમ્પાતપ્રતિષ્ઠાતાય કેવલશ્મ્ ।

નિર્લેપજ્ઞાનમગ્નસ્ય, ક્રિયા સર્વોપયુજ્યતે ॥ ૪ ॥

શબ્દાર્થ—નિર્લેપ જ્ઞાનને વિષે મગ્ન એવા પુરૂષની સર્વ ક્રિયા કેવળ લિ
પ્તતા જ્ઞાન સંપાતના નિવારણ અર્થે છે

વિવેચન—નિર્લેપ એટલે આત્મા નિબંધ છે એવા ભાવે કરીને થયેલો જે
પ્રતિભાસ—જે જ્ઞાન—તેને વિષે જેનું ચિત્ત સદ્વીન છે, તેના પુરૂષની સર્વ ક્રિયા

શબ્દાર્થ—બ્રાહ્મદૃષ્ટિના પ્રચાર નિરૂદ્ધ કર્યે બંને મહાત્માની સર્વે સમૃદ્ધિઓ આત્માને વિષે પ્રત્યક્ષ દેખાય છે

વિવેચન—જે બ્રાહ્મદૃષ્ટિનું સ્વરૂપ જાગળ કહેવામાં આવ્યું તેના પ્રચાર-આત્મસ્થભાવથી જિજ્ઞાસુ વિષયાતરના સચાર કર્યે એવું મુખર્ત્તન, તેના પ્રકારો, નિરૂદ્ધ થયે અને, સદ્ભાવને બાધનાર મહાપુરુષની અયોગ સમૃદ્ધિઓ આત્માને વિષે જ સ્વ અનુભવથી પ્રત્યક્ષ દેખાય છે ૧ *

મુનિને પ્રાપ્ત થતી મહેદ્રના જેવી સંપત્તિનું વર્ણન.

સપ્તર્ષિર્નદ્રન ધૈર્યં, દમ્પ્યોક્તિઃ સમતા શ્રાક્ષી ।

જ્ઞાન યદાવિમાન ચ વાસવશ્રીરિયં મુનેઃ ॥ ૨ ॥

શબ્દાર્થ—સપ્તર્ષિરૂપી નદ્રન વન, ધૈર્ય રૂપી વજ્ર, સમતારૂપી શયી (ઇંદ્રાણી), અને જ્ઞાનરૂપી મહાન વિમાન આ સર્વે મહેદ્રને લોભ્ય સ્વ પત્તિ મુનિની છે

વિવેચન—વાસવ એટલે મહેદ્ર તેને લોભવવા લાયક વિમાનાદિ સંપત્તિઓ સર્વે યોગીશ્વરને પહોં છે, તેનું સ્વરૂપ દર્શાવે છે સપ્તર્ષિ એટલે ત્રણ યોગીની એકાગ્રતાએ કરીને નિજ સ્વરૂપમાં પ્રમત્તા-તે રૂપી રમણીય આરામ છે, ધૈર્ય એટલે પરિવહાદિ છતાં નિજ સ્વભાવમાં રિચર નિશ્ચલ પરિણામીપણું-તે રૂપી, કર્મરૂપી કેત્યોનું નિરૂદ્ધન કરવાને વજ્ર છે, સમતા એટલે સર્વત્ર ઇશાનિદ્ર નિરૂદ્ધપના પરિહાર કરીને પુણ્યદર્શીપણું, તે રૂપી શયી-સ્વસ્વરૂપને સમમ કરનારી, જ્ઞાન વચ્ચે નોનો વિલસ આપનારી, ઇંદ્રાણી છે અને સ્વપર સ્વરૂપનો નિર્ધાર કરનાર જ્ઞાનરૂપી મહાન વિમાન છે ૨

સર્વ સમૃદ્ધિવાળા મુનિ, ચક્રવર્તી કેમ ન કહેવાય ?

વિસ્તાર્તિક્રયાજ્ઞાનચર્મચ્છત્રો નિવારયન્ ।

મોહચ્છેદ્ધમહાટ્ટઠિં, ચક્રવર્તી ન કિં મુનિઃ ॥ ૩ ॥

શબ્દાર્થ—ક્રિયા અને જ્ઞાનરૂપી ચર્મછત્ર જેણે વિસ્તાર્યું છે તેના, મોહરૂપી મોહચ્છેદન મહાટ્ટઠિને નિવારતા મુનિ, ચક્રવર્તી કેમ ન હોય ?

વિવેચન—સમગ્ર સાધુના આચાર તે ક્રિયા, અને સમસ્ત વસ્તુ સદ્ભાવનો પ્રકાશ કરનાર જ્ઞાન તે રૂપી ચર્મ છત્ર અને છત્રરત્ન જેણે વિસ્તાર્યું છે, અને મોહનીય કર્મરૂપી મોહચ્છ-ભક્ષ્યભક્ષ્યના વિગ્રહરૂપિય સર્વ અશ્વત્થના કરનાર અને સતપુરુષનું ઉપદ્રવ કરનાર ચક્રવર્તી-તેણે કરેલી કુચાસનારૂપ જળધારાનો પવોક્ત ક્રિયા

સ રિતપ્ત છે ઉત્પાદ વ્યય ક્રુવમેવ વસ્તુ હોય છે તેથી શુદ્ધ અશુદ્ધતાથી બદ્ધ, વિપ્ન જ્ઞેવાય છે એમ દર્શાવનારી નેત્રથી-શુદ્ધ સ્વરૂપનુ ધ્યાન કરતો-આત્માને શુદ્ધ કરે છે, રાગાદિ બંધનનો નિરોધ કરવાથી કર્મમલ રહિત થાય છે અને તપ આવશ્ય-કાદિ ક્રિયામા પ્રવર્તમાન વિપ્ત એટલે અનાદિ પ્રવાહિક કર્મ મેવથી 'હુ વિપ્ત છું માટે શુદ્ધ થાઉં' એમ દર્શાવતા નેત્રે કરીને મહા મોહાદિ દોષના રોકવાથી વિમલ થાય છે મોટા દોષની નિવૃત્તિ ક્રિયાના બળથી જ થાય છે, સૂક્ષ્મ દોષની નિવૃત્તિ જ્ઞાનના બળથી જ હોય માટે—

જીવને જ્ઞાન અને ક્રિયારૂપ નેત્રો કેવી રીતે મુખ્ય ગણાય છે ?

જ્ઞાનક્રિયાસમાવેશઃ સદૈવોન્મીલને દ્વયોઃ ।

ભૂમિકાભેદતસ્ત્વજ ભવેદેકૈકમુલ્લયતા ॥ ૭ ॥

શબ્દાર્થ—મત્ કર્મના ખીલવાથી (ઉદય થવાથી) જ્ઞાન અને ક્રિયાનો સમા-વેશ થાય છે અને બંનેની ભૂમિકા ભેદે કરીને અન એકની મુખ્યતા થાય છે

વિવેચન—જીવને જ્ઞાન અને ક્રિયાનો લાભ સાથે જ થાય છે તે બતાવે છે પૂર્વોક્ત જ્ઞાન નેત્ર અને ક્રિયા નેત્ર તે ઉદ્ઘાટન કરવાને જ્ઞાન અને ક્રિયાનો એકી ભાવ સાથેજ થાય છે, પરંતુ કાલ ભેદે કરીને થતો નથી કારણ કે જ્ઞાનની રૂપ અને ક્રિયાની રૂપિ ભેદે કરીને થતી નથી પરંતુ અત્ર એટલે સમ્યક્ દષ્ટિ જીવને વિષે ભૂમિકા એટલે દેશ પ્રમત્ત, સર્વ પ્રમત્ત, અપ્રમત્ત, સરાગ, વીતરાગાદિ સ યમ વાનતી અવસ્થા તેના ભેદ એટલે કાલ ગુણાદિથી થયેલી ભિન્નતા તેણે કરીને એક એકની, કવચિત્ ક્રિયાની અને કવચિત્ જ્ઞાનની મુખ્યતા, પ્રધાન્યરૂપ, થાય છે ભા વાર્થ, જ્ઞાન અને ક્રિયાનો એકી ભાવ છે કોઈ વખતે જ્ઞાનની મુખ્યતાની સાથે ક્રિયાની ગૌણતા હોય છે, અને ક્રિયાની મુખ્યતાની સાથે જ્ઞાનની ગૌણતા છે તે માત્ર પૂર્વોક્ત ભૂમિકા ભેદ આશ્રીને છે સમક્રિત ગુણ સ્થાનવર્તી જીવને સમક્રિત પશુની કરણીની મુખ્યતા છે દેશવિરતિ, મર્વ વિરવિને તે સ્થાનની કરણીની મુખ્યતા છે પરંતુ સાતમા આઠમા અને નવમા ગુણસ્થાને વર્તતા જીવને જ્ઞાનની મુખ્યતા છે જેનું જ્ઞાન અને અનુષ્ઠાન નિર્વેપ રહેલું છે, તે મહાત્માને નમસ્કાર.

સજ્ઞાન યદનુષ્ઠાનં ન લિપ્ત દોષવંકતઃ ॥

શુદ્ધશુદ્ધસ્વભાવાથ તસ્મૈ ભગવતે નમઃ ॥ ૮ ॥

શબ્દાર્થ—જ્ઞાન પૂર્વક જેનું અનુષ્ઠાન દોષ પકથી લિપ્ત નથી એવા શુદ્ધ, શુદ્ધ, સ્વભાવી મહાત્માને નમસ્કાર છે

એટલે સગલ પરમાવયો વ્યાવૃત્તિ રૂપ પરિણતિ તે રૂપી ગંગા તથા સ્પર્શિ એટલે
શુદ્ધ જ્ઞાન દશા તે રૂપી ગૌરી, તંત્ર સમાવિગિત, શિવરૂપ મુનિ વિરાજે છે. ૫
મુનિની વિષ્ણુ સાથે સમાનતા.

જ્ઞાનદર્શનચન્દ્રાર્કનેત્રસ્ય નરકચ્છિદઃ ।

સુખસાગરમગ્રસ્ય, કિં ન્યૂન યોગિનો હરેઃ ॥ ૬ ॥

શબ્દાર્થ—જ્ઞાન અને દર્શન રૂપો ચંદ્ર અને સૂર્ય નેત્રવાળા, નરકને, કા-
પવાળા, સુખસાગરમાં મગ્ન એવા યોગિને વિષ્ણુ કરતા કંઈ ન્યૂનતા છે ? શું
બાધુ છે ?

વિવેચન—જ્ઞાન એટલે વસ્તુને વિશેષ સ્વભાવ ગ્રહણ કરનાર સ્વાદ્યાક
બોધ અને દર્શન એટલે સામાન્ય સ્વભાવગ્રાહી નિરાકાર બોધ તે રૂપી ચંદ્ર, અને
સૂર્ય નેત્રવાળા સાધુ અને વળી સમ્યક્ પ્રકારે મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવાના ઉપાયો સેવવાથી
નરક તીર્થ આદિ ગતિને જે તપી નાંખે છે—તતપ્રાયોમ્ય કર્મ બાધતા નથી
અને વળી પરમાનંદ રૂપી શીરસાગરને વિષે મગ્ન છે એવા યોગીશ્વરને વિષ્ણુ
કરતા કંઈ ન્યૂનતા છે ? વિષ્ણુ પણ ચંદ્રાકું નેત્ર કહેવાય છે નરકાસુરનો દંડ છે.
અને શીરસાગરમાં મગ્ન છે, એવી લોક પ્રસિદ્ધિ છે માટે વિષ્ણુથી કંઈ ન્યૂનતા
મુનિને છે ? અર્થાત્ તંઈ ન્યૂનતા નથી ૬

બ્રહ્માનો સૃષ્ટિના કરતાં મુનિની ગુણ સૃષ્ટિની અધિકતા.

યા સૃષ્ટિર્બ્રહ્મણો યાયા, યાદ્યાપેક્ષાવલ્લભિની ।

મુને. પરાનપેક્ષાતર્ણુણસૃષ્ટિસ્તતોઽધિકા ॥ ૭ ॥

શબ્દાર્થ—બ્રાહ્મ અપેક્ષાના અવલબનથી સ્વાએલી બ્રહ્માનો બ્રાહ્મ સૃષ્ટિ
કરતા સાધુની પર અપેક્ષા રહિત, અબ્રાહ્મ શુભની સૃષ્ટિ અધિકી છે

વિવેચન—બ્રાહ્મ એટલે અનાત્મીય પદ્યમહાભૂતની અપેક્ષા-કાર્ય કારણ
સ બધ-તેણે અવલબન કરે છે એવી-તેના વિના કરી શકે નહિ એવી, લોકપ્રસિદ્ધ દેહ
ધ્વિયાદિરૂપ, નાશવત્, અસત્ય એવી બ્રહ્માની સૃષ્ટિ છે, સાધુની સૃષ્ટિ કેવી છે, તે કહે
છે, પર એટલે બ્રાહ્મણની અપેક્ષા કારણપણ્યે કરીને જેમાં અપેક્ષા નથી, એટલે
સ્વાધીન, એવી વળી અબ્રાહ્મ-અવિનાશી-વળી જ્ઞાનાદિ ધર્મોની સૃષ્ટિરચના છે તે
બ્રાહ્મસૃષ્ટિથી અધિક છે કારણ કે તેમાં પરની અપેક્ષા નથી અને વળી અવિનાશી છે ૭

રત્નત્રયથી પવિત્ર યોગસિદ્ધ સાધુને તીર્થ કર પદવી દૂર નથી.

રત્નૈસ્ત્રિપિ પવિત્રા યાં, ઓતોમિરિવ જાન્દ્રવી ।

સિદ્ધયોગસ્ય, સાપ્પર્હત્ પદવી ન દ્રવીયસી ॥ ૮ ॥

સુસાધુ (નિઃસ્પૃહતા)-અધિકાર,

જે નિર્લેપ હોય છે, તે નિસ્પૃહ થઈ શકે છે. તેથી હવે નિસ્પૃહતા અધિકાર કહેવામા આવે છે

સ્પૃહા અથવા આશા એ ચારિત્ર રૂપી અમૃતમા વિષ રૂપ છે મુનિ ધર્મ રૂપ મહાગિરિના શિખર ઉપર ચડેવો મુનિ સ્પૃહાનો યોગ થવાથી અથ પતનને પામે છે, તેથી મુનિએ પોતાના ચારિત્ર છુવનની ઊત્તતિ કરવા માટે નિસ્પૃહતા શખવાની જરૂર છે જ્યાંસુધી નિસ્પૃહતા પ્રાપ્ત થતી નથી ત્યાં સુધી નિર્લેપ ભાવ કે મનો નિમ્મલ થઈ શકતો નથી, તેથી સુસાધુએ પરસ્પૃહા રૂપી વિષલતાનુ છેદન કરવુ જોઈએ એવી નિસ્પૃહતાનુ માહાત્મ્ય દર્શાવવા માટે આ અધિકારની ઉપયોગિતા છે.

નિઃસ્પૃહ મુનિ આત્મ-ઐશ્વર્ય મેળવી શકે છે.

અનુષ્ટુપ્.

સ્વભાવલાભાત્ કિમપિ પ્રાપ્ત્ય નાવશિષ્યતે ।

इत्यात्मैश्वर्य-संपन्नो निःस्पृहो जायते मुनिः ॥ ૧ ॥

શબ્દાર્થ—સ્વભાવ લાભથી બીજુ કાંઈ પ્રાપ્ત કરવાનુ રહેતુ' નથી માટે નિસ્પૃહ મુનિ આત્મ ઐશ્વર્યથી સુકલ થાય છે

વિવેચન—હે પ્રાણી, સ્વભાવલાભ એટલે સમગ્ર સ્વધર્મમય વસ્તુની-નનજ સહજ સ્વરૂપની-આવરણુતા અભાવથી પ્રાપ્તિ તેના કરતા બીજુ કાંઈ આ જગત્મા છુવને પ્રાપ્ત કરવાનુ નથી સર્વ પ્રાપ્તિમા સ્વભાવપ્રાપ્તિનુ' પ્રધાનત્વ છે. એ હેતુથી અનાત્મીય ભાવને વિષે નિરાશિત ભાવને પામેલો સાધુ આત્માનુ જે સહજ ઐશ્વર્ય, જ્ઞાનાદિ વિભૂતિ તેણે કરી ચુકત થાય છે.

રહેલી છે, આહ વધર્મમાં જે તત્ત્વો પ્રકટેલા છે, તે તત્ત્વોનું સ્વરૂપ ગુરૂદ્વારા જ બાંધી શકાય છે, એટલું જ નહીં પણ સર્વ સમાજની ધાર્મિક ઉન્નતિનો આધાર ગુરૂ તત્ત્વ ઉપરજ રહેલો છે, તેથી ગુરૂતત્ત્વની શુદ્ધિની પૂર્ણ આવશ્યકતા છે, 'અતિવત રત્નની જેમ એ ગુરૂતત્ત્વની ખરીદ્યા કરવાની આવશ્યકતા છે, તેથી ગુરૂસ્વરૂપને ઉપયોગી અધિકાર આ સ્થળે દર્શાવવામાં આવે છે

— રુચિરા છદ (૧ થી ૨૩)

આ સ સાર રૂપ શત્રુનો નાશ કરવા માટે કેવા ગુરૂને નમન કરવું જોઈએ ?

જિનેશ્વરમયુગપ્રતિમાચિત્તા વિલોકિતત્રિમુવનતત્ત્વવિસ્તરાઃ ।

પદ્મત્તાન પદ્મિ ગુણાધરાન્તિ યે નમામિતાન્મયરિપુમિસ્યે ગુરુન્ ॥ ૧ ॥

જેઓ શ્રી જિનેશ્વરના ચરણયુગલની ભક્તિથી ભાવિત થયેલા છે, જેમણે ત્રણ જગતના તત્ત્વોનો વિસ્તાર અવલોક્યો છે અને જેઓ છ પ્રતવાણા છ શુદ્ધોને માથે છે, તેવા ગુરૂઓને આ સ સારરૂપી શત્રુને લેદવાને માટે હું નમસ્કાર કરું છું ૧+

આ જગતમાં કેવા ગુરૂઓ દુર્લભ છે ?

સમુદયતાસ્તપસિ જિનેશ્વરોદિતે, વિતન્વતે નિલિહિતાનિ નિઃસ્પૃહાઃ ।

સદા ન યે પદનમદૈરપાકૃતાઃ, મુદુર્જ્ઞયા જગતિ મુનીશિનોઽજ તે ॥ ૨ ॥

૧, જેઓ જિનેશ્વરે કહેલા વપને ખિણે હથમવત છે, જેઓ નિસ્પૃહપણે સર્વનું હિત કરે છે અને જેઓ હ થેયા કામ તથા મદધી પરાભવ પામેલા નથી તેવા મુનીશ્વરો આ જગતમાં દુર્લભ છે ૨

નિર્ભળ પદ (મોક્ષ) પ્રાપ્તિને માટે કેવા ગુરૂનો આશ્રય

— કરવો જોઈએ ? —

વર્ચાસિ યે શિવમુચ્યન્તિ તન્વતે, મર્કુર્વતે સ્વપરપરિગ્રહપ્રહમ્ ।

વિવર્જિતા સકલમયત્ત્વદૂષણૈઃ, ત્રયામિ તાનપલ્લપદાસ્યે યતીન્ ॥૩॥

— ત્રયર્થે શિવ સ્થિતિ જાણી શકી જાય ૧ મર્કુરુ મર્કુરુ સગવડ, જ મર્કુરુ તથા એક ગુરૂ અક્ષર મળી કુલ ૨૩ અક્ષરો એક ચરણ થાય છે તેનાં ચાર ચરણ મળી રુચિરા છદ કહેવાય છે, અને આ છદમાં એણે તમા નવમે આ ૨ યતિ આવે છે
૧, ૨ થી ૨૩ સુમાપિત્ર રાગ સહેલ ।

વિવેચન—ઇલેલોક, પરલોક, જે પ્રચુરભય તે રૂપી સુખનું ભવલન કરવાને વન્હિ તેથી થયેલી ભસ્મ-રક્ષા, તે ભસ્મરૂપ ન આરના સુખથી શુ ? અર્થાત્ કાંઈ જ નહીં

કારણકે ભય આનંદનું ચોપણ કરે છે માટે નિસ્વાતંત્રીય છે. પૂર્વોક્ત ભયનો જેને વિષે ત્યાગ છે એવું નિજ સ્વરૂપનું આવેદન કરનાર જ્ઞાન આનંદરૂપ સુખ, સર્વ સુખથી અધિક છે, કારણ કે તેજ એક સુખ રૂપે વધે છે

જેને ગોપ્ય, આરોપ્ય, હેય અને દેય નથી તેવા

જ્ઞાનીને શો ભય છે ?

ન ગોપ્ય કાપિ નારોપ્ય હેય દેયં ચ ન કચિત્ ।

ક મયેન મુનેઃ સ્પેય ગ્રેય જ્ઞાનેન પદ્યતઃ ॥ ૩ ॥

ગાળ્પાર્થ—જે મુનિને કાંઈ ગોપ્ય નથી, આરોપ્ય નથી, હેય નથી, દેય નથી, અને જ્ઞાને કરીને રેથને જાણે છે, તેવા મુનિની સ્થિતિ શુ ભયવાળી છે ?

વિવેચન—મુનિ જ્યેષ્ઠે પરમાત્મ ભાવ પ્રાપ્તિના ઉપાયને વિષે જેનું પ્રવર્તન છે તે સાધુને શહેરમાં અથવા અરણ્યમાં, દિવસે, તેમજ રાત્રિએ, કાંઈ ગોપ્ય નથી કાંઈ વસ્તુ વચ્ચેથી સલાહવાની નથી-બીજાઓ તે વસ્તુનું હરણ કરે એવો તેના સ્વભાવ નથી સ્વભાવ ધર્મનું અન્યત્ર લઈ જવું અશક્ય છે સ્વભાવમાંથી કાંઈ તજવા યોગ્ય નથી, તેમજ બીજાને દેવા યોગ્ય કાંઈ નથી જે વસ્તુને સ્વ અનુભવ બાધથી જોતા સાધુની સ્થિતિ કયા પૂર્વોક્ત ભયવાળી છે ? અર્થાત્ તેમને કાંઈ જગ્યાએ ભય નથી

રંભા રહેલા મહાન ગજે દ્રવી જેમ મોહની સામે લડવા

તૈયાર થયેલો મુનિ નિભંય રહી શકે છે.

एक ब्रह्मास्त्रमादाय नित्रन् मोहचम मुनिः ।

विभेति नैव सङ्ग्रामशीर्षम्य इव नागरात् ॥ ૪ ॥

ગાળ્પાર્થ—એક બ્રહ્માસ્ત્રને લઈને મોહના મૈન્યને હણતા મુનિ, યુદ્ધને મોંખરે ઉભેલા હસ્તિની જેમ જિહ્વા નથી

વિવેચન—ધર્મરૂપી ધનવાળા સાવુ બીજા સર્વ શસ્ત્રો તલને એક શુદ્ધ જ્ઞાન રૂપ શસ્ત્ર ધારણ કરી, મોહના-મોહનીયાદિ સર્વ કર્મના-સંકલ મૈન્યનો નાશ કરતા ભય પામતા નથી જેમ યુદ્ધના અથા બાગમાં સ્થિત થયેલો ગજરાજ ત્રાસ પામતો નથી, તેમ મુનિપણુ બીમ પરિષદ અને ઉપનર્ગથી ત્રાસ પામતા નથી બ્રહ્મસ્વરૂપના આવેદનમાં જોત-ચિત્ત લીન થય છે તે સ્વચીત્ર ભાવના થઈ

પ્રહસ્યર્થ ધરનારા વિષયવિનાશી ગુરુ પરમપૂજ્ય છે.

ત્રિષા સ્ત્રિયઃ સ્વસૃજનનીમૃતાસમા વિલોક્ય તે કથનવિલોકનાદિતઃ ।

પરાક્લમ્બતાઃ સ્મિતકપાયશત્રવો, યનામિ તાન્ વિષયવિનાશિનો ગુરુન્ ॥ ૮ ॥

જેઓ મન, વચન અને કાયાવડે સર્વ ઓછોને જ્ઞેન, માતાં અને પુત્રી જેવી જોઈને તેઓની સાથે (રાગથી) સાપણ તથા જોવા વગેરે થી વિમુખ રહે છે; તેમજ જેઓએ કપાયરૂપી શત્રુઓને નાશ કર્યો છે, એવા વિષયોને નાશ કરનારા ગુરુઓને હું પૂજ્ય છું ૮

અપરિમલ પ્રતધારી ગુરુ સ સારને છેદનારા થાય છે.

પરિપ્રહ દ્વિષિષ ત્રિષાપિ યે, નષ્ટક્રતે તનુમમતાવિવર્જિતાઃ ।

વિનિર્મલસ્થિરશિવસૌલ્યકાઢ્ઠિણો, ભવન્તુ તે મય ગુરવો ભવચ્છિદઃ ॥૯॥

જેઓ મન, વચન અને કાયાથી બે પ્રકારના (બાહ્ય તથા આંતર) પરિપ્રહનો ત્યાગ કરનારા છે, જેઓ શરીરની મમતાથી રહિત છે અને જેઓ વિશેષ નિર્મળ તથા સ્થિર એવા બ્રહ્મ સુખની ઇચ્છાવાળા છે, તેવા ગુરુઓ મારા જીવનના જીવંત કરનારા થાઓ ૯

ધર્માપયિષ્ઠીથી વિચરનારા ગુરુઓ લગ્ય પ્રાણીઓને સુખદાયક છે.

વિજન્તુકે દિનકરરશ્મિમાસિતે, વ્રજન્તિ યે પપિ દિવસે યુગેષ્ણાઃ ।

સ્વકાર્પતઃ સકલશરીરધારિણાં, દયાલવો વદતિ સુતાનિ તેઽક્ષિનામ્ ॥૧૦॥

જેઓ દિવસે સૂર્યના કિરણોથી પ્રકાશિત અને જલુ રહિત એવા માર્ગમાં ચાલતા બરૂરી કાર્યથી ધર્માપયિકિ વડે ચારે વરુ ધોસરા જેટલી પૃથ્વી જોઈને ચાલે છે અને જેઓ સર્વ પ્રાણીઓની ઉપર કૃપા કરનારા છે, તે ગુરુઓ પ્રાણીઓને સુખ આપે છે ૧૦

આ સ સારરૂપી શત્રુથી ખીડાએલા પ્રાણીઓને વચન

સમિતિ ધરનારા ગુરુઓ જ શરણરૂપ છે.

દયાલવો મધુરમૃદુલ વચ, શ્રવોદિત સ્વપરહિતાવહ પ્રિતમ્ ।

મુવન્તિ યે શૃદ્ધિમજનરૂપનોઙ્ગિત, ભવારિતઃ શરણમિતોઽસ્મિ તાન્ ગુરુન્ ॥૧૧॥

કાણુ એવા જે ગુરુઓ મધુર, પિશુનતા રહિત, સાશ્વત્ત્વા રહેલુ હોય તેવુ, ચોતાને અને પરતે હિતકારી અને મૃદુરૂપ જન જોલે તેવુ નહી તથા મિત 'જેટલે જોઈએ તે'નુ જ વચન જોડે છે તેવા ગુરુઓના શરણે હું આ સ સારરૂપી શત્રુથી બચ પામીને ગયો છું ૧૧

છે-ભારે છે વિચાર ભોધે કરીને અતિ મહાન્ છે, તેઓનું એક સૌમ પશુ-ભવમ્
દેશ પશુ-પૂર્વોક્ત ભયથી કંપતુ નથી

જ્ઞાનરૂપી મહાન્ રાજ્ય ઉપર રહેલા સાધુને કોનો ભય છે ?

ચિત્તે પરિણત યસ્ય ચારિત્ર્યમક્રુતોભયમ્ ।

અત્તળ્લજ્ઞાનરાજ્યસ્ય તસ્ય સાધોઃ ક્રુતો ભયમ્ ॥ ૮ ॥

શબ્દાર્થ—ભય રહિત ચારિત્ર જેના ચિત્તમા વ્યાપ્ત છે, એવા અખડ
જ્ઞાન રાજ્યવાળા સાધુને કયાથી ભય હોય ?

વિવેચન—જેને વિષે કાંઈ ભીતી નથી, જેમા સકલ નિભાવની નિવૃત્તિ થઈ છે,
એવું ચારિત્ર જે ભય પુરૂષના મનમા સકલ આત્મપ્રદેશમા અગામીભાવ થયું છે
એવા, જેનું જ્ઞાન રાજ્ય સ્વભાવ અનુયાયી રાજ્ય મિથ્યાત્વાદિ અદ્વિત છે, એવા
સાધુને કોનાથી ભય હોય ? અર્થાત્ કોઈ કારણથી ભય હોય નહીં

ઉત્કર્ષને નિર્ભયતાની ગી જરૂર છે તે વિષે સ્વાનુભવને દાખલો આપુ છું
એક વખત હિમાલયના ઘોર અરણ્યમા અચાનક પાંચ સૈંધ ‘રામ’ ના શરીર ઉપર
ધસી આગ્યા, પરંતુ તેઓ ‘રામ’ને બીલકુલ ધ્વજ કરી શક્યા નહિ એનું કારણ
શું ? ફક્ત નિર્ભયતા હું દેવ નથી, મન નથી, હું મર્વેશ્વર છું પરબ્રહ્મ છું અગ્નિ
મંદને બાળી શકતો નથી અને શસ્ત્ર મને છેદી શકે તેમ નથી ? ” ઇત્યદિ ભાવના
ઓમા ‘રામ’ તદ્રૂપ બની ગયો હતો, તેથી તે સૈંધની સામે એકી ટોચે જોતા જ તે
ન્હામી ગયાં એક વખત તો ડોળા દેખાડતાજ એક ક્ષિપ્ત વરૂ ન્હાસી ગયું બીજી
એક વેળાએ એક વાઘ પણ એવી જ રીતે ન્હાડયો

ગામડાઓની શેરીઓમા ચાલતા ભીતિના ચિન્હ બતાવતા જ કુતરાઓ ભસે
છે, પાછળ દોડે છ અને સતાવે છે એ શું ત્વંમે નથી અનુભવ્યું ? ગલરાધશું તો
કુતરાઓ પણ આપણને ફાડી ખાશે, પરંતુ નિર્ભય રહીશું તો વાઘ વડેને પણ છ
ત્રીને પાળેલા કુતરા જેવા દરી દઈશું કોઈ પણ પ્રવાહી પદાર્થ એક વાસણમાથી
બીજામા નાખતા હાય જરીક પણ કંપતા જ તે પદાર્થ ઢોળાય છે પરંતુ વિચારો
કયાં વગર અને ધ્રુવ વગર એકદમ તે બીજા વાસણમા રેરા એટલે એક ટીપુ પણ
ઢોળાશે નહિ

ઉત્તરના ગરમ કપડાઓથી આચ્છાદિત થએલો ખાસો સાડા ત્રણ મહુને દેહ
એકાદ હાલેક ફટકાડાના અવાજથી, ન્હાના સરખા ઉદરથી, ખડખડ ચતા પાદડાથી
એટલું જ નહિ પણ એકાદ ચચળ છાયાથી પણ ડરીને પાછો પડે એ શું
ઓછું શોચનીય છે ?

ગુરુ સ્તુતિ-અધિકાર.

પદ. રાગ અગમ ઉદાસી.

+ અનુભવી આવેરે આપણા દેશમાં, વિવેક મળે તો કરીએ ગુ જની વાત બે,
 ગુરુમુખી બંધેરે આત્મ જ્ઞાનને, સચ્ચિદાનંદ ઠરે સાક્ષાત્ બે અનુભવી ૮૪
 અભિમાની બંધે નહીં ગુરુ ઉપદેશને, મનમુખી તો નહીં જુગદીશ બે,
 અનુભવીને પરમ ગુરુ પરમાત્મા, વન મન ધન તે સોપી દે એ શિષ્ય બે અનુ ૧
 મુમુક્ષુ ઉત્તમરે મળવા દોહાવા, અ તર બાહીર પરમ ગુરુ ગુ પ્રેમ બે,
 અસત્ય ભાષણ અ વરમા નવ ઉપજે, સત્ય જ્ઞાનનો અવિચળ નેમ બે. અનુ ૨
 સદ્ગુરુ વિના તેના ચિત્ત ઠરે નહીં, અભિમાનીના સગથી ઉપજે દુષ્કર્મ બે,
 ભાળ્યા દીઠા વિલુરે ભાષણ જે કરે, મોહનરવરૂપ સત્સગથી ઉપજે મુખબે અનુ ૩

વિવેકી મળવારે વીરા દોહાવા, પ્રત્ય અસત્યનો શુદ્ધ કરે વિચારબે,
 રામ દેવનો સબવ નહિ ચિત્તમાં, ઉપદેશ કરી ઉતારે પાર બે વિવેકી ૦
 અમને જે વીતી તે વીરા વર્ણવું, વેળવ વળને લીધે છે વૈરાગ બે,
 પિંડ પડે પણ પરમેશ્વરને પ્રીતવા, સ વ સમાગમ દીધે ઉપજ્યો ત્યાગબે વિવેકી ૫
 સાધ્ય વિના બોલે તે સનેપાતીયા, એક કહે ધન્યરૂઢે તે થાય બે,
 એક કહે અદ્રશ્યી મરવે ઉપજે, કાંઈ કહે છે કાળ થકી નિરમાયબે વિવેકી ૬

આત્મદર્શી ગુરુ મળીયારે મનના ભાવતા, તેણે દીધેવ મને દેહ છતાં રિદેહબે,
 હુંને માડું સમી ગઈ મનની માન્યતા, તેણે કરી ટળીયા ચિત્તથી મુતપિતા ગેહબે આ ૭
 પોતાનો બંધીને કૃપા મુજને કરી, ભયો નહીં કાઈ અપરાધીનો કુદ બે
 આપીને વરદાન ભવ જય ટાળીયું, પામું મુજને અમૃત પ્રદાન ક બે આ ૮
 હું અસગી સગ નહીં માટે આ અગતો, છાશ પરી રહી લેમ માખણ દુર થાયબે,
 ભાસું સૌ સરખો પણ સૌથી વેગળો, રન તણો કાનકમાં ભામે ન કાંઈબે આ ૯

રાગ ધનાશી ધોળ

પરમ ગુરુની પ્રાર્થના.-પ્રાર્થના કરું મારા પરમ ગુરુ, તણને અહમેવ,
 સુરનર કરે સેવ, પરમ ગુરુની પ્રાર્થના ૧૦
 અગમ અગોચર અનિર્વચનીય, અદૃશ્ય દૃશ્ય ન કહાય,
 જે જન બંધે જોળવારે, જોળણુદારો તેમ જોવાય પર ૧૧

+ મોહન પદ સ્તોત્રગી

શબ્દાર્થ—જે બાહ્ય દષ્ટિ છે તે જમની વાડી છે, અને તેનું અવલોકન જમની છાયા છે જે અજ્ઞાત, તત્ત્વ દષ્ટિવાન છે તે તેમા સુખની ઇચ્છાથી શયન કરતો નથી

વિવેચન—જેની દષ્ટિ અનાતનીય છે, શરીર કુટુંબાદિ પદાર્થો પોતાના છે એમ જે જુએ છે, તે દષ્ટિ, જમ એટલે મિથ્યાજ્ઞાન, અથવા ચિત્તની પ્રાપ્તિ, તેની વાટિકા-નિવાસ ભૂમિ-બાણવી તે દષ્ટિનું વિલોડન પૂર્વોક્ત જમની છાયાનું પ્રતિબિંબ છે એવી પરમાર્થદર્શી દષ્ટિ સુખની આશાએ કરીને તે જમ ભૂમિમા અથવા તેની છાયામા શયન કરતી નથી જમ પ્રાપ્ત કરતી નથી, સર્વ નિર્જાત જ જુએ છે અર્થાત્ ભયનો આશ્રય તત્ત્વ દષ્ટિ કરે નહીં

બાહ્ય દષ્ટિ મોહને માટે થાય છે અને આત્મ દષ્ટિ
વેરાગ્યને માટે થાય છે,

ग्रामारामादिमोहाय यद् दष्ट वाङ्मया दृशा ।

तत्त्वदृष्ट्या तदेवातर्नाત वेराग्यसम्पदे ॥ ૩ ॥

શબ્દાર્થ—બાહ્યદષ્ટિથી જોયેલ ગ્રામ, આરામાદિ મોહને માટે છે તત્ત્વદષ્ટિએ સમાલોચિત તેજ વસ્તુઓ વેરાગ્ય પ્રાપ્તિને માટે છે

વિવેચન—આકાશાદિ દર્શનને વિષે પ્રવૃત્ત થયેલી દષ્ટિએ કરીને શુભાશુભ અનુકૂલ, પ્રતિકૂલ નગર, વાડીઓ, ગંગા, અશ્વ, વસ્ત્રાલંકારો જેવા તે અજ્ઞાન રૂપ જડભાવની વૃદ્ધિને માટે છે જ્ઞાનદષ્ટિએ કરીને તેજ વસ્તુઓ સમાલોચે તો વેરાગ્યની સમૃદ્ધિ-પ્રાપ્તિ-ને માટે થાય છે

બાહ્યદષ્ટિ અને તત્ત્વદષ્ટિમા કેટલો અતર છે ? તેનું દર્શાવ.

વાચદષ્ટેઃ સુધાસારઘટિતા માતિ સુન્દરી ।

તત્ત્વદષ્ટેસ્તુ સા સાત્તાદ્વિષ્મત્પરિવરોદગી ॥ ૪ ॥

શબ્દાર્થ—બાહ્યદષ્ટિએ જોતા સુન્દરી સુધાસારથી બનાવેલી ભાસે છે, પણ તત્ત્વદષ્ટિથી જોતા સાદાત્ વિદ્યા અને મૂનના ભાગન રૂપ ઉદરવાળી ભાસે છે.

વિવેચન—મનોહર જેનું રૂપ છે એવી દેવી અથવા માતૃગૃહી સ્ત્રી, અમૃતના સત્ત્વથી રચેલ હોય તેમ બાહ્યદષ્ટિએ ભાસે છે, પરંતુ તત્ત્વદષ્ટિએ કરીને જોતા અત્યંત વિદ્યારૂપ મળ મૂનના સ્થાનરૂપ, જેનું ઉદર છે, એવી ભાસે છે તત્ત્વદષ્ટિથી જોઈએ ત્યારેજ વસ્તુના સત્ય સ્વરૂપનું જ્ઞાન થાય છે.

શુદ્ધ વિચાર જેના ચિત્તમાં, પામ્યા પરમ આનંદજી,
 છવન સુખ તે જાણવા, મીઠ્યા માણના ફક્તજી શુદ્ધ વિના ૨૩
 આઠે પોહોર આનંદમાં, કરે કલેશનો નાશજી,
 વૃત્તિ વિષયથી વાળીને, ભાવ્યો પ્રકૃત વિલાસજી શુદ્ધ વિના, ૨૪
 માયાથી મન ચળે નહિ જલ્દીએ છુટી સંસારજી,
 સ્વપ્નામાં પણ સુડે નહી, પ્રીછ્યા પ્રાણાધારજી શુદ્ધ વિના ૨૫

~~~~~

શુદ્ધગમ આવી જેના ઘટમાં, તેના ટળે નહી ટેકજી,
 રૂપમાં ચિત્ત ચળે નહી, નિત્ય નિત્ય વિવેકજી, શુદ્ધ ગમ ૨૬
 પરમ શુદ્ધની પરીક્ષા, છરે કેમ જણાયજી,
 શીઘ્ર મ લોપ ક્ષમા હયા, અનુભવીથી જોણખામજી શુદ્ધ ગમ ૨૭
 સદ્ શુદ્ધથી સુખ ઉપજે, હર્ષને દુઃખ જાયજી,
 સ્વપ્નના રે ચુરા કરે, પરપત્ત ચળાયજી, શુદ્ધ ગમ ૨૮
 એવા સદ્શુદ્ધને સેવતા, ઉપડે અનંત લોચનજી,
 હર્ગણ્ય કોના રેખે નહી, તે પરમાત્મા પ્રસન્નજી શુદ્ધ ૨૯

~~~~~

૧. શુદ્ધ ઉપદેશ જેના ઘટમાં, તેને ઉપજે વેરાગજી
 તૃષ્ણા ત્યા ઉભીજનવ રહે, કરે વનમાંથી ત્યાગજી શુદ્ધ ઉપ ૩૦
 સુખ દુઃખનો સંભવ નહી, વળે હર્ષને ચોક્કજી
 દુઃખ પહાનય જોડયુ, જાણે નાશવ ફેકજી શુદ્ધ ઉપ ૩૧
 આશા તૃષ્ણાથી અજગા રહે, નિરખે નિઝ સ્વરૂપજી,
 ઉપાધિ અવરમાં ગમે નહી, રેખે શકેણુ રૂપજી શુદ્ધ ઉપ ૩૨
 આશા તૃષ્ણાને ઉપાધિરે, નણે અવિદ્યાતુ અગજી,
 વિરોધી વિવેક વિચરના પાડે ભજનમાં ભગજી શુદ્ધ ઉપ ૩૩
 પરમ અથી પાછુ ફરી, ઉતરે અવરમાં મનજી,
 મોહન સ્વરૂપ એવા શુદ્ધપદે, સોપીએ વન મન મનજી શુદ્ધ ઉપ ૩૪
- આ પ્રમાણે કહી આ શુદ્ધસ્તુતિ અધિકાર પૂર્ણ કરવામાં આવે છે

~~~~~

અથવા શરીર ઉપર ધારણ કરેલ પ્રસ્વેદથી થયેલ એવ તેનાથી જેના વસ્ત્રો તથા ગાત્રો મલિન છે, તેને શુભગુણવાળો પુરુષોત્તમ છે, એમ સમજે છે પરંપરાયે શ્રદ્ધા કરવાથી અતર્ગત શુભશક્તિ જોનારને જ્ઞાનના સામ્રાજ્યથી જે ગરિષ્ઠ છે તેજ પુરુષોત્તમ છે એમ જણાય છે.

તત્ત્વદર્શિ પુરુષોની ઉત્પત્તિ વિશ્વના ઉપકાર માટે છે

ન વિકારાય વિશ્વસ્યોપકારાયૈવ નિર્મિતાઃ ।

સ્ફુરત્કારુણ્યપીયૂષદૃષ્ટયસ્તત્ત્વદૃષ્ટયઃ ॥૮૧॥

શબ્દાર્થ—વિસ્તારવાળી કંઠણાંકી અમૃતની વૃદ્ધિને કરનારા તત્ત્વદર્શિ પુરુષો વિશ્વના ઉપકારને માટે નિર્માણ થયેલા છે, પરંતુ વિકારને માટે નિર્માણ થયેલા નથી.

વિવેચન—સ્ફુરત્ એટલે જાગ્રત્ સ્થાવથી વિસ્તાર પામતી કંઠણાંકી રક્ષણી પ્રચુરતા તે કંપી અમૃતને વર્ષાવનારી એવી જેની તત્ત્વદર્શિ છે તે, ત્રિભુવનના ઉપકારને માટે સદ્જ્ઞાનને ઉપદેશ કરવાને અર્થ છે. પરંતુ તે, શ્રાવિ અજ્ઞાનાદિ રૂપ સિત્ત વિજ્ઞમને માટે અથવા બીજાના સંવાદને માટે નથી.

આ પ્રમાણે કહી તત્ત્વદર્શિ અધિકાર પૂર્ણ કરવામાં આવે છે.

સુસાધુ (સર્વ સમૃદ્ધિ)-અધિકાર.

૮૧

જ્યારે બાહ્યદર્શિનો પ્રચાર નિરૂદ્ધ થાય છે અને તત્ત્વદર્શિ પ્રાપ્ત થાય છે, ત્યારે મહાત્માઓને સર્વ સમૃદ્ધિઓ પ્રત્યક્ષ હોવાય છે જે સમૃદ્ધિના પ્રભાવથી તે મહાત્માઓ ધર્મના ચક્રવર્તીઓ બની જાય છે. સર્વ સમૃદ્ધિ સંપન્ન એવા મુનિઓ શુદ્ધ જ્ઞાન ક્રિયાત્મક એવા અનુધ્યાનનું આચરણ કરી સ્વાત્મ ભાવની નિર્મલતા સંપાદન કરી શકે છે તેથી અદ્ધિ આ સુસાધુના અધિકારમાં સર્વ સમૃદ્ધિ અધિકારની ઉપયોગિતા સિદ્ધ થાય છે ને આ સ્થળે દર્શાવે છે.

મુનિને સર્વ સમૃદ્ધિ ક્યારે પ્રત્યક્ષ થાય છે ?

અનુષ્ટુપ્ (૧ થી ૮)

વાહ્યદર્શિપ્રચારેષુ મુદિતેષુ મહાત્મનઃ ।

અન્તરેવાવભાસન્તે, સ્ફુટાઃ સર્વાઃ સમૃદ્ધયઃ ॥ ૧ ॥

મોટાઓને કદિ પણ વિકાર થતો નથી તેનું દ્રષ્ટાંત સહિત
પ્રતિપાદન કરે છે.

અનુદુષ્ (૧ થી ૬)

ગવાદીના પયોજ્યેષુઃ, સઘો વા જાયતે દધિ ।

શીરોદધેસ્તુનાઘાપિ, મહતાં વિકૃતિઃ કુતઃ ॥ ૧ ॥

ગાય, બેસ, બઠરી વિગેરેનું દૂધ બીજે હાથસે અથવા તરતજ દહિ થઈ જાય છે પણ દૂધતા સમુદ્રનું દૂધ અઘાપિ દહીં થયું નથી. અર્થાત્ જે સત્ પુરુષો છે, તેમને વિકાર કેમ થાય ? ન જ થાય ૧

તે વિષે સમુદ્ર અને હસ્તીનું અસરકારક દ્રષ્ટાંત.

સ્ત્નેરાપૂરિતસ્યાપિ, મદભ્રેજોઽસ્તિ નામ્યુષે ।

મુક્તાઃ કતિપયાઃ પ્રાપ્ય, માનઙ્ગા મદાવિહલાઃ ॥ ૨ ॥

સમુદ્ર રત્નોથી ભરપૂર છે, તથાપિ તેનામાં દેશ માત્ર પણ મદ થતો નથી. અને હાથીઓ થોડા મોટીઓ પ્રાપ્ત કરી મદ વડે વિહલ બની જાય છે કહેવાનો આશય એવો છે કે, ઉત્તમ પ્રકારના પુરુષોએ તેટલો વૈભવ પ્રાપ્ત કરે તો પણ તેઓ ચર્વ કરતા નથી અને હુદ્ મનુષ્યો થોડો વૈભવ મળતા બહેડી જાય છે ૨

વિકારના બાહ્ય સ્વરૂપના દર્શન વિષે શખનું દ્રષ્ટાંત.

સન્તો ન યાન્તિ વૈવર્ણ્યાપત્સુ પતિતાસ્વપિ ।

ઘક્તિના દમ્ભશઙ્કોઽપિ, શુક્લત્વ નૈવ મુચ્ચતિ ॥ ૩ ॥

સત્પુરુષો આપત્તિઓ આવી પડે તો પણ પોતાનો વર્ણ બદલતા નથી. શખને અગ્નિથી બાંધ્યો હોય તો પણ તે પોતાનો શુક્લ વર્ણ છોડતો નથી ૩

સુવંશ (સારો વાસ અથવા સારો વશમાં થયેલો પુરુષ) કષ્ટમાં

આવી પડે તોપણ કુવચન બોલતો નથી

છિન્ન* સ નિશિતૈ* શઙ્ખૈર્વિદ્વથ નવ સપ્તઘા ।

તથાપિ હિ સુવચ્ચેન, વિરસ નાપજલ્પિતમ્ ॥ ૪ ॥

સારો વશ-વેળું તીક્ષ્ણ શંખોથી છેદવામાં આવ્યો, તથા સાત અથવા નવ પ્રકારે વીંધવામાં આવ્યો, તો પણ તેણે અપશબ્દો બિચાર્યા નહીં + ૪

૧ કોપારિ કષાયો ઉત્પન્ન થવાથી માણસ પોતાનો વર્ણ બદલે છે એટલે કોષમાં રાતો થઈ જાય છે અને અપકૃત કરવાથી કષામ થઈ જાય છે

+ બીજો અર્થ એવો પણ થાય કે જેના સારો વશ-કુન હોય તેને એમ તેટલું દુઃખ આપવામાં આવે તોપણ તેણે પ્રજ્ઞ સુખમાંથી અપરાધો કરતા નથી

અને જ્ઞાનથી નિષેધ કરનાર, એ ગ્રીશ્વર શુ ચક્રવર્તી નથી ? અર્પાત્ તે ચક્રવર્તી જ છે એમ સમજવું. ચક્રવર્તીની પાસે ચર્મરત્ન અને છત્રરત્ન હોય છે. જ્યારે તે વેતાલ્ય પવતનું ઉલ્લસન કરી એલેચ્છનો મુલકા જીતવાને લાયક છે, ત્યારે મોટી નદીઓ ર સ્નાના આવે છે, તે ઉત્તરવાને માટે ચર્મરત્ન પાયરે, અને તે એટલું વિશાળ થઇ લાયક છે કે ચક્રવર્તીનું સકલ સૈન્ય તે ઉપર ચઢને નદીને પેલેપાર ઉતરે છે પછી એલેચ્છની સાથે ભારે યુદ્ધ થાય છે, એલેચ્છ રાજા એ તાના ધન દેવનું સ્મરણ કરે છે. જેથી તે દેવે ચક્રવર્તીના સૈન્યને હેરાન કરવા ઘણીજ ભારે વૃદ્ધિ કરે છે, તે વખતે ચક્રવર્તી છત્ર રત્ન વિસ્તારે છે જેથી પોતાની સેનાને બિલકુલ અડચણ થતી નથી. છેવટે એલેચ્છનો પરાજય કરે છે તે પ્રમાણે મુનિના સબંધમા ક્રિયારૂપી ચર્મરત્ન છે અને જ્ઞાનરૂપી છત્રરત્ન છે અને તેના વિસ્તાર કરી મોહરૂપી એલેચ્છનો પરાજય કરે છે. ૩

મુનિને પ્રાપ્ત થતી નાગલોકપતિના જેવી સમૃદ્ધિનું સ્વરૂપ.

નવવ્રહ્મસુષાકુન્ડનિષ્ઠાધિષ્ઠાયસ્તો મુનિઃ ।

નાગલોકેશવદ્ ભાતિ, સર્વા રક્ષન્ પ્રપત્નતઃ ॥ ૪ ॥

શબ્દાર્થ—નવ પ્રકારના બ્રહ્મચર્ય રૂપ અમૃત કુન્ડને વિષે જેની સ્થિતિ છે, અને જે અધિષ્ઠાયક છે, એવા મુનિ પ્રપત્નથી પૃથ્વીનું રક્ષણ કરવા નાગલોકના સ્વામી શેષનાગની જેમ પ્રકાશે છે.

વિવેચન—નવ પ્રકારનું બ્રહ્મચર્ય સર્વ બ્રહ્મ ક્રિયાને દર્શાવનાર આચારામ-જીના નવ અધ્યયનને વિષે કહેલો આચાર તે, રૂપ, નવ અમૃતકુન્ડ છે, જેને તે રૂપી જન્માદિ સર્વ રોગને હણનાર અને સદુપામ દર્શાવનાર જ નામૃતના કુન્ડને વિષે જે કિંચિત્ છે અને જે અધિષ્ઠાયક છે, રક્ષણ કરવાના સામર્થ્ય યુક્ત છે. એવા મોગીશ્વર મોહ ઉધમે કરીને પૃથ્વીનું રક્ષણ કરનાર પાતાલ લોકના સ્વામીની જેમ શોભે છે. અનંત નામ નવ સુષા કુન્ડનો સ્વામી છે, અને પૃથ્વીને ભારણ કરે છે, જેની લોક પ્રસિદ્ધિ છે. ૪

લૌકિક દેવ-શંકરની સમૃદ્ધિની સાથે મુનિની સરખામણી.

મુનિરધ્યાત્મકૈલાસે, વિવેકઠપ્રમસ્થિતઃ ।

શોભતે વિરતિઃપ્રિગન્ગાગૌરીયુતઃ શિવઃ ॥ ૫ ॥

શબ્દાર્થ—અધ્યાત્મરૂપી કેલાસમા વિવેકરૂપી વૃષભ ઉપર સ્થિત, અને વિરતિ તથા સમિરૂપી ગંગા, ગૌરી યુક્ત શિવ-મુનિ શોભે છે.

વિવેચન—શુદ્ધ જ્ઞાન ક્રિયાત્મક અનુષ્ઠાન રૂપી કેલાસ પર્વત-શિવના સ્થાનભૂત સદૃશકમય પર્વત, (સિદ્ધસભ્યા)ને વિષે વિવેક રૂપી વૃષભ પર સ્થિત થયેલ, અને વિરતિ

સાધુ પુરુષ, દુઃખમાં પણ પોતાના સ્વભાવને વધારે સારો કરે છે.

સન્તાપિતોઽપિ સાધુઃ, શુભસ્વભાવ વિશેષતો મનતિ ।

દૃષિત કિં ન સૌર, મયુરસમનોદર મનતિ ॥ ૯ ॥

સાધુ પુરુષને સત્તાપ થતાં હોય તો પણ તે પોતાના શુભ સ્વભાવને વધારે બને છે હૃદયે. દુઃખ શુભ મયુર રસમી વિશેષ મનોદર નથી બનતું ? ૬

સાધુપુરુષને દુર્જન સત્તાપે તોપણ તે વધારે સાધુપુરુષ બને છે.

દુર્જનજનસત્ત્વો, યઃ સાધુઃ સાધુરેવ સ વિશેષાત્ ।

અપિ પાવકસન્તપ્તઃ, સ્વપ્તઃ સ્યાચ્છાર્કરો મયુરઃ ॥૧૦॥

જે સાધુ પુરુષ છે, તે દુર્જનથી ધર્મતાપ પામ્યો હોય ત્યારે તે વધારે સાધુ બને છે સાકરને. હૃદયે અસિમા તપાવવાથી વધારે મયુર બને છે ૧૦

દુર્જન મને તેવા દુર્વચનો સલાખાવે તો પણ આય-સાધુપુરુષના મુખમાંથી વિપ્રિય વચન નીકળતું નથી.

દુર્જનવચનાદ્ધારૈર્દગ્ધોઽપિ ન વિપ્રિય વદત્યર્પઃ ।

ન હિ દક્ષમાનોપ્પગરુઃ, સ્વમાવગમ્ય પરિત્યજતિ ॥ ૧૧ ॥

આર્યપુરુષ દુર્જનના વચનરૂપી સલાખાઓ દગ્ધ થયો હોય તો પણ તે અપ્રિય બોલતો નથી. અગરને બાળવામાં આવે તો પણ તે પોતાનો સ્વાભાવિક બધ છોડતો નથી ૧૧

પિશુન જનો દૃષિત કરે તો પણ સત્પુરુષોની વાણીનું માધુર્ય વિકૃત થતું નથી.

પિશુનજનદૃષિતા અપિ, નનુ સન્તઃ સત્યમેવ સદાચઃ ।

અપિ વર્વરચરણહતઃ, સ્વર્જરો મિષ્ટ ઇવ સ્યાત્ ॥ ૧૨ ॥

સત્પુરુષો શુભગી કરનારા લોકોએ દોષિત કર્યા હોય તો પણ તેઓ ખરખર સદચન બોલનારા રહે છે એવું લોકોએ અભોધી હૃદયે જાણૂંર મયુર જ માથ છે ૧૨

૧ જાણૂંર અપરિ તેણે દરવામાં આવે છે, ત્યારે તે લોકો તેને પગથી ખૂંધે છે

શબ્દાર્થ- ત્રણ સોતથી ગંગાની જેમ રત્નત્રયથી પવિત્ર, સિદ્ધયોગ સાધુને અર્હતપદવી પણ દ્રર નથી.

વિવેચન- યોગ એટલે જ્ઞાન, ક્રિયા, ધ્યાન, શાસ્ત્રશક્તિ, તે યોગ જેના સિદ્ધ થયો છે, એવા સાધુની ત્રિભુવનને વિષે ત્રણ-સ્વર્ગ, પૃથ્વી અને પાતાલ-પ્રવાહે કરીને ગંગાની જેમ સમ્યક્ દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રે કરી પવિત્ર, પૂજનીય, અર્હતપદવી-જિનેશ્વરપણાની પદવી-સુરેન્દ્રશ્રેણીથી પૂજ્યતા, સમવસરણી રચના, અષ્ટ પ્રાતિ હાર્યાદિથી વિરાજીત એવી પદવી પણ દ્રરવર્તી નથી-પાસેજ છે સુપ્રાપ્ય છે. ૮

તે વિષે ગુર્જર ઠવિ પણ કહે છે,

ઈંદ્રવિજય.

જે અરિ. મીત બરાબર જાનત, પારસ એર પાવાન જી કોઈ,
કચન કિચ સમાન અહે, જસ નીચ નરસમે લેહ ન કોઈ,
માન કહા અપમાન કહા, મત એસો વિચાર નહિત સહોઈ
રાગરૂ રોસ નહિ ચિત બાકે જી, ધન્ય અહે જગમે જન સોઈ ૬
જાની કહો જી અજાની કહો કોઈ, ધ્યાની કહો મન માનજી કોઈ
જોગી કહો ભાવે જોગી કહો કોઈ, જાકુ જિસો મન ભાસત હોઈ
કોપી કહો નિરહોપી કહો, પિઠપોપી કહો કોઈ એ ગુણ જોઈ
રાગરૂ રોસ નહિ મુણ જાકુ જી, ધન્ય અહે જગમે જન સોઈ ૧૦
સાધુ સુસત મહત કહો કોઈ, ભાવે કહો નિરશ મ સુખ્યારે.
ચોર કહો ચાહે દોર કહો કોઈ સેવ કરો કોઈ બલુ દુહારે
વિને કરી કોઈ ઉચે બેઠાવે જી, દ્રશથી દેખ કહો કોઈ બારે
ધાર સહા સમ ભાવ ચિદાનંદ, લોકે કહાવત મુનિત ન્યારે ૧૧

આ પ્રમાણે કહી આ સર્વ સમૃદ્ધિ અધિકાર પૂર્ણ કરવામા આવે છે.

ગુરુસ્વરૂપ-અધિકાર.

~*~*~

ઉપર કહેલા વિવિધ-અધિકારોથી સુસાધુની યોગ્યતાનું સ્વરૂપ પ્રતિપાદન કરવામા આવ્યું છે એવા સુસાધુ ગુરુત્વના સ પૂર્ણ અધિકારી થઈ શકે છે, તેથી હવે ગુરુસ્વરૂપનો અધિકાર દર્શાવવામા આવે છે ત્રણ તત્ત્વોમા દેવ અને ધર્મ તત્ત્વને યથાર્થ રીતે મરૂપનાર ગુરુ મહારાજ છે તેથી સર્વતત્ત્વમા ગુરુત્વની અખ્યતા

હું રાત્રી લોકો કહે છે કે, દુર્જનીની સાથે રહેનારાઓનો વિનાશ થઈ જાય છે પણ એ વાત મિથ્યા છે કારણ કે, સર્પની કૃષ્ણ ઉપર રહેલા મહિષાસુરે સર્પના વિષનો દોષ લાગતો નથી, તેવું શું કારણ ? અથવા શું સર્પ નિર્વિષ છે, એમ સમજવું ? અથવા મહિષાના મહુવાગથી સર્પ પણ નિર્વિષ થતો નથી ૧૬

મુમુક્ષુ પુરુષોને મન અને શરીર ઉપર કોઈ જાતનું દુઃખ લાગતું નથી

સિતિતલ્લશયન વા પ્રાન્તમૈસાશન વા, સહજપરિભવો વા નીચદુર્માર્પિત વા ।

મહતિ ફલવિરોધે નિત્યમશ્ચ્યુતાના, ન મનસિ ન શરીરે દુઃસ્વમુત્પાદયન્તિ ॥ ૧૭ ॥

જે મહા પુરુષો મોક્ષનું મોટું ફળ મેળવવાને માટે હંમેશા ઉદ્યમજન કરેલા છે, તેમના મન અને શરીરને પૃથ્વી ઉપર રાશન, શિશુનું જેવું તેવું લોજન, રૂઝાવાંચ પતિભવ, અથવા નીચ લોકોના દુઃખ અને દુઃખ ઉત્પન્ન કરી શકતાં નથી ૧૭

ઉત્તમ પુરુષોને પ્રાણાતકાળે પણ પ્રકૃતિમાં વિકૃતિ થતી નથી.

*મન્દાક્રાન્તા (૧૮-૧૯)

દમ્પન્દમ્બપુનરપિ પુન કાશ્વન કાન્તવર્ણ,

ષ્ટષ્ટ પુનરપિ પુનશ્ચન્દન ચારુગમ્ ॥

ઊઞ્ઞ ઊઞ્ઞ પુનરપિ પુન. સ્વાદિત ચેચ્ચુદન્ધ,

પ્રાણાતેડપિ પ્રકૃતિવિકૃતિર્જાયતે નોત્તમાનામ્ ॥ ૧૮ ॥

સોનાને જેમ જેમ બાળે તેમ તેમ તે વિશેષ ચળકતું થાય છે, ચંદનને જેમ જેમ ઘસવામાં આવે તેમ તેમ તે વિશેષ સુગંધી બને છે અને શેવડીને જેમ જેમ કાપવામાં આવે, તેમ તેમ તે વધારે રૂઝાદિષ્ટ બને છે, તે ઉપરથી સમજવાનું કે, પ્રાણાત યાંય તોપણ ઉત્તમ પુરુષોની પ્રકૃતિમાં વિકાર થતો નથી ૧૮

માધુપુરુષને દુર્જન બમે તેટલું દુઃખ આપે તોપણ તે પોતાનો

સંત્સવલાવ છોડતો નથી.

અસ્યતુલૈ શક્તિવપુશ્ચન્દનો નાત્મગ્ન્ય,

નેતુર્યંત્રરપિ મુરતા પીઢ્યમાનો જહાતિ ।

યદ્વત્સ્વર્ણન્ન ચલતિ હિત ઊઞ્ઞષ્ટ્યોપ્તમ,

તદ્વત્સાત્ કુજનનિહતોઽપ્યયથાત્વ ન યાતિ ॥ ૧૯ ॥

મન્દાક્રાન્તા વતનું લક્ષણ મન્દાક્રાન્તા જલપિંડોની જેમ તદ્દનુદ્ધ વેર જેમાં મગધ મગધ, નગધ તગધ અને ટગધ પછી તે પુરુષ અક્ષર આવે અને જેનો ઉચ્ચાર કરતા ચાર, છ અને સાત અક્ષરો નિરામ આવે તે મન્દાક્રાન્તા છે એવું કહેવાય છે

જેઓ મોક્ષ સુખને આપે, એવા વચનો બોલે- છે 'જેઓ પોતાના અને
બીજાના પરિશ્રુતો નિશ્ચય કરે છે અને જેઓ મમતાના સર્વ દુષણોથી રહિત છે,
એવા તે મુનિઓનો નિર્મલ પદની પ્રાપ્તિને માટે આશ્રય કરે' છુ ૩

કૃપાળુ શુદ્ધોથી જે શુભ થાય છે, તે બીજા કોઈથી
થતો નથી.

ન વાંધવસ્વજનમ્નુતમિયાદયો, તિન્વતે તમિહ ગુણ શરીરિણામ્ ।

વિષેદતો ભવભયભૂરિભૂષતાં, મુનીશ્વરા વિદધતિ ય કૃપાલવઃ ॥ ૪ ॥

કૃપાળુ એવા મુનિઓ આ સંસારના ભય કૃપી પર્વતોને ભેદી પ્રાણીઓને જે
શુભ કરે છે, તે શુભ સ્વજનો, પુત્રો અને પ્રિય સ્ત્રી વગેરે કરી શકતા નથી. ૪

દુઃખથી જનક સમાન એવા શુદ્ધો સદા ભજવા યોગ્ય છે.

શરીરિણઃ કુલગુણમાર્ગણાદિતો, વિરુદ્ધયે વિદધતિ નિર્મલાં દયા ।

વિમોરવો જનનદુરન્તદુઃખતો, મજામિ તાઞ્જ નકસમાન્ગુરુન્ સદા ॥ ૫ ॥

જન્મ (તથા મરણ) ના દુઃખ અતવાળા હુ ખથી ભય પામનારા એવા જે શુદ્ધો
પ્રાણીઓના બોધને માટે કુળ તથા શુભની માગણા વગેરે કરી તેમની પૂરું નિર્મળ
દયા કરે છે; તેવા પિતા સમાન શુદ્ધોને હું સદાકાળ ભજુ છું ૫

વચન શુદ્ધિવાળા શુદ્ધો સદા મોક્ષને માટે થાય છે.

વદન્તિ યે નચનમનિન્દિત મુર્ધે રપીઢક સકલશરીરધારિણામ્ ।

મનોહરં રહિતકષાયદૂષણં, ભવન્તુ તે મમ ગુરવો વિમુક્તયે ॥ ૬ ॥

વિદ્વાનોએ નિંદા નહીં કરેલું, સર્વ પ્રાણીઓને નહીં પીડા કરનાર, મનોહર
અને કષાયના દોષથી રહિત એવા વચન જેઓ ઉચ્ચારે છે, તે શુદ્ધો મને મોક્ષને
માટે યાચો ૬

અદત્તાદાનના ત્યાગી મહામતવાળા શુદ્ધને નમસ્કાર.

ન ભાતિ યઃ સ્થિતપતિનાદિક ધનં, પુરાકરસિતિર્ધરકાનનાદિષુ ।

ત્રિધા તુળમ્મુલમદધમુચ્ચમો, નવામિ ત જનનત્રિનાશિન મુરુમ્ ॥ ૭ ॥

જે ઉત્તમ શુદ્ધ મન, વચન અને કાયાથી શહેર, ખાણ, પર્વત અને વન વગેરે
મા રહેલું અને પરી મથેલું મન કે તુલ્ય પ્રમુખ અદત્ત-કોઈએ આપ્યા શિવોય
લેતા નથી, તેવા શુદ્ધને હું નમસ્કાર કરું છું ૭

વિષયો કાચર પુરૂષને વશ કરી શકે છે, સત્પુરૂષને વશ કરી શકતા નથી.

આર્યા

વિષયગણઃ કાપરૂપ, કરોતિ વશવર્ત્તન ન સત્પુરૂષ ।

વદ્નાતિ મશ્કમેવ હિ, રૂતાત્તનુર્ન માતઙ્ગમ્ ॥ ૨૨ ॥

ઇદ્રિયોના વિષયોના સમૂહ નહારા પુરૂષ એકલે વિષયવાનને વશ કરે છે પણ જે સત્પુરૂષ છે, તેને વશ કરી શકતો નથી કશાળીયાનો તત્તુ મશાવાને બાધી લે છે પણ હાથીને બાધી શકતો નથી ૨૨

જમતમા જે વડા (મોટા) કહેવાય છે, તે દુઃખ પામતા પણ પોતાની વડાઈ છોડતા નથી.

ઈદ્રિવિન્ય ૩૬.

મારો કુટી ચક્રચૂર કરી, ભભરાવોએ બૂઝી મરી મશ્યાની,
મિશ્રિત ખારતણુ જળ છાટી, પીડા કરી વેલણુથી ગણવાની,
અવર છેક કરી ઉમકી, તળીયે વળી તેલ વિષે તપતાની,
તોપણ પઠ જણાય મકુલિત, વિશ્વ વિષે જુઓ રીત વડાની. ૨૩

આ પ્રમાણે કહી સાધુ સરળતા અધિકાર પૂર્વ કરવામાં આવે છે.

સુવક્તા-અધિકાર.

મહાન પુરૂષોનું સદા નિર્વિકારી સ્વરૂપ છે, એ વાત પૂર્વના અધિકારમાં દર્શાવી, હવે સુવક્તા-સારા વક્તા પુરૂષો ક્યા હોય છે ? તે વિષેનો આ અધિકાર દર્શાવવામાં આવે છે કાણુ કે, જે સદા નિર્વિકારી રહેનારા હોય તેવા પુરૂષો સુવક્તા હોય તો સુવર્ણ અને મુગધેનો યોગ ગણાય છે ઉત્તમ સુવક્તાની વાણીમાં દિવ્ય, આકર્ષક શુણુ રહેલો છે, તે વાણી વિષ્ણુના ચમકારાની જેમ શ્રોતાઓના આસ્થિક દૃઢ્ય ઉપર આરી અસર કરી શકે છે સુવક્તાની વાણીનું બળ વિશ્વમાં સર્વોત્તમ ગણાય છે અને તેના દિવ્ય પ્રભાવથી ધર્મ, નીતિ અને વ્યવહારની ભાવનાઓ પ્રવર્તે છે, સુવક્તા એ વિશ્વની માનસ શક્તિનો મહાન્ પ્રેરક અને પ્રવર્તક ગણાય છે

જેઓ શુદ્ધ એપણા સમિતિ સહિત છે. તેઓ જ શુર
થવાને યોગ્ય છે.

સ્વતો મનોવચનશરીરનિર્મિત, સમાશયાઃ કટુકરસાદિકેષુ યે ।

ન મુક્તે પરમસુલ્લેષિણોઽશન, મુનીશ્વરા મમ ગુરવો ભવન્તુ તે ॥ ૧૨ ॥

પરમ સુખ-મોક્ષ સુખની ઈચ્છા રાખનારા જે શુરઓ કટુ અને મધુર રસ
વગેરેમા સમાન દૃષ્ટિવાળા થઈ પોતાના હૃદયથી મન, વચન અને કાયાથી નિર્મિત
એવું અશન (લોબન) લેતા નથી, તેવા મુનિઓ મારા શુર થાઓ ૧૨

ભ ડોપકરણાદિ નિલેપણુ સમિતિ સહિત સર્વ પ્રાણી

ઉપર દયાળુ એવા શુરઓ જ જન્મ જરા

અને મૃત્યુને ક પાવનાર છે.

શનૈઃ પુરા વિઠ્ઠતિપુરસ્સર ચ યે, વિમોક્ષણગ્રહણવિધિં વિતન્વેતે ।

કૃપાપરા જગતિ સમસ્તદેહિના, યુનન્તિ તે જનનજરાવિપર્યયાન્ ॥ ૧૩ ॥

જેઓ પ્રથમ હળવે હળવે વિઠ્ઠતિ (ચત્ર) પૂર્વક ભ ડોપકરણાદિ મોક્ષણ
અને ગ્રહણનો વિધિ ઠરે છે અને જેઓ જનનના સર્વ પ્રાણીઓની ઉપર દયાવાળા
છે, તેવા શુરઓ જન્મ, જરા અને મૃત્યુને ક પાવે છે ૧૩

શુદ્ધ પરિધાપનિકા સમિતિ બાણનારા મુનિઓ જ શુર

થવાને યોગ્ય છે.

સચિસ્ત્રે ધરણિતલેઽવિરોધકે, નિરીક્ષ્યતે પરજનતાવિનાકૃતે ।

ત્યજન્તિ યે તનુમહમઙ્ગિર્વાજિતે, યતીશ્વર મમ ગુરવો ભવન્તુ તે ॥ ૧૪ ॥

વિસ્તારવાળી, અવિરોધી, અત્ય જનથી રહિત, (અથવા અન્યની માલિકી
વિનાનો પ્રદેશ) અને નિર્ભય એવી જૂઠિ ઉપર નિરીક્ષણ કરીને જેઓ મહત્વાગ
કરે છે, તેવા યતીશ્વરો મારા શુર થાઓ ૧૪

જેઓ ધૈર્યના બળથી ઇન્દ્રિયરૂપી શત્રુઓને છતનારા છે, તેવા

શુરઓ જ હર્ષ આપનારા થાય છે.

શરીરિણામસુલ્લશતસ્ય કારણ, તપોદયાશમગુણશીલનાશનમ્ ।

જયન્તિ યે ધૃતિચલ્લતોઽસૃવૈરિણ, ભવન્તુ તે યતિટપમા મુદે મમ ॥ ૧૫ ॥

પ્રાણિઓને સૈકરો દુઃખ કારણ રૂપ અને તપ, દયા, શમ, શુભ અને
શીળને નાશ કરનાર ઇન્દ્રિય રૂપી શત્રુને જેઓ ધૈર્યના બળથી છતી દે છે, તે

અલક્ષ્ણત્વાજ્ઞનૈરન્યૈ, ક્ષુભિતોદન્વદૂર્જિતમ્ ।

ઔદાર્યોદર્યસમ્પત્તેઃ, શાન્ત ચિત્તમૃપેરિવ ॥ ૬ ॥

ઇદમીદગુણોપેત, લઙ્ઘાવસરસાધનમ્ ।

વ્યાકુર્યાન્કઃ પ્રિય વાચ્ય, યો વક્તા નેદૃગાદાયઃ ॥૭॥

જે વચન તીવ્ર છતાં પ્રાસાદ શુભથી રમણીય છે, જે પ્રોઠ છતાં લઘુતાવળ છે, જે આકાશવાણુ છતાં ઉપસ્કાર વગરનું છે, જે ચોતરફ લાગુ પડતું છતાં આકુળતાથી રહિત છે ૪

જે વચનનો સાર ન્યાયથી નિર્ણય કરેલો હોય છે, તેને આગમની અપેક્ષા રહેતી નથી અને જે વચન કંઈથી પ્રસારૂપ થાય તેવું ન હોવાથી બીજાઓને આશ્ચર્ય-આગમના વચન જેવું થઈ પડે છે ૫

જે વચન અન્ય જનોને અલગ્ય હોવાથી ખળખળેલા સમુદ્રના જેવું ઉમ્મ છે અને જે વચન અર્થ સપત્તિના ઔદાર્ય (મહત્તા) ને લઈને મુનિના ચિંતના જેવું શાંત છે, ૬

આવા શુભવાણુ અને અવસરે સાધનરૂપ થનારૂં પ્રિય વચન એવા આશય વાળો વક્તા ન હોય તો બીજા કોણ બોલી શકે ? ૭

જે સુવક્તાની વાણી પ્રસશ પાત્ર ગણાય છે, તે તેના આશ્રયનો પ્રભાવ છે,

ઉપજાતિ (૮ થી ૧૦)

તથા ચ યત્કિચ્ચિદહ દ્યુવેઽર્હ, સોઽપ મથાવહઃ સકલઃ પ્રમૂષામ્ ।

યદ્દુરો વૃત્યતિ નાગમૌલૌ, નાન્યોનરેન્દ્રાદિહ હેતુરસ્તિ ॥ ૮ ॥

હું જે કંઈ ઠહું છું, તે સર્વ પ્રભાવ પ્રભુઓનો છે જે દેહકો સર્પનો મુગઠ ઉપર નૃત્ય કરી શકે, તેનું કારણ નરેન્દ્ર (ગાંડી) સિવાય બીજું નથી ૮*

આગમના બહુ શ્રુત સદ્વક્તાઓ લોકનું કલ્યાણ કરી શકે છે.

દ્રવ્યાદિસામ્યપતુલ્યવેતોનૈર્મલ્યવાત્સલ્યગુણાન્ દધાનાઃ ।

મન્યા મવત્યાગમવાચનાર્થા, ત્રિષા મવૃત્તાઃ શુભરાત્રિમાજઃ ॥ ૯ ॥

૧ ગાંડી ધોડો સર્પને વશ કરી તેના આશ ઉપર દેહકને ન્યાયવાની રમત કરે છે

* ૮ થી ૧૦ સંકિતમુક્તાવલી.

હોરી, રાગ કાફી.

પરમ ગુરુને રંગ રચાયો, સ્વરૂપ નિજ પદ પરખાયો   પરમં ટેક.
 પ્રેમ પીચકારી શ્રાવમે મારી લીલર પ્રભ લીજવાયો,
 ત્વ પદ તરપદ એકતા કરી કે, અસિ પદ એકતા થાયો,
 રોમ રોમ રંગ મચાયો   પરમં ૧૨

ગરબો

પુરવને પુરવેરે ગુરુ મુજને મળ્યા, અ તર મમી અમલાના આધારને,
 સુર્વી શોધન કરતી સદ્ગુરુ દેવતુ, ક્યારે મળશે મુક્તિવધુ હરતારને, પૂરવ ૧૩
 તીરથ ત્રવ સાધનરે સખી મેં બહુ કર્યો, તોપણ વૃત્તિ પામી નહિ વિશ્રામ ને,
 મનસુખો દેખાટે મિથ્યા સુખને, ગુરુ ગમ વિના કરી ન એસે કામ ને, પૂરવ ૧૪
 પછી પ્રાથના કરીરે સદ્ગુરુ દેવની, ચિત્ત દ્વારાએ સુદ્ધ કર્યો વિચારને,
 પદ્માસન વાળુ રે પિયુને પ્રોછવા, નેત્ર ગુહીને રોધ્યા હશે દ્રાગને, પૂરવ ૧૫
 બહાર વૃત્તિ અ તરમા ઉતરી, નિવૃત્તિને પામ્યુ આડ મનને,
 યાદી મુજને આવીરે સદ્ગુરુ ગમની, સમર્થુ સદ્ગુરુને તન મન ધનને પૂરવ ૧૬
 સુખદાઇ સ બધીરે સખી મુજને મળ્યા, વિવેક વિચાર શાંતિને આ તોષને,
 ભક્તિ શ્રદ્ધા માતા ભેટયા મુજને, દહન થયા હવે અનંત જન્મના દોષને, ૧૭

પદ. ગરબી.

સદ્ગુરુનો ઉપકાર ન સખી હું વિસરું ટેક

કૃપા નાથે કર્યો મુજને ઉપદેશને, સ્વપ્નાના સુખહારે મને બમતા નથી,
 વિચારી ભેતા આત્મસુખ વિશેષને, સદ્ગુરુનો ઉપકાર ન સખી હું ઇમરું ૧૮
 દેહ તણા સ બધી રે સ્વાર્થના સગા, કુટુંબ સમળુ ધન કેળીને ધાયને,
 જન્મ મરણતુ કષ્ટ કૌંઠ લેતુ નથી, પરમ ગુરુ વિના કુખડા નવ હરાયને સદ્ગુરુ ૧૯
 માતા ને પીતારે સ બધી ચરીરના, અ તકાળે કૌંઠ નહિ આવે કામને,
 વિષયના સુખડા રે ચિત્તતુ છોડાને, મોહ તણ મન પરમ ગુરુપદ પામને ૨૦

રાગ વૈરાગ ભર્યારી

ગુરુ વિના જ્ઞાન ઉપજે નહી, કરીએ કોટી ઉપાયલ,
 ત્રિવિધ તાપમા તન તપે, વૃત્તિ રિષયે વહી ભયલ ગુરુ વિના. ૨૧
 ગરુ ગમ આવી કેમ ભાણીએ, ઉપજ્યો વિવેક વૈરાગલ,
 આવરણથી અળગા રહે, આશા તૃણાને ત્યાગલ ગુરુ વિના ૨૨

નિરભિમાનતા, લોકસત્તા, કૌભાજલા, અને નિરપૃહતા-એ અને બીજા ઉત્તમ ગુણો
એના ગુણો જેનામા નહેલા છે, તેનો પુરૂષ સત્પુરૂષોનો ગુરુ થાયો. ૧૨

સુવક્તાએ કેવા ગુણો ધારણ કરી મધુર અક્ષરોથી ધર્મ કથા
કહેવી જોઈએ.

શાર્દૂલવિક્રીડિત. (૧૩-૧૪)

માજઃ પ્રાપ્તસમસ્તશાસ્ત્રહૃદયઃ પ્રવ્યક્તલોકસ્થિતિ,

પ્રાસ્તાશઃ પ્રતિભાપરઃ પ્રશમવાન પ્રાગેવ દષ્ટોત્તરઃ ।

પ્રાયઃ પ્રગ્નસહ પ્રમુઃ પરમનોદારી પરાનિન્દયા,

પ્રયાદુર્ધ્વકથાં ગણી ગુણનિવિઃ પ્રસ્પૃષ્ટમિદાક્ષરઃ ॥ ૧૩ ॥

માજ, સર્વ શાસ્ત્રના આશયને ગમગનાર, લોકસ્થિતિને જાણનાર, કૌભાજી
આશા-રૂપ હા નહીં રાખનાર, ઉત્તમ ગુણવાન, શમતાવાન, પ્રથમથીજ ઉત્તમ જાણી
લેનાર, પ્રાયે જીવેને પ્રયોગને સહન કરનાર, એટલે બીજાના પ્રશ્નોથી કટાણો નહીં પામ
નાર, સમર્થ, પરિન કાનો ત્યાગ કરવાથી બીજાઓના મનને હરનાર, ગુણોના જ કાર રૂપ
અને રૂપ મધુર-અક્ષરો બોલનાર એવા ગણી ગુરૂને ધર્મ કથા કહેવી જોઈએ અર્થાત
એવો પુરૂષ ધર્મ કથા કરવાને યોગ્ય છે ૧૩

સુવક્તાના મુખમાંથી કેવા વચનો નીકળવા જોઈએ ?

તદ્રક્તા સદસિ વ્રવીતુ વચન યચ્છૃણ્વતા ચેતસઃ,

પ્રોઠાસ રસપૂરણ શ્રવણપોરક્ષ્ણોર્વિકામશ્રિયમ્ ।

હુનિદ્રાગ્રમદુ લગ્નાલગતિહૃત્કાર્યાતરપ્રસ્વૃતિ,

પ્રોત્કળામનિજ શ્રુતૌ વિવૃત્તે શોક વિરામાદપિ ॥ ૧૪ ॥

સભામાં વક્તાએ તેવું વચન બોલવું કે, જે શ્રવણ કરનાર શ્રોતાના ચિત્તને ઉ
ત્તમ પ્રભરના રસને પૂરી આનંદ પૂર્વક ઉઠાસ પમાડે, કાન અને નેત્રોને જે વિક
સિત કરે, હૃદય, નિદ્રા, શ્રમ, દુઃખ, કાળ, અને ગતિને જે હરણ કરે, જે બીજા કાર્ય
ને ભૂલાવે, સામળવામાં જે હમેશા ઉત્સુકપણુ રખાવે અને જ્યારે વચન (કથા) બધ
થાય ત્યારે શોક ઉત્પન્ન થાય ૧૪

રસજ્ઞ સુવક્તાએ સભામાં કેવા વચનો ઉચ્ચારવા જોઈએ ?

સ્વધરા

તથ્ય પથ્ય સોહૃત મિયમિતમૃદુલ સારવદૈન્યદીન,

સામિપાય દુરાપ સવિનયમશઠ ચિત્રમલ્પાણ ચ

અથ ગુરુ આવશ્યક—અધિકાર

જ્યેષ્ઠા છોકરા એક હોડીમાં બેસીને મોટી નદીમાં સેહેલ કરતા હતા એટલામાં કાંઈ અકસ્માતથી તે હોડી ડુબવા લાગી તેથી ઘણા છોકરાઓ નદીમાં કુદી પડ્યા અને કિનારે પહોંચવા માટે તરફડિયા મારવા લાગ્યા એ વખતે ઉલેલા 'કાંઈ બલા માણસે તે' છોકરાઓને બચાવવા માટે નદીમાં દોરડું ફેંક્યું જે છોકરાઓએ દોરડાને પકડી રાખ્યું તેઓ બચી ગયા, પણ જે છોકરાઓ પોતાના ભર ઉપર મુસ્તાક રહ્યા તે એક અભિમાન કર્યું કે અમને દોરડાની જરૂર નથી, અમે એમજ કિનારે પહોંચી જઈશું તેઓ નદીના પૂરમાં તણાઈ જઈને ડુબી મુવા

આપણે પણ અજ્ઞાની છીએ, એટલે તે છોકરાઓના જેવાજ છીએ આપણું જ્ઞાણ તે સ્વાર છે નદી એ કાળનો પ્રવાહ છે કિનારેથી દોરડું ફેંકનાર તે ગુરુ છે, ને દોરડું તે ધર્મ છે જેઓએ દોરડું ન પકડ્યું તેઓ ડુબી મુવા તેમજ આપણે પણ સદ્ગુરુએ બતાવેલા ધર્મ ન પાળીએ તો જન્મ-મરણના ચક્કરમાં પડી જઈએ માટે ડુબતાઓને બચાવે તેવા દયાળુ સદ્ગુરુની જરૂર છે

આ પ્રમાણે કહી આ અધિકાર પૂર્ણ કરવામાં આવે છે

સાધુ સરળતા અધિકાર

જેઓ ધર્મ અને નીતિતત્ત્વના વેત્તાઓ છે, તેવા મહાન ગુરુઓના હૃદયમાં કદિ પણ વિકાર થતો નથી આ વિશ્વનું શ્રેય કરવા પ્રવૃત્તિ કરનારા તે મહાત્માઓ સર્વદા નિર્વિકાર વૃત્તિથી રહે છે અને તેવા પ્રસંગો પ્રાપ્ત થાય તો પણ તેમના અમૃતમય હૃદય ઉપર વિકારનું વિષ પ્રસરતું નથી જેઓ છુલ્લક વૃત્તિવાળા અને સંકુચિત હૃદયવાળા છે તેવાઓને જ આ વિશ્વના વિકારોની અસર થાય છે. વિકારને વશ નહીં થનારા મહાત્માઓ તેજ ગુરુ પદને યોગ્ય છે તેથી ગુરુ આવશ્યક નો અધિકાર દર્શાવ્યા પછી આ અધિકારનો પ્રશ્ન જ દર્શાવવામાં આવે છે

સરળ પુરૂષોએ પણ કોઈ કાર્યને માટે વફવા કરવી જોઈએ નેન ખૂણાની વફતા કર્યા વિના જુ વસ્તુની સરળતા જાણી શકે છે? ૨

જેની પાસે વૈદ્ય, મંત્રી અને ગુરુ ખુશામતીયા હોય તે રાજા સવ રીતે પાયમાલ થઈ જાય છે

વૈદ્યો ગુરુઃ મંત્રી ચ, यस્ય રાજઃ પ્રિયવદાઃ ।

શરીરવર્ષકોશેભ્યઃ, સિમ્ન મ પરિહીયતે ॥ ૩ ॥

જે રાજાની આજળ વૈદ્ય, ગુરુ અને મંત્રી પ્રિયવાદી હોય તે રાજા શરીર, મર્મ અને ખજાનામાં સરવર હીન થઈ જાય છે ૩

વડિલોના વચનો કઠોર હોય તો પણ સજ્જન શ્રોતાના મનને ખીલાવે છે.

વિકાશયન્તિ ધન્યસ્ય, મનોમુકુલમગ્નવાઃ ।

રવેરિવારાવેન્દસ્ય, કઠોરાશ્ચ ગુરુક્તય ॥ ૪ ॥

જેમ સૂર્યના કિરણો કમળની કળીને ખીલાવે છે, તેમ ગુરુ (વડિલ જન) નાં કઠોર વચનો લભ્ય પુરૂષની મનઝૂખી કળીને ખીલાવે છે ૪

વડિલોના કઠોર વચનોના તિરસ્કારથી ઉલટી મહત્તા પ્રાપ્ત થાય છે.

उपजाति.

गीर्भिर्गुरूणां परुषाक्षराभि स्तिरस्कृता यान्ति नरा महत्त्व ।

अलम्बशाणोत्कण्ठा नृपाणा, न जातु मौलौ मणयो वसन्ति ॥ ५ ॥

માતા, પિતા, ગુરુ કે વડિલોની કઠોર વાણી વટે તિરસ્કાર થયેલા પુરૂષો પરિણામે મોટી પદવી પામે છે જ્યાં સુધી વડિલોની કઠોર વાણીથી અપમાન ન પડ્યા હોય ત્યાં સુધી મોટી પદવી પામતા નથી જેમ શાલુ પર નદિ ઘસાયેલા મણિ હોય, તે રાજાઓના ગુરુના સ્થાનને ક્યારે પણ પામતા નથી (અર્થાત્ શાલુથી અળકેલા મણિઓ રાજાના ગુરુદાસ બેલવામાં આવે છે) ૫+

નીચ માણસના સ સર્ગના લાલના કરતા સારા માણસ તરફથી અપમાન સાડે છે.

वशस्थवृत्त (૬-૭)

वर सखे ' सत्पुरुषापमानितो, न नीचसर्गगुणैरलङ्कृत' ।

वराश्वपादेन हतो विराजते, न रासमस्योपरि सस्थितो नरः ॥ ६ ॥

+ પ થી ૮ મુદ્રાપિત રત્ન વ્યાખ્યાર

મોટાં માણસને સ તાપ ક્યો હોય તો પણ તે
હિત કરે છે.

હિતાય નાહિતાય સ્યાન્મહાન્ સન્તાપિતોઽપિ હિ ।

પદ્મ રોમાપહારાય, મહેદુષ્ણીકૃત પયઃ ॥ ૫ ॥

મોટા પુરૂષોને સ તાપ ક્યો હોય તો પણ તે હિતકારી થાય છે પરંતુ અહિ
તકારી થતો નથી - ભુષોને ગરમ કરેલું દૂધ શેગને નાશ કરનારૂં થાય છે ૫

સાધુપુરૂષ દોષને અ તરમાંજ પચાવી દે છે.

ન મુલેનોઽદિત્યૂર્ચ્વ, હૃદયાન્ન નયત્યયઃ ।

જરયત્યન્તરા સાવુદોપ વિપમિવેશ્વરઃ ॥ ૬ ॥

જેમ શકર વિષને ઝુખની બાહેર કાઢતા નથી તેમ હૃદયની નીચે ઉતારતા નથી
પરંતુ, વચ્ચેમા રાખી છરવે છે, તેમ સાધુપુરૂષ દોષને ઝુખની બાહેર કાઢતો નથી, તેમ
હૃદયની નીચે ઉતારતો નથી પરંતુ વચ્ચેમાજ છરવી રાખે છે ૬ *

મહા પુરૂષોની ખરી શક્તિ આપત્તિઓમાજ દેખાઈ આવે છે.

આર્યા (૭ થી ૧૪)

આપસ્વેવ હિ મહતા, શક્તિરભિવ્યજ્યતે ન સમ્પત્સુ ।

અગુરોસ્તથા ન ગન્ધઃ, પ્રાગસ્તિ યથાગ્નિપતિતસ્ય ॥ ૭ ॥

મહાન્ પુરૂષોની શક્તિ જેવી આપત્તિઓમા પ્રગટી નીકળે છે, તેવી સ પત્તિ
ઓમા પ્રગટી નીકળતી નથી અગરની સુગંધ અગ્નિમા પડ્યા પછી જ હોય છે, તેની
પહેલા તેવી હોતી નથી ૭

દર્પણના જેવા નિર્મળ હૃદયને ધારણ કરનારા સન્નનોનેજ
નમસ્કાર છે.

સ્વસ્ત્યસ્તુ સજ્જનેભ્યો, યેષાં હૃદયાનિ દર્પણનિમાનિ ।

દુર્વચનમસ્મસંગાદધિકતર યાન્તિ નિર્મલતામ્ ॥ ૮ ॥

જેઓના હૃદયો દર્પણની જેમ દુર્વચન કેવી ભરમના સગથી નિર્મળ થાય
છે, તેના સન્નન પુરૂષોનું કલ્યાણ થાઓ ૮

શિષ્ય પર પરાને આપવાની હિંત ઔણધી તેઓ કેવી રીતે પાલ છે, તે આપણે પૂર્વ અધિકારમાં જોઈ ગયા છીએ. માતા જેમ બાળકના હિંત માટે કયુ ઔણધ આપી બાળકને નિરાશી અને બ્રાજવાનું રાખે છે તેમ ગુરુ-શિષ્ય દિવાલે કટુતાથી પણ ઉપદેશ આપી તેને સરલ-મદ્રિક બનાવે છે. વળી તે સાથે તેનામાં નિસ્તેજ ભાવ ન આવે માટે શૈલ્ય પણ રહે છે તેથી આ રીતે શિષ્યને જમાનો ઔણધાથી ઉપદેશ દરેક દશાવ આ અધિકારમાં આપવામાં આવે છે.

જે શિષ્યે જ્ઞાન સ પાઠન કરવા માટે કૃપાળુ ગુરુથી થતુ અપમાન સહન કર્યુ નથી તે શિષ્ય સર્વ વિધિનુ અપમાન વાર વાર સહન કરે છે પણ જે શિષ્યે ગુરુનું અપમાન સહન કરી તેની ઉચ્ચરની માફક પૂન કરી ઔણધ મહુષ્ય કરેલ છે તે શિષ્ય ક્ષી પણ લેશ માન જગતનુ અપમાન સહન કરતો નથી એટલે તે એટલો અધી ન્યમહાર તથા પરમાર્થમાં વધી જાય છે કે દરેક મનુષ્ય તેનુ વતન તથા અભિપ્રાય લેવા વાર વાર સરલ અને શુભ માહી રહે છે.

શિષ્યોને શિક્ષા.

નહુ તમોને આથી વહેલો પન લખી શક્યો નહિ તેનુ કારણ હુ ન્યુચોઈથી બાઈન આમતેમ પર્યટન કરતો હતો તે છે હુ હિંદમાં ક્યારે પાછો ફરીશ તે હુ પોતે જાણતો નથી જે પ્રભુ મને પીક પાડળ રહી દોરે છે તેનાજ હાથમાં સૌ વાવ મૂકવી એ વધારે ઈષ્ટ છે. મારા વગર તાર્ય કરવામાં પ્રવૃત્ત રહો અને તે એવી રીતે કે જણે હુ કહી પણ અસ્તિત્વ ધરાવતો નહોતો. કેઈને માટે, યા કેઈ વસ્તુને માટે અટકી સહ જોતા બેસી ન રહો જે તમારાથી બની શકે તે કરો અને કોઈ ઉપર તમારી આશાનો મહાર બાધો નહિ.

સાપણનુ કાર્ય એ જાહી બહુ કયુ છે ખર્ચ પણ અહીં જબરદસ્ત થયેલ છે જો કે પ્રણા સુદર અને મોટા કુટુંબવાળાએ મારી સ બાળ દરેક રાખે લીધી છે છતાં મારી પાસેથી પસો આવ્યો જાય છે.

આ ઉનાળામાં હુ અહીંથી વિદાય થઈશ કે નહિ તે હુ જાણતો નથી બનતા સુધી તો નહિ પણ તે દરમ્યાન તમે આપણી યોજનાને વ્યવસ્થિત કરી ગતિમાં મૂકો તમે સર્વ કરી શકો તેમ છે. તેમાં શ્રદ્ધા રાખો બતાવ્યર સમજો કે ભગવાન આપણી સાથે જ છે અને તેથી બહાદુર આત્માઓ આગળ વધો ?

માતા પોતાના દેશમાં મારી પુરવી કંદર થઈ છે કંદર કે નકંદર પણ નિંદાવશ ન રહો, ધીમાં ન પડો તમારે એજ યાદ રાખવાનુ છે કે આપણી યોજનાનો કિ ચિત્ત અશ મોન પણ અમલમાં હણુ સુધી આવ્યો નથી.

સન્ન્યસ પુરૂષ જ દાક્ષિણ્યતાનો મહાસાગર છે.

સહતે કદ્ધ ન જલપતિ, જ્ઞાતિ ન દોષાન્ ગુણાન્ પ્રકાશયતિ ।

રુપ્યતિ ન રોષવત્સ્વપિ, દાક્ષિણ્યમહોદધિઃ સુજનઃ ॥૧૩॥

હાહાપણના લાઠાર રૂપ સન્ન્યસ પુરૂષ ઠંડુ વચન સહન કરે પણ ઠંડુ વચન મોહતો નથી કાઠના દોષ લેતો નથી પણ ઉલટા ગુણોને પ્રકાશે છે અને પોતાની ઉપર રોષ કરનારા ઉપર પણ તે રોષ કરતો નથી ૧૩

કર્ત્તવ્યનિષ્ઠ બાણુસ દુર્જનોની વચ્ચે પણ કુશલ રહે છે.

નિજકર્મફળદક્ષઃ, સહ વસતિ દુરાત્માનાપિ નિરપાયં ।

કિં ન કુશલેન રસના, દશનાનામન્તરે ચરતિ ॥ ૧૪ ॥

પોતાના કર્ત્તવ્ય કામમાં ચતુર એવો પુરૂષ દુર્જનોના સહવાસમાં પણ કુશલ રહે છે શું જિન્હા હાતોની વચ્ચે કુશલ નથી રહેતો ? ૧૪

જ્યાસુધી દૃઢયમાં મૂઢતા છે, ત્યાંસુધી જ વિષયો સારા લાગે છે;

જ્યારે દૃઢયમાં તત્ત્વજ્ઞાનના વિચારો આવે છે, ત્યારે તે વિષ-

યોનું સુખ રૂચિકર લાગતું નથી.

દ્રુતાધિલમ્બિત.

દદતિ તાવદમી વિષયાઃ સુખ, સ્ફુરતિ યાવદિય હૃદિ મૂઢતા ।

મનસિ તત્ત્વવિદાં તુ વિચારકે, ન વિષયાઃ ન સુખ ન પરિગ્રહઃ ॥૧૫॥

જ્યાસુધી હૃદયની અંદર મૂઢતા સ્ફુરવાયમાન થાય છે, ત્યાંસુધી જ આ ઇન્દ્રિ-યોના વિષયો સુખ આપે છે, પરંતુ જ્યારે મન તત્ત્વજ્ઞાનનો વિચાર કરનાર થાય છે, ત્યારે પછી વિષયો કયા ? સુખ કયા ? અને પરિગ્રહ કયા ? અર્થાત્ હૃદયમાં તત્ત્વજ્ઞાન થવાથી વિષયો, સુખ અને પરિગ્રહ રૂચિકર લાગતા નથી ૧૫

એક રાત્રીને ઉદેશીને કોઈ મહાત્મા કહે છે કે ખરા સત્પુરૂષને દુર્જનના સમનો દોષ પણ લાગતો નથી.

માલિનિ (૧૬-૧૭)

મવતિ કિલ્લ વિનાશો દુર્જનૈઃ સદ્ગતાના-

મિતિ વદતિ જનોઽય સર્વમેતદ્વિ મિથ્યા ।

શુજગત્કળમણીનાં કિં નિમિત્ત દિ રાજન્,

ન મવતિ વિપદોપો નિર્વિપો વા શુજઃ ॥૧૬॥

ત કરી સર્વના અન્ત કરણને પ્રિય થઈ પડનો હોય અને સિદ્ધ મરજો પરાક્રમી હોય તે પુરૂષથી જ ભૂમિ શોભે છે ૨

મુજનોને શુ ગોભાવે છે ?

उपजाति (૩ થી ૬)

गुरुपदेशः श्रुतिमण्डनानि, सत्य मुखेऽलङ्करणं च वेपा ।

कराम्बुजे कङ्कणमेव दानं, सर्वाङ्ग-वृद्धारकरं च शीलम् ॥ ૩ ॥

જેને શુદ્ધો ઉપદેશ તેજ ઠાનના ઘરેણા છે અને જેઓના મુખમાં સત્ય રૂપીજ અલંકાર રહેલો છે, અને હાથમાં દાન તેજ કંકણ (કડુ) છે અને આખા શરીરમાં શોભા કરનાર શીખડપ ઘરેણુ છે, આવા અલંકારોથી મુજનો શોભે છે ૩

મુજનોનો શણગાર.

श्रीन धुतेनैव न कुण्डलेन, दानेन पाणिर्न तु कङ्कणेन ।

विभाति काया करणापराणा, परोपकारेण न चन्दनेन ॥ ૪ ॥

કૃપા પરાયણ પુરૂષોના ઠાન"શાસ્ત્ર પ્રવણથી શોભે છે, કુંડળથી શોભતા નથી, હાથ દાનથી શોભે છે, પણ કંકણથી નહિ, અને શરીર પરોપકારથી શોભે છે પણ ચન્દનથી નથી શોભતુ, અર્થાત્ મુજપુરૂષો સદા સત્કથા શ્રવણ, દાન અને પરોપકાર કરતા રહે છે ૪

સર્વરીતે પ્રગ સનીય કોણુ ?

वर्ण्यं स यो नायककर्मकारी, स सयमी यः स्मरवीरवारी ।

शूरः स यो कर्मरिपुमहारी, शुचिः स यो नायकनायहारी ॥ ૫ ॥

જે નીચ (નિન્દવા લાયક) કર્મો ન કરે, તેજ વળાણવા લાયક, જે કામને પાછો હાકડે (છતે) તે સયમી જે કર્મરૂપ શત્રુઓને હથે (ભોજ માર્ગને પામે) તે શૂરવીર અને બીજાનું કાઈ પણ દ્રવ્ય ન ચોરે, તે ધર્મિય સમજવો ૫

ખરો ઉદાર ચરિત કોને કહેવો ?

दानी स यः स्वल्पघनोऽपि दत्ते, मानी स यो दैन्यवचो न वक्ति ।

गुणी स यः सर्वजने हितार्थी, सा स्त्री च या शीलगुणप्रसक्ता ॥ ૬ ॥

પોતાની પાસે થોડું ધન હોય તોયપણુ જે દાન આપે, તેજ દાવાર બાણુવો કાઈ સમયે પણ જે દીનતાવાળુ (નમણુ) વચન ન બોલે તે માની, સર્વ પ્રાણી માનતુ જે હિત ચિત્તવે તે શુણી અને જે શીલગુણમત પરાયણ હોય તેજ સ્ત્રી કહેવાય ૬

જેમ ચ દનના શરીરને કાપીને ઘસવામા આવે છે, તોપણ તે પોતાની મુગધ છાડતુ નથી શેવડીના સાડાને ધ વ્રમા પીકવામા આવે છે, તોપણ તે પોતાની મધુરતા છાડતો નથી, અને સુવર્ણને કાપી ટીપી અને તપાવવામા આવે છે, તોપણ તે પોતાની કાલિથી ચલિત થતુ નથી, તેમ સમજન પુરુષ દુર્જનોથી પીડિત થાય તોપણ તે અન્યથા થતો નથી, એટલે પોતાની સમજનતા તોડતો નથી ૧૯

વિકારી પદાર્થોને ખાનારા પુરુષો જો ઈંદ્રિયનો નિગ્રહ કરી શકે તો પછી સમુદ્રમાં વિધ્યાચલ પર્વત તરે, એ વાત સત્ય ગણાય.

શાર્દૂલવિક્રીડિત.

વિશ્વામિત્રપરાશરમમૃતયો વ્રાતામ્યુર્ણાશ્વનાઃ
તેઽપિ સ્ત્રીમુલ્લપદ્મજ સુલલિત દૃષ્ટૃવ મોહ ગતાઃ ।
શાલ્યન્ન સઘૃત પયોદધિયુત યે શુક્તે માનવાઃ,
તેપામિન્દ્રયનિગ્રહો યદિમવેદિન્ન્યસ્તરેત્સાગરમ્ ॥૨૦॥

વિશ્વામિત્ર અને પારાશર વગેરે મુનિઓ પવન, પાણી અને પાદડા ખાઈને રહેનારા હતા તો પણ સ્ત્રીના સુ દર મુખ કમળને જોઈને મોહ પામી ગયા હતા, તો પછી જે મનુષ્યો ધી, દુધ અને દહી સાથે ઉચી જાતનું અન્ન ખાનારા છે, તેવાઓ જો ઈંદ્રિયોનો નિગ્રહ કરી શકે તો પછી વિધ્યાચલ પર્વત સમુદ્ર ઉપર તરે એ વાત સમયે. ૨૦

ઉપરના શ્લોકનો ઉત્તર આપતા કવિ કહે છે કે,

ઈંદ્રિય નિગ્રહ કરવાની શક્તિ ઓહારને આધીન નથી પણ મનને આધીન છે, તેનું દૃષ્ટાંત.

વસન્તતિલકા

સિંહો વલી દ્વિરદશોણિતમાસખોજી, સમ્પત્સરેણ કુરુતે રતિમેક્ષ્વારમ્ ।

પારાવતઃ સ્વરશિલાકળમયણેન, કામી ભવત્યનુદિન વદ કોઽજ રેતુઃ ॥ ૨૧ ॥

જે સિંહ ખલવાનુ હાથીઓના ઉધિર અને માગને ખાનારા છે તે વર્ષમા એક વાર વિષય લોગ કરે છે અને જે પારેવા પક્ષી રેતીના કોઠાર કણુનું શક્ષણ કરે છે, તે પ્રતિદિવસ દામી પાય છે કહો તેનું શુ કારણ ? ૨૧

ઉપરના શ્લોકનું જ સમર્થન કરતા કહે છે કે,

ત કરી સર્વના અ વ કરણને પ્રિય થઇ પડેના હોય અને સિદ્ધ સરખો. પરાક્રમી હોય તે પુરૂષથી જ ભૂમિ શોભે છે ૨

મુજનોને શુ રોલાવે છે ?

उपजाति (૩ થી ૬)

गुरुपदेश श्रुतिमण्डनानि, सत्य मुलेऽलङ्करण च येषा ।

कराम्बुजे कङ्कणमेव दान, सर्वाङ्गशृङ्गारकर च शीलम् ॥ ૩ ॥

જેને શુરનો ઉપદેશ તેજ કાનના ઘરેણા તે અને જેઓના મુખમા સત્ય રૂપીજ અવકાર રહેલો છે, અને હાથમા દાન તેજ કકણ (કડુ) છે અને આખા શરીરમા શોભા કરનારૂ શીળરૂપ ઘરેણુ છે, આવા અલકારોથી મુજનો શોભે છે ૩

મુજનનો શયુગાર.

श्रीत्र श्रुतेनैव न कुण्डलेन, दानेन पाणिर्न तु कङ्कणेन ।

विभक्ति काया करणापराणा, परोपकारेण न चन्दनेन ॥ ૪ ॥

કૃપા પરાયણ પુરૂષોના હાનિશાસ્ત્ર અવલથી શોભે છે, કુળથી શોભતા નથી, હાથ દાનથી શોભે છે, પણ કકણથી નહિ, અને શરીર પરાપકારથી શોભે છે પણ ચન્દનથી નથી શોભતુ, અર્થાત્ સુસુરૂષો રુદા મલક્યા અવલ, દાન અને પરાપકાર કરતા રહે છે ૪

સર્વશીતે પ્રગમનીય કોણુ ?

वर्ण्यः स यो नापमकर्मकारी, स सयमी यः स्वरवीरवारी ।

शूरः स यो कर्मरिपुप्रहारी, शुचिः स यो नान्यधनापहारी ॥ ૫ ॥

જે નીચ (નિન્દવા લાયક) કર્મો ન કરે, તેજ વખાણવા લાયક, જે કામને પાછો હકાડે (છોટે) તે સયમી જે કર્મરૂપ શત્રુઓને હલ્લે (મોક્ષ માર્ગને પામી) તે શૂરવીર અને બીજાનુ કાઇ પણ દ્રવ્ય ન ચોરે, તે પવિત્ર સમજવો ૫

ખરો ઉદાર ચરિત કોને કહેવો ?

दानी स यः स्वल्पधनोऽपि दत्ते, मानी ॥ यो दैन्यवचो न वक्ति ।

गुणी स यः सर्वजने हितार्थी, सा स्त्री च या शीलगुणप्रसक्ता ॥ ૬ ॥

પોતાની પાસે થોડુ ધન હોય તોપણ જે દાન આપે, તેજ હાવાર બાણુવો. કોઇ સમયે પણ જે દીનતાવાળુ (નમળુ) વચન ન બોલે તે માની, સર્વ પ્રાણી માત્રનુ જે હિત ચિત્તવે તે ગુણી અને જે શીલગુણમત પરાયણ હોય તેજ સ્ત્રી કહેવાય ૬

જેઓ જગત્નો ઉદ્ધાર કરવાની ઇચ્છા રાખનારા છે, તેવા સુ-
વક્તાઓ દુર્લભ છે.

અનુષ્ટુપ. (૧ થી ૭)

જના ઘનાથ વાચાલાઃ, સુલભાઃ સ્યુર્હ્યોત્થિતાઃ ।

દુર્લભા હ્યન્તરાર્દ્રાસ્તે, જગદમ્યુજ્જિહીર્વઃ ॥ ૧ ॥

વૃથા ઉઠી વાચાળ થનારા પુરૂષો અને મેઘ સુવ્રલ છે, પણ જેઓ જગત્નો ઉદ્ધાર કરવાની ઇચ્છાવાળા છે, અને અતરમા આર્દ્ર રહેનારા છે, તેવાઓ દુર્લભ છે એટલે જેમ ગાજવા મેઘ વરસવા નથી તેમ કેવળ વાચાળ પુરૂષો કાંઈ કામના નથી ૧

જે વાણી સ્વજન, પરજન, વિદ્વાન, મૂર્ખ અને શત્રુના મનને આ-
કર્ષે તેજ વાણી સલામા ખોલવા યોગ્ય છે

તાસ્તુ વાચઃ સંભાયોગ્યા યાચિત્તાર્કર્ષણક્ષમાઃ ।

સ્વેષા પેષાં વિદુષા, દ્વિષામવિદુષામપિ ॥ ૨ ॥

જે વાણી મિત્ર અને સામાન્ય મનુષ્યો, વિદ્વાનો, શત્રુઓ, અને મૂખોના ચિત્તને આકર્ષણ કરવામાં શક્તિવાળી થાય છે તે વાણી સલામને યોગ્ય બંધુવી ૨*

સુવક્તાની બુદ્ધિ, કર્મ અને મન ખીબના કરતાં વિલક્ષણ હોય છે
અને તે સદા એક વચની હોય છે.

તીક્ષ્ણા નારુત્તુદા મુદ્ધિઃ, કર્મ શાન્ત પ્રતાપવત્ ।

નોપતાપિ મનઃ સોષ્ઠ, વાગેકા વાગ્મિનઃ સતઃ ॥ ૩ ॥

સત્પુરૂષની બુદ્ધિ તીક્ષ્ણ હતા મર્મસ્થળને ખીડા કરનારી નથી તેવું કર્મ શાન્ત હતા પ્રતાપી છે, તેવું મન ગરમ હતા પતિતાપવાળું નથી અને તે વક્તા હતા તે એક વચની હોય છે ૩

ઉચ્ચ આશયવાળો સુવક્તા કેવું વચન બોલે છે ? તે કહે છે

પ્રાસાદરમ્યમોજસ્વિ, ગરીયો લાઘવાન્વિત્તમ્ ।

સાકાક્ષમનુપસ્કાર, વિપ્લવગાતિ નિરાકુલમ્ ॥ ૪ ॥

ન્યાયનિર્ણીતસારત્વાભિરપેક્ષમિવાગમે ।

અમકમ્પતયાન્યેષામાન્નાય વચનોપમમ્ ॥ ૫ ॥

વિપત્તિમા ધૈર્ય, આળાદીમા ક્ષમા, સલામા વાણીની કુશલતા, યુદ્ધમા પરાક્રમ, યશ મેળવવામા પ્રીતિ અને શાસ્ત્રમા આસક્તિ, એટલા શુભ મહાત્માઓને સ્વભાવથી જ સિદ્ધ છે

સુજનોમા પરહિત વૃત્તિ.

વસન્તતિલકા (૧૧-૧૨)

પદ્માકર દિનકરો વિકાચૌકરોતિ, ચન્દ્રો વિકાસયતિ કૈરવચક્રવાલમ્ ।
નાભ્યર્થિતો જલધરોઽપિ જલ દદાતિ, સન્ત* સ્વય પરહિતે વિહિતાભિયોગા, ॥૧૭॥

સૂર્ય કમલોને વિકાશી કરે છે, ચન્દ્ર ચોચણાના ઢગને પ્રપુલ્લિત કરે છે અને વાદળુ પ્રાર્થના કર્યા શિવાય જલ આપે છે, તેમ સત્પુરુષો પોતા પરહિતમા તૈયાર છે ૧૧

જેનેતર શાસ્ત્રોનુ કહેલુ છે કે કુર્મપતિ શા વાસ્તે
ધરણી ધારણુ કરે છે ?

યેષાં મનાંસિ કરુણારસરજ્જિતાનિ, યેષા વચાંસિ પરદોષવિવર્જિતાનિ ।
યેષા ધનાનિ સકલ્યાર્થિજનાશ્રિતાનિ, તેષા કૃતે વહતિ કુર્મપતિર્ધરિનીમ્ ॥૧૮॥

જેઓના મન કરુણારસથી આનંદિત છે, જેના વાક્યો ખીમના દોષ (નિન્દા) થી રહિત છે, જેના ધનો સમગ્ર અધિજનોથી આશ્રિત છે અર્થાત્ જેનુ દ્રવ્ય દરેક અર્થીને મળવાથી ઉપયોગમા આવે છે, તેવા પુરુષોને માટે મહાકુર્મ (કાચળાનુ સ્વરૂપ ધારી પરમાત્મા પોતાની પીઠ ઉપર ધરણીને ધારણુ કરે છે ૧૨

કેવા પુરુષો દુર્લભ છે

માલિની

મનસિ વચસિ કાયે પુણ્યપીયૂષપૂર્ણાશ્લિષ્ટુવનમુપકાશ્રેણિભિ મીળયન્ત ।
પરણુપરમાણૂપર્વતોકૃત્ય નિત્ય, નિજહૃદિ વિકસતઃ સન્તિ સન્ત કિયન્ત. ॥૧૯॥

જેના મન, વચન અને કાયા પુણ્યરૂપ અમૃતથી પરિપૂર્ણ છે* જે પુષ્કળ ઉપકારથી ત્રણે જગતને પુશી કરે છે અને ખીલના ચોડા શુષ્કને પર્વત જેવડા મોટા કરી સદા પોતાના મનમા ખુશી થાય છે એવા સત્પુરુષો કેટલા છે ? (અર્થાત્ વિરવા જ છે) ૧૩

* મન વચન અને કાયાથી જે શુભ કામ કરાજ કરે છે

જે ભગ્ય પુરૂષો દ્રવ્યાદિની સફળતા, ચિત્તની અનુપમ નિર્મળતા અને વાત્સલ્ય શુભેને ધારણ કરનારા યદ્ય મન, જ્યન અને કાયાથી આગમની વાચનામા પ્રવૃત્ત થાય છે, તેઓ દેવતાઓની શ્રેણીને ભજનારા થાય છે ૯

સુવક્તાનો હિતોપદેશ સાંભળવાથી શાસ્ત્રોના સર્વ આશયો
જાણી શકાય છે.

સમૃદ્ધિવૃદ્ધી પ્રમુખતા પ્રતિષ્ઠા, જિનત્વમન્યેઽપિ મનોજ્ઞમાવાઃ ।

હિતોપદેશભવણે ભવન્તિ, તે ચાત્ર શાસ્ત્રે સકલા ભવન્તિ ॥ ૧૦ ॥

સમૃદ્ધિ, વૃદ્ધિ, પ્રભુતા, પ્રતિષ્ઠા, અને તીર્થકરપણુ અને તે શિવાદિ ધર્મો
જે જે ઉત્તમ ભાવો હિતોપદેશ સાંભળવામા રહેલા છે, તે બધા આલોકમા શાસ્ત્રોની
અદર આવી જાય છે ૧૦

કોઈ એક ધનવાન લક્ષ્મીની અન્ધતામા અંજાઈને મહાન્ સુવક્તાને સત્ય
બોધ દેતા અટકાવવાનો પ્રયત્ન કરતો ભોધ ને કવિ કહે છે કે —

સત્ય કહેનારા સુવક્તાને લક્ષ્મીની લાલચ અટકાવી
શકતી નથી.

માલિની.

અધિગતપરમાર્થાન્વણ્ડિતાન્માવમસ્યા સ્તૃણમિવ લઘુલક્ષ્મીર્નૈવતાન્સરુણદિ ।

મદમિલિતમિલિન્દશ્યામગણ્ડસ્યલાનાં, ન ભવતિ વિસતન્તુર્વારણ વારણાનામ્ ॥ ૧૧ ॥

જેમણે પરમાર્થ જાણેલો છે એવા પડિતોની અવસ્થા તુ કરીશ નહીં, કારણ
કે, તુલના જેવી હલકી લક્ષ્મી તેઓને રોકી શકવાની નથી મદથી એકઠા થયેલા
જમરાઓ વડે જેમના ગડચણ સ્થામ બની ગયેલા છે એવા ગજે દ્રોને કમળના
રેસાનો તત્તુ અટકાવી શકતો નથી ૧૧

કેવા ગુણવાળો સુવક્તા સત્યપુરૂષોનો પણ શુરૂ બની શકે છે. ?

હરિણી.

શ્રુતમવિકલ શુદ્ધાવૃત્તિઃ પરમતિયોધને, પરિણતિરૂઘોગો માર્ગમર્વતનસદ્વિધૌ ।

મુષ્ણુતિરનુત્સેકો લોકજ્ઞતા મૃદુતા સ્પૃહા, યતિપતિયુગા યસ્મિન્નન્યે ચ સોઽસ્તુ ગુરુસતામ્ !

પરિપૂર્ણ સત્ શાસ્ત્ર, શુદ્ધ વૃત્તિ, ધર્મોબોધને પ્રતિબોધ કરવામા પરિશુતિ,
માર્ગાનુસારિપણની વિધિમા મહાન્ ઉદ્યોગ, વિદ્વાનોની પ્રશસા કરવાની પ્રવૃત્તિ,

સજ્જનો કેવા સત્યરૂપને વર્ણવે છે.

મન્દાકાન્તા. (૧૭ થી ૨૪)

યો નાસિષ્ય પ્રવદતિ કયા નાન્યમૃયાં વિષતે,
ન સ્તૌતિ સ્વ હસતિ ન પર વક્તિ નાન્યસ્ય મર્મે ।
હતિ ક્રોધ સ્થિતયતિ શમ પ્રીતિતો ન વ્યયીતિ
સન્ત* સન્ત વ્યવગતમદ ત સદા વર્ણયતિ ॥ ૧૭ ॥

જે આશ્વેષ કરીને (ન દા કરીને) વાત કરતો નથી, કોઈની ધમ્મો કરતો નથી,
પોતાની પ્રશંસા કરતો નથી, ખીજાની હાસી કરતો નથી, તેમ ખીજાની શુભ વાત બો-
લતો નથી, ક્રોધને હથે છે, શમને સ્થિર રાખે છે, પ્રીતિથી ભુલો ન પડે અથવા નાશ
ન પામે એવા મહારહિત સત્યરૂપને હમેશા સજ્જનો વખાણે છે ૧૭ †

મહત્પુરુષોની પરદુઃખભજન વૃત્તિ.

વાર્ષેચન્દ્રઃ કિમિદ કુરુતે નાકિમાર્ગસ્થિતોઽપિ,
દૃદૌ દાર્દ્રિં શ્રયતિ યદય તસ્ય હાનો ચ હાનિમ્ ।
અજ્ઞાતો વા ભવતિ મહતઃ કોઽપ્યપૂર્વસ્વમાવો,
દેહેનાપિ ઋજતિ તનુતા પેન દૃષ્ટાન્પદુઃખમ્ ॥ ૧૮ ॥

અદિ જેવાવી રીતે અકાશમા રહેલો પણ ચન્દ્રમા સમુદ્રતુ શુ કશું છે? કે જે
આ ચન્દ્રમા સમુદ્રની વૃદ્ધિમા (અતીમા)પોને પણ વૃદ્ધિનો આશ્રય કરે છે, અને તેની
હાનિમા (ઓટમા)પોતે પણ હાનિ(હીલુતા)બોગમે છે અથવા તો મહાત્માઓનો કોઈ
અપૂર્વ સ્વભાવ બાહ્યી ગાઢાય તેવો નથી, કે જે ખીજાના દુઃખ જોઈને પોતે પણ શરીરથી
ધસાઈ બળે છે

સારારશ—શુકલ પ્રતિપદાથી સમુદ્રની પૂર્ણિમા સુધી વૃદ્ધિ થતી રહે છે તેજ
પ્રમાણે ચન્દ્ર પણ શુકલ પ્રતિપદાથી પૂર્ણિમા સુધી વૃદ્ધિ પામે છે પણ સમુદ્ર તમા
ચન્દ્ર બન્ને હીલુતા પામે છે, જે જોઈને ઠંવિએ ચન્દ્રને સુખન બનાવી સમુદ્રના
સુખથી સુખી ને દુઃખથી દુઃખી એમ દર્શાવેલ છે જોઈને પરસ્પર આશ્રય
હોવાથી આ કટપના અયોગ્ય નથી ૧૮

સજ્જનોનું કંતવ્ય.

સત્યા વાચ વદતિ કુરુતે નાત્મશસાન્યનિન્દે,
નો માત્સર્યં શ્રયતિ તનુતે નાપકાર પરેષામ્ ।

વદ્યર્થ કોપશન્ય સ્મિતયુતઘનદાસિખ્યસન્દેહહીન,

વાક્ય ટ્રૂયાદ્રસજ્ઞઃ પારિપદિ સમયે સમમેયાપ્રમત્તમ્ ॥ ૧૫ ॥

રસજ્ઞાતા મનુષ્યે સલામા યોગ્ય સમયમા સાચુ, હિતકર, સપ્રમાણુ, પ્રીતિકર, ક્રોધમળ, સારવાળુ, હીનતારહિત, અભિપ્રાયવાળુ, દુર્લભ, વિનયવાળુ, શઠતાવિનાશુ, ચિત્રવિચિત્ર, ઘોડા અક્ષરવાળુ, બહુ અર્થવાળુ, કોપરહિત, હાસ્યયુક્ત, બહુ હુશીયા રીવાળુ, સદેહ વિનાશુ વાક્ય બોલણુ ૧૫

આ પ્રમાણે કહી આ સુવક્તા અધિકાર પૂર્ણ કરવામા આવે છે

શિષ્ય હિતોપદેશ-અધિકાર.

સુવક્તા કેવો હોય ? તેનામાં કેવા કેવા ગુણો જોઈએ ? અને તેના મુખમાંથી કેવા વચનો નીકળવા જોઈએ, એ સમજૂતી આપી હવે આ અધિકારમા સુવક્તા ગુરૂની કટુવાણી પણ પરિણામે હિતકારી હોવાથી તે સર્વ પ્રકારે ગ્રાહ્ય છે, એ વિષે વિવેચન કરવામા આવશે હીર્ષ 'દર્શી' અને પ્રાણી માત્રનું હિત કરનાર શુદ્ધ ઉપદેશક ગુરૂની વાણી કદિ કઠોર લાગતી હોય તથાપિ તેની અંદર લોકોના કલ્યાણની વાતો હોવાથી, તે સર્વ પ્રકારે માન્ય અને ગ્રાહ્ય હોય છે તે વિશેષે જણાવવા સારૂ આ અધિકારનો આરંભ કરવામાં આવે છે

પ્રિયવાદી ધણા મળી આવે છે, પરંતુ અપ્રિય અને હિતકારી વક્તા અને તેનો શ્રોતા મળવા દુર્લભ છે.

અનુષ્ટુપ્ (૧૫૦૪)

મુલમાઃ પુરુષા રાજન્, સતત પ્રિયવાદિનઃ ।

અપ્રિયસ્ય ચ પથ્યસ્ય, વક્તા શ્રોતા ચ દુર્લભાઃ ॥ ૧ ॥

હે રાજન્ ! હમેશા પ્રિય બોલનાર પુરૂષો મળવા સુલભ છે પણ કઠોર અને પથ્ય (કાયદા કારક) બોલનાર અને તેને (કઠોર અને પથ્યને) શ્રવણ કરનાર પુરૂષો મળવા દુર્લભ છે ૧

વક્તા કર્યા વિના સરળતા જાણી શકાતી નથી.

કાર્યા કાર્યાય કસ્મૈચિત્સરલૈરપિ વક્તા ।

ઋજુતા વસ્તુનો વે-શ્રુઃ કૂળનં વિના ॥૨॥

ઢાણા માણસો! સજ્જનમા કયારે ગણે ?

ચિત્તાહ્વાદિ વ્યસનવિમુક્ત. શોકતાપાપનોદિ,
મજ્જોત્પાદિ શ્રવણમુમગ ન્યાયમાર્ગાનુયાયિ ।

તથ્ય પથ્ય વ્યયમતમલ સાર્યક મુક્તવાધ,

યો નિર્દોષ રચયતિ વચસ્ત યુધા સન્તમાહુ ॥ ૨૨ ॥

જે પુરૂષ હુ બધી રહિત (નિર્ભય રીતે) મનને પ્રસન્ન કરનાર, શોભ અને
તાપને હરનાર, બુદ્ધિને ઉત્પન્ન કરનાર, ઢાનને પ્રિય, ન્યાય માર્ગાનુયાયિ, મનુસરનાર,
સાચુ, પ્રિય, મવરહિત, અર્થયુક્ત, બધન રહિત, નિર્દોષ નાકથ ગોઠવે (બોલે) તેને
સજ્જનો શાની ઢહે ॥ ૨૨

વિક્ષાનોની વાક્યાતુરીમા રહેલુ વશી કરણુ

માતૃસ્વામિસ્વજનજનકભ્રાતૃભાર્યાજનાયા

દાતુ ઘક્તાસ્તાદિહ ન ફલ સજ્જના યદ્દન્તે ।

કાચિત્તેષા વચનરચના યેન સા ધ્વસ્તદોષા,

થા શૃણ્વન્તઃ શમિતકલુષા નિર્દૃષ્ટિ યાન્તિ સત્ત્વાઃ ॥ ૨૩ ॥

જે કુળ સજ્જનો આપે છે, તે કુળ આપવાને માતા, પતિ (શ્વામી), પોતાના
પિતા, ભાઈ, સ્ત્રી, વગેરે જનો સમર્થ નથી કે જે સત્પુરૂષના પ્રસાદ કુળવડે તે
મનુષ્યોની કોઈ વચન રચના જ નિર્દોષ હોય છે કે જેનુ અવલુ કરતાજ પ્રાણીઓ
નિર્વેર (ઝેર વિનાના) શાન્ત બનીને નિવૃત્તિને પામે છે ૨૩

પવિત્ર પુણ્યવાનો થોડા હોય છે.

મુકૂત્મા સ્વાર્થ સઠ્ઠપહ્દયાઃ કુર્વતે યે પારાય,

યે નિર્વ્યાગા વિજિતકલુષાં તવતે ધર્મચુદ્ધિસ્ ।

યે નિર્ગર્વા વિદ્યયતિ હિતં શુદ્ધતેનાપવાદ,

તે પુન્નાગા ઝગતિ વિરલ્યા પુણ્યવન્તો મવન્તિ ॥ ૨૪ ॥

જેઓ સઢ્ય હૃત્યવાળા, (દલાહુઓ) પોતાના સ્વાર્થને છોડી હૃદયને પરમાર્થનુ
ઢાર્થ કરે છે, જેઓ નિષ્કપટ (બાલાની છુઢાવિના) પાપરહિત ધર્મબુદ્ધિને વિ
સ્તારે છે, જેઓ અભિમાન રહિતમણે દિવધાર્યો કરે છે અને અપવાદ અહલુ કરત
નથી, તેવા પુણ્યશાળી પુરૂષ જાને (ઉત્તમ પુરૂષો) હુનિયામા થોડા જ થાય છે ૨૪

હે મિત્ર! સત્યુદ્ધેષી અપમાન પામવું સાડું પરતું નીચના સર્ગ રૂપ
શુભો વડે સુશોભિત થવું એ સાડું નથી, જેમકે સુદર ઘોડાની લાત ખાવી સારી
પરતું ગધેરા ઉપર સ્વારી કરવી એ યોગ્ય નથી ૬

આલોકમા સ્વાદિષ્ટ અને હિતકારી ઔષધની જેમ વિદ્વાન્ મિત્ર
મળવો દુર્લભ છે.

મનોષિણઃ સન્તિ ન તે હિતૈષિણો, હિતૈષિણઃ સન્તિ ન તે મનોષિણઃ ।

મુદ્ધુષ્વિદ્વાનપિ દુર્લભો વૃણાં, યયૌષ્ઠ સ્વાદુ હિત ચ દુર્લભમ્ ॥ ૭ ॥

જે પુરૂષો બુદ્ધિમાન હોય છે, તે (આપણુ) હિત ધ્ય્છનારા હોતા નથી
અને જેઓ આપણુ હિત ધ્ય્છનારા છે તેઓ (ઘણુ કરીને) બુદ્ધિવાળા નથી
જેમ સ્વાદિષ્ટ તથા પથ્ય (હિતકારક) ઔષધ મળવુ દુર્લભ છે, તેમ મનુષ્યોને
વિદ્વાન્ તથા હિતચિતક મિત્ર મળવો દુર્લભ છે ૭

જેમ કેસર કંડણુ છતાં રમણીય લાગે છે, તેમ વિદ્વાન્ માણસોનો
રોષ પણ રમણીય લાગે છે.

વસન્તતિલકા.

વિશ્વાભિરામગુણગૌરવગુમ્ફિતાના, રોણેઽપિ નિર્મલધિવા રમણીય एव ।

લોકપ્રિયૈઃ પરિમલૈઃ પરિપૂરિતસ્ય, કાશ્મીરજસ્ય કટુતાપિ નિતાન્તરમ્યા ॥૮॥

જગતને આનંદ આપનાર એવા શુભોના ગૌરવથી સંયુક્ત એવા સ્વચ્છ બુદ્ધિ-
વાળા મનુષ્યોને કદાચ કોપ ઉત્પન્ન થાય તો તારો માનવો, કારણ કે મનુષ્યોને
પ્રીય એવી સુગંધથી પરિપૂર્ણ કેસરની કંડવાથ, હમેશા મનોહર ભાસે છે

(અર્થાત્ જેમ કેસરની સુગંધથી તેમની કંડવાશની કોઈ નિંદા કરતું નથી તેમ
સત્યુદ્ધેષો કોઈ હિતકર હોવાથી તેમની પણ કોઈ નિંદા કરતું નથી) ૮

આ પ્રમાણે ૬ઠી આ શિષ્યહિતોપદેશ અધિકાર પૂર્ણ કરવામા આવે છે

શિષ્ય શૌર્યોપદેશ-અધિકાર.

~~~~~

મહાત્ પુરૂષો—શુદ્ધો જ્ઞાન ગોષ્ઠિથી આત્મહિત કરે છે એટલું જ નહીં પણ
બીજા મનુષ્યોને સ્તવન કરવાને અનેક શુભ સંકારોવડે શિષ્ય પર પરાને પોથી જગ
તમા તેનો ખડેળો વિસ્તાર કરે છે

છે, તેથી સત્યુદ્ધોની કોઈ પદાર્થની સાથે તુલના કરી શકાય તેમ નથી (અર્થાત્ સત્યુદ્ધની સન્મુખ ઉપલા સર્વ પદાર્થ નિસ્તેજ છે ૨૭

ઉત્તમ જનમા રહેલા નવ અમૃતના કુડો.

ચેતઃ સાર્વતર વચઃ સુમધુર દષ્ટિ* પ્રસન્નોજ્વલ,
શક્તિ* ક્ષાત્તિયુતા મતિ* શ્રિતનયા શ્રીર્દાનર્દન્યાપહા ।

રૂપ શીલયુત શુભ ગતપદ સ્થાપિત્વમુત્સેકતા,

નિર્મુક્ત પ્રકટાન્યહો નવ સુધાકુણ્ડાન્યમન્યુત્તમે ॥ ૨૮ ॥

અતિશય ક્રોધાળતા યુક્ત હૃદય, સુ દર મિષ્ટ વચન, પ્રસન્નતાથી ઉજ્જવલ દષ્ટિ, (મીઠી નજર) સહનગીલતા યુક્ત શક્તિ, ન્યાયના આશ્રયવાળી ખુદિ, દાનથી દી નતા હરનારી લક્ષ્મી, સદાયરણુ યુક્ત સ્વરૂપ, ગર્વ વિનાનુ શાન્ત-શ્રવણુ, ઉદ્ધત પણા વગરનુ સ્વામીપણુ, (આધકારીત્વ) આવી ગીતે ચોખ્ખા દેખાતા ઉત્તમ પુરૂષમા નવ અમૃતના કુડો છે ૨૮

મહાન્ પુરૂષોના સત્ય બળના આધારથી આ પૃથ્વી ટકી રહી છે.

યે દીનેષુ દયાનવ* સ્પૃશતિ યાનલ્પોઽપિ ન શ્રીમદો,

વ્યગ્રા યે ચ પરોપકારકરણે હૃપ્યન્તિ યે યાચિતા. ।

સ્વસ્થાઃ સન્તિ ચ યૌવનોન્મિદમહાવ્યાગિપ્રકોપેઽપિ યે,

તૈ સ્તમ્ભૈરિવ સુસ્થિરૈઃ કિંઞ ભરુઠ્ઠાતા ધરા ધાર્યતે ॥ ૨૯ ॥

જે ગરીબ મનુષ્યો ઉપર દયાળુ છે, અદ્ય એવો લક્ષ્મીમહ પણુ જેને અડકતો નથી, (ધનાઢય છે છતાં અભિમાન રહિત છે,) પરોપકાર કરવામાં વ્યગ્ર ચિત્ત છે, યાચના કરવાથી ખુશી થાય છે, યૌવનરૂપી સ નિપાતના મોટા વ્યાધિના ક્રોધમા પણુ જેઓ સ્વસ્થ રહે છે, અચળ એવા તે થાલવાથી (મહાન્ પુરૂષોથી) ધણા ભાર વાળી આ પૃથ્વી અચળ રહી છે ૨૯

સર્વજન હિતકર માર્ગ

સ્રગ્ધરા—(૩૦-૩૧)

પ્રાણાયાતાન્નિટ્ટિ* પરધનહરણે સયમઃ સત્યવાચ્ય,
કાલે શસ્ત્રા પ્રદાન યુવતિજનકયામૂકમાવ પરેપામ્ ।

નૃણાસોતોવિમદ્નો ગુરુપુ ચ વિનય* સર્વભૂતાનુકમ્પા,

સામાન્ય* સર્વશાસ્ત્રેષ્વનુપહતવિધિ* શ્રેયસોપેપ પયા ॥ ૩૦ ॥

તમારૂં કાર્ય શિશિત યુવક જનો પર બનવો, તેમને એક સ પમા લાવી વ્યવસ્થિત કરે. મહાન્ કાર્યો મહાન્ આત્મભોગથીજ બની શકે છે કોઈ જાતની સ્વાર્થ પરાયણતા, કોઈના નામ કે કીર્તિ મારા કે તમારા, અરે મારા ગુરૂના નામ કે કીર્તિ રાખવાની બીલકુલ જરૂર નથી કાર્ય કરે. [વચાર' અને યોજનાને કાર્યમાં મૂકે-મારા શિષ્યો, મારા બહાદૂર, ઉમદા અને સ સ્કારી આત્મા એ! -કદી બદ્ધ થઈ અફને ગતિમાન કરે. નામ કે કીર્તિ કે એવા અર્થહીન મમત્વ માટે પાછળ ભેરા અટકે નહિ. પોતાની જાનને-મમત્વને કાઢી નાખી કાર્ય કરે. તમે શીખી ગયા છો કે તૃષ્ણા તૃષ્ણ લેશુ કરી દોરડું વણીએ છીએ તે દોરડા વડે ગાદો હાથી બાધી શકાય છે, તે યાદ લાવો તમે સર્વ પર પ્રભુના આશીર્વાદ છે તે મની ગ્રહિત તમારા સર્વમાં હો-તેવી શક્તિ તમારામાં ક્યારની છે તે હું માનું છું જગૃત થાઓ અને સાધ્ય જ્યાં સુધી પ્રાપ્ત નથી કર્યું ત્યાં સુધા વિરમો નહિ-ઉત્તિષ્ઠત જાગૃત પ્રાપ્ય વરાભિગોષ્ઠ-એવું વેદો કહે છે ઉઠો, ઉઠો લખી રાત્રી પ સાર થઈ ગઈ છે અને દિવસ આવે છે સમુદ્રનું મોજુ ઉછળ્યું છે હવે તે ભરતી નું રૂપ લે છે ત્યારે તેના વેગ સામે પ્રતિરોધ કરવા કંઈ પણ શક્તિમાન થઈ શકશે નહિ તે ભરતી તે મારા શિષ્યો! પ્રેમ છે! અરે પ્રેમ છે! શ્રદ્ધા છે! તો ભય ન રાખો, ભય તે તો મહાનમા મહાન્ પાપ છે

સર્વને મારા આશીર્વાદ છે, ત્યાં સર્વ ઉમદા જીવોને જેણે આપણા કાર્યમાં સહાય આપી છે તેને કહેજો કે હું તેમને મારો શાશ્વત પ્રેમ અને ઉપકાર મોકલું છું, પણ તેમને ધીમા ન પડવાની યાચના કરૂં છું આ ભાવનો સર્વ સ્થલે પ્રચાર કરે. અભિમાની બનશે નહિ, અને મતવાદ પર આગ્રહ રાખશે નહિ આપણું કાર્ય રસાયનિક વસ્તુઓ એકઠી કરી મૂકવાનું છે અને તેનું વર્ગીકરણ-પૃથક્કરણ જે રૂપ લે છે તે તો ભગવાન જ બાંધે છે સૌ કરતા વિશેષ તો એ છે કે મારી તમારી ક્ષેત્ર થાય તેથી કુલાદ્ય જશે નહિ મહાન્ કાર્યો કરવાના છે જે કરવાનું રહે છે તેના પ્રમાણમાં આ નાની ક્ષેત્ર શુ વિસાતમાં છે? શ્રદ્ધા, દ્રઢ શ્રદ્ધા રાખો કે પ્રભુની આજ્ઞા થઈ છે ઇશ્વરનો બુસ્સો આગળ વધ્યો છે કે હિંદ જગૃત થશે જ હિંદના સામાન્ય પ્રજા જનો અને ગરીબો સુખી થવાના છે હર્ષિત થાઓ, અધ્યાત્મિક જલવેગ ઉછળ્યો છે, તે જલ ભૂમિ પર ખસાર થાય છે, કોઈ તેને અટકાવી શકતું નથી, પ્રમાણમાં મીમા વગરનું આગળ ધસે છે, અને સર્વને પોતામાં સમાવી દે છે એવું હું જોઉં છું દરેક માણસ મોખરે આવે છે, દરેક સાડ સાડ તે વેગના બલમાં ઉમેરાતું જાય છે, દરેક બલ પોતાના માર્ગને સહેલો કરે છે, અને તેનો જશ ઇશ્વર પર છે

મને કોઈ પ્રકારની સહાયની અપેક્ષા નથી એક કંઈ એકહું કરવા મડો, તે કંઈમાંથી થોડાક મેજક લે'ટર્ન (બ્રહ્મ જ્ઞાનસ) નકયા પૃથ્વીના

પદ્ધ શકે છે તેસા જમતુર્મા કેટલાક પામરો એમ માને છે કે-ઉત્તમ સ્થાન ઉત્તમ વસ્ત્રો, ઉત્તમ ભૂખણો, ઉત્તમ લોજન વગેરે કરવામાજ ઉત્તમતા છે તે પુરૂષોને ઉત્તમ એવા સજ્જન અને અપમ એવા દુર્જનનો ભેદ બતાવવા સારૂ આ અધિકારનો આરંભ કરવામા આવે છે

કાય ઉપરથી સજ્જન-દુર્જનની સમગ્ર.

અનુષ્ટુપ (૧ થી ૮)

નીચાઃ શરીરસૌર્યાર્યમૃદ્ધિવ્યાપાયમધ્યમા* ।

કસ્મૈચિદ્દુત્તાર્યાય, યતન્તે પુનરુત્તમાઃ ॥ ૧ ॥

નીચ પુરૂષો શરીરના સુખ માટે યત્ન કરે છે, અને મધ્યમ પુરૂષો ઋદ્ધિ (ધન) ની પ્રાપ્તિ માટે યત્ન કરે છે અને ઉત્તમ પુરૂષો તો અદ્ભુત (સર્વને સુખ ઉત્પન્ન કરનાર) એવા અર્થ માટે યત્ન કરી રહ્યા છે, ૧ તેમજ—

વાલ્યેઽપિ મધુરા કેઽપિ, દ્રાક્ષાવત્કેઽપિ ચૂતવત્ ।

વિપાકે ન કદાપીન્દ્રવારુણીફલવત્પરે ॥ ૨ ॥

કેટલાક ખાદ્યાવસ્થામા દ્રાક્ષની માફક મધુર છે અને કેટલાક આખાની માફક મધુર છે પરંતુ તેઓમાથી કેટલાક ઈન્દ્રવારુણીના ફલ (ઈન્દ્રસ્વારુણીયા ઈક્ષામણી) ની માફક પાકે ત્યારે પણ મધુર થતા નથી ૨ વળી—

ગીતશાસ્ત્રવિનોદેન, કાલો ગચ્છતિ ધીમતામ્ ।

વ્યસનેન તુ મૂર્ઝાણા, નિદ્રયા કલહેન વા ॥ ૩ ॥

પંડિત-જ્ઞાની પુરૂષોનો વખત શાસ્ત્રવાચવાના આનંદથી અને મૂર્ખનો સમય વ્યયન કરવા કે નિદ્રાથી નિર્ગમન થાય છે ૩

સજ્જન-દુર્જનની નીશાની.

તુષ્યતિ મોજનૈવિમા મયૂરા ધનમર્જિતે. ।

સાધવઃ પરસ તોપૈ, સ્વલાઃ પરવિપત્તિષુ ॥ ૪ ॥

પ્રાણલો લોજનથી, મયૂર મેઘ ગર્જનાથી, સત્પુરૂષો બીજાઓને સંતોષ થવાથી, અને બળ પુરૂષો બીજાઓને દુઃખી થવાથી, સંતોષ પામે છે ૪ તેમજ—

નાલિકેરસમાકારા દૃશ્યન્તે કેઽપિ સજ્જના ।

અયે તુ વદરાકારા નહિરેવ મનોરમા. ॥ ૫ ॥

તેઓપર લાગણી બતાવો ! આમ લાગણી બતાવતા તમારી ઉપર કહેત્રી સ્થિતિ થાય, ત્યારે તમારો આત્મા પ્રભુના ચરણે મૂકો, એટલે તમારામાં અદ્ભુત શક્તિ, સહય અને અતુલ કાર્ય શક્તિ આવશે છેલ્લા દશવર્ષો થયા મારો મુદ્રા લેખ એ હતો કે જ્યાં સુધી કાર્ય ન થાય ત્યાં સુધી તે પાછા મળ્યા રહેવું પ્રયત્નો કર્યાજ કરવા, અને હજી પણ એજ તમને કહું છું જ્યાં સર્વજન અધાર સિવાય કંઈ દેખાતું ન હતું ત્યારે પણ હું તેજ મુદ્રાલેખનો-મંત્રનો જાપ કરને, હમણાં જ્યારે જ્ઞાનના પ્રકાશના કિરણો અજ્ઞાનરૂપી અધકારનો નાશ કરે છે, ત્યારે પણ હું નેજ કહું છું. મારા બલકો ! ભય નિવડેલ રાખશે નહિ, બીક મનમાં રાખી આકાશમાના તારાની શ્રેણી સામું જાણે કે તે તમને કચરી નાખશે એવી રીતે જોયી દૃષ્ટિ કરશેજ નહિ સખૂરી પકડો ! થોડા કલાકમાં તે બધું તમારે શરણે થશે રાહ જુઓ, પૈસો કે કીર્તિ કે બુદ્ધિથી લાભ મેળવશે નહિ પ્રેમજ સર્વ લાભ આપી શકે છે, શુદ્ધ વર્તનજ વિધેનાની વજ્રમય દિવાલોને ભેદી પોતાનો માર્ગ કાપી શકે છે-હવે આપણી સન્મુખ જે પ્રશ્ન ખડો છે તે એ છેકે, સ્વતંત્રતા સિવાય જીવનની વૃદ્ધિ કંઈ નથી આપણા પૂર્વજે ધાર્મિક વિચારમાં સ્વતંત્રતા બીધી અને આપી અને તેના ફળ તરીકે આ પણી પાસે અદ્ભુત ધર્મ છે, પણ તેઓ એ સમાજના પગમાં ભારે બેડીઓ નાખી અને તેના ફળ તરીકે આપણી સમાજ દુકમાં ઠડીએ તો ભયકર, પિશાચ સમાન છે પશ્ચિમમાં સમાજને હુમેશા સ્વતંત્રતા હતી અને તેના ફળ તરીકે જુઓ ? તેમની સમાજ કેટલી ગતિમાન થઈ છે ? તેવીજ રીતે બીજી બાજુએ આપણા ધર્મ જુઓ ? (તેપણ તેથીજ ગતિમાન થયો છે)

જીવન વૃદ્ધિને માટે પહેલા પ્રથમ સ્વતંત્રતા અત્યંત આવશ્યક છે જેવી રીતે મનુષ્યને વિચારવાની અને બોલવાની સ્વતંત્રતાની જરૂર છે જ તેવી રીતે તેને જ્યાંસુધી તે બીજાને નુકશાન કરતો નથી ત્યાં સુધી ખોરાક, પોશાક અને લગ્નમાં, તેમજ બીજી બધી બાબતમાં સ્વતંત્રતાની જરૂર છે,

ભૌતિક સંસ્કૃતિથી વિરુદ્ધ આપણે મૂર્ખ બની બોલીએ છીએ કારણ કે દ્રાક્ષ ખાટી છે-એટલે તે મળી શકે તેમ નથી એક વખત આ બધી મૂર્ખ વાતને પણ ક છુલ કરીએ, તો આખા હિંદુસ્તાનમાં ધારો કે એક લાખ ખરા ધાર્મિક-આધ્યાત્મિક સ્ત્રી પુરુષો છે હવે આની આધ્યાત્મિક સ્થિતિ માટે ત્રીશ કરોડ માણસોની પ્રજાએ જ ગલી દશામાં અને ભૂખે મરતા પડી રહેવું ? શામાટે તેમણે ભૂખે મરવું ? હિંદુઓને મુસલમાનોએ જીતી લીધા એનું શું કારણ ? તેનું કારણ હિંદુઓનું ભૌતિક-જડવાદી સંસ્કૃતિનું અજ્ઞાન છે મુસલમાનોએ પણ તેઓને દરજીએ બનાવેલા કપડા પહેરવાનું શીખવ્યું, ગેરીની ધૂળ ખોરાકમાં ન લેખતી શુદ્ધ-સ્વચ્છ રીતે ખાવાનું મહોમેદનો પાસેથી હિંદુઓ શીખ્યા હતા ભૌતિક મુદ્ધારણા બલકે મોજ શોખ પણ

સોયની આદી સુસ્ત્ય દુર્જન, ને સોયનું દોરા ચુકત નાકું સમજન પુરૂષ છે, કારણ કે સોય જેમ છિદ્ર ન હોય ત્યાં છિદ્ર પાડે છે તેમ દુર્જન પુરૂષ પણ જેનામાં દોષ ન હોય તેનામાં દોષને આરોપ કરે ॥ જેમ સોયનું નાકું દોરાથી છિદ્ર બાકે તેમ શુભવાન સુભજન પુરૂષ બીજાના છિદ્રને બાકે છે ૧૦

ગુણીમાં દોષ બુદ્ધિરૂપ છે અને દોષવાળામાં ગુણ પણ દોષ થઈ જાય છે

દોષો ગુણાય ગુણિના, મહદપિ દોષાય દોષિણા મુઠ્ઠવમ્ ।

તૂળમિત્ત દુગ્ધાય ગવા, દુગ્ધમિત્ત વિપાય સર્પણામ્ ॥ ૧૧ ॥

દોષ પણ ગુણી મનુષ્યોના ગુણ માટે થાય છે અને મહોટો પણ ગુણ (સુ કૃત) દોષવાળા મનુષ્યોના દોષને માટે થાય છે, ત્યાં લાખલો આપે છે કે, ધાસ (શુભહીન છે તો પણ) ગાયોના દૂધને ઉત્પન્ન કરે છે અને મરોને આપેલું દૂધ (શુભવાળું છે તો પણ) જેમ તેના ઝેરમાં વૃદ્ધિને કરે છે વદ્ધવ ૧૧

સજન તથા દુર્જનને વિદ્યાદિ શક્તિ મળે તો કેમ ઉપયોગ કરે છે?

ઉપજાતિ

વિદ્યા વિવાદાય ધન મદાય, શક્તિઃ પરેષા પરિપીઢનાય ।

સ્વલસ્ય સાધોર્વિપરીતમેતજ્ઞાનાય દાનાય ચ રક્ષણાય ॥ ૧૨ ॥

દુર્જનને વિદ્યા વિવાદને માટે, ધન મદને માટે અને શક્તિ બીજાને પીડવાને માટે થાય છે અને સભજન પુરૂષને તેથી વિપરીત-એટલે વિદ્યા જ્ઞાનને માટે, ધન જ્ઞાનને માટે અને શક્તિ બીજાના રક્ષણને માટે થાય છે ૧૨

કોઈથી દુઃખ પામેલો મનુષ્ય ને સુખ પામેલો દુર્જન કેમ વર્તે છે?

વસન્તતિલ્લકા.

આક્રોશિતોઽપિ મુજનો ન વદત્યવાન્ય, નિષોદિતોઽપિ રમમુદિતે યયેક્ષુ' ।

નીચો જનો ગુણગુણેષુ સેવ્યમાનો, હાસ્યેન તદ્વદતિ યત્કલ્પદેઽપ્યવાચ્યમ્ ॥૧૩॥

જેમ શેરડીનાં સાઠાં ય નમા પીવાલો હોય તો પણ તે મધુર રસ આપે છે, તેમ કોઈએ સત્પુરૂષનો તિરસ્કાર કર્યો હોય તો પણ તે નીંહવા યોગ્ય વચન ક્યારે પણ બોલતો નથી, લલટુ મિષ્ટ બાપણું કરે છે પરંતુ સેકડોળ ધ લાભો આપીને દુર્જનની સેવા કરી હોય છતાં કનેશમાં પણ જે વચન ન બોલવું જોઈએ તેવું વચન દુર્જન મરકરીમાં બોલે છે ૧૩

આમ થવાથીજ સર્વ વ્યવસ્થિત સંસ્થાઓ મરણ પ્રાપ્તી છે કાર્ય કરો ખસ કાર્ય કરો કારણ કે બીજાના ભલામાટે કાર્ય કરવું એજ જીવનું સ્વસ્થ છે—જીવન છે.

હું માત્ર એજ માણુ છું કે દલ, લુચ્ચાઈ, પ્રપચ હોવા ન જોઈએ મેં હ મેશાં પ્રભુપર વિશ્વાસ રાખ્યો છે, સૂર્યના પ્રકાશ સમાન વિશાલ જ્વલત સત્યપરજ હમેશા આધાર રાખ્યો છે, નામ, કીર્તિ મેળવવાને અરે! બીજાનું ભલું કરવા માટે પણ, તે મેળવવાને હું જોશુદીસમ જેવો દલ કરી મારા હૃદય ઉપર ઠલક ઠલક મરવા માગતો નથી અસહાયરણનો એક શ્વાસ પણ, ખરાબ ઠવાદાવાનું કંઠક પણ હોવું ન જોઈએ બહારનો દેખાવ, આડ વર, દલ, કોળ, એ સર્વ મિથ્યા છે, તેમાનું કંઈ પણ ખુણામા રહીને કરવાનું નથી શુદ્ધેય ઉપર ખાસ પ્રિયતા બતાવવાની નથી, અને કોઈ શુદ્ધેય તે માટે કંઈ ઇચ્છા રાખવાની નથી મારા બહાદુર પુત્રો! તમારે આગળ ધસવાનું છે ધન મળે અગર ન મળે, મનુષ્યો મળે, યા ન મળે પણ આગળ ધસો તમારામા પ્રેમ છે, ઇશ્વર છે! નમે સામા યનુમા ભાગ્ય, પાડો ત્યા સુધી આગળ વધો અને ધમો પછી તમ રી મામે કોઈ થઈ શકનાર નથી તમારું નામ કોઈ કંઈ શકનાર નથી—થીઓસોફીના માસિકો કહે છે કે, મારા વિજયનો માર્ગ બધો તેઓએ કરી આપ્યો, એ દેટલું બધું બેહુલું—અસત્ય—તદ્દન નિધ્યા વચન છે—સલાળ રાખો, અને જે અસત્ય છે તે સર્વથી ચેતતા રહો સત્યને વળગી રહો અને આપણે ધીમે ધીમે પણ સચોટ પણે વિજય પ્રાપ્તીશું હું કહી દઉંજ નહિ એમ ધારી કાર્ય કર્યો કરો તમારામાના હરેક ઉપર આપુ કાર્ય રહેલું જે એમ ધારી કાર્ય કર્યો કરો કર્યો કરો પચાશ શબ્દો તમારા પ્રત્યે દૃષ્ટિ ફેંકે ફેંકે હિંદના ભવિષ્યનો તમારા પરજ આધાર છે, તો કાર્ય આગળ ચલાવે બહોલ દરે આવી શકીશ તે હું પોતે ભણતો નથી હિંદમા અણુ તો હિંદીઓ મને જુદા જુદા ઠરે તો ખૂબ વખાણે, પણ કોઈ કાર્ય માટે તેઓ એ પાઈ પણ આપવાનું આમ પોતે જ બીખારીઓ બન્યા છે, તો તેઓ કેની પાસેથી શું મેળવે તેથીજ તેઓએ છેલ્લા બે હજાર વર્ષ કે તેથી વધારે વર્ષ થયાં હોય તેમની શકિત ખોઈ છે, હમણાજ તેઓ પ્રજના, સમાજના, વિચાર કરનારો એક દેશ માટે તેમને હોષ આપવાની જરૂર નથી વધુ હવે પછી

પુસ્તકો અને તેમાની ‘થીબરીઓ’ શી શું સરવાનું છે? લોકોને જુદા જુદા ગૃત કરવાના ઉચ્ચમા ઉચ્ચ અને એકજ માર્ગ, આપણુ શુદ્ધ જીવનને જુદા જુદા ગત આકર્ષક લોહણુ બક છે પરમાત્મા દિન પ્રાતદિન મને હૃદય દર્શન દેખે ઉડું દર્શન કરાવે છે કાર્ય કરો, ખસ કાર્ય કર્યો કરો મૂર્ખો દેવે દેવે દેવે છોડી દો, પ્રભુનીજ વાત કરો કપટ અને દળાની વાતો નહીં કરો દલી આ જીવગી નથી, તે બહુ ટુકી છે

જેણે સેવ્યા માને જાપ, ધન્ય જનમ ધરિયા !
 જેણે સૌના લીધા શાપ, એ શિદ અવતરિયા ? ૧૮
 જેણે પાળ્યા માણસ પાત્ર, ધન્ય જનમ ધરિયા !
 જેણે લોકો લીધી લાચ, એ શિદ અવતરિયા ? ૧૯
 જેણે ધરી ધરમની રીત, ધન્ય જનમ ધરિયા !
 જેની પાપ ઉપર બહુ પ્રીત, એ શિદ અવતરિયા ? ૨૦
 જેણે સૌને ક્રોધા મુખ, ધન્ય જનમ ધરિયા !
 દુનિયાને દીધા દુખ, એ શિદ અવતરિયા ? ૨૧
 જેણે ક્રોધો સદૈવ મુગ્ધોધ, ધન્ય જનમ ધરિયા !
 જેણે કયો ગરિબપર ક્રોધ, એ શિદ અવતરિયા ? ૨૨
 જેના વિધ વિધ યાય વખાણ, ધન્ય જનમ ધરિયા !
 જેણે પરના લીધા પ્રાણ, એ શિદ અવતરિયા ? ૨૩
 જેણે દયાથી દીધા દાન, ધન્ય જનમ ધરિયા !
 જે નિર્લજ ને નાદાન, એ શિદ અવતરિયા ? ૨૪
 જે પ્રજા તણા પ્રતિપાળ, ધન્ય જનમ ધરિયા !
 જે ચોર થયા ચડાળ, એ શિદ અવતરિયા ? ૨૫
 સત્યવાદી શાણા શેઠ, ધન્ય જનમ ધરિયા !
 જેણે પાપે ભરિયા પેટ, એ શિદ અવતરિયા ? ૨૬
 જેની તનમન સારી ટેવ, ધન્ય જનમ ધરિયા !
 ન ભળ્યા કલપતના દેવ, એ શિદ અવતરિયા ? ૨૭

મુજન બીબી અને કુર્જન મીયાની વાર્તા

* વે દિન કહ્યા કે મિત્તાંકે પાઉંને જીતી ?

મીયા બહુ કરીને ગામડામા રહેનાર એક સુસલમાન હતો. તે મિત્તારાને
 કાંઈ પણ નોકરી નહીં મળવાથી ખડનો ભારો લાવી વેચી પોતાને નિભાવ ઘણી
 મુશ્કેલીથી કરતો હતો. થડ પર ફટલ-તુટલ લૂગડા એ મિત્તાનો શણગાર હતો.
 લૂખો-સૂકો ભરનો ચોટલો ને આછી-પાતળી છાશ તેનું હોજન હતું. પગમાં પ
 ગરખું પટ્ટેયોને પદરેક વર્ષ વિતી ગયા હશે, એટલી સુદવમા ઉપિઓ-સવા રૂપિ
 યો ખરચી પગરખા લેવાની શક્તિ આવી નહોતી તેની સ્ત્રી મરીઅમ ઘણી બડી
 હતી. રેડીઆ પૂછીની ઉપજ પોતાના ખાવિદને ઘર ચલાવવામા તે મોટી મદદગાર
 થઈ પડતી હતી મિત્તાભાઈ પોતે હિલુકમાઉ પણ મિત્તાજનો બડાર હતો, કહેવત
 છે કે-“નજળો આટી ઝેરી પર શરો” હરવખત મિત્તાંભાઈ બીબીને સંતાવ્યા
 કરતો પણ સમજી મિત્તારી મરીઅમ જીનીઆહતું ફરજદ હોઈને ખામેશ પકડતી

ફૂદકો મારી લોકોને પ્રભુ સન્મુખ લાવો તમારામા મારો જુસ્સો પ્રવેશો, તમે ઉઘ રીતે હૃદય નિષ્ઠ જનો, તમે યુદ્ધ ક્ષેત્ર પર એક વીર તરીકે મૃત્યુ પામો-નેજ સદ ની પ્રાપ્તિ ના છે જેની જોવા-વિવેકાનંદ

તા ૪-અ,-૪,-ડા૦ બ-અને બીજા સર્વને એવું કહે જો કે માવજીભાઈ, કે પેથોભાઈ આપણી તરફેણ મા કે વિરુદ્ધ મા જે કહે તે પર બીલકુલ માન્યતા તેઓ રાખે નહિ, પરંતુ કાર્ય ઉપર પોતાની સર્વ શક્તિને એકાગ્ર-એકત્રિક કરે, વિવેકાનંદ

વિશેષ એક વાત એ કહેવાની કે સર્વના હાસ જનો અને કોઈને કાળુમા રાખવાની તલમાત્ર પણ કોશેશ ન કરો તેમ કરશે નો અદેખાઈ ઉત્પત્ત થશે અને સર્વ ભાગી પડશે ક્યારે કરો અત્યાર સુધીમા તમે આશ્ચર્ય કારક રીતે સાફ ક્યું છે મારા પુત્ર ! તુ આત્માવલંબી, વફાદાર અને સહન શીલ જન આપણે બધું સાધી શકીશું મારા બીજા ભિત્રો સાથે શત્રુભાવ રાખીશ નહિ-વાદવિવાદ કરીશ નહિ સર્વની સાથે સપથી રહેજે સર્વને મારા શાશ્વત પ્રેમ સાથે આપનો મહાનો આશીર્વાદ સહ-વિવેકાનંદ

તા ૪ જો તમે નેતા તરીકે આગળ વધશો તો તમને સહાય આપવા કોઈ આવશે નહિ પ્રથમ તો અહ ભાવનું નિક્કલન કરો, ત્યાર પછીજ વિજયની ધારણા સંપૂર્ણ પાર પડશે-તમારા પ્રત્યે સદાને માટે પ્રેમસહ વર્તમાન, તમારો હૃદયનિષ્ઠ-વિવેકાનંદ

તમોને (અ-ને) મારે કહેવું જોઈએ કે તમારો બચાવ તમારે જાને જ કરવા નો છે સાવ બાળક પેઠે શા માટે વર્તો છો? તમારા ધર્મ પર કોઈ આક્ષેપ કરે તો શા માટે તમે તેની પાસે બચાવ કરી શકતા નથી? મારા વિષે પૂછો નો તમારે કોઈ પણ જાતની ભીતિ રાખવાની નથી અહીં મારા શત્રુઓ છે, તેના કરતા ભિત્રો વધારે છે, અને આ દેશમા ત્રીજો ભાગ ખ્રિસ્તીઓ છે, અને શિક્ષિત વર્ગ માથી તો ઘણી જ જુજ સંખ્યા ખ્રિસ્તી મિશનરીઓ માટે પરવા રાખે છે બીજી વળી એ છે કે જે વસ્તુ સામે મિશનરીઓ અભાવ જતાવે છે, તેજ વસ્તુ એવજીય હોવી જોઈએ, એમ શિક્ષિત વર્ગ માને છે તે મિશનરીઓની આગળની સત્તા હવે અહીં થી ગઈ છે અને દિવસે દિવસે નાણુક થતી જાય છે તેઓના કરેલા આક્ષેપોથી તમને દુ ખ થતું હોય તો શા માટે જાહી બાલકની પેઠે તમે વર્તો છો, અને તે વાત મને ભાગા વો છો અને પૂછો છો? બાચલાપણુ રાખવું એ સફળ નથી

અહીં મને અનુસરનાર ઘણા પ્રતિષ્ઠિત પુરૂષો ક્યારના થઈ ચૂક્યા છે બીજે વરસે હું એવી વ્યવસ્થા કરનાર છું કે તેને કાર્યગત શ્રેણી પર મૂકી આપીશ અને પછી આપણુ કાર્ય ચાલુ થયા જશે, અને જ્યારે હું હિંદમા આવવા અહીં થી ઉપડીશ ત્યારે અહીં એવા ભિત્રો રહેશે કે જે મને અવલંબન આપતા રહી હિંદમા

વિભૂતિ રૂપી ગુણ ॥ ૧૮, જે જેને જાણ્યો નથી તે તેને નિદે છે ૧૯, મહા પુરૂષો ને દાનિ નથી પરંતુ તે સ્થાનને દાનિ છે ૨૦ મહા પુરૂષમા હલકાઈની શકા ન કરવી ૨૧, ગુણવાન્ પુરૂષ દુર્ગલ હોય તો પણ ઉત્તમ છે ૨૨ *

આમ બાવીશ પ્રકારે ગુણીત્વ સ્વરૂપ જાણી શકાય છે તેથી તેનુ આ અધિકાર સાથે એકીભાવ (એકપણુ) ॥ માટે તે બાળતમા વિશેષ ન લખતા આ અધિકાર રતો આર બ કરવામા આવે છે

ગુણોની પ્રસિદ્ધિ સ્વતઃજ થાય છે.

અનુષ્ટુપ્ (૧ થી ૧૦)

ગુણા કુર્વન્તિ દૃત્ત્વ, દૂરેઽપિ વસતા સતામ્ ।

કૌતકીગન્માગ્રાય, સ્વય ગચ્છન્તિ પદપદાઃ ॥ ૧ ॥

અપુરૂષો ઘણા દૂર વસતા હોય, પણ પોતાના ગુણો દૃતપણુ કરે છે (અર્થાત્ પોતાના ગુણો જગતમા પ્રસિદ્ધ થવાથી અનુષ્ટો દર્શન અધે આવે છે) જેમકે કેતકીમા સુગધીનો ગુણ હોવાથી બમરાઓ પોતાની મેળે ઢેવડા તરફ આકર્ષાય છે ૧ *

ગુણવાન્ પદાર્થના સ સગતુ કૃષ્ણ

ગુણવજનસસર્ગાયાતિ સર્વોઽપિ ગૌરવમ્ ।

પુણ્ણમાહાપસદ્ગેન, સૂત્ર શિરસિ ધાર્યન્તે ॥ ૨ ॥

ગુણીન અનુષ્ઠ જે ગુણવત સજ્જનની મોખતમા આવે તો અવસ્થ મહોદાઈ મેળવે છે, જેમકે સૂતર પુષ્પની માળામા ગુલાવાથી દેવ કે અનુષ્ઠના કંઠમા પડે છે કારણ કે પુષ્પ રહિત સૂતર કંઠમા પેશાય નહિ ૨

ગુણો જણાવવામા સોગન ખાવાની જરૂર નથી

પદિ સતિ ગુણા* પુસાં, વિકસન્ત્યેવ તે સ્વયમ્ ।

ન હિ કસ્તૂરિકામાદ*, શપયેન નિર્વાયતે ॥ ૩ ॥

જે માણસોમા ગુણો ભરેલા છે તે માણસો ગુણોને લીધે પોતાની મેળે જગતમા જાહેર છે, જેમકે આ કસ્તુરી છે અન્ય વસ્તુ નથી એવી કસ્તુરીની સાખીતી કરવા માટે સોગન ખાવાની જરૂર નથી કારણ કે કસ્તુરીની સુગધી જ સુપ્રસિદ્ધ છે ૩

અને અકિચનતા-તો મેં લગ કર્યો છે તો તેમને કહેજો કે તેઓ મહાન જૂઠા છે (૬) મિશનરીને મહેરબાની કરી પત્ર લખીને પૂછજો કે તેઓએ મારામા જે અસત વર્તનો જ્યાં હોય તેની એક વિગતવાર યાદી લખી તમોને મોકલાવે, અગર તેને મારા વિષે કોણે કોણે ખબર આપી છે તેના નામો મોકલાવે, તથા તે ખબરો એક ચોક્કસ મનુષ્ય તરફથી સીધી રીતે આવી છે? આમ કર્યો તો આખા પ્રશ્નનું એની મેળે નિરાકરણ થઈ જશે અને આજો ઘટાટોપ એની મેળે ઉઠી જશે મારા વિષે પૂછો તો યાદ રાખજો કે કોઈ મારો સુખત્યાર નથી હું કોઈના કહેવા પ્રમાણે ચાલવા બધાએલ નથી મારા જીવનનું મિશનઅતિમ ઉદ્દેશ હું સા રી રીતે જાણુ છું અરે મારી પાસે ચરિત્રની નિયમ નથી જેમ હું હિંદનો વતની છું તેમ આખી દુનિયાનો વતની છું તો તે જ મેં મિથ્યા પ્રલાપ કરવાનો નથી મેં મારાથી બની શકે તેટલી મદદ તમોને આપી છે હવે તમોને તમારી પોતાની મદદ મળવી જોઈએ એવો કયો દેશ છે કે જેનો ખાસ હક્ક મારા પર પડ્યો છે? શું હું કોઈ પ્રબળો વેચાચેનો શુભામ છું? તમે બેઠાંમાની નાસ્તિકો! હવે પછી એવો મૂર્ખ, અર્થહીન પ્રલાપ વધારે વખત કરતા નહિ

મેં ઘણી વખત રીતે કાર્ય કર્યું છે અને જેટલો મારી પાસે પૈસો આવ્યો તે કલકતા અને મદ્રાસ મોકલાવી આપ્યો છે, અને આ બધું ક્યાં પછી શું હું તેઓના કહેવા પ્રમાણે ચાલવા બધાએલ છું? તમે શરમાતા નથી? શું હું તેઓને કોઈ રીતે દેવાદાર છું? તેઓ મારા વખાણ કરે તેની હું લેશમાત્ર દરકાર કરું તેમ છું? અને તેઓ મને નિંદે તેથી શું હું કરું તેમ છું? મારા જ્ઞાતા પુત્ર! હું કોઈ વિલક્ષણ મનુષ્ય છું અને તમે પણ મને હજી સુધી સમજી શક્યા નથી તમે તમારું કાર્ય ક્યાં જાઓ, જો ન કરી શકો તો બધું રાખો, પણ મને તમારો મિથ્યા પ્રલાપ કહી સત્તાવવાનો પ્રયત્ન કરતા નહિ મારી પીઠ પાછળ રહી સહાય આપનાર મનુષ્ય શક્તિ કરતા મહાન શક્તિ, અથવા પ્રભુને અથવા કોઈ દેવને હું જોઈ શકું છું મારી આખી જીભ સુધી હું બીજાને મદદ આપનો આવ્યો છું જે દેશે મહાનુભા મહાનુ પુરુષ—રામકૃષ્ણ પરમ હસને જન્મ આપ્યો છે તે દેશમા તેના કાર્યને સહાય આપવા થોડા રૂપિયા પણ જેઓ એકઠા કરી શકતા નથી, અને મિથ્યા પ્રલાપ કરવો હોય તો તૈયાર રહે છે, અને જેને માટે તેઓએ કંઈ કર્યું નથી પણ જેણે તેમને માટે બની શકે તેટલું બધું કર્યું છે તેને તું આમ કર, તારે આમજ કરવું જોઈએ! જોમ આદેશ આપી તેને તે પળાવવા માગે છે! આવી ઉપહાર વગરની-કૃતદ્રી દુનિયા છે

શું તમે એમ કહેવા ઈચ્છો છો કે જે જ્ઞાતિના દોરમા દબાયેલા, વહેમી દયા હીન, દાલિક, નાસ્તિક, બાધલાઓ, કેળવાયેલા હિંદુમા તમોને મળી આવે છે તેવા

મમત્ર ભૂમહાને શલ્યાત્વાવાળા શલ્વિ પુરૂષો તો એક તરફ રહ્યા પરંતુ જે-
ઝાને શલ્યામા પ્રેમ છે, તેવા પુરૂષો પણ હમણાં (આજ કાલના વખતમાં) દુર્લભ છે કે

મનુષ્યો શુણ્ણથી જ ગૌરવને પામે છે.

ગુણૌર્ગવમાયાન્તિ, ન મહત્યાઽપિ સમ્પદા ।

પૂર્ણેન્દ્ર. કિં તથા વન્યો, નિષ્કલહ્નો યથા કૃષ્ણઃ ॥૯॥

મનુષ્યો શુણ્ણથી જ ગૌરવ (મહાદાઈ) ને પ્રાપ્ત થાય છે, મહાદાઈ સ્વપત્તિથી નહિ કૃષ્ણ, (પાતળો) કલક ગહિત બીજનો ચન્દ્રમા જેમ મનુષ્યોથી વન્દાય છે, તેમ સકલક એવો પૂર્ણ ચન્દ્ર વન્દનાને પાત્ર થતો નથી કે

પૂર્ણ સ પત્તિવાળાએ પણ શુણ્ણનો ત્યાગ ન કરવે.

ગુણેષ્વનાદર ઇતઃ, પૂર્ણથીરપિ મા કૃષ્ણઃ ।

સમ્પૂર્ણોઽપિ ઘટઃ કૃપે, ગુણચ્છેદાત્પતત્પથઃ ॥ ૧૦ ॥

હે ભાઈ ! તને સ પૂર્ણ લક્ષ્મી પ્રાપ્ત થાય તો પણ શુણ્ણમા અનાદર કરે નહિ કારણકે ઘડો સ પૂર્ણ હોય તો પણ શુણ્ણ (ઠોરક) ના કપાવાથી કૃષ્ણમા નીચે પડી જાય છે ૧૦

શુણ્ણીપણ કેવળ સ્વાભાવિક હોતુ નથી

શિલ્પરિણી.

ગતા યે પૂજ્યત્વ મકૃતિપુરુષા एव खलु ते,

જના દોષત્યાગે જનયત સમુત્સાહમતુલ્લમ્ ।

ન સાધૂનાં સેત્ર ન ચ ભવતિ નૈસર્ગિકમિદ,

ગુણાન્ યો યો ઘટે સ ભવતિ સાધુર્ભજત તાન્ ॥૧૧॥

જે લોકો પૂજ્યપણને પામ્યા છે તે નક્કી સ્વભાવથી પુરૂષો છે (કાંઈ કેવ તાઓ નથી) માટે હે મનુષ્યો ! દોષના ત્યાગમાં અતુલ એવા ઉત્સાહને ધારણ કરો. સાધુ (શુણ્ણી) પુરૂષોનું કથાય સેત્ર (જેતર) નથી હોતુ તેમ સ્વભાવથી જ કાંઈને શુણ્ણીપણ હોતુ નથી પરંતુ જે જે પુરૂષ શુણ્ણને ધારણ કરે છે તે તે સાધુ (શુણ્ણી) કહેવાય છે માટે તમે શુણ્ણને ભજો ૧૧

શુણ્ણી પર દંષ્ટાત્

+ સુરતમાં એક વિજયકુવર નામની સ્ત્રીને ઠીંકણપાળ નામના કુલિન અને ગૃહસ્થ ધર્મી સાથે નાનપણમાં તેના માળાપે પરણાવી હતી તે લાયક લેખરની થઈ

+ કોતુકમાળા.

બ્રહ્મ એટલે સત્ય, બ્રહ્મ એટલે તપ, બ્રહ્મ એટલે ધાત્ર્યેનો નિગ્રહ અને બ્રહ્મ એટલે સર્વ પ્રાણીઓ ઉપર દયા એ બ્રહ્મ જ બ્રાહ્મણનું લક્ષણ છે ૨

‘ ‘ ‘ ‘ ‘ ખરો બ્રાહ્મણ કેણ ?

આર્હિસા સત્યમસ્તેય, વ્રહ્મચર્યાપચિહ્ની ।

કામક્રોધનિવૃત્તસ્તુ, વ્રાહ્મણઃ ॥ ૩ ॥

હે યુધિષ્ઠિર રાજા, જે હિંસા કરે નહીં, જે સત્ય બોલે, જે ચોરી કરે નહીં, જે બ્રહ્મચર્યા પાળે, જે પરિગ્રહ ગળે નહીં અને જે કામ તથા ક્રોધથી નિવૃત્ત રહે તે બ્રાહ્મણ કહેવાય છે ૩

ખરો બ્રહ્મત્વની પ્રાપ્તિ કયારે થાય છે ?

યદા ન કુરુતે પાપ, સર્વભૂતેષુ દારુણ ।

કર્મણા મનસા વાચા, વ્રહ્મ સમ્પદ્યતે તદા ॥ ૪ ॥

જ્યારે મન, વચન અને કર્મથી સર્વ પ્રાણીઓ ઉપર દારૂણ પાપ કરે નહીં ત્યારે બ્રહ્મને પ્રાપ્ત કરે છે. ૪

કેવા વચનો બોલનાર બ્રહ્મત્વને પામે છે ?

યદા સર્વાનૃત સ્વમત્વા, મૃષાવાદાદિર્વર્જિત ।

અનવચ્ચં ચ ભાષેત, વ્રહ્મ સમ્પદ્યતે તદા ॥ ૫ ॥

જ્યારે સર્વ અનૃત અસત્યનો ત્યાગ કરી મૃષાવાદ પ્રમુખથી રહિત એવું નિર્દોષ વચન બોલે ત્યારે જ બ્રહ્મ પ્રાપ્ત થાય છે ૫

જ્યારે અદત્તાદાન ત્યાગ નામનું મહાન્નત ધારણ કરવામા આવે ત્યારે જ બ્રહ્મત્વની પ્રાપ્તિ થાય છે.

યદા સર્વં પરદ્રવ્ય, ઘર્હિર્વા યદિ વા ગૃહે ।

અદત્ત નૈવ ગૃહ્ણતિ, વ્રહ્મ સમ્પદ્યતે તદા ॥ ૬ ॥

જ્યારે બાહ્યે અથવા ઘરમા અદત્ત એવું સર્વ પરદ્રવ્ય ગ્રહણ કરે નહીં અર્થાત્ ચોરી કરે નહિ ત્યારે બ્રહ્મ પ્રાપ્ત થાય છે ૬

કેવો પુત્રપ આયુષ્યનો ક્ષય થતા બ્રહ્મ સ્થાનનો અધિકારી બને છે ?

યેષા જપસ્તપ. શૌચ, શાન્તિર્મુક્તિર્દયાશમઃ ।

તૈશ્ચાયુષ્સયે વત્સ, વ્રહ્મસ્થાન વિધીયતે ॥ ૭ ॥

પણ એમ બને કેમ ? નામનો માણસો મારા સારા પાઠે છે, પણ ધૂળ ઉર્લીપણુ, મારા પડોશમાં ગલાવ અને ઠકુ નામની બાઈડીયો કાઝળથી ઠળી ઝેર ને મોલી તો ફુટી બદામની ગણતરીમાં નથી, શુભાબતો ગંધાવી રહે છે ને મહાવા છાંયી છે વધારે શુ ઠકુ ? માટે નામ પ્રમાણે શુલુ હોયજ નહિ

એમ કહી તે તો ચાલી ગઈ, થોડીવાર યદ્ય ત્યાં એક ધનપાળ નામનો માણસ ભાગવા આવ્યો, તેણે વિજયકુવરને કહ્યું કે “બાઈ તમારા હૃદયમાં વસે તો બાઈ આપો હાથે તેજ આપે છે, તમને ધર્મ થશે મારી આત્મરક્ષા રશે ને તમારૂં બહુ થશે

વિજયકુવર—મરે બાઈ તું આમ લીજ માગતો ફરે છે તેશુ, તારૂં એવું લીખારીકાસ છે ?

ધનપાળ—ના, બાઈ મારૂં નામ તો ધનપાળ છે પણ તેમાં કામ શુ મારો જન્મ બધી લીજ માગવામાં ગયો છે

વિજયકુવર—લગી ધનપાળને પણ લીજ માગવી પડે કે ? શુ, નામ શુલુ ન હોય ?

ધનપાળ—અરે બાઈ, નામ એવા શુલુ કયાથી હોય ? એક મિયાનુ દરીઆવળા હતું, પણ પાણી વગર વરસ્યો મરતો હતો નામમાથી એક ટીપુ પણ કામ ન આવ્યું અરે ! શીતવહાસ નામનો સાધુ ઘણો કોપી હતો નાગાન સુરોક્ષિત વસાહ કારથી ગરકાવ રહે છે હનુમાનદાસ તો બધે બાઈડીયો રાખે

’ એવામાં એક સતોષદાસ નામનો સાધુ આવ્યો ને વિજયકુવર પાસે નાજમે, સ્વારે તેણીએ પૂછ્યું કે “મહાગજ, તૈયાર રસોઈ જમી લેશે સિધું લેશે”

સતોષદાસે કહ્યું કે, “તૈયાર રસોઈ પાવેજે આંર થોડા જોત સિધું લેજે” આથી ધનપાળના ઢેવાનાં વિજયકુવરને ખાની ધર્મ કે નામ પ્રમાણે હોના નથી

એવામાં પડોશમાં સ્નેહાર એક વાણીઓ ગુજરી ગયો, તેની પુત્રરાણી વિજયકુવરે તલવીજકરી તે માલૂમ પડ્યું કે તે અમરચંદ નામનો વીર્ય જીવાન હતો અમર નામ છવા મરી ગયાતું આવળી, તે બાઈની તમામ બ્રાઈ, અરે નામ એવા શુલુ હોવા નથી માટે નામ નહાડુ હોય તો પણ શુ ને હોય તોપણ શુ ? પણ શુલુ સારા હોય તો લીધી નીકળે છે, હું અત્યાર સુધી પાંચે કુટાઈને નામ ઉપરથી શુલુનું અવુમાન કરી રાખમા રહી, તે મોટી ભૂલ છે, એમ પસ્તાવો મળે ખાલી નેની ગળીઅરે મારી ગળી

કેવેા આદ્યે શાત બ્રહ્મલોકેના આશ્રિત અને છે ?

મોક્ષાશ્રમં યથરતે યયોક્તં, શુચિઃ સ્વસદ્કલ્પિતયુક્તયુદ્ધિઃ ।

અનિન્ધન જ્યોતિરિવ પ્રશાન્ત, સ વ્રહ્મલોક ત્યતે દ્વિજાતિઃ ॥ ૧૨ ॥

જે પવિત્ર અને પોતાના સકલપ્રમાણે બુદ્ધિને પ્રેરનારા થઈ યથાર્થ મોક્ષાશ્રમને આચરે છે, તે આદ્યે ઇંદ્રિયા વગરના અગ્નિના જેવા શાત બ્રહ્મલોકને પામે છે, ૧૨

૧. ૧૫ પ્રમાણે ઠહી આ સુઆદ્યે અધિકાર પૂર્ણ કરવામા આવે છે

યતિસ્થાનાતિશય વર્ણન--અધિકાર.

ગત અધિકારમા ઉત્તમ બ્રહ્મત્વને કારણે કરનારા યતિઓજ ઠહેવાય છે, કારણ કે, બ્રહ્મત્વના સર્વ લક્ષણો તેમને વિષેજ રહેલા હોય છે, તેવા સત્ય આદ્યે રૂપ યતિઓ જે સ્થાને વસે છે, તે સ્થાન સર્વ દેવરૂપ અને સર્વ તીર્થરૂપ ગણાય છે, તેવા યતિસ્થાનનું મહાત્મ્ય જાતાવાને આ યતિસ્થાનાતિશયના વર્ણનનો અધિકાર ઠહેવામા આવે છે

જે સ્થાનમા યતિ રહે છે, તે સ્થાનમાં સર્વ તીર્થો અને સર્વ દેવતાઓ રહે છે.

અનુષ્ટુપ (૧ થી ૨)

જિતેન્દ્રિયઃ સર્વહિતો, ધર્મકર્મપરાયણઃ ।

યત્ર તિષ્ઠતિ તત્રૈવ, સર્વતીર્થોનિ દેવતાઃ ॥ ૧ ॥

ન્યા ઇન્દ્રિયોને જીતનારા, સર્વ પ્રાણીમાનનું હિત કરનારા અને ધર્મ કર્મમા તત્પર એવા મુનિ વસે છે, ત્યા સર્વ તીર્થો અને દેવતાઓ વસે છે ૧ *

જે સ્થાને યોગીઓ માત્ર નિમિષ કે અર્ધ નિમિષ રહે છે, તે સ્થાન સર્વ કલ્યાણકારી તીર્થ અને તથોવન રૂપ ગણાય છે.

નિમિષ નિમિષાર્દમ્બા, યત્ર તિષ્ઠન્તિ યોગિનઃ ।

તત્રૈવ સર્વશ્રેયાસિ, તત્તીર્થં તત્તપોવન ॥ ૨ ॥

હે કાગડા ! તારૂં શરીર કાળુ છે તારી ભાષા કાનને ઉદ્દેગ ઉત્પન્ન કરનારી છે, સર્વ પ્રકારની સારી વા નરસી વશતુઓ તુ ખાય છે, અને સ્વભાવથી જ ચ ચળ હોવાથી તારી ચેષ્ટાઓ પણ સારી નથી આ પ્રકારે અવિન્યાદિ સર્વ પ્રકારના દોષ તને પ્રાપ્ત થયેલા છે, પરંતુ તારા કુદ્દુલીઓ પ્રત્યે તુ જે વાતસલ્યભાવ રાખે છે તેથી તને ખરેખર ધન્યવાદ આપવામાં આવે છે ૨

એક ગુણની જરૂર આવશ્યકતા.

“ ઓધવણ સ દેશે કહેજો શામને ” એ ગાગ

પોપટનું બેઠા સોનાને પાજરે, રાજા રાણી ભેધ રાણ થાયને,
આઠર રોજ કરે પોપટની ચાઠરી, જુઓણ પોપટ કયાઈ ન રમવા બાયને પોપટ ૧
એકજ ગુણ પણ આ જગમાં બેવો બલો, વિશેષ સૌથી વિષ વિષે વખણાયને,
જશ બમે તેના સઘળા ■ સારમાં, ચતુરજનો મો તેને ચિત્તમાં સ્થાપને. પોપટ ૨
મોતી તેઃ આબુધણમાં શોભે ભલા, માણસમાં તે તેથી પામ્યા માનને,
આવો પણ રસ આપે એક પ્રકારનો, તે ગુણથી તે ગણાય છે ગુણવાનને પોપટ, ૩
સુખ ધનો ગુણ સરસ શુભાખ વિષે વસે, ભણ કયાંથી ભાવે નહીં જન ભૂખને,
અશીષુ તો આવે ઓસડ ઉપયોગમાં, દેહવણુ તે દૂર કરે છે દુઃખને પોપટ ૪
સોમવ પણ સહારે રોગ શરીરનો, વદનિરથી તેના કરતા ઉપયોગને,
ધોડુ તો ઘણી મજલ કરે દિન એકમાં, જગ્યા ઉત્તમ જનને વાહન ભોગને પોપ ૫
હેમવણી વીંટી શોભાવે હાથને, શોભાવે નહિ એણે મોતુ ચેરને,
લેખણુ તો લખણુ હોય તે આપે લખી, પાત્રી તે એકજ ગુણ ઉત્તમ પેરને પોપ ૬

અર્થાત્ સમજના દાન આપવામા પછાત રહેતા નથી, દીનતા ભરેલુ વચન સ ભળાવતા નથી અને પ્રાણી માનવુ દ્વિત આહેછે

સત્પુરુષોની સમૃદ્ધિમાં તટસ્થભાવના
વંશસ્થ (૭-૮)

भवन्ति नम्रास्तरवः फलोद्गमनं वाम्बुभिर्दूरमिलम्बिनो घनाः ।

अनुद्धतास्तत्पुरुषाः समृद्धिभिः, स्वभाव एवैष परोपकारिणाम् ॥ ७ ॥

વૃક્ષો કળ આવવાથી નમ્ર થાય છે, વાહનાઓ નવા જલથી ઘણા નીચે આવેછે અને સત્પુરુષો સ પત્તિઓથી નમ્ર થાય છે માટે પરોપકારી પુરુષોનો એવો જ સ્વભાવ છે ૭

પૃથ્વીને રત્નોની ખાણ સાથી બાણવી

त एव घन्या यशसां निकेतन, तैरेव रत्नप्रसवा वसुन्धरा ।

बलेन वीर्येण धियाङ्गिया श्रिया, कुर्वन्ति ये श्रीजिनशासनोन्नतिम् ॥ ८ ॥

તે પુરુષો બળથી, પરાક્રમથી, બુદ્ધિથી અને શરીર સ પત્તિથી શ્રી જૈન શાસન (શ્રી તીર્થંકરો પ્રણીત આજ્ઞા વાક્યો) ની દિનનતિ કરે છે, તેજ ધન્ય અને યશોલુ નિવાસસ્થાન છે અને તે નરત્નો વડે જ પૃથ્વી રત્નપ્રસવા (રત્નોને જન્મ આપનારી) છે ૮

પૃથ્વી બહુ રત્ના છે, તેથી કોઈ દાનાદિક ગુણોથી વિસ્મય પામવુ નહિ.

अनुष्टुप्

दाने तपसि शौर्ये च, विज्ञाने विनये नये ।

विस्मयो न हि कर्तव्यो, बहुरत्ना वसुन्धरा ॥ ९ ॥

કોઈના દાન, તપ, શૌર્ય, વિજ્ઞાન, વિનય અને નય (ન્યાય) જોઈ વિસ્મય પામવુ નહીં, કારણકે, પૃથ્વી બહુ રત્નવાળી છે, એટલે પૃથ્વીમા તેનાથી ચડીયાતા બીજા મળી આવે તેમ છે ૯

સત્પુરુષોનો સ્વાભાવિક સ્વભાવ.

द्रुतविलम्बित.

विपदि धैर्यमवाभ्युदये क्षमा, सदसि वाग्मदृता युवि विक्रमः ।

यशसि चाभिरतिर्यसन श्रुतौ, प्रकृतिसिद्धमिद हि महान्मनाम् ॥ १० ॥

સાડ કાઈ તેને ધોષા મારતા નથી, પણ તેના મેલ કાઢવા માટે જ તેને ધોષા મારવામા આવે છે કારણ કે દુષ્કર્મથી ધોષાથી જ તે પવિત્ર થાય છે પણ જે કાટેલા, સટેલા ગદીલા ચીંથરા હોય છે, તેને તો કાપીમા દે મગ્ગલેમા બાળી જ દેવામા આવે છે એવા બગી જવાને યોગ્ય રખડના ચીંથરાએને ધોવાની મહેનત કોઈ લેખ નહીં, સારા કપડા હોય તેજ ધોવાય + + તેમજ [અશુભ કર્મ લોગવવાને જ] દુષ્કર્મ હોય છે માટે દુષ્કર્મ દિમ્મ નહીં હારી જાયો, પણ તેને ખુશીથી લોગવો એમા ખુબી એજ છે કે હલગીર થઈને લોગવશે તો દુષ્કર્મા ડુબી જશે, ને પ્રારબ્ધાધીન થઈને શાનિથી લોગવશે તો વરી જશે

અમલના વખતમા એક મહાત્મા દતા તે મહાત્માને કાઈ એક ગરીબ ભખ્તે કહ્યું કે, તમે ડાહ્યા છો ને જ્ઞાની છો, માટે મારી એક વાતને ખુલાસો કરે મહાત્માએ કહ્યું કે બોલ, વારી શું વાત છે ? માતાથી અને તે ખુલાસો કરવા હું તૈયાર છું, ત્યારે તે ગરીબ ભક્તે કહ્યું કે, હું બહુ ગરીબ માણસ છું ને તેમ છતાં દરદોષ વધારે ને વધારે ગરીબ થતો જાઉં છું હવે મારી પામે કાઈ વસ્તુ નથી માત્ર એક ધાસની ઝુપડી અને રહેવા માટે હવે તેમા પણ કાલે આજ લાગી તેનું કારણ શું ? + + + મારા જેવા “દુષ્કર્મ ઉપર દુઃખ ને પડ્યા ઉપર પાડું” જેવું દુનિયામા ઘણું કેકાણે બને છે તેનું કારણ શું છે ? એ બેઠ બસવા હું ઇચ્છું છું + + +

ત્યારે કથળું મહાત્મા બોલ્યા કે, બાઈ મને એક ઇંટ નેઈએ હીએ તે લાવી આપ, પછી તને જવાબ આપી હઉં પેલો ગરીબ ભખ્ત શંકેરમાના મુદર મોઢો લલાના ભભકાદાર મહેલોમા ગયો પણ મુદર મકાનોમાથી ઇંટ લેવાની તેની ઇચ્છા થઈ નહીં એ પછે તે ગરીબોના લલાના ગયો ત્યાં એક દુટેલી દીવાલ પડી જવાને માટે ઝુકી રહી હતી, તેમાથી એક ઇંટ જે ચી દીધી ને તે મહાત્માને આપી. ત્યારે પેલા મહાત્માએ કીધું કે, આ ઇંટ તું કયાથી લાભ્યો ? ત્યારે પેલા કમાળ ભક્તે કહ્યું કે, એક અરધી દુટેલી ને વધારે કુટવા માટે ઝુકી પડેલી એક ગરીબ માણસની દીવાલમાથી તે લાભ્યો મહાત્માએ કહ્યું કે, ગજબ ? ગજબ ? એતો તે બહુ ગેરબ્યાજથી કયું મોટા મોટા મહેલ છોડીને એક ગરીબ માણસની દુટેલી દીવાલમાથી તે શામાટે ઇંટ લીધી ? એ દુટેલી દીવાલને તેવીજ સ્થિતિમા વધારે વખત રહેવા દીધી હોત ને તેને બદલે કોઈ મોટા મહેલમાથી એક ઇંટ જે ચી લીધી હોત તો તને શું અડચણ હતી ? શામાટે તે એમ ન કયું ?

ભક્તે કહ્યું કે, મહારાજ ? મોટા મહેલમાથી એક ઇંટ જે ચવાથી તેની મુદરતા ભગડી જાત, ને ભાગેલી દીવાલમાથી ઇંટ જે ચી કઢાડવાથી તે દીવાલ પડી ગઈ ને હવે ત્યાં બીજી નવી દીવાલ બધારે આ સાબગી મહાત્માએ કહ્યું કે, અશુભ કર્મ નો નાશ થયે દુષ્કર્મ જશે ને શુભ કર્મનો ઉદય થયે પુણ્ય સુખ લોગવી, અ તે ઇધાર પુણ્ય થઈશ, એ આ ઇંટના ઉદાહરણથી વારે સમજી લેવું + + +

અર્થાત્ સભ્યને દાન આપવામા પછાત રહેતા નથી, દીનતા ભરેલું વચન
સ ભજાવતા નથી અને પ્રાણી માનવુ હિત ચાહેછે

સત્પુરુષોની સમૃદ્ધિમાં તટસ્થભાવના

વજ્રસ્થ (૭-૮)

भवन्ति नम्रास्तरवः फलोद्गमैर्नवाम्मुभिर्दूरविलम्बिनो घनाः ।

अनुद्धतास्तत्पुरुषाः समृद्धिभिः, स्वभाव एवैव परोपकारिणाम् ॥ ७ ॥

વૃક્ષો દ્રુણ આવવાથી નમ્ર થાય છે, વાહજાઓ નવા જલથી ઘણા નીચે આવેછે
અને સત્પુરુષો સ પત્તિઓથી નમ્ર થાય છે માટે પરોપકારી પુરુષોનો એવો જ
સ્વભાવ છે ૭

પૃથ્વીને રત્નોની ખાણ સાથી બાણુવી

त एव घन्या यशसां निकेतन, तैरेव रत्नप्रसवा वसुन्धरा ।

बलेन वीर्येण धियाङ्गिया श्रिया, कुर्वन्ति ये श्रीजिनशासनोन्नतिम् ॥ ८ ॥

જે પુરુષો બળથી, પાકમગી, બુદ્ધિથી અને શરીર સ પત્તિથી શ્રી જૈન શાસન
(શ્રી તીર્થંકરો પ્રણીત આજ્ઞા વાડ્યો) ના ઉન્નતિ કરે છે, તેજ ધન્ય અને યશોનુ
નિવાસસ્થાન છે અને તે ના રત્નો વડે જ પૃથ્વી રત્નપ્રસવા (રત્નોને જન્મ
આપનારી) છે ૮

પૃથ્વી બહુ રત્ના છે, તેથી કોઈ દાનાદિક ગુણોથી વિસ્મય

પામવુ નહિ.

अनुष्टुप्

दाने तपसि शौर्ये च, विज्ञाने विनये नये ।

विस्मयो न हि कर्तव्यो, बहुरत्ना वसुन्धरा ॥ ९ ॥

કોઈના દાન, તપ, શૌર્ય, વિજ્ઞાન, વિનય અને નય (ન્યાય) જોઈ વિસ્મય
પામવુ નહીં, કારણકે, પૃથ્વી બહુ રત્નવાળી છે, એટલે પૃથ્વીમા તેનાથી ચડીયાતા
બીજા મગી આવે તેમ છે ૯

સત્પુરુષોનો સ્વાભાવિક સ્વભાવ.

द्रुतविज्रम्बित

विपदि धैर्यमथाभ्युदये क्षमा, सदसि वाचपटुता युधि विक्रमः ।

यशसि चाभिरतिर्व्यसन श्रुता, प्रकृतिसिद्धमिदं हि महान्यनाम् ॥ १० ॥

જે મ્યાનમા ગુણોનો સત્કાર થતો નથી, ત્યાં ગુણીમનુષ્યોની શી ગતિ થાય ?
કાનલુ કે નાગા બાવાના ગામમા ધોળી શુ કરે ? એટલે કેના વચ્ચે કુચે ? ૩

ગુણી ગુણ ન મુચ્ચતિ,

અથોત

ગુણી ગુણવાળાને છોડતો નથી,

આર્યા (૧ થી ૩)

અતિકુપિતા અપિ સ્ત્રજના, યોગેન મદૂભવન્તિ ન તુ નીચા' ।

દેન્ન. કઠિનસ્યાપિ, દ્રવણોપાયોર્જસ્ત ન તૃણાનામ્ ॥ ૧ ॥

સુજન પુરુષો અતિ ક્રોધાવમાન થયા હોય તો પણ યોગ (અમુક રીતે સાત્ત્વન કરવા) થી સુક્રોમણ (શાન્ત) થઈ જાય છે પરંતુ નીચ પુરુષો ક્રોધ પણ રીતે શાન્ત થતા નથી ત્યાં દુઃશાન્ત આપે છે કે-સોનુ કઠિન છે તો પણ તેને ગાળવાનો ઉપાય છે, પરંતુ ધાસના તરણુ સુક્રોમણ છે પણ તે બળી જવું કષ્ટક કરે છે પણ ગળતા નથી. ૧

ઉત્તમ પુરુષને દુર્જનનો સંગ થાય તો પણ તેની તેને

અસર થતી નથી

નિવસન્નપિ સમમિતરૈરભિજાત' શિસતે ન દુર્વચનમ્ ।

ન્નાન્તવિરાવી ન પિક', સ્થિતવાનપિ ચલિશ્ચજાં ભવને ॥ ૨ ॥

ઉત્તમ (ગુણવાન) પુરુષ બીજા (દુર્જન લોકો) ની સાથે વસતો હોય તો પણ તે દુર્વચન (દુષ્ટ વચન) શિખતો નથી ત્યાં દુઃશાન્ત આપે છે કે-કાયલ કાગડાના ઘરમા વસે છે તો પણ તે કાગડા પ્રમાણે ચળકે કરતો નથી-એટલે કાયલ પોતાના બચ્ચા (ઈંડા) રૂપે હોય ત્યારે કાગડાના માળામા મૂકી આવે છે અને કાગડાના ઈંડાને ઉપાડી ફેંકી દીધે છે પરંતુ તે વાવને ન બળુનાર કાગડો પોતાના બચ્ચાની ખુદિથી કાયલના બચ્ચાનું પોણલું કરે છે, પરંતુ જ્યારે તે મરચા બોલવ શીખે છે ત્યારે કાયલની ભવા જ બેલે છે પણ કાગડાના દુષ્ટ વચનની તેને અસર થતી નથી. ૨

સન્નનોની કુદરતી શોભા.

શિશ્વરિણી (૧૪ થી ૧૬)

કરે શ્લાઘ્યસ્ત્યાગઃ શિરસિ ગુરુપાદપ્રણયિતા,
મુખે સત્યાગ્રાણી વિજયીશુજયોર્વિર્યમતુલ ।
હૃદિ સ્વચ્છાદૃત્તિઃ શ્રુતમધિગત ચ શ્રવણયો-
વિનાપ્યૈશ્વર્યેણ પ્રકૃતિમહતા મण्डनमिदम् ॥ ૧૪ ॥

હાથમા ઉત્તમ પ્રકારનું દાન, મસ્તકમા શુરૂના પગને પ્રણામ કરવાપણુ,
મુખમા સત્ય વાણી, વિજયવાળા હાથમા અગ્રાધ બળ, અને હૃદયમા શુદ્ધભાવના
તથા કાનમા શુદ્ધ શાસ્ત્રનું શ્રવણ, એ સ્વભાવથી મોટા પુરૂષોના ઔન્ધર્ય વિના પણ
શબ્દગાર છે ૧૪

સ તનું તરવારની ધાર ઉપર રહેવા જેવું મત

પ્રિયા ન્યાયા દૃત્તિર્મલિનમસુભક્ત્ત્વમ્સુકર,
ત્વસન્તો નામ્યર્થ્યાઃ સુહૃદપિ ન યાચ્યઃ કુશલનઃ ।
વિપદ્યુચૈઃ સ્થેયં પદમનુવિધેષ ચ મહતા,
સતા કેનોદિષ્ટ વિપમમસિધારાત્રતમિદમ્ ॥ ૧૫ ॥

ન્યાયથી આજીવિકા ચલાવવા ઉપર પ્રેમ, પ્રાણનો નાશ થવાને સમય આવે તો
પણ પાપ કરવું નહિ, અધમ પુરૂષોને યાચવા નહિ, દુર્બળ મિત્રની પાસે કંઈ માગવું
નહી, દુઃખ આવે ત્યારે ઉત્તમ રીતે વર્તવું, અને સતપુરૂષોને પગલે ચાલવું, આવું
તરવારની ધાર જેવું મત સતપુરૂષોને કોણે શીખવ્યું છે ? (અર્થાત્ સ્વતઃ સિદ્ધ
હોય એમ જણાય છે) ૧૫

સદ્ગુણીના લક્ષણ.

પ્રદાન પ્રચ્છન ગૃહમુપગતે સમ્ભ્રમવિધિઃ,
પ્રિય કૃત્વા મૌન સદસિ કથનં નાપ્યુપકૃતેઃ ।
અનુત્સેકો લક્ષ્મ્યાં નિરમિસારાઃ પરકથાઃ,
સતા કેનોદિષ્ટ વિપમમસિધારાત્રતમિદમ્ ॥ ૧૬ ॥

શુભ રીતે દાન દેવું, ઘેર આવેલ પરોણાને આદરથી માન આપવું, કોઈનું
પ્રિય કરીને ચુપ રહેવું, સલાને વિષે કરેલ ઉપકાર કહેવો નહી, ધનાઢય છતાં મદ નહિ,
નિદાવાળી પારકી વાતો કરવી નહિ, એવી રીતે મહાવિકટ તરવારની ધાર જેવું મત
સતપુરૂષોને કોણે બતાવ્યું છે ? કોઈએ નહી (એ સ્વાભાવિક જ જણાય છે) ૧૬

રાત્ર તથા કવિ એ બેથી મન શોભે છે એક ની રાત્રી શોભે છે, રાત્રી વડે એક શોભે છે, અને એક તથા રાત્રી એ બેઉ વડે આતશ શોભે છે પાણિ વડે કમલ શોભે છે, કમલ વડે પાણિ શોભે છે અને કમલ તથા પાણી એ બેઉથી તળાવ શોભે છે ૩

ગુણેવ ગુણિન વેત્તિ

(ગુણી ગુણવાનને બોલે છે)

કવિના ઉત્તમ ભાષણોથી કવિઓ જ પ્રસન્ન થાય છે.

અનુદુષ્ (૧-૧)

કવયઃ પરિતુષ્યન્તિ, નેતરે કવિમુક્તિભિઃ ।

નયનૂપારવત્કૃપા વદન્તે વિદુઃકાન્તિભિઃ ॥ ૧ ॥

કવિઓની અમરકૃતિવાળી કાવ્યશક્તિથી કવિઓ જ સંતોષ પામે છે બીજા સંતોષ પામતા નથી કારણ કે એકની કાલિઓથી મનુષ્ય જેમ વધે છે (સમુદ્રનુ-પાણી ઉચ્છળે છે) તેમ બીજા કવિઓ ઉજળતા નથી ૧

સત્પુરુષોના હુ.બોને સત્પુરુષો જ હણી શકે છે.

સન્ત एव सतां नित्यमापदद्वरणाक्षयाः ।

गजाना पङ्कमयाना, गजा एव दुरधराः ॥ २ ॥

સત્પુરુષોના હુ.બોને નાશ કરવાને સત્પુરુષો જ શક્તિવાળા હોય છે કારણ કે કાદવમા ખુચી અથવા હાથીઓને બહાર કાઢવાને હાથીઓ જ દુરધર (સમર્થ) છે ૨

સત્પુરુષની દુર્લભતા.

आर्या (૩-૪)

विरला जाणन्ति गुणा, विरलाविरयतिल्लिभकन्वाड ।

विरलासाहस्रगणा, परदु खेदुरिकया विरला ॥ ३ ॥

શુભોને વિરલા પુરુષો જ જોઈ છે, સુદુર ભયોને વિરલા પુરુષો જ રહે છે, સાહસરૂપી ધનવાળા પુરુષો (સાહસિક પુરુષો) વિરલા જ હોય છે, તથા પારકા હુ.બો હી એવા પુરુષો પણ વિરલા જ હોય છે ૩

ગુણુજ પુરુષ ગુણો પુરુષથી આનન્દ પામે છે.

गुणिनि गुणज्ञो रमते, नागुणशीलस्य गुणिनि परितोष ।

अस्मिन्ति वनात्कमल, न ददुरस्त्वेकवासोऽपि ॥ ४ ॥

નો શત્તોડપિ વ્રજતિ વિકૃતિ નૈતિ મન્યુ કદાચિ-
ત્કેનાપ્યેતન્નિગદિતમદ્દો ચેષ્ટિત સજ્જનસ્ય ॥ ૧૯ ॥

સાચી વાણી બોલે છે, પોતાના વખાણુ અને બીજાની નિન્દા કરતો નથી, કદાપિ મત્સર(ખાર-અદેખાઈ)નો આશ્રય કરતો નથી, બીજાઓનું બુરૂ કરતો નથી, પોતાને ગાળો આપે, નિન્દે તોપણ વિકાર પામતો નથી, કોઈ સમયે પણ ક્રોધવશ થાય નહિ આવું આશ્ચર્ય જનક સંજનનોનું ઈર્વાંવ્ય કોણે બતાવેલું છે (કહેલું છે) (અર્થાત્ સ્વભાવથી જ સિદ્ધ છે) ૧૯

સંજન દિવસનીપેરે શોભે છે.

નશ્વત્તન્દ્રો બ્રુવનભવનોઽદ્વૃત્તત્ત્વપ્રદર્શી,
સમ્યદ્માર્ગમકટનપરો ધ્વસ્તદોષાકરત્રીઃ ।
પુપ્પત્પદ્મો ગિલિતિભિરો દત્તમિત્રમતાપો,
રાજતેજા દિવસસદૃશઃ સજ્જનો ભાતિ લોકે ॥ ૨૦ ॥

તન્દ્રા(સુરિત) નો નાશ કરનાર, બ્રુવનરૂપી ભવનમાં ઉત્પન્ન થયેલા અદ્વૃત્ત તત્ત્વને બતાવનાર, સારીરીતે માર્ગને મજાટ રીતે દેખાડનાર, અન્દ્રમાની શોભાને હણ નાર, કમલનું પોષણ કરનાર, અન્ધકારને ગળનાર, મિત્રદેવને(સૂર્યને)પ્રતાપ આપ નાર, સમૃદ્ધ તેજવાન દિવસના જેવોજ સંજન એટલે સુસ્તિ હરનાર, ભૂમિમાં ઉત્પન્ન થયેલા પ્રાણીઓને ઉત્તમ તત્ત્વજ્ઞાનનો માર્ગ બતાવનાર, સમ્યજ્ઞાનના માર્ગ મજાટ કરવામાં તમર, દોષના બહારની સમૃદ્ધિનો નાશક, પદ્માસનનું પોષણ કરનાર અજ્ઞાનરૂપ અન્ધકારને ગળી જનાર (નાશકરનાર) મિત્રોનો અબ્યુદય કરનાર મહાતેજસ્વી સંજન પુરૂષ (દિવસસમાન) લોકમાં શોભે ॥ ૨૦

મુનિયોનો સાથે સંજનોની ધટના.

સમ્યર્ગર્મવ્યવસિતપરઃ પાપવિધ્વંસદક્ષો,
મિત્રામિત્રસ્થિરસમમનાઃ સૌંદર્યદુઃસ્વૈકચેતાઃ ।
જ્ઞાનાન્યાસાત્પ્રશમિતમદક્રોધલોભમપઞ્ચઃ,
સદ્વૃત્તાદયો મુનિરિવ જનો સજ્જનો રાજતેજઃ ॥ ૨૧ ॥

સમ્યક્ ધર્મનું આચરણ કરવામાં પરાયણ, પાપનો નાશ કરવામાં કુશળ, શત્રુ મિત્રમાં સ્થિર રીતે સમાન મનવાળો, સુખ દુઃખમાં એક સરખી ભાવનાયુક્ત હૃદયવાન, જ્ઞાનના અભ્યાસથી જેણે મદ, ક્રોધ, લોભ, પ્રપચ વગેરે શાન્ત કરેલ છે એવો અને સદ્વર્તનથી બરપૂર મુનિની માફક આ સસારમાં સંજન પ્રાણી શોભે છે ૨૧

મહાન્ પુરુષો કયા સ્થાનનો ત્યાગ કરે છે?

યત્ર વિદ્યાગમો નાસ્તિ, યત્ર નાસ્તિ ધનાગમઃ ।

યત્ર ગ્રામે સુખ નાસ્તિ, ન તત્ર દિવસ વસેત્ ॥ ૩ ॥

જ્યાં વિદ્યાની પ્રાપ્તિ નથી, જ્યાં ધનની પ્રાપ્તિ નથી, જે ગામમાં સુખ નથી તે સ્થાનમાં એક દિવસ પણ ન રહેવું—અર્થાત્ મહાન્ પુરુષો આવા સ્થાનનો ત્યાગ કરે છે ૩

સ્થાન ત્યાગ કરવા વિષે ભ્રમરપ્રતિ અન્યોક્તિ.

શાર્દૂલચિક્રીહિત.

દગ્ધા સા ઝકુઝાવલી કવલિનાસ્તે તે રમાલદુમાઃ,

લ્હુદાસ્તેઽપિ વિનિદ્રપુષ્પપટલીપીતાતપાઃ પાદપાઃ ।

ભ્રાતર્ધૃદ્ગ દવાગ્નિના વનમિદ વલ્મીકેશેષકૃત,

કિં ત્વ સમ્પતિ કાનનાન્તરપરિસ્પન્દાય મન્દાયસે ॥ ૪ ॥

સુદર ખુલ વૃથોની હારો બળી ગઈ, પેલા બવા આગ્રદુસો પણ બળી ગયા, અને ખીયેલ પુષ્પોના સમૂહવાળા આ (બીજા) વૃથો પણ અગ્નિના ઉગ્ર તાપથી ખાખ થઈ ગયા, હે ભાઈ ભ્રમર! દાવાગ્નિએ આ વનને કેવળ વટિમક શેષ (સર્પ કે ઉધર્ધના રાકડા શિવ ય બીજી કાઠપણ રહ્યું નથી, જેમાં તેવું) કરી નાખ્યું ! ત્યારે હવે તું બીજા વનમાં જવાને મદાદર (આજ્ઞા) કેમ છે? અર્થાત્ હવે તારે બીજા વનમાં ગયા વિના છૂટકો જ નથી, તોપછી એકદમ જવામાં વિશેષ લાભ છે ૪

પરોપકારાય સતા વિમૂતિ.

(મત્યુરુથોની વિમુતિ (વેલાવ) બીજાના કદયાણના માટે જ હોય છે)

અનુષ્ટુપ્—(૧ થી ૩)

નીરસાપિ રોચન્તે, કાર્પાસસ્ય ફળાનિ મે ।

સેષાં શુણમય જમ, પરેષા મુલ્લગુમ્પે ॥ ૧ ॥

કપાસના ફળ રસરહિત હોય છે, જતા તે અને પ્રિય લાગે છે, કારણ કે, તેમનો શુભ્રમય જન્મ (સૂપર) બીજાઓના શુદ્ધ ભાગ લેવાને માટે ઉપયોગી થાય છે ૧

વદનીય પુરૂષો.

શાર્દૂલવિક્રીન્તિ. (૨૫ થી ૨૬)

વાઙ્મજા સજ્જનસદ્ગમે પરગુણે પ્રીતિર્ગુરૌ નમ્રતા,
વિદ્યાયા વ્યસન સ્વયોપિતિ રતિર્લોકાપવાદાઙ્ગયમ્ ।
મક્તિશ્ચાર્હતિ શક્તિરાત્મદમને સસર્ગમુક્તિઃ સ્વલે-
ખ્યેતે યેષુ વસન્તિ નિર્મલગુણાસ્તેભ્યો નરેભ્યો નમઃ ॥ ૨૫ ॥

સત્સજ્જન પુરૂષના સમાગમની ધમ્મજા, પારકા શુભમા પ્રીતિ, શુદ્ધમા નમ્રભાવ,
વિદ્યામા આસક્તિ, પોતાની સ્ત્રીમા સતોષ, લોકાપવાદથી બીતિ, અહર્તદેવમા ભક્તિ,
આત્માને હમન કરવામા (વશ કરવામા) શક્તિ, અને ખળપુરૂષના સમાગમથી મુક્તિ
એવા નિર્મળ શુભો જેઓમા વાસ કરે છે તેવા પુરૂષોને નમસ્કાર ૨૫

સચ્ચારિત્ર.

ન વ્રૂતે પરદૂષણ પરગુણ વક્ત્યલ્પમપ્યન્વહ,
સન્તોષ વહતે પરાર્દિષુ પરાગાધાસુ ધને શુચમ્ ।
સ્વખ્લાધા ન કરોતિ નોઙ્ગતિ નય નૌચિત્યમુદ્ઘ્વય-
સ્યુક્તોપ્યપ્રિયમભમાં ન રચયત્યેતદ્ધરિત્ર સતામ્ ॥ ૨૬ ॥

સત્પુરૂષો પારકા દોષને બોલતા નથી, થોડા એવા પણ પારકા શુભને નિરતર
કહે છે, વળી પર સંપત્તિને વિષે અભિલાષા રાખતા નથી, પર પીડાને વિષે શોકને
ધારણ કરે છે તથા આત્મપ્રશંસા કરતા નથી નય (ન્યાય અથવા વિનય) નો ત્યાગ
કરતા નથી, યોગ્યતાને ઉભૂ ધન કરતા નથી પોતાને કોઈ દુષ્ટ વચન કહેતો તેના વરદ
કોષ ખતાવતા નથી, તેથી આ સત્પુરૂષોનું ચારિત્ર મર્વોત્તમ છે ૨૬

સજ્જનોને ઉપમા આપવા લાયક કોઈ પણ પદાર્થ નથી.

ધારો વારિનિધિઃ કલહ્લકલપથન્દ્રો રવિસ્તાપક-
ત્પર્જન્યથપલાથયોઽન્નપટલાદયઃ સુવર્ણાચલઃ ।
શૂન્ય વ્યોમ રસા દ્વિજિહ્વવિધૃતા સ્વર્ધામધેનુઃ પશુઃ,
કાષ્ઠ કલ્પતર્કુટપત્સુરમણિસ્તત્કેન સામ્ય સતામ્ ॥ ૨૭ ॥

સમુદ્ર ખરો છે, વદ્રમા કલકી છે, સૂર્ય ઉજ્જ્વલ છે, મેઘ વીજળીનો આશ્રય
કરીને રહ્યો છે, મેઝ મેઘના વાદળાથી અદૃશ્ય છે, આકાશ શૂન્ય છે, પૃથ્વીને શેષ
નાગે ધારણ કરેલી છે, કામધેનુ પશુ છે, કલ્પવૃક્ષ કાષ છે, અને ચિત્તામણિ પથ્થર

યદમૌ દશન્તિ દશના, રસના તત્સ્વાદમુત્તમવામોતિ ।

પ્રકૃતિરિય ધવલ્યાના ક્લિંચન્તિ મદન્યકાર્યેષુ ॥ ૫ ॥

જેમ દાવ ચાવી દે છે અને સ્વાદના સુખનો અનુભવ જિહ્વા કરે છે તેવી રીતે જે નિર્મળ પુરૂષો છે, તેમની એવી પ્રકૃતિ હોય છે કે તેઓ બીજાના કાર્ય માટે કલેશ પામે છે *

દુઃકામાં કહીએ તો પ્રાણી-માના હિતને માટે ઉત્તમ પુરૂષો શું નથી કરતા ? મતલબ કે તેમના શુભ વર્તન અમાપ ઉપકારી જ હોય છે કેમકે—

લઙ્ઘયતિ મુવનમુદયેર્મધ્ય પ્રવિશતિ વહતિ જલધારમ્ ।

જીમૂતઃ સત્ત્વહિતાઃ, કિં ન કુર્વન્તિ ચાન્યાર્યા ॥ ૬ ॥

જેમ પ્રથમ ત્રણ ભુવનને જોળે છે, મધુદ્રના મધ્યમાં પ્રવેશ કરે છે અને જળનો ભાર ઉપાડે છે, તેમ જે માત્સી માનના હિતકારી પુરૂષો છે, તે બીજાને માટે શું નથી કરતા ? (સર્વદા હિતાવદ્ જ હોય છે) એટલું જ નહિ પણ ઉત્તમ પુરૂષો પોતાને પીડા કરનારનો પણ ઉપકાર કરે છે †

વાધાવિધાયિનામપિ, વિદધત્યુપકારમમલાત્માનાઃ ।

વદ્ધમપિ કિં ન જનયન્તિ, સૌરમ્ય કેતકીકુસુમસ્ ॥ ૭ ॥

નિર્મળ હૃદયવાળા ઉત્તમ પુરૂષો પોતાને પીડા કરનારા માણસોને પણ ઉપકાર કરે છે કેતકીનું પુષ્પ માળા સાથે બાધીને શુશ્ચુ હોય તો પણ શું તે સુગંધ નથી આપતું ? એટલું જ નહિ પણ સત્પુરૂષો વિપત્તિ ભોગવીને પણ બીજાને ઉપકાર કરે છે ‡

ઉપકારમેવ તત્ત્વે, વિપક્તઃ સઙ્ગો મહતાસ્ 。

મૂર્છાન્નતો મૃતો વા, નિર્દર્શન ધારદોઽય રસ* ॥ ૮ ॥

સત્પુરૂષોના સમૃદ્ધ વિપત્તિમાં આવે તો પણ તે ધણીઓના ઉપકાર જ કરે છે તે ઉપર મૂર્છિત ઢરેલો અથવા મારેલો પારે દશાવસ્થાએ એટલે પારે પોતે મરીને પણ રોગી જનોના રોગને દૂર કરવાનો ઉપકાર કરે છે ††

અપકૃતિસાહસિકતયા, સતિમપિ ગ્ણયન્તિ નો ગુણિનઃ

જનયન્તિ હિ મકાશ, દીપશિલા. સ્વાદ્વાદાદેન ॥ ૯ ॥

જેમ દીપકની શિયા (પાટલ) પોતાનું અગ બાળીને પણ પ્રકાશ આપે છે, તેમ શુભી પુરૂષો બીજાનો ઉપકાર કરવામાં એવા સાહસિક બને છે, કે તેઓ

* ૫ થી ૭ સંકિત મુકતાવધી.

† ૮ થી ૧૦ સુઆપિતરત્ન બાહ્યમાર

પ્રાણીની હા સા કરવી નહિ, પગ્ધન ચોરુ નહિ, સત્ય બોલવુ, સમય આવે
શક્તિ પ્રમાણે દાન કરવુ પત્ની સાથે વાત કરવી નહિ, તૃષ્ણાનો નાથ, શુદ્ધ વરદ
વિનય, સર્વ પ્રાણી ઉપર દયા, ઉપરના સર્વ નિયમો સર્વ શાસ્ત્રને માન્ય છે તે ઉપ
રથી સિદ્ધ થાય છે કે કલ્યાણનો રસ્તો આજ છે ૩૦

સજ્જનો કેને વન્દનીય નથી ?

નમ્રત્વેનોન્નમન્તઃ પરગુણકર્થનઃ સ્વાન્ગુણાન્ત્યાપયન્તઃ,
સ્વાર્થાન્સમ્પાદયન્નો વિતતવદ્દુતરારમ્મયત્નાઃ પાર્થે ।
જ્ઞાન્ત્યર્થસંક્ષેપરૂક્ષાક્ષરમુત્તરમુત્તાન્દુર્જનનાન્દુઃસ્વયન્તઃ,
સન્તઃ માર્થ્યર્થચર્યા જગતિ વદ્ધમતા કસ્ય નાભ્યર્થનીયા ॥૩૧॥

જેઓ બીજાને નમવાની મેટાઈ પામેલા, બીજાના સુખના વખાણ કરવાથી
પોતે પ્રખ્યાત થયેલા, પરાપકાર વૃત્તિથી કરેલ કાર્યને લીધે સ્વાર્થને સાધનારા,
(ધંધરની કૃપાવાળા) સુખથી અપમાનના કઠોર અક્ષર બોલનારા મૂર્ખોને જેઓ
તિતિક્ષા (શાંતિ) શુદ્ધ કરી દુઃખી કરનારા (મૂર્ખને લક્ષ્ય કરનારા) જગત્મા બહુ-
માન પામેલા, એવા આશ્ચર્ય યુક્ત આચરણવાળા સત પુત્રોની કૌણ પ્રાર્થના ન
કરે ? (અર્થાત્ સર્વ પ્રાર્થના કરે) એવો ભાવ છે ૩૧

છપ્પો

કામ વિચારી કરે, કરે નહિ તે જન હાલો,
શુણનો ન વરે ગર્વ, સર્વથી હોય મવાયો,
વડુ ન વાવે વેશ, ઝેંની છામ ન ગજો,
મધુર વગનના મિષ્ટ, ચતુર થઈને ક્ષણ આજો,
વળી જ્ઞાપ્ય નાહ તે કોઈથી, પરનો પામે પાત્ર છે,
દુનિયામા તે દલપત કહે, હાલો હઠાપણુકાર છે ૩૨

સુજન દુર્જનતા-અધિકાર.

જગત્મા વસ્તા અનેક મનુષ્યોનો સ્વભાવ અને વર્તન એક સરખું હોઈ શકતું
નથી, ઉપર જોયેલ શુણવાળા સજ્જન પુર્યો હોય છે, તેમ જગત્મા દુર્જનો પણ છે
તેના સબન્ધમા દરેક વ્યક્તિએ જાણવું જોઈએ તરણુકે, અનેક દુર્જનો કેવા હોય
છે તેનું જ્ઞાન તેના રૂપ ઉપરથી મળે નથી, પરંતુ તેના ઉત્તમાધમ શુણ ઉપરથી

માલિની,

ધવલયતિ સમગ્ર ચન્દ્રમા જીવલોક, કિષિતિ નિજકલક્રૂ નાત્મસસ્ય પ્રમાર્ષિ ।
 મુવનવિદિતમેતત્પ્રમાયશઃ સજ્જનાનાં, પરહિતનિરતાનામાદરો નાત્મકાર્યે ॥ ૧૩ ॥

અર્થ પોતાની ક્ષતિથી સર્વ જીવ લોકને ધોળે છે (ઉત્તમ જરે છે) પરંતુ તે પોતાના માટે રહેલ કલક્રૂને કેમ ધોઈ નાખે? નથી? ત ઉપરથી એવો જગત્કહેર છે કે, પ્રાચે કરીને બીજાનું હિત કરવામાં તરફર એવા સજ્જનોને પોતાના કાર્ય માટે આદર હોતો નથી ૧૩

કેમકે—સાધુ પુરૂષો સ્વભાવથીજ પરહિત કરવામાં કટિબદ્ધ રહે છે અને તેજ મહાત્મ શુભવડે તેઓ પોતાનું જીવન ઉત્તમ કરી શકે તે કહ્યું છે કે

મન્દાક્રીન્તા—(૧૫-૧૬)

કસ્યાદેશાત્ સપયતિ તમઃ સમ્પ્રસન્નિઃ પ્રજાના,

છાયાં કર્તું પાથિ વિગ્રપેનામગ્નલિઃ કેન વદ્ધઃ ।

અભ્યર્થ્યન્તે નવજલમુચઃ કેન વા દૃષ્ટિહેતો-

જાત્યૈવૈત પરહિતવિધૌ સાધવો વદ્ધકક્ષાઃ ॥ ૧૪ ॥

સૂર્ય કોની આજ્ઞાથી પ્રજાઓના અધિકારને નાશ કરે છે? માર્ગમાં છાયા કરવાને માટે વૃક્ષોને કોણ અજાણી જોડે છે? અને વૃદ્ધિ કરવાને માટે નવીન મેઘની પ્રાર્થના કોણ કરે છે? (કોઈ નહીં) છતાં તે તેમનો પરમાર્થ સ્વભાવ છે તેમ સાધુ પુરૂષો સ્વભાવથીજ બીજાનું હિત કરવાને કટિબદ્ધ થાય છે ૧૪

ખરૂં કહીએ તો સજ્જન પુરૂષો પ્રાણીઓને શુભ કરી પોતે કોષ બહારી લે છે તે માટે કહેલ છે કે—

યદ્વદ્ માનુર્વિતરતિ કરૈર્મોદમમ્મોરુહાણાં,

શીતઙ્ગ્યોતિઃ સરિદધિપતિઃ કલ્પયદ્ધિ વિષત્તે ।

વાદોઃ લોકાનુદકવિસૈસ્તર્પયત્યસ્તદેતુ-

સ્તદ્દોષ રચયતિ ગુણૈઃ સજ્જનં પ્રાણભાજામ્ ॥૧૫॥

જેમ સૂર્ય અસ્તનો હેતુ બની પોતાના કિરણોથી કમળોને હર્ષ આપે છે અર્થ પોતે અસ્તનો હેતુ બની સમુદ્રને વધારે છે મેઘ પોતે અસ્તનો હેતુ બની લોકોને પાણીની છોળથી તૃપ્ત કરે છે તેમ સજ્જન પુરૂષો બીજાને શુભ કરી પોતે કોષ બહારી છે ૧૫

આ હકીકતની વિશેષ પુષ્ટિ માટે ઉત્તમ પુરૂષ બીજાને દિપયોગી સાધનભૂત થવામાં કેટલું દુષ્ટ બહારી છે તે માટે કપાસનું દૃષ્ટાંત વપાવીએ

કેટલાક સભજન પુરૂષો નાલિકેર (નાળીયેર)ના સમાન આકારવાળા દેખાય છે, પરંતુ બીજા તો બોરના જેવા આકારવાળા છે એટલે બહારથી જ સુંદર મનેા હર દેખાય છે પરંતુ અંદર તો વિકારી છે ૫

સભજનને સુપડાની ઉપમા અને દુર્જનને ચાલણીની ઉપમાથી ઘટાવે છે

સન્ત્યજ્યશૂર્પવદોપાન્, ગુણાન્ગૃહ્ણતિ પાન્દિતઃ ।

દોષગ્રાહી ગુણત્યાગી, પલ્લોલીવ હિ દુર્જનઃ ॥ ૬ ॥

વિકાન્—સભજન પુરૂષ સુપડાની પેઠે દોષો તથા ગુણો જ ગ્રહણ કરે છે અને દુર્જન ચાલણીની પેઠે ગુણ તથા દંધ દોષ ગ્રહણ કરે છે ૬

સભજનને હ સની સાથે ને દુર્જનને ભુ ડની સાથે ઘટાવે છે.

દુર્જનો દોષમાદત્તે, દુર્ગન્ધિમિવ સૂકરઃ ।

સજ્જનશ્ચ ગુણગ્રાહી, હસઃ ક્ષીરમિવામ્ભસઃ ॥ ૭ ॥

જેમ ભુ ડ દુર્ગ ધ (વિદ્યા) ગ્રહણ કરે છે તેમ દુર્જન દોષજ સ્વીકારે છે, જેમ હમ પાણીથી ભિથિત રૂધ બુદ્ધ પાણીને તેને (દુધને) ગ્રહણ કરે છે, તેમ સભજન પુરૂષ અવગુણુમાથી ગુણુજ ગ્રહણ કરે છે ૭

કોને કંઈ વસ્તુ પ્રિય હોય છે ?

માસિકાઃ ક્ષતમિચ્છન્તિ, ઘનમિચ્છન્તિ પાર્થિવાઃ ।

નીચા. કલહમિચ્છન્તિ, શાન્તિમિચ્છન્તિ સાધવઃ ॥ ૮ ॥

જેમ માખીઓ પોતાને બેસવા માટે ચાહાને, (ગડગુમડને) રાજાઓ ધનને, નીચ પુરૂષો કલેશને ઇચ્છે છે, તેમ સત પુરૂષો શાન્તિ ઇચ્છે છે ૮

દુર્જન તથા સુજન પુરૂષોનું અવગુણુ ગુણુ ગ્રાહીપણુ .

આર્યા—(૯ થી ૧૧)

મચ્છાદયતિ દુરાત્મા, સુજનઃ પ્રકટયતિ પરગુણાન્કાલે ।

તિરયતિ શ્રુવનાનિ તપસ્તાન્યેવ રવિઃ પ્રકાશયતિ ॥ ૯ ॥

દુરાત્મા પુરૂષો પારકાના ગુણોને જ્યારે વખત મળે ત્યારે ઢાકી દેય છે, અને સુજન પુરૂષો પ્રગટ કરે છે જેમ રાત્રિ વિષે અધારૂ ભુવનોને ઢાકી દેય છે, અને સૂર્ય ભુવનોને પ્રકાશવાળા કરે છે ૯

ગુણાગુણુ ગ્રહણ કરવામા સોયના બે ભાગનું દષ્ટાત

અનુકુરુતઃ સ્વલસુજનાવગ્રિમપાશ્વાત્યયોઃ સૂચ્યાઃ ।

વિદધાતિ રન્ધ્રમેકો, ગુણવાનન્યસ્તુ પિદધાતિ ॥ ૧૦ ॥

આવી રીતે બે દરકાર માણસ અવજ્ઞા કરે તેથી ખેદ કરવો નહીં કારણ કે તેવી અવજ્ઞાથી ઉવટા જ્ઞાનીના પાપ નાશ પામે છે અને આત્માનો ઉત્કર્ષ થાય છે વ્યવહારમાં પણ સદૃશ સ્વામીવાતસલ્ય કરનાર પોતાના બિસાહુને શ્રેષ્ઠ કરવા માટે તે કાર્ય બે પોતાના દુષ્મનને સોંપે તો તે વધારે પ્રશંસાપાત્ર થઈ પડે છે, કેમકે દુશ્મન તેના ઘરમાં નુકશાન કરવાના હોતુથી ઉત્તર થઈ પ્રમાણ બહાર ખર્ચ કરે છે કે જે ખર્ચ, કરનારની શોભાકાંક્ષ થઈ પડે છે આ પ્રમાણે સાધુ જીવનમાં પણ તેવો અવજ્ઞા કરનાર વર્ગ સામે હોવાથી વિશેષ જગૃતિ ઝેલા માથે આત્મહિત સાધન ઉત્કૃષ્ટ રીતે થઈ શકે છે અને તેથીજ ખરી મોક્ષ સમૃદ્ધિ સરલ થાય છે જગતમાં નહાડે એ શબ્દ ન હોય તો સાડે કેવી રીતે પીઠાણી શકાય? તે વિચારવા જેવી વાત છે અને તેથી નહારાથી જ સારાની ખરી કિંમત અઠાય છે કેમકે—

* પુષ્પિતાગ્રા,

કમલિનિ મલિનીકરોપિ ચેત*, કિમિતિ વકૈરવહેલિતાનભિજ્ઞઃ ।

પરિણતમકરન્દમાર્ભિકાસ્તે, જગતિ ભવન્તુ ચિરાયુષો મિલિન્દાઃ । ૨ ।

હે! કમલિની! તારા ગુણને નહીં બાણનારા ભગલાઓ તારો અવજ્ઞા કરે છે, તેથી તુ તારા અત કરણને શામાટે મલિન કરે છે? અર્થાત્ શામાટે મનમાં ક્ષોભ પામે છે? કેમકે તારા બગેલા મકરંદ (પુષ્પરસ) ના સ્વાદનો મર્મ બાણનારા ભમરાઓ આ જગતમાં દીર્ઘાંશુધ્ધ રહ્યા અર્થાત્ તારા ગુણને બાણનારા ભમરાઓ કાયમ રહે તો પછી બિ કદર ભગવાઓના અપમાનની દરકાર રાખવી નહામી છે ૨

આ બાબતમાં અભવિ માણસની બાતનો દોષ હઈએ તે કરતા તેના સ્વભાવનો દોષ વિશેષ છે, કેમકે તેનો આત્મા જડ હોવાથી અચોગ્ય માણસ ઉઘી બાતની પરતુની કદર કરી શકતો નથી. અને અજ્ઞાની માણસ જ્ઞાનીને એવા ખી શકતો નથી, કહ્યું છે કે—

સુગંધરા

કથિદ્ ગ્રામીણ એક પથિ વિનિપતિત ગ્રાપ મુક્તાફલ તદ્

હસ્તેનાદાય દદ્મા મમ કિલ યવકા. સન્તિ યન્વે પ્રમૂતાઃ ।

એકનાનેન કિં સ્યાદિતિ યનસિ વિચાર્યાક્ષિપ્ત મતસ્યે,

નાશા જાનન્તિ વિજ્ઞાન્ પળપિવ હલમૃજ્ઞાન્ મુક્તાફલાનામ્ ॥ ૩ ॥

* મધુને ન્યુનરેફતો વકારો, મધુને જ નવો જરગાથ પુષ્પિતાગ્રા પહેલા તથા ત્રીજા ચરણમાં ન મધુ, ન મધુ, ૧ મધુ અને ૨ મધુ એમ બાર, બાર અક્ષર અને બીજા તથા ચોથા ચરણમાં ન મધુ, ન મધુ, ૧ મધુ અને તેરમો અક્ષર ૩૨ એમ તે, તેર અક્ષર થી આ પુષ્પિતાગ્રા છંદ છે

એક ૨ ગીમા લેદ વિધે.

શાર્દૂલવિક્રીન્નિત (૧૪-૧૫)

શૌકલ્યે હસત્કોટયોઃ સતિ સમે યદ્વદ્વતાવન્તર,
કાળ્પ્યે કોકિલકાકયોઃ કિલ યથા મેદો મૃશ ભાપિતે ।
પૈત્યે હેમહરિદ્યોરપિ યથા મૂલ્યે વિમિન્નાર્થતા.
માનુષ્યે સદૃશે તથાર્યત્વલયોદ્દરવિભેદો ગુણૈઃ ॥ ૧૪ ॥

હ સ અને ખગલો બન્ને ધોળા હોય છે, પરન્તુ બ્યારે ગતિ કરે છે, ત્યારે ખગલો અને હ સ એમ માલૂમ પડે છે તેમ કાગડો અને કોયલ બન્ને કાળા હોય છે, પરન્તુ બ્યારે જોયે ત્યારે લેદ જણાય છે તેમ સોતુ અને હમદર બન્ને પીળા હોય છે પણ મૂલ્ય થાય ત્યારે વિભેદાર્થતા (લેદવાળો અથ) જણાય છે તેમ આર્ય (સજન) અને ખળ (દુષ્ટ) બન્ને મનુષ્ય છે પરન્તુ બન્નેના શુભોથી લેદ જણાય છે ૧૪

સજન-દુર્જન-અને રાક્ષસ કોને કહેવા ?

તે વૈ સત્પુરુષાઃ પરાર્યપ્રટક્રાઃ સ્વાર્થાન્પરિત્યજ્ય યે,
સામાન્યાસ્તુ પરાર્યમુદ્યમમૃતઃ સ્વાર્થાવિરોધેન યે ।
તેઽપી માનુષરાક્ષસાઃ પરહિત સ્વાર્થાય નિવ્રન્તિ યે,
યે તુ વ્રન્તિ નિરર્થક પરહિત તે કે ન જાનીમહે ॥ ૧૫ ॥

જે પુરૂષો સ્વાર્થનો ત્યાગ કરી પરોપકાર કાર્ય કરે છે તે સત્પુરૂષો કહેવાય છે, જે પોતાનું સુધારીને ળીબતું પણ સુધારે તે મધ્યમ પુરૂષો કહેવાય છે, જે સ્વસુખ સાધવાને માટે પરનું ખગાડે છે તે મનુષ્યભતિમા રાક્ષસ માનવા, પરનું પોતાનો સ્વાર્થ સુધારે નહિ તે અન્યનું વગર કારણે ખગાડતું તે પુરૂષોને કંઈ હિપમા આપવી એ અમો જાણી શકતા નથી ૧૫

સારા નરસા મનુષ્ય વિધે.

“મા પાવા તે ગઢથી ઉતર્યા, મહાકાળી રે” એ રાગ.

* જન લતા એ જીવળ માય, ધન્ય જનમ ધરિયા !
જે જીવળી જનો જણાય, એ શિદ અવતરિયા ? ૧૬
જેજે કીધા રૂડા કામ, ધન્ય જનમ ધરિયા !
ન રહું જો નિશ્ચળ નામ, એ શિદ અવતરિયા ? ૧૭

આ હકીકત માટે એક અન્યોક્તિ છે કે-

વસન્તતિલકા (૨-૩)

અસ્માન્ વિચિત્રવપુષસ્તત્ર પુષ્પલગ્નાન્,
કસ્માદ્વિમુચ્ચતિ ભવાન્ યદિ વા વિમુચ્ચ ।
રે નીલકણ્ઠ ગુરુદાનિરિય તવૈવ,
મૌલૌ પુનઃ સિતિમૃતો ભવિતા સ્થિતિર્નિઃ ॥ ૨ ॥

પીછાઓને છોડી દેનાર મથૂરને તેના પિછાઓ કહે છે “ હે મથૂર, વિચિત્ર-
રંગ બેરંગી સ્વરૂપવાળા અમે તારા પૃષ્ઠ ભાગે વળગ્યા છીએ, છતાં અમેને તું
શામાટે છોડી દે છે? અથવા તું બલે છોડી દે, તેથી કાંઈ અમારે હાનિ થવાની નથી
પરંતુ તેથી તને પોતાને મોટી હાનિ થવાની છે અમારી સ્થિતિ તો રાતના સુગંધ
ઉપર થશે આ ઉપરથી સમજવાનું કે જે સમજાવનારો સફાવત છોડી દે છે, તેને જ
મોટી હાનિ થાય છે, કારણકે સમજાવનારો તો જ્યાં જ્યે ત્યાં માન મળશે જ ૨

ઉપર કહેલા આશય ઉપર ગજે દ્રવી બીજી અન્યોક્તિ છે કે-

દાનાર્થિનો મયુકરા યદિ કર્ણતાલૈ-
દુરીકૃતાઃ કરિવેળ મદાન્મયુક્ત્યા ।
તસ્યૈવ ગણ્ડયુગમણ્ડનદાનિરોપા,
મૃદ્ધા પુનર્નિકચપચવને ચરન્તિ ॥ ૩ ॥

મહાધ પુદ્ધિવાળા ગજે દે દાન (મદ) ના અર્થી એવા ભમરાએને પોતાના
કર્ણતાળથી દૂર કરી દીધા, તેથી તે ગજે દ્રવે પોતાના બને ગડચળની શોભા
હાનિ થઈ છે ભમરાઓને કાંઈપણ હાનિ થઈ નથી, કારણ તે ભમરાઓ તો વિકાર
પામેલા કમળોના વનમાં વિચરશે તે ઉપરથી સમજવાનું કે, જેઓ મદથી દાન
ધમ્મ કરનારા ઉત્તમ પાત્રોને વિમુખ કરે-પાલ વાળે છે, તેથી તે પાંછા વાળનારને
અપકીર્તિ થવાથી હાનિ થાય છે, જે માન છે, તેમને તો બીજે સ્થળે પણ માન
માન મળશે. ૩

વળી તે ઉપર શેલડી અને ગધેદાનો પ્રસંગ એવો છે કે-

મનહર છ દ.

શેલડી કહે છે સુષુ ગર્ધવ આ સાકરને,
શુ યયુ એ તારા જેવા આદર ન આપશે,

એક વખત મિત્રાભાઈએ ઘણી તકરાર કરતા બીબીને ન કહેવાના વચન કહ્યા નેથી બીબીએ નમ્રતાથી મિત્રાને કહ્યું કે-“ મિત્રા સાહેબ, અબ બહુત હુધ, મેરે તે માફ કરના ”

મિત્રા-કયા બહુત હુધ ? કુછ મારી તો નાહ ?

બીબી-ધતનાહી બાકી હું ! એા લી મરણ હોવે તો કર લેા

મિત્રા-(ગુસ્સે થઈને) રહી ! બહે ટકટક કરેગી તો સાત વાલીકા જૂતીઆ માર મારકે હકી તોડ ઠાણુ ગા

બીબી-“ વે દિન કહા કે મિત્રાકે પાઉમે જૂતિ ? ”

આ સામળી મિત્રાનું વેણ પોતાના મનમાં જ રહ્યું.

પોતાની પાસે ન હોય તેવા સાધનથી બહાર મારનાર મૂર્ખના દૃષ્ટાવની આ વાત છે મિત્રા દુષ્કર્મ ન હતો અને બીબી સુજનતાવાળી હતી

આ પ્રમાણે કહી આ દુષ્કર્મદુર્જનના અધિકાર પૂર્ણ કરવામાં આવે છે.

ગુણપ્રશંસા-અધિકાર

ગત અધિકારમાં સજ્જન અને દુર્જન પુરૂષોના સખધમાં કહેવામાં આવ્યું છે, તેમાં બીજી કોઈ રીતે નહિ પણ ઉત્તમ એવા શુભોથી સુજનપણ અને દુર્શુભોથી નીચપણ મિદ્ધ કરવામાં આવ્યું છે તેમાં એટલું જ્ઞાતવ્ય બાકી રહે છે કે, શુભો શું કરી શકશે ? એટલે શુભોમાં કયા પ્રકારની સત્તા છે તે જણાવવા સાડ આ અધિકારનો આરભ કરવામાં આવે છે

આ અધિકારના પેટા ભાગમાં “ એક પણ શુભ દોષોનો નાશ કરે છે ૧, એક શુભ તો અવશ્ય ધારણ કરવો જોઈએ ૨, એટલા શુભ વેર કરાવનારા થાય છે ૩, શુભવાન પુરૂષો ઘણું કરીને કલેશને પ્રાપ્ત થાય છે ૪ શુભવાન પુરૂષ લાભા વખત સુધી એક સ્થાનમાં ટકે તે દેવથી સહન કરી ‘ચક્રાતુ’ નથી, ૫, શુભવાન પુરૂષોમાં શુભો શુભરૂપ થાય છે ૬, શુભવાન પુરૂષ શુભને છોડતો નથી, ૭, શુભી પુરૂષોનો દોષ પૂણ વર (શ્રેષ્ઠ) છે ૮, શુભી પુરૂષોનો ન્દાનો દોષ પણ મહાન દોષાય છે ૯, શુભી અગીકૃત વસ્તુનું પ્રતિપાલન કરે છે ૧૦, શુભી અનાચારનું આચરણ કરે નહીં ૧૧, કહેલા વચનનું પ્રતિપાલન કરે ૧૨, શુભ શુભ રહી શકતો નથી ૧૩, શુભોથી પૂલ્યપણ છે નહિ કે જન્મથી ૧૪, શુભ બીજા શુભની અપેક્ષા રાખે છે ૧૫, શુભી પુરૂષ જ શુભીને જાણે છે ૧૬, શુભના લાભના અભાવમાં મહાન પુરૂષો સ્થાનનો ત્યાગ કરે છે ૧૭, પરાપકારને માટે સત્પુરૂષોનો

સત્પુરૂષો અશુભ કામમા પ્રવૃત્તિ કરતા નથી.

ઘ્રાર્યા

યાદિનામ સર્પપક્ષણ, શક્નોતિ કરી કરેણ નાદાતુમ્ ।

इयत्वे तस्य ननु किं, पराक्रमकानिरिह जाता ॥ ૨ ॥

કદી હાથી પોતાની શુદ્ધ વડે સર્પવના હાણાને ગ્રહણ કરી શકે નહીં, તેટલા જ ઉપરથી શુ તેનામા પરાક્રમ ઓછુ છે એમ સમજવુ ? આ ઉપરથી સમજવાતુ છે કે, જે મહાન પુરૂષ હોય તે મુદ્ર-હલકા વિષયમા પ્રવૃત્તિ કરના નથી, તેવી હલકી પ્રવૃત્તિ કરવામા તેમનુ સામર્થ્ય ન હોય તેથી તેમનામા લલુવાની શક્તિ કરવી નહીં ૨

પરતુ ખાસ કરીને સ્વભાવથી મોટા પુરૂષોમા (પ્રભા) તેજ બે વાનુ છે, તેમની મૂર્તિ બેવાની નથી

हरिणी

अशुरपि मणि प्राणत्राणक्षमो विपमक्षिणां,

शिशुरपि रुषा सिंहोच्चनु* समाह्वयते गजान् ।

सतुरपि तरुस्कन्धोद्धतो दहत्यनलो वन,

प्रकृतिमहतां जात्य तेजो न भूर्तिमपेक्षते ॥ ૩ ॥

મણિ નાનો હોય છે, તોપણ તે વિષ બક્ષી પ્રાણીઓના પ્રાણને બચાવવાને સમર્થ થાય છે, તિ હલુનુ જન્મુ નાનુ હોય તો પણ તે કોપથી હાથીઓની આંખે થાય છે અને વૃક્ષનાથડીઆમાંથી હૃત્યજ થયેલો અગ્નિ કીણો હોય છે, તો પણ આખા વનને બાળી નાખે છે તે ઉપરથી સમજવાતુ કે, જેઓ સ્વભાવથી મોટા છે તેઓમા જે બલિષ્ઠ તેજ હોય છે, તે મૂર્તિની અપેક્ષા રાખતુ નથી ૩

गुणवान् कृशोऽपि नरः.

(ગુણવાન પુરૂષ દુર્બળ હોય તો પણ ઉત્તમ છે)

આટલા ઉપરથી સ્પષ્ટ થશે કે, ખરી પૂજા ગુણની છે

अनुष्टुप्

नि स्वोऽपि सद्गत* साधुर्वर्मदोऽपि नृप
अथ कृशोऽपि शोभायै, पुष्टोऽपि

ગુણુગ્રાહી, દોષને જોતો નથી.

કેતકીકુસુમ મૃદ્ગઃ, સ્વણ્યમાનોઽપિ સેવતે ।

દોષઃ કિં નામ કુર્વન્તિ, ગુણાપહતચેતસઃ ॥ ૪ ॥

કાટાથી ખડિત થયેલો બ્રમર પણ શુભ્રગ્રાહી હોવાથી કેવડાના પુષ્પનું સેવન કરે છે, કારણકે શુભ્રાવડે હરણ થઈ ગયેલ છે અંત કરણ જેનું એવા નુકસાન હોયો શું કરે ? (અર્થાત્ શુભ્રગ્રાહી પુરૂષો દોષને જોતા જ નથી.) ૪

શુભ્રો મેળવવા માટે પુરૂષનો પ્રયત્ન જણાવે છે,

અહો ગુણાના પ્રાપ્ત્યર્થ, યતન્તે વહુધા નરાઃ ।

મુક્તા યદર્થ મગ્નાસ્યા ઇતરેષા ચ કા કથા ॥ ૫ ॥

આશ્ચર્યની વાત છે કે શુભ્રોને માટે ઘણા પ્રકારે પુરૂષો પ્રયત્ન કરે છે એ માટે (શુભ્ર-હોરા માટે) મોતિ પણ છીદ્રવાળા થઈ જાય છે તેમજ મોમ ધનનું પુરૂષો નાશ પામે છે (અર્થાત્ ઉદારિક શરીરનો નાશ કરવો પડે છે) તે શુભ્રનો તો શું વાત કરવી ? ૫

મનુષ્ય શુભ્રથી પૂજાય છે, પણ રૂપથી પૂજતો નથી.

ગુણેન સ્પૃહનીયઃ સ્યાન્ન રૂપેણ યુતો જનઃ ।

સૌગન્ધ્યવર્જ્ય નાદેય, પુષ્પ કાન્તમપિ સ્વયમ્ ॥ ૬ ॥

હરેક મનુષ્ય શુભ્ર વડે આદર (સ્પૃહા કરવા યોગ્ય) છે. તો શુભ્રના અદર કરવા યોગ્ય થતો નથી. કારણકે પુષ્પ ઘણું સુંદર અને મીઠું હોય છે, સુગંધ રાહત હોય તો તે અદર કરવા યોગ્ય નથી. ૬

શુભ્રી તથા નિર્ગુણી મનુષ્યમા મોટું અન્ત ૩

ગુણિના નિર્ગુણાના ચ, દૃશ્યતે મહદન્તરમ્ ।

હારઃ કઠમતઃ સ્ત્રીણા, નૃપુરાણિ ચ પાદયોઃ ॥ ૭ ॥

શુભ્રી અને નિર્ગુણી મનુષ્યમા ઘણોજ ફેરફાર છે (જેમકે શુભ્રના ગુણો વ્યતી પ્રમાણે માન મળે છે) ત્યાં દૃષ્ટાવ આપે છે કે-મોટી દુરુષ (દીધી) ૦૪મા પટ્ટરાય છે, ને જાઝરનો ઉપયોગ પગમાં ૭૬૧૨ ૩

દુનીયામા શુભ્રાનુરાગી પણ યોગ્ય ૩

આસતા ગુણિનસ્તાવદ્વૃપિતાશેષમૃતયાઃ ।

યેષા ગુણાનુરાગોઽસ્તિ, સામ્પ્રત તેર્ગ્ય ૩

સુસજ્જિતિ-અધિકાર.

વિશ્વમા સત્સગને સર્વ ધર્મ યુસ્ત પુરુષો એક સરખી રીતે પ્રસન્ન થઈ માન આપી રહ્યા છે, એટલે સત્સગ કરવામા કોઈપણ બે મત નથી, પરંતુ હરેક ધર્મના અનુયાયી મહત્તમા સત્સગ કરનારા ઘણા થોડા હોય છે, અને કુસગી ઘણા હોય છે, તેથી ધર્મને પણ દ્વિવિત કરવાના આરોપો ઉઠે છે, સત્સગના મહાત્મ્યની એટલી બધી પ્રસસા થાઓમા કરવામા આવી છે, કે તે મોટા મુખને પણ મેળવી આપે છે, ત્યારે ધન, યુગ્મ સ્ત્રી ઉત્તમ બૂધણો, સ્વર્ગ વગેરે તેનાથી પ્રાપ્ત થાય તેમા શું આશ્ચર્ય? આમ સર્વન સત્સગની પ્રસસા દૃશ્ય થાય છે, તે બાબતમા સત્સગન મહાશયોતુ ચિત્ત આકર્ષવા દુક વર્ણન કરવામા આવે છે

આ અધિકારના પેટાભાગમા 'મહાપુરુષોના સગમા વિધિ પ્રાપ્ત થાય તે પણ સાફ ૧" "મગતિક્ષ્ણર" આ નામના બે અધિકારો દાખલ કરવામા આવ્યા છે તે આ અધિકારની સાથે એકીભૂત હોવાથી તે બામવ વિશેષ નહિ લખતા આ અધિકારનો આર ૩ કરવામા આવે છે

શાન્ત પુરુષના દર્શનનો પ્રભાવ.

અનુષ્ટુપ (૧ થી ૧૩)

સૌમ્યસ્ય દર્શને નૂનમાર્દ્રઃ સ્વાત્કઠિનોઽપિ હિ ।

ચન્દ્રાલોકેન કિં ન સ્વાત્પાપાનેઽપિ જલદ્રવઃ ॥ ૧ ॥

શાન્ત પુરુષના ખરેખર દર્શનથી કઠિન મનુષ્ય પણ આર્દ્ર (દ્રવીભૂત-પીગળેલ હૃદયવાળો) થઈ જાય છે દૃષ્ટાન્ત આપે છે કે-ચન્દ્રના દર્શનથી (ચન્દ્રકાન્ત નામના) પાપાણુમાથી પણ શુ જળ (પાણી) તુ ધ દ્રવ (રસ) નથી નીકળતો? અર્થાત્ કે ચન્દ્રના દર્શનથી ચન્દ્રકાન્ત મણિ-પાપાણુ છે તોપણ તે રસ ધર્મ બાંધ છે તેમ કઠિન મનુષ્ય પણ સન્નનના દર્શન માનથી પીગળી જાય છે ૧

દુર્જન સત્સગથી સન્ન થાય છે.

મલયાચલગન્ધેન, ત્વિન્ન ચ દનાયતે ।

તયા સજ્જનસજ્જેન, દુર્જન સજ્જનાયતે ॥ ૨ ॥

જે પ્રમાણે લાકડું, મલયાચલમા રહેલ ચ દનના લાકડાથી સુગંધીવાળું થઈ ચ દન થાય છે, તે પ્રમાણે સત્પુરુષના સગથી દુર્જન પણ સન્ન થાય છે ૨ ૬

૬ ર યી ૫ સુભાષિતરત્ન બા ૧૫૨

એટલે સાસરે આવી. સાસરામા સર્વ પ્રકારનું સુખ હતું પણ તેના ધણીનું ઠીંકણ-
પાળ નામ માળણી તેને ખેદ થયો. અરે કેવ ! કયા માડું નામ વિજયકુવર અને
કયા ઠીંકણપાળ કેવું કાને કરામણું ને ખરાખ લાગે છે ? વળી તેનો અર્થ શો ?
તે તો કાંઈ જણાતો નથી અર્થ વગરના આવા કદગા નામ પાડનારને ધિષ્ટ છે ?
અરેરેરે ! મારે માટે તે કયાથી નવું નામ ઉત્પન્ન થયું ? માણસોના કેવા કેવા ચ
પકરાય, નવનિધરાય, નટવગરાય, મનમોહનરાય, પ્રિતમલાલ, મનસુખલાલ વગેરે
સુંકર, મનહરણ અને ઉત્તમ નામ છે વળી શુભ પણ નામ પ્રમાણે જ હશે ? જેનું
નામ ખરાખ તેનામા શુભ કયાથી સારા હોય ? અરે, તેવા નામ ઉપર ઉલટ આવેજ
કેમ ? સારાને વિદ્વાનનો સગ તેવાને હોય જ કયાથી ? પછી તેનામા સારા શુભ
કેમ હોય ? એમ ખેદ કરવા લાગી વળી તેની સહીયરો જ્યારે લેગી થાય, ત્યારે
પરસ્પર પોતાના ધણીના નવલશ કર, દોવતરાવ, ગૌરીશ કર, ગિરધરલાલ, જગણ
વનકાસ, કેશવરામ, ભગવાનલાલ વગેરે કાનને ખ્યારા લાગે એવા સુંકર નામના
દાખલા આપી તેને બહુજ ખીજવે, તેથી વિજયકુવરના મનમા શોક થયા કરે એ
ચિંતામાં તેનું શરીર ઉતરી ગયું, ઠીંકણપાળના નામની શોચનાને લીધે તેના ઉમદા
શુભ વરફ તો તે ધ્યાન આપતી નહિ, તેથી તેણીના મનનું સમાધાન થઈ રાખ ભ
રેલા નેણુ શી રીતે ઉતરે હવે તો તેને દરેક માણસનું નામ પૂછવાની ટેવ પડી ગઈ
હતી તેથી જેને તેને નામ પૂછ્યા કરતી હતી

એક વખત વિજયકુવર હવેલીના એટલા ઉપર નિરાવધી બેઠી હતી, તેવામા
એક ગરીબ બાઈ હાથમા થોડી લાખ લઈ વેચવા નીકળી તેણે વિજયકુવરને કહ્યું કે,
“ અરે બાઈ સાહેબ, તમારે લાખ જોઈતી હોય તો લ્યો તેની ફિ મત જે તમારી
નજરમા આવે તે આપો. મારે તે વેચવાની ધણી જરૂર છે એમ આશ્રહ કરી, ફરી
ફરી કહ્યું ”

વિજયકુવરે પ્રથમ નો તેણીને હાથમા લાખ, કેખાવે ક ગાલીયત ને બૂખની
ખારશ જેવી જોઈ સામું પણ જોયું નહિ છેવટે તેના આશ્રહથી પૂછ્યું, અરે બાઈ,
તું આમ કેમ છેક દીનતા બતાવે છે ? તમારું નામ જ શું એવું છે કે ? ”

લાખવાળી બાઈ—મારું નામ તો લક્ષ્મી છે

વિજયકુવર—તારું નામ જ સાક્ષાત્કાર લક્ષ્મિ છે, તો પછી તારે આ લાખના
થોડા પૈસા ઉપજાવવા સારું ઘેર ઘેર આઘડવું પડે છે શા માટે ?

લાખવાળી બાઈ—નામ લક્ષ્મી એમા શું વળ્યું ! ઘરમા ખાવા દાણોને રાતી પાઇ
સરખી નથી છેઠરા ખૂંચે પાડતા હશે, તેથી જ્યારે આ લાખ વેચીને એનાદાણા લાવી
રોટલા કરીશ, ત્યારે ખાવાનું પામશું, નામ પ્રમાણે શુભ હોયતો હું તો ઘણી રાજી છઉં.

ચેતનવાળા (જ ગમ પ્રાણીઓ-મનુષ્યો) ના સંગેથી મારા નરવા કૃષ્ણની પ્રાપ્તિ થાય તે વાત તો એક તરફ રહી પરંતુ જડ-સ્થાવર એવા વૃક્ષના મ ગધી પણ સહ નરતુ કૃષ્ણ પ્રાપ્ત થાય છે એટલે અશોક (આશીપાલવ) નો આશ્રય કરવા થી શોકનો નાશ થાય છે અને હનિદ્રુ । (વિભીનક-મહેડા) ના વૃક્ષનો આશ્રય કરવાથી કલહ (કળયો) ઉત્પન્ન થાય છે ૭

સત્સ ગ મુલભ નથી.

મુસદ્દાસ્પોપદેશોઽપિ, લખ્યતે ન યથા તથા ।

इत्यर्थे लोकविख्याता, प्रभाकरकथोच्यते ॥ ८ ॥

સહેલી રીતે ઉત્તમ સ્વ ગનો ઉપદેશ (માન) પણ મળી શકે નથી એ નિર્ણય કરવા માટે મુખ્યસિદ્ધ પ્રભાકર (એક બ્રાહ્મણના પુત્ર) ની કથા કહેવાય છે ૮ *

* જનનપુર નામના નગરમાં નિચ સ્વ્યાદિ છ ક્રમ કરનારો વિચાર નામનો બ્રાહ્મણ વસતો હતો તેને ધણી બેટાઓ એકનો એક પુત્ર હતો જેનું નામ પ્રભાકર હતું તે પુત્ર ન્યાયી સમજાવા લાગ્યો ત્યાંથી નિરકુશ હાથીની આશ્રય નિયતવા લાગ્યો અને લુગાગ એના વગેરેનું કામ કરવા લાગ્યો તેના પિતા અનેક પ્રકારે તેને શીખામણ આપે પણ પરંતુ તે તેને માનના નથી અને પોતાની મરજી મુજબ આદાગ વ્યવહાર કરવા લાગ્યો એમ કરતા વિચાર બ્રાહ્મણનું મરજી પામી આવ્યું ત્યારે પુત્રને ખાસી બોલાવીને કહ્યું કે બાહા! તને મેં અનેક વખત શીખામણો આપી પરંતુ તે તને ઉપર ધ્યાન આપ્યું નહિ હવે મારો આ અવસાનનો સમય છે માટે તને હું જી જી શિક્ષા (શીખામણ) આપુ તે શાબાગ પ્રથમતો સત્યને જાણનાર શેઠ (સ્વામી) ની નોકરી કરવી (૧) બીજું સુ દર સ્વભાવવાળી એી પરજુવી (૨) અનેત્રીજી નિનોભી મનુષ્યને મિત્ર ગ્રહો (૩) પ્રભાકર પછી આ વાત સાંભળી લુગાર રમવા ચાલ્યો ગયો ત્યાં લુગાર રમવા સાંભળ્યું કે “તારો પિતા મરજી શરણુ થયો” ત્યારે પ્રભાકરે પોતાના મિત્રને કહ્યું કે મિત્ર! તું જી અને મારા પિતાના શરણુ જાઉં વગેરે કર તેથી તે મિત્રે તે કર્મ બધું કહ્યું અને પ્રભાકરે તો દુતના મુદ્દમાં જ બેસી રહે અને તેની ઉપર ક્રિયા પણ તે પ્રભાકરે મિત્રના કમરી પડી કેટલોક સમય ગયા બાદ તે વિચાર કર્યો કે માંગે પિતા જે અને બ્રાહ્મણ કરી ગયેલ છે તેની પરીક્ષા કરવી કે સત્ય ન જાણનાર સ્વામીની નોકરીથી ૥ સહ થાય છે? તેમ કુશીના એી તથા લોભી મિત્ર કરવાથી શું પરિણામ આવે છે? તેનો તપાસ કરવો એમ વિચાર કરી તેણે એ “સિદ્ધ” નામના એક ગામના ઠાકોર નોકરી કરવાનું નહીં કરી તે કામમાં જોડાણે અને ત્યાં તેની દારી જે વસ્તી હતી તેનેજ પરજી અને ગામમાં એક ‘લોભાનની’ કરીને વાણીઓ હતો તેની સાથે મિત્રતા બાધી હવે પ્રભાકર બ્રાહ્મણ અને સિદ્ધ નામનો ઠાકોર જ ને જીવ્યો લોકર એકન કરી પુદ્ગ કરીને પામી રહ્યો દેશના રાજાને મારી દેશ મળ્યા પાડ્યો એટલે મજાકરની મંદિર ‘સિદ્ધ’ ઠાકોર મહે દેશનો અધિપતિ થઇ ગયો તેમ પ્રભાકરને પણ સત્ય એ ધન સંપત્તિ આપી તે બધી ધન સંપત્તિ પ્રભાકરે પોતાના મિત્ર લોભાનની ને ત્યાં રાખી આ બધાં વસ્તી રંગો છે તેમાં પ્રભાકરે વિચાર્યો કે લજ્જાનો, મિત્રનો અને સ્ત્રીનો મારા ઉપર કેટલો આ છે? તેની પરીક્ષા કરે એમ

દોહો.

“લાખ વેચતી લક્ષ્મી, લિખતો ધનપાળ,
અમર મરતો મે સુણ્યો, (તો) લલો મારો ઠીઠણપાળ ”

માટે મારો ધણી ઠીઠણપાળ નામનો છે તેજ લલો સમજવો, કેમકે તેના
શુભ તરફ જોતા ધણો સારો છે

નામ ગમે તેવું હોય તો તે શુભ કર્મની સાથે સળધ રાખતું નથી માટે
સારા નામ ઉપર મોહિત થવું ને નરસા નામને વખોડવું એ કેવળ અજ્ઞાનતા છે

एकोऽपि गुणोनिहतदोषान्

અર્થાત્.

એક શુભ સમગ્ર દોષોનો નાશ કરે છે.

वसन्ततिलका.

घ्नोऽपि पङ्कजनितोऽपि दुरासदोऽपि, व्यालाश्रितोऽपि विफलोऽपि सकण्टकोऽपि ।
गन्धेन घन्धुरसि केतक पुष्पजेन, हेको गुण खलु निहन्ति समस्तदोषान् ॥ ૧ ॥

હે કેવડા તુ વાકો છે, કાઠવમાથી ઉત્પન્ન થયો છે, દુ ખથી મેળવી શકાય
તેવો છે, તુ સર્પોથી વિ ટાયેલ છે, કૂળ સહિત છે, કાટાવાળો છે, પરંતુ પુષ્પમાથી
ઉત્પન્ન થયેલા ગ ધથી સર્વનો મિત્ર છે, કારણ કે તારો સુગંધી શુભ તારામા રહેલા
સર્વ દોષોને નાશ કરે છે ૧*

નિર્ગુણ છતા માત્ર સ્વકુટુંબ વાત્સલ્ય શુભથી કાગડાને વખાણે છે.

शार्दूलविक्रीम्नि

गात्रं ते मलिन तथा श्रवणयोरुद्देगकृत्केङ्कृत,

भक्ष्य सर्वमपि स्वभावचपल दुश्चेष्टित ते सदा ।

एतैर्वायસ સજ્જતોઽસ્ય વિનયૈર્દોષૈર્મીભિઃ પર,

યત્સર્વત્ર કુટુંબવત્સલમતિસ્તેનૈવ ધન્યો ભવાન્ ॥ ૨ ॥

સ) માથી થયેલો (બનાવેલો) ધીણા દડા જે તુ બહીના ફળ (વજુર) ની સાથે સંયોજન
ન હોય, તે તે મહિમાને પામતો નથી (અર્થાત્ સારા વાસનાથી બનાવેલ, નકરી
કામથી કેાતરેલ એવો જે સારાગીતો દડા, શુશુ-લોહાના તાર વાળો હોય પણ જે
સત્સંગ રૂપી તુ બહામા બેસતો કરેલ ન હોયતો તે સારી રીતે વાગવામા ઉપયોગી
નથી) ૧૪

* સંજ્ઞાનના સંગથી દુઃસાધ્ય તે સુસાધ્ય થાય છે.

उपजाति

असज्जनः सज्जनसङ्गिसङ्गात्करोति दुःसाध्यमपीह साध्यम् ।

पुष्पाभयाच्छम्भुशિरोऽधिस्ता, पिपीलिका घुम्बति चन्द्रबिम्बम् ॥ ૧૫ ॥

હવે પુરૂષ, મહા કબૂતરી જે કાર્ય ન સાધી શકાય તે સંજ્ઞાનેા સંગ કરનારાના
સુસંગથી સાધી શકે છે, જેમકે પુષ્પમા રહેલી કીટી પુષ્પની સાથે બપાવે તા બુના
મસ્તક ઉપર ચઢે છે ત્યારે તેમના મસ્તક ઉપર બીરાજતા ચંદ્રબીંબનુ ચુબન કરે ॥ ૧૫

સત્સંગ શુ કરી શકતો નથી ?

वसन्ततिलका (૧૬ થી ૧૬)

जाडय धियो हरति सिञ्चति वाचि सत्य,

मानोन्नतिं दिशति पापमपाकरोति ।

चेतः प्रसादयति दिक्षु तनोति कीर्तिम्,

सत्सङ्गतिः कथं किञ्च करोति पुंसाम् ॥ ૧૬ ॥

પુરૂષોને સત્સંગ શુ (શાયદો) નથી કરતો ? જેમકે સત્સંગ બુદ્ધિની જડતાને હરે
છે, વાણીમા સત્યતાનુ મિચન કરે છે, માનથી ઉન્નતિ અપાવે છે, પાપને દૂર કરે
છે, ચિત્ત પ્રસન્ન કરે છે, અને દિશાઓમા કીર્તિને ફેલાવે છે (અર્થાત્ સત્સંગથી સર્વ
કાયદા જ છે) ૧૬

સત્સંગ નિષ્ફળ નથી

किं वा परेण बहुना परिजल्पितेन,

सत्सङ्ग एव महता महते फलाय ।

अम्भोनिर्गस्तट्टहास्तरचोऽपि येन,

वेलाजलोच्छलितरत्नकुतालवाकाः ॥ ૧૭ ॥

* જેનેસઉક્તિ

પતે ગુણા વૈરકરા ભવતિ,
(આટલા શુભો વૈર કરાવનારા હોય છે)
શુભોનુ દુઃખ કહે છે.

અનુષ્ટુપ્

ગુણાનામેવ દૌરાત્મ્યાદ્ગુરિ શુચીં નિયોજ્યતે ।
અસજ્ઞાતકિણસ્કન્ધઃ, સુત્વ તિષ્ઠતિ મૌર્ગિલે ॥ ૧ ॥

શુભોના જ દુરાત્મ્ય (દુષ્ટપણ) થી ધોસરીને વહન કરવામા સમર્થ એવો બળદ ધોસરીમા જોડાય છે, અને જેને ગળાના બન્ધમા ધોસરીનો ઘા નથી પડ્યો એવો (જીકન) બળદ (ગોધલો) બન્ધાધને મુખે રહે છે ૧

કયા કયા શુભો વૈરકારી છે.

લપજાતિ.

માસ મૃગાણા દર્શનો ગજાનાં, મૃગદ્વિપા ચર્મ ફલ દ્રુપાણાં ।
શ્લીનાં ચ રૂપં ચ નૃણાં હિરણ્યમેતે ગુણા વૈરકરા ભવન્તિ ॥ ૨ ॥

મૃગલાઓનુ માંસ, હાથીના દાંત, ત્રિહોનુ ચર્મ, (ચામડુ) વૃક્ષોનુ ફળ, સ્ત્રીઓનુ રૂપ અને મનુષ્યોનુ ધન આ શુભો (એટલે શુભ ૩૫ છે તેપણ) વૈરને કરાવનારા થાય છે ૨

ગુણન્વતઃ ક્રિડ્યન્તે પ્રાયેણ

(શુભવાન પુરુષો ઘણુ કરીને કલેશને પ્રાપ્ત થાય છે)

આર્યા

ગુણન્વતઃ ક્રિડ્યન્તે, પ્રાયેણ ભવન્તિ નિર્ગુણાઃ સુલિનઃ ।
વન્ધનમાયાન્તિ શુકા યયેષ્ટસજ્ઞારિણઃ કાકાઃ ॥ ૧ ॥

શુભવાન માણસો ઘણુ કરીને દુખી હોય છે, અને શુભ રહિત માણસ સુખી થાય છે, જેમકે પોપટ મુદર મધુરી વાણી બોલે છે ત્યારે તેને બંધનમા (પાંજરામા) રહેલુ પડે છે અને શુભહીન કાગડા પોતાની મરજી પ્રમાણે ઉડે છે ૧

મારબંધાધીન થવા વિશે.

* જે લુગડા સારા હોય છે, તેનેજ ધોઠા મારીને ધોવાય છે ફાટી નાખવા

* સ્વર્ગવિમાન

અજ્ઞાનરૂપી અંધકારનો નાશ કરે છે, રજોગુણનું દરણું કરે છે, સત્ત્વ ગુણને પ્રગટ કરે છે, બુદ્ધિને જન્મ આપે છે, મુખને વિસ્તારે છે, ન્યાયની વૃત્તિને પાથરે છે, ધર્મમાં અત્યંત બુદ્ધિને કરે છે અને પાપરૂપી કુબુદ્ધિનો નાશ કરે છે એ સર્વજન પુરુષોની સગતિ (સગ) પુરુષોનું આદિ શું શું હિત કરતી નથી? અર્થાત્ મનુષ્યોનું સર્વ જાતનું હિત કરે છે ૨૦

સત્સગથી યતા કાયદા.

હરિણી.

હરતિ કુમતિં મિન્તે મોહ કરોતિ વિવેકિતાં,
વિતરતિ રતિં સૂતે નીતિં તનોતિ ગુણાવલિમ્ ।
પ્રયયતિ યગ્નો ઘત્તે ધર્મ વ્યપોદનિ દુર્ગતિં,
જનયતિ વૃણાં કિં નામીષ્ટ ગુણોત્તમસદ્ગમઃ ॥ ૨૧ ॥

મનુષ્યોને શુભવાણાજનોનો મગ શું ઇચ્છીને નથી આપતો? અર્થાત્ સર્વ આપે છે તે બતાવે છે સુસગ કુબુદ્ધિને દરે છે તથા અજ્ઞાનને ભેદે છે વિવેકપક્ષ બતાવે છે, સંતોષને આપે છે, ન્યાયને પ્રસવે છે તથા શુભપ્રણીતે વિસ્તારે છે અને કીર્તિને ફેલાવે છે ધર્મને ધારણ કરે છે નરક (વિચારગતિ) ને નાશ કરે છે એમ શુદ્ધોત્તમજનોનો સગ તે અભીષ્ટ પદાર્થ આપે છે તે માટે ઉત્તમ જનોનો સગ કરવો ૨૧

તથા—

શાર્દૂલવિક્રીડિત (૨૨ થી ૨૪)

હ્યમ્ કુલ્લિકાપમાપદમપાકર્તુ વિહર્તુ પથિ,
પ્રાપ્ત કીર્તિયમાદૃતાં તિરુવ્તુ ધર્મ સપાસેવિત્તુમ્ ।
રોધ્યુ પાપવિપાકમાકલ્પિતુ સ્વર્ગાપવર્ગશ્રિય,
ચત્ત ચિત્ત સ્મીહસે ગુણવતા સદ્ગ તદદ્ગીકુરુ ॥ ૨૨ ॥

હે શિષ્ય! જો તું પુણ્ય બુદ્ધિ મેળવવાને, દષ્ટ નાશ કરવાને, ન્યાય માગવાને, કીર્તિ મેળવવાને, બળવા નાશ કરવાને, ધર્મ સેવવાને, પાપ રોકવાને, ત્વજ તથા મોક્ષની સમૃદ્ધિ મેળવવાને ઇચ્છતું હો તો સત્સગ સ્વીકાર ૨૨

મિત્રને સત્સગનો બોધ

યે જાત્યા લગ્ન સદૈવ ગણના યાતા ન ચે કુત્રચિત્,
પન્નગાયેવ વિમાર્દિતા. પ્રતિદિન શ્રૂયૌ વિલીનાશ્રિયમ્ ।

ગુણવાન્ મુચિરસ્થાયી, દૈવેનાપિ ન સહ્યતે.

(શુભવાન પુરુષ લાખા વખત સુધી એક સ્થાનમા ટકે તે દૈવથી સહન કરી શકાતુ નથી)

અનુષ્ટુપ્

ગુણવાન્ મુચિરસ્થાયી, દૈવેનાપિ ન સહ્યતે ।

તિષ્ઠત્યેકા નિશા ચન્દ્રઃ, શ્રીમાન્ સમ્પૂર્ણમણ્ડલઃ ॥ ૧ ॥

શુભવાન પુરુષ વધારે વખત ટકે તે દૈવથી પણ સહન કરી શકાતુ નથી કારણકે સ પૂર્ણ મહાવાળો ચન્દ્રમા એક રાત્રિ જ શોભાયુક્ત રહી શકે છે (એટલે બીજે દિવસેથી તેની કાન્તિ ક્ષીણ થતી જાય છે એવો પ્રકાર શુભી પુરુષ વરદ જાણી લેવો. ૧

ગુણા ગુણજેષુ ગુણી ભવન્તિ.

(શુભવાન પુરુષોમા શુભો શુભપુરુષ થાય છે)

ઉપજાતિ

ગુણા ગુણજેષુ ગુણીભવન્તિ, તે નિર્ગુણ પ્રાપ્ય ભવન્તિ દોષાઃ ।

સુસ્વાદુતોયાઃ પ્રવહન્તિ નયઃ, સમુદ્રમાસાય ભવન્ત્યપેયાઃ ॥ ૧ ॥

શુભો શુભને જાણનારાઓને પામીને શુભી બને છે અને તેજ શુભો નિર્શુભને પ્રાપ્ત થઇને દોષરૂપ બને છે જેમ નદીઓ ઘણા જ સ્નાતવાળા જળાશયી છે પરંતુ તેજ જ્યારે મહા સમુદ્રમા મળે છે, ત્યારે તેનું જળ પીવા જેવું રહેતુ નથી ૧ +

અનુષ્ટુપ્ (૨-૩)

શુભગ્રાહી વિના શુભીને સ કટ

ગુણિનોઽપિ હિ સીદન્તિ, ગુણગ્રાહી ન ચેદિહ ।

સગુણઃ પૂર્ણકુમ્ભોઽપિ, કૂપ એવ નિમજ્જતિ ॥ ૨ ॥

આ ઠેકાણે જો કોઈ શુભનો ગ્રહણ કરનાર હોય નહિ તો શુભવાન માણસો પણ બેસી રહે છે શુભ (દોરડા) સાહત એવો પૂર્ણ કુલ હોય તો પણ તેને કુવા માથી ઠહાડવાને કોઈ મનુષ્ય ન હોય તો તે કુવામા જ ડુબેલો રહે ૨

શુભી પુરુષોના શુભોની અપૂર્ણતા દુઃખ જાણાવે છે.

ગુણા યત્ર ન પૂજ્યન્તે, કા તત્ર ગુણિના ગતિઃ ।

નમ્રક્ષયણકપ્રામે, રજકઃ કિં કરિષ્યતિ ॥ ૩ ॥

અનહર

મુણી જુગ કેરો શબ્દ કીડ પ્રીટ જુગ થયો,
લોહકો વિકાર ગયો પારસ પરમથી,
કુલકે સભેગ તિલતેલ હુ બયો કુલેલ,
વરૂ બયે ચ દન સુવામકે દરમથી
મુક્તકલ સ્વાતકે ઉઠક ભયો ગીપ મમ,
કાષ હુ પાષણુ લુ મેલોદક સરમથી,
ચિદાન હ આતમા પ્રમાતમા સ્વરૂપ થયો,
અવસર પાય લેહ જ્ઞાન કે દરમથી

૨૬

ગાડકે કુસ ગતિ મુસ ગયો સનેહ કીજે,
ગુણ મહિ લીજે અવગુણ દષ્ટિ ટાર કે,
લેહ જ્ઞાન પાય યોગ જવાલા કરિ ભિન્ન કીજે,
કેનક ઉપલકુ વિવેક ખાર ડારકે,
જ્ઞાની જો મિત્રેતો જ્ઞાન ધ્યાન કે વિચાર કીજે,
મિત્રે જો અજ્ઞાની તો રહિજે માન ધારકે,
ચિદાન હ તત્ત્વ ચેહિ આતમ વિચાર કીજે,
અ તરે સકલ પરમાહ જાવ ઠાર કે

૨૭

એક સત્સંગના સ અધમા ચતુરાઈવાળી વાર્તા.

પારસ પરચા છતા લોખ હજ રહ્યું

* એક સમય અકબર શાહ રાજપાટીકા ફરવા છડી સ્વારીએ પધાયો હતા, ત્યાંથી પાછા ફરતા પુત્ર ચહરના ચોકમા આવી પહોચ્યા, તે બંધને એક ઠોશી પોતાના હાથમા એક તરવાર પકડી ઉભી રહેલી હતી અને પોતાના સાથેના માણસો પણ બીજા હથિયારો લઈ ઉભા હતા, તે તરફ અકબરશાહની દષ્ટિ જઈ પડી તેથી વિસ્મય કારી બનાવ જોઈ તે ઠોશીની નજીક જઈ પૂછ્યું કે “ જાઈ તરવારને ગ્રહણ કરી ચોક બજારમા શા કરવુંથી ઉભા છો? અને આ સાથેના માણસો પણ ચતુરધારી છે તે પણ તમારા જ છે? ” તે સાંભળી ઠોશી બોલી કે “ નેક નામદાર? આ તરવારને વેચવાના ઇરાદે અહીંમા ઉભી છું અને આ માણસો પાસે જે સજ્જો છે તે પણ વેચવાના જ છે, તે સાંભળી શાહે કહ્યું કે “ જોઈ તે તરવાર કેવી છે? ” આ પ્રમાણે શાહનું વચન સાંભળતા ઠોશી પોતાના હાથમાની તરવાર શાહને આપી. જ્યારે તે તરવારને

મહાત્માઓ ઉપકારીને ઉ ચે ધારણ કરે છે,

તરુમૂલાદિષુ નિહિત, જલમાર્ગિર્ભવતિ પલ્લવાગ્રેષુ ।

નિમ્નૃત યદુપક્રિયતે, તદપિ મહાન્તો વહન્ત્યુચ્ચૈઃ ॥ ૩ ॥

વૃક્ષોના મૂળ વિગેરેમા સીંચિલ પાણી, તેના પલ્લવના અગ્રભાગમા પ્રગટ થાય છે તેવી રીતે જે સુખ રીતે ઉપકાર કરાય છે તેને મહાત્માઓ ઉ ચે પ્રકારે વહે છે (જગત્મા સુપ્રસિદ્ધ કરે છે) ૩

મહાન્ પુરૂષન્તુ ગૌરવ દુર્જનના વચનથી નાશ પામતુ નથી.

* વૈતાલીય

વચનૈરસતા મહીયસો, ન સ્વલુ યેતિ ગુરુત્વમુદ્ઘૃતૈઃ ।

કિમર્પતિ રજોભિરૌર્વરૈરવકીર્ણસ્ય મર્મેર્મહાર્ધતા ॥ ૪ ॥

દુષ્ટની કઠોર વાણીથી તેજસ્વી પુરૂષની આટાણ ઘટતી નથી કારણકે, પૃથ્વી ની રજથી ઢકાયેલ મણિની કિમ્મત ઘટે છે ? (અર્થાત્ નહિ) ૪

ચન્દન વૃક્ષ કદિ પણ સુગંધને છોડતો નથી તે, કવી તેને અન્યોક્ષિતથી કહે છે

ઉપજાતિ

મુલે મુજક્ષ્માઃ શિલ્પરે વિહક્ષ્માઃ, શાલા વિહક્ષ્માઃ કુસુમાનિ મુદ્ધૈઃ ।

મન્તિષ્ટસે દુષ્ટજનસ્ય માયે, ન મુઙ્ચસે ચન્દન ચારુગન્ધમ્ ॥ ૫ ॥

હે ચન્દન વૃક્ષ ! તારા મૂળમા મર્પો છે અને શિખર (ડાળની ટોચ) ઉપર પક્ષીઓ બેઠા છે શાલા (ડાળીઓ) પણ પક્ષીઓથી ઘેરાયેલી છે પુષ્પો ભરમા ઓથી વીંટાયેલા છે એમ તુ દુષ્ટજનના મનમા રહે છે તો પણ તારા સુંદર ગન્ધને મુકતો (લાગ કરતો) નથી એટલે તને ધન્ય છે એમ એક સુજનને ઉદ્દેશીને કવિ એ ચન્દન વૃક્ષને કહ્યું છે કારણકે તે સુજન પુરૂષ નીચ પુરૂષના સબન્ધમા રહ્યો છતાં તેમા દુર્જનો કાઈ પણ અસર કરી શક્યા નહિ તેથી પ્રસન્ન થતા કહ્યું છે ૫

અધિપતિ સમજા ગુરુ સપ્તે, સમરા લોહન ગુરુવિગોચિની

૧ લા તથા ત્રીજા ચરણમા સ ગણ, સ ગણ, જ ગણ અને છેલ્લી દશમે અક્ષર સુરહોષ છે, ૨ ન તથા ૪ થા ચરણમાં સ ગણ, સ ગણ, ર ગણ અને લઘુ, સુર મળી ૧૧ અક્ષર થાય છે, આ મતને વિવોચિની કે વૈતાલીય છદ કહે છે

ગુણી પુરુષની સમીપે રહેવાથી ગુણહીન પુરુષ પણ પૂજ્ય છે.

ગુણિન* સમીપર્વો, પૂજ્યો લોકસ્થ ગુણિહીનોઽપિ ।

વિમલેષણપ્રસન્નાદક્ષનમાપ્નોતિ કાળાતિ ॥ ૩ ॥

ગુણહીન પુરુષ પણ ગુણી પુરુષની સમીપમા રહેતો હોય તો તે લોકને પૂજ્ય માય (લોકમાપૂજ્ય) છે, કારણ કે નિર્માળ (દેખાતા) ને જના મ ગથી કાણી આપણ પણ અજન (આજ્ઞ)ને પ્રાપ્ત થાય છે નહિવર બેધ આપ કુટેલ હોય તો કોઈ આજ્ઞે ? અર્થાત્ કોઈ ન આજ્ઞે ૩

સદ્ગતિકલમ્

સ ગતુ ક્ષણ.

અનુષ્ટુપ્ (૧ થી ૩)

મત્કુળાના ચ સયોગાત્, સ્વદ્વા દષ્ટેન તાજ્યતે ।

પુષ્પમાછાનુસજ્જેન, સ્વઃ શિરસિ ધાર્યતે ॥ ૧ ॥

માકડનો સ ગ કરવાથી ખાટલાને હડનો માર સહન કરવો પડે છે અ પુષ્પાની માળાનો સ ગ કરવાથી સૂતર મસ્તક ઉપર ધારણ કરાય છે, માટે મત્સ કરવો પણ કુસ ગ ન કરવો જોવો લાગે છે ૧

તેમા રાત્રિનુ દયાન્ત આપે છે

સજ્જતિર્યાદૃશી તાદૃક્, રચાતિરાયાતિ વસ્તુન. ।

રજનિર્ઝ્યોત્સ્નયા ઝ્યોત્સ્ની, તમસા ચ તમસ્વિની ॥ ૨ ॥

મનુષ્યને જેવી જાતની સ ગતિ હોય તેવી જાતની તેની પ્રસિદ્ધિ (ખ્યાતિ— મ) પ્રાપ્ત થાય છે, જોટલે કે રાત્રિ આંદનીના ત્ર ગથી “ જ્યોત્સ્ની ” કહેવાય અને અ ધકારથી “ તમસ્વિની ” કહેવાય છે જોટલે રાત્રિ પોતે ઉપર મુજબ મ ગ “ પ્રકાશવાળી ” તથા “ અન્ધકરવાળી ” કહેવાય છે, તેવું સ ગતુ ક્ષણ છે ૨

એક પોપટનું બચ્ચું કહે છે કે

માતાપ્યેકા પિતાપ્યેકો, મમ તમ્ય ચ પત્નિગ. ।

અહ મુનિભિરાનીત*, સ તુ નીતો મયાશિમિ ॥ ૩ ॥

મારી અને તે પક્ષીની માતા એક અને પિતા પણ એક અને મુનિએ અહિ લાગ્યા અને તે પક્ષી (માતા ભાઈ) ને તો ગોમાસ ભક્ષણ કરનારા મ્લેચ્છ લોકો ભય ગયા ૩

શુભી મનુષ્ય શુભવત મનુષ્યને જોઈ શુભી થાય છે પણ શુભરહિત મનુષ્યને જોઈ સ્વતોષ પામતો નથી, કારણકે લાભરો વનમાથી કમલની સુગંધ લેવાને આવે છે અને દેડકો એક સ્થાનમાં (કમલની પાસે) રહે છે તોપણ સુગંધ લેવા સામું જોતો નથી ૪

ઉચ્ચ પુરુષોના મનોરથોને ઉચ્ચ પુરુષો જ પૂરી શકે છે.

ઉપજાતિ

તુક્ષ્માત્મના તુક્ષ્મતરાઃ સમર્થા મનોરથાન્પૂરયિતુ ન નીચાઃ ।

ધારાધરા એવ ધરાધરાણા, નિદાઘદાહ શમિતુ ન નયઃ ॥ ૬ ॥

બળવાન પુરુષોના મનોરથ પૂરવાને બળવાન પુરુષો જ મમર્થ હોય છે, નીચ પુરુષો મમર્થ નથી કારણકે, પર્વતોને લાગેલા ઉષ્ણ સ્તુના દાહને શમીવત્તે મેઘ જ શક્તિવાન છે નદીઓ શક્તિવાન નથી ૫

ગુણભાભાવે મહાન્તઃ સ્થાન ત્યજન્તિ.

(શુભના લાભના અભાવમાં મહાન્ પુરુષો સ્થાનનો ત્યાગ કરે છે)

અપમાનથી સ્થાન ત્યાગ છે અને નથી.

અનુષ્ટુપ્ (૧ થી ૩)

ત્રયઃ સ્થાન ન મુચ્ચન્તિ, કાકાઃ કાપુરુષા મૃગાઃ ।

અપમાને ત્રયો યાન્તિ, સિંહાઃ સત્પુરુષા ગજાઃ ॥ ૭ ॥

અપમાન થાય તોપણ કાગડા, નીચપુરુષો અને મૃગલાઓ આ ત્રણ પ્રાણીઓ સ્થાનનો ત્યાગ કરતા નથી અને અપમાન થતા સિંહો, સત્પુરુષો અને હાથીઓ સ્થાનનો ત્યાગ કરી આવ્યા બંધ છે ૧

સ્થાનપ્રપ્ત થાય તોપણ નીચેની વ્યક્તિઓ શોભે છે.

પૂર્ણીફલાનિ પાત્રાણિ, રાજહસતુરજ્ઞમાઃ ।

સ્થાનપ્રપ્તઃ સુશોભન્તે, સિંહાઃ સત્પુરુષા ગજાઃ ॥ ૮ ॥

પૂર્ણીફળ (સોપારી,) પાત્રો, (વાસણો) રાજહસ (ઉત્તમ) એવા હસ નામના પક્ષીઓ, યોદ્ધાઓ, સિંહો, સત્પુરુષો અને હાથીઓ આ વ્યક્તિઓ સ્થાનપ્રપ્ત થઈ હોય તો પણ શોભે છે ૨

રસાયન (રસ ભર્યા અન્ન) ના ભોજનથી, અમૃતના પાનથી, ચક્રવર્તીના પત્ની પ્રાપ્તિથી, પ્રતિ દિવસ પુત્ર સુખના લાભથી, વગર મહેનતે મળેલ ઉત્તમ રત્નોના લાભથી અને બીજી કોઈ રીતે પણ ઉત્પન્ન થતો નથી ૬

સંજન પ્રેમ સભધે ગુર્જર કાંઠ્ય.

અનહર

* ગગામા ગયુ જે જળ ગણાયુ તે ગગાજળ,
ગટરમા ગયુ જળ ગદુ તે ગણાયુ છે,
ખારે ફરીયે ગયુ તે ખરેખર ખારૂ થયુ,
છાશમા પડયુ તે છાશ રૂપે જ છણાયુ છે,
શેવડીયે મોરયુ થયુ શેવડીના રસ રૂપે,
ચૂનામા ભળ્યુ તે ચૂના રૂપ થે ચણાયુ છે,
એકજ આકાશની પેદાશ હલપલ કહે,
જેવો જેવો ભેગ થયો તેવુ તે જાયુ છે ૭

સત્યુરૂપને શુદ્ધ વાતાવરણના સ યોગની જરૂરીયાત.

। ખાલે સ્થળે સ્થળે, રાગના, દેશના, ઇર્ષ્યાના, અસૂચાના સ્વાર્થના, અમર્યાદ ભોભના, કે ધના, વૈરના, અને એ વિના વિવિધ પ્રકારના દુશચારના વિચારો પ્રભના મોટા ભાગમા પ્રસરેલા તથા પ્રસરતા હોવાથી, આપણા દેશમા વિચારનુ જે વાતાવરણ બધાયુ છે તથા બધાય છે, તેની મર્યાદામા નિવાસ કરનાર મર્વને, તે વિચારોની ન્યૂનાધિક પ્રમાણમા અસર થયા નિના રહેતી નથી ઘણા સત્ત્વ સ્કારી સ ભજનો શુદ્ધ વિચારને સેવવાનો આગ્રહથી પ્રયત્ન મેવતા છતાં પણ ઘણે પ્રસંગે તેમના નિર્હીન અત કરણમા દોષ અથવા અશુદ્ધ વિચાર પ્રગટેલો તેમને જણાય છે આનુ કારણ અન્ય કાર્ત નથી, પણ દોષવાળા વિચારોનુ તેમની આત્મમાન્ય બધા થકુ વાતાવરણુ જ છે કોઈ મનુષ્ય પોતાના ઘરમા ગમે તેટલી સ્વચ્છતા રાખતો હોય તોપણુ જે મહેત્તમા તે રહેતો હોય ત્યા ભારે ગદ્ગદી રહેતી હોય તો તે ગદ્ગદીવાળી અસ્વચ્છ હવા, તેના સ્વચ્છ ઘરમા પણ આવી તેને નડરા વિના રહેતી નથી, તેમ મનુષ્ય પોતાના અત કરણને શુદ્ધ રાખવાનો ગમે તેટલો પ્રયત્ન સેવતો હોય તોપણુ જે નગરમા અથવા દેશમા તે રહેતો હોય, તે નગર અથવા દેશનુ, વિચારનુ વાતાવરણુ જે અશુદ્ધ અર્થાત્ દોષના વિચારોવાળુ હોય છે તો તેના શુદ્ધ અત કરણમા પ્રસંગોપાત્ત દોષ પ્રકટ થયા વિના રહેતા નથી આથી કરીને સત્યયુગમા અર્થાત્ જે સમયે સમગ્ર પ્રજાજન શુદ્ધ વિચારને સેવવા હોય છે, તે સમયે અત કરણને શુદ્ધ રાખી રહેવાનુ કાર્ય અત્યવ સરણ હોય છે, તથા કલિયુગમા અર્થાત્

* દ્વપત કાંઠ્ય ભાગ ૨ જે

- અધ્યાત્મ બનપેલક પ્રથમાંગ પ્રથમ અધ્ય

કહેવાનો આશય એવો છે કે, કદિ વસ્તુ નીરસ હોય પણ જો તે લોકોપયોગી હોય તો તે આદર કરવા યોગ્ય છે, કેમકે આત્મશુભ્ર ખીલવવાનો એ સરલ માર્ગ છે, ન્યાસુધી આત્મા સરલભાવ-પરશુભ્ર પ્રિયતા અને સ્વાત્મ નિઠામા નિમગ્ન થતો નથી, ત્યાસુધી સાધુવૃત્તિ પ્રાપ્ત થઈ શકતી નથી કેમકે સાધુ પુરૂષો ખીલની આપત્તિમા વતસલ થાય છે કહ્યું છે કે—

પરસ્યાપદિ જાયતે, સાધવસ્તીત્રવત્સલાઃ ।

મહાવૃક્ષા વિશ્લેષેણ, ગ્રીષ્મકાલે હિ સાઙ્ગલાઃ ॥ ૨ ॥

સાધુ પુરૂષો ખીલને આપત્તિ આવે ત્યારે તીવ્ર વતસલ બને છે ગ્રીષ્મ ઋતુમા મોટા વૃક્ષો વધારે લીલા અને પશ્ચિમિત થાય છે, એટલે તાપના વખતમા પ્રાણીઓને છાયાની જરૂર પડે છે, તેથી તેમની તાપની આપત્તિ દૂર કરવાને વૃક્ષો નવપશ્ચિમિત બને છે ૨

વળી તેમનો સ્વભાવ હંમેશા પરોપકારી હોય છે, અને તેથીજ સત્પુરૂષો પોતાના અપકાર કરનાર માણસ ઉપર પણ ઉપકારી થાય છે કહ્યું છે કે—

અપકારિણ્યપિ પ્રાયઃ, સ્વચ્છાઃ સ્યુરપકારિણઃ ।

મારકોભ્યોઽપિ કલ્યાણ, રસરાજઃ પ્રયચ્છતિ ॥ ૩ ॥

જેમ રસરાસ (પારો) પોતાને મારનાર પુરૂષોનું પણ કલ્યાણ કરે છે યાને એવધ ઉપચારમા મારદો પારો તેના મારનારાને પણ નીરોગી કરે છે તેમ સ્વચ્છ પવિત્ર પુરૂષો પ્રાયે કરી પોતાના અપકારી ઉપર પણ ઉપકાર કરનારા થાય છે ૩

આ ખીના સામાન્ય જન સમાજ માટે પણ દૃશ્ય છે, કેમકે ઉપકાર ઉપર ઉપકાર કરવો તે વિશેષ નથી આવી રીતે ઉપકાર કરનારને ભૂલી જાય છે તે કૃતમ્ની જ કહી શકાય અને મારા શબ્દોમા તો તે મનુષ્યત્વથી પણ હીન ગણી શકાય ત્યારે સાધુ પુરૂષમા તેથી વિશેષ ખુબી એ છે કે સાધુ પુરૂષ સારી સ્થિતિમા ન હોય તો પણ ખીલનો ઉપકાર કરે છે કહ્યું છે કે—

આર્યા.—(૮ થી ૯)

યત્રપિ ચન્દનવિટપી, ત્રિધિના ફલકુસુમવર્જિતો વિહિતઃ ।

નિજવપુર્વેવ પરેષાં, તથાપિ સન્તાપમપહરતિ ॥ ૪ ॥

જો કે, વિધિ (વિધાતા) એ ચન્દનના વૃક્ષને કૃષ્ણ તથા પુષ્પ વગરનું કરેલું છે તથાપિ તે પોતાના શરીરથીજ ખીલઓના સતાપને દૂર કરે છે ૪

વળી સાધુ પુરૂષો ખીલનું કાર્ય કરવા માટે કલેશ લોગવે છે તે માટે શાસ્ત્ર પ્રમાણ એ છે કે—

ચતુર્થ પરિચ્છેદ

સુજન એ સાધુ પુરૂષના ઉપનામને દીપાવનાર છે કેમકે સાધુની ઓળખ તેમના વેશમાં હોય તેના કરતા તેમની પ્રતિષ્ઠા તેમાં જોવાતા શુભ ઉપર વધારે રહે છે આવા પવિત્ર શુભગુણ જ્ઞાન યથા શકે તે માટે સુજન-સત્પુરૂષમાં રહેલા ઉમદા શુભો, પવિત્ર ભાવના અને ઉચ્ચ વર્તન સ બધે ગયા પરિચ્છેદમાં વિસ્તારથી વર્ણન કરેલું છે

સાધુ પુરૂષના શુભ જાણવાથી દરેક શુભની પીછાણ થતા તે તે શુભને આ જ્યાસ કરવાને તક લેવી તેજ મનુષ્ય કર્તવ્ય છે પરંતુ આવા શુભ અને શુભીના અભ્યાસીઓએ દુર્જીવોથી ચેતવાને પણ શીખવું જરૂર છે કેમકે મનુષ્ય પ્રકૃતિ કંઈ એક સરખી હોઈ શકતી નથી સદિમાં જેમ સરલ પુરૂષો વસે છે તેમ નિહંકો અને દુષ્ટ ભાવનાવાળા અભાવિ મનુષ્યો પણ હોય છે આવા મનુષ્યને સમાગમ નિર્મળ મનુષ્યને ઉતારતી સ્થિતિએ મૂકી દે છે કારણ કે નિર્મળ મનુષ્યનું હૃદય પાણી જેવું સ્વચ્છ અને નિર્મળ હોય છે તેથી જેમ નિર્મળ જળમાં જેવો રંગ નાખીએ તેવો રંગ પાણી લે છે તેમ નિર્મળ મનુષ્યના હૃદય ઉપર સમાગમની છાપ સહજ પડી આવે છે આટલા માટે તેવી દુષ્ટ ભાવનાવાળા મનુષ્યના પરિચય માથી બચવાને દુર્જન-કુસાધુના વર્તનની ઓળખાણ કરાવવી ઉચિત સમજી આવેલા પરિચ્છેદમાં તેવા અધિકારો ગોઠવવામાં આવે છે

કુસાધુ-અધિકાર.

આ કુસાધુ-અધિકારનો આરભ કરતા પ્રથમ એક એવી શક્તિ ઉપરિચિત થાય છે કે, આ દોષ નિરૂપણ પ્રકરણના વિષયમાં સમય તથા જ્ઞાનનો લોભ આપવા કરતા કુસાધુ અધિકરણમાં જ કેમ ન પ્રવૃત્ત રહેવું જોઈએ ? પ્રત્યુત્તરમાં જણાવ

પોતાનો ક્ષય થતો હોય તો પણ તેને ગણતા નથી & એક દરે બોતા સત્પુરુષોનો વેલવ પદોપકારને માટેજ હોય છે કેમકે—

ઉપજાતિ

પિપન્તિ નયઃ. સ્વયમેવ નામ્ભઃ, સ્વય ન સ્વાદન્તિ ફલ્લાનિ વૃક્ષાઃ।

નાદન્તિ સસ્ય સ્વલ્લ વારિવાહાઃ, પરોપકારાય સતાં વિમૂતયઃ ॥ ૧૦ ॥

નદીઓ પોતાનું જળ પોતે પીતી નથી વૃક્ષો પોતાના ફળ પોતે ખાતા નથી, અને મેઘ પોતે ઉત્પન્ન કરેલું ધાસ પોતે ખાતા નથી તે ઉપરથી સમજવાનું કે, સત્પુરુષોની વિભૂતિ (વેલવ) પદોપકારને માટેજ હોય છે ૧૦

મનુષ્ય જન્મ એ મોક્ષગતિ પ્રાપ્ત કરવાને મુખ્ય સ્થાન છે, અને તેથી તે તકનો લાભ શુભાવધે તે ચોમાસુ જવા પછી જમીન ખેડનારને થતા પશ્ચાતાપ જેવું છે અગરજે કે ખેતીકારનો પોતાની ભૂલ ખીજ વર્ધના ચોમાસા પૂર્વે સુધારી શકે છે, પરંતુ મનુષ્યદેહ મળેલ છતા આત્મહિત સાધવામા જો પ્રમાદ સેવાય તો પછી તે તક પુન મળવી દુર્લભ છે અને તેથીજ કહ્યું છે કે આ શરીર પદોપકારને માટેજ છે તેમાટે કહેલ છે કે—

ઉપેન્દ્રવજ્રા.

પરોપકારાય ફલન્તિ વૃક્ષાઃ, પરોપકારાય વહન્તિ નયઃ ।

પરોપકારાય ચરન્તિ ગાવઃ, પરોપકારાયમિદ શરીરમ્ ॥ ૧૧ ॥

વૃક્ષો પદોપકારને માટે ફળે છે, નદીઓ પદોપકારને માટે વહે છે એને આયો પદોપકારને માટે ચરે છે તેવી રીતે આ શરીર પણ પદોપકારને માટેજ છે, ૧૧

ઉપજાતિ.

રત્નાકરઃ કિં કુરુતે સ્વરત્નૈર્વિન્ધ્યાચલ કિં કરિભિઃ કરોતિ ।

શ્રી લવ્ઠસ્વર્ણદર્મલયાચલઃ કિં, પરોપકારાય સતાં વિમૂતિઃ ॥ ૧૨ ॥

રત્નાકર —સમુદ્ર પોતાના રત્નોથી શુ કરે છે? વિન્ધ્યાચળ પર્વત પોતાનામા ઉત્પન્ન થતા હાથીઓવડે શુ કરે છે? અને મલયાચળ પર્વત પોતાનામા ઉગતા શ્રી ખડ-ચક્રનો પોતે શો ઉપયોગ કરે છે અર્થાત્ તેઓ પોતે ઉપયોગ કરતા નથી પણ ખીજઓના ઉપયોગને માટે રાખે છે ૧૨

વળી કહ્યું છે કે—સજ્જનોને પરહિત કરવામા જેવો આહર હોય છે, તેવો પોતાનું હિત કરવામા હોતો નથી

જેમ અશુભિ સ્થાનમાં પડેલી ચાપાના કુનની માળા મસ્તકે ધારણ કરવ
ચોમ્ય નથી તેમ પાસત્યા, ઉસન્ના, કુશીવિયા, સ સરથા, અહાછ ઠા એ પચ પ્રકાર
રની અપવિત્રતામાં પડેલા સાધુઓ પણ તેવી રીતે અપૂજનીય, અવદનીય અને
અશાસ્ત્ર છે ૧૨ કેમકે

પક્ષ્મકુલે વસન્તો સવળીપારોત્રિ ગરહિત હોઈ ।

इयगरहिया सुविहिया मज्जि वसन्ता कुसीलाणम् ॥ ૧૩ ॥

જેમ ચડાવના સમુદાયમાં પવિત્ર જાતિવાળો બ્રાહ્મણ પણ નિદાપાત્ર થાય
છે તેમ સુવિહિત ગીતાર્થ પુરૂષ પણ કુશીલિયાના ટોળામાં રહેવાથી નિદા
પાત્ર બને છે ૧૩

ચારિત્ર બ્રષ્ટ પુરુષની સ્થિતિ

सुबहु पि सुयमहीय किं काही चरणविपहीणस्स ।

अन्मस्स जह पळित्ता दीवसयसहस्समोडीवि ॥ ૧૪ ॥

અતિશય આચાર્યાસ તે ચારિત્રહીન પુરૂષને શુ કશી શકે તેમ છે ! ત્યા
દશાત કહે છે કે આખળા પુરૂષ આખળ હજારો સિવા કયાં હોય તો પણ તેથી તે
અધ પુરૂષને શો ભાલ છે ? અર્થાત કાંઈ નહિ ૧૪

વૈદક—જ્યોતિષી સાધુની કિંમત.

अनुष्टुप्

विग्रय जोइसु चेव कम्म ससारि अ तद्वा ।

विद्यामत कुणतो य मोहू होइ विराहओ ॥ ૧૫ ॥

સ સાત્રની વૃદ્ધિ કરવાવાળા એવા જે વૈદક જ્યોતિષ વિદ્યા મત્ર વિગેરે હુક
કર્મ કરેતો જે સાધુ તે આજ્ઞા વિરાધક થાય છે ૧૫

કુંગુરુનુ ભવ બ્રમણુ

● उपगीति

सप्या इक्मरण कुगुरु अणताइपरणाइ ।

तो वर सप्यगहिअ मा कुरु कुगुसेवण भद ॥ ૧૬ ॥

● આર્પેતાર્પણત્વ, પ્રવમાણ્યપિ પ્રયુક્ત ચેદ ।

कामिनि तामुपगीति प्रकाशयते महाकवय ॥

હે ભી પહેલા ચરણમાં ૧૨ માત્રા, બીજા ચરણમાં ૧૫, ત્રીજા ચરણમાં ૧૨ અને ચોથા
ચરણમાં ૧૫ માત્રા હોય તે ઉપગીતિ છદ કહેવાય છે

શાર્દૂલવિક્રીન્તિ

નિષ્પેષોઽસ્થિચયસ્ય દુઃસહતરઃ પ્રાપ્તસ્તુલારોહણ,
ગ્રામ્યસ્ત્રીનલ્લચુમ્બનવ્યતિકરસ્તન્ત્રીપ્રહારવ્યથા ।
માતઙ્ગોક્ષિતમણ્ડવારિકણિકાપાન ચ કૂર્ચાહતિઃ,
કાર્પાસેન પરાર્થસાધનવિધૌ કિં કિં ન ચાક્ષીકૃતમ્ ॥૧૬॥

પ્રથમ અતિ દુ સહ એવા અસ્થિચયનુ પેષણુ એટલે કપાસના રૂળ (કાલા) ને તોડી ફેલવામા આવે છે તે, પછી તુલારોહણુ એટલે ત્રાજવા ઉપર નાખી તોળવામા આવે છે તે પછી ગામડાની સ્ત્રીઓ તેને નખવડે તૂટે છે તે પછી તેની ઉપર તન્ત્રી-તાતના પ્રહારની પીડા થાય છે, એટલે થીજવામા આવે છે તે પછી ચ કાળ લોકે તેની ઉપર પાણીના કોગળાની ઠણીયો નાખે છે, તેવા જળનુ તેને પાન કરવુ પડે છે, અને તે પછી તેના ઉપર કૂચડાના આઘાત થાય છે, આટલા વાના બને છે, ત્યારે કપાસનુ વસ્ત્ર થાય છે પછી તે વસ્ત્ર લોકોના ઉપયોગમા આવે છે આ ઉપરથી સમજવાનુ કે, બીજાના ઉપયોગને માટે કપાસે શુ શુ સહન નથો કર્યુ ? ઉત્તમ પુરૂષો, પણ બીજાના ઉપકારને માટે અનેક ઝટો સહન કરે છે ૧૬

આ સાધુ પુરૂષના શુશ્રુના બધારણુ ઉપરથી તેમના પ્રત્યે જનસમાજની પૂજ્ય બુદ્ધિ હોય તેસ્વભાવિક છે, છતા જનસ્વભાવ એકજ પ્રકરના હોતા નથી, શાસ્ત્ર કાર કહે છે કે જીવાત્માની ગણના ભવી અને અભવી એમ બે પ્રકારે વહેચાયેલી છે અભવિ જીવાત્માનો સ્વભાવ શુષ્ટદ્રિથી તદન બે નસિબ હોય છે અને તેથી—

યો यस્ય ન જાનાતિ સ તમેવ નિન્દતિ

(જેના શુશ્રુને જે બાણુતો નથી, તે તેની નિંદા કરે છે)

ઉપજાતિ

ન વેત્તિ યો यस્ય ગુણપ્રકર્ષ, સ ત સદા નિન્દતિ નાત્ર ચિત્રમ્ ।

યયા કિરાતી કરિકુમ્ભજાતા, મુક્તા પરિત્યજ્ય વિભર્તિ શુક્ષ્મામ્ ॥ ૧ ॥

બીલડી હાથીના કુલસ્થળમાથી ઉત્પન્ન થયેનુ મોટી છોડી દઈ ચણોડીને ધારણુ કરે છે તેમ, જે માણુસ જેના શુશ્રુના ઉત્કર્ષને બાણુતો નથી તેમાણુસ તેની નિંદા કરે તેમા કાંઈ પણ આશ્ચર્ય નથી. ૧ -

જેનો સાર્થ તથા અર્થ (ધન) આશુ અથેલ છે, તેણે પરદેશમાં રહેલુ ઉત્તમ છે પ્રતિસાથી બ્રાહ્મણેલને માલ સાડ છે, કુણ્દિપુરુષ (કુણ્દ) ના સગ કરતા પર્વતોમાં મગી જવુ (ધનનિવાસ કરવો) એ સાડ છે, બહુ પાપમાં ચિત્ત રાખનાર કરતા દરિદ્રી (કચાલ) માલુસ ઉત્તમ છે ૨૦ તેમજ—

કોપસ્ય સક્ષાદ્દર્શયિસેરન, મનોઝમિપક્ષાદ્દર્શયિલ્લહન ।

સઠચતુરેવર્ષમલ્પયુદ્ધિતા, ગર્તાનિપાતો વરમુપ્લોભતઃ ॥ ૨૧ ॥

હોધના સગ કરતા અગ્નિનુ એવન (અગ્નિમાં પડવુ) સાડ છે મનને આધી રવા કરતા પર્વતોનુ ઉત્તમ ધન ઉત્તમ છે ૦૫ટી યુદ્ધિવાળા કરતા અ-પ યુદ્ધિવાળા એક છે, ઉત્ત (અ-યન્ત) લોલ કરવા ખાડમાં પડવુ સુન્દર છે ૨૧ વળી—

ઇન્દ્રવજ્રા

મેહી વર નૈવ કુશીલગ્નિદ્રી, મૂર્તા વર મા વિનુયઃ પ્રમાટી ।

અન્યો વર મા પરવિતદિષ્ટિઃ, મૂકો વર મા વહુકૂટમાર્ષી ॥ ૨૨ ॥

કુમિત સ્વભાગવાળા થલ કરતા ગૃહસ્થાશ્રમી પુરુષ ઉત્તમ છે (કુયતિ ઉત્તમ નથી જ) મૂર્ખ ઉત્તમ છે, (પણ) પ્રમાટી (ધન્દિમાધીન) વિદ્વાન ઉત્તમ આધ્યો પુરુષ ઉત્તમ છે, (પણ) બીજના ધનમાં નજર રાખનાર પુરુષ ઉત્તમ મૂઝો માલુસ એક છે (પણ) બહુ ખોટુ બોલનાર ઉત્તમ નથી ૨૨

એટલુ જ નહિ ૫૨૮—

વશમ્થ

વર ચ દાસ્ય વિહિતાન્યમાર્ગણાદ્દર ચ શસ્ત્રયા ન પરશ્ચિયા ગમઃ ।

વર વિપ મા ગુન્દેવવચ્ચન, વર વિનાશો ન કલકઙ્કિ જીવિતમ્ ॥ ૨૩ ॥

લાલવાળા અન્યાયના રસ્તા કરતા દાસપણ કરવુ સાડ છે સાથે લેટડું સાડ છે, પરંતુ પરસી સાથે લેટવુ સાડ નથી વિષ (છે) આ (પણ) શુદ્ધ વધા દેવોને છેતરવુ સાડ નથી, મરણ સાડ છે (પણ) કવ કી સાડ નથી ૨૩

કુસાધુઓનુ દલિપણુ

ઉપજાતિ (૨૪ થી ૨૬)

પીયૂષવારામિવ દામ્પિક્કઃ પ્રાક્, મગલમનીયાદ્દિરમુક્કિરન્તિ ।

પુનર્વિપાકેઽલિલદોષગત્રી, સૈવાશેતે વત કાલકૂટમ્ ॥ ૨૪ ॥

કેાઈ ગામડીઆ ખેડૂતને રસ્તામા પડેલુ એક માત્રુ મોતી જડયુ, તેણે તે મોતીને હાથમા લઈ જોયુ, ત્યારે વિચાર્યું કે, ‘ મારા જવના ક્ષેત્રમા આવા ઘણા જવ છે, તો આ એકજ શા કામનુ ? ’ આ પ્રમાણે મનમા વિચારી તે ખેડૂતે ને સાત્રુ મોતી નાખી દીધુ અને પોને ત્યાથી ચાલેતો થયો. આ ઉચરથી સમજવાનું કે, જેમ તે ખેડૂત સાચા મોતીના મૂલ્યને પોતે પણ જાણી શક્યો નહિ તેમ અજ્ઞાન માણસો વિદ્વાન પુરૂષોને જાણી શકતા નથી. ૩

કેાઈ કેાઈ વાર એવુ બનેછેકે મહાન પુરૂષોની પ્રભામા અલગિ આત્માને જ્ઞાનિ જણાયછે અને તેથી તેવાઓ ભવિ ભવેથી વિમુખ રહેવા માગેછે અને “ પોતાનું જ સાડ ” તેવા વિચારમા પાતકા ઉત્તમ વિચારોને તપાસવામા પણ હાનિ સમજે છે, ખરૂ કહીએ તો આ તેમની એકપક્ષીય અધભાવના છે તત્ત્વ જાણનારે તો સર્વ દિશામાથી અશોધન ઠરી સાડ શોધી કાઢીને “ સાડ હોય તે માડ ” કરી લેવુ જોઈએ છે દરેકને દરેક જાણતમા વિચાર જવાને હક્ક છે અને તે હક્ક છુટી ક્ષેત્રો ને જાન્યાય છે તેથી સાધુ પુરૂષો તેવી છુટ કહી પણ ચલાવવા નથી પરંતુ સર્વમાથી તત્ત્વ તપાસી શ્રેષ્ઠ વસ્તુ સ્વીકારે છે અને બીજાની નીંદા કરતા નથી, પણ ઉપેક્ષા કરેછે તથા તેના પ્રત્યે અને તેમના એકદૃષ્ટિ ભાવ પ્રત્યે દયાની દૃષ્ટિથી જુએ છે આટલુ છતાં પોતાના જાખા પ્રકાશને જાહેરમા લાવવાને દૂર રહેવા ઇચ્છે છે

મહતિ ગતે હાનિર્ન મહતામ્

(મહાન પુરૂષો આત્મા જવાથી તેવા પુરૂષને કાંઈ હાનિ થતી નથી પણ બીજાને જ નુકસાન થાય છે) કેમકે—

દ્વન્દ્વવજ્રા

યત્રાપિ કુત્રાપિ ભવન્તિ હસા હસા મહિમ્પન્ડલમ્પ્દનાનિ ।

હાનિસ્તુ તેપા હિ સરોવરાણા, ચેપા મરાલૈ સહ વિપયોગઃ ॥ ૧ ॥

હસો ગમે ત્યા હોય ત્યા તેઓ પૃથ્વી મહાળમા આબૂપણ રૂપ થાય છે પરંતુ જે સરોવરોને તે હસોને વિયોગ થાય છે તે સરોવરોનેજ હાનિ થવ ની અર્થાત્ હસો ગમે ત્યા જશે ત્યા તે શોભા રૂપ થશે, પણ જે સરોવરમાથી આત્મા જશે, તે સરોવરોની શોભા ઘટશે તેથી સરોવરોને હાનિ છે, હસોને નથી તેવી રીતે જેમની પાસેથી સમજન પુરૂષો આત્મા જશે, તેઓને હાનિ થશે, સમજન પુરૂષોને તો કાંઈ પણ હાનિ થશે નહીં ૧ *

* ૧ થી ૩ સુભાષિત રત્ન ભાંડાર.

અ મવાળો અને આ લોક સ બ ધી સુખોનો ત્યાગ કરનાર એવા યતિએ પણ એ વત્તની પ્રાપ્તિ ન કરી હોય તો તેનું તો બ ને (ઐદિક પરલોકિક) નહ થાય છે ૨૮

દયા વિગેરે ધર્મોની અપેક્ષા.

ત્યક્ત્વા કુટુમ્બ ચ ધન સમસ્તમાદાય વેપ શ્રમણસ્ય પુસા ।

ન પાલ્લિતો યેન દયાદિધર્મો, હા દાસ્તિ તેન મનુષ્યજન્મ ॥૧૯॥

કુટુંબ તથા બધા ધનને છોડીને યતિના વેપને મારણ કરીને જે પુરૂષે દયા વિગેરે ધર્મનું પાલન નથી કર્યું, તેને મનુષ્ય જન્મ હારેલો છે એમ ખેદથી કહેવું પડે છે અર્થાત્ વ્યર્થ સુખાન્યો ॥ ૨૯

સ સારમા ધ્યાન ન આપવાની યતિનો ફરજ.

ફન્દ્રવજ્રા

સસારક યેન મુલ્લ સકલ્લ, જ્ઞાત્વેતિ વૈરાગ્યરસેન મુક્તમ્ ।

પદ્માન્નદેયા સ્વલુ તેન દષ્ટિઃ, સસારસિન્ધૌ પ્રતિપૂર્ણકૃષ્ટે ॥ ૩૦ ॥

સ સારનું સુખ કલવાણુ બહી જેલે વૈરાગ્યના બળથી છોડી દીધું છે, તે ધનિએ પછી પૂર્ણ કલવાણા સ સાર સમુદ્રમા દષ્ટિ (નજર) ન રેવી, ૩૦*

કુશુરુઓની કરેલ સેવાનું નિષ્ફળપણું

વશસ્ય

નામ્ન મુસિક્તોઽપિ દદાતિ નિમ્બક, પુષ્ઠા રસૈરધ્યગરી પયો ન ચ ।

દુષ્ઠો વૃષો નૈવ મુસેવિત' શ્રિય, ધર્મ શિવ ચા કુગુર્ન સેવિત' ॥ ૩૧ ॥

સારી રીતે લિ ચેવ હોય તો પશુ નિમ્બ વૃક્ષ (લોંબટો) આળાના ફલને આપને નથી અને એથી પુષ્ટ કરેલ હોય (તોપણ) વ ધ્ય (વાઝતી) ગાય દૂધ આપતી નથી, સારી રીતે સેવેલ હોય (તોપણ) દુષ્ટ રાખ લક્ષ્મી (ધન) આપને નથી, તેમ (સારી રીતે) સેવેલ હોય (તોપણ) કુશુરુ (ખરાબ ગુરુ) કન્યાલક્ષ્મી ધર્મને બતાવી શકતો નથી ૩૧

કુશુરુઓની કપટ બાળ.

વસન્તતિલકા

યાત્રા પ્રતીત્ય પિતૈ સ્વતોઽગ્ર ચૈત્યે, યદ્વાત્ર માસિ વિહિતા ધનિનામુના યત્ ।
કાર્યાસ્ત્વયાપિ ચ તયેનિ કથ ગૃહસ્થધર્મોયમિત્યનુચિત રચયતિ ધૂર્તા. ॥૩૨॥

૨૦ થી ૨૨ સુધી પાંચ રત્નભાગ્યશર

દેવે તેના સ્વાદનો તને ન અધિકાર આપ્યો,
એથી ધૃત્યોથી એની આબરૂ ઉઘાપશે
તારો અ તે થશે તોલ ધંમકશે ઢીલા ઢોલ
તારા બોલે બોલ બધા તુજને આપશે,
અમથો બકે શુ આમ કહે દલપતરામ,
સાકર તો કામ કામ વિશ્વ વિધે આપશે ૪

આટલા ઉપરથી સમજાશે કે અલવિ જીવાત્મ માટે કંઈ શાહ્ય છે જ મહિ,
જ્યારે ભવિ જીવાત્મા કવચિત્ કુસંગના મહિન પડથી આછાદિત થઈ પરનિદામા
પડી જાય તેથી બચાવવા તે જરૂરનું છે શુભ અહુષ્ઠ કરનારનો ધર્મ એ છે કે વિ
શાળ વિશ્વમાના અનંત અવશુષ્ઠના સ્થાન પ્રત્યે અ ધ થઈ શુભને જાગ્ર શકે છે,
ત્યારે અદ્વૈતજનો સ્વભાવ ગમે તેટલા વિશાળ શુભ વચે પણ અવશુષ્ઠ શોધવાનો
હોય છે કે જે પ્રકૃતિ જ આત્મ વિકાસમા વિદ્યુતપ થાય છે

આત્મપ્રસાદ શા એ જ આત્મ ઉત્કૃષ્ટમા આવરણરૂપ છે છતાં કોઈ કોઈ વખત
જ્ઞાની પુરૂષો પોતાની પીઠાણુ આપતા જે શબ્દો પ્રકાશે તે પ્રશ્ન સાથી દ્વરનો વિષય
છે, કેમકે તેમા તેમનો હેતુ સ્વાત્મપ્રસાદનો હોતો નથી પણ અત્યંત સત્ય ઉત્તર આ
પવાને હોય છે, છતાં આ વાતને નિદાર્થે ગણી એક શબ્દને હેતુ વગર ગોખી
રાખવો તે ઉચિત નથી કેમકે જ્ઞાન અને ભાવના વિવેકયુક્ત હોય તે જ કૃણાદાયક
છે કહેલ છે કે-

મહતિ લઘુત્વશઙ્કા ન કર્તવ્યા

(મહા પુરૂષમા હલકાઈની શંકા ન કરવી)

અનુષ્ટુપ્

યત્રપિ સ્વચ્છમાવેન, દર્શાયત્યમ્પુર્વિર્મણીન્ ।

તથાપિ જાનુદન્નોડ્યમિતિ ચેતસિ મા કૃયાઃ ॥ ૧ ॥

હે મનુષ્ય ! સમુદ્ર પોતાની સ્વચ્છતાથી અદર રહેલ મલિએને દર્શાવી આપે
છે, તે ઉપરથી તારે એમ ન સમજવું કે, ‘ આ સમુદ્ર ઢીચણુ જેટલો ઉંડો છે ’ ૧

કહેવાનો આશય એવો છે કે, કોઈ મહાત્મા પોતાના હૃદયની નિર્મળતાથી
-સરળતાથી પોતાનો આશય જણાવી આપે, તે ઉપરથી એમ ન સમજવું કે, તે
મહાત્મા ગાંભીર અથવા દીર્ઘદર્શી નથી મહાત્મા પુરૂષ ઉપર તેવી લઘુતાની શંકા
કરવી જ નહીં,

શુદ્ધ ભાવનાહીન ક્રિયાઓની નિષ્ફળતા

શાર્દૂલવિકીરિત. (૩૫ થી ૫૧)

જ્વાલાભિગ્નશલમા જલૈર્જલચરાસ્તિર્પગ્નટાભિર્વટા

મુખૈરેઢકા સમસ્તપશ્વો નથાઃ સ્વરા મસ્મિ. ।

કાષ્ઠાભિસ્સકલા દ્રુમા શુકવરાઃ પાઠાઢકા ધ્યાનતો,

નો શુધ્યતિ ત્રિશુદ્ધભાવચપલા નૈવે ક્રિયાતત્પરાઃ ॥૩૫॥

કેવળ તે તે ક્રિયાઓથી જીવ શુદ્ધ થતો હોયતો પતંગીયાઓ, જ્વાળાઓથી, (તેમા બળીમરવાથી) જાગચર પ્રાણીઓ, જંગલોથી, વટવૃક્ષો નીચી જટાઓ, રાખવાથી, માડવે માથા મુઠાવવાથી, સમસ્ત પશુઓ નમ્ર (દિગ્ગંજર) જે તેથી, ગર્ધેડાઓ, ભરમથી, (રાખમા હોઢવાથી) સમગ્ર વૃક્ષો એક ઠેકાણે ઉભા રહેવાથી, ઉત્તમ પોષણે પાઠ કરવાથી, બગલાઓ ધ્યાન કરવાથી (શુદ્ધ થવા ભેદથી પણ તેઓ) શુદ્ધ થતા નથી કારણ કે આ બધાઓ શુદ્ધ ભાવ રહિત છે અને ક્રિયા કરે છે પણ તે કાર્ય લક્ષ પૂર્વક કરતા નથી ૩૫

યતિ ને નિષિદ્ધ અન્નભક્ષણનો નિષેધ

પદ્માયાનુપમૃદ્ય નિર્દયમૃપીનાથાય યત્સાધિત,

શાન્નેષુ પ્રતિપિયતે યદસકૃન્નિશ્ચિન્નતાપાયિ યત્ ।

ગોમાસાણુપમ યદાહુરથ યદ્વક્ત્વાયતિર્યાપ્તયથ-

સ્તત્કોનામ ત્રિયિત્સત્વીહ સઘૃણ. સદ્વાદેર્ભક્તિં વિદન્ ॥૩૬॥

નિર્દય રીતે પદ્માય નામના પ્રાણીઓ (પૃથ્વી, જલ, અગ્નિ, વાયુ, વનસ્પતિ અને વ્રક્ષકાષ્ઠ) નું મર્દન કરીને જેરૂષિઓ (યતિઓ) નો ઉદ્દેશ કરીને (સદ્ધ કરેલું છે અર્થાત્ જે અન્ન સાધુઓને માટેજ રાધેલું છે અને જેનો હંમેશા શાઓમા નિષેધ છે અને જે નિર્દયપણુને ધારણ કરનાર છે અને જે આધારકર્મી અત્તને યતિઓ માટે ગોમાસ વિગેરની ઉપમા(શાઓમા)આપવામા આવી છે અને જેનું ભક્ષણ કરી યતિ નરકને પ્રાપ્ત થાત છે તેવા અન્નની તથા યતિ જમવાની ધૃત્તિ રાખે ? કે (યતિ) ક્યા શુદ્ધ છે અને સઘ ભક્તિ વિગેરે સાફ રધાણું છે એમ જાણવાવાળો છે ૩૬

કુસાધુઓના સ્વધર્મજ્ઞાનનું સ્પષ્ટીકરણ

યત્કિશ્ચિદ્વિતથ યદપ્યનુચિત યલ્લોકલ્લેકોત્તરો-

ચીર્ણં યજ્ઞવેદેત્તેવ ભવિનાં યચ્છાસ્ત્રનાથાકરમ્ ।

તત્તદ્ધર્મં ઇતિ ધ્રુવતિ કુધિયો મૃદાસ્તદર્હન્ યત

બ્રાન્ત્યા લાગિ વ ॥ દુરન્તદશમાથર્થસ્ય ત્રિસ્ફુર્જિતમ્ ॥૩૭॥

સાધુ પુરુષ નિર્ધન હોય તો પણ સારો છે અને દુર્જન પુરુષ સમૃદ્ધિમાન હોય તો પણ સારો નથી થોડો દુર્જન હોય તો પણ શોભા આપે છે અને ગધેડો પુષ્ટ હોય તો પણ શોભા આપતો નથી ૧

આ સર્વે હકીકતનો વિચાર કરવા પછી એટલું તો સહજ સમજી શકાશે કે, ગુણવાન ગમે ત્યાં છાનો રહે તો પણ તે પોતાના ગુણોથી પ્રકાશિત થાય છે કેમકે—

આર્યા

વિપમસ્થિતોઽપિ ગુણવાન્, સ્ફુટતરમાભાતિ નિજગુણૈરેવ ।

જલનિધિજલમધ્યેઽપિ હિ, દીપ્યન્તે કિં ન રત્નાનિ ॥ ૨ ॥

જેમ રત્નો સમુદ્રના જળની અદર રહેલા છે તો પણ તે પ્રકાશી નીકળે છે તેમ ગુણવાન માણસ વિષમ સ્થાનમાં રહ્યો હોય તો પણ તે પોતાના ગુણોથી સ્ફુટ રીતે ઝળકી નીકળે છે ૨

એટલું જ નહિ પણ કેટલાએક પદાર્થો અચુક વખતે ઓછા થવાથી જેમ શોભે છે, તેમ

મહાત્મા પુરુષ કસાવાથી ઉત્કૃષ્ટતાને પ્રાપ્ત કરે છે.

શિશ્વરિણી

મણિઃ શાણાહ્લીઢઃ સમરવિજયી હેતિનિહતો,

મદક્ષીણો નાગઃ શરદિ સરિતઃ શ્યાનપુલ્લિના ।

કલાશોષચન્દ્રઃ સુરતમૃદિતા વાલવનિતા,

તનિમ્ના શોભન્તે ગલિતવિભવાશ્વાર્થિષુ નૃપાઃ ॥ ૩ ॥

શરાણુથી છોલેલો મણિ, રણભૂમિમાં હથીઆરોથી ઘાયલ થયેલો વિજયી વીરનર, મદથી ક્ષીણ થયેલો હાથી, શરદન્તુમાં સુકાર્ષ થયેલા કાઠાવાળી નદી, અવશેષ ઠળાવાળો ઘીજનો ચંદ્ર, કીડામાં ગ્લાની પામેલી બાલ વનિતા અને યાચ કેને ઘાન આપી વેલવ રહિત થયેલા રાજાઓ એ બધા ઓછા થવાથી શોભે છે ૩ આ પ્રમાણે કહી આ ગુણપ્રશ્ન સા અધિકાર પૂર્ણ કરવામાં આવે છે

વિદ્વાનેને મૂર્ખ બનાવે છે, અને આખા જગતને કોડી (કામ્પિકા) તુલ્ય ગણે છે ૩૬

તેવા શ્રાવકોનું વિકળપણુ

કિન્દિદ્મોહમિતા* કિમન્યરપિતા કિ યોગચૂર્ણક્રિતાઃ,
કિર્દવોપહતા* કિમદ્ગ દક્ષિના કિં તા ગ્રહાયેશિતા ।
કૃત્વા મૂર્તિ પદ શ્રુતસ્ય યત્મી દષ્ટોન્મદોપા અપિ,
વ્યાઘ્રાન્નિ કુપથાન્નદા ન દર્શને મૂયન્તિ ચંતત્કલે ॥ ૪૦ ॥

આ સર્વ શ્રાવકો (કે જેઓ તેવા પૂનાના મતને મનુસારનારા છે) તેઓ શુ આ બધા દિગ્મૂહ થયા છે? શુ અન્ન કે બધિર (ખેડરા) થયા છે? શુ મમાશના યોગથી ચૂર્ણ રૂપ થયા છે? શુ દેવથી હબાય ગયા છે? અથવા હ મિત્ર! તેઓ છેતરાયેલા છે? શુ શ્રદ્ધા (પાપશ્રદ્ધા) થી આવેશિત થયા છે? અર્થાત્ શુ પાપશ્રદ્ધાએ મત બનાવી દીધા છે? કે ઘણા દોષો જોના છતાં પણ આ જડ કુશલકો ધર્મશાસ્ત્રને માથે પગ મૂકીને કુમાર્ગથી પાછા હડતા નથી અને આને માટે (અધિકાધિક) બીજા સન્માર્ગે આસનારાઓની નિંન્ના કરી રહ્યા છે ૪૦

કુચિત્તેઓના શ્રાવકોનો દુ.ખમદ શ્રમ

વત્સૂવોચયમૂચુષ* સુખચુષ, સિદ્ધાન્તપચામુષ,
પોત્સર્પદ્વજતાપકાપયમુષ. સમ્યગદ્રશા વિદિષ ।
યે ક્ષુદ્રા પ્રતિજાનન્તે ગુસ્તયા ભૂરીન્દુમૂરીનશો,
તે ચુમ્યન્તિ સહસ્રશ. શ્રમમરોદશ્રાશ્વત્ત્વોગનીઃ ॥ ૪૧ ॥

ઉત્સૂનો (સૂત્રવિટલ) ના સમૂહોનો ઉચ્ચાર કરનારા અને તેથી મુખેને સેવવાવાળા, સિદ્ધાન્તોના માર્ગને લોપનારા—ભૂલાવનારા, ઉત્કટ સસાર (હું અને મારું) ના કુસ્થિત માર્ગનું પોષણ કરનારા, સાચા વિદ્વાનોના શત્રુઓ, એવા ઘણા કુસરિઓ (દુષ્ટ આચાર્યો) ને જે તુચ્છ લોકો શુર પદ્માથી ભલે છે, (સેવે છે) તેઓ હજારો વખત કેવળ પરિશ્રમના ભારથી દુખરૂપ એવી (નર્ક, વીર્ય-મનુષ્ય-દેવ) રૂપી ચાર ગતિઓનું ચુગ્ગન કરે છે અર્થાત્ કર્મ પ્રમાણે તે ગતિ લોભવતી પડે છે ૪૧

કુસ્થિત સાધુઓના દલભા રહેલું સર્વોપરિપણુ.

સર્વનાસ્યગિતાશ્રતા* સર્વવિપવ્યાસક્તસર્વેન્દ્રિયા
પુપ્યત્કપાયોરગા. ।

તથા—

મન્દોડપ્યમન્દતામેતિ, સંસર્ગેણ વિપશ્ચિતઃ ।

પદ્મચ્ચિદઃ ફલસ્યેવ, નિકર્ષેણાવિલ પયઃ ॥ ૩ ॥

વિદ્વાન્ના સગથી મૂર્ખ જેવો પુરૂષ પણ વિદ્વાન્ થઈ જાય છે *ક તકના
ફળના સગથી ડોળી પાણી નિર્મળ થઈ જાય છે ૩

સત્પુરૂષોના માનિતાને ફળ.

કીદોડપિ મુમનઃસદ્ગાદારોદ્દતિ સતા શિરઃ ।

અદમાપિ યાતિ દેવત્વ, મહઙ્ગિઃ મુપ્રતિષ્ઠિત* ॥ ૪ ॥

કીડો પણ ફલના સગથી સત્પુરૂષોના મસ્તક પર ચડે છે પાપાણુ પણ મોટા
પુરૂષોએ (શાસ્ત્ર મંત્રવડે) પ્રતિષ્ઠા કરવાથી દેવપણાને પામે છે ૪

સત્સ ગતુ ફળ.

કાચઃ કાઞ્ચનસર્ગોદ્દત્તે મારકતીર્નુતીઃ ।

તથા સત્સન્નિધાનેન, મૂર્ખો યાતિ પ્રવીણતામ્ ॥ ૫ ॥

જેમ કાચ સુવર્ણના સગથી મરકત મણિની શોભાને ધારણ કરે છે તેમ
સત્પુરૂષના સગથી મૂર્ખ વિદ્વાન્ થાય છે ૫

સત્સ ગથી જ સાથે જન્મેલો દોષ પણ નાશ પામે છે

આસ્ત્રામાપાધિકો દોષઃ, સહજોપિડપિ મુસદ્ગતઃ ।

અપયાતિ યથા કર્મ, જીવસ્ય જ્ઞાનસદ્ગમાત્ ॥ ૬ ॥

ઉપાધિથી ઉત્પન્ન થયેલો દોષ તો એક તરફ રહ્યો (એટલે સત્સ ગથી ઉપા
ધિ જન્ય દોષ નાશ પામે તે વાત તો એક તરફ રહી) પરંતુ સદ્ગત (સાથે જન્મેલો)
દોષ પરંતુ “જેમ જીવનું કર્મ જ્ઞાનના સગથી નાશ પામે છે તેમ” મુસ ગથી નાશ
પામે છે ૬ +

સચેતનના સ ગથી સુખાસુખ થાય તે વાત તો એક તરફ રહી પણ

જડ વૃક્ષના આશ્રયથી પણ તે થઈ શકે છે

આસ્તા સચેતસા સદ્ગાત્સદસત્સ્યાચરોરપિ ।

અન્નોકઃ શોકનાશાય, કલયે તુ કલિદ્રુમઃ ॥ ૭ ॥

* કતક જાતની ઓપધીનું એક પુલ થાય છે તેનું ચૂર્ણ કરી જળમાં નાખવાથી જળ
નિર્મળ થઈ જાય છે

+ ૬ થી ૧૧ પાર્શ્વનાથ ચરિત્ર

જનુઓ અનુકૂળ રહે એવા સ્થાનમાં પોતે હંમેશા રહે છે, અને સ્વચ્છ વસ્ત્રોવાળા ગાદલાઓમાં શયન કરે છે, અને સુન્દર ગાદી વડીલા વિગેરેથી સુશોભિત આસનોમાં બેસે છે (તથા સામારિક કાર્યોના) આરભ, (ધનાદિ) પરિશ્રદ્ધ, (સામારિક) વિષયો, અદેખાદ્ય અને અનેક કામનાઓ વાળા, અને સાધુના મિલ્લની કામી, ઘોળા વસ્ત્રો ધારણ કરનારા, આ કુસાધુઓ મત ચર્ચાના ડોળ કરી રહ્યા છે એ મહા ખેદની વાત ॥ ૪૪

તેવા યતિ, ધર્મના સર્વ રીતે શત્રુ છે.

इत्याष्टद्वत्तसोपहासवचसं स्युः प्रेत्य लोकां स्थितिं,
श्रुत्वा न्येऽभिमुत्वा अपि श्रुतपयाद्वैमुख्यमातन्यते ।
मिथ्योक्त्या मुग्धोऽपि विप्रति मनःमन्देहो लोचल,
येषां ननु सर्वथा निनपप्रत्यर्थिनोऽपी ततः ॥४५॥

ઇત્યાદિ (પૂર્વ શ્લોકમાં કહેલી કે જે યતિને માટે નિષિદ્ધ છે) તેને જોઇને લોકો ઉદ્ધવપણાથી અનેક હાસ્ય વચનો કહે છે અને બીજા (ધર્મી સેવકો) તેનાથી સન્મુખ છે (બહિષ્કારવાળા છે) તેઓ પણ કાનના માર્ગથી સામગીને વિમુક્ત બને છે અર્થાત્ તેને પૂજ્ય તરીકે માનતા નથી અને જેઓના મિથ્યા બાષણો શ્રદ્ધ નજરવાળા (પવિત્ર પુરુષો) પણ સંદેહના હૃદયકામાં ચલાયમાન થાય (તેમ કારણ દર્શાવે છે કે) આ કુસાધુઓ નક્કી બંધી રીતે જૈન પથ (ધર્મ) ન શત્રુઓ છે તેથી આમ બધું બને છે ॥ ૪૫

તેઓના દુર્લક્ષણોનું વિરોધ સ્પષ્ટીકરણ.

मिक्षा सूतकमन्दिर भगवता पूजा मलिन्या स्त्रिया,
हीनानां परमेष्ठिस्तवविधेर्यच्छिक्षण दीक्षणम् ।
जैनेन्द्रप्रतिमाविगपनमहो तत्रोक्तलोकोत्तर
व्याहृतेतरयहेतुमप्यधिपणा श्रेयस्तया चक्षते ॥४६॥

સૂતકીને ઘેર ભિક્ષા કરવી, તથા મલિન સ્ત્રી પાસે ભગવાનની પૂજા કરાવવી હીન જાતિવાળાઓને પરમેષ્ઠિ ભગવાનના સ્તવન વિધિનું શિક્ષણ આપવું, અદીક્ષા આપવી, અને જૈનેન્દ્ર ભગવાનની પ્રતિમાનું વિધિ વિધાન તેવા હીન જાતિવાળા પાસે કરાવવું, આ બધું લોક તથા લોકોત્તર સમાજમાં નિષેધના કારણ કહેલ છે તોપણ આ બધા વિધાનોને પામર ગુરુઓ શ્રેયપણાથી જણાવે છે અર્થ આમાં ધર્મ છે એમ માની સમજાવે છે-કરાવે છે ॥ ૪૬

તથા—

પડિતની સાથે મરણ ઉત્તમ છે, પરંતુ મૂર્ખની સાથે રાજ્ય કરવું
ઉત્તમ નથી

वृणामृत्युरपि श्रेयान्, पण्डितेन सह ध्रुवम् ।
न राज्यमपि मूर्खेण, लोकद्वयविनाशिना ॥ ए ॥

પડિત પુરૂષોની સાથે પુરૂષોનું મરણ યદ્યપિ તે ખરેખર કલ્યાણકારી છે,
પરંતુ અલોક તથા પરલોક બંનેનો નાશ કરનાર એવા મૂર્ખ માણસની સાથે રાજ્ય
લોકવશુ ઉત્તમ નથી ૯

સર્વસર્ગતિનુ ક્ષણ.

शिरसा मुमनस्सङ्गाद्धार्यन्ते तन्तवोऽपि हि ।
तेऽपि पादेन मृद्यन्ते, पदेषु मलसङ्गतः ॥ १० ॥

પુષ્પનો સગ કરવાથી (સૂતરના) વસ્ત્રો (દોરા) પણ મનુષ્ય વડે
મનુષ્યની ધારણ કરાય છે અને તે જ વસ્ત્રો (દોરા) વસ્ત્રોમાં મળ (મેલ) નો
સગ કરે તો તેથી તે વસ્ત્રો પગથી ધોવામાં મર્દન કરાય છે ૧૦

તેણે “ સિદ્ધ ” રાજાનો પરમ પ્રિય એક મયૂર (મોર) હતો, તેને પોતાના ઘરમાં સ્થાયી મૂક્યો
અને જો સગમાં હતી તેથી તેણે મોરના માંસની માંગણી કરી હતી તેથી તેને બીજા પ્રાણીનું માંસ
આપી રાજાના મોરને મારી નાખ્યાનું કહ્યું એવામાં રાજાને જમવાનો અમમ થયો ત્યારે, પોતાના
બાહ્યા મોરને યાદ કર્યો પરંતુ પહેરીગરોએ જણાવ્યું કે આપનો મોર પ્રજાકર નામના આપના
દીવાન લઈ ગયા છે તેથી તેણે પ્રજાકરને ત્યાં અનુચરો મોકલ્યા તેઓને પ્રજાકરે આવતા જોયા કે તે
ત્યાંથી પછવાડેના બારણાથી લાગી છૂટ્યો અને પોતાના મિત્રને ત્યાં જઈ કહેવા લાગ્યો કે મારાથી
આ દૂર કર્મ થયું છે જ્યાં અને રાજાથી અચાવ તે સાબળી લોભાનંદી કહેવા લાગ્યો કે અહીંથી
તું જા, કારણ કે રાજાના સુન્દેશોને સ્થાયીને શું મારે મારા ઘરનાર લુટાવવા છે ? આમ
સાબળી ખિનતાને દેખાવ કરી પ્રજાકર પાછો પોતાના ઘરમાં આવે છે ત્યાં જોને જોઈ
કહેવા લાગ્યો કે મને અચાવ કારણ કે મે તારા સાથે મોરને માર્યો છે, ત્યારે જો બોલી
કે રાજાના મોરને મારવાનું મે ક્યા કહ્યું હતું ? હવે તું તારા ભોગવ અને તો બીજાને ધણી મળી
રહેશે તેટલામાં રાજાના તરફનો દંડો પીટાતા સાબળો કે જે કાંઈ રાજાના મોરના સમાચાર આ
પરે તો તેને એકસા આઠ સોનામહેરો તથા અભવતન રાજા તરફથી મળશે આ મહેરો પ્રજાકરની
આંખે સાંભળ્યો, તેથી તેણે વિચાર કર્યો કે-રાજાને જાણે ખબર આપુ કે-મારા ધણીએ તમારા
મોરને માર્યો છે એમ વિચાર કરી રાજાની પાસે જઈ ઉપરની બીના જણાવી, તે સાબળી “ સિદ્ધ ”
રાજાએ પ્રજાકરને બોલાવી તેને કહ્યું કે કુટુંબ તેજ માગ મોરના પ્રાણ લીધા છે તેથી મારા મોરને
આપી દે, નહિતર આ તરવારથી તારૂં મરતક છેદી નાખુ છું ત્યારે પ્રજાકરે ધણી જાતના કાના
વાના કર્યો, પણ રાજા ન માનો ત્યારે પ્રજાકરે કપટથી સ્વાટેવ મોર પાછો રાજાને આપ્યો, અને
તે રાજાની નોકરી તથા સ્ત્રી તથા લોભાનંદી મિત્રને છોડી ચાલી નીકળ્યો

શાસન (ધર્મ) મા રહી આપના સ્વધામ પ્રયાણ પછી છુટારા થઈ ઠક્યા છે અને યતિના નામને ધાણુ દગ્ગનારા તેઓ તેના શરીરના દર્શન માત્રથી આ યતિવર્થ છે એવી બુદ્ધિવાળાઓની પુણ્યોદ્ધી સ પનિઓનું હરણ કરે છે તેથી ઠક્યા સુધી પુકાણ મારીએ । (સહન કરીએ,) કારણકે રાજા વગરના દેશમાં તેવા લોકોને આપે ન રાખવા બેઠાં છે શું તેઓ દરેકુ તુલ્ય ચોર રૂપ નથી ? અર્થાત્ તેવા છે ૪૯

કુસાધુઓના મનને દૂર કરનારા ઉપાદાનો-નિદાનો-દર્શાવે છે.

સર્વેત્કલકાલકૂટપટલૈઃ સર્વેરુપ્યોચયૈ-

સ્તર્વન્વાલકુલૈસ્મમસ્તવિદુરાશિવ્યાશિદુષ્ટગ્રહૈઃ ।

નૂન ક્રૂરમકારિ માનસમમુ દુર્માર્ગમાસેદુપા,

દૌરાત્સ્યેન નિજઘ્નુપાં જિનપથ વાચૈપસેત્યુદુપામ્ ॥૧૦॥

જગત્માના બધીજાતના ઝેરના સમૂહો થી, બધા પાપોના રાશિથી, સર્વ સપોના કુળોથી બધા દુખ, મન પીડા રોગો, તથા દુષ્ટ એવા મગલાદિ પાપ થદોથી આ કુમાર્ગે (અધમને માર્ગે) ગયેલા આ કુ યતિઓનું મન દૂર (નિર્દય) કરાયું છે કારણ કે તેઓ શુદ્ધ જિન મારગનું ખડન કરી રહ્યા છે અને વાણીથી અધર્મ માર્ગને " આ શુદ્ધ તૈન ધર્મ માર્ગ છે " એમ બોલી રહ્યા છે અર્થાત્ ભ્રાન્ત ચિત્તવાળા થઈ ગયા છે તેથી ઉપરની સલાવના છે ૫૦

કુસાધુઓના કથન શ્રવણથી બચવાની જરૂર.

દુર્મેદસ્ફુરદુગ્રકુગ્રહતમઃસ્તોમાસ્તધીચક્ષુપા,

મિદ્ધાતદ્વિપતૌ નિરન્તરમહામોહાદહમાનિનામ્ ।

નણનાં સ્વપ્નપનાશનકૃતે ઘદ્ધોઘમાના સદા,

મિથ્યાચારવતા વચાસિ કુરતે કર્ણે સર્કર્ણ કથમ્ ॥૧૧॥

હવે ધ પ્રસિદ્ધ ભરૂં કર ખરાબ આગ્રહરૂપી અધારના સમૂહથી પાપ ડુધુક્ત બોધથી જેઓના બુદ્ધિરૂપી નેત્રો હરાય ગયેલા છે અને તેથી સિદ્ધાન્તો (ધર્મોના શુદ્ધ તારંગો) ની નિદા ક વાવાળા તથા નિરન્તર મદદા અજ્ઞાનથી મિથ્યાભિમાન વાળા પોતે નહ થયેલા અને હમેશા બીજાઓના નાશ કરવા (ધર્મ ખટ કરવા) સાડુ ઉઘમેને બાધનારા મિથ્યા આચારવાળા આ કુસાધુઓના વચનોને કણુ (સાત) શક્તિવાળો (સદૃઢય) મનુષ્ય શાવાસને કાને કરેછે? અર્થાત્ ધ્યાન દઇ સાંભળેછે? ૫૧

હને વિશેષ કહેવાથી શુ ? સત્પુરુષનો સ ગ મહાન્ કૃણાદાયક છે જેમકે સમુ-
દ્રના કાંઠા ઉપર જે વૃક્ષો છે તેના કચારા સમુદ્રની વેળના પાણીથી ઉછળેલ રત્નોથી
ભરપૂર છે ૧૭

સુસ ગતિની મહત્તા.

કાન્તારભૂમિરુદ્ધમૌલિનિવાસશીલાઃ,

પ્રાયઃ પલાયનપરા જાત્રીયગેન ।

કૂજન્તિ તેઽપિ હિ શુદ્ધાઃ સ્વલ્પ રામનામ,

સદ્ગઃ સ્વભાવપરિવર્તચિચ્ચં નિદાનમ્ ॥૧૮॥

જ ગલના વૃક્ષોના શિખર ઉપર વાસ કરનારા, મનુષ્યોને ભેધ ઉડી જનારા
એવા જે શુદ્ધ પક્ષીઓ સમ નામ જ્યે છે, તે સ્વભાવ બદલવાનું મૂળ કારણ
સાત્સ ગતિ છે એમ નિર્ણય થાય છે ૧૮

અજ્ઞાન માણસ કુમાર્ગે ચાલે તેમા તેનો શો અપરાધ ?

एक हि चक्षुरमल सहजो विवेकस्तद्वज्रिरेव सद्यः सवसतिर्द्वितीयम् ।

एतद् द्वयं भूमिं न यस्य स तच्चतोऽन्यस्तस्यापमार्गचलने खलु कोऽपराधः ॥૧૯॥

સહજ એવો જે વિવેક (જ્ઞાન) તે એક નિર્મળ નેત્ર કહેલ છે અને વિવેકી
(જ્ઞાનિ) પુરુષોની માથે રહેલુ એ બીજુ નેત્ર છે પૃથ્વીમા આ બે નેત્રો (આંખો)
જેને નથી તે પુરુષ તત્ત્વથી (શુદ્ધ જ્ઞાનથી) આધેણો છે એમ બાલ્યવું તેથી તેનો
અપરાધ માર્ગ તરફ ચાલવામા કયો અપરાધ (ગુન્હો) છે ?

અર્થાત્ કે જેને વિવેક અને વિવેકીનો સ ગ નથી, એવો પુરુષ કુમાર્ગે ચાલે
તે સ્વાભાવિક ॥ માટે સુદૃઢ પુરુષે પ્રથમનું નેત્ર મેળવવા માટે વિવેકી પુરુષોનો સ ગ
કરવો અને આ બન્ને નેત્ર મળવાની જરૂર કુમાર્ગથી તે અટકી શકશે એવો
ભાવાર્થ છે. ૧૯

સર્જનોની સ ગતિ મનુષ્યોનું શુ શુ ભલું કરી શકતી નથી ?

મન્દાક્રાન્તા.

હન્તિ ધ્વાન્તઃ હરપતિ રજઃ સત્ત્વમાવિષ્કરોતિ,

મૃગ્નાં મૂર્તે વીતરતિ મુલ ન્યાયવૃત્તિં તનોતિ ।

ધર્મે મુદ્ધિ રચયતિતરા પાપમુદ્ધિં ઘુનીતે,

પુસાશો વા કિમિદ કુરુતે સદ્ગતિઃ સજ્જનાનામ્ ॥ ૨૦ ॥

ચોપાઇ

શાતિનાથ તુમ શાતિ કરે, જેળ કપારીયા મોઘા કરે,
જેના માથે ચોટી મરે, જેનો ભથ જેતાને ઘરે ૫૫

ભગન

જિનકા વેશ લગ્નયા કે જિનવર ૩ ૧ ન પાયા જે-જિનકા-ટોક
ઘરકુ છોડ કર શિર મુઘયા બેકા બનકે ચોગી
યોગ માર્ગકા મર્મ ન જાના અ તરમે હય ભોગી ૫૬
સ સારિક સખ કલેશ છોડ કે મરઝ મમના ઘર બેય
વાહ વિવાહે મમ્મ રહે નિત લડના જૈસા યગ-જિનકા ૫૭
દોષ કરીને જગમા પોને મુનિ નામને લખે રે
ભોળા જનને વેશ બતાવી કલેશ તણા બી વાને-જિનકા ૫૮
કલેશોત્પાદક બોધ દેઇને મૂરખને ભરમાવે રે
પક્ષકાર થઈ દ ભ વડે તે કદુ વાણીથી તપાવે-જિનકા ૫૯

મનહર

કૂદ્યો ફિરે જૂર્યો મોહ મરિરાટી હાક માહિ
ધાર્યો નહિ આતમ અધ્યાતમ વિચારકુ
પડીત કદાચો બહુ પ્રથ પદિ આયો નાહિ
સાચો બોદ પાયો ધાયો વિવધ વિચારકુ
મજુવાઈ ધારે નવિ પ્રભુકો સભારે મુખ
જ્ઞાનનો ઉચારે નવિ મારે સોમનાર કુ
ખોટો ઉપદેશ દેવે અતિ અનાચાર મેવે
તેનો નહિ પાર્વ ભવ ઉદધિ કે પારકુ ૬૦
બગ ધરે ધ્યાન શુકે કયે મુખ જ્ઞાન મરઝ
કરઝ અમનાન પયપાન શિશુ અલ્પિયે
ખર અગ હાર ધાર કલિપોનકો આહાર
દીપ શીખા અગ જાર પતગ પિછાલિયે
લોડ મૂળ ચાલે લડા પશુ અન પઠા અડ
જટા ધારવે કે રૂખ વૃક્ષ જુ બખાલિયે
આસન ઉધેતો રહે ગિદ્દી સદા કાલ તાકિ
ધ્યાનકિ કરણી ન જિલ્તિમે આલિયે ૬૧

उत्क्षिप्ताश्चपलाशयेन मरुता पश्यान्तरिक्षे सखे !

તુદ્ધાનામુપરિ સ્થિતિં ક્ષિતિશ્રુતા કુર્વન્ત્યમી પાસવઃ ॥ ૨૩ ॥

સદા જે રજ (ધૂલ) જાતિથી હલકી છે, તેમ ક્યાંક પલુ જે ગણના (હીસા બ) મા ગણાતી નથી અને મનુષ્યોએ પોતાના પગથી જેનું મર્દન (ચૂર્ણ) કરી નાખ્યું છે, માટે જે લાખા વખત સુધી ભૂમિમા મતાઈ રહી છે અને હુમણા વેગવાળા, પવનથી ઉચી ટેકવામા આવી છે, માટે હે મિત્ર ! તુ તેને આકાશમા જાડે આ રજ ઉચા પર્વતોની ઉપર સ્થિતિ ઠગી રહી છે, આમ મત્તમ હલકા પ્રાણીને પલુ ઉચ્ચ સ્થિતિ ઉપર બેસાડી દે છે, એટલા માટે તુ સત્સંગ કર આમ કથનીય છે ૨૩

सन्भङ्गात्मा वस्त्रादिथी सुरोल्लित न होय तो शु तेने भान
न आपवु ?

कर्णे चामरचारकम्युकलिकाः कण्ठे मणीना गणः,

सिन्दूरप्रकरः शिरः परिसरे पार्श्वान्तिके किङ्किणी ।

लघ्वश्चेन्तृपवाहनेन करिणा चद्वेन भूषाविधि-

स्तત્કિ भूषरघूलिगुसरतनुर्मान्यो न वन्यः करी ॥ ૨૪ ॥

કાનની પાસે આમરના કરેલા સુ દર કર્ણભૂષણ, કઠમા મણિઓના સમૂહનો હાર, ગાંડથલ ઉપર સિન્દૂરનું ચિત્ર અને આભુઓમા જાડીઓ, એ પ્રકારના આ ભૂષણ (સજ્જા) હસ્તિને મળે છે, તોપણ પૃથ્વીની ધૂળથી ધૂળવાળું કરેલું છે પોતા તુ શરીર જેણે એવો વનમા રહેનારો હસ્તિ શુ માન્ય નથી ? એટલે તેને માન ઘટતું નથી ? અર્થાત્ આપણુ ઘટે છે જ એટલે સત્પુરુષની પરીક્ષા ઉપરના ડાળથી થતી નથી પણ તુ તેના અતઃશક્તિ નિરીક્ષણ કરી તે સન્મહાત્માનો સંગ કરવો ૨૪

હવે સત્સંગનો મહિમા ગુર્જર કાવ્યોથી કહે છે.

इन्द्रविजय

*કુલકે સંગ કુલેલ ભયો તિલ તેલ તેતો સહુકે મન ભાવં,
પારસ કે પરસ ગથી દેખિએ લોહાણુ કયન હોય વિકાર્યે,
ગગમે જાય મિત્યો સરિતા જલતેહુ મહા જગ ઉપમા પાવે,
સંગત કેા કલ દેખ ચિદાનંદ નીચ પદારથ ઉચ કહાવે.

૨૫

મહાત્માઓના પગ પાસે પોતાના રાજ્યની સર્વ વિભૂતિ-ઐશ્વર્ય અર્પણ કરતા હતા તેમના સામે હું જ્યોત્સી હતા રહેતા હતા, અને આ મહાત્માઓ પશુ વારંવારના ઘોરમાં, તત્ત્વિય તનમાં, સ્વકર્તવ્યમાં જેટલા મસ્ત રહેતા હતા કે એ સર્વથી લેશ પણ હમના નહિ કે ધમક કરતા નહિ પરંતુ ક્યારે એ મનોહર ચિત્ર, ક્યારે એ હૃતમલાલ વરણધીયુક્ત સ્થાનકો, ક્યારે એ ઝાંતી આસ્થિયથીત સાધુ મહાત્માઓ, ક્યારે એ ધર્મ પર ચિરાખનારા શ્રદ્ધાળુ શ્રોતા વર્ગ, ક્યારે એ વખતના શ્રેષ્ઠ શ્લાઘ્ય પતિષ્ઠામો ? શી કાળની વિચિત્રતા, પ્રહના અવળા ચોગ ? શી અગમ્ય કારણોની પર પરા ? બાજુ એમાનું કશું નથી. 'કશું નથી' એટલે કેવળ શૂન્ય છે એમ નથી, અમારા આ ઉદ્ગાર સમગ્ર રીતે છે નહિ, હોય શકે પણ નહિ, ગમે તેમ તોએ માનવદૃષ્ટિ પરિચિત છે, અમુક મર્યાદાથી બહાર તેની ગવિ નથી, એટલે આ દૃષ્ટિની પરિચિતતા, તથા જ્ઞાનની અદ્યતાના અશ, એ ઉદ્ગાર કહાડવાના કારણોમાં બીજી બાજુ આવી સ્થિતિમાં ઉચ્ચાસયવા આ ઉદ્ગાર માટે કયાય ત્યાગી સાધુ મહાત્માઓ તથા આવક વગર દામાદૃષ્ટિ તામચે એવી આશા છે

વચ્ર પાત્રાદિ ઉપકરણોની તાલ એલ, શિખ્ય ક્ષેત્ર અને પુસ્તકેવણ, આદાર પાણીની તજવીજ અને યોચરીનાજ નિષ્ક્રોધ પડન પાકન જ્ઞાન, તથા ગામ ગપા ટામાં સાધુ જીવન વ્યતીત થાય તો તેથી વધારે શોકની વાત કંઈ છે વાર ? કેટલેક સ્થળે તો સમજ્યા વગરના સૂત્ર સિદ્ધાન્તોના અગુદ્ધ મુખપાક સિવાય અન્ય શાસ્ત્ર ના વાચનનો, કાવ્ય વ્યાકરણ માહિત્ય ફિલોસોફી આદિના અભ્યાસનો, વિદ્યવ્યસો નો, અન્ય ધર્મના વિચારોના સમર્થનો વગેરેનો નિષેધ હોઈ જ્ઞાન અને મુધારાના દ્વાર બંધ થયા છે ધર્મને નામે સકુચિત દૃષ્ટિ, બ્રહેમ, જહતા ઉપદેશાય છે અને કંઈ પણ સતિકયા થાય તો ધર્મનો બંધ થાય, સમઠિત નાથ થાય કર્મબંધ થાય એવી માન્યતાથી કેવળ અદ્વત્વ પૂર્વક આત્મપરાયણ રહેવામાં ધર્મ અને મુનિત્વ સમાયલા રહ્યે છે મુનિત્વ શામા છે એનો શાસ્ત્ર તેમ વ્યવહારની દૃષ્ટિએ વિચાર કરતા એમ તો નહિજ જણાય કે, નિયમ બદલ જ્ઞાનપાનના પાલનમાં, ટોળ દમાક વાજા ટાપ ગીપીઆ ભાવણમાં, નાટકીયાં ગાયનો સ્વચામાં અને જેવા તેવા પુસ્તકો બહાર પાડવામાં મુનિત્વ સમાયલુ છે, તો પછી પરસ્પર વિદ્વેષ કરવામાં અન્યન ઉદ્ધો લપાસવામાં, અન્યના જવા જેટલા દોષને ઝોટો કરી બતાવવામાં બીલી બીલી વાતોને મનમાં રાખી કુસંપ વધારવામાં, પોતાના વાડામાના ઘેટાએ બીજાના વાડામાં ન ધુસી બાય તે માટે એક નાદાન ભરવાડ જેટલા ન જુસ્સાથી ઝોટો ડગોરા લઈ સામ સામા શબ્દ વિવચથી ભર્યા પ્રહારો કરવામાં, શિખ્ય કરવા માટે એક અમુક ગૃહસ્થ જેટલી ચિતા સેવી ગમે તેવ પ્રપ યોમા પડવામાં, અને જિજ્ઞાસા લોળા અગાવ વર્તને દુસારામાં મુનિત્વ શાનું

મ્યાનમાથી કહાડી પોતે નિહાળી લ્યારે બીજકુવ ખરાબ અને માત્ર નામની જ તરવાર
ઠહેવાય તેવી લોખંડના પત્રાની છુડી-નકામી જણાઈ તેથી તે તરવર મ્યાન કરી
ઠાળીને પાછી આપી, તેથી તે તરવાર મ્યાનમાથી ઠહાડી ઠાશે. ધારી ધારીને જેમ
કાંઈએ પોતાની તરવાર બદલાવી લીધી હોય તેના લાવ બતાવતી તરવારને નિહાળ
વા લાગી, તેથી શાહે પૂછ્યું કે “ જાણ! મગક મુદ્રા વડે તરવાર તરફ ધારી ધારીને
શું બુલો છો ? ” તે સાલળી હાથ ભેડી દીન વાણી વડે બોલી કે “ ગરીબ પરવર
હું મારી તરવાર બદલાઈ છે એવી કાંઈ શંકા લાવી ભેટી નથી પણ એ ભેડે છું
માક્ષાત પારમ સમાન આપના હાથનો મારી તરવારને સ્પર્શ થયો છતાં પણ મારા
કમનમીત્ર છે ? કે મોનાની કેમ ન બની ? તે તપાસુ છું ” આ પ્રમાણે તેનું અમ-
ત્કારિક હુકિત બધું બોલવું સાલળી તેની આનુગી તથા દિન પ્રતિદિન દીર્ઘ દૃષ્ટિ કરી
તે ઠાશેને તરવાર ભારોભાર સોનું આપવાનો હુકમ કર્યો અને તેને સ તોપી તેની
હું ખાવરથા ફર કરી, તેમ ઠાશે પણ શુભાશીર્વાદ આપી પોતાને ઘેર ગઈ

મહતા સન્ને વિપદાપિ વરં

અર્થાત્

મહાન્ના સગમા વિપત્તિ પણ શોભે છે

અનુષ્ટુપ્

મહતા માર્યનૈનૈવ, વિપત્તિરપિ શોભતે ।

દન્તમક્કો હિ નાગાનાં, શ્લઘ્યો ગિરિવિદારણે ॥૧॥

મહાન્ નરોની સાથે હરિકાંઈ કરતા વિપત્તિ થાય તે પણ શોભે છે, જેમકે
પર્વતને ત્રેહવામા થયેલો હાથીઓનાં દાતનો ભગ વખાણવા યોગ્ય છે ૧

ઉપદેશ ન આપે તો પણ સત્પુરૂષોનો સગ ન છોડવો.

આર્યા (૨-૩)

उपचरितव्याः सन्तो, यद्यपि कथयन्ति नैकमुपदेशम् ।

यास्त्वेषां स्वरकथास्ता एव भवन्ति शास्त्राणि ॥ २ ॥

સત્પુરૂષો ભે કે એક પણ ઉપદેશ (વાક્ય) ને ન કહેતા હોય તો પણ
તેઓની સાથે રહીને તેઓની સેવા કરવી, કારણ કે તેઓની સ્વાભાવિક વાર્તાઓ
પણ શાસ્ત્ર હોય છે એટલે તેમની સ્વાભાવિક વાર્તામા શાસ્ત્રોપદેશ રહેલો ૨

આથી મુનિવર્ગ ઉપર પણ અસર થવા માડી છે એ વર્ગ પણ પોતાની ખરી મહત્તા યાદા છે તે આપને આપતે ચૂમજવા લાગ્યો ॥ જો કે પ્રમાણુમા અગાન, અધકાર અને અધકારમય વિશેષ છે ખરા, તો પણ કંઈક તો તોષ થાય એવી રીતે સૂચક ચિન્હ લેવામા આવે છે ખરા

મુનિઓએ કેવા થયું અને શું કર્યું એ જો પ્રજાના હિતેશા વિચારવા જોઈએ તેમના કેટલાક ધર્મો દેશકાવાદિની દૃષ્ટિએ ફેરવાય છે, કેટલાક નથી ફેરવાતા જ માનાનો વિચાર કરી પ્રબલિત માટે તેમણે તત્ત્વ રહેલું જોઈએ ભગવાન, શકર, બ્રહ્મા, પતંજલી વગેરે પૂર્વોત્થ અને કેન્ટ, મીન, હર્ષદ, રોમ્સર વિગેરે પાશ્ચાત્ય તત્ત્વજ્ઞ, અર્થશાસ્ત્રી, ન્યાયશાસ્ત્રીના વિચારોનો પ્રવાહ, સખધ, મહવાસ અને આ જુભાજુની હવાને અંગે બેસતા કેટલાક મસ્કારો એ સર્વ પર લક્ષ આપી હાલની કર્તવ્ય યોજના ઘડવાનો દીર્ઘ દૃષ્ટિયો અભ્યાસ કરનાર, ઘડેલી યોજનાને અમલમા મૂકનાર તેમજ મૂકાવવાની શક્તિ (સત્તા) ધરાવનાર મુનિવર્ગની અત્યાદિ જરૂર છે પાશ્ચાત્ય તત્ત્વજ્ઞોના ઉત્તરેશો અને સ્વતંત્ર લેખોથી વાહેકું થઈ તર શિક્ષિત યુવકોને નવીન પદ્ધતિએ જૈન ધર્મના સ્વસ્થભૂત તત્ત્વો સમજાવવાની અગત્ય છે નવીન ક્ષિ-લેસોપ્રી સાથે જૈન તત્ત્વજ્ઞાનને સરખાવો સર્વ હકીકત બરાબર રીતે સમજાવવા-ઉપદેશવા પૂરતી જ્ઞાન સામગ્રી મેળવવી જોઈએ પ્રજાની જરૂરીઆતો અને પરિ સ્થિતિ સમજી તેમના ઉદ્ધાર માટે વિચાર પૂર મર ઉપદેશ પદ્ધતિ ઘડવી જોઈએ પ્રબલિત અને આત્મહિતના વિશુદ્ધ સંકલ્પો અને સત્ય વિચારોમા નિમગ્ન રહેલું જોઈએ એમ અનેક વિધિઓ જમાનાની નજરે બતાવી ચકાવ એમ છે

સમાજરૂપ ગાડાને ચોખ્ખે માર્ગે દોરો જવાનું સારથીપણું જેને પ્રાપ્ત થયું છે એવો મુનિ વર્ગ ચોખ્ખે માર્ગના જ્ઞાનવાળો, તેને માર્ગે દોરો જવાથી શક્તિવાળો કુશળ, વિવેકી હોવો જોઈએ એ નિમદેહ છે એ વર્ગ તેમના થાય તે માટે પ્રયાસ લેવાનું કામ સર્વત્ર છે વાસ્તવિક રીતે મુનિઓનો કર્તવ્ય પ્રદેશ ॥ કુચિત નહિ પણ વિશાળ છે વિસ્તાર ભયથી અદિ તો કંઈક હિંગ્વર્શન આ પ્રમાણે થઈ શકે —

(૧) મુનિજીવનનો પાથો વિશુદ્ધ વૈરાગ્ય અને વિવેક ઉપર ચલાવો જોઈએ

(૨) વિવેક—વૈરાગ્ય સ પક્ષ જ્ઞાનિ મુનિ હોય તેજ પોતાના કર્તવ્ય પ્રદેશનું સ્વરૂપ સ્વમજી તેમા ચારે ખૂણે વિચરી શકે છે

(૩) કર્તવ્ય જાણવાની ઈચ્છા, કર્તવ્ય સમજવાનો શક્તિ અને કર્તવ્ય પાળવાની દૃઢતા એ કર્તવ્ય નિષ્ઠાના ત્રણ અંગ છે, આ ત્રણમાથી એક પણ અંગ નેમા ન્યૂન ન હોય તેજ કર્તવ્યનિષ્ઠ રહી શકે છે

તેથી સાસર્ગિક દોષ કહે છે

उपजाति

गवाशिना वै सगिरः शृणोति, अहश्च राजन् मुनिपुङ्गवानाम् ।

न चास्य दोषो न च महूणो वा, ससर्गजा दोषगुणा भवन्ति ॥ ४ ॥

હે નૃપ તે ગાયોને લક્ષણ કરનારા મ્હેચ્છ મનુષ્યોના વચનને સાભળે છે અને હું પવિત્ર મુનિઓના વચન સાભળું છું તેથી આનો દોષ નથી અને મારો ગુણ નથી કારણ કે દોષ અને ગુણ સસર્ગથી જ ઉત્પન્ન થાય છે ૪ *

સગથી થતું તુ બડીને સુખ દુઃખ

मन्दाक्रान्ता

एकं तुम्हा व्रतिकरगताः पात्रतामानयन्ति,

गायन्त्यन्ये सरसमधुर शुद्धवशे विलम्बाः ।

एके तावद् ग्रथितसगुणा दुस्तर तारयन्ति,

तेषां मध्ये ज्वलितहृदया रक्तમેके पिवन्ति ॥ ५ ॥

કેટલાક તુ બડા યોગી પુરુષોના હાથમા પાત્ર રૂપે રહેલ છે, કેટલાક શુદ્ધ વશ (વાસ) ને છેડે લગાડવાથી સ્મભર મધુર શબ્દ કરે છે, કેટલાક દોરડાથી ગુથી શરીરની સાથે બાધવાથી વિકટ જાળસ્થાનમાંથી તારે છે, અને તે માહિના કેટલાએક એવા પણ છે કે જે અતઃકરણ બાળીને રક્ત પીએ છે ૫

સજ્જનોને સત્પુરુષના સગથી જ પ્રેમ ઉદ્ભવે છે.

शार्दूलविक्रीडित

नैवास्वाद्यरसायनस्य रसनात्पीयूषपानाच्च नो,

नो साम्राज्यपदाम्भितः प्रतिदिनं नो पुत्रलाभादपि ।

नैवायत्नसुरत्नलाभवश्चતો नैवान्यतोप्यस्ति सा,

या सम्प्रीतिरुदेति सज्जननृणा सद्विः सम सद्गमात् ॥ ६ ॥

સજ્જન મનુષ્યોને સત્પુરુષોની સાથે સગમ (મીલાપ) થવાથી જે ઉત્તમ પ્રીતિ (આનન્દ) ઉદય પામે છે તેવો પ્રેમ આદ્ય (જમવા યોગ્ય એવા લાડુ વગેરે)

છે આ મ્લોક, તથા તેની પહેલાનો મ્લોક નનિના ધર્મી રહેનારા કોઈ શુદ્ધ પક્ષીએ મેન્ડો ને ઘેર રહેના પોતાના સહોદર બાઈના કુસળના પરિણામને સાભળી એક રાત્રીને કહે ન છે

નમ આપ્યો છે એ વેગથી તીવ્રતામાં કઈ વિરૂદ્ધ લખાયુ હોય તે તે માટે મળશે એમ તેને વિશ્વાસ છે

અ તમાં મુનિત્રુ નિશ્ચિત અલ્પત્ર જીવન ગાળવાનું સદ્માત્ર્ય જેઓને મ છે તે વગ તે જીવનનું સ્વરૂપ અને ઉદ્દેશ ચર્ચાવત રહ્યુંમણ તેના સદુપયોગ અને તેના કુશળ સારથી પછાથી સમાજ ઉચ્ચ સ્થાનને પામે એવી પ્રાર્થના

આ કુસાધુ અધિકાર પૂર્ણ કરવામાં આવે છે

યતિશિક્ષોપદેશ-અધિકાર.

ઉત્તમ પ્રકારના માધુ થવાને માટે પ્રત્યેક સાધુએ યતિશિક્ષાનો ઉપદેશ યમા લેવો જોઈએ જેના હૃદયમાં યતિશિક્ષાનો ઉપદેશ આરૂઢ થયો નહોતો તે ધુ પોતાના આત્મિક ધર્મને ભેળવી શકતો નથી તેમો સાધુ કુસાધુ ગણાય છે, વિષે ઉપરના કુસાધુ અધિકારમાં કહેવામાં આવ્યું છે કુસાધુના લક્ષણો લ રાખવાથી મુસાધુ બનવાની ઇચ્છા પ્રગમી આવે છે, તેથી તે કુસાધુના અધિકાર કુસાધુ થવા માટે ઉપયોગી એવો આ યતિશિક્ષાના અધિકારનો પ્રારંભ કર આવે છે

વૈરાગ્ય વગરના સકામ તપના કરતા ગૃહસ્થાવાસ ધણે
હરજે સારો છે.

અનુષ્ટુપ્

વર ગાર્હસ્થ્યમેવાય, તપસો માવિજન્મન. ।

મુક્તીકાક્ષણિકૈર્જુલવૈરાગ્યસચ્ચદઃ ॥ ૧ ॥

મુકર ઓના કદાક્ષરથી તુ દારાઓએ જેમાં વૈરાગ્યની સ પતિ છુટી લીધ અને જેથી ભવિષ્યમાં પાછો જન્મ લેવા ઇચ્છા રાખી છે, તેવા તપના કરવા સ્થાવાસ ધણે હરજે સારો છે ૧

સાધુના વેશમાત્રથી મોક્ષ મળતો નથી

ઉપજાતિ (૨ થી ૧૧)

સ્વાધ્યાયમાધિત્સસિ નો મમાદૈ, શુદ્ધા ન ગુપ્તી સમિતીશ્વ ધત્તે

તયો દ્રિયા નાર્જસિ દેહમોહાદલ્પે હિ' હેતૌ દયસે કપાયાન્ ॥ ૭ ॥

જે સમયે પ્રજનો મોટો ભાગ અશુદ્ધ વિચારને મેવતા હોય છે તે સમયે અત કર
જુને પવિત્ર રાખવાનું કાય વિકટ હોય છે, એવું જે કોઈ કોઈ સ્થળે પ્રતિપાદન
કરાયલું છે, તે કેવળ સત્ય છે

જેમ જેમ શુદ્ધ વિચારને સેવના ધણા મનુષ્યો થાય છે, તેમ તેમ તે સ્થળે
શુદ્ધ વિચારનું વાતાવરણ બ ધાતું જાય છે, અને જેમ જેમ અશુદ્ધ વિચારને મેવ
નાર ધણા મનુષ્યો થાય છે, તેમ તેમ તે સ્થળે અશુદ્ધ વિચારનું વાતાવરણ બ ધાતું
જાય છે, અને આથી જ કરીને જે સ્થળે નિરતર શુદ્ધ વિચારો સેવાતા હોય છે,
એવા સત્પુરુષોના આશ્રમમાં પ્રવેશ કરતા મનુષ્યોને અનાયાસ પોતાના વિકારો
દૂષી ગયેલા લાસે છે, તથા શાંતિનું ભાન થાય છે, અને જે સ્થળે નિરતર અશુદ્ધ
વિચારો સેવાત હોય છે, એવા ક્રમાંધખ નામાં, ખુન વગેરે ઘોર કર્મો થતા સ્થળોમાં,
અયોગ્ય મૃંગારને ભજવનારા નાટકગૃહોમાં, તથા એવા જ નિવિધ દોષવાળા સ્થળો
માં પ્રવેશ કરતા, મનુષ્યોના વિકારો અનાયાસ ઉદ્ભવે છે, પુષ્ટિને પામે છે, તથા તે
એનો રાજસ તામસ શુષ્ક વધી તેમને વ્યાકુળતા તથા અશાંતિનું ભાન થાય છે
આમ હોવાથી સુખ અને શાંતિને મર્વન પ્રવર્તાવવાની ઇચ્છા રાખનારે વિચારનું
વાતાવરણ સુધારવું, એ તેમનું પ્રથમ કર્તવ્ય છે

આ પ્રમાણે કહી આ સુસંગતિ અધિકાર પૂર્ણ કરવામાં આવે છે

અથ સંપ્રહિતા.

ગીતિ

વિનયપિજયમુનિનાય, તૃતીયપરિચ્છેદ એવમત્રૈવ ।

પ્રથિતર્થ મુગપાર્થ તુ, ચારયાતૃણા મુદે સદા ભૂયાત્ ॥

વિનયવિજય મુનિએ આ (વ્યાખ્યાનમાહિત્યસ શ્રદ્ધ નામના) અથનો તૃતીય
પરિચ્છેદ વ્યાખ્યાન કરનારાઓ (અને શ્રોતાઓ) ની મુગમતા માટે સંપ્રથિત
કર્યો છે, તે સદા વ્યાખ્યાન કરનાર સાધુ તથા સાધ્વીઓ (અને શ્રોતાવર્ગ) ના આ
નહને માટે થયે

તૃતીય પરિચ્છેદ પરિપૂર્ણ

ધ્રુવે બાકી તેા મેરૂ પર્વત જેટલાં ચોધા મુહુપતિ કર્યો તેમા પશુ કાઈ આત્માનુ
વળ્યુ નથી ૨-૩ +

તારા કયા ગુણ માટે તું ખ્યાતિની ઇચ્છા રાખે છે ?

ન કાપિ સિદ્ધર્ને ચ તેજવિજ્ઞાપિ, મુને ક્રિયાયોગતપઃશ્રુતાદિ ।

તથાપ્યહઙ્કારવર્ધિનસ્ત્વ, રચાતીચ્છયા તામ્યસિ ધિદ્ મુધા કિમ્ ॥ ૪ ॥

હે મુને ! તારામા નથી કોઈ ખાસ સિદ્ધિ કે નથી ઉચા પ્રકારના ક્રિયા,
યોગ તપસ્યા કે જ્ઞાન, છતાં પશુ અહંકારથી કલ્પના પામેલા પ્રસિદ્ધિ પામવાની
ઇચ્છાથી હે અધમ ! તું નકામો પરિતાપ ચા માટે કરે છે ?

બાવાર્થ—અણિમા વિગેરે આઠ સિદ્ધિ^૧, તારામા હોય અથવા ઉચા પ્રકારની
આતાપના લેવા રૂપ કે ઘોર પરીવઠ ઉપસર્ગોદિ સહેવારૂપ ક્રિયા હોય કે યોગવહન^૨

+ ૨ થી ૨૭ અધ્યાયક ૫ કુમ

૧ આઠ સિદ્ધિઓ નીચે પ્રમાણે છે—

- ૧ અણિમા સિદ્ધિ અથા શરીર અત્યુ સૂક્ષ્મ કરી રાકાય છે કે જેમ સોપના કાલામાથી ઢોરો
ચાલે જાય છે તેમ તેટલી જગ્યામાથી પોતે પસાર થઈ શકે
- ૨ મહિમા સિદ્ધિ આણુમા સિદ્ધિથી ઉઠી અત્યુ મોટુ રૂપ કરી શકે કે ઇરૂ પર્વત પશુ તેના
શરીર આગળ જાનુ પ્રમાણુ થાય
- ૩ ક્ષધિમા સિદ્ધિ પવનથી પશુ વધારે ઢનકા (તોલમા) થઈ જાય છે
- ૪ ગરિમા સિદ્ધિ વજથી અત્યત ભારે થઈ જાય. એ ભાર અટકેલા જમો થાય કે ઉદાદિ
પશુ સહન કરી શકે નહિ.
- ૫ પ્રાપ્તિ શક્તિ સિદ્ધિ શરીરની અંદરની બધી ઉચાઈ કરી શકે કે જમિ ઉપર રહ્યા છતાં અત્યુ-
દિના અગ્ર ભાગ વડે મેરૂ પર્વતની ટેલ્ય અને અદાદિકને ચપરી (વેલિય શરીરથી નહિ)
- ૬ પ્રાકાશ્ય શક્તિ પાણીની પેઠે જળીનમા ફળજી ચારી શકે અને જળીનની પેઠે પાણીમા ચાલી શકે
ઉ હરિત્વ, ચક્રવર્તી અને ઇદ્રની નરક પ્રથક કરવાને શક્તિવાન થાય.
- ૮ વચિત્વ સિદ્ધિ હૂર જગુઓ પશુ વસા થઈ જાય—આદિશ્વર ચરિત સર્મ ૧ સો ૮૫૨-૮૫૮

છ યોગવહન—સૂત્ર સાધુથી વાગી ચક્રાય, અમુક વર્ણના દીક્ષાપર્ણા પાછી વાગી ચક્રાય
અને યોગવહન ડી ક્રિયા કર્યા પછી વાગી ચક્રાય આ ત્રણે જાગન જાનુ ઉપરોગી છે પચ તેના હેતુ
સર્મથી વિરોધ વિવેચન કરવાનુ અન રચન નથી પરતુ સાચના ઉપરોગી રહસ્ય ઉપર એ હકીકત
જાણવી છે આવક આરભમા રકત હોય ત્યા રહસ્યની વાત જાણવામા આવતાં અપવાન મેલી જાય.
સાધુ પશુ અમુક દીક્ષા પર્ણા પાછી અપવાન માર્ગો મદલુ કરી શકે કસ્યુ કે સવમમા અમુક વખત
સુધી રમજીતાથી અને યોગવહન કરવાથી મન વચ્ચે કાપાપર ચોઅ અક્રસ આવે એ યોગવહનના
આમાન્ય હેતુ છે

વાનુ કે તે પ્રકરણમા ગુણોના લક્ષણો જાણવાથી જેમ તે ઉપાદેય (શ્રદ્ધા કરવા યોગ્ય) છે તેમ દોષોનું પણ જાણવામા આવે તો તેઓનું હેતુત્વ (ત્યજવા પણ) થાય છે જેથી આ અધિકારણોક્ત કુલક્ષણોનું પણ સ્વરૂપ જાણવાની જરૂર છે કારણ કે વિશ્વની સમગ્ર અક્રિયો પોતે જે જે સંયોગોમા, સંસ્થાઓમા નિયુક્ત થઈ છે તેમા પોતાના આચાર વિચારને ગુણ રૂપજ માને છે તેમા અત્મ દોષ નિરીક્ષણ કરનાર કોઈક જ વ્યક્તિ અપવાદ તરીકે હશે પુનઃ આગળ વિચાર કરતા જે જે જન સમાજને આત્મદોષ નિરીક્ષણ કરવાનું જ્ઞાન આપી તે દૂર કરવા માટે જગત્મા અનેક પ્રકારે છે તેમા સાધુઓ પ્રથમ પદે છે કારણ કે તેવા મહાત્માઓના યોગથી તે તે જનસમાજ દ્વંષણનું સ્વરૂપ જાણી તેમાંથી મુક્ત થઈ શુદ્ધ સ્વરૂપ બને છે પરંતુ તે પોતે ઉપદેષ્ટાઓ જ તેવા દુર્લભક્ષણોથી પ્રસિદ્ધ હોયતો બીજાના દોષોનું પૃથક્કરણ કરી શકે નહિ, તેથી તેવા ગુરુઓ, સાધુઓ, મહાત્માઓ આ પરિશ્રમના પરિશીલનનો લાભ લઈ સ્વયં શુદ્ધ થઈ બીજાઓને શુદ્ધ કરશે જેથી આખ્યાન કર્તાના આ પરિશ્રમનો સફળતા થશે એવી આકાંક્ષા પુર સર આ અધિકારનો આરભ કરવામા આવે છે

નિર્મળ ભાવ રહિત સાધુના રૂળ.

અનુષ્ટુપ્ (૧ થી ૮)

* અગ્નિહોત્ર વને વાસઃ, સ્વાધ્યાયો દાનસત્ક્રિયા ।

તાન્યેવૈતાનિ મિથ્યામ્યુર્યદિ ભાવો ન નિર્મલઃ ॥ ૧ ॥

(સાધુ પુરૂષમા) જે નિર્મળ ભાવ ન હોય તો અગ્નિ હોત્ર, વનમા વાસ, શાસ્ત્રાભ્યાસ, દાન, સારી ક્રિયા, તે આ બધા નહીં મિથ્યા જ થાય છે ૧+

કેવળ બ્રાહ્મ ક્રિયાઓથી સાધુતા નથી.

મુષ્ડનાચ્છ્રમણો નૈવ, સસ્કારાદ્રાહ્મણો ન ચ ।

મુનિર્નારણ્યવાસિત્વાદ્વલ્કલાન્ન ચ તાપસઃ ॥ ૨ ॥

મસ્તકમા મુડાવવાથી યતિ નથી જ (કહેવાતો) અને સસ્કાર (માત્ર) થી બ્રાહ્મણ નથી કહેવાતો જ મલમા રહેવાથી મુનિ (ન કહેવાય) અને વલ્કલ (બાકી છાલ પહેરવા) થી તપસ્વી ન (કહેવાય) ૨

* કુસાધુમા શ્લોકોમા જેનેતર ઉક્તિ છે

+ ૧ થી ૭ પુરાણ

ભાવાર્થ—તુ નગીબનો મોજો છે, પતલવે દાનાદિ કયાં નથી છતાં આ ભવમા પ્રસિદ્ધિ મેળવવાની ઇચ્છા રાખે છે અને નથી માળતી ત્યારે ખેદ પામે છે, પણ તેમા તારી ભૂલ છે, કેાંઈ પણ બાબતની ઇચ્છા રાખ્યા પહેલાં તેને માટે લાયક થવાની ઘણી જરૂર છે જો સ્તુતિ મેળવવાની વારી ઇચ્છા હોય તો શુભવાન થા, અભ્યાસ કર, તારી કસબ બઝાવ, સ્તુતિ જોવી વસ્તુ છે કે જે તેને ઇચ્છે છે તેનાથી તે દૂર જાય છે, પણ જે તેને લાલ મારી તેના કસબો મેળવે છે તેને તે વળગતી આવે છે મતલબ, સ્તુતિને ઇચ્છવાની જરૂર નથી, પણ શુભ પ્રગટ કરવા માટે પ્રયાસ કરવાની જરૂર છે

અને ખામ કરોને તુ કોણુ છે? એક રીતે જોઈશ તો તુ તદ્દન વહેવારુ છવ છે, અનંત છવ સમુદાયમાના માત્ર એક સમુદાયમાનો તુ એક છે, ત્યારે સ્તુતિ શી? કેટલો વખત ચાલશે? કોણુ ચ નાખશે? વળી બીજી રીતે જોઈશ તો તુ માધુ છે, વીર પરમાત્માનો જ્યેષ્ઠ પુત્ર છે, તેનું શાસન તારા પર વર્તે છે, વીર પરમાત્મા કહિ સ્તુતિની ઇચ્છા કરતા હતા? ઇંદ્રના ગોત્રસવથી કે દશાર્જુનના સામ્રાજ્યથી તેઓના મનપર જરા પાપ અસર થઈ હતી? તારા વહીવ-તારા ઉપકારોને પગલે ચાલ, લાયક થા અને આવો આદે પ્રમ ગ રુખો છે તેનો સદુપયોગ કરી લે -

છતાં પણ જો તુ સ્તુતિની ઇચ્છા કરીશ તો તેથી તને શુ લાભ છે? શુષ્ક વગર દોષ તારી સ્તુતિ કરશે? નહિ કરે, જોઈશે તને જે-થશે વળી સ્તુતિ મેળવવા માટે તારે ફાકટ પ્રયામ કરવો પડશે તે લાજમા રહેશે

બાકી તો અત્ર સ તાપ અને પરત્ર હર્મતિ છે માત્ર પહેલાં લાયક થા અને પછી ઇચ્છાકર પ

પરિગ્રહ ત્યાગ

परिग्रह चेद्वर्जहा गृहादेस्तत्किं नु धर्मोपकृतिञ्जलात्तम् ।

करोपि क्षायोपगिप्सुस्तकादेर्गोरोऽपि नामान्तरतोऽपि हन्ता ॥ ६ ॥

ધર વિગેરે પરિગ્રહને તે તણુ લીધા છે તો પછી ધર્મના ઉપકરણને બહાને શાયા, ઉપધિ, પુસ્તક વિગેરેનો પરિગ્રહ તો માટે કરે છે? જેને નામાતર કયાંથી પણ તે મારે છે

ભાવાર્થ—ધન, ધાન્ય, દ્વિપદ, અતુલ્ય વિગેરે સર્વ માસારિક પરિગ્રહનો છે મુને! તે ત્યાગ કયો છે તે મહા કષ્ટ વેઠી આ પૈસા અને ઘર મહેલ વિગેરે પરનો મોજ ઉતર્યો છે, આવી રીતે તુ સ સાર સમુદ્ર તરી જવાની અટ્ટી ઉપર આવી ગયો છ, ત્યારે હવે તારી પાસે ગમ્યાની પાટ, પુસ્તક કે બીજા ઉપકરણો છે તેનો પરિગ્રહ શા માટે કરે છે? તે વસ્તુની મૂર્તીરૂપ પરિગ્રહ પણ તણુ દે

સર્પ કરડે તો એક વખત મરણ થાય, પણ કુશુર સેવનથી અનંતા મરણ થાય છે તેથી સર્પ સેવન કરવું તે આરુ છે પણ હે લોખા જીવ ! કુશુર સેવન કદી પણ કરશો નહિ ૧૬

નિર્ગુણીનો ત્યાગ.

इन्द्रवज्रा

परिगुणैर्धैः परिर्जिता ये, प्रद्वेषोपाय सखीभवन्तः ।

सारम्भलोकव्यवहारभृङ्गा रामारमारगवशीकृताङ्गाः ॥ ૧૭ ॥

આ શુભોના સમૂહોથી જેઓ વર્જિત છે (અને) દ્વેષના ધોધથી આ? મિત્ર રૂપ થતા આરભ સહિત લોક વ્યવહારમાં ભ્રમર તુલ્ય (ન સારમાં અત્યંત લુબ્ધ થયેલા), સ્ત્રી, ધનેના સ્નેહથી જેના અંગો વશ કરાયેલા છે તેવા ૧૭ તથા—

उपजाति. (૧૮ થી ૨૧)

कुसङ्गलीला हतसङ्गशीलाः, कुग्राहमूलाः प्रमदानुकूलाः ।

अत्यन्तमोहाः कुगतिप्ररोहाः, विघ्नेन ते दूरत एव हेयाः ॥ ૧૮ ॥

અરાભ સગોમાં રમવા વાળા (અને) તેવા હું સગથી જેઓનું સુશીલ નહ થયું છે, અને અરાભ આગ્રહ જેનું મૂળ છે અને જેઓ સ્ત્રીઓને અનુકૂલ છે, અત્યંત અજ્ઞાનવાળા, અરાભ ગતિના પ્રરોહો (નવાકુરો) રૂપ તે હુદ (સાધુઓ) ને વિદ્વાન પુરૂષે છેદેથી જ તણ દેવા ૧૮ ૧

आह्य वेशधारी साधे शु करवु. ?

स्वलिङ्गिनो वा परलिङ्गिनो वा, सुमार्गवाद्याः कुगुरुस्वरूपाः ।

स्वय प्रमादोज्जिततत्त्वरूपाः, कूपा इव त्याज्यपदे विधेयाः ॥ ૧૯ ॥

પોતાના ચિન્હો (વેશ) વાળા, અથવા બીજાના ચિન્હો (વેશ) વાળા અને સન્માર્ગથી આહ્ય કુત્સિત (અરાભ) શુરના સ્વરૂપને ધારણ કરનારા પોતે પ્રમાદને લીધે તત્ત્વથી તથા સ્વરૂપથી બ્રહ્મ થયેલા (આવા શુરઓ) ને કુવાઓની માફક તણદેવા ૧૯

अतिकृण'स योग वખते शु करवु ?

गतार्थसार्थस्य वर विदेशो, भ्रष्टप्रतिज्ञस्य वर विनाशः ।

कुबुद्धिसङ्गाहमेकताદ्रो, वर दरिद्री बहुपापचिन्ता ॥ ૨૦ ॥

સાધે ખાસ સકળના ધરાવના હોય એવું ધારણ નથી છતાં આનંદ સ્લોક માં પરીપક્ષ સહન કરવાનો સુખ્ય ઉપદેશ છે હે મુનિ ! જે દ્વારા નવા કર્મો આવતા બટકે એને શાસકર સવર કહે છે વિશાવ હમાર્માં મનોવૃત્તિ ધણુ કરીને વિન શને (અધો) માર્ગે જ ગમન કરે છે, કારણ કે તેના પર આધિપત્ય શાગ્રહેષ વિગેરેનું હોય છે આ જીવને પ્રતિકૂળ વિષયો મળે છતાં પણ ચક્ષુની હેતા શીખવવું, અને સમગ્ર શિશુઓનો દોર અટકાવવો એ સવરનું કામ છે અને તે ખાસ કરીને પરીપક્ષોને જીતવાથી જ જાની શકે તેમ છે એ પરીપક્ષો જીત શાસ્ત્ર કાર બાવીશ મળ્યું છે જેમાંના કેટલાક અનુકૂળ પણ હોય છે એવું વિશેષ સ્વરૂપ અત્ર સ્થળ સ્પષ્ટ કરી લખી સકાતું નથી એ પરીપક્ષ સહન કરવાથી નવીન કર્મોની શક્તિ જાહેર પડે છે અને પૂર્વોપાર્જિત પ્રભાવ કર્મો ક્ષય પામે છે એ બહુજ મોટો લાભ થાય છે હે મુનિ ! તારા જીવનમાં આ પરીપક્ષમહન તો બહુજ અગત્યનો લાભ બળતે એમ હોવું જોઈએ અને યાદ રાખજો કે જો અત્ર તે ખુશી થી સહન કરવામાં પાછો પડીશ તો કુલીપાક અથવા ગર્ભવાસના દુખો તો ખમવા જ પડશે, કેર એટલે કે અન સ્વચ્છથી અને મોટો વખત પરીપક્ષો સહન કરવા પડશે જ્યારે ભવાવરમાં એથી વિપરીત ધમે. ૭ -

મહાત્મવ્યાનપરીપહાદિ, ન સત્ત્વસામ્ય યદિ યત્તુમીશ્ન* ।

તદ્વાવનાઃ કિં સમિતીથ ગુપ્તીર્ધત્સે શિવાર્થિજ યનઃપ્રસાધ્યા. ॥ ૮ ॥

ઉપવપસ્યા, ધ્યાન, પરીપક્ષ વિગેરે સત્ત્વથી સાધી શકાય તેવા છે તે સાધવાને તું શક્તિવાન ન હોય તોપણ ભાવના, સમિતિ અને શુદ્ધિ જે મનથી જ સાધી શકાય તેમ છે તેને હે પ્રેક્ષાર્થી ! તું કેમ ધારણ કરતો નથી ?

વિવેચન—નંદ્ર માસાદિક તપસ્યા અને મહા પ્રાણાયામાદિક ધ્યાન તેમજ મોટા ઉપસર્ગ યત્નોપદો સહન કરવાનું કાચ પચમ કાળના પ્રભાવે હાલ શારીરિક બળ ન હોય તોપણ તેઓ માટે રસ્તા બધ નથી તેઓ પણ ધારે તો લાભ પ્રાપ્ત કરી શકે તેમ છે મનપર અકુશ હોય તો તેને અનુમાદે ધ્વનિ હમન, આત્મસંયમ, યોગરૂઢન વિગેરે શારીરિક કષ્ટ વગરના મહા વિકટ કાર્યો પણ બની શકે છે તેથી જ ઉપર કહ્યું છે કે તારાથી માનખમણ વિગેરે તપસ્યા, મહા પ્રાણ-વાયુહમન (મહા પ્રણાયામ) વિગેરે ધ્યાને અથવા સ્થૂળ બાવીશ પરીપક્ષ સહન વિગેરે ન જાને તોપણ તારે ધર્મ બુદ્ધિને જો ઉત્પન્ન થતી સ સારની અનિત્યતા ભાવની, તારૂં એકત્વપાત્ર વિચારવું, શરીરને અશુદ્ધિનો પિડામળ તેના પરની મમતા ઘટાડી વિગેરે સુપ્રસિદ્ધ બાર ભાવના ભાવની એ તારૂં ખાસ ઈર્તવ્ય છે, તેમજ વર્ણવેલી મૈત્રી, પ્રમોદ, કારુણ્ય અને માધ્યસ્થ્ય

દાલિક પુરૂષો પહેલા અમૃતની ધારાની માફક બહાઈવાળી વાણી બોલે છે
પુન (કરી) પરિણામે તે જ વાણી બધા દોષોને ધારણ કરનારી થાય છે અને
આશ્ચર્ય છે કે એર કરતા પણ વધી જાય છે ૨૪

કુસાધુઓના સગથી સ સારમા ડૂબવાપણુ.

ન ભાવિ ધર્મરવિધિપ્રયુક્તૈર્ગામી શિવ યેષુ ગુરુર્ન શુદ્ધઃ ।

રોગી હિ કલ્પો ન રસાયનૈસ્તૈ યૈષા પ્રયોક્તા ભિષગેવમૂઢઃ ॥ ૨૫ ॥

જેઓમા વિધિહીન ભેડી કાઢેલ ધર્મોપમાણે ચાલનાર શુદ્ધ છે તે શુદ્ધ શુદ્ધ નથી,
અને (તેઓતુ) કદ્યાણુ થતુ નથી (ત્યા દદ્યાત કહે છે કે) જે ઔષધોનો પ્રયોક્તા
(આપનાર) વેદ જ મૂઢ હોયતો ચોક્કસ તે ઔષધોથી રોગી શક્તિમાન ન થાય
(સાબે ન થાય) ૨૫ તેમજ—

સમાશ્રિતસ્તારકબુદ્ધિતો યો, યસ્યાસ્ત્યહો મજ્જયિતા સ ઇવ ।

ઓષ તરીતા વિષય કથ સ તથૈવ જન્તુઃ કુગુરોર્મવાન્ધિમ્ ॥ ૨૬ ॥

વારનાર છે એવી બુદ્ધિથી જેણે જેનો આશ્રય કર્યો છે તેજ તેને ડૂબાવે
છે, તો તે શીરીતે જળપ્રવાહ તરી શકે? તેમજ ઇવ કુસાધુ-કુશુદ્ધી જવ સમુદ્રને કે
તેમા રહેલ (વિષમય) વિષયને કેમ તગી શકે? ૨૬*

કુપથ્યતુ ક્ષણ.

માયસ્યશુદ્ધૈર્ગુરુદેવધર્મર્ચિર્ગૃહ્પિરાગેણ ગુણાનપેક્ષઃ ।

અમુત્ર શોચિવ્યસિ તત્ફલે તુ, કુપથ્યભોજીવ મહામયાર્તઃ ॥ ૨૭ ॥

દ્વિક્ષાર વાળી દૃષ્ટિના રગથી (શમહમાદિ) શુભોની અપેક્ષા ન રાખનારો તુ
અશુદ્ધ એવા શુદ્ધ દેવના ધર્મોથી ભક્ત બને છે તેથી તેના પરિણામ રૂપ પર લોકમા
તુ શોક કરીશ (ત્યા દદ્યાન્ત કહે છે કે) જેમ કુપથ્ય (રાગોત્પાદક) અજ્ઞાને ખાનાર
પુરૂષ મહા રોગથી ધેરાય છે (પીડાય છે) તેમ ૨૭

તત્ત્વ ન બાણુનારનુ ઉભય બ્રહ્મણુ

મુળ્હી જટી વલ્કલવાંસ્ત્રિદંડી, કપાયવાસા વ્રતકાર્ષતાઙ્ગઃ ।

ત્પત્તૌહિકો વા યદિ નાત્તત્ત્વસ્તદા તુ તસ્યોભયમેવ નટ્ટમ્ ॥ ૨૮ ॥

મસ્તકે મુકાવનાર, જટા ધારણ કરનાર, વલ્કલ (ઝાઠની છાલ) ના વસ્ત્ર ધારણ
કરનાર, ત્રણ દંડ ધારણ કરનાર, બગવા વસ્ત્ર પહેરનાર, વ્રતો (કિપવાસો) થી દુબળા

ત્યારે મોટા કપિમુનિઓ કર્મની નિર્જન માટે ઉદીરણ કરીને પણ આતા પતાદિ સહન કરે છે તો તુ મોક્ષની ઇચ્છા રાખે છે ત્યારે પોતાની મેગે પ્રાપ્ત થયેલ અત્યંત અદપ કદને પણ હે સાધુ ! તુ કેમ સહન કરતો નથી

ભાવ—કર્મનો ઉદયકાળ પ્રાપ્ત થયા પહેલાં તેને પુરુષાર્થથી આકર્ષણ કરી ભોગવી લેવાતેને ‘ઉદીરણ’ કહે છે (પૂર્વજન્મ કર્મોની નિર્જન કરવા માટે તેની સ્થિતિ પ્રાપ્ત થયા પહેલાં તેને ઉદયમા લાવી ભોગવીને આત્મપ્રદેશથી ખ ખેરી નાખવા માટે કષ્ટાદિ સહન કરવું તે ‘ઉદીરણ’ કહેવાય છે) અદ્ભૂત ચારિત્રવાળા મહાત્માઓ આ ભક્ષાભની પ્રાપ્તિ માટે કદનેગોષે છે, પરમાત્માની પ્રાર્થના કરે છે કે ‘અમને એવા બદ આપો’ વિપદ સત્તુ ન. જન્મત્તુ અમને નિરવર વિપત્તિ હો—આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરીને પણ શુદ્ધ દૃષ્ટિથી આત્મકત્યાણ માટે વિપત્તિ ભોગવનાર ધીર, વીર પુરુષાર્થ કરનાર મધ્યાન્હે નહીની વેળુમા આતાપના લે છે, પાસ માસની ખરી ઠડીમા કપડા વગર નહીના તીર જેવા અતિ ઠડીના સ્થળો ઉપર કાઉરમુગ ધ્યાને રહે છે અને બીજા અ નેક કષ્ટ શોધીને ખમે છે મોક્ષ સન્નુખ થવાની ઇચ્છા હોય તેને આ પ્રમાણે કરવાની ખામ જરૂર છે, અને હે સાધુ ! તારી ઇચ્છા તો તે જ પ્રાપ્ત કરવા છે, છતાં જરા કષ્ટ પડે કે તુ હાથ વોય કરે છે અથવા નિસાસા મૂકે છે એ વને છાજતુ નથી. ઉચી સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવા માટે કેટલાક સ્વાર્થનો પણ ભોગ આપવો પડે છે, પરંતુ અમા તો તેવું પણ કાંઈ નથી આગતુક કષ્ટ પણ સહન કરવામા તુ પાછો શા માટે પડે છે ? આને બંને ઉચી સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવી એ તારે સ્વાર્થ છે

નવળી દુનીયામા કોઈ પણ વસ્તુ એવી નથી કે જે અભ્યાસથી સાધી શકાય નહિ ધર્મ સમ્મત કહ્યું છે કે —

एवम विरतेरभ्यासेनाभिरतिर्जीयते । अभ्यासादेव सर्वत्रियासु कौशल्यमु-
मिलति, अनुभवसिद्ध चेद, लिखनपठनसरयानगाननृत्यादिसर्वकलाविज्ञानेषु
सर्वेषामुक्तप्रवि—

અભ્યાસેન ક્રિયા. સર્વા, અભ્યાસાત્સક્રતાઃ કલા. ।

અભ્યાસાદ્ ધ્યાનમૌનાદિ, ક્રિયાભ્યાસસ્ય દુષ્કરમ્ ॥

વિરતિનો અભ્યાસ પાડવાથી અવિરતિનો પરાજય થાય છે, અભ્યાસથી સર્વ ક્રિયામા કુશળતા પ્રાપ્ત થાય છે, લેખન, પઠન, જ્ઞાન, ગાયન, નૃત્ય વિગેરે સર્વ કળાવિજ્ઞાન અભ્યાસથી થાય છે, એ પ્રમાણે સર્વ વિદ્યાનોને અનુભવ સિદ્ધ છે કહ્યું મે કે ‘અભ્યાસથી સર્વ ક્રિયાઓ થઈ શકે છે, અભ્યાસથી સર્વ કળાઓ પ્રાપ્ત કરાય છે, અભ્યાસથી ધ્યાન મોન વિગેરે થાય છે, અભ્યાસ પાસે શું મુશ્કેલ છે ?’ આવી રીતે અભ્યાસ પાડવાની જરૂર છે શુભિને પ્રવચન માવ કહેવામા આવે છે,

(એક ધૂર્ત શુર સ્વ સેવકને છેવરે છે) કે નાસ્ત માળાપ આ ધર્મ સ્થાનમા યાત્રા નિમિત્ત આવી (રહેતા) અથવા આ માસમા આ ઠેકાણે આ શેઠે જે યાત્રા (સેવા) કરી છે, નારે પણ તેથી ગીને યાત્રાઓ (પૂજાઓ) (માતા પિતાના પુણ્યાર્થે) કરવી જોઈએ ગૃહસ્થોના મા ધર્મ છે આ પ્રમાણે ધૂર્ત સાધુઓ અનુ ચિત રચના (અનાવટો) શા વાસ્તે કરે છે? ૩૨

કપટ જાળથી મુક્ત રહેવાની સાધુની ફરજ.

માહિતી

भवति नियतमत्रासयमस्स्याद्विभूषा, रुपतिककुदमेतद्रोकहासश्च भिक्षोः ।
સ્ફુટતરં હ્રદ સદ્ગઃ સાતશીલત્વમુર્ચ્ચં રિતિ ન સ્વલ્લ મુમુક્ષોસ્સદ્ગત ગદ્ગિદ્ગદાદિ ૩૩

નક્કો મુમુક્ષુ સાધુ પુરૂષને ગાદી તકીયા ત્રિગેરે રાજેપચાર યોગ્ય નથી (ત્યા કારણ જણાવે છે કે) આમા નક્કી ઇન્દ્રિયોના સયમ થઈ શકતો નથી તેમ ત્યા અનેક જાતની શોભા થાય છે અને આ રાજપાસન છે (રાજાને યોગ્ય છે) અને બિંદુ પુરૂષને તો આ લોકોના હાસ્યનું ઠેકાણું છે કારણ કે અહિં પ્રસિદ્ધ રીતે હોઠાનો સગ થાય છે ને ઉચ્ચ પ્રકારના શીલનો નાશ થાય છે આ કારણથી યતિને આદિ પર્યાઠાદિ રાજેપચાર વળતર છે ૩૩

ઉપદ્રવ ન થાય તેવા વચનની જરૂર.

મન્દાક્રાન્તા

इत्थ मिथ्यापथकथनया तथ्ययापीह कथिन् ,
मेद हासीदनुचितमथो मा कुपत्कोऽपि यस्मात् ।
जैनभ्रान्त्या कुपयपतितान्नेक्ष्य नृस्तत्प्रमोहा-
पोहायेद किमपि कृपया कल्पित जल्पित च ॥ ૩૪ ॥

આવી રીતે સત્ય છે તોપણ માર્ગના મિથ્યા લક્ષણો (દુર્લક્ષણો) ના કથનથી કોઈ પુરૂષ આને અયોગ્ય ન જાણે અને કોઈ પણ શુરસે ન થાઓ કારણકે જૈન ધર્મની બ્રાન્તિથી જોડે રસ્તે પડેલા માણુમોને દેખીને તેઓના અજ્ઞાનના નાશ માટે કોઈ પણ આ (શુર દેવની) કૃપાથી સ્વયં છે અને કદુ છે અર્થાત્ જૈન શુરની બ્રા તિથી કુશુરમા કસાવુ નહીં ૩૪*

હામતોનું આચરણ, ૨૧૨ કથાયનો ત્યાગ, મન, વચન, કાયાના યોગોપર અકુશ અગર નિરોધ અને પાત્ર ઇન્દ્રિયોનું દમન—એ સત્તર પ્રકાર સયમ છે આ તપ, યમ અને સયમને પાળવામાં થતા બાહ્ય ક્રમને યત્રણ કહે છે એ ક્રમનો છે પણ તે સ્વદંતે વહેરોલું અને પરિણામે શુભ ફળ આપનાર છે એ હું ખને ભવિષ્યમાં મહાન્ લાભ દેનાર બાળી સહન કરવામાં આવે તો તેમાંથી પણ આનંદ મળે છે, અને મનમાં શાંતિ રહે છે વળી બીજી પકિતમાં કહે છે કે તે બહુ અગત્યનું છે સ્વવશપણે સહન કરવામાં બહુ લાભ ભર્તૃહરિ કહે છે કે —

અવશ્ય યાતારથિતરમુપિત્વાપિ વિપયા

વિપોગે કો મેદસ્ત્યત્રિતિ ન જનો યત્સ્વયમમૂન ।

ત્રજતઃ સ્વાતન્ત્યાદતુલ્યપરિતાપાય મનસઃ,

સ્વય ત્યક્ત્વા ક્ષેતે શમસુખમનન્ત વિદ્યતે ॥

મણા વખત સુધી રહ્યા પછી પણ વિષયો આખરે તો જવના જ છે લોકો જો તેને પોતાની મેળે તણ ન દે તો પણ તેનો વિયોગ થવાનો તેમાં કાઈ બે મત છે જ નહિ જો તેઓ પોતાનાં મેળે જશે તો મનપર મહા ચોકની અસર મૂકીને જશે, જ્યારે આપણે જો તેઓને તણ દઇએ તો મહા શાંતિ આવે છે આ હકીકત અનુભવ સિદ્ધ છે ઘડપણમાં ઇન્દ્રિયોના વિષયો શરીરની નજબાઈથી તજવા પડે છે, ત્યારે પછી પૂર્વની ઇચ્છાને લીધે બાળ યોગ્યો કરવી પડે છે કાબજી તરીકે ગાંઠીઆનો લોટ કરવો પડે છે અને પાનને સુડીમાં મૂવી કાપવું પડે છે માટી વધ સુધી વિષયો તજવાની ટેવ ન પડવાને લીધે આવી હાસ્યાસ્પદ સ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય છે તેને બદલે જો તે ઉમ્મર પ્રાપ્ત થયા પહેલાં સ્વયમેવ વિષયોને તજવામાં આવે તો બહુ આનંદ થાય છે

વળી આ અનુભવમાં દશ વીંશ પચ્ચીશ કે પચ્ચાશ વરસ સુધય પાળી સ્વવશપણે જે આત્મવિમૂતિ પ્રાપ્ત થાય છે, તેનું ફળ જ્યારે ચિરકાળ સુધીના સ્વર્ગનાં સુખ વા અનતકાળ સુધીના મોક્ષના સુખ થાય છે ત્યારે અનુભવમાં આવે છે, અને અહીં જો તેમાં ગફલતી કરવામાં આવે છે તો પરભવે પરવશપણે અત્યંત હું ખ સહન કરવા પડે છે, અને લાભ કાર પ્રાપ્ત થતો નથી આવો રીતે આજ કાલમાં પરીવર્ત સહન કરવામાં જ્યારે અનેક પ્રકારના લાભ છે ત્યારે તે પરભવ ઉપર મુલતવી રાખવામાં દેખીતું નુકશાન છે એ જાણતો વિચાર કરી અત્ર શુદ્ધ વર્તન રાખી તપ, જપ, ધ્યાન, સયમ, ઇન્દ્રિય દમન વિગેરે જાણતો વારવાર-વધારે કરવા ચીવટ રાખવો યોગ્ય છે ૧૨

(જગત્મા) જે કંઈ અસલ્ય (ખોટું) છે, અને જે અયોગ્ય છે, અને જે દુનિયા તથા તેના લોકોમા ઉતરેલું છે (પ્રસરેલું છે) અને જે સસારી જીવોને સસાર (જન્મ જરા મરણ) ના કારણરૂપ છે અને જેને શાસ્ત્રોમા પીડા કરનાર કહેલ છે તે તે (વર્તન—આચરણને) કુત્સિત બુદ્ધિવાળા યતિઓ ધર્મ એવી રીતે કહે છે અને તદનુયાયી મૂઢ લોકો તેને અર્હન્ ભગવાનના મતની ભ્રાન્તિથી. (આ અર્હન્મત છે એવી બૂલ્લથી) ગ્રહણ કરે છે તેને ખેદ પુર સર કહેલું પડે છે કે દુરન્ત (દુ ખરૂંપ અન્તવાણું) દશમા આશ્ચર્યનું ગર્જિત છે ૩૭

શુભ્રુશીલ વર્જિત કુસાધુઓની મોહદશા.

નિર્વાહાર્થિનમુજ્જિત ગુણલવૈરજ્ઞાતશીલાન્વય,

તાદગ્વજજતદ્રુણેન ગુરુના સ્વાર્થાય મુદ્દીકૃતમ્ ।

તદ્વિભ્યાતગુણાન્વયા અપિ જનાલગ્નોગ્રગચ્છગ્રહા

દેવેભ્યોઽધિકમર્ચ્યાન્તિ મહતો મોહસ્ય તજ્જૃમ્ભિતમ્ ॥૩૮॥

નિર્વાહ (ઉદર ભરવા , ના અર્થવાળો અને જેમા લેશ પણ શુભ્રુ નથી તેમ જેના સ્વભાવ વ શાની કોઈને ખબર નથી અને જે તેવાજ વ શમા જન્મેલા અને તેવા શુભ્રુવાળા શુદ્ધી સ્વાર્થ માટે (પોતાના ધનાદિનો વારસો આપવા સાડ) મુહાએલ છે તેવા પુરૂષ (કુસાધુ) ના તે તે પ્રસિદ્ધ શુભ્રુ તથા વ શવાળા અને ઊંચા ગચ્છરૂપી શ્રદ્ધોમા પકડાએલા ઉત્તમ જનો પણ દેવો કરતા અધિક પૂજા કરે છે તે (આ) મહા મોહ (અજ્ઞાન) નું ગર્જિત છે (પ્રકટ સ્વરૂપ છે) ૩૮*

વેષધારી કુટિલ સાધુઓથી થતો અનર્થ.

શુત્સામઃ કિલ્લ કોઽપિ રક્ષશિશુકઃ પ્રવ્રજ્ય ચૈત્યે ક્વચિત્ ,

કૃત્વા કચ્ચનપક્ષમક્ષતકલિઃ પ્રાપ્તસ્તદાચાર્યક,

વિત્ર ચૈત્યગૃહે ગૃહીયતિ નિજે ગચ્છે કુટુમ્બીયતિ,

સ્વ શ્ત્રોયતિ વાલિશીયતિ બુધાન્વિશ્વ વરાકીયતિ ॥૩૯॥

શુધાથી કુશ-દુર્બળ થયેલો કોઈપણ રકનો બાળક કોઈ દેવસ્થાનમા પ્રવ્રજ્ય તથા અને કોઈ (ગચ્છ) ના પક્ષનો આશ્રય કરી જો કે પોતામા કલિ-કોષ લેશપણ ઓછો રચો નથી તોપણ આચાર્ય પદને પ્રાપ્ત થાય છે ત્યા આશ્ચર્ય છે કે તે કુચિત દેવસ્થાનને ઘર કરે છે, પોતાના ગચ્છ (અનુયાયી) મધમા કુટુમ્બ જેવું કરી મૂકે છે, પોતાના કોઈ (સળધી હોય) નેને ધન્દ્રતુલ્ય ધનાઢ્ય કરે છે અને

લોકરજન એ વાસ્તવિક રીતે શું છે ? લોકો થોડો વખત કહે કે અમુક યાત્રી સારા છે એમા વળ્યું શું ? જ્યાં સર્વ સુખ હું ખનો આધાર કર્મ બધ ઉપર છે ત્યાં બાહ્યદૃષ્ટિની કિંમત કેવળ મોંઝા માત્ર છે વળી ગતે છે એમ કે શુદ્ધ વર્તનવાળા પુરૂષને કેટલાક કારણસર કેટલીકવાર તુક્યાન બાધ છે ત્યારે લોકો તેની નિંદા કરે છે, પણ સાધુને તેણે કાંઈ હોતું જ નથી માહિનાયના સ્તવનમા ઉપાધ્યાયજીએ લોકરજન અને લોકોત્તર રજનનો તોલ કરી લોકોત્તર રજનને પ્રાધાન્ય આપ્યું છે અમત કાળચક્રના રેલામા ઘસડાઈ જનાર પામર જીવ ! તારા માની લેધેલા નાના સર્કલના ઉપર ઉપરના વખાણ માટે તું બધું શુભાવી દેવાની ભૂલ કરીશ નહિ ૧૩

યતિ સાવધ આચરે તેમા પરવચનનો દોષ.

‘ઉપજાતિ (૧૪-૧૫)

વપોપદેશાદ્યુપધિપતારિતા દદત્તમીઠાનૃમગોડ્ડુના જનાઃ ।

મુદ્ધે ચ શેષે ચ મુલ્લ વિવેષે, મવાન્તરે જ્ઞાસ્યસિ તત્કલ્પ પુન' ॥૧૪॥

વેથ, ઉપદેશ અને કપટથી છેતરાયલા ભદ્રક લોકો તને હાથ માછિત વસ્તુઓ આપે છે, તું સુખે ખાય છે, સુખે છે અને કરતો કરે છે, પણ આવતા ભવે તેના ક્ષાણભરીશ

સાવાર્થ—તેરમા સ્લોકમા આ બાબતમા બહુ કહ્યું છે હે યતિ ! ભદ્રક જીને તને શુભવાનુધારીને પોતે ન ખાય તેવી વસ્તુઓ તને ખાવા માટે આપે છે, તેમ જ તને કરેક પ્રકારની સગવડ કરી આપે છે, તેના તું ગેરલાભ લે છે માધુપણને ચોખ્ખ તારૂ વર્તન નહોય તો તારો તે વસ્તુપર કોઈપણ પ્રકારનો હક નથી હક વગર તું કાંઈ પણ મહુણ કરીશ તો દેવાદાર થઈશ અને તે ઉપસત હાક કરવાથી મહા હુમલિમા જવું પડશે

હાક કરનારને ભવાતરે તો મહા કષ્ટ થાય છે પણ અત્રે બહુ ઉપાધિ થઈ પડે છે, ખોટો દેખાવ જાળવી રાખવા અનેક ખટપટો કરવી પડે છે અસત્ય બોલવું પડે છે ખુશામત કરવી પડે જી અને છતાં પણ ખુદના પડી જવાના આલુ ભગમા રહેવું પડે છે ઉપરના સ્લોકમા ત્રણેવી હુકીકત ઉપાધ્યાયજી દુકા શબ્દોમા કહે છે “ જે જીવો દીએ ઉપદેશ, મનરજનને ધરે વેથ, તેનો જૂઠો સફળ કલેશ હો લાલ-માયા મોસ ન કીજે ” ત્યારે ઉપદેશ અને વર્તન જીવ રાખવા એ માયામૃતપાવાહ થયું એટલી વાત હાલ તુરત ધ્યાનમા રાખવી આગળ ઉપર પ્રસંગે એ બાબતપર વધારે ખુલાસો થશે ૧૪

જો ઈશ્વરજ્ઞાન અને વચનનો સંકર થયેથી ઉપજાતિ માય છે આ ઉપજાતિ તે જાતનો છે જીવો છ દેવુશાસન

સર્વાકૃત્યકૃતોઽપિ કષ્ટમધુનાત્યાચર્યરાજાશ્રિતાઃ,
સ્થિત્વા સન્મુનિર્મૂર્ખદૂતધિતસ્તુપ્યન્તિ પુપ્યન્તિ ચ ॥૪૨॥

સર્વ સ્થાનોમા જતા પાત્ર પ્રકારના જા યોગેને નહીં રક્ષણ કરનારા, (શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ અને ગન્ધ રૂપી) તે તે પોત પોતાના વિષયોમા સર્વ ઇન્દ્રિયોને આસક્ત રાખનારા, વધી પડેલા ગૌત્વથી (ગ્રહોટાદિથી) છુવને દડ કરાવનાર એવા પાપી મન-વચન-કાયા રૂપી ઘોઠાએ। જેના નિયમમા નથી એવા અને કષાયો (ક્રોધ-માન-માયા-લોભ) રૂપી સર્પોતુ પોષણ કરનારા, સર્વ અકૃત્યો (ન કરવાના કાર્યો) ને કરનારા, (વસ્તુતાએ આવા છે) તોપણ ખેદથી કંઠેવુ પડે છે કે હુમણા આશ્ચર્ય મહિત રાજાઓના આશ્રિત યાત્રી ઉદ્ધત બુદ્ધિવાળા આ કુસાધુઓ શ્રેષ્ઠ મુનિઓના મસ્તકે ઉપર ઉભા રહી પ્રમત્ર થાય છે અને પુષ્ટ બને છે, ૪૨

ગૃહસ્થ કરતા પણ તેવા યતિઓની હીનતા.

સર્વાર્મ્મપરિગ્રહસ્ય ગૃહિણોઽપ્યેકાશનાદ્યેકદા,
પ્રત્યાભ્યાયનરસતો દદિ મયેત્તીત્રાનુતાપસ્સદા ।
પદકૃત્વલ્લિપિધત્રિવેત્યુદિન પ્રોચ્યાપિ મજ્જન્તિ યે
તેષાં તુ ક તપઃ ક સત્યવચન ક જ્ઞાનિતા ક વ્રતમ્ ॥૪૩॥

બધા ધનગૃહ વિગેરે પરિગ્રહવાળા ગૃહસ્થને પણ ‘ હું એક વખત લોજન કરીશ અર્થાત્ એકાસણા આદિ કરીશ ’ એમ પ્રતિજ્ઞા કરીને તે પ્રતિજ્ઞા પ્રમાદથી પાળી ન શકાય તો હુદયમા હુમેશા ઘણા પરિતાપ-ખેદ થાય છે કે મે પ્રતિજ્ઞાના ભંગ કર્યો ત્યારે જે યતિઓ હુમેશા પ્રાત્ અને સાયકાળે ધાર્મિક, વાચિક અને માનસિક અને તે ઠાવુ, કરાવવુ અને અનુમોદન આપવુ એમ ત્રિવિધે-ત્રિવિધે પચ્ચખાણુ કરે છે તોપણ તે પ્રતિજ્ઞાના ભંગ કરે છે તેઓનુ તપ કયા ? સત્ય વચન કયા ? જ્ઞાનિપણુ ન્યા ? અને વ્રત કયા ? ૪૩

ધર્મના નામે કુસાધુની વૃત્તતા.

દેવાર્વવ્યયતો યથારુચિ કૃતે સર્વનુરમ્યે મટે,
નિત્યસ્યા શુચિષટ્પત્નિશયનાઃ સદ્ગન્ધિકાદ્યાસનાઃ ।
સારમ્ભા. સપરિગ્રહા. સપ્રિપયાઃ સેર્ષ્યાઃ સકાહ્વાઃ સદા,
સાવુષ્યાજવિદા અહો સિતપટા કષ્ટ ચરન્તિ વ્રતમ્ ॥૪૪॥

દેવ ભગવાન (ગ્રિનમ દિર)ને માટે વ્યય (ખર્ચના) પદ્ધાનાથી પોતે પોતાની મરજી મુજબ મુન્દર આશ્રમ (કપાશ્રયાદિ) બનાવે છે કે જેમા શીત ઉષ્ણ વર્ષા વિગેરે બધી

છે, તારા જેવા દલી, લોક સત્કારના અર્થાને વસ્ત્ર કે અન આપવાથી આપનારને લાભ થાય અને તેનું નિમિત્ત તુ હોવાથી તને લાભ થાય એવો દાર્શિક ખ્યાલ છોડી દે, પણ સમજી લેજો કે આવા વર્તનથી તો તુ એવટા ભારે થાય છે, મહા પાપપદ્ધતિ અરૂઢ છે અને અનેક ભવ સુધી ડાલેા આવી શકે નહિ એવા સંસાર મયુદ્ધમા ગળે પથ્થર બાંધીને ડબતો જાય છે

હું યતિ! તારા હાથમા સંસારસમુદ્રને વરવાનું વહાણ આવી ગયું છે તેને આવી રીતે વાપરવાની તારી મૂર્ખતા તણ દે, કપાન થા, પવન જો અને પેલે છેડે મોક્ષતગર છે તે મધ્ય બિંદુ નજરમા રાખી ત્યા પહોંચવા યતન કર વચ્ચે ખરબા કે ડુગરો અરે છે તે ધ્યાનમા રાખ અને મનમા ક્રિમન રાખ આ તોફાનો જ સાધુ ઉપયોગ કરતા નથી અને તેનો સ્વત નાશ કરી બચવાના સાધનોને જ ઉલ્લંગ હામડવાના પાધનોમા ફેરવી નાખે છે તે કેઈ પણ રીતે પોતાનો તેમજ પોતાના આશ્રિતોનો કલરાણનો ભાર્ગ્ય ચેતા નથી અને સંસારસમુદ્રમા રખડયા કરે છે અથવા તળીએ જઈને બેસે છે ૧૬

શુભ વગર સ્તુતિની ઇચ્છા કરનાર નહાય

गुणैर्विहीनोऽपि जनानतिस्तुतिप्रतिग्रहान् यमुदितः प्रतीच्छति ।

लुब्धयमोऽम्बोदूतरादिजन्मभिविना ततस्ते भविता न निप्त्रयः ॥ १७ ॥

■ શુભ વિનાનો છે છતા પણ લોકો વરફાથી વહન, સ્તુતિ, આહાર પાણીનું અહણુ વિગેરે ખુશી થઈને મેળવવા ઇચ્છા રાખે છે, પણ યાદ રાખજો કે પાડા, ગાય, ઘોડા, ઉટ કે ગધેડાના જન્મ લીધા વગર તુ તે દેવામાથી છૂટો થઈ શકીશ નાહ

સાવાર્થ—હેવુ ભારેભારે તોળી આપવું પડશે, લેણદેણ પતાવવી પડશે અને હિસાબ ચૂકતો કરવો પડશે તુ સમજીશ નહિ કે લોકો વાદે છે, પૂને છે, આહાર વહોરાવવા સાડ આડા પડીને ઘેર લઈ જાય છે તે તને મદત પચી જશે જો અને તારી ફરજ બજારીશ તો તુ તે સવ મેળવવા માટે હકદાર છે, નહિ તો આવતા ભવમા બળદ કે પાડા થઈને સાર જોવી દેવા પૂરા કરવા પડશે અથવા ગધેડા કે ઘોડા થઈને વાહન જોયવા પડશે ભરૂંથના પાડા પછીને હેવુ આપવું પડશે માટે શુભ વગર સ્તુતિની ઇચ્છા રાખ નહિ શુભ માટે પ્રયાસ કર પડાઈ પડનારે પૂછકું આવું આવે છે, તેન શુભ પછવાડે સ્તુતિ તો આદી જ આવે છે ૧૭

धर्मना निमित्तथी रापेक्ष परिग्रह.

परिग्रहात्स्वीकृतधर्मसाधनाभिधानमात्रात्मिमु मूढ' नुप्यसि ।

न वेत्सि हेम्नाप्यविभारिता तरो, निमज्जयत्यङ्घ्रिनमम्बुधौ द्रुतम् ॥ १८ ॥

કથ નદિદિશાં નૃણાં યદદૃશાં જાત્યન્યવૈદેશિકઃ,
કાન્તારે પ્રદિશત્યમીપ્સિતપુરાબ્ધાન કિલોત્કન્ધરઃ ।
પતત્કણ્ઠરન્તુ સોઽપિ મુદ્દશઃ સન્માર્ગગાસ્તદ્વિદ-
સ્તદ્વાક્યાન્યનુવર્તિનો હસતિ યત્સાવન્નમજ્ઞાનિવ ॥૪૭॥

હા ૪૭ છે કે દિશા બૂટી ગયેલા આધાળા માણસોને જન્માન્ધ વિદેશી પુરૂષ અરુણમા ઉ ચી કધરા (ડોક) રાખીને જે નક્કી ઇચ્છિત શહેરનો રસ્તો બતાવે છે એટલુજ નહિ પરંતુ આનાથી પણ બીજુ એક મહા ૦૪ છે કે ને જન્માન્ધ પુરૂષ મુન્દર દૃષ્ટિવાળા, સાત માર્ગમા ચાલનારા, અને તે માર્ગના સત્યત્વને બાણનારા પુરૂષોને તથા તેના મહાત્માઓના વાક્યોને અનુસરનારાઓને અવજ્ઞા પૂર્વક અજ્ઞાનીઓની માફક હસે છે ૪૭

મોક્ષપદમા પ્રવેશ કરવા શિવાય બધા વ્યાપાર વ્યથ છે.

કિં વેદૈઃ સ્મૃતિભિઃ પુરાણપઠનૈઃ શાસ્ત્રૈર્મહાવિસ્તરૈઃ,
સ્વર્ગપ્રાપ્તકુટીનિવાસફલદૈઃ કર્મક્રિયાવિષ્મયૈઃ ।
મુક્તૈવ ભવદુઃખભારરચનાવિશ્વસકાલાનલ,
સ્વાત્માનદપદમવેશકલન શૈર્ષર્વણિગૃત્તિભિઃ ॥૪૮॥

સ સારની દુ ખ રૂપ રચનઓ (કલ્પનાઓ) નો નાશ કરવામા પ્રલય કાળના અગ્નિતુલ્ય એક સ્વકીય (પોતાના) આત્માના આનન્દમય પદમા પ્રવેશ કરવા (મોક્ષ પ્રાપ્તિ) નો જે વિચાર તેને છોડીને અર્થાત્ આ વિચારને એક તરફ મૂકી કંઈ બીજા વ્યાપરીઓની (આ લોકની) કનાણી જેવા (વધારેમા વધારે) સ્વર્ગ, ગામ-કુટી (છુપડી) ના નિવાસના ક્ષણે આપનારા અને કર્મ ક્રિયાઓના ભ્રમવાળા વેદ, સ્મૃતિઓ, અને પુરાણોના પાઠોથી તથા મહા વિસ્તારવાળા ધર્મ શાસ્ત્રોથી શું ? અર્થાત્ કંઈ ક્ષણ નહિ એટલે મોક્ષ તેજ પરમ પુરૂષાર્થ છે ૪૮

મોક્ષ માર્ગની પ્રવૃત્તિ વિરૂધ સ્વકીય પશ્ચાત્તાપ.

ન્યસ્તા મુક્તિપથસ્ય વાહકતયા શ્રીવીર યે પ્રાક્તયા,
હુષ્ટાકાસ્ત્વદત્તેઽપ્યવન્ બહુતરાસ્ત્વચ્છાસને તે કલૌ ।
વિષ્ણાણા યતિનામ તત્તનુધિયાં મુષ્ણન્તિ પુણ્યશ્રિયઃ,
પ્લૂર્તુર્મઃ કિમરાજકે દ્યપિ તદ્વારક્ષ્યા ન કિં દસ્યવઃ ॥૪૯॥

હે શ્રીમાન્ વીરત્રામી ! આપે મોક્ષ માર્ગના વાહક પણાથી (ચલાવનાર પણાથી) જેઓને પૂર્વકાળથી ભૂમીમા રાખ્યા છે, તેવા ઘણા કુસાધુઓ આપના જોન

બાવાર્થ—પ્રમાદ કરવાથી સ સારસમુદ્રમાં પાત થાય છે, સાધુધર્મમાં આત્મજાગૃતિ રાખવી એ મુખ્ય ધર્મ છે જ્ઞાનુત્ત રાખ્યા વગરનો વ્યવહાર નિષ્ફળ છે, હેય છે, અથ પાત કરાવનારો છે આત્મજાગૃતિ ચૂંતનાર પ્રમાદને વશ પડે છે અથવા પ્રમાદવશ પડેલો હોય તે આત્મજાગૃતિ કરી શકે નથી આ જાને વચન બરાબર સંભળે છે સાધુને અપ્રમત અવસ્થામાં રહેવાનું તેટલા માટે જ દુર્માન છે, અને છદ્મસ્થપણમાં અપ્રમતદશા તેમજ પ્રમતદશાની સ્થિતિના સંબંધમાં જે શાસ્ત્રકારનો લેખ છે તે યથાર્થિય છે અને તો વિચારણ અર્થવાળા પ્રમાદાચરણ, મદ્ય, વિષય, કંપાય, વિક્રયા અને નિદ્રામાં ન પડવાનો ઉપદેશ છે એ પ્રમાદ કરનારો જીવ અવશ્ય ઉત્ક્રાંતિમાં નીચો પડી જાય છે, અને સાથે જો મત્સર-ઇર્ષ્યા કંદે તો તે પડી અથ પાત થતી વખત ગળે માટે પથરો બાંધે છે તેથી એનાથી તરીને ઉપર જ આવવી શકાતું નથી અને ગિચારો ક્ષણિકસુખ ખાતર અતલ કાળ સુધી સ સારસમુદ્રને તળીએ સંબળ્યા કરે છે

અત્ર પરમત્સર ન કરે, પરઅવધુર્વાદ ન બોલવા અને પ્રમાદ ન કરવો એ ઉપદેશ છે સાધુજીવનમાં આ ઉપદેશ ખાસ ઉપયોગી છે, પણ ખીજાને તેનું ઉપયોગીપણુ ઓછું નથી ૧૮

વસન્તતિલકા (૨૦ થી ૩૧)

જાનેઽસ્તિ સમપત્તપોભિરમીધિરાત્મ-

ન્નસ્ય પ્રતિગ્રહભરસ્ય ન નિષ્ક્રિયોઽપિ ।

કિં દુર્ગતૌ નિપતતઃ શરણ તવાસ્તે,

સૌરયજ્ઞ દામ્પનિ પરત્ર કિમિત્યવેદિ ॥ ૨૦ ॥

મારા બંધુવા પ્રમ જો હે આત્મનું આવા પ્રકારના સચમ અને તાથી તે (ગૃહસ્થ પત્નેથી લીધેલા પાન, લોજન વિગેરે) વસ્તુઓનું બાકું પણ પૂર થઈ નથી ત્યારે દુર્ગતિમાં પડ્યા વને શરણ શું થયે? અને પરલોકમાં મુખ ઠાણ આપ્યે? તેનો તું વિચાર કર

બાવાર્થ—ન બાહ્યાચાર માત્ર વેશ રાખવામાં આવે અથવા લદન બાદ્યાડ બ માટે ઝરવામાં આવે તેનું ફળ શું તે અથ વિચારે છે ગૃહસ્થ પત્નેથી લોજન વસ્ત્ર, પાત્ર વિગેરે યતિને મક્ત નબે છે, જેને માટે સુત્રિમહારાજ કહે છે કે ઉક દેખાતા માત્ર તપ સચમથી તો તેનું બાકું પણ વળતું નથી માટે હે યતિ! તાર

* સમર્થ ગોવિંદ સા વચન 'ગૌતમ! સમય માત્ર પણ પ્રમાદ કરીશ હો' એ વાક્ય માંત્રુ અતલ અનર્થકારીપણુ બતાવતાં મારે જ સમય સરખા સન્ન કાળને માટે પ્રવર્તેલુ કેમકે સમયપ્રમાણુ ઉપયોગ છદ્મસ્થને હેતો નથી, પણ અતમુદ્વર્ગપ્રમથ જ હોય છે

જૈન મ દિરમા શુદ્ધ અર્હન્મતાનુસારી મહાત્માઓ વસતા નથી.

સ્વઘરા—(૫૨—૫૩).

માયદન્ધર્વનૃત્યત્પરમાણિરણદ્વેણુગુજ્જન્મદક્ષ—

પ્રેક્ષ્ત્વુપ્પસ્રગુત્તમ્મગમદલસદુદ્ધોલચ્ચજ્જનૌપે ।

દેવદ્રવ્યોપભોગુવમઠપતિતાજાતનામ્યસ્રસન્તઃ,

સન્તઃ સદ્ધાક્તિયોગ્યે ન ત્વલુ જિનમૃદેહર્દન્મતજ્ઞા વસન્તિ ॥૫૨॥

જે જિન ભગવાનની ભક્તિ કરવાને યોગ્ય છે અને જેમા ગધર્વો ગાન કરી રહ્યા છે, ગણિકા નાચી રહી છે, વેણુઓ વાગી રવા છે મૃદ ગો ધિકતાન કરી રહ્યા છે કુલોની માળાઓ બહેરી રહી છે અને જે કસ્તુરિ આદિના પરિમલથી ભરત આમતેમ આલતા જન મમૂહથી ભરપૂર છે એવા જિનમૃદ (જન મદીર) મા અર્હન્ ભગવાનના શુદ્ધ મતને બાણનારા સત્પુરૂષો રહેતા નથી, કારણ કે તેઓ દેવના દ્રવ્યના ઉપયોગથી તથા આશ્રમોના નક્કી થયેલા ધણીપણાથી થતી આશાતનાથી ત્રાસ પામે છે ૫૨

કુયતિઓ જનસમાજને છેતરવા માટે કરતા આડ બરો.

આકુલ્લ મુગ્ધમીનાન્ વહિર્શાપસિતવદ્વિમ્વમાદર્ચ્યજૈન,

તન્નામ્ના રમ્યરૂપાનપિ ઝરકમઠાન્ સ્વેષ્ટસિધ્ધે વિવાપ્ય ।

યાત્રાસ્નાનાપુપાયૈર્નમસિતકનિશાજાગરાચૈશ્ઠલૈશ્ચ

શ્રદ્ધાલુર્નામજૈનૈશ્ઠલિતિ ઇવ શઠૈર્વચ્ચયતે હા જનોઽયમ્ ॥ ૫૩ ॥

અજ્ઞાની મીનતુલ્ય ભોળા લોકોને જેમવા સાડ મત્સ્યવેધન (જાળમા રહેલ લોહશકુ) મા રહેલા માસરૂપ જન પ્રતિમાનુ દર્શન કરાવીને તે પ્રતિમાના નામથી સુન્દર મદીર (દેરાસરો) પોતાનુ ઇન્દ્રિય પાર પાડવા સાડ કરાવીને—ખ ધાવીને યાત્રા (પૂજા) સ્નાન (અભિષેક વિગેરે ઉપાયોથી તથા છળોથી (કપટ જાળથી) નમસ્કાર, રાત્રિના ભગવત્થો વિગેરે ઉપાયોથી વત્યાદિ બહાનાઓ કરી જૈનાચાર્યના નામને ધારણ કરનારા શઠોથી (નીચ પુરૂષોથી) શ્રદ્ધાળુ એવો આ જનસમાજ છેતરાયેલ છે અને હજી પણ આગળ છેતરાતા હોય તેમ જણાય છે) ૫૩

પ્રસ્તાવિક ઉદાહરણો.

દોહા

* દો કોડીકા ગોપીચદન, દો કોડીકી વાની,

દો કોડીકી લીની તૂમડી, ■ કોડીમૈ સ્વામી ૫૪

હરેક ક્રિયા કરતા પણ સામ ચિક્રમા જ છે, ઉગ્રમમા વર્ને છે, એક ક્ષણ માત્ર સામ ચિક્રમા હોય તો ઉપર કહ્યું તેટલું તો સ્થૂળ સુખ મળે છે આવું મહા ઉચ્ચ પ્રકારનું સારુનું જીવન તને પ્રાપ્ત થયું છે હવે જરા પ્રમાદ કરીને જો તું આજમમા વખત કાઢીશ કે વિષય કષાયમા પ્રવૃત્તિ કરીશ તો અનંત સસાર વધશે, ઉપર કહેલો મેટો લાભ મળશે નહિ અને ફરીવાર પછી સયમની પ્રાપ્તિ થવી પણ મુશ્કેલ પડશે. ૨૭

બુદ્ધિમાન્ મનુષ્ય ઉચ્ચામાં ઉચ્ચ તપથી પ્રૌઢ યવામાં ભય રાખતો નથી, એ આશ્ચર્યની વાત છે

શર્યાત્પ્રાદપિ તુ કોઽપિ મય પ્રપાનાત્,
તુક્તચતઃ સ્વલુ ચિલોચય કિલ્લાત્મવીહામ્ ।
ચિત્ર નિ રેકશિત્વાદઽપિ દૂરતુદ્ગાદ્,
ધીમાન્ સ્વયં ન તપમઃ પતનાદિમતિ ॥ ૨૮ ॥

કેાઈ બુદ્ધિમાન્ મનુષ્ય શર્યાથી પણ પડવામા અને તેનાથી ઉચ્ચ ભાગ માથી પડવામા પોતાના આત્માને પીડા થાય, એમ પારી ભય પામે છે પણ આ શ્વર્યની વાત એ છે કે, ત્રણ લેકના શિખરથી પણ વધારે ઉચ્ચ એવા તપથી પડવામા તેવો તે ભય પામતો નથી ૨૮ *

પ્રાપ્ત કરેલા સયમનો ત્યાગ કરનારા વિષે આશ્ચર્ય,

સર્વેવ કૌતુકશતાનિ જગત્સુ કિન્તુ,
વિસ્માપક તદસ્મેતદિહ દ્રવ્ય નં ।
પીત્વામૃત યદિ વપન્તિ વિસૃષ્ટપુષ્પાં,
સમ્પ્રાપ્ય સપવનિર્ધિં યદિ ચ ત્યજન્તિ ॥ ૨૯ ॥

આ જગતમા મૈકેડો કેતુકે બન્યા કરે છે, પરંતુ અમોને પૂર્ણગીતે આશ્ચર્ય કરનારાંતો જે કેતુક છે એકતો પુણ્યરહિત મનુષ્યોને જો માદ અમૃતનું પાન મળ્યું તો પણ તેનું વસન કરી નાખે છે અને કહિ સયમરૂપ દ્રવ્યનો ભંડાર મળ્યો તો પણ તેને ત્યજી દે છે ૨૯

અરુપ પણ વિષયાભિલાષ ઘણો અનર્થ ઉત્પન્ન કરે છે

દૃષ્ટા જન વ્રજતિ કિં વિષયાભિલાષ,
સ્વલ્પોઽપ્યસૌ તવ મહજ્જનપત્યનર્થમ્ ।

છાપો

* વગર મહેનતે ખાય, પારકા માગી મેવા,
વગર મહેનતે ખાય, હરાયા સાંઠો જેહવા,
છુવે પારકુ ખાય, ઠીલનો ડાળ વધારે,
ઠીલમા ઈનત ખૂરી, હાથમા માળા ધારે,
એ માલ પારકો ખાઈને, નિજ મનમા હરખાય છે,
ફનિયા મૂર્ખ બની એમને, મક્કીદો આપે બાય છે

+ ભેગટાની જમાતો આવતી રે, અ ગ દિસે ન હુગડુ એક,
રહી તાગા નિ દે છે નાથને રે ટેક

૬૩

ઠીલ આખુ ફિગખર દીપતુ રે, ધીક ધીક ઉધી એ ટેક રહી
હોય એવી ઇચ્છા ભે ઇશ્વરી રે, કેમ ત્યારે હોજ કપાસ રહી
પાપ થોતુ અ અળને એઠવા રે, નહીં પે'યે' શેનો સન્યાસ રહી

૬૪

એમ ઠાકયાની ઇચ્છા ઇશ્વરી રે, ખાસ દીસે કયાંથી વપાસ, રહી
છાલ પાને ઢાકે જન જ ગલી રે, આતો પ્રભુ વિરૂદ્ધ પ્રયાસ રહી

૬૫

પડે આવો અચાર શીત દેશમારે, થોડિવારે સેજે બધ ધાય, રહી
જખમારી મૂઠી દેવો પડેરે, નિજર ટાંઠે તૂરત મરી બાય રહી

૬૬

ગામ વચ્ચે રહે તે નાગડારે, ઘણી એથી બે અલખી ધાય, રહી
બધ રાખી શકે શુ બાઇલારે, બાઇડીઓ તેની કને બાય રહી

૬૭

કોઇ બૂડુ બોલે સ્ત્રી સૂણવારે, ત્યારે તેને ઠરડવા ધાય, રહી
હશે ભુડા શીરે શુ શીંગડારે? એજ ભુડાથી ભુડુ ગણાય રહી

૬૮

કોઇ એવા દહીરી પલુ લોકછેરે, ઘરે તેડી આણે હલદાજ, રહી
પછી પાયે પડે ત્યા પ્રેમથીરે, સૂત સ્ત્રીયાદી સર્વ સમાજ રહી

૬૯

હોય શૂરા યૂરોપિઅન ભે ઠીરે, અને આવી બેઅલખી ભેય, રહી
ઠેર કરી નાખે ત્યાજ તેમનેરે, ફરી એણે કરે નહિ કોપ. રહી

૭૦

મુલણા છંદ.

† કઠિ ધાર ટિકા ક્રિયા લેખનિકા, બને કિક કિકા ચલે રાવનમે,
સબે પાય લાગે ધરે ભેટ આગે, બહુ ચાતુરી લોક બોલાવનમે
સાખિ બોત શિખિ કરે વાત તિખી, ઘની રિવડાને ગુન ગાવનમે,
પ્રદ્યમન દ કહે બોત જ્ઞાન બને, તેસ વાન તો રાઠ રીગવનમે

૭૧

છ સમજન સન્નિત + સુબોધ ચિંતામણિ ૧ (કુન્તિ.) † અધ્યાન ૬.

અહિતમા પ્રીતિ કરનાર માણસ પોતાને પસંદ એવી સીના તરફથી થયેલો અપકાર એકજ વખત માલખવામા આવે તો તલકાળ તે સીના ત્યાગ કરી દે છે, આ ભદ્રિતમા તરફર એવો હાલો માણસ બનેસવ પ્રત્યક્ષ દોષ જોવા છતાં પણ વિષયરૂપ વિષના ઘાસ લેવાને અભ્યાસ કેમ કરે છે? એ કાંઈ સમજાતું નથી ૩૩

જાની પણ પ્રમાદને વશ થાય તેના બે કારણો.

શાર્દૂલવિકીરિત (૩૪ થી ૩૭)

શાસ્ત્રોઽપિ ધૃતગ્તોઽપિ' ઘૃહિણીપુત્રાદિરન્યોઽગ્નિતોઽ

ધ્યક્ષી યદ્યત્ને પ્રમાદવશગો ન પ્રેત્યસૌહ્યથિયે ।

તત્ત્વોદ્વિપ્તપ્તિલોકગમિન. કાચિત્પરા દૃષ્ટતા,

વધ્યાયુક્તયા સ વા નરપશુર્નનં ગમી દુર્ગતી ॥ ૩૪ ॥

શાસ્ત્રને જાણનારો હોય, તત્ત્વ જાણે છે તથા સી પુત્ર વિગેરેના બંધનથી મુક્ત હોય છતાં પ્રમાદ વશને પડીને પારલૌકિક સુખરૂપ લક્ષ્મી માટે આ પ્રાણી કાંઈ યત્ને કરતો નથી તેમ જાણે છે છતાં નાર મોહ નામના શત્રુની કાંઈ અવાચ્ય દુષ્ટતા કારણરૂપ હોવી જોઈએ અથવા તો તે નરપશુ અગાઉ આયુધ બાંધેલ હોવા ને લીધે જરૂર દુર્ગતિમા જનાર હોયો જોઈએ

ભાવાર્થ—ઉપરના મ્લોકેમા કહ્યું તેમ હે યતિ! તારે સ જોગો બહુ અનુકૂળ છે, દુનિયાના સામાન્ય માણસો કરતા તારી સ્થિતિ બહુ સારી છે, વળી તું જાની છે, તત્ત્વધારી છે, ગૃહ કે સીના બંધનથી રાહત છે, છતાં પણ તારી ફરજ બજાવતો નથી અને અસ્તવ્યસ્ત પછે ઈદ્રિય અપ્રેય જન્ય ઉપારી બંધ તથા બંધ છે તેનું કારણ શું? મને તો લાગે છે કે જે મોહ રાજા પોતાનું માત્ર જન્ય થવાની આ આખા જગતને પ્રમાદ મંદિતાનું પાન ઢરાવી નાંખે છે તેણે તને પણ છટકવા લીધો નથી, તું પણ તેના પગમા સપડાઈ ગયેલો છે, અથવા તો તું અરસે નરકમા જનારો છે

બંને કારણોમા વાત એમની એકજ છે મોહવશ પ્રાણી ઈદ્રિયદમન, આત્મસંયમ કરી શકતો નથી અને તેથી પ્રશસ્ત ઉદય થતો નથી, આયુષ્યખય લોભાન્ય વિના છુટકો નથી છતાં પણ અસાધારણ વીર્યોલાસ ફેરવે તો મ જોગને એવા અનુકૂળ કરી મૂકે કે જે અશુભ આયુષ્ય લોભવતી વખત પાછી ફરીને અશુભ કર્મોની સતત ઉત્પત્તિ ન થાય હે મુનિ! તારા સરખા પવિત્ર ઋષિ સન્યસીએ તો મોહ—મારા પશુની છાદ અને હું પણ તેના ત્યાગ કર્યો જોઈએ ૩૪ +

ધર્મોપરકલ્પર મૂર્ધા—તેથી દોષ.

ગત્યર્થ સ્વત્વ સયમસ્ય ગદિતા ચેઽર્થા યતીનાં જિનૈ-

ર્વાસ:પુસ્તકપાત્રકપશુત્વો ધર્મોપકલ્પાત્મકા* ।

કુડલીઆ છંદ

લેખ બનાયા સત્કા પુકી ધરત હે પાવ, વાનર ઉપર સિહને ક્રિયા કપટકાદાવ,
ક્રિયા કપટકા દાવ દેખિ વાનર મન લાયા, યહ કોઈ મત સાચા તિવ્ર તન ભક્તિ છાયા,
દાખત પ્રદાન દ મહત વાનરકુ ખાયા, કુકી ધરત હે પાવ સત્કા લેખ બનાયા ૮૦
શરને આયા સિહકે સાચા સાધુ જાન, લપટ જપટ મુખ મેલીયા નિપટ કપટકી ખાન,
નિપટ કપટકી ખાન જાન વાનર હશિ દિના, તિહ પયે મન સોચ લાઘ યહવા તન વિના,
પૂછત વિદ્યાર્થી વહન વાનરા વનપર ધાયા, સાચા સાધુ જાન સિહકે શરને આયા ૮૧
વન પર રાવે વાનરા પુરિ કરિ તે વીર, ચા વન વિદ્યામી ધને તાકિ મોકુ પિર,
તાકી મોકુ પીર સત્કા લેખ બિગાયા, પેટ કાજ કરી કપટ ભક્તિ કા માવમ ખોયા,
દાખત પ્રદાન દ હુષ્ટ સખકી પત્ય ખોવે, છુગી કરી તે વીર વાનરા વનપર રાવે ૮૨

ત્રિસ ગી છંદ

ભટ વેદ પઠેદા સધ્યા વદા કર્મ ન કદા ઉજુદા,
ઓંકાર જપ દા મુખે રહેદા અતર મદા મુકુંદા,
ઓં પૂના કથા કહેદા લોક ઠગદા વિકલ કિર દા વરવદા,
સદ્ગુરુકા બદા પ્રદાન દા સાચ કહેદા સખહેદા ૮૩
સત્યાસ સહુતા ખિન ન થરતા કિરત વશુતા જગ પુતા,
માયાકે પૂતા નગર રહેતા ધરન વિભૂતા ધનધૂતા,
લેખ અરૂ ભૂતા જપત સ જુતા રડિરતા ન વરદા,
સદ્ગુરુકા બદા પ્રદાન દા સાચ કહેદા સખહેદા ૮૪
જમ કાવત ભેગી સખ વિધી ભોગી અતર રોગી અથ ઓધી,
મધમાસ ભખોગી ભૂત જપોગી લભ્યા ખોગી કામોગી,
તનકા નકટોગી બેશુદ્ધ હોગી ફરત હે પૂગી કુકદા,
સદ્ગુરુકા બદા પ્રદાન દા સાચ કહેદા સખહેદા ૮૫
અરૂ જગમ કહેવે લીંગ લટકાવે ઘટ બનવે શિવ ગાવે,
પુની લીખ મ ગાવે પૈસા પાવે ત્રપત ન આવે તન તાવે,
કિર શ્યાન ભસાવે લોક હમણે લેખ લખવે ભરમદા,
સદ્ગુરુકા બદા પ્રદાન દા સાચ કહેદા સખહેદા ૮૬
અરૂ કિકિરા ફરતા કવમા ભરતા અતર જરતા નહિ કરતા,
જિવનકુ મરતા શક, ન ધરતા જુહર કરતા નહિ કરતા,
બોલત બરબરતા કહેલું કરતા પછીમ ધરતા ધૂમદા,
સદ્ગુરુકા બદા પ્રદાન દા સાચ કહેદા સખહેદા ૮૭

જેવી ગણે છે આવાઓને ખરેખર ધિક્કાર છે। તેઓ જલદી દુર્ગતિમાં જવાના છે (અનતા દ્રવ્યલિંગ પણ આવી દશામાં વર્તવાથી જ નિષ્ફળ થયા છે)

ભાવાર્થ—સાસારિક સવ ભાવો અપમાનને પાત્ર છે ગરીબ મુળ, પરની અપેક્ષા, હાસપણ, પન્ત ત્રતા વિગેરે સમારને અંગે થતા અનિવાર્ય સહચારી ભવો છે એનો ત્યાગ થવો એ મહા પુણ્યનો ઉદ્ધત છે, શુર મહારાજની મહા કૃપા થાય ત્યારે જ સદુપદેશ ધારા આ છવરૂપ હોતમાં પડે છે, તેથી મુનિપણાનો ઉદ્ગમ થાય છે, અને ઉદ્ધત અપમાનના સ્થાનકોનો ત્યાગ બની આવે છે આવો મહાન લાભ પ્રાપ્ત થયા પછી છવ શાઆત્યાસ કરે છે, પડિતપદ વિગેરે પદવીઓ મેળવી પડિત તરીકે દુનિયામાં પ્રસિદ્ધ થાય છે અને આખ્યાન આપવા બેમે છે યોગ્ય છવે। ઉપદેશ સામળી દાન શીગ્રાદિ તથા પૂજા પ્રભાવનાદિ ધાર્મિક કાર્યો કરે છે, પરંતુ આ છવ વિચારો ધર્મક્રિયામાં પણ સસાર ચવાવે છે, એટલે સાસારિક ભાવ—પૈા દુર્ગતિક ભાવનો ત્યાગ કરી શકેનો નથી, અને તે વખતે અહંકાર આવે છે કે અહો! મારા ઉપદેશથી આ ધર્મ કરે છે, મારે હુકમ માને છે, હું શબ્દ જેવો છું વિગેરે

અત્ર તારે। હુકમ માને છે, એમ લાગે છે પણ વસ્તુતાએ તેમ નથી, સિપાઈ વા રટ લઈને આવે તો તાણે થનાર પ્રાણી સિપાઈના હુકમને તાણે થતો નથી, પણ મા છુસ્ટેટ તરફથી નીકળેલા વારંટને તાણે થાય છે, તેમ તારી પાસે ધર્મનું વારંટ (જિનેશ્વર મહારાજના વચન રૂપ સિક્કો અને તેઓએ પહેરવા કુરમાવેલ વેશરૂપ 'શુની ફોર્મ') છે તેને જ તેઓ તાણે થાય છે, અને તેને જ માન આપે છે એમાં તારા અગત માનની માન્યતા હોય તો એ બંને તારી પાસે નહોતા તે વખતની તારી અગાઉની નિયતિ તપાસી લે, આઠ કર

શ્રી ઉપમિતિ સવ પ્રપચના પીઠમધમાં ગચ્છ કર્તા શ્રીસિદ્ધર્ષિગણિ પોતાનું ચરિત્ર આપે છે, તેમાં નિષ્પુષ્પક નામનો પોતાનો ૨૦ છવ શુરના પ્રસાદથી સંપુર્ણભાવ પામે છે ત્યારે પાછો અહંકાર કરી કેવો અધ પાત પામે છે એનું કપટ ચિત્ર આપ્યું છે (જુઓ મૂળ પૃષ્ઠ ૧૪૨ ભાષાવર પૃષ્ઠ ૧૬૫) અને વાસ્તવિક હકીકત પણ એજ છે વિષય કથાય મિશ્રિત દશથી ગમે તેટલી ધર્મકરણી કરવામાં આવે તેમાં કાંઈ લાભ નથી એમાં પુણ્યમધ થાય તો તે પણ સસાર છે મારે પૈાદુર્ગતિક ફળની અપેક્ષા રાખ્યા વગર શુદ્ધ અધ્યવસાયથી ધર્મક્રિયા કરવી અસિમાનથી તો આ છવ અનેક વખત ધન ખર્ચે છે, ક્રિયા કરે છે, કષ્ટ વેડે છે, અને પ્રાણાવ ઉપસર્ગો પણ ખર્ચે છે, પરંતુ એનો આશય શુદ્ધ નથી તેથી તેવી ફળ પ્રાપ્તિ થતી નથી ૩૬

લેખ માઈ તો લેલ પડી છે તે કાલિ ગાનુ કામ,
બાણમા રાણ થઈ બેઠા ત્યાથી ઉઠ્યા રામ,
ત્યાથી ઉઠ્યા રામ તે કોપી વાસે લાજ ધર્મની લોપી,
કહે ગોવિંદરામ સત થઈને મતિ બગડી છે,
લેખ માઈ ધનો લેલ પડી છે તે કાલિ ગાનુ કામ.

૬૫

જ્યા કામ ક્રોધ ને લોભ રહે છે એ પ્રગટ નર્કનો પંથ,
એ માર્ગે તો જ ધા ચાલે પણ કેદિ ન ચાલે સત,
કેદિ ન ચાલે સત તે કેવા મુ પ્રહલાદ સનકાદિક જેવા,
કહે ગોવિંદરામ એમ ગીતા કહે છે,
જ્યા કામ ક્રોધ ને લોભ રહે છે એ પ્રગટ નર્કનો પંથ

૬૬

બગડ્યા બે બાવો ને બાવી નવરાં લે છે નામ,
કલક લર્ચા કાનજ કુકી કંક બગાડ્યા ગામ,
કંક બગાડ્યા ગામ તે કેના અધ શુરૂ તેના ચેલા પણ એવા,
કહે ગોવિંદરામ શુરૂની ગમનો નાવી,
બગડ્યા બે બાવો ને બાવી નવરાં લે છે નામ

૬૭

લેખમાઈ ભડવાપણુ પેકુ ખોઈ ધરમની લાજ,
આગળ તો કાઈ એવું નોતું પણ એવું મડાણુ આજ;
એવું મડાણુ આજ શે માટે કામ ક્રોધ ને લોભ તે માટે,
કહે ગોવિંદરામ બલ્લામુ બેકુ,
લેખમાઈ ભડવાપણુ પેકુ ખોઈ ધરમની લાજ.

૬૮

ભાર શુરૂ ને વાસે ચેલા નવરાં નરકે જાય,
શુરૂ ભરીને જ્ઞાનજ સર્ગે શિશ ગીંગોડા ખાય,
શિષ ગીંગોડા ખાય તે શામાટે કળીને દ્રવ્ય લીધું તે માટે,
કહે ગોવિંદરામ જમપુરીમા પહેલા,
ભાર શુરૂ ને વાસે ચેલા તે નવરાં નરકે જાય

૬૯

શીતલદાસ પણ બળતી સગડી બડબડ કાઢે જોલ,
જ્ઞાન શુધી તે જાણે નહીં જાણીયે ભુ કયો જોલ,
જાણીયે ભુ કયો જોલ તે જોલો ને રેણી કરણીની ફારનો પોલો,
કહે ગોવિંદરામ બાવું પેકુ તેલું ઘર ગયું બગડી,
શીતલદાસ પણ બળતી સગડી બડબડ કાઢે જોલ

૧૦૦

આ પ્રમાણે ધર્મના નામે દુનિયાને અનાચાર અને અધર્મમા દોરી જનાર

સ સારમા કેઈ પણ બાતનો મોઢ કે મમત્વ રહી જવાથી અથવા સાધુ અવસ્થા પ્રાપ્ત થવા છતાં તાજપ કરેલ બાવનામા વૃત્તિ જવથી તેના અર્ધદમ્ધ સાધુની ગી સ્થિતિ થાય તે બજવાને આ અધિકાર લખવામા આવે છે

અસ્થિર ચિત્તમાં અશાંતિ

અનુષ્ટુપ્-(૧-૨)

વને રતિર્ચિસ્કાનાં, રક્તાનાં ચ જને રતિઃ ।

અનવસ્થિતચિત્તાના, ન વને ન જને રતિ. ॥૧॥

સ સારથી વિરહત પુરૂષોને વનમા આનંદ રહે છે સ સારમા આસક્ત પુરૂષોને જન સમાજમા આનંદ રહે છે, અને અસ્થિર ચિત્તવાળાઓને તો અશ્વય અગર જનસમાજ બંનેમા આનંદ હોતો નથી ૧

હિત શિક્ષાનો દુરોપયોગ

અપયસેવકો રોગી, સદ્વેપો હિતવાદિષ્ટ ।

નીરોગોઽપ્યોપધમાણી, મુમૂર્ષુર્નાત્ર સશય ॥૭॥

રોગી છતાં જે પુરૂષ અપય-રોગીત્વાદક પદાર્થોને સેવે છે અર્થાત્ તેના લોભનાદિ ઉપયોગમા લે છે અને જે પુરૂષ હિત-શાયન્તાતક ઉપદેશ આપનારાઓમા દ્રવ્ય રાખે છે તથા જે પુરૂષ નીરોગી છતાં ઔષધો ખાધા કરે છે આ પ્રભૃત્ય પુરૂષો મૃત્યુને આહવાસ છે તેમા સશય નથી ૨

શુર શુરમા રહેલો તદ્વાવત

ઉપજાતિ

કાષ્ઠે ચ કાષ્ઠેન્તરતા યથાસ્તિ દુગ્ધે ચ દુગ્ધેન્તરતા યથાસ્તિ ।

જલે જલે ચાન્તરતા યથાસ્તિ, ગુરૌ ગુરૌ ચાન્તરતા તથાસ્તિ ॥૧॥

જેમ કાઠ કાઠમા તદ્વાવત છે એટલે એક કાઠ-કાઠકુ થોડી કિંમતે મળે છે, અને બીજી કાઠકુ તેનાથી સો ગણી કિંમતે પણ તેટલું મળી શકતું નથી, જેમ દૂધ દૂધમા તદ્વાવત છે અને જેમ પાણી પાણીમા અન્નર છે તેમ શુર શુરમા પણ તદ્વાવત છે ૩

અધિકારનું સ્થાન

મન્દાક્રાન્તા

પ્રાત્ પુષ્ણો ભવતિ મહિમાનોપનાપાય યસ્માત્,
કાલેનાસ્ત ક શ્વ ન ગતાઃ કે ન યસ્યન્તિ ચાન્યે ।

कीया है के “नीम हकीम खतरये जान, नीम मुल्ला खतरये इमान !” यानी ‘आधा हकीम जानको जोराममें डाल देता है, और अर्धदग्ध धर्मगुरु धर्मका नाश करनेवाला होता है। दुर्भाग्यी भारतवर्षमें इस कहावतकी सत्यताका हम आजकल प्रत्यक्ष अनुभव कर रहे हैं। साधु नामधारी शयतान अयसे दाभिक और गल-कटे होते हैं के परमात्मा बचावे ! अनेक प्रकार के पाखंडोंका विस्तार करके अज्ञान पुरुष वर्ग और भाविक स्त्रीवर्गको वो भ्रममें डाल देते हैं, और उनके धन, शील, तथा सर्वस्वका हरण करके स्वयं महात्मा बने अमनचमन उड़ाते हैं। सिर्फ इतना ही नहीं, वर्ना साधु-अहिंसा परमो धर्मका प्रतिपादन करनेवाले साधु-मनुष्य हिंसा और स्त्रीहत्या करनेको तो अपना परमधर्म मानते हैं—कहिये महाशय ! अयसे साधुओंको आर्यावर्त्तमें होना क्या आर्यावर्त्त के उद्-यका चिह्न है ? मयें अयसेही एक शयतान साधुका चेला था, और अपनी अज्ञानावस्थामें शयतान गुरुकी आज्ञानुसार मयें खुद अयसे कनिष्ठ कर्म करता था—मगर जब आखो खुली तो अयसे कर्मों पर तिरस्कार तथा धिक्कार होने लगा। गुरु शिष्य के सवधका तोड़ डाला और पवित्रतामें जीवनको व्यतीत करके जनसमाजको अयसे साधुओंके कपट जालसे बचनेका मार्ग दिखला देनेका निश्चय कर लिया। मोरी सर्व महाशयाओंका यही मार्थना है के किसी साधुमें विश्वास करते समय पात्र अपात्रका विचार करो, अधधड़ाळ न बनो, और बिना कारण दीन करके धनका नाश न करो। अपात्रको दान देनेसे मनुष्य पाप भागी होता है, ये क्या आप नहीं जानते ? मगर आजकल बहुधा रेशमकी गद्दी डेपर घयठने वाले हाथीकी स्वारी करनेवाले, व्यभिचारमें रत रहने वाले, और बैभवोंके भोगनेवाले कुपात्र साधुओंकोही दान दिया जाता है, और सचे साधुओंका वो दाभिक न होने के कारण अपमान किया जाता है यही कहावत ठीक मालुम होती है के ‘भरेको सब कोइ भरता है, और गरीवोंको देना हो तो तीनपाच करता है।’ रुग्ण, अवयवहीन तथा साधनहीन किंवा सुशील कर्त्तव्यपरायणोंका परिपालन करो उनके दुःखोंका क्षालन करो; परंतु पापी कलंकित साधुओंके सगका त्याग करो—उनके दर्शनसे दूर रहो; नहीं तो जिन्दगीकी बरवादी होगी, और हर घरमें और सारे मुलकमें खाना खराबकी आवादी होगी—”

સાધુવેપના આડબરની નિંદા.

શાર્દૂલવિક્રીડિત (૧ થી ૪)

કટયા ચોલપટ તર્નો સિતપટ કૃત્વા શિરોલુચ્ચન,
સ્ક ઘે કમ્બલિકાં રજોહરણક નિશિષ્ય કક્ષાન્તરે ।

વસ્ત્રે વસ્ત્રમયો વિષાપ દદત શ્રીધર્મલાભાશિષ્ય,
વેપાટસ્વરિણઃ સ્વજીવનકૃતે વિચો ગતિ નાત્મનઃ ॥૧॥

કેડ ખર ચોલપટને ધારણ કરીને, શરીરપર સ્વેત વસ્ત્ર (૪૫૩) ઓઢીને, મ
સ્તકને લોચ કરીને, ખાંધે કામગી રાખીને, બમલમા રજોહરણ (એવો) નાખીને,
તથા મુખ ઉપર વસ્ત્ર (મુખવચ્છિકા) રાખીને શ્રી ધર્મલાભ એવા આશીર્વાદને
હેતા તથા ચોતાની આજીવિકાને માટે વેશનો આડબર કરતા એવા આત્માનો (૭
વની) કંઈ ગતિ થશે ? એ અમે જણાવતા નથી ૧

પરિબ્રહ્મની નિંદા

વસ્ત્ર પાત્રમુપાશ્રય વહુવિધ મર્યદા ચતુર્ધોષધ,
શર્યાપુસ્તકપુસ્તકોપકરણ શિષ્ય ચ શિશ્યામપિ ।

શૂદ્ધીમઃ પરકીયમેઝ સુતરામાજન્ય દૃઢા. વય,

યાસ્યામઃ કથમીદૃશેન તપસા તેષાં હઠા નિઃક્રયમ્ ॥૨॥

ઘણા પ્રકારના વસ્ત્ર, પાત્ર, ઉપાશ્રય, ચાર પ્રકારનો આહાર, ઔષધ, શસ્ત્ર,
પુસ્તક, પુસ્તકના ઉપકરણ (સાપકા, પાટલી વિગેરે), શિષ્ય અને ઉપદેશ, આ
સર્વ પારકી વસ્તુનેજ જન્મથી આરંભીને અમે વૃદ્ધિ આપત મહણ કરીએ છીએ,
એટલે કે દીક્ષા મહણ કરી ભારથી આરંભીને અત્યારે વૃદ્ધ થયા છીએ તો મુખી
પારકી વસ્તુઓજ મહણ કરી છે તો અહો ! તે સર્વ વસ્તુના નિષ્કયને (સજ્જ
દ્વિતપણાને) આપા તપથી અમે ગી ગીતે પામશું ? અર્થાત્ કાંઈપણ ઉત્કૃષ્ટ તપ કરતા
નથી તેથી તે લીધેની વસ્તુઓનો પ્રતીકાર કોઈ રીત પણ થઈ શકશે નહીં ૨

પાખડની નિંદા.

અતર્પત્સરિણાં વહિ શમવતા પ્રચ્છન્નપાપાત્મના,
નચમ્ભ*કૃત્તુદિમચપરિગદુર્વાસનાશાત્પિનામ્ ।

પાલ્લવન્તપારિણા વક્તૃશા મિથ્યાદૃશામીદૃશાં,

વદ્ધોઽહ ધુરિ તાવદેવ ચરિતૈસ્તન્મે હઠા કા ગતિ. ॥૩॥

અત્યંત નિઘ રાગ્યુત્સવ બાલિયારમય વિધિ-સાથે એ પૂજનો અત ધાય છે એ શાકતવિધિ શ્રીચક્ર અથવાતો પુર્ણાલિપેકના નામથી યોગખાધ છે

ખરી ગીતે જોતા એ અપવિત્ર વિધિઓનો મૂળ તત્ત્વોમા નિષેધજ કરાયેલો છે, છતાં વામમાર્ગીઓએ વિધિને પરમ કષ્ટ વિધિ માને છે અને એમા પૂર્ણ ભાવના રાખે છે

આર્યાવત્ત મા એ શક્તિધર્મના અનુયાયિ જનોની સખ્યા ઘણીજ મોટી છે અને તેમા પણ બ્રાહ્મણોનું પ્રમાણ વિશેષ છે એ શાકતધર્મમા ધિઓમોક્ષિલ સોસાયટી અને સ્વામી નારાયણના પથ પ્રમાણે સર્વ જાતિ કે ધર્મનો લેહ ન માનતા સર્વને સમાન ગણવામા આવે છે. બહાર બુદ્ધી બુદ્ધી જાતિના અને બુદ્ધા બુદ્ધા ધર્મના લોકો પોતાના જાતિલેહ કે ધર્મલેહને ધારણ કરે છે, અને પોતે શાકત નથી એમજ બતાવે છે પરંતુ સિદ્ધરના નિલક અને કટિએ લાલ રેશમના કકડાથી તેઓ શક્તિ વરીકે તરત યોગખાધ આવે છે

દક્ષિણાચારી અને વામમાર્ગીઓ ઉપરાંત શાકતોનો એક બહુજ અસ્તીલ ત્રીજો પથ પણ છે અને તે 'કાયુલીય' માર્ગના નામથી પ્રસિદ્ધ છે એ કાયુલીય માર્ગનો દક્ષિણ દેશમા વિશેષ પ્રચાર છે ગુજરાત અને કાર્કિયાવાડમા એ પથને યોગી માર્ગના નામથી યોગખવામા આવે છે એ પથવાળાઓની ધર્મક્રિયાઓ કદાચ અથવા વામાચારીઓ જેવીજ છે માત્ર એક વિશેષ વિધિથી એ પથ ખીલ શાકત પથોથી ભિન્ન છે સ્ત્રી મૈત્રીના પ્રધિઓને પુરૂષ સાથે જોળી દેવી અને દેવીલકનોમા સ્ત્રીઓના સમુદાયનો વધારો કરવો એટલું જ નહીં, પણ જે સ્વાભાવી કલજાળખ ધન હોય તેને પણ તોડીને નિરકુશ થઈ વર્તવું એવો એ વિધિનો આશય છે એમ જોવામા આવે છે કે એ કાયળીયા રથવાળાના ધર્મ વિધિના સમયમા સર્વ સ્ત્રીઓ પોતપોતાની યોગીઓ ઉતારીને ગુરૂના અધિકારમા ત્યા પડેલી એક પેટીમા મૂકે છે જ્યારે માધારણ ધર્મક્રિયાની સમાપ્તિ થાય છે, ત્યારે પ્રત્યેક પુરૂષ તે પેટીમાથી એક એક યોગી ઉપાડી લે છે જે સ્ત્રીની યોગી જે પુરૂષના હાથમા આવે, તે સ્ત્રી ગમે તો તે પુરૂષની નિકટતમ સબ ધીની એટલે કે ભગિની કે પુત્રી હોય તોપણ તેટલા મમયને માટે તે પુરૂષના કામ વ્યાપારની ભાગિની થાય છે એટલે નિ સર્ગકૃત નીતિના સ્વાભાવિક દુર્ગને પણ એ વિધિથી તોડી નાખવા મા આવે છે

મકરાણુ પ્રદેશમા જે દિગુલા દેવીનું સ્થાન આવેલું છે, તે બહુધા વામમાર્ગીઓ અને એ કાયળીયા પથના દેવીલકનોનું તીર્થસ્થાન છે !! પ્રતિવર્ષ ત્યા હજારો શાકત મતવાદીઓ યાત્રા માટે જાય છે જે પ્રદેશમાં એ સ્થાન આવેલું છે ત્યાની ભૂમિમા પરવાળા જેવા એક જાતના ઢાણા થાય છે અને તેનો રંગ લાલ

પર્યા ખર્ચની ધારા જેવી લાસે છે, સ્વાધ્યાય (સંજ્ઞાધ્યાન) કાનમા સોય જેવો લાસે છે, અને સયમ (ચારિત્ર) યમરાજની જેવો વિષમ લાસે છે. પણ આમ પચાસાપ દર્શાવતા સાધુઆત્મનિદા અધિગાર પૂર્ણ કરવામા આવે છે.

ગુરુ ગૃહસ્થ મેદ-અધિકાર

સાધુ પુરુષોના ત્યાગગુણ એટલે તો મહાન છે કે તેથી તેમનામા રહેલ તેજ અલૌકિક પ્રભાવશાળી જ્ઞેવાય છે કેટલાકનું માનવું છે કે સંસારમા ગૃહસ્થ તરીકે રહીને પણ લોક, માન, માયા વિગેરે દુર્ગુણોના ત્યાગ કરવાથી પવિત્ર અને પ્રભાવશાળી જીવન પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. પરંતુ તે બાતતમા કેટલેક અંશે ભૂલ છે. અલખત એટલું ખરૂં છે કે સદ્ગુણના સેવનથી ગૃહસ્થજીવન પ્રસન્નતાથી લેખાશે. પરંતુ ગૃહસ્થજીવનમા રહ્યા થકા જૂઠા જૂઠા પ્રસંગોમા વ્યવહાર દૃષ્ટિએ આવરણો આવી પડવાથી તેવા નિર્મોહજીવનમા ક્ષયિત્ અતરાય આવી પડવાના દરેક સંભવ રહે છે અને તેથી ગૃહસ્થને શુદ્ધગતી ઉપમા વાસ્તવીક રીતે ઘટી શકતી નથી. મત લખ કે શુદ્ધગતને યોગ્ય થવા માટે પ્રથમ ત્યાગની જરૂર છે તેથી ગૃહસ્થ શુદ્ધ થકા યશાય નહિ તેની ખાતરી માટે આ અધિકાર લખવામા આવે છે.

* પ્રશ્ન—આપે પ્રથમ સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્તિના પ્રસંગમા કહ્યું છે કે—તે જીવ-શુદ્ધ વસ્તવના ઉપદેશક નિરાશ બી શુદ્ધ વિના અનેરા ગૃહસ્થાદિકને વિષે શુદ્ધભાવ લાવે નહીં, તે ગૃહસ્થ, શુદ્ધભાવને યોગ્ય ન હોય તેથી તેમ કહ્યું છે કે કોઈબીલા કારણથી કહ્યું છે?

ઉત્તર—સુખપણે તો ગૃહસ્થ શુદ્ધભાવને યોગ્ય જ નથી શુદ્ધ શબ્દને અર્થ શાસ્ત્રમા એમ કહ્યો છે કે—ધર્મ વસ્તુવસ્તવના બાણ, ધર્મના જ કરનાર, ધર્મમા રહ્યા રહેનાર અને ધર્મના જ ઉપદેશક જે હોય તેને શુદ્ધ કહીએ એ કહેલા શુદ્ધ શબ્દ ગૃહસ્થમા હોય નહીં તેથી તેનામા શુદ્ધભાવની યોગ્યતા નથી એમ અમે કહ્યું છે.

પ્રશ્ન—જોહરણાદિ યુનિના ચિન્હ ધારણ ન કરવાથી ગૃહસ્થમા શુદ્ધપણું થી કે કોઈ જાનાદિકના અભાવના કારણથી નથી?

ઉત્તર—હા બરા! વેદને અભાવ તો સર્વ મનુષ્યો દેખી શકે છે તેમા વિશેષ થી, પણ ધર્મ-વસ્તુવસ્તવના બાણ એ પ્રથમ કહેલું શુદ્ધ લક્ષણ તેનામા હોય થી તેથી તેનામા શુદ્ધપણું નથી.

કહેવાય છે બાકી, હાથીના હાતની પેઠે દેખાડવાના પણ ન્યારા, અને ચાવવાના પણ ન્યારા છે, તેમના નામને તો દોહ ગાઉનો નમસ્કાર ! ! હો ભગ્યો વિવેક ચક્ષુ ખોલી સુશુર અને કુશુર-સાચા ધર્મશુર અને ધર્મ ઠગને બરાબર જોખખી લોલી, લાલચુ, અને દલી, કુશુરનો કાળા નાગની માફક સર્વથા ત્યાગ કરી, અશરણુ શરણુ ધર્મ-ધુર ધર અને સિદ્ધ કિશોર સમાન સમર્થ સાચા સર્વજ્ઞ યુગેનું પરમ ભક્તિ ભાવે સેવન કરવા તત્પર થાઓ ! જેથી સર્વ જન્મ જરા અને મરણની ઉપાધી ટાળી, તમે જ તે અક્ષય પદ વરી શકો ? ઉત્તમ સારથી કે ઉત્તમ ન્યામક જેવા સદ્ગુણાળ દૃઢ આત્મનથી પૂર્વે પણ અસંખ્ય પ્રાણીઓ આ દુ ખમય સ સારને પાર પામ્યા છે આપણને પણ એવાજ મહાત્માનું સદા શરણુ હો ! એવા પરોપકારશીલ મહાત્મા કદાપિ પ્રાણાતે પણ પરવચન કરેજ નહીં કિંતુ જગતને એકાંત હિતકારીજ હોય

મનન કરી ધારણ કરવા યોગ્ય વિચારશ્રેણી

જ્યોતાના મનમા મસ્ત રહેવું, જગતની પરવા કરવી નહિ, કંઈ પણ કામકાજ કરવું નહિ, આળસમાં દિન વ્યતીત કરવા કે ધર્મને નામે મિથ્યાચાર સેવવા એને સાધુપણુ કેટલોક સ્થળે સમજવામા આવે છે

જીવનમા પ્રમાદ, આળસ, અવ્યવસ્થા, સ કુચિતતા વ્યથતા અને ચિ તાપ્તે ધા-મા નાખ્યા છે, કર્તવ્ય નિષ્ઠા, શ્રદ્ધા, ઉદારતા, પ્રેમ અને સત્યનિષ્ઠાને સ્થાને તેમનામા કર્તવ્ય વિમુખતા, બેઝમ, સ્વાર્થ, સંકેચ, મોહ, કૃપણતા, પ્રપચ અને પ્રતારણાએ પ્રવેશ કર્યો છે, કેટલાક સ્થળેતો બહારના આડબર, દલ અને ડોળના જ નાટક લ જવવામા આવે છે તોપણ શ્રદ્ધાનુ તત્વ આપણુ લોકને પર પરાએ માતાના ધાવણની સાથેજ મળતું હોવાથી એ જીવન પ્રત્યેની આપણી સન્માનવૃત્તિને લીધેજ હજી એ જીવન સુધારી લેવામા આવે નો બહુ સાડ કામ કરી શકે એમ છે

પ્રત્યેક સુવચારક જાણે છે કે, કોઈ પણ સમાજની કે ધર્મની ઉન્નતિ, પ્રમાર, કે અવનતિનો આધાર તેના ઉપદેશક વર્ગ ઉપર રહે છે, અને ધાર્મિક ઉન્નતિ વિના સામાજિક સુધારણાની આશા વ્યર્થ છે સ સારિક અબ્યુદય અને પારમાધિક નિ શ્રેયસ્સુ ના ઉપદેશો યોગ્ય અચાર્યોદ્દાશ નીકળતા અને શાસન ઉન્નત અવસ્થાએ પહોચતું એ વાત પણ આપણા ઇતિહાસથી સુસિદ્ધ છે જયુસ્વામી, ભદ્રબાહુસ્વામી, હેમચ-દ્રાચાર્ય, હરિમદ્રસરિ, સુનિસુદર વગેરે આચાર્યોના પ્રયાસ પ્રત્યેક જૈન ધર્માભિ માનીને સુવિદિત જ હશે કાળે કરી ઉપદેશક વર્ગમા શિથિલતા આવી, ગચ્છમેદના કસલ વધ્યા, પ્રરપર ત્રિદેવના ખીજ ચેપાયા, ઉપદેશક વર્ગ તરફથી તેમા જળ સિચન થતું ગયું, એક જૈન ધર્મ અનેક શાખા પ્રશાખામા બેચાઈ ગયો, સ ધ શકિત-સ યુક્તવળ છિન્ન બિન્ન થઈ ગયું, અને વ્યવહાર તેમ પરમાર્થના તેમ જૈન

શુરૂત બીજી લક્ષણ કહ્યું છે તેનો પણ તેનામા અભાવ છે વળી સાધુ, માત્ર ધર્મોપદેશના કરનારા છે તેમ ગૃહસ્થ, માત્ર ધર્મોપદેશના કરનારા નથી, તેઓ તો સામાજિક ઉપદેશ પણ કરે છે તારે પુત્ર નથી માટે બીજી સી ખરણ, તારી પુત્રી મોટી થઈ છે તેના લગ્ન કર, દાણાનો, વીનો, તેલનો અથવા ડાખાં વિગેરેનો બજાર તેજ થવાનો છે તેથી તેની ખરીદી કર ઇત્યાદિ અનેક આચારના પણ કહેનારા હોય છે તેથી ધર્મોપદેશકરૂપ શુરૂના ત્રીજા લક્ષણનો પણ તેનામા અભાવ છે, તથા જેમ સાધુ રાત્રિ દિવસ ધર્મ વ્યાપારમાજ રહે છે તેમ ગૃહસ્થ રાત્રિ દિવસ ધર્મ વ્યાપારમા વર્તતા નથી, તેઓ કવચિત્ દેવપૂજાનિ ધર્મ કાર્યમા રહે અને કવચિત્ સ્નાન લોજન કામ વિલાસ વ્યાપાર રાજગારાદિ પાપ કાર્યમા પણ પ્રવર્તે છે તથા ધર્મમા રિયતિરૂપ શુરૂના ચોથા લક્ષણને પણ તેનામા અભાવ છે એટલે 'ધર્મજ્ઞો ધર્મપર્ત્તાં ચ ધર્મોપદેષ્ટા ધર્મસ્યો ગુરુત્તર્યતે' એ આર લક્ષણનો અભાવ હોવાથી ગૃહસ્થ શુરૂ વર્ષ ન શકે

મંત્ર—હે મહારાજ ! સાધુ પણ આહારાદિ તો કરે છે મિથ્યા ભાવ, વસ્ત્રાદિ ધોઈ આપ, એમ શિષ્યોને આજ્ઞા કરે છે, એટલે સ્વાય ઉપદિશે છે, નિદ્રાદિકમા રહે છે, એટલે આપે કહેલા આરે લક્ષણ સાધુમા પણ નિરતર ઘટતા નથી, તેનામા પણ શુરૂપણુ ઘટી શકશે નહીં

ઉત્તર—હે ભવ્ય ! માધુએના શરીર ધમનુ સાધન છે શરીર વિના ધર્મ સાધી શકાય નહીં તેથી તે શરીરને ટકાવવાના કારણરૂપ આહારને વસ્ત્રપાત્રાદિ ઉપકરણ ગળેથીને લાવવા ધોવા શિવવા પડે છે તેમજ બદ્ધિબૂંધિગમન નિદ્રાકરણુ વિગેરે કરવું પડે છે પણ તે સર્વ તેને ધમનુત્તર છે તેથી તેઓ રાતદિન ધર્મ વ્યાપારમાજ રહે છે એમ સમજવું, માટે તેનામા કહેવા લક્ષણુ ઘટી શકે છે

મંત્ર—હે મહારાજ ! પૂર્વકળન ઉત્તમ માધુએા તેવ હતા તેથી તેમના બધા કૃત્યો ધર્મ કૃત્ય તરીકે કહી શકાય પણ આ તાકમા તો શરીરને રૂઝ પુષ્ટ કરનારા શૌભનિક રાખનારા, દીન, ગિયિવ વિહારો, પાસઘ્યા ધણા દેખાય છે, ખરે ખરા સાધુ દેખાતા નથી, તેથી તેમના કરતા તો ગૃહસ્થ શુરૂ શુ જોતા છે ?

ઉત્તર—હે ભદ્ર એવા વચન ન બોલવા, એમ બોલવાથી મહા દોષ લાગે પાત્રમા આત્મના અત સુધી વીર ભગવાને ચતુર્વિધ ન ધની રિયતિ કહી છે વળી તુ રૂઝ પુષ્ટ વિગેરે વિશેષજોવાજાને દેખીને જાડકે છે પણ શાત પરિણામ કરી તેનો હેતુ સામાજ-પૂર્વકાળે ભરતએવમા પાચે પ્રકારના નિયંત્રા એટલે નિયંત્ર વિચરતા હતા પરંતુ આગમમા આચાર પ્રાચે ક્ષાય કુશીજ નિયંત્રોને ઉચિત પ્રરૂપે છે કારણ કે તે મધ્યમ નિયંત્ર હોય છે આ પાત્રમા આત્મમા તો બે પ્રકારના નિયંત્રા નિયંત્ર છે જુલ્લભને કુશીલપરિસેવી તેમા જુલ્લભઆગમ બોધાદિ શુભે કા

દેશકાળ પરિસ્થિતિમા ઠામ લાગી શકે તેવી ઉત્તમ છે આ ધર્મે સ્ત્રીઓને વીસરી નથી, મોક્ષનો અધિકાર તેના હાથમાંથી છીનવી લીધો નથી તેને પણ પરમ ગતિ પામવાનો અધિકાર સ્વીકાર્યો છે, અને વિવેક વિરાગ સ પત્ર મોક્ષેચ્છુ તેમજ શાસ્ત્રો કૃત લક્ષણુ યુક્ત સ્ત્રી ઇચ્છાનુસાર પુરુષની પેઠેજ દીક્ષા લઈ શકે છે આવા સાધ્વીના વર્ગ માટે કેટલાક ઉચ્ચ પ્રકારના બધારણો બાધવમા આવ્યા છે ઉપદેશનો લાભ સ્ત્રી વર્ગ ચોક્કસજ મર્યાદામા પામી શકે છે, તેમનો સહવાસ અમુક નિયમો આધી ન રહી સેવી શકે છે અર્થાત્ એ વર્ગનો વધારે લાભ લઈ શકાય એમ નથી આ શ્રાવિકા વર્ગની ઉત્પત્તિ માટે સાધ્વીનો વર્ગ બધાયો છે સસારની કટુતામા સ્ત્રી વર્મ તરફથી વધારો નહિ પણ ઘટાડો કરવા, તેને સ્વર્ગમય બનાવવા, સ્ત્રીના કર્તવ્ય તેને યથાવત્ સમજાવવા, કર્તવ્યમા ઉત્સાહ લેવી કરવા, ધર્મ અને નીતિના સંસ્કારો ભરવા, તે સાધ્વી વર્ગને કેળવવાની કેટલી અગત્ય છે એ વગેરે બાબતલુ વિવેચન કરવાનો અહિં પ્રસંગ નથી એટલે એ સમ ધર્મા મેન રાખવુ પડે છે તેપણ સુવિચારક વિવેકી વાચક ભેદ શકશે કે આ ધર્મ અને નીતિના સંસ્કારથી સંસ્કૃત થયેલા સાધ્વી વર્ગથી શિખી સ્ત્રી વર્ગ ધાર્મિક અને નીતિમય જીવન શિખી સસાર સુધારી શકે છે, પોતાને અને પોતાના કુટુંબીઓને ઉચ્ચ ગતિએ લઈ જઈ શકે છે પુરુષ અને સ્ત્રી વર્ગ જે રાત્રિ દિવસ સસારના કાર્યના ભારથી ઇથાએલો, ધર્મ અને પરમાર્થ જ્ઞાન પામી શકવાને અનુકૂળ નહિ તેવી સ્થિતિમા રહેલો છે, તેમને સાધુ અને સાધ્વી વર્ગ કે જે ઉપાધ રહીત, નચિવ છે, ધર્મ અને પરમાર્થના તથા નીતિ અને વ્યવહારના સ્વરૂપને યથાવત્ સમજી તેમ સમજાવી શકે છે, ઉત્તમ પ્રકારના ચારિત્ર શીલ છે, તે ધર્મના સુવ્યવસ્થિત બધારણોને લેઈ પોતાનો લાભ આપે—અભ્યુદય અને નિ શ્રેયસ્સાધક ઉપદેશ આપે એ બધારણ કેટલુ બધુ ઉત્તમ છે ? ધર્મ, નીતિ, ચારિત્ર સમય, વપ આદી સાત્વિક વૃત્તિ અને પ્રવૃત્તિઓના વાતાવરણ યુક્ત સ્થાનકો, ઉત્તમ સંસ્કાર વાળા સયમી ચારિત્ર શીલ શાસ્ત્રનિર્દિષ્ટ લક્ષણુ યુક્ત સાધ્વી વર્ગ અને શ્રદ્ધા-તપ્સરતા-યુક્ત ભોળો ભલો ધર્મ ઉપર રૂચિરાળો શ્રાવક શ્રાવિકાનો વર્ગ આ સુર્વનો સુઘટિત સ યોગ, અહો આ દર્શન કેટલુ બધુ રમ્ય, આકર્ષક અને રોચક છે ? આ કેટલુ બધુ ઉત્તતકર બધારણ છે ? ધન્ય છે તે શાસનના રચનારાઓને ! ધન્ય છે તેમની તત્વ ભાવના તથા ક્રિયા-કાકાદિના રહસ્ય જ્ઞાનવાળા ઉપદેશક વર્ગને, કે જેમના પ્રયાસથી, શુદ્ધ સંકટપોથી સત્ય વિચારથી નૈનધર્મ એક વખત સર્વોપરી પદને પામી ચૂક્યો હતો, અકબર અને જહાંગીર જેવા બાદશાહો પાસે પોતાના તીર્થ સ્થળમા હિંસા બધ કરવાના પરવાના લેઈ શક્યો હોતો ! એક વખત મ્હોટા મ્હોટા રાજા રાણાઓ આ શાસનની સત્તામા અસ્તક નમાવતા હતા, નિ રૃદ્ધી ત્યાગી સાધુ

કુવક્તા-અધિકાર.

“વક્તા” શબ્દ કાઠ્ઠી થોડી મહત્તાવાળો નથી કારણ કે જગત્માના તમામ ધર્મો વક્તા પુરૂષોની વક્તૃત્વ શક્તિથી વિસ્તારને પામી શકે છે પરંતુ જોઈશું તો બ્યાખ્યાન કરનારોમાં સુવ્રત્તા ઘણા થોડા હોય છે પણ વિદ્યાભ્યાસને અભાવે અમર તો અધશ્રદ્ધા કે ગર્વબુદ્ધિથી કુવક્તાઓનું આહુત્ય હોય છે, એક નીતિશા સમા કહેલ છે કે —

શતેષુ જાયતે શૂરઃ સદ્ભેષુ ચ પण्डितः ।

લક્ષેષુ જાયતે દાતા વક્તા કોટિષુ दुर्लभः ॥

અર્થાત્ સૌ મનુષ્યમાં એક શૂરવીર પુરૂષ નિકળે છે, હજાર પુરૂષોમાં એક વિદ્વાન પુરૂષ મળી શકે છે, લાખ પુરૂષોમાં એક દાતા પુરૂષ પ્રાપ્ત થાય છે, જ્યારે વક્તા પુરૂષ તો ફોડ મનુષ્યોમાં એક મળવો પણ દુર્લભ થાય છે એટલે વિષય સમન્ધ વિગેરે સાથે ન્યાયથી બોલનાર વક્તા દુર્લભ હોય છે જ્યારે વિષયાન્તર કરી વાર્તાઓના અપ્રાસંગિક ગપાદકો હોવા માથે આડકતરા ગીતો ગાવાય જા ઘણા પુરૂષો હોય છે અને તે પુરૂષો એમ પણ સમજતા નથી કે—“અનાલોકિત કાર્ય સ્વ ચાર્ગજાલ વાગ્મિનો દ્વયા નિમિત્તાદપરાદેવોર્ધાનુષ્કસ્યેવ લલિતમ્”

એટલે કે જેમ લક્ષ્યથી જેનું બાણ ખસી ગયું છે તેવા મનુષ્યધારીની લગાઈ બ્યર્થ છે, તેમ પ્રસંગ વિગેરના કાર્યની જેનામાં જ્ઞાન શક્તિ નથી એવા વાચાણ પુરૂષનું બોલવું બ્યર્થ છે આવી રીતે વક્તવ્ય તેમ વક્તાના ગુણ જ્ઞાન ઉપર ધર્મની મહત્તા અને વિશાળતા આધાર પામે છે તેથી વક્તાની પીછાણ થવા સાથે કુવક્તાના ભેદ સમજી શકાય તેટલા માટે આ કુવક્તા—અધિકારનો આરભ કરવામાં આવે છે

અસ ભવિત વક્તવ્ય.

અનુષ્ટુપ્ (૧ થી ૩)

અસમ્પ્રાવ્ય ન વક્તવ્ય પ્રત્યક્ષ યદિ દૃશ્યમે ।

યથા વાનરસંગીત તથા તરતિ સા શિલા ॥ ૧ ॥

જો પ્રત્યક્ષ નેત્રથી જોયું હોય તોપણ જે અસભવિત છે, તે ન બોલવું જેમ વાનરાનું ગીત અને શિલાનું વતવું અર્થાત્ “પથ્યર તરે છે” તે વાત ૧

(૪) આ વિવેક વૈરાગશીલ, જ્ઞાની, કર્તવ્યનિષ્ઠ મુનિનો કાર્ય પ્રદેશ વિશાળ હોય છે અને વગર બતાવે તે તેમાં વૃત્તી શકે છે અને ઉચ્ચતમ પરિણામો લાવે છે તથા ત્યાં વિહાર કરવાનો હોય ત્યાં ત્યાં લોકોની મિથિતિ, ધર્મક્રિયા, જૂઠ્ઠી આતો વગેરેનું, જ્ઞાન ગ્રેણી, પછી લાગે વિચાર કરી વાંચનાર ઉપદેશ પદ્ધતિ રાખવી અને કંઈને કંઈ સાડાં કામ કરાવવું.

ધર્મની કેળવણીનો, યુસ્તકાલયોનો, સદ્જ્ઞાનનો પ્રસાર કરવો. ધર્મવૃત્તિને સતેજ બનાવી સમાજમાં ધર્મવૃદ્ધિ કરવી.

કુસ ૫, વિદ્વેષ, ઝઘડા, વડ વાધાનો સમૂળ નાશ થાય તે માટે બનતા પ્રયાસ કરવા.

શાસ્ત્ર જ્ઞાન પામી તેનું રહસ્ય લોકોને સ્વભાવની ધર્મને નામે ચાલતી કેટલીક વિનાશક રૂઢિઓનો નાશ કરવો, લોકોને ભ્રમભાષી કાઢી સાચી હકીકતથી વાકેફ કરવા.

સાધુશ્રાવણા અને સાધુશ્રાવણા ખોલાવવી તથા સાધુ સાધ્વીનો વર્ગ ઉચ્ચ પ્રકારનો નીવડે એવા પ્રયાસ લેવા.

નમાલા પ્રયોગ બહાર પાડવાની જગતની જૂઠ્ઠી રહેઠાઈ ગેભવાની, અને જે પ્રવૃત્તિ સામાન્ય જૂઠ્ઠો પલ્લુ મેળી શકે તેવી પ્રવૃત્તિઓમાં પડી કવિ-પંડિત-લેખક અથવા કહેવડાવવાની લાલમોને અન્યાયી માગથી અને સંસ્કૃત ભાષામાં નિષ્ણાત થઈ ધર્મ શાસ્ત્રોના ગભીર રહસ્યોના ચિત્તનમાં મસ્ત થઈ અપૂર્વ તરવો બહાર લાવી નવીન પ્રકાશ પાડવો. ઉઠા ઉતરી ખરા મોતી બહાર લાવવા, સપાટી ઉપર તરવાથી કે કાઠે કાઠે રખડવાથી તો નમાલા ગણા અને કોડીઓ જ મળશે આવશ્યક બતાવવા અને કોડીથી રમવાની બાલ રમતો મુનિને શોભે નહિ.

ધર્મના પ્રદેશમાંથી પ્રપચ્ચ, પ્રત્યક્ષો દૂર કરવા.

પ્રમત્તા હિત શોધનમાં નિષ્કામ ભાવે મસ્તિષ્ઠનું વ્યય કરવું.

જૈન સમાજમાંથી યોગનું નામ જતું રહ્યું છે. યોગનો ઉપદેશ તો કોઈક જ સ્થળે થતો હશે તો આપણુ એક કર્તવ્ય છે. યોગ સાધવાને મુનિઓને કેટલીક અગવડો છે ખરી, પણ એક એવું ખાસ મહત્ત્વ સ્થાપી એકાત સ્થળમાં એ શાસ્ત્રનો અભ્યાસ થાય, કંઈક અનુષ્ઠાન થાય, અને યોગ-વિદ્યા ખીલે તો અવશ્ય કંઈ સિદ્ધિ જણાય આ વિષય એવો છે કે તેના પર વિસ્તારથી લખવાની જરૂર છે સુસ મુનિ વરો વિચારશે.

લેખક પોતાને ઉચ્ચસ્થાને બેસાડી કર્તવ્યનો ઉપદેશ આપવાનું ધમડ નથી ધરાવતો, તે પણ એક સાધારણ વ્યક્તિ છે તેને ઇચ્છાઓ મહાન છે ખરી, એ ઇચ્છા પાર પાડવાની અનુકુળતા તેને હાથ નથી આવી ઇચ્છાના વેગે આ લેખને જ

નાસ્ત્ય શાસ્ત્રોથી સંભાળવાની જરૂર.

ઉપજાતિ. (૬ થી ૮)

કિં મોદસે પથિતનામમાગ્રાવ, શાસ્ત્રેષ્વપીતી જનરજ્જકેષુ ।

તત્કિંચનાધીષ્ઠ કુસ્ત્ર ચાશુ, ન તે મવેદ્યેન મવાન્નિપાતઃ ॥ ૬ ॥

મનુષ્યોને માત્ર રજન કરનારા નાટકાદિ શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરનાર તુ “હું પડિત છું” આવો નામ મત્રથી શુ આનન્દ પામી રહ્યો છો? અર્થાત્ તે બધા શાસ્ત્રો મોક્ષ માર્ગમાં કાંઈ કરી શકતા નથી તેથી કાંઈક એવું શાસ્ત્ર બધું, ને તે કામ તુર્ત કર કે જે બધવાથી તથા ક્રિયામાં લાવવાથી તારે સંસાર મનુષ્યમાં પડ્યું ન પડે ૬

ઉપદેશતુ પાત્ર પ્રમાણુ.

વિચારસારા અપિ જ્ઞાસ્રવાચો મૂર્ધગૃહીતા વિકલા મવન્તિ ।

મિતપચગ્રામ્યદદિદારા કુર્વન્ત્યુદારા અપિ કિં મુજાતીઃ ॥ ૭ ॥

વિચાર કરતા જેમાં ઘણું સાર ભરેલ છે, એવી જ્ઞાત્રની વાણીઓ પણ મૂર્ધગૃહીતા એટલું કરેલી હોય તો તે નિષ્ફળ થઈ બચ છે દહાન્ત છે કે ક ગાલપચાનેલી થાય શાધનારી ગ્રામ્ય (કુવડ) એવી સ્ત્રીઓને મોટા પ્રમાણમાં લોજનની સામગ્રીઓ આપવાથી તે સુ દર ભાવની કરી શકતી નથી, પરંતુ ઉલટી બગાડી નાખે છે

કુવડતાની જડતા.

જદાત્મકો ધારણયા વિમુક્તો વક્તુ ન વેતા વિચારવાદી ।

મસ્તાવર્પણપિપાચ વેદી વ્યાસ્યાપિકાર્યેષુ જનઃ કથ સ્યાત્ ॥ ૮ ॥

જે વક્તા પોતે જડાત્મા (મૂર્ખ) છે ધારણાથી હીન છે એવી શક્ય નથી અથવા મોટે છે તો યદ્વાતદ્વા એવી રહ્યો છે અને પ્રત્યાર, સ્વા વિગય (મત્ર ગ) વિગેરેને બાંધુનો નથી, આવો પુરૂષ વ્યાખ્યાનના મુખ કાંઈ મા કેમ બેસી શકાય ? ૮

આત્મશ્લેષાનાથી જ્ઞાનાવરોધ.

વશસ્ય (૯-૧૧)

અધીતિનોડર્ચાદિકૃતે નિનાગમ*

મમાદિનો ઋદુર્ગતિપાપતેર્મધા ।

* દુર્ગતિપત્તિનો સ્વભાવ પાપોગિનિ વશાતો મજિ દો સાદાદ્વાતદિવાચરિપાપતિરિનિ સૂત્રગપ્તયા સ

પરીપહાનો સહસે ન ચોપસર્ગાન્ન શીલાઙ્ગપરોડપિ ચાસિ ।

તન્મોક્ષ્યમાણોડપિ ભવાઙ્ગિપાર, મુને ! કથં યાસ્પસિ વેપમાન્નાત્ ॥૨૧॥ યુગમ્

હે મુનિ ! તુ ત્રિકથાદિ પ્રમાદ કરીને સ્વાધ્યાય (સમજાવ ધ્યાન) કરવા ઇચ્છતો નથી, વિષયાદિ પ્રમાદથી સમિતિ અને ગુપ્તિ ધારણ કરતો નથી, ગરીરપર મમત્વથી ખન્ને પ્રકારના તપ કરતો નથી, નજીવા કારણથી કષાય કરે છે, પરીપદ તથા ઉપસર્ગ સહન કરતો નથી, (અદાર હજાર) શીલાંગ ધારણ કરતો નથી તે છતાં તુ મોક્ષ મેળવવા ઇચ્છે છે, પણ હે મુનિ ! વેશમાનથી સંસારસમુદ્રનો પાર કેવી રીતે પામીશ ?

વિવેચન-+અતઃ વ્યતિરેકરૂપે મુનિઓએ શુ કરવું જોઈએ તે કહે છે

૧ પાત્ર પ્રકારનો સ્વાધ્યાય મુનિએ દરરોજ કરવો જોઈએ

વાચના (વાચવું તે), પૃછના (શ્રી પૂછવી તે), પરાવર્તના (સંભારવું - રીવીઝન), અનુમેક્ષા (વિચારણા) અને ધર્મ કથા; આ પાત્ર પ્રકારના સ્વાધ્યાય છે

૨ પાત્ર સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિ ને અવચનમાતા કહેવાય છે અને સાધુપણાનું આસ લક્ષણ છે નિર્ભવ માટે સર્વ ઉગ્યા પછી સાડા ત્રણ હાથ આગળ દૃષ્ટિ રાખી, જોઈને જોલવું તે ધર્મ સમિતિ

નિરવધ, સાચું, હિતકારો અને પ્રિયવચન વિચારીને જોલવું તે લાખા સમિતિ.

અન્ન, પાણિ વિગેરે જે તાળીશ દોષ રહિત હેવા તે એપણા સમિતિ

કોઈ પણ વસ્તુ જીવ રહિત જૂમિ જોઈને તથા પ્રમાર્જના કરીને મૂકવી કે લેવી એ આદાન લેકમત નિષેપણા સમિતિ

મળ, મૂત્રાદિ જીવ રહિત જૂમિએ તજવા તે પારિષ્કાપનિકા સમિતિ

મનપર અશુભ ચિંતન માટે પૂર્વ અકુશ રાખવો અથવા મર્વથા મનોવ્યાપાર નકરવો એ મનોગુપ્તિ

કોઈ પણ પ્રકારનું સાડું કે ખરાબ વચન જોલવું નહિ અથવા સવિધ વર્ણ નિરવધ જોલવું તે વચન ગુપ્તિ

કાયાને અન્યથાએ પ્રવર્તોવવી નહિ અથવા સર્વથા પ્રવર્તોવવી નહિ તે કાય ગુપ્તિ

૩ સાધુએ જે પ્રકારના તપ કરવા જોઈએ

બાહ્યતપ—ઉપવાસાદિ કરી ખીલકુલ ખાવું નહિ, જોણું ખાવું, જોણી વસ્તુઓ ખાવી, રસવાળી વસ્તુઓ વી વિગેરે ન ખાવા, કર્મ ક્ષય કરવા માટે શરીરને કષ્ટ આપવું અને અગોપાંગ ધર્મિઓ અને મનને સંકેતી રાખવા આ રથૂળતપ કહેવાય છે

અભ્ય તરતપ—કરેલ પાપકૃત્યનું પ્રાયશ્ચિત લેવું, જિન દિ દશનો યથાયોગ્ય વિનય કરવો, જિનાદિ દશનું યોગ્ય વૈયાવચ્ચ કરવું, વાચના વિગેરે

સ્વનુષ્ટિતં કિંતુ તદીરિતૈઃ સ્વરો,

ન યત્સિનાયા વહનત્રપાલ્મુલ્લી ॥ ૧૦ ॥

જેવી રીતે સાકરનો બોલ ઉપાડવાના શ્રમથી ગથેડો કાંઈ સુખી નથી, તેમ માત્ર અભ્યાસથીજ ભવાતરમા ઇચ્છિત સુખ આપીને આગમો કૃણતા નથી, પરંતુ તેમા ભત્રાવેલ સુખ અનુદાનો કરવાથી આગમો કૃણે છે ૧૦

ભાવાર્થ—માત્ર અભ્યાસ કરી પરભવમા તેથી સુખ કંપવું એ વાત અસંભવનીય છે, અધ્યયન ઉચ્ચ પ્રકારનું સુખ પ્રાપ્ત કરવાનું એક કારણ છે ખરૂં પણ એકલા અધ્યયનથી ને કૃણ મળેજ છે એમ નથી, કારણકે અભ્યાસી હોવા છતાં વર્તનની અધમતાથી તેણે કૃણ મળવું નથી એમ બને છે તેમજ વળી અભ્યાસી ન હોય છતાં સર્વવર્તનથી કૃણ પ્રાપ્ત થાય છે એમ પણ બને છે, આથી માત્ર અભ્યાસ ઉપર કાંઈ પણ નિધાર નથી સુખ-ગાર્હિક સુખ મેળવવાનો ઉપાય શાસ્ત્રમા કર મારેના અનુદાન-ચરિત-વર્તનમા છે જેવી રીતે ગર્હિક સાકરનો બોલ ઉપડે તેવી તેને કેંઈમીઠાશ આવતી નથી, તેવી રીતે જ્ઞાન પણ વર્તન વગર માત્ર બોલેજ છે એટલે જ્ઞાન પ્રમણે વર્તન કરે નોજ જ્ઞાનની મીઠાશ પ્રાપ્ત થાય છે ઉપદેશમાળામા ધર્મશાસત્રિ કહે છે કે —

જહા સ્વરો ચદળભારવાહી, ખારસ્સ માગી નહુ ચદળસ્સ ।

એવ રુ નાળી ચરણેજ હીણો, નાળસ્સ માગી નહુ મુગ્ગદ્દ ॥

જેવી રીતે ચદળનો-મુખડનો ભાર વહન કરનારો ગથેડો ભારનો ભાગી છે, પણ ચદળનો નથી તેવીજ રીતે વર્તન વગરના જ્ઞાનને ભણનારો જ્ઞાનનો ભાગી છે, પણ મુગ્ગતિનો નથી આ હીણક ઉપરના શ્લોકમા પણ તેજ રૂપમા કહી છે

શાસ્ત્રાભ્યાસ સથે વતનની સરળતા માટે જણાવવાનું કે જ્યોત્સના અભ્યાસની ખાતરીજ અભ્યાસ કરતા હોય, સભાઓ છૂટી પોતાના વિજય કક્ષા વગાડવાની ઇચ્છા સખતા હોય, અકારણે ત્યાંજે નો ગુપ્તવાદ કરવાનું આમંત્રણ કરતા હોય તેઓએ તેરમે શ્લોક જોખી રાખવા જેવો છે આ ઉપરાંત કહેવાતા પડિતો ઉપર આ અધિકારમા સખત ચાખજો એ એકાદ ગભીર શબ્દો મુકત ભાષામા બોલતા આવો કોણ વાણુઆની તે વખતની બોલવાની ઢગછબ, મુખનો રંગ અને આખના અને હાથના ચાળા જોયા હોય તો બાંહે મદા ઉઠા તત્ત્વજ્ઞાનીનું ભાષણ આદ્યુ વળી તે વખત ચાતાને એમ પણ લાગે કે આવા માણસ તો અત્રેથી હઠીને આર ભાદિકમા કે આશ્રવમા પ્રવર્તતા પણ નહીં હોય, પણ ખાનગી રીતે જો આવો પી વાળ, સામાજિક મુખસોજમા, બેવહારમા, લેણદેણમા અને પ્રમાણિકપણમા

પ્રમાણે-યોગ ત્રણ છે મનયોગ, વચનયોગ, કાયયોગ, કરણ ત્રણ છે કરવુ, કરાવવુ અને અનુભોદવુ સજ્ઞા આર છે, આહાર સજ્ઞા, લયસજ્ઞા, પરિગ્રહ સજ્ઞા અને મેથુન સજ્ઞા ઇન્દ્રિય પાચ છે, સ્પર્શેન્દ્રિય, રસનેન્દ્રિય, ઘ્રાણેન્દ્રિય, ચક્ષુરિન્દ્રિય અને શ્રોત્રેન્દ્રિય, પૃથ્વીકાય ૨ ભાદિક દશ પૃથ્વીકાય આર ભ, અપકાય આર ભ, તેઉકાય આર ભ, વાઉકાય આર ભ, વનસ્પતિકાય આર ભ, બે ઇન્દ્રિય આર ભ, તે ઇન્દ્રિય આર ભ, ચૌરિન્દ્રિય આર ભ, પચેન્દ્રિય આર ભ અને અણુવ આર ભ^૧ યતિ ધર્મ દશ છે ક્ષમા, માર્દવ, આર્જવ, નિર્લોભપણુ (મુક્તિ), તપ, સજ્જમ, સત્ય, શૌચ, અંકિચનપણુ અને પ્રહ્લયર્થ આમાના દરેકતુ એકેક પદ લઈ જૂઠા જૂઠા લેઈ કરવાના છે પ્રથમ લેઈ ઢાખલા તરીકે નીચે પ્રમાણે કરાય-^૨ મને કરી આહારસજ્ઞા રહિત ધઈ શ્રોત્રેન્દ્રિયનો સવર કરી ક્ષમાયુક્ત રહી પૃથ્વીકાયનો આર ભ કરે નહીં^૩ આ વાક્ય કાયમ રાખી 'ક્ષમાયુક્ત' શબ્દને બદલે માર્દવયુક્ત વિગેરે દશ ધર્મો મૂકે ત્યારે દશ લેઈ થાય, પણ તે બધા પૃથ્વીકાય સબધે જ થયા તે જ્યારે અપ કાય વિગેરે ઉપર જણાવેલા દશ લેઈ સાથે દશ દશ લેઈ કરે ત્યારે સો લેઈ થાય તે બધા શ્રોત્રેન્દ્રિયે થયા, અને તેવી જ રીતે બાકીની આર ઇન્દ્રિયો સાથે મેળવતા પાચસે લેઈ થાય તે દરેકને આહાર, લય, પરિગ્રહ અને મેથુન સજ્ઞા સાથે મેળવતા બે હજાર લેઈ થાય-મન, વચન, કાયના યોગ સાથે મેળવતા છ હજાર લેઈ થાય અને તેને કરવુ, કરાવવુ અને અનુભોદવુ એ ત્રણ કરણ સાથે મેળવતા અઠાર હજાર લેઈ થાય

આ લેઈને માટે શ્રી પ્રવચન સારોદ્ધાર મથના પૃષ્ઠ ૩૩૬ મે (પ્રકરણ રતના કર ભાગ ૩ ભે) એઈ કોણક આપેલુ છે તેની ખૂબિ એવી છે કે તે નજર આગળ રાખવાથી ૧૮૦૦૦ ગાંધા બનાવી શકાય છે જિજ્ઞાસુઓએ તે જરૂર વાચવુ, કારણ કે તે ઉપયોગી હોવા સાથે કર્તાની અપૂર્વ વિદ્વત્તા બતાવે છે

મોક્ષાર્થી જીવે ઉપર પ્રમાણે વર્તન કરવુ જોઈએ તુ નથી કરતો સ્વાધ્યાય તેમજ નથી રાખતો સમિતિ શુભિ, વળી નજીવા કારણ સર કષાય કરી નાખે છે અને તપસ્યા કરતો નથી, તેમજ પરીવહ ઉપસર્ગ પણુ સહન કરતો નથી અને સદરહુ શીલાગ ધારણ કરતો નથી તુ જાણે છે કે મોક્ષે જવાના ઉપાય તો ઉપર કહ્યુ તેમ સજ્જાય વિગેરે છે, તો પછી તુ વાંછે છે મોક્ષ જવાનુ અને કાય કરે છે તેની વિરૂદ્ધના આ મોક્ષનગર દૂર છે, ત્યાં પહોંચવા માટે સસાર સમુદ્રનો પાર પામવો જોઈએ, તેને યોગ્ય નામ તો તુ તૈયાર રાખે નથી, ત્યારે તુ ત્યાં કેવી રીતે જઈશ? તારે યાદ રાખવુ કે વેશ માનવી મોક્ષ મળતો નથી વેશાનુસાર કરણી-વર્તન જો

૧ જીવની જીવિથી જીવને મારતાથી તેમજ ઉપર ભાદિકની યતિવેદણુ નહિ કરવાથી જો આર ભ થાય તે અણુવ આર ભ મહેતાય છે,

અને સ્કંદ હકાચાર્યના યાચશે જિજ્ઞાસી ગનિ શી થઈ અને તેઓની પોતાની ગનિ જ્ઞાન છતાં પણ શમના અભાવે કેવી થઈ? તે વિચારવાથી ખાતરી થશે કે જ્ઞાન સાથે ઉચ્ચ વર્તન, ઇન્દ્રિય-દમન, ચિત્તપર નિયંત્રણ વિગેરે હોય તોજ ધારણ લાભ થાય છે.

આ વિષયને અંગે શ્રી હરિભદ્રમૂરિ મહારાજનું નવમું આશ્રમ બહુ મનન કરવા યોગ્ય છે. જ્યાંસુધી વિષયપ્રતિબાંધ જ્ઞાન હોય છે, ત્યાંસુધી બહુ લાભ થતો નથી.

આજી જમાનામાં જ્ઞાનની તગી નથી, જ્ઞાનીની પણ નથી, પણ બહુધા ઉપર કંઈ તેજ જ્ઞાન ભેવામાં આવે છે, આના પરિણામે ત્યાગ અને પ્રહણનું શુદ્ધ સ્વરૂપ પણ મળતું નથી અને તેથી ત્યાગવૈરાગ્ય પણ થતા નથી, શાસ્ત્રકારો આ જ્ઞાનને અજ્ઞાનજ કહે છે જ્યારે વસ્તુ સ્વરૂપનું શુદ્ધ જ્ઞાન કે વપનાર તત્ત્વસ્વેકન જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય ત્યારેજ જ્ઞાની હોવાનો કાવો કરી શકાય અને તેવા જ્ઞાની માટે આ આખા અધિકારમાં કાંઈ કહેવા જેવું રહેતું નથી અત્ર જે આશ્રેય છે તે પ્રથમનું જ્ઞાન માટેજ છે.

શાસ્ત્રાભ્યાસીને સ યમની જરૂર.

વિમાળવૈર્માઘસિ રક્ષવજ્જનાન, મોઘ્વજસિ પ્રેત્ય દિતાય સયમે ।

દયાસિ કુસિમ્પિરિમાત્રતાં મુને ક તે ક તત્ત્વ કૈવ ચ તે મવાન્તરે ॥૧૧॥

“હે મુનિ! સિદ્ધાંતવલ્લેખ લોકોને રજન કરવો મુગી થાય છે અને તારા પોતાના આમુખિક દિવ માટે યત્ન કરતો નથી તેથી તને ધિક્કાર છે? તું માત્ર પેલ ભરાપણુ જ ધારણ કરે છે, પણ હે મુનિ! ભવાન્તરમાં તે તારા આગમો કયા જશે તે તારૂ જનર જન કયા જશે, અને નારો સ યમ કયા જશે?”

ભાવ—શાસ્ત્રાભ્યાસ કરીને ॥ કરવું તે ઉપર સામાન્ય શબ્દોમાં કંઈ, અત્ર સ્પષ્ટ શબ્દોમાં મુનિને ઉદ્દેશીને કહે છે કે જે પાંચ ઇન્દ્રિયોપર સ યમ ન હોય તે અભ્યાસ બ્યર્થ છે, પેલ ભરાપણુ જ છે, એટલે કે સર્વ સ પાકરી શિક્ષાનો અધિકાર તું થઈ શકતોજ નથી જ્યાં સુધુઓ નથી સાધતા આ ભવનું અને નયો સાધતા પરમવનું, તેથીજ રીતે પડિન હોવાનો દેખવ કરનારા કેટલાક શ્રાવકો પણ તેજ સ્થિતિમાં હોય છે જે ‘શુકપાઠી’ કહેવાય છે તે આ વર્ગમાં આવે છે, અભ્યાસનું કૃણ આત્મપરિણતિ સુધારની એજ છે, એ ન બને તો પછી અભ્યાસ વ્યર્થ થાય છે પ્રથમકાર પોતે તો નીચેની નારમી ગાથામાં આથી પણ નીચી હલે તે વાત મૂકે છે જીવનનો હેતુ—અભ્યાસનો હેતુ શો છે, કયા સહી શકે છે તે વિચારો લોકરજન ન

અથવા યોગચૂર્ણાદિનં તને પ્રાપ્ત થયા હોય વા ઘોર તેપર્યા-માસખમણાદિ તે કરેલ હોય અથવા તો સૂન સિદ્ધાંતનું રહસ્ય પામરા જેટલું તેમજ વિદ્યા ઠિંકનું ગીતાર્થ યોગ્ય જ્ઞાન તે મેળવ્યું હોય અને માન મેળવવાની વાછા કરતો હોય તો જાણે સમજ્યા (જા કે એવા વિદ્વાન કે તપસ્યાવાન કદિ માન કરતાજ નથી) પણ તુ તે શુ બ્રહ્મને અભિમાન કરે છે ? તારામા એવો કયો અસાધારણ શુભ છે કે તુ પ્રસિદ્ધિ મેળવવાની ઇચ્છાથી કદર્થના પામી તે મળતી નથી એટલે સત્તમ રહ્યા કરે છે અરે સાધુ ! શુભ તો કસ્તુરી જેવો છે, તેથી જા એ હોય છે તો પોતાની મેળે બહુકી ઉઠે છે, માટે નકામા ફાફા મારવા મૂઝી કે અને તારૂ કર્તવ્ય કર તારામા લાયકાત હશે તો સ્વાભાવિક રીતે બ્યાતિ વધશે એ તું નિશ્ચય સમજી રાખજે ૪

નિર્ગુણ હોય છતાં સ્તુતિની ઇચ્છા રાખે તેનું ફળ.

હીનોડ્યપેરે માગ્યગુણૈર્મુષાત્મન, વાચ્છસ્તગાર્ચાધનવાન્નુવંશ ।

ઈર્ષ્યન્ પરેભ્યો લભસેડતિતાપમિહાપિ યાતા કુર્ગતિ પરત્ર ॥ ૫ ॥

હે આત્મા* તું નિષ્પુણ્ય છે છતાં પણ પૂજા વિગેરેની ઇચ્છા રાખે છે અને તે મળતાં નથી ત્યારે બીજા ઉપર દ્વેષ કરે છે (પણ તેમ કરવાથી) આ ભવમા બળતરા વહોરી લે છે અને પરભાવે કુર્ગતિમા જવાનો છે

યોગવદનની ક્રિયામા અનુક્રમિતિ અને તપસ્યા કરવા પછી પાઠ વાંચવાનો આદેશ મળે છે અને ઉદ્દેશ કહેવામા આવે છે એથી વધારે યોગના માપ ત્યારે શુર મહારાજ એ પાઠનું પુનરાવર્તન કરવા અને રિથર કરવા તથા તે સબધમાં શકા સમાધાન વિગેરેની વાનગીત કરવાની રમ આપે છે એ સમુદ્દેશ, એથી પણ વધારે યોગ્યતા થાય ત્યારે તેજ પાઠે લખાવવાની, સભાગાવવાની અને તેના ગમે તે લાયક ઉપયોગ કરવાની ગ્ન આપવામાં આવે તે અનુજ્ઞા, આ ત્રણ બાબત બ્યાનમાં રાખના યોગ્ય છે

+ યોગચૂર્ણ પુદ્ગલની અનંત શક્તિ છે એ વસ્તુના સ્વ યોગથી અથવા ધણી વસ્તુના સ્વ યોગથી એવા પ્રકારના ચૂર્ણો નીપજવી શકાય છે કે તેથી ધણા અમલકાર બતાવી શકાય દાખલાતરીકે એ ચૂર્ણ પાણીમા નાખવાથી માઠલા યદ્ જળ, સિંદુ યદ્ જળ, જળ માર્ગ આપે વિગેરે વિગેરે અનેક આશ્ચર્ય યદ્ શકે છે પુદ્ગલની અનંત શક્તિ છે તે (વસ્તુ વિજ્ઞાન શાસ્ત્ર)ના અભ્યાસીને ઘુરત સમજાઈ જાય તેવું છે

* આત્માની અચિત્ત શક્તિ અને નિર્વિપયક્ષ માત્ર દેવરાવી પોતાના સ્વભાવમા રમણતા કરવી માટે પ્રતિભાનકરે ઉદ્દેશીને આ સંબોધન મૂક્યું છે

અથવા પ્રતિભાનકરે પોતાને ઉદ્દેશીને આગ્રા અથ વાચતો કે વિચારતો હોય તો તેના શુદ્ધ સ્વરૂપને ઉદ્દેશીને પોતાના આત્માને આવી રીતે કહી શકે તેટલા માટે આ સંબોધન મૂકવામા આન્યું છે

પટે છે, તેમ વીતરાગદશા, શુદ્ધ માર્ગ કથન, અપેક્ષાઓનું શુદ્ધ સ્થાપન, નય સ્વરૂપનો વિચાર અને સ્યાદાદ વિચારશ્રેણી એ આસનાની પરોક્ષ માટે પૂરતા છે વિશેષ લ્લયોપશમ હોય અને અનુકૂળતા હોય તેણે વિગેષ પ્રકાર પરીક્ષા કરવાનો અત્ર નિષેધ નથી, પરંતુ જમ્મે તેમ કરી આસના વચન પ્રમાણે અનુષ્ઠાન કરવાની આવશ્યકતા અત્ર સ્વીકારી છે

અત્ર જે માર્ગનું દર્શન કરાવવામા આગ્ય છે, તેમા પણ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાનો નિષેધ નથી, પણ દુર્વિઠ્ઠ્યોનો ત્યાગ કરવાનો ઉપદેશ છે એ ખાસ ધ્યાનમા રાખવાનું છે ૧૨

માનપદના અભિલાષીની સ્થિતિ.

શાર્દૂલવિકીર્ણિત (૧૩-૧૪)

મોદન્તે વહુતર્કતર્કજ્ઞવણાઃ કેચિજ્જ્યાદાદિનામ્,
કાવ્યૈઃ કેચન કલ્પિતાર્થઝનસ્તુષ્ઠાઃ કવિસ્થાતિતઃ ।

જ્યોતિર્નાટકનીતિલક્ષણઘનુવેદાદિશાસ્ત્રૈઃ પરે;

દ્યુમઃ પ્રેત્યહિતે તુ કર્મણિ જઘાન કુક્ષિમ્ભરીનેવ તાન્ ॥ ૧૩ ॥

ઘણા ન્યાયશાસ્ત્રોના તર્કમા નિપુણ એવા કેટલાક નૈયાયિક પુરૂષો, વાઢી પુરૂષોને છતી જવાથી આનન્દ પામે છે અને કેટલાક કવિ મનુષ્યો અર્થની ઘટનાથી રચેલ એવા કાવ્યોથી “કવિ” એવી ખ્યાતિ પામીને સતુહ થાય છે, અને ધીજા વિદ્વાનો જ્યોતિષ, નાટક, નીતિ, સામુદ્રિક શાસ્ત્રો ધનુર્વેદ આદિ શાસ્ત્રોથી સતોષ માની રહ્યા છે પરંતુ આવતા ભવમા હિતકારી કાર્ય તરફ જો તેઓ અજ (ભેદરકાર) હોય તો અમે તો તેઓને ઉદરભરિ (પેટભરા) જ કહીએ છીએ ૧૩

સાવાર્થ—કેટલાક ન્યાયની કોટીમા ઉઠા ઉતરી આનન્દ માને છે, જ્યારે કેટલાક કવિ થાય છે, કેટલાક જ્ઞેશી, નાટકકાર, નાજદ્રારી નીતિમા કુશળ, સામુદ્રિક જ્ઞાનમા કુશળ, શસ્ત્રવિદ્યામા કુશળ અને કેટલાક પૃથક્કરણશાસ્ત્રી, આકાશશાસ્ત્રી, અર્થશાસ્ત્રી, અગ્રોજવેત્તા, જૂતજવેત્તા, વનસ્પતિવિદ્યાકુશળ, શલિતશાસ્ત્રમા ॥ વીણ, વેયાકરણી વિગેરે વિગેરે થાય છે, ઉગ્રોગ, શુરૂરૂપા અને લ્લયોપશમ પ્રમાણે વિદ્વતા મેળવે છે, પણ જો તેમને ભવની ધીક નથી તો આવતા ભવમા હિતકારી ધર્મોનુષ્ઠાન કરી શકતા નથી અને ધર્મોનુષ્ઠાન કર્યા સિવાય આવતા ભવ માટે મોક્ષ તૈયાર નથી અને તે ધર્મી હોવા કરતા ધર્મી હોવાનો દેખાવ માત્ર કરે છે આ પ્રમાણે

જે આદિ શબ્દ વાપરવાથી અભ્યાસ-૧, રૂપાભ-૧, વાસ્તુશાસ્ત્ર, કાલ્યાણન વાત્સ્યાયન અને શકુન શાસ્ત્રોના સમાવેશ થાય છે

આ પ્રસંગે પરિવ્રજ શુ છે અને પરિવ્રજ કેને કહેવાય તે મમજવુ ઉપયોગી થઈ પડશે ઉપકરણો તજી દેવાનો કે પુસ્તકોનો ત્યાગ કરવાનો અત્ર ઉદ્દેશ નથી પરિવ્રજ એટલે મૂર્છા મુચ્છા પસિગદ્ધો વૃત્તો. એક વસ્તુ ઉપર મારા પણાની ખુદ્ધિ થાય-મમત્વ થાય એનો ત્યાગ કરતા એક થાય, એ પરિવ્રજ છે એવા પ્રકારની મૂર્છા કોઈ પણ ઉપર રાખી નહિ ધર્મના ઉપકરણને નામે પણ સાસારિક રાગ સાધુમા કોઈવાર થઈ જાય છે એ મનુષ્ય સ્વભાવની નળખાઈ કહો કે પશ્ચમ કાળનો પ્રભાવ કહો કે વિભાવ દશાને સ્વભાવદશામા પવટન પામેલી સ્થિતિનો આવિભાવ કહો, ગમે તે કહો, પરંતુ એટલો સ્થૂળ પરિવ્રજ પણ ત્યાજ્ય છે જે વસ્તુઓ ધાર્મિક ક્રિયામા સાધનરૂપ છે તે તેટલે અશે રાખવા યોગ્ય છે, પણ તેના ઉપર મારાપણાની ખુદ્ધિ અથવા તો એનો વારસો મુકરર કરવાની પોતાની સત્તા કે એને લગતી કોઈ પણ જાતની ખટપટ ત્યાજ્ય છે આ બાળતમા જો કાઈ પણ અપવાદ હોય તો તે શુષ્કનિષ્પન્ન ગીનાર્થ અધિપતિ માટે છે, જેના સબધમા અત્ર ઉદ્દેશ નથી આ છ શ્લોકમા આ વિષય બહુ દૃષ્ટાંત આપીને બંધ્યો છે અધિપતિ વ્યતિરિક્ત વ્યક્તિએ શાસ્ત્રમા ગણાવેલા ઉપકરણથી અધિક રાખવા એ પણ પરિવ્રજ છે એ ઉપલક્ષણથી સમજી લેવું

હે મુનિ! તું કોઈ પણ વસ્તુને ધાર્મિક ઉપકરણનું નામ આપી તેના પર મૂર્છા કરીશ તો તે તને ભવાતરમા દુઃખ આપશેજ, નામ ફેરવવાથી કાંઈ પરિણામ ફરી જતું નથી પરિણામ તો અભિપ્રાય ફેરવવાથી ફરે છે એરી કિં પાકને 'ફળ' કહી નામાતર કરવામા આવે તો તેથી તેનું ફારણ ફળ અથવા વગર રહેતું નથી, અથવા 'મીઠાઈ'નું નામ આપવાથી એર પોતાનું ફળ આપ્યા વગર રહેતું નથી, એવી જ રીતે-પરિવ્રજને બીજી કંઈ પણ કલ્પિત નામ આપવાથી કામ થતું નથી તારી મરજી હોય તો તેને ધર્મોપકરણ કહે કે ગમે તે કહે પણ જો તેના ઉપર તારી મૂર્છા હશે તો તે તને પોતાનો દુર્ગુણ બતાવ્યા વગર રહેશે નહીં ૬

પરિવ્રજ સહન-સ વર

શીતાતપાગ્રાજ્ઞ મનાગપીહ, પરીપદાચેત્સમસે મિસોદુમ્ ।

કથ તતો નારકગર્ભવાસદુઃસ્થાનિ સોઢાસિ ભવાન્તરે ત્વમ્ ॥ ૭ ॥

આ ભવમા જરૂર પણ કહી, તાપ વિગેરે પરીપદો સહન કરવાને શક્તિવાન થતો નથી તો પછી ભવાતરમા નારકીના તેમજ ગર્ભવાસના દુઃખો કેરી રીતે સહન કરી શકીશ ?

ભાવાર્થ—હવે જૂદા જૂદા વિષયો ઉપર પ્રકીર્ણ શ્લોકોમા ઉપદેશ આપે છે એનું સાધ્ય મુનિજીવન છે અને બહુધા એક વિષય બીજા વિષય

પડે છે, તેમ વીતરાગદયા, શુદ્ધ માર્ગ કથન, અપેક્ષાઓનું શુદ્ધ સ્થાપન, નય સ્વરૂપનો વિચાર અને સ્વાદ્વિદ્ય વિચારશ્રેણી એ આસનાની પરિક્ષા માટે પૂરતા છે. વિશેષ ક્ષયોપશમ હોય અને અનુકૂળતા હોય તેણે વિશેષ પ્રકાર પરીક્ષા કરવાનો અન નિષેધ નથી, પરંતુ ગમે તેમ કરી આસના વચન પ્રમાણે અનુષ્ઠાન કરવાની આવશ્યકતા અન સ્વીકારી છે.

અન જે માર્ગનું દર્શન કરાવવામા આવ્યું છે, તેમા પણ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાનો નિષેધ નથી, પણ દુર્વિઠ્ઠોનો ત્યાગ કરવાનો ઉપદેશ છે એ ખાસ ધ્યાનમા રાખવાનું છે ૧૨

માનપદના અભિલાષોની સ્થિતિ.

શાર્દૂલવિક્રીડિત (૧૩-૧૪)

મોદન્તે વહુતર્કતર્કણચના. કેચિજ્જયાદ્વાદિનામ્,
કાવ્યૈ. કેચન કલ્પિતાર્થચર્ચનસ્તુટ્યાઃ કવિરપાતિતઃ ।

ઝ્યોતિર્નાટકનીતિલક્ષણઘનુર્વેદાદિશાસ્ત્રૈઃ પરે,

દ્રૂમઃ મેત્યદિતે તુ કર્મણિ જહાન્ કુક્ષિમ્મરીનેવ તાન્ ॥ ૧૩ ।

ઘણા ન્યાયશાસ્ત્રોના તર્કમા નિપુણ એવા કેટલાક નૈયાયિક પુરૂષો, વાઢી ડુંડેને છૂતી જવાથી આનન્દ પામે છે અને કેટલાક કવિ મનુષ્યો અર્થની ઘટનાથી રચેલ એવા કાવ્યોથી "કવિ" એવી ખ્યાતિ પામીને સતુષ્ઠ થાય છે, અને બીજા વિદ્વાનો જ્યોતિષ, નાટક, નીતિ, સામુદ્રિક શાસ્ત્રો ધનુર્વેદ આદિ શાસ્ત્રોથી સતોષ માની રહ્યા છે પરંતુ આવતા ભવમા હિતકારી કાર્ય તરફ જો તેઓ અન (નિદરકાર) હોય તો અમે તો તેઓને ઉદરકારિ (પેટભરા) જ કહીએ છીએ ૧૩

સાવાર્થ—કેટલાક ન્યાયની કોટીમા ઉઠા ઉતરી આનન્દ માને છે, જ્યારે કેટલાક કવિ થાય છે, કેટલાક જોશી, નાટકકાર, રાજકારી નીતિમા કુશળ, સામુદ્રિક જ્ઞાનમા કુશળ, શસ્ત્રવિદ્યામા કુશળ અને કેટલાક પૃથક્કરણશાસ્ત્રી, આકાશશાસ્ત્રી, અથ શાસ્ત્રી, ખગોળવેત્તા, જ્યોત્તવેત્તા, વનસ્પતિવિજ્ઞાનકુશળ, ગણિતશાસ્ત્રમા પ્રવીણ, વૈદ્યાકરણી વિગેરે વિગેરે થાય છે, ઉચાગ, શુદ્ધપા અને ક્ષયોપશમ પ્રમાણે વિદ્વત્તા મેળવે છે, પણ જો તેમને ભવની ધીક નથી તો આવતા ભવમા હિતકારી ધર્મોનુષ્ઠાન કરી શકતા નથી અને ધર્મોનુષ્ઠાન કર્યો સિવાય આવતા ભવ માટે મોટા તૈયાર નથી અને તે ધર્મી હોવા કરતા ધર્મી હોવાનો દેખાવ માત્ર કરે છે આ પ્રમાણે

જો આદિ ચન્દ્ર વાપ્તરાથી અભિલાષ ન, રૂપાભવ, વાસ્તુશાસ્ત્ર, કાવ્યત્વન વાત્સ્યાયન અને શકુન શાસ્ત્રોના સમાવેશ થાય છે

એ ચારે ભાવના નિરતર ભાવવી એ પણ તારી ફરજ છે એ ઉપરાંત કોઈ પણ વસ્તુ લેતા મૂકતાં, ચાલતા, બેસતા, બોલતા ઉપયોગ રાખવો એમા સમિતિનો મનાવેશ થાય છે, જ્યારે મનવચન કાયાની પ્રવૃત્તિપર અકુશ રાખવો એ ગુપ્તિ કહેવાય છે એ સમિતિ ગુપ્તિ ધારણ કરવી તે તારા મનોબળપર આધાર રાખે છે, અને તુ ધારીશ તો એને અંગે ઘણું કરી શકીશ ૮

યોગરૂઢનની આવશ્યકતા.

‘‘હત મનસ્તે કુવિકલ્પજાલૈર્વચોપ્યવયૈશ વપુઃ પ્રમાદૈઃ ।

લભ્યૈશ્ચ સિદ્ધૈશ્ચ તથાપિ વાચ્છન્, મનોરયૈરેવ હ્રદા હતોઽસિ ॥ ૧ ॥

તાં મન ખરાબ સ કલ્પ વિકલ્પથી હણાયેલું છે, તારા અસત્ય વચન અને કઠોર ભાવણથી ખરડાયા છે અને તારૂં શરીર પ્રમાદથી બગડ્યું છે, છતાં પણ તું લબ્ધિ અને સિદ્ધિની વાછા કરે છે ખરેખર । તું (મિથ્યા) મનોરથથી હણાયો છે

ભાવ—‘મનમાધ્યુ તેણે સઘળું સાધ્યું’ તથા વચન, કાયાનો નિશ્ચય કરવાની જરૂરીઆત છે એ ત્રણે યુગોને છટા મૂકીને પછી લબ્ધિ સિદ્ધિની ઈચ્છા રાખવી એ તદ્દન મિથ્યા છે, અસંભવિત છે અવિચારી છે એવે પ્રસંગે લબ્ધિ થવાની કે સિદ્ધિ થવાની ઈચ્છા રાખવી એ મનમા નકામો કલેશ કરાવનાર થઈ પડે છે એનું પરિણામ કાંઈ આવતું નથી અને એ, થવાથી ઉલટી આત્મઅવનતિ થાય છે માટે ત્રિક રણ યોગોને મોકળા મૂકી દઈ લબ્ધિ મિદ્ધિ મેળવવાના નકામો મનોરથો કરવા જ નહિ જોતમ સ્વામીને લબ્ધિઓ પ્રાપ્ત થઈ હુતી એ આપણે બાહ્યીએ છીએ, પરંતુ એનું યોગવશીકરણ એટલું તો ઉત્તમ હતું કે વીરપ્રભુપર રાગ ન હોત તો પરમ જ્ઞાન પણ ઘણું જલ્દી મેળવી શક્યા હોત હે સાધુ ! યોગ વશ કરવાની બહુજ જરૂર છે સમાર હું ખોનો આત્મ તિક નાશ અને સિદ્ધિલક્ષ્મીને પ્રસાદ તેનાથી બહુજ જલ્દી પ્રાપ્ત થાય છે એટલું ધ્યાનમા રાખવું ૯

નિર્જરા નિમિત્ત પરીપલ્લ સહન.

મહર્ષયઃ કેઽપિ સહન્ત્યુદીર્ઘાપ્યુગ્રાતપાદીન્યદિ નિર્જરાર્થમ્ ।

કષ્ટ પ્રસન્નાગતમપ્યળીયોઽપીન્નન્ શિવ કિં સહસે ન મિત્તો ! ॥૧૦॥

‘‘ પ્રથમ પદ્ધતિને ’’ દાઢ મનો મે કુ વેવદ્યત ૯ ’’ ચતુર્થ પદ્ધતિને ’’ મનોરથેરેવ હ્રદા વિદ્યે ’’ હતિ વા વાત આ પાઠાતરમા ખીજા પુરપને ઉદ્દેશીને કહેવાને બલે આત્માને ઉદ્દેશીને પ્રથમ પુઠ પમા તેજ ભાવ રહે છે એ પાઠ પછી સમીચીન છે એનો અર્થ ’’ મારૂં મન કુવિકલ્પોથી બળી ગયું છે, વચન અસત્ય અને કઠોર ભાવણથી ખરડાયા છે અને શરીર પ્રમાદથી બગડ્યું છે છતાં પણ લબ્ધિ સિદ્ધિની વાછા કરીને આવે ’’ હું મનોરથથી હણ્યો છું ’’ એ અર્થનો ભાવ સમગ્રપ તેવો છે + ✕

વિવેચન—વિદ્યા અને મુક્તિ પ્રાપ્તિને કેવો સબંધ છે તે વિચારવા જેવું છે. વિદ્વાનોને જ મોક્ષ મળે છે એમ નથી, પણ અભ્યાસની સાથે સરળતા—અદ્વૈતનું ભેદજે.

સ્માર્ધવૂસ નામનો એક પ્રખ્યાત ગ્રંથકાર કહે છે કે અસાધારણ વિદ્વાન્ના સાથે હલકામાં હલકા દુર્ગુણો કેટલીકવાર મળેલા હોય છે, અને ઉચ્ચ ચારિત્રને વિદ્યા સાથે કાંઈ પણ ખાસ સબંધ નથી, દેવ, ગુરુ, ધર્મપર શુદ્ધ શ્રદ્ધા, શુદ્ધ વર્તન અને સરળ સૌમ્ય પ્રકૃતિથી ઘણા ભદ્રક જીવે તરી ગયા છે. હકીકત આમ છે છતાં પણ વિદ્યાવાનને સસાર વરવો સહેલો પડે છે, એમાં તો જરા પણ શંકા નથી. જ્ઞાનીને વિચરણા-વર્તન સારા થઈ જવા બહુ મલક છે અને અજ્ઞાત કશોટો વધે જે કર્મસૂત્ર કરે તે જ્ઞાની એક શ્વાસોન્ન્યાસમાં કરી શકે છે, પણ આરંભ સગવડ છે તે સાથે જ જો જ્ઞાની પ્રમાદી થઈ જાય, આડંબર કરનાર થઈ જાય, વાહુવાહુ બોલનારો થઈ જાય, આશાભાવ સખી ધર્માચરણ કરે, તો તેને મોટું નુકસાન થાય છે અથવા દુઃખમાં તેનો અંત પાવ થાય છે જેમ કર્મસૂત્ર પ્રબળ સાધન જ્ઞાનીના હાથમાં રહે છે, તેમ તીવ્ર કર્મબંધ અને જવાબદારીનું એ ખમ પણ તેને માથે વધારે છે. જ્ઞાનવાને-વિદ્યાવાને બહુ વિચારીને ફરેક કાર્ય કરવાની જરૂર છે મૂળ શ્લોકમાં શાસ્ત્રનો નહીં અભ્યાસ કરનાર એમ કહ્યું છે, તે અદ્ય અભ્યાસ કરનાર માટે હોય એમ સમજાય છે. આ શ્લોકથી અજ્ઞાનવાદનું પુષ્ટિ આપી નથી તે ખાસ સમજવાની જરૂર છે. આ આખા અધિકારમાં જ્ઞાનને અદ્યપણે પદ આપવામાં આવ્યું હોય ત્યાં વિષય પ્રતિભાસ જ્ઞાનને અંગે તે કથન છે એમ સમજવું. વસ્તુસંવેદન જ્ઞાન જ્યારે પ્રાપ્ત થાય, ત્યારે તો આ અધિકારમાં વર્ણ નહીં સ્થિતિ હોય જ નહીં. તે જ્ઞાનવાનને હેય ઉપાદેયનો શુદ્ધ નિશ્ચય હોય છે, તેની વૃત્તિ સ્વસ્થ હોય છે * તેવા જ્ઞાનવાળાનું વર્તન બહુ શુદ્ધ હોય છે અને તેની અને અદ્ય અભ્યાસની કંઈ પણ સરખામણી થઈ શકે જ નહીં, શાસ્ત્રકાર અજ્ઞાનવાદની કંઈ પણ પુષ્ટિ આપતા નથી, એ ખાસ ધ્યાનમાં રાખવાનું છે. ખાસ જ્ઞાનના પુસ્તકોનો જ કાર કમળમાં રાખવાથી અને મોટી સલામતી જીતવા માત્રમાં કાંઈ બહુ લાભ નથી એ અનંદેશ છે. ૧૪

આ પ્રમાણે કહી આ કુવંકટા અધિકાર પૂર્ણ કરવામાં આવે છે

તેનું કારણ પણ એ જ છે એ બરાબર પ્રાપ્ત કરવાથી ભગવાનની સર્વ આજ્ઞા પામી છે હવે પત્નીના શ્લોકમા મુનિને સીધી રીતે અને આજ્ઞાપત્રે શિક્ષા આપી છે, ને બહુ ઉપયોગી છે તે પ્રકીર્ણ હોવા સાથે યથાસ્થિત છે તેથી તે પરધ્યાન આપવાની ખાસ જરૂર છે ૧૦

ચારિત્ર પ્રાપ્તિ-પ્રમાદ ત્યાગ.

પ્રાપ્યાપિ ચારિત્રમિદ દુરાપ, સ્વદોષનૈર્યદ્વિપયપમાદૈઃ ।

મવામ્બુધૌ ધિક્ પતિતોઽસિ મિત્તો, હતોઽસિ દુઃસ્વૈસ્તદનન્તકાલમ્ ॥૧૧॥

મહાકલ્પથી પણ મળવું મુશ્કેલ એવું આ ચારિત્ર પ્રાપ્ત કરીને પોતાના હોયથી ઉત્પન્ન કરેલા વિષય અને પ્રમાદો વડે હે ભિક્ષુ! તું સસારસમુદ્રમાં પડતો જાય છે અને તેના પરિણામે અનતકાળ સુધી હું ખ ખમીશ

ભાવ—નકર્મખંધન દ્વારા તારા પોતાના ઉત્પન્ન કરેલા વિષય પ્રમાદો છે અને તેના જ પ્રચાર થવા દઈશ તો પછી અનતકાળ સુધી તારે હું ખો ખમવા પડશે મુખ્ય વાત એજ છે કે વિષય પ્રમાદ અને તત્જન્ય ક્રિયા ભવભ્રમણાનો જ હેતુ થાય છે સુસજ્જન વિચાર કર્યા વગર પ્રવૃત્તિ કરતો નથી, એમ જાણવા છતાં આ જીવગમે તેવું વર્તન ચલાવે તો પછી વાસ્તવિક રીતે અનત હું ખસમુદ્રમાં ફળીને જાય તેમાં નવાઈ નથી ૧૧

પરીપક્ષ સહન કરવાનો ઉપદેશ (સ્વવશતામાં સુખ.)

દ્રુતવિદ્વામ્ચિત

સહ તપોયમમયમયન્ત્રણાં, સ્વવશતાસહને હિ ગુણો મહાન્* ।

પરવશસ્વતિભૂરિ સહિષ્યસે ન ચ ગુણ વહુમાપ્સ્યસિ કશ્ચન ॥ ૧૨ ॥

તું તપ, યમ અને સયમની નિયંત્રણા સહન કર, પોતાને વશ રહીને (પરી પક્ષાદિનું હું ખ) સહન કરવામાં મોટો શુભ છે પરવશ પડીશ ત્યારે તો હું ખ બહુ ખમવું પડશે અને તેનું ફળ કાંઈ પણ થશે નહિ

વિવેચન—તપ બાર પ્રકારનો છે છ બાહ્ય અને છ અંદ્યતર બાહ્યતપમાં ઉપવાસ વિગેરે આવે છે, અને અંતરગ તપમાં પ્રાયશ્ચિત વિગેરે આવે છે + યમ પાલ્ય છે જીવ વધ્યાગ, સત્ય વચન ઉચ્ચારણ, અસ્તેય (નષ્ટ થયેલું, પડેલું, વિરમ રેણ થયેલું અથવા ફે ફેલું) પદ્મવ્ય ન લેવું તે અથવા સર્વથા ચારે પ્રકારના અહત્તનો ત્યાગ કરવો તે), અખડ પ્રહસ્યર્થ અને ધનની મૂર્છાનો ત્યાગ, એટલે દુઃકામાં ઠહી એ તો પાલ્ય જાણ્યનો કે મહાત્મનોત્ત આદ્ય એ યમ છે ઉપર લખેલા પાલ્ય મ

સર્પની ક્ષુમા ઉત્તમ મણિ રહેલો છે છતાં, મણિસહિત સર્પનો ત્યાગજ કરવો ભ્રમ છે નહિ તર જરૂર તેમાંથી વિન ઉત્પન્ન થાય છે તેમ સૂત્ર અથવા જિન વાણીનું ઉત્પન્ન કરી ઉપદેશ દેવાવાળો કદાચ ક્ષમાદિ યુક્ત અથવા બ્યાકરણદિ શાસ્ત્રમાં નિષ્ણાત હોય તો પણ અવશ્ય તેવા માણસનો ત્યાગ કરવો ૨

પ્રશ્ન ૧૧. અર્થે ઉત્સૂત્રભાષિની સ્થિતિ.

इयज्जनससणाए णि उस्सूत्तभासीए ण भय ।

हा हा ताण णराण दुराड जइ मुणइ जिणणाहो ॥ ३ ॥

અન્ય જીવોની પ્રશ્ન સા કરવાથી, તેઓ અને સારી રીતે માન આપશે એવા કારણથી જે જિન મૂત્ર વિરૂદ્ધ બોલવામાં ભય રાખતો નથી તે જીવને ધિક્કાર છે તે જીવનને આગામી ભવ ૧ એટલું બધું દુઃખ પ્રાપ્ત થાય છે કે તે દુઃખ જાણવાને કેવળી ભગવાન વિના અન્ય જીવમાં સામર્થ્ય નથી ૩

धीर पुइषेनो ते तरइ अलाव.

उस्सूत्तभासियाण घोहिणासो अणन्तसमारो ।

पाणव्वए विधीरा उस्सूत्त लाण भासन्ति ॥ ४ ॥

જે જીવ જિન સૂત્રનું ઉત્તર કરી ઉપદેશ દે, તેને સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ રૂપ બોધિકનો નાશ થાય છે અને અનંત સ સાર વાર વાર લોભવલે પડે છે અર્થાત્ ધીર પુરૂષો માણનાશ સહન કરે છે પણ સૂત્રવિરૂદ્ધ ક્યારે પણ બોલવું કે સાંભળવું સહન કરતા નથી ૪

विपरीत आचरणानी प्रशसाभा द्वाप.

मुद्धाण रजयणत्य अविरियसस कणावि ण करिज्ज ।

किं कुल्लवहुणो कत्थवि शुणन्ति वेसाण चरियाइ ॥ ५ ॥

મૂખોને પ્રશ્ન કરવા માટે મિથ્યાત્વનીના વીપરીત આચરણની ક્યારે પણ પ્રશ્ન સા કરવી યોગ્ય નથી કેવલ શુ વેશ્યાના આચરણની સ્તુતિ કરે છે । અર્થાત્ નથી જ કરતી ૫

स सार भ्रमणुनो लय.

जिणआणाभङ्गमय भवभयभीआण होइ जीवाण ।

भवभयभीरुयाण जिणआणाभङ्गन कीडा ॥ ६ ॥

જે જીવ સ વારથી ભયભીત છે તેને ભગવાનની આજ્ઞા ભગનો ભય રહે છે જેને સસારનો ભય નથી, તેને જિન ભગવાનની આજ્ઞાનો ભય કરવો તે નમત માત્ર છે ૬

લોક સત્કારનો હેતુ, શુશ્રુ વગરની ગતિ.

વંશસ્થવિલ

ગુણાંસ્તવાશ્રિત્ય નમન્ત્યમી જના, દદત્યુપ યાલયમૈશ્વર્યગિવ્યકાન્ ।

વિના ગુણાન્ વેપમૃપેર્વિર્ષાપિ ચેત્, તત્પ્રકાના તવ ભાવિની ગતિઃ ॥૧૩॥

આ લોકો તારા શુશ્રુને આશ્રયીને તને નમે છે અને ઉપધિ, ઉપાશ્રય, આહાર અને શિષ્યો તને આપે છે હવે જો શુશ્રુ વગર ઋષિ (યતિ)નો વેશ તું ધારણ કરતો હોઈશ તો ઠગના જેવી તારી ગતિ થશે

ભાવાર્થ—અર્થ સ્પષ્ટ છે મૂળ તારા સેવકો તારા કપડા તને આપવા ઇચ્છે છે ધરમા સારી વસ્તુ કરે તો તને પ્રથમ આમ નણુ કરે છે પોતે શ્રુ પડામા રહે છતાં તને મહેલ જેવા ઉપાશ્રયો રહેવા આપે છે અને છેવટે પોતાના વહાલા પુત્ર પુત્રીને પણ તારા શિષ્યપણે અર્પણ કરો દે છે, જે બધુ તારામા સાધુપણના ઉત્તમ શુશ્રુ વિગેરે દશ યતિ ધર્મો છે, જેમ ધારોને આપે છે આ શુશ્રુ વગરના તારા જીવનને તો હલી-પાપી-ધુતારાની ઉપમા અપાય અને જીવંતીનું કૃણ પણ તેવું જ મળે

આ તેશમા શ્લોકમા લોકર જનથી અટકી મુનિપણનો શુશ્રુ બહુ કરવા ઉપદેશ કર્યો છે હલ-કપટ વિગેરે કરીને બહારથી દેખાવ કરનારને આ ઉપરથી બહુ સમજવાનું છે સ્વમાનના નરૂપમા આ જમાનામા હલને સાડુ રૂપ આપવામા આવે છે બુદ્ધિમાન યતિએ તેમા હલ શુ છે તે સમજી જવું જોઈએ આ મીઠા અવશુષ્ક બોધિવૃક્ષનો ઘાત કરે છે અને પ્રાણીને પોતાની ખરી દરજ્જા શુ છે તેગા ખ્યાલ આવવા દેતો નથી દરેક યતિ-સાધુએ યાદ રાખવું કે તેનું કામ લોકોને કેવળ ખુશી કરવાનું નથી, પણ ખરાબર શુદ્ધ માગે દોરવાનું છે, દુનિયાના ઉપદેશક હોવાનો હાલો એવાતમા કુકર્મ કરે એવા શોખીનોને માટે તો અધો લોક તેયાર છે, પણ અત્ર કહેણા મુનિવર્ધ તો મનમા પણ ખરાબ વિચાર લાવે નહિ અને કાયાનું વર્તન તો બહુજ શુદ્ધ રાખે આવા મુનિ જેજ સાધુ કહેવાય, બાકી તો યતિના જતિ અને ગુરુજીના ગોરજ થઈ ગયા છે તે શબ્દની માફક વર્તનમા પણ અપજ્ઞ શ ખતાવે છે વીર પરમાત્મા શુદ્ધ પવનનો ફેલાવો કરે !

૧ આ શ્લોક પરથી વેશવ્યવાન પુત્રપુત્રીને ગિ ૪ તરીકે વહેળવવાનો પ્રચાર અગાઉ હતો જેમ જણાય છે એ બાગતમાં ગૃહસ્થો અને માતા ઉ ૧૨ ચિત્ત રહેતા હતા તેમજ સાધુઓ પણ શિષ્યને વહોરી લેતા હતા જેમ જણાય છે એ સળધમા હીરવિજયસરિ વિગેરેના દશાત પ્રસિદ્ધ છે એ સળધમા શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્ય યોગસાસ્ત્રમાં સ્ત્રીજ પ્રકાશને છેડે સાત દેવના નિરૂપણમાં પુત્રપુત્રી વહેળવવાનો ક્રમ સ્પષ્ટ ખતાવે છે અને તેજ વિષયમાં શ્રી માનવિજયજી ઉપાધ્યાય ધમ સમ્રાટમા સ્પષ્ટ ઉત્તરેખ કરે છે

આજ્ઞાભંગ દોષ-અધિકાર.

મહાન પુરુષોની આજ્ઞા વિરૂદ્ધ જોણવું કે વિરૂદ્ધ સમજાવવું તે જેમ દોષ છે તેજ રીતે આજ્ઞાનો ભંગ કરવો એટલે કરમ નો વિરૂદ્ધ વર્તવું તે પણ દોષનું કારણ છે કેમકે મહા પુરુષોની આજ્ઞા હમેશા દ્વિતમ્ય હોય છે તે જતા તેના ગારવને અને હેતુને સમજવા વગર કે ઇરાદા પૂર્વક તેનાથી વિરૂદ્ધ વર્તન કરવાથી અનેક આપત્તિ ઐ! આવી પડે છે તેમજ પરમવત્તુ બગડે છે આવા આજ્ઞાભંગના પ્રસંગો કેવી રીતે બને છે અને તેવા અજ્ઞાવિરાધકો કેવી અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરે છે? તે બતાવવા આ આજ્ઞાભંગ દોષ અધિકારનો આરભ કરવામા આવે છે

આજ્ઞાનો અનાદર કરવાથી સર્વ ક્રિયાઓ નિષ્ફળ છે.

આર્ય (૧ થી ૬)

इयमण चवकुण वि जाणामहे वि होई मरणदुहस ।

किं पुण तिलोयपहुणो निणिन्देसाहिदेवस्स ॥ १ ॥

ચક્રવર્તી અથવા અન્ય રાજાની આજ્ઞા ભંગ કરવાથી ભગવત્ કુખ પ્રાપ્ત થાય છે, ત્યારે ત્રણ લોકના પ્રભુ દેવાધિદેવ જિતેન્દ્ર ભગવાનની આજ્ઞા ભંગ કરવાથી શું કુખ ઉત્પન્ન ન થાય? અવશ્ય થાય ૧ *

આજ્ઞામા હિતકર ભાવના.

जगगुरुनिणत्स वषण सयलाण जियाण होइ हियकरण ।

ता तस्स विराहणया कह धम्मो कह गु जीवदया ॥ २ ॥

જગદ્ગુરુ જિતેન્દ્ર ભગવાનનું વચન સમસ્ત જીવને હિતકારી છે તે વચન વિરૂદ્ધ આચરવું કરવાથી ધર્મ કયાથી મેળવી શકાય? અથવા કેવી રીતે જીવદયા પાળી શકાય? ૨

અજ્ઞાન ભાવે તપશ્ચર્યા.

किरियाफडाडोव ओईसा हति आगमविहूण ।

मुद्धान रजणत्थ मुद्धान होलणत्थाए ॥ ३ ॥

જે જીવ આગમ રહિત તપશ્ચર્યાઈ ક્રિયાનો આડબર બહુ રીતે કરે છે તેથી મૂર્ખ પુરુષો પ્રસન્ન થાય છે, પણ જ્ઞાનીઓ તો તેના તરફ નિદાસાવથી જીવે છે ૩

કે ૧ થી ૧ ઉપરેસ સિદ્ધાંત રત્નમાળા

નિર્ગુણ મુનિની ભક્તિથી તેને તથા ભક્તોને કૃણ થતુ નથી.

આરાધિતો વા ગુણ્યાન્ સ્વયં તન્, ભવાન્નિમસ્માનપિ તારયિષ્યતિ ।

શ્રયન્તિ યે ત્વામિતિ શ્રીરમકર્ત્તિભઃ, ફલ તર્વૈર્પાં ચ કિમસ્તિ નિર્ગુણ ! ॥ ૧૫ ॥

આ ગુણ્યાન્ પુરૂષની આરાધના કરી હોય તો તે ભવસમુદ્ર વરે ત્યારે આ પણુને પણ તારશે એવા પ્રકારની બહુ ભક્તિથી ઘણા માણસો તારે. આશ્રય કરે છે તેથી હે નિર્ગુણ ! તને અને તેઓને શુ લાભ છે ?

ભાવાર્થ—આ સાધુ ગુણ્યાન્ છે એમ ધારી કેટલાક શ્રાવકો ભક્તિભાવથી તને વહોરાવે છે પણ તેથી તેઓને પુણ્યબંધ થશે એમ કદાચી તેના કારણબુદ્ધતા વાથી તને પુણ્યબંધ થશે એમ તુ ધારતો હો તો તારી ભૂલ છે, કારણ કે તારામા તેના ધારેલા સારા શુભો જરા પણ નથી તારામા ગુણ હોય અને ભવસમુદ્ર તર વાની શક્તિ હોય તો જૂની વાત છે બંદી ખાની કલ્પનાઓ ઠરામા તને કાર્ય પશુ લાભ થવાનો નથી, એટલું જ નહિ પણ હવે પછીના સ્લોકમા જણાવવામા આવશે એમ આ તારા વર્તનથી તો પાપનો બંધન થશે

બિચારા અટપણાની છોડે ભદ્રકભાવથી તારે ધર્મબુદ્ધિએ આશ્રય કરે છે તે સ સારસમુદ્ર તરવામા તારી સહાયની ક્ષત્રી ઠરે છે, એવી મહાય તો તુ કાંઈ આપતો નથી આખી શક્તો નથી, ત્યારે તેને શુ લાભ થાય ? ૧૫

નિર્ગુણ મુનિને પાપ બંધ થાય છે.

વશમ્યવિલ. (૧૬ થી ૧૮)

સ્વયં પ્રમાદૈર્નિપતન્ ભવાન્મુર્ઘા, કથં સ્વભક્તાનપિ તારયિષ્યસિ ।

મતારયન્ સ્વાર્થમૃજન્ શિવાયનઃ, સ્વતોઽન્યતથૈવ વિલુપ્યસઙ્ગતા ॥ ૧૬ ॥

તુ પોતે પ્રમાદવટે સ સારસમુદ્રમા પડતો જાય છે ત્યા પોતાના ભક્તોને તે કેવી રીતે તારવાનો હતો ? બિચારા મોક્ષાર્થી સરળ છોડે પોતાના સ્વાર્થ માટે છેતરીને પોતાથી અને અન્ય દ્વારા પાપવટે તું અડડાય છે

ભાવાર્થ—મોક્ષ મેળવી સ સારજળથી કારેગ થવાની મુશ્કેલીવાળા સરળ છોડે તારે આશ્રય કરી તારા ઉપદેશ પ્રમાણે વર્તન કરે છે, તેઓને છેતરીને તુ ‘અન્યદ્વારા’ પાપબંધ કરે છે અને તે લીધેના પચ્ચખાણુ (મહાપ્રતો) નો વિપય કષાયાદિપ્રમાદસેવનથી ભગ કરી ‘પોતાથી’ પાપબંધ કરે છે આવી રીતે હે મુને ! તુ નિર્ગુણ છે તેથી તને લાભ થતો નથી એવો નિ સશય

આજ્ઞાભંગ દોષ-અધિકાર.

મહાન પુરુષોની આજ્ઞા વિરૂદ્ધ બોલવું કે વિરૂદ્ધ સમજાવવું તે જોમ દોષ છે તેજ રીતે આજ્ઞાનો ભંગ કરવો એટલે કરમ નો વિરૂદ્ધ વર્તવું તે પણ દોષનું કરવું છે કેમકે મહા પુરુષોની આજ્ઞા હુમેશા હિતમય હોય છે તે છતાં તેના ઘોરરત્ને અને હેતુને સમજવા વગર કે ધરાઈ પૂર્વક તેનાથી વિરૂદ્ધ વર્તન કરવાથી અનેક આપત્તિ ઓ આવી પડે છે તેમજ પરમવત્તુ બગડે છે આવા આજ્ઞાભંગના પ્રમગો કેવી રીતે બને છે અને તેવા અજ્ઞાનિરાધકો કેવી અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરે છે ? તે બતાવવું આ આજ્ઞાભંગ દોષ અધિકારનો આરભ કરવામા આવે છે

આજ્ઞાનો અનાદર કરવાથી સર્વ ક્રિયાઓ નિષ્ફળ છે.

આર્યો (૧ થી ૯)

દ્યરાણ વચ્કુરાણ વિ આણામદ્ધે વિ હોર્દ મરણદુહમ્ ।

કિં પુન તિલોપપહુણો જિનિન્દદેગાહિદેવસ્ત ॥ ૧ ॥

અકૃપર્તી અથવા અન્ય સજની આજ્ઞા ભંગ કરવાથી ભય કરે હું ખ પ્રાપ્ત થાય છે, ત્યારે ત્રણ લોકના પ્રભુ દેવાધિદેવ જિનેન્દ્ર ભગવાનની આજ્ઞા ભંગ કરવાથી હું હું ખ ઉત્પત્ત ન થાય ? અવસ્થ થાય ૧ *

આજ્ઞામા હિતકર ભાવના.

જગગુરુજિણસ્સ વયણ સયલાણ નિયાણ હોર્દ હિયકરણ ।

તા તસ્સ વિરાહણયા કહ વમ્મો કહ ણુ જીવદયા ॥ ૨ ॥

જગદ્ગુરુ જિનેન્દ્ર ભગવાનનું વચન સમસ્ત જીવને હિતકારી છે તે વચ વિરૂદ્ધ આચરણ કરવાથી ધર્મ કયાથી યેળવી શકાય ? અથવા કેવી રીતે જીવ પાળી શકાય ? ૨

અજ્ઞાન ભાવે તપશ્ચર્યા.

કિરિયાપહાણોવ અહિંસા હનિ આગમવિહૂણ ।

મુદ્ધાણ રજણત્યં મુદ્ધાણ હોલણત્યાષ ॥ ૩ ॥

જે જીવ આગમ રહિત તપશ્ચર્યાઈ ક્રિયાનો આડબર બહુ રીતે કરે તે મૂર્ખ પુરુષો પ્રસન્ન થાય છે, પણ જ્ઞાનીઓ તો તેના વસ્ત્ર નિદાસાવથી જાણે છે

ક ૧ થી ૩ ઉપદેશ સિદ્ધાંત રત્નમાળા

હે મૂઠ ! ધર્મના સાધનને ઉપકરણાદિનું નામ માત્ર આપીને સ્વીકારેલા પરિચ્છેદથી તું કેમ હર્ષ પામે છે ? શું બાણુતો નથી કે વહાણુમા જ સોનાનો પણ અતિ ભાર ભર્યો હોય તો તે પણ બેસનાર પ્રાણીને તુલ્ય જ સમુદ્રમા ખૂસાડે છે !

ભાવાર્થ—સોનું સર્વને પ્રિય લાગે છે, તેનો રંગ જોઈને પ્રાણી મોહમા પડે છે, છતાં પણ એક વહાણુમા તેનો અતિ ભાર ભરવામા આવે તો તે વહાણુ પણ ડૂબે છે અને બેસનારને ડગાડે છે, તેવી જ રીતે પરિચ્છેદ પ્રિય લાગે છે, બાહ્ય રૂપ જોઈ તેના પર મેહ લગાડે છે અને ખાસ કરીને ધર્મને નિમિત્તે કરવામા આવેલો પરિચ્છેદ તો જરા પણ ખોટો છે એમ કેટલીકવાર વિચાર 'ક્યાં વગર પ્રમજવામા પણ આવતું નથી, છતાં પણ યતિજીવનરૂપ વહાણુમા એ બહારથી સુદર દેખાતા પરિચ્છેદરૂપ સર્વનો અતિ ભાર ભરવામા આવે તો ચારિત્રનાંકા સસારમસુદ્રમા નાશ પામે છે અને એનો આશ્રય કરનાર મૂઠ જીવ પણ ડૂબે છે

આવી રીતે જીવ આત્મવચન કરે છે એ માને છે ધર્મ, પરંતુ પોતાને મૂર્ખ થાય છે તે સમજતો નથી, પુસ્તકની મોટી લાઇબ્રેરી રાખો કે ભંડાર રાખો તેની સાથે અન સંબંધ નથી અત્ર કહેવાનો ઉદ્દેશ એ જ છે કે કોઈ પણ વસ્તુ ઉપર ધર્મને નામે પણ હુલ્લેસમા મારા પણાની બુદ્ધિનો અહમમ ભાવનો ત્યાગ કરો, એ પ્રમાણે થશે નહિ ત્યાંસુધી તમે પરિચ્છેદથી મુક્ત છે. એમ કહી શકાશે નહીં અલબત્ત, પોતાની પસંદ પૈમા રાખવા, અથવા અમુક નિમિત્ત મ નમા કંટપી શ્રાવકને ત્યાં જમે રાખવા કે શાસ્ત્રનો આદેશ હર કરી ઉત્સર્ગ અપવાહના નિમિત્ત વગર વધારે વસ્તુપાત્ર દિ રાખવા એ તો અત્યાચાર જ છે અને બહુધા સસાર વધારનાર જ છે, અન તે જ હોય તેનાપર મમત્વબુદ્ધિ તજવાનો ઉપદેશ છે ૧૮

મત્સરત્યાગ.

ધ્રુવઃ પ્રમાદૈર્ભવવારિધૌ મુને, તવ પ્રપાત પરમત્સરઃ પુનઃ ।

गले निमज्जोरुशिलोपमोऽस्ति चेत्कथं तदोन्मज्जनमप्यवाप्स्यसि ॥ १९ ॥

હે મુનિ ! તું પ્રમાદ કરે છે તેને લીધે સસારસમુદ્રમા તારો પાત તો બાણુ નહીજ છે પણ વળી પાછા બીજા ઉપર મત્સર કરે છે તે ગળે બાધેલી મોટી શિલા જેવો છે ત્યારે પછી તો તું તેમાથી ઉઠે. પણ કેવી રીતે આવી ગદીશ ?

૧ સ વમતા નિર્વાહ માટે કામે લાગતા નસ પાત્રાકિને 'ઉપમરણુ' પ્રદેશમા આવે છે અને જે નકામા મમતા બુદ્ધિથી એકલા કરેનાં હોય તેવા ઉપકરણોને અધિપત્ય દેશમા આવે છે (યતિનિનયર્થ) આજ હેતુથી તો આધિકરણને અન અતિઆરરૂપ કહેવામા આવેલ છે

દાન દીધું કહેવાય છે કારણ કે તેમની આજ્ઞાનો જે ભગ કરવો, તે કદંચ ધર્મ ન
જ્ઞાનો હોય તો તે ધર્મનો પરાણ (દોષ)ની માફક નક મેં જાણીને તજી દેવો ૭*

આજ્ઞાભગથી થતું ભવભ્રમણ.

મમિઓમમોઅણતો તુહાણા ચિરિદિદિર્જોયેદિં ।

પુણમમિયવ્વો તેદિં, જોદિં નગીકયા આણા ॥ ૮ ॥

હે ભગવાન, જે જીવો આપની આજ્ઞાનું ઉ વધન કરે છે, ને જીવો આ સમા
રમા વારંવાર ગોથા ખાય છે, એટલું જ નહિ પણ હે ભગવાન, જે પ્રાણીઓ તમારી
આજ્ઞા કરી સ્વીકારશે નહિ, તે પ્રાણીઓ આ મ સારમા જટકયા કરશે ૮

આજ્ઞા ભગ થનારની ત્રણે લોકમા સ્થિતિ

જો ન કુણદ તુહાણ, સો આણ કુણદ તિહુઅણજણસ્મ ।

જોપુણકુણદ જિણાણ, તસ્સાણા તિહુવણેવેન ॥ ૯ ॥

હે ભગવાન, જે મનુષ્ય તમારી આજ્ઞા પાળે નહિ તો તે માણુમને ત્રણ લોક
ની આજ્ઞા પાળી પડે છે (સર્વ ત્રેલોકી પડે છે) જે મનુષ્ય જિનેશ્વર ભગ
વાનની આજ્ઞા સ્વીકારે, તો તેમની આજ્ઞા ત્રણ લોક ઠારે છે

(અર્થાત ભગવાનની આજ્ઞા સેવનાર ભગવાન તુલ્ય બને છે તેથી તેમની આજ્ઞા
ત્રણ લોક સેવે, એ સ્વાભાવિક સિદ્ધ છે) માટે ભગવાનનો જે જે ઉપદેશ હોય તે
તે સર્વ મનુષ્યે પ્રહણ કરવો જોઈએ, એવો અભિપ્રાય છે ૯

આ પ્રમાણે કહી આ આજ્ઞાભગ દોષ અધિકાર પૂર્ણ કરવામા આવે છે

ક્રિયાહીન જ્ઞાન નિષ્ફળ અધિકાર

સહસ્રાબ્દે કોઈ મનુષ્ય આજ્ઞા વિરૂદ્ધ ન વર્તે, પરંતુ કેવળ આજ્ઞાના અરથા
સુધી કાર્યસિદ્ધિ થતી નથી કેમકે જગતમા જ્ઞા (જાણવા) માનથી કૃતાર્થતા ન
થી પણ તે મુજબ વર્તન કરતું જોઈએ એટલે ક્રિયા વગરનું જ્ઞાન વ્યર્થ છે એમ ક
હીએ તો પણ જોડું નથી તે બાબત એક ટૂંક દાખલો આપીએ છીએ કે “ એક વ
ખત એક સ્ત્રી પુત્રપત્ન બેડું પોતાના ભુવનમા રજિના વળને શયનગૃહમા હંતુ, ત્યા
ઘર ॥ ચોર આવ્યો નેને જોઈ સ્ત્રીએ પોતાના સ્વામીને કહ્યું કે ચોર આવ્યો પ્રત્યુ
ત્તરમા પતિએ જણાવ્યું કે હું જાણ છું પછી તે ચોરે આવી પેચી તોડી ધધેચિત

દેવુ ફેડવા માટે પણ તારે તારૂ વર્તન બહુ જ ઉચ્ચ પ્રકારનું રાખવાની જરૂર છે, જેઓ દુનિયાના ઉપદેશક હોવાનો દાવો કરતા હોય તેઓનું ચારિત્ર તેા એવું સરસ અને અતુલકાળીય હોવું જોઈએ કે એમા બે લેદ પડે જ નહીં બાહ્ય દેખાવ જૂદો અને આતર વર્તન તદ્દન જૂદા પ્રકારનું એ વાત શુદ્ધ દશામા વર્તનારા છ વેળાની કલ્પનામા પણ આવે નહીં અને લોકો પોતાને માટે શુ ધારે છે એવો તેા એના મનમા ખ્યાલ પણ ન હોય તેને કાંઈ પણ ખ્યાલ હોય તેા તે પોતાની ઉચ્ચ પ્રકારની કરજનો ખ્યાલ હોય છે આત્માના આ લવ અને પરલવના સુખ માટે વેશ અને વર્તનની ઐક્યતા કરવાની ખાસ જરૂર છે

+ આવા પ્રલોકોમા બાહ્યાડબર—વેશ ધારણ કરનારને માટે બહુ કહ્યું છે ગોરછ, શ્રીપૂજ્યો, જનિ અને સવેગી પક્ષમા પચુ કેટલાક માત્ર વેશધારી હોય તેમણે આટલી હકીકત ઉપરથી બહુ બહુ મમજવાનું છે કોરા ધાગા ઠરી, શુદ્ધકાર્યોદિ સાવચ કામોમા સલાહ કારક બની દુષ્ટિરાગી ભગનો બનાવી, મુગ્ધ પ્રાણીઓને ધર્મ નામે છેતરનાર, ધર્મને જ્ઞાને આજીવિકા ચલાવનાર, કેશના પટીઆ પાડી ધર્મને દુનિ-આની દુષ્ટિમા હલકો પાડનાર આવા મૂર્ખદત્તો પોતાની જાતને સસારસમુદ્રમા પાડે છે અને સાથે ડોકમા આશ્રિત જનને ડુભાડવાના પાપરૂપપથ્થર બાંધે છે તેથી તે દરીને ઉચ્ચ આવતાજ નથી વળી કેટલીકવાર સવેગી પક્ષ જેવા શુદ્ધ પ્રવાહમા પણ કેટલાક નાપમદ કરવા લાયક દેખાવો જોવામા આવે છે સબળાય છે ખસુસ દરીને ડોરી શુદ્ધ શુદ્ધીછાઓના સમુદાયમા પણ કેટલીકની સ્થિતિપર ધ્યાન આપવાની બહુ જરૂર જણાય છે વેશથી કાંઈ લાભ નથી અને તેથી લોકોને છેતરવાડપ મુકશાન છે એ સ્પષ્ટ છે વળી આટલું લખતા સૂરિમહારજ સારી રીતે જાણે છે કે વેશગી કોઈ વખત પ્રાણી શરમની ખાતર—દેખાવ ખાતર પચુ અયોગ્ય રહેતે જતા અટકે છે સાધુ—મહત—ત્યાગી—વેશગી જેવા ભાવનામય જીવનનો દેખાવ રાખ્યાધીજ લોકો મહા ઉત્તમ વર્તનની આશા રાખે છે અને તેજ જગોએ બધારે કાંઈ પણ ચારિત્ર ન હોય ત્યારે ટટલુ ખેદ કરવા જેવું ગણાય એ વિચાર કરવાથી સમજાઈ જાય તેવું છે + + ૨૦

વેશમાત્રથી કાંઈ વળતું નથી

આત્મિકાર્યમિદ્ધ યદ્યતિવેગમેષ,

ઘત્સે ચરિત્રમમલ્લ ન તુ કષ્ટમીરઃ ।

તદ્વેત્સિ કિં ન ન ત્રિધેતિ જગજિષ્ટૃષ્ટે-

મૃત્યુઃ કુતોઽપિ નરકશ્ચ ન વેપમાયાત્ ॥ ૨૧ ॥

વિવેચન—કેવળજ્ઞાને કરીને પૂર્ણ જ્ઞેતા કેવલી પણ પોતાને ઉચિત ધર્મોપદેશ, વિદ્યાર, યોગ નિરોધ, શેવેશ્ય ગમનાદિ સ્વયોગ્ય ક્રિયાનુ આચરણ કરે છે, કરણ કે પૂરોક્ત ક્રિયા વિના શેવ રહેતા કેવલીના કર્મ પણ ક્ષય પામતા નથી તો છદ્મસ્થનુ શુ કહેવુ ? તે માટે દક્ષાત કહે છે કે પ્રીપ પોત ઉચોતવાળો છતાં તેણે પૂરવાની અને વાટ વિગેરેની અપેક્ષા કરે છે તેવી રીતે જ્ઞાન પણ મોક્ષ સાધનામા સદ્ગુની ક્રિયાની અપેક્ષા કરે છે ૨

ઉપદેશ પ્રમાણે આચરણમા મુશ્કેલી.

અપદેષ્ટુ ચ રક્ત ચ, જન સર્વોઽપિ પઞ્ડિત ।

તદનુષ્ઠાનકર્તૃત્વે, મુનયોઽપિ ન પઞ્ડિતા. ॥ ૩ ॥

શાસ્ત્રનો ઉપદેશ કરવાને અને ભાષણ કરવાને તો સર્વ જન (મનુષ્ય) સમૂહ પડિન છે, પણ તે મુજબ વર્તવાને તો મુનિયો પણ પડિના નથી, અર્થાત્ કહેતા મુજબ વર્તવુ મુનિયોને પણ કઠિન છે ૩ *

ક્રિયાથી પાડિત્ય પ્રાપ્તિ.

પઠક પાઠરુશ્વ, યે ચાપે જ્ઞાત્યચિ તકા. ।

સર્વે વ્યસનિનો જ્ઞેયા ય. ક્રિયાગાન સ પઞ્ડિત* ॥ ૪ ॥

શાસ્ત્રને ભણનારો અને ભણાવનારો, અને બીજા ગાત્રોનુ ચિન્તન કરનારા પુરૂષો છે તે બધાઓ દ્વાગટ બધસનવાળા-હુ બી ભણવા પરતુ જે પુરૂષ શાસ્ત્ર મુજબ ક્રિયાવાળો છે તે પડિન ગણાય છે બી તરફો ગણાતા નથી ૪

ક્રિયા વિના શાસ્ત્રાભ્યાસ તથા જ્ઞાનતપાદિકની નિષ્ફળતા.

અપજાતિ

અધીત્ય શાસ્ત્રાણિ ભવતિ મૂર્ખા યસ્તુક્રિયાવાન્ પુન્ય સ વિદ્વાન ।

સુચિન્તિતર્ત ઘોષમાતુર હિ ન જ્ઞાનમાત્રેણ કરોત્યરોગ ॥ ૫ ॥

ક્રિયાહીન પુરૂષો શાસ્ત્રો ભણીને પણ મૂર્ખ રહે છે, પરતુ જે શાસ્ત્ર મુજબ ક્રિયાવાળો પુરૂષ છે, તેજ વિદ્વાન ગણાય છે ઔપધ સારી રીતે નિચાદેતુ હોય તો પણ તે જ્ઞાન માત્રથી આતુર-રોગી મનુષ્યને નીરોગી કરી શકેતુ નથી ૫

ક્રિયાહીન ઉપદેશકની સ્થિતિ.

વસન્તતિલકા

શાસ્ત્રાવગાદ્ધરિષટ્નતત્પરોઽપિ, નૈવાયુધ સપધિગચ્છતિ વસ્તુતત્ત્વમ્ ।

માનાપકારરસમપયગતાપિ દર્શી, સ્વાદ રસસ્ય સુચિરાદ્ધિ નૈવ વેત્તિ ॥ ૬ ॥

* ૩ થી ૬ સ્મિતપ્રકાશની

સ્નેહાદ્યુપક્રમજુષો હિ યથાતુરસ્ય,

દોષો નિશિદ્ધચરણ ન તથેતરસ્ય ॥ ૩૦ ॥

હે મુનિ ! શીળ માણસને જોઇ તું વિષયાભિલાષ તરફ શામાટે વળે છે? એ વિષયાભિલાષ અદ્ય હોય તોપણ મોટા અનર્થને ઉત્પન્ન કરે છે, જેમ રાગી માણસ તેલ વગેરે ખાવાનો ઉપક્રમ કરે તો તેનેમાટે જેવો તે નિષિદ્ધ આચરણ કરવારૂપ હોય ગણાય છે, તેવો નીરાગી માણસને માટે ગણતો નથી ૩૦

ઉત્તમ મુનિ સયમને સાધવાથી મુઝાતો નથી.

રમ્યેષુ વસ્તુવનિતાદિષુ વીતમોહો, મુલોદ્વૃથા કિમિતિ સયમસાધનેષુ ।

ધીમાન્ કિમામયમયાત્પરિહૃત્ય મુક્તિં, પીત્વાંપથ પ્રજતિ જાતુચિદ્વ્યજીર્ગમ્ ॥ ૩૧ ॥

રમણીયે એવી વસ્તુ અને સ્ત્રી વગેરેમાં મોહને છોડી દેનારો પુરૂષ સયમના સાધનોથી શુ વૃથા મુઝાઈ જાય? અર્થાત્ મુઝાય નહિ, જે શુદ્ધિમાન્ મનુષ્ય રાગ યચના ભયથી ભોજન છોડી દે અને ઔષધ પીવે, તેને શુ કદિ પણ અજીર્ણનો રોગ થાય? અર્થાત્ નજ થાય ૩૧

મુનિએ વિપરૂપ વિષય ને માટે તપનો ત્યાગ કરવો ન જોઈએ.

હરીણિ (૩૨-૩૩)

ત્યજતુ તપસે ચક્ર ચક્રી યતસ્તપસઃ ફલ,

સુખમનુષમ સ્વોત્થ નિર્ત્ય તતો ન તદદ્યુતમ્ ।

હૃદમિહ મહચિત્ર યત્તદ્વિષ વિષયાત્મક,

પુનરપિ સુધીસ્ત્યક્ત ભોક્તુ જહાતિ મહત્તપઃ ॥ ૩૨ ॥

જે ચક્રવર્તી તપને માટે ચક્રનો ત્યાગ કરે છે, કારણ કે તપનું ફળ આત્મા થી ઉત્પન્ન થનાર નિત્ય અનુપમ સુખરૂપ છે તો તેમાં કાંઈ આશ્ચર્ય ની વાત નથી, પરંતુ મોટા આશ્ચર્યની વાત તો એ છે કે, સદ્શુદ્ધિમાન્ પુરૂષ ત્યજી દીધેલા વિષયરૂપ વિષને પાછું લોખવવા માટે મોટા તપનો ત્યાગ કરે છે ૩૨

વિષયરૂપ વિષના ગ્રાસ લેનારો મુનિ પોતાનું અહિત કરે છે.

અહિતવિહિતમીતિઃ પ્રીત કલત્રમપિ સ્વય,

સકૃદપકૃત શ્રુત્વા સથો જહાતિ જનોઽપ્યયમ્ ।

સ્વહિતનિરતઃ સાક્ષાદોષ સમીક્ષ્ય ભવે ભવે,

વિષયવિપવદ્ગ્રાસાભ્યાસ કય કુસ્તે બુદ્ધઃ ॥ ૩૩ ॥

“ વ્રાહ્મણસ્પર્શદેહોડય શુદ્ધકામાયનેવ્યતે । કચ્છાચ તપસે ચેહ પ્રેતપાનન્તમુલાય ”

અર્થાત્ પ્રાણલુપ્તો આ દેહ તુરં વિષયલોગ લોગવશાં સ્ત્રાઙ નથી, પરંતુ તને અને કષ્ટ લોગવશાં વારતે છે તેમ કરવામાં કૃણ એ જ પત્ત ધાય છે કે આ દેહ તને પછી અનન્ત સુખ (મોક્ષ) મળે છે પરંતુ ઉક્ત શ્લોક પ્રમાણે જે પ્રાણલુપ્તો વ કષ્ટ આદિ સ્વધર્મના શાસનોદ્ધી અન્યથા-ખીજી રીતે વર્તે છે, તેઓને માટે ભારત દિમાં તેની નિદાનું કથન પણ કરવામાં આવ્યું છે, અને તે ભાગ ઉપર જો તે પ્રાણલુપ્તમુદ્ધ લક્ષ આપી સુધરજે, તો તેને એકિંક તેમજ પરલૌકિક અને લોકીક સુખની પ્રાપ્તિ થશે તેમ અન્ય વાચકવૃન્દ પણ આ લેખનના લાભ લઈ તેઓ સુધરવાનું જણાવશે તો પણ તેઓ શુદ્ધ ધર્મનું નિવૃત્તિ જોઈ સુખી થશે જે કારણે આ અધિકરણનો આરભ કરવામાં આવે છે

અધ્યમ પ્રાણલુપ્તો લક્ષણો.

અનુષ્ટુપ્—(૧ થી ૨૫)

કૃપિવાળિજ્યગોરક્ષા રાજ્યસેવા ચિકિત્સિતમ્ ।

યે વ્રાહ્મણા મકુર્વન્તિ વૃષલાસ્તે ન સશયઃ ॥ ૧ ॥

કૃપિ-એક, બાપાર, ગાય વિગેરેની સેવા કરી તેના દુધ, દહિ, ઘી વગેરે વિ કથ કરી વૃત્તિ ચલાવવી તે, અને વૈદ્ય, રાજ્યની નોકરી જે પ્રાણલુપ્તો કરે છે, તેઓ મદ્ર તુરં છે, એમાં સશય નથી ૧

સ્ત્રી સેવક પ્રાણલુપ્તો.

યે સ્ત્રીવશં ગતા નિત્ય, વિશ્વાસોપદતાથ ચે ।

યે સ્ત્રીપાદરજાસૃષ્ટાસ્તેડપિ શ્દ્રા યુષિષ્ઠિર ॥ ૨ ॥

હે ધર્મશાસ્ત્ર ! જે પ્રાણલુપ્તો હમેશા સ્ત્રીઓને આધીન છે અને ખીજના વિ શ્વાસથી જેઓ મૃતતુલ્ય થયા છે, અને જેઓ સ્ત્રીઓના ચરણ પી રજવી સ્પર્શ કરાવેલા છે અર્થાત્ સ્ત્રીઓના દાસરૂપ થઈ ગયા છે તે પણ પ્રાણલુપ્તો મદ્રતુલ્ય છે એમ શાન્તિપર્વના ભીષ્મપિતામહે રાજા યુધિષ્ઠરને કહ્યું છે ૨ વળી

ખેતીકાર પ્રાણલુપ્તો

દલકર્પણકાર્યં તુ, યસ્ય ત્રિમસ્ય વર્તતે ।

ન હિ સ વ્રાહ્મણઃપ્રોક્તઃ સોડપિ શ્દ્રો યુષિષ્ઠિર ॥ ૩ ॥

* ૧ થી ૧૩ પુરાણ, મહાભારત તથા મનુસ્મૃતિ

મૂર્ઝન્મોદ્વજાત્ત એવ કુધિયા સસારપાતાય ધિરૂ,

સ્વ સ્વસ્થૈવ વધાય શસ્ત્રમધિણ યદુષ્પયુક્ત ભવેત્ ॥ ૩૫ ॥

વસ્ત્ર, પુસ્તક અને પાત્રા વિગેરે ધર્મોપકરણના પદાર્થો શ્રી તીર્થ કર ભગવાને સંયમની રક્ષા માટે યતિઓને બતાવ્યા છે તે છતાં મદ્દ બુદ્ધિવાળા-મૂઢ છવો વધારે મોહમા પડીને તેને સસારમા પગલાના સાધનભૂત બનાવે છે તેઓને ખરેખર ધિક્કાર છે ! મૂર્ખ માણસ વડે અકુશળતાથી વપરાયતુ ગરુ (હથિહાર) તેના પોતાનાજ નાશનું નિમિત્ત થાય છે

ભાવાર્થ—આ ઉપદેશ વધારે સ્પષ્ટ શબ્દોમા છે મૂર્ખો એજ પરિશ્લ છે એમ સમજાઈ જાય તો પછી આ હકીકતમા વિશેષ પ્રકાશ પાડવાની જરૂર રહેતી નથી વાત એ છે કે આ છવ સમજતો નથી કે પદાર્થ પ્રાપ્તિમા સુખ નથી પણ સંતોષમા સુખ છે આ તો ભગવાને દીર્ઘ વિચાર કરી રાખવાની રજા આપેલી એવી ઉપધિ-પાત્રા કે પુસ્તકાદિ વસ્તુ જે રાખવાનો ઉદ્દેશ સંયમ પ્રવૃત્તિનેજ છે તેજ મમતાથી સસાર વધારે છે, તેમા પાડે છે અને પાછો ઉઘો આવવા દેતી નથી શસ્ત્રથી પરને ભય ઉત્પન્ન કરાય છે, હરવાય છે, અને પ્રાણ પણ લેવાય છે પણ બહુને ખરો ઉપયોગ કરી ન જાયનાર જો હાડ ભરીને તેને પોતાની તરફ જ વાળે તેથી પોતાનું છવન પણ ખોઈ બેસે છે, તેનીજ રીને સમારનો નાશ કરવાના પ્રમળ સાધનરૂપ ધર્મોપકરણ પર મૂર્ખો રાખવાનું થાય તો યતિછવનનો બહુધા નાશ થાય છે

હે મુનિ ! અનુભવીના ઉપર લખેલા શબ્દો પર બરાબર મનન અને નિહિધ્યાસન કરજે એ અમત્કારી ચાર લીટીમા બહુ ઉત્તમ ગિજ્ઞાનો સમાવેશ કરવામા આવ્યો છે સમજી વર્ગને ઉપદેશેવા પાપર વિશેષ ટીકાને અવકાશ આપવાની આવશ્યકતા અત્પ જણાય છે ૩૫

નિષ્પુણ્યકની ચેષ્ટા, ઉદ્ધત વર્તન-અધમ કૃપા.

રક્ષઃ કોઽપિ જનાભિચૂતિપદીં ત્પત્યન્ત્વા પ્રસાદાદુરો-

વેપ પ્રાપ્ય યતેઃ કયચ્ચન કિયચ્છાસ્ત્વ પદ કોઽપિ ચ ।

મૌલ્યર્થાદિવશીકૃતર્જુનતાદાનાર્ચનૈર્ગર્ભાગ્-

આત્માન ગણયન્નોન્દ્રમિવ ધિગન્તા દ્રુત દુર્ગતો ॥ ૩૬ ॥

કોઈ ગરીબ-સક માણસ લોકોના અપમાનને ચોગ્ય સ્થાનક તથા હાથે શુદ્ધ મહાત્માની કૃપાથી મુનિનો વેશ પામે છે, કાર્ષ્ઠ શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરે છે અને કોઈ પદવી મેળવે છે, ત્યારે પોતાના વાચાળપણથી ભદ્ર લોકોને વશ કરીને તે રાગી લોકો જે હાનિ અને પૂજા કરે છે તેથી પોતે ગર્વ માને છે અને પોતાની જાતને રાજા

તેમા જ્યાર જન્મો સુધી ખર, સાઠ જન્મો સુધી સૂકર (હુકમ) અને સીરે
જન્મો સુધી ધ્યાન-કૃતરા-ના જન્મને પામે છે એમ મનુષ્યે કહ્યું છે ૮

અધ્ધમ વૃત્તિના પ્રાણીઓનું સ્થાન.

સત્ય નાસ્તિ તપો નાસ્તિ, નાસ્તિ ચેન્દ્રિયનિગ્રહ' ।

સર્વભૂતદયા નાસ્તિ, एतच्चाण्डाललक्षणम् ॥ ૯ ॥

ખ ઠાણુમા જે સત્ય નહોય, તપ નહોય, ઇન્દ્રિયોના નિગ્રહ નહોય, સર્વ જૂન
(પ્રાણી) ઉપર દયા ન હોય, તે એ આંડાલનું લક્ષણ છે અર્થાત્ તે પ્રાણી આંડાલ
નું જ લાણુવો ૯ તેમજ

ચતુર્વેદ્યપિ યો બૂત્વા, ચણ્ડકર્મ સમાચરેત્ ।

ચણ્ડાલસ્સ તુ વિજ્ઞેયો, નવેદાસ્તત્ર કારણમ્ ॥ ૧૦ ॥

જે પ્રાણી આર વેદોને લાણુનારો હોય તે પણુ જે ઉચ્ચ-પ્રાણી ધર્મ નિરૂદ્ધ
કર્મ કરે તેને આંડાલ લાણુવો તેમા-પ્રાણીપણુમા-વેદો કારણરૂપ નથી ૧૦

પ્રાણીઓને તજવા યોગ્ય માર્ગ.

વાર્ધકાસ્તેવકાચૈવ, નક્ષત્રતિથિસૂચકાઃ ।

एते शूद्रसमा विप्र मनुना परिकीर्तिता' ॥ ૧૧ ॥

જે પ્રાણીઓ બ્યાજ ઉત્પન્ન કરી નિર્વાહ ચલાવનારા છે, જીભની નોકરી કરવા
વાળા છે, નક્ષત્રો અને તિથિઓને સૂચવવાવાળા અર્થાત્ જોશીના કામને કરનારા છે,
આ પ્રાણીઓને મનુષ્યજ ઋષિયે શૂદ્ર અમાન કહ્યા છે ૧૧ વળી—

અયોગ્ય વર્તનથી નિંદ્ય અવસ્થા.

ક્રુરાચણ્ડાશ્ચ પાપાશ્ચ, પરદ્રવ્યાપહારિણઃ ।

નિર્દયાઃ સર્વભૂતેષુ, ચાણ્ડાગ્રસર્વનાતિષ્ઠ ॥ ૧૨ ॥

જે પ્રાણીઓ અત્યંત ક્રોધવાળા, પાપ કર્મ કરનારા, જીભના ધનને ચોરવાવા
ળા, અને સર્વ પ્રાણી માનમા દયા વગરના છે, તેઓ સર્વ વર્ણમા આંડાલનુ ય છે ૧૨

અધ્ધમ પ્રાણીઓને ભોજન પ્રીતિ.

મોદકા યત્ર લભ્યન્તે, ન દૂરે પન્થયોજની ।

ઘટકા યત્ર લભ્યન્તે, ન દૂરે દગયોજની ॥ ૧૩ ॥

લાડુમટોને લાડુ મળતા હોય તે ૨૦ ગાઉ પણુ દૂર નથી અને જે વડાનું લો
જન મળતું તે ૪૦ ગાઉ પણુ દૂર નથી અર્થાત્ ભોજન સાડુ આટલી પન્થને પછી
મળતા નથી ૧૩

ઈન્દ્રિયરૂપી ચોરોથી જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર રૂપી રત્નોની રક્ષા.

દાસત્વ વિષયપ્રભોગતવતામાત્માપિ યેષા પર-

સ્તેષા મો ગુણદોષશૂન્યમનસા કિં તત્પુનર્નગ્યતિ ।

મેતદ્વ્ય ભવતૈવ યસ્ય મુવનપ્રદ્યોતિ રત્નત્રય,

આમ્યન્તીન્દ્રિયતસ્કરાશ્ચ પરિતસ્વ તન્મુહુર્જાગૃહિ ॥ ૩૭ ॥

હૈ મુનિ ! જેઓ વિષયરૂપી સ્વામીના દાસ થઈ ગયા છે, તેમને જો કે આત્મા ઉત્કૃષ્ટ છે, પણ તેમણે મન શુદ્ધ અને દોષથી શૂન્ય થઈ ગયું છે, એટલે તેમને પછી નાશ પામવાનું કંઈ રહ્યું નથી, તેથી તેમને જાણતી રાખવાની જરૂર નથી, પરંતુ તારે તો ખડીતા રહેવું કારણ કે, આ ભુવનને પ્રકાશિત કરનારા જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રરૂપી ત્રણ રત્નો જે તારી પાસે રહેલા છે, તેમને ચોરી લેવા માટે તેની આમપાસ ઈન્દ્રિયરૂપી ચોર લોકો હંમેશા ક્યો કરે છે ૩૭

યતિને માટે ટુંક શિખામણ.

મનહર.

* ભુલે ફિરે પ્રમ તે કહત કહ્યું ચોર ચોર,
કરત ન તાપ ફરી કરત સતાપકુ,
દક્ષ ભયો રહે પુની દક્ષપ્રભાપતિ જેસે
દેત પર દીક્ષણા ન દીક્ષા દેત આપકુ
સુ દર કહત એસે જામે ન યુગતી કહ્યું,
ચોર જાપ જપ ન જપત નીજ જાપકુ,
બાલ ભયો જવાન ભયો વય વીતે ત્રધ ભયો,
વયુ રૂપ હોઈકે લીસરી ગયો આપકુ ૩૮

આ પ્રમાણે બોધ આપતા આ યતિશિક્ષાપદ્ધતિ અધિકાર પૂર્ણ કરવામા આવે છે

અર્ધદશ સાધુ અવસ્થા-અધિકાર.

કુમાધુના હિતાથે અને આત્મતેજ ઓળખાવવા યતિશિક્ષાપદ્ધતિ અધિકાર પૂર્વે લખાયો છે પરંતુ જ્યાં સુધી મનરૂપી ચોરાની સ્થિતિ સાધુ અવસ્થામા દૃઢ થતી નથી ત્યાં સુધી ફક્ત સાધુવેશ પહેરવાથી આત્મકલ્યાણ માધી શકાતું નથી પણ ઉલટું અતો પ્રથમ તો પ્રથમ જેવી અવસ્થા થઈ રહે છે

તરવાર ખાધી આજીવિકા ચલાવનાર એટલે લશ્કરની નોકરી કરનાર, ગળી વેચનાર, અથવા લેખન કરનાર, ધન લઈ દેવની પૂજા કરનાર ગાંગોત્ર અર્થાત્ જે આખા ગામનું ગોરપણું કરે છે તે, એક ગામથી બીજે ગામ સંદેશા અથવા પત્રો આપી વૃત્તિ ચલાવનાર, આ વૃત્તિ કરનારા બ્રહ્મણોને આપેલું દાન નિષ્કળ થાય છે ૧૮ વળી—

પાકર્તુઃ પરમ્યર્થે, કવયે ગદહારિણે ।

અમદ્યમસક્તસ્યાપિ, દત્ત મવતિ નિષ્ફલમ્ ॥ ૧૯ ॥

પાકત માટે પાક (રસોઈ કરનાર), કવિતા કરી ધન લેનાર, વંચનો ધધો કરનાર અને અલકથ-લથુન-પલાડુ-વિગેરે પદાર્થોને ભક્ષણ કરનાર એવા બ્રાહ્મણને આપેલું દાન નિષ્કળ જાય છે ૧૮ અને—

શૂદ્રાન્નમોજિનયૈવ, શૂદ્રાણા શવદાહિન ।

પૌંશ્વલાન્નમુજઘાપિ, દત્ત મવતિ નિષ્ફલમ્ ॥ ૨૦ ॥

શૂદ્રોના અન્નનું ભક્ષણ કરનાર, શૂદ્રોના શવ-મુકાદો દાહ કરનાર અને વેશ્યા સ્ત્રીઓ તથા તેના અર પુરૂષોના અન્નનું ભક્ષણ કરનાર એવા બ્રાહ્મણને આપેલું દાન પણ નિષ્કળ થાય છે ૨૦

બ્રાહ્મણોને નરકમા જવાનો સિધ્ધો રસ્તો.

વિશ્વાસવાતિનાં ચૈવ મર્પાદાભેદિનાં તથા ।

પરાન્નલોલુપાનાં ચ, નરક ન્નુ દાર્ણ ॥ ૨૧ ॥

વિશ્વાસઘાત કરનારા, ધર્મની મયાદાને ભેદનારા, અને બીજાઓના અન્નનું ભક્ષણ કરવામા લોહુપ-લોભવાળા-એવા બ્રાહ્મણોને દાહજી નરકની પ્રાપ્તિ થાય છે, એમ તું શ્રવણ કર ૨૧ તથા—

પ્રતિગ્રહરતા યે ચ, યે વૈ નક્ષત્રપાટકા ।

યે ચ દેવલોકાન્નાર્ના, મોજિનસ્તાઙ્ગણુષ્વ મે ॥ ૨૨ ॥

જે બ્રાહ્મણ દાન લેવામા પ્રીતિવાળા છે, અને જેઓ નક્ષત્રનો પાક કરનારા અર્થાત્ જ્યોતિ શાસ્ત્રથી નિર્ણય ચલાવનારા છે અને જેઓ દેવલોક-દેવપૂજા કરી ધન ગ્રહણ કરનાર-બ્રાહ્મણનું અન્ન ભક્ષણ કરનારા બ્રાહ્મણ છે, તેઓને નરકની પ્રાપ્તિ છે, એમ તું આરી પાસેથી સાજણ ૨૨

પ્રતિત બ્રાહ્મણના લક્ષણ.

અત્રતી કિતવ સ્તેન, પ્રાણિવિક્રયકોઽપિ વા ।

પ્રતિમાવિક્રય યો વૈ, કરોતિ પતિતસ્તુ સઃ ॥ ૨૩ ॥

एतावत्तु व्यययति यदा लोकत्रयैस्तमोभि-

स्तस्मिन्नेव प्रकृतिमलिनैर्व्योम्नि लब्धोऽवकाशः ॥४॥

પ્રાત કાલે સૂર્યનો મહિમા મારા ઉપતાપ માટે નથી એટલેકે પ્રાત કાલે સૂર્યના ઉદયથી અન્ધકારનો નાશ થઈ જાય છે તેમા મને કશો ઉપતાપ નથી, કારણ કે આ જગતમા કાળથી કયા પદાર્થો અસ્ત પામતા નથી અથવા બીજા કયા પદાર્થો અસ્ત નહિ પામે ? અર્થાત્ તેમ મર્વતું થતું આબુ છે પરંતુ આમા આટલી બાબત મને પીડા કરે છે કે સ્વભાવથી નહિન એવા તે લોક બાદ્ય અન્ધા રાએ તે આકાશમા જ જગ્યા-રહેઠાણુ મેળવ્યું છે અર્થાત્ સૂર્યે અન્ધકારને જ્યાથી કાઢી મૂક્યું છે તે સ્થાનના એક લાગમા અ ધારૂ રહ્યું છે તે બાબતની પીડા થાય છે ૪

ઇદ્ર વિજય.

માનિકુ હોય ન મદ્વતા શુભ,
મદ્વતા તવ કાહેકો માનિ,
દાનિ ન હોય અદત્ત જિઠેળુ,
અદત્ત ભયો તેતો કાહેકો દાનિ,
ધ્યાનિકુ ચ ચલતા નવિ વ્યાપત,
ચ ચલતા તબ કાહેકો ધ્યાની,
જ્ઞાનિ ન હોય શુભાની શુભો નર,
માન અહેતવ કાહેકો જ્ઞાનિ

૫

આ પ્રમાણે અર્ધદંધ સાધુની સ્થિતિ સમજાવતા આ અધિકાર પૂર્ણ કરવામા આવે છે

સાધુ આત્મનિન્દા-આધિકાર.

સાધુ (ત્યાગી અને સર્જન) પુરૂષમા, મનોનિગ્રહ, મમત્વ ત્યાગ તેમજ માન માયાનો વિવેક હોવો જોઈએ અને તેમ હોય તોજ વેશ શોભા યુક્ત હોઈ શકે, કે મકે ત્યાગ અને મોહ એ ઉભયનો સ બધ એક સ્થાને હોઈ શકતો નથી આટલું છતાં પૂર્વે સાધુના અયોગ્ય વર્તનમાટે કહેવામા આવ્યું છે. આવા દુર્ગુણથી મુક્ત થવા વિચાર કરવો અને તે તર્જવાને મથન કરવું તેમજ પોતાના દોષ-ભૂલ માટે પ ત્તાવો કરવો તે પોતાની જોવાએલ બાજુ હાથ કરવાને મોનેરી તક છે અને તેથી સાધુ પુરૂષોને પોતાની ભૂલ સુધારવા માટે અને આત્માને જોખમવા માટે આત્મ નિન્દાનો આ અધિકાર લખવામા આવે છે

૧. ગ્રાહણ ભટ્ટા, નિત લાડુનુ ગાડુ હને નહિ ચાલશે શિક્ષા વૃત્તિ, જુઠામા ભુલો ગણિ મધો જાલશે	૨૬૦
તુ માગી ખાય ચપટી ચપટી, તને લાજ નથી પડનાજ લી, તાડ હઠાપણુ રાખ બધુ દપટી, ગ્રાહણ ભટ્ટા૦	
મર મોત બનેલુ બહુ જોડુ, પણ તુ ન ગતે જોડુ છોડુ, તાડ તો ચિત લાડુમા ચોખ્યુ ગ્રાહણ ભટ્ટા૦	૩૩
તુ લોહિ કોળિયા મૂખ ભરે, નહિ ચત કાજ લાડુથી ડરે, તને કેમ શિખામણુ અમર કરે, ગ્રાહણ ભટ્ટા૦	૩૪
તન તાડ હરામ થયેતુ છે, વળિ મન વિદ્યા વણુ મેલુ છે, તને સમજાવ્યાનુ ન સે'તુ છે ગ્રાહણ ભટ્ટા૦	૩૫
તુજ દાઢ ગળ્યામા સળકી છે, તેથી તેમા પ્રીતિ વળગી છે, પણુ નીતિથી એ અળગી છે, ગ્રાહણ ભટ્ટા૦	૩૬
બહુ દિન ધૂત ખાધુ પીધુ, કહિ "સ્વસ્તિ પ્રસન્ન" ગ્રીધુ લીધુ, હવે બસકર બહુ સાડુ કીધુ, ગ્રાહણ ભટ્ટા૦	૩૭
તને દાઢ પગો પ્રજુએ આખ્યા, નાથ ભાગિ પડ્યા નથીરે ક'ખ્યા, નથિ મોટા કરી તમને યાચ્યા, ગ્રાહણ ભટ્ટા૦	૩૮
નથિ લાભ તને પણ ભિક્ષાથી, શ્રીમત ન કોઇ યથો આધો, ગરિબાઇ સદા થઇ છે સાથી, ગ્રાહણ ભટ્ટા૦	૩૯
ચડાળ તણો ધધો સારો, પણ તેથી ભુડો છે તારો, ઉપદેશ વિચારી જો મારો, ગ્રાહણ ભટ્ટા૦	૪૦
બહુ પ્રજા વધી પડી વિપ્રતણી, મોએ શ્રદ્ધિ ગ્રહપદની કરણી, એથી અડચણુ એમા આવી ધણી, ગ્રાહણ ભટ્ટા૦	૪૧
જુજ જજમાને ને ગોર ધણા, પણ ઉવમ ન કરે સર્વજણા, તેથી રજ પણામા રહિ ન મણા, ગ્રાહણ ભટ્ટા૦	૪૨
મહારાજ પડ્યુ છે નામ હવે, તે કેવળ ગ્રાહણ ભૂખ થવે, જાણે આવ્યા અવતાર નવે, ગ્રાહણ ભટ્ટા૦	૪૩
વિદ્યા છે વારો કુળ દેવી, તે સમય પ્રમાણે તુ સેવી, મેળવ પદો પડિત જેવી, ગ્રાહણ ભટ્ટા૦	૪૪
તુ પૂર્વજને જો સભારી, અપિવર વિકાન હવા ભારી, મર મૃદ પેટ પાળીમારી, ગ્રાહણ ભટ્ટા૦	૪૫
તે નામ જોળ્યુ ગ્રાહણ કેરૂં, તુ થયો કાડરો મટિ મેરૂં, કીધા આજસ જમને ભેરૂં, ગ્રાહણ ભટ્ટા૦	૪૬

અ ત કરણુ મા મત્સર (દ્રેષ) ને ધારણુ કરનાર, બહારથી શમતાને ધારણુ કરનાર, ગુપ્ત રીતે પાપ કરનાર, નદીના જળથી (આત્માની) શુદ્ધિ કરનાર, મદિરા પાનવાળા નણિકની જેમ દુષ્ટ વાસના અને આશાને ધારણુ કરનાર, પાપક મતનો અગ્રીકાર કરનાર, બગવાની જેવી દૃષ્ટિવાળા (બગધ્યાની), આવા મિથ્યાદૃષ્ટિ-ઓના અશ્રવણને વિષે તેવાજ આચરણોથી હું બધાયેલા છું તો અહો ! મારી શી ગતિ થશે ? અર્થાત આવા ચારિત્રોથી મારી દુર્ગતિ થશે ૩

જ્ઞાનીની સ્તુતિપૂર્વક અજ્ઞાનીની નિદા.

બ્રહ્મજ્ઞાનવિવેકનિર્મલધિયઃ કુવેન્ત્યહો દુષ્કર,
પન્મુઞ્ચન્ત્યુપભોગભાઙ્ગ્યપિ ધનાન્યેકાન્તતો નિઃસ્પૃહાઃ ।
સમ્પ્રાપ્તાન્ન પુરા ન સમ્પ્રતિ ન ચ માતૌ દદમત્યયા,
વાઙ્છામાત્રપરિગ્રહાનપિ પર ત્યક્તુ ન શક્તા વયમ્ ॥૪॥

અહો ! બ્રહ્મજ્ઞાનના વિવેકે કરીને નિર્મળ શુદ્ધિવાળા પુરૂષો દુષ્કર બાઈને કરે છે કારણ કે તેઓ એકાતપણે નિસ્પૃહ (ઇચ્છા રહિત) થઈને ઉપસોગમા ઉપયોગી ધનનો પણ ત્યાગ કરે છે પરંતુ અમને તો પહેલા (પૂર્વ જન્મમા) પણ પ્રાપ્ત થયેલા નથી, અત્યારે (આ જન્મમા) પણ પ્રાપ્ત થતા નથી, અને (હવે પછી એટલે આવતા જન્મમા) પ્રાપ્ત થશે કે નહીં તે વિષયમા અમે દૃઢ વિશ્વાસવાળા નથી તો પણ તે પરિશ્રદ્ધની માત્ર વાછાને પણ અમે ત્યાગ કરવા સમર્થ થતા નથી, એ અતિ ખેદની વાત છે ૪

ચારિત્ર પર અરૂચિ થવાના કારણો પૂર્વક આત્મનિદા.

સ્વધરા

किं भावी नारकोऽहं किमुत बहुभवी दूरभव्यो नभव्यः,
किं वाऽहं कृष्णपक्षी किमचरमगुणस्थानकं कर्मदोषात् ।
बद्धिज्वालेन शिक्षा त्रतमापि विपवत्सङ्गधारा तपस्या,
स्वा यायः कर्णसूची यम इव विपमः समयो यदिभाति ॥५॥

શું હું કર્મના દોષને લીધે નારકી થવાનો હર્ષશ ? કે બહુભવ (ઘણા જ સાર વાળો) હર્ષશ ? કે દૂર ભવી હર્ષશ ? કે અભવ્ય હર્ષશ ? કે કૃષ્ણપક્ષીયો હર્ષશ ? કે પહેલા ગુણસ્થાનક (મિથ્યાત્વ ગુણસ્થ ન) વાળો હર્ષશ ? કે જેથી કરીને મને ધર્મ શિક્ષા (ઉપદેશ) અગ્નિજ્વાળા જેવો ભાસે છે, મત પણ વિષ જેવું ભાસે છે, ત

બળેવ આવે ત્યારે ભટજી રક્ષા બંધનથી (રાખડી બાંધી) બીચાના દુ ખડા પવાને પરજાણુ થઈ પડે સવારથી સાજા સુધીયા ઘરે ઘર અને ઉબરે ઉબરા કરી વળે ઘરનાં નાના મોટા સ્ત્રી પુરૂષો તથા હોવા છોકરાને રક્ષા બંધન કરે એટલું જ નહિ, પણ ખડીયા, કલમ, હોતણીઆરૂ, રજાયા, ચોપડા, લોડીયા અને ઢોરા કાખ રને પણ રાખડી બાંધવા ચુકે નહિ તેનું કારણ કે કાંઈ પણ કરતા ઘરઘણી ખુશી થઈ, દાણા યા પાઈ પૈસાની દલીલો આપે એ રીતે રંગા બંધનના દરજાણુમરી કામ સાડ ભાઈમ મ, દોરનદારો, જોળખીના, જોએવા, સાંજોવા, ને છેવટ રંગાની અપ દમા આવતાની હાજરી લીધા વગર છેડે નહિ, જેમના વર્ષને રાજ પગ તેજ શ્રુ જળ આશીર્વાદ આપવા નિહળે આથી કરીને બળજીની થયેવ જોળખાણુ, કાચ આપણે ભૂલી ગયા હોઈએ, પરંતુ આ તેડેવાર ઉપર તે તો ખસુસ કરીને યાદ લાવી દર્શન આપેજ આપે આવી ભટજીની વર્તણુકથી કેટલાક કટાણેલા લોકોએ આખી બ્રાહ્મણી કોમને “ બ્રાહ્મણુસાઈ આગે ને મગાવે ” એમ પ્રમિદ રીતે કહેવા માંડ્યું, જે કે સર્વ તેમ હોતા નથી

વર્ષના અમુક ભાગમા એક વખત ટેનીઆ ભટજીની ટેવ નાખવા માટે ચિ યાળો હોય તો ડગલાની ટેલ નાખે, લાળા સાથે “ ટેલીઆ ભટની ટેલ છે, દાતારને મન સેહેલ છે, ડગલો ડગલો થાય છે, શિયાળો વહી જાય છે, ડગલે ડગલે ખીળો ખટી તે ડગલો ભટે પેહેયો નથી, ડગલે ડગલે ગતી દોર, તે ડગલો પહેર્યોને કાઠ ” એવા એવા લાળા ઘાટાના કાન ફાડનારા, તથા જે સાસાની રોવા છાકરા જાના ગહે ને ઉઘતા જાગી ઉઠે, તેવા અવાજથી પ હેલી ને પાછની રતે ચેકેરમા સાઠ પાંદે કેટલાક દિવસ તેની ટેલ પાય, એટલે શે રીના કે ચેકેરના મુખ્ય માણસો ખરડો કરી ભટજીની વાચના મુજબ ડગલા કે બીજી ચીજો ખૂરી પાડે

કોઈ વખત કે કુના ચાકવા કરી રૂપીઆ મેજવવાની ટેલ કરે એજ થાગીમા ચેર દોહચેર કકુ લઈને જે માણુએ રંગામા મળે તેમને ચાહવો કરે, ને ઘર ઘર ફ રીને ચાહવા ઉપરાંત ઘરના બારણાની સામે કકુના ચાપા માટે એમ ભે ચાર મ દિના ફર ફર કરી, છેવટ તમામને કટાળો આપે ના કહે તો મ ને નહિ, ને મોતા તુ કમ કરે જ જાય, છેવટ દક્ષિણાની ઉઘરાણી ચડ કરે. દક્ષિણામા રૂપા નાણું ને ધણી ઘણા દહાડાની મહેનત મ ને વગર તો ચાહે કેમ ? વળી આટલા દિવસ તો મુજે મોટે ચાહવા કરવાના હવે, મણુ હવે તો બીજી સુખિ કરવી જોઈએ, તેથી કોઈએ ખરેખર આખું હોય, યા ન આખું હોય, તો પણ લાળા ઘાટાથી “ એક રૂપીઆ બોથકલાઈના ઘરનો આગ્યો છે, કાથી સેવમા વાગ્યો છે, અડધો રૂપોએ કાલોબાએ આગ્યો છે ”

પ્રશ્ન—ગૃહસ્થો પણ મહા પડિત હોય છે તો તેઓ ધર્મ—તત્ત્વના જાણુ કેમ ન હોય ? તેનામા એ લક્ષણનો અભાવ ઘટી શકેના નથી

ઉત્તર—હે ભદ્ર ! પુત્રોને જણવાની પીડાથી પીડાતી અને રૂદ્ધન કરતી અનેક સ્ત્રીઓની યાસે બેસવાથી જો વધ્યા સ્ત્રીને તેની પીડાનો અનુભવ થાય તો કાવ્ય, વ્યાકરણ, ત્યાય, વર્ક, છદ્દ, અલેકાર, કર્મગ્રંથ પર્યંત પ્રકરણો વિગેરે ઘણા શાસ્ત્રોનો જાણુ અને ઘણા આગમોના સાલણનાર ગૃહસ્થ મહા પડિતો આગમના અભ્યાસી નિરાશી મુનિની જેવો ધર્મ વસ્તુનો અનુભવ જાગે પરંતુ તેમ થતુ નથી તેથી ગૃહસ્થ મહા પડિતો ને પણ નિરાશી મુનિના જેવો ધર્મ વસ્તુનો અનુભવ જાગવો અમભવિત છે, તેથી અમે તે લક્ષણનો અભાવ કહ્યો છે

પ્રશ્ન—હે મહારાજ ! ગૃહસ્થને મુનિની જેવો ધર્મના સ્વરૂપનો ભાસ નહીં જાગવાનુ કારણ શુ ?

ઉત્તર—હે ભગ્ય ! ગૃહસ્થની આગમ જાણવારૂપ અયોગ્યતા હોવાથી તેને મુનિ જેવો અનુભવ જાગતો નથી, સર્વ કાર્યની મિદ્ધિ કરનારી યોગ્યતા ન હોવાથી તે મુખ્ય કારણ છે, બીજા સર્વ તેના સહકારી કારણ છે

પ્રશ્ન—ગૃહસ્થને આગમ જાણવાની યોગ્યતા ન હોવાનુ શુ કારણ ?

ઉત્તર—તેનુ સવિશેષ કારણ તો કેવલીગમ્ય છે અમે તો સર્વજ્ઞોએ આગમમા ગૃહસ્થોને સિદ્ધાંત લખવા લખાવવાનો નિષેધ કરેલો છે તે ઉપરથી એમ જાણી એ છીએ, કે—અયોગ્યતા વિના સર્વ જ્ઞોના પરમ ઉપકારી અરિહંત ગણધર જે કર્તવ્ય જેને સુખદાર્દ હોય તેને તે કર્તવ્યનો નિષેધ કરે નહીં માટે અયોગ્યતા સિદ્ધ છે

પ્રશ્ન—આગમમા કેવી રીતે નિષેધ કરેલો છે ?

ઉત્તર—આગમમા એમ કહ્યું છે કે—‘ જે કોઈ સાધુ અન્ય તીર્થાને તથા ગૃહસ્થને સિદ્ધાંતની વાચના આપે અથવા અનેરા પામે અપાવે અથવા જે પોતાની મેળે આપતો હોય તેને અનુમોદે તે સાધુને એક માગી અથવા ચાર માત્રી પ્રાયશ્ચિત્ત જાણુ’ ધૃત્યાદિ લેખોથી સુદૃઢી રીતે ગૃહસ્થને આગમ જાણવા લખાવવાનો નિષેધ સિદ્ધાંતમા પ્રતિપાદન કરેલો છે

પ્રશ્ન—શુ એટલા ઉપરથીજ ગૃહસ્થ ગુરુ ન થઈ શકે કે બીજા પણ હેતુ છે ?

હે ભગ્ય ! સર્વ અનર્થનુ મૂળ અજ્ઞાણુ પણ એકજુજ સર્વ અયોગ્યતાનુ મ દિર છે, તેથી બીજા હેતુની જરૂર રહેતી નથી તેપણુ બીજા હેતુઓ છે તે આ પ્રમાણે—જેમ સાધુ, માત્ર ધર્મ કાર્યનાજ કરનારા હોય છે તેમ ગૃહસ્થ માત્ર ધર્મ કાર્યનાજ કરનારા હોતા નથી, તેઓ છકાયના આરભ, વિષય લોગ, પુત્ર પુનાદિકના વિશદ વિગેરે સાસારિક કાર્યના પણ કરનારા હોય છે, તેથી સદા ધર્મકર્તા એવુ

આ રીતે ભટ્ટણ પોતે પૈસાની સાતી સુડો ને સ્થાવર મીનકનનો ધણી થયો, પણ ધ ધો તો શિક્ષાનો ને શિક્ષાનો રાખે ગયો. બહુર વાનચિત ને સરકાર દરબારમાં પણ પ્રમિદ્ધ રીતે શિક્ષાનો ધ ધોજ ચલાવ્યો. બધા એ વાતની કાંઈ લાજ કે શરમ લે લેખવે નહીં એક વખત કોર્ટમાં ભટ્ટણની કોપ્રએ સાહેલી આપી સમજાવે કહ્યો, તેથી કોર્ટમાં હાજર થયું. પડયું ત્યાં આગળ તેમજ ધ ધો પૂછતામાં આવ્યો કે શિક્ષાવૃત્તિનો બેધરક રીતે લખાવ્યો ને સાહેલી તો ખરેખરી પૂરી મૂળ કોર્ટ તો ભટ્ટણના લીખારી ધ ધનો ખાસ નહીં લાવના તે સાહેલી ઉપર વજન રાખી ફેસવો આપ્યો. તે કામની છેવટ અખીવ હાથકોરટમાં થઈ રિદ્વાન જડજે લીખારી ભટ્ટણની સાહેલી ઉપર મોટી ટીકા દરી તેના બોલવાને નીચેની કોર્ટ વજન આપ્યું હતું તે જુવ કરાવી લીખારી સાહેલી ઉપર ભરોમો નહીં રાખવા નીચેની કોર્ટનો કરાવ ફેરવ્યો. આ ઉપરથી વાચનાર એ ધ ધાની કેટલી આખરૂં તે સમજશે ?

એક વખત ભટ્ટણએ વખતવના મદિમા શ્રોમદ્ લાગવતની સપ્તાહ માડી હતી તેની પૂર્ણહુવિને રાજ કોડીવા વખતવોએ મહારાજ સાહેબનો હાથી પૂરતા સાજા સહિત માગી આણી, ભટ્ટણને હાથીપર બેસાડી ઘેર મૂકવા ચાલ્યા શ્રીમત વંચુવોએ વસ્ત્રાવકારથી ભટ્ટણને રાજવશી જેવા બનાવી નીધા હતા આગળ ઢાલ, ત્રાસા, નગારા વાગે બધા છે, સેવકોના ટોળા ચાલ્યા બધા છે વચ્ચે વચ્ચે ઉડતા શુભાચથી આકાશ રાતુ થઈ રહ્યું છે પાછળ લ વિક્ર સ્ત્રીઓ ધનુર વિવોહના ગીનો મધુર રાગથી ગાય છે, તેમાં ભટ્ટણી પણ ચાલી આવે છે એવી અનેક તરેહ ની શોભા થઈ રહી છે ચાલતા ચાલતા વરઘોટે શાકપીઠ આગળ આવી પહોંચ્યો, ત્યાં આગળ એક ગૃહસ્થ ધર્મ હાખવ મૂળા વહેચ્યો હતો, ને બ્રહ્મણ સાધુને અકેક મૂળો આપનો હતો, તે બેઠ હાથીપર બેઠે ભટ્ટણએ બોલ્યું કે, “માગ્યા વિના આ પાણી પિરસતી નથી” તો બોલ્યા વગર રહેવાથી શેઠને શુ બબર પડશે કે આ પ્રાણજ છે, તેને મૂળો આપુ ? અર ! તેમ થયું તો મૂળો ખેંચો તો ! “મકૂત કે મૂલેકી કેલે જેમી મળા” આવવાની નહિને ! અહો જીવ ! આતો ઠીક નહિ, એમ ધારી તુરત લાગે સાહેથી મૂળો ગાગ્યો, તે લેવા ભટ્ટણી ઉભી રહી

એ વખતે એક પરદેશી કવિ ભટ્ટણની સ્વારી જેવા ઉભો હતો, તે અત્યાર સુધી ભટ્ટણને મોટો જમીનદાર કે સરકાર બજારો હતો, પણ તેણે મૂળો માગ્યો, તેથી સમજ્યો કે આ કોઈ લોભી અને શિયુક છે તેને ઘણું ફિટકાર આપ્યો, અને ભટ્ટણી જે મૂળો લેતી હતી, તેના પ્રત્યે કહ્યું કે

‘ક થડો કું જર ચઢ્યો, કનક કડા દો હાથ,

માગ્યા સુકાઈળ મળે, (પણ) શિખને માંચે ભડ ”

ધિક શ્રેષ્ઠ હોય, બાકી બાહ્ય ક્રિયામા તો ઘણુ કરીને બને તુલ્ય હોય, બુદ્ધસને પિંડ વિશુદ્ધ્યાદિ ઉત્તર ગુણમા ઘણા અતિચાર હોય અને કુશીળપડિસેવીને મૂળ ગુણને ઉત્તર ગુણ બન્નેમા ઘણા અતિચાર હોય, એકનીશ સગળ દોષથી તેનુ ચારિત્ર ચિત્ર ઠાબડુ હોય પણ અનાચાર બનેને ન હોય શરીરની શોભા વિભૂષા મુનિ પણામા થઇ શકે તેવી હસ્તપાદ ગુણ પ્રક્ષાલનાદિરૂપ કરે, બાહ્ય વ્યવહારથી પાર્શ્વ સ્થાદિક જેવા દેખાય પણ પાશ્વ સ્થાદિક વ્રતમા નિરપેક્ષ નિઃસ્વપરિણામી હોય ને આ વ્રતમા સાપેક્ષ મૃદુપરિણામી હોય, તેથી આ ઠાળે પણ સાધુ છે અને તે મના કૃત્ય તેમના નિયંત્રાની હદમા હોવાથી ધર્મમય છે

આ હકીકતથી ગૃહસ્થાવસ્થામા રાખવાના સદ્ગુણી વતનની મહત્વતા બોધી સમજવાની નથી કેમકે ત્યાગી પુરૂષની અપેક્ષાએ સદ્ગુણી પુરૂષ શ્રેષ્ઠ પડે હોઇ શકે છે તે માટે પ્રશ્ન થાય છે કે—

* પ્રશ્ન—હે મહારાજ ? જૈન દર્શન તો સ્યાદ્રાદ રૂપ છે તો તે અપેક્ષાએ ગૃહ સ્થને ગુરુ ભાવનો નિષેધ સર્વથા કેમ કહી શકાય ?

ઉત્તર—હે ભગ્ય ! ગુરુભાવ અનેક પ્રકારનો છે, તે સર્વ પ્રકારનો અમે નિષેધો નથી અમે તો સર્વત્ર સર્વ જીવોને શુદ્ધ ધર્મોપદેશક ગુરુભાવ ગૃહસ્થને ન હોઇ શકે તેથી તેનો નિષેધ કર્યો છે અન્યથા કોઇક ગૃહસ્થ કોઇક ભગ્ય જીવને ધર્મોચાર્ય રૂપ ધર્મોપદેશક ગુરુ થઇ શકે છે જેમ યુગબાહુને તેની સ્ત્રી મહનરેખા થઇ હતી, તેણીએ અત સમયે પોતાના પતિને ધર્મ પમાડ્યો હતો, તેથી તે તેની ધર્મોચાર્ય થઇ અને તેથી યુગબાહુએ દેવપણે ઉત્પન્ન થઇને તેની પાસે આવતા પ્રથમ તેને વહના કરી, પણ તેટલા ઉપરથી પાસે બેઠેલા વિદ્યાધરે તેને ઉત્તમ જાણ્યા છતા ગુરુ ભાવે વાહી નહીં તેમજ ચાડહતે બંકરાને અવ સમયે શુદ્ધ ધર્મ પમાડ્યો, તેથી તે નદીશર નામે દેવ થયો, ને દેવે આવી ચાડહતને ધર્મોચાર્ય બાણી ગુરુભાવે વાધા પણ પાસે બેઠેલા વિદ્યાધર મુનિના પુત્રોએ તેને ગુરુભાવે ન વાધા, આ પ્રકારે હોવાથી જિન વાણીના સ્યાદ્રાદપણામા વાધો આવતો નથી

આ પ્રમાણે ગુરુ અને ગૃહસ્થ ગુરુ ભેદ દર્શાવતા આ અધિકાર પૂર્ણ કરવામા આવે છે

વઠે મકૃતિનું સ્વરૂપ વસન્તતિલ્લકા.

ધતુરકન્ટક ફલપતિરોષધુધ્યા, પૈર વૃથૈન કુરુપે પનસેન સાર્દમ્ ।

સન્તો હસન્તિ ન મજન્તિ ચ ચેતસા ત્વા, ખ્રાતા મવન્તિ પુરુષાસ્તસેવનેન ॥૩૧॥

હે ધતુરાના કાગ ? તને જે રૂણ ઉત્પત્ત મળ્યા નથી તેમાં રૂણસનો દોષ નથી કે તું રૂણસની સાથે મિથ્યા વૈર કરે છે કારણ કે દાહ્ય પુરુષો પ્રીતિથી તારી સેવા કરતા નથી, એટલું જ નહીં પણ તારી ઉગ્રી મરકરી કરે છે, કારણ કે તારૂં સેવન કરવાથી મનુષ્યો ગાડા થાય છે ૨

વઠેભાષિનું દ્રષ્ટાન્ત.

મુંદ્રામાં એક આડેખા કરીને મિત્રા હતો, તેને એવી તો વિચિત્ર ટેવ હતી કે કોઈ પૂછે તો તેનો જવાબ સીધી રીતે સામા આણસને આપે નહીં. મિત્રાના લાભની વાત પૂછવામાં આવે તેને પણ એવો જ જવાબ આપે, તો બીજા વાતનો આડો જવાબ આપે એમાં નવાઈ એની ? તેથી બનવા મુખી તેને કોઈ બોલાવતું નહીં

એક દિવસ ધીરજરામ તથા સૂર્યરામ કરીને બે પડિત મિત્રોને પરસ્પર વાદ થયો, તેમાં ધીરજરામ કહે કે બે આપણે બલાઈ ને નરમ થઈ વર્તીએ તો સૌ માણસો આપણી જોડે તેમજ વને તે બાબતમાં જે માણસ બીજા માણસોના વાક કાઢે છે તે તેમની ભૂલ છે સાનો માણસ આડો આવે તેનું કારણ આપણે જ આપણા તરફથી આપણે હોયું જોઈએ એ ન્યાયશાસ્ત્રનો ખાસ નિયમ છે”

બીજા પડિત સૂર્યરામે મુંદ્રા કે “આપ કહે છો તે નિયમ છે ખરો, પણ એ સર્વેને લાગુ પડે તેમ નથી કેટલાક માણસે ના સ્વભાવજ એવા હોય છે કે બલાઈ ને નરમાશથી તેના સાથે વર્તીએ તો પણ તે તો સામેને મારી થયા કરે છે કેહેવાય છે કે”

બાર ગાઉએ બોલી બહલે, તંરૂવર બહલે શાખા,

બુદાપચામાં કેશ બહલે (પણ) લખણ ન બહલે લાખા.

આ રીત ધીરજરામને ગમી નહીં તેથી એનું સમાધાન કરવા બંને એક જગે એ બેઠા, ત્યાં આગળ આડેખા મીયા નીકળ્યો તે ઠી સાથે પેતાનો છોકરો આગળીએ વળગેલો હતો મિત્રાને જોઈએ સૂર્યરામે વાતચીત કરવા માડી

સૂર્યરામ—જમાદાર કાહેળ સવામ છે મલામ ?

મિયા—(સાચું જોઈને મનમાં) સવામવાલા કોનહય ? (મોટેથી) બોલ કયા, ક તા હે કુચ્છ !

નર્કગામી ત્રિપુટી.

અહો ! વ્યસનવિ વસ્તૈર્લોકઃ પાપણ્ડિર્મિચ્છાત્ ।

નીયતે નરક ધોર, હિસાજાશ્લોપદેશકૈ ॥ ૭ ॥

આશ્ચર્ય છે કે ! વ્યસનો-સાસારિક દુ ખોથી વિનાશ પામેલા, હિ સા જેમા બતાવવામા આવેલ છે, એવા શાસ્ત્રોનો ઉપદેશ કરનારા એવા પાપ હિ કુવકતાઓ-બળાહારથી લોકોને ધોર નરકમા લઈ બાય છે, ૨

પ્રાણિ હિ સાના મૃપા ઉપદેશકો.

પ્રમાણીકૃત્ય શાસ્ત્રાણિ યૈર્વધઃ ક્રિયતેઽયમૈઃ ।

- સઘતે પગલોકે તે શ્વશ્ચે શ્લાદિરોહણમ્ ॥ ૩ ॥

ધર્મશાસ્ત્રોને પ્રમાણ કરીને જે નીચ પુરૂષો પ્રાણીઓની હિ સા કરે છે, તેઓ પરલોકમા-યમનગર વિષે ખાડમા શલ વિગેરે ઉપર ચડવાનુ મ કટ મહન કરે છે ૩

દૂષિત રસોમા આસકિત.

(આર્યા-૮-૫)

ગણન્તિ નાપશબ્દ, ન વૃત્તમ્હ ક્ષય ન ચાર્યસ્ય ।

રસિકત્વેનાકુલિતા વેગ્યાપતયઃ કુક્લવયશ્ચ ॥ ૪ ॥

રસિકપણથી આકુળબાકુળ થયેલ એવા ભર પુરૂષો અને કુત્સિત કવિઓ કુવકતાઓ અપશબ્દને, વૃત્તના ભ ગને ૭ ને અર્થના નાશને ગણતા નથી એટલે કે ભર પુરૂષો કોઈ પે ત ને બે અવાર શબ્દો કહે તેને તથા શીલવતના ભ ગને અને પૈસાના નાશને ગણતા નથી અને કુક્લવિઓ રસિકતામા આવતા કુ-ખરાબ શબ્દને, અનુકુપ્ આદિ વૃત્તના ભ ગને અને કોઈ સ્થળમા શબ્દાર્થ ન મળતો હોય તો તેને પણ ગણતા નથી પરંતુ કેવળ દૂષિત રસોમાજ આસકત રહે છે. ૪

અભવિને ઉપદેશ.

કુગદગદગદિધાણ, મૂઠો જો દેડ ધમ્મઝવણસ ।

સો ચમ્માસીકુકુર, વયળમિ સ્વેડ કપૂર ॥ ૫ ॥

કદાશહરૂપી શ્રદ્ધથી શ્રદ્ધિત અભવિને જે ધર્મોપદેશ આપે છે તે, ધર્મને ૮ કાણુ કરનાર કૃતનાને મુઠર કપૂર અ પ્યા ૨ રોબર કામ કરે છે ૫

મિયા—આહ! તુમ તો કયા, લેક્ષીન તુમેરા બાવાસે બી કીયા જામ હમ ડરનેવાલા નહીં વોહી દુસરા માનો! તુમકુ કિસ સળબ નહિ કેહે શકે?

ભગલોભગડ—જમાદાર, જવાદોને, તમારૂં નામકામ તો મેં કાઢી લીધું નથી, ને નકામા સામા ઘાઓ છે તો એમા માલ નહિ વળત પર મારા જેવો કોઈ મળ્યો તો વાસો હલકો કરશે

મિયા—તુમ કયા મારનેવાલા! તેરી તાકાત કયા હય એક ઠોમામે જમીન પર ગીરા હકે જા! તેરી મરજી હોય તો આજ

ભગલોભગડ—હીક, આવી જાઓ

એમ કહી બને વગી પડયા મિયાએ કેટલોક માર ખાધો ત્યારે નરમ પડ્યો માણસો આવી પડોના તેમણે બન્નેને જૂદા પાડયા

આથી સૂર્યરામના કેહેવાની પીરજરામને ખાનો થઇ

આ પ્રમાણે વક્ર પ્રકૃતિની જોખમ માટે કહી આ અધિકાર પૂર્ણ કરવામા આવે છે

વ્રતમજ્ઞ દોષ-અધિકાર.

મત આ શબ્દ ભિન્ન ભિન્ન વ્યક્તિઓમા સ્થિત, સદાચાર, શીલ વગેરે પવિત્ર આચરણોથી પ્રયોજાય છે તે મતનો બીજો એવો પણ અર્થ થાય છે કે, અમુક કરેલ પ્રતિજ્ઞા-નિયમ વગેરે એટલે બન્ને રીને અર્થ કરતા મન શબ્દ ઘણી મહત્તા વાળો છે તેથી તે સદાચરણરૂપે સદા પાલન કરવા યોગ્ય છે અને પ્રતિજ્ઞારૂપે સ્વીકારેલ હોય તો તેનું પરિપાલન બહુજ પ્રેમથી શ્રદ્ધા પૂર્વક કરવું જોઈએ એવો બીજો ઉદ્દેશ છે

શ્રીઓ વિવાહ વખતે કરેલ પ્રતિજ્ઞાની ખાતર કર્મોત્સાર સ્વામીનું મરણ થાય તો ચાલતજીવિત વેધવ્ય પાળે છે તેમ ઇતિહાસના લાગભાથી એમ પણ સાબળવામા આવ્યું છે કે હંમરો વીરવનિતા સદી શ્રીઓએ પોતાના શીળ ધર્મની ખાતર અભિમા પરી પોતાના સર્વોત્તમ દેહને ભરમીભૂત કરેલ છે આવી રીતે મન (શીલ) ની મહત્તા અનેક જાણેમા છે તે સુદ મહત્ત્વનો બાજુ છે, છતાં કેટલાક બહુલ સસારી છુટો તે મહાન બધારણને વિચરી જઈ મતની મહત્તા ન સમજતા 'અબી મેં કયા અબી ફેક' ના નાચે મન લગ કરવા જોવાય છે આવા દુરાચારના સ્વરૂપને જોખખાવવા અને તેવાથી બચી જવાના અધ્યયન માટે આ વ્રતમજ્ઞ દોષ અધિકાર

જ્યોતિર્વિમૂલસ્ય હિ દીપ્પાતિનો

ગુણાય કસ્મૈ શલ્ભસ્ય ચક્ષુષી ॥ ૧ ॥

દુર્ગતિમા પડનાર પ્રમાદી પ્રાણી સ્વાત્મપૂજા માટે શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરે છે તે નિષ્કુળ છે દીવાની જ્યોતિમા ક્ષાયવા દીવામા પડનાર પતંગિવાની આખો તેને શો લાભ કરનારી છે? ૯

ભાવાર્થ—આખ વગર જીવન અઠાડ છે, પણ તેજ આખોના દુરપયોગ થાય તો તેઓજ આ જીવનનો નાશ કરે છે જેમકે પતંગિયુ આખથીજ ક્ષાય છે શાસ્ત્રાભ્યાસ વગર દુર્ગતિનો નાશ થતો નથી, પણ જ્યારે તેજ અભ્યાસ પોતાની પૂજા સત્કાર માટે તેમજ પહેલી ખુરશી મેળવવા માટે એટલે માનની પિપાસાથી થયો હોય ત્યારે નિષ્કુળ થાય છે એટલુંજ નહિ પણ નુકસાન કરનાર થાય છે જરા માન મળે તેને લાભ કહો તો ભલે, પણ શાસ્ત્રકાર એને નુકસાન કહે છે શાસ્ત્રાભ્યાસના પરિણામે માન મળે છે, પ્રમુખની ખુરશી મળે છે કે અથવાર થવાય છે, પણ અભ્યાસીની અભ્યાસના કુળ તરીકે એ ઇચ્છા નહોતી જીજ્ઞાસે, એ ઇચ્છા થઈ કે બધું ગયું એમ સમજવું શ્રીમાન હરિભદ્રસૂરિ મહારાજ તેટલા માટે વિષય પ્રતિ લોભ જ્ઞાનની વ્યાખ્યા કરતા કહે છે કે એ જ્ઞાનથી પ્રવૃત્તિ કેની કરવી તે સબધ મા તદ્દન નિરપેક્ષ વૃત્તિ રહે છે, એ વર્તન વગર જ્ઞાનથી લાભ થતો નથી તે જેમ અત્ર દૃષ્ટાત આપીને સ્પષ્ટ કરવામા આવ્યું છે તેમ અદ્યક્ષમાં તેવા જ્ઞાનને મહા અપાયના કારણરૂપ કહ્યું છે + આપણે વ્યવહારમા પણ એ વાતનો વારંવાર અનુભવ કરીએ છીએ જેઓ અવ્યવસ્થિતપણે બહુ અભ્યાસ કરી ગયા હોય છે તેઓને પોતાની પ્રવૃત્તિના સબધમા બહુ વિવેક રહેતો નથી એકવું મગજ કેળવાયું હોય અને અત કરણ પર તેની છાપ ન પડી હોય ત્યારે આનુ ભય કર પરિણામ આવે છે અને અત કરણની કેળવણીનો તકાવત અન સારી રીતે દૃષ્ટિગોચર થાય છે એક વિદ્વાન ગણાતા મનુષ્યને અશુદ્ધ વ્યવહારમા પ્રવર્તે તો દેખતામા આવે તો સમજવું કે તેનું જ્ઞાન પ્રથમની પજિત ઉપરજ છે પ્રવૃત્તિમા આત્માને યથાસ્થિત લાભ અજ્ઞાનનો સદ્ભાવ બતાવનાર જ્યાં સુધી તેના જ્ઞાનનો વિષય થાય નહિ ત્યાં સુધી જ્ઞાન આડ બર માન છે, અને તે જ્ઞાનને શાસ્ત્રકાન્ અનેક પ્રમળે અજ્ઞાનજ કહે છે ૯ *

જ્ઞાનનો ક્રિયા સાથે સબધ.

અધીતિમાત્રેણ ફલન્તિ નાગમા.

સમીહિતૈર્જીવસુસ્મૃતૈર્મવાન્તરે ।

+ જુઓ હરિભદ્રસૂરિના અદ્યક્ષ નવમાનો ત્રીજો શ્લોક

* ૯ થી ૧૪ અધ્યાયમસ્તપ્તમ

મનાવી લાવુ છું જરા પણ અઠળાતા નહીં જોગ મ્હી તે ગુલામ જ્યાં હોતો ત્યાં ગયો અને બોલ્યા આપ્યા વગર જતાવેત લાત મુકીઓની ગરમાગઝા મીઠાઈ ચખાડવા મારી જેમ્મી ગુલામ મલરાઈ બોલ્યો કે મહેસ્તાન મને સાસાર મારો છે હું કેવળ આપની સાથે આવવા ના પાડું છું બીરબલે કહ્યું કે ત્યારે થા ઝટપટ આગળ જોઈ કહેતા તો તુરત તે ગુલામ આગળ થયો અને શાહના હજુર લાપી ખડો કર્યો તેને જોઈ પ્રેમથેયો શાહ જોકેકમ ઉભો થા નિ લોટી પડ્યો અને પૂછ્યું કે બહાલા અધનાજી તુંને બીરબલ શુ ફરજ દેખતે મનાવી લાવ્યો તે મને જલાવ ? અધનાજે જલાવ્યું કે બીરબલજીએ તો મને મળ્યું જાત્રીશ શેરજ બોલ્યા આલ્યા વગર કરવા માડ્યો તેથી મેં જાણ્યું કે હું જવાની હા નહીં પાડું તો આ મારા હમણાને હમણાજ પ્રાણ કાઢાડી નાખશે માટે તુરત આવવાની કળુલત આપી, અધનાજીનું બોલવું સાંભળી શાહ બીરબલની વિચિત્રવૃત્તા જોઈ જોલો તો ખુશી થયો કે તેને અમુલ્ય હીરાને હાર ધનાયત કરી દીધો.

દુર્જનની કૃપાનુ કૃણ.

અનુષ્ટુપ (૧ થી ૩)

અનવસ્થિતવિજ્ઞાનાં, પ્રસાદોઽપિ મયકરઃ ।

સર્વિણ્ણસિ કિલ સ્નેહાત્સ્યાપત્યાનિ ન વૈરતઃ ॥ ૧ ॥

વેર નહિ પણ સ્નેહાવેશમા સર્વિણી (નાગજી) જેમ પોતાના અવધાને ખાતર છે, તેમ અસ્થિર ચિત્તવાળા મનુષ્યોની મહેરબાની પણ ભય કર થાય છે એવું દુર્જનની કૃપા પણ હું ખબર કારણ છે માટે તેની કૃપાની પણ ધન્યતા રાખવી નહિ.

હસાદી કોધીના પ્રસંગથી સોનાની શરમ.

ટકરુઝેદે ન મે દુઃસ્વ, ન દાયે ન ચ ઘર્ષણે ।

एतदेव महद्दुःस्व, गुञ्जया सह तोलनम् ॥ ૭ ॥

સોનું કહે છે કે-ટાકણા મારી મને ઠાઠવામા આવ્યું, ટેલીમાધી બુદ્ધ પાડ માટે બાજવામા આવ્યું, અને તપાસ કરવામાટે ઘસવામા આવ્યું, આ બાબત મને હું ખ થયું નથી, પણ ચણેલીની સાથે તોળાવામા મને મહા હું ખ થયું થયું છે ૨

મિત્ર તથા વેરી તરીકે પણ ખલનો ત્યાગ કરવો જોઈએ.

वर्जनीयो मतिमता दुर्जन. सरयवैरयोः ।

જ્વા મત્વત્પકારાય, લિઢન્નપિ દશસપિ ॥ ૩ ॥

તેઓનાં વ્યવહાર જોયો હોય તો તેના જ્ઞાનની અસર માત્ર પણ તેઓમાં જણાતી નથી આવા કેટલાક ડાળધાલુઓ બહુ નુકસાન કરે છે, પોતે હુને છે અને પથરના નાવની જેમ સાથે બેસનારને હુબાડે છે, તેમજ ધર્મને પણ વગોવે છે અમુક હંફ સુધી જ્ઞાન અને ક્રિયાની જરૂર છે આટલા ઉપરથી ક્રિયાને. એકાત પક્ષ કરવાનો આ હેતુ છે એમ ધારવાનું નથી, જ્ઞાનાભ્યાસની જરૂર બહુજ છે ને અમે સ્વીકારી એ છીએ, પણ કેટલાક પ્રમાદી છુનો તેનું જ્ઞાન કાઢી ક્રિયા તરફ અપ્રીતિનો દેખાવ કરે છે એટલું જ નહીં પણ શુદ્ધ ક્રિયા કરનારને હુમ્મી કાઢે છે, તેઓને નીચેના બે મહાન વાકયો લક્ષમાં લેવાનો આવશ્યકતા છે

“ ક્રિયા રહિત જ્ઞાન માત્ર નિષ્ફળ છે, કેમકે રસ્તાનો જાણનાર પણ મતિ કર્યા વગર વાઝિત નગર પહોંચતો નથી ”

(જ્ઞાનસાર ૬-૨ શ્રી મંત્રશોભિતપત્ર)

“ ક્રિયા વિના જ્ઞાન નહીં કબજું, ક્રિયા જ્ઞાન બીજું નાહી,
ક્રિયા જ્ઞાન દોઉં મિલત રહત છે, જ્યૈ જલરસ જલમાહી
પરમ શુદ્ધ જૈન કહેા કયુ હોવે ॥ ”

આ પણ એજ ધુરધર વિદ્વાનનું મહાવાક્ય છે કહેવાની મતલબ એજ છે કે દેખાવ કરો નહિ, શુદ્ધ વર્તન કરો, દરેક માણસ મોટો થવા કે ધનવાન થવા બ ધાયેલો નથી, પણ ભવો-સારો થવા બ ધાયેલો છે

આ અધિકારમાંથી એટલું પણ જણાય છે કે વિશેષ અભ્યાસ ન કર્યો હોય તો પણ શુદ્ધ શ્રદ્ધાથી ક્રિયા કરનાર છવ ઉચ્ચ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરે છે

છેલ્લા મ્લોકમાં ‘ રાસભનુ ’ દેખાત મનન કરવા જેવું છે જ્ઞાન લણવાની પૂરે પૂરી-બહુજ જરૂર છે, પણ લણીને પછી આગળ વધવું, અડકાર કે દેખાવ કરવો નહિ, મુખ્ય રસનો એજ છે કે જ્ઞાનનો અભ્યાસ કરી પોતાને યોગ્ય ક્રિયા કરી શુદ્ધ વ્યવહાર કરવો, કારણ કે જ્ઞાનનું ફળ જ વિરતિ છે નહિ તો તે જ્ઞાન વધ્ય છે તુ સાધુ હો તો સ સારની અસારતા વિચાર, ધર્મોપદેશ આપી લોકોને યોગ્ય રસ્તે દોર, ઇન્દ્રિયોપમ સંયમ કર, મનપર અકુશ રાખ, તુ આવકહો તો મત દહવા રાખ, વ્યવહાર શુદ્ધ રાખ, ચિત્તવૃત્તિમાંથી કચરો કાઢી નાખ, દેખાવ કરવાનો આ હનામાં કસાઈ જઈશ નહિ આ જમાનામાં કસાવાનું કારણ બાહ્ય દેખાવ જ છે અને તેમાં ઘણા માણસો લલચાઈ બળે છે

ચોઠા પૂર્વધર જ્યારે પ્રમાદવશ થઈ નિજોદમાં રખડે છે, ત્યારે સાદી રીતે સામાયિક કરનાર મોહો બળે છે તેનું કારણ સૂક્ષ્મ મુદ્ધિએ વિચારવા યોગ્ય છે શ્રદ્ધા પૂર્વક અનુષ્ઠાન સિવાય અગારમર્દકાચાર્યનું જ્ઞાન શુ કામ આવ્યું ?

ફતેખા ખડકીના ખારણા ઉઘાડા મૂડી વચમા ઉભો ઉભો કહેવા લાગ્યો. “એ જાલમખા જીલમી, હમેરા ઘરકી લાજ લેવા હૈ ! એ સળ હમેરા ઘરકે મીનખાન હૈ કન્હોકુ મારનેકુ આયા તે ઉનકી પેહેવા મે તુમેરી સાથ લડુગા મે બી સિપાઇ બચ્ચા હૈ ! લડનેમે કુચ્છ કમતી નહિ હૈ ! ”

જાલમખાએ આ બોલવાની કાંઈ ગણતરી કરી નહિ તે જાણતો હતો કે “ ઉને પાણીએ કાંઈ ઘર બળવાનું નથી ! ” પણ હજી ગામડીઆએ કમ્પા નહિ, માટે કાંઈ તરાકો બડાકા તો બતાવ્યા વિના છુટકો નથી એમ ધારીને જાડુક હાથમા લીધી પાચ દશ ગાળો પણ દીધી, અને ‘ અબે ફતેખા ઉરકુ નીકાલત હય કે નહિ કેબ તેરીબી કમબખી આઈ હૈ ! ’ એમ કહી ખાલી બહુકના બહાર કરવા માથ્યા આથી પટેલીઆએને ચટપટી થઇ તે તુરત ઉભા થઈ નાચી જવાનો રસ્તો શોધવા મંડીપથ્યા પણ વિચાર થયો કે ફતેખા તેમની તંરકુથી જબરી લડત કરશે એની આશાથી મન ફર્યું ને જવાનું બધ રાખ્યું વળી સાજ પડી જરા આવી હતી તેથી બીજે કંઈ જવુ ગમતુ પણ નહોતુ આવી ચીતતુ પટેલીઆએનું નિડરપણુ જોઈ જોણી ભરી બહુક તૈયાર કરી ફતેખા ઉપર તાકી (મનમા તો જીત સામી નિશાની કરી હવે પછી એવા હાલ બધાના કરવાની ચેવરણી આપવાનો હેતુ હતો) તુરત તેનો બહાર ધ્યો ફતેખાએ પ્રથમથી જાણ્યું હતુ કે જોણી વામવાની નથી તેથી નેણુ ખરી જવાની તજવીજ કરી નહિ તે જોણી છુટી તે હાથપર વામી, તેથી લોહી વેહેવા માડ્યુ આ કેખાવ પટેલીઆએ જોયો કે પોતાના હાથ હેઠા પડયા તે તુરત વડી ઉપરચો ઠેકી ઠેકીને બીજે રસ્તેથી નાકા તે નજીકના ગામમા અધાડ થતા પહોચી ગયા

ફતેખાને વામી જવાથી જાલમખા ફીલગીર થયો, પણ તેમનો લડાઇનો હેતુ જયનો જય મેળવી પટેલીઆએને ખરસાબ્યા વિના નસાડવાનો હતો તે પાર ઉવ રેલો જોઈ સતોષ થયો

ફતેખાએ તેના મિત્ર જાલમખાને કહ્યું કે શુભ કહેતેયે કે, જયનો જાન ગયે મોલે એ બાત સમ્ય હૈ

ફાકટનો જય મેળવા છત્રકુ એના જેવી નાદાની બીજી થોડીજ હશે તે ખરેખર કપટ છે, ને કોઈ રીતે શુભ રહેતુ નથી આખરતો જાહેર થાય છે જ તે વખત જરુરે બહલે જીતીઆ ખમવા પડે છે નેમજ કોઈ ફાકટમા જય લે વા જાય છે તો તેને અસત્ય, વિનાસઘાત વગેરે નીચ પાંપી કામો કરવા પડે છે ને છેવટ પોતાનો જાન પણ જોખમમા ઉતારવો પડે છે, એમ બતાવવાનો આ વાતનો હેતુ છે, માટે તેવા પ્રપચથી સદા દૂર રહેવું જરુરનું છે

નાર અભ્યાસીનું પેટભરાપણુ તેરમા શ્લોકમા વિસ્તારથી આવશે. આમાં ખાસ વિચારવા યોગ્ય એટલું જ છે કે પરલવમા તુ કયા જઈય? તારા આગમો કયા જશે? અને તારો સયમ કયા જશે? વળી તારૂં પ્રેત્ય હિત કયા જશે અને જેઓની પાસેથી તું કીર્તિની ઇચ્છા રાખે છે, તેઓ કયા જશે? જરા માની લીધેલાં માન નામના મનો વિકારને તૃપ્તિ આપવા ખાતર તારૂં બહુ બગડે છે અને તૃપ્તિ પણ પૂરી થતી નથી, અત્ર મરણુ તો અનિવાર્ય છે અને ત્યારપછી તારી ગતિ તુ બાલ્યતો નથી, અને છેવટે સ સાર સમુદ્રના ઉડા ખડક ઉપર તારૂં જીવન વહાણુ તને દૂર ફેંકી દેશે, ત્યારે પછી તારો કીર્તિનો લોભ અને તે ખાતર સદન કરેલા પરીવહો તને કાંઈ ઉપયોગી નહિ થાય, હૃદયે અત્ર એજ છે કે શાસ્ત્રાભ્યાસ કરીને સયમ રાખવો.

ટીકાકાર નોટ લખે છે કે "પિતા પુત્રને શિખામણુ આપવા સારૂં તિરસ્કારનો શબ્દ લખે તે યુક્તજ છે " ૧૧

મુગ્ધબુદ્ધિ પડિત.

વસન્તતિલકા.

ધન્યઃ સ મુગ્ધમતિરધુદિતાર્હદાજ્ઞારાગેણ યઃ સૃજતિ પુણ્યમદુર્વિકલ્પઃ ।

પાઠેન કિં વ્યસનતોઽસ્ય તુ દુર્વિકલ્પૈર્યો દુસ્તિતોઽવસદનુષ્ટિતિષ્ઠ પ્રમાદી ॥ ૧૨ ॥

"માઠા સ કહ્યો નહીં કરનારો અને તીર્થકર મહારાજાએ કરમાવેલી બાણાઓના રાગથી શુભ ક્રિયા કરનારો પ્રાણી અભ્યાસ કરવામા મુગ્ધ બુદ્ધિવાળો હોય તોપણ ભાગ્યશાળી છે, જે પ્રાણી માઠા વિચારો કર્યા કરે છે અને જે શુભ ક્રિયામા પ્રમાદી હોય છે, તેવા પ્રાણીને અભ્યાસથી અને તેની ટેવથી પણ શો લાભ છે?" ૧૨

ભાવાર્થ—'તીર્થકર મહારાજે કહ્યું છે તે ખરૂં છે બાકી સર્વ મિથ્યા છે' એવી જ માન્ય બુદ્ધિવાળા પ્રાણી સ સાર સમુદ્ર તરી ન્યૂં છે, પણ જે પ્રાણી માઠા વિચાર કરે છે, સ સારમા રાગ્યોમાન્યો રહેતો હોય, રાજકયાદિક વિક્રયામા આ સક્ત હોય અને શુભ ક્રિયામા પ્રમાદી હોય, તે પ્રાણી વિદ્વાન્ હોય તો પણ કામનો નથી શુદ્ધ શ્રદ્ધા કેટલો લાભ આપે છે વે અત્ર જોવાનું છે શુદ્ધ શ્રદ્ધા વગર કાંઈ થઈ શકતું નથી, ગણતરીમા પણ જીવ ત્યારે જ આવે છે અર્તીદ્રિય વિષયમા શ્રદ્ધા રાખવાની જરૂર છે મનુષ્ય પ્રવૃત્તિમા પ્રાણીને વિચાર કરવાનો પણ વખત મળતો નથી, તેથી જેઓએ વિચાર કર્યો હોય તેઓ પર આધાર રાખી તેઓને પગલે પગલે ચાલવું શ્રેષ્ઠ છે મનુષ્ય જીવનનો કાળ અદ્ય છે, બુદ્ધિ મદ છે અને અન્ય વ્યવહારમા કાળક્ષેપ બહુ થાય છે, તેથી મોટે ભાગે તે જેઓના વચન આસ લાગતાં હોય તેની પરીક્ષા કરીને તેને અનુસરવું એજ માર્ગ શ્રદ્ધા કરવા યોગ્ય જણાય છે એક માણુ ભાત રસોઈ માટે ચુલાપર ચડાવ્યા હોય, તો તેની પરીક્ષા એક કણથી કરવી

દુષ્ટના અમૃત્ય સગીનો ત્યાગ

શાર્દૂલવિકોહિત (૨ થી ૫)

સૌવર્ણઃ કમલાકરઃ શશિશિદ્ધાસોપાનવન્ધક્રમો,

વારિ સીરસદોદરતટરુશ્રેણી મુસ્તા* શ્લોળયઃ ।

સર્વે તે રુચિર મરોતર પરં નિન્દ્ય, કુનોડ્ય વિધિ,

કૂટગ્રાહમયાત્મર્યાત વિમુશ્વાઃ પાન્યા નિદાધેડ્યમી ॥ ૩ ॥

હે સરોવર ! તારામાં રહેલો કમલોનો સમૂહ સુવર્ણ મમાન રંગવાળો છે અને તે દ્રકાન્ત નામના મહિઓથી તારા તીરના પગથીયાની ખીણ બાધેલી છે નેમ સીર (દુધ) સમાન તારૂં પાણી છે તથા કાકાના વૃથોની પક્ષિથી મુખરૂપી એવી તારા કાકાની ભૂમિ છે એમ તારૂં સર્વ સુંદર છે છતાં તને આ નિન્દવા યોગ્ય (વિધિ) કેવળ થાયી પ્રાપ્ત થયું ? કે આ (અધકર) ઉચ્છ્રુ જાતુમાં પણ મુસાફર લોકો શુભ રહેલા જુઠોની ખીકથી વિમુખ (આડુ મુખ શપ્તનારા) થઈ ચાલ્યા નાથ છે ? મતલબ કે સજ્જન પુરૂષો પાસે આવા કુટ બેવા દુર્જનો હોય તો તેની પાસે કાંઈ અર્ધો જન જતો નથી ૩

બાવળની નિરૂપયોગી પ્રથા. *

ગાત્ર કણ્ઠકસદૃટ પ્રવિરલચ્છાયા ન ચાયાસદૃત,

નિર્ગન્ધ* કુસુમોત્કરસ્તવ ફલ ન ક્ષુદ્ધિનાશક્તમ્ ।

ધમ્બૂલદ્રુમ મૂલમેતિ ન જનસ્તત્પાદાસ્તામહો,

શન્યેપામપિ શાન્વિના ફલવતા ગુપ્ત્યૈ દૃતિર્જાયસે ॥ ૪ ॥

હે બાવળના વૃક્ષ ! તારૂં શરીર કાટાના સકટવાળું છે, તારી આછી છાયા મનુષ્યના થાકને હરણ કરી શકતી નથી, તારા પુલનો સમૂહ સુગન્ધ રહિત છે નેમ તારૂં ફળ મનુષ્યની હુધાને નાશ કરવામાં સમર્થ નથી એટલું જ નહિ પણ ફળવાળા ખીજા વૃથોને પણ ઢાકી દેવા સારું તું વાડરૂપ યાય છે એટલે તેમાંથી પણ ફળ ખીજાને લેવા દેનાં નથી, આવા તારા નિરૂપયોગી લક્ષણથી મનુષ્ય તારાથી ખીજે છ ૪

કુસંગ માટે ભ્રમરને ઉપાલભ.

કિં કાપિ પ્રલપાનલૈર્વિટપિનો નિર્દેશ મસ્મીકૃતા.,

કિં વા દૈવગનેન પદ્મજવન નિષ્કન્દમુન્મુલિતમ્ ।

* નાવગ એ કેવળ નિરૂપયોગી વસ્તુ નથી, પરંતુ દુર્ગુણોના ચોક્કસ લક્ષણો વાસનું કારણ તે ધટાવવાને આવા દર્શિતા આપવામાં આવે છે

કર્તા

હોય તો જાણવું કે તે માણસ પેટ ભરાજ છે અને કાળની સપાટીમા લાગનારા પવન અનુસારે તણાઈ જવાના છે અણકળના ટીકાકાર કહે છે કે—

અવસેસિયા મહ સમ્પદિદિસસ સા મઝનાણ ।

મહજ્ઞાણ મિચ્છાદિદિસસ સુયપિ એમેવ ॥

“ સમ્યગ્દૃષ્ટિની-બુદ્ધિ તે ‘ મતિજ્ઞાન ’ છે અને મિચ્છાદૃષ્ટિની બુદ્ધિ તે ‘ મતિઅજ્ઞાન ’ છે મતિમા કાંઈ દે-દ્વાર નથી ક્ષુતજ્ઞાનના સળ ધમા પણ તેજ મકારે સમજવું ” મહાતર્ક કરનાર હોય તો પણ જ્યાસુધી જ્ઞાનની અસર આત્મિક શુભ પ્રવૃત્તિમા થતી નથી, ત્યાસુધી તેવા જ્ઞાનને શાસ્ત્રકાર અજ્ઞાનજ કહે છે, અને અજ્ઞાન તો કષાયાદિ મહારિપુઓથી પણ વધારે ખરાબ છે આથી અમુક વ્યક્તિ વિદ્વાન હોય તો તેથી કાંઈ બહુ ખુશી થઈ જવા જેવું નથી વાસ્તવિક તુલના તો પ્રવૃત્તિ ઉપરજ રહે છે અને જેઓ અમુક કાર્ય તો આત્મિક ઉત્તતિ અવનતિને અગે શો સબધ છે તે વિચારતા નથી અથવા વિચાર કરવાની દરદાર કરવા નથી તેઓ વસ્તુતઃ અજ્ઞાનીજ છે, સસાજ રસિકજ છે, સસારમા રખડનારાજ છે અને તેથી તેઓને ‘ પેટભરા કહેવા યુક્તજ છે જેઓ પોતાના પેટ પૂરતો વિચાર કરી બેસી રહે છે તેઓ પેટભરા કહેવાય છે અત્ર સસારના વધારનારને તે નામ આપવું બહુ સાર્ય છે, વિચાર કરીને સમજવા યોગ્ય છે અને સમજાઈ જાય તેવું છે

‘ અમે ’ કહીએ છીએ એમ મુનિમુદર મહારાજ બાર મૂઝીને કહે છે અથ કારને બહુ વચનથી લખવાનો હક છે એમા માન જેવું કશું નથી વસ્તુ સ્થિતિ લોકોના મન પર ઠસાવવા માટે સાર મૂઝીને કહેવાની આ પદ્ધતિ બહુ અસરકારક છે ટીકાકારના કહેવા પ્રમાણે તે સમાન ધર્મવાળાઓની એક વાક્યતા એટલે સરખા વિચાર ધરાવનારાઓનો સર્વાનુમતે થયેલો નિર્ણય બતાવે છે ૧૩

ધન્યાઃ કેવ્યનધીતિનોઽપિ સદનુષ્ઠાનેષુ વદ્ધાદરા,

દુઃસામ્યેષુ પરોપદેશલવતઃ શ્રદ્ધાનશુક્લાશયાઃ ।

કેચિદ્વાગમપાઠિનોઽપિ દધતસ્તત્પુસ્તકાન્ પેઽલસા,

અત્રામૃત દિતેષુ કર્મસુ કથં તે ભાવિનઃ પ્રેત્યહાઃ ॥ ૧૪ ॥

‘ કેટલાક માનીએ એ શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કર્યો ન હોય તો પણ બીજાના જરા ઉપદેશથી મુરકેલીથી સાધી શકાય તેવા શુભ અનુષ્ઠાનો વરદ આદરવાળા થઈ જાય છે, અને શ્રદ્ધા પૂર્વક શુદ્ધ આશયવાળા થઈ જાય છે તેઓને ધન્ય છે? કેટલાક તો આગમન અભ્યાસી હોય અને રોના પુસ્તકો પાસે રાખતા હોય છતા પણ આ ભવ પરલેવના હિતકારી કાર્યોમા પ્રમાદી થઈ જાય છે અને પરલોકને હણી નાખે છે તેઓનું શું થશે? ” ૧૪

દલનો પ્રભાવ.

દમ્ભવિકાર પુરતો, વચ્ચકચક્રસ્થ કલ્પવૃક્ષોડ્યમ્ ।

વામનદમ્ભેન પુરા, હરિણા ત્રેજોત્તમાક્રાન્તમ્ ॥ ૨૧ ॥

૨૪ લોકોને દલનો વિકાર કલ્પવૃક્ષ સમન ■ કારણ કે પહેલા બગવાને વામન રૂપનો દલ કળીને આશુ પ્રેલેક્ય (બહિરાગતુ રાજ્ય) લઈ દબાવી દીધું હતું ૨૧

વ્રતદ ભાનુ સામ્રાજ્ય.

શમદમ્ભવિક્તિવિહીનસ્ત્રીવ્રતદુર્ગદગ્રસ્ત ।

અમિભવતિ પ્રતિપત્યા સાવુજન કીર્તિચૌરોડસા ॥ ૨૨ ॥

શમ (હન્દ્રિયનિશ્ચ) દમ (મનોનિશ્ચ) અને ભકિતથી હીન છતાં પણ તીવ્ર એવા મનોરૂપી દુષ્ટ મહેાથી ગળાયેદો એટલે અન્ત કરણમા શમ દમ, ભકિત નથી તો પણ દલ બતાવના સાડ અને ઉપવાસાદિ વ્રતને કરવાવાળો એટલે કીર્તિનો ચોર અથાત કે આમ ઉપવાસાદિ વ્રત કરૂં તો લોકો અને ધર્મિષ્ઠ કહે, એવી કીર્તિની અનિલ યા ખાતર ઉપવાસાદિ વ્રતને કરનારો દલી પુરૂષ સમજાવુરૂપને વિશ્વાસ પેદા કરી તેનો પતાવન કરે છે ૨૨

ધૂતના ત્રણ લક્ષણ.

અનુષ્ઠુપ્ (૧-૨)

મુલ પદ્મદસાકાર, વાચા ચન્દનગીતસા ।

હૃદય વર્તરીતુલ્ય, ત્રિવિધ ધૂર્વલક્ષણમ્ ॥ ૧ ॥

મુખ પદ્મ (કમલ) ના દલ સરખું છે અને વચન ચન્દનસમન રીતર (ઠંડું) જે, પરતુ હૃદય તો કાતર તુલ્ય છે એટલે આ ત્રણ ધૂર્વ (ધૂનારા) અનુષ્ઠના લક્ષણો છે

ધૂર્તના બીજા લક્ષણ.

દુષ્ટો દુષ્ટોઽપિ પાપિષ્ઠો, નિર્લજ્જો નિર્દયઃ કુધીઃ ।

નિશ્ચાક્રો યો મતેન્કૂર, ઇત મૂર્તમ્પ લક્ષણમ્ ॥ ૨ ॥

દલીપુરૂષ બીજાનો પ્રતાપવ કરનાર, દુષ્ટ, પાપી, લજ્જાહીન, દયારહિત, કુત્સિત ધ્યાન કરનારો (કુપ્રુદ્ધિવાળો) અને કૂર હોય છે છતાં પણ તે માટે તે શકા રહિત હોય છે એટલે આ કહેવા હુરૂંચો પોતામા છે છતાં તે પોતામા નથી એમ બીજાને બતાવના સાડે શકારહિત થઈ વિચરે છે ૨

હોય તો જાણવું કે તે માણસ પેટ ભરાજ છે અને કાળની સપાટીમા લાગનાસ પવન અનુસારે તણાઇ જવાના છે અદ્યક્ષના ટીકાકાર કહે છે કે—

અવસેસિયા મઙ્ગ સમ્પદિદિસસ સા મઙ્ગાણ ।

મઙ્ગઅન્નાર્ણ મિચ્છાદિદિસસ મુયપિ એમેવ ॥

“ સમ્યગ્દષ્ટિની બુદ્ધિ તે ‘ મતિજ્ઞાન ’ ❶ અને મિથ્યાદષ્ટિની બુદ્ધિ તે ‘ મિતિજ્ઞાન ’ છે મતિમા કાંઈ ફેરફાર નથી જીવજ્ઞાનના સબ ધર્મા પણ તેજ પ્રકારે સમજવું ” મહાતર્ક કરનાર હોય તો પણ જ્યાસુધી જ્ઞાનની અસર આત્મિક શુભ પ્રવૃત્તિમા થતી નથી, ત્યાસુધી તેવા જ્ઞાનને શાસ્ત્રકાર અજ્ઞાનજ કહે છે, અને અજ્ઞાન તો કષાયોદિ મહારિપુષ્પોથી પણ વધારે ખરાબ છે આથી અમુક વ્યક્તિ વિદ્વાન્ હોય તો તેથી કાંઈ બહુ ખુશી થઈ જવા જેવું નથી વાસ્તવિક તુલના તો પ્રવૃત્તિ ઉપરજ રહે છે અને જેઓ અમુક ધર્મ તો આત્મિક ઉત્પત્તિ અવનતિને અગે થો સબ ધર્મ તે વિચારતા નથી અથવા વિચાર કરવાની દરદાર કરતા નથી તેઓ વસ્તુતઃ અજ્ઞાનીજ છે, સસાર રસિકજ છે, સસારમા રખડનારાજ છે અને તેથી તેઓને ‘ પેટભરા કહેવા યુક્તજ છે જેઓ પોતાના પેટ પૂરતો વિચાર કરી બેસી રહે ❷ તેઓ પેટભરા કહેવાય છે અત્ર સસારના વધારનારને તે નામ આપવું બહુ સાર્ય છે, વિચાર કરીને સમજવા યોગ્ય છે અને સમજાઈ જાય તેવું છે

‘ અમે ’ કહીએ છીએ એમ મુનિસુદર મહારાજ બાર મૂકીને કહે છે શ્રય કારને બહુ વચનથી લખવાનો હક છે એમા માન જેવું કશું નથી વસ્તુ સ્થિતિ લોકોના મન પર કસાવવા માટે સાર મૂકીને ઢોલાવી આ પદ્ધતિ બહુ અસરકારક છે ટીકાકારના કહેવા પ્રમાણે તે સમાન ધર્મવાળાઓની એક વાક્યતા એટલે સરખા વિચાર ધરાવનારાઓનો સર્વાનુભવે થયેલો નિર્ણય બતાવે છે ❸

‘ ધન્યાઃ કેવ્યનધીતિનોઽપિ સદનુષ્ઠાનેષુ વદ્ધાદરા,

દુઃસામ્યેષુ પરોપદેશલ્લવતઃ શ્રદ્ધાનશ્ચ દ્વાશયાઃ ।

કેચિત્વાગમપાઠિનોઽપિ દવતસ્તત્પુસ્તકાન્ યેઽલસા,

અત્રામુષ્ઠ હિતેષુ કર્મસુ કષ્ણ તે માવિનઃ પ્રેત્યહાઃ ॥ ૧૪ ॥

કેટલાક પ્રાણીએ એ શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કર્યો ન હોય તો પણ ખીજના જરા ઉપદેશથી મુકેલીથી સાધી શકાય તેવા શુભ અનુષ્ઠાનો તરફ આદરવાળા થઈ જાય છે, અને શ્રદ્ધા પૂર્વક શુદ્ધ આશયવાળા થઈ જાય છે તેઓને ધન્ય છે? કેટલાક તો આગમન અભ્યાસી હોય અને તેના પુસ્તકો પામે રાખતા હોય છતાં પણ આ બધ પરલવના હિતકારી કાર્યોમા પ્રભાવી થઈ જાય છે અને પરલોકને હણી નાખે છે તેઓનું શુ થશે ?” ❹

એવક (નોકર) ના વિરિધ વિનયોથી નવિન આવેલા પદોણા (મેમાન) ના ભાષણોથી વિવામિની (કામિની) શ્રોત્રોના ઝડનથી, અને પૂર્ત જનોના વચન ના સમૂહોથી અહિ કોઈ પણ પુરુષ ન છેવરાતો હોય તેમ નથી અર્થાત્ ઉપરના પ્રપચો મર્વ જન મમુદને છેવરે છે ૭

આડીયો મનુષ્ય વિપધર કરતા પણ વિપમ છે.

આર્યા

વિપધરતોઽપ્યતિવિપમ*, ત્વલ્લ હતિ ન મૃપા વદન્તિ વિદ્વાસઃ ।

યદય નકુલદ્વેષી, સકુલદ્વેષી પુનઃ પિશુનઃ ॥ ૧ ॥*

મળ પુરુષ વિપધર (સર્પ) કરતા પણ પ્રતિ વિપમ (હુબ્બ કચક) છે, આ પ્રમાણે વિદ્વાનો કહે છે તે વાત સત્ય જણાય છે કારણ કે સર્પ તે “ નકુલ ” નોાળીય ના દ્વેષને કરનાર છે અને આડીયો (નીચ) પુરુષ “ સકુલ ” કુલવાન મનુષ્યોનો દ્વેષ કરે છે એટલે નકુલનો દ્વેષ કરનાર કરતા સકુલનો દ્વેષ કરનાર એ તે વિપમ છે આ વિદ્વાનોનું કથન સત્ય છે ૧

ધ્રુવઃ અને આડીયાનુ સમાનપણુ.

દોપાલોકનનિપુણાઃ પુરુષગિરો દુર્જનાઃ ઘ્રકાઞ્ચ ।

દર્શનમપિ મયજનન ચેપામનિમિત્તપિશુનાનામ્ ॥ ૨ ॥

ખીજના દોષને જોવામા ચતુર (ધુવડ પથે ગરિયે જોવામા નિપુણ) કઠોર વાણીવાળા (એટલે ધુવડની વાણી પણ કઠોર હોય) આવા પ્રકારના દુર્જન લોકો અને ધ્રુવ નામના પક્ષીઓ છે કારણ કે નિમ્નચોજન ખીજનું ભુકું સૂચવ વાવાળા ધુવડ તથા દુર્જન લોકોનું દર્શન પણ ભયને ઉત્પન્ન કરનાર છે એટલે દુર્જનને જોઈને મનુષ્યને ભયની પ્રાપ્તિ થાય છે તેમ ધ્રુવને દેખીને પણ અનિદ્ર કળની ધ સ્ત્રીથી મનુષ્ય ડરે છે ૨

આડીયાની ચાલણીની સાથે સમાનતા

સ્ત્રમપિ મૂરિચ્છિદ્રાપલમપિ સર્વતો મુલ તન્નન ।

તિતવસ્તુલ્ય* પિશુનો, દોપસ્ય વિવેચનેઽધિકૃત* ॥ ૩ ॥

જેમ ચોતે ઘણા કાષાવાળી છતાં ચોતાના ચપળ મુખને ચોતરફ ફેરવતી ચાલણી ફેલતરોના વિભાગ કરવામા અધિકારને ધારી છે તેમ ચોતે ઘણા છિદ્ર (લા

ઉત્સૂત્ર ભાષિદોષ-અધિકાર.

પૂર્વે આપણે જે કુવકતાનું સ્વરૂપ જોયું તેમાં મોટે ભાગે અગપ્રસથાના અધિકારી અને બાહ્યાઽબરથી ભરપૂર વકતાના સ્વરૂપનું જ્ઞાન થાય છે જ્યારે કે ટલાકે-વકતા-જોતા પોતાના જ્ઞાનને આડે માર્ગે લઈ જનારા પણ હોય છે કે જે વધારે અધમ છે.

ધર્મપ્રવર્તકો અને મહાન જ્ઞાતા યાને ત્રિકાળદર્શી કહો કે પછી કેવળજ્ઞાનની કોઈ સ્થિતિએ પહોંચેલા મહાપુરૂષો જે જે સૂત્રો-શાસ્ત્રો રચી ગયા છે તે સમજાવવામાં અને વધારે ફકુંટ કરવામાં પોતાના સ્વાર્થને પુષ્ટિ મળે તેવા મનસ્વી વડો ઉભેરી મૂળ હેતુને ભુલી નાખવો અથવા આડે માર્ગે લઈ જવાનું કામ અર્ધદગ્ધ આત્મ સ્લાધાના ઉપાસકોમાં પહેલ હોય છે આવા શાસ્ત્ર વચનનું ઉન્મૂલન કરનાર વર્ગ ઉત્સૂત્ર ભાષિ કહેવાય છે તેવા પુરૂષો અરૂં કહીએ તો સ્વ-પરતુ અહિત કરે છે કેમકે સૂત્રને અનર્થમાં લઈ જવાથી પોતે કુલે છે અને બીજાને પણ આડે માર્ગે દોરી જઈ કુળાવે છે તેવા ઉત્સૂત્ર ભાષિનું સ્વરૂપ તથા તેના દોષની જવાબદારી આ અધિકારથી દર્શાવવામાં આવે છે.

જીનાશા ભગવતુ કૃણ.

આર્યા (૧ થી ૧૧)

જિણવરઆણામહ્જ્ઞ ઉમગા ઉસ્સુત્તલે સદેસણય ।

આણામહ્જ્ઞે પાવં તા જિણમયદુકરધમ્મ ॥ ૧ ॥

જિનભગવાનની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરી અથ માત્ર પણ ઉપદેશ દેવામાં આવ્યો હોય તો જીનભગવાનનીજ આજ્ઞા ઉલ્લંઘન કરી ગણાય, અથવા આલતા શુદ્ધ માર્ગનો ત્યાગ કરી અવળે માર્ગે પ્રવર્તન કરું ગણાય કારણ કે જીનભગવાનની આજ્ઞા ભગમાં એટલું બધું તો પાપ છે કે જિનધર્મ જેળવેલા અતિશય કઠિન થઈ પડે છે ૧

કેવા ઉપદેશકથી દૂર રહેવું ?

વહુગુણવિજ્ઞાણિલભો ઉસ્સુત્તમાસી ત હાવિ મુત્તવ્વો ।

બહુ વરમણિજ્ઞો વિહુવિગયપરો વિસહરો લોપ ॥ ૨ ॥

આડીયા (નીચ પુરૂષ) ની ગતિ કેઈ ઠેકાણે શુ હવાય છે ? નહીંજ કારણ કે હવેલી દશિવાળો પુરૂષ, પોતાને (સાધવામાં) બહુ શ્રમ પડે તેવું કાર્ય હોય, તો પણ જેરી નજરથી જોયેલું કે પોતાના (જેરી) કાનથી સાંભળેલું જે (મનુષ્ય કે કાર્ય) હોય તેનો દશીને (જીવજી બોલીને) નાશ કરે છે ૭

શુ આડીયાઓની જીભ ગુણના રસને બાણી શકતી હશે ?

શિશ્વરિણી

અમૃદમ્મોરાણો* સઘસતિરાસીત્કલ્લગો,
ગુણાનામાધારો નયનફલમિન્દુઃ પ્રયયતિ ।
કથ સિંહોમ્નુસ્તમપિ તુદતિ મૌદદશનૈ—
ગુણાનામાસ્વાદ, વિશુનરસના કિં રસયતિ ॥ ૧ ॥

અન્દ્રમ કે જે સમુદ્રમાંથી ઉત્પન્ન થયો છે અને ત્યાં લક્ષ્મીલની સાથે (જેન બાધ હોવાથી) રહેનો એવો ગુણોના આધારથી હોવાથી (શાન્તિ આપી) નેત્રના ફલને આપે છે એવા સુખન અન્દ્રમાને પડ્યુ કાનોથી રાહુ શા વાસ્તે હુ ખ આપતો હશે ? એટલે જેમ આડીયા (નીચ પુરૂષ) ની જીભ ગુણોના સ્વાદને બાણી શકતી નથી, તેમ રાહુનો હેતુ સમજી શકતો નથી ૬

દોષ રોધક હુજનો

મન્દાક્રાન્તા

નિહ્નોલક* કથયતિ પુરા હત હિત્વા ગુણૌયા—
નમ્મઃ શાર ગુણગણનિષેસ્તસ્ય રત્નાકરસ્ય ।
વિષે છિદ્રાનુસરણસમારદસર્વેદ્રિયાણા,
દોષે દૃષ્ટિઃ વિશુનમનસા નાનુરાગો ગુણેષુ ॥ ૧૦ ॥

કપરી લોક ગુણના બાહરરૂપ રત્નાકર (સમુદ્ર) ના ગુણોને તજીને રત્નાકર તુ માણી ખાઈ ક્યું છે, જેમ (દોષ બતાવી) બળક્યા કરે છે, કારણ કે જગતના દોષ રોધવામાં આરૂઢ ઇન્દ્રિયાવાળા, તથા આડીયા મનવાળા એવા હુજ પુરૂષોની દૃષ્ટિ દોષ ભલભા નહે છે, પણ તેમની ગુણો ઉપર પ્રીતિ થતી નથી ૧૦

આડીયાનો જીભમાં કસ્તુરીનો કિંમત

શાર્દૂલવિક્રીડિત

ઘાતસ્તાત તવૈવ દૂષણમિદ યન્નામ કસ્તૂરિકા,
કાન્તારાન્તરવારિણાં તુષ્ણજાં યન્નામિપૂલે કૃતા ।

તપશ્ચર્યાની નિષ્ફળતા.

ન સય ન પર કો વા જઈજિ અ ઉસ્મૃત્તમાસણ વિહિઅ ।

તા હુ બુસિણિજ્ઞત ણિરત્યય તવ કુડાહોવં ॥ ૭ ॥

જિનમૂન વિરૂદ્ધ બોલવાથી જેમા આપણુ અથવા અન્યનુ કલ્યાણ નથી એવા દોષથી યુક્ત હે છતાં તુ નિ સ દેહ રીતે સમાર સમુદ્રમા ડુબી ગયો, એટલું જ નહીં પણ તારા તપશ્ચર્યાઈ વૃથા જવાયો તે વૃથા આકબર રૂપ છે ॥

ગર્વભાષિત વક્તા.

ત ઇયાહિમાણઅહમા કારણરહિયા અ ણાણગન્વેણ

જે જપન્તિ ઉસ્મૃત્તં તે સિં ધિક્કિત્યુ પહિત્તે ॥ ૮ ॥

જે છવ ગર્વથી વગર કારણે અજ્ઞાનને લીધે સૂત્ર ઉત્તરધન કરી જિનમત વિરૂદ્ધ બોલે, તો તે પાપી કરતા પણ મહા પાપી છે, એમ માનવો, ને એવી વિદ્વત્તાને ધિક્કાર છે ૮

ગર્વ ઉત્સૂત્ર ભાષાનુ રૂપ.

જ વીરજિનસ્સ જિઓ મરીઈ ઉસ્મૃત્તલેસદેસણઓ ।

સાયરકોડાકોઈં હિંદિસ અરૂપીમવરયણે ॥ ૯ ॥

તા જ ઇ મ પિ વયણ વાર વાર છુગન્તુ સમયમ્મિ ।

દોસેણ અચાણિગત્તા ઉસ્મૃત્તપયાઈ સેવન્તિ ॥ ૧૦ ॥

તાણ કહં જિણધમ્મ કહણાણ કહ પઢાણવેરગ

કૂદામિમાણપડિય ણહિઆ ઉડુતિ ણરયમ્મિ ॥ ૧૧ ॥

શ્રી મહાવીર સ્વામીના છવ મગીએ છન સૂત્રથી વિરૂદ્ધ ઉપદેશ કર્યો તેથી કોડા કોડી સાગર પર્યંત અતિ લયાનક ભવરૂપી વનમા ભર્યો, આવા વચન શાસ્ત્ર મા માલખતા છતાં દોષ ન ગણે, ને મિથ્યા સૂત્રના વચનનું મેવન કરે, તો તેને જિન ધર્મકે સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થતી નથી, ત્યારે ઉત્તમ વરાગ્ય તો કયાથી હોય ? આવો મિથ્યાભિમાની છવ-મૂર્ખ પડિન અવશ્ય નરકમા ડુબે છે ૯-૧૦-૧૧

આટલા પ્રમાણે કહી આ ઉત્સૂત્ર ભાષિ દોષ અધિકાર પૂર્ણ કરવામા આવે ॥

કાર કરવાવાળા) તેનો મહાભાર લાગે છે તેમ નિશ્ચયઘાત કરનારા મનુષ્યોનો અ
નિશાર લાગે છે ૨

દુષ્ટને કરેલો ઉપકાર અપકારજ થાય છે.

उपकारोऽपि नीचानामपकारो हि जायते ।

पयःपानं भुजङ्गानां केवलं विपर्ययम् ॥ ૩ ॥

જેમ સર્પને દૂધ પીવરાવવું તે કેવળ વિપરીત વૃદ્ધિ કરનાર છે તેમ ખળ પુરૂ
ષોને કરેલ ઉપકાર (ઉલટો) અપકાર રૂપે (દ્રોહરૂપે) ગણાય છે ૩

કેશ તથા કુપુરૂષો વફતા છોડતા નથી.

अलकाश्च खलश्चैव मूर्खभिः मुजर्ननृताः ।

उपर्युपरि सस्कारेऽप्याविष्कुर्वन्त वक्रताम् ॥ ૪ ॥

કેશ તથા ખવ પુરૂષોને મુજન લોકો પોતાના માથા ઉપર ધારણ કરે છે,
અને તેઓનો ઉપર ઉપર સસ્કાર કર્યો કરે છે તોપણ તે (કેશ તથા ખવ પુરૂષો)
પોતાની વફતા (વાહાપણ) ક્ષણે ક્ષણે પ્રકટ કરે છે ૪

ખળને અહિત કરવાની પ્રથા.

खलानां धनुषा चापि सद्मजनुषामपि ।

गुणलामो भवेदाशु, परहृन्नेदकारकः ॥ ૫ ॥

ધનુષ જેમ સારા વશ (વાસણ) માથી ઉત્પન્ન થયેલ છે તેમ નીચ પુરૂષો
ઉત્તમ વશમાં જન્મેલા હોય તો પણ તેને જો શુભની (ધનુષ પક્ષે શુભ-હોદ્દી-
પ્રત્યયાની) પ્રાપ્તિ થઈ હોય તો તે શુભ-લાભ તુર્વ બીજાના હૃદયને
લેકનાર થાય છે માટે દુર્જનમાં રહેલો શુભ કશા કામનો નથી ૫, ઉલટો દુ ખ
પ્રદ થાય છે ૫

કૃત્રિમ નમ્રતાનું અનિષ્ટ છેવટ.

स्वभावकठिनस्यास्य, कृत्रिमाम्बिमतो नतिं ।

गुणौऽपि परहिंसायै, चापस्य च खलस्य च ॥ ૬ ॥

સ્વભાવથી કઠિન, બનાવટી નમ્રતાને ધારણ કરનાર એવા આ ધનુષ તથા
ખળ પુરૂષનો શુભ (ધનુષ પક્ષે પ્રત્યયા) પણ બીજાની હિંસા મટે છે ૬ *

ક્રિયાહીન પૂજા પણ નિષ્ફળ છે.

જ તત્તસિ પુજ્જસિ વયણ હિલેસિ તત્તસ રાણ ।

તા કહ વદસિ પુજ્જસિ જિણવાયઢિય પિ ણ મુણસિ ॥ ૪ ॥

કોઈ અજ્ઞાની પુરૂષ યાકડમાળથી શ્રી જિનેન્દ્ર ભગવાનની ભક્તિ તથા પૂજા બહુ પ્રકારે કરે છે ખરા, પરંતુ તેમના વચન (શાસ્ત્ર) પ્રમાણે વર્તન ન કરે, તે ભગવાનની કરેલી ભક્તિ અર્થાત્ નમસ્કાર કે પૂજા નિષ્ફળ છે ૪

કુદેવ અને કુશુરની પીછાણ.

લોણિ ઇમ સુણિય જ આરાહિજ્જ ત ણ કોવિજ્જો ।

મણિજ્જ તત્તસ વયણ જઈ ઇચ્છસિ ડચ્છિય કાઠ ॥ ૫ ॥

આ વાત તો જગત્ પ્રસિદ્ધ છે કે, રાત્રદિકની સેવા કરીને, કાંઈ ફળ મેળવવું હોય, તો તેમની આજ્ઞા પ્રમાણે અવશ્ય ચાલવું જોઈએ જ્ઞાત આજ્ઞા પ્રમાણે ન ચાલે તો ઉલટો ઢઢ થાય છે, માટે હે ભાઈ ! જો તું જિનેન્દ્રભગવાનની પૂજા કરે છે, તો તેમના વચન (શાસ્ત્ર) પ્રમાણે ચાલ તે શાસ્ત્રમા કહ્યું છે કે -રાગ દેષાદિક ઉત્પન્ન કરવાવાળા જ્ઞેનપાલાદિ જે દેવ છે, તેને સુદેવ નહીં માનતા કુદેવ માનવા, અને પરિશ્રદ્ધધારી વિષયાભિલાષી જે શુરૂ છે તેને સુશુરૂ નહીં માનતા કુશુરૂ માનવા ૫

ઉપર પ્રમાણે ભગવાનની આજ્ઞા છે, તે પ્રમાણે વર્તન નહીં રાખવાથી, ભોક્ષ કે જે ભગવાનની ભક્તિ-પૂજાથી ઉત્પન્ન થતું ફળ છે, તે ક્યારે પણ મળશે નહિ

આજ્ઞા ભગથી દુઃખ વૃદ્ધિ.

વયણ મરણ મયાઈ દુઢાઈ તિક્કાઈ અણેપદુરકાઈ ।

દુરકાણ દુહણિહાણ પદુવયણાસાયણાકરણ ॥ ૬ ॥

આ લોકમા ણ ઘન (કેદ) કે મરણ એ મહા ભય કર દુ ખ છે, હતા જિનેન્દ્ર ભગવાનની આજ્ઞાનું ઉલ્લે ઘન કરવાથી જે અતેજ જન્મમા મહાદુ ખ ઉત્પન્ન થાય છે, તેની આગળ આ લોકનું દુ ખ કાંઈ હિસાબમા નથી (અર્થાત્ તુચ્છ છે) ૬

આજ્ઞાપાલન વૃદ્ધિની મહત્તા.

આણાઈ તયો આણાઢ સત્તમો તહય દાણ માણાણ ।

આણારહિઓ ઘમ્મો પલ્લલ પુલ્લવ્વ પરિહાઈ ॥ ૭ ॥

જે ભગવાનની આજ્ઞાનું પાલણુ પોષણુ કરવું, તેજ તપ, તેજ સ્વયમ, તેજ

જેમ પાણીનો અધુરો ઘડો મસ્તક ઉપર ધારણ કર્યો હોય તો પણ જેમ તે ખળખળાટ કરે છે, તેમ અતિ મહેનતથી પ્રહણ કરેલો હોય તો પણ ખીચ પુરૂષ નહીં ખળખળાટ કર્યા કરે છે ૧૧

કૃતધ્વનો ત્યાગ કરવા રૂપ પૃથ્વીને ઉપદેશ.

આર્યા (૧૨ થી ૧૬)

ઉપકારિણિ તિશ્રવ્યે, શુદ્ધમતૌ યઃ સમાચરતિ પાપમ્ ।

ત જનમસત્પસન્ધ, યમવનિ વસુધે કથ વહસિ ॥ ૧૨ ॥

હે ભગવતિ પૃથ્વી ! ઉપકાર કરનાર, વિશ્વાસુ, શુદ્ધ યુદ્ધિનાળો! જ્યેવો કોઈ મનુષ્ય હોય તેના ઉપર જે માણસ પાપનો આરોપ કરે છે, તેવા સત્યહીન (પ્રદ પ્રતિજ્ઞાવાળા) પુરૂષને તું કેમ વહન કરે છે ? (અર્થાત્ તારા શરીરમાં તેને ધુખાવી દે) ૧૨

કૃતધ્વને કરેલો ઉપકાર નિષ્કળ થાય છે.

વ્યોમનિ શમ્વા કુસ્તે, વિત્ર નિર્માતિ યત્નતઃ સલિલે ।

સ્તપયતિ પવન સલિર્ઘૈસ્તુ સ્વલે ચરતિ સત્કારમ્ ॥ ૧૩ ॥

જે મનુષ્ય ખળ પુરૂષ ઉપર ઉપકાર કરે છે, તે આકાશમાં બે વાર (બે ગણ વધારે) ઘુળા ખેડે છે, પાણીમાં થતી પૂર્વક ચિત્ર કાઢે છે, અને પાણીથી પવનને શાન કરાવે છે (અર્થાત્ સર્વ નિષ્કળ છે) ૧૩ *

કૃતશ કરતા પણ કૃતધ્વ હલકો છે.

શોક મા કુરુ કુકુર, સત્ત્વેષ્વહમવમ્ ઇતિ મુખા સાધો ।

વશાદપિ કષ્ટતર, દૃષ્ટ્વા શ્વાન કૃતશ્ચાનામાનમ્ ॥ ૧૪ ॥

હે કૃતશ તું સર્વ પ્રાણીમાં અધમ છે! જ્યેમ માની વ્યર્થ શોક કર નહીં, કારણ કે તારાથી પણ અધિક કષ્ટકારી જ્યેવો કૃતશ નામનો શ્વાન (કૃતશ) છે, તેને તો હું જો ૧૪

કૃતધ્વને મન્થરની તુલના

અર્થગ્રહણે ન તથા વ્યથયતિ કટુકૂજિતૈર્યથા વિશુનઃ

રુષિરાદાનાન્નિક દુનોતિ વર્ગે વવ્વણન્નશકઃ ॥ ૧૫ ॥

જેમ કાનને અગ્નિ ૦૬ (સુષુપ્ત) કાન ૧૧ મન્થર (શરીરમાં ચટકો ભરીને) પથિર—અગ્નિ ૦ પીડા કરે છે ન તો વધારે વ્યથા સુષુપ્ત ૦૬

* ૧૩ થી ૧૫ સુ લગુકા ૧૧૧લી

ક્રિયાહીન પૂજા પણ નિષ્ફળ છે.

જ તર્પસિ પુજ્જસિ વયણ દિલેસિ તસ્સ રાણ ।

તા કહ વદસિ પુજ્જસિ જિણવાયઠ્ઠિય પિ ણ મુણસિ ॥ ૪ ॥

કોઈ અજ્ઞાની પુત્ર ડાકડમાળથી શ્રી જિનેન્દ્ર ભગવાનની ભક્તિ તથા પૂજા બહુ પ્રકારે કરે છે ખરા, પરંતુ તેમના વચન (શાસ્ત્ર) પ્રમાણે વર્તન ન કરે, તે ભગવાનની કરેલી ભક્તિ અર્થાત્ નમસ્કાર કે પૂજા નિષ્ફળ છે ૪

કુદેવ અને કુશુરની પીછાણ.

લોણિ ઇમ મુણિય જ આરાહિજ્જ ત્ત ણ કોરિજ્જો ।

મણિજ્જ તસ્સ વયણ જઈ ઇચ્છસિ ઇચ્છિય કાઠ ॥ ૫ ॥

આ વાત તો જગત્ પ્રસિદ્ધ છે કે, રાત્રિહિકની મેવા કરીને, કાંઈ ફળ મેળવવું હોય, તો તેમની આજ્ઞા પ્રમાણે અવશ્ય ચાલવું જોઈએ જહાચ આજ્ઞા પ્રમાણે ન ચાલે તો ઉલટો હડ થાય છે, માટે હે લાઈ ! જો તું જિનેન્દ્રભગવાનની પૂજા કરે છે, તો તેમના વચન (શાસ્ત્ર) પ્રમાણે ચાલ તે શાસ્ત્રમા કહ્યું છે કે -રાગ દ્રેષાદિક ઉત્પન્ન કરવાવાળા દ્વેષપાલાદિ જે દેવ છે, તેને સુદેવ નહીં માનતા કુદેવ માનવા, અને પરિશ્રદ્ધધારી વિષયાભિવાદી જે શુર છે તેને સુશુર નહીં માનતા કુશુર માનવા ૫

ઉપર પ્રમાણે ભગવાનની આજ્ઞા છે, તે પ્રમાણે વર્તન નહીં રાખવાથી, મોક્ષ કે જે ભગવાનની ભક્તિ-પૂજાથી ઉત્પન્ન થતું ફળ છે, તે ક્યારે પણ મળશે નહિ

આજ્ઞા ભંગથી દુઃખ વૃદ્ધિ.

વયણ મરણ મયાઢ દુઢાઢ તિવ્વિઠાઢ અણેયદુરકાઈ ।

દુરકાણ દુહણિહાણ પહુવયણાસાયણાકરણ ॥ ૬ ॥

આ લોકમા ણ ધન (કેહ) કે મરણ એ મહા ભય કર દુ ખ છે, છતાં જિનેન્દ્ર ભગવાનની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરવાથી જે અનેક જન્મમા મહાદુ ખ ઉત્પન્ન થાય છે, તેની આગળ આ લોકનું દુ ખ કાંઈ હિસાબમા નથી (અર્થાત્ તુચ્છ છે) ૬

આજ્ઞાપાલન વૃદ્ધિની મહત્તા.

આણાઢ તમો આણાઢ સતમો તહય દાણ માણાણ ।

આનારહિઓ વમ્મો પલાલ પુલન્વ પરિહાઈ ॥ ૭ ॥

જે ભગવાનની આજ્ઞાનું પાલણુ પોષણુ કરવું, તેજ વપ, તેજ સ યમ, તેજ

હે કરી દ્ર ! હાથીના સ્નામી ! જે તળાવમાં તે ઠડુ પાણી પીધુ, જે
કમવના અકુરોતુ બસણુ કર્યું, તેમ તાપથી પીડાયેલા ને જે તળાવના મા
નિમજ્જન [સ્નાન] કરીને પોતાનો થાક ઉતાર્યો, તેજ તળાવના પાણીને મેલા
તા કમલોતુ મર્દન કરતા કાઠાઓને ઉઘેડી નાખતા એવા તને શરમ પડ
નથી, માટે તને મિહિર છે ૧૮

ઉત્તમ સાધન છતાં ખજાની વકતા.

નો નિર્ઘૃતવિપિ વિવશપિ પયઃ સમ્પદ્યતે પત્રગો,
નિમ્વાદ્વા. કદ્વતા પયોમલુષ્ટૈઃ સિક્કોડપિ નૌ મુચ્ચતિ ।
નોશીરૈરપિ સર્વદા વિલસિત ચાન્ય દદાત્પૂપર,
નૈવ મુચ્ચતિ વક્ત્રતા સ્વલજનઃ સસેચિનોત્પત્તપં. ૧૯

સર્પ દુધનું પાન કરતો હોય તો પણ તેનું ઝેર નાશ પામતું નથી, લો
શરીર દુધ તથા મધુના ઘડાઓ વડે સેવન કરવામાં આવે, તો પણ તે ઠડ
છોડતું નથી તેમ ઉત્તમ પ્રકારના મુગ પીવાળા જલોપી હમેશા શોભાવવામાં
તો પણ રણની ખારી જમીન ધાન્યને આપવી નથી તેજ પ્રમાણે ખગ પુરુષ
ઉત્તમ પુરુષો સેવન કરે, તો પણ તે પોતાની વક્તા (વાકધ) ને છોડતો નથી

કૃતજ્ઞતાને બદલે કૃતમિત્રતા

મનહર છંદ

જમીમાં અભાડી મધપૂડા પાડ્યો પારથીએ, પાણી વાધ અ ગે પીડા પૂરણ પમા
દયાળુ મનુષ્યે દીકા, દયા તેને દીલ આવી, નેથી તેણે તારી બારી, કુઆની ઉવા
છાપો મારી છોડનારનાજ તે છોડાબા માણ, તેમા તે શી જગતમા બા'દુરી જગા
કહે હલપવરામ, કૃતજ્ઞતા કરી તેને, ખરેખરી કૃતમિત્રતા, તે કરી કેખાડો છે —
સિ હનો શિકાર હરનાર નર નિરખીને, એપે એક અજ આલ્યો સિ હને ચેત
બહે ભાળી મારો બ વ વિચારશે વેરભાવ, એથી મારે એની પાસે થયે જવા અ
ફેકારો મારી સિ હે અજને નિદારી નાખ્યો, કહુ શાહો પેને, આખ્યો મને સમ
અ તર વિચારી આમ, કહે હલપવરામ, ભેરાવરને ન જેએ ડાપણુ શિખાવવા-

કૃતર્કની સુરદાસનું દૃષ્ટાંત

સુસ્થાસકી ટેકી, લગી તો લગી, નહિ તો રામચક્ર તો લગાઈ હે

* ચક્રોત્તરના એક ગામમાં મથુરદાસ કરીને પાટીદાર રહેતો હતો તે
સવાન નહોતુ, ધણી ધણીઆણી બેઠ ધર્મપર સારી આરથા નાખતા હતા

ધન ભૂપણાદિની ચોરી કરી તે અત્મામા પાચ સાત વખત પોતાના ધણીને સ્ત્રીએ કહ્યું કે આ ચોર ધન લઇ જાય છે વિગેરે તેના જવાબમા હું બહુ છું એવો જ ઉત્તર પતિએ આપ્યા હ્યો અને છેવટ ચોર ચોરી કરી ચાલ્યો ગયો તો પણ બહુ છું, બાહુ છું, આમ જવાબ તે સ્ત્રીનો ધણી આપનો રહ્યો ત્યારે છેવટમા બહુજ શુભે ધન સ્ત્રીએ જણાવ્યું કે તમારા બાણવામા ધૂડ પડી ચોર બધું ધન લઇને ચાલ્યો ગયો. આ પુરૂષના જેવું જ ક્રિયાક્રીન જ્ઞાનીનું જ્ઞાન વ્યર્થજ સમજવું માટે જ્ઞાન અને ક્રિયાને સળગ સમજવવા માટે આ પ્રસંગ યત્નિચિત્ત સમર્થન કરી આ અધિકરણનો આરભ કરાય છે

ક્રિયાની આવશ્યકતા.

અનુષ્ટુપ્ (૧ થી ૪)

જ્ઞાની ક્રિયાપરઃ જ્ઞાન્તો, માવિતાત્મા જિતેન્દ્રિયઃ ।

સ્વયં તીર્ણો ભવાભાંધેઃ, પર તારયિતુ સ્મઃ ॥ ૧ ॥

શબ્દાર્થ—જ્ઞાની, ક્રિયાને વિષે તત્પર, શાત લાવનાથી વામિત છે જેનો આત્મા, જિતેન્દ્રિય, તેમજ ભવસમુદ્રને તરવાને અને ખીબને તારવાને સમર્થ છે ૧

વિવેચન—શુદ્ધિપ્રાપ્તિ સર્વજ્ઞ પ્રોક્ત આગમ જેલે ગ્રહણ કર્યા છે, તે જ્ઞાની કહેવાય, ક્રિયાપર એટલે ઉભયકાળે આવશ્યક પડિલેહણ, આહારશુદ્ધિ, ઉચ્ચવિહારાદિ, ક્રિયાને વિષે ઉદ્યમવત, શાત એટલે જેલે વિષય કષાયનો સગ વળ્યો છે, ભાવિ વાત્મા એટલે મમ્યકત્વ લાવના, ધ્યાન અને શુભ અધ્યવસાયાદિએ કરીને જેનો માનસિક ઉપયોગ વામિત છે, અને જિતેન્દ્રિય એટલે વિષય પ્રવૃત્તિમાથી ધ્રુવિયોનું દમન કરીને પોતાને વશ જેલે કરી છે તે, પૂર્વોક્ત સમગ્ર શુદ્ધિથી યુક્ત એવા મુનિ ભવરૂપી સમુદ્ર પોતે તરવાને અને પે તાથી અન્ય ભવ્ય જનેને તારવ ને સમર્થ છે માટે હે ચેતન, તું પણ તેનો જ્ઞાન પૂર્વક ક્રિયા કરનારો થા મરૂ દેવી મતા હરતી ઉપર કેવલજ્ઞાન પામ્યા અને કાઇ ક્રિયા કરી નહોતી, એવું આલબન લઇને ક્રિયામા જે તત્પર નથી, તે અજ્ઞાની જાણવા ૧

સ પૂર્ણ જ્ઞાનમા પણ ક્રિયાનું આલબન.

સ્વાનુકૂળ ક્રિયા કાલે જ્ઞાનપૂર્ણોઽપ્યપેષતે ।

પ્રદીપઃ સ્વપ્રકાશોઽપિ, તૈલપૂર્ત્યાદિક યથા ॥ ૨ ॥

શબ્દાર્થ—સ્વપ્રકાશ પ્રદીપ જેમ તેલપૂર્તિઆદિની અપેક્ષા કરે છે, તેમ જ્ઞાને કરીને પૂર્ણ એવો પુરૂષ પણ સ્વ અનુકૂળ ક્રિયાની અપેક્ષા કરે છે ૨

વાતા ઔર બીચમે ઉતરનેકા કહેતા હે, તો તુમકુ બાડા નહિ મીચેમા, ચદ, ઔર હમારાં ઔરવ દોનેકુ ઉતાર હે ! ! !

પાટીદાર—મહારાજ ? તમારી ઔરવ ક્યાં છે ?

સુરદાસ—હમારી સગ ગાડીમા બેઠી હે એ તુમ જાનતા હે ઔર ક પૂછતે હે, ક્યા હમારો ઔરતકુ લે જાનેકા વિચાર હે ! ! !

પાટીદારની સ્ત્રી જે પાસે બેઠી બેઠી આ બધી રકચક સાબળતી હતી વિસ્મિત થઇ ખેદ પામી કહેવા લાગી “ મહારાજ ! તમે તો માશ કાર અને બા ઠેકાણે છે. અરે, તમે સાવુ યધને આવુ અલુલટલુ અને જુકુ બોલો છો તે મે પાપી થાઓ છો, તમે નઈ મા પડયો, ૭૯૧થી ઉતરી જાઓ નહિ તો જાન રની કરી ઉતારવા પડયો ” સુરદાસે (મીઝાજ ખેલને) કહ્યું “ અજે રફી ! તુમ ફીર જાતી હે ? કુનખી બડા ખજારદાર તેરકુખી ફીરા દીધ ? લેકિન મે નહિ છોડનેવાલા, સુપડીસે હમારી સગ ચલી આતી તો કીક હે, નહિતો અમ રફી પાસ ફીરીયાદ કરૂં ગા ”

પાટીદાર કહેવા લાગ્યો કે “ આ તો ચીલકામાથી વરાજ નીકળી રાડને પ્રથમથીજ કહેતો હતો કે, અબજમાને સાથે બેસાડવાનુ કહે મા પછુ રાડે મ નહિ હવે આ પરદેશમા આપણુ કોણુ લાહેગી થયે ? ” આવુ ત્રણે જ બાઈડી જાળતના વાધાનુ બોલવુ સાબળીને ગામના લોકો લેગા થઇ ગયા, તેમનાથી એ વાધો ખતાની રાગ્યો નહિ સુરદાસે તે ગામના અમલદારને કહી પાટીદાર તથા તેની ધણીઆણી એ બેઠને પકડાવ્યા.

અમલદારે એક પછી એક એમ નજે જણની હકીકત સાબળી લીધી, તે ત ખોતાની છે એમ પાટીદાર કહેતો હતો. પછુ તે વખતે તે જાળતનો સબળ હ નહોતો બાઈડીના કહેવાપર વજન રાખવુ એ જોખમ ભરેલુ હતુ કદાચ સુર તેનો અરેા ધણી હોય, પછુ તે જોડી દધ બાઈની કણખી ગાયે જવાની મરજી હોય તો કણખીની બાઈડી છુ, એમ ખોટુ બોલે એ સલાવિત હુ સુરદાસને પો ઔરત છે, તે જાળતનો તેનો પછુ સબળ પૂરાવો નહોતો, પછુ સુરદાસને હા હમા ખોતાના હાથ ઉપર છાપ લીવેલી હતી નેવીજ તે ઔરતના હાથપર પછુ તેથી તે બેઠએ સાથે જાત્રા કરી છાપ લીધી હોય એમ સભવ હોનો આવી રી શ કાપૂર્વક અનુમાનો ઉપરથી ખરી રીને તે ઔરત કોની છે, તે નક્કી કરાવી એમ જણાવુ નહિ, ત્યારે ન્યાયાધીશે એ નજે જણને જુદી જુદી કોટડીમા પૂર ઉપર પહેરો ચાલતો રાખી તેઓ રાતમા શુ બોલે છે, તે બરાબર રીતે સબળી હુકમ કર્યો.

શાસ્ત્ર ભણવામા તથા તેનો ઉપદેશ આપવામા કુશળ પણ પોને અણુધ
(શાસ્ત્ર ઉપદેશ પ્રમાણે નહીં ચાલનાર) એવો માણસ હોય તો (શાસ્ત્રમા રહેલા)
શુદ્ધ તત્ત્વને ભણતો નથી, કારણકે નાના પ્રકારના સ્તોમા કાયમ રહેનારી કડછી
સુદર રસનો સ્વાદ નહીં શકતી નથી ૬

ચારિત્ર્યથી સર્વ સાધ્યપણુ.

ઉપજાતિ

સર્વજ્ઞજ્ઞાનતપોદમાઙ્ગ્યાચારિત્રમાત્રઃ સર્ફલાઃ સમસ્તાઃ ।

વ્યર્થાચરિત્રેણ વિના ભવન્તિ જ્ઞાત્વેહ સન્તઃશરિતે યતન્તે ॥ ૭ ॥

સમ્યક્ત્વ શાસ્ત્રનુ જ્ઞાન, તપશ્ચર્યા અને હમ (ઇદ્રિયનો નિગ્રહ) થી ભરપૂર
(પરિપૂર્ણ) સંયોગો હોય, પરંતુ તે સર્વે જ્ઞાનતપાદિ ચારિત્રવાળા પુરૂષોનેજ ફળ
દાયક થાય છે અને ચારિત્ર (સુવર્તન) વિના તે મર્વ વૃથા થાય છે એવું ભણીને
સત પુરૂષો ચારિત્રને વિષે પ્રયત્ન કરે છે ૭

લોકમા શુદ્ધચારિત્રયુક્ત મહાત્માઓનુ વિરલાપણુ.

શાર્દૂલવિક્રીડિત

કેચિત્કાવ્યકલાકલાપકુશલાઃ કેચિત્ત સટ્તણાઃ,

કેચિત્કર્કશિતર્કતત્ત્વનિપુણા કેચિત્ત સૈદ્ધાન્તિકાઃ ।

કેચિન્નિસ્તુપવીજશાસ્ત્રનિરતા જ્યોતિર્વિદો ભૂરય—

ચારિત્રૈર્લવિલાસત્રાસભવનાઃ સ્વલ્પાઃ પુનઃ સૂરયઃ ॥ ૮ ॥

કેટલાક પુરૂષો કવ્ય કળા-શાસ્ત્ર કળાના સમૂહને ભણવાવાળા છે, કેટ
લાક શુભ લક્ષણશાસ્ત્ર એટલે સામુદ્રિકશસ્ત્રને ભણનાર છે કેટલાક ન્યાય સ
ળાથી વિચારના તત્ત્વમા નિપુણ છે, અને કેટલાક ધર્મના સિદ્ધાન્તને ભણવાવાળા
છે કેટલાક દ્વેષના વગરના બીજની માફક શુદ્ધ એવા શાસ્ત્રોમા પ્રીતિવાળા છે, અને
જ્યોતિષ શાસ્ત્રને ભણવાવાળા તો ઘણા પુરૂષો છે પરંતુ શુભ ચરિત્ર-પરિશ્ક્રિય
નિષ્કલાદિ-આનન્દોના એક નિવાસરૂપ અર્થાત્ જેઓ વીતરાગ થયા છે, એવા સૂરિ-
પૂજ્ય વિદ્વાનો તો જગતમા ઘણા થોડા છે ૮

જ્ઞાનો-પાપીનો પીછાણુ.

* દીવો લટકે કુવામા પડે તે જાની પાપી કહેવાય છે સાચજે બધું, સ

* સ્વર્ગનિમાન

જવાનો નિશ્ચય કર્યો આ વાત બોધાશાના ભણવામા આવ્યાથી ગમનારો કે હવે લોકો અહીંયા આવશે તેના શો ઉત્તર આપીશ ? માટે તેણે પોતાની પીગાનવાળા પલ્લુ તેના લેણદાર, ધીરજલાલ શેઠની મલાહ લેવાનો ધરાદો કરી તેને પોતાની પાસે બોલાવ્યો.

બોધાશા—શેઠજી આપ ભણો છો કે, હું હાલ ઘણી તગી હાલતમા આવી પડ્યો છું, મારે એટલું બધું દેવું છે કે રૂપીએ એક સમ (આનો) મુજબ મુકવવા જેટલી પણ મારી પુછ નથી આપનું જે દેવું છે તે તો હું પુરેપુરું પતાવીશ પરંતુ હાલ બીજા લેણદારોની કનડગતમાથી મોકળો કરાવો તો તમારા જોવા પ્રભુએ નહિ એવો કાંઈ ઉપાય બનાવો કે તેઓ ઉધરાણી કરતા જ બધ થઈ બાધ

ધીરજલાલ—જો કાંઈ વને ઇલાજ તો બતાવુ પણ ગરજ સરી કે વેદ વેરી એ પ્રમાણે થાય નહિ

બોધાશા—નાજી, એમ નહિ થાય હું શું બેવકુફ છું જે કહેલો ઉપ કાર મૂવી જાઉં

ધીરજલાલ—નો ઠીક, સાબળ એ બાબતનો ઇલાજ દુકા છે કાંઈ લેણદાર ઉધરાણોએ આવે તેને બીજા કાંઈ ઉત્તર નહિ આપતા “ મોંઆજી ” “ મોંઆડી ” કયાં કરવું એથી કરીને લેણદારો ધાર્યો કે, આ બિચારે ગાંડો થઈ ગયો છે તો “ પડયા પર પાટુ શી મારવી ? ” એટલે ઉધરાણી કરતા બધ પડશે.

આ ઉપાય બોધાશાને ઠીક ગમ્યો બીજે દિવસે થાપલ મૂકનારા તપા વેપાર કરનારા તમામ લેણદારો આવી તકાલે કરી લાગ્યા —

એક વેપારી—બોધાશા અમારો હિસાબ ચુકવી આપો

બોધાશા—મોંઆજી

બીજા વેપારી—પાધરો જવાબ આપતા કાંઈ મોડું હું એ રૂપીઆ ગણી આપોને ?

બોધાશા—મોંઆજી

સરાફ—મોંઆજી વાળા તો જાણ્યું કદાપલ બાપની મતાહત્તી જે રૂપીઆ કાચળી ભરીને લઈ ગયો હતો, જો બિચારે ? લેતી વખત તો નાણાવટી થઈને આવ્યો હતો, પણ યાદ સખ, કે રૂપીઆ લીધા વગર જનાર નથી

બોધાશા—મોંઆજી

કઠિયારો—સણામાણસ ! મે તો થાપલ મૂકી છે એમા શું બધું ખીધું છે ? કાંઈ ઉતાવળના વખતમા અમારા જેવા ઘરખુણીય ના રૂપિઆ કામ લાગતા તે હવે બેઠાની હાલ શા માટે કાપે ? અમને ગરીબને તે આપ

હે રામ ધર્મ ! જે બ્રાહ્મણની વૃત્તિ-ધર્મ હજી ખેડવાનો છે, અર્થાત્ કૃષ્ણ-ખેડ કરવાનો છે, તે બ્રાહ્મણ નથી પણ શૂદ્ર છે ૩

બ્રાહ્મણના પતિત આચરણો.

હિંસકોઽનૃતવાદી ચ, ચૌર્યે તૂપરતથ યઃ ।

પરદારોપસેવી ચ સર્વ તે પતિતા દ્વિજાઃ ॥ ૪ ॥

જે બ્રાહ્મણ હિંસા કરનાર, મિથ્યાવાદી (અસત્ય બોલનાર) અને ચોરીના કામ માં પ્રીતિવાળો તેમજ બીજાની સ્ત્રીઓને લોગવવાવાળો છે, તે બધા બ્રાહ્મણો પતિત બાણવા ૪

શાસ્ત્રાભ્યાસથી વિરક્ત વર્ગ.

સ્વાધ્યાયહીના વૃપલાઃ પરકર્મોપજીવિનઃ ।

આકાશગામિનો, વિપ્રાસ્તર્વજાનિષુ નિન્દિતાઃ ॥ ૫ ॥

જે બ્રાહ્મણો સ્વાધ્યાય-વેદશાસ્ત્રથી હીન બીજાના ધર્મ ઉપર આલ્લવિકા ચલાવનારા અને આમનન્ત્રણ વિના સર્વ સ્થાને જનારા છે, તેઓ શૂદ્ર તુલ્ય છે અને સર્વ જ્યોત્ષ્ણા નિન્દાને પાત્ર છે ૫

ગો વિક્રય કરનારા બ્રાહ્મણો.

ગોવિક્રયાસ્તુ યે વિપ્રા જ્ઞેયાસ્તે માતૃવિક્રયા ।

તેન દેવાશ્ચ વેદાશ્ચ વિક્રીતા નાત્ર સશયઃ ॥ ૬ ॥

જે બ્રાહ્મણો ગોવિક્રય-ગાયે વેચવાનું કામ કરનારા છે, તે પોતાની માતાને વેચવાવાળા બાણવા અને તે બ્રાહ્મણોએ સર્વ વેદો તથા દેવોનો વિક્રય કર્યો એમ બાણવુ તેમા સશય નહિ કારણ કે ગાયના શરીરમા તમામ વેદો તથા દેવો રહ્યા છે, એમ બ્રાહ્મણ ધર્મના ગાઓમા લખેલું છે ૬

શુદ્રદાન સ્પર્શનું ફળ.

અધીત્ય ચતુરો વેદાન્ સાદ્ગોપાદ્વાન્ સદૃષ્ટિકાન્ ।

શુદ્રાર્પતિગ્રહ કૃત્વા સ્વરો ભવતિ બ્રાહ્મણઃ ॥ ૭ ॥

અ ગ, ઉપાગ તથા વૃત્તિ સહિત ચાર વેદોનો અભ્યાસ કરીને જે બ્રાહ્મણ શૂદ્ર પાસેથી દાન ગ્રહણ કરે તે બીજા જન્મમા ખર (ગર્હણ) ના અવતારને પામે છે ૭

તાજ્ય દાનથી ભવજન્મણા.

સ્વરો દ્વાદશ જન્માનિ, પૃષ્ઠિજન્માનિ શૂકરઃ

શ્વાનઃ સપ્તતિજન્માનિ इत्येव મનુરવ્રવીત્ ॥ ૮

પતાવી લાવુ આ ઉમેદથી ધીરજલાલ શેઠે બોધાયાદને ઘરે આવી પોતાના રૂપીઆની ઉધરાણી કરતા બોધાયાએ ‘ મીઆઈ ’ કહ્યું ધીરજલાલ શેઠે તો ચક્તિ થઈ ને કહે છે, “ અરે ભલા આદમી ? મને પણ ” મીઆઈ ??? તને તો મીઆગે પણ તારા બાપને પણ “ મીઆગે ” બોધાયાએ ઉત્તર દીધો આથી ધીરજલાલ પત્તાઈ ને વીલે મોઢે ચાલ્યો ગયો.

દુનિયામાં કેટલાક સ્વાર્થના લુપ્ત હોય છે તે પોતાનો અર્થ સર્વો એટલે ઉપકારને આખના પડા જેવો ગણે છે. તેમજ જેઓ ફક્ત પોતાનો લાભ તાકી ખીનતુ ખરાબ કરવા ઇચ્છે તેને “ હાથના કરેલ હુંચે વાગે છે ” તે વખતે પૂરે પસ્તાવે થાય છે.

મૂર્ખ લોકો ગુણી પુરુષને બાણુતા નથી.

શ્રી રામચન્દ્રજી જ્યારે લક્ષ્મી સીતાજીને લઈને અયોધ્યા પધારતા હતા ત્યારે રસ્તામાં કિષ્કિંધા નગરીમાં ઉતરી વિશ્રામ લીધો ત્યાં સીતાજીને દેખીને વાનરન્દ્રી સ્ત્રીઓ કહેવા લાગી કે—

વસન્તતિલ્લકા.

ગૌરી તનુર્નયનમાયતમુજતા ચ નાસા કુશા કટિતટી ચ પટી વિચિત્રા ।

અગાનિ રોમરહિતાનિ સુલાય મર્તુ. પુચ્છ ન તુચ્છમિતિ કુન સમસ્તવસ્તુ ॥૧॥

આ સીતાજી શરીર જૈર છે તેજ વિશાળ છે નાસિકા (પોપટની માફક) ઉચી છે કટિભાગ પાતળો છે અને વિચિત્ર પ્રકારની સુંદર સાડી છે તેમ જ ગો રોમથી રહિત છે એટલે સીતાજી સર્વ સૌન્દર્ય સ્વામી એવા શ્રી રામચન્દ્રજીના મુખને માટે છે પરંતુ (વિધાતાએ) તુચ્છ (નાનું સરખું) પુછકુ ન કર્યું તેથી આ બધું વસ્તુ સૌન્દર્ય શુ કામતુ છે ? અર્થાત્ નકામુ છે આ ઉપર તાત્પર્ય એવો છે કે મૂર્ખ માનવો ખીનતા સૌન્દર્યમાં પણ ખામીઓ ભેટા વસ્તુના સૌન્દર્યને બાણુતા નથી.

ગામડાના લોકો હાથીને ભેઈ હાસી કરે છે.

- શાર્દૂલવિક્રોડિત

ઝેર્ણા નૈષ દધાતિ નાપિ વિપયો વાહસ્ય દોહસ્ય વા,

લુપ્તિર્નાસ્તિ મહોદરસ્ય વહુશો યાસઃ પલાલૈરપિ ।

હા કણ કયમસ્ય પૃષ્ઠશિલ્પે ગોળી સમારોપ્યતે,

કો શુદ્ધાતિ કપર્દકૈરમુપિતિ ગ્રામ્યૈર્મજો હાસ્યતે ॥૨॥

અકરાંતિથો જમણુમેઘ.

પરાન્ન માપ્ય દુર્બુદ્ધે, મા માણેષુ દયા કરુ ।

દુર્લભાનિ પરાન્નાનિ, માણા જન્મનિ જન્મનિ ॥ ૧૪ ॥

એક ઉદર સરિ આદ્ય શ્વ તનય-પુત્રને કહે છે કે હે દુર્બુદ્ધિવાળા ! પરાન્ન-
ખીજના અન્નને પાત્રી પ્રાણીમા દયા રાખમા એટલે જમતા પ્રાણી નીકળી જાય તે
પણુ બોજાનો ત્યાગ કરમા કાતણ કે પાન દુર્લભ છે અને પ્રાણી તે જન્મે જન્મે
મળી શકે છે જેથી પરાન્ન શ્રદ્ધા કરવામા પ્રાણીમાધાને પણ ગણમા ૧૪

કેવા આદ્યોને આપેલુ દાન નિષ્ફળ થાય છે ?

ચण્ડસ્ય પુત્રહીનસ્ય, દમ્પાચારરતસ્ય ચ ।

સ્વકર્મત્યાગિનશ્ચાપિ, દત્ત મત્તનિ નિષ્ફલમ્ ॥ ૧૫ ॥

ક્રોધી, પુત્રહીન, દલ-મુઠા ડેળ-ના આચારમા પ્રીતિવાળો, અને જેણે મોતા-
ના સ્થાવર-દાનદિ કર્મોને ત્યાગ કરેલ છે, એવા આદ્યોને આપેલુ દાન નિષ્ફળ
થાય છે ૧૫* વગી કહ્યું છે કે—

પરદારરતસ્યાપિ, પરદ્રવ્યાર્થિભાષિણ* ।

નક્ષત્રમૂચકસ્યાપિ દત્ત મત્તનિ નિષ્ફલમ્ ॥ ૧૬ ॥

ખીજની આશોમા પ્રીતિવાળો, ખીજના વનગી ઇચ્છા રાખનાર, અને
નક્ષત્રોને ભવારનાર-જ્યોતિ શાસ્ત્ર ઉપર આશ્રિત થતાવનાર-એવા આદ્યોને
આપેલુ દાન નિષ્ફળ થાય છે ૧૬ તથા અભ્યાસીને કહે ॥ કે—

વેદવિક્રયિણશ્ચાપિ, સ્મૃતિવિક્રયિણસ્તથા ।

ધર્મવિક્રયિણો વિમ, દત્ત મત્તનિ નિષ્ફલમ્ ॥ ૧૭ ॥

હે વેદ વ્યાસી ! વેદોનો વિક્રય કરનાર (વેચનાર) સ્મૃતિઓનો વિક્રય કર-
નાર, અને ધર્મને વેચનાર અર્થાન્ પોને ત્રણ વિગેરે કરી, તે નિમિત્તે પૈસા લઇ
ખીજને કળ આપનાર એવો જે આદ્ય છે, તેને આપેલુ દાન નિષ્ફળ થાય
છે ૧૭ તેમજ—

અતિગ્રીવો મપીગ્રીવો, દેવગે ગ્રામયાજકઃ ।

ધાવકો વા મવેત્તેષાં, દત્ત મત્તનિ નિષ્ફલમ્ ॥ ૧૮ ॥

જેમ #ચક્રવાક (ચક્રોરપક્ષી) અમૃતમય ચન્દ્રબિંબની શોભાને દ્રષિત કરે છે, તેમ દુરાચારી પુરુષો નિર્હોષ એવી ભારતી (વાણી) ને દ્રષિત કરે છે ૨

સજ્જન પુરુષને ખલની સાથે સ્પર્ધા કરવાથી ગેરલાભ.

કાં રલેન સદ્ સ્પર્ધાં સજ્જનસ્યામિવાનિન. ।

ભાષણં નીપણ સાવુ દૂષણ યસ્ય ભૂષણમ્ ॥ ૩ ॥

સજ્જન પુરુષને નીચ પુરુષની સાથે ગી સ્પર્ધા (સરસાઈ) હોય ? એટલે સજ્જન પુરુષ નીચની સાથે સરસાઈ કરતાજ નથી કારણ કે અભિમાની એવા નીચ પુરુષનું ભાષણ ભયકર હોઈને સાધુપુરુષને દૂષણ રૂપ છે જ્યારે ખલપુરુષને તો તે ભાષણ ભૂષણરૂપ છે ૩ *

અધમ લોકોની અસિમ અધમતા

અહો રાહુઃ કથં ક્રૂરચન્દ્ર ગિલતિ મુચ્ચતિ ।

ગિલન્તિ ન હિ મુચ્ચન્તિ દુર્જના* સજ્જનવ્રજમ્ ॥ ૪ ॥

અહીં ! રાહુને શા વાસ્તે નિર્હથ કહેવો તે પ્રશ્ન છે કારણ કે ચન્દ્રમાને ગળીને પાછો છોડી આપે છે પણ દુર્જન પુરુષો તો સજ્જન પુરુષોના સમૂહને ગળી જાય છે તે પુનઃ છોડતાજ નથી અર્થાત્ દુર્જનો રાહુ કરતા પણ ખરાબ છે

અધમ પુરુષની કરવત સાથે સરખામણી

ચ્છેજકોડતિવાદક્તયા મર્મ-સ્પર્શી હસન્નપિ ।

નિર્ગુણો ગુણનિદાકૃત્, ક્રકચપ્રતિમઃ પુમાન ॥ ૫ ॥

દુર્જન મનુષ્ય અતિ આદુ (મીઠા) શબ્દના ભાષણથી પણ ખીજના મનમાં ઉદ્વેગ વેદા કરે છે અને હસતા છતા પણ ખીજના મર્મને સ્પર્શ કરે છે એટલે ખીજને કહેજે યા મારે છે તમ પોતે શુણ્ડીન છે તેથી ખીજના શુણ્ડીની નિન્દા કરી રહ્યો છે, એટલે અધમ પુરુષ કરવતની સમાન છે કારણ કે કરવત પણ લાકડાને કાપતી વખતે મીઠા મીઠા શ્વનિ કરે છે, પણ તે શ્વનિ સાભળનારને ઉદ્વેગ ઉત્પન્ન કરે છે અને કાપાથી હસતું હોય તેમ જેઆય છે છતા લાકડાના મર્મ ભાગને કાપી નાખે છે અને તેમા દોરી નથી તેથી ખીજના શુણ્ડ (દોરા) ને કાપનાર છે તેન અધિકારી સજ્જનને દુર્જન પણ પીડા કરે છે ૫

* ગિહારજા-રજાદ્રાજાના મતિ તિહારાજાને " અદમા ચક્રોરપક્ષીને અશ્વત્થની સગડી વૃન્ધા છે કારણ કે અદર દપતિ (સીપુર) ને રાત્રિમા એક ખીજનો વિગ્રય વેદવો પડે ૩

* ૩ થી ૫ સુકિતમુક્તાવલી

મત કરનાર, કપટી, ચોરી કરનાર, પ્રાણી-ગાય, હેસ, ઘોડા, બકરા-વિગેરેને
વેચનાર, અથવા જે આદ્ય ભૂતિ ઓ-દેવ વિગેરેની પ્રતિમાઓ-નેા વિક્રય કરે છે,
તે આદ્ય પતિત છે એમ જાણવું ૨૩ તેવીજ રીતે—

जीवनार्थं परास्यीनि, घृत्वा तीर्थं प्रयाति यः

मातापित्रोर्विना सोऽपि, पतितः परिकीर्तितः ॥ ૨૪ ॥

જે આદ્ય આજીવિકા સાડ માતા પિતા સિવાય બીજાના અસ્થિ-હાડકા-ને
માથે ધારણ કરી તીર્થમાં જાય છે, તેને પણ પતિત કહેલ છે ૨૪

मनुष्येने अक्षहत्यानु पाप.

यस्तु योगरतो विप्रो, विषयेषु स्पृहान्वितः ।

तत्समापणमात्रेण, ब्रह्महत्या भवेन्मृणाम् ॥ ૨૫ ॥

જે આદ્ય યોગ-સમાધિ-કાર્યને કરનાર છતાં સાસારિક વિષયોમાં ઇચ્છા
રાખી તેઓને હોગવે છે, તેની સાથે ભાષણ માત્રથી મનુષ્યોને અક્ષહત્યાનુ
પાપ લાગે છે ૨૫

નીચ આદ્યનો મનોરથ.

आर्या

विग्रहमिच्छन्ति भटा, वैद्याश्च व्याधिपीडित लोकम् ।

मृतकबहुल च विषाः, क्षेमसुभिष च निर्गन्थाः ॥ ૨૬ ॥

લડવૈયાઓ સુદની ઇચ્છા રાખે છે, વૈદ્ય લોકો લોકને રોગગ્રસ્તિત-રોગ
વાળો આડે છે, નીચ અક્ષરો વધારે મૃત્યુને ઇચ્છે છે, અને જેના હૃદયની અજ્ઞાન
રૂપી ગાંઠ છૂટી ગયેલ છે, એવા મહાત્માઓ ક્ષેમ અને સુખિષ-સુખાકારી આડે છે ૨૬

લાડુભટ્ટને અનેક પ્રકારની ઉપમા.

उपजाति

अगस्तितुल्याश्च घृताग्निशोषणे, दम्भोलितुल्या वटकाद्रिभेदने ।

शकावलीकाननवाहिम्पास्त एव भटा इतरे भयाश्च ॥ ૨૭ ॥

ધીરૂપી સમુદ્રને પાન કરવામાં અગત્ય સુનિ જેવા, વડારૂપી ગિરિને નાથ
કરવામાં ઇંદ્રના વજ્ર જેવા, અને શાકની પકિતરૂપ વનને બાળવામાં અગ્નિ જેવા
(પુષ્કળ થાક ખાનારા) જે છે તે ભટ્ટ (લાડુભટ્ટ) કહેવાય છે અને બીજાઓ
ભટ-લડવૈયા કહેવાય છે ૨૭

સુદર ભાષણના અભ્યાસમાં આસકૃત એવા પેપટને નીચ એવા કાગડાઓ હસે છે કે-આ શુ મક્તની માથાકુટ કરી રહ્યો છે ? પરંતુ સભ્યઓમાં મધુર વાણીને બોલતા તેને બોધને તે કાગડાઓ લગભગથી હેઠાં મોઢાં રાખનારા થાય છે એટલે શરમથી નીચુ બોધ બાય છે તેમ વિદ્યાર્થીય કરનારની હાંસી કરનાર નીચ પુરુષની અતે એ સ્થિતિ થાય છે ૯

સુજનની વાણી સામે દુર્જનની ભય કરતા

માલિની.

इदमपद्रुकपाट जर्जरः पञ्जरोऽय, विरमति न गृहेऽस्मिन्कूर्मार्जारयात्रा ।

શુક મુકુલિનિહ. સ્થીયતાં કિં વચોપિ સ્તવવચન-વિનોદે નાદરઃ પામરાણામ્. ૧૦૥

હું પેપટ આ તુટેલ કપડા છે અને આ તારૂ પાંજરૂ પણ જીવંત થઈ ગયું છે તેમ આ ઘરમાં નિર્દય એવા બિલાડાઓનું આવવું બંધ પડતું નથી માટે તારી જીભને હાવાળીને સ્થિર થઈ જ કારણ કે તારા મધુર વચનોથી આ રથને શુ કુળ છે ? કેમકે તારા ભાષણનું શ્રવણ બે બીલાડાને થયે તે ઉલટા વાશ પ્રાણની હાનિ થયે

અહવાવસ્થામાં મદ બળ.

शार्दूलविक्रीडितम् (૧૧ થી ૧૬)

સ્પર્ષતાં મુલમેવ કુજ્જરતયા દિકુજ્જરૈઃ કુજ્જરા

ગ્રામ્યા વા વનવાસિનો મદજલમસ્તિગ્ધગ્ધસ્થલાઃ ।

આ.કાલસ્ય કુતૂહલ ધ્રુણુ મલે પ્રાચીનપાલોમલૈઃ,

પ્રાય. સ્તિગ્ધકયોલપાલિરધમ* કોલોઽપિ સસ્પર્ષતે ॥ ૧૧ ॥

જેદશુકત કાળનું કૈતુક એ છે કે જન્મ વખતના ગદસ્થળમાં રહેલા મલોથી ભીંજાયેલ કુજ્જર હાથીની સામે સ્પર્ધા કરે છે તે પછી મદના પાણીથી ભીંજાયેલ ગદસ્થળવાળા ગામમાં રહેવાવાળા અથવા વનમાં વસવાવાળા હાથીઓ પોતે હાથી છે તેથી દિશાના હાથીઓની સાથે સ્પર્ધા કરે તેમાં શુ ખોટું ? ૧૧

દુર્જનનું ખરૂં સ્વરૂપ.

મેષ કોઽપિ શ્વે પિબન્તમવદદ્વારિ ન્યુત તે મુસ્તા-

દાયાતીતિ દ્વકો ન ચૈવમુરણોઽધોઽસીતિ વર્ષાત્પુરા ।

મા વોવો દ્વક રે ન મે જનિરભૂતાતસ્તવોચ્ચવા ગૃહીત્,

કથિદોષમસન્તમ્પયથ વદન્દીન સ્વલો ગ્રાષતે ॥ ૧૨ ॥

પ્રદાત્વ તણો તું તજ કાઢે, બળિ મરતો થા લણીને બાકે,
નહિ વહલ વાળ થશે વાકે, પ્રદાલુ લટા

419

લોભી ગ્રાહણ.

* લાવનગરમાં માધવજી ભટ્ટ કરીને પ્રાદ્વક્ષુ રહેતા હતા. શાસ્ત્રાનુસાર પોતાનો ધર્મ શુ તે કાંઈ સમજતો નહીં જરા વાચતા લખતા નાનપણમાં શીખેલ, તે પણ લાગ્યજોગે ભૂરી ગયેલ હતો. પોતે જોલીનો વાચાળ હોવાથી માની લીધું કે વિદ્યા ભણવાથી વિશેષ શુ છે ? જણેલા ઘણા ભૂખે મરે છે, વેદીઆ ઢોર જેવા હોય છે આજઘલ હજારે પ્રાદ્વક્ષો નવી નવી યુક્તિ કરી લીખ માગવાનું લઈ ખેડા છે, તે કરવા આપણે કયા કમ હુશિઆર છીએ ? આપણે તે ધધેા ઇશ્વર સલામત રાખે તો બસ છે ? બાપદાદા એમના એમ લીખ માગી મરી ગયા, તેમને કાંઈ અડચણ પડી નથી, તો આપણા જેવાને અડચણ શેની પડવાની છે, માટે ભણવાની માથાફટ કોણ કરે એવા નિશ્ચયથી તેણે પોતાને મજેલા પ્રાદ્વક્ષુના અમૂલ્ય અજ્ઞાનની ખરેખરી ફરજે સમજી કાંઈ સાર્થક કર્યું નહીં, પણ પોતાનો વશ પરશ વારસામાં ઉતરેલો લીખ માગવાનો ધધેા શરૂ કર્યો, અને તેમાં ઘણી અજ્ઞાન ડાવી યુક્તિઓ કરી તે વાચક નીચેની હકીકતથી બહી અભયળ થશે.

“ જીજ ને બારો તે સવારનો સારો ”

એ કહેવત અનુસરી ભટલ સવારના ઉઠે ત્યારથી તે દશ બાજુ જોઈને
હાથમા વટલોઈ સાથે ઘરોઘર ભટકવું શરૂ કરે પાક પૂળ, સંધ્યા નીચે
બહુતો હોય તો કરેકની ? વખતપર નવાયુ તો બલે, નહિતર વગર...
ભૂ સી ચા ટીલા ટબકા કરી નીકળે, પુરૂષ કરતાં સ્ત્રી-વગ માટેનું...
ધને ધર્મોભા તો કોઇને ગૌપ્યસ્વ પ્રતિપાળ, કોઇને સર્વગણ્ય...
બાઈ, કોઇને અન્નપૂર્ણા, તો કોઇને મહાલક્ષ્મી, વગેરે...
પુલાવી પટાવી પુષ્કળ લોટ, દાળ આદિ ઘેર દરેક... નેનું
નિત્ય કર્મ હતું.

સ ક્રાંતિનું પર્વ આવવાનું હોય ત્યારે આઠ દિવસ ગેર
પાછળથી બટજી ગામડામાં માગવા નીકળે "મહાદેવ જી" સાળા ૫૦-૬૦
સાદથી ખેડૂનોના બળા ગમવી મૂકે, સવારથી મહાદેવ જી ગમને ફેરી તમારાવી
ફેરી, બે ત્રણ મહુ હાણુનો કાપળો ભરી, મહાદેવ જી સાથે લાવે ખુદ પોતાનો
સ ક્રાંતને દિવસે શહેરમાં માગવા નીકળે, કેમકે મહાદેવ જી આપે પત્ની પૂર્ણ
શહેરને બધા ગામડામાં ફેરી ચકાવે નહીં, ત્યારે મહાદેવ જી પૂછે ને રૂપીઆદિ
લાભ કરી દીધું

તાદાન, મંથુન, પરિમદ) ને સદા પાળનારા, અહુકાર રહિત, કામદેવરૂપી ધાસ (પદ) ને પાળનારા, સિદ્ધાવ માર્ગ પ્રમાણે આલંનારા, ક્ષમાવાળા, વિવેકી જનસમૂહથી સેવાતા એવા જે વિદ્વાન સત્પુરુષો છે, તેના દેવ કરે છે ૧૪

સવ ગુણુમા ખળ પુરુષની સર્વ વ્યાપકતા.

જાહ્ય શ્રીમતિ ગણ્યતે જ્ઞતગુચૌ દમ્મઃ શુચૌ કૈતવ,

શુરે નિર્દુષ્ટતા મુનૌ વિમતિતા દૈન્ય પ્રિયાલાપિનિ ।

તેજસ્વિન્યવલિપ્તતા મુરસતા વક્તૃવ્યશક્તિઃસ્થિરે,

તત્કો નામ ગુણો ભવેત્સ ગુણિનાં યો દુર્જનૈર્નાક્રિતઃ ॥ ૧૫ ॥

લગ્નગુણુ પુરુષને વિષે જડતા પવિત્ર મત પાળનારને વિષે દબ, શુદ્ધતામાં કપટ, શૂરવીર ઉપર નિદયતા, મનનશીલ પુરુષને વિષે બુદ્ધિહીનપણુ મધુર વાક્ય બોલનારને વિષે ગરીબાઈ, તેજસ્વીમાં ઉદ્ધતાઈ, વક્તા ઉપર વાપડાપણુ, સ્થિર-શાંતને વિષે અશક્તિ, એમ ગુણીનો કયો ગુણ દુર્જન પુરુષોએ અક્રિત (આપ અદમ્યા) વિનાનો (બાકી) રાખ્યો છે ? ૧૫

દુર્જન પુરુષોની દૃષ્ટિએ સુજન પુરુષોના ગુણુમા દોષારોપ.

સત્યા યોનિરજ વદન્તિ ધમિનો દમ્મ શુચેર્જિતાં,

લજ્જાલોર્જડતાં પટોર્મુલ્લરતા તેજસ્વિનો ગર્વતા ।

શાન્તસ્પાસમતાઘ્રજોરમતિતા ધર્માર્થિનો મૂલ્લતા-

મિત્યેવ ગુણિનાં ગુણાલ્લિપ્તવને નાદૃપિતા દુર્જનૈઃ ॥ ૧૬ ॥

નીચ પુરુષો સતી સ્ત્રીના જનનસ્થાનમાં રોગને, યમ (ઇન્દ્રિય નિમગ્ન કરનાર પુરુષમાં દબાને, પવિત્ર મનુષ્યમાં ધૂર્તપણુને, લગ્નવાન મનુષ્યમાં જડપણુને, અતુર પુરુષમાં વાચાલપણુને તેજસ્વિ મનુષ્યમાં અભિમાનપણુને, શાન્ત પુરુષમાં અસમર્થપણુને, સરલ પુરુષમાં નિર્બુદ્ધિપણુને, અને ધર્મોર્થી મનુષ્યમાં મૂર્ખપણુને, ઠહી રહ્યા છે એટલે આ પ્રમાણે ત્રણ ભુવનમાં ગુણી પુરુષોના ગુણો દુર્જન પુરુષોએ દૂષિત કરી નાંખ્યા છે * ૧૬

* આ શ્લોકમાં સર્વપણુવત પદનો સમ્બન્ધાર્થ છે તેથી તે પુરુષોના ગુણુમાં દોષનો અરોપ કરે છે એમ વક્તાવ છે તે પછી શુદ્ધ ગુણવાતી કરના સાતમીનો અર્થ કરવાથી વિશેષ સ્પષ્ટ સમજ થકાવ છે તેથી તેમ કરવું યોગ્ય ધાર્યું છે

એ પ્રમાણે જૂઓ પાડે

આવી રીતે બોલીને બીજાઓને તેમ આપવા લલચાવે છે જશના ભૂખ્યા માણસો પુખ્ત તે શું, એ વાત સમજ્યા વગર ને પોતાનો જશ ગવરાવવા ખાતર આપે, ભટજીને જે મળે તેથી વધારે પરતુ બોલી આખા ગામમાં આપનારની નામના ગાય આ રીતે થોડા મહિનામાં કેટલાક રૂપિયાની ઉપજ કરી નાખે

કેમ વખત ભટજી બે ચાર સાચિનો કરી ચુદડી કરી કુકુ, નાળીએર, નાડા છડી, ત્રિશૂળાદિ લઈ પરગામ નીકળી પડે મામ વચ્ચે જઈ થાળી પીટી લોકો એક ઠા,કરે પૂરા માણસો ભેગા થયા કે એક જણ ચાદર ઓઢી ધૂણવા માડી, તાક્ષાત્ બહુચરાણ માતાજી આવ્યાનો ડોળ બતાવે તેના સાચિતો ‘ધન્ય મા, ધન્ય મા’ ના અવાજ વચ્ચે માતાજી આવ્યાની નિશાનીઓ મળે એટલે મ્હોમાથી નાળીએર, કુકુ, નાડાછડી વગેરે કાઢી આપે આવી રીતના દેખાવથી લેળા લોકો દાણા, ફણી, પાંક, પૈમે, દીવાતુ વી વગેરે માતાજીની આગળ હાજર કરે તે લઈને આ લતા થાય

આવી રીતની અનેક સુકિત ભટજીએ કરવા માડેલી, તેથી પાસે થોડી મુડી થઈ તેના બે ખેતરો લીધા, બ્યાજે રૂપીઆ આપવા માડ્યા તેની ઉપજ પણ આવવા લાગી, પણ લીખારી ભટજીનો છત્ર તો કવચિતજ લીખારી મટે, એમાં નવાઈ નહિ, તેની સાબીતી નીચેની હકીકત વાચનારને બતાવી આપશે

બીજા પ્રાણજીો ભણી કથા કરતા હતા, તે ભઈ ભટજીને પરતાવેા થવા લાગ્યે, તેથી ધીરે ધીરે અજ્યામ કરવા માડ્યે થોડી મુઠને કથાઓ વાચવાતુ જોખરૂ જ્ઞાન થયું કે પોતાની આપ બુદ્ધિ અને વાચાણ શક્તિથી કથાઓ વાચવી શરૂ કરી કેમ વખત કાઢના ઘેર, તો કેમ વખત શેરી કે મંદિરમાં વાચે, તેમાં પણ કથાની ખરી ખુબી સાબળનારાઓ સમજી શકે છે કે નહી, ને તેના હેતુ પાર પડી શકે છે કે નહિ, એની તો દરકારજ શું કામ હોય ! ફક્ત લોકો રજન થઈ ખડખડ હસે છે કે નહિ, એ ઉપર મુખ્ય ભટજીનું ધ્યાન જતુ હતુ, તેથી ‘કથા ત્યાં વાર્તા’ હાવીજ ભે-ધએ, એમ કહી આડી તેડી સસારની માયા ને વિષયની રમુજ વાતો, કિસ્સા વિગેરે વખનો વખત કહેવા માડે, તે સાબળવાને ઘણા લોકો ખુશીની સાથ એકઠા થાય. ક-થામાં ભટજીને જમવાનુ કહે તેના જમણની હકીકત કહેતા મીઠુ મરચુ બભરાવી પદ્યના આકારમાં મોટું ઝડીગળ કરી, ગાઈ બતાવે, એટલે બીજાઓ તુરત પોતાનો જશ ગવરાવવા માટે જમવાના નોતરા ઉપરાઉપર આપે બાય છેવટ કથાની પૂર્ણ હુતિ થતા મુધીમાં ભટજી કેટલાક દાણાફણી, લુગડાલત્તા, વાસસકુસલુ ને રૂપીઆદિ પેદા કરી લે

વૃત્તિવાળા લોકોને માટે તે નથી એવા અદ્વૈયાઓ, નાસ્તિકો, હુમ્મયાઓ કે અરધા વટલેલાઓદુરથી સારા શુદ્ધો ઉપર પડપડા ફે કે તેથી કાંઈ સારા શુદ્ધોનું શુદ્ધપણું મળી જતું નથી, ઉલ્લી તેઓની વરફ લોકોની દિવસોજી વધતી જાય છે, કારણ કે તેઓ એવા છવકાવા અધુરા ઘડાઓની દરકાર કરતા નથી, પણ રોજ રોજ પોતે જાને સુધરતા જાય છે, રોજ રોજ પોતાનો અભ્યાસ સધારતા જાય છે અને બીજાઓ ને સુધારવા તથા પ્રભુના રમ્તામા લાવવા તેઓ રાત દિવસ મગ્યા રહે છે માટે યાદ રાખજો કે શુદ્ધોનું શુદ્ધપણું તેનો આધાર એવા આમુર વૃત્તિવાળા ઓના બેાવવા ઉપર નથી, પણ એ શુદ્ધપણાનો આધાર તેા પ્રભુના નામની માથે મળે છે એવા છે માટે જ્યાં સુધી શુદ્ધો સર્વ શક્તિમાન પ્રભુના પવિત્ર નામને પકડી રાખે તે પ્રભુના દુક્રમ પ્રમાણે દેશ કાળ વિચારીને ચાલે, ત્યાં સુધી શુભ કર્મ તેમને મહદ કરે છે, અને જ્યાં તેમની રહેણીકરણો સારી હોય ત્યાં સુધી તેમને શુદ્ધ વરીકે માનવાને અને તેમને વળગી મહદ કરવાને આપણે આપણા ધર્મથી બાધાયેલા છીએ

દુર્જન માણસ માખીની જેમ પોતાના માણુની દરકાર કર્યા વિના પણ પરતુ અદિત આચરે છે.

આર્યા (૧ થી ૫)

ત્યન્ત્રાપિ નિગમાણાન્પરહિતવિમ્ન સ્વલઃ કરોત્યેવ ।

કચ્છે પતિતા સચો, વમયતિ સ્વલુ મસિકાન્નમોક્તારમ્ ॥ ૧ ॥

જેમ માણસ (જમનારના) કેાળીયામા પડીને (પોતાનો માણુ તણને) બેા જન કરનારને વમન કરાવે છે તેમ બજા પુરુષ પોતાના માણુના નાશનું જોખમ બેડીને (પોતાનો નાશ નહીં બજાકારીને) બીજાના હિતમા વિમ્ન કરે છે ૧

પારકાને ભેદનાર માણુ

ઋજુરેપ પક્ષ્યાનિતિ કાળંદે મીતિં સ્વલે ચ મા કાર્પી. ।

માયેળ દિ ત્યક્તગુણ,, ફલેન હૃદય વિદ્યાગ્યતિ ॥ ૨ ॥

બજા પક્ષે અથ

(હે મિત્ર !) આ પુરુષ સ્વલ છે અને ફોહ પક્ષવાળોછે એમ જાણી બજા પુરુષમા હું પ્રેમ જર નહીં, કારણકે હું જરી તે પુરુષ શુભને ત્યાગ કરી પરીણામે હૃદયને લેહી નાખે છે

એ દ્વિતીકારની કાંઈ દરકાર ન કરતા ભટ્ટાણી મૂળે લઈ ચાલી ગઈ હતી
આ પ્રમાણે કુખ્યાદાણુ સ્વરૂપ દર્શાવી આ કુખ્યાદાણુ અધિકાર પૂર્ણ
કરવામા આવે છે

વક્રભાવના-અધિકાર.

વ્યવહાર-ધર્મ અગર તો સૃષ્ટિકર્મનું બપોરણુ નિયમીત સર્વમાન્ય અને
દિર્ઘદિર્ધિ બુદ્ધિગમ્ય ભાવનાયુક્ત વાતાવરણોના આદોહનોમા એવું તો ઉત્કૃષ્ટ ઘડાય
રહે છે કે એ ક્રમના નિરૂદ્ધ રહેણી કરણી કરન ર સૃષ્ટિના નિયમના ભગ માટે ગુ
ન્હેગાર ગણાય છે એટલું જ નહિ પણ તેવા વિરૂદ્ધ વર્તનથી સામાજિક પ્રગતિમા
તે પાછળ પડી જાય છે આ મંથણુ છતા પ્રકૃતિની ઘટના એકજ પ્રકારની હોઈ શ
કતી નથી આત્માના ભવ્યાભવ્યપણાથી અગર તો નિકાચિત કર્મના યોગે અનેક
આત્માઓ એવા પણ હોય છે કે જેનું દૃષ્ટિર્બોધુ તિરે ભાવે કાર્ય કરે છે, સરલ
માર્ગને ઠકીણુ અને ગુરુકેલ પથને સરલ સમજી નિરતર દુષ્ટી થવા પામે છે આ
ભવ અને પરભવનું બગાડે છે, છતા પણ તેની મુજ વક્ર પ્રકૃતિ જેનીને તેની એક
સરખી વિરૂદ્ધ જ દિશાએ વહન કરે છે દુક્રમા જેમ બીજા વૃત્તોના પશ્ચિવિત થવાથી
જવાસો શુષ્ક થાય છે તેમ આવા વક્રાત્મા પારશ્વ સુખે દુષ્ટી થાય છે અને જેમ
પૂવક પોતાની અપુરે દ્રિમના વક્ર હેતુથી રાત્રીને દિવસ અને દિવસને અધકાર સ-
મજે છે, તેમ આવા વક્ર (ગડ) બુદ્ધિના પુરૂષો અન્યના કાર્ય તેમજ વતનને
ભુલીજ દૃષ્ટિથી જુએ છે અને તેવા વક્ર વર્તનથી આશ્રિત પ્રામવા છતા પણ “ પરા
તો પરા મગર ઘોરે તો અરા ” ના મુખ્ય વિચારોને વળગી રહે છે આવા વક્રા-
ત્માના સ્વરૂપને ઓળખાવવા અને તેવા ભાવથી બચી શકવા માટે આ વક્રભાવના
અધિકારનો અને આરભ કરવામા આવે છે

વર્તનમા વક્રભાવ.

અનુષ્ટુપ્

દૂતો વાચિકવિસ્મારી, ગીતકારી સ્વસ્વરઃ ।

મૃદાશ્રપરતા યોગી, મહોદ્વગકરાસ્રયઃ ॥ ૧ ॥

ફતનું કામ કરનારો જો જહુ બેલકો તથા છેવરનારો હોય, જવેઓ હોય
અને ગર્ભભના સ્વર (રાગ) જેવો સ્વર હોય, યોગી હોય ને મૃદાશ્રમી (શ્રી પુત્રા
દિકમા પ્રીતિવાજો) હોય આવી રીતે ઉપર કહેલા ત્રણે પુરૂષો મોટા ઉદ્વેગ
કરનારોઓ છે ૧

કસ્માત્કણિદ ત્વયા જ્યવસિત મદેહનાંસાશિનઃ,

મત્યુત્પન્નનૃપાંસમક્ષણધિયસ્ટે વ્રન્તુ સર્વાન્નરાન્ ॥ ૬ ॥

દે ઠંધાણુ કા ઠં ! તુ કેણુ ઠે ! હુ ખજ પુરુષનો અધિપતિ છુ શા માટે (આ) લય કર વનમા રહેા છો ? સિ હ વિગેરે હિ સક પશુએ માફ ભક્ષણ કરે એવી ઇચ્છાથી રુ છુ આવુ હુ ખ શા કારણથી સહેવુ પડે છે ? મારા દેહમા રહેવ મામ ખાવાથી મનુષ્યના માસની (સિ હ વિગેરે હિ સઠ પ્રાણીએને) ટેવ પડે ને (તે ટેવને લઇને) સર્વ માનુષ્યેને હણી નાખે (તેા હીઃ એવા મનોરથથી આ હુ ખ સહન કરે છુ)

અન્યને દુઃખ થવા દુઃખ ઇચ્છતા દુર્જનો

સ્વર્ગધરા.

દામ્યત્યપૈવ કિન્તુ દિગુણમણિસમગ્ર પૌર્વ્યોઽમ્યુદીર્ધ,

મત્તાં જગ્રાહ કથિન્નુત્તમન્નિધિના શક્તિનો યાચયિત્વા ।

ચિન્તાક્રાન્તઃ સ્વચિત્તદિગુણમિતરગ વીક્ષ્ય મિન્નૈકચત્તુ-

ર્ભૃત્વા ચક્રેઽસિયુગ્મોઽજ્ઞાનમિતરજન દુર્જનોઽપાર્થઃ ॥ ૭ ॥

કોઇ એક ગામમા સોમ (ધનલોબી) મનુષ્ય રહેતો હતો, જો કે તે નિર્ધન ન હતો પણ બીજાની સમૃદ્ધિ જોઇ બહુ ઇચ્છા કરતો અને વિચારવા લાગ્યો કે આ ગામમા સર્વ મનુષ્યો કરતા મારે વધારે ધન પ્રાપ્તિ કેમ થાય ? છેવટે એ વિચાર ઉપર આવ્યો કે સમુદ્ર રત્નની ખાણ છે તે તે મારા મનોરથ પૂર્ણ કરશે, એમ ધારી સમુદ્ર ઉપર તપશ્ચર્યા કરી, તથા દિવસમા સમુદ્ર મૂર્ચિમાન્ થઇ પ્રસન્ન થયોને બોલ્યો કે આપને શુ જોઇએ છીએ ? જવામમા બહુ ધનની માગણી કરી સમુદ્રે એક શખિની આપી, ને કહ્યું કે હે ભાઇ આ શખિની પાસે તુ માગશે તે તને એક નેજ આપશે એમ નહી પણ વાના આખા ગામમા સર્વને તારાથી જેવડુ ધન આપશે એ સામગી પેવો લોભી તો દુર્ભં સચે ચેક કરવા લાગ્યો, શખિનીની પૂજા કરીને લાખ રૂપીઆ માગ્યા, જોટેલે શખિનીએ લોભી ને લાખ અને બીજા મનુષ્યોને બે લાખ રૂપીઆ આપ્યા, એ જોઇ તે બિચારો દુખી થઇ ગયો, કારણ બીજાએ કરતા પોતાને વધારે ધન ઉત્પન્ન થાય એવો ઉપાય રહ્યો નહી, પછી પોતે એવો વિચાર ઠ્યો કે આખા ગામના મનુષ્યો જો આપણા થઇ જાય તો સર્વની સમૃદ્ધિ ચોરી લઉં, એવો વિચાર કરી શખિની સન્મુખ હાથ જોડી વિનવિ કરવા લાગ્યો કે હે મ વાણ ! મારી એક આખ ફેારી નાખો ને સાબળી સ્વભાવાનુસાર શખિનીએ તેમની એક આખ ડોળી નાખી અને બીજા મનુષ્યોની બન્ને આખો ફેારી નાખી અર્થાત્ હવે પુરુષ બીજાના દુખે સુખી હોય છે

સૂર્યરામ—કામ તો શુ ? તમે ઘણા દિવસે આજ દેખાયા તેથી આનંદ થયો ને તમને બોલાવ્યા

મિયાં—મેં નો સાત દિન ગાઉમે ફીરતા હું ચોર તુમકુ દેખતા હું, લેકીન તુમ આંખ બંધ કરકે ચલતા હોગા તો કીસ વરેહસે હુમકુ દેખ શકે ?

સૂર્યરામ—આ છોકરો આગળીએ વળગેલો તે આપનો છે ?

મિયાં—સુભાન અલ્લા ! હમેરા નહિ તો કયા તુમેરા હૈ ?

સૂર્યરામ—ઘણી ખુશીની વાત ! આવડો મોટો ફીકરો છે, પણ તેણે શરીર ઘણું જ નબળું છે, તો તેને આ ચિયાળામાં કાંઈ પાક કે દવા ખવરાવો તો શરીરે પુર થશે.

મિયાં—અરજા ! મર સુક સુકે લકડી હો બચગા ! તેરે ચે બાતકા કયા કામ હય ?

સૂર્યરામ—જમાદાર માહેબ, અમે તો વમારા છોકરાના ભલાની ખાતર કહીએ છીએ તે શરીરે સારો ધાધ ને ધંધર તેને સો વર્ષની આવરદા આપે એમ અમે છતાં છીએ છીએ

મિયાં—કયા તુમેરે કંહેનેસે છુદગની લખી હોતી હય ? તેરા ચહે તો ધંધર માર ઠાલીઓ !

સૂર્યરામ—મીઆ, વમારૂં નામ શુ ? હું ભૂલી ગયો છું, તે કહોને ?

મિયાં—નેરે કયા કામ હય ? ચલ નહીં બોલતા

સૂર્યરામ—અરે ભલા માલુમ ! માલુમ મલુમની સાથે વાત કરીને પૂઝે, તેમા તમે આડો જવાબ આપાડો હો છો ?

મિયાં—(અતિ ક્રોધ કરીને) ભલા કિસ્કુ કહેતા હય ? હમ તો ભલા નહિ લેકીન ખુરાજ હય ! દેખ, અળી હમકુ પૂઝેગા તો માર ડાહુ ગા !

એટલામાં એક ટટાએર લગલોલ ગડ જનો હતો, તેને સંભળાવવા સારૂં સૂર્યરામે મિયાને કહ્યું કે “ તમે અમને તો આડા જવાબ આપો છો ને વળી મારવાની ધમકી આપો છો તો લ્યો ! હવે આ ભગવા ભગડને કેમ પાસરો જવાબ આપશે ?

મિયાં—કસ્કા બાવાઠી કયા પરવા હય ? કસ્મે હમ ડરનેવાલા નહિ, ઇશ્કુ તો કયા, લેકીન ઇસ્કા બાવાકુ લી ઝંસા જવાબ દેવે !

ભગલોલ ગડ આ વાત સાંભળીને સમજ્યો કે મને કાંઈક મીઆએ કયું, તેથી પૂછવા લાગ્યો કે “ કેમ મીઆ, મને કહો છો ? ”

અધિકારમાં અધમતા.

ધાર્યા.

અન્યસ્માદ્વગ્ધપદો, નીચઃ પ્રાયેણ દુઃસહો ભવતિ ।

રવિરપિ ન દદતિ તાદૃગ્યાદૃક્ સન્દદતિ વાલુકાનિકરઃ ॥ ૧ ॥

સૂર્યના કરતા સૂર્યથી તથેથી રેતી (મનુષ્યના પગમાં ફરફાતા પાકીને) દારૂ ઉપજા કરે છે, નેથી રીતે દુષ્ટ સ્વભાવવાળાને ખીલાએ (રાત્રીએ) અધિકાર (ખીલાને હુ ખ આપવામાં) પોતે હુ સહ (હુ એ સહન કરી શકે એવો એટલે હુ ખ આપનાર) માય છે ૧ *

ઉત્કર્ષમાં અધમતા.

૦ રથોક્તતા.

પશમેવ ન હિ જીવ્યતે શ્વલૈઃ તપ્ત કા નૃપતિવલ્લભે કથા ।

પૂર્વમેવ હિ સુદુસ્સહોઽનલઃ, કિં પુનઃ પ્રવલવાયુનેરિત ॥ ૨ ॥

સભ્ય કહું છું કે ખલ પુરુષ કાંઈને જીવવા દેતો નથી, તેમાં વળી રાજાને તેના ઉપર પ્યાર થયો, તો હવે તો તેમની વાતજ શી કરવી ? કારણ કે જેમ અગ્નિનું સેવન કરાવું એ પ્રથમથીજ હુ સહ (સહન થઈ શકે નહિ તેવું) છે છતાં વળી તે અગ્નિને વધારે પ્રભવતિ થવા વાયુની મદદ મળે ત્યારે પછી તેનું વર્ણન શું કરવું ? અશોન અસહ્ય થાય છે ૨

વળી—

વસન્તતિલ્લકા

ધૂમ પયોધરપદ કથમપ્યવાપ્ય, ઘર્ષામ્બુમિ શમપતિ જ્વલનસ્ય તેજઃ

દેવાદદ્વાપ્ય વલ્લપવકૃતિર્મહત્વ, પ્રાયઃ સ્વચ્ચુનનપેવ તિરસ્કરોતિ ॥ ૩ ॥

જેમ ધૂમાડો અગ્નિમાંથી ઉત્પન્ન થતા છતાં (તેજ, પાણી, પવનની રાધે મળી) મહા મહેનતે વાહણારૂપે બનવા પછી અગ્નિની ઉષ્ણતાનેજ વર્ષાઋતુમાં પાણી વટે દાખી દીધે છે, તેમ નીચ મનુષ્ય આરબ્ધ યોગે (પ્રધનાધિક) મહાપદને મેળવે તો પોતાનાજ બધુનો તિરસ્કાર (અપમાનની સાથે શકિત નાશ) કરે છે ૩

* ૧ થી ૩ સુભાષિતરત્ન વ્યાકરણ

* રાત્રિરત્નભગીયોદ્ધત ર જ્યુ, ન ગ્યુ ર ગ્યુ, સધુ તથા શુર એમ ૧૧ અક્ષરો એક ચરણ તેમાં ચાર ચરણ મળી રચેલો છે ૬ કહેવાય છે

મતની દેહતા.

આર્યા.

વસગિમિ પેસો, વર વિસુદ્ધેણ કમ્મુણા મરણમ્ ।

મા ગહિય વ્યયમદ્ધો, મા જીમ સ્વલિયસીલસસ ॥ ૧ ॥

વિશુદ્ધ મનુષ્યે અગ્નિમા પ્રવેશ કરી મરવું તે ઉત્તમ છે પાણીમા મનગન કરી મરવું પામવું તે પણ ઉત્તમ છે પરંતુ મત-સુશીલ-નો ભગ તથા નીચ ભવે ન નક્કી ઉત્તમ નથી અર્થાત્ મત ભગ કરીને ભવવું સાડું નથી. ૧

મતહીન ભવનની ગણના

ઉપજાતિ.

ગર્ભેવિલીન વરમન્ન માતુઃ, પ્રમૂતિકાલેઽપિ વર વિનાશઃ ।

અસમ્ભવો વા વરમદ્ભ્રમાજો, ન જીવિત ચારુચરિત્રમુક્તમ્ ॥ ૨ ॥

માતાના ઉદરમા છોડ થઇને રહેવું અથવા ગર્ભમા જ ગળી જવું સાડું છે, અને જન્મ થતી વખતે મરવું પામવું પણ ઉત્તમ છે કે ન જન્મવું માડું છે પરંતુ અશુદ્ધ ચારિત્ર-આચારહીન એવું દેહધારી પ્રાણીનું ભવન માડું નથી ૨

ઉત્કૃષ્ટ આભૂષણ.

ઉપેન્દ્રવજ્રા

નિરસ્તભૂપોઽપિ યથા ત્રિમાતિ, પવિત્રચારિત્રવિભૂષિતાત્મા ।

અનેકભૂષાભિરલઙ્કૃતોઽપિ, વિમુક્તવૃત્તો ન તથા મનુષ્યઃ ॥ ૩ ॥

જેમ ભૂષણોથી શલગારદેહ ન હોય તો પણ વિશુદ્ધ ચારિત્ર-સદાચરણ-થી વિભૂષિત આત્માવાળો સુરૂપ શેણે છે તેમ અનેક ભૂષણોથી વિભૂષિત કરેલે દેહ તો પણ પવિત્ર આચરણોથી રહિત એવો મનુષ્ય શોભતો નથી

સદાચરણની આવશ્યકતા.

શિલ્પરણી.

વર શૃગોત્સદ્ધાદુરુશિલ્પરિણઃ કાપિ વિપ્પે,

પતિત્વાયકાયઃ કઠિનદૃપદન્તે વિગલિતઃ ।

હોડાના વનમાં પેઠેલ એવો સાદીયો કાટાના સમુદ્ધનેજ દેખે છે (શોધે છે)
પણ શુભસતાએને દેખી શકતો નથી તદ્દત્ દુર્જન કાનને અમૃત તુલ્ય એવા
ઉત્તમ બાવણના રસને છેડીને ખલ પુરૂષના દોષોમાં ઘણી મહેનત કરે છે (દોષ
શ્રાહી થાય છે) ૪

દોષોનું દાન કરવા છતાં દુર્જનો પાસે રહેલો દોષસ ગ્રહ

સમર્પિતાઃ કસ્ય ન તેન દોષા હઠાદૃશા ત્વા ન હતા સ્થલેન ।

તથાપિ દૌર્બૈર્ન વિયુજ્યતેઽસૌ, સૃષ્ટોઽપિ નૈકેન ગુણેન ચિત્રમ્ ॥ ૫ ॥

નીચ પુરૂષે કયા મનુષ્યને દોષનું દાન નથી કર્યું ? અને જલાત્કારથી કેના
શુદ્ધનું હરણ નથી કર્યું (એટલે પોતાના સબન્ધમાં આવવાથી કેને તે શુદ્ધકીન
નથી કરી મૂકતો ? છતાં જેમ ચોર બીજાનું દ્રવ્ય ચોરે છે તે પ્રથમ પોતાને પ્રાપ્ત થા
ય છે તેમ આ નીચ પુરૂષ દોષનું દાન આપ્યા કરે છે તો પણ તેના દોષ ખૂટતા નથી
અને તેને પ્રાપ્ત થવા ભ્રમરે તે થતા નથી એ આશ્ચર્યની વાત છે ! ૫

દુર્જનને હલકી વસ્તુ પ્રાપ્ત કરવાનો પ્રેમ,

હરિણી

કમિકુલચિત્ત લાલાલિપ્ત વિગન્ધિ જુગુપ્સિત,

નિરુપમરસમીત્યા શ્વાદસ્રાસ્યિ નિરામિપ ।

સુરપતિમપિ શ્વા પાર્શ્વસ્ય વિલોચ્ય ન શઙ્કતે,

ન હિ ગળયતિ સુદ્રો જન્તુઃ પરિગ્રહફલ્યુતામ્ ॥ ૬ ॥

જ્યારે કૃતરો ઘણા કોડાથી બાપ, લાળોથી બીનું દુર્ગંધીવાળું, નિહવાલાયક
સ્વાદ વિનાનું માસ રહેલ એવા મનુષ્યના હાડકાને સ્નેહથી ખાતો હોય છતાં
કદાચ તેની પાસે દેવાધિરાજ (ઇશ્વર) ઉલ્લેા હોય તો પણ પોતે શરમાતો નથી, તેજ
પ્રમાણે હલકો માણસ પણ (સત્પુરૂષની સમુખ) હલકી વસ્તુ સ્વીકારવામાં
શરમાતો નથી ૬

ગુણ કરતા દોષમાં દુર્જનને જણાતી મહત્તા

શાર્દૂલવિકીરિત.

ત્પક્ત્વા પૌત્તિકસહસ્રિ કરટિનો શૃણ્વતિ કાકાઃ પલ,

ત્પક્ત્વા ચન્દનમાશ્રયન્તિ કૃપિતેભ્યોઽતિસય મસિકાઃ ।

પંચમ પરિચ્છેદ.

કુસાધુ અધિકારથી સાધુના કુલક્ષણો અને તેને સુધારવાના પ્રસંગો માટે કહેવાયુ છે, પરંતુ જેમની પ્રકૃતિ જ કેવળ અધમ આચરણોથી યુક્ત હોય છે, તેવા દુર્જન મનુષ્યોના કુવર્તન અને રીતભાતથી સાવચેત રહેવાની જરૂર છે. આવા દુરાત્મા પ્રાયશઃ પોને પત્થર સમાન વચનદાર હોવાથી નિરંતર કુબતા જાય છે એટલું જ નહિ પણ સરતયુકથી જો સહજ સમાગમ થરા પામે તો તેના સગતિ દોષથી પણ દુર્ગંધનો પાસ લાગી જાય છે.

એ તો સ્વાભાવિક છે કે સાડા ત્રણ હાથની કાયાના દરેક ભાગો સારા અને નિરોગી હતા જો તેમા ખોંદુમાત્ર સડો થવા પામે તો ક્રમે ક્રમે તે આખા શરીરને બગાડે છે અને છેવટ દેહને ચોક્કસ વખતે આત્માથી વિયુગ પડવું પડે છે. આટલા માટે આવા સહજ પણ સડાથી બચવા અને તેને એપ ન લાગે તેમ સલાહથી નિર્મળ કરવાને જેમ આપણી ફરજ છે, તેમ દુર્જનથી બચી તેવા દુર્જનોનો એપ ન લાગે તેમ તેતુ કથ્યાણ કરવાને બની શકે તેટલા માટે દુર્જનની ઓળખ આપવા તેની કુસગતિના ફગ સમજાવી તેથી સાવધ ન રહેવાની સુલભતા ખાતર એ અધિકારને પચમ પરિચ્છેદમા ગ્રંથવામા આવ્યા છે.

દુર્જનનિન્દા-અધિકાર.

જગતમા સુજનો કરતાં વધુકે એવા દુર્જન મનુષ્યોનો રડોટો ભાગ છે અને તેઓના સગમા અણ લોકો પોતાની ભુતથી ફસાતા જાય છે તો દુર્જન કોને કહેવા જોઈએ, તેમનું જેને જ્ઞાન નથી તે તુલેજ તેવાના આડબરમા ફસાઈ જઈ પોતાના અનેક જન્મોમા કરેલા પુણ્યનો નાશ કરી આ લોકમા પણ અનેક દુઝો લોગવી પરિણામે ન કમા પડે છે. દુર્જનો પોતાના પ્રપચમા અણ લોકોને તો ફસાવી દે છે, એટલું જ નહિ પરંતુ જો અત્પણ પ્રયત્નો તેના અમાન્ય આવે

જ્યાં સુધી ચંદ્રમા ઉદય પામતો નથી, ત્યાં સુધી પતંગીઓ પ્રકાશે છે, પણ જ્યારે સૂર્ય પ્રકાશે છે, ત્યારે ચંદ્રમા પ્રકાશી શકતો નથી ત્યારે પતંગીઓ તો કયાથી પ્રકાશ કરે? (અર્થાત્ પચડ તેજના પ્રકાશમા અપ તેજ સ્વતંત્ર ગીતે પ્રકાશી શકતું નથી)

અહીં સૂર્યોદય દ્વારા કેાઇ સત્ય શાસ્ત્રે કહા ધુરધર ધર્મનિષ્ઠ આચાર્યના પરાક્રમનું વર્ણન છે કે “હે દુષ્ટ” અપના અનુચરી મિદ્ધાના આગળ આ પાખડી ધર્મના સિદ્ધાંતો શા હિસાબમા છે? આપે જ્યાં સુધી મમા ભરી તેઓનો પરાજય નથી કર્યો, ત્યાં સુધી આ પાખડી ધર્મનિષ્ઠ આડબરી પુરૂષો અડબર કરી નહા છે.

દુર્જનની બડાઇ.

નિર્દીલનાય વજ્રાનામુદયાયાસ્તેજતામ્ ।

તપસામવકાશાય, વ્રજત્પસ્ત્વર્સૌ રવિઃ ॥ ૨ ॥

પંથોના વિચારા માટે, થોડા તેજવાળા (શ્રદ્ધાનુસારી)ના ઉદય માટે તથા (જગત્મા) અધાર પ્રસારે તેને માટે સૂર્યનો અસ્ત થાય છે

સારાશ—જ્યારે અત્પુરૂષો બીજાઓના સુખને માટે પોતે દુઃખમય સ્થિતિ લોભવન ને તેધાર થાય છે ત્યારે દુષ્ટ જનો બડાઇ કરે છે ૨

કેાઇ વખત સ્ત્રી પણ નિંદા છતાં પ્રશસ્ત છે.

સ્ત્રીણામપિ વચઃ કાલેઽનુકૂલ મન્યતે યુગૈઃ ।

દુર્ગા વામગતા કિં ન શસ્યતે માર્ગવામિભિઃ ॥ ૩ ॥

કેાઇ સમયે સ્ત્રીઓના વચનને પણ વિદ્વાન પુરૂષો અનુકૂલ માને છે કારણ કે * દુર્ગા (શ્રીમતી) નામની પક્ષીણી ડાબે પડએ સ્ત્રી હોય તો તે વટેમાર્ગીઓ વડે શું નથી વખણાતી? અર્થાત્ તે શુકન મનાય છે ૩

* દુર્ગા શબ્દનો આ શ્લોકમા (શ્રીમતી નામે પક્ષી) એમ અર્થ કરવામા આવ્યો છે પરંતુ ખરો અર્થ શું કરેલો એ કઠિન છે કારણ કે આ શબ્દનો સાચો અર્થ એટલે શુભ ભક્તી લેતું એ વધારે સારું છે તો પણ મારાથી તે વિરે જોડેનાં સોધ થશે છે તે આપ મદ શરોતી દિગોચર કયું છે શર્ગોધર પદ્મતિમા દુર્ગાના (૧૬) પર્વાય શબ્દો આ પ્રમાણે આપ્યા છે —

વચામા કૃષ્ણા શકુનિ સિતપદ્મ પાતકી કુમારિ ત્વમ્ ।

દુગ્ધ દેવી જલકા ધુર્ધલ પાણ્ડવી વંશરાદા ત્વમ્ ॥ ૩૫૪ ॥

પાન્થજનની તથોમા પ્રમુગ્ધા ચક્રવર્તિના લક્ષ્મણી ।

પ્રયજ્ઞા મવ મગધિ નમોઽસ્તુ યે સ્ત્રિ મે સિદ્ધિ ॥ ૩૫૫ ॥

સેવા કરે છે ૨૬ દુર્જનો અંગેલ સ્તુત્ય ધારને પણ છોડી દે છે ૨૭ પોતાના અ-
મયનું નિકન્દન કરનાર ૨૮ દુર્જનની હિતમતા બીજાના નાશ માટે છે ૨૯ દુ-
ર્જનનું હૃદય દુષ્ટ હોય છે એમ એકપુત્રીય અધિકારો આપવામાં આવ્યા છે ૩
૨૭ તેઓનું આ દુર્જન નિન્દા અધિકારની સાથે એકપણ હોવાથી તે સમયે સર્વ
તે તે અધિકારમાં ભેળં સુગત પુરોષો બંધી શકે તેમ છે તેથી તેવા દરેક અધિકારને
મિત્ર સિત્ત ન રાખતા આ દુર્જન નિન્દા અધિકારનો આરંભ કરવામાં આવે છે

કુર્જનનો ત્યાગ.

અનુષ્ટુપ (૧૦ થી ૧૫)

દુર્જનઃ પરિહર્તૃભ્યો વિદ્યાય શ્રીવોડપિ સન્ ।

મળિના શ્રુતિ મર્પઃ કિન્તે ન મયંકરઃ ॥ ૧ ॥

વિદ્યાથી શણગારેલ દુર્જન હોય ૨૫૮ (અવશ્ય) તેનો ત્યાગ કરવો
કારણ કે મહિધી શાસિત સર્પ શું નચર નથી ? (અર્થાત્ પ્રાણહર છે) ૧

પ્રગતિદાનું વ્યસન.

ન વિના પરવાદેન રમને દુર્જનો જનઃ ।

કાકઃ સર્વસ્તાન્ મુક્તે, વિના મેધ્ય ન તૃપ્યતિ ॥ ૨ ॥

દુર્જન અન્યની સાથે વાર્તાવિત્ત કર્યા વિના શાંતિ પામી નથી જેમકે કાગડો
સર્વ રસનું ભોજન કરે છે છતાં પણ અપવિત્ર વિદ્યાના આદાર વિના તૃપ્તિ મેળ
વે નથી ૨ *

છિદ્ર શોધવાનો સ્વભાવ.

વહુનિષ્કપદ્મોદી, નદુધાન્યોપવાતકઃ ।

સ્ત્રાન્વેષી ચ સર્વેન્ દૂપકો મૂપકો યથા ॥ ૩ ॥

જેવો હર તેવો દુર્જન ॥ જેમકે હર બહુ કિમતિ વસ્ત્રને કાપી નાખનાર,
સર્વ જાતના ધાન્યનો નાશક, કાણ (ભોણ) શોધનાર હોય છે તે પ્રમાણે દુર્જન
પુરૂષ, કપટ સ્ત્રિ સત્પુરૂષનો દ્રોહ કરનાર, સર્વ પ્રકારે બીજાઓનો નાશક, અને
અન્યના ઊદ્ધો શોધનાર હોય છે ૨

દુર્જન અને કૃતગની પુછીની સમાનતા.

વત્રનાં વિષ્ણુતો યમ્ય, ગુદમેવ પ્રકાશતે ।

કથં ન ચ સમાનઃ મ્યાતુચ્છેન મિત્રુનઃ શુનઃ ॥ ૪ ॥

* ૨ થી ૬ સુધીના રત્ન ભાષાગ્રંથ.

નાયક વગરનું નિરકુશ યત્ર.

શાર્દૂલવિક્રીડિત

एणं वीडति मूकश्च खनति द्वीपी च गर्वापते,
क्रोष्टा क्रन्दति बल्लभे च शङ्करो वेगादुन्मथीरति ।

નિ શક્ક, કરિષોતકક્ષ્મહલ્લનામુન્મોઢને લીલપા,

હશે સિંહ વિના ત્વષાત્ર ચિવિને કીદમ્દશા વર્તેતે ॥ ૭ ॥

હશે (જેઠ સૂચક સંબોધન) હે સિંહ તારા વિના આજ આ વનમાં જેવો
દશા વર્તી રહી છે કે હરિણ (મૃગ) રમત કરી રહ્યો છે કુ-૨ (ભૂમિને પોતાના
હાવરડાથી) ખેંચી રહ્યો છે દીપડો મહા ગર્વમાં ગરકાબ થઈ ગયો છે રીપા
ખરાડા પાડી રહ્યો છે સાથલો (ન્યાયાલ) વળગી રહ્યો છે રૂઝ નામનો મૃગ
(આમ તેમ) દોડી હો છે, અને દાથીનું બચ્ચુ હીવા (રમન) થી વૃથાની લવા
હિખેડી રહ્યું છે મતવમ કે અમર્થ નાયકના અભાવમાં ખલ પુરૂષો પોતાના કે
આતુર્થ ભિન્ન ભિન્ન રીતે દર્શાવે છે તેનું ટિંગ્શન કરાવવા માટે આ અન્યોક્તિ છે

અન્યાયોપાજિત ધન કરતા નિર્ધનની કિમત.

અનુષ્ટુપ્

वर वारिद्वयमन्यायमभवाद्भिभवादिह

कृशताभिमतो देह पीनता ननु शोफतः

જેમ સોજના રોગ થી શરીરમાં પુટલા (બડાઈ) કરવા નીકળી શરીર
કુશળા (પાતળાઈ) સારી છે તેમ આ જગતમાં અન્યાયથી ઉત્પન્ન કરેલ સમૃ
કતા કલિદ્રતા સારી છે, ૧

કુટુંબીના આશ્રય કરતા મરણમાં શાન્તિ.

पर मृत्युर्न भिषा वर सेनापि वैरिणाम् ।

दैवाद्विषदि जाताया स्वजना भिगमो न तु ॥ ૨ ॥

દેવથી ઠીક વિષદિ ઉત્પન્ન થાય તો મરણ પામવું સાદું બીજા માગવી આ
અને હુશમનોની નોકરી કરવી પણ હિતમ છે, પરંતુ સ્વજન (કુટુંબી) ના આશ્રય
રહેવું એટલે સ્વજનની નોકરી કે ધાવના કરવી સારી નથી

સદાચારમાં શાંતિ

उपजाति (૩-૪)

दु म्म वर चैव वर च मैस्य, वर च मौख्य दि वर रुनोऽपि ।

મૃત્યુ પ્રવાસોડપિ વર નરાણા, પર સદાચારવિલ્લુનં નો ॥ ૨ ॥

ખળ પુરૂષ તથા કૃતરો બને લોજનના ચાર હોય છે જો તેને લાડ લડાવ વાર્મા આવે, તો પડખે આવીને ઉભો રહે છે, ને ના પાડ્યા છવા પાછો જતો નથી &

સન્નિપાતજ્વર અને દુર્જનની એકતા.

ક્વચિદુષ્ણઃ ક્વચિચ્છીતઃ, ક્વચિત્સાધારણો મતઃ ।

નૈકરૂપઃ સ્વલજનઃ, સન્નિપાત ઇવ જ્વરઃ ॥ ૧૦ ॥

કોઈ વખતે ગરમ, કોઈ વખતે ઠંડો, અને કોઈ વખતે સાધારણ (કાંઈક ઠંડો અને કાંઈક જીનો) એવા સન્નિપાત નામના તાવની માફક નીચ પુરૂષ એક રૂપવાળો હોતો નથી એટલે ક્ષણમા રૂદ અને ક્ષણમા તુદ દેખાય છે ૧૦ x

દુર્જન અને ઝેરની સગાઈ.

દુર્જનઃ કાલકૂટ ચ જ્ઞાતમેતૌ સહોદરૌ ।

અગ્રજન્માનુજન્મા ચ ન વિશ્વઃ કતરોઽનયોઃ ॥ ૧૧ ॥

દુર્જન પુરૂષ અને કાલકૂટનું ઝેર આ બંને જણા એક ઉંરમાથી જન્મ્યા હોય તેમ જણવામા આવે છે પરંતુ આ બંનેમા મોટાડુ (પ્રથમ જન્મેલું) કોણ ? અને ન્હાનું (પછી જન્મેલું કોણ ? તે અમે જણતા નથી ૧૧

દુર્જનમા ઝેરનું સ્થાન.

દૃષ્ટિકાનાં મુજક્ષાનાં, દુર્જનાનાં ચ વેષસા ।

વિમજ્જ્ય નિયત ન્યસ્ત, વિષ પુચ્છે મુલે હૃદિ ॥ ૧૨ ॥

વીંછીઓના પૂંછડામા, સપોના મુખમા, દુર્જનોના હૃદયમા એમ (કર્મરૂપી) પ્રજ્ઞાએ વિભાગ કરીને ઝેર નાખ્યું છે ૧૨

ખળપુરૂષના ઝેરની અદ્ભૂત અસર.

અહો સ્વલમુજક્ષસ્ય કોઽપ્યર્પૂર્વો વયક્રમઃ ।

અન્યસ્ય દશતિશ્ચોત્ર પ્રાગૈરન્યો વિમુચ્યતે ॥ ૧૩ ॥

અરે ! નીચ પુરૂષરૂપી સર્પનો મારવાનો ક્રમ કોઈ ચણ અર્પૂર્વ (પૂર્વે ન થયેલો) છે કે એકને કાને કરડે છે અને બીજો મનુષ્ય ગ્રાણ્ય મુક્ત થઈ જાય છે એટલે સર્પ તો જેને કરડે તેજ મરે અને ખળપુરૂષ તો એકના કાનમા જઈને એવી વાત કરે કે તેથી બીજો મનુષ્ય કે જેના સળધની ખજ પુરૂષે વાત કરી હોય તે મરણ ચરણ થાય છે ૧૩

વિહિત (શાસ્ત્રોમા કહેલ એવા ધર્મ વગેરે) થી અન્ય વ્યવહારમા શોધ કરવા કરતા દાસપણું કરવું સારું જી શસ્ત્રી (છુરી) સાથે ભેટવું મારું છે પરંતુ પરસ્ત્રીને ભેટવું સારું નથી, એરતું બદલણું કરવું સારું છે, પરંતુ શુદ્ધેત્વને છેતરવા તુ કામ ઉત્તમ નથી મરણ સારું છે પણ ઠલકિ છવન સારું નથી જી

શુ શુ ગ્રાહી છે ? અને શુ શુ ત્યાગ્ય છે ?

શિલ્પરિણી (૮-૯)

ઘર મૌન કાર્ય ન ચ વચનમુક્ત યદનૃત્ત,
ઘર ક્લેત્ય પુસા ન ચ પરક્લનાભિગમનમ્ ।
ઘર માણસ્યાગો ન ચ પિતૃનવાક્વેન્નમિરુચિ-
ર્વર મિત્રાશિત્ત્વ ન ચ પરધનાસ્ત્રાદનમુગમ્ ॥ ૮ ॥

મુખ રહેતું એ સારું છે પણ જોડું બાલવું એ ઠીક નથી પરસ્ત્રીના સમાગમ કરતા મનુષ્યોને નપુસક પણ શ્રેષ્ઠ છે આહીયાના વચન ઉપર પ્રીતિ કર્યા કરતા પોતે મરણ એ પ્રશ્ન સનીવ છે, અને અન્યના ધનથી મેળવેલ સુખ કરતા નિષ્કાથી નિર્બોધ અભાવવો એ ઉત્તમ છે ૯

અથોગ્ય આશ્રયથી બચવાના સ્થાનો.

ઘર શન્યા શાલા ન ચ સ્વલુ વસો દુષ્ટદુષ્મનો,
ઘર વેશ્યા પત્ની ન પુનરવિગીતા કુલવધૂ* ।
ઘર વાસોઝરણ્યે ન પુનરવિવેકાધિપતૈર્,
ઘર પ્રાણત્યાગો ન પુનરધમાનામુપગમ* ॥ ૯ ॥

પશુશાળા (ટોર બાધવાની જગ્યા) ખાલી રહે એ સારું છે પણ મારકણી બળદ તેમા બાધવો એ સારું નથી, વેશ્યા સ્ત્રીને પે તાની રૂઠી બનાવવી એ યોગ્ય છે પણ બ્રહ્મ થયેલી કુલીનસ્ત્રીને ધર્મપત્નીને હક આપવો એ યોગ્ય નથી, અપદ્યમા નિવાસ કરવો એ શ્રેષ્ઠ છે પણ રિવેક રહિત રાજાના શરદરમા રહેવું શ્રેષ્ઠ નથી, પ્રાણ ત્યાગ કરવો એ સુયોચિત છે પણ હુદ્દ માણસના આશ્રય નીચે આશ્રયિકા ચત્રાવવી એ સુયોચિત નથી ૯

વધારે સારું શુ ?

મનહર છંદ*

અતિ અપમાન કરી દયા વિના દીધું જ્ઞાન, એવું જ્ઞાન દીધાથી ન દીધું તેજ સારું છે, આજસ ન દીધી પણ કપટનું દીધું કામ, એવું કામ દીધાથી ન દીધું તેજ સારું છે,

ખગા પુરૂષ ગુણને જાણી શકતો નથી તથા લોકમા નિન્દાને પ્રાપ્ત થયેલ એવા ત નીચ પુરૂષને ઉત્તમ એવો કયો પુરૂષ સેવે છે અર્થાત્ કે કોઈ નહિ ૨૪*

દુર્જનનો સદા ત્યાગ કરવા જરૂર.

નીચોચાદિચિવેકનાશકુશલો વાધાકરો દેહિના-
યાશાભોગનિરાસનો મલિનતાચ્છન્નાત્મના વલ્લભઃ ।
સદ્દૃષ્ટિપ્રસરાવરોધનપદ્ધર્મિનપ્રતાપાહત ,
કૃત્યાકૃત્યવિદા પ્રદોષસદ્ગો વર્જ્યઃ સદા દુર્જનઃ ॥ ૩૫ ॥

કૃત્ય, (કરવા યોગ્ય) અને અકૃત્ય (ન કરવા યોગ્ય) એવા કાર્યને જાણનાર પુરૂષે પ્રદોષ (અવારી રાત્રિના આરવા) ની માફક સદા દુર્જનનો ત્યાગ કરવો તે દુર્જન પુરૂષ કેવો છે ? કે નીચ અને ઉચ્ચ પુરૂષોના વિવેકના નાશમા કુશળ, (પ્રદોષ પણ ઉઘા નીચા સ્થાનના જ્ઞાનને નાશ કરવામા કુશળ છે) મનુષ્યોને પીડા કરનાર, (પ્રદોષ પણ ચાર વગેરેથી મનુષ્યોને પીડા નરે છે) કોઈ પુરૂષની આશા તથા સુખનો નાશ કરનાર, (પ્રદોષ પણ દિશાના દ્વારના જ્ઞાનને નાશ કરનાર છે એટલે તેમા પૂર્વ પશ્ચિમદિ જ્ઞાન થતુ નથી) મલિનતા (પાપીયણ) થી પોતાના શરીરને ઢાઢનારા પાપી લોકોને પ્રિય, (પ્રદોષ પણ ચારેને પ્રિય હોય છે) ઉત્તમ દૃષ્ટિ (જ્ઞાન) વાળા પુરૂષોના પ્રવેશને રોકવામા ચતુર (પેદોષપક્ષે નિરાગી આખોની દર્શનશક્તિને રોકવામા ચતુર અને મિત્રના પ્રતાપનો ચોતરફથી નાશ કરનાર (પ્રદોષપક્ષે સૂર્યના પ્રતાપ (તેજ) નો નાશ કરનાર) એવો દુર્જન તથા પ્રદોષ છે એટલે આ બન્નેની ક્રિયા સરખી છે, માટે સુરા પુરૂષે દુર્જનનો સદા ત્યાગ કરવો ૨૫

ચન્દ્ર તથા દુર્જનના સમાન લક્ષણો.

‘વાન્ત વસપર’ કલદ્વિતતનુર્વદિસયોત્પાદકઃ,

પદ્માશી કુમુદપ્રકાશનિપુણો દોષાકરો યો જઢઃ ।

કામોદ્દેગરસઃ સમસ્તમવિના લોકે નિજ્ઞાનાયવ-

ત્કસ્ત નામ જનો મહામુલકર જાનાતિ નો દુર્જનમ્ ॥ ૩૬ ॥

મહા દુર્જનને કરનાર એવા દુર્જનને કયો મનુષ્ય ચન્દ્રની માફક ઓળખે નથી ? અર્થાત્ તાત્પર્ય જાણે છે હવે ઉપરના ત્રણ પદ્ધતી ચન્દ્રમા અને દુર્જનનુ સમાનપણુ દર્શાવે છે કે ચન્દ્રમા પોને કલકિત ગરીસ્વાળો છે છતાં બીજાના અન્ધ કારનો નાશ કરનારા તત્પર થાય છે તેમ દુર્જન પણ પોતે કલકિત હોય છતાં બીજાને

નીચ પુરૂષના ગુણોમા એર.

*અનુષ્ટુપ્ (૧ થી ૫)

ચારુતા પદ્ધતાર્ય ધન લોકોપતપ્તયે ।

પ્રમુત્વ સાધુનાશાય સ્વલે સ્વલતરા ગુણાઃ ॥ ૧ ॥

નીચ પુરૂષની સુંદરતા બીજાની શ્રીયેને બ્રહ્મ કરવા સાફ છે અને ધન લોકોને સત્તાપ કરવા સાફ છે, તેમ તેની મોટાઈ સર્જનાનો નાશ કરવા સાફ છે એમ બલ પુરૂષમા રહેલા ગુણો પણ અત્યંત બલ ધર્મ બળ છે ૧

દુર્જનની રેટના ઘડા સાથેની તુલના.

જીવનગ્રહણે નમ્રા ગૃહીત્વા પુનરુન્નતાઃ ।

કિં કનિષ્ઠા કિમુ જ્યેષ્ઠા ઘટીયન્નસ્ય દુર્જનાઃ ॥ ૨ ॥

દુર્જનો (ઠોધનો) છવ લેવામા પ્રથમ નમ્ર પાતી બળ છે, પછી છવ મહણ કરીને ઉદ્ધત થાય છે માટે રેટના ઘડા જેવા છે કેમકે જેમ રેટના ઘડાઓ પ્રથમ છવન (જળ) લેતી વખત નમી બળ છે તે પાછળથી ઉચ્ચા મુખ શપી ઉદ્ધત બન્યા જેવા દેખાય છે એ રીતે દુર્જન તથા રેટના ઘડાઓ સરખા જ છે

દુર્જન સામેલા જેવા છે.

કુર્વતે સ્વમુલ્લેચૈવ, बहुधान्यस्य खण्डनम् । -

નમ્ પતનશીલાય, मुसलाय खलाय च ॥ ૩ ॥

બળ પુરૂષ પોતાના મુખ વડે ઘણે પ્રકારે બીજાનું ખડન કરે છે, એટલે પોતે પતન (પાપ) શીળવાળો સામેલા તુલ્ય છે તેને ફરથી નમસ્કાર હો મતલબ કે સામેલ પોતાના મુખ લાગથી બહુ ધાન્યનું ખડન કરનાર વાર વાર પડવાના સ્વભાવવાળું છે તેમ દુર્જનનો સ્વભાવ પણ છે ૩

ધતુરાના રૂળ સાથે કુટ્ટનો મુકાબલો.

अन्तर्मलिनदेहेन, वहिराह्लादकारिणा ।

મહાકાલફલ્લેનેવ, કે સ્વલેન ન વચ્ચિતાઃ ॥ ૪ ॥

અંદર મલિન દેહ (ચિત્ત) વાળો અને બહારથી સુહર આકારવાળો એવો જે બળ પુરૂષ તથા તેવું ધતુરાનું રૂળ તેનાથી કયા પુરૂષો છેતરાયા નથી ? ૪

કે ૧ થી ૫ સુખાપિત રૂપ વાંચનાર

ખળ પુરૂષ તથા કાટાને (માત કરવા) માટે ક્રુદ્ધ બેજ ઉપાય છે, પગમા
પહેરવાના બેડાથી તેમનું મુખ બાગી નાખવું અથવા તેનાથી દૂર રહેવું ૧*

કંઈ તથા ખળની સમાનતા.

अहो प्रकृतिसादृश्य, श्लेष्मणो दुर्जनस्य च ।

मधुरैः कोपमायाति कटुकैर्नैव शाम्यति ॥ ૨ ॥

ખળ પુરૂષ તથા કંઈ બંને પ્રકૃતિમા સરખા છે કેમકે બેમ મીઠા વચનથી
ખળ કોપે છે તેમ ગળી વસ્તુથી કંઈ કોપાયમાન થાય છે, અને કડવા વચનથી ખળ
તથા કડવી ઔષધિથી કંઈ શાત થાય છે ૨

ક્રુદ્ધને સાફ કરવાનો ઉપાય

मालिन्यमवलम्बेत, यदा दर्पणवत्स्वलः ।

तदैव तन्मुखे देय, रजो नान्या प्रतिक्रिया ॥ ૩ ॥

જ્યારે ક્રુદ્ધ પુરૂષ દર્પણની માફક મેલો થાય, ત્યારે (તેને સાફ કરવા માટે)
તેના મુખમા ધૂલ નાખી સાફ કરવો, એ સિવાય (શુદ્ધ કરવા માટે) બીજો ઉપાય
નથી ૩

કવિ ખળને નમન કરે છે.

सदा खण्डनयोग्याय तुषपूर्णाशयाय च ।

नमोऽस्तु बहुबीजाय खलायोलूखलाय च ॥ ૪ ॥

દેવરામાટે હુમેગા ખાડવા (શિક્ષા) ને યોગ્ય, ખાડણીથી તથા નિષ્કારણ
પડા કરનાર ખળ પુરૂષને નમસ્કાર હો કેમકે ખાડણીમા જેમ ફેતરા ચોટી જાય છે
તેમ ખળપુરૂષમા નિષ્કારણ છઠાનુ આછાદન રહે છે ૪

ખળ પુરૂષ શિક્ષાનેજ પાત્ર છે.

स्वगधरा

मार्गं रुन्वा सगर्वं कमपिगतभय गर्दभ कोऽपि पान्यो,

दृष्ट्वा सयोज्य हस्तौ विरचितमिति: सादर सम्भाषे ।

आर्याध्वान मदर्थं त्यज मयि च गते स्यास्यसि त्व यथेच्छ,

नाश्रौपीद्विण्डित: सन् सपदि विचिन्तितो दण्डय एवास्ति मूर्ख: ॥૫॥

દુષ્ટના ધર્માચરણથી અધમની વૃદ્ધિ.

અનુષ્ટુપ્

વ્યાગ્રસ્ય ચોપવાસેન, પારણ પશુમારણમ્ ।

દુર્જનસ્ય વિશિષ્ટલ્ પરોપદ્રવસારણમ્ ॥ ૧ ॥

વાગ જો ઉપવાસ કરે તો તેના પારણમાં પશુ હિંસાજ થાય, તેમ ખળ પુર
પની પ્રેરવા બીજાને દુ ખતુ કારણ થાય છે ૧

ખલ પુરુષના ધર્મમાં હિંસા.

આર્યા (૨ થી ૪)

ધર્માર્મ્ભેડ્યસતાં પરોઽસૈવ પ્રયોજિકા ભવતિ ।

કાકાનામભિપેક્ષકારણતાં વૃષ્ટિતુભવતિ ॥ ૨ ॥

જેમ કાકાઓ, દનાત કરે છે, ત્યારે વ સાદ અને અટકી જાય છે * તેમ ખળ
પુરુષો ધર્મ કરે, તો પણ તેમાં બીજાની હિંસાતુ કારણ રહેલું હોય છે ૨

બળ અને ખળનું ચરિત્ર સમાન હોય છે.

વશાવસ્થાવત યદ્યો વિસ્તારો ગુણસ્ય યા ચ નતિઃ ।

તજ્જાલસ્ય સ્વલસ્ય ચ નિજાદ્ઘુસુમપ્રણાશાય ॥ ૩ ॥

જેમ જાત વશ (વાસ) ને અવલ બીને રહે છે, શુભ (હોરડા) ના વિસ્તાર
વાળી છે અને નમ્રતા બતાવે છે છતાં પોતાના અઠ (મધ્ય ભાગ) માં સુનેવ પ્રા
ણીના પ્રાણનો નશ કરે છે તેમ દુર્જન પણ વશ (સારા કુળ) વાળો હોય
પુષ્કળ શુભાળો હોય, નમ્રતાવાળો હોય, છતાં પોતાના ઉપર વિશ્વાસ રાખીને રહે
લા મનુષ્યોને નાશજ કરે છે ૩

ખલનો શુભ પણ બીજાને બાધક થાય છે.

મૃતિસંભ્રતાદસતાં, દોષ ઇવ ગુણોડપિ વાપ્રતે લોકાન્ ।

નિપકુસુમાના ગન્વ* સુરમિરપિ મનામિ મોહ્યતિ ॥ ૪ ॥

ઝેરી પુષ્પોનો ગંધ સુન્દર (શુશ્રોભદાર) હોય તો પણ (સુધનાર મનુષ્યો
ના) મનમાં મોહ (મૂઝા) ઉત્પન્ન કરે છે તેમ દુષ્ટ લોકો સ્વભાવો જ ખલ
માટે તેને શુભ હોયની માફક લોકોને પીડા કરે છે ૪

* ૧ થી ૪ સુધારિત રત્ન ભાગ્યાર

* પરમાત્મી દુષ્ટ લોકોની કહેવત છે કે જ્યારે કમરો નહાય છે, ત્યારે વરસાદ થતો નથી

“ જોતો મિયાંભાઈકા જેત હું બોડો ખમનીકા નહા હું ” આમ બોલી સ્વારને મળના છ પાચ શેરી કરે જવા દીધા

હવે પછી મીયા જેતરેમા પેઠા અવલ તેના ધણીના નામ કામ પૂછવા દેવ શખી જો જવાખમા બોડી પ્રાદાણીના, રાડીકુડી બાઈના, સાધુ વેગળીના જેતરે જણાય તો ખુશીની સાથે કે કા ચરવા મડી જાય, પણ જો મિયાભાઈના કે કોઈ અપૂર્વ ગુરાશીયાના જણાય તો “ અયોભાઈ અયે ” કહી ચાલવા માટે

હીચકારા લોકો નમ્રજા ઉપર જે જીવમ શુભરે છે તે ઉપરની વાત બતાવી આપે છે તેઓ સબળાથી તો મદાય દોઢ ગાઉ દૂર રહે છે અથાત્ પોએ તેને હાટે વિસમે છે ને ત્યાં જાગે ત્યાંથી તો આગે છે ધિક્કાર છે એવા હીચ કારાઓને

દુર્જન દ હથી જ પાધરો યાય છે

“ જૈસે કારી કાબરી ચદે ન દુજે રગ ”

* એક દિવસ અકબરશાહે પોતાના બહાલા ગુલામને પૂછ્યું કેમ બહાલા અ ઇનાજ તુ સાચેસાચ બોલ કે, દુનિયાની કોઈ પણ ચીજનો વતે ઇચ્છા બાકી રહી છે ? આવું નામવરનું બોલવું માલગી ગુલામ બેઢ્યો કે—જી બહાપનહા ! સર્વ મારા મનની ઉમેદ આપ નામવરે પૂરી પાડો છે પણ એક બાકી રહે છે માટે હજી ૨ હુકમ આપે તો રોશન કરૂં આ પ્રમાણે ગુલામનું બોલવું સાલગી બાદશાહે ખુશીથી કહ્યું કે મારા ખ્યારા બન ? તુ ખુશીથી જે બાકી રહ્યું હોય તે માગી લે, હું આપવા કબુલ કરૂં છું અવે શાહનો સ્વાલ થતા ગુલામ બેઢ્યો કે સરકાર ! ‘હું કો ઇ દિવસ નાશી ગયો નથી માટે તે ઉમેદ મારા મનમા બાકી રહી છે’ આવું ગુલામ પહેને નજાજતું બોલવું સાલગવા છતાં પોતાનું વચન પાળવા પાદશાહે કહ્યું કે હીક જે તારી ઉમેદ છે તે પૂરીકર ! પછી ગુલામ ત્યાંથી નાશી એક પોતાના દોસ્તના ઘરમા મ તાર્ઈ રહ્યો બહાલા ગુલામનો વિયોગ થયો જેમાં બાદશાહ ઘણુંજ બે ચેન થઈ ગયો અને હજીરોઆઓને હુકમ કર્યો કે અઈનાજ જ્યાં હોય ત્યાંથી શોધી મ ગા વી મારી પાસે લાવો પછી હજીર—મરજાને અને કારવારો વગેરે તેને મનાવવા ગયા, પણ ગુલામશાઈએ તો ઉઠું ઉઠું કર્યા કર્યું, મનાવા જનારાઓએ બહુજ તેને આજીણી યોચ્ય શુકનો કહ્યા, પણ કોઈનું વેલુ તેણે ધ્યાનમા લીધું નહીં તેથી થાકીને છેવટે તેઓ પાછા આગ્યા, પરંતુ શાહ તો જેમ જેમ વધારે વખત થતો ગયો તેમ તેમ તેના વિયોગથી બહુજ આકુળબાકુળ થયો અને ખાસમહાને હુકમ કર્યો કે જે અઈનાજ મનાવી લાવે તેને અમૂલ્ય હીરાનો હાર આપુ આવું શાહનું બોલવું સાલગી બીજાંતો કોઈએ હા પાડી નહીં, પણ શાહના બીરબલે કહ્યું કે આવિક !

કુસગને બીજા શબ્દોમાં કહી મેલો દુર્જનની સોબત કહી શકાય. પૂરે આપને
ગત અધિકારમાં દુર્જનના દુરાચરણો માટે બુદ્ધિ વિસ્તારથી જાણી ગયા છીએ તેમ
દુરાચરણીના અન કે સ્પર્શ માત્રથી કેવા અનર્થો થાય છે તે પણ જોયું ॥ કેમકે
તેમના મન, વચન અને કાયા નણે હજી હજી વિરાથી બદલા હેય છે એવું જ
નહિ પણ તેની આસપાસનું વાતાવરણ પણ કેવળ દુર્ગંધમય હોય છે આટલા
માટે તેવાઓથી છેક નિતાળા રહેવા ધી વિશેષ આવશ્યકતા સમજાવવા આ કુસગવિ
અધિકારનો આરભ કરવામાં આવે છે

દુર્જન સમક્ષ રહેવાથી તાડનનો ભય

અનુષ્ટુપ્ (૧ થી ૭)

તિદ્રાણા નિકટે વાસો, ન કર્તવ્ય. કદાચત ।

ધર્મી પિતૃતિ પાત્રીયં, તાદ્યને વશ્ય સ્તરી ॥ ૧ ॥

કોઈ પણ વખતે હિદ્ (કાલ્યાણ એવા દુર્જન)ની સમીપે વાસ ન કરવો
કારણ કે હિદ્વાળી ત્રામાની વાટકીરૂપ ધર્મી કે જે ધર્મીયે ધર્મીયે પાણીમાં ડુબીને
પ્રાણીનું પાન કરે છે છતાં તેનો આશય કનવાથી ટકોરાની બહાર વાર વાર તાડન
પ્રાપ્ત થાય છે ૧

રાવણના પાપે રાક્ષસોનો નાશ.

રાવણેન કૃતે પાપે, રાક્ષસાનાં તુ કોટયઃ ।

હના શ્રીરામમત્તેન કૃપિતેન હનૂમતા ॥ ૨ ॥

રાવણ નામના રાક્ષસે પાપ કર્યું અને તેના પાપથી શ્રી રામચન્દ્રજીના ભક્ત
કોપાધમાન મહેલ હનુમાનજીથી કરોડો રાક્ષસો હણી નખાણા તેમ કુસગી
સગથી ઘણને હુ બ પ્રાપ્ત થાય છે માટે કુસગ ન કરવો ૨

ઉત્તમ કુળના મનુષ્યને કુસગની અસર.

વિકારાય મમત્તેવ, કુલજોડપિ કુસદ્ગત ।

જનજાતોડપિ દાહાય, શત્રો વહ્નિનિપેવેનાત્ ॥ ૩ ॥

મનુષ્ય ઉત્તમ કુલમાં જન્મે છે એ તો પણ કુસગથી વિકારી થાય છે, જેમ
શબ જલ (શીતળ પાણી)માં જન્મે છે તો પણ તે અગ્નિના સગથી દાહક થાય
છે (અર્થાત્ શબની કંદેલી બામ ચુનો ગણા છે ને તેમાં પાણી નાખવાથી હા
દાએ એવું ગરમ પાણી થાય છે) ૩

બુદ્ધિશાળી પુરૂષે દુષ્ટ મનુષ્યની માથે મિત્રતા તથા શત્રુતાનો ત્યાગ કરવો, -
કારણ કે મિત્રતાથી આહનો અને શત્રુતાથી કરડનો કૃતરો દ્રોહને માટે છે. ૩

દુર્જનનો સ્નેહ પણ દુઃખદાય છે.

* એક ક્ષેત્રમાં કરીને ચીવા હનો, તે પોતાના ગામથી ચોડે દૂરના ગામમાં હવા લાગારો કરતો હનો, પોતાની વીશ વર્ષની ઉમરથી નોકરી કરતા ચાલીશ વર્ષની ઉમર થવા આવી, તેથી વતનના જઈ રહેવાની મરજી હોઈને નોકરીનું રાજીનામું આપ્યું પરંતુ વીશ વર્ષ સુધી નોકરી કરી તે સુદૃઢ ગામના લોક સાથે હળીમળીને મોઢે મીઠાશ રાખી રહેવાથી તેના પર સર્વ સુચી હતા મિયાને ખાધાપીધાનું કાંઈ ખરચ બેસતું નહોતું, હમેશા એક પછી એક ઘરવાળો તેને ખવરાવતો હતો વળી કોઈ વિવાહ કે કારજના પ્રસંગ ઉપર મિયાને જમવાનું પહેલું મળતું કેટલક પટેલીઆ ભેટે તો એવો સળધ બધાઈ ગયો હનો કે વાર તહેવાર અને કોઈ કોઈ સાધારણ પ્રસંગ ઉપર મિયાને નોતરવામાં આવતો હતો, એટલે સુધી લોકો તેના ઉપર પ્રીતિ રાખતા કે ભણે પોતાના કુટુંબનો માલસ હોય નહીં ! જતી વખત મિયા ઉપર ભાવ કેખાડવા લોકો થોડે સુધી વળાવવા આવ્યા છેવટ સલામ કરી 'આવજો, આવજોના' શબ્દોથી પરસ્પર રજા લીધી ગામના લોક તો જપારે જપારે મિયાની વાત નીકળે ત્યારે તેની વારીક કરતા હતા, અને મિયાને મળવાની કોઈવાર આતુરતા રાખતા હતા

એક વખત પટેલીઆના છોકરા તથા ગામના માણસો મળી પહર જણ એક દૂરને ગામ મેળો થતો હનો તે ઉપર જવાને તૈયાર થયા રસ્તામાં મિયાનું ગામ આવવાનું હતું, જેથી રાજ થતા થતા તેને મળવાના ઉદ્દેશમાં રસ્તો કાપવા લાગ્યા ગામને પાહર ગયા ત્યારે એક પહોર દહાડો પાછલો બાકી હતો પૂછતા પૂછતા મિયાને ઘેર ટોળુંને ટોળું ઉભું રહ્યું મિયા આવકાર આપી સોને ઉભા થઈ મળ્યા ને સલામ કરી બેઠા મિયાએ કહ્યું "ધનધકી ! ધનદહાડો ! આજ તું મ સખ પટેલ લોક હમારે ઘરકુ મીજબાન આવે, હમ બોત બોત પ્રુથ હુવા !"

મોઢેથી ઉપર પ્રમાણે બોલ્યો પરંતુ મિયાના મનમાં તો કાંઈનું કાંઈ થવા લાગ્યું ! અરે પહર વીશ ધોરા (મરહ) આવીને બેઠા છે ! તેમને ત્યાં હજારો વખત આપણે ખાધેલું છે, તો એક વખત ખવરાવવાની ના કેમ કહેવાય પ્રથમજ પરાણા આવ્યા છે તેને રોટલા ખીચડી પણ આગળ ધરાયજ નહિ આતો ક સારના મેમાન છે ! તેથી પાચ સાત રૂપીઆને ઘેર ગોળી આવે એવું છે ! અરે ખુદા ! આનો પુરેપુરી કમળાસિ આવી ! ખર્ચ કરવાની મરજી તો નથી પણ મોઢેથી તો બહુ મનવણું જોઈએ ? સુક્રિતથી ખરચમાંથી બચીએ અને બલાઈ લે એવું બવાય

ખજ પુરૂષની મૈત્રી અને હીરાની જ્ય લા સરખી છે હોપકની જવાલા જેમ ચીમની વિગેરે શુદ્ધ પાત્રને કાળુ કરી દે છે, તેમ દુર્જનની મૈત્રી પાત્ર (શુદ્ધ મણુ) ને અપવિત્ર અયોગ્ય બનાવે છે હોપકની જ્ય લા શુશુ (હીરાટ) ને જાળે છે તેમ દુર્જનની મૈત્રી સદ્ગુણનો નાશ કરે છે જેમ હીપકની જવાલા તત્કાળ સ્તેદ (તેલ કે ધી) નો નાશ કરે છે, તેમ દુષ્ટની મૈત્રી સ્તેદ (પ્રેમ) નો નાશ કરે છે અને જેમ હોપકની જવાલા નિર્મળ વસ્તુમાં પચ્ચ મવ (મસ) લગાડે છે તેમ દુર્જનની મૈત્રી સત્પુરૂષને વિષે મગ્ગ (દોષ) તુ આજ બધાને છે ૮

દુર્જનનો સંગ ન કરવો.

न पर फलति हि किंचित् त्वत् पदान्यमारहति यावत् ।

મારણિ સપદિ વિપત્તરાથયમાણ થમાવતુદે ॥ ૯ ॥

ખજ પુરૂષનો આશ્રય કયો હોય તો તે કાંઈ સાડ કુળ આપનો નથી પરંતુ ઉલટો જ્યાંકુધી પોતાનું આલે ત્યાંકુધા અનર્થનેજ આપે છે જેમકે પરિશ્રમ (પક) ઉતારવા માટે પોતાનો આશ્રય કરતા મનુષ્યને વિષ (ઝેર) તુ વૃક્ષ મરી ના જો છે માટે કાંઈપણ દિવસ દુર્જનનો સંગ ન કરવો ૯

ખજ પુરૂષના સબંધમાં અશાંતિ.

वसन्ततिलका (૧૦-૧૧)

उद्भासिताखिलवृत्रस्य विनाखलस्य प्राग्जातविस्मृतनिनायमकर्षवृत्तेः ।

દેવાદવાપ્તવિભવસ્ય ગુણદ્વિપોડસ્ય નીચસ્ય ગોચરગતેસ્સુત્વમાસ્પતે કં ॥ ૧૦ ॥

જેણે તમામ ખજ પુરૂષને હીપાન્ય છે તેવો મયોનાયગરનો ખજ પુરૂષ પોતાના પૂર્વે થયેલા અધમ વર્તનને જુલો બધ નિયોગથી દેખવને પમે છે તેવા નીચ માણુમના સબંધમાં આવવાથી કોઈએ પણ મુખ યેળંબુ છે ૧ મતવજ કે નહિ જ ૧૦

દુર્જનના સંગીને થતું કુળ.

दुर्वचसङ्गतिर्नयंपरपराया, हेतुं सतां भवति किं वचनीयमेतन् ।

લહેખરો હરતિ દાશરથેઃ કલ્ત, પ્રામોતિ વષમયદસિણસિન્ધુનાયઃ ॥ ૧૧ ॥

સત્પુરૂષોને પણ દુષ્ટની સોળત તે થલુ તુકથાન થવાનું કારણ છે તેમાં કહેવાતું શું ૧ જુઓ તો રાવણે સમય દ્રશ્યની સી ગીત તુ હરણ કર્યું તેથી દક્ષિણ દિશાના સમુદ્રને બંધન થયું ૧૧

ખળપુરૂષને પ્રથમ નમન કરવાનું કારણ.

અનુષ્ટુપ

દુર્જન પ્રથમ વદે સજ્જન તદનન્તરમ્ ।

મુલ્યપ્રક્ષાલનાત્પૂર્વ ગુદપ્રક્ષાલનં યથા ॥ ૧ ॥

હું ખળ પુરૂષને પ્રથમ નમીને પછી સત્પુરૂષને નમું છું કારણ કે (પ્રાતઃકાળમાં) પ્રથમ ગુદપ્રક્ષાલન— (ઝાઢે જ ગલ જવું તે) કર્યો પછી મુખ પ્રક્ષાલન (હાતણું વિગેરેથી મુખ સાફ કરવું તે) કરવામાં આવે છે ૧

કુદના પાસથી મુજન પાસે કે ટાળો.

વસન્તતિલકા.

પ્રાયઃ સ્વભાવમલિનો મહતાં સમીપે,

તિષ્ઠન્ સ્વલઃ પ્રકુરુતેઽર્થિજનોપઘાતમ્ ,

શીતાદિતૈસ્તકલલોકમુત્રાવહોઽપિ,

ધૂમે સ્થિતે ન હિ મુલ્કેન નિપેવ્યતેઽગ્નિઃ ॥ ૨ ॥

સ્વભાવથી મલિન એવો ખળ પુરૂષ મહાપુરૂષોની સમીપ રહેતો હોયતો થણું કરીને તે ખળ પુરૂષની સમીપ આવતા અર્થિ જનોના નાશને કરે છે ત્યાં દુષ્ટાવ આવે છે કે અગ્નિ સમગ્ર લોકને મુખ આપવાવાળો છે, તોપણ ધુમાડો હોય તો મુખી શીત (તાઢ) થી થીક પામેલા મનુષ્યોથી મુખે કરીને સેવી શકાતો નથી ૧

દુર્જન સુ ગી મુજન પાસે જવાનો ભય.

શિશ્વરિણી.

વપાનીત દૂરાત્પરિમલમુપાગ્રાય મરુતા,

સમાયાસીદસિન્મલુરમધુલોભાન્મધુક્તઃ ।

પરો દૂરે લામઃ કુપિતફણિનચન્દનતરોઃ,

પુનર્જીવિન્યાયાઘદિ તદિહ લામોઽયમતુલઃ ॥ ૩ ॥

પવનથી આગેલા ચન્દન વૃક્ષના મુગ્ધને છેટેથી સુધીને મધુર એવા મધુ (મહરન્દ) ના લોભથી ભરેલો આ ચન્દન વૃક્ષમાં ગયો એટલે છેટે ઉલ્લો હતો ત્યાં તેને મ્હેળો લાગ હતો પરંતુ હવે કોપાયમાન જેમાં સર્પ છે, એવા ચન્દનના વૃક્ષ માથી જો ફી જીવતો પાછો અહિં આવે તો આ અતુળ (ન તોળી શકાય) એવો લાભ છે. એટલે દુર્જનથી આવૃત્ત એવા મુજન પાસે જતા વધારે ભય છે ૨

હે મિત્ર ! સુવર્ણના જેવી સુદર કાર્તિકાણી, જગતમા સારી રીતે પ્રસિદ્ધ થયેલી, ઘણી ખુશખોદાર કેતકીના પુષ્પ ઉપર પડ્મની પ્રાતિથી (આ ૧૫ છે એમ માનીને) બૂખ્યો ભમરો બેઠો (પછી પોતાને લાગ એ મળ્યો કે) કેતકીની ૧/ થી બેઠ આખે આધળો થયો, ઠાટાથી પોતાની બેઠ પાખ કપાઈ ગઈ, અને ત્યા દસ વાર રહેવાને કે ત્યાથી જવાને ભમરો અશક્ત થયો

એટલે “ લેને ગઈ પૂત જોર જોઈ આઈ ખસમ ” લેવુ થયુ ૧૪

કલ્યાણાર્થીએ કુસ ગ ન કરવો.

હરિણી (૧૫ ૧૬)

દિપતિ મદિયામ્બોજે ચન્દાનિન્ચુદપામ્બુદે,

દિરદતિ દયારામે સ્તેમસમાશ્રુતિ વવ્રતિ ।

સમિધતિ કુમત્યડનૌ વન્ત્સ્પનીતિલતામુ ય’,

કિમભિલપતા શ્રેય’ શ્રેયસ્સનિર્ગુણસદ્ગમ’ ॥ ૧૫ ॥

હુદનો સ ગ એ મદિમા રૂપી કમળને દિપ તુલ્ય છે, આખાદી રૂપી મેલને પ્રચંડ પવન તુલ્ય છે કયા રૂપી પુષ્પના બાગને દાથી રેવો છે, કલ્યાણરૂપી પર્વતને વજ તુ ૧ છે કુમનિ રૂપી અગ્નિને વિષે કાષ્ઠ તુલ્ય છે, અને અનીતિ રૂપી વેકાને કદ (મૂળ) તુલ્ય છે, મ ટે કલ્યાણની ધર્યાવાળા મનુષ્યે હુદ સ ગનો અવરણ ત્યાગ કરવો ૧૫

ખવનો સ ગ અતિ અનથ કાગી છે.

શમયતિ યદ’ ક્લેશ સૂતે દિશત્પશ્ચિશં મતિ,

જનયતિ જનોદ્વેગાયાસ નયત્યુપહાસ્યતામ્ ।

ભ્રમયતિ મતિ માન હન્તિ સિષ્ણોતિ ચ જીરિત

સિપતિ સર્વલ કલ્યાણાનાં કુલ સ્વલસદ્ગમ’ ॥ ૧૬ ॥

નીચ મનુષ્યનો સ ગ યશનો નાશ કરે છે કલેશને જન્મ આપે છે અમગલ ગતિને (નારદી વગેરે ગતિને) આપે છે જનમમ જે કલેશ કરાવે છે, મનુષ્યને જગતમા હાસ્યપાન કરાવે છે, જુદિને ભગવાી દે છે, માનને હણી નાખે છે, જીવિત નો નાશ કરે છે અને અમગ્ન એવા પુણ્યના સમૂહને ફેંકી દે છે ઇત્યાદિ સર્વ પ્રકારનું અનિષ્ટ નીચ મનુષ્યનો સ ગ કરે છે ૧૬

કિં વા હન્ત કૃતાન્તકેસરિભયાર્ચકો મદઃ કુઞ્જરે,
યૈનાસ્મિન્વિરસે વૃરીરકુસુમે ॥ મૃદ્ધ ? વિશ્રામ્યસિ ॥ ૧ ॥

હે ભમરા ? પ્રવચના અગ્નિથી શુ વૃક્ષો જળીને ભસ્મીભૂત થઇ ગયા છે ? શુ ઇંદ્રના હાથીએ દન્વ સહિત કમલતુ વન મૂળભાગી ઉખેડી નાખ્યું છે ? અથવા શા કાળરૂપી સિંહના ભયથી હાથીઓએ પોતાના ગડચલમા રહેલ મદનો ત્યાગ કર્યો છે ? કે જેથી તુ આ રસહીન કેરડા ॥ પુષ્પમા વિશ્રાન્તિ કરી રહ્યો છે ? મતલબ કે ભમરાના વસવાના ત્રણ ઉચ્ચ સ્થાનકો (વૃક્ષો, કમળો અને હાથીનો મઠ) હોવા છતાં તેને નીરસ કેરડાના વૃક્ષમા રહેલો જોઈ આ પ્રશ્ન છે ૫

દમ્ભદોષ

બાહ્યાડખર

બગલાનો દભ.

અનુષ્ટુપ્ (૧ થી ૨)

પદ્મ લક્ષ્મણ પપાર્યા, વ્રકઃ પરમધાર્મિકઃ ।

શનૈશ્ચ મુચ્ચતે પાદૌ, જીવાનામનુકમ્પયા ॥ ૧ ॥

શ્રી રામચંદ્રજી લક્ષ્મણજીને કહે છે કે—હે લક્ષ્મણ ! ૫ પાનામના વળા વમા પરમે ધાર્મિક એવો આ બગલો જીવો ઉપર દયાની આતર ધીમે ધીમે પગ મૂકી રહ્યો છે એ જો કેમકે તેના દલી વર્તનને ઉત્તમ પુરુષો બહુ શક્તા નથી ૧

મત્સ્યનો ખુલાસો.

- સહવાસ્યેવ જાનાતિ સહવાસિવિચેષ્ટિતમ્ ।

પ્રશસ્યતે ચ રામેણ, તેનાહ નકુલીકૃતઃ ॥ ૨ ॥

સહવાસીની ચેષ્ટાને સહવાસી જ બહુ છે રામચંદ્રજી બગલાના સહવાસી નથી તેથીજ બગલાની પ્રશંસા કરી રહ્યા છે કેમકે તે નથી બહુતા કે એ કુળહીન કરાણો છે, અર્થાત્ આ બગલાએ મારા આખા કુળતુ નિકન્દન કરી નાખ્યું છે ૨

દલીનાં લક્ષણો.

આર્યા. (૩ થી ૨૨)

નિર્ગુણલોકમળતઃ, સગુણે સ્તવ્યઃ સ્વવન્વૃષુ દ્વેષી ।

પરજનવરુણાવન્વુઃ, કીર્ત્યર્થી દામ્ભિકો ધૂર્તઃ ॥ ૩ ॥

કાટાઓના અજનાગથી વીંટાઈ ગયેલ છે, અને તું કરોડો મકોડાના ત્યાગરૂપ છે.
વળી જ્યારે તને કાપનામા આવે છે ત્યારે તું ફળને આપનારા વૃક્ષની વાડરૂપ થઈ
રહે છે એટલે બીજના કળ લેવા દેતો નથી એ રીત તું સર્વેવા સત્સગથી રહિત
છો તેથી તારૂ હમણા શું વર્ણન કરી શકાય? ૧૯

ગુણી પુરૂષનો સગ છોડવાથી કટ્યાણુમા હાની.

धर्मं ध्वस्तदयो यश्च च्युतनपो पित्त ममत्ताः पुमान्
काव्य नि प्रणिपदन. क्षमदयाशू-यांस्त्यमेधा' श्रुतम् ।
वस्तुवालोक्तमलोचनश्चलमना भ्याम च बाउत्पसा
याः सग गुणिनां विमुच्य विमति कल्याणमाकांक्षति ॥ २० ॥

જેમ કયા રહિત પુરૂષ ધર્મને, ન્યાયરહિત યશને, આળસુ પૈશાને, બુદ્ધિહીન
કાવ્યને, શમ-કયા રહિત તપને, અદ્ય બુદ્ધિશળો શાસ્ત્રને, આખ વિનાનો વસ્તુ
જેવાને, અને અચળ મનશળો ધ્યાનને છોડે તે પછુ તેમ બનવુ અશક્ય છે, તે
મમાણે શુભતાન મનુષ્યનો ત્યાગ કરીને જે કલ્યાણની (મોક્ષની) ઇચ્છા રાખે
છે તે અર્થ છે ૨૦

સતસંગનું માહાત્મ્ય.

૭૬૨ વિવેચ

સર્પ હશે સુ નહી કહ્યુ તાલક, વીંછુ લગે સુભલો કરી માનો,
સિંહ હુ ખાયતો નાહી કહ્યુ હર, જો ગજ મારતો નહી હાનો
આમ જરો જલ ખૂડિ મરો, ગિરમ્મ ગિરો કહ્યુ લેમવ આનો,
સુહર ઓર ભવે સળહી પર, હુર્જન સગ ભલો નાહી જાનો. ૨૧

સિંહતણી કવિએ કહિ સોળત, મરત થયે ન મહોળત રાખે,
લોપ કરે હિત કોપ કરી પછિ, નિર્દય થઇ પળમા હલ્લિ નાખે,
મિત્ર અમિત્ર ન તત્ર ગણે તન આમડી ચીરિ ચુપેચુપ ચાખે,
જે હલપત ભલો પછુ દુષ્ટ, અદાવત રાખી નડે ભવ આખે. ૨૨

દુષ્ટ થકી દુર જૈ વશિયે, ખસીયે જાળનો પરખી પડછાયો,
હિત નિહાળી થવુ નહિ હપિત, શુભ ભલે જહુ વર્ણવિ ખાયો,
મર્દબની કહિ પાય ન ગાય, ગમાર ભલે જમુના જલ નાહો,
દુષ્ટની સોળવથી હલપત, નથી જગમા સુખ કોઈ કમાયો. ૨૩

મત્ર દલી યોગી.

આર્યા. (૩ થી ૭)

વેદ્યાકર્ષણયોગી પથિ પથિ રક્ષા દદાતિ નારીણામ્ ।

રતિકામતન્ત્રમૂલ મૂલ મત્ર ન જાનાતિ ॥ ૩ ॥

વરીકરણ તથા આકર્ષણ કરવા સારૂ જેવો યોગ ધાર્યો છે એવો દલીપુરૂષ સ્વળે સ્વળે સ્ત્રીઓને રક્ષા (ગપ) ની ચપટી આપી રહે છે એટલે આ રક્ષાથી તને પુત્ર, ધન વિગેરેની પ્રસિદ્ધિ થશે, તારા પતિ તને આધીન થશે ઇત્યાદિ કહે છે જ્યારે “ નિ કામતત્ર ” વાસ્તવ્યન શાસ્ત્રના મૂલ મત્રને પણ જાણતો નથી છતાં યોગમાર્ગનો દલા કરી રહે છે ૩

વિપત્તિ શુદ્ધ્યો

રહ્વો રથ્યાગુરવો, લઘુદીક્ષાઃ સ્વલ્પયોગમુત્પાદ્ય ।

વ્યાધા ઇવ વર્ધન્તે, મુગધાના દ્રવિણદારહરાઃ ॥ ૪ ॥

કેટલાક શેરી શેરીના શુદ્ધ થયેલા (પામરો) હલકી દીક્ષા લઈ યોગને ઉત્પન્ન કરી, પાશાધીઓની મધક બસાની લોકોના ધન તથા સ્ત્રીઓનું હરણ કરનારા થઈને વધી રહ્યા છે, એટલે પોના ઉપર ત્રિશ્વાસુ બનેલાને ચેલા કરી તેઓની સપત્તિ તથા સ્ત્રીઓને પણ ભોગવે છે ૪

સામુદ્રિક શાસ્ત્રનો દલા રાખનાર કુર્જનો.

હસ્તસ્થા ધનમેલા ત્રિપુલતરાસ્યાઃ પતિશ્ચ ચગચિત્તઃ ।

મૃદ્વાનિ કુલવૃનામિત્યુત્ત્વા કમલકામલ પાણિ ॥ ૫ ॥

સામુદ્રિક શાસ્ત્રનો દલા દર્શાવી કહે છે કે—આ સ્ત્રીના હાથમા રહેલી રેખા ધણીજ વિશાળ છે પરંતુ આનો ધણી ચચિત્ત (ચવાચનાન ચિત્ત) વાળો છે એટલે બીજી સ્ત્રીઓમા પ્રીતિ વાળો છે એટલે આ સ્ત્રી ઉપર તેના ધણીનો પ્રેમ નથી એમ કહીને દલી પુરૂષ કુલવતી સ્ત્રીઓના કમલ સમાન કામલ હાથનું મર્દન કરે છે ૫

દલી પ્રપચ્છી સર્વ કોઈને ઠગી શકે છે.

અભિનવસેવકવિનયૈઃ, પ્રાઘ્વર્ણોક્તિમિર્જિલાસિનોરદિતૈઃ ।

વૃત્તજનવચનનિકૈરિહ કશ્ચિદ્વચ્ચિતો નાસ્તિ ॥ ૭ ॥

પપ્પ પરિચ્છેદ.

પવિત્રઆત્મા (હલુકર્મી છવ) નો સ્વભાવ વજનમા હળવો છે પરંતુ તે ને અશુચિ અયોગ્ય પરિચય થવાથી વજન વધી જાય છે એજ ભવ જામણતુ કારણ છે કેમકે હળવી ચીજની ગતિ ઉચે જવાના સ્વભાવવાળી છે ત્યારે વજનદાર ચીજની ગતિ નીચે જવાના સ્વભાવવાળી છે સર્વ ધર્મન એજ વિચાર છે કે ઉચે સ્વગ છે અને નીચે નર્ક છે એ હકીકતને ઉપરના કારણોથી પુષ્ટિ મળે છે કેમકે જેમ જેમ આત્મા કર્મ બધ કરે છે તેમ તેમ વજન વધારવાથી નિચે (નર્કમા) જવાનો અધિકારો પામ્ય છે ત્યારે સત્કર્મથી હળવો થતા ઉચે (સ્વર્ગમા) ચડે છે આટલી હકીકત જાણવા પછી એવો કવો ભવિઆતમા હશે કે જે નિચે જવાને ધસ દ કરે ?

આત્માનો યુગસ્વભાવ નિર્મળ છે પરંતુ વિવિધ વાતાવરણના આચ્છાદનથી તે એવો તો મલીન થઇ જાય છે કે કેટલીક વખત તે સાફ નરસુ વિચારવાની શક્તિ પણ શુભાવી કે છે જન્મ્યાત્માને આ શક્તિ પુનઃ પ્રાપ્ત થઈ શકે તેટલા માટે બ્યવહારમા સ સારમા રહેલા ત્યાજ્ય આછાદનો નિસલબન વસ્તુઓ અને દુષ્ટ પ્રકૃતિના સ્વરૂપ માટે પૂર્વે વિસ્તારથી સમજાવવામા આવ્યું છે એટલે જ તેવા દરેક અહિવકર સસર્ગથી જયવાને કાળજી રાખવામા આવેનો આત્મા પોતાની મૂળસ્થિતિને સમજવાને હક્કદાર થઈ શકે છે

પવિત્ર ભાવનાવાળા છસાસુ મુમુક્ષુ વર્ગ આ અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરો શકે તે પછી આત્માની જોખણ અને તેની શક્તિનો અનુભવ થવાની જરૂર છે તેથી આત્મ શક્તિ દર્શાવવાને આ પરિચ્છેદમા પ્રયત્ન કરવામા આવેલ છે અને આશા છે કે ભગવાતમા તેઓ પોતાના મૂળ સ્વરૂપને જોણી આત્મસત્તા તજનો અનુભવ પાતા ઉચ્ચગતિને પ્રાપ્ત કરવાને પોતાનું આત્મ વીર્ય ફેરવશે

છન-ફણ) વાળો હોય તો પણ સર્વ ઠેકાણે પોતાના ચપલતાયુક્ત મ્હોઢાને ફેરવતો એવો ચાડીયો મનુષ્ય જગતના દોષના વિવેચન કરવામા પામેલો છે ૩

નીચનું ઓસડ નીચ.

પિશુનઃ સ્વલુ મુજનાનાં સ્વલમેવ પુરો નિગાય જેતવ્યઃ ।

કૃત્તાજ્વર માત્મીયં, જિગાય વાળ રણે વિણુઃ ॥ ૪ ॥

જેમ વિષ્ણુ ભગવાને પોતાના (તાડીયા) તાવને આગળ કરીને રણુસ શ્રામમા બાણાસુરને જીત્યો હતો તેમ સજ્જન પુરુષોએ જો ચાડીયા (નીચ) પુરુષને જીતવો હોય તો તેના સમાન નીચ પુરુષનેજ આગળ કરીને જીતવો ૪

ચાડીયાની જીભની કાળી નાગણી સાથે સરખામણી.

વદને વિનિમેશિતા મુજક્ષી, પિશુનાના રસનામિષેણ ધાત્રા ।

અનયા કથમન્યયા વિલીઢા નહિ જીવન્તિ જના મનામમન્ત્રાઃ ॥૫॥

પ્રજ્ઞાજીએ બળ પુરુષના મુખમા જીલના નિમિત્તથી નાગેણુ મેલી છે (જે જીભ છે તે સર્પિણીના જેવું કામ કરે છે) એટલે કે જેમ નાગેણુ મનુષ્યોને કચડે છે અને મત્ર બણુનારા પુરુષો પોતાનો બચાવ કરનારા ન મળી શકે અર્થાત્ પોતે મત્ર રહિત થાય તો અવશ્ય પોતાનું મરણ થાય છે તેમ જીભરૂપી સર્પિણી જેઓને કચડે છે, તેઓ જો મત્ર રહિત થાય અર્થાત્ વિચાર કર્યા વિના ચાલે) તો અવશ્ય મરણને શરણુ થાય છે ૫

સજ્જન તથા ચાડીયાની જીભમા તફાવત.

પુગ્પિતાત્રા

મકટમપિ ન સઘ્વળોતિ દોષ ગુણલવલંપટ ઇવ સાધુર્વર્ગઃ ।

અતિપુરુષરૂપા મિનાપિ દોષૈઃ, પિશુનશુના રૂપતા પ્રયાતિ કાલઃ ॥ ૬ ॥

ક્ષણુ માત્ર પણ શુણુમા આસક્ત એવો સાધુ પુરુષોનો સમૂહ બીજાનો દોષ પ્રકટ કેળાતો હોય તો પણ તેને ઢાકે છે ત્યારે ચાડીયા મનુષ્યો ન્યત્રના દોષ વિના પણ અત્યન્ત ઠઠોર રોષવાળા વચનોથી બરાડ પાડતા (કુતરાના પક્ષમા બસતા) બધ છે ૬

ચાડીયો મનુષ્ય અતિદુષ્કર કામ પણ કરી શકે છે

દુતવિલમ્બિત

ફ પિશુનસ્ય ગતિઃ પ્રતિહન્યતે દશતિ હૃદયમપિ શ્રુતમપ્યસૌ ।

અતિમુદુષ્કરમન્યતિરિક્તદૃક્ શ્રુતિમિરપ્યથ દૃષ્ટિવિપૈરિદમ્ ॥ ૭ ॥

સત્યથી ધર્મ ઉત્પન્ન થાય છે દયા તથા દાનથી વધે છે ક્ષમાથી ધર્મનું
સ્થાપન કરાય છે અને ક્રોધ તથા લોભથી ધર્મ નાશ પામે છે ૩

પાલન કરવા યોગ્ય મુખ્ય પાત્ર ધર્મો

અહિંસા સત્યમસ્તેષ ત્યાગો મૈયુનવર્જનમ્ ।

પશ્ચસ્વેતેષુ ધર્મેષુ સર્વે ધર્મા પ્રતિષ્ઠિતા ॥ ૪ ॥

અહિંસા-જૂન પ્રાણી માનવી દિ સા ન કરવી તે, મત્ય-મ યુ બોલવું, ચોરી ન
કરવી, પરિચ્છેદનો ત્યાગ, દાન આપવું, અને મૈયુન-શ્રી સભોગનો ત્યાગ કરવો આ
પાત્ર ધર્મોમા સર્વ ધર્મોત્તરે સમાઈ જાય છે ૪

દયા ધર્મનો મુખ્યતા.

સર્વે વેદા ન તત્ કુર્યુઃ સર્વયજ્ઞાથ ભારત ।

સર્વે તૌર્યાભિષેકાથ યત્કુર્યાત્પ્રાણિનાં દયા ॥ ૫ ॥

હે ભારત ! ભૂત પ્રાણી ઉપર રાખેલી દયા જે કાર્ય કરે છે તે કાર્ય સર્વ વેદે,
સર્વ યજ્ઞે અને સર્વ તૌર્યાભિષેકે કરી શકતા નથી ૫

પૂર્વજન્મમા કરેલ ધર્મનું અનુમાન.

પરાન્ત સ્ય તરોમૂલ્મુચ્ચયેણાનુમીયતે ।

તથા પૂર્વકૃતો ધમાડ્યનુમીયેત સમ્પદા ॥ ૬ ॥

પૂર્વજન્મમા રહેલ વૃક્ષના મૂળનું તે વૃક્ષની જ આધારથી અનુમાન કરાય છે તેમ
પૂર્વજન્મમા કરેલો ધર્મ સ પદ્ધતિનુ ધાન્યાદિની સ પસિથી અનુમાન કરાય છે
એ સમાવના છે ૬

ધર્મ પાપોનો નાશ કરે છે.

દીપો હન્તિ તમ્ સ્તોમ રસો રોગમહામરમ્ ।

સુધાકિન્દુવિષાવેગ ધર્મ પાપમર તથા ॥ ૭ ॥

જેમ દીવો અન્ધકારના મમ્બુદનો નાશ કરે છે રસાયન-શુદ્ધ આપધ રોગોના
મ્હોટા ભારનો નાશ કરે છે અને અમ્બતનું બિન્દુ ઝેરના વેગનો નાશ કરે છે તેમ
ધર્મ પાપોના ભારનો નાશ કરે છે ૭

માતા પિતા અને મિત્ર રૂપે ધર્મ

ફન્કવજ્જા,

ધર્મો મહામદ્ગલમદ્ગભાજા ધમા જનન્યુદલિતાલિલાત્તિ. ।

ધર્મ પિતા પુરિતચિન્તિતાયો ધર્મ સુદ્ધર્મિતનિરપહર્ષઃ ॥ ૮ ॥

૭ ૬ થી ૮ સુધી અનુમાન

યદેવ પિશુનસ્ય હન્ત રસનામૂલેઽકરિણ્યસ્તદા,
માયાસેન વિના મવિણ્યદતુલા કીર્નિશ્ચ નિર્દોષતા ॥ ૧૧ ॥

હે દેવ ! વનની અંદર ચાલનારા, ખડ ખાનારા એવા મૃગસામ્રાજ્યના નાસિદેશ માં જે તે કસ્ટૂરી ઉત્પન્ન કરી છે, તેમા ખરેખર તારોજ દોષ છે, કારણ કે ખળ પુર-ખની ખુલ ઉપર જે તે કસ્ટૂરી ઉત્પન્ન કરવામા આવી હોય, તો તારી દોષ રહિત ચાલણિય (પુષ્કળ) કીર્તિ મહાન શ્રમ વિના પ્રસિદ્ધિ પામત ૧૧

ચાડીયાને શિક્ષા.

— એક દિવસ બાદશાહે બિરબલને પુછ્યું કે “ બીરબલ ચાડી કરનારને શુ શિક્ષા કરવી યોગ્ય છે ? ” બિરબલે પોતાની ચાડી કરનારાઓના ઘાટ થકવાનો દાવ આપ્યો. બાકી બેઠાએ કે “ ગરીમ પરવર ! ચાડી કરનારને તેના કાનચ્છેદ કરવાની શિક્ષા યોગ્ય છે ! આ સામગી શહુ બેઠાએ કે ‘ બરોમર તે ચાડી કરનારાઓ કા નમા આવી પારકી ચાડી અવળી વાનો ભરાવે છે, તેમ તેઓ ખોટી નખગી ગપ સામગી બીજાનુ અનિષ્ટ કરવા ધારે છે, માટે કાનચ્છેદ કરવામા અ વે તો બેશક ચાડીયા ચાડી કરતા અટકે એમા જરા શક નથી, એમ કહી પાદશાહ બીરબલની સુક્તિના વખાણ કરવા લાગ્યા

કૃતપ્રતિનિદા.

(સુખકાર ઉપર અપકાર)

નીચ પુરૂષને જે હાળે બેસે તેનેજ કાપે.

અનુષ્ટુપ્ (૧ થી ૧૧)

યથા ગજપતિશ્રાન્તરજાયાર્થી વૃક્ષમાશ્રિતઃ ।

વિશ્રમ્ય ત દ્રુમ હન્તિ, તથા નીચ સ્વમાશ્રયમ્ ॥ ૧ ॥

જેમ હાથી છાયામાટે વૃક્ષનો આશ્રય કરી વિશ્રાન્તિ થયા બાદ તે વૃક્ષને હણી નાખે છે તેમ નીચ પુરૂષ પોતાના આશ્રય સ્થાનને (કાર્ય સિદ્ધ થયા પછી) હણી નાખે છે ૧

પૃથ્વીની ફરીયાદ.

ન હિ મે પર્વતા મારા ન મે મારાશ્ચ સાગરાઃ ।

કૃતપ્રાશ્ચ મહામારા મારા વિશ્વાવાતકા ॥ ૨ ॥

પૃથ્વી કહે છે કે મને પર્વતનો ભાર નથી સમુદ્રનો ભાર નથી પરતુ જે પુરૂષો કૃતાન, (કર્યો ઉપકારનો નાશ કરવા વાળા અર્થાત્ ઉપકારી મનુષ્યનો અપ

ધર્મની પરીક્ષા.

વશસ્થ.

યથા ચતુર્થિઃ કનક પરીક્ષયે નિર્ઘર્ષણચ્છેદનતાપતાઢનૈઃ

તથૈવ ધર્મો વિદુષા પરીક્ષયે શ્રુતેન શીલેન તપોદયાગુણૈઃ ॥ ૧૨ ॥

મોનાની પરીક્ષા કરવામા સોનાને પથ્થર સાથે ધડવુ, તેને ઢાપવુ અગ્નિમા એવુ તથા હથોડીથી ટીપવુ એમ જેમ ચાર પ્રકારથી પરીક્ષા કરાય છે તેમ ધર્મની પરીક્ષા કરવામા શાસ્ત્ર, શુભ આચરણ, તપ અને દયા શુભ લોકમા ઉપયોગી છે ૧૨

ધર્મ રૂપી વૃક્ષનુ કલ

દ્રુતવિલમ્બિત

સુકુલમ્બવિશ્રુતિરનેકયા પ્રિયમમાગમસાંસ્કૃપરપરાઃ ।

નૃપકુલે ગુરુતા વિમલ યગો ભવતિ ધર્મે તરોઃ ફલમીદશમ્ ॥ ૧૩ ॥

ઉત્તમ કુલમા જન્મ, અનેક પ્રકારનુ ઐશ્વર્ય, પ્રિય જનનો સમાગમ, સુખની પર પરા, અર્થાત્ એક પછી એક એમ સુખનુ આવવુ તે તેમજ રાજકુલમા શરૂપણુ અથવા મહોદાધ, નિર્મલ એવો યગ, એ ધર્મ રૂપી વૃક્ષનુ ફળ છે ૧૩*

ખરે વખતે રક્ષણુ કરનાર ધર્મ

માલિની (૧૪૧૫)

સુચિરમ્પિ રપિત્વા સ્પાત્પર્યૈર્વિપયોગઃ

સુચિરમ્પિ ચરિત્વા નાસ્તિ ભોગેષુ તૃપ્તિ ।

સુચિરમ્પિ હિ પુષ્ટ યાતિ નાશ શરીરમ્

સુચિરમ્પિ વિચિત્ય ત્રાણમેકો હિ ધર્મ. ॥ ૧૪ ॥

લાભા વખત સુધી સાથે વસીને પણ પ્રિય સગા વદાલાએથી વિયોગ થાય છે મલ્યા વખત સુધી લોગવરામા આવે તો પણ વિવચ લોગોમા મનુષ્યને તૃપ્તિ થતી નથી શરીરને દીર્ઘ કાલ પર્થન્ત પુષ્ટ કરવામા આવે તો પણ તે નહી નાશને પામે છે જ્યારે લાભો સમય વિચાર કરવામા આવે તો પરિણામે એક ધર્મ જ રક્ષા કરનાર છે ૧૪

સ સારથી પીડીત જન સમાજને સંત્ય શરણુ

વ્યસનશતગતાના કેશરોગાનુરાણામ્

મરણમયહતાનાં દુઃસ્વશોકાર્દિતાના ।

ખળ પુરૂષ અગ્નિ જેવો છે.

यथा यथैव स्नेहेन भूयिष्ठमुपचर्यते ।

યત્તે તથા તથા તપ મહાન્વેશ્વાનરઃ સ્વલઃ ॥ ૭ ॥

જેમ જેમ સ્નેહથી-ધી કે તેલવડે અગ્નિમા હોમ કરવામા આવે, તેમ તેમ તે મોટો થયેલો અગ્નિ વિશેષ તાપને ધારણ કરે છે, તે પ્રમાણે જેમ જેમ ખળ પુરૂષને સ્નેહ-પ્રીતિથી અધિક રીતે મત્કાર કરવામા આવે તેમ તેમ તે અધિક સતાપને (ખીન્નને દુઃખ દેવું તે) ધારણ કરે છે અર્થાત્ ખળ તથા અગ્નિ બન્ને ઠાહક સ્વભાવવાળા છે ૭

કૃતદનને કરેલો ગુણુ અવગુણને માટે થાય છે.

खलः सत्क्रियमाणोऽपि, ददाति कलह सतां ।

દુઃસ્વર્ણીતોઽપિ કિં યાતિ વાયસઃ કલહસતામ્ ॥ ૮ ॥

ખળ પુરૂષ ગમે તેટલો સત્કાર પામ્યો હોય, છતાં સત્પુરૂષોમા ઠકાસ ઉત્પન્ન કરે છે કેમકે ઠાગડો ઠઠાય દૂધથી સ્નાન કરે તોપણ શુ તે રાજકુલ સ બને ખરો ? (અર્થાત્ નહીં) ૮

ખળના ઉદયમાં અહિત.

वर्धन वाय सन्मान, खलानां प्रीतये कुतः ।

फलन्यमृतસેકેઽપિ ન વધ્યાનિ વિપદ્રુમાઃ ॥ ૯ ॥

જેમ ઝેરના વૃક્ષો અમૃતના પાણીથી સિંચાય તો પણ હિતકારી ફળથી ફળ તો નથી, તેમ ખળ પુરૂષોનું સન્માન તથા (તેમની આબાદીનું) વધારવું, એ ખળ પુરૂષોની પ્રીતિને માટે કયાથી થાય ? (અર્થાત્ તેથી ખળપુરૂષો પ્રસન્ન થતા નથી) ૯

કુળ નોને શાંતિમા આતાપ.

सद्भिः संसेव्यमानोऽपि, शान्तवाक्यैर्जलैरपि ।

પ્લુટપાપાણવદુષ્ટતાપમેવામિમુચ્ચતિ ॥ ૧૦ ॥

હુદ મનુષ્ય સત્પુરૂષોવડે શાન્ત વચનોરૂપી પાણીથી સારી રીતે સેવાનો હોય તો પણ (ચુનાની ભૂડીમા) બળેલા પથ્થરની માફક તાપનેજ મુકે છે એટલે શાન્ત કરવા પણ ખીન્નને મળગાવીદે છે ૧૦

નીચ પુરૂષનો ખળભળાટ.

अतिप्लवग्हीतोऽपि, खलः खलु खलायते ।

શિરસા ધાર્યમાણોઽપિ, તોયસ્યાર્થઘટો યથા ॥ ૧૧ ॥

ધર્મલાભના લક્ષણો.

રૂપ રમ્ય કરણપદુતા રોગ્યમાયુવિશાલમ્
કાન્તા રૂપાનમિતરતયઃ મૂનગે ભક્તિમન્ત
પદ્મલ્લહરિવિલપરિહૃદત્વ યશઃ સીરશુષ્ર
સૌભાગ્યશ્રીરિતિ ફલમહો ધર્મટક્ષસ્ય સર્વમ્ ॥ ૧૮ ॥

સુન્દરરૂપ, યશઃમા ચતુરતા, શરીરમા આરોગ્ય-નિરોગીપણુ-વાણુ આયુષ, રૂપથી રતિને નભાવનાર એવી સ્ત્રીઓ, પ્રેમી એવા પુરો, છ ખડકાળી પૃથ્વીવણુ પરિવૃદ્ધનપણુ-રામ્ય, સીરતુ-ય દંભવલ એવી કીર્તિ, સુન્દર ભાગ્યવાણુ ધન, આ બધુ રૂળ ધર્મરૂપી વૃક્ષતુ છે ૧૮

ધર્મહીન પ્રરૂપના મનુષ્ય જન્મનો વ્યથ સ્થિતિ

શાર્દૂલવિક્રીડિત (૧૬ થી ૨૪)

ગજ્ય નિ સચિવ ગતપ્રહરણ, સંન્ય મિનેત્ર મુલ્લમ્
વર્ષા નિર્મલશ ધની ચ કૃપણો, મોજ્ય તથાજ્ય વિતા ।
દુઃશીલા મૃદિણી મૃદ્ધન્ન કૃતિમાન્ રાજા પ્રતાપોઞ્જિત
શિષ્યો ભક્તિવિવર્જિતો યત તથા, દેહી ચ ધર્મ વિના ॥ ૧૯ ॥

એક છે કે ! જેમ પ્રધાન વિનાતુ રામ્ય, હથીવાર વગરતુ નૈન્ય, આખહીન સુખ-મ્હોડુ, વર્ષોડ વિનાની વર્ષોડતુ, કૃપણુ-મ્હોડા-એવો ધનાઢ્ય પુરૂષ, ધી વિનાતુ લોભન, દુષ્ટ સ્વભાવ અવથા દુરાચરણુવાળી સ્ત્રી, કંઈ પણુ ન કરી શકનાર એવો મિત્ર, પ્રતાપથી હીન એવો રાજા, અને ભક્તિ રહિત એવો શિષ્ય, તેમ ધર્મ વિનાના મનુષ્યને બલુવો ૧૯

ધર્મહીન મનુષ્યનો નિસ્તેજતા

નિર્દેવ કરટી હયો ગતજગત્તન્દ્ર વિના શર્વરી
નિર્ગન્વ કુસુમ સરો ગતજલ, છાયાવિહીનસ્તરુ ।
મૂવો નિર્લવણઃ સુવો ગતગુણથારિત્રહીનો યતિ
નિર્દેવ ભવન ન રાજતિ તથા ધર્મ વિના માનર ॥ ૨૦ ॥

જેમ દત રહિત એવો હાથો, વેગ વગરનો ઘોડો, ચન્દ્રવિનાની રાત્રિ, સુગન્ધ વિનાતુ પુષ્પ, જળવિનાતુ તળાવ, છાય વિનાતુ વૃક્ષ, લરણુ મીઠા વિનાતુ શાક અથવા કઠોજ, ગુણુ હીન પુત્ર, સત ચારિત્ર ઇન્દ્રિય વિન્યાદિ થી હીન એવો યતિ, દેવ વિનાતુ દેવાવય શોભતુ નથો તેન ધર્મ વિના માનવ શોભતુ નથો ૨૦

બંધી કરે છે તેમ બળ પુરૂષ પૈસા લઈ જવાથી જે પીડા કરી શકે તેના કરતા ઠડવા
(મર્મ લેદક) વચનથી વધારે પીડા કરે છે ૧૫ +

ઉંચ્છ્ર બળ મનુષ્યોને કોણુ પોતાનુ છે ?

उपजाति

छायां प्रकुर्वन्ति नमन्ति पुष्पैः फलानि यच्छन्ति तद्रुमा ये ।

उन्मूल्य तानेव नदो प्रयाति, तरङ्गिणा क प्रतिपन्नमस्ति ॥ ૧૬ ॥

જે કાઠાના વૃક્ષો છાયા કરે છે પુષ્પોથી નમસ્કાર કરે છે તથા ફળો આપે છે
તેજ વૃક્ષોને (મૂળખાથી) ઉખેડીને નહાં ચાવી બંધ છે એટલે તરંગિણી નદીના
તરંગની માફક ઉંચ્છ્ર બળ સ્વભાવવાળા મનુષ્યોને કોણુ અગીકૃત / પોતાનુ કરે
લ) છે ? અર્થાત્ કે ઇ પણ પોતાનુ નથી ૧૬

કૃતાંશ માણસ ઉપકાર કરનારનો નાશ કરે છે.

वसन्ततिलका.

सवर्धितोऽपि भुजगः पयसा न वश्य-

स्तत्पालकानपि निहन्ति बलेन सिंहः ।

दुष्टः परैरुपકृतस्तદનિષ્ટહારી,

विश्वासलेह इह नैव बुधैर्विधेयः ॥ ૧૭ ॥

દૂધવડે પાળીને ઉઝેરેલ સર્પ પણ વશ થતો નથી, સિંહ પણ પોતાના પાળ
કનો બળવડે નાશ કરે છે, તેમ પરોપકારી પુરૂષોથી ઉપકાર પામેલ દુષ્ટ પુરૂષ પરો
પકારીનુ જ અનિષ્ટ કરે છે, તેથી આ (બાળતમા) સચન કરવાનુ કે ડાહ્યા માણસોઅ
જરા પણ તેવા દુષ્ટ માણસનો વિશ્વાસ કરવો નહીં ૧૭

એક કૃતદ્ધીને ઉદ્દેશીને હાથી પ્રતિ કવિનુ કથન.

शार्दूलविक्रीडित (૧૮ થી ૧૯)

पीत यत्र हिम पयः कवलिता यस्मिन्पृष्णालाङ्कुरा-

स्तापार्तेन निमज्ज्य यत्र सरसो मध्ये विमुक्तः श्रमः ।

धिक् तस्यैव जलानि पङ्क्ति लयतः पाथोजिर्નો मथनतः

कूलान्पुत्तवनतः कहीन्द्र भवतो लज्जापि नो जायते ॥ ૧૮ ॥

પુણ્યના ઉદયના લક્ષણો.

પત્ની પ્રેમવતી મુનઃ સવિનયો ભ્રાતા ગુણાલકૃતઃ
સ્ત્રિગ્ધો બન્ધુજનઃ સત્તાતિચતુરો નિત્ય પ્રસન્નઃ પ્રમુઃ ।
નિલોભોઽનુચરઃ સ્વવન્ધુમુનિપ્રાયોપયોગ્ય ધનમ્
પુણ્યાનામુદયેન સન્તતમિદં કસ્યાપિ સમ્પત્તે ॥ ૨૪ ॥

પ્રેમવાળી સ્ત્રી, વિનયવાળો પુત્ર, શુણ્યથી શોભિત એવો ભાઈ, સ્નેહવાળો બન્ધુજન, અતિ ચતુર એવો ભિન્ન, હમેશા પ્રસન્ન એવો સ્વામી, ચોક્કસ, નિર્લોભ એવો નોકર, અને પોતાના બન્ધુઓ તથા ગ્રેહ યનિઓને ભોગવવા યોગ્ય ધન, હમેશા આ બધું પુણ્યોના ઉદયથી કોઈકજ પુરૂષને પ્રાપ્ત થાય છે ૨૪

ધર્મ અધર્મ ઉપર લલિતાગ કુમારની કથા.

ભારત દેશને વિષે શ્રીવાલ્મીકી નામે નગર છે ત્યાં નરવાહન નામે રાજા રાજ્ય કરે છે, તેને રૂપ યૌવન નિધાન સર્વ શુભે કરી પ્રધાન, અમૃત સમાન જેની વાદ્દી છે એવી કમલા નામે સ્ત્રી છે તેની કૃપે જેમ છીપને વિષે મુકનાદ્વજ ઉપર, તેવા રૂપે કરી અમર સમાન લલિતાગ નામે કુમાર જન્મ્યો, તે અતુલકે સર્વ કલામાં પ્રવીણ થયો, સાક્ષાત્ કદર્પાવતાર જેવો અને વિનય વિષેક વિચાર આતુર્યાદિ શુભે સપક્ષ થયો, અને ધીમે ધીમે સુવાવસ્થાના મુખે ભોગવવા લગ્યો કોઈક અવસરે તે કુમારને કોઈ મજ્જન એવે નામે મિત્ર આની મળ્યો મધ્યે તેણે નામ તો સંજ્ઞન છે પરંતુ પરિણામે કરી તે અતિ દુર્જન છે હવે તેની ઉપર કુમાર અત્યંત પ્રીતિ રાખે છે પણ તે પોતાણું દુર્જનપણું વધારતો જાય છે ॥ યત ॥

શશિનિ સ્વલુ કલક કણ્ઠક પશ્ચનાલે જલધિજલમયેય પણ્ડિતે નિર્ગનન્વ ।

દપિતજનવિયોગો દુર્ભગત્વ મુરુપે ધનવતિ કુળત્વ રત્નદોષી કુતાન્તઃ ॥ ૧ ॥

મતનજ કે અદ્ભુત કવચ છે કમળમા કાદા છે, સમુદ્ર ખારે છે, પડિત નિર્ધન હોય છે, બહાલાનો વિયોગ મલવે છે સ્વરૂપમા દુર્ભાગ્ય તેમજ ધનવાનમા લોભ વૃત્તિ એ પ્રમાણે રત્નરૂપ સાધનોમા દોષનો આવિર્ભાવ છે એ પણ કાળનો પ્રભાવ છે

વળી બોવાય છે કે—

શ્વશી દિવસપૂસરો ગલિતયૌવના કાપિની ।

સરો વિગતચારિજ મુલ્લપનક્ષર સ્વાકૃતેઃ ।

પ્રમુર્ષનપરાપ્ત સતતદુર્ગતિ સજ્જનો

નૃપાંગમત સ્વલ્ભ મનસિ સપ્ત શુલ્ક્યાનિ મે ॥ ૨ ॥

જના કરવાની ઇચ્છા થવાથી ઘરની ગાડી બેડી ડાકોરણ તરફ ચાલ્યા, ત્યાં આવી ગોમતી સ્નાન ને રણછોડરાધના દર્શન કર્યા બાદ પાટીદારની સ્ત્રીએ પોતાના બેઉ દાધપર નછાપે લીધી પાટીદારે તો એવા ડામથી બેનશીબ રહેવાનું ધાર્યું

જના પૂરી કરીને પાટીદાર અને તેની સ્ત્રી ઘર તરફ પાછા વળ્યા પટલાણી ગાડીને પોંચેલાં ભાગે રોકી મોટી પલાકી વાળી ગાડામા બેડી છે, પાટીદાર રાગો દીટી મૂકી પટલાણી સામુ મ્હેં રાખી વાતો કરે. અને બળદ અટકી બધ ત્યારે ઠ ચક્રારી વગાડતો બધ છે તેવામા એક સુરદાસ માર્ગમા અહીંથી તહીં આધડીયા ખાતો નેમંગી નજરે પડ્યો તને બેઠ પાટીદારની ઓરતને દયા આવી ને ગાડી ઉભી રખાવી બાવાને પૂછ્યું કે “ મહારાજ ? આમથી તેમ રખડો છો શા સાડ ? ” બા વાળે ઉત્તર દોધો કે “ બાઈ મેં રસ્તા ભૂલ ગયા હું, બહુત દેરસે કુદતા હું લેકીન પતા નહિ લગતા, મેં સુરદાસ હું, ઓર શામકા વણ હ, સો એરેપર કિરપા કરકે નજીકે ગઈએ પહુ ચવાઓ નો રણછોડણ તુમ્હારા ભલા કરેમા ” બાવા કંડણા જનક કાલાવાલા સાલગી બાઈનું ફોલ દયાથી પીનજ્યુ અને પોતાના ધણીને કહ્યું આ સુરદાસને આપણા ગાડામા મેસાડી નજીકના ગામ આગળ ઉતારી મુકીએ તો ઠીક નહિ તે તેને આ વગડામા કોઈ જનાવર મારી નાખશે પાટીદાર પહોચેલ હતો ખાઈના જેવો છેક પોચા હાથનો તથા બોળો નહોતો તેણે કથું, ઉપરકી તો અચ્છી, મમર લીતરકી નો રામણ જાણે, સુરદાસ મહોડેથી મીકું મીકું બોલે છે, પણ તે અજણ્યો અને પરદેશી છે માટે તેને સાથે બેમાડી લઈ જવો તે અજણ્યુ કૂળ આપવા બરાબર છે તેથી વખને માહું પરિણામ પણ નીપજે માટે આપણે તેને રને ચઢાવીએ એટલે એની મેળે ચાલ્યો જશે સુરદાસે ધણી બાણી કરતા માડી નેથી તથા બાઈડોના ઘણા આગ્રહથી પાટીદારે તેને તેના સામાન સહિત ગાડીમા બેસાડી ગાડી ચાલની કરી થોડોવારે એક ગામ આગમું ત્યાં આગળ ગાડી ઉભી રાખી સુરદાસને પાટીદારે કહ્યું

સુરદાસ, આ ગામ મોટું છે માટે ઉતરી જાઓ, અમારે સાજ પડે છે તેથી જલદીથી જવું છે

સુરદાસ—અમે કુનખી ? કીમકું ઉતરનેકું બોલતા હું !

પાટીદાર—મહારાજ તમને

સુરદાસ—હમને તુમ્હારી ગાડી ભાડે કીથી હું, સો તુમ સુકામપે નહિ પહુચ

+ વિષ્ણુના ૨ બ, ચક્ર, ૧ ૧, પદ્મ ૫ આશ્વરમા લોહાના મિત્રા ઉના કરીને ચાપે છે તે

છ સુરદાસ એક ભકત તથા કવિ થઈ ગયો તે આધળો હતો તેથી જ્ઞાન એક સાધુ પોતાને સુરદાસ કહે છે ને વોકા પણ તેજ નામે બોલાવે છે,

આદર લભતે લોકે ન કાપિ ધનવર્જિત* ।

કાન્તિહીનો યથા ચન્દ્રો વાસરે ન લભેત્ પ્રથા ॥ ૧ ॥

મતલબ કે જેમ દિવસે કાંતિ વિનાનો ચંદ્ર અનાદર પામે છે તેમ ધન વિનાનો દુનિયામાં સર્વત્ર અનાદર પામે છે

જે રીતે કુલ, શીવ, આચાર, વિદ્યા, ઇન્દ્રિયનું પટુત્વ, જે સર્વ ધન વિના નિરર્થક બાલુવા તે હવે હે વત્સ ! આજથી તારે આવક માફક ઉચિત ખર્ચ કરવો, દ્રવ્યનો સંગ્રહ કરવો, જે માટે રાજ્યને યોગ્ય તું હો, અને રાજ્ય પણ જો બહારમાં દ્રવ્ય સંગ્રહ હશે તોજ આછરો, અને વળી દ્રવ્ય હશે તોજ સર્વ સમાવારી આજ મા રહેશે

જેવું પિતાનું વચન સાંભળી કુમાર મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો, કે જુઓ મહારા ઉપર કેટલું હેત છે ॥ યત* ॥

આકારૈરિંગિતૈર્ગત્યા ચેષ્ટયા માપणेન ચ ।

નેત્રવક્ત્રવિકારૈશ્ચ જ્ઞાયતેઽતર્ગત મનઃ ॥

મતલબ કે સામાના મનની પરીક્ષા ચહેરાથી, હાથના ઉમળકાથી, ચાલચલ ગતથી, ચેષ્ટાથી, બાષ્પલથી અને મો તથા આંખોના વિકારોથી થાય ॥

આ પ્રમાણે કોઈક પુણ્યશાળી ઉપરજ માતા પિતાની સૌમ્ય દૃષ્ટિ પડે માટે માફ બહોભાગ્ય છે

હવે કુમાર પિતાની આજ્ઞા પામ્યા પછી સ્વ-પરસ્વરૂપ દાનધર્મ કરવા લાગ્યો, તે વારે યાચક જનો કહેવા લાગ્યા કે હે લલિતાગ કુમાર પ્રથમ તમે દાઈ સરખા દાનાર થઈને હવે ગર્દભ જેવા દ્રુપદ કેમ થયા ? અથવા પ્રથમ તમે કલ્પવૃક્ષ સમાન થઈને હવે ધનુરા પ્રાય મ થયા ? અથવા પહેલાં સિંહ સમાન થઈને હવે શીયાળીઆ જેવા કેમ થયા ? એમ સ્વાથ નષ્ટ યાચક લોકો કહેવા લાગ્યા ॥ યત* ॥

તાવત્ પ્રીતિર્ભવેલ્લોકે યાવદાન પ્રદીયતે ।

વત્સ સીરસયટ્પદા સ્વયં ન્યજતિ માતર ॥

એટલે કે જ્યાંસુધી કંઈ પણ દાન અપ થ છે ત્યાંસુધી લોકમાં પ્રીતિ રહે છે, મતલબ કે ગાય હુધ અ પતિ અધ થાય છે એટલે તેનો પુત્ર વાછરડો પણ તેના ઉપરનો પ્રેમ છોડી દે છે

તેમજ—

ચલેચ મેરુ પ્રચલેન્ન મંદર ચલેન્ન તાગપ્રહચન્દ્રમાનુ ।

કદા પ કાલે પૃથિવી ચલેદ્ધિ તથાપિ વાક્ય ન ચલેદિ સાધો ॥

રાતમા પેલા પાટીદાર અને તેની ધણીયાણીએ તો ઠંધાવા ક્યાં ક્યું એટલે નિરાત કરી સુવાનુ તો ક્યાથીજ હોય ?

પાટીદાર બોલેનો હતો કે “રાડની જન લોળી છે તેણે ફલી સુરદાસને તે ની આજીવણી દયા ખ ઇ ગાડીમા બેસાડ્યો, તો આ ફાદામા ફસાયા હે પરમેશ્વર ! આ પરોપકારનુ કામ કરતાં દુ ખી થઈએ છીએ, તેમાથી બચાવ કર આતો નમાજ પઢતા મસીદ કોટે વળગી છે આમાથી છુટુ તો પછી રાડને પૂરી શિક્ષા કરી એની સમજાવુ કે ફરીને ઉપરથી સારૂ જોઈ લોળવાય નહિ

પાટીદારની ઓરત તેની કોટડીમા બોલતી હતી કે, “હે રણુછેડરાયજી ! અમને સહાય થા મારા ધણીની ના છતાં મે આગ્રહ કરી સુરદાસને ગાડીમા બેસાડ્યો તેનુ આ ફળ ?” ધરમ કરતા ધાડ આવી હે દીનદયાળ ! હે ભગવાન ! અમારી ખરી વાત છતાં માર્યો જઈએ છીએ તે તુ નહિ સામજે તો બીજે કોણ સાલ જશે ? કરવા ગયા કસાર ને થઈ ગઈ થુડી એના જેવું અમારે તો થયું છે કદાચ મને મારા ધણીથી છૂટી પાડી દુષ્ટ સુરદાસને સોપવા વિચાર થયો તો મારે તો જીવુ નથી તેજ વખત આપઘાત કરી મારા માણુ તણજ ”

સુરદાસ તો નિશ્ચિત ઉઘતો હતો વચમા જાગી ઉઠતો, ત્યારે બોલો કે “અપનેકુ તો કુછ લોકમાન તો હે નહીં કુનળીકા પૂરાવા નહીં મીલેગા, તો ઉસકી ઓરત અપનેકુ મીલેગી” સુરદાસકી ટેકો લગી તો લગી, નહિ તો રામ જીકે તો લગાઈ હે.”

સવાર થતાં પેહેરેગીરેએ ન્યાયાધીશને રાતની તમામ હકીકત જાહેર કરી તે ઉપરથી ન્યાયાધીશને ખાત્રી થઈ કે એ ઓરત પાટીદાસનીજ છે, અને સુરદાસ ખોટો ગણે પડે છે, તેથી મજકુર ઓરત પાટીદારને હવાલે કરી ગણેપડુ સુરદાસને શિક્ષા કરી

પછે વપાસ ક્યાં શિવાય કોઈ અ . વ્યા માલુસના ઉપર વિશ્વાસ રાખવાથી કોઈ વખતે ધણી મુશ્કેલીમા આવી જવાય છે, જો કે આખર સત્યજ તરે છે, તો પણ સોનુ લઈએ કરી અને માલુસ જોઈએ વરી

તને તો મી આઊ પણુ તારા બાપને પણુ મી આઊ*

* હમલુ ગામમા બોધાશા નામે કોઈ મોટો વેપારી રહેનો હતો તેને વેપારમા ભારે ખોટ આવેને ઘણું દેવાદાર થઈ ગયો જેથી પોતાની દુકાન બંધ કરી ઘરમા સવાઈ રહ્યો લેણુદારો મજા ઉધરાણી કરવા મડયા, આટલુ આગ ખય પણુ પત્તો લાગે નહી કેટલેક દંડાડે નેમના બાજવામા ન બુ કે મે ઘો શાહ અમુક શુભ જગ્યાએ ઘરમા ભરાઈ બેઠ છે ને ઉપરથી લે કે એ નેની પાસે ઉવરાણી કરવા

પ્રતિજ્ઞા પાળો એવું વચન સાલગી કુમાર ઘોડાથી નીચે ઉતરી સત્તજન પ્રત્યે કહેવા લાગ્યો કે હે મિત્ર ! હું સર્વદા તારો સેવકજ છું અસાર ધનની અને દરકાર નથી પણ કેવળ ધર્મનીજ અભિલાષા છે એમ કહી સેવક થઈ આગળ ચાલ્યો, અને સત્તજન ઘોડા ઉપર ચઢ્યો, આગળ ચાલતા વગી કુમાર પ્રત્યે કહેવા લાગ્યો કે હે કુમાર ! ધર્મના કૃણ લોગવો કેવા છે ? હું તમોને હજી પણ કહું છું, કે તમે તમારો કદાચલ મૂકીને પાપ યોગદાઈ કર્મ કરો, તે શિવાય બીજો કોઈ તમારે જીવવાનો ઉપાય મને બાસનો નથી ■ એમ નહિ કરશો તો કહ પામશો એવા વચન સાલગી રીશ ચઢાવીને કુમાર બેઠ્યો કે અરે મૂર્ખ ! તારાશ્રમા ગુણ તો સર્વ દુર્જનનાજ દેખાય છે છતાં તારી કૃષ્ણ તારૂં નામ સત્તજન પાડકું છે તે મિથ્યા છે જો મિથ્યા ઉપદેશ આપે, તે મહા પાપી બાબુવો તેની ઉપર એક દણાવ કંકુ છું તે સામળ

કોઈ એક પારાધી નિરતર જીવેનો વધ કરતો અટવીમા વસે છે એકદા પારાધીએ વનમા એક હરણી જોઈ તેને મારવા માટે કાત પર્થવ બાણ સાધીને તીર છોડવાને તૈયાર થયો તે વખતે હરણી બોલી કે હે વ્યાધ ! હે બાધવ ! તું કણ એક સૂત્ર કર એટલામા હું મહારા ન્હાના બચ્ચાએને ધવરાવી પાછી બાબુ તે વખતે પારાધીએ કહ્યું-અરે પ્રપચી ! તું બા બાબુથી છટી જા તો ફરી પાછી ક્યાથી આવ ? તે વખતે તેને હરણીએ કહ્યું કે જો હું ન આવું તો મહારે શીર ગોહત્યાદિકના પાપો છે તે વચન સાલગી પારાધીએ કહ્યું કે કહમાથી ઉગરવા માટે તું એવા વચન બોલે છે, તે હું માનું નહીં છતાં તું કાલાવ લા કરે છે તો ઉપદેશ પૂછતા કુઉપદેશ આપે, તેનું પાપ તારે શિર લે, તો હું જાવ કહી, હરણી તે પ્રતિજ્ઞા કરીને ઘડ અને પોતાના બાલકોને વવરવી સતોષીને પોતાનું વચન પાળવા માટે પાછી પારાધી પાસે આવીને કહેવા લાગી કે હે વધક ! હું કંઈ દિશાએ નાત્રી જાઉં તો તારા બાણથી શું ? તે માલગી વ્યાધ વિચ નવા લાગ્યો કે હું એને કુશીખ આપીશ તો મને પાપ લાગશે, માટે ખરૂં કહેવું જોઈએ, એમ ચિતવીને કહેવા લાગ્યો કે જો તું જમણી બાણએ નાશી જા, તો છોટે, એવું વચન સાલગી હરણી જમણી બાણ નાહી તેથી છટી માટે હે સત્તજન શીખ આપતા કુશીખ આપે તો તે મહાપ પી કહેવાય, તો હવે તું મરે મિત્ર છતાં મને કુશીખ કેમ આપે છે ? જો કોઈ આપડા પામર લોકે એ ધર્મ નહીં વખાણ્યો તો શું તેથી ધર્મ વ્યર્થ થઈ ?

પુરૂષે સૂર્ય ન દીઠો, તે શું સૂર્ય નથી ઉગ્યો, એમ સમજવું ? ખરૂં માર પદાર્થ સર્વ લોકનો આધાર, સર્વ સુખનો જડાર, દવગો તથા ચિવામણિ સમાન, સકલ કલા પ્રધાન એવો એક ધર્મજ છે

બોધાશા—મીંઆઉ । । ।

એક લેણદારનો દીકરો—દેવાળીયાના દીકરા તુ સમજતો નહિ કે “ આ વાળીયાનો માલ છે તે તને પચશે ” પણ આતો પછવાડે આવડા આવડા હાતવાળા બેઠા છીએ તે તારો છવ લેશુ માટે અટ દધને રૂપીઆ કાઢી આપ

બોધાશા—મીંઆઉ । । ।

પિતરો—બોધ ભાઈ આ શો ગજળ, રૂપીઆ લેતી વખત અમને “ સો મણની નળાઈમા સુઈ રહેવાતુ કહેતા હતા, ને હવે આ શુ સમજવુ ? અમારો રાકરોષ ને પ્રાણરોષ જવા દો ને રૂપિયા આપો

બોધાશા—મીંઆઉ । । ।

રાડીરાંડ—અરે ભાઈ । રાંડી રૂએ માડી રૂએ, પણ સાત બરથારો તો મોંએ ન ઉઘાડે એમ હોતુ હશે ? તમે ઘણી તરફથી આવકવાળા લાભોનો વેપાર કરનાતા, સારી શાખવાળા થઇને આ શુ બોલો છો ? મેં મારી રાડીરાંડાની થાપણ મૂકી છે તે ઉપર મારો રડાવો છે, માટે આપો

બોધાશા—મીંઆઉ । । ।

સોની—શેઠ તમારે પારકા ઘર ઉપર આ બધી ધામધૂમ ને વેપાર શામાટે કર્યો પડ્યો હતો પોતાનુ ઘર તપાસીને વાત કરવી એવુ શુ ‘સોનુ પહેરીએ કે કાન તુટે’ આ લીધા છે રૂપીઆ તે તો આપના પડ્યે

બોધાશા—મીંઆઉ । । ।

બોલે—સુળાના પતીકા જેવા રૂપીઆ ગણી અપ્યા છે ને હવે આઠો જવાબ શામાટે આપો છો ? લેતી વખત અપવા પડ્યે એમ જાણુતા નહોતા ?

બોધાશા—મીંઆઉ । । ।

આવી રીતે જુદા જુદા લેણદારોએ અનેક પ્રશ્ન કર્યા પણ તેનો ઉત્તર મીંઆઉ મીંઆઉ સિવાય બીજે કાંઈ બોધાશા પાસેથી મળ્યો નહિ તેથી તે ગાડો થઇ ગયો છે, એમ ધારી તે બધાએ નિરાશ થઇ ઉઘરાણી કરવી બંધ કરી

આ ઇલાજ બોધાશાને સમજાણુ જેવો થઇ પડ્યો ઉઘરાણીરૂપી દુ ખ દૂર નાશી ગયુ જાણી તે ખુશી થયો પણ પછીથી તે લાભકારી વાત જોઈ હરામના આ પેલ રૂપિયા જોડે મહાગાઠ વાળી બેઠો ગમે તેમ થાય પણ અમડી તુટે પણ દમડી ન છુટે એવા ઠરાવ પર આવી ગયો

કેટલાક દીવસ વીલ્યા-પછી ધીરજલાલ શેઠે વિચાર્યું કે હવે તો બોધાશાના સઘળા લેણદારો ઉઘરાણી કરતા બંધ પડ્યા હશે, મેં હવે જઇને મારા નાણા

વત્સ ઉપાય તો ઘણાય છે, પણ બાગ્ય વિના મળે નહીં તે વખતે લઘુ ભાર કે તે ન હોવા આશ્ચર્ય કર્યો પણ વૃદ્ધ ભાર કે બોલ્યો કે હે વત્સ રાત્રિએ ઠહેવાય નહીં ॥ યતઃ ॥

दिवा निरोह्य वक्तव्य रात्रौ नैव च नैव च

सचरन्ति महाभूर्ता वटे वटरुचिर्यया ॥

મતલબ કે દિવસે જોઈ તપાસીને જોલણ અને રાત્રે તો કદિ જોલણ નહિ, કેમકે તે વખતે ધુતારા લોને ફરતા હોય તે સાલણવાથી વડ ઉપર વરફાથી એક રાત્રે વાત કરવાથી જેમ હુ ખી થયા તેમ હુ ખી થયું પડે છે

વગી લઘુ ભાર કે બોલ્યો કે અહીં તો કેાઇ સાલણતો નથી માટે તમે કહો તે વખતે વૃદ્ધ બોલ્યો કે આ વૃક્ષને જે વેડી વિટ ધ નહી છે, તેને લઈને આખે અજન કહે, તો નવા નેત્ર આવે, તે સાલગી લઘુ ભાર કે તે ઠાતુક જોવાને તેની સાથે તમા જવાને આશ્ચર્ય કરી હા પગથી કુમાર વડ હેઠળ બેઠો હતો તેથી તેમણે ઉપલુ સર્વ વૃતાવ જણ્યું, અને વિચારવા લાગ્યો કે પુણ્યનુ પ્રમાણ અધ્યાપિ પ્રવર્તે છે પછી તે વેની હાથ ફેરવી શોધી લીધી તેના રમથી પોતાની આખે અજન કહ્યું કે તુર્વ નવા થયું આવ્યા પછી થોડી વેન સાથે બાધી વડ ઉપર ચઢ્યો અને પોતે ભાર કે પક્ષીની પાખમા બેઠી રહ્યો પ્રભાને ભાર કે ઉઠી થ પા નગરે પહોચતા જમીન પર ઉતર્યો કે કુમાર પાખમાથી નીસરી રજાદારે ગયો ફરવાને આવી રાજ આગળ હકીકત જાહેર કરી કે હે સ્વ મી ! કેાઇકે દેશાતરી પુરૂષ આની કહે છે કે હું રાજકુમારીની આખે સારી કરીશ તે વાત સાલગી રાજાએ તેને આદરથી તેડી રિન તિ કરી કહ્યું કે હે મહાપુરૂષ ! ઉપકાર કરો પછી કુમારે તરનજ વેવીનો રસ કાઢી, કુવરીની આખે અજન કહ્યું કે રાજપુત્રીને દેખાવા લાગ્યું તે વખતે રાજાએ પણ મ્હોટા ઉત્સવ પૂર્વક પોતાની પુત્રી કુમારને મરજાવી લીધી લગ્ન પ્રસંગમા હાથી, ઘોડા, પાયદળ પ્રમુખ ઘણી લક્ષ્મી આપી અને અર્ધ રાજ્ય લીધું એટલે કુમાર ત્યા મનુષ્ય સબધી લોગ લોગવનો રહેવા લાગ્યો

એક વખત પોતે ગવાક્ષમા બેઠો છે, એવામા જેની આખમાથી આસુ ઝરે છે, રોગે કરી અસ્ત અને ફાટેલા વસ, ખીતતસાગ, દુર્નિરીક્ષ્ય, અતિ પીડિત એવા સજ્જનને આવનો દીકો તે વખતે પ્રાપ્ત પ્રયક્ષ ક્ષણ જોઈને કુમારને દયા આવી તેથી આકર મોઢતી તેડાવી બેસાડીને પૂછ્યું કે હે સજ્જન ! તુ મને બોળજો છે ? તે બોલ્યો અહો સત્પુરૂષ તમને કેાણ નથી બોળજો ? કુમારે સાચું પૂછ્યું તે વખતે સૂપ રહ્યો પછી રાજકુમારે પાછલું વૃતાવ કહી સર્વ પોતાની હકીકત જાલગાવી, તેથી તે સજ્જન લગ્ન પામ્યો પછી તેના ફાટેલા વસ ઉતરાવી નવા પહેરાવી લોજન કરાવોને કહ્યું કે હે મિત્ર ! આ લક્ષ્મી સર્વ તાગી છે, તુ નિશ્ચિત થઈ અહીં સુખ લોગવ.

આ હાથી (ઘેટાની માફક) ઉનને ધારણુ કરતો નથી એટલે તેના શરીર ઉપર ઉન નથી કે, જેના ધાળળા વગેરે પહેરીએ તેમ તે વાહનના (ઘોડા વગેરેની માફક) કામમાં આવતો નથી, તેમ આના મ્હોટા પેટની ઘણા પ્રકારના ધાન્યો તથા પલલો (ધાન્યના ફેતરા પીંછા વગેરે) થી તૃપ્તિ થાય તેમ નથી હા કષ્ટ છે કે, આના વાસાના શિખર ઉપર (હાણા) નાં ગુણુ કેમ અઢાવી શકાય ? (એમ સર્વ રીતે નકામો હોવાથી કોડી માત્ર ધનથી પણ (હાથીને) કોણુ વેડવાનો શખે ! એમ ગામઠાના (મૂર્ખ) મનુષ્યોથી હાથીની હામી કરાય છે એટલે આમ્ય બુદ્ધિવાળા મૂર્ખ લોકો વિદ્વાન્ પુરૂષોની પણ આ પ્રમાણેજ દયા કરે છે ક રણુ કે તેઓને તેના ચુચુત્ત જ્ઞાન નથી જેથી કવિએ તેવા લોકોને ઉદ્દેશીને હાથી પ્રત્યે ગ્રામ્ય લોકોની ઉક્તિઓ જણાવ્યું છે

ગુણી ગાયક પ્રતિ શેઠની યુક્તિ.

મનહર

એક શરણાધવાળો સાત વર્ષ સુધી શીખી, રાગ રાગણી વગાડવામાં વખણાણુ છે, એકનેજ જાતુ એવી ટેક છેક રાખી દિલ શઠ શેઠ પાસે મોજ લેવાને મડાણુ છે, કહે દલપત પછી બોલ્યો તે કબુલુ શેઠ, ગાયક નલાયક તુ ફ્રેક્ટ કુલાણુ છે, પોણુ છે તે બોલ્યુ તેમા કરી તે શી કારોગરી, સાણેલુ બળવે તો હું જાણુ કેતુ શાણુ છે,

ગુણુ ન સમજનાર ગોવાળ.

સોઢાગર એક ગુફ સારિકાને સારી રીતે, શીખવી કવિત નીન સાદા સ્વરમાં, કોઇ ભારે ભૂપતિને બેટ કરવાને આજ્યો ગામઠામાં વાસો વસ્થો ગોવાળના ઘરમાં, વારીક મુણીને એવા ત્યા લોકો તમામ મજા, નોખી રીતભાત કશી ન આવી નજરમાં કહે દલપતરામ ગામનો ગમાર બોલ્યો, તેવા તેવર તો છે મારા એતરગા ૪

અશક્તિથી પારકા દ્રુપણુ જેવાની પ્રથા.

અનુષ્ટુપ્ (૧ થી ૫)

દ્વહમાનાઃ સુતેત્રિણ, નીચાઃ પરયશ્નોગ્રિના ।

અશક્તાસ્તત્પદ ગન્તું, તત્તો નિંદા પ્રકુર્વતે ॥ ૨ ॥

ખીજના યશસ્વી પ્રત્યઠ અગ્નિથી બળતા એવા નીચ પુરૂષો તેના પદને પામવાને અશક્ત (અમર્થ) છે તેથી તે (સત્પુરૂષો) ની નિંદા કરે છે ૧

પરછિદ્ર શોધક વૃત્તિ.

દૂષયન્તિ દુરાચારા નિર્દોષાપિ ભારતીય ।

વિશુદ્ધિમશ્રિય કોક્ષાઃ સુગરતમયીવિવ ॥ ૨ ॥

પુત્રને પરદેશે કહાડયો એમ કહી તે રાજાના સેવકને વચ્ચાદિક આપી સ્ત્રીઓને વિસર્જન કર્યો અને કુમારને તેડવા મંત્રી સાથે સૈન્ય રવાના કર્યું, સેવકે આવી રાજાની આગળ સર્વ સમાચાર કહ્યા તેથી રાજા ઘણો જ પ્રસન્ન થયો. જમાઈ તથા પુત્રી પાસે જઈ થયેલા અપરાધની માફી માગી અને કહ્યું કે હે લલિતાગણ તમારા જેવા ગુણુવત કોઈ નથી અને સત્જન જેવો દુર્ગુણી કે પાપી પણ કોઈ નથી, માટે હે કુમાર તમે રાજ્યનો અગિકાર કરો એમ કહી કુમારને રાજ્ય આપી પોતે દીક્ષા લઈ દેવલોકે ગયો.

કુમારને તેડવા નીકળેલ મંત્રી સૈન્ય સાથે ત્યાં આવી વિનંતિ કરવાથી તે પિતાની પાસે ગયો ને તેમને સ્ત્રીપ્રેમ પમાડ્યો પિતાએ પોતાની ઉત્તર અવસ્થા જોઈ કુમારને ગાદી સોંપીને ચારિત્ર શુદ્ધ કર્યું ને કર્મ અપાવી સદગતિને પામ્યો ને પછી પુત્ર ઘણા દિવસ બેઠે રાજ્ય ન્યાય પૂર્વક લોકગતિ ચારિત્ર કરી ઉત્તમ પદવીને પામ્યો.

માટે હે જાન્ય જનો! તમે ધર્મને વિષે પ્રીતિ સમો અને જ્ઞાનાદિક ચાર મહારના ધર્મ પાલો, પ્રમાદ ટાલો, પાપ બાલો, આઠ મહ ટાળો, આત્માને ઈજવલ કરો, તો સ્વર્ગ મોક્ષના મુખ અવરુપ પામશો.

આ પ્રમાણે ધર્મની આવશ્યકતા અને તેમા આદરવા યોગ્ય ફરજો માટે વિવેચન કરતા તથા ધર્મોચ્ચ માટે દૃષ્ટાંત આપીયા ધર્મ સ્વરૂપ અધિકાર પૂર્ણ કરવામા આવે છે.

સ્યાદ્વાદ-અધિકાર,

ધર્મના જે જે મુખ્ય સ્વરૂપો માટે પૂર્વ અધિકારમા વર્ણન કરવામા આવ્યું છે તે આજના એકાત સ્વરૂપનો વિસ્તાર છે પરંતુ ધર્મનું શુદ્ધ સ્વરૂપ તો સ્યાદ્વાદ શૈલી ઉપર ન્યાય છે કોઈ પણ વાતમા એકાતવાદ વાત હોય તે કેટલીક વખત ગુચ્ચવણ ઉભી કરે છે અને તેથી તેવા પ્રસંગે જનમ વાદ કર્યાક આજા જે ધર્મશાસ્ત્રો મા બોલુદ છે તેજ ધર્મ સર્વોદ્દેશ્ય સ્થાન યોગ્યથી ચક્રે છે દૃષ્ટાંત તરીકે જોઈશુ તે “સત્ય બોલવું” એ ધર્મનું ફરમાન છે પરંતુ જો તેનો અમલ કરવાથી કોઈ છવનો ઘાત પતો હોય તો બલુવા છતાં મૈન રહેવું અગર મૂર્ખ, બહેરા કે અજ્ઞા ત રિપતિમા દેખાવું તે સત્ય વચનની આજ્ઞા પાલન કરવાનું સ્યાદ્વાદ સ્વરૂપ છે વગી ધર્મોચ્ચરણના એક ફરમાનને અવલ બવામા બીજા ધર્મોચ્ચરણને પણ સ્વીકારવું

નિષ્પ્રયોજ શત્રુભાવ.

આર્યા (૬ ધી ૭)

મૃગમીનસજ્જનાનાં, તૃણજલસન્તોપવિહિતવૃત્તીનામ્ ।

લુબ્ધકધીવરપિશુના નિષ્કારણવૈરિણો જગતિ ॥ ૬ ॥

મૃગલા ઘાસ ખાઈને સુખી રહેનારા, છતાં વગર કારણે તેમનો પારાધી શત્રુ છે, માછલા જળપાન કરી સુખેથી આજીવિકા ચલાવનારા છે છતાં વગર કારણે દીમર (મગધીમાર) તેનો શત્રુ છે તેમ સત્પુરૂષો સ્વયમેવ સતોષી છે, છતાં બલ પુરૂષ તેમના વગર કારણે શત્રુ છે

અહિત કર્તવ્યની પ્રકૃતિ.

અવિકારિણમપિ સજ્જનમનિશમનાર્યઃ પ્રવાચતેડ્યર્થમ્ ।

કમલિન્યા કિમિદ કૃત હિમસ્ય ચર્તા સદા દહતિ ॥ ૭ ॥

જેમ કમલિનીએ હિમનુ બુદ્ધિ કર્યું નથી, છતાં તેને (કમલિનીને) તે હમેશા ખાળી નાખે છે તેમ વિકારરહિત (કાઈનુ બુદ્ધિ ન કરનાર) જોવા સજ્જન પુરૂષને પણ નીચ મનુષ્ય અત્યંત પીડા કરે છે ૭

ઉત્તમ, મધ્યમ, અને અધમાધમ બુદ્ધિનુ કાર્ય.

સ્થોદ્ધતા

દૂષણ મતિરૂપૈતિ નૌત્તમી, માધ્યમી સ્પૃશતિ ભાપતે ન ચ ।

વીક્ષ્ય પાર્શ્વમથ ભાપતેડધમો, રારટીતિ સહસા ધમાધમઃ ॥ ૮ ॥

ઉત્તમ પુરૂષોની બુદ્ધિ (ખીજના) દૂષણને પ્રાપ્ત કરતી નથી, મધ્યમ લોકોની બુદ્ધિ ખીજના દૂષણને સ્પર્શ કરે છે પણ તે બોલી બહાર પાડતી નથી, અધમ (નીચ) પુરૂષ દૂષણને જોઈને તેને વચનદ્વારા તુર્ત અગટ કરી દે છે જ્યારે અધમાધમ (નીચમા પણ નીચ) પુરૂષ તો ખીજના દૂષણને પ્રસિદ્ધ કરવા સાડા અત્યંત રાડારાડ કરી મુકે છે ૮

પોપટની મધુરતાનો અતે જય.

ઉપજાતિ

સુભાષિતસ્યાધ્યયનેડનુપક્ત, શુક વરાકાઃ પ્રહસન્તિ કાકાઃ ।

તમેવ સસત્સુ ગિર કિસ્ત, દૃષ્ટા ભવન્તિ ત્રપયાનતાસ્પાઃ ॥ ૯ ॥

એકાત પક્ષે અગવડ.

નૈકવક્રો રથો યાતિ નૈકપક્ષો વિહદ્ગમઃ ।

નૈવપ્રેકાન્તપાર્ગસ્યો નરો નિર્વાણમૃચ્છતિ ॥ ૬ ॥

એક ચક્રવાળો રથ ચાલી શકતો નથી અને એક પાખવાળુ પક્ષી ઉડી શકતુ
1થી, તેથી એકાત માર્ગે વર્તનારો એટલે સ્વાદ્વાદને નહીં માનનારો પુરુષ નિર્વાણ
પ્રાપ્તને પ્રાપ્ત થતો નથી ૫

સ્વાદ્વાદમા રહેલ અનેકાતવાદનુ દર્શન.

દશકાંતર્નવાસ્તિત્વન્યાયાદેકાન્તમપ્યહો ।

અનેકાન્તસમુદ્રેઽપિ મલીન સિન્ધુપૂરવત્ ॥ ૬ ॥

જેમ 'દશગી સંખ્યાની અંદર નવની સંખ્યા હોયજ' એ ન્યાય વડે એકાત
વાદ પણ અનેકાતવાદ-સ્વાદ્વાદરૂપ સમુદ્રની અંદર નદીના પૂરની જેમ સમાઈ
ગયેલ છે ૬

એકાતવાદનુ સાકડાપણુ.

एकान्ते तु न लीयन्ते तच्छेदनेकान्तसम्पद* ।

न ददिदृष्टे मांति सर्वभौमसमृद्धयः ॥ ७ ॥

જેમ નિર્ધનના ઘરમા ચક્રવર્તીની સમૃદ્ધિઓ કદિ પણ સમાતી નથી તેમ
તુચ્છ એવા એકાતવાદની અંદર અનેકાત સ્વાદ્વાદની સમૃદ્ધિ સમાતી નથી

એકાતવાદને સ્વાદ્વાદનો છૂપો આશ્રય.

एकान्तभासो यः कापि सोऽनेकान्तप्रसत्तिजः ।

वर्चितैलादिसामग्री जन्मान पश्य दीपकम् ॥ ८ ॥

જેમ દીવો વાટ અને તેલ વગેરેની સામગ્રીથીજ બનેલો છે, તેમ જે કાઈ ઠે
કાણે એકાતવાદનો આભાસ દેખાય છે, તે અનેકાતવાદના પ્રસંગથી ઉત્પન્ન થયેલો
સમજવો, એટલે તે અનેકાતવાદની સામગ્રી છે, એમ સમજવુ ૮

ગુણાવગુણના બેડલાથી જ્ઞાન પ્રાપ્તિ.

सत्वासत्वनित्यानित्यधर्माधर्मादयो गुणाः ।

एव द्वये द्वये श्रिष्टा* सतां सिद्धिमदर्शिनः ॥ ९ ॥

સત્વ અને અસત્વ, નિત્ય અને અનિત્ય તથા ધર્મ અને અધર્મ ઇત્યાદિ ગુણો
બે બેના બેડા સાથે મલીનેજ સત્પદાર્થોની સિદ્ધિને દર્શાવનારા થાય છે ૯

એક નાર (જગલમા) ઝરાની અદર પાણી પીતો હોતો, તેજ વખતે એક ઘેટો પણ નારના નીચા લાગમા પાણી પીવા લાગ્યો, તેને એક નાર જોલ્યો, (અરે મૂર્ખ !) તારા મુખમાથી (અછકુ) પાણી (માગી તરફ) આવે 'છે એ તુ જોતો નથી ? ઘેટો (નરમાશથી) જોલ્યો કે નારમાઈ' હું પાણીના ઢાળ (નીચાલુમા) મા છું, (એટલે ત્યા પાણી આવવા સભવ નથી) ત્યારે નાર (શરમાઇને ચુકિત કરી જોલ્યો કે) (હે મૂર્ખ ! આ વાત આજની નહીં પણ) એક વર્ષ પહેલાની કહું છું, જવાબમા ઘેટે જન્દાબુ કે હે નારમાઈ ! તે વખતે તો મારો જન્મ પણ નહોતો (એ જવાબ સામળતાજ બીજી ચુકિતથી) તે જોલ્યો કે આવી ભતતો અપ રાધ તારા પિતાએ કયો છે (એમ સત્યાસત્ય સમજાવી નજર ચુકવી કુઠકો મારી) તે ઘેટાને પકડી લીધો

આનો સારાશ એ છે કે ગરીબ માલુસમા દોષ ન હોય તો પણ તેમના ઉપર દોષનો આરોપ કરી ખળ પુરૂષ તેને અનેક રીતે પીડે છે

કાયલ સામે કાગડાની અસ્થાને સ્પર્ધા.

यस्याकर्ण्य वचः सुधाकवलित वाचयमानामपि,
व्यग्राणि व्यथयन्ति ग्रन्थकथां चेतासि चैत्रोत्सवे ।

રેરે કાક વરાક સાકમમુના પુંસ્કોકિલેનાચુના,

સ્પર્ધાવન્ધમુપેયુપસ્તવ નુ કિં લજ્ઞાડિપિ નો જાયતે ॥૧૩॥

એત્ર માસના વસતના ઉત્સવમા અમૃતના ઉદ્ગારવાળા જેના શબ્દને સાભળીને વાણીને નિયમમા રાખનારા મુનિ લે કોના ચિત્ત કામદેવની કથા તરફ વ્યથા (આસક્ત) થઇ વ્યથાને પ્રાપ્ત થાય છે એવી મીઠી કાયલ સાથે સ્પર્ધા કરતા અરે તુમ્હ કાગડા ! તને શરમ કેમ નથી આવતી ? કેમકે હું કાગડા ! તુ કયા ? અને કાયલ કયા ? ૧૩

સત્પુરૂષ ઉપર ખળની ખળતા.

सम्पमार्गपुपः प्रज्ञान्तवपुपः प्रीतोऽल्लसच्चक्षुपः,

श्रामण्यर्धिमपेयुपः स्मयलुपः कन्दर्पकस्तप्लुपः ।

સિદ્ધાન્તાધ્વનિ તસ્યુપઃ શમલુપઃ સત્પૂજ્યતા જગમુપઃ,

સત્સારૂન્ ચિદુપઃ સ્વલાઃ કૃતદુપઃ સામ્પન્તિ નોચદ્દુપઃ ॥૧૪॥

ખીજ ઉપર જોટી ગીતે દોષોનો આરોપ કરનારા એવા જે દેશી ખજ પુકડે છે તે, ભગવત્ પ્રણીત શાસ્ત્રને પોષણ કરનારા, પ્રજાત અત કરણ તથા ચતિરાજી, શત્રુને જોધને પણ પ્રકુલિત નેત્રવાળા, પાયમહાનત (પ્રાણાતિષાત, મુશવદ, અદ-

ઉચ્ચ સ્થિતિએ ચડી શકતા નથી મહાન સુનિર્ણય અનેક કષ્ટો સેવી, અનેક શુભો પોતા મા પ્રાપ્ત કર્યા હોય પણ તેના યુગ્મોમાં જ્યારે મમતા પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે તે મમતાના હોલધી પ્રાપ્ત કરેલા શુભો હાથમાં તેઓ ાથી નાશ પામી બચ છે મમતા કષાધી અને શાધી પેદા થાય છે, તેને માટે અમુક સ્થળ કે અમુક કારણ નિર્મિત નથી, ગમે તે સ્થળમાં ગમે તે વિષયમાં મમતા પોતે પોતાનો દેખાવ દે છે અને જગતના જીવોને છેલ્લે છે પુત્ર ત્યજ્યા, અને શિષ્ય ઉપર મમતા થઈ, ઘર મૂકી અનગાર બન્યા, ત્યાં કિષ્કંધના વેશમાં મમતા જાગત થઈ, ધન મૂક્યું, ત્યાં પુત્રકતા સ્વરૂપે મમતાએ દેખાવ આપ્યો, આ બધું એ સચવાયું તો છેવટે સ્વમતાશ્રદ્ધતરે મમતાએ પોતાનો વેશ ભજવ્યો, આમ અનેકધા અમુક વિષયમાં મમતા સંજોગોને નિર્ભળ બનાવે છે એક સદી અને નાનાના નાની ચીજ, જેને આપણે નકામી માનતા હોઈએ તેમાંથી પણ મમતા જન્મ પામે છે તેને માટે એક દાખવો છે કે —

કેઈ તપસી હતો, અને ને માત્ર એક જ લગોટી મર્યાદા માટે રાખતો હતો એક વખત તેના મનમાં સામાન્યતઃ એવી સ્ફુરણ થઈ કે, એકથી બીજી લગોટી હોય તો અનુકુળતા ઠીક થઈ પડે આ ઉપરથી એકની બે લગોટી થઈ ત્યાર પછી લગોટી મૂકવા માટે સ્થળ નિર્માણ કર્યું સ્થળમાં જરૂર લગોટી કાપવા લાગ્યા, એ ટલે બીલાડી રાખવાનું મન થયું બિલાડી અને પછી તેના બચ્ચા તેને હુમ્મ પાન કરાવવા તે મહા તપસ્વીએ ગાય રાખી, નેમાંથી વાછડા થયા એટલે ખેતીવાડી કરવા લાગ્યા રાત્રીની જમીન વિના અ જાણે ખેડરાથી ગુનેગાર કર્યા કેદ પકડાયા, રાત્રી તરફથી શિક્ષા મળી કે આખો દિવસ વાંસા ઉપર પથ્થર મૂકી તડકામાં બિલો રાખવો મહાત્માની તરતજ તે પ્રમાણે સ્થિતિ કરવામાં આવી તે વખતે મહાત્માને વિચાર થયો કે મારી આ દશા કરનાર આ લગોટી છે, જો એકની બે લગોટી ન કરી હોત તો હું આ સ્થિતિએ પહોંચત નહીં કહેવાનું વાતપર્ય એ છે કે એક સાધારણ ચીજમાં મમતા પોતાનું સામ્રાજ્ય કેવી રીતે વધારે છે તે આવા દુષ્ટાનોથી મમત, તેમાં વિમુખ કેમ રહેલું એ તરફ વિશેષ વલ્લ આ પવા જરૂર છે ત્યાગીએ માટે જ્યારે આવી ફીકર રહે છે તો પછી જે ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહેનારા બહારથી એટલે વ્યવહારથી લહે, અમુક જાતના નિયમો કે જનો સ્વીકારે, પણ તેઓએ એટલું ખાસ યાદ રાખવું જોઈએ કે, જ્યાં સુધી હૃદયમાંથી મમતા તુલ્કા મદ થઈ નથી, તથા તે મદ કરવા પ્રયત્ન સેવાયો નથી, ત્યાં સુધી તેઓ ઉચ્ચ કોટિએ કદી પણ ચગી શકવાને અધિકારી બનવાના નથી. આ દરેક હસીકત ઉપરથી એમ સમજવાને સંજોગ દારણ મળે છે, કે ક્રિયાજ્ઞેનો કરતા વિચારજ્ઞેનો તેજ ખરા અને શ્રેષ્ઠ જેન કદી શકાય વિચાર અને ક્રિયા બન્ને પામે જેઓમાં નૈનત્વ હૃદયને છે તેઓ શ્રેષ્ઠતમ જેનો તરીકે માની શકાય પણ વિચાર જ્ઞેન વિના ક્રિયાજ્ઞેનો

નકટા મનુષ્યના શહેરમા એક વેપારીનું જન્મ.

સ્વર્ગધરા.

પળ્યાજીવસ્તુ કશ્ચિત્ ક્વચિદપિ નગરે યત્ર વિગ્રાસમગ્રા
વ્યગ્રોડ્ભૂતત્ર ગત્વા ગરુડ ઇતિ વચસ્તર્જિતસ્તાલિકાભિઃ ।
તત્રત્પૈરેવ સર્વેરય સ કયમપિ સ્વા ચ ચિચ્છેદ નાસા,
દુષ્ટાઃ સ્વૈરેવ દોષૈરધિગતસવિગ્ન્યોજયન્ત્યેવ સાઘૂન્ ॥ ૧૭ ॥

એક વેપારી કોઈ નગરમા ગયો કે જ્યાં સર્વ મનુષ્યો નકટા (નાક રહિત)
રહે છે, તેમને ભેળને સઘ નાકકટા મનુષ્યો એક બીજાને તાળી આપીને “ આ ગરૂડ
છે, આ ગરૂડ છે, ” એમ મશ્કરી કરવા લાગ્યા, આવી મશ્કરી નહીં સહન કરવાથી
તેણે પોતાનું નાક મહા મહેનતે કાપી નાખ્યું, આ રીતે દુષ્ટ પુરૂષો સત્પુરૂષો ઉપર
પોતાના દોષનો આરોપ એનીને દોષિત કરે છે ૧૭

સત્પુરૂષ ફક્ત જ્ઞાનીનો ગુરૂ છે તે માટે દૃષ્ટાત.

* કોઈ એક ગામમા એક બહો માણસ હતો ને સારું પ્રસ ગોપાત બહુ સારો
ઉપદેશ આપતો હતો, તેથી ઘણા લોકો તેને ગુરૂ તરીકે બહુ માન આપતા હતા, તેથી
તે બહો માણસની એક મૂર્ખ માણસને અદેખાઈ લાગી તે મૂર્ખને એમ વિચાર
થયો કે એ માણસ બધાનો ગુરૂ તે શા માટે થઈ બેઠો છે, એવા તો દુનિયામા સ
ત્વનો પડ્યા છે એ મહત્વનું માન ખટી જાય છે ને મારો તો કોઈ બાવ પણ પૂછતું
નથી માટે એનું ગુરૂપણ બૂલાતું તો હું ખરો લાગ મળે ત્યારે પ્રયત્ન કરીશ એટ
લે એની મળે પાધરો થઈ જશે એમ ધારી તેનો તાગ ભેગા લાગ્યો એટલામા
તે બહો માણસ બહાર ગામ જતો હતો, ત્યાં રસ્તામા પેલો અદેખો મૂર્ખ માણસ
સામે મળ્યો તેથી પોત ના હાથમાની ડાગ ઉપાડીને કહ્યું કે, ગામમા બધાનો ગુરૂ
બન્યો છે તે તું કે ? ત્યારે તે ગુરૂએ જવાબ દીધો કે, કેમ બાઈ ? તારે શું કામ
છે ? ત્યારે તેણે કહ્યું કે મારે તેની ખબર લેવી છે, થોડીક પૂછ કરવી છે ગુરૂ એટલી
ગયા, એટલે તેણે કહ્યું કે બાઈ ? હું તો જ્ઞાનીનો ગુરૂ છું, બસાનીનો હાસ છું તારો
તો હું હાસ છું, હું કાઈ તારો ગુરૂ નથી, મને તું શું જવા મરે છે ? એવી રીતે
કાલાવાલા કરીને તેને મમબન્યો ત્યારે તેણે તેને છોડી દીધો.

આવી રીતે સારા ગુરૂઓ છે તે જેઓ નવું બહુવાની ધન્યાવાણા છે, ધર્મ ઉપર
પ્રેમવાણા છે, અને જેને પ્રભુના નામની લેહ લાગી છે તેઓને માટે છે આસુરી

નર પ્રગટે, તેમનો વ્યવહાર કમશ પવિત્ર થવો જોઈએ, પણ ધારોકે તેમ કરવા તે અસમર્થ નીવડ્યો તેથી તે જૈનકોટિમાં ન ગણાય એમ જે કહેવું અગર માનવું તદ્દન બૂવલરેલું છે જ્ઞાન, જ્ઞાનાવરણીય કર્મના ક્ષયોપશમ અથવા ક્ષયથી થાય છે, શ્રદ્ધા (યથાર્થ શ્રદ્ધા) સમ્યક્ત્વ, સમક્ષિત મોહનીય કર્મના ક્ષયોપશમથી અથવા ક્ષયથી પ્રકટે છે, અને ત્યાગ વૃત્તિ ચારિત્ર મોહનીય કર્મના ક્ષયોપશમ અગર ક્ષયથી પ્રાપ્ત થાય છે, આમ કર્મો એક બીજા શુષ્કોને આગ્નિદાન કરવામાં ભિન્ન ભિન્ન છે, ત્યારે તે શુષ્કના પ્રકાશ કરવામાં આવે તે શુષ્કનો અભાવ પણ ભિન્ન ભિન્ન રીતે કોઈનું બૂલ છે કોઈએ જ્ઞાનાવરણીય કર્મને ક્ષયોપશમ કર્યો, તો તેને માત્ર જ્ઞાનજ્ઞ પ્રાપ્ત થાય છે, પણ સમરૂપના અભાવે અયથાર્થતા હોવાથી, અજ્ઞાન ના નામથી જ્યોત્સ્નામાં છે તો કોઈમાં માત્ર શ્રદ્ધા હોઈ શકે, કોઈમાં જ્ઞાન અને શ્રદ્ધા બંને હોઈ શકે, અને કોઈમાં ચરિત્ર સાથે ચારિત્ર મોહનીય કર્મના ક્ષયોપશમ હોય તો ત્રણે પણ હોઈ શકે, એટલે કે કોઈ પણ જાતનો એમાં નિયમ જ્યાં નથી ત્યાં અમુક સ્થિતિ વાળાને જ જોઈ શકે એમ માની લેવું તે પોતાનું હઠાપણ નહિ તો બીજું શું!

સત્ય એવી ચીજ છે, કે જે સર્વને પ્રિયજ હોય છે, અને તેની પ્રશસા ગમે તે સ્થિતિમાં રહેલા મનુષ્યોથી થયા વિના રહેતી નથી વગેરે એવું શક્યો કે, નાટકમાં નાટકકારક પાત્રો અનેક જાતના નાટક ભજવે છે, પ્રેક્ષકો અનેક હેતુથી ત્યાં પ્રેક્ષક તરીકે પોતાની હાજરી આપે છે, તેઓમાં દરેક શુભઆહી હોવા નથી, તેમ સદ્વર્તનવાળા દરેક હોય તેવો નિયમ હોતો નથી, છતાં પણ જ્યારે સ્ત્રીતા અને રામચંદ્રજીનું નાટક ભજવાતું હોય, તેમાં રાવણ સ્ત્રીતાને હરી જઈ, અશોક વાટિકામાં રાખી પોતે પ્રેમભિક્ષા માગે છે, અને સ્ત્રીતા તે વખતે રાવણનો તિરસ્કાર કરે છે, તે વખતના દેખાવની અસર, જેઓ રાવણને ધિક્કારવા તૈયાર થઈ જાય છે તેઓના મનમાં સત્ક્રમ થઈ જાય છે, ભર્તૃહરિના નાટકમાં પીઠિતા પ્રપચ કરી ભર્તૃહરિને છેતરે છે, અને તેણે પોતે જ જ્યારે બહારમાં આવે છે ત્યારે તે વખતમાં એ અવાજે પ્રેક્ષકો પીઠિતાને ધિક્કારવા તૈયાર થાય છે, અને ભર્તૃહરિ વરફે કયાજન સ્થિતિએ જોવા આતુર બને છે આવી રીતે પ્રેક્ષકોના મનની સ્થિતિ અનેક નાટકોમાં ઘણે લાગે નીતિના પાત્ર તરફજ આકર્ષાય છે, અને અનીતિના પાત્રો તરફ અપમાનની નજરથી જુએ છે એવેને પોતામાં તેવી નીતિ-પાત્રતા ન હોય, છતાં નીતિ સર્વ પ્રિય હોવાથી, અનીતિના પાત્રોને પણ નીતિ પ્રિયજ લાગે છે

આ દૃષ્ટાંતથી એમ ખાતરી થાય છે કે લોકમાં અનીતિ, અનાચાર કે અધર્મ તરફ અભાવ છે, વળી આગ્નિનો પણ મૂળ એજ સ્વભાવ છે, કેમકે ઠંડપણ ખરા વિચાર કરતા અથવા અયોગ્ય કાર્ય માટે પ્રવૃત્ત થતા હૃદય કંપે છે, હાથ પગ ધ્રુવે છે અને જાણે કોઈ ના કહેતું હોય તેમ આઘાત થાય છે આ સર્વ હકીકતનો વિચાર કરવા ધર્મ એકજ શરણ છે તે બતાવવા આ ધર્મોદ્ધેય અધિકાર પૂર્ણ કરવામાં આવે છે

બાણ પક્ષે અર્થ

(હે મિત્ર !) આ સરલ છે પીછાવાણુ છે એમ ધારી બાણમા તુ પ્રેમ કર નહી, કારણકે તે શુભ (મનુષ્યની દોરીમા) થી બુદ્ધ પડે છે કે વરત ક્ષણ (ક્ષણ) થી હૃદયને ભેદી નાખે છે ૨

બીજા મનુષ્યોનો સહાર કરતા દુષ્ટનો થતો નાશ.

નૈવાત્મનો વિનાશ, ગણયતિ પિશુન. પરવ્યસનહૃષ્ટઃ ।

પ્રાપ્ય સહસ્રવિનાશ, સમરે નૃત્યતિ કથન્થ ઇવ ॥ ૩ ॥

રણસામર્થ્ય હારી રીતથી પોતાનો નાશ થવા છતાં વીર પુરૂષ તુ ધડ નૃત્ય કરે છે તેમ બીજાના દુષ્ટને ભેદીને આનંદ પામનાર દુષ્ટ મનુષ્ય પોતાના નાશના પ્રકારને ગણકારતો નથી, ૩

પરાયાને દુઃખ આપતા પાપીને સતોષ.

પરપરિતાપનકુતુહી, ગણયતિ નાત્મીયમપિ તાપમ્ ।

પરહતિદેતોઃ પિશુનઃ, સન્દંશ ઇવ સ્વર્ણદનં સહતે ॥ ૪ ॥

પારકાના સતોષમા (દુઃખમા) હોશીલો એવો દુષ્ટ પુરૂષ (લોભાની) સાદશીની માફક પોતાના દુષ્ટને ગણકારતો નથી અને બીજાના નાશના હેતુથી પોતે પીડા સહન કરે છે ૪

તુચ્છ મનુષ્ય ઉજ્જવલ પુરૂષને દેખી શકતો નથી.

ઉજ્જ્વલગુણમભ્યુદિત, ક્ષુદ્રો દ્રષ્ટુ ન કથમપિ ક્ષમતે ।

હિત્વા તનુમપિ શલભઃ, શુભ્ર દીપ ચિરપહરતિ ॥ ૫ ॥

એમ પતંગીએ પોતાના શરીરને છોડીને પણ ઉજ્જવલ એવી નીવાની કાન્તિને નાશ કરવા બળ છે તેમ ઉજ્જવલ શુભ્રતાના દિવ્ય પામેલા પુરૂષને ક્ષુદ્ર (તુચ્છ મનુષ્ય) કેાઇ પણ રીતે દેખી શકતો નથી

અર્થાત્ પતંગીએ એમ પતિષ્ઠાએ મૃત્યુ પામે છે તેમ દુર્જનની પણ અતે એ રિયતિ થાય છે ૫

પ્રશ્નોત્તરથી બળ પુરૂષની બળતા

શાર્દૂલ-વિક્રીડિત

કાત્વ મદ્ર ! સ્વલેશ્વરોઽહમિદ્ કિં ઘોરે વને સ્થીયતે,

શાર્દૂલપદિભિરેવ હિંસ્રપશુભિ સ્વાચોઽહમિ યાગયા ।

હે ભાગ્ય ! તીર્થયાત્રા કરીને શરીરને પવિત્ર કરે, ધર્મની ઇચ્છા વડે આ
લુને શુદ્ધ કરે, કુપાત્રને દાન આપવાથી દ્રવ્યની (ધનની) શુદ્ધિ કરે અને સત્
વડે કુળને પવિત્ર કરે ૨

તીથ સેવનમા મહત્તા.

વસન્તતિલકા

શ્રીતીર્થપાન્થરજસા ચિરંજી ભવન્તિ સર્વેષુ વિભ્રમણતો ન ભવે ભ્રમન્તિ ।
સર્થવ્યયાદિહ નરાઃ સ્થિરસમ્પદઃ સ્વસ્તીર્ષાચનાદિહ ભવેજનવન્દનાયાઃ ॥

પવિત્ર તીર્થના માર્ગની રજ-પૂત્રી વડે (તેમનો સ્પર્શ થવાથીજ) નિ
થવાય છે, તીર્થોમા જામલ્ય કરવાથી તેને સ સારમા જામલ્ય-બટકાવુ રહેતુ
તીર્થોમા દ્રવ્યનો અથ-અર્ચથી (સત્પાત્રને દાન વગેરે આપવાથી) સમ્પત્તિની
તા થાય છે અને તીર્થનુ અર્ચન પૂજન કરવાથી આ સમારમા મનુષ્યોને
કરવા યોગ્ય થવાય છે ૩

તીર્થયાત્રાના અનંત ફળ

સ્વધરા

આરભાણા નિટ્તિર્દ્રવિણસફળતાં સદ્ગુણાત્સલ્યમુદયે
નૈર્મલ્ય દર્શનસ્ય પ્રણયિનનહિત જીર્ણોચત્પાદિકૃત્યમ્ ।
તીર્થાક્ષત્ય ચ સમ્યક્ મિનવચનકૃતિસ્તીર્થસત્કર્ષકત્વ
સિદ્ધેરાસન્નમાવ સુરનરપદવી તીર્થયાત્રાકાકાનિ ॥ ૪ ॥

તીર્થયાત્રા કરવા જતા ધ્યવહારમા આરભેલા મોદાત્મક કાર્યોથી નિર્મલ
(શાંતિ) મળે છે, સદ્ગુણો (સુચારુતા) વપરાવાથી દ્રવ્યના વ્યયની સફળ
થાય છે, સ્વામી ભાષ્યોનો જ્ઞાનગોષ્ઠિ તથા જમવા જમાડવામ સ સર્વ થવા
સ ધ્યવહારમા વાતચત્ત થાય (પ્રેમ) ઉદ્ભવે છે, દર્શનથી સમુદય નિર્મળ (શુ
દ્ધ થાય છે અને તેથી આસવર્ગતુ દિવ કરવાની શુદ્ધિ પ્રગટે છે તથા અર્ચુ ચેત
પરી પાત્રોના રક્ષણ (ઉદ્ધાર) માટે યોજના થાય છે વગી તીર્થ યાત્રામા વૃ
થવાથી જીવનના સમકિર્ણોથી બીજનુ ચય થી પાલન થવા થી સત્કર્મ
સ્વાભાવિક પ્રવૃત્તિ થાય છે, અને એ સર્વ સુયોગના ફળરૂપે આશિદ્ધિ અપ
દેવલોકની પ્રાપ્તિ થવી એ તીર્થયાત્રાનુ ફળ છે

વિદ્વસ તોષી દુર્જન

અનુષ્ટુપ (૧-૨)

પરવિદ્વેન સતોષ, મજને દુર્જનો જનઃ ।

લભેદયિઃ પરા દીપ્તિં પરમન્દિરદાહતઃ ॥ ૧ ॥

જેમ અગ્નિ બીજાનુ ઘર બાળવાથી અત્યન્ત તેજને પ્રાપ્ત થાય છે તેમ દુર્જન પુરુષ બીજા મનુષ્યને વિદ્વ કરીને તેથી (પોતે) સતોષ માને છે ૧

મુજનને દુઃખ આપવાથી પ્રસિદ્ધ થતા દુર્જનો.

માય પ્રકાશતાં યાતિ, મલિનઃ સાધુગચયા ।

નાગ્રસિપ્યત ચેદર્ક, કોડ્ગાસ્યાત્સિંહિકાસુતમ્ ॥ ૨ ॥

સાદુ મૂર્ધનુ' પ્રદલ્ય કરી પ્રસિદ્ધિને પામે છે તેમ મલીન પુરુષ સત્પુરુષોને પીડા કરવાથી ઘણુ કરીને (જગત્મા) પ્રસિદ્ધિને પામે છે ૨

કુકર્મમાં ખલ મનુષ્યની બુદ્ધિનો પ્રકાશ.

ઞાર્યા

અતિમલિને કર્તવ્યે, મવતિ સ્થાનામતીવ ત્રિપુણાધીઃ ।

તિમિરે હિ કૌશિકાના, રૂપ પ્રતિપચતે દષ્ટિઃ ॥ ૩ ॥

જેમ અધકારમાં વૂલડ પક્ષીઓની આખ પ્રકાશ બેઠ શકે છે, તેમ ખલ પુરુષોની બુદ્ધિ હલકા હાઈમા કુશળ બને છે ૩

શક્તિહીન અધમ પુરુષો બીજાથી કરતા કુકર્મો.

ઞાર્યા (૧-૨)

પ્રેરયતિ પરમનાર્યઃ શક્તિવિહીનોઽપિ જગદમિદ્રોદે ।

તેજયતિ શાસ્ત્રધારાં સ્વયમસમર્થઃ શિલા છેચુ ॥ ૧ ॥

આયુધધારી મનુષ્ય પોતે અસમર્થ છે છતાં તે પત્થરને કાપવા પોતાના ૨ અની ધાર મળીને કાઢે છે તેમ દુષ્ટ પુરુષ (પોતે બીજાને હણવાને) શક્તિ રહીત છે, તો પણ જગત્મા દ્રોહને માટે બીજાને પ્રેરણા કરે છે ૧

તે સર્વ બેધને પેલા વઢે વિચાર્યું કે “ અહો ! આ મુનિના વેષનો મહિમા કેવો છે ? હું ભિયુક છતાં આ સર્વ લોકનો પરાભવ કરનાર અને જગત્ જેની વ-
હના કરે છે એવા મંત્રીએ મને વહના કરી, તેથી આ જગત્વધ વેષને હું ભાવથી
પણ શરણુરૂપ કરું છું ” એમ નિશ્ચય કરીને તે ગિરનાર પવતપર જઈ બે માસના
અનશનથી કાળ કરીને દેવલોક ગયો “ ઉઘન યાત્રીએ તથા સામવાદિકે તે મુનિની
શુદ્ધ પ્રશંસા કરી, જે સાધુગીને ભિયુકની શ્રદ્ધા દદે થઈ, તેથી તે ગિરનારપર જઈને
સ્વર્ગે ગયો ”

પછી સામવાદિક સૈન્ય સહિત પાટણ આગ્યા, અને શ્રી ચૌહુક્ય [કુમાર
પાળ] રાજાને શત્રુની લક્ષ્મી વિગેરેનું પ્રાણુત [બેટલુ] આપીને શ્રી ઉઘન પ્રધા
નના શોર્યાની પ્રશંસા પૂર્વક તેનો સર્વ વૃત્તાત કહ્યો પછી રાજા, સામવા વિગેરે
બાહુડખને અબડને ઘેર ગયા, અને તેમનો શોક ઉતારાવી બોલ્યા કે—

યુવાં यदि पितुर्भरतौ, धर्ममर्मविदावपि ।

उदघ्नियेथा तदा तीर्थे, गृहीत्वा तदभिग्रहान् ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ—તમે બન્ને બાઈએ ખરેખરા પિતાના ભક્ત હો અને ધર્મના
રહસ્યને જાણતા હો, તો વમારા પિતાએ ગ્રહણ કરેલા અભિગ્રહોને ગ્રહણ કરીને
તે બન્ને તીર્થોના ઉદ્ધાર કરો ”

ऋणमन्यदपि प्रायो, नृणां दुःखाय जायते ।

यदेवस्य ऋण तनु, महादुःखानिवधनम् ॥ ૨ ॥

ભાવાર્થ—બીજી [લોકિક] સજી પણ ઘણું કરીને મણસોને હું ખદાયક
થાય છે, તો દેવનું ઋણુતો મહા હું ખનું કારણભૂત છે ”

स्तुत्यां सुतास्त एव स्युः; पितर मोचयति ये ।

ऋणादेवऋणात्तात मोचयेथां युवां तत ॥ ૩ ॥

ભાવાર્થ—“ જેઓ પોતાના પિતાને ઋણુથી મુક્ત કરે છે, તે પુત્રો જ પ્ર
શંસા કરવા લાયક છે, તેથી તમે વમારા પિતાને દેવઋણુથી મુક્ત કરો ”

सवितर्यस्तमापन्ने, मनागपि हि तत्पदम् ।

अनुद्धरतस्तनया; निघते शनिवज्जने ॥ ૪ ॥

ભાવાર્થ—“ સવિતાર અસ્ત પામ્યે સતે તેના પુત્રો જો તેના સ્થાનનો
જરા પણ ઉદ્ધાર ન કરે, તો તેવા પુત્રો શનિની જેમ લોકો વઢે નિદાય છે ”

૧ સવિતા એટલે સૂર તથા પિતા એ જ અર્થ થનાથી—સુર અસ્ત પામે ત્યારે જો તેના
સ્થાનને શનિ નામનો ગ્રહ જીએ નહીં તો તે પછી રિષ્ટ ગણાય છે, એ વાત જ્યોતિષ શાસ્ત્રમાં
પ્રસિદ્ધ છે

મૂર્ખ મનુષ્યો અસાર ગ્રાહી હોય છે.

અનુષ્ટુપ્ (૧૨)

મૂર્ખો હિ જલ્પતાં પુંસાં, શ્રુત્વા વાચઃ શુભાશુભાઃ ।

અશુભ વાક્યમાદત્તે, પુરિષમિવ શૂકરઃ ॥ ૧ ॥

જેમ હુમ્મર સારી વસ્તુ છેડી । વિધાને ગ્રહણ કરે છે તેમ મૂર્ખ મનુષ્ય, જો
હનાર મનુષ્યોની શુભ અને અશુભ એવી વાણીને સાંભળીને (તેમણી) અશુભ
વચનનેજ ગ્રહણ કરે છે ૧

જેની પાસે જે હોય તેજ તે આપે.

यद्यदिष्टतम तत्तद्देय गुणवते किल ।

अत एव खलो दोषान् सावुभ्यः सप्रयच्छति ॥ २ ॥

“ જેને જે ચીજ અગત્યની પ્રિય હોય ને તે ચીજ ગુણવાન પુરુષને આપે છે ”
તે પ્રમાણે અધમ પુરુષ (પોતાને દોષ અત્યંત પ્રિય છે તેથી) સાધુ પુરુષને
દોષોનું જ દાન કરે છે ૨

દુર્જન કેવી રીતે ગુણને છેડીને દોષને ગ્રહણ કરે છે ?

आर्या.

त्यजति च गुणान्मुद्रां, तनुमपि दोष निरीक्ष्य गृह्णाति ।

मुस्त्वालङ्કृतકેશાન્, ષ્ટકામિવ વાનરઃ પિશુનઃ ॥ ૩ ॥

જેમ નીચ એવો વાનર (વાંદરો) (મોતી વગેરેથી) સુગ્રોમિત એવા કંથો
ત્યાગ કરીને જેમ બુને ગ્રહણ કરે તેમ દુર્જન પુરુષ ગુણોને છેટેથી ત્યાગ કરે છે,
અને થોડા પથ દોષને દેખીને ગ્રહણ કરે છે ૩

દોષ ગ્રહણ કરવામાં દુર્જન અને ખાટીયાની સમાનતા.

उपजाति (૪૫)

कर्णामृत सूक्तिरस विमुच्य, दोषेषु यत्नः सुमहान्खलस्य

अवेक्षते केलिबन्

૧૫૪૧૦ કણ્ઠ કાજાલમેવ ॥ ૪ ॥

પ્રમત્રિષ્ણુસ્ત્વમેકોઽપિ, તીર્થોદ્ધારેઽસિ ધૌસલ્વ ।

વતૂનિવ તથાપ્યસ્માન્, પુણ્યેઽસ્મિન્ યોક્તુમર્હસિ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ—હે મત્રીશ્વર ! આ તીર્થનો ઉદ્ધાર કરવામા તમે એકલા સમર્થ છો, તો પણ આ પુણ્યમા ૩૩ ધુની જેમ અમને પણ જોડવાને તમે યોગ્ય છો ”

પિત્રાદયોઽપિ વચ્યતે કદાપિ ક્વાપિ ધાર્મિકૈઃ ।

ન તુ સાર્ધમૈકા ધર્મસ્નેહપાત્રનિયત્રણાત્ ॥ ૨ ॥

ભાવાર્થ— “ ધાર્મિક પુરૂષો કેાઈ વખત કેાઈ પ્રસંગે પિતા વિગેરેને પણ છેતરે છે, પરંતુ ધર્મ સ્નેહરૂપી પાત્રથી બધાયેલા હોવાથી સાધર્મિકને કદિ પણ છેતરવા નથી ” તેથી અમારૂં ધન પણ આ તીર્થના ઉદ્ધારમા વાપરીને અમને કૃતાર્થ કરેલ ”

આ પ્રમ જો કહીને તે ગૃહસ્થો સુવર્ણાદિ દ્રવ્ય આપવા લાગ્યા, એટલે મત્રીએ ચોપડામા તેઓના નામ લખવા માડ્યા, તે જોઈ બીજે વિચાર્યું કે “ મારી પાસે આવ રૂપીયા છે, પણ જો તીર્થમા ઉપયોગી થાય તો હું કૃતાર્થ થાઉં, પરંતુ આટલી થોડી રકમ શી રીતે આપી શકાય ? ” બીજા આ પ્રમાણે વિચારે ॥ તેવામા મત્રીએ તેના બાકાર ઉપરથી કહ્યું કે “ હે સાધર્મિક બધુ ! તમારી પણ ધન્યા હોય તો કાંઈક આપો. આ તીર્થના ઉદ્ધારમા ભાગ લેવો તે મોટા પુણ્યથીજ અને તેમ છે ” મત્રીએ આ પ્રમાણે કહેવાથી બીજે પોતાના સાતે રૂપીઆ આપી દીધા, તે જોઈ ઉચિતપણામા મત્રીએ મત્રીએ તેનું નામ મર્વ ગૃહસ્થોના નામની ઉપર લખ્યું તે જોઈને ગૃહસ્થોએ તેમ કરવાનું કારણ પૂછ્યું, ત્યારે મત્રી બે દયા કે “ આણે તો પોતાનું સર્વસ્વ આપ્યું છે અને તમે તો તમારી પુણ્યનો શવાશ પણ આપ્યો નથી, માટે તે તમારાથી અધિક ” તે સાંભળી તે ગૃહસ્થો હર્ષ તથા લાજ પામ્યા

પછી મત્રીએ બીજને પાચસો રૂપીયા અને ૧૫ પટકુણ (વસ્ત્ર) આપવા માડ્યા. પણ બીજે એક કોડીના લાભથી કોટી ધન સુમાવવા જેવું માનીને તે લીધું નહીં અને પોતાને ઘેર ગયો. તેની સ્ત્રી પિશાચણી જેવી હતી, તેથી તંત્રી પાસે વાત કરતા ભય પામ્યો, તો પણ મર્વ વૃત્તાત ધીરે ધીરે કહ્યો. તે સાંભળીને પુણ્યના ઉદયથી સ્ત્રીએ કહ્યું કે— “ તીર્થના ઉદ્ધારમા ભાગ લીધો તે રાગ કર્યું, અને મત્રી પાસેથી કાંઈ લીધું નહીં તે તો ઘણું જ સાગ્ર કર્યું ” પછી ને સ્ત્રી પુરૂષ ગાયને બાધવા માટે ખીલો નાખતા હતા ત્યાં પૂઠી જોડતા તેમાથી ચાર હજાર સુવર્ણ દ્રવ્યનો કળશ નીરળ્યો તે જોઈ “ અહો ! કેવો પુણ્યનો ઉત્થ છે ? આ કળશ પણ પુણ્ય કમ માન્ય આપીએ તો ઠીક ” એમ વિચારીને પોતાની સ્ત્રીની સમતિથી તળશ લઈને

પૂજને માટે ચોવીશ હજાર તથા ચોવીશ ગાન આપીને તળેટીમા બાહડપુર નામે ગામ વસાવ્યું તે ગામમા ત્રીભુવનપાળવિહાર નામનો પ્રાસાદ કરાવીને તેમા શ્રીપાશ્વનાથનું બિંબ સ્થાપન કર્યું તે મ ત્રીના આવા લોકોત્તર ચારિત્રથી પ્રસન્ન થઇને શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય બોલ્યા કે—

જમદગ્ન્યધારઃ સગુસ્તરતીર્થાધિકરણ-

સ્તદપ્યર્હન્મૂલ સ પુનરધુના તત્પતિનિધિઃ ।

તદાવાસસ્થેત્ય સચિવ ભવતોઽવૃત્ય તદિદ

સમ સ્વેનોદ્ધ્રે ધ્રુવનમપિ મન્યઽહમલિલમ્ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ—“જગતના ધર્મનો આધાર અને મોટા મોટા તીર્થોનું અધિકારી અર્હત મૂલક છે સામ્રાટ કાળમા તે અરિહતને બદલે તેની પ્રતિમા છે, તે પ્રતિમાના આવાસરૂપ થયેલો તે ઉદાર કર્યો, તેથી હું માનું છું કે સચિવ ! તે તારા આત્મા સહિત આખા ભુવનનો ઉદ્ધાર કર્યો

એ પ્રમાણે સકળ સ ઘે સ્તુતિ કરાવતા વાગૂભટ (બાહડ) મ ત્રી પાટણમા આ બા, અને રાજને પ્રસન્ન કર્યો

હવે આગ્રભટ (અબડે) પણ પિતાના શ્રેયને માટે શ્રી ભૃગુપુર (ભરૂથ)મા શકુનિકાવિહાર નામનો પ્રાસાદ કરાવવાનો આરંભ કર્યો તેને માટે ખાટા ખોદતા નર્મદા નદી પાસે હોવાથી તેનું પાણી અકરમાત્ તેમા ભરાઈ ગયું તેથી સર્વ કારી ગરા તેમા ડુબી ગયા તે હકીકત માનજતા અનુક પાના સવિશેષપણાથી આગ્રભટ પોતાના આત્માની નિંદા કરતા શ્રી યુગ સહિત તેમા ઝ પાપાત કર્યો એ પ્રમાણે પડયા છતાં પણ તેના અગને કાંઈ પણ નુકશાન થયું નહીં અત્રુ તેનું નિ સીમ સત્ત્વ ભોળે પ્રસન્ન થયેલી સ્ત્રીરૂપ કોઈ દેવીએ તેને બોલાવ્યો. એટલે તેણે તેને પૂછ્યું કે “તમે કોણ છો ?” તે બોલી કે “હું આ ક્ષેત્રની અધીષ્ઠાત્રી દેવી છું તારા સત્ત્વની પરીક્ષા કરવા માટે આ સર્વ મે કર્યું છે હે વીર ! તું ખરેખર પ્રશસા કરવાને યોગ્ય છે વીરપુરુષોમા અગ્રણી છે, તારૂં સત્ત્વ અતિ ઉત્કૃષ્ટ છે, નહીં તો બીજા ઘણા માણસો છતાં થોડા માણસનું મરણ થવાથી તારી જેમ આ પ્રમાણે મરવાને કોણ વેચાર થયે ? આ તારા સર્વે કારીગરો અણતાગજ છે તેના વિષે તું ચિંતા કરીશ નહીં હવે તારૂં ધારણ કાર્ય પૂર્ણ કર” ઇત્યાદિ કહીને દેવી અત ધોન થઈ મ ત્રી કુટુંબ અને કારીગરો સહિત બહાર નીકળ્યો પછી દેવીને યોગ્ય બળિદાન આપીને બહાર હાથ ઢીએ શ્રી મુનિસુવ્રામ સ્વામીને પ્રાસાદ કરાવ્યો, તથા શકુનિકા મુનિ અને ન્યયોધ (વડ)ની લેખ્યમય મૂર્તિઓ કરાવી આ શકુનિકાવિહાર નો ઉદ્ધાર” સવત ૧૨૨૦ની સાલમા અબડે હર્ષ પૂર્વક કરાવ્યો પછી પ્રતિજ્ઞાને

કાળની બલીહારી.

વસન્તતિલકા (૪-૫)

યસ્યાં સ કેસરિયુવા પદમાવગ્ન્ય, ગન્ધર્વેન્દ્રરુઢિરાકુણિતાઙ્ગણાધામ્ ।

તામય પર્વતદરીં ઘુતધ્રુમલોમા, ગોમાયુરેપ વપુષા મલિનીકરોતિ ॥ ૪ ॥

અહો કી ગયેલા અને મહારાજા રાથીએના રૂઢિથી રાતા આગણાવાળી જે શુક્રામા યુરક કેશરી વિહાર કરતો હોય, તે શુક્રાને આજ વાળ ખ ખેરનારો શીયાળા પોતાના શરીરની મલીન કરે છે ૪

અદ્વૈતજને ઉપાલભ

ઇન્દુઃ પ્રાયસ્યતિ ચિનઢસ્યતિ તારકશ્રીઃ, સ્થાસ્યન્તિ લીલતિમિરા ન મણિમદીપાઃ ।

અન્ધ સમગ્રમપિ કીટમણે ભવિષ્યત્યુન્મેષમેષ્યતિ ભવાનપિ દૂરમેતત્ ॥ ૫ ॥

હૈમીટમણિ ! (પતંગીયા !) અન્દ્રમા પલાયન કરી જશે તારા મડળની શોભા વિનાશને પામશે અને અન્ધકારનું ભશ્વણ કરનારા મણિના દિવાઓ સ્થિર રહી શકશે નહિ એટલે તેના પ્રકાશ નહિ ટકી શકે તેથી સર્વ જગત અન્ધ થઈ જશે. તે વખતે તું “ તેજ સ્વપણને પામીશ આ વાત દૂર છે કારણ કે આવા વખતમા તો સૂર્યના ઉદય થશે તે વાતની તને ખબર જ નથી

સર્જનના અભાવે કુર્જનનું સામ્રાજ્ય.

શિશ્વરિણી.

ગેને તસ્મિન્ભાનૌ ત્રિશુવનસમુન્મેષવિરહ—

વ્યથાં ચન્દ્રો નેષ્યત્પ્રત્યુચિતમિતો નાસ્તિ કિમપિ ।

ઇદં ચેતસ્તાપ જનયન્તિરામન યદપિ,

મદીપાઃ સજાતાસ્તિમિરહવિનદ્ધોદુરશિસ્તાઃ ॥ ૬ ॥

જ્યારે સૂર્ય અસ્ત થાય છે ત્યારે ત્રણ જગતની ત્રિરહ વેદના ચ દ્રને થતી નથી તેના જેવું અયોગ્ય બીજું શું કહેવું ! (અર્થાત્ સૂર્યાસ્ત પછી ચ દ્રોદય થાય છે) તેમજ અધારને નાશ કરવા સાડ ઉચી શિખાવાળા દોવાઓ ઉત્પન્ન થાય છે તે ઉપરથી મન અતીશે સ તાપ પામે છે

સારાશ—સૂર્યના તેજથી ચ દ્રતેજ પ્રકાશે છે મ ટે સૂર્યાસ્ત પછી ચ દ્ર પોતે પ્રકાશિત થવું ન જોઈએ છતાં કૃતજ્ઞના ભૂતી જઈ કૃતધ્વનતા યતાવવી એથી બીજું અયોગ્ય શું ? તેમજ જે મનુષ્ય જેમનાથી પોતાથો હોય તેમનું મહાત્મ્ય ખડિત કરવા તૈયાર થવું એ ઘટુજ અયોગ્ય છે

લઈને ગુરુ આકાશ ગતિથી અતિ અપકાળમાજ ભરૂંચની પરિસર ભૂમિએ આવી પહોંચ્યા ત્યાં સિધુદેવીના અનુનય માટે ગુરુએ કાર્યોત્સર્ગ કર્યો તે દેવીએ જીજ્ઞા બધ કરોને ગુરુનો અવગણના કરી ત્યારે યશસ્વ્ય દ્ર ગણિ એ ખારણીયામા શાળ નાખીને તેના મુશવના પ્રહાર કરવાનુ ચર્ચ કર્યુ તેના પ્રથમ પ્રહારથીજ દેવીના પ્રામાણનો પ્રત્યક્ષ થયો, બીજા પહારે દેવીની મૂર્તિ જ તેના સ્થાનથી ઉડીને “ વજ્રપ્રહારથી મારી રક્ષા કરો, રક્ષા કરો ” એમ બોલતી પ્રચુના અરણ્યમા આવીને પછી આ પ્રમાણે નિરવજ વિદ્યાના બળથી મિશ્નઠાઈ વ્યતર ફેરી જો ॥ દોષનો નિગ્રહ કરીને શ્રી આત્મઠ મત્રીન ઉદમાય સ્નાનપહે સત્તજ કરીને ગુરુ સ્થાનને ગયા

તીથયાત્રાથી હુર્મતિનો નાશ.

તૈરાત્મા મુપવિત્તો નિજકુઠ તૈર્નિર્મલ નિર્મિત

તૈં સસારમહાધરૂપતતા દસ્તાવલસ્વો દદે ।

લભ્ય જન્મફલ કુત્ત ચ કુત્તિદ્વરૈકસરોચન

યે જાનુજયમુખ્યતીર્થનિવદ યાત્રાસુ વૃત્તમાત્રમાઃ ॥ ૫ ॥

જે મનુષ્યોએ યાત્રુજય વગેરે મુખ્ય તીથયાત્રામા વખાણુવા એવજ ઉપમ રહેલો છે, તેઓએજ પોતાને આત્મા પવિત્ર કરેલો છે, પોતાન કુળને નિર્મળ બનવ્યુ, તેમણેજ મસારરૂપ મહાન અધારા કુરામા પડતા પ્રણીઓને હસ્તાવગમ અપ્યો (ઉગાર્યો), જન્મકુળ પણ તેઓએજ રેળવ્યુ અને હુર્મતિના બરચાર ઢાકણ પણ તેમણેજ કર્યુ અર્થાત્ હુર્મતિ બધ કરી છે ૩

તીથયાત્રાનો પ્રજાવ

તૈથન્દ્રે લિલિત સ્વનામ વિશદ ધારી પવિત્રીકૃતા

તે વન્ત્યાઃ કૃતિન સતાં સુકૃતિનો વશસ્ય તે ભૂષણ ।

તે ગીરન્તિ જયન્તિ મૂરિયિમવાસ્તે શ્રેયસા મન્દિર

સર્વોર્ગપિ કુર્વંતે વિધિપરા યે તોર્યયાત્રામિમા ॥ ૬ ॥

જેઓ મર્વ અગો (કુટુંબ પરિવાર) સહિત વિધિ પરાયણ રહી તીથયાત્રા કરે છે, તેઓએજ અદ્રમશ્યામા એવજ પોતાનુ નામ લખ્યુ છે તેઓએ પોતાની માતાને અને ભૂમિને પવિત્ર કરી છે સત્પુરુષોને પણ તે કૃતાર્થ પુરુષો બનીય છે, વચનુ બૂણુ પણ ને સુકૃતિએજ છે, મોટા વેશવવાળા તેઓજ જીવે અને જય પામે છે અને સમસ્ત કલ્યાણનુ નિગમસ્થાન પણ તેજ છે ૪

આ પ્રમાણે તિથયાત્રા અને તેની સેવ કરવાની ક્રમ તથા કૃણ દર્શાવતા અધિકાર પૂર્ણ કરવામા આવે છે

દુ ખ આવવું, લિખ માગી આજીવિકા ચલાવવી, મૂર્ખતા (જડ બુદ્ધિ) કે અનેક પ્રકારના રોગો, મરણ અને પ્રવાસ સળગી દુ ખ એ સર્વ મનુષ્યોને સારા છે પરંતુ સહાયાર (શુદ્ધ ચારિત્ર) હું ઉલ્લેખ કરવું સાડ નથી ૩

નિધન વિગેરેના સુખના સ્થાન.

ગતાર્થસાર્થસ્ય વર વિદેશો, ઐષ્ટ્યપ્રતિજ્ઞસ્ય વર મિનાશઃ ।

કુલુદ્ધિસગાદ્વરમેક્તાદ્રૌ, વરં દરિદ્રી વહુપાર્ષચિચાત્ ॥ ૪ ॥

જેના ધનનો જથ્થો વ્યાથ્યો ગયો છે એવા મનુષ્યને વિદેશમાં વધવું સાડ છે, પ્રતિજ્ઞા ઐષ્ટ્ય એવા મનુષ્યનું મરણ સાડ છે, કુલુદ્ધિવાળા પુરુષોના સંગ કરતા પર્વતમાં એકતા કરી પથ્થર જેના બે તરફે વહેવું સાડ છે અને ઘણા પાપોમાં ચિત્ત રાખનારા (ધન લેખ) ઠરતા દીન (ગરીબ) મનુષ્ય ઉત્તમ છે ૪

અગ્નિ કરતા ક્રોધાગ્નિમાં ઉષ્ણતા

કોપસ્ય સગાદ્વરમગ્નિસેવાં, મનોઽધિપદ્માદ્વરમદ્રિલઙ્ગનમ્ ।

સહ્યગ્રુદ્ધેર્નરમલ્પબુદ્ધિતા, ગર્તાનિષાતો વાગુગ્રલોભતઃ ॥ ૫ ॥

ક્રોધના સંગ કરતા અગ્નિનું સેવન કરવું (એટલે તેમાં બળી મરવું) સાડ છે મનને વશ કરવા કરતા પર્વતનું સ્પર્શન કરવું સાડ છે, (એટલે મન વશ કરવું હુકમ છે) કપટી બુદ્ધિવાળા મનુષ્ય કરતા અધ્યપબુદ્ધિવાળાપણું સાડ છે અને ઉમ એવા લોભ કરતા ગર્તા (ખાડા) માં પડવું સાડ છે ૫

ઉત્તમતાની કસોટી.

इन्द्रवज्रा

‘ગેહી તરં નૈવ કુશીઝઙ્ગિની, મૂર્ગો વર યા વિરુતઃ પ્રમાદી ।

અન્વો વર મા પરત્રિરદૃષ્ટિ, મૂકો વર મા વહુકૂટભાપી ॥ ૬ ॥

ગૃહસ્થાશ્રમી પુરુષ ઉત્તમ છે પરંતુ કુત્સિત ચરિત્રવાળો થતો ઉત્તમ નથી, મૂર્ખ પુરુષ ઉત્તમ છે પણ પ્રમાદરાખનાર વિદ્વાન્ પુરુષ ઉત્તમ નથી, આધજો મનુષ્ય ઉત્તમ છે, પણ બીજાના ધનમાં દૃષ્ટિ (નજર) રાખનાર ઉત્તમ નથી, મુગો મનુષ્ય ઉત્તમ છે, પરંતુ ઘણા કૂટ (અસત્ય) લાપણું કરનાર મનુષ્ય ઉત્તમ નથી ૬

અનાચારથી બચવા ઉત્તમ માર્ગ.

वशस्थ

રર ચ દાસ્ય મિહિતાન્યમાર્ગણાદ્વર ચ શસ્ત્રયા ન પરત્વિયાં ગમઃ ।

વરં વિપ મા ગુરુદેવચ્ચન્ન, વર મિનાશો ન કલદ્ધિ જીવિતમ્ ॥ ૭ ॥

આગમનથી સિદ્ધિ

માહિની

રુચિરકનકપારાઃ પ્રાદ્ગ્ધયે તસ્ય પેતુઃ પ્રવરમાણિનિવાનં તત્ત્વદાન્ત પ્રવિષ્ટમ્ ।

અસરત્કલ્પતાનમ્મુદ્ગમસ્તસ્યોદે યવનમિદ્ સહર્ષ યસ્ય પસ્પર્શ સદ્ગુઃ ॥૭૧॥

જેમના ઘર પ્રત્યે સ ધ આન દ પૂર્વક જાય છે (ધરનો સ્પર્શ કરે છે) તેના આ ગણના સુદર સુવર્ણની વૃદ્ધિ થાય છે ઉત્તમ પ્રભિયોના લકાર તેમના ઘરમાં પેસે છે અને તેના ઘર સમીપ ઠટપટ્ટ ॥ વેદનો હિતમ્ થાય છે તેમ જાણુ ૨

સર્વગુણુનુ સ્થાન શ્રી સ ધ.

શાર્દૂલ—(૩-૮)

રત્નાનામિદ્ ગેહર્ણસિતિધર સ્વતારકાનામિદ્

સ્વર્ગ કલ્પમદીરુદ્ધામિદ્ સર* પદ્મેરુદ્ધાનામિદ્ ।

પાયોગિ* પયસામિવેન્દુપહસા સ્થાન ગુણાનામસા

વિત્યાલોન્ય વિરચ્યનામ્ભગવતઃ મહુસ્ય પૂજાવિધિઃ ॥ ૩ ॥

જેમ રત્નોનુ સ્થાન રોહિણીના પર્વત છે, તારાઓનુ સ્થાન આકાશ છે, ઠટપટ્ટનુ સ્થાન સ્વર્ગ છે, કમળોનુ સ્થાન સરોવર છે, ચક્રના તેજ સમાન પાણીનુ સ્થાન સમુદ્ર છે, તેમ સર્વ ગુણોનુ સ્થાન અતુર્વિધ (સાધુ, સાધ્વી, આવક, આ વિક,) સ ધ છે જેમ જાણીને તે ઉત્તમ પ્રકારના સ ધની પૂજા (યોગ્ય સરકારથી સેવા) કરવી ૩ +

સ ૧મા રહેલી પવિત્રતા.

* ॥ સસારનિરાસત્કલ્પસમતિર્મુક્ત્યર્થપુત્તિપ્રવે

પન્તીર્થ કથયતિ પાવનતયા પેનાસ્તિ નાન્યઃસત્ત્વઃ ।

યસ્મૈ તીર્થપતિર્નમસ્યતિ સતા યસ્માન્નુમજ્જાયતે

સ્ફૂર્તિર્યસ્ય પરા વસન્તિ ચ ગુણા યસ્મિન્સ સદ્ગોડર્ચયતામ્ ॥ ૪ ॥

જે સ ધ, સસારની લાલસાને ત્યાગ કરનાર છે અને યુક્તિ આપવાને તત્પર છે, પોતાની પવિત્રતાને લીધે પોતે તીર્થસ્વરૂપ છે, જે સ ધની બરોણર બીજે

+ ૩ થી ૨ સિદ્ધ પ્રગત

જે આ શ્લોકમાં સાતે વિભાગિનો સમાવેશ કર્યો છે (વ) ૫૦ લખેને શરૂ કર્યું છે તે (યમિન્) ૫૬ બોલી સમાપ્ત કરી છે એ પછી શ્લોક કર્યાની નિપુણતા છે

પાણીની તરશ લાગે વિષ વણુ પીધુ પાન, એવુ પાન પીધાથી ન પીધુ તેજ સાડ છે,
ઠહે દલપત્ત ઠગવા પ્રભુનુ લીધુ નામ, એવુ નામ લીધાથી ન લીધુ તેજ સાડ છે ૧

ખલ પુરૂષ પોતાના મોટાં પણે દૂપણુ જોતો નથી.

અનુષ્ટુપ્

સ્વલઃ સર્પમાત્રાણિ પરચ્છિદ્રાણિ પश्यति ।

આત્મનો વિલ્પમાત્રાણિ પश्यન્નપિ ન પश्यति ॥ ૧ ॥

ખજ પુરૂષ ધ્રીનતુ નાનામા નાના સર્પપાના દાણા (એક જાતનુ ધાન્ય)
જેવડુ છિદ્ર હોય તો પણ તેને જોડે (જગત્મા જાહેર કરે છે) પણ પોતાના
છિદ્રો ખીલા (એક જાતના ફળો) જેવડા હોય તે તે જોયા કરે તો પણ જાણે જોતો
જ નથી (એમ માને છે ત્યારે જાહેર તો કયાથી કરે) ૧

કવિત.

મુખં ઊ ટની આત્મ સ્લાધા .

ઉ ટ કહે આ સમયમા વાકા અ ગવાળા ભુ ડા,
ભૂતળમા પક્ષીઓ ને પશુઓ અપાર છે,
ખગલાની ડાઁ વાકી પોપટની ચાચ વાકી
કુતરાની પુછડીનો વાકો વિસ્તાર છે
વારણની સુઠ વાકી વાઘના છે નખ વાકા,
લેશને તો શીર વાકા ગી ગડાનો ભાર છે,
સાલળી શીયાળ બોલ્યો દાખે દલપતરામ,
અન્યનુ તો એક વાકુ આપના અઠાર છે ૨

હ સ અને ઠાગડાનો સ વાદ.

અનહર છ દ

ઠાગ ઠહે નાગ મારો હ સથી નમિક રૂડા,
અ ગતણો ર ગ પણ બાણનાર બાણશે,
મરદની મુઝે ર ગ હોય હ સ અ ર જેવો,
ર ગ બાધી, ર ગ મુઝ અ ગ તુલ્ય બાણશે,
પતિવ્રતા પતનિનો પતિ પરદેશ હોય,
પતિજથી તે તો મારા બોલને પ્રમાણશે,
શું ઠહું વિશેષ વાત મુણો દલપતરામ,
વિવેક વિનાના લોક હ સને નખાણશે

મુશ્કાવકોએ જેનાથી અપયશ મેળવાય, જેથી અધોગતિ માંથી અને જેથી સ્વાર્થ શ્રદ્ધ થવાય તેણે કર્મ આચરવું નહિ ૧

દેશ વિરતિ ચારિત્રની જરૂર

જિનશાસનાનંતરઃ શ્રદ્ધાગ્રાંઃ શ્રાવકાઃ પુરા જાતાં ।

અધિગમ્ય દેશવિરતિ સન્તુ ભવન્તોઽપિ તાદૃશાઃ ॥ ૭ ॥

શ્રી જિનશાસનના બુદ્ધ ૩૫ ૪૫ વગેરે શ્રાવકો પૂર્વે દેશવિરતિ ચારિત્ર મેળવીને શ્રી જિનશાસનના આબૂધ્ધ ૩૫ થયા છે માટે તમે પણ તેવા થાઓ ૨

શ્રાવકના મુખ્ય કર્તવ્ય

જિણપૂજા મુણિદાણ ઇત્તિ અમિત્ત મિહીણ સચરિત્ત ।

જઈ પ્યાઓ મહો તો મહો સયલસુરક્ષાણમ્ ॥ ૧ ॥

જિનેશ્વર ભગવાનની પૂજા કરવી, મુનિઓને હાન કેવું એ ગૃહસ્થ શ્રાવકનું સચ્ચરિત્ર છે એ તે (પૂજનાદિકથી) બધા થાય તો તે સર્વ મુખથી બ્રહ્મ થાય છે ૩

સસારીના સાત મુખ.

इन्द्रवज्रा

સ્યાને નિવાસઃ સુકુલ કલત્ર પુત્રઃ પરિશ્રં. સ્વગનાનુરાગઃ ।

ન્યાયાપ્તવિત્ત સ્વહિત ચ ચિત્ત નિર્દમ્પર્મથ મુગ્ધાનિ સપ્ત ॥૪॥

સ્થાનમાં નિવાસ, કુળવાન શ્રી, પરિશ્રમ પુત્ર, પાતાના કુટુંબી જનમાં પ્રીતિ, ન્યાયથી ઉપાર્જિત કરેલું ધન, પોતાનું હિતચાહતાનું મન અને હલ વર્ગરનો ધર્મ આ સાત માનવ મુખો છે અને શ્રાવકોને તે સહજ છે કારણ કે ધર્મ રૂપિ વૃક્ષના તે અકુશ છે ૪

શ્રાવકોનું નિવાસે સ્થાન

स्वागता

તવ ષાન્તિ વસેઋદ્ધમેધી સમ્પત્તેતિ સ્વલ્લે યત્ર મુનીન્દ્રાઃ ।

યત્ર ચૈત્યગૃહમસ્તિ જિનાર્નો શ્રાવકોઃ પારિવસન્તિ ચ યત્ર ॥૫॥

ગૃહસ્થ શ્રમી શ્રાવકોએ જે સ્થાનમાં મુનીન્દ્રો પધારતા હોય, જ્યાં શ્રી જૈન ધર્મના પાસે મંદિરો હોય અને જે જગ્યામાં શ્રાવકો નિવાસ કરવા હોય તેવા સ્થાનમાં પાસ કરવો ૫

દુર્જન તથા મચ્છર બેઉ સદશ છે.

વસન્તતિલકા.

માક્ પાદયોઃ પતતિ સ્વાદતિ વૃષ્ટમાસ,

કર્ણે કલ ક્ષિપિ રૌતિ નૈર્યિચિત્રમ્ ।

ઝિદ્ર નિરૂપ્ય સહસા પ્રવિશત્યશઙ્કઃ

સર્વે સ્વલસ્ય ચરિત મશકઃ કરોતિ ॥ ૬ ॥

મચ્છર દુષ્ટ પુરૂષની માફક પગમા પડે છે, વાસાના ભાગમા માસમાથી બટકા ભરે છે, કાન પાસે વિચિત્ર પ્રકારનો મુદ્દર શબ્દ કરે છે અને છિદ્ર જોઈને શકા સ્થિત થઈ એકદમ તેમા પ્રવેશ કરે છે, તેમ ખજા પુરૂષ પણ પ્રથમ પગમા પડી નમન કરે છે, પાછળથી મારવાના ઉપાયો રચે છે, કાનને પ્રિય લાગે તેવી વિચિત્ર પ્રકારની વાર્તાઓ કહે છે ને પરિણામે છિદ્ર (દોષ) જોઈ નિશક થઈ તેમા પ્રવેશ કરે છે અર્થાત્ દોષને બહાર કરી માન ખડન કરે છે ૫

વિપમય દુર્જન

અનુષ્ટુપ્ (૧ થી ૫)

તક્ષકસ્ય વિપ દન્તે મક્ષિકાયા ત્રિપ શિરઃ ।

વૃથિકસ્ય વિપ પુચ્છં સર્વાઙ્ગે દુર્જનો વિપમ્ ॥ ૧ ॥

સર્પને ઘાટમા, માખીને માથામા અને વોછીને પૂછડામા ઝેર હોય છે, પણ દુષ્ટ પુરૂષના તો સર્વ અંગમા ઝેર રહેલું છે ૧

કાટા કરતા ખવની દુષ્ટ ક્રિયાનો પ્રબલતા

મુલ્હેનકેન વિચિન્તિ, પાદમેકસ્ય કષ્ટકાઃ

દૂરાન્મુસ્વસદસ્ત્રેણ, સર્વપાણહરાઃ સ્વલાઃ ॥ ૨ ॥

કાટાઓ એકજ મોઢેથી મનુષ્યના પગને વીધી નાખે છે, પરંતુ ખલ પુરૂષ થોતો છેટે રહીને હજાર મોઢેથી સર્વ મનુષ્યોના પ્રાણોનું હરણ કરી લે છે ૨

કવિ વિદ્વાતાની કૃતિમા વિતર્ક કરે છે

નિર્માય સ્વલજિહ્વાય, સર્વપાણહર નૃણામ્ ।

ચકાર કિં વૃથા શસ્ત્રવિવક્ત્રીન્પ્રજાપતિ ॥ ૩ ॥

પ્રીતિઃ સાધુષુ વ્યવૃતા યુગ્મજને જૈને રતિઃ શાસને
યસ્યૈવ ભવભેદકો ગુણગણઃ સઃ શ્રાવક* પુણ્યમાક્ ॥૯॥

હૃદયમાં સર્વ ભક્તિના પ્રભુનો વાસ, વાણીમાં તે સવચ પ્રભુના શુભગણોનું ચિત્તવન, શરીરથી દેશ મતીપણુ, ધર્મમાં તત્પરતા પગથણુ વૃત્તિ, નમવા યોગ્ય (વ ખાણુવા લાયક) બોધનુ શ્રવણ, કાઠ્યામાણુસોમાં વખાણુવા પછુ, સત્પુત્રોમાં પ્રીતિ, વિદ્વાનોમાં મિત્રતા, શ્રી જૈન શાસ્ત્રમાં પ્રીતિ આદી ચેતના સ્વસારછેડક જેના શુભગણો હોય તે શ્રાવક પુણ્યનો લોકતા ભણુવો ૯

ઉત્તમ શ્રાવકોનો ધર્મ.

ત્રૈકાલ્ય જિનપૂજન પ્રતિદિન સઘસ્ય મન્માનન
સ્વાધ્યાયો ગુરુસેવન ચ વિધિના દાન તથાવશ્યકમ્ ।
શક્ત્યા ચ વ્રતપાલન વ્રતપો ઙ્ગનસ્ય પાઠમ્તયા
મૈય શ્રાવકપુદ્ગલમ્ય કયિતો ધર્મો જિનેન્દ્રાગમે ॥૧૦॥

ત્રિકાલ (પ્રાત મધ્યનહ સાયન્સરાર બપોર સાંજ) શ્રી જિનેન્દ્ર ભગવાનનું નિત્ય પૂજન, સઘણું સન્માન શાસ્ત્રાભ્યાસ, શુદ્ધ સેવન, વિધિ પ્રમાણે દાન તથા આવશ્યક (પ્રતિક્રમણ) શકિત મુજબ વ્રતપાલન, ઉત્તમ તપ તેમજ જ્ઞાનનો પાઠ વગેરેનું આચરણ તે આ શ્રી તીર્થંકર પ્રણીત શાસ્ત્રમાં ઉત્તમ શ્રાવકનો ધર્મ કહેલો છે ૧૦

કર્તાવ્ય નિષ્ઠ શ્રાવક

હસ્તે દાનવિધિર્મનો જિનમેતે વાચ સદા સૂત્રો
પ્રાણાઃ સર્વજનોપકારકરણે વિત્તાનિ ચૈત્યોત્તમે ।
યૈનૈવ વિનિયોજિતાનિ શતશો વિશ્વવર્ચસીમ્પદન
ધન્ય* કોઽપિ ॥ વિષ્ટપૈકતિલક કાલે કલૌ શ્રાવક* ॥૧૧॥

હાથ દાન કાર્યમાં, મન શ્રી જૈન મતમાં, વાણી હમેશા સત્યમાં, પ્રાણો સમસ્ત પ્રાણીઓના ઉપકાર કરવામાં અને દ્રવ્ય શ્રી જૈન મન્દિરોના ઉત્સવમાં જેમણે જ્યેમ સેકેસ વખત રોકેલા છે, તે ત્રણ લોકોના મહન, ભુવનમાં તિલકરૂપ, કવિકાલમાં ધન્ય શ્રાવક ભણુવો ૧૧

મોક્ષાભિલાષી શ્રાવકોનો ધર્મ.

કર્તવ્યા દેવપૂજા શુભગુરુવચન નિત્યમાર્કર્ણનીય
દાનદેય સુપાત્રે પ્રતિદિનમ્પલ પાલનીય ચ શીલમ્ ।

મધુર વાણી પણ ખલના મુખમાં જતા વિગુણ થઈ જાય છે.

આર્યા (૧-૨)

સગુણાપિ હન્ત વિગુણા, ભવતિ સ્વલાસ્યાદ્વિચિત્રવર્ણાપિ ।

આહુમુસ્વાદિવ શાટી પદપરિપાટી કવે કાપિ ॥ ૧ ॥

શુભ (દોર) વાળી વિચિત્ર પ્રકારના ૨ ગથી ૨ ગિન સાડા ઉદરના મુખ થકી (ઉદરના કાપવાથી) વિગુણ (દોરા વગરની) જેમ થઈ જાય છે, તેમ કાવ્યના રસ તથા અલંકારવાળી ઝડઝમક અક્ષરશાળી કવિની કવિતા, દુર્જનના મુખથી (દુર્જનના બોલવાથી) વિગુણ વિરમ થાય છે ૧

દુર્જનો સુજનના હૃદયમાં પણ પોતાના ખલત્વની અસર કરી દે છે.

સુજનાનામપિ હૃદય, પિશુનપરિષ્વગલિપ્તમિહ ભવતિ ।

પવનઃ પરાગવાહી, રથ્યાસુ વહન્નસ્વલો ભવતિ ॥ ૨ ॥

જેમ પુષ્પની સુગંધીરાણો પવન (જે) શેરીઓમાં ફરે છે, તેા રજવાણો (ધૂંડની સુગંધીરાણો) થાય છે તેમ સત્પુરુષોનું હૃદય પણ દુષ્ટ મનુષ્યના સમાગમથી લેપાયેલું (દુષ્ટ) થઈ જાય છે ૨

આ પ્રમાણે દુર્જન પુરુષોના વિરિધ લાગ્ય લક્ષણો દર્શાવીને આ દુર્જન નિંદા અધિકાર પૂર્ણ કરવામાં આવે છે

કુસંગતિ અધિકાર.

જગત્માં જેમ સત્સગથી ઉત્તમ ક્વલની પ્રાપ્તિ થાય છે તેમ કુસંગથી મનુષ્યને નરકાદિની પ્રાપ્તિ થાય છે માટે દરેક વ્યક્તિએ સર્વત્ર વ્યવહાર કરતા તેમાં કુસંગનો નથી? આ બાબતનો પ્રથમ વિચાર કરી ને જો તે વ્યવહાર કુસંગ રહિત હોય તો તેમાં ભેડાવું તેમ નવ યુવકોને વેશ્યા સ્ત્રી તથા તેના સગી પુરુષના સગથી મહા નરક પાત્ર થાય છે માટે તેનાથી ધરાબર ચેતીને ચલવું આ વિષયની વધારે સમજ માટે આ અધિકારમાં બતાવવામાં આવ્યું છે કે જડ પદાર્થને પણ સગની અસર થાય છે, તો ચેતન પ્રાણી મનુષ્યને કેમ ન થાય? અન્ય એક પોતાનાં સ્તિન ધન્યનાર પુરુષે સર્વત્ર કુસંગથી કરી

શુરભકિત

ચિત્ત જડકજ્ઞાઈ નદિદ્વલ્લિઓવિ હોઈ નિત્રેહો ।

વગતવચ્છલો જડજનસ્ત, જળનીસમો સદ્ગો ॥ ૧૫ ॥ ✽

જે યતિના કામની સંભાળ હયે, બૂલ દેખે તેપણ પ્રીતિ ન મૂકે અને સાધુજ
તેનો એકાંત, અદ્વિત હોય, તે માતા સમાન શ્રાવક બલે ૧૫

મુનિ પ્રેમ.

દિવ્ય સસિનેદોવિય મુનીજ, મદાપરો વિણવક્ત્રમે ।

માઈસમો સાહુજ પરામવે હોઈ સુમદાઓ ॥ ૧૬ ॥

જે હૃદયમાં કોઈવાન છતાં મુનિઓના, વિનય કર્મમાં કોઈ આદરવાળો
હોય તે માઈ સમાન બાલવે, તે મુનિને પરાસવ થતા તરત મદાયકારી થાય છે ૧૬

સાધુભેતી.

વિત્તમવાળો માણા ર્હસિં રૂઢડ અપુચ્છિઓ કજ્ઞે ।

મનતો અપ્પાજ મુનીજ સંયણાડ અભરિયં ॥ ૧૭ ॥

જે માન શુદ્ધી હોઈ કાર્યમાં નહિ પૂજાતા જરા રીસ ધરે અને પોતાના મુ
નિઓને અદેખદે સંગે કરી ગણે તે મિત્ર સમાન બાલવે ૧૭

શુર શ્રદ્ધા

ગુરુમણિયો સુત્યો વિગિજ્ઞાઈ અવિતહો મણે જસ્ત ।

સો આદસ્તસમાળો સુતાવઓ વલ્લિઓ સમવ ॥ ૧૮ ॥

શુરને કહેલ સૂત્રાર્થ જેના મનમાં અદેખદે પેસી બાય તે આત્મા સમાન
સુશ્રાવક શાસ્ત્રમાં કહેલા છે ૧૮

સાધુ ભાવના.

પદિવન્નમસગાહ નમુવદ્, ગીયત્થસમણ્ણસિદ્ધો વિ ।

યાણુસમાળો ર્હસો અપઓસો મુણિ જણે તવર ॥ ૧૯ ॥

જે ગીનાથે સમજાયા છતાં પણ લીધેલા હંકને નહિ છોડે તે ધાણ સમાન
બાલવે, તે મુનિજનપર અદેખી હોય છે ૧૯

કુસ ગી પોતાના આશ્રય સ્થાનનો નાશ કરે છે.

यथा गजपतिः श्रान्तउल्लायार्थं वृक्षमाश्रितः ।

विश्रम्य त द्रुम हन्ति, तथा नीचः स्वमाश्रयम् ॥ ૪ ॥

જેમ થાડી ગયેલો હાથી છાયાને માટે વૃક્ષનો આશ્રય કરી નેજા વૃક્ષને હણી નાખે છે તેમ નીચ મનુષ્ય પોતાને આશ્રય આપનારને હણી નાખે છે * *

કુસ ગતુ ફલ.

तेजोमयोऽपि पूज्योऽपि, घातिना नीचघातुभिः ।

लोहेन सङ्गतો वह्निः सहते घनताडनम् ॥ ૫ ॥

અગ્નિ તેજોમય અને પૂજ્ય છે તો પણ નીચ ધાતુઓની સાથે મલવાથી હા થોડાવડે ઘાટા મહારને સહન કરે છે તેમ સુજનને દુર્જનના સગથી સકટ સહન કરવું પડે છે * *

भूर्धनो स ग धद्र भवनभां पशु उत्तम नथी.

वर पर्वतदुर्गेषु, भ्रान्त वनचरैः सह ।

न मूर्खजनसर्गाः, सुरेन्द्रभवनेष्वपि ॥ ૬ ॥

અરણ્ય તથા પર્વતને વિષે કે વનના પશુઓની સાથે ભટકવું સહ છે, પણ ધદ્ર ભુવન-વર્ગમાં મૂર્ખ મનુષ્યનો સહવાસ સારો નથી * *

ઉચ્ચ પુરુષને કુદરતી નીચ સગનો આપત્તિ.

महतामप्यहो दैवाद्, दुर्वारा नीचसङ्गतिः ।

कर्पूरस्य कथं न स्पादगारेण सम रतिः ॥ ૭ ॥

જેમ કપૂરને અગ્નિની સાથે રતિ (સંયોગ) થાય છે, એટલે કપૂરને આર્તિ કરવામાં અગિયી સળગાવવામાં આવે છે તેમ મહાન પુરુષોને પણ દુર્વતી નીચ મનુષ્યની સગત થાય છે તે દુર્વાર (દુષ્ટો કરી નિવારણ કરી શકાય તેવી) છે * *

ખળની મીઠતાનું ફળ.

आर्या (૮-૯)

पात्रमपात्रीकुरुते दहति गुण स्नेहमाशु नाशयति ।

अमले मल नियच्छति, दीपज्वालेव खलपैत्री ॥ ૮ ॥

* ૬ થા ॥ સકિતમુખતાની,

શબ્દાર્થ—જ્ઞાનીઓ, ઉર્ધ્વલોક, અધોલોક અને તિથ્યલોક વિવર્તી સર્વ ભાવને સુખાથે વર્તમાન હોય તેમ, શાસ્ત્રનેત્રે કરીને જુએ છે ૨

વિવેચન—શાસ્ત્રનુ યથાથ જ્ઞાન જેને થયેલું છે તે પૂર્વોક્ત શાસ્ત્રરૂપ નેત્રે કરીને, ઉર્ધ્વ એટલે દેવલોકાદિરૂપ, અધ્ય એટલે નરકાદિરૂપ અને તિથ્યગુ જ્યોતિષ ચક્ર દ્વીપ સમુદ્રાદિરૂપ જે લોક-સકલ વિશ્વ તેને વિષે ઉદ્ધવર્તન અપવર્તનરૂપ વિધિ પરિણામનુ પરિણમન જેને છે એવા જૂત કનિષ્ઠરૂપ સર્વ ભાવને પદાર્થોને અને તેના ધર્મને નજરની પાસે જાણે હોય તેમ રૂપે છે, માટે શાસ્ત્રચક્રુ પરમ ઉપકારી છે ૨

વીતરાગનુ વચન તેજ શાસ્ત્ર.

જાસનાત્ પ્રાણજાતેય યુષેઃ શાસ્ત્ર નિરુચ્યતે ।

વચન વીતરાગસ્ય તત્તુ નાન્યસ્ય કસ્યચિત્ ॥ ૩ ॥

શબ્દાર્થ—શીખવાથી અને રક્ષા કરવાથી પડિને શાસ્ત્ર કહે છે તેવા શાસ્ત્ર વીતરાગના વચન છે બીજા કોઈનું વચન શાસ્ત્ર થતું નથી ૩

વિવેચન—નિકૃષ્ટને હિતકારી સત્વધર્મમા અને યથાર્થ વસ્તુ સ્વરૂપના જ્ઞાનાદિ સાધનમા જે પ્રવર્તે છે તે શાસ્ત્રન કહેવાય છે કે જે જીવોને ધર્મશિક્ષણ આપી ત્રાણ એટલે દુઃખતિમા પઠનારાઓની પાપ પ્રવૃત્તિને નિરોધ કરી રક્ષણ કરે છે, તે કાર્યમા અનુવદ્ય સાગ જ્ય, રાગાદિ લેહનશક્તિ વગેરે જેના યોગથી થાય તેવા વત્સજ્ઞાનના પડિતોના વચનને શાસ્ત્ર કહે છે અને તે શાસ્ત્ર પૂર્વોક્ત લક્ષણથી વીત રાગના વચનરૂપ છે વીતરાગ એટલે રાગ દેષ, મોહ જેને નથી તે આવા નિરવદ્ય વીતરાગના વચનનું અનુયાયિત્વ જેને નથી એવા કોઈ પ્રજ્ઞી માત્રનું વચન પ્રમાણ નથી, કારણકે તેઓ નાગાદિએ સહિત છે અને તામ-દેષ એ મિથ્યા વચનનું ઉત્પત્તિ સ્થાન છે ૩

શાસ્ત્રસેવાથી સિદ્ધ.

શાસ્ત્રે પુરસ્કૃતે તસ્માદ્ વીતરાગઃ પુરસ્કૃતઃ ।

પુરસ્કૃતે પુનસ્તસ્મિન્ નિયમાત્ સર્વ સિદ્ધયઃ ॥ ૪ ॥

શબ્દાર્થ—તે કારણથી શાસ્ત્ર પુરસ્કૃત કહે સતે, વીતરાગ પુરસ્કૃત થાય છે અને વીતરાગ પુરસ્કૃત સતે, નિશ્ચયથી સર્વ સિદ્ધિઓ થાય છે ૪

વિવેચન—પૂર્વોક્ત કારણથી વીતરાગના વચન રૂપ શાસ્ત્ર પુરસ્કૃત અગ્રેષ્ઠ રી કરવાથી એટલે બહુમાન પૂજાએ કરીને પૂજિત કરવાથી વીતરાગ અગ્રેષ્ઠરી કરા ય છે. અને અહત પરમાત્માનો અગ્રેષ્ઠરી હૃદયને વિષે નિવેશિત કાર્ય સતે—જીવને નિશ્ચયે કરીને અગ્રેષ્ઠ કેવલ જ્ઞાનાદિ સ પતિ પ્રાપ્ત થાય છે ૪

સરલને કુટિલના સંગથી હાનિ.

શિશ્વરિણી. (૧૨-૧૩)

સ્વપક્ષજેદં વા સમુચિત્તફલભ્રજમયવા,
સમૂર્નેર્ભક્ત વા પતનમશુચૌ નાશમયવા ।
શરઃ પ્રાપ્નોત્યેતાન્ હૃદયપથસસ્યોઽપિ ધનુષ
ઋજોર્વિક્રાશ્ત્રેપાક્લવતિ સ્વલ્લુ સુવ્યક્તમશુભમ્ ॥ ૧૨ ॥

વાકા (કુટિલ) પદાર્થનો આશ્રય કરવાથી સરલ મનુષ્યને નક્કી પ્રસિદ્ધ રીતે અશુભ (અઠડયાણુ)ની પ્રાપ્તિ થાય છે ત્યાં દૃષ્ટાન્ત આપે છે કે સરલ એવું બાણ વાકા એવા ધનુષના હૃદયમાં (મધ્ય ભાગમાં) રહેવ છે તો ધનુ તે તેનાથી ફેંકતા પોતાની પાખોના ભાગને (મનુષ્ય પક્ષે પોતાના પક્ષરૂપ એવા ભાઈ વગેરેના નાશને) યોગ્ય એવા ફલા (અશભાગ) ના નાશને (મનુષ્યપક્ષે પોતાના પુણ્યકર્મના સ યોગથી પ્રાપ્ત થયેલ ઉત્તમ એવા ફલના નાશને) પોતાના શરીરના નાશને અથવા અપવિત્ર સ્થાનમાં પડવાને (મનુષ્યપક્ષે નરકમાં પડવાને) અથવા નાશને (મનુષ્યપક્ષે મૃત્યુને) પ્રાપ્ત થાય છે ૧૨

કુસગીના સંગથી ઉત્પન્ન થતી દુર્જનતા.

વર ક્ષિપ્તઃ પાણિઃ કુપિતફણિનો વક્રકુહરે,
વર ક્ષમ્પાપાતો જ્વલદ્નલકુળે વિરચિતઃ ।
વર પ્રાસમાન્ત. સપદિ જઠરાન્તર્વિનિહિતો,
ન જન્યન્દૌર્જન્ય તદપિ વિપદા સઘ્ન વિદુષા ॥ ૧૩ ॥

કેાપાયમાન થયેલા એવા સર્પના મુખ વિવરને વિષે હાથ નાખ્યો હોય તે સાડ, પ્રજ્વલિત એવા અગ્નિ કુડને વિષે ઝપાપાત કયો હોય તે સારો, ફલશુનો અશભાગ વત્કાલ ઉઠરના મધ્યભાગને વિષે નાખ્યો હાથ તે સારો પણ પડિતજને કુસગીનો સંગ કરવો સારો નથી, કારણ કે ને આપત્તિનું ગૃહ છે ૧૩

મોહક સીમાં દસાયેલ કામાવ પુરૂષને ભમરાની અન્યોક્તિ.

મન્દાક્રાન્તા

મન્યૈરાઢ્યા જગતિ વિદિતા કેતસી સ્વર્ણવર્ણા,
પદ્મધ્રાન્ત્યા ક્ષુધિતમણ્ણ પુષ્પમલ્યે વપાત ।
અન્ધીમૂતસ્તદનુ રજસા કર્ષ્ટકૃષ્ણિચ્છન્નપક્તઃ,
સ્થાતુ ગન્તુ ક્ષણમપિ સત્ત્વે નૈવ શક્તો દ્વિરેફઃ ॥ ૧૪ ॥

કૃત્સિતશાસ્ત્રની પીછાણ

આપ્તોપજ્ઞમનુહુધમદ્દેષવિરોધકમ્ ।

તત્ત્વોપદેશકૃત્સાર્વ શાસ્ત્રદ્વાપયઘટ્ટનપ્ ॥ ૮ ॥

આપ્ત (સત્ય વક્તા) એના શ્રી જિનેન્દ્ર ભગવનનું માહિત્ત્વ કોઈ પણ શાસ્ત્રથી એળગાય તેમ નથી છતાં પણ જે શાસ્ત્ર ભ્રાક્ષમુખના વિરોધ રૂપ છે અને તત્ત્વનો ઉપદેશ કરનાર તરીકે વર્તી રહ્યું છે, તે બધું શાસ્ત્ર કૃત્સિત (ખત્રાજ) માં જોઈએ. ઉપદેશ (ઘટ્ટના) કરવાવાળું છે એમ જાણવું ૮

મિથ્યા શાસ્ત્રથી સાવચેતી.

અહો સતિ જગત્પૂજ્યે લોકદૂયવિશુદ્ધિદ્ ।

જ્ઞાનશાસ્ત્રે મુખી. ક. સ્વમસત્ત્વજ્ઞૈર્વિદમ્મપેત્ ॥ ૯ ॥

આશ્ચર્ય છે કે—જગત્પૂજ્ય (પૂજનને યોગ્ય) ઐદિક પારલૌકિક એમ જે લોકની શુદ્ધિ હાન કરનાર જ્ઞાનશાસ્ત્ર વિષયમાં છે તે કયો ઉત્તમ જ્ઞાન કરનાર પુરૂષ પોતાના આત્માને મિથ્યા શાસ્ત્રથી છેતરે? અર્થાત કોઈ પણ ન છેતરે ૯

રક્ષણ માટે સાવચેતી.

મગ્નરૂપકટિગ્રીવાશુદ્ધિદદિ ત્વધોમુસમ્ ।

કટ્ટેન લિલિન શાસ્ત્ર યત્નેન પરિપાલયેત્ ॥ ૧૦ ॥

વામો, ઠક, ડોક, શુદ્ધિ અને નજરને ભાગીને હેઠું મુખ નાખી જે પુનઃક (શાસ્ત્ર) કદથી લખ્યું છે, તેનું (સુઘપુરે) ચત્રથી પરિપાલન કરવું ૧૦

શાસ્ત્ર રક્ષણ.

તૈલાદ્રક્ષ્ય જલાદ્રક્ષ્ય રક્ષ્ય શિથિલગન્ધનાત્ ।

મૂર્સદસ્તે ન દાતવ્યમેવ વદતિ પુસ્તકમ્ ॥ ૧૧ ॥

(પુસ્તકની) તેલથી રક્ષા કરવી, પાણીથી રક્ષા કરવી, શિથિલ (શિખળ વિખળ) એવા બધાથી રક્ષા કરવી અને મૂર્ખ મનુષ્યના હાથમાં ન આપવું એમ પુસ્તક પોતે કહે છે ૧૧

જિનવચનમાં શાંતિ.

વસન્તતિલકા

મોહ ધિયો દરતિ કાપયમુચ્છિનનિ સવેગમુત્તમયતિ પ્રશમ તનોતિ ।

મૂલેન્નુરાગમધિક મુદમાદધાતિ જૈન વચ. શ્રવણતઃ કિમુનો વિધત્તે ॥ ૧૨ ॥

જે અકલ્યાણ કુસ ગતિથી થાય છે તે બીજી કોઈ રીતે થતું નથી.

શાર્દૂલવિક્રોદિત. (૧૭-૨૦)

ન વ્યાત્રઃ ક્ષુધયાતુરોઽપિ કુપિતો નાશીત્રિષઃ પક્ષ્મોક્તઃ પરતર મહાવાદ
નારાતિર્વલસત્વચુદિકલિતો યત્તઃ કરીન્દ્રો ન ચ હિતુઃ ચોક્ષ્મવાતિત્વસરિ
ત શક્નોતિ ન ક્ષુતિમ નૃત્તિ. કળીસ્રો નોદ્યુરો,
દોષ દુર્જનસદ્ગતિર્વિતનુતે ય દેહિના નિન્દિતા ॥ ૧૭ ॥

નિન્દિત એવી દુર્જન પુરૂષોના સ ગતિ મનુષ્યોના સ બન્ધમા જે દોષ ઉત્પન્ન
કરે છે તે દોષને કરવાને ક્ષુધાતુર એવો વાદ, કોપાયમાન થયેલો એવી સર્પ, બળ
ધર્મ અને બુદ્ધિથી યુક્ત એવો શત્રુ, મહોન્મત્ત એવો હાથી, રાજા અને ક્ષાત્રેલ
એવો સિંહ પણ શક્તિમાન થઈ શકતો નથી ૧૭

અસાધુના સ ગ કરતા અન્ય સ કટનો શ્રેષ્ઠતા.

કપાધવ્યાલમ્બજ્ઞસદ્ગમયકૃત્તેષ્ઠ વન સેવિત,
કલ્શાન્તોદ્રતમીમવીચિનિચિતો વાર્ધિર્વર ગાહિતઃ ।
વિશ્વજ્ઞોપકરોદ્ધતોઽજ્ઞવલશિલ્વો વર્ધિર્વર ચાચિત-
લ્લોકોવ્યોદરવર્તિદોષમનકે નાસાવુમ-યે સ્થિતમ્ ॥ ૧૮ ॥

પાશાધિ, વાઘ, સર્પાદિના સ ગથી ભય કરનાર (ઘેર) જ ગણ સેવનું તે
પણ સાડ કલ્પાન્ત (જગત્ના ભય) વખતે હ થી થયેલી ભય કર લહેદેથી ભરપૂ
ર એવા સમુદ્રમા ફરવું તે પણ સાડ, આખા જગતને બાળનાર ઉદ્ધત પ્રજાવલિત
એવા અગ્નિનો આશ્રય કરવો સાગે પરતુ તણ લોકના મધ્યમા રહેનાર (પ્રાણીઓ
મા) દોષને ઉત્પન્ન કરનાર એવા અસાધુ (દુષ્ટ પુરૂષો) ના મધ્યમા રહેવું સાડ
નથી ૧૮

દુર્ગુણી બાવળ પ્રતિ અન્યોદ્ધિત.

તુચ્છ એવફલ કપાપરિસ ઝાયાપિ તે કર્તુરા,
શાલાકળ્પકોટિમિઃ પરિવૃતા મત્કોટકોટિસ્થલમ્ ।
અન્યસ્યાપિ તરોઃ ફલાનિ દદતઃ ત્યક્તાદૃતિસ્તિપ્તસે,
રે પ્લૂલ તરો સુસદ્ગરહિતઃ કિં વર્ણ્યતે તેઽવુના ॥ ૧૯ ॥

હે બાવળના વૃક્ષ ! તુરૂ અને રસ રહિત તુચ્છ એવું વાડ પાહડું તથા ફળ
છે, અને વારી છાયા પણ કાળચિતરી છે, એવી વૃક્ષ નથી, વારી શાખા (ઠાળ)

ચિન્તામાત્રવિચિતિતત્ત્વમ્મદ્મિત્તિન્તામણિઃ પ્રાપ્યતે

દુઃ પ્રાપ્ત મવવારિયૌ જિનપતેઃ સાહિત્યકલ્પ વચઃ ॥૨૫॥

જગત્માં ઘોડા, વિભૂતિ, (અર્થર્થ,) અને દન્તિ (હાથી)ના સમૂહવાળુ અને પગક્રમી જેમા પાળાઓ છે, એવુ રાજ્ય પ્રાપ્ત કરી શકાય છે સ કટપ (ધાર્થો) પ્રમાણે અર્થને આપનાર કટપવૃક્ષની લતા, કમ (ધર્મ) નુ જ્ઞાન કરનાર ઉત્તમ કામદુષ્ટા ગાય, અને ચિન્તન માત્રથી ચિન્તન પદ્ધતિને આપનાર એવો ચિન્તામણિ પણ અદ્વિ પ્રાપ્ત કરી શકે છે, પરંતુ સ સારૂપી સમુદ્રમા જગત્નુ હિત કરવામા સમર્થ એવુ વીનરાગ દેવનુ વચન પ્રાપ્ત થવુ હુર્લભ છે ૧૫

કાવ્યશાસ્ત્રની મહત્તા.

અનુષ્ટુપ્

સ્તોત્રાપિ વચ્ચતે લોકૈઃ કસ્પાપિ મુકતેઃ કૃતિઃ ।

કલેવ હરિણાઙ્ગસ્ય સ્ફુરન્તી નવરેત્વયા ॥ ૨૬ ॥

નવીન એવી રેખાથી પ્રકાશમાન સ્ત્રી (ખીજના) ચન્દ્રમાની કળા જેમ વન્દાય છે, તેમ સુંદર એવા કોઈ પણ કવિની ઓડી કૃતિ પણ લોકોથી વન્દાય છે (એટલે લોકમા પ્રશસાપાત્ર થાય છે) ૧૬

કાવ્ય ચમત્કાર,

મનહર

~ શિક્ષક સમાન સારી શિખામણની દેનારી,
વૃદ્ધ તુલ્ય જેમા ટંકો વિવિધ વિચાર છે,
મિત્ર તુ ય માનવીના મનમા પ્રમેદ આપે,
તટ્પણી સ્ત્રી સમ સુમાયણ તૈયાર છે,
આનંદ સને ધરે તો આનંદ અધિક અપે,
દુઃખ સમે દુઃખિયાને દિલાસો દેનાર છે,
સગિલા પ્રતાપે અને કવિતા તો કેવી કહ
અધર રહેલા જન મનનો આધાર છે ૧૭

આભૂષણરૂપ કાવ્ય

દાથમા ધરે તો વીંટી પોથીથી વિશેષ ચોભે,
કાને ધરે તો અમૂન કુડલ આધાર છે,

આપ્રમાણે કુસ ગિના પરિણામ દર્શાવીને આ કુમ્ભગતિ અધિકાર પૂર્ણ કરતા તેવા દુર્જનોથી સમગ્ર આલમ બચે એમ ઈચ્છીશુ

અથ સગ્રહિતા.

ગીતિ

વિનયવિજયમુનિનાય, પવપો પરિચ્છેદ એવમત્રૈવ ।

ગ્રથિતશ્ચ સુગર્માતુ (પાર્થો) વ્યાખ્યાતૃણા મુદે સદા ભૂયાત્ ॥

વિનયવિજય મુનિએ આ વ્યાખ્યાનસાહિત્ય સગ્રહ નામના ગ્રંથનો તૃતીય પરિચ્છેદ વ્યાખ્યાન કરનારાઓ અને શ્રોતાઓની સુગમતા માટે અગ્રથિત કર્યો છે તે સદા વ્યાખ્યાન કરનાર સાધુ તથા સાધ્વીઓ અને શ્રોતા વર્ગના આનંદ ને માટે થાઓ.

પાશ્વર્યો પરિચ્છેદ સ પૂર્ણ.

*પર્યુષણપર્વ-અધિકાર,

૯૬૭૭

ધમ આરાધન માટે દરેક દિવસ દરેક વહી દરેક પળ અને વિપળ ઉપયોગ મા લેવી જોઈએ કેમકે આ ક્ષણ જાગૃત દેહનો સમય ક્યારે છુટી જશે અને એ ત નશામની સફર ક્યારે શરૂ થશે તે જોઈએ નથી, માટેજ મનુષ્ય ભવની દુર્લભતા મા સ યવા પછો આત્માની નિર્મળતા અને જોશ પ્રાપ્તિ અર્થે દરેક ક્ષણે આત્મ સાધ નમા તત્પર રહેવું જોઈએ, પરંતુ વ્યવહારિક દુરજોમા ભગ ન થવા સાથે આત્મ ક્ષિત સાધી શકાય તેટલા માટે જિવનનો મધુર ઠળ ધર્મોપાધનનો નિર્માણ કરેલ છે વિશેષ ક્રિયાને માટે તિવિચ્છે સુકરર કરી છે અને તેથી અધિકતર ધર્મોપાધન માટે પવોની યોજના થઈ છે આજ પર્વોના રાત્ર (પર્વાધિરાત્ર પત્ર) શ્રી પર્યુ ષણ પર્વ અને તેમા કરવાના કલ્પ્ય નમનવવાને આ શ્રી પર્યુષણ પર્વ—અધિ કારનો આરંભ કરવામા આવે છે

પર્યુષણ એટલે શું ?

પર્યુષણ એટલે સ્થિરતા મનની આત્માને વિષે વિવચતા થવાથી જે સ્થિરતા પ્રાપ્ત થાય છે તેનેજ પર્યુષણ કહેવામા આવેલ છે એટલે મન ચાન્તિ, આત્મસ્થિરતા તે પર્યુષણ.

પર્યુષણ પર્વની પ્રવૃત્તિ થવાનું કારણ.

પર્યુષણ પત્ર ની પ્રવૃત્તિ એ એક વ્રતનું સ મેલન છે આધુનિક સમયમા જેમ ધર્મ કાર્યમાટે મેયસાધક અધિકારી વર્ગ, થીઓસોફિસ્ટો વગેરે સમુદાયવાળા, અ સુક દિવસોએ એકઠા મળીને ધર્મ ધ્યાનને, તેમજ પથના નિવાજ અનુસાર સાધ્ય કરે છે, તેવિજ રીતે પ્રાચીન કાળમા ધર્મ ધ્યાન કર ના રિવાજને લધને વર્ષમા આઠ દિવસ પત્ર મન ચાન્તિ અને આત્મસ્થિરતાની ન પ્રાપ્તિ માટે એકઠા મળીને ધર્મ ધ્યાનાદિ સાધ્ય કરવામા આવતા હતા એજ પ્રવૃત્તિ પર્યુષણપર્વ તરીકે અનાદિ પ થ ત મોતુદ છે અનાદિ કાળથી તે પ્રવૃત્તિ ચાલુ રહેશે

દરેક માણસે અહિનિશ આત્મસ્થિરતા ધારણ કરવી જોઈએ, આત્મસ્થિરતા ન રહેતી હોય તો તે પ્રાપ્ત કરવા માટે પ્રબળ પુરુષાય કરો જોઈએ જેઓ અહિનિશ પ્રમળ પુરુષાર્થ દ્વારા આત્મસ્થિરતા પ્રાપ્ત કરવા પ્રયાસ કરી રહ્યા છે, તેઓને તો સદૈવ પર્યુષણ પર્વજ છે પરંતુ એવા અધિકારીએ તો મગતમા અનાદિ કાળથી જાગૃત અત્ય જોવામા આવે છે, સામાન્ય જુદા જુદા હમેશા આત્મસ્થિરતા રાખી શકતા

ધર્મ સ્વરૂપ અધિકાર.

આ અધિકારમા ધર્મનું સ્વરૂપ, ફળ અને તેનું સર્વોપરિપક્વ વિવિધ પદો-થી જતાવવામા આવ્યું છે તે અક્ષરથ મનન કરવા યોગ્ય છે જગત્ના અનેક પ્રાણીઓમા જે મનુષ્યનું શ્રેષ્ઠ પક્ષ સ્વીકારવામા આવે છે તે તે એક ધર્મથીજ ઠહ્યું છે કે “આદારનિદ્રામયમૈથુન ચ સામાન્યમેતત્પશુભિર્નરણાં, ધર્મો हि ते-पापघ्नो विशेषो धर्मेण हीनाः पशुभिः समानाः” અર્થાત્ આદાર, નિદ્રા, ભય અને મૈથુન આ ચાર આચરણો માટે મનુષ્યો પશુઓ સાથે મરખા છે જ્યારે માત્ર મનુષ્યોમા ધર્મ એજ વિશેષ છે એટલે જે મનુષ્યો ધર્મથી હીન છે તેઓ પશુ તુલ્ય છે

ધર્મએ મનુષ્યને ઉચ્ચ સ્થાને પહોચવાને મુખ્ય આલંબન છે અને તેના સેવનથી જ મનની નિર્મળતા યતા આત્માને આગળ વધવાને તક મળે છે માટે પ્રથમ ધર્મનું સ્વરૂપ સમજાવવા અધિકારનો આરભ કરવામા આવે છે

ધર્મનું સ્વરૂપ.

अनुष्टुप् (૧ થી ૭)

श्रूयतां धर्मसर्वस्व, श्रुत्वा च वावचार्यताम् ।

आत्मनः प्रतिकूलानि, परेषां न सपाचरेत् ॥ ૧ ॥

હે વાચક મહાશયો ! ધર્મનું સર્વસ્વ સાબળો અને સાબળીને નહીં કરો કે જે કાર્યો પોતાને તથા બીજા પ્રાણીઓને પ્રતિકૂલ છે અર્થાત્ હુ ખ આપવાવાળા છે તે કાંઈએ પણ ન કરવા ૧

ધર્મના સ્થાન માટે પ્રશ્ન

कथमुत्पद्यते धर्मः, कथं धर्मो विवर्धते ।

कथं च स्थाप्यते धर्मः कथं धर्मो विनश्यते ॥ ૨ ॥

ધર્મ શીરીતે ઉત્પન્ન થાય છે ? શીરીતે વધે છે ? શીરીતે સ્થાપન કરાય છે અને શીરીતે વિનાશ પામે છે ? ૨

ધર્મની ઉત્પત્તિ, વૃદ્ધિ, સ્થિરતા અને વિનાશના સૂક્ષ્ણ.

सत्येनोत्पद्यते धर्मः, दयादानेन वर्धते ।

समया स्याप्यते धर्मः, क्रोधलोभाद्विनश्यति ॥ ૩ ॥

કરનારો પણ વખતે, કોઈ પણ વખતે નથી કરતા તેમના કરતા ઠીક લાસ મેળવના જણાય છે

શરૂઆતમાં દેખાદેખીએ અનુકૂળ કરના શીખે પત્રી તે સાધકને સ્વત વિચારનું સ્કુરણ થશે અને સુધરશે જેઓ દેખાદેખીમાથી સચ રમ્યા ઉપર આવે તેમની તો ખનીદારી છે જગતનો ઘણો ભાગ તો આખી છુટગી દેખાદેખીમાજ પૂર્ણ કરે છે, એટલે કે કેવળ અથ પર પરાએ ગાડુ ચલાવે છે કે ઠીક છે પર્યુપણ પર્વ આવ્યા છે માટે લોકની દેખાદેખીએ નિયમ પ્રમાણે પ્રતિક્રમણાનિ કરવા અને એકાદ બે ઉપવાસ કરી નાખવા, વગી એકાદ વખત સાકરની લેણી કરવી અને બહુ તો એકાદ પૂલ ભણાવવી એટલે બસ પચુ પચુ પર્વની સમાપ્તિ થઈ, પર્યુપણપર્વને હેતુ પૂર્ણ થયેા જો કે આત્મ પ્રવૃત્તિ પણ કેટલીક વખત લાભદાયક થાય છે તથા તેઓ તે રસ્તેથી પણ પર પરાએ કેટલી ધર્મપ્રવૃત્તિના પુણ્ય પ્રતાપથીજ આગળ વધી શકશે એ વાત માયી છે ■ હગીનો ભરોસો નહિ હોવાથી પરમ શાન્તિને આપનારી આત્મજ્ઞાનીઓની વાણીને તરત શ્રદ્ધા કરવી પણ તેમાં પ્રમાદ કરવો નહિ જોઈએ કેટલાકની માન્યતા એવી છે કે આગળ ઉપર સમજાયે એકઠા પછી બગડો હોય, આ વાત સાચી છે પણ તેથી વિલબ તો કરવો નહિ જોઈએ જોતમ જેવા મહાત્મ્યુદ્ધને પણ શ્રી વીતરાગદેવ મહાવીરને ઉપદેશ દેવાની જરૂર જણાતા શ્રી ઉત્તરાધ્યયનમાં ફરમાવ્યું છે કે,

“કુસંગે જઈ ઓસ ચિંદુણ થોવ ચિદ્દહ લવમાણવ ।

एव मण्डणाय जीविय समयं गोयम मा पमाएव” ॥

હમને અથે જેમ જલમિ કુ અપકાળ રહી ખસી પડે છે, તેમ મનુષ્યેાનું આ સુખ અસ્થિર છે માટે હે ગૌતમ (આત્મજ્ઞાન મેળવવામાં) ક્ષણ પણ પ્રમાદ કરવો નહિ મતલબ કે અપ્રમત્ત થવું, અર્થાત્ આત્મધ્યાનની સુરતા તુટવા દેવી જ નહિ ભાવાર્થ એવો છે કે આત્મધ્યાન દ્વારા વગર વિવ બે આત્મસ્થિરતા પ્રાપ્ત કરવી પરંતુ અથ પર પરાએ ચાલવું નહિ જગતનો ઘણોભાગ અથ પર પરાએ એટલે કે સ્વાથયે નહિ કિંતુ પરાએ ચાલતો જોઈને બગવાન સૂનકાગને પણ શ્રી સૂનકૃવાગ-સૂય રાગજીમાં ઉપદેશવું પડ્યું છે કે —

अथो अथपह णितो दूर मद्धालु मच्छइ ।

आवजे उपह जनु अहुवा पथाणुगामिण ॥

જેમ કોઈ અથ ખીબા અધોને દૂર લઈ જાય તો પણ તે અથ ઉન્માગે પડે — થાત્ અન્ન માર્ગે જાય પણ વાણિવ રથજે ન જાય એટલે કે પેતે અને ખીબા

ધર્મ દેહધારી પ્રાણીઓનું મહા કલ્યાણ છે. ધર્મ સમગ્ર પીડાને નાશ કરનારી માતા છે. ધર્મ ઇચ્છેલ અર્થને પૂર્ણ કરનાર પિતા છે. ધર્મ નિત્ય આનન્દને વધારનાર સુહૃદ્ મિત્ર-છે. ૮

ધર્મ કરનારને શુ યુ ફલ મળે છે ?

उपजाति (૯ થી ૧૧)

दिने दिने मञ्जुलमगलाली सुसम्पदः सौख्यपरपरा च ।

इष्टार्थसिद्धिर्बहुला च त्रिभिः सर्वत्र सिद्धिः सृजता सुधर्मम् ॥ ૧॥

સદ્ ધર્મનું આચરણ કરનાર મનુષ્યોને સર્વ ઠેકાણે દિવસે દિવસે સુંદર મ-ગલોની પશ્ચિઓ, સારી ન પશ્ચિઓ, સુખની પરપરા, ઇષ્ટ-ઇચ્છિત અર્થની સિદ્ધિ, ધણી ખુદ્ધિ, અને સર્વત્ર સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે. ૯

વર્મશીલ પુરૂષને સર્વત્ર નિર્ભયપણુ.

यो धर्मशीलो जितमानरोपो विद्याविनीतो न परप्रतापी ।

स्वदारतुष्ट પરદારવર્જો ન તસ્ય લોકે ધયમસ્તિ કિંચિત્ ॥ ૧૦ ॥

ધર્મશીલ, માન, ક્રોધનો જય કરનાર તથા વિદ્યાથી વિનીત-વિનયવાળો, ખી બને હુ ખ ન આપનાર, યોતાની ઓમા સતોષ રાખનાર અને ધીમની ઓઓનો ત્યાગકરનાર જે પુરૂષ છે તેને જગત્માં કાઈ ભય-ખીક નથી. ૧૦

ધર્મ હીન પુરૂષનું જીવન પશુ તુલ્ય છે

त्रिवर्गमसाधनमन्तरेण पशोरिवायुर्विफल नरस्य ।

तत्रापि धर्म प्रवर वदन्ति न त विना यज्ञवतोऽर्धकामौ ॥ ૧૧ ॥

હે મ ય જનો વર્મ અને કામાદિના સાધન વિના મનુષ્યનું આયુષ્ય છાગા દિકની પેઠે નિ ફળ બાણવું. અર્થાત્ ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ એ ચાર જે પુરૂષાર્થ છે તેમાં મોક્ષનું સમ્યકપણુ દુર્લભ છે. જ્યારે બાકીના ધર્મ, અર્થ અને કામ, એ ત્રણના ઉપાર્જન વિના મનુષ્યનું જીવિતગ્ય પશુની પેઠે વિફલ બાણવું. એ ત્રણ વર્ગમાં પણ ધર્મને શ્રેષ્ઠ કહે છે કેમકે ધર્મ વિના અર્થ અને કામ બેઉ હોય શકે નહીં, કારણકે જેતું પૂર્વ જન્મે ધર્મ કર્યો છે તેને જ અર્થ કામ આ જન્મમાં પ્રાપ્ત થાય છે તે માટે ત્રણ વર્ગમાં પણ જે ધર્મ છે તેજ શ્રેષ્ઠ છે તેથી હે બચ્ચ પ્રાણીઓ! મનને વિષે વિવેક લાવીને થી સર્વજ્ઞ પ્રત્નીત ધર્મજ આદરવો. ૧૧

અતિ લાભ લેવા માટે મુનિરાજે અને મહાત્મા પુરૂષો તો ચાતુર્માસ-અષાઢ શુદ્ધિ ૧૫થી આત્મધ્યાન કરવા એક રથને મચ્યા રહે છે પરંતુ ગૃહસ્થો કે જેઓની ઉપર પોતાના બાહુબલે ક્રમાધ પોતાના કુટુંબનું પોષણ કરવાનું તથા દેશનું કંદયણ કરવાનું જોખમ રહેલું છે તેઓ ચોમાસાના ચારે માસ કાયમ રીતે આત્મધ્યાન કરી શકે નહીં માટે તેવાઓ સારૂ ચોમાસાની લગભગ અરધી માસમ જવા એટલે જ વણ બાદ્રપદ માસની છધિમા-તદ્દન સમશીનોષ્ઠ માસમના દિસો નક્કી કરેલા છે આ વિષે એવા છે કે વખતે ગૃહસ્થોને ઘણું કામ હેતુ નથી એટલે કે લગભગ નવરી માસમ જેવું હોય છે આ માસમના બે લપાણી સારા જોઈ લોકોના ચિત્ત વ્યવહારદષ્ટિએ પણ સ્થિર હેય છે, ઉલ્લાસમય હોય છે પૂર્ણ વરસાદ પાણીથી જ ચેત્ત સ્વેદને પરિણમે તેઓ જે પૈત્રા અર્ચવામા પણ છુટ લઈ શકે છે એ ઉપરાંત આ મમયે વ તાવર વ પણ સ્વચ્છ હોય છે, હવા નિરોગી હોય છે આવા કારણોને લીધે તે વખતે જાણાવ્યતર મનની સ્થિરતા સ્વાભાવિક હોય છે, અને તેમા આવું સત્સંગાદિ નિમિત્ત દ્વારા આત્મધ્યાન કરવામા આવે તો ૫છી મન શાંતિની અપૂર્વા માલૂમ પડે અને આત્મસ્થિરતા સ પ્રાપ્ત થાય એમા નવાઈ નથી, એવો હેતુ વક્ષમા ગાખીને જ આવણુ-ભાદ્રપદ માસની સધિમા પર્યુષણ પર્વ ઉત્તમવા માટે પ્રાચીનકાળથી નિર્ણય કરાયેલો છે જુઓ યોગ સાધક પુરૂષો અતિ ઉચ્ચ તેમ-અતિ શીતકાવમા જોઈએ તેવા ચેત્ર સાધી શકતા નથી, પણ સમશીનોષ્ઠમા જ સાધી શકે છે આત્મસ્થિરતા-પર્યુષણ-એ પણ યોગજ છે, તો આત્મસ્થિરતા કે જે યોગનું ફક્ત કે પરિણામ છે તે તો સમશીનોષ્ઠમા સાધ્ય કરવું જોઈએ તેમા નવાઈ નથી માટે જ દેશકાળ ધ્યાનમા રાખીને પર્યુષણ માટે આવણુ-ભાદ્રપદ માસની સધિ પસંદ કરેલી છે

સાધુ અને પર્યુષણ કલ્પ.

શ્રી કલ્પસૂત્ર તથા સ્થાનાગદિને વિષે સાધુના મુખ્ય દશ કલ્પ એટલે આચાર કહ્યા છે, તે પૈકી દશમું પર્યુષણ કલ્પ કહેલું છે, જુઓ શ્રી સ્થાનાગ સૂત્રમા “પજ્ઞોત્તયના કર્ણે” પર્યુષણ કલ્પ (કાણો દશમા) કહેવ છે, તેમા પર્યુષણનો અર્થ સ્થિરતા બતાવ્યો છે એક રથને સ્થિર થવું તે પર્યુષણ કલ્પ સાધુ લોકોએ ચતુર્માસમા એક રથને સ્થિર રહી આત્મસ્થિરતા સાધવી તે સાધુનો પર્યુષણકલ્પ છે આત્મસાધક સાધુ મુનિરાજે ચાતુર્માસ રૂપ પર્યુષણમા પૂર્ણ રીતે આત્મસાધન દ્વારા આત્મસ્થિરતાનો પ્રવાસ કરે છે તે એટલે સુખી કે જે રથન ઊડીને બીજે ગામ તેઓ ખાસ ઉપસર્જી સિવાય જતાજ નથી તેઓની ઇચ્છા અસંગ્રામ જવાની થાય તો તેમને માટે અધિકાર પત્તવે શાસ્ત્રકારોએ ના પાડેલી છે આદિ-સમા સાધુ મુનિરાજે પણ આવકોને પૂર્ણ મદદરૂપ થઈ પડે છે

જગતિ રઘુવિધાનાં વ્યાકુલાનાં જનાનાં
શરણમશરણાના નિત્યમેકો હિ ધર્મઃ ॥ ૧૫ ॥

સે કડો દુ ખને પામેલા, સ સારના કલેશ અને વ્યાધિથી પીડિત થયેલા, મરણના ભયથી મૃત તુલ્ય થયેલા, દુ ખ તથા શોકથી પીડાયેલા, આશ્રય વગરના એવા ધણુ વ્યાકુલ મનુષ્યોને જગતમા નિત્ય એક ધર્મજ આશ્રય છે ૧૫

ધર્મના વિવિધ ફલો

શિશ્વરિણી

કુલ વિશ્વશ્રાવ્ય વપુરપગદ જાતિરમલા
મુરૂપ સૌભાગ્ય લલિતલલના મોગ્યકમલા ।
ચિરાયુસ્તારણ વલમવિકલ સ્થાનમતુલ
યદન્યથ શ્રેયો ભવતિ મવિના ધર્મત દ્વદમ્ ॥ ૧૬ ॥

જગતમા વખાણવા શોભ એવું કુલ, રોગ રહિત શરીર, નિર્મલ ક્ષત્રિય વેશ્ય, પ્રાદ્યશુદ્ધિ જાતિની પ્રાપ્તિ, સુંદર રૂપ, સારૂ ભાગ્ય, ઉત્તમ સ્ત્રી, લોભવી શકાય તેવું ધન, દીર્ઘ આયુષ્ય, યુવા વરસા, (જીવાની) દૃઢ એવું બળ, ડોલત, નમાવી શકાય તેવી પદવી, અને બીજી જે પારલાકિક કલ્યાણ એ બધું સ સારી ભાગ્ય જીવોને ધર્મ થીજ થાય છે ૧૬

સુયોગ એ ભાગ્યબળ છે.

મંદાકાન્તા (૧૭-૧૮)

જૈનો ધર્મઃ પ્રકટવિભવઃ સદ્ગતિઃ સાયુલોકે
વિદ્વાદ્ગોષ્ઠિર્વચનપટુતા કૌશલ સત્ક્રિયાસુ ।
સાધ્વી લક્ષ્મીશરણરૂપલોપાસન સદ્ગુરૂનામ્
શુદ્ધ શીલં સુમતિરમલા પ્રાપ્યતે ભાગ્યવદ્ધિ ॥ ૧૭ ॥

ઇન્દ્રિયોનો જેમા નિમગ્ન છે એવો જૈન ધર્મ કે જેનો વેશવ પ્રસિદ્ધ છે તે, સાધુ સમાજનો સત્સંગ, વિદ્વાનોની સાથે ગોષ્ઠિ-સત્સંગસભા-વચનોનું આતુર્ય, સુંદર ક્રિયાઓમા કુશલતા, શ્રેષ્ઠ એવું ધન, સદ્ગુરુઓના ચરણકમલોત્તુ ઉપાસન, પવિત્ર સ્વભાવ, અગર આચરણ, અને નિર્મલ એવી સુમતિ આ બધા પદાર્થો ભાગ્યવાન પુરુષોનેજ પ્રાપ્ત થાય છે ૧૭

મહત્પુરુષોના જીવનચરિત્રે નુ થયેલ થતા શી રીતે વત્ત ન કરવાથી મોક્ષની પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે તેપણ સમજી શકાય છે

પર્યુષણ પર્વમા સાવત્સરિક પ્રતિક્રમણ.

પ્રતિક્રમણમા પ્રતિ એટલે આ ન અને ક્રમણ એટલે પગલાં ભરવા આત્મા સામે કે આત્માભિમુખ પગલા ભરવા તે પ્રતિક્રમણ પ્રતિ એટલે ઉવટા અને ક્રમણ એટલે પગલા ભરવા અર્થાત્ બહિઃકૃતિથી ઉવટા એટલે અતઃ ? મુખ્ય પગલા ભરવા કે અતદ્દેશિ રાખવા માટે પુરૂષર્થ કે વો તે પ્રતિક્રમણ, પ્રતિનો અર્થ સામે (ધનુ) હોવા આત્માભિમુખ વૃત્તિની આમે થઈ કે તેનો પરબળ્ય કરીને આત્માભિમુખ પગ લા ભગવા એવોજ બાવાર્થ થઈ શકે છે જેઓ આખા વર્ષમા એક અઠવાડીયાના સવાર સાજ મળી બે પહોર આત્માભિમુખ વૃત્તિ ન રાખી શકતા હોય તેવા અધિક દારીએ વર્ષમા એક દિવસનો સાજનો એક મમય તો અગરથ પ્રતિક્રમણ એટલે આત્માભિમુખ વૃત્તિ રાખવા પ્રયાસ કરવા માટે પ્રતિક્રમણ કરવું જોઈએ આત્મા ભિમુખ વૃત્તિનો વર્ષ વર્ષ પ્રતિ એકજ વખતનો પ્રયાસ હોઈ અને સાવત્સરીક પ્રતિક્રમણ કહેવામા આવે છે આ પ્રતિક્રમણ વખતે હમેશા જેઓ પ્રતિક્રમણ કરે છે તેઓ તથા બીજકુલ જેઓ નથો કરતા તેઓ તમામ મળીને આત્મજ્ઞાનના પ્રકાશક પરમશાસ્ત્ર શ્રીસદ્ગુરૂ શ્રી સાક્ષીએ આખા વર્ષના પાપોનો પશ્ચાત્તાપ કરીને હવે પછી તેવા અપકૃત્યો નહિ કરવા મનમા નિર્ણય કરવામા આવે છે આખા વર્ષમા જગદભિમુખવૃત્તિ રાખવાથી જે કટપનામય સહિનો અનુભવ થયો હોય તે રૂપ જે પાપ લાગ્યા હોય તે આત્માભિમુખવૃત્તિ દ્વારા વિવચ કરીને હવે પછી જગદભિમુખ વૃત્તિ નહિ કરતા બનતા સુધી આત્માભિમુખવૃત્તિ રાખાનો દંઢ નિશ્ચય કે શવામા આવે છે એજ સાવત્સરિક પ્રતિક્રમણનો હેતુ છે અને તે સર્વમાન્ય છે જગદભિમુખવૃત્તિને રોકવી વિલય કરી અને આત્માભિમુખવૃત્તિનો આદર કરવો તે પ્રતિક્રમણ શ્રી રથાનામ મૂવમા પણ આશ્વદ્વારા કે જગદભિમુખવૃત્તિને રોકવી તે પ્રતિક્રમણ કહેતુ છે જુઓ “ પવવિદ્ પઠિકમણે ” પ્રતિક્રમણ પચવિધ ઠીધવુ છે “ આસવદાર પઠિકમણે ” આશ્વદ્વારબાદિવૃત્તિ-રેહવા રૂપ પ્રતિક્રમણ મિચ્ઝત્ત પઠિકમણે ” મિચ્ઝાત્વ-દેહ ભુદિ પ્રતિક્રમણ કરવુ, કસાય પઠિકમણે કષાયને પ્રતિક્રમવા, જોગા પઠિકમણે મન, વચન અને કાય ચેગને પ્રતિક્રમવા, આવવપઠિકમણે ભાવપ્રતિક્રમણ કરવુ

ઉપર પ્રમાણે અને શ્રમણોપામકોએ સાવત્સરિક પ્રતિક્રમણ કરજી આન કરવાનું હોઈ તે પ્રતિક્રમણ અગરથ પરમભાવ પૂર્વક કરવુ અને સર્વ જીવો ને શુદ્ધાંત કરણ પૂર્વક જદજદ કે થઈ ખમાવીને સર્વજ અલોભાવને ભાવીને નિર્વસ્વરૂપમા લીન થઈ જવુ એજ સાવત્સરિક પ્રતિક્રમણનો હેતુ છે

આહકતરો રીતે ધર્મારાવનનુ ક્ષ્ણ.

લજ્ઞાતો ભયતો વિતર્કવશતો, માત્સર્યતઃ સ્નેહતો
લોભાદેવ હઠાભિમાનવિનયાચ્છૂદ્ધારકીર્ત્યાદિતઃ
દુઃસ્વાત્કૌતુકવિસ્મયાત્ વિપરિતો, માવાત્ કુલચારતો
વૈરાગ્યાચ્છ ભજન્નિ ધર્મમસખં, તેષામમેય ફલમ્ ॥ ૨૧ ॥

લજ્ઞતાથી, ભયથી, વિચારને વશ થઈને, અદેખાઈથી, સ્નેહથી, લોભથી, હઠ
અભિમાનથી, વિનયથી, શૂઝાગર અને કીર્તિ વિગેરેથી, દુઃખથી, ચોતરફ અદ્ભૂતદર્શ
નના આશ્ચર્યથી, પ્રેમભાવથી કુલચારથી વૈરાગ્યથી, એમ કેાઈ પણ રીતે જેઓ
અસાધારણ એવા ધર્મને એવે છે તે મનુષ્યોને પ્રભુ ક્ષ્ણ થાય છે ૨૧

ધર્મનું બળ.

ધર્મો દુઃસ્વદ્વાનલસ્ય જલદઃ, સૌંદર્યૈકચિન્તામણિઃ
ધર્મો રોગમદ્દોરગસ્ય ગરુડો, ધર્મો ત્રિપતાપકઃ ।
ધર્મઃ પ્રૌઢપદ્મદો જિનપદો, ધર્મો દ્વિતીયઃ સત્તા
ધર્મો જન્મજરામૃતિષ્ણયકરો ધર્મો હિ શર્મમદઃ ॥ ૨૨ ॥

ધર્મ દુઃખરૂપી હાવાનસને વર્ષાદિ તુલ્ય છે ધર્મ સુખનો ચિન્તામણિ છે અ-
ર્થાત્ ચિન્તામણિ વત્ ચિન્તિત સુખને આપવા વાળો છે ધર્મ શ્રી સારના રાજ રૂપી
મહાનુ સર્પને ગરુડ મમાન છે, ધર્મ દુઃખોનો નાશ કરનાર છે ધર્મ મોટી પદવીયો
(તીર્થ કર ચક્રવર્તિ આદિ મોક્ષ સુધીના પદ) ને આપવા વાળો છે ધર્મ બીજી
મિત્ર છે ધર્મ જ મ, જરા, મત્સ્યનો ન શ કરન ર છે અને ચોઠકસ ધર્મ કદયાણુને
આપવા વાળો છે ૨૨

ધર્માત્માને ઈ દ્રવ્યો સમૃદ્ધિ.

યન્નાન્ના મદવારિભિન્નકરતાસ્તિષ્ઠન્તિ નિદ્રાલસા
દ્વારે હેમવિશ્રુપિતાશ્ચ તુરગા કેપતિ યદર્પિતાઃ ।
વીગાવેણમૃદદ્ગ્ગશ્લેષણૈઃ સુસ્થ યદ્વોષતે
તત્સર્વ સુરલોકમૃતિસદૃશ ધર્મસ્ય વિષ્ણુર્જિતમ્ ॥ ૨૩ ॥

નામથી અને મહના જલથી જેઓના ગડસ્થલ લેવાયેલ છે, અને જેઓના
નેત્રોમા નિદ્રાનુ આલસ આવી રહ્યું છે એવા હાથીઓ જેને ત્યા હિલા રહે છે અને
જેના દ્વારમા હેમ-સુવર્ણથી વિશ્રુપિત અને ગર્વિષ્ટ એવા ઘોડાઓ હલુહવાટીના
શબ્દો કરી રહ્યા છે અને વીણા, વેણુ, મૃદંગ, શખ, અને પલ્લવના શબ્દો વડે
નિદ્રાથી જાગૃત કરવામા આવે છે તેવી ઈ દ્રવ્યોઠની સમૃદ્ધિ જેવુ આ બધુ ધર્મનું
મકટ સ્વરૂપ છે ૨૩

થશે. માટે જો નકામી વડારશે કોઈ પણ ગીતે આત્મહિત કરનારી તો નથી જ
બલે એ થો, પાત્રમે કે પદર દિવસ પછી કરે પણ આત્મસ્થિરતા થશે તો જ તેમને
પર્યુષણ પર્વનું કૃત્ય સપ્રાપ્ત સારા પ્રમાણમાં થયું બાંધવું

છેવટ બોધ.

આ વિષયમાં ઘણું સમજવાનું છે તથા કહેવાનું છે તેનો સાર સંક્ષેપમાં સ
મજાવ્યો છે આણું સર્વ પવોધિરાજ માર્ગલિક પર વર્ષમાં એકજ વખત આવે છે
માટે તે પૂર્ણ જ્ઞાનથી ઉજવવું, ધાર્મિક ક્રિયાઓ ઉત્સાહ પૂર્વક કાળી અને ભાઈ
પ્રાર્થા વધે, અલેક દૃષ્ટિ થાય, સતત આત્મ સિમુખ ઉપયોગ રહ્યા કરે તેમ વર્તન
ચલાવવું શ્રી વીતરાગનો અલેક માર્ગ આત્મજ્ઞાનમય છે પણ આ કાંઈ ભદ્રાક્રીયા
પથ નથી

સર્વની અભેદદૃષ્ટિ થઈ શ્રી વીતરાગને ભાળેલા અલેક માર્ગદર્શક સમાપ્તિ
માર્ગ પામીને પરમ જ્ઞાતિમાં સકલ વિશ્વ વિરામો એજ ધનજી કૃત્યલ્પ

આગ્રમ છે પર્યુષણ પર્વનું ગૌરવ અને તેમાં આવરવા થોડા કર્તવ્ય કર્યાવત
આ અધિકાર સ પૂર્ણ કરવામાં આવે છે

દ્રવ્ય શૌચ-અધિકાર.

પવોશધનમાં થતી તપ ક્રિયાથી આત્મશુદ્ધિ થાય છે પરંતુ આત્માની નિ
ર્મળતા માટે બાહ્ય શુદ્ધિની પણ તેટલી જ જરૂર છે કેમકે બાહ્ય વાતાવરણ અને
જીવજલોની અસર આત્મશુદ્ધિ ઉપર અત્યંત કરી શકે છે માટે જ કહ્યું છે કે—
શૌચે યત્નઃ સદા કર્ય. અર્થાત્ હમેશા શુદ્ધિમાં પ્રયત્નવાળા રહેવું જોઈએ આટલા
માટે બાહ્યશુદ્ધિ (શરીર શુદ્ધિ) ના લક્ષણ કર્યાવતા આ દ્રવ્ય શૌચ-અધિકારને
આરંભ કરવામાં આવે છે

સ્નાન કયા ન કરવું.

અનુષ્ટુપ.

કૂપે સ્પાદધમ જ્ઞાન નઘા ચૈવતુ મન્યમમ્ ।

વાગ્યાન્તુ વર્જયેત્સ્નાનં તદાગે નૈવ કારયેત્ ॥૧॥

કૂવામાં સ્નાન કરવું તે અધમ, નદીમાં મધ્યમ, વાપી (વાવ) માં તથા દેવ
ચોર્ય અને વળાવમાં તો સ્નાન કરવાની વદન મના છે ૫

દિવસે દેખાતો આખો ચંદ્ર, યૌવનાવસ્થા ગયેલી સી, કમળ વિનાનું સરોવર, નિરક્ષર સ્વરૂપવાન, ધન સંપ્રદામાં મચેલ શ્રીમત, સજ્જન પુરૂષ છતાં નિર્ધન, અને રાગદ્વંદ્વરખારમાં રહેલો ખળ પુરૂષ એ સાત માત્ર મનમાં શલ્યરૂપે છે

આ પ્રમાણે જેમ નાગરવેલીમાં નિષ્કુળતાનું ઠલક અદનમાં ઠટુતાનું ઠલક, લક્ષ્મીમાં ચપલતાનું ઠલક, સુવર્ણને વિષે નિર્ગંધતાનું ઠલક છે તેમ લલિતાગ કુમારને નામધારી સજ્જનની મિત્રતા ઠલકરૂપ છે

એક વખત લલિતાગકુમાર રાજાને નમસ્કાર કરવા માટે ગયો, વિનય તથા શુભવાણા કુમારને ભોઈ રાજા સતુલ થયો અને અમૂલ્ય હાર રાજાએ દીધા. કુમાર રાજાને નમસ્કાર કરી પાછો વળતા તે કુમારની આર્ગમાં યાચક જનોએ જય થાઓ જય થાઓ એમ પ્રાર્થના કરી, તેથી કુમારે તરતજ તે હાર યાચકોને આપી દીધા તે સર્વ વત સજ્જને જાણી અને તેણે આવી રાજાની આગળ ચાલી ખાધી ઠહું છે કે

परवित्रेन सन्तोष भजते दुर्जनो जनः ।

लभेदग्निः परा दीप्ति परमद्विरदाहत् ॥ ૧ ॥

મતલબ કે જેમ અગ્નિ ખીજાનું ધર બાળીને વધારે દીપે છે તેમ દુર્જન માણસ ખીજાને વીંધન કરવાથીજ સંતોષ પામે છે

રાજાએ ને વાત સાંભળી ક્રોધવત થઈ કુમારને તેડવી એકાંતે બેસાડો શીખા મણુ આપીને કહ્યું કે, હે પુત્ર ! તું આચર દાન દેવાના વ્યસનનો ત્યાગ કર ॥ યતઃ ॥

अतिदानाद्वर्जितो नष्टो मानात् सुयोधनः ।

चिनष्टो रावणो लौल्यादति सर्वेन वर्जयेत् ॥

એટલે કે અતિદાન કરવાથી બહીરાજા બધાએ હતો, અદ્વિમાનથી દુર્યોધન નાશ પામ્યો હતો, અતિ આસક્તિ રાવણુ નાગ પામ્યો હતો મટે સર્વ બાબતમાં વધારે પડતું થાય તે ઠીક નહિ

વળી કહ્યું છે કે—

महादुःखाय सम्पन्नेदतिमेघस्य वर्षणम् ।

प्राणघाताय जायेत प्राणिनामतिभोजनम् ॥ ૨ ॥

એટલે વરસાદ બહુ વરસે તો તે હુ અરૂંધ થાય છે તેમ બહુ ભોજન કરવાથી પ્રાણનો નાશ થાય છે

માટે હે પુત્ર ! આવકથી અધિક વ્યય કરે તો સમુદ્ર પણ ખાલી થઈ જાય અને પછી નિર્ધન પુરૂષ કયાય આદર પામતા નથી કહ્યું છે કે । યતઃ ।

માવશૈય-અધિકાર

આગળ એક નેમ બાહ્યશુદ્ધિ મૂર્તિકા તથા પાણી આદિથી થાય છે અને મુક્તાન, સંયર્થન, અને મરચારિન વગેરે સાધનોથી અન્નરની શુદ્ધિ થાય છે આ પ્રમાણે બંને પ્રકારે શુદ્ધિની આવશ્યકતા છે છતાં કેટલાક દુર્લભ દ્રવિવાળા મનુષ્યો બીજા આ વર શુદ્ધિ ઉપર લક્ષ્ય આપતા નથી અને પ્રથમની જલ વગેરેથી થતી શરીર શુદ્ધિમા વધારે મગ્ન રહે છે અને તેથીજ પોતાના આત્માને શુદ્ધ થયેલો માને છે તેવા લોકોની એકાંક્ષી પ્રવૃત્તિને સુધારવા બાહ્યશુદ્ધિનું કારણ પાણી છે એ વાત નિર્વિવાદ હોવા છતાં જો તેનું ખડન કરવામા નહિ આવે તો શમદમાદિથી થતી આંતર શુદ્ધિ તરફ મનુષ્યોનું લક્ષ્યમિન્દુ જોય શે નહિ તેમ ધારી કાવ્ય કાર મહાશયે પાણીથી થતી શુદ્ધિના ખડન પુ સર ભાવથી થતી શુદ્ધિને આ અધિકારમા પ્રશસનીય ગણે છે અહ્યારિ તથા સંસારથી વિરહત એવા મહાત્મા એને ખાસ કિતકર છે તેમ બાહ્ય ભાવશૈય-અધિકારનો અને આરભ કરવામા આવે છે

નિર્મળ જ્ઞાનથી શુદ્ધિ.

વસન્તતિલકા-(૧-૨૨)

સસારસાગરમપારમસીત્ય પૂત મોહ યદિ ઝનિતુમિચ્છત મુક્તવાધમ્ ।

તજ્ઞાનગારિણિ વિરૂતમલે મન્નુપ્યા. સ્નાન કુરુ વપમહાય જલાભિપેકમ્ ॥૧॥

હે મનુષ્યો ! અપાર એવા સસારરૂપી સમુદ્રને તરીને પીકા સ્થિત પવિત્ર એવા મોક્ષ (મુક્તિ) ને જો તમે માનવા ઇચ્છતા હો તો પાણીથી સ્નાન (ન્હાવા) નો ત્યાગ કરીને નિર્મળ જ્ઞાનરૂપી પાણીમા સ્નાન કરે અર્થાત્ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવામા પ્રયત્ન કરે. ૧-

સમ્યક્ત્વજ્ઞાનાભિપેક્ષની આવશ્યકતા.

તીર્થેષુ શુધ્યતિ જલે જાતશોડયિ ધૌત નાન્તર્ગત વિરિષપાપમલાવલિપ્તમ્ ।

વિત્ત વિવિન્ન્ય મનસેતિ વિશુદ્ધવોધાઃ મમ્યક્ત્વપૂતસલિલૈઃ કુરુતાભિપેકમ્ ॥૨॥

તીર્થના પાણીથી સેકડો વળત ધોવામા ન આવે તોપણ વિવિધ પ્રકારના પાપના મળની વિપાયે જ અન્તરનુ ચિત્ત શુદ્ધ થતુ નથી આ પ્રમાણે મનથી

જો આ ભાવશૈય અધિકાર પીતસળી એવા મહાત્માએને માટે વિશેષ કરીને છે
-૧ થી ૨૨ સુભાષિત રત્નસંદોહ

કદાચ મેરૂ પર્વત ચલાયમાન થાય, મહારાચલ (હિમાલય) ચલાયમાન થાય તારા, થહ, ચદ કે સૂર્ય પણ ચલાયમાન થાય, કે કદાપી પૃથ્વી પણ કોઇ કાળે ચલાયમાન થાય પરંતુ સન્ન્યસન પુરૂષનું વચન કદી ફરતું નથી

આવા વચનો સાભળી કુમાર દુઃખિત થયો, અને ચિન્તામાં પડી ગયો, કે મને તો વાદ નદીના ન્યાય સમાન કદ પ્રપ્ત થયું છે હવે જો હું દાનેશ્વર થાઉં છું, તો પિતાની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન થાય છે, અને જો દાન નથી આપતો, તો કીર્તિ જાય છે પણ રૂડું કરતાં મને શો દોષ છે ? એવું વિચારી કુમાર પૂર્વની પેઠે હાતાર થઈ દાન દેવા લાગ્યો, તે વાત રાજાએ સાભળી કે તરત કોપાયમાન થઈ કુમારને દેશ વટો દીધો એટલે કુમાર પણ માનપૂર્વક સાહસિકપણે માત્ર એક અથ્થ સહિત હથિયારો સુકત તત્કાલ પરદેશે ચાલ્યો, કેમકે તેણે વાજણો ખર્ચે નહીં પછી તે સમાચાર લોકોના મુખથી જાણીને સન્ન્યસન પણ પાછળથી નીકળીને કુમારને જઈ મળ્યો માર્ગમાં બેઠે જલ્પ ચાલ્યા જાય છે, તે વખતે સન્ન્યસન પ્રત્યે કુમાર પૂછવા લાગ્યો કે હું સન્ન્યસન ! કઈ અમત્કારિક વાત તો કહો ત્યારે સન્ન્યસન બોલ્યો કે હું કુમાર ! તમે કહો કે પુણ્ય અને પાપ એ બે માટે કેણુ રૂડું છે ? કે જેની પ્રશંસા કરીએ તે વખતે લલિતાંગ કુમાર હસીને કહેવા લાગ્યો કે અરે ભુડા મૂખી ! એટલું તો સર્વ જાણું છે, કે “ જ્યાં ધર્મ છે ત્યાં જય છે અને પાપ ત્યાં હાથ છે ” તે સાભળી અધર્મી સન્ન્યસન બોલ્યો કે હું સ્વામી ! જો પુણ્ય રૂડું છે, તો તમે દાન પુણ્યાર્થક કરતા કરાવતા અહીં આ આવી અવસ્થા કેમ પામ્યા ? ત્યારે તેને કુમારે કહ્યું કે જે કદ પામીએ તે પૂર્વકૃત પાપ કર્મનો ઉદય જાણવો. અને જે શાતા પામીએ તે પૂર્વકૃત પુણ્યકર્મનો ઉદય જાણવો તેથી ફરી સન્ન્યસન બોલ્યો, કે તમારા ધર્મનું ફલ તો મેં પ્રત્યક્ષ દીકું માટે હવે તમે ચોરી વિગેરેથી ધન ઉપાર્જન કરી રાજ્ય પોતાને વશ કરો, તે સાભળી લલિતાંગ કુમાર બોલ્યો કે—હે દાસ ! તું એવા સપાપ વચન ન બોલ કનસુ કે સ્વભાવે પણ પાપ વચન બોલ્યોથી છલ દુઃખ ગમે છે માટે તારે એવા યદ્વા તદ્વા પ્રતાપ કરવા નહીં, છતાં તેને નિર્ણય કરવો હોય તો ચાલો આપણે કોઈ મહાન પુરૂષને પૂછીએ તે સાભળી સન્ન્યસન બોલ્યો કે—મહે ધર્મથી જય છે એમ કોઈ કહે તો હું આ જન્મ પર્યંત તમારો દાસ થઈ રહીશ, અને જો એમ ન કહે તો આ જન્મ પર્યંત તમે મહારા દાસ થઈને રહો. અને જો એ વાત કબુલ કરી, આગલ ચલતા એક ગામ આવ્યું ત્યાં લોકોના ટોળામાં જઈ પૂછવા લગ્યા કે—ભાઈઓ, સુખમેય પામીએ તે પુણ્યથી કેવા પાપથી ? એ પ્રશ્ન સાભળીને લોકો બોલ્યા કે ભાઈ ! હમણાં તો પાપજ મુખ હેતુ છે, અને પુણ્યથી હાથ થાય છે એવું સાભળી બેઠે જલ્પ આગળ ચાલ્યા માર્ગમાં લલિતાંગ કુમારને સન્ન્યસન હાસિ પૂર્વક કહેવા લાગ્યો કે અહો કુમાર ! હવે તમે ઘોડા ઉપરથી ઉતરી ચાલેર થઈને મહારી આગળ ચાલો ને પોતાની

ખાલકપણથી માડી ડેવટ મરણ પર્વન તેમા રહે છે, તેઓ શા વાસ્તે શુભ ગતિને પામતા નથી ? ૬

તેનું કારણ શું ?

यच्छुक्रशोणितसमुत्पन्ननिष्पन्न नानाविध कृमिकुलाकुलित समन्तात् ।

व्याध्यादिदोषपलनविनिन्दनीय तद्धारित. कर्षामिहर्च्छति शुद्धिमङ्गम् ॥ ૭ ॥

જે શરીર શુક્ર (પિતાનું વીર્ય) રુધિર (માતાનું રોસિત) આ બે તત્વો માથી ઉત્પન્ન થયેલું છે અને જે તરફ મિત્ર શિત્ર પ્રકારના કૃમિ (કરમી) નામના જન્તુઓથી આકુલ છે તથા રોમ વગેરે દોષોથી મલના ઘરૂપ નિન્દાને પાત્ર છે તે શરીર પાણીથી જ કેમ શુદ્ધિને પામે ? ૭

શરીરની અશુચિના કારણો.

गर्भेऽशुचौ कृमिकुलैर्निचिते शरीर यद्वर्षित मलरसेन नवेह मामान् ।

वर्चोगृहे कृमिरिवाविमलावलिप्ते शुद्धि कथं भवति तस्य जलप्लुतस्य ॥ ૮ ॥

અત્યન્ત મલથી લિપ્ત (લિ પાયેલ) એવા વિદ્યાગૃહમા અને કૃમિ નામના જન્તુઓના કુલથી ભરપૂર એવા અપવિત્ર ગર્ભસ્થાનમા જે શરીર નવ માત્ર સુધી મલના રસથી વૃદ્ધિ ગત (મોટું) કરવામા આવ્યું છે તે માત્ર પાણીમા સ્નાન કરવાથી શુદ્ધ કેમ થાય ? ૮

શરીર શુદ્ધિ માટે પાણીની અશક્તિ

निन्द्येन वागविषयेण विनिष्ठतस्य न्यूनोन्मतेन कुवितादिभृतस्य गर्भे

मासान्नराशुचिगृहे वपुः स्थितस्य शुद्धि प्लुतस्य न जलैः शतशोऽपि सर्वे. ॥ ૯ ॥

નિન્દવાને પાત્ર પાણી પણ જેનું યથાર્થ કથન કેમ શકે નહિ તેના સાકડા અને ૬ આણ (ઉડાણ) વાળા શુદ્ધાસ્થાનમાથી નિકળેલ, દુર્ગન્ધ યુક્ત વગેરે મગ્ગમૂત્ર થી ભરપૂર, ગર્ભ રૂપી અપવિત્ર ઘરમા નવમામ સુધી રહેલ એવા શરીરને સર્વ પ્રકારના પાણીથી સેકડો વખત સ્નાન કરાવવામા આવે તો પણ તેની શુદ્ધિ થતી નથી ૯

શરીર શુદ્ધિ માટે વિરોધ મુશ્કેલી.

यतिमितं कुयिततं कुयितेन पूर्णं श्रौतै. सदा कुयितमेव त्रिमुञ्चतेऽङ्गम् ।

प्रज्ञाल्पमानमपि मुञ्चति शेषकूपै. प्रस्वेदवारि कथमस्य जलेन शुद्धि. ॥ ૧૦ ॥

જે શરીર દુર્ગન્ધ યુક્ત પદાર્થોથી બનેલું છે, જે જે તે પણ દુર્ગન્ધ પદાર્થોથી પૂર્ણ છે, જે ત્રવણાદિ (ઠણ વગેરે) ઇંદ્રિયો વડે નિરંતર દુર્ગન્ધને જ મૂકે છે, તથા જે શરીર પાણીથી ઘેરાયું છતુ પણ રોમના છિદ્રમાથી સ્વેદનજળને મૂકે છે તેવા આ શરીરની પાણીથી કેમ શુદ્ધિ થાય ? અર્થાત્ નજ થાય ૧૦

સનજને આગળ વાલતા ફરી કહ્યું કે-અહો કુમાર તુને માહા કઠામદી દેખાય છે, કેમકે ધર્મના વિપરોત ફલ દેખેનો છો. પણ હજી માનતો નથી રા સભાનું પૂછ પકડયું તે સુકવું જ નહીં એવો તારો ન્યાય છે જેમ કેાઈ ગ્રામીણ માતા પિતાએ પુત્રને ગીખવ્યું જે પાચ જણામા બેસી જે વાત અગીકાર કરીએ તે સુકીએ નહીં, એવી શિક્ષા દોઢી એકઠા તે મૂર્ખ ગિરોમણિએ એક સાઠ નાશી જતો હતો તેથી તેણે પાચની સાક્ષિથી તેનું પૂછ પકડયું પણ મૂકે નહીં ત્યારે લો કહોવા લાગ્યા કે હે મૂર્ખ ! મૂકી આપ પણ પેલો મૂકે નહીં તેમ તે પણ હો દીધો તે છોડેનો નથી હજી પણ જો મહાડ કહ્યું ન માન તો વાલ આગળ બીજા લોકોને પૂછીએ એમ વાદ દરતા પરસ્પરે નેત્રની હોડ કરી એટલે જે હારે તે પોતા ના નેત્ર કાઢી આપે આગળ કોઈ ગ મમા જઈ લે કોને પૂછ્યું કે ધર્મ ઉત્તમ કે અધર્મ ? તે વખતે તે મૂર્ખાએ પણ અવર્મનીજ સ્થાપના કરી, તે વાણી સામળી સ જનન હર્ષ પામ્યો આગળ જતા કુમારની પાસેથી હોડમાહારેલા નેત્ર માગ્યા કુમારે પણ પોતાની ચમુ છી વડે કહ્યુંહો આપી તે વખતે મનજને કહ્યું કે કેમ કુમારજી ધર્મના કળ દોઢા કે ? આધળા તો થા ? એમ કહી જરાવાર ત્યા બેસી પછી કુમારને સુકી ઘોડે ચડીને મનજન અન્ય દેશે જતો રહ્યો.

હવે પાછળથી કુમાર વિચારવા લાગ્યો કે આપદા રૂપ નહીંતું પૂર, પૂર્વકૃત કર્મ પ્રમાણે મહારે વૃદ્ધિ પામ્યું છે, પણ તેથી શું ? ધર્મના પ્રમાદથી સર્વ શ્રાડ જ થશે એમ ચિતવી જ્ઞાન બળે ધર્મ ઉપર નિશ્ચય મન કરી ઉભો રહ્યો એવામા સૂર્ય અસ્ત પામ્યો ત્યારે દિશાએ અધકાર પડ્યો, ગત્રિચર છો મચાર ઠરવા લાયા, એવા અવસરે ત્યા વડ ઉપર ભારડ પક્ષીઓ મળી માહોમાહો વાર્તા કરવા લાગ્યા કે જેણે જે ઠાતક દીકું હોય તે કહો તે વખતે એક બોલ્યો કે અહીંથી પૂર્વ દિશામા ચ પા નગરમા જિવશ્યનુ રાજ રાજ્ય ઠરે છે, તેને પુષ્પવતી નામે પુ ની પ્રાણથી પણ વદલણ છે, તે મહારૂપ મોદર્ધનું નિધાન યોવનાવસ્થા પામી પણ કૃત ઠર્મને યોગે તેને અ ધ પાતુ પ્રાપ્ત થયું છે એક દિવસે રાત્ર પોતાનો પુત્રીને ખોળામા બેસાડી વિચારવા લાગ્યો કે એક તો હીકરી છે તે સ્વભાવે ચિતાનું જ કા-રણ છે અને વળી એ તો કર્મે કલકિત છે અને વિવાહ યોગ્ય પણ થય છે હવે શો ઉપાય કર્યો ? એમ વિચારો નગરમા ઢ ઢરો દેરવાગ્યો કે રાજની પુત્રીની આબો જે સારા કરે તેને રાજા અધુ રાજ્ય તથા તેજ કન્યા આપે એવી રીતે રાજપુરૂષો ત્યા ચહુટે ચહુટે ઢ ઢરો દેરવે છે એ ઠાતુક મે દીકું હવે આગળ શુ થાય ? તે હું બળુતો નથી

એવું સામળી વળી નહાનો ભારડ બોલ્યો કે હે તાત ! તમે બળુતા હો તો કહો કે નેત્ર સારા થવાનો કોઈ ઉપાય છે ? તે સામળી વૃદ્ધ ભારડ બોલ્યો કે હે

જળધી શરીરશુદ્ધિ માટે અસ લવ.

મેન્દ્રપમાનમણુપત્રજસેવિત્તાન્ત ચેજ્ઞાયતે વિયતિ કક્ષામનન્તપત્રમ્ ।

કાયસ્ય જાતુ જલ્લતો મલપૂર્ણિતસ્ય શુદ્ધિમ્તદા ભવતિ તિન્દ્રમલોદ્ભવસ્ય ॥૧૫॥

મેરૂપર્વત સમાન જામરાએના સમૂહથી જેના એક છેડા સેવાયેવ છે એવું
અન ત પત્રવળુ કમલ જે આકાશમા ઉત્પન્ન થાય તે કદપિ મલમૂત્રથી પૂર્ણ નિ
શ્ચાયુક્ત મળેથી ઉત્પન્ન થયેલ શરીરની પાણીથી શુદ્ધિ થાય । ૧૫

જ્ઞાનજળથી આત્મશુદ્ધિ

કિં ભાષિતેન વહુના ન જલેન શુદ્ધિર્જન્માન્તરેણ ભવતીતિ વિચિન્ત્ય સન્તઃ ।

ત્રેષા વિમૃચ્ય જલગૌતમક્રતાધિપાન કુર્વતુ ઘોરસાક્ષિલેન શુચિત્વમત્ર ॥ ૧૬ ॥

બહુ કહેવાથી શુ, પાણીથી સ્નાન કરવાથી બીજે જન્મે પણ શરીરની શુદ્ધિ
થતી નથી એમ વિચાર કરીને સન્ત ૩ હતાએ ત્રણ પ્રકારે (મતાં, કાર્ણવતા,
અનુભોદિતાએ) કરીને પાણીથી શુદ્ધ થવાન કરેલા અભિમાનને છોડીને અત્ર જ્ઞા
ન રૂપી જળથી સ્વક્રીય આત્મશુદ્ધિ કરે । ૧૬

અષ્ટકર્મની શુદ્ધિ માટે ત્રિપુટીમ ત્ર

દુષ્ટાદૃકર્મમલશુદ્ધિવિધૌ સત્યે નિશોધકે.કમવતાપરિચાતદક્ષે ।

સજ્ઞાનદર્શનચરિત્રજલે વિશાલર્ગચ વિદ્યવર્ષપિવિન્ધ્યજલામિપેકમ્ ॥૧૭॥

હે સજ્જનો ! પાણીમા શોષને ત્ય ગ કરીને દુષ્ટ એવા ૪ આઠ પ્રકારના
કર્મની શુદ્ધિ કરવાના વિધિમા સમય, સમય લોકના મ સતરના વાપરના નાગ કર-
વામા ચતુર એવા સત્ (સત્ય) જ્ઞાન, મદર્શન, અને સન્ધ્યારિત્રરૂપી વિશાળ
પાણીમા શોષને કરે । ૧૭

જ્ઞાનજળનું પ્રકાશન

નિશોધાપમલદાધનદક્ષમર્ચ્ય જ્ઞાનોદક વિનયશીલતટદ્વાયાદય

ચારિત્રગોચિનિચય મુદિતામત્ત્વ મિત્તાત્વપીનવિકલ કર્તુનાગ્રગાધમ્ ॥ ૧૮ ॥

સમગ્ર પાપના મરને નાશ કે વામા ચતુર પૂજના યોગ્ય, વિનય અને શીલ એ
જે કાકા સુધી ભરેલું, ચારીત્ર રૂપી લહેરોના સમૂહશાળુ, આનન્દ યુક્ત જેમા
નિર્મલપણુ છે અને મિથ્યાત્વ રૂપી માછલા મોથી કદિત, રૂણા વગેરે ઉત્તમ શુ
દ્ધોથી અગાધ એવું જ્ઞાનરૂપી પાણી છે । ૧૮

* યાનાવરણ ૧ દસનાવરણ ૨ વેલી ૩ મોહની ૪ આણુ ૫ નામ ૬ ગોત્ર ૭ અને
આમુ અ ત ૧૮

પોતાના અધર્મથી છુટો પડવા પછી જે દુ ખો લોગવવા પડ્યા હતા તે યાદ કરી રાજકુમાર પાસે માફી માગી. છતાં રાજકુમારે તો તેનો ઉપકાર માનવા તેને પ્રધાન પદવી આપી,

એ ખબર કુમારની સ્ત્રી પુષ્પાવતીએ સાંભળ્યા તે વખતે ભર્તાર પ્રત્યે કહેવા લાગી કે હે સ્વામીન્ ! એ તમારો બાલપણનો મિત્ર છે તો એને એકાદ મામ આપી દો. પણ તમારાથી દૂર રાખો, પરંતુ પાસે ન રાખો કેમકે ॥ યતઃ ॥

दुर्जनः परिहर्तव्यो विद्यया भूषितोऽपि सन् ।

मणिना भूषितः सर्पः किमसौ न भयकरः ॥

મતલબ કે સર્પ મણિથી ભૂષિત હોય છતાં ભય શું નથી કરતો ? માટે દુર્જનના વિદ્યા હોય છતાં તેનો વિશ્વાસ કરવો નહિ. દુર્જનને ઉપકાર કરવા ઉલટું દુ ખ થાય છે

જેમકે કોઈ એક કાગડો બગ આદિને તરતો ભેદ પોતે પણ તેમની પેઠે મત્સ્ય ભક્ષણ કરવા સાફ પાણીમાં પડ્યો, પણ તરતા આવડતું નથી તેથી પાણીમાં ડૂબવા લાગ્યો, ત્યાં તેને કોઈ ક્યાણુ રાજહ સિંહીએ જોયો, તેને ક્યા આવી તે વખતે રાજહ સને કહેવા લાગી કે હે સ્વામી ! બાપડો કાગડો ડૂબે છે, માટે તમે ઉપકાર કરી એને કાઢો તે વખતે દ પતીએ મળી આવે તાણી પકડીને જહાર કાઢ્યો. પછી કાગડો હ સ હ સિંહીને પગે લાગી કહેવા લાગ્યો કે હે ભાગ્યવાનો ! હું જ્યાં સુધી જીવતો રહું ત્યાં સુધી તમારો ઉપકાર માનીશ હવે કૃપા કરી તમે જેઉ જલ્મ અમારા વનમાં આહાર ભક્ષણ કરવા આવો. તે વખતે હ સે હ સિંહીને પૂછ્યું કે કેમ ત્હારી શી મરજી છે ? હ સિંહી બોલી કે હે સ્વામી ! ઉપકાર સર્વને કરીએ પણ અભણ્યાની સગત ન કરીએ, એમ હ સિંહીએ વાર્યો, તો પણ દાક્ષિણ્યતાને લીધે હ સ કાગડાની સાથે વનમાં ગયો તે જોઈ કોઈ લીંબડાના ઝાડ ઉપર બેઠા તે વૃક્ષની નીચે કોઈ રાજા આવી વિચારમાને અર્થે ઉભો રહ્યો છે તેના ઉપર કાગડો વિદ્યા કરી ત્યાંથી ઉડી ગયો. રાજાએ ઉચ્ચ બેઠાને હ સની ઉપર જાણુ મૂક્યું તેથી હ સ તરફ ડોલો ભૂમિ ઉપર પડ્યો, રાજાએ વિચાર્યું કે આ ધનલ કાગ એ કોતુક જેવી વાત છે તે સાંભળી હ સ બોલ્યો—

नाहं काको महाराज ! हसोऽहं विमले जले ।

नीचसंगप्रसगेन मृत्युरेव न शयः ॥

આપ્રમાણે દ્રષ્ટાત આપી સીએ ઘણું કહ્યું પરંતુ કુમારે દાક્ષિણ્ય પછે તેનો સ - સર્ગ શરૂ રાખ્યો.

આત્મવિચાર-અધિકાર.

આત્માની અંતર તથા બાહ્ય શુદ્ધિ થયા પછી આત્મશુદ્ધ અને તેની સત્તાનો વિચાર કરવાનો છે, જે આત્મશક્તિ અને તેજોમય અને મર્મ શક્તિવાન છે તેની મહત્તા ન સમજવાથી હોઠો મનુષ્ય જાતની પ્રાપ્તિ થયા છતાં આત્મચીર્ય ફારવી શકતા નથી તેમને આત્મસત્તાનો અનુભવ કરાવવા નિબંધરૂપ કેટલીક બીતા આ અધિકારમાં દર્શાવવાને શરૂ કરવામાં આવે છે

આત્મસત્તા

* તમે ઘરની બહાર ગયા હો અને તમારા ઇષ્ટ મિત્રથી તમને ખબર મળે કે તમારે ઘર 'વાઇસરોય' તમને મળવા આવ્યા છે તો તમે હજાર કામ પડતા મૂંઝી કેવા ધસમસ ધરમણી વળો છો? હર્ષમાં તમે માગમાં કેટલીવાર ઠોકરો ખાઓ છો? કોઇ માર્ગમાં એક ક્ષણવાર તમને રોકે તો તમે તેના ઉપર કેવા ચીડાઇ જાઓ છો? અને ઘરમાં પેસનાજ તમે ફાટેલી આખોથી કેવા આમતેમ જુઓ છો? પ્રવેશ કરતા આગળના દિવાનખાનામાં "વાઇસરોય" ને ન જોતા તમે કેવા, જે મળે તેને "વાઇસરોય" કયા છે "વાઇસરોય" કયા છે, એ પ્રશ્નો પૂછો છો, અને મોડા ઉપર કે અત્ય ખડમાં છે, એમ જાણતા તમે કેવા તે ખડમાં "તિ વેમ થી ધરો છો? અને એમ છતાં જાસ જ્ય વાઇસરોયોના અસ જ્ય અક્ષોહિત્રી સંન્યેઃ એકઠા કરતાં પણ બેની તુલના સ્વરૂપ અશમાં પણ થઈ શકવા સંભવ નથી, એવા અને ત જમ ધિરાજ પરમેશ્વર, આ સરીરમાં, હૃદયમંદિરમાં, નિરવર સમીપ સ્થિત છે, એવું સત્પુર્યો તથા સત્યાત્મો મેઘગર્જનથી નિત્ય વહતા છતાં પણ મનુષ્યો તે વચનને શ્રવણ કરતા નથી શ્રવણ કરે છે તો તે વચનને સત્ય માનતા નથી, સત્ય માને છે તો ને પરમેશ્વરને જોવા અત્ય પણ પ્રયત્ન કરતા નથી, અને પ્રયત્ન કરે છે તો પહેલાં યોરડામાં નહિ જોણતા નિરાશ થઈ, સત્પુર્યો તથા સત્યાત્મોના યથાર્થ વચનમાં અશ્રદ્ધા ધરી, આખું ઘર ગોઠવાના સ્વરૂપ દૃઢ પ્રયત્ન કરતા નથી પણ પરમેશ્વર હૃદયમંદિરમાંથી બહાર નીકળી આપે આપ દર્શન આપશે, એવી દુરાશાને વશ થઈ આજસ તથા પ્રમાદમાં કાલ જાહે છે તમને પરમેશ્વર તમારી પાસે છતાં, તમારા હૃદયમાં છતાં, મોડા કાળના પ્રયત્નથી જણાવાનો સબ જાણ છતાં, જોવાની ગરજ નથી, જોવાની નવરાશ નથી, તો પરમેશ્વરને પણ તમને દર્શન દેવાની ગરજ નથી અને દર્શન આપવાની નવરાશ પણ નથી આવાણીવાની, ફરવાહરવાની, મિત્રા દિને હજવામળવાની, અનહારના અસ જ્ય કામો કરવાની, અને અનેક પ્રસંગે દુસ્તર

જરૂર છે કેમકે તેના અરસપરસના પુષ્ટિ આપતા ધર્મ તત્વના એકત્ર સેવનથીજ તે સ્વરૂપ મમયમા લાભપ્રદ થાય છે તેથી જ્ઞાની રીને ધર્મના મહાન ફરમાનો-આજ્ઞાને શિર્ષા વધ ગણુતા સ્વાધ્યાય સ્વરૂપના પ્રસંગો બાણુવાને આ અધિકારનો આરભ કરવામા આવે છે

તપ અને શમનો સહયોગ.

અનુષ્ટુપ્ (૧ થી ૧૦)

નયતોઽમીપ્સિત સ્થાનં પ્રાણિનસ્તૌ તપઃ શમૌ ।

સમનિશ્ચલવિસ્તારૌ પસાવિવ વિદક્ષમમ્ ॥ ૧ ॥

સમાન અને સ્થિર વિસ્તારવાળી જે પાષો જેમ પક્ષીને તેના ઇચ્છિત સ્થાન મા લઇ જાય છે, તેમ સમતા ઉપર સ્થિર વિસ્તારવાળા તે વચ અને શમ પ્રાણીઓને ઇચ્છિત સ્થાને લઇ જાય છે ૧ +

બ્રહ્મચર્યંતુ માહાત્મ્ય.

યુક્તૌ ધુર્વાવિવોત્સર્ગોપવાદૌ દૃપભાવુમૌ ।

શીલાઙ્ગરથમારુઢ જ્ઞાતાપ્રાપયતઃ શિવમ્ ॥ ૨ ॥

ભાર વહન કરી શકે તેવા જોડેલા બલદોની જેમ ઉત્સર્ગ અને અપવાદ શીલા-મ-સહજ અગવાળ બ્રહ્મચર્ય રૂપી રથ ઉપર ચડેલા પ્રાણીને ક્ષણવારમા મોઢે લઇ જાય છે ૨

નિશ્ચય અને વ્યવહાર ધર્મ.

નિશ્ચયવ્યવહારૌ દ્વૌ સૂર્યાચન્દ્રમસાવિવ ।

ઈહામુત્ર દિવારાત્રૌ સદાયોતાય જાગ્રતઃ ॥ ૩ ॥

આ લોક તથા પરલોકમા નિશ્ચય અને વ્યવહાર એ બને સૂર્ય ચંદ્રની જેમ ઉદયોત-પ્રકાશ આપવાને અનુક્રમે રાત્રિ દિવસે સદા બાગવત રહેલા છે ૩

મનઃશુદ્ધિ અને સ યમનો યોગ.

અન્તસ્તત્ત્વ મનઃશુદ્ધિર્વિહિસ્તત્ત્વ ચ સયમઃ ।

કૈવલ્ય દ્વયસયોગે તસ્માદ્ દ્વિતયમાઽષ્ટમ ॥ ૪ ॥

મનની શુદ્ધિ રાખવી એ અત્તર તત્વ છે અને સ યમ એ બાહરનુ તત્વ છે તે બને તત્વોનો સ યોગ થવાથી કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે તેથી હે ભગ્ય છવ, તુ તે મન શુદ્ધિ અને સ યમ બનેને સેવનારો થા ૪

ધર્મ જાય છે પરંતુ પાતાલ ફાકીને કૂત્રામા પ્રકટાવેલું જળ અણુટ રહે છે બારે બારે ફેસ રાત્રિ કિવસ આલુ રાખવા છતાં આવા પાતાળી કૂવાના પાણી ઓછા થતા નથી ચિતિશક્તિ એ પાતાળી કૂવા છે એ પાતાળી કૂવામાંથી જળ પ્રાપ્ત કરવાનો આ તર પ્રયત્ન જેઓ મેવે છે, તેમને જળનો હુકાળ અનુભવવાનો પ્રસંગ ઠઠી પણ આપતો નથી બાહ્ય જગત્ એ હોજ અથવા ટાકી કે, એમાંથી જળ પ્રાપ્ત કરવાનો બાહ્ય પ્રયત્ન જેઓ સેવે છે તેઓ તો જળ નિત્ય ઓછું થાય છે, અને તેઓને નિત્ય અને નિત્ય નવું જળ પ્રાપ્ત કરવાનો પ્રયત્ન સેવા કરવો પડે છે

આત્માની આત્મતા.

અસંખ્યાત પ્રદેશી, અનંત જ્ઞાનમયી, અનંતદર્શનમયી, અનંત ચારિત્રમયી, અનંત વીર્યમયી, અનંત દાન યી, અનંત લાભમયી, અનંત લોગમયી, અનંત ઉપલોગમયી, અરૂપી, અખંડ અણુરૂ લઘુ મયી, અક્ષયી અજરઅમર અશરીર અદ્વિતીય, અનાહારી, અવેશી, અનુપાધિ, નરાગી અદ્વેષી, મહાટી(નકાધી) મમની, અપાથી, અલોભી, અલોચી, મિથ્યાત્વ રહિત' અનિરતિ રહિત યોગ રહિત, અયોગી, સિદ્ધ સ્વરૂપ, મહાર રહિત, સ્વભાત્મ સત્તાવત, પર સત્તારહિત, પર ભાવનો અકર્તા સ્વ ભાવનો કર્તા, પરભાવનો અલોભતા, સ્વભાવનો ભોક્તા મેધનેતા, સરક્ષેત્રઅવગાહી, પરક્ષેત્ર સ્વપણે અનવગાહી, લેક પન્માલુઅવગાહનાવત, ધર્મોસ્તિકાયથી ભિન્ન અધર્મો સ્તિકાયથી ભિન્ન, આકાશની ભિન્ન, પુન્ગવથી ભિન્ન પરકાલથી ભિન્ન, સ્વદ્રવ્યવત, સ્વચેત્તવત, સ્વકાલવત સ્વસ્વભાવવત દ્રવ્યારિતકપણે નિત્ય, પરીસ્તિકપણે નિત્યાનિત્ય, દ્રવ્યપણેએક, શુદ્ધીથીએ અનેક, દ્રવ્યાગ્નિક અનતાધર્મ અનતા ધર્માસ્તિકધર્મ એવી સંસારાદ્યમયી ચેતન રક્ષણે વૈશ્લિત, સ્વમ પદાએ મ પૂર્ણ છે, પરસ્પર પ્રણયો સમાર કરે, સંજ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર પ્રવૃત્તિ મિદ્ધતા કરે, એ હંધા આભેદ્રબ્ધી ઓળખાણ અનંત નયે અનંત નિરોધેજ થાય, એ રીતેજ આત્માની પ્રતીતિ કરવી જવા પ્રતીતવત છવને જનમાર્ગી માર્ગમા ગણે છે, એવો આત્મા જૈન માને, અનેકાત મત મય કલ્પે છે, એકાત્મમાને ન મિથ્યાત્વી ગણવે, અનેકાતે સ્પાદવાદ પ્રતીતિ ને મમકિત દર્શન એ રીતે જ્ઞાન તે જ્ઞાન તથા એમા રમવું તે ચારિત્ર, એ રત્ન ત્રયો વતને આત્મજ્ઞાન દર્શન ચારિત્રાદિ અનંત શુદ્ધ મયી છે, આત્માનું સ્વરૂપ સદા છે, સમકિત છવને સદા આત્મામા ભાવવું, આ પ્રસાદે ધૈર્યરત્ન સ્વરૂપ સમજવી ખરૂં સુખ દર્શ્ય કતાવતા આત્માનો આત્મતા સમજવનાર આ અધિકાર પૂર્ણ કરવામા આવે ॥

સિદ્ધ સ્થાન મેળવવાનો માગ.

તદેકાન્તગ્રહાવેગમષ્ટધીગુણમન્ત્રતઃ ।

મુક્ત્વા યતથ્વં તત્વાય સિદ્ધત્વે યદિ કામના ॥ ૧૦ ॥

એ સિદ્ધપણુ પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છા હોય તો આઠ પ્રકારની બુદ્ધિના ગુણોથી વિચાર કરી એકાતવાદના આગ્રહનો આવેશ છોડી તત્ત્વ મેળવવાને માટે ચતન કરો ૧૦

ઝડવાદનો પરાકર્ષ.

આદર જીવ સમા ગુણુ આદર—એ દેશી (૧૧ થી ૧૭)

મિથ્યા મતિના એ ષડ્ ધાનક, જેહુ ત્યજે ગુણુવતોજી,
સુધુ સમકિત તેહજ પામે, ઇમ ભાષે ભગવતોજી,
નય પ્રમાણથી તેહને સૂઝે, સઘળો મારગ સાચોજી,
લહે અથા જિમ મિથ્યાદૃષ્ટિ, તેહમા કે મત રાચોજી ૧૧+

ગ્રહી એકેક અથા જિમ અધળ, રહે કુજર એ પૂરોજી,
તેમ મિથ્યાત્વી વસ્તુ ન જાણે, જાણે અથા અધૂરોજી,
હોયન જેના બિહુ વિકસ્વર, તે પૂરો જગ દેખેજી,
સમકિત દૃષ્ટિ તેમજ સકલનય, મ મત વસ્તુ વિશેષેજી ૧૨+

* ૧ નારિકેવા, ૨ અનિલના, ૩ અકતવાદ, ૪ અભોક્તવાદ, ૫ મોક્ષભાવવાદ, અને ૬ અનુપાયવાદ એ મિથ્યા મતિના ૭ વાદને જે ગુણી જન તજી દે છે, તે શુદ્ધ સમ્યક્તવને પ્રાપ્ત કરે છે, એમ શ્રી જિનભગવત કહે છે

સમ્યગ્દૃષ્ટિ તે અથા અરાથી કેવળી છે, તેથી તેને નવ પ્રમાણથી સઘળો સત્ય માગ સૂઝે છે અને મિથ્યાદૃષ્ટિ તેને એક અથો તત્ત્વરૂપે સ્વીકારે છે અને બીજાનો દૂષ કરે છે તેથી તેમા રાજી પડો નહીં ૧૧+

+ જેમ કોઈ અથા પુરૂષો હાથીના કોઈએક અથા ગ્રહીને (એ હાથી છે) એમ સદેહે જિટ્ઠે જે હાથીના દત મહણુ કરે તે હાથીને મૂલક પ્રમાણુ કહે, જે સુદ મહણુ કરે તે દડ પ્રમાણુ કહે, અને જે કાન મહણુ કરે તે સૂષકા પ્રમાણુ કહે તેવી રીતે મિથ્યાત્વી વસ્તુનો યાવત્કર્મ માને છે, તાવત્ કર્મ માનને પૂર્ણુ જાણે નહીં, તે અધૂરો એક અથા ભેદાદિક જાણે છે, પરંતુ જેના બ ને હોયન વિકસ્વર છે, તે તો હાથીને હાથ, પગ, દાંત વગેરે અવયવો જોઈ તેને સસ્થાન-રૂપાદિક વિશિષ્ટ-પૂર્ણુ દેખે છે તેવી રીતે સમ્યગ્ દૃષ્ટિ સર્વ નય મમત એવી વસ્તુને જાણી નયવાદમા ઉદાસીન થઈ રહે છે, તેથી નિષ કે સ્તુતિ કરતો નથી ૧૨

+ ૧૧ ॥ ૧૭ જેનકયા સ્વકોષ ભાગ ૫ મો ષડ્સ્થાનકની ચોપાઈ

પર્યાયનુ આધારપણુ તે આધાર, એમ ઘટરૂપ કાર્ય તા ખટકારક છે, તેમજ આત્મા ને અનાદિ કાલના એ જ કારક, બાધકરૂપે પરિણામ્યા છે તે હેખાટે છે, ૧ આત્મા, પરિભાવ રાગ દિ, જ્ઞાનાવરણાદિ દ્રવ્ય કર્મનો કર્તા થયો છે, ૨ રાગ, દેહની પરસ્પરરૂપ ભાવ કર્મ કરી, જ્ઞાનાવરણાદિ દ્રવ્ય પુરુષવને મંદુલ્ય વરણરૂપ કાર્ય કરે, તે કાર્ય અથવા કર્મ નામા બીજુ મારક, ૩ અશુદ્ધ વિચારપરિણતિરૂપ બ્રાહ્મણવ તે હયાદાન, અને રિમાદિ ગદ રે પાપ સ્થાનકતા સે નરૂપ દ્રવ્યશ્રવ તે નિમિત્ત તે બે કારણથી કર્મ જ થાય છે, માટે એ કારણ નામા બીજુ કારક બલુવુ, ૪ અશુદ્ધ ક્ષયોપશમનો તથા દ્રવ્ય કર્મનો લાભ, તે સમ્રાન નામા ક્રોધુ કારક બલુવુ, ૫ સ્વરૂપરોધ, શુદ્ધક્ષયોપશમની હારી, અને પરભવાનુષયિતા, તે અપાદાનનામા થાયજુ કારક, ૬ અનત અશુદ્ધ વિચારવતા તથા જ્ઞાનાવરણાદિ કર્મને રાખવારૂપ જે શક્તિ, એટલે તેને વિરેજ ચેતનાની વિશામતા, રચિત, તે આધારનામા છતુ કારક બલુવુ, એ રીતે એ જ કારકવુ ચક્ર અનાદિનુ અશુદ્ધપણે બાધકતારૂપે આત્માને પરિણમી રહ્યું છે, તે જે વખતે સાધક આત્મા, પોતાનો સ્વધર્મ નિપજાવવા પછે પરિણમાયે, તે પ્રસંગે એ છએ કારક સાધકપણે પ્રવૃત્ત થકા, સ્વશુભરૂપ આત્મધર્મની સાધતા કરે, જે રીતે છ કારક સાધકાં છે પરિણમ્યાધકા, કાય નિપજે, શુદ્ધ સ્વરૂપ થાય, એ સ્વરૂપ પરિણામિકતારૂપ સ્વકાર્ય કારકપણુ, કોને કોને, ક્યારે અને કેવી રીતે પરિણમે તે કહે છે, જે નિરાભાધ, શ્રી સિદ્ધ ભગવત, તેહનો છ કારક, તે શુદ્ધ, સિદ્ધત્વરૂપપણે પ્રવર્તે છે અને બાધક હોવાના બાધકપણે પરિણમે છે, તથા સાધક હોવાને સમક્રિતિ શુભ કાષાયાં મારીને ચીદમા અયોગી શુભ કાણા પર્યંત સાધકપણે પરિણમે છે, તથા સિદ્ધ ભગવાના શુદ્ધ સ્વરૂપરૂપે પરિણમે છે, એમ એ ખટકારક ચક્ર, સાધકને લાપકરૂપે, બાધકને બાધકરૂપે, અને સિદ્ધને શુદ્ધ સાધ્ય સ્વરૂપે, યથાયોગ્યપણે ઉવગ મુગટા, હવની રૂપિ અરૂચિની યોગ્યતા પ્રમાણે પરિણમે છે, પણ બ્યા સુધી હવ અનાદિ કાળની ભવવાસનાએ પ્રેરાયેલો બાધકતાનો ત્યાગ કરીને સાધકતાને અવલભે નહી, સ્વરૂપેલાસ થાય નહી, ત્યા સુધી નેના સર્વ શુભ વ્યાપારો એટલે ધર્મ કરની પણ ના રાઈ ભવ પ્રાપ્તિરૂપ કાય કરવા તરફજ છે, એમ સમજવુ, કેમજે શ્રીપૂજ્ય ભગવાને કહ્યું છે, કે આત્મા તત્ત્વ કર્તાપણે થયા વિના સર્વ શુભ પ્રવર્તન તે બાળકની યાત છે, અર્થાત, અજ્ઞાનમય બાળચેષ્ટાવત બલુવુ, મજે કારક ચક્ર બાધકતાથી વારીને, સાધકતાને અવગળીને તે કારક ચક્રને સમારવુ, સ્વરૂપાનુભવી કરવું, અને આત્મા ને એમ કહેવુ જે હે ચેતન ! તુ પરમવનો કર્તા, તથા લોકતા, અને બાહકતા નહિ તુ તો સ પૂર્ણ જ્ઞાનન હનો શુદ્ધ વિભાસી છે, અને તુ જે પરભાવમા રમી રહ્યો છે, તથા પરમાવનો લોગ થઈ રહ્યો છે, એ તુજને ઘટે નહિ, તારૂ કાર્ય, તો અનત શુભ પરિણામિકરૂપ સ્વરૂપલોકતાપણુ છે, તે માટે હે ચેતન્ય હસ ! હવે તુ ય

મન વ્યાકુળ હોય તો પણ નિરન્તર ધર્મોચરણ કરવું ત્યા દુષ્ટાન્ત આપે છે કે-મેટી, હાલરામા બુલેલ એવો બ્રહ્મ બમતો હોય તો પણ ધાસના આસને કરે છે અર્થાત્ ધાસમા મોડું નાખી ખાવાનું કાર્ય કરે છે ૧ +

ધર્મરાધન માટે અવકાશ લેવાની જરૂર.

ચત્વારઃ પ્રહરા યાન્તિ દેહિના ગૃહચેષ્ટિતૈઃ ।

તેષા પાદે તદર્થે વા કર્તવ્યો ધર્મસગ્રહઃ ॥ ૨ ॥

મનુષ્યોને ઘરના કાર્યો કરવામા દિવસના ચાર પહોરો આદરા જાય છે માટે તમાથી એક પહોરમા અગર અર્ધો પહોરમા પણ ધર્મ સગ્રહ કરવો ૨

ચાર પુરુષાથ વગર જીવનની નિષ્ફળતા.

ધર્માર્થકામમોક્ષાણા યસ્યૈકોઽપિ ન વિગતે ।

અજાગલસ્તનસ્યેવ તસ્ય જન્મ નિરર્થકમ્ ॥ ૩ ॥

જે મનુષ્યને ધર્મ, અર્થ, કામ, મોક્ષ આ ચાર પુરુષાર્થોમાથી એક પણ ન હોય તેનો જન્મ બકરીના ગળાના મ્તનની માફક નિર્અર્થક છે અર્થાત્ બકરીના ગળાના મ્તનોમાથી દૂધ નિકળતું નથી તેમ આ પુરુષનું જીવન પણ અર્થહીન છે ૩

ધર્મના ફળ છતાં દ્રોહી વર્તનનું છેવટ.

ર્માદધિગતૈશ્વર્યો ધર્મમેવ નિહન્તિ ય ।

વથ શુભગતિર્માવી સ સ્વામિટોહપાતકી ॥ ૪ ॥

ધર્મથી ઐશ્વર્યન પામીને એટલે જે ઐશ્વર્યોદિ પ્રાપ્ત થાય પ્રે, તે ધર્મથીજ પ્રાપ્ત થાય છે છતાં જે પુરુષ ધર્મનોજ નાશ કરે છે તે શુભ ગતિવાળો કેમ થાય ? અર્થાત્ તેની શુભ ગતિ ક્યાથી થાય ? કારણ કે તે સ્વામીના દ્રોહનો પાતકી છે અર્થાત્ તે ખરો ધણી જે ધર્મ, એટલે ધર્મજ ઐશ્વર્યોદિનો દેનાર છે, તેના દ્રોહનું પાતક કરનાર થયો છે ૪

ધર્માદિ ત્રિવર્ગહીન પુરુષનું શુષ્ક જીવન.

યસ્ય ત્રિવર્ગશૂન્યાનિ દિનાન્યાયાન્તિ યાન્તિ ચ ।

સ લોહકારમસ્યેવ શ્વસન્નપિ ન જીવતિ ॥ ૫ ॥

જે પુરુષના ધર્મ અર્થ, કામ આ ત્રિવર્ગથી રહિત દિવસો આવે છે અને જાય છે તે પુરુષ લુહારની ધમણની માફક શ્વાસ લેતા છતાં પણ જીવતો નથી અર્થાત્ મૃત તુલ્ય છે ૫

વચ્ચે તમે કહેવાનાજ કે તે વાકે સૂર્યના નહિ પણ પેલા મનુષ્યનો સૂર્ય તો પોતાના કિરણોદ્વારા જગતમા પ્રકાશ આપ્યાજ કરે છે પણ તેને ગ્રહણ કરવો યા ન કરવો એ મનુષ્યનુ કામ છે તેવીજ રીતે પરમાત્મા તો સદા સુખને માટે પ્રવર્તે છે પણ તેમના અભિમુખ રહી સુખને મેળવવુ મા વિમુખરહી હુ ખને મેળવવુ એ મનુષ્યનુ કામછે

સામર્થ્ય કયા છે ? એવો કોઈ પ્રશ્ન કરે અને કહે કે અમારે તો સુખ અને સામર્થ્ય મેળવવુ તો ઘણુ ય છે પણ કરીએ શુ ? સમુદ્રના જળની ધૃત્તિ તો હોય પણ જના સમુદ્રજ દીકા ન હોય યા તો સમુદ્ર કયા છે તેનુ જ્ઞાનજ ન હોય તો પછી સમુદ્ર જળ કયાથી મેળવવુ ? આવો પ્રશ્ન વઢવો એ સ્વાભાવિક છે આ સામર્થ્યોદ્ધિ તમારીજ પાસે છે તે સૂર્ય જેટલે ઉંચે કે સમુદ્ર જેટલે વેગળે નથી તે તમારી નજીકમા નજીક છે તે પહાડ પરતો કે શુક્રામા નથી, તે તમારી નિકટમા નિકટ છે તે તમે જાણો છો છતાં તે વચ્ચેના ઉપર અવિશ્વાસ રાખી તેને મેળવવાનો તમે કદી પણ પ્રયત્ન ન કર્યો નથી અને તેથીજ તે તમારી નિકટ હોવા છતાં તમને વેગળે અને વેગળે લાગે છે

પરમ તમા તમારામાજ છે તમારા હૃદયમા સુખના કિરણોને પ્રસરાવતા તે સદાકાળ વિરાજમાન છે તે કિરણોમા પ્રવેશ કરી સુખને ગ્રહણ કરવુ એ તમારું કામ છે તે કિરણોમા પ્રવેશ ન કરતા જેમ અધારી કોટડીમા રહી સૂર્યના પ્રકાશને કોઈ ગ્રહણ ન કરી સૂર્યને દોષ દે તો તે મૂર્ખ ગણાય, તેમ તમે જો, પરમાત્માભિમુખ થઈ સુખના કિરણોને ગ્રહણ કરી ન શકતા હુ ખના રાહડા રડવા કરો તો તેમા પરમાત્મા સુખ નથી આપતા એ કહેવુ એ મૂર્ખતાભર્યું કહેવાય છે

પરમાત્માભિમુખ થવાને માટે જે રીતે પરમાત્મા પસંદ જવા છે તે રીતની વચ્ચે આડે આવેલી વસ્તુઓને આપણે ખસેડવી જોઈએ જેમ ઘરના બાગણા ઉઘાડવાથી સૂર્ય પોતાની મેળે તેમા પ્રકાશ નાખે છે, તેમ આપણે પણ પરમાત્માના સુખમય કિરણોને ગ્રહણ કરવાને માટે શુભ વિચારો રૂપી દરવાજાને ઉઘાડવા જોઈએ અને આ પ્રમાણે કામના, કોષના, મોહના, લયના ઉદ્વેગના દ્વેષના અને એવાજ અશુભ વિચારોને દૂર ખસેડી પરમ તમાના સુખમય કિરણોને ગ્રહણ કરવા જોઈએ

ઉપરોક્ત હકીકતથી પરમાત્મા તમારામાજ વિદ્યમાની રહ્યા છે, તે જાણી તમ રાં દૃઢમાજ તેમનુ નિવાસસ્થાન છે તે પ્રતિ અભિમુખ થાવ

અભિમુખ ગી રીતે યનુ એવો પ્રશ્ન જાણ્યો સ્વાભાવિક રીતે ઉત્પન્ન થાય છે પરમાત્માકાર વૃત્તિ કરો, પરમાત્મા જ્યારે તમારા હૃદયગમ પ્રદેશમા છે એવુ તમે જાણવુ તો પછી તેમના પ્રતિ એકાગ્ર વૃત્તિથી તેમના સુણુ અને સામર્થ્યનુ ચિંતન કરતા તમારા વિચારોના કોકણને વેગળા મૂકો અને માત્ર પરમાત્માના સુણુ ધર્મોના વિચારોનેજ ગ્રહણ કરી તેજ વિચરણ દોરડે વળગ્યા વળગ્યા જાવ

ન્યાય શાસ્ત્રમા નિપુણ એવા વિદ્વાનો સર્વ કાર્યોમા સ્થિરતા રાખવી એમ કહે છે પરંતુ ધર્મ કાર્ય તુર્ગ કરવું એમ કહે છે કારણ કે જેના મધ્યમા ઘણા વિનો પડે છે એવા ધર્મની ગતિ ઉતાવળી છે ૧૦

ધર્મારાધન સિવાયના જીવનની જવાબદારી.

પ્રથમે નાર્જિતા વિદ્યા દ્વિતીયે નાર્જિત ધન ।

તૃતીયે નાર્જિતો ધર્મચતુર્યે કિં કરિષ્યતિ ॥ ૧૧ ॥

જે પુરૂષે પ્રથમ ઉભરમા વિદ્યા ન મેળવી હોય બીજી અવસ્થામા ધન ન મેળવ્યું હોય અને ત્રીજી અવસ્થામા ધર્મોપાર્જન ન કર્યું હોય તો તે પુરૂષ ચોથી વૃદ્ધાવસ્થામા શું કરી શકશે ? અર્થાત્ કાંઈ કરી શકશે નહિ. ૧૧

ધર્મ હીન એવો ધનાઢ્ય પુરૂષ કેટલું ટકી શકશે ?

છિન્નમૂલો યથા વૃક્ષો ગતશીર્ષો મહામટ ।

ધર્મહીનો ધની તદ્વત્કિયત્કાલ લલિષ્યતિ ॥ ૧૨ ॥

જેનું મૂલ છેકાય ગયેલ છે એવું વૃક્ષ અને જેનું મગ્ગક ઠપાય ગયેલ છે એવો શોષા જેમ ટકી શકતો નથી તેમ ધર્મથી હીન એવો ધનાઢ્ય પુરૂષ કયા સુધી રહી શકશે ૧૨

ધર્મપ્રિય અને અધર્મીઓની સ્થિતિમાં અતર.

મૂલભૂત તત્ત્વં ધર્મં સિદ્ધિવા ભોગફલ યુગાઃ ।

વૃદ્ધન્તિ વહુશો મૃદાઃ સમુચ્ચિઙ્ગૈકદા પુનઃ ॥ ૧૩ ॥

તેથી સર્વના મૂલ રૂપી એવા ધર્મનું સેવન કરી શુદ્ધિમાન પુરૂષો તેના ભોગ રૂપ મોક્ષાદિ ફલને પ્રાપ્ત થાય છે પરંતુ ઘણા મૂઢ પુરૂષો તો એક વખતે ધર્મ વૃક્ષના મૂલને કાપીને હુ બી થાય છે ૧૩

ધર્મથી ઉભય લોકમા આદહાદ.

યદિ મોક્ષફલ કાલે મવિતા ધર્મશાલિનઃ ।

સિદ્ધસ્તથાપિ સસારસૌખ્યચ્છાયા કૌત્યસૌ ॥ ૧૪ ॥

જો કે ધર્મ રૂપી વૃક્ષનું મોક્ષ રૂપી ફલ દેટલાક સમય બાદ યશે, તો પણ તે ધર્મ વૃક્ષનું સેવન કરવામા નિત્ય આવતું હશે તો આ ધર્મરૂપી વૃક્ષ સસારના સુખ રૂપી છાયાને દરે જ છે અર્થાત્ ધર્મ આ લોક અને પરલોક એમ બન્ને લોકના સુખને સિદ્ધ કરવાવાળો છે ૧૪

નથી તેને ઓરડાઓ વાળના સાફ કરવા, ટેબલ લુગ્ગર, બેઠકો સાફ કરવી વગેરે કરવું પડતું નથી. તે આવનાજ ચર્ચ કામ વ્યવસ્થિત રીતે શરૂ થાય છે જેમ સૂર્ય ના ઉગવાથીજ સર્વ સૃષ્ટિ જાગૃત થાય છે નહીં, વનસ્પતિ, મનુષ્ય અર્થે તે આજ્ઞાક થાય છે, તેવીજ રીતે જ્યારે હંમે સત્ય સ્વરૂપમા હંમારૂ થાણુ બેસાડશે ત્યારે હંમે નિષ્પક્ષપાતી ત્રિગ્ન ન્યાયાવીશ તરીકે હંમારા આત્માનો જગ્યાએ અધિષ્ઠિત થયો જ્યારે હંમારો દિવ્ય આત્મા સર્વ શક્તિથી પ્રકાશવા લાગશે, ત્યારે સર્વ પરિસ્થિતિ પોતાની મેળેજ પોતાનું કાર્ય કરવા લાગશે અને હંમારી સમીપતાના સુખકારક પ્રકારથી સર્વ વસ્તુઓ આનંદિત અને સુવ્યવસ્થિત થશે.

હરેક મનુષ્ય બાળકની એટલી બધી પ્રશાન્નતા શા માટે કરે છે ? એ નહીં નો સ્વપ્નો બાળ રાજા મોટા મોટાઓને બધે ચડી બેસે છે, અને તેમની મુછો ખેંચે છે એ શાથી ? એનું કારણ એજ કે બાળક પરિસ્થિતિથી અશ્વિસ અને અનિશ્ચિત જ પ્રહાસ્ય સ્થિતિમા હોય છે.

ગામમા રાજા આવતો હોય તો કંટલી સપ્ત્રાઈ રાખવી પડે છે ? ત્યારે પ્રભુને હૃદયમા લાવવા માટે કેટલું બધું પવિત્ર થવું જોઈએ ? એ વિચાર તો કરો.

* કલ્પતાનો ગવર્નર જનરલ આવવાનો હતો, તેથી મુબઈ શહેરમા સુધા રાની મોટી ધામધુમ ચલી રહી હતી રસ્તાઓ સાફ થતા હતા, મકાનો ઉપર રંગ અને વારનીસ લાગી રહ્યા હતા, રસ્તાઓ ઉપર લોકો વાવટા અને તોચણો બાધતા હતા, કોઈ કામગીરી કુલો જોડાવતા હતા, કોઈ પોતાની દુકાન પાસે જરીના વકતા બો લટકાવતા હતા, કોઈ ધમ્મ પનાકા ફરકાવતા, કોઈ સોનેરી ઉપેરી મોટા અક્ષરે " બંને પધારો નામદારે વાર્ષિકરોય મહિલ " એમ લખતા હતા, કોઈ સુશોભિત ઠાગળોની ભબકાદાર કમાનો બનાવતા હતા, કોઈ ફુલપાનના દોનકદાર આરકાઓ જોડાવતા હતા, અને કેટલાક ગવેરીઓએ પોતાના ઘર પાસે મોતીઓની શેરો લટકાવી દીધી હતી બહાર ઉપર લોકોના ટોળે ટોળા મળતા હતા, અને વસ્તાની બેઠ બાન્સુએ બારે કળખાથી લરકર જોડવાઈ ગયું હતું, તથા વાઈતરાય સાહેબના માનમા તોખોના બદાર થઈ રહ્યા હતા.

મુબઈમા જ્યારે આવી ધામધુમ ચાલી રહી હતી, ત્યારે ઠાકિયાવાઈથી એક ભક્ત મુબઈમા આવેલા હતા, તે ભક્ત કોઈની ભલામણથી મુબઈના એક મુધરેલા શેઠીઆને ત્યાં ઉવરેલા હતા, જે શેઠીએ અર્ધા વટલેલ જેવો હતો, તેથી તેને ભક્ત ની રીતભવ પમદ પડતી નહોતી એટલે વાતમા વાતમા તે ભક્તની ચિદા કર્યા કરતો હતો. ભક્ત દિનમા બે નધ વખત નહાય, બહુ માતા-કઠી રાખે, બહુ તિ

ત્રણે અવસ્થામા આડકતરી ઉપાધિ.

પાદાકુલક

વાલઃ પ્રાયો રમણાસક્તસ્તરુણઃ પ્રાયો રમણીરક્તઃ ।

વૃદ્ધઃ પ્રાયશ્ચિન્તામગ્નસ્તદહો ધર્મે કોઽપિ ન લગ્નઃ ॥ ૧૯ ॥

મનુષ્ય બાળક હોય ત્યારે ઘણું કરી રમવામા આસક્ત હોય છે જીવાન હોય ત્યારે મ્હોટે ભાગે સ્ત્રીમા આસક્ત રહેછે અને વૃદ્ધ થયા ત્યારે ઘણું કરી ચિન્તા (હાથ મરો જઈશ! આબાલકોનું શું થશે?) વિગેરે, મા મગ્ન રહે છે જ્યારે આ શ્વર્ય છે કે! ધર્મમા કોઈ પણ મનુષ્ય કોઈ પણ અવસ્થામા આસક્ત નથી ૧૯

મૃત્યુને જાણવાછતા ધર્મ તરફ અડચી

તપજાતિઃ

જાનાતિ યજ્ઞીવતિ નૈવ દેહો સમ્વન્ધિનો વેત્તિ ચ મૃત્યુમાત્માન ।

સ્ય ગ્રસ્યમાનાઙ્ગરસાવગચ્છેન્ન દુર્મતિર્ધર્મમતિસ્તથાપિ ॥ ૨૦ ॥

દેહધારી કોઈ મનુષ્ય અમર નથી એમ જાણે છે તેની સાથે સબધિ (સગા બહાલા) નામૃત્યુને પણ જાણે છે અને વૃદ્ધાવસ્થાથી ગળાતા મિત્ર-જનોને જાણે છે તો પણ દુર્મતિ વાળો મનુષ્ય ધર્મમા મતિ રાખેનો નથી અર્થાત્ જાણે છે બધું - કે ધર્મ શિવાયના અન્ય પદાર્થો સર્વ નશ્વર છે તો પણ ધર્મ ચાલુ કરતો નથી ૨૦

દૂધને બદલે ઝેરનું પાન

દન્ડવજ્રા, (૨૧-૨૨)

યત્નેન પાપાનિ સમાચરન્તિ ધર્મ પ્રસન્નાદપિ નાચરન્તિ ।

આશ્ચર્યમેતદ્ધિ મનુષ્યલોકે ક્ષીર પરિત્યજ્ય વિપં પિરન્તિ ॥ ૨૧ ॥

મનુષ્યો! યત્નથી (મહેનત લઈ) પાપોને કરે છે અને પ્રસન્ન થઈ પણ ધર્મનું આચરણ કરતો નથી મનુષ્યલોકમા આ નહીં આશ્ચર્ય છે કે દૂધને તણને લોકો ઝેરનું પાન કરે છે ૨૧

સ્વર્ગથી આવેલા પુણ્ય ગાલી જીવોના ચાર લક્ષણો

સ્વર્ગચ્યુતાનામિહ જીવલોકે ચત્વારિ નિત્ય હૃદયે વસન્તિ ।

દાનમસદ્ગો વિમલા ચ વાણી દેવાર્ચન સદ્ગુણેશ્વર ચ ॥ ૨૨ ॥

ભાષણો ? ભક્તિવળા બહારના ત્રિ હ તે પ્રભુ તરફની વફાદારીનો નિશાનીઓ છે, અને પ્રભુને અતરમાં લાવવાની તે તૈયારીઓ છે. માટે જો પૂર્ણ પ્રેમથી મહાન પ્રભુને અતરમાં ડાવવા હોય તો શરૂઆતમાં ભક્તિના બહારના ચિન્હોનો પણ કેટલોક ઘરવળે જરૂર છે.

અતઃકરણની શુદ્ધિ વિના આત્મશુદ્ધિ થવી અમભવિત છે એમ સ્પષ્ટીકરણ કરી આત્મશુદ્ધિ અધિકાર પૂર્ણ કરવામાં આવે છે.

આત્મ પ્રકાશ-અધિકાર.

આત્માની શુભ એલી અનુક્રમે હૃદય પર કાણુ મેળવી સર્વ વિહાર જે ભેદી શકે ત્યારેજ તેના નિરમાણ પ્રકાશ દૃષ્ટિમાં થઈ શકે છે. ને માટે આત્માપ્રકાશનું સ્વરૂપ મુમજાવવાને આ અધિકારને આરભ કરવામાં આવે છે.

સ્વપ્રકાશ આત્મશક્તિ.

આર્યા. (૧ થી ૩)

રવિચન્દ્રવહિદીપમમુખાઃ સ્વપરમજ્ઞાનાઃ સ્યુઃ ।

યદ્યપિ તથાપ્યમીભિઃ પ્રકાશ્યત ક્વાપિ નૈવાત્મા ॥ ૧ ॥

મૂર્ચ, ચ દ્ર, અગ્નિ, અને દીપક પ્રમુખ પદાર્થો જો કે પોતાને અને પર-બીજાને પ્રકાશ કરનારા છે તથાપિ એ સૂર્યોદિ પદાર્થો ક્યારે પણ આત્માને પ્રકાશ કરી શકતા નથી કારણ આત્મા સ્વપ્રકાશ ॥ ૧

આત્માનો ઇન્દ્રિયપર કાબુ.

સત્યાત્મન્યપિ કિં નો જ્ઞાન ત્વેન્દ્રિયાન્તેન સ્યાત્ ।

અન્યે દક્ષપ્રતિગ્ન્યે કરસમ્બન્ધે પદાર્થમાન હિ ॥ ૨ ॥

જો આત્મા હોય તો બીજી ઇન્દ્રિય વડે પણ શુ જ્ઞાન નથી થતું અર્થાત્ થાય છે કારણ કે દૃષ્ટિનો પ્રતિબંધ કયો હોય અર્થાત્ અંધ હોય તો પણ હાથ વડે પદાર્થનું જ્ઞાન થાય છે. ૨

આત્માની સ પૂર્ણ શક્તિ.

જાનાતિ યેન સર્વં કેન ચ ત વા વિજ્ઞાનાયાત્ ।

ઇત્યુપનિપદામુક્તિર્નયત આત્મા મના તસ્માત્ ॥ ૩ ॥

• ૧ ॥ ૩ કાવ્યભાષા ચુન્નક આત્મા જોનેતરીકે છે

દેવતાઓના પૂજનથી જેમ મઠિર, (મહેલ) રસોથી જેમ કાન્ય અને પ્રેમથી જેમ પ્રિયા શોભે છે તેમ ધર્મથી જીવ શોભે છે પણ કયાય ધર્મહીન જીવ શોભતો નથી ૨૫

સ્વરૂપવતી સ્ત્રી અને નિર્ધન મનુષ્યને ધર્મરક્ષણની મુશ્કેલી.

किं चित्र यदि राजनीतिकुशलो राजा भवेद्धार्मिकः

किं चित्र यदि वेदशास्त्रनिपुणो विप्रो भवेत्पण्डितः ।

तच्चित्र यदि रूपयौवनवती सांखી भवेत्कामिनी

तच्चित्रं यदि निर्धनोऽपि पुरुषः पाप न कुर्यात्કચિત્ ॥ ૨૬ ॥

રાજનીતિમા કુશલ રાજા ધાર્મિક ગણાય એ આશ્ચર્યની વાત નથી, તેમ વેદશાસ્ત્રમા કુશળ પ્રાક્ષણ વદનીય ગણાય એ પણ આશ્ચર્ય પામ્યા જેવું નથી પણ રૂપ યૌવનવાળી કામિની સ્ત્રી જે પતિવ્રતા ધર્મ પાળે તથા નિર્ધન મનુષ્ય કયારે પણ પાપ નજરે કરે એ ખરૂં આશ્ચર્ય છે ૨૬

ધર્મનિષ્ઠ પુરૂષોને ધન્યવાદ.

धन्यानामिह धर्मकर्मविषया वाञ्छापि सज्जायते

धन्यानामिह तत्प्रवृत्तिरचના केषांचिदेवोज्જયેત્ ।

धन्यास्तस्य च यान्ति पारमथવા ધન્યાઃપ્રશસન્તિ ये

धन्यास्तेऽपि च येऽन्यलोकविहित धर्म न निन्दन्ति ये ॥ ૨૭ ॥

આ લોકમા ધર્મ કર્મના વિષયાળી ઇચ્છા ધન્ય પુરૂષોને ઉત્પન્ન થાય છે તથા તે ધર્મ કાર્યની પ્રવૃત્તિ તેમજ રચના (ક્રિયા) કેાઇક ધન્ય પુરૂષોનેજ ઉદ્દેશ્ય છે અને ધર્મના પારને પણ ધન્ય પુરૂષો પામે છે અથવા જેઓ ધર્મની પ્રશંસા કરે છે તે પુરૂષો પણ ધન્ય છે, તેમજ જેઓ પરલોકના મોક્ષ મુખને આપનાર એવા ધર્મને નિન્દતા નથી તે પુરૂષો પણ ધન્ય છે ૨૭

સર્વજ્ઞ પ્રણિત ધર્મ રક્ષકોને ધન્યવાદ.

તથા—

धन्या भारतवर्षसम्प्रविजना येऽद्यापि काले कलौ

निस्तीर्थेष्वर—કેવલે નિરવધૌ નરયન્મનઃપર્યયે

तुद्यत्सूत्रविशेषसम्प्रदि भवदौर्गत्यदुःखप्रदे

श्रीजैनेन्द्रवचोऽनुरागवशतः कुर्वन्ति धर्मोद्यमम् ॥ ૨૮ ॥

ઉત્તર—હે ભાગ્ય જીવ, જ્યારે પોતાના ચરમ પુદ્ગલ પરાવર્તન રૂપ પ્રાપ્તિ આવે ત્યારે કોઈ જીવની “વધાભવતા” સ્વભાવેજ પાકે છે અને ધણા જીવોની ઉપાધના સેવનથી પાકે છે

પ્રશ્ન—આપે ચરમ એકલે છેડે પુદ્ગલ પરાવર્તન કહ્યું તો “પુદ્ગલ પરાવર્તન” કેટલા હોય છે? ને તેનું શું સ્વરૂપ છે?

ઉત્તર—હે ભદ્ર ! આત્મા અને કાળ બંને અતિ દિહોવાળી અતીવકાળ સંબધી પુદ્ગલ પરાવર્તન સર્વ જીવોને-દરેકને અનતાનત બધીત યથા છે-કોઈને ઓછા થયા નથી અને અનાગતકાળે જન્મસુધી મોક્ષ નહીં પામે ત્યામુધીમા કોઈ જીવને અનતાનત થયે, કોઈને અનતા, કોઈને અમ જ્યાતા, કોઈને સ જ્યાત, કોઈને બે, કોઈને એક, કોઈને પોણું, કોઈને અરધું ને કોઈને પા થવનું હેય છે એમ ભારી પુદ્ગલ પરાવર્તન અનતાનત જીવોને અનતાનત થવાના, તેમણે જેટલા જીવોને આ આલતુ એકજ પુદ્ગલ પરાવર્તન ખાડી રહ્યું હોય-આ પુદ્ગલ પરાવર્તનમા જ જે જીવો મોક્ષે જવાના હોય, તેને છેલ્લા (ચરમ) પુદ્ગલ પરાવર્તન પ્રાપ્ત કહીએ તેમા એ વધાભવતા પાકે છે

પુદ્ગલ પરાવર્તન એ એક પ્રકારનું અતિ મહાન અનતા વર્ષની સંખ્યાવાળું સર્વ પ્રકારના કાળમાનથી મોટું કાળમાન છે તેનું પરિમાણ અનતા વર્ષોનું હોવાથી તે ગણી શકાય નહીં તેથી સર્વજ્ઞ ભગવાને શાસ્ત્રમા બંધારી જીવોને સમજવા માટે કેટલાક બખલા અને તેનું માન આપેલા છે તેમણે એક દાખલો આ પ્રમાણે છે-આ ચોદ રાજના પ્રમંલુવાળો લોક અનતાનત છુગ પરામાણુઓથી તેમજ તેના હિપ્રદેશી ત્રિપ્રદેશી યાવત અનત પ્રદેશો સ્કંધેથી નિર્મિતપણે બાસ છે કે જે પરામાણુઓ ને સ્કંધો વર્તમાનમા કોઈ જીવે ગ્રહણ કરેલા નથી ઉપરાંત અનતાનત જીવોએ ઔદારિક ૧, વૈદિક ૨, આદારક ૩, તૃષ્ણ ૪, અને કાર્મણ ૫, એ પાંચ શરીરપણે તથા એકેન્દ્રિયાદિ સર્વ જીવોએ આત્માશ્મયપણે અને દ્વૈત્રિય, ત્રીત્રિય, ચતુરિત્રિય ને પચેત્રિય જીવોએ ભાષાપણે તેમજ પચેત્રિય એવા નારકી તીર્થ ચ મનુષ્ય અને દેવતાઓએ મનપણે ગ્રહણ કરેલા એવા પણ અનતાનત સ્કંધો છે તે સવ પુદ્ગલોને કોઈએક જ આદારક ચિત્રાચના ગાદીના ચાર શરીરમાથી કોઈએક શરીરપણે અથવા ભાષાપણે, અથવા આત્માશ્મયપણે, અથવા મનપણે પ્રથમ અપૂર્વપણે ગ્રહણ મોચન કરવાપડે જેટલા કાળે ગડી મૂરી રહે તેટલા કાળને એક દ્રવ્ય પુદ્ગલ પરાવર્તન કહીએ આવા પુદ્ગલ પરાવર્તન દરેક જીવને પૂર્વ અનતા થયેલા છે

પ્રશ્ન—હે મહાનાજી ! જીવ ચરમ પુદ્ગલ પરાવર્તનમા શો રીતે આવો શકે ?

ઉત્તર—અનાદિ સહજ પરિણામથી જીવ જે પ્રકારના સ્વભાવવાળા હોવાથી

જેવાય છે તેવાઓ પોતાને માત્ર જૈનોના નામથી ન ચલાવી લેતા જૈનોનાં અને જૈન શાસનના નેતા બની બેસે છે, અને અમારા ઉપર જૈન શાસનનો આધાર છે અમે જૈન શાસનના સ્થાપક છીએ એમ પોતે પોતામા માની લે છે, અને હાજીઆઓ તેમને તે વિષયમા અગ્ર ગણ્ય ગણવા તૈયાર થાય છે, આ દરેક જૈનો નથી ખુલ્લે ખુલ્લી રીતે કહેવું બેઠે છે કે, તેઓ જૈનાભાર છે જો કે સમ્યક્ દૃષ્ટિ જૈન પ્રમાણ થોગે કદાચિત્ કપાચવશ બની જીવ કરે છે, પણ તે તરતજ પોતે પોતાથી અથવા બીજાથી જ્યારે પોતાની ભૂલને ભૂલ તરીકે સમજે કે તરત તે સબધમા પશ્ચાત્તાપ સાથે "મિથ્યા હુકુત" કરી પોતાની ભૂલથી પોતે શુદ્ધ થાય છે, જે મિથ્યાદુષ્કૃત, વર્તમાન કાલિય જૈનોએ એક આધારણ ઉપદ્રવ્યરૂપે બનાવી દીધું છે, વ્યવહાર અથવા પર પરાધો આત્મી આવેલી પ્રજ્ઞાલિકા સાચવવા, મિથ્યાદુષ્કૃત, એક બીજાને દેશે છતાં હૃદય ગત કલુષતાને વિસ્મરી જશે નહીં બીજે દિવસે, બદલે, તેજ દિવસે તે દોષને ક્રિયામા મુકતા અટકશે નહિ આવા જૈનો ખરી રીતે જૈન શબ્દને અને પવિત્ર વીતરાગના માર્ગને લાછન લગાડનારા છે, એટલું જ નહિ, પણ બીજી રીતે કહીએ, તો વગોવનાર છે, અન્યની દૃષ્ટિમા ઉચ્ચમા ઉચ્ચ જૈન ધર્મને હલકો પાડનારા છે, આવા જૈનોથી જૈનપણ જળવાય છે, એમ કહેવા કરતા, જૈનપણનો વિલોપ થાય છે, એમ કહેવું વધારે સારું છે અને શ્રીરક્ષાઓ અને અનેક લોકો જૈન નામથી જો જન્મ પામ્યા હોય, તો તે આવા જૈનોને આભારી છે જ્યાં ખરું જૈનત્વ છે, જેઓ ખરા જૈનો છે, એટલે કે જેઓની સમ્યક્ દૃષ્ટિ છે ત્યાં ફીક્કા કે લેક, એ શબ્દની ગદ્યજ ન હોય, એ સ્વાભાવિક છે આવું જૈન પણ જે છે, તે આત્મિક શુણ્ણ છે અને તેવો આત્મિક શુણ્ણ જે આત્મામા પ્રકાશ પામ્યો હોય, તેનું જ વર્તન યથાર્થ અને ઉચ્ચ પ્રકારનું, અર્થે અથવા સવચ્છ હોઈ શકે છે જેટલે અર્થે પોત પોતાનું વર્તન ઉચ્ચ સ્થિતિમા રાખી શકતા નથી, તેટલે અર્થે તેવા પોતાના અમદ્ વર્તનને નિંદે છે, ધિક્કાર છે અસત્ માને છે અને તેના ત્યાગને માટે ભાવના ભાવે છે સર્વથી મદ્ વર્તન સેવનારાઓ અપ્રમત્ત રહેવા આતુર-જ ગૃત રહેવા પ્રયત્નશીલ રહે છે, અને તેથીજ અશ સદ્વત્તનની સ્થિતિ, પચમ શુણ્ણ સ્થાનકવર્તિ જીવને હોય શકે છે અને સર્વથા સદ્વર્તનનાળા જીવની સ્થિતિ છઠ્ઠા શુણ્ણ સ્થાનકમા હોઈ શકે છે એટલે છઠ્ઠા સાતમું શુણ્ણ સ્થાનક એજ જીવને કહી શકાય છે આ ઉપરથી સ્ફુટ કરી સમજાવવાનું કે, જેઓ આવકના દાદશ વતને પાળનારા સામાયિક, પ્રતિક્રમણ, જીનપૂજા, તીર્થયાત્રા, વગેરે સુક્રનોને સેવનાર હોય તે પચમ શુણ્ણ સ્થાનક વર્તી કહેવાય, અને જેઓ સર્વથા સસાર ત્યાગી, નિર્વધ માર્ગમાં વર્તનારા પરમ ચોગી મુનિવરો હોય છે તે છઠ્ઠા અને સાતમા શુણ્ણ સ્થાનક વર્તી કહેવાય છે

પ્રશ્ન—જીવને બાલુવાની શક્તિ કેટલી છે ? તે કયા સુધી બાલુવા સમર્થ છે ?

ઉત્તર—હે ભગ્ન ! તે પોતાનાજ ધન સુખ દુઃખ બી પ્રાણીને મલેન, રૂપી, અરૂપી, સૂક્ષ્મ, બાહ્ય એવા સર્વ દ્રવ્યને-વિશ્વ વ્યાપી ને રાશિ તમામને “દ્રવ્યથી” બાલુવા સમર્થ છે “ક્ષેત્રથી” મર્વ લોક જ્યોત્સ્ના જેવા પદાર્થોના ભાવોને ‘ક્ષણથી’ અતીત કાળે ધણ ગયેલા મર્વ ભાવોને, વતમાનમા વર્તતા ત્રિભુવન વર્તી સર્વ ભાવોને, તેમજ ‘ભાવથી’ રૂપી, અરૂપી, જડ, ચેતન સર્વ વસ્તુના શુદ્ધ પર્યાય-ઉત્પાદ, વ્યય, સ્થિતિ, વર્તન દિક સર્વને બાલુવાને સર્વ જીવોની ચેતના શક્તિ વાળી છે

પ્રશ્ન—જો એટલી મહા જ્ઞાનશક્તિ સદા ચેતનમા વિદ્યમાન છે તો તે ચેતના આપે કદા પ્રમાણે સર્વદા કેમ બાલુતી નથી ?

ઉત્તર—હે ભગ્ન ! ચેતનાની એ પ્રકારની જ્ઞાન શક્તિને જ્ઞાનાવર ક્રીષ ક્રમે સર્વ આવરી લીધી છે માન કેવળ જ્ઞાની શિવાય સર્વ સ સરી હન્ય જીવોને સ પૂર્ણ ચેતનાનો અનતમો અશજ પ્રગટ છે, તેથી છદ્મરોને મર નેય ભાવોનો અ ન તમો ભાગજ બાલુવામા આવે છે આમ હે વાથી ચેતના સર્વદા સર્વ જ્ઞેય રાશિને બાલુતી નથી

પ્રશ્ન—એ રૂપી શુણ્ણ છે કે અરૂપી શુણ્ણ છે ?

ઉત્તર—અરૂપી શુણ્ણ છે

પ્રશ્ન—હે મહારાજ ! આપ આત્માની વાનો જીવને લાગુ કરે છે અને જીવની અંતરમાને લાગુ કરે છે એમ કેમ કરે છે ?

ઉત્તર—હે ભગ્ન ! આત્મા, ચેતન, જીવ, પ્રાણી ઈત્યાદિક સર્વ એક વસ્તુના જ પર્યાયી નામ છે વસ્તુ જીવી જીવી નથી, નામ જીવા છે જેમ સુવર્ણ, હેમ, હાટક, ચામીકર, કનક, કાચનાદિક નામ જીવા છે પણ વસ્તુ તે એક સુવર્ણજ છે તે માટે આત્મા ને જીવ બન્ને એકજ વસ્તુ છે નામ જીવા કહેવાથી જીવાનો ખાવાનો નથી

આ પ્રમાણે જીવનુ સ્વરૂપ સમજાવતા આ આત્મસિદ્ધિ અધિકાર પૂર્ણ કર વામા આવે છે

જે કે કેટલાંએકોમાં સામાન્ય રૂઝિ, જૈન ધર્મના ફરમાનો ઉપર અથવા તો જૈનીય ક્રિયા ઉપર અત કચ્છમાં સ્ફુરતી હોય અને તેને લઈને તેવાઓએ એમ કહેતા હોય કે અમારામાં શ્રદ્ધા છે, તો તેવી સમજવાળા તે વિચારમાં કેટલોક વખત છેલ્લાવા સલાવ છે, કેમકે શ્રદ્ધા કાંઈ જુદીજ ચીજ છે, અને મોહ જુની ચીજ છે કુદ ધર્મને લઈને, લાખા કાલના પરિચયને, અથવા તો તેવા બીજા કારણોને લઈને કેટલાકોને અમુક ક્રિયા ઉપર, અમુક ધર્મ ઉપર, અને અમુક ધર્મના અગ ઉપર, એક જાતનો મોહ થઈ જાય છે, જે મોહની કસોટી કેટલોક વાર સફળ, અને કેટલીકવાર નીષ્ફળ નીવડે છે સત્ય શ્રદ્ધા તેથી જુદીજ ચીજ છે શ્રદ્ધામાં યથાર્થ દૃષ્ટિ છે, ત્યારે મોહમાં આશ્રદ્ધ પેદા વાય છે આ હકિકત ખુબ વિચાર કરવાથી, અને પોતાના અત કરણને પૂછવાથી, વિચારગીલોને સમજાય તેરી છે, બીજી રીતે શાસ્ત્રમાં એમ પણ કહેલું છે કે વ્યવહારથી સમ્યક્ત્વ આરોપણ કરી જૈન ધર્મનાવે, અને તે ક્રમશઃ શુદ્ધ વ્યવહાર સેવનથી, સત્સંગથી, સત્યાશ્ર પરિચયથી ભાવજૈન થઈ શકે છે આ વાક્યને લેખક અત કરણથી માન આપે છે પણ જેઓના વ્યવહાર પણ તથા પ્રકારના પરિણામની સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરન ર હોય તેવાઓને માટે સત્ય નીવડે, પણ જે આવા વચનનો સ્વીકાર કરી, પોતામાં પૂર્ણતા માની ગેસે છે, તેવાઓનો વ્યવહાર કદી પણ ભાવ જૈનતાને પ્રાપ્ત કરી આપતો નથી બીજા શુભો અનુભવ જાતમાં અને તેમાં પણ જૈનોમાં બહુ ક્રમશઃ પ્રાપ્ત થાઓ, પણ મનશુદ્ધિનો પ્રયત્ન તો પ્રથમ સેવવો જોઈએ અત કરણની શુદ્ધિ માટે જ્યાં સુધી જેપરવાઈ બરેલી પ્રવૃત્તિ કરવામાં આવે છે, ત્યાં સુધી તેવા જૈનોમાં ભાવજૈન પણ પ્રાપ્ત થવું હુલ્કા છે, સમ્યક્ત્વની માફક અત કરણની શુદ્ધિ પણ એક ઉત્તમ ચર્યાગતવું સાધન છે

વર્તમાન કાળના જૈનો પૈકી ઘણા જૈનો પોતે પોતાની જાત માટે પોતાના અત કરણને પૂછશે, અને પોતાની જીવગી દરમ્યાન કરેલા સામાયિક, દેવપૂજા, તીર્થયાત્રા વગેરેના સરવાળા મૂકશે, અને તેના પરિણામે માનસિક શુદ્ધિની સફળતા કેટલી મેળવી, એ તપાસશે તો બાળ અવસ્થામાં જે દશા હતી, તેજ યૌવનાવસ્થામાં અને યૌવન વસ્થામાં જે સ્થિતિ હતી તેજ વૃદ્ધાવસ્થામાં, પોતાના અત કરણમાં પ્રાપ્ત કરીને નિહાળશે, જીવનનો ઘણો ભાગ શુભ ક્રિયાઓમાં નિર્ગમન કર્યો છતાં, અત કરણ જેવું અને તેવું રહ્યું, મલિનતા દુર થઈ નહીં, કુત્રાસના ખસી નહીં, વેરવિરોધને વિલા જલિ અપાય નહીં, અત્યાચાર ભૂવાયા નહિ, ક્રોધ દ્વિષ મદ પડયા નહિ, ધન, ધાન્ય પુત્ર પૌત્રાદિક કુટુંબ ઉપરથી મૂર્ખમદ પડી નહીં, સ્વચરિત્રની હાજતો અને ઈર્ષ્ય વેપારમાં ઉદાસીનતા આવી નહીં, તો પછી કરેલી શુભ ક્રિયાઓથી શુ મેળવ્યું ? મમતા તૃષ્ણાની વૃદ્ધિ કરે છે, અને તૃષ્ણાવશવર્તિ જીવ રાગદેષમાં વીંટલાઈ અનેક અનર્થો સેવે છે તેવા જીવો પ્રાયશઃ ધર્મ પર રૂઝુખ જની જાય છે, આવક હોવા સાધુ હો પણ મમતા ત્યાગ અથવા મમતાની નિર્જળતા જ્યાં સુધી કરી ન હોય, ત્યાં સુધી

અશુદ્ધ વિચાર એ ચિત્તિશક્તિના ઉપર માટીના ઘડાનું ઢાકણ છે શુદ્ધ વિચાર એ સ્વચ્છ, પારદર્શી ઢાકણ છે અવિદ્યા અને તેના કાર્યોના ભવિન નિઘ વિચાર એવતા તમને ચિત્તિશક્તિનો શુદ્ધ પ્રકાશ-શુદ્ધ સામર્થ્ય નહિ જ મળે વિ. અને તેના કાર્યોના વિહિત શુદ્ધ વિચાર સેવવાથી જ ચિત્તિશક્તિનું સર્વ શક્તિમત્ત્વ તથા સર્વજ્ઞત્વ પ્રકાશે કે તમે અ પસ છો ! કારણકે તમે ભવિન વિચાર સેવ્યા છે તમે અ જ શક્ત છો ! કારણકે તમે શુદ્ધ વિહિત વિચારવડે ચિત્તિશક્તિનું સર્વશક્તિમત્ત્વ તમારામાં ચઢવું કરવા અનાદર કર્યો છે

નજરમાં આવે તેવા વિચાર કરવાનો હાનિ હું તમને સમજાવ્યો છે, શમન, દ્વેશના, કામના, લોભના, અસૂયાના? ઇર્ષ્યાના વગેરે વિવિધ નિઘ વિચાર કરવાથી તમે પોને પોતાને કેવી હાનિ કરી છે, ચિત્તિશક્તિનું ઐશ્વર્ય તમારામાં પ્રગ્ન ન થવા દેવામાં તમે કેવા આડા પથરાઓ નાખ્યા છે, તે હવે તમને કપટ થાય છે? કોઈએ જરા અમિથ વચન કહ્યું કે વાઘનો પેટે તલુકો કરવાથી કાને હાનિ થઈ, એ તમારા લક્ષમાં આવે છે? અમુકના ઉપર દ્વેષ કરવાથી અમુકના ઉપર ઇર્ષ્યા કરવાથી, અમુકનું ભગાડવાના વિચારો કરવાથી કોનું ભગડે છે, એ હવે સમજાય છે? પાચ દશ જણ ભેગા મળી, નકામો કુચલીઓ કરવાથી, માલ વિનાના ઝપાટા ઠોકવાથી, હ મધકાવિનનું, ભસ વાથી, અને એવાજ પ્રકારના બીજાં હજારો નકામા વિચારો કરવાથી, કોનું ભગડે છે, અને કોણ હુ ખો થાય છે, એ તમને આરસી જેવું સ્પષ્ટ ભાસે છે? જે જે મનુષ્યો હુ ખી જબાય છે, તે તેમના આગવા જન્મોના તથા આ જન્મના કરેલા અશુભ વિચારોનું પરિણામ છે જે જે મનુષ્યો સુખી જબાય છે, તે તેમના આગલા જન્મોના તથા આ જન્મના કરેલા શુભ વિચારોનું પરિણામ છે શુભ વિચાર ચિત્તિશક્તિ માથી સર્વ શુભને બહાર પ્રકાશ કરી આદર, જગત્માં આપણને દશ્યરૂપે પ્રત્યક્ષ દર્શાવનાર છે, અશુભ વિચાર આપણને પ્રાપ્ત થતા સર્વ શુભનો પ્રતિરોધ કરી અશુભની આપણને પ્રાપ્તિ ઠાવનાર છે શુદ્ધ વિચાર કે ચાણને સ્થવાની શક્તિવાળો છે, અશુભ વિચાર પ્રાપ્ત કરવાણનો ન જ કરનાર તથા અશુભાણને ઉત્પન્ન કરનાર કે શુભ વિચાર ઉત્પાણનો પોષક છે, અશુભ વિચાર કરવાણનો યોષક છે

ચિત્તિશક્તિનું અનન્ય ભાવે ચિત્તન એ સર્વોત્તમ શુદ્ધ વિચાર છે ચિત્તિશક્તિ એ માત્ર આત્મસ્વરૂપ છે, ચિત્તિશક્તિ એ હું જ છું, એવું જ્ઞાન સર્વકળ જાણત રાખવું, એ શુદ્ધ વિચારનો અવધિ છે એ જ સર્વોત્તમ ભક્તિ છે સ્વસ્વરૂપાનુસંધાનમ્ ભક્તિરેવગરીયસો ! આ ચિત્તિશક્તિનું આત્મસ્વરૂપે અખંડ અનુસંધાન રાખવું, એજ સર્વોત્તમ ભક્તિ છે અચંત પ્રેમ કી ચિત્તિશક્તિરૂપ આ પોતાના સ્વસ્વરૂપને વારંવાર સ્મરવું, પુન પુન આ સ્વસ્વરૂપના લક્ષણોને હૃદયમાં સ્ફુરાવવા,

માત્ર નામના જેનો છે, એમ ધણે ભાગે માનવું પડશે અને તેથીજ કેટલાએક ઠેકાણે લખ્યું છે કે, મેરૂ પર્વતના જેટલા એવા મુદપત્તિ કેટલાએક છનોએ કર્યાં તે પણ પાર પામી શક્યા નથી

વિચાર જૈન, ક્રિયા જૈન, વિચાર ક્રિયા જૈન એમ ત્રણ જાતના જૈન કહેવાય તેવા પાત્રો પૂર્વ કાળમા ઠાણ ઠાણ હતા, તે તરફ આપણે આપણ લક્ષ્ય એથી મ શ્રેણિક અને કૃષ્ણ વાસુદેવ જેવા રાજાઓ માત્ર વિચાર જૈન હતા અને તે એ એ ક્ષાયક સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરેલ હતું, જેથી તેઓ માત્ર સમ્યક્ત્વના પ્રસાદે તીર્થંકર નામકર્મ બાધવા ભાગ્યશાળી થયા છે માત્ર ક્રિયા જૈનમા કેટલાએક અભવી દુર્ભવી ગણવા પડશે વિચાર ક્રિયા જૈનમા આનંદ, કામદેવ વિગેરે પવિત્ર આવકા ને ગણવા જોશે કેમકે સમ્યક્ત્વવાન હતા અને શુદ્ધ ક્રિયા કરનાર પણ હતા મુનિઓનો સમાવેશ પણ આજ ભેદમા આવી જાય છે, કેમકે તેઓમા પણ વિચાર ક્રિયા સાથે જૈનપણ હોય છે અને તથાપ્રકારના શુભવિના માત્ર વેપારીનો સમાવેશ, વસ્તુતઃ ક્રિયા જૈનોમા પણ કોઈ હોઈ શકતો નથી, કેમકે તેવા વેપ વિરૂપ કે ક્રિયામા પણ અવ્યવસ્થિત હોય છે, અને તેથી તેઓને માટે નીચેનું વાક્ય લાશુ પડે છે કે -

“ હોળોનો રાજા, શુભ વિનાનો મયમી ”

ક્રિયા જૈનો માટે માત્ર એટલો અપવાદ સ્વીકારવો પડશે કે જેઓ પોતે સરલ છે, અને વિચાર જૈનોના આશ્રિત બનીને જેઓ ક્રિયા કરનારા છે, એટલે પોતામા તથાપ્રકારની અજ્ઞાનતા છતા તથાપ્રકારના જ્ઞાનીઓના કહ્યા મુજબ તદ્દતુ યાથી બની ક્રિયા કરનારાઓને જૈનપણમાથી બાતલ કરવા જોઈતા નથી

હાલમા દ્રઢ પર પરાયી મૂર્ખ સમૂહો અને અર્ધ જ્ઞાનોના સમૂહોમા એમ સુદ્રઢ મનાઈ ગયું છે કે કોઈ પણ જૈન નામ ધારક હોય તેને અમુક અમુક જાનની ક્રિયા તો કરવીજ જોઈએ, જો કોઈ જાતની ક્રિયા ન કરે તો તે જૈન ન દેહેવાય કોઈ વિચાર જૈન તેમને કહેકે ‘ હું જૈન છું ’ તો તેવાને હાલના જૈન મન્યો હમી કાઢશે, પિષ્કારશે, અને જૈન કહેવાને આચકો ખાશે એટલું જ નહિ પણ તું જૈન નથી, જૈન હોય તો અમો જેમ કરીએ છઈએ તેમ તું કેમ કરતોનથી ! એમ બોલી દેવાને તૈયાર થશે આવી માન્યતાથી જૈનધર્મનો અમુક જ્ઞાનિએ જાણે ઇતરે લીધો હોય તેમ મનાઈ ગયું છે, ત્યાં કોઈ મુમવમાન, પારસી, કે અથેજ અગર ચાહુડી, અત્ત કરણમા જૈનતત્વોની સુદૃઢ છાપ પડવાથી જૈનના તત્વો સત્ય અને તે પણ યથાર્થ છે એમ માનતા હોય, તે તત્વો ઉપર તેમને સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા હોય, પણ કેટલા એક સ જોગોને લઈને અથવા તો જ્ઞાતિના કારણને લઈને, તેઓ જૈન ધર્મ ની બાહ્ય ક્રિયા ન કરી શક્તા હોય, કંઈ ત્યાગ ન કરી શકતા હોય, તો તેવાઓને જૈન નજ કહેવા એમ હાલના જૈનો એકી અવાજે, ઘણા ભાગે, કહેવા તૈયાર થશે અર્થાત્ ! કે એવાઓએ વિચારની વિશુદ્ધિને ગૌણ ગણી, અને બાહ્ય વ્યવહારને મુખ્ય ગણ્યો છે જોકે ઘણા ભાગે જેઓમા વિચાર જૈ

પણ—વિચારની અત્યંત શુદ્ધિ માધવી, વિચારને ચિત્તિશક્તિમય કરી દેવો એજ છે

શુદ્ધવિચારને સેવો—શુદ્ધ વિચારનું જ સેવન કરો શુદ્ધ વિચારને જ અનઃકરણમાં સર્વદા પ્રવૃત્ત રાखો અશુદ્ધ વિચાર તલાજી ત્યજી દો, હમણાં ત્યજો—આ હાથમાં ત્યજો, તમે દેવ થશો, દેવતા પણ દેવ થશો—ત્રિલુપ્તનમાં તમારે સ્વામીત્વ પ્રવર્તશે પણ એથય, આરોગ્ય, બળ, વિદ્યા, જે જોઈશે તે સર્વ તમારે ચાલે પડશે તમને કંઈ પણ હુલસ નહિ રહે, તમે સર્વોધિપતિ પૂર્ણ પુરુષોત્તમ થશો

શુદ્ધ વિચાર એવો હૃદયે જલાય છે? શુદ્ધ આચરણનું પાલન અશક્ય જ હોય છે? શામાટે મિથ્યા બડકો છે? મરણને કહિને પ્રાતિગી શામાટે માને છે? તમારા અતઃકરણમાં સર્વોધિપતિ ચિત્તિશક્તિ વિભવે છે મિથ્યા સમીપમાં રહીને સહલાથી બીડો છે? લજબ પામે અસહ્ય મદારથીઓને પૂરો પડે એવે અર્થ, સમાન ચિત્તિશક્તિવૃદ્ધ અનિરથી તમારા હૃદય વ્યથા હતા બીકણ હૃદય કુમારને પેટે પાછે પગે નાસો છે શુ? સ્થિર થાઓ, થદા ધરો, બધને પરિત્યજો શુદ્ધવિચાર એવો, એ જાજ સર્વ છે શુદ્ધવિચાર સ્વાભાવિક છે અશુદ્ધ વિચાર અસ્વાભાવિક છે સ્વાભાવિકને સેવવું એમા કહિને શુ? ઇન્દ્રિયમ્

અથસંગ્રહિતા

ગીત

વિનયવિજયમુનિનાય પષ્ટપરિચ્છેદ દ્વચસન્નૈવ ।

સદ્મથિત સુગમાર્થે વ્યાખ્યાતૃણા મુદે સદા ભૂયાત્ ॥ ૧

વિનયવિજય મુનિએ આ (વ્યાખ્યાન સાહિત્ય સંગ્રહ) ગ્રંથનો છોડે । પેટે વ્યાખ્યાન કરનારાઓ (માધુ તથા માધવીઓ) ની મુગમતા માટે રચ્યો છે મહા વજ્ર તથા ઓતાના કાચા માટે દો ।

પષ્ટ પરિચ્છેદ પરિપૂર્ણ

તીર્થ માહાત્મ્ય-અધિકાર.

ધર્મમા ઉદ્ધમ કરનારને અવલબન રૂપ પ્રભુ પ્રતિમા અને તીર્થાટન એ બે સુખ્ય છે, કેમકે આત્માની નિર્મળતા થવા માટે ધર્મોચરણમા દૃઢ શ્રદ્ધા પ્રાપ્ત કરાવવાને તેમના જેવું બીજું એકે ઉચ્ચ સ્થાન નથી ઉપરોક્ત બે આલબન પૈકી પ્રતિમા પૂજા કહો કે પ્રભુ પૂજા માટે પૂર્વે વિસ્તારથી કહેવાઈ ગયું છે, ત્યારે તીર્થયાત્રાથી શુ લાભ છે, અને તે કેવી રીતે પ્રાપ્ત થઈ શકે છે, તે દર્શાવવાનો અને પ્રયત્ન કરવામા આવેલ છે તીર્થ એ પવિત્ર મહા પુરોના નિવાસસ્થાન રૂપ હોવાથી અને ત્યાં અનંત પુણ્યપ્રાપ્તિ આગમન થવાથી ત બૂમિના રજકણો નિર્મળાજ હોય છે જેથી તિર્થયાત્રા કરનારને તેનો સ્પષ્ટ થવાથી નિર્મળતા પ્રગટે તે નિશ્ચય છે વધારે સ્પષ્ટ શબ્દોમા કહીએ તો તીર્થયાત્રા એ પ્રાણ્યામમ્બી આત્મશુદ્ધિ પ્રાપ્ત કરવાનો પવિત્ર પ્રયોગ છે કેમકે પ્રાણ્યામમ્બી જેમ વામુના રચકપૂરકનો ઉપક્રમ છે તે રીતે તીર્થસ્થળો પ્રાયશઃ પર્વત ઉપર હોવાથી યાત્રાએ જતા શ્વાસનો પ્રવાહ વધે છે ને તે રીતે અપવિત્ર ઉશ્વાસ નીકળી પવિત્ર રજકણોથી ભરપુરથો શ્વાસ પ્રવેશ કરી મન-ભાવનાને નિર્મળ કરે છે માટે તીર્થયાત્રા મહાત્મ્ય દર્શાવવા આ અધિકારને આરંભ કરવામા આવે છે

તીર્થયાત્રાથી ક્ષણ શુ ?

ઉપજાતિ.

સદા શુભધ્યાનસુસારલક્ષ્મીઃ ફલ ચતુર્થાં સુકૃતાનિ લુચ્ચૈઃ ।

તીર્થોન્નતિસ્તીર્થકૃતાં પદાસિર્ગુણાં હિ યાત્રાપ્રમત્તાઃ સ્યુરેતે ॥ ૧ ॥

નિરંતર શુભ ધ્યાનની પ્રાપ્તિ સારભૂત લક્ષ્મીની વ્યવસ્થા ધર્માદિક ચાર પ્રકાર સુ ક્ષણ, મોટા પુણ્ય કાર્યો, તીર્થની ઉન્નતિ (પ્રલાવના) તથા તીર્થ કરપદની પ્રાપ્તિ, આટલા શુભો યાત્રા કરવાથી ઉત્પન્ન થાય છે ૧

આદરવા યોગ્ય ચાર કરણી.

વંદાસ્થ

વપુઃ પવિત્રીકુરુ તીર્થયાત્રયા ચિત્ત પવિત્રીકુરુ ધર્મરાજ્ઞયા ।

વિત્તં પવિત્રીકુરુ પાત્રદાનતઃ કુલ પવિત્રીકુરુ સચરિત્તઃ ॥ ૨ ॥

અભિપ્રાયમાનો એક

પરમ હયાત મુનિમહારાજ શ્રી વિનયવિજયજી
મહારાજશ્રીની પરિચ મેરામા—

આજ્ઞાનુસારી અરજૂનસિંહજીના સવિનય પ્રજ્ઞામ સાથે વીનતી કે-આપ કૃપા
જીના પ્રાસાદ રૂપે આ અલ્પ પ્રાણીના ઉદ્ધાર જેવા અરભેવ પુરાક (માહિત્ય સમજ) ના
પાત્ર કારમ દૃષ્ટિગોચર થતા અની આનંદ થયો છે કેઈ પણ પ્રશ્ન સાં કરવી તે
અતીશયોક્તી યાને જુથામત સમજન, પરંતુ આ અ-પર મેવકની જુદી શકતી
અનુસાર એજ વીનતી છે કે આ પ્રયમા નીતિ, વૈરાગ્ય અને વ્યવહારના દર્શન હ
પરાત સમજી મનન કરી વને તે મોક્ષદાર તમજી શકાય તેમ છે તેથી હું તે
આભારી ■ અને અરેખર સાધુ જીવજીવ પુરાક બનશે એમ માનું છું

૧

૨

૩

તા ૨૭-૨-૧૫ સુ ભાણુવડ

હી સે અરજૂનસિંહજી વીનયસિંહજી

તીર્થોદ્ધારક મત્રીની કથા.

✽ એકદા શ્રી કુમારપાળ રાજાએ સોરઠ દેશના રાજા સમરને જીતવા માટે ઉદયન નામના પ્રધાનને મોકલ્યો તે પાદલિપ્ત (પાલીતાણા) નગરમા શ્રીવીરને નમીને શ્રી કૃષ્ણમદેવ ભગવાનને વાદવાની ઈચ્છા થવાથી સામ તાદિકને આગળ પ્રયાણ કરવાનું કહીને પોતે શત્રુજય પર્વતપર ચડ્યો ત્યાં દ્રવ્યસ્રવ સંપૂર્ણ કરીને અવગ્રહની બહાર નીકળી ત્રીજી નિર્મલિ કરીને ચેત્યવદના કરવાની શરૂઆત કરે છે, તેટલામા એક ઉદર દીવાનો સળગતી વાટ કાઢના પ્રાસાદમા પોતાના દરને વિશે લઈ જવા લાગ્યો. દેશના પૂજારીએ તેને જોયો, તેથી તે વાટ મૂકાવી. તે જોઈને મત્રીની સમાધિનો ભગ થયો, કાઢના પ્રાસાદનો આની રીતે કાંઈ વખત નાશ થવાનો સભવ જણવાથી દિલગીર થઈને તેણે વિચાર કર્યો કે “ રાજાએના અપાર વ્યાપારમા શુધાએલા અમને ધિક્કાર છે કે જેથી અમે બાવા જીર્ણ ચેત્યનો ઉદ્ધાર કરી શકતા નથી ? રાજાએની પાપવ્યાપાર પ્રવૃત્તિ વડે ઉપાર્જન કરેલી લક્ષ્મી શા કામની છે ? કે જે લક્ષ્મી તેના અધિકારીઓથી તીર્થોદિકમા વાપરીને કુતાર્થ કરાવી નથી ” પછી જીર્ણોદ્ધાર કરવાની ઇચ્છાવાળા મત્રીએ પ્રભુ સમક્ષ બ્રહ્મચર્ય, એકાસણુ, પૃથ્વી પર શયન અને તાબૂવનો ત્યાગ ઇચ્છાદિ અભિમુદ્ધો બ્રહ્મણ કર્યો, અને સિદ્ધગિરિ પરથી ઉતરીને પ્રયાણ કરતા પોતાના ચક્રધારની લેજો થઈ ગયો. મમરસેન રાજા માથે યુદ્ધ થતા પોતાનું સૈન્ય ભાગવાથી પોતે સગ્રામમા ઉતરીને શત્રુનું સૈન્ય કાપવા લાગ્યો. તેમા પોને જો કે શત્રુએના બાણથી જર્જરિત થયો, તોપણ તેણે અનેક બાણો વડે સમરરાજાને મારી નાખ્યો. પછી તેના દેશમા પોતાના રાજાની આજ્ઞા ફેરવીને મત્રી સ્વદેશ તરફ પાછો વળ્યો.

માર્ગમા શત્રુના પ્રહારની પીડાથી મત્રીની આંખે અધારા આવવાથી તે મૂર્છા ખાઈને પૃથ્વીપર પડ્યો, તેને પવન વિગેરેના હિપચારથી સજ્જ કર્યો, તેણે કર્ણસ્વરે સામત વિગેરેને પોતાના મનના ચાર શબ્દ કહ્યા પોતાના નાના પુત્ર અખડને સેનાપતિપદનું અપાવણુ, (૨) શત્રુજય ગિરિપર પશ્ચરમય પ્રાસાદનું અભનાવણુ, (૩) ગિરનાર પર્વત ઉપર નત્રા પગથીયા કરવા અને (૪) મૃત્યુ મમયે નિઝામણુ કરનાર શરૂનો અભાવ, આ ચાર શબ્દ સામણીને સામ તાદિક બોલા કે “ હે મત્રીશ્વર ! પ્રથમના ત્રણ મનોરથ તો તમારો મોટો પુત્ર બાહ્યાડદેવ પૂર્ણ કરશે, તેમા અમે સાક્ષીભૂત છીએ ” એમ કહીને કેઈ વડ પુરૂષને સાધુનો વેષ પહેરાવીને મત્રી પાસે લાવી કહ્યું કે “ આ શરૂ આગ્યા ” મત્રી તેને ગૌતમ સ્વામીની જેમ નમી, સમગ્ર બાણીઓને ખમાવી, કરેલા પાપને નિર્દી તથા પુણ્ય કરણીનું અનુમોદન કરી સ્વર્ગે ગયો.

(२)

अधिगतपरमार्थान्यण्डितान्	शार्ङ्गपरषट्कृति	१२३	११
अधीतिनोऽर्चादिकृते	अचात्मन्यल्पदुम.	२९२	९
अधीतिप्रानेय फलन्ति	"	२९३	१०
अधीत्य चतुर्गे वेदान्	पुराण.	३१३	७
अधीत्य शास्त्राणि	सूक्तिमुक्तावली	३०८	५
अनृप्यभावेनमृगारि	नरवर्मचरित्र.	६५	५१
अनययनविद्वांसो	सूक्तिमुक्तावली.	३८	२
अनवस्थितचित्ताना	सूक्तिमुक्तावली.	३५०	१
अनार्येऽपि वसन देशे	नमस्कारमाहात्म्य	४०	८
अनुदुस्त खलमुजना	सुभापितरत्रसदोह.	१५७	१०
अन्तर्गत महाद्वल्य	ज्ञानसार.	७७	४
अन्तर्मत्सरिणा रहिः शमवता	काव्यमाला गुच्छरु सातमो.	२८४	३
अन्तर्मलिनचेहेन	सुभापितरत्रभाडागार.	४०२	४
अन्तस्तत्त्व मन थुद्धि	नमस्कारमाहात्म्य.	४३७	४
अन्यो अन्यपहर्णिता	मृगगङ्गा	४८८	
अन्यत्र देवे त्रिगतस्वरूपा	नरवर्मचरित्र.	६३	३९
अन्यस्माद् धपदो	सुभापितरत्रभाडागार	३९०	१
अपकारिण्यपि माय	सूक्तिमुक्तावली	१८७	३
अपव्यसेरनो रोगी	तत्त्वनिर्णयप्रासाद	२८२	२
अपराजितमन्त्रोऽय	"	२७	३
अपरीक्षित न रुतव्य	"	४३५	
अपवित्र पवित्रो वा	"	२७	१
अपवित्र पवित्रो वा सर्वा	"	२७	२
अपुञ्जी कण्ठर	सूक्तिमुक्तावली	३१	२६
अभिनयसेवनरिनयै	रूपसेनचरित्र	३६३	७
अभूत्भोरागे सद्वसति	सुभापितरत्रभाडागार	३६६	९
अभ्यामेन क्रिया सर्वा	"	२५८	
अमीभिरष्टाङ्गभि	नरवर्मचरित्र	४२	२२
अमृतानि यथाश्म्य	नमस्कारमाहात्म्य	४२	१८
अमृतै किमह मिक्त	"	३०	१६

આ પ્રમાણેના રાજા વિગેરેના અમૃત તુલ્ય વચનો સાભળીને હિતસાહ પામેલા બાહડ તથા અ'બડે એક એક અભિગ્રહ ગ્રહણ કર્યો પછી બાહડે પોતાના ઔરમાન બાધ અબડને સેનાપતિનું સ્થાન રાજા પાસે અપાવ્યું, અને પોતે રાજાની આજ્ઞા લઇને રેવતક [ગિરનાર] ગયો ત્યાં અભિક્ષા દેવીએ જે માર્ગે અક્ષત છાટયા તે માર્ગે ત્રેસઠલાખ દ્રવ્યનો વ્યય કરીને નવા સુગમ પગથીઆ કરાવ્યા પછી ત્યાંથી શત્રુ જયની તલેટીએ જઇને ત્યાં આવાસસ્થાન કરાવી સૈન્ય સહિત પડાવ નાખ્યો અને દેશપરદેશના કારીગરોને જોલાવ્યા ચૈત્યોદ્ધારના મમાચાર સાભળીને ખીજા અનેક શ્રાવક ગૃહસ્થો પણ ત્યાં આવ્યા તે વખતે ચટ્ટીમાણક નામના ગામનો રહીશ લીમ નામનો કુડલીઓ વણિક માત્ર છ રૂપીઆનીજ મુડીવડે ઘી લઇને ત્યાં આવ્યો, તે ઘી બાહડના સૈન્યમા વેચીને શુદ્ધ વ્યાપારથી તેણે એક રૂપીયાથી અધિક નફો ઉપાજન ન કર્યો, પછી એક રૂપીયાના પુખ્તો લઇને તે વડે પ્રભુની પૂજા કરી તે સૈન્યમા આવ્યો ત્યાં આમ તેમ ફરતાં તેણે અનેક જનોથી સેવાતા બાહડ મત્રીને જોયા તે વખતે દ્વારપાળો તેને ધક્કા મારીને દૂર કરતા હતા, છતાં આજીજીથી તેણે અદર પેસી જોઇને વિચાર કર્યો કે—

અહો મર્ત્યતયા તૌલ્યમસ્ય મેડપિ ગુણૈઃ પુનઃ ।

દ્વયોરપ્યતર રજોપલ્લયોરિવ દા કિપત્ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ—“ અહો ! મનુષ્ય જાતિથી તો મારૂ તથા આ મત્રીનું તુલ્યપણુ છે, પણુ શુભથી તો અમારા બેમા રત્ન તથા પાપાણની જેમ ફેટણુ બધુ અતર છે?” લીમવણિક એમ વિચારે છે તેટલામા દ્વારપાળો ત્યાં આવી ગળે હાથ લઇને તેને કાઢી મૂકવા લાગ્યા તે મત્રીએ જીયુ, એટલે તેને પોતાની પાસે બોલાવીને પૂછ્યુ લીમ વી વેચવાથી થયેલા લાભવડે પ્રભુની પૂજા કર્યાનું વૃત્તાવ કહ્યું ત્યારે મત્રી બોલ્યા કે—

ધન્યસ્ત્વ નિર્ધનોડપ્યેવ, યજ્ઞિનેદ્રમપૂજયઃ ।

ધર્મંદુસ્ત્વમસિ મે તતઃ સાર્થર્મિકત્વતઃ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ—“ તને ધન્ય છે, કે તે નિર્ધન છવા પણ આ પ્રમાણે જિનેશ્વરની પૂજા કરી, તેથી સાધર્મિકપણથી તુ મારો ધર્મબધુ છે”

આ પ્રમાણે સર્વ ગૃહસ્થોની રમણ તે લીમની પ્રશ્ન સા કરીને તેને ઘણા આગ્રહથી પોતાના અર્ધ આસનપર બેસાડ્યો તે વખતે લીમને વિચાર થયો કે ‘ અહો ! જિનેશ્વરના ધર્મનો મહિમા કેવો છે અને જિનેશ્વરના પૂજાની લીલા પણ કેવી છે ! કે જેથી હું દરિદ્ર શિરોમણી છવા આવુ સન્માન જામ્યો ” તે વખતે મોટા લક્ષાધિપતિ ગૃહસ્થોએ મત્રીને કહ્યું કે—

(४)

अहो प्रकृतिसादृश्य
अहो मर्त्यतया तौल्य
अहो राहुः कथं क्रूरश्चन्द्र
अहो व्यसनवि वस्त्रे
अहो सति जगत्पूज्ये
अहो सात्त्विकमूर्धन्यो
अहो मृसदृशी वृत्तिस्तु

मुभापितरत्नभाडागार

सूक्तिमुक्तावली.

ज्ञानार्णव.

नमस्कारमाहात्म्य.

सूक्तिमुक्तावली

आ

आकाशैरिगितैर्गत्या
आकालिकरगोत्पाते
आकाशतः पतितमेत्य
आकृष्टं मुग्धमीनान् वडिश
आक्रोशितोऽपि मुजनो न
आखुभ्य किं खत्रैर्ज्ञाति
आजन्मसिद्ध कौटिल्य
आजीविकादि विविधाति
आजीविका रमिह ययति
आज्ञाभङ्गा नरेन्द्राणा
आज्ञावर्तिषु मण्डलेषु
आणाइ तत्रो आणाद
आताम्रायतन्योचना
आत्मन्येवात्मन कुर्यात्
आदर लभने लोभे
आदिप्रभोरनिशमसतये
आपत्स्वेव हि महता
आप्तोपज्ञमनुलङ्घ्य
आयुष्क यदि सागरोपम
आरम्भाणा निवृत्तिर्दि
आरात्रितो वा गुणवान् स्वय
आसता गुणिनस्तावद्

०

नमस्कारमाहात्म्य.

मुभापिनरत्नसदोह.

सप्तष्टक.

सूक्तिमुक्तावली

॥

मुभापितरत्नभाडागार.

अयात्मरत्नद्रुम.

॥

॥

सूक्तिमुक्तावली.

उपदेशसिद्धातरत्नमाला.

काव्यमालागुच्छक सातमो.

ज्ञानसार

०

पार्श्वचरित्र.

शार्ङ्गधरपद्धति.

रत्नकरदश्रावसाचार

सूक्तिमुक्तावली.

॥

अयात्मरत्नद्रुम.

सूक्तिमुक्तावली.

३४७ २

४६१ १

३८० ४

२९१ २

४८२ ९

४० १०

३४६ ४

४२८ १

२९ १३

४९९ १२

२३१ ५३

१५८ १३

३३६ १४

३३४ ५

२७४ २६

२६९ २१

४३४

१५ ७

३०५ ५

७१ ७१

५०५ १

४२८ १

२ २

११५ ७

४८२ ८

१९ १६

४५८ ४

२६५ १५

१६३ ८

લીમ મત્રી પાસે આવ્યો. મત્રીને તે કળશ સળધી વૃત્તાન કહીને તીર્થોદ્ધારને માટે તે આપવા લાગ્યો. મત્રીએ લેવાની ના કહી પણ લીમ જળાત્કરે આપવા લાગ્યો, એમ એચતાણુ કરતા રાત્રિ પડી રાત્રિએ કપહોં થકે આવીને લીમને કહ્યું કે “હે લીમ ! તે એક રૂપીયાના પુષ્પ લઇને આદીશ્વરની પૂજા કરી, તેનાથી પ્રસન્ન થઇને મે તને નિધિ આપ્યો છે, માટે તે તુ સ્વેચ્છાથી લોગવ ” એમ કહીને યક્ષ અતર્ધાન થયો. પ્રાત કાળે લીમે મત્રીને વાત કરી, પછી સુવર્ણ તથા રત્નના પુષ્પોથી આદીશ્વરની પૂજા કરીને તે કળશ લઈ લીમ પોતાને ઘેર આવ્યો અને મૃદસ્થની જેમ પુણ્યમાર્ગમા પ્રવૃત્ત થયો.

અહીં મત્રીએ શુભ મુહૂર્તે કહ્યું એ ય દૂર કરાવી સુવર્ણની વારતુ મૂર્તિ વિધિ પૂર્વક પૃથ્વીમા સ્થાપન કરી, તેની ઉપર મોટી શિલા મુકી ખાતમુહૂર્ત કયું પછી ચેત્યતુ કામ શરૂ કયું તે પાવાણુમય પ્રાસાદ બે વર્ષે સંપૂર્ણ થયો. તે પૂર્ણ થયાના સમાચાર આપનારને મત્રીએ વધામણીમા ખત્રોશ સુવર્ણની છાહવા આપી તે સળધી હર્ષોત્સવ ચાલે છે, તેવામા બીજા માણસે આવીને કહ્યું કે ‘હે મત્રી ! કોઈ પણ કારણથી પ્રાસાદ ફાટી ગયો ’ તે સાંભળીને મત્રીએ તેને બમણી વધામણી આપી તે બેઇને પાસે બેઠેલા માણસોએ તેનું કારણ પૂછ્યું ત્યારે મત્રી બોલ્યો કે “મારા છવતા પ્રાસાદ ફાટ્યો તે ઠીક થયું, કેમકે હું ફરીથી બીજા વાર કરાવીશ ” પછી મત્રીએ સૂત્રધારો (સલાટો)ને બે લાવીને પ્રાસાદ ફાટવાનું કારણ પૂછ્યું ત્યારે તેઓ બોલ્યા કે “હે મત્રીરાજ ! લનનીરાજા પ્રાસાદની ભમતીમા પવન પેઠો ? તે નીકળી શક્યો નહીં, એટલે તેના ભેરથી પ્રાસાદ ફાટ્યો છે, અને બે ભમતી વિનાનો પ્રાસાદ ફરીએ છીએ તો કરાવનારને સત્તાન ન થાય એવો લેખ છે ” તે સાંભળીને મત્રીએ વિચાર્યું કે—

સત્તાનઃ સુસ્થિરઃ કસ્ય, જ્ઞ ચ ભાવી ભવે ભવે ।

સાંપત ધર્મસંતાન, એવાસ્તુ મમ વાસ્તવઃ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ—“કોની સતતિ અચળ રહી છે ? તે તો હરેક ભવમા થયા જ કરે છે, માટે હાલ તો મારે વાસ્તવિક એવી ધર્મસતતિ જ હો ”

એમ વિચારીને મત્રીએ ફરતીની બન્ને ભીંનાની વચમા મજબૂત શિલાઓ મુકાવીને તે પૂરી દીધી. તે પ્રાસાદ નણ વર્ષે પૂર્ણ થયો આ છર્ણોદ્ધાર કરાવતા મત્રીને બે કરોડ ને સત્તાણું લાખ દ્રવ્યનો ખર્ચ કારીગરોને આપવામા થયો છે, એમ પૂર્વ પુરૂષો જ્ઞે છે.

પછી તે પ્રાસાદની પ્રતિષ્ઠા કરવા માટે શ્રીસદ્ય સહિન હેમચ દ્રાચાર્યને બોલાવીને મોટા ઉત્સવ પૂર્વક સવત ૧૨૧૧ ની સાલમા (શનીવારને દિવસે) સુવર્ણ ના દડ, કળશ અને ધ્વજાની પ્રતિષ્ઠા કરીને તેને પ્રાસાદ ઉપર સ્થાપન કર્યા ત્યાં દેવ

उपदेष्टु च वक्तु च	सूक्तिमुक्तावली.	३०८	३
उपविश पुन ममाङ्गे	काव्यमाला प्रथम गुच्छक.	३६०	१४
उपसर्गा' क्षय यान्ति	शांतिस्तोत्र	१६	४
उर्वशीगर्भसम्भूतो	पुराण,	५५	५
उल्लसन्मनस सत्य	ज्ञानसार	२५	४
उत्सूतभासियाण	उपदेश सिद्धांत रत्नमाला,	३०२	४
ऊर्णा नैषदधाति नापि	सुभाषितरत्नभांडागार,	३७८	२

अ

ऋतुरेप पक्षवानिति	सूक्तिमुक्तावली.	३८६	२
ऋणमन्यदपि प्रायो	०	४६०	२
ऋतूनामिन्द्रिपार्थाना	अ यान्मकल्पद्रुम	४६	३४

इ

एव जम्मस्त फल	सूक्तिमुक्तावली	३५	९
एरुरात्र म्यितिग्रामे	पुराण,	५९	२४
एक दद्यात्तमादाय	ज्ञानसार,	९१	४
एक हि चक्षुरमल सहजो	सूक्तिमुक्तावली.	२०५	१९
एकान्तभासो य कापि	नमस्कारमाहात्म्य	४३८	७
एकान्ते तु नखीयते	"	४३८	७
एके तुम्बा त्रितिकरगता	सूक्तिमुक्तावली	२११	५
एण क्रीडनि सूत्रश्च	शार्ङ्गधरपद्धति.	३९६	७
एभिर्गुणौघै परिवर्जिता ये	नरयर्मचरित्र	२१९	१७
एव नाशक्षणे सर्व	नमस्कारमाहात्म्य	७९	१४
एवमेव नहि जीव्यते	सुभाषितरत्नभांडागार,	३९०	२
एव शमरसोद्भास	नमस्कारमाहात्म्य	३१	२२
एषा यदादिमजिनस्य	पार्श्वचरित्र	३	४
एषो मङ्गलनिष्ठो	सूक्तिमुक्तावली	३१	२५
ऐरावणेनैव क्षुरेद्र	नरयर्मचरित्र	१४५	२

क

कथ्या चोत्पत्त तनौ सित	काव्यमाला गुच्छक सातमो	२८४	१
कथमुत्पद्यते धर्म	महाभारत	४१९	२

માટે રાજાને, હેમાચાર્યને તથા સઠવ સઘને બોલાવીને શ્રી સુવ્રત સ્વામીની પ્રતિષ્ઠા કરી પૂર્વે શ્રી મહાલક્ષ્મીનને છતીને અખડ મન્ત્રો તેનો દ્રવ્યકોશ લાખ્યો હતો, તે કુમારપાળ રાજાએ તેને જ આપ્યો હતો, તેમાથી ગત્રીશ ઘડી સુવર્ણવટ્ટે કળય, સુવર્ણદંડ તથા પટ્ટકુળમય ધ્વજ કરાવી તેની યથાવિધ પ્રતિષ્ઠા કરીને તેને પ્રાસાદ ઉપર સ્થાપન કર્યા પછી અતિ હર્ષના આવેશથી ચૈત્યના શિખરપર ચડીને તેણે સુવર્ણ અને રત્નની વૃષ્ટિ કરી

પછી શિખર ઉપરથી ઠતરીને ચૌલુક્ય રાજાની પ્રેરણાથી આગ્રસટ મન્ત્રીએ આરતી વિગેરેનું કાર્ય શરૂ કર્યું તે વખતે શ્રી સુવ્રતસ્વામીની પાસે કુમારપાળ રાજા વિધિ કગવનાર તરીકે રહ્યા બોતેર સામ તો સુવર્ણના ઢાલવાળા ચામરને ધારણ કરી ને ઉભા રહ્યા અને વાગ્મટ વિગેરે મન્ત્રીઓ મર્ચ સાહિત્ય તૈયાર કરી આપનારા થયા પછી આરતી કરતારીને મગાણીપ પ્રગટ કર્યો તેસમયે પ્રભુના ગુણ આનાર.ઓને બીજાલક્ષ દ્રવ્યતુ દાન આપ્યું તેનું આવું લોકોત્તર ચરિત્રને બોધને ચિત્તમા આશ્વર્ય ઉત્પન્ન થતાથી જન્મ પર્યંત મનુષ્યની સ્તુતિ ન કરવાનો નિયમ બૂલી જઈને શ્રી હેમચ દ્રસૂરિ બોલ્યા કે—

કિં કૃતેન હિ યત ત્વં, યત્ર ત્વ કિમસૌ કલ્પિઃ ।

કલ્પૌ ચેજ્જવતો જન્મ કલિરસ્તુ કૃતેન કિમ્ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ—“ હે મન્ત્રી ! તુ જ્યા છે ત્યા મત્યયુગે કરીને શું ? અર્થાત્ જ્યા તુ છે ત્યા સત્યયુગજ છે ‘ અને જ્યા તુ છે ત્યા આ કળિયુગ શું છે ? અર્થાત્ જ્યા યુગતુ કાંઈ ચાલતુંજ નથી તેથી જો તારો જન્મ કળિયુગમા હોય તો એવો કળિયુગજ સર્વ કાળ પ્લો, સત્યયુગતુ કાંઈ કામ નથી ” ૧

કૃતે વર્ષ સહસ્રેણ, ત્રેતાયા હાયનેન ચ ।

દ્વાપરે યચ માસેન, અહોરાત્રેણ તત્કલૌ ॥ ૨ ॥

ભાવાર્થ— ‘ જે કાય સત્યયુગમા હજાર વર્ષે સિદ્ધ થાય છે, ત્રેતાયુગમા એક વર્ષે સિદ્ધ થાય છે અને દ્વાપરમા એક માસે સિદ્ધ થાય છે, તે કળિયુગમા માત્ર એક અહોરાત્રમાજ સિદ્ધ થાય છે ” ૨

આ પ્રમાણે આગ્રસટની ખશા કરીને શુરૂ તથા રાજા પોતાને સ્થાનકે ગયા (પાટણ ગયા)

અહીં શુરૂ તથા રાજાના ગયા પછી આગ્રસટ મન્ત્રીને અકસ્માત્ કોઈ દેવીના દોષથી મરણ તુલ્ય નર્ત આવી તે વત કોઈએ શુરૂ પસે જઈને નિનતિ પૂર્વક નિવેદન કરી, ત્યારે શુરૂએ તરતજ જણ્યું કે “ તે માહાત્માએ પ્રાસાદના શિખર ઉપર ચડીને હર્ષથી નાચ કર્યો તે વખતે કોઈ નિશ્ચયદ્રિ દેવીઓનો દ્રષ્ટિદોષ લાગવાથી આ થયું છે ” એમ જાણીને સધ્યાકાળે યશસ્વદ્ર નામના ઉપાધ્યાયને સાથે

(८)

किं कुलेन विशालेन	सुभाषितरत्नभांडागार.	१८०	५
किं कुलेनोपदिष्टेन	"	१८०	८
किं कृतेन हि यत्र त्व	०	४६५	१
किं चित्र यदि राजनीति	सूक्तिमुक्तावली.	४४९	२६
किं जन्मना च महता	सुभाषितरत्नभांडागार.	१८१	१२
किंदिदमोदमिता* किमन्य	सप्तपट्टक.	२२६	४०
किमरण्यैरदान्तस्य	पुराण.	५७	१०
किमरण्यैरदान्तस्य	"	२३६	३
किं भावी नारकोऽह	काव्यमाला गुच्छक सातमो	२८५	५
किं भाषितेन बहुना	सुभाषितरत्नसंदोह.	५००	१६
किं मोदसे पण्डितनाममानात्	सूक्तिमुक्तावली.	२९२	६
किरियाफडाडोव	उपदेशसिद्धांत रत्नमाला.	३०४	३
किं लोकसत्कृतिनमस्कार	अ यात्मकल्पद्रुम.	२७१	२३
किं वा परेण बहुना	सुभाषितरत्नभांडागार.	२०४	१७
किं वेदै* स्मृतिभिः पुराण	भर्तृहरिर्वराग्यशतक.	२२९	४८
कीटोऽपि सुमनःसद्वा	सुभाषितरत्नभांडागार.	१९९	४
क्रीडन्माणवकर्माद्द्विषताडन	सुभाषितरत्नभांडागार.	१४०	५
कुम्भगृहगृहिआण	सूक्तिमुक्तावली.	२९१	५
कुर्वते स्वमुखेनैव	सुभाषितरत्नभांडागार.	४०२	३
कुर्वन्त उद्यैद्विविध	नरवर्मचरित्र	६४	४४
कुल विभ्रलाध्य वपु	सूक्तिमुक्तावली.	४२३	१६
कुसुमोज्ज्वलोस	उत्तराध्ययन.	४८८	
कुसुमलीलाहतमङ्गशीला*	नरवर्मचरित्र.	२१९	१८
कूपे पानमयोमुखस्य	शार्ङ्गनरपद्धति	१७४	८
कूपे स्यादधम स्नान	पुराण	४९४	१
कृतमोहास्त्रवैफल्य	ज्ञानसार.	९२	६
कृते वर्षसहस्रेण	सूक्तिमुक्तावली.	४६५	२
कृत्वा पापसहस्राणि	"	३३	२
कृमिकुलचित काला	भर्तृहरि नीतिशतक.	३९२	६
कृपिवाणिज्यगोरक्षा	पुराण.	३१२	१

સદ્ધર્મ-અધિકાર,

નમો નિચ્ચરસં એ પવિત્ર શબ્દનું ઉચ્ચારણ પરમાત્મા શ્રી તીર્થ કર પ્રભુના શ્રીમુખે સઘના વિશેષણ રૂપે થયું હતું એ સ્પષ્ટ બતાવે છે કે જેટલા અર્થે તીર્થ એ પવિત્ર અને પૂજ્ય સ્થાન છે તે પ્રમાણે શ્રી મધ (આધુ, સાધી, આવક, શ્રાવિકા) નો એક દર મમૂહ એ પણ તીર્થના જેટલાજ ગૌરવવાળા છે મતલબ કે હાલ આપણે જેને તીર્થ તરીકે પીઠાણીએ છીએ તે સ્થાવર તીર્થ છે જ્યારે શ્રી સઘએ જ મમ તીર્થ છે

આવી મહાન પાવર (શ્રી સઘ) ના ગૌરવ માટે જ્યારે ખુદ પરમાત્મા શ્રી તીર્થ કર પ્રભુ આવા ઉચ્ચ ભાવથી લુએ છે તો પછી તેમનામા પવિત્ર નેજા કેટલું હોવું જોઈએ તે સમજવાની જરૂર છે દરેક જૈન શ્રી મધનું જાગ છે એટલે પવિત્ર સમૂહનો અર્થ પણ પવિત્ર જ હોય ને જ્યારે દરેક જૈન પણ પવિત્ર જ હોઈ શકે તે નિર્વિવાદ છે આવા સ્વ આત્મા તેજના જ્ઞાનને સમજી શ્રી સઘના પવિત્ર નામને દીનવળ કરી શકાય તેટલા માટે શ્રી સઘના શુદ્ધ સ્વરૂપને ઓળખીને તેવા પવિત્ર શુભથી અકિત શ્રી સઘની ભક્તિ કરની તે જ છે

વ્યવહારમા વગી દ્રવ્ય સચય કરનાર માટે પોતાની જાણીને અમુક હિસો સદ્ધર્મ જે વાપરવાને જે ફરમાન છે તેમા પણ મુખ્ય સત માર્ગ દર્શાવ્યા છે એ સાત પૈકી સાધુ, સાધી, આવક, શ્રાવિકા એ ચારની સેવા શુશ્રુષા અને હિન માટે વાપરવાને ફરમાન છે આ પ્રમાણે માત્ર ક્ષેત્રમાથી આ જોત્ર એટલે અર્ધ કરતા વધારે હિસો જેના માટે વાપરવાનો છે તેમા એક દર મમૂહ (શ્રી સઘ ની ભક્તિ કરવી તે મહત્ત્વ પુણ્યનું કાર્ય અને મુખ્ય ફરજ છે તેમ જાણી મધમકિત માટે દરેક પ્રયત્ન આદરવા શ્રી સઘની મહત્તા દર્શાવવાને આ અધિકારનો આરમ્ભ કરવામા આવે છે

સઘના ચરણ સ્પર્શનો ભાવના

†અનુષ્ટુપ્.

કદા કિલ મવિષ્યન્તિ મદ્દર્શાગણમૂમયઃ ।

શ્રી સદ્ધર્મચરણામ્બોજરજોરાજિપવિત્રિતા. ॥૨॥

મારા ઘરના આગણીની ભૂમિએ શ્રી સઘના ચરણ કેમલના રંગની પકિત એથી પવિત્ર ક્યારે થાશે ૧

गर्भं विहीनं वरमन	सुभाषितरत्नासदोह	३२९	२
गर्भंऽगुचौ कृमिकुलै	"	४९८	८
गर्भो यथा दोहद	सुक्तिमुक्तावली	३७	१
गवादीनां पयोऽपेयुः	सुभाषितरत्नभाण्डागार.	११४	१
गवाशिना वै सगिर.	सुक्तिमुक्तावली	२११	४
गात्रं कण्ठकसङ्कट	सुभाषितरत्नभाण्डागार	३५४	४
गात्रं ते मलिनं तथा	"	१६७	२
गाढं श्लिष्यति दूग्धतो	सुभाषितरत्नसदोह.	४००	१
गायद्वन्धर्वदृष्ट्यत्पण	सप्तशतक	२३१	५२
गीतशास्त्रविनोदेन	सुभाषितरत्नभाण्डागार	१५३	३
गीर्भर्गुरूणां परमा	"	१२६	५
गुणवज्जनससर्गा	"	१६०	२
गुणवत्तं क्रिदयन्ते	"	१६९	१
गुणवान् सुचिरस्थायी	"	१७१	१
गुणहीणा जे पुरिसा	सुक्तिमुक्तावली.	१८१	११
गुणा गुणक्षेपे गुणी भवन्ति	सुभाषितरत्नभाण्डागार	१७१	१
गुणानर्चन्ति जत्तनां	"	१८१	८
गुणानामेव दौरात्स्वाद्	सुक्तिमुक्तावली	१६९	१
गुणा यत्र न पृथग्ते	"	१७१	३
गुणांस्तवाधित्य नमन्त्यमी	अध्यात्मकल्पद्रुम	२६३	१३
गुणा. कुर्वन्ति दृढत्व	सुभाषितरत्नभाण्डागार	१६२	१
गुणा. सर्वत्र पृथग्ते	"	१७९	२
गुणिनं समीपवर्ती	सुनिमुक्तावली	२१०	३
गुणिनां निर्गुणानां च	"	१६३	७
गुणिनि गुणज्ञो रमते	सुभाषितरत्नभाण्डागार	१८४	४
गुणिनोऽपि हि सोदन्ति	"	१८१	२
गुणेन स्पृहणीयं स्थान	"	१६३	६
गुणेष्वनादरं भ्रात	सुक्तिमुक्तावली.		
गुणैर्भोर्वभाषाति	"	१६४	९
गुणविहीनोऽपि जना	अध्यात्मकल्पद्रुम	२६६	१७

કેઈ પદાર્થ નથી, જેને (સ ધર્મ) તીર્થકર પણ “ નમોતિય્યસ્મ ” એમ કહી ન મસ્કાર કરે છે, જે સ ધર્મી સત્પુરુષોનું પણ ક્રિયાણુ અગ્ર છે જેનો અદ્વિમા સર્વોત્કૃષ્ટ છે, જે સ ધર્મા અખૂટ શુભો રહેલા છે, તે સ ધર્મી અવશ્ય પૂજા કરવી ૪

સ ધર્મસેવાથી સ્વર્ગસિદ્ધિ.

લક્ષ્મીસ્તસ્વયમભ્યુપૈતિ રમસા કીર્તિસ્તમાલિન્નતિ
પ્રીતિસ્ત ભજતે મતિઃ પ્રયતતે ત લબ્ધુમુત્કળયા ।
સ્વઃશ્રીસ્ત પરિચ્છુમિચ્છતિ મુદ્ધુર્મુક્તિસ્તમાલોકતે
યસ્સહ્વદ્ગુણરાશિકેલિસદન શ્રેયોરુચિઃ સેવતે ॥ ૫ ॥

જે મુમુક્ષુ પુરુષ, સર્વ શુભોનું સ્થાનકરૂપ (સર્વ શુભથી યુક્ત) સ ધર્મને સેવે છે, તેને લક્ષ્મી પોતાની મેળે વેળથી પ્રાપ્ત થાય છે, કીર્તિ આલિંગન કરે છે, સ્નેહ તેની મેવા કરે છે, બુદ્ધિ તે પુરુષને મેળવવાને સ્વિકારી પ્રયત્ન કરે છે, સ્વર્ગની લક્ષ્મી તેને ભેટવાની ધમ્મ કરે છે, એટલું જ નહિ પણ મુક્તિ તો તે પુરુષને વાર વાર ભેટા કરે છે અર્થાત્ સ ધર્મ સેવાથી સર્વસ્વ પ્રાપ્ત થાય છે ૫

યદ્વક્તેઃ ફગ્મર્હદાદિપદવીમુલ્ક્યક્રૂપેઃ સસ્પવત્
ચક્રિત્વ ત્રિદશેન્દ્રતાદિવૃણયત્ પ્રાસન્નિકં ગોયને ।
શક્તિ યન્મહિમસ્તુતૌ ન દયતે વાચોઽપિ વાચસ્પતેઃ
સહ્વ સોઽપરહઃ પુનાતુ ચરણન્યાસૈસ્સતા મન્દિરમ્ ॥ ૬ ॥

મ ધર્મી ભક્તિથી તીર્થ કર પદની પ્રાપ્તિનું કૃણ મેળે છે તીર્થકર થયા પહેલાં જે ચક્રવર્તી રાજા કે ઈન્દ્ર થાય છે તે પ્રાસ ગિક કૃણ કહેવાય છે કારણ કે ખેડૂત જેમ ખેડથી ઉત્તમ પ્રકારનો પાક (ડુંદળ વિગેરે) મેળવે છે એ મુખ્ય કૃણ કહેવાય, ને ધાસ-આરે વિગેરે કૃણનો જે લાભ પ્રાપ્ત કરે છે તે પ્રાસ ગિક કૃણ કહેવાય, સ ધર્મી મહત્તાનું વર્ણન કરવા મા ગૃહસ્થપતિની વાણી પણ સમર્થ નથી માટે મર્વ પાપને હરનાર તે સ ધર્મ સત્પુરુષના મન્દિરને પોતાના ચરણ સ્થાપવાથી પવિત્ર કરે.

સારાશ—સ ધર્મ સેવાથી મુમુક્ષુ ચક્રવર્તી રાજા થાય કે ઈન્દ્ર થાય એ આશ્ચર્ય નથી કારણ કે તે મુમુક્ષુ તો તીર્થકર પદને લાયક ગણાય છે વળી સ ધર્મ માહાત્મ્ય એટલું બધું છે કે ગૃહસ્થપતિ જેવા સમર્થ વક્તા પણ જેનું વર્ણન કરી શકતા નથી ત્યારે બીજા તો કયાથી વર્ણન કરી શકે ? ૮

સ ધર્મ સેવાનો ફલિતાર્થ.

પૂત ધામ નિજ કુલ ત્રિમલિત જાતિઃ સમુચોતિતા
છિન્ન દુર્ગતિદામ નામ લિખિત શીતયુતેર્મળલે ।

यस्त्यक्त्वा गुणसद्वर्ति
 यस्मिन्वशे समुत्पन्ना
 यस्य क्षणोऽपि मुरधाम
 यस्य चित्तं द्रवीभूत
 यस्य तस्य प्रसूतोऽत्र
 यस्य निर्वर्गान्यानि
 यस्य नास्ति परापेक्षा
 यस्याकर्ण्य वचं मुधाकगलित
 यस्या स वेसरियुग
 य पुष्पैर्जितमर्चति
 यः ससारनिरासत्राल
 यात्रा प्रतीत्य पितरौ
 या शान्तैरुरसास्वाद
 या सृष्टिर्गमणो वागा
 यास्याम्यायतनं जिनस्य
 युक्तौ धुर्यानिरोत्सर्गा
 युवा यदि पितुर्भक्तौ
 ये जात्या लघवः सदैव
 ये दीनेषु वयालवः स्पृशति
 येऽनादिमुक्तौ किल
 ये शान्तद्रान्ता श्रुतपूर्ण
 येपा जपस्तपः शौच
 येपा भूषणमङ्गसद्गत
 येपा मनासि ररुणा
 ये स्त्रीयश्च गता नित्य
 यो दष्टो दुरितं हन्ति
 यो धर्मशीले जितमान
 यो नाज्ञिष्य प्रवदति
 योऽन्येषा भयणोऽत्र

मुभापितरत्नसदोह.
 मुभापितरत्नभांडागार.
 अयात्मकल्पद्रुम,
 पुराण
 पार्श्वनाथचरित्र
 सूक्तिमुक्तावली.
 ज्ञानसार
 शार्ङ्गपरपद्धति
 मुभापितरत्नभांडागार.
 सिद्धमकर
 ”
 सत्रपट्टकटोका.
 ज्ञानसार
 ”
 सूक्तिमुक्तावली
 नमस्कारमाहात्म्य
 ”
 मुभापितरत्नभांडागार
 सूक्तिमुक्तावली
 पुराण.
 ”
 आत्मानुशासन
 सूक्तिमुक्तावली
 महाभारत
 सूक्तिमुक्तावली
 ”
 मुभापितरत्नसदोह
 ”

३४० २८
 ४०६ १
 २७५ २७
 ५६ ७
 १८० ६
 ४४३ ५
 ९० १
 ३८३ १३
 ३९५ ४
 २१ २१
 ४६८ ४
 २२२ ३०
 ८० ३
 १०० ७
 ८ १३
 ४३७ २
 ४६० १
 २०३ २३
 १५४ २९
 १० २
 १४० ११
 १३९ ७
 ७१ ६९
 १४८ १०
 ३१५ २
 ३४ ३
 ४२१ १०
 १५० १७
 ३४१ ३०

ઉત્તમ શ્રાવકની ઓળખાણ.

‘અદ્વાલુતાં શ્રાતિ જિનેન્દ્રજાસને ધનાનિ ક્ષેત્રેષુ વપત્યનારત ।

કરોતિ પુણ્યાનિ મુસાધુસેવન તતથ તં શ્રાવકમાદુરુત્તમમ્ ॥૬॥

જેઓ શ્રી જીનેન્દ્ર શ્રીઓમાં અદ્વા લાવ રાખે છે ક્ષેત્રોમાં (મુસાધુઓમાં)
પુણ્યથી ધન વાવે છે (દાન મ પે છે) સારી રીતે શુભ માર્ગમાં પુણ્ય કરે છે અને
મુસાધુઓની ભક્તિ કરે છે તને ઉત્તમ શ્રાવક કહે છે ૬

શ્રાવકોનું આવશ્યક ફરતેન્ય.

કર્તવ્ય જિનવન્દન વિધિપરિપોલ્લસન્માનસૈઃ

સુચારિત્રવિભૂષિતાઃ પ્રતિદિન સેવ્યાઃ સદા સાધવઃ ।

શ્રોતવ્ય ચ દિનેદિને જિનવચો મિથ્યાત્વાનિર્નાશન

દાનાદૌ વ્રતપાલને ચ સતત કાર્યા રતિઃ શ્રાવકૈઃ ॥૭॥

હર્ષથી ઉલ્લસિતમને વિધિ પરાયણ શ્રાવકોએ શ્રી તીર્થ કરોને વહના કરવી,
નિત્ય પ્રતિ સુચરિત્રોથી વિભૂષિત સાધુઓની સેવા કરવી, હુમેશા મિથ્યાત્વને
નાશ કરનાર શ્રી જીનેન્દ્ર વાક્ય (સિદ્ધાન્ત) નું શ્રવણ કરવું અને નિરંતર દાન વ
ગેરેમાં તથા વ્રતોનું પાલન કરવામાં (નતો કરવામાં) પ્રીતિ કરવી ૭

ચિત્ત શુદ્ધિના અવલબન.

દેવ શ્રેણિકવત્પૂજય ગુરુ વન્દસ્વ ગોવિન્દ્વ-

દાન શીલતપઃ પ્રસન્નમુખાં ચાન્યસ્ય સજ્જાવનામ્ ।

શ્રેયાંસથ મુદર્શનથ ભગવાનાઘઃ સ ચક્રી યથા

ધર્મે કર્મણિ કામદેવવદહો ચેત્શિર સ્થાપય ॥૮॥

શ્રેષ્ઠિક રાજાની પેઠે દેવ (તીર્થ કર) ની પૂજા કરો શ્રીકૃષ્ણ મહારાજની
માફક શુક્રતું વન્દન કરો શ્રેયાસની પેઠે દાનમાં અને મુદર્શન પેઠે શીલમાં તેમજ
મહાવીર પ્રભુની જેમ તપમાં તથા ભરત રાજાની જેમ સહલાવનામાં ચિરકાલ ચિ
ત્તનું સ્થાપન કરો અને ધર્મ કર્મમાં કામદેવ શ્રાવકની ખરોખર ચિત્ત નોકો ૮

પુણ્યશાળી શ્રાવકોના લક્ષણો.

સર્વજ્ઞો, હૃદિ વાચિ તદ્ગુણગણઃ કામેન, દેશવ્રત

ધર્મે, તત્પરતા, પરઃપરિણતો, બોધો, મુષશ્લાધ્યતા ।

लज्जातो भयतो वितर्क
लघु जन्म यतो यतः
लघु बुद्धिकमप
लघोच्छ्रायो नीच,
लावण्यलहरीपुण्य
द्विष्यते पुत्रलस्करो
लोमवि इम सुनिध ज
लाकाग्रमस्मिन्महस्य
लोभ, पितातिद्वन्द्वो

०
सुभापितरत्नसदोह.

सिंदूरप्रकर.

सुभापितरत्नसदोह.

ज्ञानसार.

”

उपदेशसिद्धात रत्नमाला

नमस्कारमाहात्म्य

काव्यमाला प्रथम गुच्छक

व

सुभापितरत्नभाढागार

”

”

”

”

सुभापितरत्नसदोह

सूक्तिमुक्तावली

ज्ञानसार

सुभापितरत्नभाढागार.

सुभापितरत्नसदोह

”

सुभापितरत्नभाढागार

सूक्तिमुक्तावली

सप्तपट्टकनी टीका

सुभापितरत्नभाढागार

सूक्तिमुक्तावली

हेमचन्द्रमूरि.

अध्यात्मकल्पद्रुम

सुबोधिका.

सिंदूरप्रकर

४२५ २१

४०७ ५

२०६ २०

४०६ २

०६ ५

८५ ३

३०५ ५

४२ १९

३५९ ११

२०३ १४

४०८ ३

३३३ ४

१६७ १

१७३ ४

१०२ ३

३४ ४

७५ १

३६५ ५

१०७ २२

१०३ ६

६७ ५८

२८० १

०१७ ९

३४४ ३७

४५७ २

४३ २५

४५ ३२

३७९ १

४१३ १३

वसुधैव कुटुम्बकम्

वशात्कल्पवृक्षे यत्रो

वक्रतां विभ्रता यस्य

वक्रोऽपि पङ्कजनिर्तोऽपि

वचनरसता गङ्गीयमो ॥

वचांसि ये शिवमुत्पदानि

वचम किमस्य चोद्यैस्त्व

वत्स किं चञ्चलस्मान्तो

वदने विनिवेशिता

वदन्ति ये मिनपतिभापित

वदन्ति ये वचनमनिन्दित

वनेऽपि दोषा प्रभवन्ति

वने रतिर्विरक्ताना

वदामि तव तदसज

वन्द्यान्निन्दति दु त्रि

वपु पवित्रीकुर तीर्थयात्रा

वपुश्च पर्येकशाय श्रम्य

वपनय चारचतुर्मुखागता

वरमणिमि पवेसो

वर शिख पाणि कुपित

તપ્ય શુદ્ધ સ્વશક્ત્યા તપ્ત્વ મહતી માવના માવનીયા
આદ્ધાનામેષ ધર્મો જિનપતિગદિતઃ પૂરનિર્વાણમાર્ગઃ ॥૧૨॥

નિત્ય દેવપૂજ કરવી, શુભકારી શુદ્ધાકથોનુ અવલુ કરવુ, સુપાત્રને પ્રતિદિન દાન આપવુ, નિર્મલ શીલનુ પાલન કરવુ, પોતાની શક્તિ પ્રમાણે શુદ્ધ તપનુ આચરવુ કરવુ, અને આ સ સારમા મોટી શુભ ભાવનાઓ ભાવવી (ઉત્તમ વિચારો કરવા) આપવિન મોક્ષના માર્ગેડપ અદ્ધાણુ આવકોનો ધર્મ શ્રી છનેન્દ્રબગવાને કહેલો છે ૧૨

પુણ્યાનુબધી આવકના ૨૫ લક્ષણ.

સર્વજ્ઞાર્ચનુરક્તિર્વિપુલતરપિયા તીર્થયાત્રાનુપક્તિઃ
પાપાદાને વિરક્તિર્મુનિવરચરણારાધનેઽગારમ્ભક્તિઃ ।
દાનાસક્તિઃ સમગ્રાગ્રહવિરતિરતિર્ધર્મકર્મપ્રસક્તિઃ
કેપાંચિત્ પુણ્યયોગાદ્ભવતિ યદિપર પ્રાણિના પ્રાપ્તિરેષા ॥૧૩॥

શ્રી સર્વજ્ઞભગવાનની પૂજમાં પ્રીતિ, અત્યંત ઉંચે શુદ્ધિથી તીર્થયાત્રામાં અદ્ધા, પાપના કર્મોમાં વેરાગ્ય, મુનિઓ ના ચરણ મેવનમાં અગાધ સક્તિ, દાનમાં આસક્તિ સમગ્ર પ્રિથ્થા આગ્રહોડી શાન્તિમાં પ્રીતિ, ધર્મ કર્મમાં આસક્તિ વગેરે પ્રાણીઓને બે પુણ્યાનુબધી પુણ્યને ઉદય હોય તો પ્રાપ્ત થાય છે ૧૩

આવકોના ૨૧ ગુણો.

અદ્યુદ્ધો રૂપસૌમ્યો વિનયગુણયુતઃ ક્રૂરતાશાઠ્યમુક્તો
મધ્યસ્થો દીર્ઘદર્શી પગ્હિતનિરતો લઘ્વલક્ષઃ કૃતદ્વઃ ।
સદ્દાસ્ખિયોઽધમીરુઃ સદયગુણરુચિ સત્કથઃ પસ્યુક્તો
દૃઢદાર્ઘો લજ્જયાલુઃ શુભજનદયિતો ધર્મરત્નસ્ય યોગ્યઃ ॥૧૪॥

૧ અદ્યુદ્ધતાવાન ૨ રૂપવાન ૩ પ્રકૃતિસૌમ્ય ૪ વિનયવાન ૫ ન્યાયી (લોક પ્રિય, ૬ અક્રૂર ૭ શઠનારહિત ૮ મધ્યસ્થ (તપસ્થ) ૯ લીધ દર્શી ૧૦ પરહિતમાં તપસ ૧૧ લઘ્વલક્ષ ૧૨ કૃતદ્વ ૧૩ સુદક્ષિણવાન ૧૪ પાપભીરુ, ૧૫ દયાળુ ૧૬ શુભરાગી ૧૭ મલ્લથાયુક્ત ૧૮ સુપક્ષવાન ૧૯ વૃદ્ધગમી ૨૦ લજ્જાલુ, (શરમાળ) ૨૧ પરહિત આદુનાર આવા ૨૧ ગુણોથી યુક્ત આવક ધર્મ રત્નને લાયક છે ૧૪

विद्यया विमलयाप्य	सुभाषितरत्नभांडागार.	३३७	३०
विद्या विज्ञादाय धन	■	१५८	१७
विधिर्विज्ञातानियति	■	८	१
विना गुरुज्यो गुणनीरदेज्यो	□	६७	५७
विनिजिता हरिहर	सुभाषितरत्नसदोह.	१०६	१७
विपदि धैर्यमथान्युदये	भर्तृहरि नीतिशतक	१४७	१०
विपद्यपि गता सन्त	रूपसेनचरित्र.	१७७	१
विपुलजटावलकलिन	कव्यमाला प्रथम गुच्छक.	३६१	३०
विरला जाणन्ति गुणा	सूक्तिमुक्तावली	१८४	३
विशिष्टकुलनातोऽपि	"	१८०	७
विश्वाभिरामगुणगौरव	०	१७७	८
विश्वामित्रपराशर	सुभाषितरत्नभांडागार	११९	३०
विश्वासार्जितना चैव	नारदीयपुराण.	३१६	३१
विपथरतोऽप्यतिविषमः	सुभाषितरत्नभांडागार.	३६४	१
विषभारसहस्रेण	"	३४५	१
विषमस्मितोऽपि गुणवान्	शार्ङ्गवरपट्टति.	१९७	३
विषयगणः कापुरुष	सूक्तिमुक्तावली	१७०	३३
विषयविरति सग	आत्मानुशासन	६९	६६
विषयोर्मिषोद्धार	ज्ञानसार	८७	७
विस्तारितक्रियाज्ञान	"	९८	३
वीक्ष्यात्मीयगुणैर्मृणाल	सुभाषितरत्नसदोह	३४४	३६
वृथिकाना भुजङ्गाना	सूक्तिमुक्तावली	३१५	१७
वृष चित्त प्रतनियमैरनेरुषा	सुभाषितरत्नसदोह	१०६	१६
वेदविक्रयिणश्चापि	नारदीयपुराण	३१५	१७
वेदयार्कपणयोगी	कव्यमाला प्रथम गुच्छक.	३६३	३
वेपेण भाग्यसि यतेश्वरण	अथात्मरूपद्रुम.	२७०	२२
वेपोपदेशाद्युपधि	"	२६४	१४
वैयो गुरुश्च मन्त्री च	सूक्तिमुक्तावली.	१२६	३
वैरं य कुरुते निमि	सुभाषितरत्नसदोह	३४२	३२
व्यसनशतगतानां	सूक्तिमुक्तावली.	४२०	१५

આ પ્રમાણે 'દુઃક્રમા શ્રાવક કર્તવ્ય અને સુદેશાવનાનો ભેદ બતાવી' આ સુશ્રાવક અધિકાર પૂર્ણ કરવામા આવે છે'

સુશાસ્ત્ર-અધિકાર.

શાસ્ત્ર (પરમાત્માના વચન) ઉપર પ્રેમ તથા નેમાની જાહેર ઓછા અને વચનો ઉપર સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા એ પશુ શ્રાવકનું કર્તવ્ય છે, પરંતુ તેવી ભાવના શ્રાવક તેમજ સાધુવર્ગમા એક સંરખી ઉત્કૃષ્ટ લાગણીઓથી હોવી જોઈએ તેથી આ અધિકારને જુદો પોડી શાસ્ત્રના લક્ષ્ય અને તેમા સદ્ભાવની આવશ્યકતા જાનવા આ સુશાસ્ત્ર અધિકારનો આરંભ કરવામા આવે છે

શાસ્ત્રાધ્યયન

ચર્મચપુર્ણતઃ સર્વે દેવાશ્રાવણિચક્ષુષઃ ।

સર્વતશ્ચક્ષુષઃ સિદ્ધાઃ સાધવઃ શાસ્ત્રચક્ષુષઃ ॥ ૧ ॥

શાસ્ત્રાર્થ—સર્વ પ્રાણી ચર્મચક્ષુષ્યે દેખનાર છે, દેવો અવધિ ચતુષ્પાળા છે, સિદ્ધો દેવજનકર્તા ચતુષ્પાળા છે, અને સાધુઓ શાસ્ત્રચતુષ્પાળા છે ૧

વિવેચન—ચર્મ એટલે ત્વચા, તે ત્વચામય નેત્રવૃંદા સૌ ચતુર્ગતિર્ગોભી ચર્મચક્ષુષાળા છે દેવો-ભવનપતિ, વ્યતર, જ્યેષ્ઠ અને વૈશ્વનર-રૂપી વિવેચન આત્માથી સાક્ષાત્ જાણવા તે અવધિ રૂપી નેત્ર જેને છે એવા દેવ પશુ છે સિદ્ધ-કૃતકૃત્ય-ઉપર નીચે, અને જાજુએ ચારે તરફ દેવલક્ષ્ય ન દર્શનરૂપ નેત્રચક્ષુ છે સાધુ અટલે સુસ્થિ માર્ગને જે સાંધ છે તે મુનિઓ, હૃદયોપાદેય અને ઉત્સવ, અપવાહ, વિભાગે કરીને 'સ્વાદેવાદ નીતિથી મોક્ષેના ઉપાય બતાવે છે તેમાટે શાસ્ત્રરૂપી ચક્ષુ તેમને છે' માટે સાધુઓએ સર્વ સાધન શાસ્ત્ર દષ્ટિએ સાંધવું એમ સિદ્ધ થાય છે ૧ *

જ્ઞાનીયોના શાસ્ત્રચક્ષુઃ

પુરં સ્થિતિનિવોધર્ધાસ્તિર્યગ્લોકચિત્તર્તિનઃ ।

સર્વાન ભાવાનપેક્ષન્ને જ્ઞાનિનઃ શાસ્ત્રચક્ષુષા ॥ ૨ ॥

श्रुतसम्पद कवीना
श्रुतरोपदेश विशद
शूद्राक्षभोजिनश्च
श्रूयतां धर्मसर्वस्व
श्रूयते चरमाम्भोधौ
शोक या कुर कुर
शौरस्ये हस्यकोटयो.
शांत्वाचारविग्राहो
श्रद्धालुता श्रानि जिनेन्द्र
श्रीतीर्थपान्थरजसा
श्रीवीतरागो श्रुति भाति
श्रीवीर वन्दितु भावाद्य
श्रुतमविकल शुद्ध वृत्ति
श्रौतश्रुतेनैव न कुण्डलेन

पट्कायानुपमृत्र
पद्मेदयुक्त प्रतमा

मधर्धितोऽपि भुजगः
सविग्राहोपदेशाः
समर्गाद् भवति हि सावुता
ससारक येन सुख
ससारसत्तापसुषाप्रकारो
ससारसागरमगार
ससारःस्वप्नवमिथ्या
ससारेऽधिगता नरामरमया.
ससारे निवसन्
सहतरुहविषसचो
सकलविमलबोधो
सगुणमपि हत विगुणा

सूक्तिमुक्तावली.

महीपात्रचरित्र.

नारदीयपुगण

महाभारत

नमस्कारमाहात्म्य.

सुभाषितरत्नभाङ्गागार

काव्यमान्ग गुच्छक

काव्यमान्ग प्रथम गुच्छक

सूक्तिमुक्तावली.

”

नरवर्मचरित्र

नमस्कारमाहात्म्य.

आत्मानुशासन.

भर्तृहरिनीतिशतक.

प

सत्रपट्टक.

नरवर्मचरित्र.

स.

सुभाषितरत्नभाङ्गागार

सत्रपट्टक

०

सुभाषितरत्न

नरवर्मचरित्र

सुभाषितरत्नसदोह.

ज्ञानसार.

सूक्तिमुक्तावली

ज्ञानसार.

काव्यमान्ग प्रथम गुच्छक

आत्मानुशासन

सुभाषितरत्नभाङ्गागार.

१३ ३

६४ ४५

३१६ २०

४२९ १

४१ १३

३७० १४

१५० १४

३८८ ७

४७५ ६

१५८ ३

४३ २४

४० १०

१०३ १०

१४६ ४

२२४ २६

६३ ४०

३७१ १७

७३ ७६

१७४ ६

२०२ ३०

६० ३५

४९६ १

८० ४

४७० ९

८४ १

३५९ ८

६९ ६४

४०९ १

શાસ્ત્ર જ્યોતિષ સિવાય સ્ખલના.

અદૃષ્ટાર્થેન્નુગવન્તઃ શાસ્ત્રદીપ મિના જઠાઃ ।

પ્રાપ્નુવન્તિ પર સ્વેદ મસ્તલન્તઃ પદે પદે ॥ ૧ ॥

શાસ્ત્રરૂપી પ્રદીપ વિના, અદૃષ્ટ પદાર્થની પાછળ જતાતા જઈ પુરૂષો પગલે પગલે સ્ખલના પામતા ઘણા ખેડ પામે છે પ

વિવેચન—પૂર્વોક્ત લક્ષણ યુક્ત શાસ્ત્રરૂપી જ્યોતિષ સિવાય જડમતિ ય થાય મોક્ષ સ્વરૂપ અને તેના સાધનાદિ વસ્તુના યોગ્યને પામવાથી અજ્ઞાન રૂપી અધિકારને વિષે મગ્ન હીનસ્તવ હોઇને મોક્ષના અનુયાયીની સદૃશ દોડના, સ્થાને સ્થાને સ્ખલના પામી દુર્ગતિમા પડવાથી જેની મુક્તિ પ્રયાણની ગતિનો ભાગ પતા પુન પુન સતાપ પામે છે

અજ્ઞાનાહિમહામન્ત્ર સ્વાન્ઝયજ્વરલઙ્કનમ્ ।

ધર્મારામસુધાકુલ્યા શાસ્ત્રમાહુર્મર્હપઃ ॥ ૬ ॥

શબ્દાર્થ—મહર્ષિઓ કહે છે કે શાસ્ત્ર છે તે અજ્ઞાન રૂપી સર્પને મહામત્ર છે સ્વેચ્છાચારી તાવને લાઘવ રૂપ છે, અને ધર્મ રૂપી આરામને વિષે સુધાનુ ઝરણ છે ૬

વિવેચન—જ્ઞાનાદિ શુભોચ્ચે ટરીને જે બરિષ્ઠ છે એવા ઋષિઓ અનુષ્ટેય જ્ઞાપક શાસ્ત્રના કરનારા અભ્યાસી, અજ્ઞાનરૂપી સર્પ શુદ્ધ શ્રદ્ધાનો નાશ રૂપ મૂર્ખા ઉત્પન્ન કરનાર તેનાથી કરેલ કુવાસનારૂપી વિષવેગને ઉતારવાને માટે પૂર્વોક્ત શાસ્ત્રને મહામત્ર કહે છે તથા સ્વાચ્છ ધ એટલે નિજ ધર્મજાકારી પણ્ય તે રૂપી જે જવર તેના નાશ કરવાને લાઘવ રૂપ કહે છે ધર્મ એટલે નિજસ્વભાવ અને મોક્ષના ઉપાયનું સેવણ તે આરામ બળીઓ તેને વિષે અમૃતનું ઝરણ નીચે છે

શાસ્ત્રાભ્યાસથી પગમપદપ્રાપ્તિ.

શાસ્ત્રોક્તાચારક્ત્યા ચ શાસ્ત્રજ્ઞઃ શાસ્ત્રદેશકઃ ।

શાસ્ત્રોક્તદૃગ્ મહાયોગી પ્રાપ્નોતિ પરમ પદમ્ ॥ ૭ ॥

શબ્દાર્થ—શાસ્ત્રોક્ત આચારના કર્તા, શાસ્ત્રના બાણનાર, શાસ્ત્રના ઉપદેશક, અને શાસ્ત્ર રૂપી એક દૃષ્ટિ છે જેની એવા મહાયોગી, પરમ પદ પ્રાપ્ત કરે છે ૭

વિવેચન—મુમુક્ષુઓ માટે જે કર્તવ્ય શાસ્ત્રમા કહ્યું છે તેને શાસ્ત્રાનુસાર કરવા વાળા સ્વાદ્વાદ દેશકપણુદિ લક્ષણો કરીને શાસ્ત્રને બાણ છે અને શાસ્ત્રના અર્થોનો ભવ્ય પુરૂષોને ઉપદેશ કરે છે અને શાસ્ત્ર એકજ જેની દૃષ્ટિ છે, એવા મહા યોગી-મોક્ષના ઉપાય સેવનાર—સર્વેશ્વર સ્થાન પ્રાપ્ત કરે છે ૭

समस्तजीवे करणा
 समाधिर्नदन धैर्यं
 समाश्रितस्तारकमुद्धि
 समुद्यतास्तपसि जि
 समृद्धिरुद्धी मभुता
 सपत्नो जिण भवणे
 सम्यग्त्वशीलमनघ
 सम्यग्धर्मव्यवसितपर
 सम्यग्मार्गपुप प्रशान्तवपुषः
 मयमज्जणेपुणा
 सर्पदुर्जनघोर्मये
 सर्वज्ञदेवस्य च नाम
 सर्वज्ञाचातुरक्तिर्विपुल
 सर्वज्ञो हार्द वाचि तद्
 सर्वनास्यगिताश्रवा
 सर्वथाप्यक्षमो देवा
 सर्वातिशयसम्पन्ना
 सर्वाभिलाषिणस्सर्व
 सर्वारम्भपरिग्रहस्य
 सर्वे वेदा न तत्तुयु
 सर्वेदन्कटकाल्कट
 सर्वोद्देगविचक्षण
 सवितर्यस्तमापन्ने
 सविस्तरे धरणीतने
 सहजकर्मकक
 सहजभावमुनिर्मल
 सहजरत्नरचिमतिदीर्घक
 सः सपोषमरापमयत्रणा
 महते कट्ट न जल्पानि
 सहवास्येव जानाति
 साग्रे च गन्तुतिगतद्वय
 साधयति यत्प्रयोजन

नरवर्मचरित्र.	४३	२३
ज्ञानसार.	९८	२
अध्यात्मकल्पद्रुम.	२२१	२६
सुभाषितरत्नसदोह	१०२	२
सूक्तिमुक्तावली	१०३	१०
अष्टाद्विका	१६	५
सुभाषितरत्नसदोह.	५०१	१९
"	१५१	२१
भगवद्भक्त	३८३	१४
अष्टाद्विका.	१७	७
सुभाषितरत्नभाङ्गागार.	३३४	६
"	१०	३
सूक्तिमुक्तावली	४७७	१३
"	४७५	९
सप्तपट्टक	२७७	४२
नमस्कारमाहात्म्य.	२९	१५
"	३९	७
जनतन्त्रादर्श	२१७	८
सप्तपट्टक.	२२७	४३
महाभारत	४२०	५
सप्तपट्टक	३३०	५०
सुभाषितरत्नसदोह	३४३	३४
"	४६०	४
सुभाषितरत्नसदोह	१०५	१४
भाषापापजासग्रह	११	५
"	११	६
"	११	९
अ यात्मकल्पद्रुम.	२६१	१२
सूक्तिमुक्तावली	११७	१३
सिंदूरमकरनीटीका	३५७	२
अ यात्मकल्पद्रुम	४४	३०
सुभाषितरत्नभाङ्गागार	३३६	१७

બુદ્ધિના મોહ (અજ્ઞાન) ને હરણ કરે છે, કુત્સિત માર્ગને ઉખેડી નાખે છે, ચિત્તને ઉત્તમ બનાવે છે, આન્તિને વિસ્તારે છે (ધર્મ કાયમા) અધિક પ્રેમને ઉત્પન્ન કરે છે અને આનન્દને ધારણ કરે છે એમ જિને દ્ર ભગવાનનું વચન શ્રવણ કરવાથી શુ નથી કરી શકાતું ? અર્થાત્ સર્વ મુખને વિસ્તારે છે ૧૨

છનાગાઝપ ચક્ષુહીનની સ્થિતિ.

શિશ્વરિણી

ન દેવં નાદેવ ન ગુરુમકલક ન કુગુરુ,
ન ધર્મં નાધર્મં ન ગુણપરિણદ્ધ ન વિગુણ ।
ન સત્ય નાસત્ય ન હિતમ્હિત નાપિ નિપુણ
વિલોકતે લોકા જિનવચનચક્ષુર્નિરહિતાઃ ॥ ૧૩ ॥

જિનેશ્વર ભગવાનના વચનરૂપી નેત્રથી હીન એવા લોકો દેવને કે અદેવને, નિષ્કલક એવા ગુરૂને કે કુત્સિત ગુરૂને ધર્મને કે અધર્મને, શુભવાનને કે શુભહીનને, સત્યને કે અસત્યને હિતને કે અહિતને અને વિદ્વાનને (કે મૂર્ખને) જોઈ (જાણી) શકતા નથી ૧૩

શાસ્ત્રનું સરોવર સાચે એકય.

શાર્દૂલ. (૧૪-૧૫)

યત્રાનેકકથાનકદ્રુકલિતાપાલી ચ કાવ્યાગ્રલી
સોપાનાનિ ચ સર્ગાન્ધરચના સર્વોપકાર* પય* ।
શ્રીમેદ્ધ કમલાનિ ધર્માવિચયસ્તત્પુણ્યહવણિય
શાસ્ત્ર સ્ફારસરોવર તતુભૂતા નિઃશઙ્કપદ્માપહમ્ ॥ ૧૪ ॥

જ્યા અનેક કથાના મુખરૂપી વૃક્ષોથી વ્યાસ એવી કાવ્યે ની પતિવરૂપી પાણ છે અને સર્ગના અન્ધનની જે રચનારૂપી પગથીયા છે, મવ ઉપર ઉપકાર કરવા રૂપી જેમા પાણી છે, લક્ષ્મીના ઘરરૂપી જ્યા કમળો છે, અને જ્યા અનેક પ્રકારના ધર્મના વિધિયો રમ્મ રહ્યા છે એવું પવિત્ર હમ (મુદ્ધ ન્ત કરણવાળા મહાત્મા એ), ને પ્રિય મનુષ્યોના શક્તિ રહિત પાપ પક (ગારા) ને નાશ કરવાવાળું શાસ્ત્ર વિશાલ સરોવર છે ૧૪

જિનવચનની દુર્લભતા

રાજ્ય વાજિવિભૂતિદન્તિનિવહં પાદાતિસદ્વિક્રમ
સદ્ગુણ્યાર્ધદક્ષપાદપલતા ધેનુર્નરાકામદા ।

(६८)

स्वपक्षच्छेद वा समुचित
 स्वभावकठिनस्यास्य
 स्वभावकाभात् किमपि
 स्वमपि भूरिच्छिद्रथा
 स्वय प्रमादनिपतन्
 स्वर्गच्युतानामिह जीवलोके
 स्वर्गस्तस्य गृहाङ्गण
 स्वर्गस्तेवाग्निसन्तापो
 स्वलिङ्गिनो वा परलिङ्गि
 स्वस्यस्तु सज्जानेभ्यो
 स्वाध्यायमाश्रितसति नो
 स्वाध्यायहीना वृषका
 स्वान्यायोत्तमगीतिसद्ग
 स्वातुक्कृष्ण क्रिया काले

सुभाषितरत्नभांडागार.

४१३ १५

॥

३६८ ६

ज्ञानसार.

८९ १

सुभाषितरत्नभांडागार.

३६४ २

अध्यात्मकल्पद्रुम.

३६५ १६

सूक्तिमुक्तावली.

४४७ २०

सिद्धप्रकर.

२१ २०

नमस्कारमाहात्म्य.

३० २१

नरवर्मचरित्र.

५१९ १९

सूक्तिमुक्तावली

११५ ८

अध्यात्मकल्पद्रुम

२५० २

पुराण.

३१३ ३

काव्यमाळा गुच्छक सातमो.

७२ ७४

ज्ञानसार

३०७ २

ह

अध्यात्मकल्पद्रुम

२५९ ९

सुभाषितरत्नसंदोह.

२०५ २०

सिद्धप्रकर

२०६ २१

पुराण

३१२ ३

काव्यमाळा प्रथम गुच्छक

३६३ ५

सूक्तिमुक्तावली.

४७६ ११

॥

१३५ ५

सिद्धप्रकर

४१५ १५

पुराण

३१३ ४

सूक्तिमुक्तावली.

३२ ३०

धर्मरत्नप्रकरण

४७८ १६

५५ ४

अध्यात्मकल्पद्रुम

२५५ ५

काव्यमाळा गुच्छक सातमो

६१ ३०

सुभाषितरत्नभांडागार.

३६५ ३८

७१५
 १२९६

મુખે ધરો તો તે મુખવાચથી સુવાસ આપે,
કંઠે ધરો તો તે હીરા મોટી તણા હાર છે,
મગજમા ધરો તો મુગટથી સરસ થાશે,
ઘરમા ધરો તો ડોકા ઘર શલ્યગાર છે,
સવિતા પ્રતાપે બને કવિતા તો કેવી કરૂં,
અધર રહેલા જન મનનો આધાર છે ૧૮

કાવ્યનો દિવ્ય ખોરાક.

બાલક પીએ તો તેને જ્ઞાન બલ મહુ વધે,
બુવાન પીએ તો છક ઉતરે બુદ્ધાનીનો,
વૃદ્ધ જો પીએ તો તેને હિ મત ને ભર વધે,
ઉપજાવે અ તરમા રમ મોલે આનીનો,
મતીએ પીએ તો તેને મ તનો મારગ સૂએ,
સુધા રમ સમ નાગી મોટી બને નાનીનો,
સુકવિતા ઠોઠને ન હોય અવશુષ્ક ઠારી,
દોષ ન દેખાય જેમા જરીએ નાહાનીનો, ૧૯

ત્યાજ્ય કાવ્ય

કાવ્ય કવિતાનું જે નીતિપર પ્રીતિ વધે, સત્ત્વ કે વ્રસ તો તે પર મ ભાલીએ,
જે કવિતા વાચીને અનીતિની અસર થાય એવી કવિતાને ઉન્દા પાણીમા ઉકાળીએ,
નીતિ ને અનીતિ મિશ્ર લાભ જેનો ભાવીયે તો, બાવળના કોપલાની સાથે નેને બાળીએ,
બહેન કે બેટી પાસે મોલી ન શકાય બોલ, એવી કવિત ને તો ઉકરડે ઉછાલીએ ૨૦

અપવિત્ર કાવ્ય ઘટના

બાલક વાચે તો નેની બુદ્ધિમા બિગાડ થાય, બુવાન વાચે તો તે મરૂર વહિ બાય છે,
વૃદ્ધ જન વાચે તો તે લાગે તેને વિષ જેવી થૂ થૂ કહી જે કવિતા ઉપર થુ કાય છે,
ભગિનીએ સાલગતા ભારથી અણાય નહિ, લાજવાળા માણસો તો વાચતા લગાય છે,
કોણ એવી કવિતાને કહેશે જે કવિતા છે, કવિતા તો મૌને મુખકારક અણાય છે ૨૧

કાવ્ય પરીક્ષા

સુકવિનો કવિતા તે નીતિનું પોષણ કરે, પોષણકારક જેવું માનુ પય પાન છે,
મોટા માણસોને સુણી મનમા મીકાશ લાગે, મિષ્ટતા ભરેલું જેવું જગમા મિદ્ધાન છે,
કુવિની કવિતા વાચ્યાથી કાળોઢેર થાય, અનીતિ ભરેલી આજા ઝેરની સમાન છે,
કહે દલપતરામ કદી નહિ ધગે કાન, નરક નિવાસનો દેનારી તે નિદાન છે ૨૨

આ પ્રમાણે શાસ્ત્ર અને કાવ્ય પરીમાસ બધે જણાવ્યા આ અધિકાર પૂર્ણ કરવામા આવે છે

પૃષ્ઠ	પ કિત	અનુદ	શુદ્ધ
૫૬	૨૨	ત્યત્કવા	ત્યક્ત્વા
૫૭	૭	અભવિકા	આભવિકા
૫૮	૧૭	૦	૧૬ થી ૨૬
૬૧	૨૨	સન્નયતિ	સ જયતિ
૬૧	૧૮	છે, કુળ	છે, પદ્ય કુળ
૬૨	૧	કેવા	કેવા
૬૨	૮	પ્રકારો	પ્રકારો
૬૩	૧૪	કલ્પતરુ	કલ્પતરુ
૬૮	૧૧	યમાનયમ	યમનિયમ
૭૧	૭	મુક્તિસ્પૃશ	મુક્તિસ્પૃશ
૭૫	૨	અનુષ્ટુપ્	અનુષ્ટુપ્ (૧ થી ૭)
૭૬	૨	૦	X
"	૩૧	૧	શી ૮ જ્ઞાનસ્તર
૭૭	૪	શૈલ્ય	શલ્ય
૭૭	૬	સિદ્ધ	મિદ્ધિ
"	૨૧	અગામિન	અગામિત
૭૮	૨૪	અવશ્ય	અવશ્ય પ્રસિદ્ધ
૭૯	૧૦	અનુષ્ટુપ્	અનુષ્ટુપ્ (૧ થી ૮)
૭૯	૧૧	જ્ઞાનામૃત	જ્ઞાનામૃત
૮૨	૩	દ્વધાદધી	દ્વધાદધી
૮૪	૩	આખ્યો	આખ્યો
૮૫	૧૦	અજનથા	અજનથી
"	૧૬	સમદ્ધ	સમૂદ્ધ
૮૬	૧૪	ક્રયા	ક્રિયા
"	૨૪	નિશ્ચય નયે	અરેખર કરીને
૮૭	૧૫	રૂચિ	રૂચિ
"	૨૨	ભૂમિકા	ભૂમિકા
"	૨૩	વિરવિને	વિરવિને
૮૮	૨	આશસા	શસા
૮૯	૧૬	નિજ	નિજ
૯૦	૧૬	નિભય	નિર્ભય

પૃષ્ઠ	પ કિત	અનુદ	શુદ્ધ
૯૨	૮	પૂર્વોક્ત	પૂર્વોક્ત વાય
"	"	પૌત્ર	સર્પોત્ર
"	૬	અવિન શી	અવિનાશી
"	૧૧	સ્વભા ક	સ્વભારિક
૯૩	૧૨	૦	નિર્ભયતાના સ્વરૂપનુ દર્શન
૯૩	૧૩	૦	સ્વામી શમતીર્થ
"	૩૧	૦	સ્વામી શમતીર્થ
૯૫	૧૩	તદેવાતનીત	તદેવાતનીત
૯૬	૫	કમઠાનુ	કામઠાનુ
"	૬	તેની	જેની
૯૬	૧૨	મુવન	મવન
૯૬	૨૩	વપુર્ધૃત	વપુર્ધૃત
૧૦૬	૨૧	પામ નથો	પ મના નથો
૧૦૭	૪	જમાન	જ માન
"	૨૦	આશ્રિવાને	આશ્રિનેાને
૧૦૮	૨૫	વિવ ને	વિતર્કને
૧૧૧	૧૦	મુનીને	રૂદીને
૧૧૫	૧૬	અગુરો	અગરો
૧૧૬	૨૨	મુગળી	મુગલી
૧૧૭	૮	દુરાત્મા	દુરાત્મ
૧૨૧	૬	કિડી વાચાળ	કિડી (કમલ થઈ)
૧૨૨	૨૨	(ગાડી)	(ગાડી)
૧૨૩	૭	શાસ્ત્રે	શાસ્ત્રે
૧૨૩	૧૦	દેતા	દેતા
૧૨૪	૯	મળી	મુળી
૧૨૫	૬	હેય	દોય
૧૨૫	૧૭	તેના	તેના
૧૨૬	૧૭	ગીર્ધિ	ગીર્ધિ
"	૧૧	મુધા	મુધી
૧૩૧	૪	થાય	થાય
"	૩૨	સધારણા	સુધારણા
૧૩૨	૩	અચેન્ને	અચેન્ને

નથી એટલું જ નહીં પણ તેને માટે પ્રયાસ પણ કરી શકતા નથી, એવાઓને આ
 યુ વર્ષ ન બને તો દરેક મહિનામાં ૭ પરમેા જે પદ્મે મળીને બાર દિવસ તો મન
 શાંતિ અને આત્મસ્થિરતા માટે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ, પરંતુ તે પણ ઘણા સાધ્ય
 કરી શકતા નથી, તેમને માટે દશ દિવસ છે તેપણ ન કરી શકે તેમને માટે આઠમ
 અને ચૌદશ બન્ને પદ્મે મળી દરેક માસમાં ચાર નિવસ તો આત્મસ્થિરતા મેળવવાના
 પ્રયાસમાં ગાળવાજ જોઈએ પરંતુ ઘણા એવા મોત જોયા છે કે ત્રીસ નિવસમાં
 ચાર દિવસ પણ આત્મધ્યાન દ્વારા આત્મસ્થિરતા પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી, તેમને માટે
 મહાન્ આત્મચેત્તા શ્રી તીર્થંકર ભગવાનના કદાચલુકના નિવસો નક્કી કરાયેલા છે કે
 તે મહાન્ પુરૂષોની જન્મતીના દિને તેઓશ્રીની આત્મસ્થિરતાની વાતોનું શ્રવણ
 કરી તે પ્રમાણે બનવો પ્રયાસ કરે, પરંતુ આવા અમુક દિવસોમાં પણ ઘણા
 સમુદાય સંપૂર્ણ ભાગ લઈ શકેના નથી આત્મસ્થિરતા તો શી રીતે કર
 વી ને બાનુપર રહુ પણ એકે નવાણુ ટકાને તો આત્મધ્યાનની પદ્ધતિ
 બર હોતી નથી જ્યાં આત્મધ્યાનની કુચીનું અભાન છે ત્યાં મન શાંતિ અને
 આત્મસ્થિરતા રૂપ પદ્ધતિની તો આશાજ શી રીતે ગળવી આ બધું જ્ઞાનમાં
 રાખીને જો ફરજઆત રીતે અમુક દિવસો આત્મધ્યાન દ્વારા આત્મસ્થિરતા મેળ
 નકી કરવામાં ન આવે તો અખિવ વિશ્વ આત્મજ્ઞાનની વિમુખ્ત બની જાય અને સ
 વર્ત્ત અશાંતિ અને અસ્થિરતાનું જ સામાન્ય પ્રવર્તમાન પાય આવું ન બને
 અને જગત્માં મન શાંતિ અને આત્મસ્થિરતા થતું રહે એ જ્ઞાનમાં રાખીને પ્રાચી
 ન મહાપુરૂષોએ ફરજઆત રીતે વર્ષમાં આઠ દિવસ તો આત્મધ્યાન દ્વારા, મન
 શાંતિ અને આત્મસ્થિરતા મેળવવી જોઈએ એવો નિશ્ચય કરીને મર્વ આત્મસ્થિરતા
 આશાધકો—અતુર્વિધ સઘને માટે પર્યુષણ પર્વની પ્રવૃત્તિ કરી છે—એટલે કે કાંઈ
 નહિ તો વર્ષમાં આઠ દિવસ તો આત્મેતિ હૃદયક વગે અવશ્ય જ્ઞાનાદિક ધર્મિક
 ક્રિયાઓ સામાયિક, પ્રતિક્રમણ, પૂજન, ના, ઉપવાસ, પ્રત્યાખ્યાન વગેરે કરવા જો
 ઈએ એ કરવાનો હેતુ ફક્ત આત્મસ્થિરતા—પર્યુષણજ છે સામાયિકમાં તો પ્રત્યક્ષ
 રીતે અમભાવમાં આવવું જ જોઈએ પ્રતિક્રમણમાં પણ આત્માભિમુખ પગલા બર
 વાજ જોઈએ પૂજનમાં પણ સૌહર્દ દ્વારા મન શાંતિ પ્રાપ્ત કરી આત્મધ્યાન કરવું
 જોઈએ ઉપવાસાદિના પ્રત્યાખ્યાનોનો હેતુ તો સ્પષ્ટ છે કે એથી શરીર નિયત થતા
 મન શાંતિ સાપટે છે ઉપવાસાદિનો હેતુ મુખ્ય તો એનો છે કે આત્મસ્થિરતા પ્રાપ્ત
 કરવા માટે એટલો પુરૂષાર્થ કરવો કે આવું પણ નહીં, પીવું પણ નહિ, બોલવું પ
 લું નહિ, પરંતુ કેવલ આત્મધ્યાન દ્વારા આત્મસ્થિરતાનો પ્રાપ્તિ કરવી આવી રીતે
 જો પ્રત્યાખ્યાનો થાય તો તે વિશેષ સફળતા વાળા ગણી શકાય અથવા પરંપરાએ
 લોલેલોલ તો મિથ્યા મતિઓ એટલે આત્મજ્ઞાન વિમુખ્તો કુટે છે અથવા પરંપરાએ

પૃષ્ઠ	પક્ષિ	અનુદ્	શુદ્ધ
૨૦૩	૨	ચન્દનાપિ	ચન્દનદપિ
"	૪	ચદનથી ચદ્રમા ચદનથી	પણ ચદ્રમા
૨૦૩	૮	સદ્ગવિશેષણ	સદ્ગવિશેષેણ
"	૧૨	વર્ષના	વર્ષના
૨૦૪	૨	ન હોય	પાચેનહોય
૨૦૬	૫	મનુષ્યોમુ	મનુષ્યોતુ
"	૧૪	શુભશ્રેણી	શુભશ્રેણી
૨૦૭	૨૪	લોહબુ	લોહબુ
"	૨૪	વિકાલે	વિકારે
"	૨૫	જગ	જલ
૨૦૮	૬	મુતકવ	મુતકાવ
"	૨૦	ગાજપાટીકા	ગાજવાટીકા
૨૦-	૫	સચક	સચક
"	૭	કાઈ	કાઈ
૨૧૦	૧૫	કુસગ	કુસગ
"	૨૭	કરનારા	કરનારા
૨૧૫	૨	તેઓતુ	તેઓતુ
"	૨૪	સુહાવવાથી	સુહાવવાથી
૨૧૭	૫	અથાત	અર્થાત
"	૨૬	૧૧ થી ૧૬	૧૧ થી ૧૫
૨૧૮	આપાના	અપાના	અપાના
"	૧૯	સોદ	સાદ
૨૧૯	૮	આ શુભોના	આ (સુસાધુ
			અધિકારમા
			વર્ષન કરેલા
			શુભોના
૨૨૦	૨૮	સૈવાશેતે	સૈવાતિશેતે
"	૧૯	રાગથી	રાગથી
૨૨૨	૨૮	૨૬, ૨૭, ૨૮, ૨૫, ૨૬, ૨૭,	૨૮ *
"	૨૮	૨૮	૨૮
૨૪	૨૫	૩૦ થી ૩૨	૨૮ થી ૩૨
			૩૬ *

પૃષ્ઠ	પક્ષિ	અનુદ્	શુદ્ધ
"	૨૮	પેતાને પેતાને	ફક્ત
		કોઈ સ્વ માને છે	
		બધી હોય	
		તેને	
		ઇદ્રતુલ્ય	
		ધનાત્ય	
		કરે છે	
૨૨૬	૧૩	કુર્માર્ગ	કુર્માર્ગ
"	૧૩	હદિ	હદિ
"	૨૧	વ પ્રતિનાનો	ત પ્રતિ
			જાનો
૨૨૮	૨૬	અન	અને
૨૨૯	૧	મુદ્	મુદ્
"	૧૨	કિ	કિ
"	૧૬	ચયનથી	ચયનાઓ
"	૧૬	બાપરીઓ	બાપરી
"		ની	દોળી
"	૨૭	૫૦	૫૦ *
			૫૦ થી ૫૩
૨૩	૩૦	ચિદાન હજી	સઘ પદક
"	૧૫	કુદ્યો	* કુદ્યો
"	૩૨	૦	* ચિદાન હજી
૨૩૩	૦		અ તકાળે સગુ
			નહી કોઈતુ
			રે એ રાગ
	૬	બિગાયા	બિગોયા
	૧૩	ઑકાર	ઑકાર
	૧૪	ઑકાર	ઑકાર
	૧૮	અક્ષાન દા	અક્ષાન દા
	૨૨	ફરત	ફરત
	૧૬	સાચ	સાચ
	૨૨	મારી	ભારી
	૬	સરપર	સિરપર

અવળે માર્ગે જાય તેમ આત્મજ્ઞાન રહિત ક્રિયા કરનાર અજ્ઞાનીઓનો તો અ ધપર પરા માર્ગ છે તે સુક્ષિતને અનુકૂળ થાય નહિ

ભાવાર્થ એવો છે કે કાષ્ઠ નહીં તો વર્ષમા આઠ દિવસમા અવશ્ય આત્મમિથ રતા પ્રાપ્ત કરવા માટે પ્રયાસ કરવો જોઈએ

આ હેતુ લક્ષમા રાખીને જ પર્યુષણ પર્વની પ્રવૃત્તિ અનાદિ ઠાણથી ચાલી આવે છે અને અનંત કાલ સુધી દિગ્વિજય સાથે ચાલશે

આઠ દિવસની અભિચરતા મ ટે જ સમુદાય એકઠો થઈ, સવારમા પ્રતિકે મણ, સામાયિક, પૂજન કરે, પાન પાકન કરે ઠારે, ગાય, આનંદમા નાચે, નૂતન વસ્ત્રાભૂષણ ધારણ કરે, આત્મધ્યાન ધરે, ગાયુ, નાયુ, પૂરુષ, ભણુ વગેરે આત્મધ્યાનના અભ્યુત્થે કારણ કે ગાવા વગેરેથી પ્રમ ઉત્પન્ન થાય છે, પ્રેમ ઉત્પન્ન થયેથી આત્મધ્યાન થઈ શકે છે અને આત્મધ્યાન દ્વારા આત્મસ્થિરતા સ પ્રાપ્ત થાય છે આત્મસ્થિરતાની પ્રાપ્તિ એજ પર્યુષણ પર્વ

પર્યુષણને પર્વ કહેવાનું કારણ —પર્વ એટલે ઉત્સવ કે આનંદનો પ્રાસ દિવસ, આઠ દિવસો પણ ઉત્સાહપૂર્વક, આનંદપૂર્વક, સ્થિરતાપૂર્વક, ઉજવવાના હોય તેમને મહાન પર્વ તરીકે ઠરાવામા આવે છે એ આઠ દિવસો શાવલ વડિ ૧૨ થી ભાદ્રપદ સુદિ ૪-૫ સુધી મુકરર કરેલા છે

પર્યુષણ પર્વ માટે શાવલ ભાદ્રપદ માસ પસંદ કરવાનો હેતુ —પ્રાચીન કાળથી આત્મસ્થિરતા—પર્યુષણ—માટે એટલે આત્મસ્થિરતા કરવા મુક તથા અગાઉ તેમા આત્મસ્થિરતાવત્ થઈ ગયા તેમની યાદગિરિ સાદ, એકા મનીને પરમાનંદમા પર્યુષણ પર્વ ઉજવવા માટે શાવલ વડિ ૧૨ થી ભાદ્રપદ સુદિ ૪-૫ સુધીના દિવસો નક્કી કરાયેલ છે એ દિવસો નક્કી કરવામા પણ મહાન વહ ર્ય રહેલું છે એનો નિયમ છે કે આ મસ્થિરતા સ પ્રાપ્ત કરવા માટે દેશકાલ ઉપર પ્રાપ્ત લક્ષ આપવું જોઈએ દેશ માટે ભરતમે । ઉત્તમ માધન છે અને તેમા પણ સિદ્ધશેત્ર સમીપવર્તી સૌરાષ્ટ્ર એટલે કે કાંચાવાડ ઉત્કૃષ્ટ દેશ છે કાલ ઉપર દૃષ્ટિ કરતા સ્પષ્ટ સમન્વય છે કે શિઆલાની ઋતુ સાગી છે પણ તેમા અનંદક ઠડી પડવાને લીધે મનુષ્યમન આત્મધ્યાનમા સ્થિર નહિ થતા, તે મનોમય ચક્રેતુ થ ડી વરફ જે ચાલુ થશે એટલે કે ઠડી છે તે પણ આત્મધ્યાનની સર્વો કૃષ્ટ સાધનામા કેટલીક વખત અવરોધભૂત થતા સમય રહે છે ઉનાળામા અતિ ઉષ્ણતાને લીધે લોહી મ ઠળવાથી સ્વાભાવિક રીતે ચિત્તમા વ્યગ્રતા વહા કરે અને તેની પણ આત્મધ્યાનમા મનની વિલયતા થઈ શકવી દુર્લભ છે એ શીત અને ઉષ્ણકલના સમય વમા ઠાલ હોય તો ને યોગ્ય ગણાય આવા મહિનાથી ચેમાસુ મેસે છે ત્યારથી જગતમા શાનિ થાય છે, ઠડી અને ઉષ્ણતાનુ સમ પ્રમાણ થવાથી મન પણ શાંત થાય છે, આ ઋતુને

પૃષ્ઠ	પકિત	અશુદ્ધ	શુદ્ધ	પૃષ્ઠ	પકિત	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
			માથી અ	૩૦૪	૨ મહાન		મહાન
			જ્ઞાન જતુ	૩૦૮	૪ પામતા		પામતા
			નથી ૪	૩૧૨	૨૩ અર્થોત્		અર્થોત્
૨૮૬	૨૦ શસ્ત્રમા		શાસ્ત્રમા	૩૧૩	૧૬ સર્વ		સર્વ
૨૮૮	૧૦ ધર્મમા		ધર્મમા	૩૧૩	૨૭ તાત્પર્ય		તાત્પર્ય
"	૧૦ લક્ષણને		લક્ષણને	૩૧૪	૨૮ મળતુ તે		મળતુ હોય તે
"	૨૭ પાત્રમા		પાત્રમા	૩૧૫	૧૧ જુડો		જુડો
૨૯૦	૭ સહસ્રેષુ		સહસ્રેષુ	૩૧૫	૨૦ જો વિપ		જયોપિ
"	૧૩ આડકતરા		આડકતરા	૩૧૫	૨૧ હે વેદા		
૨૯૧	૨ ર્જાત		વળાત		૨૫૨ પૌંચલા		પુચ્ચલ
"	" પાપણ્ડિ		પાલ્પણ્ડિ	૩૧૬	૧ મત કરનાર		મત નહીં કરનાર
"	૫ કરનારા		કરનારા	૩૧૭	૧૦ વ્રત્તહત્યા		વ્રત્તહત્યા
"	૭ શક્તા		શક્તા	૩૧૭	૨૭ નિર્ગયા		નિર્ગયા
૨૯૩	૧૩ જોધ્યે		જોધ્યે	૩૧૮	૮ કુપ્પ કલ્પોના		કુપ્પ કલ્પોના
૨૯૩	૨૪ પકિત		પકિત	૩૧૯	૯ ધોતે		ધોતે
૨૯૪	૩ ગધેડો		ગધેડો	૩૨૦	૧૦ ?		"
"	૧૦ સદ્વર્તન		સદ્વર્તન	૩૨૧	૧૭ કહેવત		કહેવતને
"	૧૩ કોષ		કોષ	૩૨૨	૩ નાના		નાના
"	૧૪ પ્રભુ જે		પ્રભુજે	૩૨૨	૩ ભેકારને		ભેકારને
"	૨૦ છેલ્લા		આ	૩૨૩	૪ ઘોડીયા		ઘોડીયા
૨૯૬	૧૭ કુલિમ્ભરિ		કુલિમ્ભરિ	૩૨૪	૩૦૪ લેલેખને		લેખને
"	૨૪ વે		તે	૩૨૪	૮ હાથકોરદમા		હાથકોરદમા
૨૯૭	૨૮ કવચા		ભવ માટે	૩૨૪	૧૧ અભર		આભર છે
૨૯૮	૨૬ આગમન		આગમના	૩૨૪	૧૨ મદિમા		મદિરમા
૩૦૧	૬ મહાન		મહાન	૩૨૪	૧૬ આદરા		આદ્યા
"	૨૦ જન ભગવા		જન ભગ	૩૨૪	૧૬ લા		લા
"	નની		વાનની	૩૨૫	૬ દિર્ઘદર્શી		દિર્ઘદર્શી
"	૨૧ જન ભગવા		જન ભગ	૩૨૫	૬ ઘડાય		ઘડાય
"	નની		વાનની	૩૨૬	૨૫ મહોદ્દગ		મહોદ્દગ
"	૨૩ ૧		૧ -	૩૨૬	૨૭ જોધ્ય		જોધ્ય
૩૦૨	૧૦ જીવનને		જીવને	૩૨૭	૧૮ લક્ષ્મી		લક્ષ્મી
"	૧૧ ભગવાન		ભગવાન	૩૨૭	૨૨ શ્રુતો		શ્રુતો
"	૧૬ છે		છે,	૩૨૮	૧૭ વ્યારવ્યાતૃણા		વ્યારવ્યાતૃણા

પર્યુષણપર્વ અને શ્રાવકો.

આઠ દિવસનું પર્યુષણપર્વ શ્રાવકોએ પરમ શાન્તિમા વ્યતીત કરવું જોઈએ પ્રાચીનકાળથી આ પર્વમાં શ્રાવકો મત પ્રત્યાખ્યાન કરે છે જ્ઞાન, શિયલ, તપ અને ભાવના લાવે છે તથા સાધુ મુનિરાજોની વૈયાવચ્ચ કરે છે, એટલું જ નહિ તપસ્વી શ્રાવકોનું પણ પૂર્ણ ભાવર્થ વૈયાવચ્ચ કરે છે, આ બધું બ્રાતૃભક્તિ વધારવાનું ખાસ સાધન છે જગતમાં લાઈયારો થાય તેજ દેશોત્તરિ થઈ ગઈ છે

પર્યુષણપર્વમાં શી રીતે વર્તવું જોઈએ ?

આત્મસ્થિરતા પ્રાપ્ત કરવા માટે અખિલ વિશ્વ તરફ આત્મભાવ રાખવો, સધળા જીવ, ભૂત, પ્રાણ, સત્ત્વ તરફ અલેહ દૃષ્ટિ રાખવી, દરેક તરફ પૂર્ણ પ્રેમની નજરે જોવું એવી ભાવના રાખવી કે અખિલ વિશ્વમાં સધળે આત્મસ્વરૂપ જ છે માટે કોની તરફ રામદ્વેષ કરવો, સધળે મારાજ રૂપો છે મારો, ઇશ્વરનો અને અખિલ વિશ્વના પ્રાણીઓનો અલેહ છે કોઈ ભિન્ન નથી જ, એમ ભણી દરેક પ્રતિ પ્રેમ રાખવો અને આત્મધર્મ રહેવું જાણુ જોલવું નહિ, પણ આત્મધ્યાનજ કરવું આત્મધ્યાનની અનુકૂળતા માટે થોડું ખાવું, ઉપવાસ કરવા, પ્રત્યાખ્યાન (નિધમ) કરવા અને ભન્ને વખતે પ્રતિક્રમણ (આસનજ્યાદિ માટે) કરવા જનદેવદર્શન પૂજન કરવા મુનિરાજો પ્રતિ ઇશ્વર તુલ્ય શુદ્ધભક્તિ અને ધર્મબંધુ તરફ બ્રાતૃભાવ રાખીને અખિલ વિશ્વ તરફ આત્મભાવ રાખી વર્તવું દુઃકમાં ઠહીએ તો પર્યુષણપર્વના આરાધકે ૨૨મશાતિ પૂર્વક દરેક ભૂત તરફ આત્મભાવ રાખીને વર્તવું અને આત્મધ્યાનનો દોર તૂટવા દેવો નહીં દોર ન તૂટે તેટલા માટે તેને મદદ કરનારા સામાયિક પ્રતિક્રમણદિ આવશ્યક ક્રિયાઓ અવશ્યક થવી જોઈએ જેને ન આવડતી હોય તેણે મમભાવથી ખીન પાસેથી મ વણ કરી તે પ્રમાણે વત્તન કરવું જોઈએ ઉત્તમ અધિકારીએ અતર્કુષ્ઠ ઉપયોગ ન ભૂલવો જોઈએ અને સાધારણ અધિકારીએ અતર્કુષ્ઠ ઉપયોગ કરવા સતત પુરુષાર્થ કરવો જોઈએ દુઃકમાં ઠહીએ તો આત્માભિમુખવૃત્તિ રાખીને વર્તવું એ અમલો અને શ્રવણોપાસકોનું પર્યુષણ પર્વમાં પ્રથમ અને મુખ્ય કર્તવ્ય છે અર્થાત્ પર્યુષણ પર્વમાં કેવળ આત્માભિમુખ વૃત્તિ રાખીને વર્તવું જોઈએ

પર્યુષણ પર્વના લાભ

આ પર્વથી મનુષ્યમાં અધીનતાનો શુણ્ પ્રાપ્ત થાય છે જીવોની ખમાવાથી મનમાં દીનતા સાથે અત કરણમાં નિર્મળતા આવે છે જિનાલયો દ્વારા ઐદર્યનું જ્ઞાન થતા પ્રેમ પ્રકટ થાય છે નિત્ય પ્રત્યે સામાયિકાદિકથી આસન લ્ય થતા પ્રાણજ્ય, મનોજ્ય કરી શકાય છે, અલેહ ભાવના ભાવતા અખિલ વિશ્વમાં જ્ઞાનમય આત્મસ્વરૂપનો સાક્ષાત્કાર થાય છે તે ઉપરાંત શ્રી કદપસૂનાદિક દ્વારા મહાવીરાદિ

पृष्ठ	पङ्क्ति	अशुद्ध	शुद्ध	पृष्ठ	पङ्क्ति	अशुद्ध	शुद्ध
३८५	२	सम्परा	सम्परा	४०६	२७	मन्त्रपात्र	मन्त्रपात्र
"	३	विद्या समग्रा विद्याः स-	विद्याः स-	४०७	३	विपकार रने	विपकार रने ॥
		मग्रा	मग्रा	४०८	६	र रनेदी	र रनेदी
३८७	२३	भृत्य	भृत्य	"	१	१ #	१ #
३८८	१२	शङ्खिनो	शङ्खिनी	"	६	स्वभा	स्वभाव
"	२५	भारतु	भारतु के	"	२५	तेने	ते आ
३९०	६	अधिकार	आपेक्ष आ	"	२६	अे हलपत	ते हलपत
			धिकारधी	४११	८	दायोऽ	दयोऽ
३९२	१	कीडा	नेम	४१२	१३	भरी	भारी
"	३	भल पुत्र	०	४१४	११	त्यजौ	त्यजौ
"	२२	तेने	तेने शुद्ध प्र म	४१५	२	(१७२०)	(१७थी२०)
३९४	२५	गृह्यन्ति	गृह्यन्ति	४१६	३	नाजीविप	नाजीविप
३९५	९	प्रापस्यति	प्रापस्यति	४१७	५	पचमो	पञ्चम
३९७	४	मुभना	मुभना	"	६	ग्रथितश्च	सद्ग्रथित
३९८	५	दृष्टि	दृष्टि			मुग मीतु	मुगमार्थ
४००	१	आद्य	आद्य			(मार्थो)	
"	६	आद्य	आद्य	४२१	२१	छागादि	छागादि पशु
"	६	करता	करते			नी	नी
४००	२५	विस्कारि	विस्कारि	४२२	७	अने	०
४०१	२२	कर पछी	कर थप पछी	"	"	इथाशुद्धे	इथा रने शुद्धे
"	२२	काण	काण	४२४	१३	वर्षा	वर्षा
"	२७	करिथे	करिथे	"	२६	तेन धम	तेमधर्म
४०२	३	पहदारा	परदारा	४२५	४	तुमिपरितो	च स्मरणाद्
"	२३	राह्य	राह्य	४२२	१४	नासे	नामे
४०३	४	रौतिनैथि-	रौतिनैथि-	४२७	१	ओ	ओ
		चित्रम्	चित्रम्	"	२१	आसकित	आसकितभी
४०३	१५	शिर	च के	४३०	१८	हाला	हाला पावा
"	१६	पुच्छ	पुच्छे	४३३	२६	ओ	ओ
"	१६	दुर्जनो विप	दुर्जनस्य च	४३७	३	शिर्षा	शिर्षा
"	२६	पजापति	पजापति	४३७	१६	सदस	सदस
४०४	२	१	६	"	१६	रथ	रथ
				"	२५	तस्माद्	इय तस्माद्दि

પર્યુષણ પર્વની લિખતા ઉપરથી ઉદ્ભવતા વિચારો.

જૈનમા મુખ્ય દિગંબર અને શ્વેતાંબર એવા બે વર્ગ પૈકી દિગંબરો અને શ્વેતાંબરોના પર્યુષણો સાથે નહિ થતા આગળ પાછા-થાય છે પણ તેજ ઋતુમાં થાય છે શ્વેતાંબરોમાં દેરામર વાળા શ્વેતાંબરો અને સ્થાનકવાસી કુટુંબ શ્વેતાંબરોને ચોથ, પાચમનો તક્રાવત પડે છે તપગચ્છ શ્વેતાંબરોમાં (દેરાસરવાળામાં) પણ અચ્છિક પાચરાહ, તપચ્છ, ખરતર ગચ્છ વગેરેમાં ચોથ પાચમ વગેરેની બા જૂજ તક્રાર જોવામાં આવે છે (દિગંબર શ્વેતાંબરોની પર્યુષણાદિ માટેની તથા શ્વેતાંબરોની અંદર અંદર ચોથ પાચમ વગેરેની નકામી તક્રારો ચાલ્યાજ કરે છે આ તક્રારોનો વાદથી અત આવવાનો જ નથી જુઓ: પરમપૂજ્યરત્ન શ્રી આનંદ ઘનશ્યમભાઈ પણ આવી નકામી પણ પાચમાલ કરનારો તક્રારો કરનારા પ્રતિ કયાલાવથી ઉપદેશો છે કે “વસ્તુ વિચારે વાદ પરમપરાયે પર ન પડે એ કાય” અને સુરોએ વિચારતુ જોઈએ કે આત્મસ્થિરતા થાય ત્યારેજ પર્યુષણ જોણવું, ભલે ચોથ હોય વા પાચમ હોય તેથી શુ !!! પર્યુષણ આત્મસ્થિરતા થતી જોઈએ ‘આત્મસ્થિરતાથી મુક્તિ છે પણ ચોથ પાચમર્થ જ ખાસ મુક્તિ થાય છે એવું કશું નથી મહત્ત્વા મહત્ત્વે એકલા ધર્મ ભલે પોતાની મુકરરતા પ્રમાણે કેટલક ચોથે પ્રતિક્રમણ કરે, પાચમે ભલે કરે, કે પછર દિવસ આગળ પાછા ભલે કરે, પણ ગમે તે ઉપાયે આત્મસ્થિરતા થતી જોઈએ પ્રતિક્રમણ કરવાથી આત્મસ્થિરતા થાય છે કે કેમ એ જોવાનું છે કેટલેક સ્થળે તો ચોથ પાચમના વાદ વિવાદને તક્રારતુ રૂપ આપીને પર્યુષણ પર્વને અંશાતિમય બનાવી દે છે, કેટલેક સ્થળે તો આત્મસ્થિરતા મેળવવાને સમયે એટલે પર્યુષણપર્વમાં આખા વર્ષની નાત જતની, દેરાસરની કે ઉપાસ્યાદિની તક્રારો, પ્રતિક્રમણ કરવાના સ્થાનમાં જાહેર રીતે જોઈતી નકામી ચોવટો કરવામાં આવે છે અને તેમાંથી છેવટે કશુંજા પડે થયા વગર બાગ્યે જ રહેવા ચામે એવું સ્વરૂપ પડાય છે જો કે વ્યવહાર માથો છે પણ તે પર્યુષણના ઉમેળવાનો નથી પર્યુષણમાં તો દરેક જીવેને ખમાવીને પરમશાત બની આત્માભિમુખ ઉપયોગ રાખવા શીખવું જોઈએ જો એ પ્રમાણે રાજકેવના મૂલ્યુત તક્રારો તણ હઈને કેવળ આત્માભિમુખ વૃત્તિ રાખીને શ્રી વીતગગ દેવે પોતાના અલેક માર્ગમાં પ્રરૂપેત્ર શ્રી પર્યુષણ પર્વનું પરમ પ્રેમ પૂર્વક ઉજવણું કરવામાં આવે તો જ પર્યુષણ પર્વની સફળતા ઘઈ અનુભવશે. બાકી તક્રારો માટે તો આણું વર્ષ તેયારજ છે ને !!!

ચોથ પાચમ કે જીજ વાર્ષિક ઝગડા તણને શાત ચિત્તે આત્માભિમુખ વૃત્તિ રાખી વર્તવું ચોથ અને પાચમ લિખ થયે તો બે દિવસ ધર્મધ્યાનનું પાતાવરણ પ્રવર્તશે વગી પછર દિવસ પછી પર્યુષણ થશે તો એ પણ એક શુભ-માર્ગસિક દિવસ તરીકે ગણશે એ દિવસ ધર્મધ્યાનનો હોઈ સુદિના મોહ્યમાં વૃદ્ધિ કરનારો

પૃષ્ઠ	પકિત	અશુદ્ધ	શુદ્ધ	પૃષ્ઠ	પકિત	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
"	૯	ખપી	રાખતી	૫૦૩	૧૮	નિચારવાન	વિચારવાન
"	૨૦	પ્રતિક્રમણદિ	પ્રતિક્રમણાદિ	"	૨૩	મુખ	મુખ
૪૬૨	૬	એત મુખ	અ મુખ	"	૨૪	અતર છે	અતરમા
"	૮	લેતા	કેતા	"	૨૫	અનુભવ	અનુભવ
"	૩૧	કેઠે	કેઠે	૫૦૪	૧૧	ગ્રેધવેતા	ગ્રેધવેતા
૪૬૩	૧૫	કેટલાક	કેટલાક	૫૦૫	૨૬	શ્યાસાસાદિ	શ્યાસાદિ
"	૧૮	તકશર	તકશર	૫૦૭	૩	તનુ	તેનુ
૪૯૫	૩	તમાચર	સમાચાર	"	૧૮	તેણે તરફ	તેણે તે તરફ
"	૧૯	સદ્ગામે	મહ્યગામે	૫૦૮	૨૦	પાસે	પાસે
"	"	હૃદમાર્ગે	હૃદમાર્ગે	૫૦૯	૧૩	આમથોઈધિ	આમથોઈધિ
૪૬૬	૩	અધર્શન	અધર્શન	"	૨૩	પાઈ	પાઈ
૪૯૬	૧૭	મમહાય	મપહાય	"	૩૨	રામથીધ	રામતીધ
"	૨૫	ધોવામાન જાને	ધોવામા જાવે	૫૧૧	૫	તો કુટી	તોપ કુટી
૪૬૭	૧	અમરવ	અમરવ	૫૧૨	૬	આતમશુદ્ધિ	આતમશુદ્ધિ
૪૯૭	૫	ત્યવધાર્યે	ત્યવધાર્ય	"	૧૦	અવ જાવવાને	અમજાવવાને
૪૯૯	૩	સાલિલેન	સલિલેન	"	૧૫	પ્રમુખ	પ્રમુખ
"	૧૮	આથો	આથો	૫૧૩	૨૩	પ્રતિ	પ્રાપ્તિ
૫૦૦	૧૫	વિપાત	વિપાત	૫૧૪	૨	ધણા	ધણા
"	૧૬	સગ્જ્ઞાન	સગ્જ્ઞાન	"	૯	કાઈને	કાઈને
"	૧૬	વિશાલ	વિશાલે	"	૧૮	આપેલા છે	આપેલ છે
				૫૧૬	૭	પકાવવાનો	પકાવવાનો

સ્નાન માટે અતુકુંળ સ્થળ.

ગૃહે ચૈવોત્તમ સ્નાન વસ્ત્રપૂતેન વારિણા ।

તસ્માન્ન પાણ્ડવશ્રેષ્ઠ ગૃહે સ્નાન સમાચર ॥૩॥

વસ્ત્રથી ગાળેલા પાણી વડે ઘર આગળ જે સ્નાન કરવું તે ઉત્તમ છે, માટે હે ધર્મરાજ, તું ઘેર સ્નાન કર. ૨

સ્નાનમા રાખવી જોઈતી સભાળ.

પીઙ્ગ્યન્તે જન્તવો યેન જલમધ્યે વ્યવસ્થિતાઃ ।

સ્નાનેન તેન કિં પાર્થ પુણ્યં પાપ સમ ધવેત્ ॥૩॥

હે ધર્મરાજ, જે સ્નાન કરવાથી જળમા રહેલા જન્તુઓ પીડાય છે, તે સ્નાન કરવાથી શું ફળ? કેમકે તેમા પુણ્ય અને પાપ બન્ને સરખાં થાય છે. ૩

સ્નાન કયારે અને કયા ન કરવું ?

ન સ્નાનમાચરેત્સુક્તો નાતુરો ન મહાનિશિ ।

ન વસ્ત્રે. સહનાજસ્ર નાવિજ્ઞાતે જલાશયે ॥૪॥

લોજન કર્યા બાદ, રોગી અવસ્થામા મધ્ય રાત્રિને સમયે, તમામ વસ્ત્રો પહેરીને વાર મરાર એટલે દીવસમા અનેકવાર, અને અનણ્યા જળાશયમા (વાવ-કુવા તળાવ-નદી) વગેરેમા સ્નાન કરવું નહીં. ૪

સ્પર્શસ્પર્શનો દોષ કયા નથી.

દેવયાત્રાવિવોદેષુ સમ્પ્રમે રાજદર્શને ।

સદ્ગામે હૃદમાર્ગેચ સ્પૃષ્ટાસ્પૃષ્ટિ નંદુષ્યતિ ॥૫॥

દેવયાત્રા, વરદોશ, મેળા વગેરેમા વિવાહમા, ઉત્પાવળના સમયમા, રાજદર્શનમા, સલા વગેરેમા લડાઈમા, બજારના માર્ગમા, સ્પર્શસ્પર્શનો દોષ નથી. ૫

ગળેલ પાણી વાપરવાની આજ્ઞા

જલેન વસ્ત્રપૂતેન યઃસ્નાપયતિ માધવમ્ ।

સર્વપાપવિનિર્મુક્તો વિષ્ણુના સહ મોદતે ॥૬॥

વસ્ત્રથી ગાળેલા જળવડે જે પુરૂષ માધવને સ્નાન કરાવે છે, તે તમામ પાપથી રહિત થઈને (વિષ્ણુલોકમા) વિષ્ણુની સાથે આનંદ પામે છે. ૬

૧ શેઠ તારાચ દ સામજી

૧ શા દેવજી વાનજી

૧ શા નામજી દેવચ =

ખાપડી

૧ શેઠ કદબાજી તોમખાન

૧ શેઠ નરશી પાસુ

૧ શા પદમશી માણેજી

૧ શા પુનશી મેધજી વીરધાર

૧ શા હાકેમચ દ મથુરાનાસ

ખાખરેચી

૧ શા ધવી લાડકચ દ ચંગાબુજ

ખ દ ના

૧ શા હરખચ દ ચુનીયાન

ખારચીયા

૧ વેસા હરખચ મામજી

૧ દોશી માધવજી રૂમનાથ

ગદરથ

૧ ભાયાણી મુનાનચ દ પાનાચ દ

ગાધકડા

૧ જૈન લાખમેરી હા વીરચ દ અમરશી

ગારીયાનાર

૧ શા આણુ દજી ગોવિંદજી

૧ શા પિટાયાન મગનલાલ

જુદા

૧ માણી જુદરજી પ્રેમજી હા લદમીચ દ સુ નર

ચારણીયા-વડીયા

૧ કામનાર લ લજી તોપાળજી

ચે ના

૧ જૈન ઉપાસ્ય હા હીરાચ દ પ્રેમચ દ

ચીતળ

૧ વીસાશ્રીમાળી રાધ મમરલ હા મુ જોદા

માવજી

છાણી

૧ શા સાકરચ દ દનપા

૧ શા કેશવનાન હરગોવિંદ

૧ શા નગીન સ આપુનાલ

૧ શા જીવચ દ ગોગીના

૧ શા ત્રિશુવન રજુગો

૧ શા સાકરચ દ લદમીચ દ

૧ શા શીવનાલ વખવાન

૧ શા મગનલાલ હીમચ દ

૧ શા લાખચ દ મોહાલાલ

૧ શા કેશવનાન મરમડાસ

છાણપડી

૧ શા જીવા જીવજી

૧ શા રૂમનાથ કુરજી

૧ શેઠ લાલજી કન્યાણુજી

૧ શા મીય પ્રેમજી

છાટીસાંચી

૧ શેઠ ચલનમનાગોરી

જયપુર

૩ શેઠ મુનામચ દજી ચિતામચીસ

લુનાગઢ

૨ જુનાજી જૈનશાળા હાને શીખનજીમાણ

૧ શેઠ હરખચ દ જ્યેચ દ

૧ શેઠ વીરચ દ જ્યેચ દ

૨ શેઠ નયુમ છ લદમીચ દ

૧ શેઠ લવચ દ કરજન

૧ દડીયા પરમાણુ દ હીરજી

૧ શા માણેચ્ય દ હ સરાજ

૧ શા મોહનલાલ અમીચ

૧ દડીયા મુનચ દ હીરજી

૧ જ્યેચ મણીયાન મનસુખરામ

૧ શા કચરા જીવજી

૨ શેઠ જયજીવન વેલજી

૩ શા ત્રીભોવન સ મોતીચ દ

૧ પટવા ખુસાલ આણુ દજી

૧ ડાકઠર આણુ દ નાન ગીરધરનાન

૧ રા મનાલચ દજી જીવમનમરવ ના

૧ પટવા હીરાચ દ કન્યાણુજી

૧ શા લગવાનાસ મનોદાસ

૧ શા મોહનનાન અમુના

૧ શા જીતમચ દ મોદર

૧ રા કાલાલાલ હરખચ દ

૨ શેઠ જીવચ દ પુરચીતમ

રીર સ્પર્શથી જળની અશુદ્ધિ.

जीवटिका यया नो दुःख तु जातु मलिनत्वमितिस्वरूपम् ।

વા સાલિલેન ધૌતં પાનીયમેતિ તુ મલીમસતા સમસ્તમ્ ॥૧૧॥

કે કે—મશીવટિકા (કાજળ શાહીનો ગોળી અથવા કાપડો)

૧ વડે ધોવામાં આવે તો પણ જેમ તે બિજવલ થયો નથી, પરંતુ

૨ તેમ પાણીથી ધોયેલું અગ શુદ્ધ થતું નથી પરંતુ ધોવાથી બધું

પાને પ્રાપ્ત થાય છે ૧૧

પાણીમાં રહેલ અશુદ્ધ તરવો.

पतितमेत्य नदादिमध्य तत्रापि धावनसमुत्पन्नमलावलितम् ।

તાવનિગતાશુચિર્જૂનમર્ગો યત્તેન શુદ્ધિમુપયાતિ કથ શરીરમ્ ॥ ૧૨ ॥

૧ પાણી આકાશમાંથી પડેલું છે તે નદી વગેરેના મધ્યમાં આવીને અને થયેલ મલોથી લાંપાઈ ગયેલું છે, તેમ પૃથ્વીમાં રહેલી નાના (ભિન્ન) નદીઓ અપવિત્ર ચીજોથી પૂલું છે તે પાણીથી શરીર કેમ શુદ્ધ થઈ શકે?

સુદર ગુણોમાં પણ શરીર સ્પર્શથી ખામી.

पराभरणभोजनमानिनीनां लोकातिशायिकमनीषगुणान्वितानाम् ।

ગુણા શ્વદિતિ યાન્તિ યમાશ્રિતાના દેહસ્ય તસ્ય સલિલેન કથ વિશુદ્ધિઃ ॥૧૩॥

જે શરીરનો આશ્રય કરવાથી પુષ્પમાળા, વસ્ત્રો, ભૂરાણો, ભોજન અને માન તે સીઓ આ લોકમાં સુદર શુભવાળા ગણવા છતાં પણ તેના તે ઉત્તમ ગુણો નાશને પામે છે, તે શરીરની પાણીથી કેમ શુદ્ધિ થઈ શકે ? ૧૩

પાપ પ્રક્ષાલન માટે જળની અશક્તિ

जन्तिन्त्रियालमिदमत्र जलेन शौच केनापि दुष्प्रतिना कथित जनानाम् ।

યદેહશુદ્ધિમપિકર્તુમલ્લ જલ નો તત્પાપકર્મ વિનિવ્રન્તિ કથ દિ સન્તઃ ॥૧૪॥

અહિ પાણીથી કરેલું આ એક શૌચજ મનુષ્યોના મલિન (રોગોત્પાદક)

જન્તુઓ તથા ઇન્દ્રિયજન્ય પાપ કર્મને નાશ કરે છે એટલે જન્તુઓને ઉત્પન્ન

થવા દેતું નથી તેમ ઇન્દ્રિયોને વશ કરે છે, એમ પણ કોઈ પુરૂષે કહ્યું છે પરંતુ

પ્રથમ જણાવ્યા મુજબ જે જળ શરીરની શુદ્ધિ કરવાને સમર્થ નથી, તે હે સજ્જન

મહાશયો ! પાપ કર્મને કેમ દહી શકે ? ૧૪

૧ વોરા ગોપાળજી ચત્રમુખ
 ૧ શા પોપનલ ધરમલી
 ૧ રાણા મુરમોદજી આ ભાષ મહાતકારી
 પોરણ દર

૪ ભણશાલી મેધજી ચાપગી
 ૧ અવેરભ ધ દરજીતન મુનિન જોનચાગી
 ૧ શા પારશી મુગજી
 ૧ શા કેશવજી નેમચ દ
 પ્રેમ

૨ શા માનસ મ કચના
 પાનડી મોડી
 ૧ મુનિ જયવિજયજી

બગસરા
 ૧ દોશી કરસનજી હેમચ દ
 ૧ વોરા વીરચ • સદજી
 ૧ શા મુનચ દ વીરચ દ
 ૧ દોશી ચત્રમુખ નરશી
 ૧ શા પોપટલાલ અવેરીનાન
 ૧ શા કેસરીસ મ જેથ ગલાવ

બામણીયા
 ૧ પટેલ ધનજી હીરજી
 બીલીમોશ
 ૦ શેઠ લલુભાઈ કેશરીચ •

બીકાનેર
 ૧ બપોરકે દેવચ દજી સુરીધર
 બીયાનર
 ૧ મહારાજ બી હેમ મુનિ

ભામેરો
 ૧ શેઠ બાણુદજી પુશાન
 ભાડે

૧ દોશી કાગી લાંબ
 ૧ રામજી તા' રજકોડ

ભાલપડ
 ૧ શા ગોપાળચ દ ગોપધન
 ૧ શેઠ પ્રેમચ દ કચગાળી
 ૧ જોન પાકચાળા

૧ શા મુનચ દ બીમજી
 ૧ શા રીંગજી લાંબા
 ૧ કકર નરશી જીણાભાઈ
 ૧ કમર કલ્યાણજી કાળીદાસ
 ૧ સીની લાણજી મુગજી
 ૧ મેની સદજી બીમજી

કો સનડી

૧ મેતા પ્રાગજી મેધજી

કો સાણુ

૨ શા સુખનલ લ કેનગદાચ નહીવટ ૧૨
 ૧ શેઠ કકરી તથા વખત પ્રાગજીભાઈ
 ૧ શા કમનાચ તથા રૂપાણી અમરામ
 ૧ વકીત જગજીતન પ્રેમજી
 ૧ શા છોટાલાન જીણજી બી કમ કમ કમ
 બી મુનસા

કોલગામકા

૧ વોરા ડાપાલાઈ બીમજી

કોળાઈ

૧ શા મુરભાન લનુભાઈ
 મધરનકાઈ
 ૨ શા જીવજી દાનસી

મજેવડી

૧ શેઠ મનજી ધરમરી

મહુવા

• જોન દેવસર સાનચ ડાર હા શે. ગાડાલાલ
 બાણુ દજી

૧ મેતા પરજી ૧૨ નેકા

મચન

૧ શા જાનનલાલ ધગમચ દ
 માવજી જવા

૩ વોરા દેવચ રામજી

૧ વોરા વીડવ કમરખી

માડે

૧ મુનિ મોદન વિજયજી

માગરોળ

૧૨૫ શેઠ મન્નજી કાનજી તે મુનીમહારાજ વિન
 વિજયજી મારકેલ સાન ખાતે વાપરવા
 ૨૫ શેઠ મકનજી કોન

૧૫ શેઠ મોચરજી બીમજી
 ૧૧ શેઠ દેવીલાલ પુલચ દ કચરા

૧૧ શેઠ ગોલીચ દ દેવચ દ

શરીર સ્પર્શથી જળની અશુદ્ધિ.

દુઃસ્વેન શુદ્ધયતિ મશીવટિકા યયા નો દુઃસ્વ તુ જાતુ મલિનત્વમિતિસ્વરૂપમ્ ।
નાદ્ગં વિશુદ્ધયતિ તથા સાલિલેન ધૌત પાનીયમેતિ નુ મલીમસતા સમસ્તમ્ ॥૧૧॥

વિતર્ક થાય છે કે—મશીવટિકા (કાજળ શાહીની ગોળી અથવા કાપલો) ધણા શ્રમથી પાણી વડે ધોવામાં આવે તો પણ જેમ તે ઊજવલ થતો નથી, પરંતુ શ્રમ ફાકટ બંધ છે તેમ પાણીથી ધોયેલું અગ શુદ્ધ થતું નથી પરંતુ ધોવાથી બધું પાણી મલિનપણ્યને પ્રાપ્ત થાય છે ૧૧

પાણીમાં રહેલ અશુદ્ધિ તરવો.

આકાશતઃ પતિમેત્ય નદાદિમધ્ય તત્રાપિ ધાવનસમુત્પમલાવલિપ્તમ્ ।

નાનાવિધાવનિગતાશુચિદૂર્ણમર્ણો યત્તેન શુદ્ધિમુપયાતિ કથ શરીરમ્ ॥ ૧૨ ॥

જે પાણી આકાશમાંથી પડેલું છે તે નદી વગેરેના મધ્યમાં આવીને અને ત્યાં ઉત્પન્ન થયેલ મલોથી લાંબાઈ ગયેલું છે, તેમ પૃથ્વીમાં રહેલી નાના (ભિન્ન ભિન્ન) પ્રકારથી અપવિત્ર ચીજોથી પૂરું છે તે પાણીથી શરીર કેમ શુદ્ધ થઈ શકે?

સુદર ગુણોમાં પણ શરીર સ્પર્શથી ખામી.

માલામ્બરામરણમોજનમાનિનીનાં લોકાતિશાયિકમનીયગુણાગ્નિતાનામ્ ।

હાર્નિ ગુણા ક્ષતિરિતિ યાન્તિ યમાશ્રિતાના દેહસ્ય તસ્ય સલિલેન કથ વિશુદ્ધિઃ ॥૧૩॥

જે શરીરનો આશ્રય કરવાથી પુષ્પમાળા, વલ્લો, જૂંચણો, લોજન અને માન વાળી સ્ત્રીઓ આ લોકમાં સુંદર ગુણવાળા ગણાવા છતાં પણ તેના તે ઉત્તમ ગુણો તુર્વ નાશને પામે છે, તે શરીરની પાણીથી કેમ શુદ્ધિ થઈ શકે ? ૧૩

પાપ પ્રક્ષાલન માટે જળની અશક્તિ

જન્ત્વિન્દ્રિયાલમિદમત્ર જલેન શૌચ કેનાપિ દુષ્ટમતિના કથિત જનાનામ્ ।

યદેદશુદ્ધિમપિકર્તુમલ જલ નો તત્પાપકર્મ વિનિહન્તિ કથ હિ સન્તઃ ॥૧૪॥

અહિ પાણીથી કરેલું આ એક ગૌતમ મનુષ્યોના મલિન (રોગોત્પાદક) જન્તુઓ તથા ઇન્દ્રિયજન્ય પાપ કર્મને નાશ કરે છે એટલે જન્તુઓને ઉત્પન્ન થવા હેતુ નથી તેમ ઇન્દ્રિયોને વશ કરે છે, એમ પણ કોઈ પુરૂષે કહ્યું છે પરંતુ પ્રથમ જણાવ્યા મુજબ જે જળ શરીરની શુદ્ધિ કરવાને સમર્થ નથી, તે હે સત્જન મહાશયો ! પાપ કર્મને કેમ હણી શકે ? ૧૪

पडाव्या

- १ वारा गायकण्ठ मंत्रमुक्ता
१ वा गायकण्ठ धरमशी
१ रावरा सुभोदण्ठ अचला महांतकारी

पारंपर

- ४ अक्षराशी मेवण्ठ गायत्री
१ अवेरभाळ हरण्ठन तुनिन जेनगाणा
१ या धावरी मुण्ठ
१ राव डेराण्ठ नेमय

प्रेम

- २ या मानस म उयन

पालडी मोरी

- १ मुनि जयविजयण्ठ

जगसरा

- १ होशी करसनण्ठ देवय
१ वाग वीरय २ सुदण्ठ
१ या मुनय ६ वीरय ६
१ होशी यत्रयुज नरली
१ या पापभास अवेरीला १
१ या डेसरीस म जेव गवास

वामछीवा

- १ पडेस धनण्ठ वीरण्ठ

जीवीभासा

- २ शो ६ लक्ष्माळ डेसरीय ६

जीकानेर

- १ अटले देवय ७ सुरीय

जीयाव

- १ महांत म श्री देम मुनि

भमो रे

- १ शो ६ अक्षण्ठ पुष्पान

साडेरे

- १ होशी हागा हागा

- १ " रामण्ठ वा १ लुण्ठे

सावना

- १ रा गायकण्ठ गायन

- १ शो ६ प्रेमय ६ कयलु

- १ जेन पावसा

- १ या मुनय ६ बीमण्ठ
१ या हीण्ठ लावा
१ कर नरली लुण्ठामाळ
१ कर कयलुण्ठ काणीदास
१ सीनी वावण्ठ मुण्ठ
१ से नी सुदण्ठ बीमण्ठ

सेसनरी

- १ भेता प्राणण्ठ मेवण्ठ

सेसाव

- २ रा सुभनत ६ डेनगाण म वहीवट १०
१ शो ६ ६ थी तथा वहांत प्राणण्ठमाळ
१ या उमनाय तथा उपावु अमराभ
१ वडील जमण्ठन प्रेमण्ठ
१ म छोटालान लुण्ठण्ठ नी म यय यय
नी मुनय

सोलगाभडा

- १ वारा गायकण्ठ बीमण्ठ

सोणा

- १ या जुरावाळ लुण्ठामाळ

मधरना

- २ या लुण्ठण्ठ पुनसी

मजेवडी

- १ शो ६ मनण्ठ धरमशी

महुवा

- १ जेन डेगासर गानम डार हा शो ६ गाडाबाळ
आण्ठ ६

- १ भेता परण्ठ ११ लो

मयरे

- १ या जमनाळ धरमय ६

भापण्ठ जना

- १ वारा देवय ६ रामण्ठ

- १ वारा वीरय ६ मरडी

भाडे

- १ मुनि मोहन निमण्ठ

भागेरेण

- १२५ शो ६ ममण्ठ डानण्ठ ते मुनीमहाराज विनय
निमण्ठ भावेत गान भाते वापरवा
२५ शो ६ ममण्ठ डान
१५ शो ६ मोराळ भीमण्ठ
११ शो ६ वीरय ६ पुलय ॥ कयरा
११ शो ६ मोलीय ६ देवय

જ્ઞાનાશારૂપ સરીતામાં શરીર શુદ્ધિ.

સમ્યક્કાશીલમનઘ જિનવાક્યતીર્થ યત્તત્રચારુધિપણાઃ કુસ્તાભિપેકમ્ ।

તીર્થાભિપેકવજ્રાતો મનસઃ કદાચિન્નન્તર્ગતસ્ય હિ મનાગપિ શુદ્ધબુદ્ધિઃ ॥ ૧૯ ॥

। હે ઉત્તમ બુદ્ધિવાળા પુરૂષો! જે જિન જગવાનના વાક્યરૂપી તીર્થ સમ્યક્ત્વ અને શીલવાળું છે અને નિષ્પાપ છે તેમાં તમે સ્નાન કરો એટલે જ્ઞાનામૃતનું આ દરથી શ્રવણ પાન કરો કારણ કે પાણીના તીર્થોમાં ન્હાવાથી કોઈ પણ દિવસ અન્દર રહેલા મનની કાંઈપણ શુદ્ધતા ॥ બુદ્ધિ થતી નથી ૧૯

જગસ્નાન બાહ્ય શુદ્ધિ માટે ૪ છે

ચિત્ત વિશુદ્ધયતિ જલેન મલાગ્લિપ્ત યો માપતેઽનૃતપરોઽસ્તિ જનો ન તસ્માત્ ।

વાદ્ય મલ્લ તતુગત વ્યપહન્તિ નીર ગન્ધ શુભેતરમપીતિ વદન્તિ સન્તઃ ॥ ૨૦ ॥

। મળ(કામ)થી લીંપાયેલું ચિત્ત જગથી શુદ્ધ થાય છે, એમ જે માણસ બોલે છે, તેનાથી બીજા કોઈ માણસ અસત્યવાદી નથી પરંતુ અત્યરૂપો કહે છે કે જગ તો માત્ર શરીર પર રહેલા બાહ્ય મળને તથા અશુભ ગંધને ૪ દૂર કરે છે ૨૦

જ્ઞાન શીળાદિમાં સંપૂર્ણ શુદ્ધિનો પ્રભાવ.

વાર્યપ્રિભસ્મરવિમન્ત્રધરાદિભેદાચ્છુદ્ધિં વદન્તિ વદ્રુષા શ્રુતિ કિન્તુ પુસામ્ ।

સુજ્ઞાનચ્છીલશમસયમશુદ્ધિતોન્યા નો પાપલેપમપહન્તુમલ વિશુદ્ધિ ॥ ૨૧ ॥

પાણી, અગ્નિ, ભાતમ, સૂર્ય, નન્ત્ર પૃથ્વી વગેરે લેદોથી પૃથ્વીમાં પુરૂષોની ધણે પ્રકારે શુદ્ધિ કરેલ છે પરંતુ સુંદર એવું જ્ઞાન, શીલ, શમ, (ઇન્દ્રિયનિગ્રહ) અને સચમ આ શુદ્ધિથી બીજા પ્રકારની વિશુદ્ધ (પવિત્રતા) મનુષ્યોના પાપના લેપને હણવાને જોઈએ તેટલું મમર્થ નથી ૨૧

ત્રિરતન સેવનથી આતર શુદ્ધિ.

રત્નત્રયામલમ્લેન કરોતિ શુદ્ધિં શ્રુત્વા જિનેન્દ્રમુલ્કનિર્ગતવાક્યતીર્થમ્ ।

યોઽન્તર્ગત નિલિન્નકર્મમલ દુરન્ત વક્ષાલ્ય મોક્ષમુલ્કમપ્રતિમ સ યાતિ ॥ ૨૨ ॥

જે મનુષ્ય સુજ્ઞાન સુદર્ગન સુચારિત આમ ૧૫ રત્નો રૂપી ત્રિમળ જગથી શુદ્ધિ કરે છે તે મનુષ્ય શ્રી જિનેન્દ્રભગવાનના મુખમાંથી નિર્જાલ વાક્ય રૂપી તીર્થનું શ્રવણ કરીને અન્દર રહેલા તમામ કમના દુરન્ત એવા મળનું પ્રક્ષાલન કરીને અપ્રતિમ (અનુષ્ઠમ) એવું મોક્ષ સુખને પમે છે ૨૨

આ પ્રમાણે બાહ્ય અને આતરશુદ્ધિના લેખ તથા તે માટેના પ્રયોગો સમજાવવામાં આ ભાવ શોધ અધિકાર પૂર્ણ કરવામાં આવે છે

લક્ષ્મીપુર

- ૧ ચોરા તાલજી કમ્પાણી
લાલપુર
૧ જોનશાળા હા શા રાવજી કચરા
લાખાવર
૧ ખેન તારણ કાગા
લાલક
૧ શા કમ્પાણી નેમય
લાખાવર
૧ શા ત્રીનુતકાસ અમુખખ
વડોદરા
૨ શા મોતીનાન વીરયદ
વાકાનેર
૧ જો શાળા
વડનગર
૧ શા હાગોવીકાસ વીરયદ
૧ શા નરોત્તમ લખખીયદ
૧ શા અખાલસ લાનુ
૧ શા હામયદ રાધી
વડાણ
૧ મેના મોતજી અખખ
વચલી-સોરઠ
૨ જોન વિલાસાગા
૧ શ્રીમદ્વિદિત્રવિજયજી લાખજેરી
વાગુદક
૧ દોશી દવયદ માખવજી
વાડોદરા
૪ દેશી લાખજી કાગા
વીસાનર
૧ શા મોતીનાન ત્રીજોવન
વેરાવલ
૪ શોહ કમ્પાણી ખુલાલ
૧ ગૌ દવયદ કમ્પાણી
૧ શા લાખજી દયાલ
૧ શા વજમજી તાગવદ

- ૧ શા જમનાસ દરીયદ
૧ શા દેવી સ ખરગોતમ
૧ શી જોન શાન વધેકાગા હા ખુગા
કરમય
વડુ
૧ શાનશાળા હા દવમુખ ત્રીજોમાખ
વડસાહ
૧ સોતકી રાખયદ નયુજી
વડવાણ હાપ
૧ શા અખીયદ અખમાખ
વડાલી
૧ શા લાખમાન ગુલાખયદ
વાવડી
૧ શા મુનીલાલ દરીયદ
વધવી-હાવાર
૧ ચોરા રાખયદ માજેયદ
રાહપુર
૧ શા ત્રીજોવનસ હમિરામ
શીવા
૧ શોહ હીરા નામજી
ગખખર
૧ શા મિતરી મકનજી
સામદીયાવા
૧ શા મોતીનાન લાખખીયદ
૧ શા રાખયદ ખાખયદ
મોદરી
૧ જોનસામ પાંડશાળા હા અખમાખ હા સરાખ
સાજુદ
૧ મુની મહારાજાશ્રી હા રવિજયજી હા અનુરવ
કરમન
સીનપુરા
૧ નામરત મુની પ્રાંતીવિજયજી
હાપસદ
૧ શા કાલ નાન વીરયદ
હાવાનવા
૧ જોન પાંડશાળા જહીયદ સામયદ

અને વિકટ બાણતા વિવિધ વ્યવહારના કામો કરવાની તમને નવરાશ મળે છે, નાટકો જોવા જવાની અને રમત ગમત કરવાની તમને નવરાશ મળે છે, અને હૃદયમ દિરમા પેસવાની તમને નવરાશ નથી મળતી બહુ સાડુ બહાર ક્યો કરો, બહાર સુખને શોધ્યા કરો રતનની ઉપેક્ષા કયા કરો, અને ધુમાડાના બાથકા ભરીને ખુત્ર કમાણી કરી છે એમ માનીને આનંદમા મગ્ન રહો આખરે પેટી ખાલીખમ્ રહો, દગ્દિવાનુ હુ ખ જણાયે, હૃદયમ દિરમા પધારજે !

હૃદયમ દિરમા પરમેશ્વર વમે છે, એવું તમે શ્રદ્ધાપૂરક માનો ઠો, એની ખાતરી શી ? જો તમે માનતાજ હો કે હૃદયમા તે છે, તો ત્યાં તમે તેમને શોધોજ પણ તમે ત્યાં નથી શોધના, એ શું કારણે છે ? એજ કે તમને હૃદયમા ઇશ્વર છે એની પૂલ ખાતરી નથી, અથવા ખાતરી છે તો તમને ઇશ્વર મેળવવાની હજી અગત્ય જણાતી નથી ક્ષમામા જળ છે એવું બાણવા છતાં તૃષાતુર મનુષ્ય ક્ષમામાથી જળ કઢવાનો પ્રયત્ન ન કરે તો શું સમજવું ? એજ કે તેને હજી તૃષા લાગી નથી તમે પણ હૃદયમ દિરમા છે, એવું જાણતા છતાં, જો હજી હૃદયમ દિર શોધતા નથી તો તમને પણ હજી ઇશ્વરને પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છા થઈ નથી.

પ્રત્યેક મનુષ્યના હૃદયમા સુખ પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છા અખંડ રહ્યો કરે છે, તેથી પ્રત્યેક મનુષ્યને ઇશ્વરને પ્રાપ્ત કરવાની પ્રવળ ઇચ્છા છે, એ સિદ્ધ થાય છે કારણકે ઇશ્વર અને સુખ એ બે કંઈ મિશ્ર પદાર્થ નથી ઉભય એકજ છે, તેથી પ્રત્યેક મનુષ્ય સુખને ઇચ્છેતો હોવાથી તે ઇશ્વરનેજ ઇચ્છે છે પરંતુ નિચાસ્વાન મનુષ્ય જ્યારે આ સુખ અથવા ઇશ્વર હૃદયમા છે, એમ માને છે, અને તેથી નેને ત્યાં શોધે છે ત્યારે અજ્ઞાની મનુષ્ય આ સુખ અથવા ઇશ્વર હૃદયથી બહાર છે, એમ માને છે, અને તેથી તેને બહાર શોધે છે અને આથી સુખની યથેચ્છ પ્રાપ્તિ કરવા માં સર્વદા નિર્દશ રહે છે સમુદ્ર પય તની પૃથ્વી પ્રાપ્ત કરવા છતાં શું નૃપતિને હૃદયમા યથેચ્છ સુખ મળ્યું હોય છે ? ના, કારણકે સુખ બહારના પૃથ્વી આદિ પદાર્થોમા નથી, પણ અંતર છે અનર્થાળ દ્રવ્યનો સંગ્રહ કરી શુ શ્રીમાન્ પગમથા તિનો અનુભવ કરે છે ? ચિતા વગેરે સત્તાપને ઉત્તરવનના વિકારોથી તે રહિત હોય છે ? ના, કારણકે પરમશાંતિ દ્રવ્ય વગેરે બાહ્ય પદાર્થોમા નથી, પણ અંતર છે દેવાદિને વશ વર્તીવવા જેવું સામર્થ્ય તથા અઘોરિક અર્થ પ્રાપ્ત કરવાથી શુ રાવણે અચલ તૃપ્તિનો અનુભવ કર્યો હતો ? ના, કારણ અચલ તૃપ્તિ બાહ્ય પદાર્થોમા નથી પણ અંતર છે જ્ઞાનવાન તથા અજ્ઞાનીનો ભેદ આ જગાએજ છે જ્ઞાનવાન સુખને અંતરમા-હૃદયમા-પોતાનામા-શોધે છે ત્યારે અજ્ઞાની સુખ બહાર-જગત્ માં-દૃશ્ય પદાર્થોમા શોધે છે

હોજમા અથવા ટાકીમા બહારથી આવીને ભરેલું જળ થોડા દિવસમા ખાલી

જૈન

જૈન પ્રજા માટે આ એક જ તેર વર્ષનું જીવન જીવીતું અને
સ્વતંત્ર પત્ર છે, તે દર રવિવારે સવારમાં પ્રગટ થાય છે

આ પત્રની મુખ્ય આશીસ શાસ્ત્રમતમાં તે ત્યાં સુધીમાં
પ્રાપ્ય છે, અને અમદાવાદ તથા કલકત્તામાં એક જીની છે જૈન
પત્રમાં આ એક જીનવાલી અને દીકરી લેખો આવે છે નયનો મહત્ત
રૂપે છે, એમ ત્યાં જાહેર થાય છે

જૈન પત્રની બેટા

તેમાં આવતા વિષયો

૧. બિન્દુ
ગોપાળ
ગાધવિધિ
અર્ધજનિ
શાસ્ત્રીય : ખાત્ર્ય
હુગેવિક્રમ ચરિત્ર
શ્રીનોમાથી
પ્રદુરગત અધિક
મિત્રન ર મહાત્મ્ય
દિલી ૦૦ માર
દરેક કોન્ફેન્સના રીપોર્ટો
જૈન સિનમાળા
સનમાળા
યા ૧૧ વર્ષન
વ્યાખ્યાનસ મહ
જૈન દર્શન
તિથ કર ચરિત્ર
ધર્મ દેશના
વગેરે

સ્વતંત્ર રીટી :
વર્તમાન નોષો
જૈન અભ્યાસ
મુનિ વિચાર
જૈન જીવન ચર્ચા
દાસ્ય વિનોદ
વેપારી વિષયો
જૈન તિથ ૧ મુમાદરી
જૈન સંસ્થાના ઇતિહાસ
નીતિ ૧૧ વિષયો
વર્તમાન ચર્ચા
વર્તમાન સમાચાર
મ સારી નવલ કથા
વિવિધ પ્રશ્ન-સમાધાન
વગેરે વગેરે
અથ ૫ ટકા તાલ્ય ખમરો આવે છે

વર્ષના રૂ ૪૦-૦૦ળો —અધિપતિ " જૈન "—શાસ્ત્રમત, ,

થાર્થ જિનવાણીરૂપ અમૃત પાન કરીને, અનાદિ વિમાનવિષ વામીને પોતાનું તત્ત્વ સભારી, સ્વપર વિવેચનકારી થઇને પોતાનું જ મહાજનક પદ તેને પ્રાપ્ત કર, એહી જ તારૂં કાર્ય છે તુ તંતુ ઉપાદાન કારણ શક્તિવત્ છે, તેનો લેવાવાલો છે, તુ તારી શુભ સ પદા તારે પ્રદેશે પ્રગટ કરવારૂપ દાનનો સ પ્રદાની છે, માટે હે ચેતન ! એ અનાદિ અશુદ્ધ પરિણામને તુહીજ ત્યાગ કરીશ, અને તારી સત્તાનો આધાર પણ તુહીજ છે, માટે તુહીજ તારા તત્ત્વને કર, તાહરે તત્ત્વ તુ નીપજવીશ, એમ પોને પોતાના આત્માને કહિને સાધકપણું આદરવું, તે આદરના કારક સમરવેથી અનુક્રમે આત્માનું સ્વકાર્ય નીપજે પછી એહીજ આત્મા સિદ્ધ થાય, માટે એહીજ સાધનનો માર્ગ છે, સાધન કીધેથી કાર્યની મિદિ થાય, એ ક્રમ છે

સામર્થ્યોદ્દિધિ

* સર્વ સામર્થ્ય મહાસાગરરૂપ પરમાત્મા છે, માટે જો તમારે સામર્થ્ય પ્રાપ્તિ કરવી હોય તો પરમાત્માભિમુખ થવું તૃપ્તા નિતારવાની ઈચ્છા રાખનાર વે શનમા જશે કે જળાશય ન ક જશે ? જો તેને તૃપ્તા લાગીજ હશે અને જળની જરૂર હશે તો તે વેગનમા નહિજ જાય પણ જળાશય તરફ જશે જો તમારે સામર્થ્યની ઇચ્છા હોય, સામર્થ્યને મેળવવું હોય તો તમે પરમાત્માભિમુખ અને પરમાત્માભિમુખ થવાથીજ તમારામા સામર્થ્યની પ્રાપ્તિ થશે

સુખધી પુના જવા ઇચ્છા તર મનુષ્ય શુજરાત મેવમા મેસી અમદાવાદ ત રફ જડાનો ? પુના જવાને માટે તેણે તરફ જતી ગાડીમા બેસવું જોઈએ, તેવીજ રીતે આપણે જે વસ્તુને મેળવવી જોઈતી હોય તે વસ્તુ મેળવવાને માટે તે વસ્તુ જ્યાં હોય ત્યાં જવું જોઈએ

સૂર્યનું કામ પ્રકાશ આપવાનું છે અધકાર કરવાનું કામ સૂર્યનું નથી તે સ હા તેજોમય છે અધકાર એવું કશુંજ સૂરમા નથી તેવીજ રીતે પરમાત્મા સુખ મય છે તેમનામા દુખનો દેવળ અભાવ છે જે સૂર્ય નારાયણ છે પૂજા કરનારને તેમજ તેમના સામે ધુળ નાખનારને, તમામને અધિક ન્યૂન નહિ પણ સરખાજ પ્રકારે પ્રકાશને આપે તેવીજ રીતે પરમાત્મા સર્વ પ્રાણી માત્રને સુખનાજ કારણ છે

ત્યારે કેટલાક મનુષ્યને દુખી થતા જોવામા આવે છે તેનું કારણ શું ? તે એજ કે તે મનુષ્યો પોને પોતાની મેળે દુખને પ્રસ કરે છે જેમ સૂર્યનો સ્વભાવ પ્રાણી માત્રને પ્રકાશ આપવાનો છે જા કેટલાક મનુષ્યો સૂર્યના ત્રિભુજને પોતાના ઉપર પ્રકાશ આપતા અટકાવવાની આતર કોઈ બધ નકાનમા બેચી રહે અને બ હાર સૂર્યના પ્રકાશમા ન પ્રવેશ કરે તો તેમા સૂર્યનો વાક કે પેલા મનુષ્યને ? અ

તે વિચાર જ્યાંથી ઉત્પન્ન થાય છે, ત્યાં જઈ વિરમે અને ત્યાં જઈ પરમાત્માના સ્વરૂપ આમર્થ્યનો વિચાર કરવા પરમાત્માનું ધ્યાન કરે

આમ કરવાથી તમારા હૃદયમાં પરમાત્મા આવી જશે એમ ન માનશે, આ તો એક અભ્યાસ કરવાનું સૂત્ર છે, પણ તેજ પ્રમાણે દરરોજ નિયમસર એકજ સૂત્ર—હોરડા વિચારને વળગી આગળ અને આગળ તેના મૂળ સ્થાને જવાની ટેવ પાડે

વચ્ચે વિરોધિ વિચારોડીપી વિધે. હાં તે તે તરફ લક્ષ ન આપતા તમે જે પરમાત્માનું સંધાન કરાવનાર વિચારરૂપ હોરડાને ઝાલ્યું છે, તેજ હોરડે વળગી રહી આગળ અને આગળ ચાલ્યા કરે, જો હોરડું મુકી હાં બીજા હોરડાડીપી વિચારમાં તણાયા તો પછી તરતજ પાછા રખડતું હોરડું જેમ હૃદયમાંથી છૂટકે અને જ્યાં હોય ત્યાં ત્યાં જઈ જોડે તેમ તમે પછા જ્યાં હોયો ત્યાં ત્યાં જશો, માટે આ પરમાત્માકાર કરાવનાર એકજ વિચારને વળગી રહેશો, તો અ તે સામર્થ્યોદ્ધિમા સ્નાન કરશે.

* તમારા આત્મામાં ત્હમેલીન થઈ જશે એટલે દૃઢ જગત્ને સર્વ વિસ્તાર ત્હમરી આગળ છેક પાતળો થઈ જશે ત્હમે ત્હને ગમે ને આકાર આપી શકશો અથવા તે કપૂરની પેઠે ઉડી જશે. ‘હું દેહ નથી’ એમ મમજતાજ સર્વ શારીરિક વ્યાપાર, સંબંધ અને બંધનો કેવળ સમકડા જેવા ભાસશે એ મર્વ નાટકની રંગ ભૂમિ ઉપરના પાત્રોના કામ છે રંગભૂમિ ઉપરના પાત્ર તરીકે એક મનુષ્ય મ્હારો શત્રુ હોય છે, બીજો મ્હારો મિત્ર બને છે, કોઈ પિતા થાય છે તો કોઈ પુત્ર થાય છે પરંતુ વસ્તુત્વ હું પુત્ર પણ નથી અને પિતાએ નથી એ શત્રુ મિત્રો પણ પદેપદ શત્રુ મિત્રો નથી હું કેવળ બ્રહ્મ છું, સસારી બંધનો અથવા સંબંધ મ્હને બાધી શકતા નથી સર્વ સંબંધ માયાથી છે રંગભૂમિ ઉપર સર્વ પાત્રોએ પોતપોતાનો પાર્ટ બરાબર ભજવવો જોઈએ, પરંતુ જે નાટકમાંને પ્રેમ અને દેવ બરા ગલીને પોતાના શરીરપર તે બ્હોરી લે છે તે કેવળ મૂર્ખ છે તેવીજ રીતે આખું જગત્ જ્યારે નાટકને એક સીન-દેખાવ-જ છે તો કર્તવ્યના બાહ્ય સ્વરૂપને બીન જરૂરી મહત્ત્વ આ માટે આપવું ? એક રાજા હોય તો ત્હેની અદેખાઈ આ માટે કરી ? કિંવા બીજો રક હોય તો તેના વિરચાર કરવાનો આપણને શું અધિકાર છે ?

ધારો કે એક ન્યાયાધીશ છે તે ન્યાયમંદિરમાં આવે છે અને પોતાને સ્થાને બેસે છે વાદી પ્રતિવાદીઓ, કારકુનો, વકીલો, નોકર ચાકર અને બીજા લોકો કથારનાએ ત્હેની સહ જોતા ત્હેને માલુમ પડે છે ન્યાયાધીશને સાક્ષીને બોલાવવા કે વકીલોને નિમંત્રણ આપવા જવું પડતું નથી વાદી પ્રતિવાદીને લાવવા પડતા

લોક છાયા કરે, બહુ મત-ઉપવાસ કરે, બહુ ધર્મની વાતો કર્યા કરે બીજા ભક્તોમા ભગવાન કરે, અને પોતાની સેવા-પૂજામા બહુ વખત ગાળે, તે પેલા શેઠિયાને પસંદ પડતું નહિ તેથી તે કહેતો કે ભક્ત તમે ભક્ત થયા પણ હજી ઢાંગ ન મૂક્યા આ બધા ઢાંગ માણ્યા છે ? એમા કાંઈ નહીં વળે, પ્રભુ તો અતરમા જોઈએ આ બહા રના વગવા શું કામના ? આમ વાત ચાલે એટલામા તો કૂટી તોપનો અવાજ સામળીને શેઠે કહ્યું કે, ભક્ત ! ચલો ચાલો, જલદી કરો, આજની ધામધુમ જોવા જેવી છે ભક્તો પૂછ્યું કે શું છે ? શેઠે કહ્યું કે અરે ભવા માણુચ ! એટલી પણ ખબર નથી ? આજે ત્રિલાયતરી કવકતાના ગવર્નર માહેમ આવે છે ભક્તો કહ્યું કે ગવર્નર આવે તેમા શું થયું ? એમા આટલી બધી ધામધુમ શેની ? શેઠે કહ્યું કે, એ કાંઈ સવાલ છે ? ગવર્નર આવે તેમાં શું થયું ? તમે ભગતકાઓ તે દુનિયાદા રીમા કાંઈ સમજો છો કે નહીં ? મોટો હાકેમ આવે તેને માન ન આપવું જોઈએ જો એને એના દરજા પ્રમાણે માન ન આપીએ તો પછી રાજ તરફની આપણી વફાદારી કેવી રીતે બનાવી શકામ ? ભક્તો કહ્યું કે, પણ એવી વફાદારી બત વવાની જરૂર શું ? આ સામળીને તે શેઠ ચીડાઈ મયો તેણે કહ્યું કે, ભગત ! તમે સાત ઢાંચ જેવા છો રાજ્ય તરફ વફાદારી બતાવવાની જરૂર શું એમ તમે કહો છો ? એમ કહેનારને તો મુરકેટાટ બાધીને ખૂબ ફટકાવવા જોઈએ જેના રાજ્યમા આ પછે સુખથી રહીએ જે આપણુ રૂડી રીતે રક્ષણ કરે, જે આપણને નવા નવા હાકે આવે, જે આપણને ચોરથી છુટારાઓથી, ને પરદેશી લોકોના હુમલાઓથી બચાવે જે આપણે માટે રસ્તાઓ પુલો, દવાખાનાઓ ને નિશાળો વગેરે બધાવે, જે આપણા ધધા રાજ્યગારને, ખેતીવાડીને તથા વેપારને ખીલવે, ફકાળ, રેલ, આગ વગેરે આકૃતોને વખતે જે આપણને મદદ કરે, અને જે આપણા ધર્મનું રક્ષણ કરે, તે રાજની તરફ વફાદાર ન રહે અને તેવા ભલા હાકેમોને માન ન આપે, એના જેવો નિમકહરામ બીજો કોણ !

ભક્તો કહ્યું કે, શેઠ ? તમારો બધી વાત ખરી છે પણ એ ઉપરથી તો સૌથી વધારે નિમકહરામ તમે લાગો છો શેઠે કહ્યું કે, તમારું લેણું જરા ચરકેલું લાગે હું કેવી રીતે નિમકહરામ છું ? ભક્તો કહ્યું કે ગવર્નરો અને ગવર્નરોના રાજાના રાજા પણ જેના ચરણમા હજારો હજારવાર માણુ ઝુકાવી રહ્યા છે, તે પર્વ શક્તિમાન પ્રભુ તરફ તમે બેઠરકારી રાજો છો, માટે તમે સર્વ નિમકહરામો કરતા પણ વધારે નિમકહરામ છો કારણ કે બીજા નિમકહરામો તો દુનીયાની તરફ નિમકહરામ-હોય છે, પણ તમો તો ખુદ પ્રભુની તરફ નિમકહરામ છો હવે તમે વિચાર કરો કે એક હાકેમ આવવાના હેય તેને માટે પણ જ્યારે એટલી બધી ધામધુમ કાઢી પડે છે, ત્યારે અનંત પ્રજાકડના નાથને આપણા હૃદયમા લાવવા માટે કાંઈ તૈયારી ન જોઈએ કે ?

જાપનિષદો કહે છે કે, જે આત્માથી સર્વ પદાર્થો જાણાય છે, તે આત્માને કોનાથી જાણવો ? મતલબ કે આત્મા આત્માથીજ બદ્ધ થયેલો છે ૩

આત્મસ્વરૂપ કેમ જાણખી શકાય તે સમજાવતા આ આત્મપ્રકાશનામા અધિકાર પૂર્ણ કરવામા આવે છે

આત્મભવ્યતા-અધિકાર.

આત્મસ્વરૂપને જાણખવાથી તથાલ-વ્યતા સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ થવાને પ્રસંગ મળે ૥ તેથી હવે તથાલવ્યતાનું સ્વરૂપ પ્રત્યક્તર રૂપે સમજાવવાને આ અધિકારને આરંભ કરવામા આવે છે

* પ્રશ્ન—હે મહારાજ ! શુદ્ધ ધર્મની પ્રાપ્તિ શાથી થાય ?

ઉત્તર—મિથ્યાત્વાદિ પાપ કર્મનો નાશ થવાથી થાય

પ્રશ્ન—તેનો નાશ શાથી થાય ?

ઉત્તર—હે શુભેચ્છુ ! જીવોની અનંદિ “ તથાલ-વ્યતા ” જ્યારે પરિપક્વ થાય ત્યારે—એટલે તે વિશેષ શક્તિવાળી થાય ત્યારે મિથ્યાત્વ દિ પાપનો નાશ થાય

પ્રશ્ન— હે મહારાજ ! તે “ તથાલ-વ્યતા ” શું છે ?

ઉત્તર—હે ભદ્ર ! તે “ તથા લવ્યતા ” અનાદિના જીવોને મોક્ષ ગમનની ચેાગ્યતા રૂપ પારિણામિક ભાવ છે તે મોક્ષની ચેાગ્યતા સર્વ લવ્ય જીવોને સ્વરૂપ માને તો તુલ્ય છે પણ સર્વ જીવની સમકાળે પરિપક્વ થતી નથી, જુદે જુદે કાળે પરિપાક પામે છે તે કાળ લેહે પાકવા રૂપ વિચિત્રતાવાળી હોવાથી તેને તથા-લવ્યતા કહેવી છે ‘ તથા ’ એટલે તે તે પોતા પોતાના પાકવા ચેાગ્ય ક્રમાગત કાળને પામી પામીને પાકવાના સ્વભાવ વાળી એવી જે “ લવ્યતા ” એટલે મોક્ષગમનની ચેાગ્યતા તે ‘ તથા લવ્યતા ’ તે જીવને જુદા જુદા વિચિત્ર પ્રકારના કાળાવરે પાકે છે, તેથી સર્વ જીવોને સમ્યગ્ દર્શનાદિ શુણ્ણી તથા મોક્ષની પ્રાપ્તિ સમકાળે થતી નથી જો સર્વ જીવોની ચેાગ્યતા સાથે પાકે તો શુણ્ણપ્રાપ્તિ સર્વને એક સાથે થાય, પણ તેમ થતું નથી, માટે એ જ્યારે પાકે ત્યારે તેના જોરથી મિથ્યાત્વાદિ પાપ કર્મનું તથા અનાદિ કર્મ બધની ચેાગ્યતાનું બળ ઘટી જવાથી જીવ શુદ્ધ ધર્મ પામી શકે, અને શુદ્ધ ધર્મ પામવાથી જન્મ જરા મરણાદિ હું જોનો અતકરી અજરામર પણ પામે

પ્રશ્ન— હે મહારાજ ! તે “ તથા લવ્યતા ” ક્યારે પાકે છે ? અને તે સ્વભાવેજ પાકે ૥ કે કોઈ સાધન સેવવાથી પાકે છે ?

બે જાતિના છે એક ભવી જાતિના ને બીજા અભવી જાતિના, તેમા જે ભવી જાતિના છે તેમનામા મોક્ષે જન્મની યોગ્યતારૂપ સ્વભાવની સત્તા અનાદિથી રહેતી છે, તેથી તેમની ભવપરિણતિ પલગાય છે, ને અભવીમા મોક્ષે જન્મની યોગ્યતા ન હોવાથી તેમની ભવપરિણતિ બદલાતી નથી, અનાદિથી જેવી છે તેવીને તેવીજ રહે છે એટલે તેમના અનાગત પુદ્ગળ પરાવર્તન ઓછા થવાના નથી ભવી જીવોની ભવપરિણતિ બદલાય છે, તેથી તેમના અનાગત પુદ્ગળ પરવર્તન ઓછા ઓછા થતા જાય છે તેમા ભવીઓની પણ અનાદિથી તે કર્મ બધની યોગ્યતા અતિશય ઉત્કૃષ્ટ સકલિષ્ટ પરિણામમય ધોર મિથ્યાત્વ અવિરતિ, રાગ દ્વેષાદિક પછે પરિણમેત્રી હતી તેથી જીવ અતિ અદલેશ કારો કર્મ બધ કરતા હતા અને મહા મલિન પરિણામી થયા સતા ધોર અજ્ઞાન અધકાર મયો મહા સકલિષ્ટ હુ બે રાગિમા વર્તતા હતા તેની રીતે અતિપ્રભુત કાળ—અનતા કાળ ચક્રો પર્યંત તેવું હુ બે ભોગવતા જ્યારે અકસ્માત ધુણાક્ષર ન્યાયે અકામ નિર્જરા કાર્ષક સારી થાય ત્યારે તેમની અનાદિ સદૃજ કર્મ બધ યોગ્યતા જે અનિશય તીવ્ર પરિણામ વાળી હતી તે કાર્ષક અશે (ક્રિયત્ માત્ર) પ્રથમ કરતા મહા પરિણામ વાળી થાય તથો તેટલે અશે કર્મ બધ પણ ઓછો થાય, ત્યાંથી લઇને ભવી જીવોના અનાગત પુદ્ગળ પરાવર્તનમા એક એક ઓછું થતું જાય કર્મ બધની યોગ્યતા પણ પ્રત્યેક પુદ્ગળ પરાવર્તે મહમહ થતી જાય એવા ક્રમથી અકામ નિર્જરા વટે જીવ ઘણું કરીને ચરમ પુદ્ગળ પરાવર્તનમા આવે, તે જીવને મોક્ષ પ્રાપ્તિ જે પ્રથમ અનેક પુદ્ગળ પરાવર્તનના અવકાશે અનિહર હતી કે તે એક પુદ્ગળ પરાવર્તનના અવકાશમા—સમીપે આવે મોક્ષ પ્રાપ્તિ સમીપ અવગાધી એની તથા ભવતા પાકે એટલે તે યથાર્થ ધર્મ તત્વાદિકને જાગૃવાની ઇચ્છાને ઉત્પન્ન કરવાની શક્તિવાળી થાય

ચરમ પુદ્ગળ પરાવર્તનમા જાગ્યા પહેલા કેટલાકે જીવો મનુષ્ય ભવ પામે છે અને જૈનધર્મની અથવા અન્ય ધર્મની તથ જપ પૂજા સંયમ પ્રમુખ ટરણી કરે છે અને તેના ક્ષણ તરીકે નાજ્યભોગ અને સ્વર્ગાદિક પામે છે પરંતુ તત્ત્વ જૂન ધર્મમાર્ગ બહુવાની ઇચ્છા રૂચિને પામેવા ન હોવાથી તેમને ધર્મ સંબંધી સંતુષ્ટાત્તી પ્રાપ્તિને હેમજ સદ્જ્ઞાન ક્રિયાના ક્ષણજૂત મોક્ષની પ્રાપ્તિને હેતુ જૂન તે ધર્મ થતો નથી તથાભવ્યતા પાકેની ન હોવાનો યથાર્થ તત્વ જાણનાનો તેમને અભાવ હોય છે ચરમ પુદ્ગળ પરાવર્તનમા આવેવ જીવજ સદ્ધર્મને યોગ્ય થાય છે

પ્રશ્ન—હે મહારાજ ! આપણે ચરમ પુદ્ગળ પરાવર્તનમા જાગ્યા છીએ કે નહીં? તે કેમ સમજાય ?

ઉત્તર—હે ભવ્ય ! તે સમજવા માટે આપણે જ્ઞાન દષ્ટિમા પોતાનું અવકાશ

ઉપસહાર.

આ સર્વ કહીને સિદ્ધ કરવાનું એજ છે કે વિચારના આદોલનો અત્યંત સૂક્ષ્મ તથા અત્યંત વેગવાળા હોવાથી સમગ્ર દૃશ્ય પ્રપંચ ઉપર તે સામ્રાજ્ય લોગ લે છે. પદ્ધતિ જેવું જણાતું શરીર, નૃદયને ભારે ધક્કો લાગે એવો વિચાર એક ક્ષણનાર ઉઠતા રાજ થઈ પૃથ્વી પર પડે છે, એ જનાવ વિચારના આદોલનોનું સામર્થ્ય સૂચવે છે. મહાશોકથી એક રાત્રિમાં યુવાન મનુષ્યના શરીરમાં ફેરવાઈ થઈ પ્રાતઃકાળે તેના કેશ સ્વેદ થઈ તે યુવનનો વૃદ્ધ થઈ બચે છે, એ પ્રસંગ વિચારના આદોલનોનું વિલક્ષણ બળ સૂચવે છે. મૃત્યુની પથારીએ પડેલા મનુષ્યને બાધી એક ક્ષણમાં નિવૃત્ત થઈ, તેનામાં વિલક્ષણ બળ જણાવાના ઉદાહરણો વિચારના આદોલનોનું જડ ઉપર ઢેટતું સામ્રાજ્ય કે તે સ્પષ્ટ કરે છે. પ્રાપ્ત તથા વર વગેરે સૂક્ષ્મ થવામાં આ વિચારના આદોલનો જ હેતુ છે. સ્વરૂપમાં વિચારના આદોલનો સર્વ કરવાને સમર્થ થાય છે.

વિચારમાં સર્વ કાર્યોને સિદ્ધ કરનાર આદોલનોને પ્રકટાવવાનું બળ ચિત્તિશક્તિના સામર્થ્ય વડેજ ઉત્પન્ન થઈ તે વિચાર કોઈ પણ કાર્ય કરવા સમર્થ થાય છે. ચિત્તિશક્તિરૂપ અખુટ ભારમાંથી વિચાર, ઇચ્છાનુકૂળ સામર્થ્યને પ્રાપ્ત કરી આ જગતમાં ઇચ્છાનુકૂળ કાર્યોને સાધે છે. મનુષ્ય જે પ્રાણીના વિચાર મેળે છે તે પ્રકાર નું બળ ચિત્તિશક્તિમાંથી તેને પ્રાપ્ત થઈ તે વિચારનુસાર ક્રિયાને તે પ્રત્યક્ષ કરે છે. તમે ચિંતાના વિચાર સેવા-અન્ન સમયમાં તમને જરા ત્યાગી ચિંતાના જ કારણે ઉભા થયેલા જણાશે, શાસ્ત્ર વિચારના આદોલનો પ્રકૃતિ પ્રદેશમાં વહીને તમારા વિચાર સમયે જ તમને દગ દેખાડે છે. તમે બચના વિચારને મેચા કરો-અ પ સમયમાં તમને તમર માંગેલું મળશે જ હું એક મહિનામાં મરી જઈશ એવું તમે દૃઢપણે માન્યા કરો-મરિનો પૂરો થતા તમે અવશ્ય મૃત્યુને પામવાના જ વિચારના આદોલનોનું સામર્થ્ય, મનુષ્યો બધાં છે તેના ઠરવા અચળ મોહુ છે.

દીપક ઉપર કાળી હાડી ઢાકતા શણો પ્રકાશ આવે તેમાં દીપકનો દોષ શું ? અથવા તેના ઉપર ઘડો ઢાકતા બીજકુલ પ્રકાશ ન આવે તેમાં દીપકનો અપરાધ છે ? કાળી હાડીમાં દીપક મૂકો, તમને કાળો પ્રકાશ મળશે, લીલીમાં મૂકો, લીલો મળશે, અને ઘડામાં મૂકો, તમે અધારામાં રહેશો. દીપકનો શુદ્ધ પ્રકાશ જોઈતો હોય તો તેના ઉપર સ્વચ્છ પારદર્શક આચ્છાદન મૂકો. તેના પ્રકાશ આવી શકે તેવું આચ્છાદન મૂકો, અથવા કેવળ દીપકનો જ લાભ જોઈતો હોય તો આચ્છાદન માત્ર દૂર કરો.

જ્યાં જ્યાં મન જાય, જે જે વિચર સ્પુરે તે સર્વમા આ ચિત્તિશક્તિના સ્વરૂપ ધર્મેને આગ્રહવડે જોવા, એટલું જ નહિ, પણ તે ધર્મેને પોતાનામા અનુભવવા, ચિત્તિશક્તિના લક્ષણો વિના વિનતીય એક પણ લક્ષણને અતઃકરણમા પ્રકટવા ન દેવું, ચિત્તિશક્તિના લક્ષણોમા તન્મય થઈ જવું એજ ભક્તિનું શિખર છે આવીજ અનન્ય ભક્તિ ધર્મિતાથને અપે છે

વિચારરૂપી મહાધન તમને પ્રાપ્ત છે, તે રાત્રિદિવસ વપરાતા ખુટે એવું નથી વળી તે વાપરવાની જ્યારે કળા આવડે છે, ત્યારે તે એટલું બધું જળવાનું સમજાય છે કે આ લૌકિક ધનનું બળ તેના આગળ અત્યંત તુચ્છ ભાગે છે લૌકિક ધન ક્ષણિક હિત સાધે છે, ત્યારે આ વિચાર ધનનું દાન ચિ સ્વ યી હિતને સાધે છે તેથી આ લૌકિક ધનનું દાન કરવાનો છવ ન ચાલે તો જિંતા નથી, પણ પ્રાણી માત્રના હિત ના મહત્ત્વને હૃદયમા પ્રકટાવતા કદી કલુષ થયો નહિ એ સહત્ત્વે પુન પુન થતા તમાગી કૃપણતા પણ કંમે કંમે નહ થશે જ

પૂર્વોક્ત વિચારોથી તમને સ્પષ્ટ થયું હશે જ કે શુદ્ધ વિચારનું સતત સેવન કરવાથી ચિત્તિશક્તિની નિકટના પ્રદેશમા આદોષનો પ્રકટાવવાનું સામર્થ્ય પ્રાપ્ત થાય છે શુદ્ધ વિચારો જ એ પ્રદેશમા જઈ શકવા સમર્થ છે અશુદ્ધ વિચારો સ્થૂલ હોવાથી તેમને ત્યાં પ્રવેશ નથી જેમ જેમ શુદ્ધવિચારોનું પ્રાપ્ત્ય અતઃકરણમા વધતું જાય છે તેમ તેમ ચિત્તિશક્તિના પ્રદેશમા પ્રવેશ કરવાનું આપણું સામર્થ્ય વધતું જાય છે, અને જેમ જેમ અશુદ્ધ વિચારોની પ્રબળતા અતઃકરણમા થતી જાય છે, તેમ તેમ ચિત્તિશક્તિના પ્રદેશથી આપણે વધારે અને વધારે દૂર જતા જઈએ ત્યારે ચિત્તિશક્તિનો પ્રદેશજ સર્વ સાપેક્ષનું ઉત્પત્તિ સ્થાન છે તેથી સામર્થ્યની ધરવાળાએ ચિત્તિશક્તિના પ્રદેશમા પ્રવેશવાના નિયમોનું પાલન કરવું એ અવશ્ય કર્તવ્ય છે અને શુદ્ધવિચાર અને શુદ્ધાચરણ એજ આ નિયમોનું પાલન છે

આ જન્મમા અવશ્ય મને ઇષ્ટ સાક્ષાત્કાર અથવા સ્વરૂપ સક્ષાત્કાર થશે જ એવી દૃઢ બ્રહ્માર્થ સ્વરૂપ સાક્ષાત્કારની વાટ જોવા કરવી, એ પણ શુદ્ધ વિચાર છે આ આદિ અનેક પ્રકારોની શુદ્ધ વિચારમા ગણના થાય છે આવા વિચારોને નિરંતર સેવવા એજ ચિત્તિશક્તિના અનંત સામર્થ્યને હૃદયમા પ્રકટાવવાની અમોઘ કળા છે મનુષ્ય જેવા વિચાર કરે છે, તેવો તે અવશ્ય થાય જ છે શુદ્ધવિચાર મનુષ્યને શુદ્ધ ચિત્તિશક્તિ સ્વરૂપ અવરત કરી મૂકે જ છે અખડમુખનો-અનંત સામર્થ્યનો આ વિના અન્ય કેઈ ઉપાય પૂર્વે હોતો નહિ, આજે છે નહિ, ભવિષ્યમા હશે નહિ સાધન માત્રનો ઉદ્દેશ-પછી સ્ફૂર્ણ હોય, યોગ હોય, માખ્ય હોય કે ગમે તે હોય

વિજ્ઞાપ્તિ.

અનુબંધ

દૃષ્ટ કિમપિ લોકેઽસ્મિન્નિર્દોષ ન નિર્ગુણમ્ ।
આટણુચ્ચમતો દોષાન્નિરુણુ વ ગુણાન્નુષાન્ ॥

આજગળ્યા મે જે કાંઈ જોડું, તે નિર્દોષ । નથી, તેમ નિર્ગુણ
પણ નથી, તેથી જે કાંઈ માણ્યો । મનુ રના દોષો । આ અને
ગુણોને ભાદે રીતે પ્રકટ કરે.

આશીર્વાદ.

ગાર્દૂલવિક્રીડિત

લક્ષ્મીવેંડમનિ ભારતી ચ વદને શંકર્ય ચ વાદોર્યુતૌ,
ત્યાગ પાણિતલે સુધીઃ હૃદયે સીમાવર્ણાભા તનો ।
કીર્તિર્દિશ્ચ સુપક્ષતા ગુણિજને યસ્માન્નવેદન્નિનાં,
સોઽય વો વિદધાતુ વાચ્છિતફલ શ્રીર્મચિન્તામણિ. ॥

જેનાથી (શ્રી ધર્મચિન્તામણિથી) મનુષ્યોના ધરમા વક્ત્રી-
જનો નિવાસ, મુખમા સરગવતી, મે બાહુમાં ગુનીરતા, હૃદયેનીમા
વાનદેવાપણ, હ વમા સુશુદ્ધિ, શરીરમા સુદૃઢતા, દિશાઓમાં
કીર્તિ, ગુણીજન ઉપર સુપક્ષતા (પ્રીતિ) હોય તે આ શ્રી ધર્મ
અથવા ચિન્તામણિ તમોને વાચ્છિત ફળ અર્પણ કરે.

ધૃતિશ્રી વ્યાખ્યાન સાહિત્યસ ગ્રહ પ્રથમ ભાગ સ પૂર્ણ.

श्री
श्लोकोनी अक्षरानुक्रमणिका.

श्लोकोनुं आदिपद.	ग्रथ	पृष्ठ	अक
	अ		
असत्स्थलीचिकुररुश्रुकिता	पार्श्वचरित्र.	४	८
अकरुणत्वमकारण	भर्तृहरि नीतिशतरु.	३३८	२२
अकर्तव्य न कर्तव्य	सूक्तिमुक्तावली.	४४६	१६
अकलितपरम्पररूप	"	३३७	१८
अकिञ्चनाः काञ्चनगो	नरवर्मचरित्र.	६६	५३
अकृतगोधमुदिव्य	भाषापूजासग्रह.	११	८
अक्षतान् दारुयेगोऽत्र	रूपसेनचरित्र.	१६	२
अमुद्रो रूपसौम्यो	सूक्तिमुक्तावली.	४७७	१४
अर्गस्तनुल्याश्च घृताब्जि	मुभापितरत्नभाडागार.	३१७	२७
अग्निहोत्र वने वासः	पुराण.	२१५	१
अङ्गस्थाने भवेत्तधर्मः	सूक्तिमुक्तावली.	४४४	७
अणुष्टमानमपि यः	"	१४	३
अनानाहिमहामन्त्र	ज्ञानसार	४८१	६
अणुरपि मणिः प्राण	मुभापितरत्नभाडागार.	१९६	३
अतः सिञ्चन्ति त पुण्य	सूक्तिमुक्तावली	४४६	१५
अतिरुपिता अपि स्वजना	शार्ङ्गपरपद्धति.	१७२	१
अतिदानाद्गलिर्वद्गो	०	४२७	
अतिमलिने कर्तव्ये	मुभापितरत्नभाडागार.	३८९	३
अतियत्नगृहीतोऽपि	सूक्तिमुक्तावली	३६९	११
अत्युग्ररूप यतिपात्रनीय	नरवर्मचरित्र.	६३	४२
अधमर्त्यलोकोमेल्य	काव्यमान्त्रा प्रथम शुच्छरु.	३६१	१७,
अदृष्टार्थेऽनुधावन्तः	ज्ञानसार	४८१	५
अत्र रुष्टानि नष्टानि	नमस्कारमाहात्म्य.	३०	१९
	(सिद्धसेनदिवाकरकृत)		

अयशः प्राप्यते येन	सूक्तिमुक्तावली	४७३	१
अयाचनरुशीलाना	महाभारत	५७	११
अरिहन्त नमुकारो, जीव	सूक्तिमुक्तावली	६	४
अरिहन्त नमुकारो, घन्नाण	"	७	५
अर्थग्रहणे न तथा	मुभाषितरत्नभाडागार	३७०	१५
अर्थिनो धनमप्राप्य	आत्मानुशासन	६०	२८
अर्हचारित्रमाधुर्य	नमस्कारमादात्म्य	३९	६
अर्हमित्यक्षरं द्रष्टव्य	"	२७	४
अत्रकाश्च खलाश्चैव	मुभाषितरत्नभाडागार	३६८	४
अलङ्घ्यत्वाङ्गनैरन्यैः	मुभाषितरत्नभाडागार	१२२	६
अलिप्तो निश्चयेनात्मा	ज्ञानसार	८६	६
अगन्ति ये जनकसमा	मुभाषितरत्नमद्रोह.	१०७	२१
अवश्य यातारथिरतर	भर्तृहरि	२६०	१
अधिकारिणमपि सज्जन	भर्तृहरिनीतिशतक	३८१	६
अव्यये व्ययमायाति	सूक्तिमुक्तावली	१३	२
अत्रती कितवः स्तेन'	निर्णयसिन्धु	३१६	२३
अथुचि. पापकर्मा य	पुराण	५७	१३
अशोकदृक्षः मुरमुष्प	हेमचन्द्रमूरि	४३	२६
असज्जन. सज्जनस	मुभाषितरत्नभाडागार	२०४	१५
असम्भाव्य न वक्तव्य	शार्ङ्गधरपद्धति	२९०	१
असिजीवी मपीजीवी	नारदीयपुराण.	३१५	१८
अमुद्विगणे पडिया	सप्तपट्टरुनी दीक्षा.	२१७	१०
अस्थिरो हृदये चित्रा	ज्ञानसार	७६	३
अस्मान् रिचित्रपुप	मुभाषितरत्नभाडागार.	१९४	२
अस्यत्युच्चै शरुन्तितपु	मुभाषितरत्नमद्रोह	११८	१९
अहिंसा सत्यमस्तेय त्यागो	महाभाग	४२०	४
अहिंसा सत्यमस्तेय त्रय	पुराण.	१३९	३
अहितविद्वितप्रीति' प्रीत	आत्मानुशासन.	२७७	३३
अहो खलभुजगस्य	सूक्तिमुक्तावली	३३५	१३
अहो गुणाना प्राप्स्यर्थ	मुभाषितरत्नभाडागार	१६३	५
अहो दुर्लभान्नाभो मे	नमस्कारमादात्म्य.	३०	१८

आस्तामौपाधिको दोषः
आस्ता सचेतसां सङ्गा
आहारनीहारविधि

पार्श्वनायचरित्र.
"
अध्यात्मकल्पद्रुम.

१९९ ६
१९९ ७
४४ २८

इ

इत्थ मिथ्यापथकथनया
इत्यायुद्धतसोपहासवच
इत्युक्तोविषमज्ञा
इदमपटुरुपाट जर्जरः पञ्जरो
इदमीदृगुणोपेतं
इन्दुः प्रयास्यति विन
इयरजणससणाए
इपराण चन्कुराण
इह लो रुचिधीन्कुरते
इह सरसि सहर्षे

सद्यपटुकीका.
सद्यपटुक.
कान्यमालाप्रथम गुच्छक.
शार्ङ्गधरपद्धति.
सुभाषितरत्नभाङ्गागर.
शार्ङ्गधरपद्धति.
उपदेशसिद्धातरत्नमाला.

२२३ ३४
२२८ ४५
३६० १५
३८२ १०
१२२ ७
३९५ ५
३०२ ३
३०४ १
७४ ७८
३९३ २

उ

उच्चारयस्यनुदिन न
उच्चैर ययन पुरातनकथा
उज्ज्वलगुणमभ्युदित
उदरुचन्दनतन्दुल
उदीरयिष्यसि स्वान्ता
उद्भासिताखिलखलस्य
उत्पद्योत्तमदेवेषु
उत्तमूत्रोचयमूत्रुप.
उन्नत पदमवाप्य
उपकारमेव तनुते
उपकारिणि विश्रब्धे
उपकारिण्यपि मुजने
उपकारोऽपि नीचानां
उपकृतिसाहसिकृतया
उपचरितव्याः सन्तो

अध्यात्मकल्पद्रुम
सुभाषितरत्नभाङ्गागर
सूक्तिमुक्तावली.
"
ज्ञानसार.
भर्तृहरिनीतिसतरु.
नमस्कारमाहात्म्य.
सद्यपटुक.
सुभाषितरत्नभाङ्गागर.
"
"
सूक्तिमुक्तावली
सुभाषितरत्नभाङ्गागर
"
शार्ङ्गधरपद्धति.

२७३ २५
३१८ २९
३८७ ५
१७ ११
७८ ७
४१२ १०
३१ १३
२२६ ४१
३३७ २१
१८८ ८
३७० १२
४०६ ३
३६८ ३
१८८ ९
२०९ २

(७)

कदा किल भविष्यन्ति	सूक्तिमुक्तावली.	४६७	१
कदाचिन्नातङ्कः कुपित	भाषा पूजा सग्रह.	१८	१२
कमलिनि मयिनीकरोपि	सुभाषितरत्नभाङ्गागार.	१९२	२
करे श्लाघ्यस्त्यागः शिरसि	भर्तृहरि नीतिशतक.	१४९	२
कर्णामृत सूक्तिरस	शार्ङ्गधरपद्धति.	३९१	४
कर्णे चामरचारुकम्बु	"	२०७	२४
कर्तव्य जिनवन्दन	सूक्तिमुक्तावली.	४७५	७
कर्तव्या देवपूजा	"	४७६	१०
कर्तुस्तथा कारयिषुः	"	१०८	२४
कर्माष्टकविनिर्मुक्तं	०	२७	५
कल्पोर्वीरूहसंति	सूक्तिमुक्तावली.	४७०	८
रुधयः परितुष्यन्ति	शार्ङ्गधरपद्धति.	१८४	१
कश्चिद्भामिण एक	दृष्टातपचीशो.	१९२	३
कष्ट नष्टदिशा नृणा	सद्यपदक	२२०	४७
कष्टे त्वकष्टे समचेनसो ये	०	६४	४६
कस्त्व भद्र खलेश्वरो	सुभाषितरत्नभाङ्गागार.	३८७	६
कस्यादेशात् क्षपयति	सूक्तिमुक्तावली.	१९०	१४
काके शौच द्यूतकारेषु	सिद्धर्मकर.	४३४	०
काके शौच द्यूतकारे	"	३३७	१९
का खलेन सह स्पर्धा	सूक्तिमुक्तावली.	३८०	३
काचः काञ्चनससर्गा	सुभाषितरत्नभाङ्गागार.	१९९	५
कान्तारभूमिरहमौलि	"	२०५	१८
कापुरुषः कुम्भश्च	"	३३४	९
कामरागमदोन्मत्ता	पुराण.	०१६	६
कारुण्यकेऽकीलिताग	नरवर्मचरित्र.	६६	५६
कारुण्येन हुता वधव्य	काव्यमाला गुच्छक सातमो.	७२	७२
कापो कार्याय कस्मैचित्	सूक्तिमुक्तावली.	१०५	२
कार्योपयोगकाले	काव्यमाला प्रथम गुच्छक.	३५८	४
काष्ठमव्ये यथागन्धिः	०	५१७	२
काष्ठे च काष्ठेऽन्तरता	०	२८२	३

(९)

केचित्काव्यकलाकलाप
केतकीकुसुम भृङ्गः
कापस्य सद्वाद्वरमग्नि

”
कौशेय कृमिज
कराश्रणदाश्च पाशाश्च
के पिशुनस्य गतिः
क्षमा दमो दया दान
क्षमापुष्पस्रजधर्म
क्षितितलशयन वा मान्त
क्षुत्क्षामः किल कोऽपि रङ्ग
क्षेत्रेषु सस्यमतिभक्ष्य

खत्रोतो द्योतते तावद्
खरो द्वादश जन्मानि
खलः सत्क्रियमाणोऽपि
खलानां कन्दकानां च
खलानां धनुषा चापि
खलेन धनमत्तेन
खलवाटः स्थूलवपुः
खे धर्मचक्र चमराः सपाद

गजार्धभूपभवन
गणयन्ति नापशब्द
गता ये पूज्यत्व प्रकृति
गतार्थसार्थस्य वर

”
गते तस्मिन्भानौ त्रिभुवन
गन्धाद्युर्वर्ष बहुवर्ष
गन्धैराढ्या जगति

सूक्तिमुक्तावली.
सुभाषितरत्नभांडागार.
नरवर्मचरित्र.

”
सुभाषितरत्नभांडागार.
पुराण
सुभाषितरत्नभांडागार.
पुराण
ज्ञानसार.
सूक्तिमुक्तावली.
सद्यपट्टक.
सूक्तिसूत्राभासिक.

ख
सुभाषितरत्नभांडागार.
मनुस्मृति.
सुभाषितरत्नभांडागार.

”
”
”
”
कान्धमाला प्रथम गुच्छक
अध्यात्मकल्पद्रुम

ग
ज्ञानसार.
अध्यात्मकल्पद्रुम.
सूक्तिमुक्तावली
नरवर्मचरित्र.

”
सुभाषितरत्नभांडागार.
मन्त्रलपद्रुम.
रत्नभांडागार.

३०९ ८
१६३ ४
२२० २१
३९७ ५
१८२ १४
३१४ १२
३६५ ७
१३८ १
२४ ३
११८ १७
२२५ ३९
३१८ २८
३९३ १
३११ ८
३६९ ८
३४६ १
३६८ ५
४०४ ५
३५९ १०
४५ ३१
९६ ६
२९१ ४
१६४ ११
२१९ २०
३९७ ४
३९५ ६
४५ ३३
४१३ १४

गुणैस्सर्वज्ञानलोऽपि
गुणो गुणान्तरापेक्षी
गुरु आ न गणन्ति गुणे
गुरु भणियो मुक्त्यो
गुरु मिना को न हि मुक्ति
गुरूपदेश, श्रुतिमण्डनानि
गृहादिकर्पाणि विहाय
गृहे गृहे सन्ति सुता
गृहे चैवोत्तम स्थान
गेही वर नैव कुशील

”

गोविक्रियास्तु ये विप्रा
गौत्राय गुणा एव
गोरी तनुर्नयनमायत
ग्रामान्तरे विहित
ग्रामारामादि मोहाय
ग्रीवहेमन्तिकाभामा

चक्रिविष्णु प्रतिविष्णु
चणस्प पुत्रहीनस्य
च तुंग्यपि यां भूत्वा
चत्वार, महरा यान्ति
चन्दन शीतल लोके
चन्द्र किं न न यत्
चन्द्रोपमानाः कृतसञ्च
चर्मचक्षुर्भूत सरे
चलेच मेरुः प्रचलेत्तु
चारित्र स्थिरतारूप
चारुता परदारार्थ
चित्तं जड रज्जाड

सुभाषितरत्नभाण्डागार.

१८३ २

”

रूपसेनचरित्र.

१८३ १

धर्मरत्नप्रकरण

१७६ १

महिपालचरित्र.

१७८ १८

०

सूक्तिमुक्तावली.

६७ ६०

नरवर्मचरित्र

१४६ ३

पुराण

१७ ८

नरवर्म चरित्र

१४५ १

”

पुराण.

४९५ २

सूक्तिमुक्तावली

३९७ ६

सुभाषितरत्नभाण्डागार.

२२० २२

सूक्तिमुक्तावली.

३१३ ६

ज्ञानसार.

१८१ ९

पुराण

३७८ १

च

नमस्कारमाहात्म्य

४४८ २४

नारदीयपुराण

९५ ३

पुराण

५९ २१

सूक्तिमुक्तावली

२८ ६

सूक्तिमुक्तावली.

३१५ १८

कल्पश्रुतिप्रधिका.

१४ १०

नरवर्मचरित्र

४४३ २

ज्ञानसार

२०३ ११

०

ज्ञानसार

४७ ३७

सुभाषितरत्नभाण्डागार

६५ ५०

धर्मरत्नप्रकरण

८७९ १

४०८ ८

४०० १

१७८ १५

जिण आणअङ्गभय	उपदेशसिद्धातरत्नमाला.	३०२	६
जिणपूआ मुणिदाण	सूक्तिमुक्तावली.	४७४	३
जिणवर आणाभङ्ग	उपदेशसिद्धातरत्नमाला.	३०१	१
जिण सासणस्स सारो	सूक्तिमुक्तावली.	३१	२४
जितेन्द्रियः सर्वहितो	नारदीय पुराण.	१४१	१
जिनशासनावतसाः	सूक्तिमुक्तावली.	४७४	२
जिनेश्वरक्रमयुगभक्ति	सुभाषितरत्नसदोह.	१०२	१
जिनो दाता जिनो भोक्ता	नमस्कारमादात्म्य	४२	२०
जिनोदिते वच्चसि रता	सुभाषितरत्नसदोह	१०७	२०
जिघ्रो लोकं कथयति	सुभाषितरत्नभांडागार.	३६६	१०
जिह्वाद्रूपितसत्पात्रः	"	४०४	४
जीओ सुवन्नभूमी भूसण	सूक्तिमुक्तावली.	३६	११
जीवनग्रहणे नम्रा	सुभाषितरत्नभांडागार.	४०२	२
जैनो धर्मः प्रकटविभवः	०	४२३	१७
जो कारवेड पडिप	सूक्तिमुक्तावली.	१४	१
जो गुणइ लरक्केमग	"	३२	२८
जो न कुणइ तुह आण	उपदेशसिद्धान्तरत्नमाला.	३०६	९
ज्ञानक्रिया समावेशः	ज्ञानसार.	८७	७
ज्ञानदर्शनचन्द्रार्क	"	१००	६
ज्ञानदुग्ध विनश्येत	"	७६	२
ज्ञानी क्रियापरः शान्तो	"	३०७	१
ज्वालाभिडशलभा जले	०	२२४	३५

ट-ण

टङ्कुण्डेदे न मे दुःख	सूक्तिमुक्तावली	३५०	२
ण सय णपर कोवा	उपदेशसिद्धातरत्नमाला	३०३	७

त

त ड्यादिमाण अहमा	उपदेशसिद्धातरत्नमाला.	३०३	८
त एव धन्या यशसा निकेतन	नरवर्मचरित्र	१४७	८
तक्षकस्य विप टन्ते	सुभाषितरत्नभांडागार.	४०३	१
तत्र धान्नि वसेद्गृह	सूक्तिमुक्तावली	४७४	५

तेरात्मा सुपवित्रितो	सूक्तिमुक्तावली.	४६६	५
तैलाद्रक्ष्य जलाद्रक्ष्य	०	४८२	११
तेश्चन्द्रे लिखित	सूक्तिमुक्तावली.	४६६	६
तोयेनेव सरः श्रियेव	॥	४४८	२५
त्यस्त्वा कुटुम्ब च धन	सुभाषितरत्नभाङ्गागर.	२२२	२९
त्यक्त्वा कुटुम्बवास तु	पुराण.	५६	९
त्यस्त्वापि निजप्राणान्	सुभाषितरत्नभाङ्गागर	३८६	१
त्यक्त्वामौक्तिकसंहतिं	सुभाषितरत्नसदोह.	३९२	७
त्यजति च गुणान्मुदूर	सुभाषितरत्नभाङ्गागर.	३९१	३
त्यजतु तपसे चक्र चक्री	आत्मानुस्मासन.	२७७	३२
त्रयः स्थान न मुञ्चन्ति	सूक्तिमुक्तावली.	१८५	१
त्रिगा स्त्रियः स्वसृजननो	सुभाषितरत्नसदोह.	१०४	८
त्रिवर्गससाधनमन्त	सिद्ध्यकरण	४२१	११
त्रैकाल्य जिनपूजन	सूक्तिमुक्तावली.	४७६	१०
	द		
दग्ध दग्धं पुनरपि	सुभाषितरत्नभाङ्गागर.	११८	१८
दग्धा सा बहुलावली	सूक्तिमुक्तावली.	१८६	४
ददति तावदमी विभ्याः	॥	११७	१५
दन्तिदन्तसमान हि	सुभाषित रत्नभाङ्गागर.	१७८	०
दम्भविकारः पुरतो	काव्यमाळा मथम गुच्छक.	३६२	२१
दयाम्भसा कृतस्नानः	ज्ञानसार.	२३	१
दयालवो मधुरमपैशुन	सुभाषितरत्नसदोह.	१०४	११
दर्शनाद् दुरित इन्ति	अष्टाद्विका.	१५	१
दशकान्तनरास्त्रित्व	नमस्कारमाहात्म्य.	४३८	६
दशभिर्भोजितैर्विभै	पुराण.	५०	२३
दह्यमाना. सुतीत्रेण	शार्ङ्ग-रपद्धति.	३७९	१
दानार्थिनो मधुकरा	सुभाषितरत्नभाङ्गागर.	१९४	३
दानी स यः स्वल्पधनोऽपि दत्ते	नरवर्मचरित्र.	१४६	६
दाने तपसि शौर्धे च	५६	१४७	९
दारिद्र्य दोहमा कु जाऽ			०

न वेत्ति यो यस्य गुणमर्क्यं	”	१९१	१
न व्याघ्रं सुधयातुरोऽपि	मुभापितरन्नसदोह.	४१५	१७
न शङ्खशङ्खाभिरतम्य	पुराण.	६७	५९
नश्यत्तन्द्रो भुरन	मुभापितरत्नमदोह.	१५१	२०
न स्नानमाचरेत्शुक्तो	शाङ्ख्यपरपद्धति	४९५	४
न हि जन्मनि ज्येष्ठत्व	मुभापितरन्नभाडागार	१८०	३
नहि मे पर्वता भाग	मृक्तिमुक्तावली.	३६७	२
नाजोविक्रमणयिनीतनया	अ यात्मकल्पद्रुम	२७७	२४
नानापट्टपुराण	०	३	१
नान्तरस्यप्रियः रुधिरं	मृक्तिमुक्तावली.	४४४	६
नाम्र सुसिक्तोऽपि ददाति	अ यात्मकल्पद्रुम	२२२	३१
नाल्लिकेरसमाकारा	मृक्तिमुक्तावली	१५६	५
नाह काको मदारान	०	४३३	०
नाह पुद्गलभावानां	ज्ञानसार.	८४	७
निजरुमकरुणदक्ष	मृक्तिमुक्तावली	११७	१४
निजगुणक्षयरूप	भाषापूजासंग्रह.	१२	१०
निजमनोमणिभाजन	”	१०	४
निन्त्रेन मासखण्डेन	नमस्कारमाहात्म्य	३९	५
निन्त्रेन रागविषयेण	मुभापितरत्न	४९८	९
निमिषं निमिषाद्विंश	नारदीयपुगण	१४१	७
निमीलनाय पद्मा	मुभापितरन्नभाडागार	३९४	७
निरस्तभूपोऽपि यथा	मुभापितरन्नसदोह.	३२०	३
निर्गुणलोकमणतः	राज्यमाला प्रथम गुच्छरु	३५७	३
निर्दन्त. करटी हयो	०	४२४	२०
निर्वनत्व धन येषा	आत्मानुशासन	६०	२९
निर्ममो निरद्विकारो	शिवपुराण	३८	१
निर्माय खलजिह्वाग्र	मुभापितरत्नभाडागार.	४०३	३
निर्वाहार्थिनमुज्जित	सवपट्टरु	२०५	३८
निरसन्नपि सममितरै	मृक्तिमुक्तावली.	१७२	२
निश्चयव्यवहारौ	नमस्कारमाहात्म्य.	४३७	३

पण्याजीवस्तुरुश्वित्	दृष्टातपचीशी.	३८५	१७
पतितोऽपि राहुवदने	मुभापितरत्नभाडागार.	१७७	२
पत्नी प्रेमवती सुत	सुक्तिमुक्तावली.	४२७	२४
पद्माकर दिनकरो	भर्तृहरिनीतिशतक.	१४८	११
परदारपरद्रोह	पुराण	६०	२५
परदाररतस्यापि	नारदीयपुराण.	३१५	१६
परपरितापनकुतुभी	मुभापितरत्नभाडागार	३८७	४
परपरिवादे मूक	पुराण.	६१	३१
परमभारफलावन्ति	भाषापूजासंग्रह	१२	११
परवादे दशवदन.	मुभापितरत्नभाडागार	४०४	६
परचित्नेन सतोष	"	३८९	१
"	"	४२७	१
परस्यापदि जायन्ते	पार्श्वचरित्र सड सातमो.	१८७	२
पग पुण्य पर श्रेय.	नमस्कारमाहात्म्य.	३०	१७
परान्न प्राप्य दुर्युद्धे	मुभापितरत्नभाडागार	३१५	१४
परिग्रह चेद्रजहा	अयात्मरूपद्रुम.	२५६	६
परिग्रहात्स्वीकृतधर्मसाधना	"	२६६	१८
परिग्रह द्विविध त्रि	मुभापितरत्नसंग्रह.	१०४	९
परिपद्मान्नो सत्से न	अयात्मरूपद्रुम	२५१	३
परोपकारमवणाः स्वसत्त्वा	नरवर्मचरित्र.	६४	४७
परोपकाराय फण्ति तृभा	भर्तृहरि नीतिशतक.	१८९	११
पल्यङ्कमामदिकमुज्जिहाना	नरवर्मचरित्र.	६३	४१
पल्योपमसहस्रन्तु	सूक्तिमुक्तावली.	३४	५
पश्य ह्यमण पपाया	सिंदूरमकरणी टीका	३५७	१
पश्य सत्सद्गमाहात्म्य	पार्श्वनाथचरित्र.	२००	११
पाणौ ताम्रय्त्री कुश	मुभापितरत्नभाडागार.	३१९	३१
पातु वो निरुपग्राना	"	१२	१
पात्रमपात्रीरुस्ते	"	४११	८
पापकर्तु परस्यार्थे	नारदीयपुराण	३१६	१९
पाप छुम्पति दुर्गति दण्डयति	सूक्तिमुक्तावली	२०	१९

प्रदानं प्रच्छन्न गृह	भर्तृहरि नीतिशतक.	१४९	१६
प्रदीप्ते भुवने यद्वत्	नमस्कारमाहात्म्य	२९	१२
प्रबोधयन्तो भविका	नरवर्मचरित्र.	६५	४९
प्रभविष्णुस्त्वमेकोऽपि	०	४६२	१
प्रमाणीकृत्य शास्त्राणि	सूक्तिमुक्तावली	२९१	३
प्रशमो देवगुर्वाना	नमस्कारमाहात्म्य.	३०	२०
प्रशान्तचित्तायभवद्भिः	नरवर्मचरित्र.	६२	३८
प्राकृत एव प्रायो	सूक्तिमुक्तावली.	२४६	८
प्राक् पादयो पतति	सुभाषितरत्नभांडागार.	४०३	५
प्राग्धर्मलवणोत्तार	ज्ञानसार.	२४	५
प्राज्ञ. प्राप्तसमस्त	आत्मानुशासन.	१२४	१३
प्राणायातान्निवृत्तिः	भर्तृहरिनीतिशतक.	१५४	३०
प्रातः क्षालितलोचना.	सुभाषितरत्नभांडागार.	३१८	३०
प्रातः पुष्पो भवति महिमा	सूक्तिमुक्तावली.	२८२	४
प्राप्यापि चारित्रमिदं	अ० गत्पकल्पद्रुम.	२६१	११
प्रायः प्रकाशता याति	सुभाषितरत्नभांडागार.	३८९	२
प्रायः स्वभायमलिनो	"	३५५	१
प्रासादरम्यमोजस्वि	"	१०१	४
प्रासादे कलशाधिरोपणसम	सूक्तिमुक्तावली.	३७	४
प्रिया न्याय्या वृत्तिर्मलिन	भर्तृहरिनीतिशतक	१४९	१५
प्रेरयति परमनायः	सुभाषितरत्नभांडागार.	३८९	१
	फ		
फलपूजाविधौ तु	सूक्तिमुक्तावली.	१६	३
	व		
यहो रथ्या गुरवो	काव्यमाला प्रथम गुच्छक.	३६३	४
बहुगुण विज्ञाणिलओ	उपदेशसिद्धात रत्नमाला.	३०१	२
बहुनिष्कपटद्रोहि	सुभाषितरत्नभांडागार.	३३३	३
बध्ने मरण भयाइ	उपदेशसिद्धात रत्नमाला	३०५	६
बाधाविधायिनामपि	सूक्तिमुक्तावली.	१८८	७
बाल प्रायो रमणासक्तः	"	४५७	१९

यत्राब्जोऽपि विचित्र
यत्साधूदितमन्त्रगोचर
यथा गजपतिश्चान्तः

”

यथाप्रितापः सुखदो
यथा चतुर्भिः कनक
यथा चित्तं तथा वाचो
यथा विन्दुनिपातेन
यथा यथैव स्नेहेन
यदमी दशन्ति दशना
यदमीपा महर्षीणा
यदा न कुरुते पाप

”

यदा सर्वं परित्यज्य
यदा सर्वं परद्रव्यं
यदा सर्वानृतं त्यक्त्वा
यदि नाम सर्पपङ्कज
यदि मोक्षफलं काले
यदि सन्ति गुणाः पुसा
यद्भक्तेः फलमर्हदादि
यत्रदिष्टतमं तत्तत्
यत्रपि खदिराग्न्ये
यत्रपि चन्दनविट्पी
यत्रपि स्वच्छभावेन
यद्ब्रह्मचन्दनसम्भवोऽपि
यद्ब्रह्मानुर्वितरति
यन्नाम्ना मदवारि
यन्निर्मितं कुथिततः
यमनियमनितान्तः
यस्तु योगरतो विप्रो

काव्यमाला गुच्छक सातमो.
सुभाषितरत्नसदोह.
सूक्तिमुक्तावली

”

सुभाषितरत्नभाङ्गागार

”

सूक्तिमुक्तावली.

सुभाषितरत्नभाङ्गागार

”

पुराण.

”

”

”

”

”

सूक्तिमुक्तावली

”

सुभाषितरत्नभाङ्गागार.

सिद्धमकर

सूक्तिमुक्तावली.

सुभाषितरत्नभाङ्गागार

”

सूक्तिमुक्तावली.

सुभाषितरत्नसदोह.

”

सुभाषितरत्नसदोह.

आत्मानुशासन.

नारदीयपुराण.

७२	७३
३४१	३१
३६७	१
४११	४
९	१
४२२	१२
२७४	
४४४	८
३६९	७
१८८	५
५९	२२
५६	८
१३९	४
५९	२०
१३९	४
१३९	५
१९६	२
४४५	१४
१६२	३
४६९	६
३९१	२
१७८	१
१८७	४
१९५	१
४०७	४
१९०	१५
४२५	२३
४९८	१०
६८	०२
३१७	२५

यो वर्जितः पञ्चभिरन्तरायै
यो विश्व वेदवेद्य जनन

नरयर्मचरित्र,
अकलकस्तोत्र.

४२ २१
४७ २८

र

रक्षन्परसस्पर्श
रक्षार्थं खलु सयमस्य गदिता
ररुतो जिणद्वय
रङ्गः कोऽपि जनाभिभूति
रत्नत्रयामलजलेन
रत्नाकरः किं कुरुते
रत्नानामिह रोहण
रत्नैरापूरितस्यापि
रत्नैस्त्रिभिः पवित्राया
रम्य येन जिनालय
रम्येषु वस्तुवनितादिषु
रविचन्द्रवन्दिनीप
राजमान्यो धनाढ्यश्च
राज्य निःसचिव गत
राज्य वाजिविभूतिदन्ति
रात्रणेन कृते पापे
रचिरकनकभारा
रूपे रूपवती दृष्टि
रूप रम्य करणपट्टता
रेणुकाजनयद्राम
रोहणाद्रैवादाय

काव्यमाला प्रथमगुच्छक.
अयात्मरूपदुम
सूक्तिमुक्तावली.
अयात्मरूपदुम
सुभाषितरत्नसंग्रह
सुभाषितरत्नभांडागार.
सिन्दूरप्रकर०
सुभाषितरत्नभांडागार.
ज्ञानसार.
सूक्तिमुक्तावली.
आत्मानुशासन
काव्यमाला गुच्छक.
रूपसेनचरित्र
०
सूक्तिमुक्तावली.
रूपसेनचरित्र.
सूक्तिमुक्तावली.
ज्ञानसार
सूक्तिमुक्तावली.
पुराण.
नमस्कारमाहात्म्य.

३६० १२
२७८ ३५
६ ३
२७९ ३६
५०१ २२
१८९ १२
४६७ ३
११४ २
१०० ८
१४ ४
२७७ ३१
५१२ १
१७९ १
४९८ १८
४८३ १५
४१० २
४६८ २
९४ १
४०४ १८
५६ ६
४१ १६

ल

लक्ष्मीर्विष्मनि भावती
लक्ष्मीस्त स्वयमभ्युपैति
लक्ष्मी कृतार्था सफल
लङ्घयति भुवनमुदये

०
सिन्दूरप्रकर.
सूक्तिमुक्तावली.
॥

४६९ ५
३६ ११
१८८ ६

वरं ग्रार्हस्थ्यमेवाद्य	आत्मानुशासन.	२५०	१
वरं च दास्य विहितान्य	नरवर्मचरित्र.	२२०	२३
”	”	२९७	७
वर दरिद्रोऽपि सुधर्मवा	सूक्तिमुक्तावली	४४८	२३
वर दारिद्र्यमन्याय	सुभाषितरत्नभाडागार	२९६	१
वर पर्वतदुर्गेषु	सूक्तिमुक्तावली.	४११	६
वर मृत्युर्वर भिक्षा	पार्श्वचरित.	२९६	२
वर मौन कार्यं न च	सुभाषितरत्नभाडागार.	२९८	९
वर शुन्या शाला न च	”	२९८	९
वर शृगोत्सङ्गादगुरु	भर्तृहरि नीतिशतक.	३२९	४
वर सखे सत्पुरुषापमानितो	सुभाषितरत्नभाडागार	१२६	६
वर्जनीयो मतिमता	”	३५०	३
वर्ण्यः स यो नाधमकर्मकारी	नरवर्मचरित्र	१४६	९
वर्धन वाध सन्मान	सुभाषितरत्नभाडागार.	३६९	९
वश्यविद्वेषणक्षोभ	नमस्कारमाहात्म्य.	२८	७
वस्त्र पात्रमुपाश्रये बहुविध	काव्यमाला गुच्छक सातमो	२८४	२
वस्त्रैर्वस्त्रविभूतय.	भाषापूजासग्रह.	१९	१५
वन्दिज्वाला इव जले	नमस्कारमाहात्म्य.	४१	१४
वायव जल्पति कोमल	सुभाषितरत्नसदोह.	३३८	२४
वाच्छा सज्जनसङ्गमे	भर्तृहरि नीतिशतक.	१५३	२५
वाणी नृतिर्यक्सुरलोके भाषा	अध्यात्मकल्पद्रुम.	४४	०९
वार्धकारसेवकाद्वैव	मनुस्मृति.	३१४	११
वार्धेश्वन्द्रः किमिह	सुभाषितभाडागार.	१५०	१८
वार्यन्निभस्मरणि	सुभाषितरत्नसदोह.	५०१	२१
विकाराय भवत्येव	पार्श्वचरित्र.	५१०	२
विकाशयन्ति भव्यस्य	सुभाषितरत्नभाडागार.	१२६	४
विग्रहमिच्छन्ति भटा	सूक्तिमुक्तावली.	३०७	२६
विचारसारा अपि शास्त्र	अध्यात्मकल्पद्रुम.	२९२	२
विजन्तुके दिनकररश्मि	सुभाषितरत्नसदोह	१०४	१०
विद्यर्थ जोइस चैव	संघपट्टकनी टीका.	२१६	१८

व्याकुलेनापि मनसा	”	४४२	१
व्याघ्रस्य चोपवासेन	सुभाषितरत्नभाडागार.	४०८	१
व्याजृम्भमाणवदनस्य	”	१४२	३
व्याधव्यालभुङ्गा	सुभाषितरत्नसदोह.	४१५	१८
व्योमनि शम्भा कुरुते	सुभाषितरत्नभाडागार.	३७०	१३
	श		
शकट पञ्चहस्तेन	सूक्तिमुक्तावली.	३३६	१५
शंके पुर स्फुरति कोमल	पार्श्वचरित्र.	३	५
शतेषु जायते शूरः	०	२९०	०
शत्रुञ्जयाद्रिरयमादि	सूक्तिमुक्तावली.	३५	८
शत्रुञ्जये जिने हृष्टे	”	३४	६
शनैः पुरा विकृतिपुरस्सर	सुभाषितरत्नसदोह.	१०५	१३
शमदमभक्तिविहीन	काव्यमाला प्रथम गुच्छक.	३६२	२२
शमयति यशः क्लेश	सुभाषितरत्नभाडागार.	४१४	१६
शमो दमस्तपः शौच	पुराण.	१४०	१०
शय्यातलादपि तु कोऽपि	आत्मानुशासन	२७६	२८
शरीरिणः कुलगुरु	सुभाषितरत्नसदोह	१०३	५
शरीरिणामसुखशतस्य	”	१०५	१५
शशिनि खलु कल्कः	०	४२६	१
शशी दिवसभूसरो	०	४२६	२
शासनात् त्राणशक्तेश्च	ज्ञानसार.	४८०	३
शास्त्रज्ञोऽपि धृतव्रतोऽपि	अ-यात्मकल्पद्रुम.	२७८	३४
शास्त्रावगाहपरिवृट्	सूक्तिमुक्तावली.	३०८	६
शास्त्रे पुरस्कृते तस्माद्	ज्ञानसार.	४८०	४
शास्त्रोक्ताचारकर्ताच	”	४८१	७
शिरसा मुमनस्सद्वा	पार्श्वनाथचरित्र.	२०१	१॥
शिष्यप्रशिष्यावलीद	नरवर्मचरित्र.	६६	५२
शीतातपाद्यान्न मनागपीह	अ-यात्मकल्पद्रुम.	१५७	७
शील प्रधान नकुल	पुराण.	६१	३२
शुचिदम्भः शमदम्भ.	काव्यमाला प्रथम गुच्छक.	३५८	६

सङ्गतियार्दशी तादृक्	सिंदूरप्रकरटीका.	२११	३
सद्गुणवारिधिकरीकरीन्द्र	रूपसेनचरित्र	३५	२९
सज्ज्ञान यदनुष्ठान	ज्ञानसार.	८७	८
सज्ज्ञानदर्शनचारित्र	सुभाषितरत्नसदोह.	४९७	४
सत्य तीर्थ तपस्तीर्थ	पुराण	८७	१४
सत्य नास्ति तपो नास्ति	"	३१४	९
सत्य ब्रह्म तपो ब्रह्म	"	१३८	५
सत्यात्मन्यपि किं नो	काव्यमाला गुच्छक आठमो	५१७	२
सत्या योनिरुज वदन्ति	सुभाषितरत्नसदोह	३८४	१६
सत्यार्जवदयायुक्त	पुराण.	५५	३
सत्या वाच वदति कुरुते	सुभाषितरत्नसदोह	१५०	१९
सत्येनोत्पद्यते धर्मो	महाभारत	४१९	३
सत्त्वासत्त्वनित्यानित्य	नमस्कारमाहात्म्य.	१३८	९
सदा खण्डनयोग्याय	सुभाषितरत्नभाटागार.	३४७	४
सदा शुभध्यानसुसार	रूपसेनचरित्र	४५७	१
सदर्शनज्ञानतपोदमाध्या	सुभाषितरत्नसदोह	३०९	७
सद्भिस्तु वीर्या प्रोक्त	सुभाषितरत्नभाटागार.	१७१	१
सद्भिः ससेव्यमानोऽपि	सूक्तिमुक्तावली.	३६९	१०
सद्गुणस्य परितापनुद'	सुभाषितरत्नभाटागार	१७०	१
मन्त एव ताता नित्य	"	१८४	२
मन्तान. सुस्थिर'	"	४६३	१
सन्तापितोऽपि साधु.	सूक्तिमुक्तावली	११६	९
सन्तो न यान्ति वैवर्ण्य	रूपसेनचरित्र	११४	६
सन्त्यज्य अर्पवशोपान्	सुभाषितरत्नभाटागार	१५७	६
सन्त्येव कौतुकशतानि	आत्मानुशासन.	२७६	२९
सप्पो इक्ष्मरणा	उपदेशसिद्धांतरत्नमाला	२१८	१६
समता सर्वभूतेषु	पुराण	५८	१८
समार्थितरामस्ताः	आत्मानुशासन	६८	६३
समयसारसुषुप्प	भाषापूजासग्रह.	११	७
समर्पिता कस्य न तेन	सूक्तिमुक्तावली.	२९२	५

सिंहो बली द्विदशोणित
 सुकुलजन्मविभूति
 सुखासुखस्वप्न
 सुखिनो विषयावृप्ता
 सुचिरपि उणित्वा
 सुजनानामपि हृदय
 सुबहुं पि सुयमहीय
 सुभाषितस्याध्ययने
 सुलभास्त्रिजगद्भ्रम्य.
 सुतभाः पुरुषा राजन्
 सुवर्णभूषणान्पाशु
 सुसङ्गस्योपदेशोऽपि
 सूक्ष्म विरोति परिकुप्यति
 सूत्राणि सन्तः सुतपोभि
 सैष प्रभुः कनकभग
 सौधोत्सङ्गे उमशाने
 सौम्यस्य दर्शने नून
 सौवर्णः कमलाकर
 स्तम्भितविबुधसमृद्धि
 स्तुत्याः सुतास्व एव
 स्तोकापि वन्द्यते लोकै
 स्त्रीणामपि वच. काले
 स्थाने निवास. सुकुल
 स्थिरता वाङ्मनः
 स्थैर्यरत्नप्रदीपश्चेदीप्त.
 स्थैर्यं सर्वेषु कार्येषु
 स्नान मनोमलत्यागो
 स्नानोपभोगरहितः
 स्पर्द्धन्ता सुखमेव
 स्फुरन्मङ्गलदीप च
 स्वगुणैरेव वृत्तिश्चेदा
 स्वतोमनोवचनशरीर

०	११९	२१
सूक्तिमुक्तावली.	४२२	१३
सुभाषितरत्नभांडागार.	१०६	१९
ज्ञानसार.	८३	८
सूक्तिमुक्तावली	४३२	१४
सुभाषितरत्नभांडागार	४०९	२
सघण्टकनीटीका	२१८	१४
सुभाषितरत्नभांडागार.	३८१	९
नमस्कारमाहात्म्य	४१	१५
सुभाषितरत्नभांडागार	१२५	१
नमस्कारमाहात्म्य.	४१	१७
पार्श्वनाथचरित्र.	२००	८
सुभाषितरत्नभांडागार.	३३८	२३
सूक्तिमुक्तावली	३७	३
पार्श्वनाथचरित्र	३	६
०	७४	७३
पार्श्वनाथचरित्र खड सातमो.	१९८	३
सुभाषितरत्नभांडागार.	३५६	३
काव्यमाळा प्रथम गुच्छक.	३८८	५
०	४१०	३
सूक्तिमुक्तावली	४२२	३३
"	३५६	३
"	१३३	२
ज्ञानसार.	८३	८
"	४८	३
सूक्तिमुक्तावली	४३२	१०
पुराण.	३८	२३
"	५०	२
सुभाषितरत्नभांडागार.	३८२	३
ज्ञानसार	८३	८
"	४८	३
सुभाषितरत्नभांडागार.	३८२	३

शुद्धिपत्र.

पृष्ठ	पङ्क्ति	अशुद्ध	शुद्ध	पृष्ठ	पङ्क्ति	अशुद्ध	शुद्ध
१	३	मगळा	मङ्गळा	,	२३	भाडेर	पासे
१	१७	वसततिलका	वसन्ततिलका	१९	१३	ऽकङ्कृतिः	ऽकङ्कृति
२	२	निवण्ण	निपण्ण	२०	२	जेड्डु	जेट्टु
"	३	सद्गव	सद्गन्व	२०	१५	तहोमञ्जरी	तहोमञ्जरी
,	१८	२५	तोऱण्ण	"	२८	निट्टति	निट्टति
३	४	ब्रह्मरूप	ब्रह्मरूप	२१	१६	निकायिन	निकायिन
"	४	मनुमेय	मनुमेय	२१	५	काउसगा	काउसगा
"	१६	नीये	नीये	२२	२०	कविर	वीर
"	१९	कालिकेयम्	कालिकेयम्	२४	१७	सङ्कल्प	सङ्कल्प
३	२३	आ	आ	२४	१८	भगण	भगण
"	२९	लोक	लोक	३२	"	अडे, सासु	अडे भ्रम ॥
६	५	आर्या	आर्या (२धी५)		सा	क्षसा	
"	८	ठेवण	ठेवणी	३४	२१	दुर्गद्वितय	दुर्गद्वितय
८	६	तेवा	"	३६	१५	लाभ	लाभ
"	३१	भक्षित	भक्षित री	४१	११	नाश	शात
१०	२६	भरो	भरो	"	१८	जिनेश्वरना	जिनेश्वरना
११	३	परिपूजये	परिपूजये	४२	१९	प्रमीळा	प्रमाद
"	१०	पुष्प	पुष्प	४५	०	ध्वजोऽङ्घ्रि	ध्वजोऽङ्घ्रि
१२	७	हरनारा, अ-	हरनारा, अ	४६	१	समवसर	समवसरपुमा
		णनो	वा भणनो		लीभा		
१४	१३	अङ्गुष्ठमान	अङ्गुष्ठमान	५०	११	तत्त्वज्ञात	तत्त्वज्ञान
"	१	हरवानु	हरववानु	"	१६	औदार्य	औदार्य
१४	२३	स्वयनेन	स्वयनेन	५१	६	शोधा	शोधी
१५	२१	अनुष्टुप्	अनुष्टुप्	"	"	प्रसूत	प्रसूति
१७	१	जिन	जिन	"	२२	सता	छता
"	३	जीअवाइए	जी अवाइए	"	२६	आशातना	आशातना
"	७	वीतराणी	वीतरागणी	५२	१४	न्यून	न्यून
"	१२	सत्त	सत्तर	"	१८	तेनी	तेवी
१८	५	*शिखरणी	*शिखरिणी	५४	२०	आणभा	आणभाषु
"	६	कुपित	कुपित	५५	२७	तथैवच	तथैव च
					३३		१७

पृष्ठ	पङ्क्ति	अशुद्ध	शुद्ध	पृष्ठ	पङ्क्ति	अशुद्ध	शुद्ध
१३४	८	भिस्तीयो	भिस्तीयो	१६६	६	रे भ ध	अरे भाध
७७	१०	छिद्दीने	छिद्दीने	"	१३	भीभ	भीभ
१३६	१	छिद्दीने	छिद्दीने	१६७	८	दोपान	दोपान
"	७	निवृत्त	निवृत्त	१६८	६	रभवा	रभवा
"	१७	सर्व अन त	सर्व असत्य	१६९	१२	मास	मास
"		अमत्यने	नो	७७	१७	गुणन्वत	गुणन्वतः
"	२१	वहिया	वहिया	१७०	७	द्विगीर	द्विगीर
१४०	२४	हरनरा	हरनारा	१७१	७	शुषुवान	शुषुवान
१४२	११	३	३ ।	"	२३	मादन	महित
१४३	१२	व्याख्यान	व्याख्यान	१७३	१०	वररै	वररै
"	१३	व्याख्यान	व्याख्यान	१७६	३	नाने	नाने
१४५	११	॥ १ ॥	॥ १ ॥	"	८	मिदो	मिन्दो
१४५	२६	०	१-२ नररर्म	"	१३	हरनार	धनार
			अरि	"	१९	अनुष्टुप्	अनुष्टुप्
१४९	३	प्रणयिता	प्रणयन	"	२१	कुकुट	कुकुट
"	७२	प्रच्छन्न	प्रच्छन्न	१७८	६	तम	तेम
"	४	विजयी	विजयि	"	१५	हथी	हाथी
"	२४	निरभिसाराः	निरभि भव	१८१	९	जाति केवला	जाति न केवला
			साराः				
१५०	१६	आशशभा	आशशभा	१८२	२४	सद्रमुभाधी	समुद्रभाधी
१५७	४	व्यपगतमल	व्यपगतमल	१८४	६	शुष्मी	शुष्मी
१५३	५	भक्तिवार्हति	भक्तिवार्हति	"	२३	दुखिकया	दुखिकया
			लिन	१८७	७	साङ्गला	साङ्गलाः
"	१७	स पति	स पति	१९०	५	त	ते
१५५	१	हि सा	हि सा	"	६	कार्यभा	कार्यभा
"	१०	शुषुना	शुषुना	"	१४	वैत	वैते
१५६	६	हृदय	हृदय	"	१४	कमलिन	कमलिन
१६०	२६	उपस्थ पो	उपस्थ पो	१६३	४	उपस्थ पो	उपस्थ पो
		ताना	ताना	१६५	७	महि	महि
१६१	४	नाह ?	नहि ?	"	१३	उत्कृष्ट	उत्कृष्ट
"	११	दुर्जन	दुर्जन	१९७	१८	चन्द्र	चन्द्रः
१६३	१६	राहत	राहत	१९९	१७	सहजोपि	सहजोपि
"	२६	सङ्गि	सङ्गि				

પૃષ્ઠ	પકિત	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
,	૧૯	મિવા	મિવાય
૨૩૯	૧૪	સળધક્ષા	સળધ
,	૧૬	મેરી	મેરી
"	૧૮	દીન	દાન
"	૧૯	આ પર	પર
૨૪૧	૨	પૂર્ણાભિ	પૂર્ણાભિપેકના
		પેકની	
"	૧૨	શકિત	શાકત
૨૪૨	૨૪	ભકતોને	ભકતોને ઠ
			ગીને
"	૨૧	ઉપરેકો	ઉપરેકોના
		ના	
"	૨૦	અનુયાયી	અનુયાયી
૨૪૫	૧	વીસરી	વીસારી
"	૩	સ્વીકાર્યો	સ્વીકાર્યો
"	૧૮	ઉપાધ	ઉપાધિ
૨૪૭	૧૬	પ્રીત	પ્રીતિ
૨૪૮	૩	સ્થિત	સ્થિતિ
"	૨૦	કે કઠિ	કે કઠિ
૨૫૦	૧૩	અતિશિક્ષાના	અતિશિક્ષાના
		અના	
૨૫૧	૨૨	સન્નિધ	માવધ
,	૩૦	જિનહિ	જિનાહિ
૨૫૨	૨૩	શિયાળ	શિયાળ
૨૫૪	૪	સિદ્ધ	સિદ્ધિ
"	૧૫	આણુમા	અણુમા
૨૫૭	૬	કે ઈવાર	કે ઈવાર
"	૨૭	મૂર્છા	મૂર્છા
"	૧૯	દરણ	દરણ
૨૫૮	૩	દમામા	દમામા
૨૫૯	૯	તારા	અત્ય તારા વચ્ચેના
			અસત્ય
,	૨૪	પ્રકાશને	પ્રકાશનું

પૃષ્ઠ	પકિત	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
"	૧૨	જનના	જવાના
૨૬૩	૪	વિર્ભર્ષિ	વિર્ભર્ષિ
"	૧૯	તે	તેનો
૨૬૪	૭	લેધેવા	લેધેલા
,	૨૫	અને	તે
૨૬૫	૨૬	તે	તે
૨૬૭	૧૧	મમુદ્રમા	સમુદ્રમા
"	૨૬	પાછા	પાછા
૨૬૮	૨	જાગૃત	જાગૃતિ
૨૬૯	૧૭	પણે	પણ
"	૨૪	કટલુ	કટલુ
૨૭૦	૩૦	વચ	વચ
"	૨૩	મતોપાદ	મતોપાદિ
૨૭૨	૬	વર્તનની	વર્તનની
"	૨૪	બોધવાથી	બોધવાથી
૨૭૬	૨૧	સમ્પાપ્ય	સમ્પાપ્ય
"	૨૪	ઠેતુક	ઠેતુક
"	૨૩	કતુક	કેતુક
૨૭૭	૨૮	ચુદ્ધ	ચુધઃ
૨૭૮	૨	સીના	સીને
"	૧૧	ગાજને	ગાજને
"	૧૨	વશને	વશને
"	૧૩	કાઈ	કાઈ
"	૧૮	કે સીના	કે સીના
"	૨૪	ભોગમ્ય	ભોગમ્યા
૨૭૯	૨૪	ત્યત્યત્તવા	ત્યત્તવા
૨૮૧	૫	પરિતમ્વ	પરિતસ્ત્વ
"	૧૪	ભુલે	ભુલે
,	૩૫	મતાપકુ	મતાપકુ
૨૮૨	૨	ત્યાજ્ય	ત્યાજ્ય
૨૮૨	૨૯	યસ્યન્તિ	યામ્યન્તિ
૨૮૩	૧૦	ઠે	એવે જાન
			થયુ છે તો
			પણ હૃદય

પૃષ્ઠ	પદ્ધિત	અશુદ્ધ	શુદ્ધ	પૃષ્ઠ	પદ્ધિત	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૩૩૧	૨ સાધુના		સાધુના	૩૬૦	૨૫ યોજાના		યોજાના
૩૩૨	૬ ૨૭		૨૬	૩૬૦	૨૮ નૌચે		નૌચે
૩૩૨	૭ ૩૭		૩૬	૩૬૭	૨૪ પાપિયો		પાપિયો
૩૩૨	૩૦ સર્પ		સર્પ	૩૬૪	૯ દય		દાય
૩૩૩	૮ ૧૦ થી		૧ થી	"	૧૧ નોળીયાના		નોળીયાના
૩૩૩	૧૫ મુકે		મુકે	૩૬૪	૯ પુરુષ		પુરુષ
૩૩૩	૨૭ વિમ્બતો		વિમ્બતો	"	૧૬ પક્ષીઓ		પક્ષીઓ
૩૩૪	૩ ૦		૪				નાબર છે
૩૩૫	૪ ક		ક		૨૮ + થી ૧૧		+ ૧ થી ૧૧
૩૩૫	૨૨ શ્રોત્ર		શ્રોત્ર	૩૬૫	૨ પામેલો છે		ચતુર છે
૩૩૭	૮ માલિની		શાલિની	૩૬૬	૧ ચાડીયા		ચાડીયા
૩૩૯	૨૫ ત્કસ્તનામ		ત્કસ્તનામ	૩૬૬	૨૯ વારિણા		વારિણા
૩૪૧	૨૭ વોન્		વોન્	૩૬૭	૧૭ સુખકાર		ઉપકાર
૩૪૩	૧૭ નિષ્ઠાપરા		નિષ્ઠાપરા	"	૧૮ પુરુષ		પુરુષ
૩૪૩	૩૦ સુખની		સુખની	૩૬૭	૨૭ વિશ્વાત્કાઃ		વિશ્વાત્કાઃ
૩૪૫	૩ હે પસિ		૧ હે પસિ				ત્કાઃ
"	૧૧ અજાની		અજાની	૩૬૮	૧૮ મનુષ		મનુષ
૩૪૮	૩૦ ઠયા		ઠયા	"	૨૭ સુમાધિત		૬ થી ૧૨ સુ
૩૪૯	૮ અર્થાત		અર્થાત				ભાષિત
૩૫૦	૦ કોધીના		ચલોડીના	૩૭૦	૫ (૧૨ થી ૧૬)		(૧૨ થી ૧૫)
૩૫૦	૨૦ સોનાની		સોનાની	૩૭૧	૧ ઠતા		ઠતા
૩૫૧	૨૬ કપીઆને		કપીયાની	"	૧૦ કૈધ		કૈધ
૩૫૧	૩૧ લે		૩	૩૭૧	૨૬ કહીન્દ્ર		કરીન્દ્ર
૩૫૧	૩૧ બવાય		બાલાય	૩૭૨	૧૮ મધપૂડા		મધપૂડા
૩૫૨	૧ ને તો		તો				મધપૂડા પાડી
૩૫૨	૧૩ ઓઠા		અસા				મૂક્યો
૩૫૨	૨૦ બેલુ કો		બેલુ કો	"	૧૮ અજો		તને
૩૫૭	૨૨ એ કુળહીન		એનાથી	"	૨૧ તેને		નહિ
			હું કુળહીન	"	૨૭ રામશુ		રામશુ
૩૫૭	૨૩ કરાણો છે		ચંદ્રો છે	૩૭૪	૧૫ કહેમા		કહેમા
૩૫૮	૧૭ સમાધિ		સમાધિ	૩૭૫	૦૦ પાટીદાર		પાટીદારની
૩૫૯	૧૮ સ્વલ્પાટઃ		સ્વલ્પાટઃ	૩૭૬	૨૨ હું એ છે		હું એ છે
"	૧૮ શુષ્કતનુ		શુષ્કતનુ	૩૮૧	૨૭ કિસ્ત કિસ્ત		કિસ્ત કિસ્ત
"	૩૦ દશના		દશનુ	૩૮૨	૧૮ પાલોમલૈ		પાલીમલૈ

પૃષ્ઠ	પાકિત	અનુદ્ધ	શુદ્ધ
		દ્વિતય	ભાવય
		માઝવય	
૪૩૮	૭	અનેકાતે	એકાત
૪૪૧	૫	જિમત	જિનમત
"	૫	જિ	નિજ
"	૬	રણે	ટણે
"	૧૬	પણુ	પણ
૪૪૩	૮	તમાથી	તેમાથી
૪૪૬	૫	તુ	તુ
૪૪૬	૨૬	રજેશ્વ	રોજશ્વ
૪૪૭	૬	વૃદ્ધ થયા	વૃદ્ધ થયા
"	૭	જપારે	તેથી
૪૪૭	૨૩	જીનેવેવ	જીવેને
૪૦૧	૧૮	કીક્કા	પ્રી કા
"	૨૩	ધિક્કારમે	ધિક્કારે છે
૮૫૫	૧૩	કોઈ હોઈ	કોઈ રીતે હોય
૪૫૬	૩૩	ધર્માધય	ધર્માધમ
૪૫૭	૯	રૂપદ	રૂપર્થ
૪૫૯	૧	દ્વારક	દ્વારક
"	૨૬	સ્વામીને	સ્વામીનો
૪૬૫	૨	અખડ	અખડ
"	૨૩	સત્યુગમા	સત્ય યુગમા
"	૩૨	સધ્યાકાળે	સધ્યાકાળે
૪૬૬	૦	ઠયોત્સર્ગ	ઠયોત્સર્ગ
૪૬૭	૭	નમો નિશ્ચસ્ત	તિથ્યસ્ત
"	૨૧	આરણ	આરણ
"	૨૭	સધના	સધના
૪૬૮	૩	તદ્ગહાન્તઃ	તદ્ગહાન્તઃ
"	૪	ભવનમિદ્	ભવનમિદ્
"	૫	આગણુમા	આગણુમા
"	૯	(૩-૮)	(૩થી ૧૦)
૪૬૯	૨૬	બહુસ્થિતિ	બહુસ્થિતિ
૪૭૨	૧૭	થયા	થયા
"	૨૨	પારી	પાળી

પૃષ્ઠ	પાકિત	અનુદ્ધ	શુદ્ધ
૪૭૪	૪ ૦	આર્થા (૨-૩)	
"	૧૩	સસારીના	સસારીના
૪૭૪	૧૬	નિર્દમ્મ	નિર્દમ્મ
૪૭૫	૨ ૦	વશસ્થ	
૪૭૫	૮ ૦	શાર્દૂલવિક્રી-	
		દિત (૭થી ૧૧)	
"	૨૭	શ્લાઘ્યતા	શ્લાઘ્યતા
૪૭૬	૨૮ ૦	સ્વધરા	
		(૧૨થી ૧૪)	
૪૭૭	૧૨	પાત્રામા	પાત્રામા
"	૧૯	અગમીરુ	અગમીરુ
૪૭૮	૨ ૦	આર્થા	
		(૧૫રી ૧૬)	
૪૭૯	૧૦ ૦	અનુપ્પુપ્પ	(૧થી ૧૦)
૪૮૦	૧૧	વચન	વચન
"	૧૨	શીખવાધા	શીખવવાની
"	૩૦	અહત	અહત
"	"	કર્થ	કર્થ
૪૮૧	૭	પામવાથી	ન પામવાથી
૪૮૧	૨૪	શાસ્ત્રોરુદ્દગુ	શાસ્ત્રોરુદ્દગુ
"	૩૦	સવેરુદ્દ	સવેરુદ્દ
૪૮૨	૩	તત્ત્વોપ	તત્ત્વોપ
૪૮૪	૬	ચિતન	ચિતિત
૪૮૫	૧૨	સત	સત
૪૮૫	૨૪	ભારથી	ભાષથી
૪૮૬	૬	રહેલુ	રહેલુ
"	૧૯	તેમન	તેમના
૪૮૮	૧૫	મહત્તપુરુષ	મહત્તપુરુષ
૪૮૯	૨૨	સપ્રાપ્ત	સપ્રાપ્ત
૪૯૦	૭	કે વખતે	કે તે વખતે
"	૨૩	સ્થાનાગાહિને	સ્થાનાગાહિને
૪૯૧	૪	નહિ	નહિ પણ
"	૮	અખિલ	અખિલ

અગાઉથી ગ્રાહક થએલ મુખારક નામનું લીધ.

અમદાવાદ

૧ આ નગીન સ ધરમચંદ

અમરસુર

૧ દોશી જેયંદ કાનજી

અમરેલી

૧ વધીન ન દગજી ડાલાભાઈ

૧ ટોલીયા રામજી માધવજી

૧ ટોન આ કીરચી ની જી

૧ જે ન શ્રાવિકા ઉપાચાર ૧૪ નીચી

૧ શા વીરચંદ જીગમજી

અમરજી મુખ

૧ શા કાગા રૂપશી

આબા

૧ શા અમુખમ ત કમજી મહાજન સમરત

આર કાદા

૧ ગાધી મોનજી ધનજી

ઉમતા

૧ શા વાડીનામ જેમચંદ

૧ દોશી ફતેચ - મોતીચંદ

ઉદેપુર

૨ શા રોશનનાસજી ચુત્ર

૧ શા ન રસ ગજી તનેશરા

૧ શા ફતેન સજી ધુખા

૧ શા આમ તમનજી દુગડ

૧ શા કેસરીચંદ જીવોગયા

૧ શા સહિમલાસજી સીરાયા

૧ શા રૂપનાનજી મહેતા

આલી રાજપુર

૧ શા જેઠજી પુનમચંદ

આકોત

૧ શા બુચંદ દયુચંદ

આણેજી

૧ શા વીરચંદ મોતીચંદ

અમરગાડી

૧ શા દસીચંદ સ તોડજી

ઉમમાનાબાદ

૧ ગાધી હીચંદ અમીચંદ

અનવરપુર

૧ રાવજીદાદુર જનાદરવાન જેની

આઆ-એનનગ જ

૧ લક્ષ્મીચંદ જીન લાણેરી

એકલાર

૨ શા નાનચંદ નાહાનચંદ

૧ શા નાયાભાઈ કરમચંદ

૧ શા લગમચંદ જેઠલા

કલકતા

૫ ગાજી સુમેરમનજી સુરજી

૧ દોશી નરમેશમ જીવન

૧ આવક રાવચંદ નારજી

૧ શા ભીનાધર હીરાચંદ

૧ શા ત્રિજીવન ઇન્દ્રજી

૧ દોશી દેવજી લાનજી

૧ શા નેમીનામ નાનજી

૧ દોશરી હીરાચંદ કાનજી

૧ ગાજી હનુમાનસીંદજી લક્ષ્મીચંદ

૧ સધરી મોતીચંદ જીવીરચંદ

કુહલા

૧ સધરી હ સતીચ મેષજી

૧ સધરી કાગા મેષજી

૧ સધરી જોધાભાઈ દેવચંદ

કવેડા

૧ જોધાનાન એ ૩ સધર્ષ

કાલ દ્રી

૧ મુની મોહન વિજયજી

કથાગીયા

૧ શ્રી નાનચંદ જીન લાણેરી

ખ કાલા

૧ શા દેવચંદ લાચંદ

આખરા

૧ શે. મનજી જવેરચંદ

ખેન્વા

૧ શા પુળખાઈ માનચંદ

ખારચીયા

૧ કારડીયા રામજી દેવચંદ

૧ રા પ્રેમચંદ્રાચંદ્ર નદીવદન

જેતપુર

૧ તપકર જૈનશાળા કાવચેરી હા બીમજી
ખામજી

બાવરા

૧ મીમરીમન કનોવદ

જામનગર

૧ શેઠ લાલજી રામજી

૨ મેતા વસરામ હી ચંદ

૧ શ્રાવિના દીવાલીમાષ્ટ સુદરજી

૧ રોક ગોવિંદજી કાસાભાઈ

૧ શા નયુ અવેરચં

જારાકા

૧ સુનિ હીરવીજીજી

ટીકર

૧ મેતા મણીયાન વખતચં

તોરી

૧ ભગવાનજી વનમાની

તાસંગામ

૧ શા કેવલસાન ઉમે

થાજીગાલોજી

૧ શા ભગવાનજી અવેચ

દેવગામ

૧ સ્વધ સમરત હા મેતા મેધજી રામજી

દેવુપ

૧ શા બીયાતનામ દેવચંદ

દરાપરા

૧ માધી નકાચંદ કાનીલાચ

દાવનગીરી

૧ શા જેતગી રંગપાત

નીદહી

૧ શ્રી સાધમ લાવચેરી

દેવચંદ્રાચંદ

૧ શા કેવલચં મોનીચં વદાલચં

ધારંગી

ધોરાજી

૧ વકીન મોહનનાથ નાગજી ચીનાઈ

૧ બખાલ ભગવાનજી રાજી

૧ ધોરાજી જૈન દેવચાળાના રીશક બાઈ કંકુ

નવાગામ

૧ શ્વેતામરી સ્વધ હા ચેતનીય પાચા તથા

કાલા

પ્રભાસપારજી

૧ શા નેમચંદ ગોવંદી

૧ શા હીજી નામજી

પાટણવાન

૧ સ્વધ રમરત હા વાસજીજી દામેર

પાવનપુર

૫ રા બાગુઆઈ નવજી

૧ જૈન વિદ્યોતેજક સભા

૧ પટેલ પ્રમચંદ કેવલચંદ

પાટણ—સુજરાત

૨ શ્રીમદ્ દેવચંદ્રાચંદ જૈન સભા દ શા

મયાચંદ સુનામચંદ

૧ શેઠ સુનીનાથ જાકળચંદ જૈનશાળા

પાલી

૭ શા નવચંદ સુવાચંદ

પીપસવડી

૧ શા પરોતપાસ જીવચં

પુના

૧ શા ગતનચંદ કૃષ્ણજી

૧ શા કૃષ્ણજી વાનાજી

૨ શા જેમચંદ પાટજી

૧ શા ભગવાનજી વાનાજી

૧ શા દેવચંદ દરખચંદ

૧ શા મોહનનાથ ચોટાગચંદ

૧ રા શીવરામ કરજીચંદ

૧ શા નેમચંદ વેણીચંદ

૬ મોદી પાનાચંદ દનગામ

૦ ...

૫ શેઠ હોટાલાય પ્રેમજી
 ૫ શા મોતીયદ પરોતમ
 ૫ શા ઝવેરચદ પરમાણુદ
 ૨ શા હોટાલાય અદરજી
 ૨ પારખ ઝવેરચદ નાનજી
 ૨ પારખ પાનચદ નાનજી
 ૨ શેઠ લીલાધર પ્રેમજી
 ૨ શ્રી આદમા ામજી પાટશાળા
 ૧ શા હરોદાસ વીરજી
 ૧ શેઠ વ હાલલ લીલાધર
 ૧ શા પરોતમ વલુભાઈ મહેતાજી
 ૧ શા દેવીદાસ મોનજી
 ૧ શેઠ સચચદ ભુમી
 ૧ શા જીવરાજ ચેરા
 ૧ શા હામીદાસ વસનજી મખાઈ
 ૧ શા ધારશી ગોવીંદજી
 ૧ શા હચરા હરખચદ
 ૧ શા રામજી ભગવાન ાસ
 ૧ શા હચરા વાલજી
 ૧ શા હચરાજી નામ
 ૧ શા દુર્ભાદાસ કાળીદ સ આગર
 ૧ શા મોતીચદ શેશક ભુ
 ૧ શા ચત્રભાજ ગોરધન
 ૧ શા મોરારજી દયાળ
 ૧ શેઠ ભગવાનદાસ જોડાભાઈ
 ૧ સુખડીયા મોરારજી જા વજી
 ૧ સુખડીયા મોતીચદ દેવજી
 ૧ પારખ રૂપજી લીલાધર
 ૧ શા ખુશાન રોલાકરજી
 ૧ શાહ નાગરદાસ હગીદાસ
 ૧ શા પરોતમ નગજી
 ૧ શા વલભજી નયુ
 ૧ શા ત્રીકમલાલ હમચદ-દાન શીન
 ૧ મોતીલાલા શેઠ પ્રેમજી કાનજી
 ૧ શા અમરચદ કાજી
 ૧ શેઠ ધરમશી મોનોંદજી
 ૧ શેઠ કલ્યાણજી નેમચદ
 ૧ બાઈ પાનવતી તે મદનજી હરખચદની વીધવા
 ૧ બાઈ રતન તે શા જા વજી સુદરજી ની વીધવા
 ૧ બાઈ મણી શેઠ ભગવાનદાસ માણેખી પુત્રા

૧ બાઈ અવત તે શા અદરજી ગણુહોડની વીધવા
 ૧ બાઈ પ્રભાવતી વનગાન હેમચદ
 ૧ બાઈ સુદર સુનજી ગમજી
 ૧ બાઈ દેવકોર બાઈ
 ૧ બાઈ રૂપ નયુ વસનજીની વીધવા
 ૧ બાઈ અવેર નયુ કાનજીની વીધવા
 ૧ બાઈ માનકોર હરીનાસ રજાહોડની વીધવા
 ૧ બાઈ દૂધી પ્રેમજી જોડા
 ૧ બાઈ જીકોર તારાચદ વીરજીની વીધવા
 ૧ માર્ત દુવર કપુરચદ દીપચદની વીધવા
 ૧ આભાનવતી બેન જડાવ કેશવજી દેવજી
 ૧ બેન મણુવા શેઠ હોટાલાય પ્રેમજીની દીવરી
 ૧ બાઈ સમકોર સોભાસ ચદ જોતામચદની વીધવા
 ૧ બાઈ કરતુર ત્રીભુવન અદરજીની વીધવા
 ૧ બાઈ હેમકોર ઝવેરચદ સુદરજી ની વીધવા
 ૧ બાઈ માણેક કલ્યાણજી બુઠાની વીધવા
 ૧ બાઈ હેમકોર પુજા આણુ દજીની વીધવા
 ૫ બાઈ કેવરજી કારાવન હેમચદની વીધવા

સુખાઈ

૧ લખસાલી પ્રેમજી ધરમશી શેશકરજી
 ૧ શા હેમરાજ મેધજી
 ૧ શા ખુસાવ વીરજી

માદવી

૧ પાટલીયા જાદવજી વેલજી
 ૧ જુની ધમેશાળા માટે હા પાટલીયા જાદવજી વેલજી
 ૧ શા પરોતમ અમરશી
 ૧ મુનિ કમળવિજયજી

મોટીમારડ

૧ શા જુરા વેનજી
 ૧ તપગજી સ ધ અમરત
 ૧ રાજકોટ
 ૧ રામ મોહનલાલ સાકતચદ ફાજદાર
 ૧ રાણપુર
 ૧ તપગજી સ ધ વજીરામ ગાયચદ
 ૧ રાજકોટ
 ૧ શા મેવજી અદરજી

એ

જ એવું પ્રેમ છે કે જેણે હજી વર્ષમાં પોતાના કાર્યથી છપાનનારને એક સરખો
આપેલ છે આ પ્રેસ તદ્દન સુધરેલી ઢબની નવી મશીનરીથી મોટા વીંટા
ઉભું કરવામાં આવેલ છે અને અગ્રણી ધ માસુસોથી કામ ચાલી રહ્યું છે, જેથી
અગ્રણી ધ અથવા તદ્દા પોથીઓ છપાય છે વળી તેમા -

અ ગ્રેજ-ગુજરાતી-હિંદી

એ

ત્રણે પ્રકારની લીપીનાં-અને વળી

પ્રુક વર્ક-ભેજ વર્ક-ફોર્મો-ડકોની-હુડી-એક વગેરે દરેક જાતના એક
મા અને ઘણા રંગમાં છપાવ છે

રોટાનું કામ પણ થાય છે

છાપવાને માટે ભેઠતા રફ ગ્લેઝ કર રતલગી છેક ૮૦ રતલ સુધીના ડેમી-
વ-સુપરફાયલ-કાઉન-કુલેન-ડમવપુલેસ-રગીન વિવિધ દેશનના-કાર્ડબોર્ડ
બોર્ડ પેપર-કલરીંગ ક્ટોબોર્ડ વગેરે દરેક જાતના કાગળો પ્રેસમાજ મળે છે

બાઈડોંગ વર્ગ.

પાકુ-કાચુ હાઈબ્રીડ-ગીર્લ્ડિંગ અને પોર્કટ દેશનનું દરેક થાય છે અને તે
બોર્ડના રોટા બોર્ડ-કપડા-મોનેરી, રૂપેરી, અને રંગ બે રગી મીંગલ ડગલ, પ્લાન,
મારખાલ, બોડી પેપર એ સર્વે પ્રેસમાજ રાખેલ છે લખો-

રોટ દેવચ દ અને ગુલાબચ દની કુ ૦
માલેક અને મેનેજર આનંદ પ્રેસ-ભાવનગર

જૈન જનરલ બુકડેપો.

જૈન લાઇબ્રેરીને પોતાના જાનની વાચન માટે તેમજ જૈન લાયબ્રેરીઓ માટે
જૈન લાહાણી-પ્રલાવના ક વા માટે જુદે જુદે સ્થળેથી પુસ્તકો મ ગાવવા પડતા
વાથી અત્ય વધવા સાથે વખત જવા છતા પુરતી સગવડ થતી નથી તેથી અમ
જૈન જનરલ બુકડેપો ખોલી છે તેમા દેઈપણ સસ્થા-મડળ-મલા કે વ્યક્તિ
કથી છપાવેલ જૈન ધર્મને લગતું કોઈપણ પુસ્તક મળી શકશે

અમારી ડેપોઝ. પર્ફેક્શનની દરેક જાતની ક કોત્રીઓ તથા લીવાળીના દરેક
જાતના દેશનેબલ સુખારક પત્રો પણ મળે છે

જૈન વિદ્યા-મુનિવર્યો-જૈન ગ્રંથસ્થો વગેરે દરેક પ્રકારના ફોટા-નકશા અને
પત્રો પણ રાખવામાં આવે છે

પત્ર વ્યવહાર,

મેનેજર જૈન જનરલ બુકડેપો
કે આનંદપ્રેસ-ભાવનગર.

આનંદ પ્રીન્ટિંગ પ્રેસ.

એ

એકજ એવુ પ્રેમ છે કે જેણે દશ વર્ષમા પોતાના કાર્યથી છપાવનારને એક સરખો
સતોષ આપેલ છે આ પ્રેસ તદન સુધરેલી ઢબની નવી રમીનરીથી મોટા વીસ્તા
રમા ઉભુ કરવામાં આવેલ છે અને જથ્થાબધ માણસોથી કામ ચાલી રહ્યું છે, જેથી
સ ખયાબ ધ ગ્રંથો તથા પોથીઓ છપાય છે વળી તેમા -

અથેલ-ગુજરાતી-હીંદી

એ

નણે પ્રકારની લીપીનાં-અને વળી

બુક વર્ક-બેબ વર્ક-ફોર્મો-કેકેત્રી-હુડી-એક વગેરે દરેક જાતના એક
રગમા અને ઘણા રગમા છપાય છે

રોટાનુ કામ પણ થાય છે

છાપવાને માટે બેઈતા રફ ગ્લેઝ ડર રતલગી છેક ૮૦ રતલ સુધીના ડેમી-
રોથવ-સુપરરોથવ-કાઉન-કુલેન-ડમલપુલેસ-રગીન વિવિધ ફેશનના-કાર્ડબોર્ડ
-આર્ટ પેપર-કલરીંગ સ્ટ્રોબોર્ડ વગેરે દરેક જાતના કાગળો પ્રેસમાજ મળે છે

બાઈડાંગ વર્ગ.

પાકુ-કાસુ કંબોર્જીંગ-મીલ્ટીંગ અને પોર્કટ ફેશનનુ દરેક થાય છે અને તે
માટેના રોટા બોર્ડ-કપડા-સોનેરી, રૂપેરી, અને રગ બે રગી સીંગલ ડબલ, પ્લાન,
અને મારબલ, બોડી પેપર એ સર્વે પ્રેસમાજ રાખેલ છે લખો—

રોઠ દેવચ દ અને ગુલાબચ દની કુ ૦

માલેક અને મેનેજર આનંદ પ્રેસ—ભાવનગર

જૈન જનરલ બુકડેપો.

જૈન ભાઈઓને પોતાના ખાનગી વાચન માટે તેમજ જૈન લાયબ્રેરીના માટે
તેમજ તાહ્સી-પ્રભાવના કરવા માટે જુદે જુદે સ્થળેથી પુસ્તકો મંગાવવા પડતા
હોવાથી ખસ વધવા સાથે વખત જવા છતા પુરતી સગવડ થતી નથી તેથી અમ
અત્રે જૈન જનરલ બુકડેપો ખોલી છે તેમા કેઈપણ સમ્યા-મહાન-સભા કે વ્યક્તિ
વાંચી છપાવેલ જૈન ધર્મને લગતુ કોઈપણ પુસ્તક મળી શકશે

અમારી ડેપોઝ ૧ પર્ચુવણની દરેક જાતની કેકેત્રીઓ તથા હીરાળીના દરેક
જાતના ફેશનેબલ મુબારક પત્રો પણ મળે છે

જૈન વિદ્યો-મુનિવર્યો-જૈન ગ્રંથો વગેરે દરેક પ્રકારના ફોટા-નકશા અને
ચિત્રો પણ રાખવામા આવે છે

પત્ર વ્યવહાર,

મેનેજર જૈન જનરલ બુકડેપો

કે આનંદપ્રેસ—ભાવનગર.

